जं॰प्र॰ १

॥६०॥ श्रीगुरुभ्यो नमः जीयात्त्रिजगत्त्रिभुवनतिलकालंजिनेन येन साधूक्तं योगिभ्यः परमपदं केवलिने हि कल्पतरु
कल्पं १ जयति जगज्जनरंजनस्तिजगालोवर्द्धमानजिनचंद्रः येन त्रिभुवनभवनं प्रकाशितं वाक्प्रदीपेन २
गौतमप्रभुधर्मप्रमुखा विजयंतां गणनाथाः श्रुतांबुधयः यज्ञातसमयरत्ना लभंते संतो विशालनिर्बुधीः ३ यदनुग्र
हाद्भवंति श्रुतसागरपारगामिनः सुधियः सा श्रुतदेवी कामितकार्यविधौ सावधानास्तु ४ निजगुरुपदकजयु
गलं विमलं विमलं प्रणिपत्य तदुपादानात् विदधे जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिविवरणं किंचित् ५ इह हि जगति सकलोपि लो
कः सुखाभिलाषी दुःखपराङ्मुखश्च सुखं च पार मार्थिकं दुःखं तत्संयोग एव तत्र सकलकर्मक्षयलक्षणो मो
क्षरूपं तच्च नारकेंद्रियादिभवं सांसारिकता मसकृवंदनागनादिकृपापापाभिकलितत्वेन दुःखानुषं
गित्वात् आत्मामात्रविषयत्वेन मममणीविक रजलकल्पत्वात् परागदप्रवेणातसारत्वात् मेरुमो
तत्वात् तथैव प्रत्ययजनकत्वेन सर्वजनप्रती तिगोचरत्वात् दुःखप्रतीकाररूपत्वाच्च तत्सुखार्थिना मोक्षा
र्थं यतितव्यं मोक्षोपि धर्म्मफलत्वेन प्रधानपुरुषार्थत्वात् ज्ञानाद्यासेवनयैव सिध्यति ज्ञानादीनामेव तत्कारणत्वेन
मोक्षमार्गत्वात् यदुक्तं नाणं च दंसणं चेव चरित्तं च तवो तहा एस मग्गो त्ति पन्नत्तो जिणेहिं वरदंसिहिं १ ज्ञानादिष्वपि
स्यमोक्षस्यैवासंपत्तेः ज्ञानमज्ञानस्यासादसंपत्तिः नहि कोपि मार्गमप्रतिपन्नो मार्गात्प्रभ्रष्टो वा समीहितनगरावाप्ति
रत्नत्रयोपयोगीति ज्ञानादिष्वपि साक्षान्मोक्षसाधनं सम्यक्संयमाधिष्ठानं तच्च सम्यग्ज्ञानपूर्वकमेवातः प्रथमतया १
ज्ञानमेव प्रयत्नविषयीकार्यं यदाह पढमं नाणं तओ दया एवं चिट्ठइ सव्वसंजए अन्नाणी किं काही किं वा नाही छेय॥

पावगं इति सम्यग्ज्ञानावरणक्षयोपशमप्रादुर्भूतपदार्थपरिज्ञानरूपः केवलं पाणातिपातादिसावद्यविषयान्निवृत्तिः
सा च स्यात् तत्र सम्यग्दर्शनादिपरतंत्रसंयमाधिष्ठानमाश्रित्य च घातित्वेनादिप्रवाहपतितत्वेन सुखतासिद्धत्वात् ज्ञा
नेन सम्यग्ज्ञानानंतरं संयममवाप्नोति तथा सम्यग्ज्ञानमपि मतिश्रुतावधिमनःपर्यायकेवलज्ञानभेदात् पंचधा
तेष्वपि श्रुतज्ञानवर्जानि चत्वारि ज्ञानानि मूकानि परोपकारे श्रुतज्ञानमात्रेणापि च श्रुतज्ञानं तु साक्षादेव परोपका
रकमित्युपकारमधिकृत्य श्रुतज्ञानमेव प्रधानं यदाह सुअनाणं महिड्ढियं केवलनयणाणं अप्पणो य परेसिं च
रणं च जम्हा तं पविलासगं इति तदपि द्वादशांगं तदेव तथा श्रुतं तावत् श्रुतादुत्पन्नं लिपिकर्मादि
रूपं तावत् श्रुतं तु श्रुतज्ञानावरणक्षयोपशमजन्यप्रकाशरूपं प्रतिप्राणि भिन्नमेव केवलं तस्य द्वा
श्रुतस्यैकस्यापि क्षयोपशमस्याविविक्तात् अनंत वैकमपि जिनवचनं मोहविशेषानासाद्यविविक्ततया परि
णमति यदागमः वासोदकमिव जहा वस्सा ईउं तिलायणविसेसा सावि सिंपि सलासा जिणसासापविः
णामइएवं इति तदप्यवधादिवत् द्रव्यश्रुतसापेक्षमेव परोपकारकं द्रव्यश्रुतं तु साक्षादेव तीर्थंकराय एव
या परोपकृतौ द्रव्यश्रुतमेव प्रधानं स्वपरयोरुपकारोपयोगपर्यालोचनया अनेनापेक्षितं देयमुपादेयं वा स्याद्गमा
स्यादिव्यवहारविषयोपि द्रव्यश्रुतमेव तदर्शीमवतु तोः प्रसन्नतायाः स्थापनमपि यदागमः सुज्ञाजम्मपसासति
तं च तावदवसंबुद्धा यसत्रालानइस्संति वितलं अइतिसुसंति एवमाहेशास्तुदेशाद्यनुज्ञादयोपि द्रव्यश्रुतवि
षयाएव तावद्द्रुतस्यायावधादिवत्तदविषया घात् तस्मिन्न नामावंसाणलिवीए तिपदेनमंगलनिमि

उंमा०२।

नेलिपिकर्म्मरूपस्य द्रव्यश्रुतस्यैव गणधरकृतो नमस्कारः आत्मानमस्कारगोचरत्वादपि द्रव्यश्रुतं नाधिगतं एव तस्यैवेष्टफ
लसाधकत्वेन सकललोकेनेष्टत्वात् एवं जिनवरवचनं वा गृह्यो गाम्यकमपि द्रव्यश्रुतं त्याइगोसकलपदार्थविषयकस
मग्रतावश्रुतज्ञानजनकत्वेन निरुपाधिकसुखसंपादकमत एव जन्मजरामरणशोकेष्टवियोगानिष्टसंयोग
रूपानेकदुःखकान्तनतुःखोपनिपातपीडितानां प्राणिनां भावत्रिवारणेन जिनवरवचनमेव शरणमात्मप्रणीतत्वात्
द् नतु नः स्वगतादिवचनमपि अनाप्तमूलकत्वेन सर्वथा कदापि उपादेयत्वात् यदुक्तं वावकसुखेत्यो जन्मजरामः
रणशोकैरतिदुःखव्याधिवेदनाग्रस्ते जिनवचना सुखादन्यत्र नास्ति शरणं कचिल्लोके १ इति जिनवरवचनम
पदद्रुषीतावादशांगी तस्यास्तत्प्रतिबंधः सा॥ सुखाद्बकलज्ञानस्या शीताउखलात्रिगोतन उथ्यत्वेरवाः

रविगएइवाध्वएइवत्रि माइत्काएदत्त्रयेण नया विधउणोकर्षजन्माजन्तूनां गणधराणां शांदशांगीर व
माद्रेउकर्म्मरूयोपज्ञमतिपित्रेन सामान्यातां॥ जगदुदरवर्त्तिसमस्तवस्तुविषयकं श्रुतज्ञानं समुपजायात स
मस्तस्यापि वस्तुनउत्पादव्ययध्रौव्यात्मकत्वात् यदुक्तं उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सदिति अतएव अर्थतासइत्युरहन्निवचन
रत् वादशांग्याअर्थसाधकोऽर्हन्नेव नयाविश्चर्दवातोनेव गणधराणामेव तयाविधकर्म्मक्षयोपशमस्य पादुर्भाव
त् सूत्ररचनाउ अखिलागमतमर्थानांवाचकशब्दसंदर्भरूपागमगणधरायतेव यदुक्तं अत्थंभासइअरहा सुत्तं गंथंति गणहरा निउणं इति प
रंकृयोपशमस्यैव वैचित्र्यात् गणधरवचनादिप्रतिगणधरं सित्रेव न वैवमर्थताधरणेपि प्रतितीर्थकरं भिन्नता तीर्थक
राणां सर्वेषामपि तीर्थकृतामर्थप्ररूपणे सदृशत्वात् तत्रिवानस्य केवलज्ञानस्य क्षायिकत्वेन वैचित्र्याभावात्॥

यदागमाः स्वयं भिन्नविगणमार्कंडात्रि सामग्रीवैचित्र्यादि कार्यवैचित्र्यात्तउरिति अतएवार्थरूपाद्वादशांगी नित्या शाश्वा
ता ध्रुवावति प्रवचनप्रसिद्धिः नावेवंरत्नरूपापि लदिषमानितिशंकनीयं अनियतपावरवनात्मकत्वेनाऽनित्यत्वेन
पायात् नउ अर्थरूपापि वादशांगी श्रुतज्ञानं लदिते अर्थास्यतृल्लतत्वाला सदादयोजन्मादिवंश्रुतज्ञानं लविउः
मर्हतातिवत् उच्यते नहि सत्तादयोऽर्थाः स्वरूपसंतएव श्रुतज्ञानं किंतु शनिनियततत्तद्वाचकशब्दविशिष्टाएव तथाच
किंचित्तु अर्थः स्वतएव तत्त्वाभिलाप्याअर्थाः स्वस्ववाचकशब्दसंबंधमुत्पानवात नत्वाचकशब्दसंबंधयत्वोपिन्त्वसंबंधशून्याःस्व
न्योःसयोरपि स्वरूपस्येवदानः नयावज्जेनप्रव वनेवाच्यवाचकयोःकथंचिदानदात्स्यरूपगमार्थसंबंधेनतिजस
वायानि विषयाडर्त्रेतस्मन्नयावक्ताःशाश्वएवा वर्गतव्याः अतएवतद्रूपा वादशांगी अर्थतानित्या वाच्यवा

चकतावसंबंधस्यानादिनिधनत्वात् अतएव निर्वृत्तादेरपि सूत्रव्याख्यानतो प्रवचनेप्रतीतो सूत्रार्थोभय
लिकावद्वादशांगी नित्यानित्याचस्याउवयात्मिका कापि एवं द्रव्यार्थिकनयपर्यायार्थिकनयपर्यालोचनयापि सम
वसेयं एवंभूतायाअपि द्वादशांग्याःप्रत्यंगामनेकेषांगमद्भावात् उपांगान्यपि वादशैव तत्राचारांगस्योपपातिकं १.सूत्रकृ
तंगस्यराजप्रश्नीयं२स्थानांगस्यजीवाभिगमः३समवायांगस्य प्रज्ञापना ४व्याख्याप्रज्ञप्तेर्जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिः५ज्ञाताधर्मकथांगस्य
देशभागपांगेनेणाति परमंतरावात दयोरयोकार्यवाचकत्वेन वस्तुगत्यानिदानावादेकतेवध लगवत्याःसूर्यप्रज्ञप्तिः ६
ज्ञाताधर्म्मकथांगस्यजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिः ७ उपासकदशांगस्य चंद्रप्रज्ञप्तिः ८ अंतकृद्दशांगादीनां९ दृष्टिवादपर्यंतानां पंचा
नामप्यंगानां कल्पिकादिपंचवर्गात्मिका निरयावलिकैवोपांग१२मिति योगविधानादिसामाचार्यां प्रसिद्धं नाराहंतो उ

न्नप्रज्ञप्तिर्जंबूद्वीपप्रज्ञप्ता पंचमषष्ठांगयोरुपांगभूते इत्यर्थः तदुक्तं प्रज्ञप्तिरिति पर्यायाः प्रज्ञप्ता प्रकाशिता इदं इति एवंविधस्य
शादेशास्थ्यमानं गोचरादेशाविषयेन्नयागणधराद्भिः सूत्रतायैव विरचितानि सूत्रेण च व्याख्यानं जं॰वि॰कादिनाऽनुसृत इति त
वचनादि पि द्विमात्रा तस्यैव तस्य गुरुत्वात् हेतोः अत एव केवलज्ञानवादी मिथ्यादृष्टिरेव तस्मात् यदुक्तं अपशिष्टि
ष्टा अतिशयस्य केवल मतिश्रुत वादिन्या सर्वज्ञप्रणीतं उपांगं एवं वृद्धपरंपरा इति तत्र उपांगं दृष्टादिदृष्टं व्याख्या
तं तदुक्तं तत्रोपपातिकोपांगं श्रीअभयदेवसूरिविवृतं निरयावलिकाः श्रीचंद्रसूरिविवृताः शेषाणि च पंचोपांगानि
श्रीमलयगिरिणा विवृतानि तत्र जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति विवृतत्वात् उक्तं च परिशिष्टविभागानयनमणिं च जंबूद्वीप
प्रज्ञप्त्यादावनेकशोऽलावितमिति नातोऽवधे र्यमिति प्रज्ञापनायाः षट्त्रिंशत्तमपदस्यान्ते एवं जीवाभिग

मस्य आवृत्तिपरिशेषपरिमाणगणितभावना वा। उत्तमास्ताः कान्तो जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिटीकातो वा वेदितव्येति प
र्यसंप्रति सान्तिप्रतान्मात ततस्तद्विवरणप्रयासो महाफलमिति भावनापरायणेन मया यथावबोधं साधोऽंगोपांग
रहितस्यादिगतमेव व्याख्याने किं विशेषं गतमा सत्यमायात जं समस्तं वा इत्यवचनात् तथाविधवृद्धिविवेचदिव्य मां सि
ध्यायत्नावेन नावनामात्रस्यैव सामर्थ्यस्य सद्भावात् नाद्येव मम पराद्धेः इत्यादि यथासंभवं व्याख्यानमस्य विषमानथ्यैन तत्र
उ सूत्रकरणप्रयासोऽपि फलोनतिं व्यतीतिविंतनीयं विचारणीयं अस्य कृतौ नाद्य जीवस्य तो जनो विनीतकरणमिव प्रवर्त्त
स्थादि श्रीमान पिव्याख्या शास्त्र सत्रिमयजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिव्याख्याने विनीतकरणमपरेषामल्पश्रुतवतां बहुश्रुतानां वै ३
यस्मिन प्रयोजने कालाचलावासमावधिश्रुतवादिस्य मध्यमा विना लस्येनावेतत्परिज्ञानविलंबो मा भूदिति साधवतो मम

चारितिर्वाभिवतात्कात् ततस्यास्यप्रयासो महाफलवानिति शास्त्रप्रस्तावना ॥ तत्र प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थं शास्त्रस्यादौ मंगलादि
वक्तव्यमतो हेत्वं चतुष्टयमुपदिष्टं शिष्टैः मंगलसमुदायस्य संबंधप्रयोजनं निष्प्रतिबद्धं सतां इति सुईण सवणानि मित्तपिवसा
ध्वं इति तत्रापि विवक्षितस्य शास्त्रस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं संभावितविघ्नोपशमनकोऽभीष्टदेवतानमस्कारादिलक्षणः प्रथ
मं मंगलोपन्यासः कार्यः सच धर्मस्य दानादि कुलमानिकवादिवं सूत्र यन्त्रेव प्रकृतस्य शास्त्रस्य श्रेयोभूतत्वमाविष्कृतो
ति श्रेयोभूतकार्ये विघ्नस्यैवासंभावितत्वात् उक्तं च श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवंति महतामपि अश्रेयसि प्रवृत्तानां क्वापि
यांति विनायकाः ॥१॥ तच्छ्रेयोभूतस्यापि शास्त्रस्या विघ्नोपशमनाय मंगलान्वेषणे तत्रापि मंगलमवश्यमित्यत
वस्तावावृत्तसोऽशस्त्रोत्तरा धर्म इतिवत् मैं वं सर्वस्यापि श्रेयोभूतस्य वस्तुनः समानशक्तिकत्वाभावात्

न हि कनककामिन्यादिप्रकाशनिमित्तं प्रत्युत न तस्य प्रदीपस्य स्वप्रकाशनिमित्तं प्रदीपांतरापेक्षा तथा क
पिनीशीला निमित्तं निर्मापितकनकवलादि न यणं स्वसमानापरकुंडलापेक्षये वा माला कादि स्यात् एवं प्रस्तु
तस्य शास्त्रस्य विघ्नोपशमनाय स्वतंत्रं मंगलं स्वस्यापि विघ्नोपशमनकमेव त्वनवस्था प्रसंग १ अथ सति तत्र मंगलोपन्यासे मा
मान्यादन विगतात्रिधेयस्य शास्त्रस्य श्रोतृः प्रवणेः प्रवृत्तिर्न स्यात् तदर्थं समुदायार्थविकल्पः सामान्यतो ज्ञातस्यैवार्थस्य वि
शेषतो जिज्ञासाविषयत्वात् यथा हस्ताः पदार्थो हृदयेन ज्ञात एवायमतीष्टफलसंयुक्तः सहकारो न वेति संशयानंतरं नि
श्चिना माति जिज्ञासाविषयः स्यात् तत मंगलोपन्यासानंतरं उक्तोऽभिधेयोपन्यासः २ अथाभिधेयपरिज्ञानेऽपि किमनेन शा
स्त्रेण केन शास्त्रेणास्य किं वा संबंध इति मूलकमिदमभिधेयमित्यपरिज्ञाते तस्य किं विस्मृतकं वा तदपि केन संबंधेनाय या

जं॰॥४॥

वदानतत्कृतविवरणकर्तृत्वख्यापनाय वदीत्यादिनाभ्युपायोपेयभावलक्षणसंबंधपरिज्ञानपूर्वकस्य श्रव-
णादिषु सम्प्रवृत्तिसम्भवात् तथाविधश्रवणमपि नैतज्ज्ञवणमप्यर्थविशेषमेव तान्तत्र्यक्षोऽभिधेयोपन्यासानंतरं संबं-
धोपन्यासः । श्रुतं तथाविधसंबंधपरिज्ञानेऽपि प्रयोजनमवज्ञावाद्यमनाया मंगलादित्रितयस्यापि विवक्षितार्थत्वे प्र-
योजनमन्तरेण प्रेक्षावतामप्रवृत्तेः प्रयोजनप्रवृत्तिप्रसंगात् तत्संबंधोपन्यासानंतरं प्रयोजनोप-
न्यासोऽवश्यं फलवान् । एवं मंगलादित्रितयं श्रोतृणां शास्त्रश्रवणे प्रयोजकमिति सिद्धं कादिशब्दोपन्यासप्रये-
रजनोपन्यासः प्रथमतया विहितः सोऽपि वक्तव्यः । तस्य मंगलादित्रितयादपि बलवत्त्वात् तत्र मंगलशब्दस्य व्युत्प-
त्तिः श्रोविशेषावश्यकादेरवसेयावसेया तं । अमंगलेनामस्थापनाद्रव्यभावभेदाच्चतुर्धा तत्र नाम मंग-

लं यस्य कस्यापि जीवादेर्वस्तुनो मंगलमिति । नाम स्थापना तत्त्वेवर्णात्मकपुस्तकादिन्यासः द्रव्य-
मंगलद्रव्यमंगलं आगमतो नोआगमतश्चेति द्वि- । धा आगमतो मंगलशब्दार्थस्य ज्ञाताऽनुपयुक्तः नोआगमतस्तु
ज्ञशरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तभेदेन त्रेधा तत्र ज्ञशरीरं ज्ञातमंगलशब्दार्थस्य देवदत्तादेः शिलातलादिगतं शरीरं भा-
व्यशरीरं ज्ञास्यमानमंगलशब्दार्थस्य जीवतोऽपि बालादेः शरीरं तद्व्यतिरिक्तं चन्दनादि भावमंगलं भावमंगलं तत्रोपयुक्तस्तु
पलक्षणात् दध्यक्षतादिवस्त्वपि लोकप्रतीते द्रव्यमंगलं तत्र नामस्थापने अप्रयोजके द्रव्यमंगलमपि नावश्यं फला-
व्यभिचारीति क्रियातात्पर्यस्य भावमंगलमेवात्राधिकृतं तस्यावश्यं फलाव्यभिचारित्वात् तदपि द्विधा अर्हन्नमस्कारादिरूपं
तत्स्मृतिरूपं च तत्र प्रथमं द्विफलाव्यभिचारीति निश्चित्य तत्प्रथमं भावमंगलं पद्यप्रकारेणैवकरोति मधुरतायाह्येतु जं॰॥ ४

दीपप्रज्ञप्तिरितियथार्थनाम्नैवोक्तोऽर्थः । संबंधो ह्युपायोपेयभावलक्षणादिरूपोऽनेकविधः सत्र यदिदमानयेत्यादिना
लवधिवक्षितार्थवाचकशब्दस्य तेनोपायः कारणमात्रत्वेऽपि च कार्यतया वाच्यो गमः । तद्वाक्यं च शास्त्रगतं कारणं उत्तानमिति कं
जम्बूदीपप्रज्ञप्तिनामकग्रन्थो कारणं कार्यं च यथावस्थितस्य प्रदीपस्य वर्णितो जम्बूदीपस्य प्रभावादयः यदा वा दीपादेः
शाकृत्येन कारणतार्थकृतं कार्यं च गताध्रज्ञानविशेषस्तु जम्बूदीपप्रज्ञप्तिः यदा कल्प्यते जम्बूदीपप्रज्ञप्तिः कारणं
कार्यं च यावत्कृपालेव ज्ञानम्बौद्धग्रन्थाय रचनायाः स्यात् एवं कारणकार्यभावलक्षणः संबंधोऽत्र व्याः
सर्वज्ञमूलकत्वरूपश्च मलरूपः संबंधस्तु ॥ । गणधरानेनोमित्यादिपूर्वसंबंधावसरे वृत्ति प्रयोजनं तु
प्रकृतशास्त्रस्य सर्वज्ञमूलकत्वं विदित्वा ॥ । तथा तदन्यास्तु यथासिद्धं पत्रश्रोता सर्वज्ञमूदितार्थ-

विषयः कश्चित्प्रमाणान् सम्यग्वाचकस्य अर्थस्य ॥ । योजनं तु हित्वैव प्रवर्तते उक्तं प्रेक्षावतां हि प्रवृत्तिः स्वार्थसिद्धि-
पूर्विका वात्ति अन्यथा प्रेक्षावत्तैव हानेः किंच । ज्ञानं भाविति नैमित्तिकतां नैवान्यथा उपपत्तामान्यतं सिद्धम-
पि प्रयोजनं व्याख्यातं तत् श्रोतृणां परमोत्साहप्रवर्धकं स्यादतस्तत्प्रकटीकृतम् सावैवं प्रयोजनमाविह्येषा परमपरं च तदपि
कर्तृश्रोत्रपेक्षया द्विविधमिति प्रत्येकं द्विप्रकारं तत्र कर्तुः परं प्रयोजनं अपवर्गप्राप्तिः अनन्तरं तु शास्त्रं जगतोऽनुग्रहः तीर्थकरनामक-
र्मत्वापि प्रमुदितं बंधस्य उक्तं नत्वविति धर्मः श्रोतुः सर्वस्यैकान्ततो हितश्रवणान्न कृतोऽनुग्रह इत्याद्युक्तं सर्वकालतो न भव-
तीति श्रोत्रोः परं प्रयोजनं यथावस्थितपदार्थावगमसर्वज्ञमतपदेशानुष्ठानप्रवृत्त्यादि उभयोरपि परप्रयोजनं मोक्षप्राप्तिः तत्
परमपरप्रयोजनाभावात् न चैवं विधेऽपि प्रयोजनप्रकर्षगुणधरादेरनुक्तं तस्य स्वतन्त्रतयाभावात् परंतार्थकृतस्व-

जं०बू०वृ०

ह्यपि दृष्टानप्रयासो विफलप्रवृत्तस्य हन्त हन्तत्येव प्रयोजनाभावादिति वाच्यं तीर्थकृतोपि प्रयोजनस्य विद्यमानत्वात् त
थाहि तीर्थकृन्नामकर्मणोऽवश्यवेदनीयत्वेनेतरोपायाभावात् तदनुभवोऽवश्यं कर्तव्यः स च सामायिकाद्युपदेशेनैव यदा
गमः तं च कहं वेइज्जइ किं कारणं सामाइमाइ सुअं तु अज्झयणं तित्थयरनामगोअं कम्मं जं वेइअं भवति तथा च सिद्धं तीर्थकृतोऽ
प्युपदेशप्रयोजनं सामायिकाद्युपदेशानां तीर्थकरनामकर्मोदयतः एवं प्रयोजनमाह एवं नावेवं कृतनकृत्यत्वस्य
त्वहेतिः यावदाश्रयापदिशे न तदन्यगमात् यावदाश्रयापि कृतकृत्यत्वविषयकाः केवलज्ञानसाध्याः तत्र केवलिनो
कृतकृत्यत्वव्यपदेशो न किंचिद्बाधकं सर्वथापि ।व्यपदेशो यावदाश्रयमेव बलवत्वात् यथावदाश्रयो नार्थतोद
वनिश्चयनयावलंबि तीर्थकृत्वे केवलोत्पन्नेरनंतरं यत्प्रयोजनं तत्तैश्च पिकं व्यपदेशाभावात् केवलिनामप्युपदिष्टा

तृमित्युक्तं प्रयोजनं एतत्तु कृतप्रकारेण मंगला। दि वक्तव्यं यावित्तं मदपि प्रकृते शास्त्रे तानपि गतमाप्नकृत्पाद
यस्मात् श्रुतज्ञानतामर्क फलमतासाधयमिति ले रहस्योक्तिरपि तान प्रकृतस्य शास्त्रस्यतामापि वक्तव्यं तदपि च
सामान्यतो विशेषतश्च तत्र प्रतिनामवत्तुपांगमिति सामान्यतोनाम तत्र तामवत् जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिरिति विशेषतो ना
म तद्धि सामान्यं विशेषणतालिंगते तथाविशेषः सामान्यता लिंगिवंदनकृत्यालंकृतावत् तत्र तत्र प्रतिबद्ध जंबूद्वीपप्रज्ञ
प्तिं गमिति एवं द्विविधमपि त्रिविधं यथार्थ १ मयथार्थ २ मर्थशून्यं ३ चेति तत्र यथार्थं प्रदीपादि १ अयथार्थं पलाशादि २ अ
र्थशून्यं डित्थादि ३ तत्र जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिरितिनाम यथार्थमेव तथाहि जंबूद्वीपो जंबूनाम्ना वृक्षेण उपलक्षितो द्वीपः
रगेवस्यमाणस्वरूपो इहेत्योपलक्षितो द्वीपो जंबूद्वीपस्तस्य प्रकार्षेण ज्ञप्तिर्यस्यां सा जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिः एतद्वि

५

शेषनामापि निरुक्तिवशाद्यथार्थमेव जंबूद्वीपवक्तव्यतानेकप्रतिबद्धत्वात् एवं सामान्याभिधानमुपांगमितिनामाप्यान्
गोऽकदेशकृत्पनया अंगसमीपवर्ति त्वात् यथार्थं तथा किंतावद्गांगस्योपांगत्वं को वा कस्य वाविशेषः इति चेत् उच्य
ते उपांगतावत् ज्ञाताधर्मकथांगस्य प्रज्ञप्तेरव नत्वेकादशांगेषु पंचमांगप्रत्यंगत्वेन व्याख्यातांग इदं चेत् जं
बे २ इत्यत्र नाममात्रेणस्थितस्य जंबूद्वीपस्य विस्तरनिर्बंधकृतेयं सा जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिरिति एतव्याख्यादायार्थंतु
जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिरिति यथार्थनामेत्याहाधीमदंबवाऽस्ति प्राकृतमसमर्थिते यथार्थनामवक्तव्यात्मलाभात् अथादौ मंगलाचरण
रूपं तमस्कृतिकर्पोवस्फुलयमपि स्वमंगलं च प्रकारेणवव्यनीति प्राकृतं तत्र प्रमंगलं च मंगलाचरणं
मंगलं प्रत्यक्षारमाद्यादाह नमो अरिहंताणं पिति नामाऽर्हद्भ्यः अत्र नमइति नैपातिकं पदं मानावाच

एएणं भंते जमा(?) नमः नमोअरिहंताणं

इत्यनेन प्रस्तावेन नमस्कारवाचकं युप्रलिधा तेन मनसा वाचा कायेन च नमस्कारोऽत्र विवक्षितः एतेन न
मस्कृत्यमित्युपदेशेन नमस्कारेण मंगलमिति दि इदं च अत्र नमइति निरामयपदं यत्ता विहृत्य विलासकल्पम
तस्मादाह्यपमाह केभ्योऽर्हद्भ्यः अर्हति सुरासुरनरासुरकृतां पूजां सिद्धिगमनं चेत्यर्हन्तः उक्तं च अरिहंति वंदणनम
सणाई अरिहंति पूयसक्कारं सिद्धिगमणं च अरिहा अरिहंता तेण वुच्चंति १ यद्वा अरिहंतस्यः तत्रारयोऽष्टकर्माणि
त्यधिकंतारः यदागमः अट्ठविहंपि य कम्मं अरिभूयं होइ सव्वजीवाणं तं कम्ममरिहंता अरिहंता तेण वुच्चंति २ इति
कर्मरहितो हि जगत्पूज्यः सिद्धिगमनयोग्यश्च जगज्ज्याद्विविधोपि कर्मरहित एवेति नियमपर्यालोचनया तो
नाडविहसंबंधाविर्भावकत्वाद्रत्नित्रयाण्यत्ता विशेषवसकलार्हद्वाचकत्वेनार्हदितिसामान्यं नाम तस्य चयावार्मा

शुक्लध्यानाग्रेतनस्य बहुवचनं च नमआदिषु सिद्धानामप्यतीतानागतवर्त्तमानानां बहुत्वख्यापनार्थं तथा च नमोऽर्ह-
जं०वृ०१ द्विष्टकानां नमस्कारो भावमंगलकरणेऽवश्यं फलावाप्तिरिति संप्रवृत्तं पञ्चकमिति नमो अरहंताणं नमो अरुहंताणं
वेति पाठान्तरं दृश्यते तत्रापि अर्हन्तीति शक्रादिकृतां पूजामित्यर्हाः कर्मक्षयात्सिद्धाः देवैव शब्दबोध्याः उत्पादितातिशय-
नमस्तेन अरिहंताणं अरहंताणं अरुहंताणं वेति पाठत्रयसिद्धेः यच्च भगवतीटीकायां अरहंताणमिति पाठे अविद्य-
मानं रहः एकान्तरूपो देशोऽन्तश्च मध्यं गिरिगुहादीनां सर्वविदितया समस्तवस्तुस्तोमगतप्रच्छन्नत्वस्याभावेन येषां
ते अरहोऽन्तरमन्तोऽरहोऽन्तर्हि इत्यादि तथा॥   अरुहंताणमिति पाठे अरोहद्भ्यः अनुपजायमानेभ्यः क्षीणक-
र्मबीजत्वादित्यादिलक्षणेन वहिणवरहन्तीनां॥   शब्दानामिव रनिरुक्तयोऽपि भवंति प्राकृतेऽनेकधापि शब्द-

प्रवृत्तेरिति ज्ञापनार्थमेव विज्ञेयमिति सामान्यतो   ऽर्हन्नमस्काररूपं मंगलं कृत्वेदानीं स्वादेवनिबद्धं दर्शि-
तमिति व अथ नमो अरिहंताणमिति सकलार्ह।   सामान्यरूपेण नमस्कारेण तन्मध्यवर्त्तिनः श्रीमहावीरस्यापि नमस्का-
रः कृत एव परं तीर्थाधिपतित्वेन प्रस्तुतशास्त्रस्यादिप्रणेतृत्वेन च परमोपकारित्वादनवरतश्रवणोत्सुकश्रोतृगणोपकारत्वेन च
निकटस्य श्रीमन्महावीरस्य निरन्तरस्मरणकरणपरिणतध्यानवानिव शास्त्रकारेण शास्त्रारंभः कृतवानित्युक्तः परमोपक-
रिणो हि स्मरणस्य परममंगलत्वाच्च प्रस्तुतशास्त्रस्य पारगमनाद्धेतुत्वात् तत्स्मरणमपरविशेषविनयादीनामत्र।
नाद्यमनसंयुक्तं शास्त्रप्रवृत्तिनं कालेणमित्यत्र कालविशेषणं तेणमितिवचनामेव तथाहि यत्तदोर्नित्याभिसंबन्ध- ६
नु स्मारणार्थं सव्यं तु वाणस्य हृदयवृत्तौ यथासंख्यत्वादेव तद्विनाऽभाविनात् सव्यपदते॥

यस्मिन् काले यस्मिन् समये मिथिलायां नगर्यां महाप्रातिहार्यश्रिया विराजितो भगवान् श्रीमहावीरो गौतमादि-
चतुर्दशसहस्रश्रमणादिपरिवृतः समवसृतः समवसरणं च यस्मिन् काले यस्मिन् समये चतुस्त्रिंशदतिशयश्रिया
विराजितः श्रीवीरः सदेवमनुजायां पर्षदि दानादिचतुर्विधं धर्ममुपदिष्टवान् धर्मोपदेशानंतरं च यस्मिन् काले
यस्मिन् समये भगवान् श्रीवीरो जंबूद्वीपस्वरूपजिज्ञासुना स्वशिष्येण श्रीगौतमेन कीदृशोऽयं जंबूद्वीप इत्यादिव-
चनमाणवचनप्रपंचैः प्रश्नविषयीकृतः सन् प्रश्ननिरासमेव तु रक्तत्व जंबूद्वीपस्वरूपं निरूपितवानिति तथा च यत्र
प्रवर्तितावश्यत्रिकेण प्राग्जन्मोपार्जितपरम   गुणप्रकृतिरूपतीर्थकरनामकर्मविपाकजन्यपरमसंपा-
समन्वितः स्वशिष्यनामोच्चारणपूर्वकं प्रतिज्ञा   र्थनिर्वचनानि शिष्यमनोमोदयन् स्वात्मनः प्रसन्नतां च सा-

वेयत् शास्त्रकारेण प्रस्तुतशास्त्रारंभस्यानुगो   पदीकृत एव अनयाऽनेन कालेन मितिवचनरचनाऽनुपप-
त्तिरिति मितं तेणमिति वास्तुरूपं न तथं जकमाह॥   शं च न विषयत्वे ध्याने भावमंगलत्वं शास्त्रस्यादौ युक्तमेव
समाहितफलस्यावश्यं जनकत्वात् राजापि प्रसन्नावस्थामापन्नो विनयोऽवश्यंफलदाता तिलोकोक्तिरपि यथा वीत-
रागाणां प्रसन्नस्यापि यथार्थवस्तुप्रणत्वात् संस्तविकानवस्थैव अनया आजमालिर्मद्भुतशिष्य इति वचनात्
पपञ्चितात्: एतेन शास्त्रस्यादौ मंगलमयुक्तं मंगलमंतरेणापि शास्त्रस्योद्दीयमानत्वात् शिष्यप्रशिष्यादिप्रवृत्तिरो वा
रंचा पथाप्रकृतनिपांगस्यांगाभवेतिज्ञस्यापि निरस्तं तेणं कालेणमित्याकारप्रकारेणात्र हृदवतासरिदूपस्य मंगल-
स्य तत्रापि विद्यमानत्वात् तथैवं प्रकृते शास्त्रेऽपि तावस्मात्राप्यवासु किमिति गौरवकारिणा नमो अरिहं॥

तानामिति पदानि विघ्नमेवं सम्यग्प्रवचनाभिप्रायस्यापरिज्ञानात् यतः प्रवचनं ज्ञानदर्शनचारित्राणां तत्त्वं वस्तुनि
स्मरति प्रकृतयोरावमंगलत्वेनाक्तः तथाहि चत्तारि मंगलं अरिहंता मंगलं सिद्धा मंगलं साहू मंगलं केवलिपण्णत्तो
धम्मो मंगलमिति तत्र शास्त्रकाराणां कालादिसामग्र्यभावेन तथाविधकर्मक्षयोपशमाभावात् कदाचित्कथं
चिदोषाद् यावन्मात्रं यदेव तु रा स्फूर्तिकं तावन्मात्रमेव तत्त्वतो मंगलं कर्त्तव्यं भवतीति अत एव पंचकर्चोन्मेयं ग
स्तु दाये कश्चित्कृतज्ञानमेव तु रा स्फूर्त्तिकं तन्ना चारांगादौ सुत्रमस्मात्संततमिति कृतमेव मंगलत्वेना
पि कृतं सगवतोऽपि पंचपरमेष्ठिनो ब्राह्मीलिपिः । श्रेति कश्चित्पुनराध्ययनादौ साधुरेव कश्चित्स्वोक्तप्रकारेण
स्मरति गोचरोपनतोऽर्हत्त्वेवेत्यादिस्तुतिपरा कृ । कर्मक्षयोपशमहेतुकं विविधं तु हृशां नमस्मोदादेवरि

त्पत्ते विस्तरेण हास्वे विविधं मंगलं शिष्याणां मं गलबुद्धिपरिग्रहाय आदौ मध्येऽवसाने चाभिधातव्यं यः
तथादि मंगलपरिगृहीतानि शास्त्राणि निर्विघ्ना तया पारगमानि भवंति मध्यमंगलपरिगृहीतानि शिष्येषु
रवालोपितानि स्थिरपरिचितान्युपजायंते अंत्यमंगलसमलंकृतानि तु तानि शिष्यप्रशिष्यादिपरंपरया तामानिस्फुः प्र
कं च तं मंगलमाईए मज्झपज्जंतए असत्थस्स पढमसत्थाहिगय पारगमणाय निद्दिट्ठं १ तस्सेव य थिज्जत्थं मज्झिमयं
अंतिमं च तस्सेव अव्वोच्छित्तिनिमित्तं सिस्सपसिस्साइवंसस्स इति प्रकृतशास्त्रे चादिमंगलं दर्शितमेव मध्यमंगलं तु
कदिणं भंते जंबूद्दीवे २ महाविदेहे वासे मंदरणामं पव्वए पण्णत्ते इत्यादिसूत्रेण मेरुपर्वतवक्तव्यताधिकारेऽर्हद्
दतिषेकशिलाभिधायकत्वाद्विवर्णनं अंत्यमंगलं तु तएणं समणे भगवं महावीरे इत्यादिप्रमाणादिपर्षन्मध्यगतः

श्रीमहावीरो ह्ययोत्थयपदिशतीति निगमनवाक्येन भगवतःस्मरणमेव तत्र मंगलत्रयं तत्त्व मंगलमात्रमप्यंगीकुर्वीः
तानास्तिकस्य शास्त्रसमाप्तिर्दृश्यते निर्विघ्नतया दृश्यते न च तत् मंगलं तत्कारणं यद्भावे यज्जायते तत्तस्य का
रणमिति वचनादिति चेन्मैवं नास्तिकशास्त्रस्याश्रेयोभूतत्वेन तत्र मंगलस्याकारणत्वात् एवं तु गतादिष्वेषपि तच्च
स्मात् तु गताद्योऽपि नास्तिका एव सर्वज्ञादितयथावस्थितजीवादितत्त्वानामश्रद्धानात् तेन तत्कृता ग्रंथा अप्यथ्याश्रुता तन्मंग
लसापेक्षाः यत्तु ते श्रद्धानिमतदेवतानमस्कारादि मंगलमपेक्षिंयते तन्मंगलाभासमात्रत्वेन मंगलाभास एव तत्तु
मन्मंगलं ज्ञानादीनां तत्त्वतो मंगलत्वेनाभासि दितत्वात् तद्वतुगतादयो ज्ञानादिभाजः तेषां जिनप्रवचनबा
ह्यानां ज्ञानादिप्रत्याद्यादिनलं विस्तरेण एवं पंचा॥ इयदिताचार्याभिप्राय प्रकृतशास्त्रस्य सर्वज्ञमूलकत्वं तु

र्थपरिपाट्यागतत्वेन स्फुटमेव तथाहि काहरोऽयं जंबूद्वीपप्रज्ञप्त्यादिवचोभिः श्रीगौतमं इन्द्रभूतिं भगवान् श्रीम
हावीरः परोपदेशमंतरेणैव यथावस्थितं वस्तुतत्त्व पयत् सर्वज्ञ एवेति मितं सर्वज्ञमूलमिदं शास्त्रं जंबूद्वीपस्व
रूपजिज्ञासुनेति विशेषणेन गौतमस्याप्यस्यामेव ज्ञापिते एवमपरेणापि बमत्तेन गौतमेनेव जिज्ञासितवस्तुनिर्णया
दिति सर्वज्ञः सर्वज्ञसमीपावगतत्वं च स्म हेतुः इतरथाऽवश्यं प्रष्टुः एवं तस्मिन् प्रकृतशास्त्रस्यार्थः श्रीगौतमपृष्टेन
सर्वज्ञेन भगवता वीरेणाभिध्यमाणो गौतमस्यान्येषामपि श्रोतृधर्मिणामादावत्र श्रवणगोचरापन्नः अत एवं जंबूस्वामि
नं प्रति शिष्योपदिशत् श्रीसुधर्मस्वामी गौतमस्वामिनं प्रति भगवानेव वक्ता नितस्कवान् एवं जंबूस्वाम्यादयोऽपि स्वस्वशि
ष्यान्प्रत्युपदिशंतो विज्ञेया यावन्माहशान् प्रत्यस्मद्गुरवः परमर्षिनमोर्षकरापेक्षया आत्मागमः श्रीसुधर्म॥

स्वामिनोऽनंतरागमः श्रीजंबूस्वाम्यादीनां परंपरागमः सूत्रतस्तु श्रीसुधर्मस्वामिन आत्मागमः जंबूस्वामिनोऽनंतरा-
गमः प्रभवस्वाम्यादीनां परंपरागमः अत एव संप्रत्यर्थतः सूत्रतश्चानात्मागमोऽनंतरागमः किंतु परंपरागम एवा
परंपरा च गुरुपर्वक्रमलक्षणैव परंपरानंतरागमाभावेनागमस्येवासंभवात् प्रकृतशास्त्रस्य निर्मूलताप्रसक्त्या प्रमाणताप्रसक्तिर्न
स्यात् तस्मात्तदुक्तप्रकारेण सर्वज्ञमूलकत्वं तदुपरिपाट्यागतत्वं च प्रकृतशास्त्रस्य सिद्धं एवं च सत्यनुगमारव्यस्य
तृतीयस्यानुयोगद्वारस्य लेशतो व्याख्यातोपोद्घातनिर्युक्तिः प्रतिपादयता निर्गमद्वारं प्रकृतशास्त्रस्यार्थतः श्रीमन्महा-
वीरान्निर्गमितिं च दर्शितं उपलक्षणं चैतत् शेषो । शेषद्वारप्रतिक्षेपाद्युपक्रमनयेभ्यो व्याख्यानविधिर्ग्रंथगौरवभया-
दादिद्वारत्रयोगद्वाराद्विस्तोवसेयः ॥ अथ यस्मिन्काले मिथिलायां नगर्यां श्रीवीरः समवसृतवान्

तेणंकालेणं तेणंसमएणं ।मिहिलाणामंणयरीहोत्था॥

वर्द्धमानस्वामीसंपदपरिमितानार्थं गौतमेन इष्टो व्याख्यातो तस्मिन्काले मिथिलानगरीका इहासी।
दिति संबंधेनायात अस्यत्र व्याख्यामिह प्रथ नशिष्यं च श्रीजंबूस्वामिनं प्रति स्वयं श्रीसुधर्मस्वामाह ॥
तेणंकालेणमित्यादि तेइति प्राकृतशैलीवशात् तस्मिन्निति इष्टव्यं णंकारो वाक्यालंकारे कालेऽवसर्पिणी
चतुर्थारकलक्षणे अत्रापि णंकारः प्राग्वत् तेणंसमएणंति तेणमिति प्राग्वत् समयोऽवसरवाची यस्मिन्समये श्री
वीरो गौतमं प्रति जंबूद्वीपस्वरूपमुक्तवान् तस्मिन् समये मिथिलानगरी होत्यस्थं तत् न तु जंबूस्वामिवाचनास
मये यस्मिन् मिथिला इत्यैव व्यवतर्दि श्रीसुधर्मस्वामिना होत्थति भूतप्रयोगो दायातिचेत् उच्यते सर्वेषामपि भावानां प्र
तिक्षणं पर्यायपरावृत्त्या यादृशमाणवर्णको यत्नपर्यायवती मिथिला तदासीत् न तथा जंबूस्वामिवाचनासमये इ

ति । एवं तिनिवासितः स्तोकभूतप्रयोगः संप्रत्यस्या नगर्या वर्णकमभिधित्सुः सूत्रकारः स्वरूपेण पदत्रयात्मकं विशेषणेन
सीमानमनवर्णकमाह रिद्धत्थिमियसमिद्धा वण्णओ रिद्धिमिति कार इति मिथिला रूढ़ेति नितसमस्तारूपा भवनैः पौरजनैश्चातीवद्धिं वृद्धिमुपा
गता स्तिमिता स्वचक्रपरचक्रतस्करडमरादिसमुत्थभयकल्लोलमालापरिवर्जिता समृद्धा धनधान्यादिविभूतिविस्त
रयुता ततः पदत्रयस्यापि विशेषणसमासः ॥ अथ विशेषतो वर्णनं कथमित्याकांक्षायामाह वण्णउत्ति सिद्ध
त्वादि विशेषणेन समस्त्वितस्य विशेषतो जिज्ञासायां वर्णकः अपपातिकग्रंथोक्तो वक्तव्य इत्यध्याहार्यं त
त्रापि कपदादनस्वविनवर्णनस्यापि विशेषणार्थं देवकेन प्रपंचनं यथा पउइझ्रझणजाणवयाइस्सजणा
मणूसा हलसयसहस्संकिट्ठविकिट्ठलट्ठ पण्णत्तसेउसीमा कुक्कुडसंडेयगामपउरा उच्छुजवसा

रिद्धत्थिमियसमि द्धा वण्णओ॥

लिकलिआ गोमहिसगवेलगप्पभूआ आयारवंतचेइयजुवइविविहसण्णिविट्ठबहुला उक्कोडियगाय
गंठिभेयभडतक्करखंडरक्खरहिया खेमा णिरुवद्दवा सुभिक्खा वीसत्थसुहावासा अणेगकोडिकुडुंबियाइण्णणिव्वुयसुहा
जणजाणवया प्रभूतयो ब्यभूतयोभूताः प्रमोदकारणवस्तूनां सद्भावात्तत्र जना नगरवास्तव्यलोकाः जानपदाश्च जनपदभवा
इह प्रयोजनवशादायाताः संतो यस्यां सा तथा अथ पाठांतरेण यान्यस्वरूपलक्षितविशेषणान्याह पउरइत्यादि जणव
यास्तु प्रभूता आचारादि निमित्तं गताः संतो प्रमुदितसमाजनायचेष्टा नित्यप्रमुदितजनानि नानि च तानि यानानि वितिसा
बाहुल्यात् प्रमुदितजनो याना निजनपदाश्च इन जाता परास्फुयस्यां सा तथा किंभूतः हंत वति मिथिलाधिपतिस्त्रिगज
नपदेषु मिथिलायाएव प्राधान्यात् मिथि लावासिन्याः केचनजना आत्मीयसंपदा न तत्र तस्याधिवासाः

ऊक्ताः ४

ने पत्नमाना तथा नेतत्कादापरायाणाम्निष्ठंति जानपदाश्च प्रयोजनवशादेवनगरागताः कृतकृत्याश्च निजस्थानयायिनः
तवंत्यामिथिलामधिकृत्य तद्दिनजानायानजानपदाश्च वर्तंते इति यतएवं अतश्चाद्य याइत्यजणमप्यसति पत्तस्थजाने
राकीर्णा प्राकृतत्वात्तद्व्यत्ययः नगरीवाप्यथैजानपदेश्च पत्तव्यजनेर्व्याप्तेत्यर्थः ततःसाकीइर्णात्याद हलसयस दः
स्य संक्लिष्टविच्छतलत्पम्नामत्तसीमनि हलानांलांगलानां शतैःसहदाश्वेश्च शतसहस्रैर्वालाहैःसंदृष्टाविलिखिता वि
कृष्टं दृष्टं यावत् विकृष्टावा नगरबहिर्वर्तिनी लष्टामानाकृा कर्षकालिपत्र फलसाधनसमर्थत्वात् अकृमा वीजवपनस्यायो
ग्पीकृता श्राकृासावा श्राकैर्लैत्तणाशिल्पिलिखिताः … परिकर्मितामेतत्सीमा जल्पाजलास्यकादेत्तसीमा यस्याःसंत
या अनेन वकृजनानिर्वादोविनश्यत्याक्तनाऽ … स्थानानां हेमानामपि बाहुल्यं दर्शितं अन्यथानिर्वादासं

भवात् ततवपि साकीइर्णात्याद जंघद्दसंदो … अगामपथतवंति जंघाचालाप्रवृत्ताः पादचाः पादत्रवाप्यथं
रथाद्याःसप्रवृत्ताम्नेष्वतुराः चतुपथस्यां सातथा॥ … अनेन नगरजनानां प्रवृद्धितवं प्रकर्षेन अत्युदितादिलि
रक्षःक्रीडार्थं जंघवानाद्यापश्यति पादांश्च करोतीति ततःसाकिंविशिष्टा तत्तुंजवमालिकलिश्चति शकुयवशालि रि
व्यासेत्यर्थः अनेनवजनानां प्रमोदकारणमुक्तं नास्यवंविधवस्वलावजनानांप्रमोदः सपायत श्रवविशिष्टप्रमो
दकारणगार्जितं विशेषणमाद गोमहिसगवेलगाय पुष्ट्यतिति गावोवलीवर्दा महिषाश्च पतीताः गावःस्त्रीगव्याः एतद्कातर
त्रास्प्रवृत्ता यस्यांसातथा ततःकीइर्णात्याद आयारवंतचेइअन्नुवइविसिठसंनिविठवहुलानि आकारवंतिसुंदर
रकाराणि चैत्यानि देवतायतनानि युवतीनांचपण्यतरुणीनां विशिष्टानि सन्निविष्टानि सन्निवेशापाटक्का। ८

वैउलानि वहूनि यस्यांसातथा ततःकिंलक्षणात्याद अरहंतवेइअजणवइविविहसंनिविठवहुलानि अर्हच्चैत्यानि जिन
नप्रतिमाः जनाःप्रकृतयोवतिनःयाधिनास्तेषांविविधानि सन्निविष्टानि पाटकास्तैर्वहुला व्याप्तायासा तथा ततःकीइर्णा
त्याद सवभागविचारेइअनुरुञ्ञाविइसन्निविठवहुलानि सुपयागाःशोलतयस्याः विविधविप्याति नानादेवतायतनानि विचत
कानि वा विपयानि सपवितयोधरोस्तु सुपवचनानि सतानिवा कीदा विशेषाश्चिंतयास्तपाकेषांसन्निविष्टानि सन्निवेशाकेर्व
हुला यासातथा अनेनव विशेषणत्रयेण जलादिमर्यादया पाटद्वरनया जिनानां नदितरपाव निजशमार्यावरक्तानांतं
न्नरधर्मनूलविद्वताशेर्नगरासंकाशिप्रसादादि … नित्य नगरीव्यवस्थास्वरूपं प्रदर्शितं याप्तश्चेवं विधयवस्थायां
यतावादिति व अपमिनिमेतपदसा वितस्यव … सींकस्यविनाशेयथा तापादिश्चगायगविलेश्चरउतच्छरवं।

उंरक्करदिया स्वेमा निरुवर्हुआतुलिरकावीम … वत्सुदावासति अस्यार्थः उक्कोटालंचा नयायेर्यवदवंति तेउक्कोटि
काः गात्रान्पत्तष्पशरीरावयवविशेषान् कृपादेस … काशात्त्वंबिकार्णपणाहियोहलिका लिंदति चालिंदंतीतिगात्रग्रं
थिलेदकाः लरा अश्वारतवः वलात्कारप्रहनयः तस्करश्चौर्यकारिणः स्वंउरहादंडपाशिकाः तन्दपालावा एतारहिताय सा
तथा अनयननत्रोपद्रवकारिणामभावः प्रतिपादितः अतएवखेमा अशिवरहिता एवंविधपियदिवाजर्हानापइवोपेता स्यापि
दातीजनानां स्वास्थ्यं नस्यादतआह निरुपइता अविद्यमानराजादिकृतोपद्रवेत्यर्थः अथप्रजानां दारव्यं सवयत्वेव नि
रुद्धराणामपि स्वास्थ्यहेतुमाह सुभिक्षात्तदृष्ट्वानाकृा पत्तुरावा भिक्षा भिक्षुकाणां यस्यांसातथा अतएवचीसत्सुदावास
ति विश्वस्तो निर्भयःसुखं यथास्यानथाश्रावासोआवसनं लोकानां यस्यांसा यथाविश्वस्तानां निर्भयानामतस्तुकानांवा पार्थिं

MEMORIAL

उन्नाः॥

नोमद्धानांवाशुखः शुखम्रद्धपः शुनौवा आवात्मायसां सानमा व शुवमम दपद्मविनवसिद्धि तिमरोयथा अणेगध्वो
मा कुं विआइममिति शुअशुदा लगुगाहमजनशुहिआवलंवगकदगएवमलासमयात्मकंगलं खमंखननणइलंवः
वीलि अक्रणेगनालायतावुवरिआ आनाशुवाणअगमनलायदादिअवघिलितणोवावंआ णेदणवणसंनिलयागाय
२ उद्घिदवि उल गंलारखायफलिदा वक्ष्गयघुसंदिताराद्मतग्गिजमलक्वादयणेशुप्यावसा धशुकादिलंवंक्षपागार
पविधिम्ना कविसासयवदवद्अमंविअविरायमाणा अहालयंवरिअदारगोउरतोरणसम्भुमयभुविलतरायमग्गा रव
आयरिअवद्अदरफलिदइदकोलाविवलिवणि अच्छेनसिप्यिआइममिलिभुअशुदा सिंयाउगतिगावउक्ष्ववरा
पणिआवणविविदवशुपरिमंदिआशुरम्मा॥ नरवरपविरमंदिवदपदा अणोगवरगमनभंजररदपद

करसाअसंदमाणोआइयजाणजुग्गा विशुा उलतववनलिणिमोलिसजला पंडुरवरलवणमति मदिआउ
माणयवणयणपिवलिया पासादीआदरिसणिया ।अलिक्ववापडिक्ववति अस्यार्थः कथं समरा अणेगाकाहाकं
विआइमभिशुअशुदमिअनेकाः कोटयोऽद्यसंख्या निजवादिपरिकरसंख्यावा येषांतअनेककोटयालिमाडगौः कंडुं
विलिः कोटुं विकेराकार्ययामा यत्र अनेककोटिभिरनेककोटिसंख्याकेः कडुं विभिराकार्यभिरनावासंवइजनयोगासेते
यवतीशुलावशुलववस्तुपेनचावत्नः पदवयस्य कर्मधारयः अतएवणउणाइगजत्नमत्तवडिआवलंवगकदगपवमलास
गआइकवगलंवमंखननणइसनंवीलिअअणोगतालायराशुवरिआतिनताभारकानोनारयिताः नर्त्तकाये स्वयं नृत्यं
ति उल्लाग्जः स्तोत्रपावकाः मल्लाःप्रतीताः मौष्टिकामल्लाएव येमुष्टिलिः प्रहरंतिविदंवकाविदूषकाः कथकाः प्रतीः

तीः स्ववकाये उत्सवंत तयादिकंवा तवंति लासकायेरासकानगायंति जयजयशष्ठप्रयोक्तारोवा लेखाइतियावत्
आस्यायका येशुलाशुलमारव्याति लंखामहावंशाग्रखेलकाः मंखाश्चित्रफलकहस्ता भिक्षाकाः तणइल्लाः तणाभिधनाः
वाद्यविशेषवंतः शुंवबीणिकाशुंववीणावादकाः तथा अनेकेयेतालावरामालादानेन प्रेक्षाकारिणएतेः सार्वेरशुवरि
ता आयविताग्रामातथा शुतः कथंसम्हाद्यत्वात आरामशुयाणअगउनलायदादिअवघिलितणोवर्वेअति आरमंतिये
सुमाधवीलतागहादिशु दंपत्यादीनि सआरामाः यत्रानाति शुष्पफलादिसद्वसंकुलानि सवादों बहुजनलोग्यानि
अगमति अवदाः कूपाः तडागानिप्रतीतानि दीर्घि काः सारिण्यः वप्पिलिनि केदाराः एतेषां येशुणा रम्यतादयस्तैरुपा
पेता शुक्तायासातथा शुतः कोइशीत्याह णंदा णवणमत्निसयगासत्नि नंदनवनं मेरोर्द्वितीयंवनं तत्सकाशा

संनिभाः प्रकाशोयस्याःसातथा इदविकस्य अध रशारद्मात्नोद्दुशुरवदन्याद्राविवलोपइति अथ सम्हननार्यार
हाकारिवनुगपितविशेषणाम्याह उव्विद्धविउल गंलारखायफलिदति उद्विद्धमुंदं विशुलं विस्तीर्णं गंभीरं मल्ला
धमधः खातमुपरिविस्तीर्णमधः संकीर्णं परिखावाय वयरिसमखातरूपा यस्यां सातथा शुतः कोइशी वक्ष्गयशुसंदिउ
णोदमतग्घिजमलकवादयणोइप्पावसति वक्रगदाशुशुदय प्रहरणविशेषाः अथवा धः पानालीसंतेशु शुंवानरप्राक
ररः संतावात शतघ्नोमहायष्टयो महाशिलावा याउपरिष्टात्पातिताः शतानि शुरुषाणां घ्नंति यमलानि समस्थिता
नि दयकपाणि याति कपाटानि घनानिव निश्छिद्राणि लेडीप्रवेशाया सा तया शुतः रपिसा कोइशी धशुकुडिलवंकपा
गारपरिखिन्नति धनुः कुटिलधनुस्तस्मादपि वक्रेण प्राकारेण परिक्षिप्ता शुडिकया सेतुलापर्ववद् परितःपं॥ १०

मे०ह॥

रिवेष्टितनितम्बः उत्तरस्यिमा कविना मयवरष्टङ्ग्ससंविस्त्रविरायमाणान्ति कपिशीर्षकैर्ईनरशितैर्वर्त्तुलकूटैः संस्थितैर्वि
शेषसंस्थानवद्भिर्विराजमाना या सा तथा तथा अट्टालयवशिखदाशाणा उत्तरतोरणानस्तम्भप्रसुविरचनायमगाणि अट्टालका
ःप्राकारोपरिवर्त्तिगृहविशेषाः वर्या अष्टदशप्रमाणा नगरस्याकारान्तरालमार्गाः यारासि प्राकारवहिर्का गोपुराणि
उत्तरद्वाराणि तोरणानि प्रतीतानि तुणवेति उत्तानि वा यस्याः सा तथा सुविभक्ता विविक्ता राजमार्गवीथ्यो यस्याः सा तथा ततः प
दद्वयस्य कर्मधारयः तथा वेश्यापरिस्त्ररङ्गस्त दत्तफलिदङ्ग दकालत्रिवेकेन निपुणेन आचार्येण शिल्पिना रचितो हाटा
वलवान् परिधयोऽर्गला इङ्कालस्य संपादितकुपा रचयाधरत्नताप्रवेशमध्यमार्गयस्यां सा तथा तथा विवर्णिवर्णि
अरवेत्रमिथिग्राइस्मनिवृन्तुअस्तुकृति विपणी। नावर्णिकृषयानादहमार्गाणां च वर्णिजां च देवस्थानेयास्मा न

याशिल्पिभिः अलङ्कारादिभिर्निर्दिष्टैः शुभिर्विभिः पुत्रैः सह कर्मजवालेनाकार्या प्रानलचारुसत्रैःस्याबापदो
पन्यासः यत्र अलङ्कारादिभिराकार्यचैनसमादि नश्रयोजनसंसिद्धर्जनाना निर्दिता निर्दितिदेवाः अत एव सुखा
सुखावहा या सा तथा तथा सिंयाउगतिगवयस्य चत्वरपणिश्रावणाविविदवस्तुपरिमन्दिरस्त्रि शृङ्गाटकं शृङ्गाटकफलवि
शेषाकारं त्रिकोणकं स्थानं त्रिकं यत्ररथ्यात्रयं मिलति चतुष्कं रथ्याचतुष्टयमीलनात्मकं चत्वरं चतुरस्थापानम्यानं पणित
रतिसाधानि तत्पश्चना आपणा हट्टश्लेष यानि विविधवस्तूनानेकप्रकारकाणि इत्यादि तैः परिमण्डिता अलंकृतेत्यर्थः
अत एव सुरम्या अति शायेनरमणीया तथा नरवड्पविडसमदिवड्पदन्ति नरपतिना राज्ञा प्रविकाशेगिमंनागमनास्यं
रव्यान्ति महावनि पयो राजमार्गो यस्यां सा तथा अथवा नरपतिना प्रविकाशीनिरस्ताः येषाम् अवनतांप्रला यस्यां सा अथ

वा नरपतिभिर्निजाज्ञावर्त्तिसामन्तराजैः प्रविनीतार्थीविस्माररापितामदीयानः प्रतापस्यां सा तथा तथा अगणगवरसुरग
मत्त अजवरदपदकुरसीञ्चसंदमाणो आइस्सजाणजुगाणि अनेकैर्वरतुरगैर्मत्तश्चमत्तकुञ्जरैः रदपदकृरत्रिरथति
कैः शिविकाभिः रूपाकारणोबादितजंयानविशेषैः स्यंदमानीभिः उदतप्रमाणजंयानविशेषैः यानैः शाकटादि
भिः युग्येर्गोल्लविषयप्रसिद्धैर्द्विहस्तप्रमाणैः वेदिकोपशोभितैर्जंपानैरवाकीर्णा व्याप्ता या सा तथा आकीर्णशाश्च
सामध्यनिपातः शास्तचान्तं तथा विसुउलनवणलिणपउमिणिअजलति विसुद्धजलैर्विकसितैर्नवनलिनैश्शोभिता
निजलानि यस्याः सा तथा पंडुरवरसवणसन्ति मदिरअति पाण्डुरैः सुधाधवलैर्वरभवनैः प्रासादैः सम्यगतिशयित
शोभदिव्यमदिता सजिताया सा तथा अत एव उन्मानयणयणपियच्छणिस्त्रि सोमाग्यानि शायाडन्ना नः

केवलतिमिषैर्नयनैर्लोचनैः प्रेक्षणीया या या सा तथा पासाईअत्रि प्रासादीया चित्तप्रसत्तिकारिणी पद्मावा
सा देवता वा प्रासादीया प्रासादवहुलेत्यर्थः अत एव दरिसणिज्जत्रि दर्शनीया दृष्टुं योग्या पश्यतां चक्षुः श्रमं
नगच्छतीत्यर्थः अत एव अभिरूवत्ति अभिमुखमतीवाक्रष्टरूपमाकारो यस्याः सा तथा अत एव पतिरूपा प्रतिविशि
ष्टमसाधारणं रूपमाकारो यस्याः सा प्रतिरूपा इष्टारंवदशारं प्रतिरूपवतीत्यर्थः ॥ नत्थ अपपाति कोसौ वर्णक
कोऽतिदेशतिवव कव्यादौ निरुनरत्वादेनापि एवं गौरवापान्निरिति विज्ञातेवं सर्वत्राप्यतिदेशे उत्तत्रोरखसुपदमो
बोउतिष्कत्रिमीमित्तनाणिउतइवअतिरविासा पसविदाशैइक्ष्णुउतेति व्याख्यानाउक्तम्सविलोपापत्रः॥ ११

सू॰ ३।

तस्याश्चाश्चर्यभूताया उत्सारणाद्भविष्यति द्वारान्तर्भविष्यत्साक्षाद्देवं स्थानं तु कृत्स्नमेव तथैवागामि प्रयोगस्यापि प्रपलंता त् व अथैवंविधायां मिथिलायां यत्सूत्रायोगमित्याह तीसेणमित्यादि तस्या मिथिलानगर्या बहिर्य उत्तरपौरस्त्यः उत्तरपूर्वस्या दिग्विभागः ईशानकोण इत्यर्थः एत्थ णमित्यादि अत्र तत्रैवोत्तरपौरस्त्ये दिग्विभागे णमिति वाक्यालङ्कारे अत्र स्थाने एत्थ णं अत्र उत्तरपौरस्त्ये दिग्विभागेणमिति प्राग्वत् माणिभद्दं नाम्ना चैत्यमभवत् चितेर्लेप्यादिचय-स्य भावाः कर्म वा चैत्यं संज्ञाशब्दत्वाद्देवताप्रतिबिम्बे प्रसिद्धं तदाश्रयभूतं यद्देवताया गृहं तदप्युपचाराच्चैत्यं तच्चेह व्यन्तरायतनं द्रष्टव्यं न तु भग-

तीसेणं मिहिलाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थणं माणिभद्दे णामं चेइए होत्था वण्णओ

वतामर्हतामायतनमिति वण्णओ त्ति वर्णको माणिभद्रचैत्यस्य वक्तव्यः स चै-वं चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते पोराणे सद्दिए वित्तिए णाए सच्छत्ते सज्झए सघंटे सपडागे पडागाइप-डागमंडिए सलोमहत्थे कयवेयड्डिए लाउल्लोइयमहिए गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपंचंगुलितले उवचि-यचंदणकलसे चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभाए आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावे पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिए कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभि-रामे सुगंधवरगंधगंधिए गंधवट्टिभूए णडणट्टगजल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगपवगकहगलासगआइक्खगलंखमंखतू-णइल्लतुंबवीणियभुयगमागहपरिगए बहुजणजाणवयस्स विस्सुयकित्तिए बहुजणस्स

आहुस्स आहुणिज्जे पाहुणिज्जे अच्चणिज्जे वंदणिज्जे नमंसणिज्जे पूयणिज्जे सक्कारणिज्जे सम्माणणिज्जे कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासणिज्जे दिव्वे सच्चे सच्चोवाए सण्णिहियपाडिहेरे जागसहस्स-भागपडिच्छए बहुजणो अच्चेइ आगम्म माणिभद्दं चेइयं चेइयं ति अस्यार्थः माणिभद्रं चैत्यं कीदृशमित्याह चिराइए इति चिरकाले भवः चिरः कालः आदिर्निवेशो यस्य तच्चिरादिकं चिरादिकमेव चिरकालीनमतीतानागतवर्तमानं चिरकालीन-पर्यायत्वाभावमतिक्रम्यागमवतीति चिरादिकं वा चिरकालीनमत्यर्थमित्यर्थः सर्वत्रापि च स्वार्थे प्रत्ययः यतश्चिरादिकमतः पुव्वपुरिसपण्णत्ते पूर्वपुरुषैरतीतनरैः प्रज्ञप्तं प्रकाशितं पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तमत एव पोराणे चिर-न्तनं सद्दिए शब्दः प्रसिद्धिः सञ्जातोऽस्येति शब्दितं

वित्तिए वृत्तिकं तन्निश्रया लोकानां वृत्तेर्भावाद्वित्तिए वा कीर्तितं जनैः सञ्जातकीर्तितं कीर्तिं देवा णाए त्ति न्यायनिर्णायकत्वात् न्यायः ज्ञातं वा ज्ञातसामर्थ्यमत एव तत्तत्प्रसादेन लोको जानाति सच्छत्त-मित्यादि विशेषणत्रयं स्पष्टं सपडागा पडागाइपडागमंडिए त्ति सह पताकया वर्तत इति सपताकं तथा तस्य एका पताका-मतिक्रम्य या पताका सा अतिपताका तया मण्डितं यत्तत्तथा सलोमहत्थे त्ति लोममयप्रमार्जनकयुक्तं कयवेयड्डिए त्ति कृतवितर्दिकं रचितवेदिकं लाउल्लोइयमहिए त्ति लाइयं यद्भूमेर्गोमयादिनोपलेपनं उल्लोइयं कुड्यमालानां सेटिकादिभिः संमृष्टीकरणं ततस्ताभ्यां महितमिव महितं पूजितं यत्तत्तथा गोसीसस॰॥

ऊंम्ना।२।

रसरत्नवंदणादइरदिसपंचेतुलितालत्रि गणेशी घसरसरक्षचंदानंदइरिण कुलनवाणटाप्रक्षारणादस्या॥
पंचोत्तलयमल्लादस्त्रकायत्रतत्रया उववितवंदणकलसेति उपवितानि विशिता वंदनकलशा विचित्रवर्ण
चित्रादिसंस्कारणमंगलनिमित्तमभिहिताः कलशा वंदनकलशा उत्पात यदा मंगलद्विवचन वद्धरस्तु
तानिति वंदनार्थं दनाय स्तुत्यर्थं कलशा वंदनकलशाय त्रतत्रया नंदणघउत्तुकपणारणपदिव्यवारदस
लागति वेदनपदाः मातृकस्वकृपाण्ले वस्तु। स्ततातारणानि च वारदेशानां वारदेशानांप्रति पश्चित
तत्रया तत्रादेशालागासागापवाबाध्याः स्या मत्रवद्धवग्यारिस्त्रमत्रदामकलावति आसक्तोन्नामोपव

इउत्रारुउपरिसंबाधाविउलोविम्लालोत्र तोवर्द्धलः वग्यारिअत्रिप्रलंबमानः माल्यदामकलापः
उप्पमालासमुदोयत्र तत्रया पंचवसम सरसस्तु वक्तिसुरकउकउंजोवयारकलियति पंचवर्णिनसरसतस्तुव
लिणा उरुन उप्पंजलसणेनोपचारणस्रजया कलितं यत्रतत्रया कालागुरुपवरकुंदुरुक्क तुरुक्कधूपमघमघंतगं
धुआभिरामेति कालागुरुप्रवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूपानां योमघमघायमानइत्युत्कटगं दशस्वपिदिक्षु हितानां नराणां घ्राणा
देशात् सुगंधउद्धतमनुदेशमरयत्रित्यस्यवाक्यस्यावयातव्यं उद्धताः स्थगदुहंपानदति वचनात् उद्धतं लाघनि
दिशाकंपनं यस्मात् सउद्धताडम्बरं विलाडनवरतसम्भावनात्रुटितायोगंधाद्भानानि राममनोज्ञं यत्रतत्राघ्रात
गंधवरगंधगंधिपति स्तुगंधवरगंधाः प्रवरवासा मे योगंधेयत्राभितत्रया।

गंधवर्तिद्वयन्ति सोरस्मातिशायात् गंधद्रव्योत्पत्तिकाकल्पमित्यर्थः तथा पद्मलहगजलमजउठिअिवलंबग पवमा
कृदगलासगआइस्वगलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणिअ उअगामागदपरिगयत्तिमर्थवनववरंतुजणी तोणितोतोरुक्ला
वा तदर्थकामागधास्हाइति तथा बहुजणजाणवयस्सविउअकित्तिएति बहोर्जनस्य पोरस्य जानपदस्य च जनपदस्य
लोकस्य विश्रुता कीर्तिर्यस्य तद्बहुजनजानपदविश्रुतकीर्तिकं विश्रुतं कीर्तितं यस्येतिवा सर्वत्रप्रतीतख्यातिकमित्यर्थः
बहुजणस्सआहुस्सआहुणिज्जेति बहुजनस्यादौव दीयत इति वादवनीयं संप्रदानत्वं पाहुणीयेति अर्कखेलाद्रवनीयं तदस्म
स्यादोहजनस्याहूतिक्रियाविषयत्वमर्थः अर्चा पिज्जेति अर्चनीयं वंदनगंधादिभिः वंदणिज्जेति वंदनीयं स्तुतिभि
ः नमंसणिज्जेति नमस्करणीयं प्रणामतः सा अणिज्जेति पूजनीयं उत्पै ः सक्कारणिज्जेति सत्कारणीयं वस

त्रैः सम्माणणिज्जेति सम्माननीयं बहुमानवि षयतया कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासणि
ज्जेति कल्याणमित्यादिबुद्धया पर्युपासनीयं तत्र कल्प णमर्थसंपादकं मंगलमनर्थप्रतिहंतृ दैवतं देवः चैत्यमिष्टदे
वताप्रतिमेति तथा दिव्वेति दिव्यं प्रधानं सच्चेति सत्यं सत्या देशत्वात् सच्चोवायएति सत्यावपातं सत्यानां विनिता वहुजनानाम्
वपाता मिलनं यत्र तत्रया सत्यसमावति सत्यासफलीकरणाञ्जसमेवा पर्युपास्तिर्यस्य तत्रया सन्निहियपाडिहेरेति सं
निहितमप्रातिहार्यं विहितदेवतापातिहार्यं जागसहस्सभागपडिच्छएति यागा ब्राह्मणप्रसिद्धाःपूजाविशेषाश्च सहस्र
भागमेश प्रतीच्छति यागसहस्रभागप्रतीच्छकं सहस्रशः देवाय्यानेकानिसहसाणि वावस्त्राः संतानि ऋपितं बहुजणो अ
च्चेइ आगम्म पामालिनइं चेइअं ति बहुजनो मामाणिनइंचेयमागत्यार्चितानि मामाणिनइवेत्यवर्णनं वा श्रावेरवेविध पिमाणिनं

१३

उं.श्रा.१ इहैतत् सर्वजिनसाधारणमिष्टवस्तुविशिष्टं विशेषणतः स्तवं स्यादतस्तत्प्रपंचनं यथा से णं पुण्णभद्दे चेइए एगेणं महया
वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते त्यस्यार्थस्तद्रूपं प्राणिलइं चैत्यमित्यलंकारः एकेन महता वनखंडेनानेक
जातीयोत्तमद्रुमसमुदायरूपेण सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंतात् सर्वास्वेव विदिक्षु च संपरिक्षिप्तं परिवेष्टितं तच्च किं विशिष्ट
मित्याह। से णं वणसंडे किण्हे किण्होभासे नीले नीलोभासे हरिए हरिओभासे सीए सीओभासे
णिद्धे णिद्धोभासे तिव्वे तिव्वोभासे किण्हे किण्हच्छाए णीले णीलच्छाए हरिए हरियच्छाए सीए सीयच्छाए णिद्धे णिद्धच्छाए
घणकडियच्छाए महामेहनिकुरंबभूए त्ति अस्यार्थः इह पत्राणां मध्यमे वयसि वर्तमानानि
कृष्णानि भवंति ततस्तद्योगाद्वनखंडोऽपि कृष्णः न चोपचारमात्रतः कृष्ण इत्यत आह किंतु तथा प्रति

भासनात् तथाहि कृष्णावभासः यावति भागे न्यपि पत्राणि संति तावति भागे स वनखंडः कृष्णावभासते त
तः कृष्णोऽवभासोऽस्य स कृष्णावभास इति तथा रूढ नानुप्रतिक्रांतानि कृष्णवयःसमानानि पत्राणि नीलानि भवंति त
द्योगात्तद्वनखंडोऽपि नीलः नचैतदुपचारमात्रेणोच्यते किंतु तथावभासनात्तथाह नीलावभासः समासः प्राग्वत् यौवने
तान्येव पत्राणि किशलयत्वं रक्तत्वं चातिक्रांतानि ईषद्धरितालाभानि पांडूनि संति हरितान्युच्यंते ततस्तद्योगात्तद्वनखं
डोऽपि हरितः एवं हरितावभासः प्राग्वत् तथा बालत्वमतिक्रांतानि पत्राणि शीतलानि भवंति ततस्तद्योगात्तद्वनखंडोऽपि शीतः शी
तावभासस्तु समासादिः प्राग्वत् अधोभागवर्तिनां व्यंतराणां नारीणां वनयोग्य शीतवातसंस्पर्शनैः वनखंडः शीतोऽवभासते इति १५
तथा तेन कृष्णनीलहरितवर्णाः यथास्वं स्वस्मिन् स्वस्मिन् रक्तरूपे वर्तमाना अत्यंतमुत्कटाः स्निग्धा भवंति ततस्त

द्योगाद्वनखंडोऽपि स्निग्धः नचैतदुपचारमात्रं किंतु तथावभासोऽप्यस्ति ततउक्तं स्निग्धावभासः अस्यावभासस्य दृढावभा
सोऽभ्रांतोऽपि भवति यथा मरुमरीचिकासु जलावभासः तातो नावभासमात्रोपदर्शनेन यथावस्थितवस्तुरूपोपदर्शने
च्छया इति तथा स्वरूपप्रतिपादविशेषणोत्तरमाह किण्हे किण्हच्छाए इत्यादि कृष्णो वनखंडः कृष्णत इति विशेषणमवछेत्ता
माह यतः कृष्णच्छायः कृष्णा छाया आकारः सर्वाविसंवादितया यस्य स कृष्णच्छायः तस्मात्कृष्णः एतदुक्तं भवति यद्यवि
संवादितया तत्कृष्णआकारउपलभ्यते न भ्रांतावभासमंपाद्वितस्ततो यः सर्वाविसंवादितयानवच्छेदर्दति ततस्तथा
ह्रस्वमा सकृष्णोत्पन्नवित्रांतावभासमात्रव्यवच्छेदाय ति एवं नीले नीलच्छाए इत्यादावपि परिभावनीयं नवरं सीए सी
यच्छाए इत्यत्र वायाशब्दस्यातपप्रतिपक्षवस्तु वाची इह च्छायापणकडियच्छाए इति इह शरीरस्य मध्यमा

गः कटिरिवतोऽन्यस्यापि मध्यभागः कटिरिव कटि टिरित्युच्यते कटिस्तटमिव कटितटं घनातिनिरंतरा छाया
शाखाप्रवेशात्रोनिविडा कटितटे मध्यभागे छाया यस्य स तथा मध्यभागे निविडच्छाय इत्यर्थः अत एव रम्यो
रमणीयः तथा महामेहनिकुरंबभूए ति महांश्च जलभारावनतः प्रावृट्कालभावी योमेघनिकुरंबो मेघसमूहस्तद्भूते
स्तुल्यो यः स तथा महामेघ वृंदोपम इत्यर्थः तत्र वर्तमानास्तेहपादपा मूलवंतः कंदवंतः स्कंधवंतः त्वचावंतः शालावंत
ः प्रवालवंतः पत्रवंतः पुष्पवंतः फलवंतो बीजवंतः अनुपूर्वसुजातरुचिलादिपरिपाट्या सुजाताः सुविरचिताः स्निग्धतया वृत्ता
प्रमानबद्धविसंतः हजनालवपरिणताः शाखाप्रशाखाभिः सर्वास्वपि दिक्षु विदिक्षु च प्रसृताः एकस्कंधाः अनेकशाखाप्र
शाखाः अनेकनरव्यामसुप्रसारिताऽग्राह्यविपुलवृत्तस्कंधाः उपबितारूढशिखादिदोषाभावेन च॥

च्छिद्रपत्राः अन्योन्यं शाखाप्रशाखानुप्रवेशादविरलपत्राः तथाविधवातनिहतत्वाणोपाण्डुपत्राः सघस्नेहात्र स्निग्धपत्रा
उष्णफलादिनिर्दद्यमानाः ऋषनीलपत्रादिसंचयसमुत्थान्धकारगंभीरमध्यभागाः उपरिविनिर्गतनवतरुणपत्रपल्ल
वकोमलोज्ज्वलचलत्किसलयसुकुमारप्रवालशोभितवराङ्कुराग्रशिखराः नित्यं कुसुमिताः नित्यं मुकुलिताः नित्यं मयू
रिताः लोकोक्त्या मउरवन्त इत्यर्थः नित्यं पल्लविताः नित्यं स्तबकिताः नित्यं सजातीयपुष्पैर्गुल्मिताः नित्यं फलभारप्रकर्षा
प्रणताः नित्यं नीरागाः कण्टकरहितत्ववर्जिताः अत्यन्तकलाग फलोपेताः बाह्यतः पत्राच्छादिताः नित्यं मंजरीमुकुलोप
शोभितशिरस्काः इत्यादिस्वरूपतोऽवगन्तव्य समुदायात्मको वनषंडः कुसुमादिविशेषणविशिष्टः सर्वव
नषंडः शुकसारसचक्रवाककलहंससमग्रा तादिशकुनिमिथुनसमूहपरिकरितः अनेकजालगद

संयुक्तानेकवापीपुष्करिणीदीर्घिकापरिक्षि लितः कुसुमासवलोलमदोन्मत्तमधुकरमधुकरीनिकर
गुमगुमायमानगुंजाढ्यशालागः निरंतरं सुरम्यः॥ उत्फलसमूहोपेतः निरंतरसुरभिकुसुमादिसमुद्भूतसुगंधपु
द्गलसमूहान्नभसीव विराजमानोऽनेकराजहंसादिजनैरासेव्यमानोऽरम्यादर्शनीयः तस्य च वनषंडस्य मध्य
भागे महानेकोऽशोकवरपादपः सर्वदर्शीद्रुमाणित विपुलमूलः अनेकैस्तिलकबकुलशिरीषसप्तपर्णदधिपर्णलो
ध्रधववंदनार्जुननीपकुटजपनसदाडिमसालतालतमालनंदिवृक्षादिपरिक्षिप्तः पंचवर्णानेकपताकोप
शोभितः तस्य चाशोकवरपादपस्याधस्तादीषत्स्कंधासन्नो महानेकः पृथिवीशिलापट्टकः प्रज्ञप्तः सर्वविष्कंभायामो
त्सेधैः सुप्रमाणश्च शोभमानः कृष्णोऽतीवेन्द्रनीलबलाहकवत्समानवर्णः यतः सुविरचितः स्निग्धः अष्टको

णः सुमृष्टदर्पणतलोपमः रम्यो दर्शनीयो मुक्ताफलजालविततप्रदेशः ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिं
नररुरुसरभचमरकुंजरवनलतापद्मलतादिचित्रकृतशिल्पशोभितः नवनीतमृदुस्पर्शः सिंहासनसंस्थानसंस्थितः प्रा
सादीयो दर्शनीयोऽभिरूपः प्रतिरूपश्च एवं मिथिलायां नगर्यां माणिभद्रे चैत्ये पलक्षिता वनषंडाशोकवृक्षपृथिवीशिलाप
ट्टका विज्ञेयाः ॥ तस्यां नगर्यां किंनामानौ राजाराज्ञौ अभवतां इति दर्शयति जियसत्तूराये इत्यादि जितशत्रुर्नाम्ना राजा धारिणी
नाम्ना देवी वर्तते स्म तयोर्वर्णको वक्तव्यः तत्र प्रथमं राज्ञो वर्णनं यथा तत्थ णं मिहिलाए णयरीए जियसत्तू णामं राया
होत्था महया हिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे अच्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूए णिरंतररायलक्खणविरा
इयंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सव्वगुणसमिद्धे खत्तिए मुइए मुद्धाहिसित्ते माउपिउसुजाए दयपत्ते

जियसत्तू राया धारिणी देवी वण्णओ

सीमंकरे सीमंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिंदे जणवयपिया जणवयपाले जणवयपुरोहिए से
उकरे केउकरे णरपवरे पुरिसवरे पुरिससीहे पुरिसवग्घे पुरिसासीविसे पुरिसवरपुंडरीए पुरि
सवरगंधहत्थी अड्ढे दित्ते वित्ते विच्छिण्णविउलभवणसयणासणजाणवाहणाइण्णे बहुधणबहुजायरूवरयए आओगप
ओगसंपउत्ते विच्छड्डियपउरभत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पभूए पडिपुण्णजंतकोसकोट्ठागा
राउहघरे बलवं दुब्बलपच्चामित्ते ओहयकंटयं मलियकंटयं उद्धियकंटयं अप्पडिकंटयं ओहयसत्तुं निहयसत्तुं मलि
यसत्तुं उद्धियसत्तुं निज्जियसत्तुं पराजियसत्तुं ववगयदुब्भिक्खं मारिभयविप्पमुक्कं खेमं सिवं सुभिक्खं पसं
तडिंबडमरं रज्जं पसासेमाणे विहरति इति अस्यार्थः तत्थ मिहिलाए णयरीए जियसत्तू णामं राया होत्था इति तत्र मिथि

लायांनगर्यां जितशत्रुनामा राजा ऽभवदिति भवद्भिः कृपइत्यादि मदयादिमवंतमदंनमलयमंदरमहेंद्रसारेति मदताश्च। णामप्रदेन अतर्ह्रितनावरपत्ययथामदनव्यावदिमवान् हिमवतश्च केत्रसोनरतः पामाकारावर्षधरपर्वतामहेंद्र्यसौ मल यश्चवंध्यइतिप्रसिद्धन्मदा मलयः पर्वतविशेषः प्रतीतः मंदरामेरुः महेंद्रः शक्रादिकोदेवराजस्तद्वारः प्रधानोयः सतथा अथवतविशुद्ददीदवायकुलवंसप्यसूतिअत्यंतविशुद्दसर्ववाचिदीर्घोदीर्यप्रवृत्तसप्तपरंपराप्रसूयायोराज्ञां अपाल वांजलक्षणोवशःसंतानस्तत्र प्रसूतोःसतथा निरंतरंराजलक्षणविराइतंगमंगेति निरंतरं सुपलक्षणाश्चवधनादावे नवराजलक्षणोराज्यसंभवकैर्लक्षणोश्च स्वस्तिकादिभिर्विराजितान्यंगमंगानि अंगप्रत्यंगानिशिरःप्रभृत्युरः प्रलक्षणीतियस्य सतथा मकारस्तुप्राकृतत्वादेलीय नवइति बहुजनाबहुमानमइपतिबहुभिर्जनैर्बहुमानेननो

तरंगपात्मा सजितोयःसतथा कस्मादेवमित १८ं सहृत्वगणसमित्येवन्ति सर्वैःशौर्यापशमादिभिर्गुणैःसमृद्धः स्फीतस्ततोबहुजनवहुमानपजितः पुणवस्तुत्व रयःसर्वेषामपिबहुमानसंस्तवान् स्वतिपत्ति कृत्रियः एतनन माष्टमादिनेदवन् राजकुलवंशप्रसूतोपि नहीनजातीयः किंतन्मजातायइत्यावेदितंउडइपत्तिउदितोभिर्हीषमादकासर्व कालेदर्षवाचा सेवदपीः प्रत्यनीकराजहतोपरवासेलवात् तदसंलवश्च प्रत्यनीकानामेवाभावात् तथावादउपहतशिति सिसर्वैरपिसमंतराजैः प्रतापमसहमानैर्नम्रयाऽस्माकंगतिरितिपरित्यागपूर्वनिर्मस्त केरतिशिरःसजितोमूर्द्धाभिषिक्तःम उपित्रस्तुजायन्ति मातापितृस्त्यांशुजातःअनेनसमस्तागर्भाधानसंस्कारविदोपविकलत्वमावेदितं दयपन्नेति दयांप्राप्तःस्वभावतः॥ पुस्ज्ञावदस्यथान् सामंकरति सिवामागतानामसर्वामर्वादेपाणां सीमांमर्यादां करोतीतिप्राथेवंवर्तितव्यमेवंवनेतिसीमंकर सीमंधरति सर्वेउसचपरंपराणानां स्वदेशप्रवर्त्तमानांसीमांमर्यादांधारयतिपालयति नतु विलुपतीतिसीमंधरः

अतएवमणुस्सिंदेति मनुष्येंद्रः नथाजणवयपिअत्तिजनपदस्यपितेव जनपदपिता कथंजनपदपितेंवत्याहजण वयपालेत्ति जनपदंफलयतीति जनपदपालस्ततोभवतिजनपदस्यपितेव जणवयउरोहिएत्ति जनपदस्यशांतिः कारित्वात् शांतिकइवजनपदउपरोहितः सेउकरेत्ति सेउमर्यादायापइनानानिस्तरणोपायस्तंकरोतीतिसेतुः करनथाकेउकरेत्ति केउश्चिह्नंतत्करोतीतिकेतुकरोऽद्भुतसंविधानककारीतिभावः नरपवरेत्ति नरेउ मन उष्येष प्रवरोनरप्रवरः सत्वसामान्यमनुष्यापेक्षयापि स्यादतआह उरिसवरेत्ति उरुषेउ उरुषाभिमानिषु मध्ये वरःप्रधानः उत्तमपोरुषोपेतत्वात्जनपदंयतः उरिससीहेत्ति उरुषःसिंहइवाप्रतिमल्लतया उरुषसिंहः तथाउ रिसवग्घेत्ति उरुषोव्याघ्रइवशूरतयाउरुष वाघोराषेसतिसइरूपत्वात् उरिसआसीविसेत्ति उरुष

आशीविषइव दोषविषाशानशीलतया कोपमा फलकरणसामर्थ्यनोवा उरिसवरउंडरीएत्ति उरुषोवरउं उरीकमिवोपमतयाउवनसारोवरवपंकजात्सु स्वार्थिभिःसेव्यत्वाद्वा उरुषवरउंडरीकः उरिसवरगंधहत्थित्ति उरुषोवरगंधहस्तीव परानसहमानात्प्रतीतिउरुषवरगंधहस्ती नतोभवतिउरुषवरः अड्ढेत्ति आढ्यःसमृद्धः दित्तेत्ति दी प्तःशरीरतेजसा दीप्यमानत्वात् दर्पोवा दर्पाभिमानमहतैशालत्वात् अतएव वित्तेत्ति वित्तोजगत्प्रतीतः अथवउदंचाद इतितत्किमस्तुपदर्शयति वित्थिन्नविउलभवणसयणासणजाणवाहणाइन्नेत्ति वित्थिन्नानि विस्तारवंति विउलानिप्र चुराणि भवनानि शयनानि आसनानि वस्त्रानीति यानानि रथादीनि वाहनानि अश्वादीनि एतैराकीर्णोव्याप्तोयःसत था बहुधणबहुजायरूवरयएत्ति बहुधनं बहुजातरूपं सुवर्णरजतं वरूप्यं यस्य सतथा तथा आउगपउगसंपउत्ते॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

उववा०॥४॥

त्ति आयोगस्यार्थलाभस्य प्रयोगा उपायाः संप्रयुक्ता व्यापारिता येन स तथा संप्रयुक्तो व्यापारितः स तथा विच्छड्डियपउरभत्तपाणे
त्ति विच्छर्दितमके बहुजनभोजनदानेन अवशिष्टोच्छिष्टसंभवात् संजातविच्छर्दे वा प्रचुरे प्रभूते भक्तपाने भोजनपा-
नीये यस्य स तथा यद्वा विच्छर्दितं नानाविधविशिष्टोपकारितया विस्तृतं उज्झनमिवाहित्व प्रचुरं भक्तपानं यस्मिन् राज्य-
मनुशासति स विच्छर्दितप्रचुरभक्तपानः अनेन गुणाविद्धतया तस्मिन् राज्यमनुशासति नेदुर्भिक्षतामापीतिप्रतिपादि-
तं तथा बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पभूए त्ति बहूनां दासीनां दासानां गवां बलीवर्दानां महिषीणां गवां स्त्रीगवीनां एड-
कानां च प्रभूतः बहुदासीदासगोमहिषगवेलकः ॥ प्रभूतः स्वार्थिकप्रत्ययविधानात् प्रभूतकाः प्रभूता वा हार्यत्वं यद्वा ब-
हुदासीदास्यादयः प्रभूता यस्य स तथा पडिउ ॥ समुद्धतकोसकोट्ठागाराउहघरे त्ति प्रतिसमृद्धानि यत्राणि च पा-

पात्रेहपयंत्रादीनि कोशश्च भाण्डागारं कोष्ठागा- रं च धान्यगृहं आयुधगृहं च प्रहरणशाला यस्य स तथा तथा
बलवं त्ति बलवान् प्रभूतसैन्यः दुब्बलपच्चामित्ते त्ति दुर्बलाः प्रत्यमित्राः प्रातिवेशिकरूपा यस्य स तथा दुर्बलप्रत्यमि-
त्रो वा दुर्बलानामकारणवत्सलतार्थः एवं प्रशांतासमरं राज्यं प्रशासमनुविहरत्यवतिष्ठतीति योगः कथंभूतं राज्यमित्याह उह-
यकंटयं त्ति उपहता विनाशिताः कंटकाः प्रतिस्पर्धिगोत्रजा यत्र राज्ये तत्तथा क्रियाविशेषणमिदं वा यद्वा अपहताः अव-
काशानासादनेन भगिताः कंटकादेशोपद्रवकारिणश्चरटा यस्मिन् तत्तथा मलिअकंटयं त्ति मलिता मानिमापादिताः कं-
टका उपद्रवकारिणो यस्मिन् तत्तथा उद्धिअकंटयं त्ति उद्धृताः प्रदेशान्तराज्जलनतत्तोवितत्वाद्भवनेन वा कंटकाः शत्रुका यत्र
त्र तत्तथा अप्पडिकंटयं त्ति नविद्यमानप्रतिमल्लाः कंटकाः यत्र तदप्रतिकंटकं तथा उदयसत्तुं त्ति उपहताः स्वावकाशाः

मलन्मानीहताः शत्रवः प्रत्यनीकराजानो यत्र तत्तथा निहयसत्तुं त्ति निहताः रणांगणे पातिताः शत्रवो यत्र तत्तथा मलिअस-
त्तुं त्ति मलिता मानहतत्वेन त्रासमापादितं नं स्थानीमाधादिताः शत्रवो यत्र तत्तथा उद्धिअसत्तुं त्ति उद्धृताः स्थानात् अपवर्तेन स्वदे-
शाद्वा बाधनेन जीवितव्यावतनेन वा शत्रवो यत्र तत्तथा अनवशेषितिजिअसत्तुं पराजिअसत्तुं त्ति विशेषणद्वयं सफलं तथा ववग-
यदुब्भिक्खदोसमारिभयविप्पमुक्कं त्ति व्यपगतदुर्भिक्षदोषा मारिभयं यत्र तत्तथा नयविप्पमुक्कं त्ति नयेन स्वदेशाचिंतन-
परचक्रकृतेन वा विप्रमुक्तं अत एव खेमं निरुपद्रवं शिवं शांतं सुभिक्खं शोभनानि भिक्षादर्शनानि दानां नाथादीनां च यत्र तत्तथा
पसंतडिंबडमरं त्ति प्रशांतानि डिंबानि विघ्ना डमराणि च राजकुमारादिकृतविड्वरा यत्र तत्तथा एवंविधं राज्यं
प्रशासन् जितशत्रुराजा विहरतीति राज्यवर्णकः ॥ अवधारिणीदेव्यादिवर्णकमाह तस्स णं जिअसत्तु-

स्स रण्णो धारिणी नाम देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचिंदिअसरीरा लक्खणवंजणगु-
णोववेआ माणुम्माणपमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारकंतपिअदंसणा सुरूवा करयलप-
रिमिअपसत्थतिवलिअमज्झा कुंडलुल्लिहिअगंडलेहा कोमुइरयणिकरविमलपडिपुण्णसोमवयणा सिंगारागारचा-
रुवेसा संगयगयहसिअभणिअचिट्ठिअविलाससललिअसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला सुंदरथणजघणवयणकर-
चरणणयणलावण्णविलासकलिआ जिअसत्तुणा रण्णा सद्धिं अणुरत्ता अविरत्ता इट्ठे सद्दफरिसरसरूवगंधे पंचविहे माणु-
स्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणा विहरति त्ति अस्यार्थः तस्मात्ततोपवर्णितस्वरूपस्य जितशत्रोराज्ञः धारिणी नाम देवी अ-
भवत् सा च किं लक्षणा सुकुमालपाणिपाय त्ति सुकुमारौ पाणिपादौ च यस्याः सा तथा अहीणपडिपुण्णपंचिंदिअसरीर

उं.स्वा.१ त्रिवलीनाम्नानि स्वरूपतः अतिसूक्ष्माणि लक्षणतः पंचापि द्विगुणितायस्मिन् एवंविधं शरीरं यस्याः सा तथा लक्खणवंज
णगुणोववेअत्ति लक्षणानि स्वस्तिकचक्रादीनि व्यंजनानि मषीतिलकादीनि गुणाः स्नेहादयस्तैरुपेतायाः सा तथा मा
णुम्माणपमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगिंति मानं जलद्रोणप्रमाणता कथं जलेनातिभृ
तेकुंडे पुरुषे निवेशिते यज्जलं निस्सरति तद्यदि द्रोणप्रमाणं स्यात् तदा सा मानप्राप्तेत्युच्यते उन्मानमर्द्धभा
रप्रमाणता सा चैवं तुलायामारोपिता सती यद्यर्द्धभारं तुलति तदा सोन्मानप्राप्तेति तत्र भारप्रमाणं चैवं षट्सर्षपैर्यव
स्त्वेको गुंजैका च यवैस्त्रिभिः गुंजात्रयेण वल्ल :स्यात् गद्याणकेन षोडश १ पलं च दशगद्याणकैः पंचाशदशा
तं मणः मणैर्दशभिरेका च धटिका कथिता तुर्भिश्च धटी भिर्दशभिर्भारो भवति भारः प्रकीर्तित इति तथा

प्रमाणं स्वांगुलेनाष्टोत्तरशतोच्छ्रयता ततो मा नोन्मानप्रमाणैः अतिसर्वाण्यन्यूनानि सुजातानि जन्मदोषर
हितानि सर्वाण्यंगानि शरीरावयवानि तैः सुंदरा गी तथा ससिसोमागारकंतपियदंसणंति शशिवत्सौम्याकार
कांतं कमनीयं प्रियं द्रष्टृणां मानंदो यादकं दर्शनं रूपं यस्याः सा तथा सुरूपत्ति करयलपरिमियपसत्थतिवलियवलि
यमज्झत्ति करतलपरिमितो मुष्टिग्राह्यः प्रशस्तः प्रशस्तलक्षणोपेतस्त्रिवलिको वलित्रययुक्तो बलितश्च योऽयं बलिके
रवलतान् मध्यो मध्यभागो यस्याः सा तथा तथा कुंडलुल्लिहियगंडलेहत्ति कुंडलाभ्यामुल्लिखिता गंडलेखा क
पोलपत्रवल्ल्यो यस्याः सा तथा कोमुईरयणियरविमलपडिपुन्नसोमवयणंति कौमुदीकार्त्तिकी मासी मा तस्यां रज
नीकरश्चंद्रस्तद्विमलं निर्मलं प्रतिपूर्णमन्यूनातिरिक्तमानं सौम्यमरौद्राकारं वदनं यस्याः सा तथा॥ १८

सिंगारागारचारुवेसंति शृंगारस्य रसविशेषस्यागारमिवागारं यदाः शृंगारो मंडनभूषणाटोपस्तत्प्रधानस्त्वाकारस्त्वा
कृतिर्यस्याः सा तथा मनाक्प्रधानरचयः शृंगारागारचारुवेषा तथा संगयगयहसियभणियचिट्ठियविलाससललियसं
लावनिउणजुत्तोवयारकुसलंति संगतानि गतहसितभणितचेष्टितविलाससललितसंलापा निपुणोपयुक्ता यस्याः
स तपरउनान्यकुपचाराः लिप्तकुशला यासा तथा तत्र संगतं गतं यत्उमतपागहदस्येवांतर्गमनं तत्र वकिः स्थिया
चा हितया संगतं हसितं यच्छ्पोलविकाशमात्रभाषितं तद्वहहहासादि हसितं कपोलकदिसं तिं वचनान् संगतं ल
पितं यत्समागत प्रयोजनं नर्मलोलितिपरिदा रणं विवक्षितार्थमात्रप्रतिपादनं संगतं चेष्टितं यच्चरूप
नायवयवालादनपरतयोपावदर्शनत्राय लोद्या नादि संगताविलासः स्वकुलोचित्येन शृंगारादिकरणं त

या भूदरयणजहणवयणकरचरणणयणलाय सविलासक्कलियभत्ति भुंदरेस्मन्नजघनवदनकरचरणन
यनविलासैः कलिता या सा तथा अत्र विलासः स्वा ना सनगमनादिस्थपवस्थाविशेषः यदुक्तं स्थानासनगमनानां
हस्तन्त्रनेत्रकर्मणां विव उत्पद्यतविशेषो यःश्लिष्टोऽसौ विलासः स्यात् १ अन्येत्वाहुः विलासो नेत्रजो विकारः तथा चाह
हावो मुखविकारः स्यात् भावश्चित्तसमुद्भवः विलासो नेत्रजो ज्ञेयो विभ्रमो भ्रूसमुद्भवः १ इति तथा जिअसमुणारणा
मद्वितिऽत्तुरवी अविरत्ता इठेसद्दफरिसरसरूवगंधे पंचविहे माणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणी विहरतित्ति तत्रापरक्त
चाजातिशयवेशिनी अत्रसितमाप्तवती अतएवाविरत्ता विभिन्नवि नविरक्तां गता एवंस्वरूपा सता जितशत्रुणा राज्ञा
रमार्द्धं शब्दस्पर्शरसरूपगंधान् इष्टान् अतिलषितान् पंचविधान् मानुष्यकान् कामभोगान् प्रत्यनुभवंती विहरत्यासेः

अं०वा०

इति श्रीविशाला देवीवर्णकः ४ अथैवं सति किं जातम् इत्याह तेणं कालेणं इत्यादि यस्मिन् काले यस्मिन् समये ये
वर्णितस्वरूपा नगर्यादयः पदार्था अभवन् तस्मिन् काले तस्मिन् समये णमिति वाक्यालंकारे श्रीमाज्जगद्गुरुः सर्वगवान् श्रीमहावीरोऽर्हन् सर्वज्ञः सर्वदर्शी समवसरणे प्रमाणोपेतः समचतुरस्रसंस्थानो वज्रर्षभनाराचसंहननः
कनकमयकमलोपरि न्यस्तपदः दक्षिणावर्तः सुरैः कृतसमवसरणे... अशोकतरुतलवर्ती सिंहासनोपविष्टः पश्चिमदिशि त्रीणि चतुर्दिशि... आतपत्राणि
सोत्पलमालासहितः छत्रत्रयमंडितः चामरद्वयवीज्यमानः भामंडलदीप्तिः...
माणिक्यस्फटिकधवलः सिंहासनस्थः विमलस्फटिकप्रदेशः महापद्मरागमणिखचितः
यथावस्थितलक्षणोपेतः अवसरः परिषदि समवसृतः लेववाज्जनुगलो श्रविशाशिबद्धसौवर्णिकादिमशाखः

तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे

समवसरणे पादपीठे श्रीमज्जिनपार्श्वः कृपोदरः
वक्षस्थलवर्ती प्रदेशः निष्कषायः ऊरुविदः॥
लसल्लक्षणोपेतः प्रदेशः प्रतापवान् निर्मलस्फटिक
निशापतिः देवोपनीतेषु नवसु कनककमलेषु
आकाशगतेन चक्रेण आकाशगतेन छत्रेण चामर
समादधानेन सिंहासनेन युक्तो देवैः
सहस्रैः परिवृतः शंख्याकेशयिका

इन्द्रध्वजस्यापि तथा विस्तारः यथायुधमनालयमंडलः पि
इनजंघायुगलः सुप्रतिष्ठितकूर्मोन्नतचरणः प्रशस्त
शाखानामिव रूपलावण्येन मरालगतिः चतुस्त्रिंशदति
मालेषु पादन्यासं कुर्वन् आकाशगतेन धर्मचक्रेण
मानौ आकाशगतेन अतिस्वच्छस्फटिकविशेषमयेन
सिंहासनेन मणिमयेन धर्मध्वजेन चतुष्षष्टिसुरासुरेन्द्र
सहितः॥

षट्त्रिंशता नवदेवकोटीभिः परिवृतः सुखंसुखेन ग्रामानुग्रामं विहरन् मिथिलायां नगर्यां माणिभद्रे चैत्ये या
त्रिवार्षिकवरपादपस्याधस्तात् ग‍वर्ती पृथिवीशिलापट्टके समवसृतः साधुदिसमुदायेन सह नत्वर्तिनवा
न् नत्र भगवतः सांधनांतुणविशेषकृतायाविविधतायावर्णनं चैवं तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगव
ओ महावीरस्स बहवे समणा भगवंतो अप्पेगइया उग्गपव्वइया भोगपव्वइया राइन्ना णायकोरव्वा खत्तियपव्व
इया नडा वारसटाइन्नर्षीः जोधा सहस्रयोधादयः सेणावइपसत्थारा प्रशास्तारो धर्मशास्त्रपाठकाः सेट्ठी इब्भा
अन्ने य बहवे एवमाइणो उत्तमजाइकुला रूवविणयविन्नाणवन्नलावन्नविक्कमपहाणसोहग्गकंतिजुत्ता बहु
धणधन्ननिचयपरिवारफिडिया नरवइ धनधान्यनिचयपरिवारस्फिटिता त्यक्तवन्तः सर्वसंगत्यागः

गिनइन्दर्षी णरवइगुणाइरेगा नरपति सो विलवसुखाद्विनाति शायिनः इच्छियभोगसुहसंपललि
या इच्छितभोगसुखेन संप्रललिताः प्रकटिताः किंपागफलोवमं च मुणिअविसयसोक्खं जलबुब्बुयसमाणं
कुसग्गजलबिंदुचंचलं जीवियं च णाऊणं अधुवमिणं रयमिव पडग्गलग्गं संविधुणित्ताणं चइत्ता हिरन्नं जाव पव्वइया
अप्पेगइया अद्धमासपरियाया अप्पेगइया मासपरियाया एवं दुमास तिमास चउमास जाव इक्कारस अप्पेगइया बा
रसमासपरियाया दुवासतिवासपरियाया अप्पेगइया अणेगवासपरियाया संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति
४ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स अंतेवासी बहवे निग्गंथा भगवंतो अप्पेगइया आभिणिबोहियणाणी जाव
केवलणाणी ५ अप्पेगइया मणबलिया मनोबलिका मानसावष्टंभवंतः जाव कायबलिया वयबलिया कायबलिका॥

ऊंआ२।

कुष्ठादिरोगापदेशमात्रानवकायायावक्करणात् वा कुब्बलिकाः प्रतिरूपानीनिर्बद्धिकाः एवं क्षोलकाशिवत्तनावा आ
प्पेगइआ मणेणं सावाणुग्गहसमत्था मनसैव परेषां शापानुग्रहौ वप्रकारापकारौ कर्तुं समर्थाः अप्पेगइआ खे
लोसहिपत्ता खेलो निष्ठीवनं स एवौषधिः सकलरोगापनयनसमर्थः प्राप्तो यैस्ते तथा खेलोषधिमंतो साः एवं जल्लोसह
हि विप्पोसहि आमोसहि सव्वोसहि एवं प्राग्वत् नवरं जल्लो मलः विप्रुषः प्रश्रवणादिबिंदवः अथवा वि
डिति विष्ठा प इति प्रश्रवणं तयोरोषधा इति आमर्षणमामर्षः हस्तादिसंस्पर्शः सर्वे खेलजल्लविप्रुट्केशरोमनखादा
यः अप्पेगइआ कोट्ठबुद्धी कोष्ठवत् सूत्रार्थ॥ धान्यस्याविनाशेनाजन्मधरणसमर्था बुद्धिः सा येषामिति अ
प्पेगइआ बीअबुद्धी बीजमिव विविधार्थाधि गमसद्बीजतनसमर्था बुद्धिर्येषां ते तथा पडबुद्धी प
टवत् वक्तृविसृष्टविविधप्रभूतसूत्रार्थग्र हणसमर्था बुद्धिर्येषां ते तथा अप्पेगइआ पयाणुसा
री पदेन सूत्रावयवेनैकेनोपलब्धेन तदनु कूलानि पदशतान्यनुसरंति अभ्यूहयंतीत्येवंशीलाः पदानुसा
रिणः अप्पेगइआ संभिन्नसोआ संभिन्नान् शब्दान् पृथक् पृथगेकतः शृण्वंतीति संभिन्नश्रोतारः अप्पेगइआ खीरासवा खी
रवत् मधुरत्वेन श्रोतॄणां कर्णमनःसुखकरं वचनमाश्रवंति क्षरंतीति ये ते क्षीराश्रवाः अप्पेगइआ महुआसवा अप्पेगइ
आ सप्पिआसवा अप्पेगइआ अक्खीणमहाणसिआ महानसमन्नपाकस्थानं तदाश्रितत्वादन्नमपि महानसमुच्य
ते ततश्चाक्षीणं पुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमानं स्वयमभुक्तं सत् तथाविधलब्धिविशेषाद्यदि तैस्तत् महानसं
व लब्धिविशेषोऽक्षीणमहानसं तदस्ति येषामित्यर्थः अप्पेगइआ उज्जुमती अप्पेगइआ विउलमई अप्पेगइ

२०

आविउव्वणिड्ढिपत्ता विकुर्वणा वैक्रियकरणलब्धिः सैव ऋद्धिस्तां प्राप्ताः अप्पेगइआ जंघाचारणा अप्पेगइआ विज्जाच
रा आगासातिवाई आकाशमापतत्यतिक्रामंतीत्येवंशीला यद्वा आकाशाद्धिरण्यवृष्ट्यादिकमिष्टमनिष्टं वाऽतिशायनपा
तयंतीत्येवंशीलाः आकाशातिपातिनः अप्पेगइआ कणगावलितवोकम्मं पडिवन्ना एवं एकावली खुड्डागं सीहनि
क्कीलिअं तवोकम्मं पडिवन्ना महालयं सीहनिक्कीलिअं तवोकम्मं पडिवन्ना यावत् संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमा
णा विहरंतीति ब अथ तत्र देवागमनं यथा तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
स्स बहवे असुरकुमारा देवा अंतिअं पाउब्भवित्था जाव विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंति ब तेणं कालेणं ते
णं समएणं बहवे असुरिंदवज्जिआ भवणवा सी देवा अंतिअं पाउब्भवित्था नागपइणो सुवन्नविज्जु
अग्गीअ दीवउदहि दिसाकुमारा य पवणथणिया य जाव महिड्ढिआ जाव पज्जुवासंति ब ते
णं कालेणं तेणं समएणं बहवे वाणमंतरा दे वा अंतिअं पाउब्भवित्था पिसाया भूया य जक्ख रक्खस कि
न्नर किंपुरिस भुजगवइणो य महाकाया गंधव्वणिकायगणा निउणगंधव्वगीअरइणो अणपन्निअ पणपन्निअ इसि
वाइअ भूअवाइअ कंदिअ महाकंदिअ कुहंड पयए य देवा जाव महिड्ढिआ पज्जुवासंति ब तेणं कालेणं तेणं समए
णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जोइसिआ देवा अंतिअं पाउब्भवित्था विहस्सती चंदसूरसुक्क सणिच्छरा राहू धूम
केऊ बुहा य अंगारगा य तत्ततवणिज्जकणगवन्ना जे य गहा जोइसंमि चारं चरंति केऊ अ गइरइआ अट्ठावीसतिवि
हा य णक्खत्ता देवगणा णाणासंठिआओ अ पंचवण्णाओ ताराओ जाव महिड्ढिआ जाव पज्जुवासंति ब तेणं कालेणं

ऊंन्नाश्व

तएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स वेमाणिआ देवा अंतिअं पाउब्भविआ सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंद बंभलंतगमहासुक्कसहस्सारआणयपाणयारणच्चुअवईपढमा देवा जिणदंसणुस्सुगा जाव उत्तमविउव्विआ विविहवत्थगंधधरा महिड्ढिआ महज्जुइआ जाव पंजलिउडा पज्जुवासंती त्यादि सूत्रम् ते च कुमाराः ज्योतिषव्यंतरा ज्योतिष्काः वैमानिकाश्च देवा भगवतः समीपमागतास्ते वर्णयितव्याः । अथ तस्मिन्नवसरे किं जातमित्याह तस्मात् परिसा निग्गयत्ति पर्षत् मिथिला नगरी वास्तव्याः समस्तोऽपि लोको भगवंतमागतं श्रुत्वा भगवद्वंदनार्थं स्वस्मादाश्रयात् विनिर्गत इत्यर्थः तन्निर्गममेवं वर्णयति॥ मिहिलाए णयरीए सिंघाडगतिगचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पन्नवेइ एवं परूवेइ एवं खलु देवाणुप्पिआ

धम्मोक्क • • दिवसपरिमाणिगया

समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी आगासगएणं चक्केणं जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे इहमागए इहसंपत्ते इह चेव मिहिलाए णयरीए बहिआ माणिभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति अत्र आख्याति सामान्येन भाषते विशेषतः प्रज्ञापयति अर्थपर्यायवचनतः प्ररूपयति उपपत्तिभिरिति च तन्न लोकोक्तिरेवं तं महाफलं खलु देवाणुप्पिआ तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं नामगोअस्स वि सवणयाए किमंग पुण अभिगमणवंदणनमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए तं एगस्सवि आयरिअस्स धम्मिअस्स सुवयणस्स सवणयाए किमंग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए तं गच्छामोणं देवाणुप्पिआ समणं भगवं महावीरं वंदामो नमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं दे २१

वयं

वइअं पज्जुवासामो एअंणे पेच्चभवे इहभवे अ हिआए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सतित्ति तत्र हितं महदोषकरमिव परत्र चात्मनः परिपोषं च पथ्यान्नभोजनवत् सुखमानंदं हिमसंशीतलजलपानमिव क्षमत्वमुचितं तथाविधव्याधिव्याघातकौषधपानमिव निःश्रेयसं निश्चितं श्रेयः प्रशस्यं भावतः पंचनमस्कारकरणमिव आनुगामिकमनुगामि भवान्तरेष्वनुबंधवत् भविष्यतीति तथा बहवे उग्गा उग्गपुत्ता भोगा भोगपुत्ता एवं दुपडोआरेणं रायन्नखत्तिआ माहणा भडा जोहा पसत्थारो मल्लइ लेच्छइ लेच्छइपुत्ता अन्ने अ बहवे राईसरतलवरमाडंबिअकोडुंबिअ इब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहप्पभिइओ अप्पेगइआ वंदणवत्तिअं अप्पेगइआ पूअणवत्तिअं एवं सक्कारवत्तिअं सम्माणवत्तिअं कोउहलवत्तिअं असुआइं सुणेस्सामो सुआइं निस्संकिआइं करिस्सामो मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइस्सामो पंचाणुव्वइअं सत्तसिक्खावइअं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो अप्पेगइआ जिणभत्तिरागेणं अप्पेगइआ जीअमेअंतिकट्टु ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउअमंगलपायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिआ पवरवत्थपरिहिआ चंदणोवलित्तगत्ता अप्पेगइआ हयगया गयगया रहगया सिबिआगया संदमाणिआगया अप्पेगइआ पायविहारचारिणो पुरिसवग्गुरापरिक्खित्ता वागुरा मृगबंधस्थानं तद्वत् वागुरेव सर्वतोऽवस्थानात् पुरुषवागुरा तया परिक्षिप्ताः महया उक्किट्ठिसीहनायबोलकलकलरवेणं पक्खुभिअमहासमुद्दरवभूअंपिव करेमाणा महता रवेणेति योगः उत्कृष्टिरानंदध्वनिः सिंहनादस्य प्रतीतः बोलश्चाव्यक्तध्वनिः कलकलश्च व्यक्तवचनोध्वनिः एतल्लक्षणो यो रवस्तेन उच्छलितमहाजलनिधिघोषम्॥

DR. BHAU DAJI

जं॰प्रा॰टी॰।

मिव तन्मयं नगरं विदधाना इत्यर्थः मिहिलाए नयरीए मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छंति २ त्ता जेणेव माणिभद्दे चेइए तेणेव उवा-
गच्छंति २ त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताइए तित्थयराइसेसे पासंति २ त्ता जाणवाहणाइं ठावेंति
२ त्ता जाणवाहणाहिंतो पच्चोरुहंति २ त्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति २ त्ता एगसाडियं उत्तरा-
संगं करेंति २ त्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति २ त्ता वंदंति नमंसंति २ त्ता णच्चास-
न्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणा अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंतित्ति ॥ तएणं से जियसत्तू राया बलवा-
उयं बलव्यापृतं सेनाव्यापारपरायणमित्यर्थः आमंतेइ २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया आभिसे-
क्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि हयगयरहपवरजोहकलियं चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि इत्यादिया

वत् मिहिलाए णयरीए मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ २ त्ता जेणेव माणिभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता यावत्
हत्थिरयणं ठवेइ २ त्ता हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ २ त्ता अवहट्टु रायककुहाइं तं खग्गं १ छत्तं २ उप्फेसं ३ मुकुटमित्य-
र्थः वाहणाओ ४ वालवीअणिं ५ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं पंचवि-
हेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ तंजहा सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १ अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए २ एग-
साडिअं उत्तरासंगकरणयाए ३ चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं ४ मणसा एगत्तीभावकरणेणं ५ समणं भगवं महावीरं ति-
क्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ वंदइ नमंसइ २ त्ता तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ तं काइयाए वाइयाए माणसि-
याए २ काइयाए ताव संकुचियग्गहत्थपाए सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे पज्जुवासइ । २२

वाइआए जं जं जहा भगवं वागरेति एवमेयं भंते तहमेयं भंते अवितहमेयं भंते असंदिद्धमेयं भंते इच्छियमेयं भंते प- २२
डिच्छियमेयं भंते इच्छियपडिच्छियमेयं भंते से जहेयं तुब्भे वदह अपडिकूलेमाणे पज्जुवासइ माणसियाए महय-
संवेगं जणइत्ता तिव्वधम्माणुरागरत्ते पज्जुवासइ इत्यादि कोणिकराजवर्णकवदस्यापि नामोपादानेनैव वक्तव्यं ।
ततो धारिणीप्रमुखा देव्योऽन्तःपुरान्तःस्नाताः यावत्सर्वालंकारविभूषिताः बर्बरादिदेशोत्पन्नाभिः स्वस्वदेशनेपथ्यधारिणी-
भिरिंगितचिंतितप्रार्थितविज्ञाभिः अन्यसामन्ताकारादिधारिणीभिर्दासीभिर्वृताः वर्षधरकंचुकिवृंदैश्च परिक्षिप्ता अं-
तःपुरान्निर्गच्छंति निर्गत्य प्रत्येकं यानानि तत्रोपागत्यारोहंति मिथिलाया नगर्या मध्यंमध्येन निर्गच्छंति निर्ग-
त्य यत्रैव माणिभद्रं चैत्यं तत्रैवोपागत्य यावत् श्रमणं भगवंतं श्रीमहावीरं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वा न-

धम्मो ॥ कहिओ ॥

मस्थित्वा च जितशत्रुराजानं पुरस्कृत्य स्थिताः सपरिवारा अभिमुखा विनयेन प्राञ्जलिपुटाः पर्युपासते च । अ-
थ तं जितशत्रो राज्ञो धारिणीप्रमुखानां देवीनां तस्य ऋषिरूपस्य साधुवृंदस्य ... अनेकदेवदेवीवृंदानां महा-
ग्रामानां च सर्वेषामतिमहत्याः पर्षदो मध्यस्थितेन भगवता किं कृतमित्यपेक्षायामाह धम्मो कहिओत्ति धर्मः कथित
ः तस्याः पर्षदः सर्वासां निजनिजभाषापरिणामिन्या अर्द्धमागधभाषया धर्म उपदिष्टः स चैवं अत्थि लोए अत्थि अलोए
एवं जीवा अजीवा बंधे मोक्खे पुण्णे पावे आसवे संवरे वेयणा णिज्जरा अरहंता चक्कवट्टी बलदेवा वासुदेवा इत्यादि
यावत् मिच्छादंसणसल्लविरमणे विवेगे सव्वं अत्थिभावं अत्थित्ति वदति यावत् इणमेव निग्गंथे पावयणे सच्चे अ-
सच्चोदितसमंते अणुत्तरे नेतः प्रधानतरमन्यदस्ति केवलिपण्णत्ते पडिपुन्ने इति सर्वं अन्यग्रंथेषु महावीरचरित्रादिः

भ.१।१। गुणेः संशुद्ध संशुद्धं कषायादिरहितं शुद्धं शुद्धं स्वर्णमिव निर्दोषं णेआउए नैयायिकं न्यायानुगतं प्रमाणाबाधि
तमित्यर्थः सल्लगत्तणे सिद्धिमग्गं मुत्तिमग्गं निज्जाणमग्गं निव्वाणमग्गे अवितहमविसंधि अवितथसद्भूतार्थं अ
विसंधि अविच्छिन्नं सर्वदापरयत्नं सव्वदुक्खप्पहीणमग्गं इत्थंठिआ जीवा सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिनिव्वायंति सव्वदु
क्खाणं अंतं करेंति इत्यादिधर्म्मदेशनां श्रुत्वा पर्षन्निर्गतवतीत्याह परिसा पडिगया निर्गता यस्या दिशः सकाशात्सम
वसरणे समागता तामेव दिशं प्रतिगतेत्यर्थः तत्प्रतिगमनस्यैवं वाच्यः तातणंसा महतिमहालिआ महातिमहती महत्या अथ
तिमहती अतिगरीयसीत्यर्थः सेवं महतिमहालि या आलियप्रत्ययस्य स्वार्थिकत्वात् महच्चपरिसा समणस्स भ
गवओ महावीरस्स अंतिए धम्मंसोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियया उट्ठाए उट्ठेति उट्ठाणुट्ठानया उट्ठय

परिसा। पडिगया॥

रक्कायस्योर्ध्वतया नतोत्तिष्ठति उट्ठित्ता समणं भग वं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति वंदति णमं
सति उट्ठित्ता अप्पेगइआ मुंडेभवित्ता अगाराउअ णगारिअं पव्वइआ अप्पेगइआ पंचाणुव्वइअं सत्तसिक्खावइ
अं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवन्ना अवसेसा णं परिसा समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ वंदित्ता एवं वयासी
सुअक्खाए णं भंते निग्गंथे पावयणे एवं सुपन्नत्ते सुभासिते सुविणीए सुभाविए सुविनीतशिष्यैःसुभाविते नच्चर
णनात् अणुत्तरे णं भंते निग्गंथे पावयणे धम्मं णं आइक्खमाणे उवसमं आइक्खइ उवसमं आइक्खमाणे विवे
गं आइक्खइ विवेकं बाह्यत्यागं विवेगं आइक्खमाणे वेरमणं आइक्खइ वेरमणं आइक्खमाणे अकरणं पावा
णं आइक्खइ नत्थि णं अन्ने केइ समणे वा माहणे वा जे एरिसं धम्मं आइक्खित्तए किमंग पुण एत्तो उत्तरतरं एवंवदि ॥ २३

त्ता जामेव दिसं पाउब्भूआ तामेव दिसं पडिगया ब तातणं तिअसत्तराया समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सो
च्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हिअए उट्ठाए उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव णमंसित्ता एवं वयासी सुअक्खाए णं
भंते निग्गंथे जाव किमंग पुण एत्तो उत्तरतरं एवं वंदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए एवं धर्मश्रवणादि
उक्त्वा ब्रवि पडिगयाउ ब इत्यथ यदि विवक्षितार्थी श्रीगौतमो यथा प्रश्नावान् तथा वक्तुकाम आह तेणं कालेणमित्यादि
तस्मिन्काले तस्मिन्समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वोन्नतगुणस्य ज्येष्ठान्तेवासी शिष्यः अनेन विशेषणेन
स्य तद्गोत्रस्य सकलसंघनायकत्वं दर्शितं इंदभू इति इंद्रभूतिरिति मातापितृकृतनामधेयः नामेति विभक्तिपरि

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भ गवओ महावीरस्स जेठे अंतेवासी इंदभूइ णामं अणगा
रेगोअमेगोत्तेणं सत्तुस्सेहे समचउरं से जाव तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति॥

णामात्मेति द्रष्टव्यं अंतेवासी त्ति विनेयः या श्रावकोपि स्यादत आह अणगारे त्ति नास्यागारं विद्यते
त्यनगारः साधुरित्यर्थः एवंविधश्चावगारतोऽत्रो पि स्यादत आह गोअमगोत्तेणं ति गोत्रेण गोतमो गोत्र
तेन स गोत्र इत्यर्थः ईदृशस्तत्कालीनदेहापेक्षया न्यूनाधिकोपि स्यादत आह सत्तुस्सेहे त्ति सप्तहस्तोच्छ्रयः अयं च ल
क्षणहीनोपि स्यादत आह समचउरंसत्ति समाश्चतस्रोऽस्रयो यस्य शरीरस्य समचतुरस्रः अस्रस्त्वपर्यंकासनो
पविष्टस्य जानुनोरंतरं १ आसनललाटोपरिभागयोरंतरं २ दक्षिणस्कंधवामजानुनोरंतरं ३ वामस्कंधदक्षिणजानुनो
रंतरं ४ चेति जाव तिक्खुत्तो त्ति यावत्करणात् त्रीन्वारान् आयाहिणपयाहिणं ति आदक्षिणात् दक्षिणहस्तादारभ्य प्रदक्षि
णः परितो भ्राम्यतो दक्षिण एव आदक्षिणप्रदक्षिणस्तं करोतीति यावत्करणादिदं दृश्यं वज्जरिसहनारायसंघय॥

श०१ उ०१

ण कणगपुलगनिघसपम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे महातवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेर-
वासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेउलेस्से चोद्दसपुव्वी चउनाणोवगए सव्वक्खरसन्निवाई समणस्स भगवओ महावी-
रस्स अदूरसामंते उड्ढंजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति तत्र समचउ-
रस्रसंस्थानसंस्थितः कश्चिद्धीनसंहननोपि स्यादत आह वज्जरिसहनारायसंहनने संहननमस्थिसंचयविशेषः त-
त्र वज्रादीनां लक्षणं चैवं रिसहो य होइ पट्टो वज्जं पुण कीलिआ वियाणाहि उभओ मक्कडबंधं नारायं तं वियाणाहि
अयं च निंद्यवर्णोपि स्यादत आह कणग पुलगनिघसपम्हगोरे त्ति कनकस्य सुवर्णस्य यः पुलको
लवस्तस्य यो निकषः कषपट्टके रेखालक्ष- णः तथा पद्मगर्भः केसराणि तद्वद्गौरो यः स तथा

अयं च विशिष्टचरणरहितोपि स्यादत आह उ ग्गतवे त्ति उग्रम् अप्रधृष्यं तपोऽनशनादि यस्य स उग्रतपाः य-
दन्येन प्राकृतपुंसा चिंतयितुमपि न शक्यते तद्वि- धेन तपसा युक्त इत्यर्थः दित्ततवे त्ति दीप्तं जाज्वल्यमानदहनव-
त् कर्मवनगहनदहनसमर्थतया ज्वलितं तपो धर्मध्यानादि यस्य स तथा तत्ततवे त्ति तप्तं तापितं येन स तप्ततपाः ए-
वं हि तेन तपस्तप्तं येन कर्माणि संताप्य तेनैव तपसा स्वात्मापि तपोरूपः संतापितः यतो गौतमस्य तपोऽन्या-
स्यास्पृश्यमिव जातमिति महातवे त्ति आशंसादिदोषरहितत्वात् प्रशस्ततपाः उराले त्ति भीम उग्रादिविशेषणविशि-
ष्टतपःकरणात् पार्श्ववर्त्तिनामल्पसत्त्वानां भयानक इत्यर्थः अन्ये त्वाहुः उदारः प्रधानः घोरे त्ति घोरो निर्घृणः प-
रीषहेन्द्रियादिरिपुगणविनाशमाश्रित्य निर्दय इत्यर्थः अन्ये त्वात्मनिरपेक्षं घोरमाहुः घोरगुणे त्ति घोरा अन्यैर्दु-

चरा गुणा मूलगुणादयो यस्य स तथा घोरतवस्सि त्ति घोरैस्तपोभिस्तपस्वीत्यर्थः घोरबंभचेरवासि त्ति घोरं दारुणम-
ल्पसत्त्वैर्दुरनुचरत्वात् यद् ब्रह्मचर्यं तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा उच्छूढसरीरे त्ति उच्छूढमुज्झितमिवोज्झितं शरीरं येन तत्सं-
स्कारपरित्यागात् स तथा संखित्तविउलतेउलेस्से त्ति संक्षिप्ता शरीरान्तर्लीनत्वेन ह्रस्वतां गता विपुला विस्तीर्णा अनेक-
योजनप्रमाणाश्रितवस्तुदहनसमर्थत्वात् तेजोलेश्या विशिष्टतपोजन्यलब्धिविशेषप्रभवा तेजोज्वाला यस्य स
तथा चोद्दसपुव्वि त्ति चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते यस्य तेनैव तेषां रचितत्वात् स चतुर्दशपूर्वी अनेन तस्य श्रुतकेव-
लित्वं प्रतिपादितमिति अयं चावधिज्ञानादिविक- लोपि स्यादत आह चउनाणोवगए त्ति केवलज्ञानवर्जज्ञानच-
तुष्टयसमन्वित इत्यर्थः एवंविधोपि कश्चिन्न समस्तश्रुतविषयव्यापिज्ञानो भवति चतुर्दशपूर्वविदा-

मपि षट्स्थानपतितत्वाद्यदागमः ऊंचो ह स उ ब्धया बहूणां गयापलोयणं हुंति त्ति अत आह सव्वक्खरसन्निवाई
त्ति सर्वे च ते अक्षरसन्निपाताश्च तत्संयोगाः सर्वे षां वा अक्षराणां सन्निपाताः ते ज्ञेयतया विद्यन्ते यस्य स तथा यदा श्रा-
व्याणि श्रवणसुखकाराणि अक्षराणि सांगत्येन नितरां वदितुं शीलमस्य स श्राव्याक्षरसन्निवादी स एवंगुणविशिष्टो भ-
गवान् साक्षात् विनयराशिरिव विनेयः शिष्याचारत्वाच्च भगवतो नातिदूरप्रत्यासन्नो विहरतीति यतः समणस्स भगव-
ओ महावीरस्स अदूरसामंते श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य दूरं च विप्रकृष्टं सामंतं च संनिकृष्टं तन्निषेधाददूरसामंतं तत्र ना-
तिदूरे नातिनिकटे इत्यर्थः उड्ढंजाणू ऊर्द्ध्वजानुनी यस्यासावूर्द्ध्वजानुः शुद्धपृथिव्यासनवर्जनात् औपग्रहिकनिषद्याया अ-
भावाच्चोत्कटुकासन इत्यर्थः अहोसिरे अधोमुखः नोर्द्ध्वं तिर्यग्वा विक्षिप्तदृष्टिः किंतु नियतभूभा

उ.म्मा.१

गमिष्यति तद्दृष्टिः ज्ञानकोशावरण ध्यानं धर्मस्तुत्यं वा तद्वक्ष्यति ऽनुयाततः यथाविक्रीडितधर्मन्यग्रहितमविग्रहं तस्मात्
एवं भगवान् ध्यानतोऽप्रमाणादिभ्यः करणप्रवृत्तिरिति संज्ञामेणं तथा ध्याने तावत् नानाविक्रमतीति व तथा
भिन्नस्य गोत्रस्य ज्ञायमानं ज्ञानं प्रवृत्तं अथ स्वभावप्रमाणावर्तनज्ञाने प्रति यस्य संज्ञाय संस्पृष्टं संज्ञायाः
तद्धर्मविनाशित्राने सच कादिवन्नं जम्बुद्वीपे इत्यादिवाक्यं जिनोवस्थायि संज्ञानमस्येति ज्ञायको तदले ज्ञानेन च
लं यस्य जम्बुद्वीपस्य प्रमाणनाय कथं जम्बुद्वीपस्थस्य भगवान् प्रज्ञापयिष्यतीति ज्ञातो स्तुकाः उत्तरत उत्तरा [illegible]
ज्ञा ऊर्ध्वं वर्तते तया उत्तरया उत्तिष्ठति ज्ञायते व।
ष्टानेऽनन्तरं वज्रदार्ढ्यस्तुत्यं त्रयेति ज।

[illegible] ति उत्तिष्ठतीत्यर्थः क्रियायां समावमपि प्रतीयात यथा वक्ष्यति
गोवसम एव नगरं महावीरे तत्त्वं उत्तरा [illegible] समये

आर्यादिकर्मिकादिकर्मिकं दत्त्वा वंदत

गमं सह वंदित्वा ऽयं सिद्धाज्ञानं वंदयामी॥

संगवं महावीरं प्रति त्रिः प्रदक्षिणयतीति।
यादिकर्म यादिकर्मकारा त्रयादि आदक्षिणं च

वंद्यः व अथ त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य कि कारोतीति दर्शयति आ
दक्षिणं कृत्वा वंदते वा वाक्योति नमस्यति कायेन प्रणमति व
दित्वा नमस्कृत्य च ज्ञानं वंदयामिति यावदेवं वस्तुमात्रप्रकारं वस्तु अवादीत् उक्तवान् अन्यविषयास्तवानित्यर्थः
अत्र यावत्करणं दिदृक्षया एवमात्मनाहतदेव नेवान्यानात्माः तिनिकदः अवयवादृष्टान्ता नात्मा सत्त्वे वाद्यानेवा
र्तमानं इति गम्यं गतिहेतु नेवानि विप्रकृष्टोऽगतो विनयविदानां नाति दूरं वा त्राने उत्पन्नसमाने भगवद्वचनानि
श्रोतुमिच्छन् अञ्जलिं कृत्वा अञ्जलिं गतं तमञ्जलिकां कृत्य उत्तम स्येति अञ्जलितवः विनयेन विनयेन दृष्ट्वा पञ्जलितत्व
हृष्टः प्रसन्नोल्लालाटतटय स्थितवेनाञ्जलिर्देशन्यासविशेषः प्रतीतः कृता विदितायेन सोऽयमादिकर्मिकादिदर्शनाञ्ज

२५

लिकृता पञ्चवामनमाला पर्युपासीनः सेवमानः आनन्दविशेषणकर्तृवचनेन आतृत्ववर्णकविशिष्टस्य महता मोहेन मा
स्य अवलोकितकल्पदर्शनान्यायामध्यायमेव अवलोकिविशेषितदर्शितं ग्रन्थं च निष्ठाविगलितपरिवर्जितं किंश्रुतं दिव्यजा
लितवदि तत्र बुद्धमाणवत्वे उदवात्रं दिव्याणो ज्ञवेऽहति व अयमोनप्यपि यवृतवान् मन्त्रधर्मपामर्व अन्यथा प्रायः।
संज्ञायमानमेव संभवति यत्र प्रकृतं जम्बुद्वीपविषयं वर्णनं तं चान्यनिष्टमपि अन्यथा वर्तत्वं कारमाविष्कृत्यनाद क
विशेषतामित्यादि कुर्वत्स्मिन् लोकालोकलोकालोकाग्रमनाविवक्षत्वेऽवसानवाः ऋतुकालविशुद्धतमं तस्मारणार्थं हते
येकवचनत्वातिवेरमार्थं च यथाज्ञानमधिगा।
रणेन जम्बुद्वीपाः जम्बूवृक्षदर्शनात् जम्बूनाम्ना

न क्वचिदनन्तदेवत्वस्तुतिकल्याणयोरितिवचनात् देयरमकल्प
[illegible] हदर्शनोपलक्षितानां विदितानां जम्बुद्वीपः पञ्चाशद्वीप इति विश्वग

कदिकां संतते जम्बुद्वीपे चक्रे मद्भासमवि।

संतते जम्बुद्वीपे किं संविधं संतते जम्बुद्वीपे रतिमायाव

ताज्ञातोऽत्रेति द्वीपः उत्तमाय अन्तरवर्त्मा
मेरुमतेनेन जम्बुद्वीपस्यावस्थाने २ष्ट १ कमेदाला

पञ्चयोदयेति ह्रदेन समासोपन समाप ईश सवन्नप्रक
पणमित्याहि मदास् आलय आश्रयो आश्रयहेतु महापायस्य स किमि
ति किं प्रमाणं यस्येति किं प्रमाणः महायो महालयश्च किं प्रमाणमहालयः प्रमाणशब्दस्येह त्रयात्मार्थान् लोकेऽहंश्च
वाः एतेन जम्बुद्वीपस्य प्रमाणं प्रश्नविषयीकृतं २ किं संस्थितमित्यादि किं संस्थितं संस्थानं यस्य स किं संस्थितः आनेन जम्बु
द्वीपस्य संस्थाने पृष्टं ३ किमाकारमित्यादि आकारस्वभावः स्वरूपविशेषः कस्याकारस्वभावस्य प्रत्यवतारो यस्य स किमाकारा
स्वभावप्रत्यवतारः धर्मेमतिर्यस्येत्यादिवत्प्रविग्रहणवद्भावादिः अथवा आकारस्यादानतीवाः पर्यायास्तेषामवतारोऽवत
रणमाविर्भावः कः कोऽहंशः आकारस्वभावप्रत्यवतारो यस्य सतथा यथा आकाराश्च स्वभावाश्च आकारस्वावाः।

जंबूदीवपन्नत्तं भरतवर्षवर्षधरजगत्यादिपदार्थस्वरूपतः तेषामवतारः शिष्यप्रागेव अनेनकोद्देशो जंबूदीवपन्नत्त-
यं कृवंद्वियंतः किंनामानस्ते जगत्यादयोऽत्रेतं संबंधिनः पदार्थाः कियंतस्तेषां पर्यायाः इत्यादिप्रश्नाः प्रादुर्भूताः एतच्च
सूत्रं एगाए वयणामईए जम्मईए सव्वउसमंतासपरिक्खित्ते इत्यादिनावर्ण्यमानं विज्ञेयं ॥ ननु यदुक्तं प्रश्नश्च
रूयः संशये सति संभवति संशयश्च ज्ञानवतो ह्यसमवित्तस्य श्रुतकेवलिनोपि अस्थितासंख्येयपदार्थनिर्णयकस्य
श्रुतकेवलिनो गौतमस्यासंभवी संभवेद्वा श्रुतकेवलित्वादतिशयितत्वात् एवं अनाभोगजन्यस्य संशयस्य श्रुतकेव-
लिनोपि संभवात् यतोऽनाभोगादिबद्धस्यात्॥ स्यस्यात् यदुक्तं नहिनामानाभोगः छद्मस्थस्येह कस्यचिन्नास्ति ज्ञा-
नावरणीयं हि ज्ञानावरणप्रकृतिकर्म १ इति तत्स्यादनाभोगसंभवाद्युपपद्यते भगवतो गौतमस्य

तावपदोसाचरेणं तेणं जंबुद्दीवो ॥२ पसिणा॥

पि संशयः तत्वेन तदर्थं यत उक्तं उपासक दशासु आनंदश्रमणोपासकावधिनिर्णयविषये तत्संबंध
किं आणंदेणं समणोवासएणं तस्स ठाणस्स॥ आलोएयव्वं जाव पडिवज्जेयव्वं उदाहु मए तानं गोयमादी सम
णे भगवं महावीरे गोअमं एवं वयासी तुमं चेव णं तस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि आणंदं च समणोवासगं ए
यमट्ठं खामेहि तएणं से भगवं गोयमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ२त्ता तस्स
ठाणस्स आलोएइ जाव पडिवज्जइ आणंदं च समणोवासगं एयमट्ठं खामेइ इति परं श्रुतकेवलिनोऽप्यनाभोगः क्वचिदं शे
कादाचित्कत्वात्मस्थस्य संभवत्यपि श्रुतोपयोगादेवं संभावनीयः नत्वनाः प्रश्नविषयीभूतस्य ज्ञेयस्य वस्तुनो ज्ञानागोच-
रतायेति ज्ञानगोचरापि वा अस्थेमाणस्तत्ता, असंख्येयकालपर्यायमानं वस्तु न तु अनंतकालपर्यायम्॥

स्थितमपि यदागमः संखाईएवि भवे साहइ जं वा परो उ पुच्छिज्जा न य णं अणाइसेसी वियाणइ एस छउमत्थोत्ति एवमना
भोगजन्यः संशयोपि श्रुतोपयोगादेवावसातव्यः नत्वेवं श्रुतकेवलित्वव्याहतिः यतोऽपरेणोक्तं विस्तरशः सत् श्रु
तोपयोगतस्तरं पश्चितार्थनिर्वचनं सम्यगुविरक्षात्मनं चैवमनाभोगवशाद्यथार्थग्रहणात् मिथ्याचमप्यादों सना
यं सम्यक्त्वस्यानाभोगस्यातिचारत्वात् यदाहुः श्रीभद्रबाहुस्वामिपादाः सम्महिट्ठी जीवो उवइट्ठं पवयणं तु सद्दहइ
सद्दहइ असब्भावं अणाभोगा गुरुनियोगा वा इति तस्मादनाभोगादिविविधः अतिचाररूपोऽनाचाररूपश्चेति
श्चाद्यैरनाभोगोऽनाचार एव तस्यातिचारत्वे स्थानत्वाद्धि तस्मात्प्रवृत्तस्य वस्तुनः सत्यातिस्वकादिमालिन्यादि
संभवः सम्यग्दृष्टेस्त्वनाभोगादिविधः वा अकालीनोऽल्पकालीनस्तत्र बहुकालीनोऽतिचाररूपोऽप्यस्य

सर्वज्ञाऽप्याद्योऽनाचार एवं स्यात् यथा बहुका लमिदमिदमेवावगतं निर्णीतं च कथं संप्रतिसंदेहः स्यात्
तज्ज्ञानात्याज्यदिर्णोऽतिनिवेशतया परिणतो ः स्वल्पकालीनोऽपि द्विविधः महत्त्वमनवद्यतत्त्वविषयकोऽव
धनवस्तुविषयकश्च तत्राद्यो बहुश्रुतसन्निधौ सम्यग्निर्णये कर्तव्या मार्गसाध्वमायवतः सम्यग्निर्णयस्यासमयायासम्भवा
द्विकोऽतिचारः द्वितीयस्तु विस्मृतश्रुतस्य श्रुतोपयोगवतः स्मृतत्वसत्यापि श्रुतकेवलिनोऽपि न विरुध्यते नवा उपप्र
योगादयथार्थवस्तुग्रहणादतिचारोऽनाचारो वा चोदनीयः आनंदश्रावकावधिज्ञानमविदन् श्रीगौतमस्य मिथ्यादुष्कृतस्यासं
भवेनमिदंतं बाधयति न चैवमपि श्रुतकेवलिनोऽप्यनाभोगः क्वचिदं शे कादाचित्क इत्यादि यदुक्तं तदावप्रश्नसाम्य
वाच्यार्थविषयकानाभोगजन्यसंशयाभावेन जानतापि गौतमस्य कृतं दंतं जंबुद्वीपः प

MEMORIAL

न्नमङ्गलादिप्रश्नसमूहस्यानवकाशः संपद्येत तथाप्यन्तेवासिनां स्वमत्युत्प्रेक्षितप्रश्नस्य प्रत्यक्षबाधितमिति चिन्त्यमेवं
प्रश्नसूत्राणि स्वरचनानि तेषां संशयस्य विद्यमानत्वात् तथाहि संशयो द्विविधः ज्ञानकृतोऽज्ञानकृतश्च तत्रैकोऽनाभोगजो
हि प्रायः छद्मस्थानां ज्ञानावरणोदयात् अत एव भगवत्स्वपि अपरधर्मस्यानन्तत्वाद्विचारणावसरे संभवति यथा
रत्नप्रभादिकाल्पवृक्षविमानादिदर्शनाद्भवत्यवसरः प्रष्टव्येऽपि योजनाकारो जम्बूद्वीपः किंसर्वद्वीपान्तर्वर्ती उत
यथादृष्टं विदन्ति सर्वद्वीपस्योपरि वर्तिनां वा साधिकं शतादिसंख्यया योजनप्रमाणः उतासंख्ययायोजनप्रमाणो नेव
इत्यादि संशयेन किं अप्रश्नस्य भगवतो हि ज्ञानावरणाभावात् तेषां कृत्यापि किं स्वरूपमात्र उताधिकमपरं स्वरूपमाश्रित्य इत्यादि रूपेण संशयो ज्ञानावृतकालविशेषे भवति तथा नैकप्रकारः अतीत एव तेन संशय तथाविधसंशयवतां तथा
णां संशयोच्छेदाय स्वयमेव भगवान् प्रश्नापयति साविध संशयविषयीकृतान् पर्यालोच्य महावीरं प्रति प्रश्नवि-
षयीकृत्य गौतमोऽपि तत्संशयव्युच्छेदाय प्रश्नयति यथावत्परिज्ञानापितसंशयस्य तस्यापि सत्त्वात् लोकोऽपि स्वय
मप्रयोजनोऽपि पाठशिष्यहितार्थं निर्जरां प्रजापयन्ति यथा प्रज्ञापयोजन निमित्तमेव गाढं विदुषीजनैर्जीवाना-
म्प्रयोजनं विनापि न प्रयाति एवं श्रीवीरं प्रति प्रश्नं कृतवान् गौतमः स्वयं ज्ञापितसंशयवानेव न तु नः प्रतिप्रश्नसंशया
वानपि अन्यथा अतीतोऽपि गणधरपदस्य विचारे इत्यादि गौतमः प्रश्नाद्युपाचरणं शाब्दकृत्तलोकस्यबालादेः पृच्छा
वबोधनानयातादि प्रसज्येत तथा चेत् तदपि गमे कथं मन्यमानो नेति नो दोषाः स्युः पर्यालोच्याः न च
एतत्संशयवानपि परकीयसंशयमनपगतं निरूप्य पृच्छति शेषविधिं श्रीवीरस्वामीविदितोऽपि अत्र

तेनैव तथाविधसंज्ञानकर्मक्षयोपशमवशात् ज्ञानस्यापि जम्बूद्वीपस्य दिर्घवृत्तादिस्वरूपावबोधनाय श्रीवीरस्वामिनं
ज्ञानेन सर्वज्ञो तत्र विज्ञानस्यावकाशोऽस्मात् अपरे पूर्वाचार्या संशयापनोदकाद्वचनमदनिर्जराहेतुः परोपकारस्तस्मा
त्स्वस्य गुणानवाप्यापि गौतमस्यापृच्छा महावीरस्यार्थं अबोधलोकप्रतिबोधनार्थं शिष्याणां च सम्यग्बोधप्रत्ययोत्पादना
र्थं स्वरचनात्मिकासंवादनार्थं वा श्रीवीरस्य गौतमप्रश्नपदानि निर्दोषाणीति च अथानन्तराध्ययनप्रश्नसूत्रस्य
व्याख्या प्रवचनस्य निर्वचनमाह गोयमा अयण्णमित्यादि गौतमेति भगवता प्रश्नित इति गौतमस्य
गोत्राभिधानं अस्य नाम इन्द्रभूतिः गौतमो गोत्रेण तेनायं इति शिष्यामन्त्रणं नदपि गौतमो इत्याद्या-
गतः शिष्यसंबोधने परमप्रीतिहेतुः प्रीतिमान् अत्र शिष्यो विशेषतः सम्यग्विधानाय पृष्टार्थनिर्वचनम्।

गोयमा अयण्णं जंबुद्दीवे २ सव्वदीवसमुद्दाणं सव्वब्भंतरए॥

वर्णोऽपि सारतरः स्यात् अयण्णमिति अयं प्रत्यक्षः प्रज्ञापककृत्या धारणाच्चेतसाधिरूढः जम्बूद्वीपनाम
द्वीपः असंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां अभ्यन्तरवर्ती इत्यर्थः ततः सर्वाभ्यन्तरकः सर्वा-
भ्यन्तरः सर्वाभ्यन्तरः स एव सर्वाभ्यन्तरकः स्वार्थे कः केषां सर्वाभ्यन्तरकः सर्वद्वीपसमुद्राणां सर्वेऽपि
द्वीपसमुद्राः तिर्यग्लोके जम्बूद्वीपाद्यारभ्य स्वयम्भूरमणान्ता इति सर्वात्मना प्रथितं जम्बूद्वीपस्य सर्वाभ्यन्तरकत्वात्
तेन सर्वद्वीपसमुद्राणां सर्वाभ्यन्तरकोऽयमेव नान्यः अत एवासौ न कमपि द्वीपं समुद्रं वा परिक्षिप्तवान् किं
त्वेष एव लवणोदसमुद्रेणानन्तरमेव वलयाकृत्या सर्वतः परिक्षिप्तो लवणोदः समुद्रो धातकीखण्डेन धातकीखण्ड
खण्डः कालोदसमुद्रेण एवं तावद्वाच्यं यावत् स्वयम्भूरमणः॥

२७

द्वीपाः स्वयंभूरमणसमुद्रपर्यवसानाः इति शेषः एतेन जंबूद्वीपवर्जा द्वीपाः समुद्राश्च सर्वेऽपि वलयाकारेण द्रष्टव्याः जं-
बूद्वीपपरिक्षेपत्वात् सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्ती जंबूद्वीपः इति जंबूद्वीपस्य व्याख्यानं केचिल्लिखंति १ यतः सर्वाभ्यंतर-
कः तत एव सर्वक्षुल्लकः सर्वद्वीपसमुद्रेभ्यो लघुरित्यर्थः अपरे च सर्वे लवणादयः समुद्राः धातकीषंडादयश्च द्वीपाः
जंबूद्वीपादारभ्य द्विगुणद्विगुणायामविष्कंभपरिधयो ज्ञेया इति तथैव लवणसमुद्रोऽस्यैकस्यामेव दिशि जंबूद्वीपात्
द्विगुणमानत्वाद्विपरीततरत्वात् च द्विलक्षमानलवणसमुद्राद् दक्षिणदिग्वर्ती उत्तरदिग्वर्ती वा यो विस्तारः स च यत-
तया जंबूद्वीपात् जंबूद्वीपादायामविष्कंभपरि- धिर्द्विगुण एव स्यादिति भावः एतेनाशेषद्वीपसमुद्रा यावल्लघुरि-
ति समानामतः परिमाणतश्च विशेषतश्चेन तरस्त्रेणावस्थाने २ तथा चाह द्विगुणो वर्तुलाकारतां तत्र यथा

सव्वब्भंतराए वट्टे तेल्लापूयसंठाणसं- ठिए वट्टे रहचक्कवालसंठाणसंठिए वट्टे पुक्खरक- ण्णिया

सर्वाभ्यंतरद्वीपसमुद्राणां सर्वाभ्यंतर एव ततस्सर्ववृत्तो दार्थं दृष्टांतगर्भितविशेषणान्याह तैलापूपसंस्था-
नसंस्थितोऽपि वृत्तः यत्रापि तैलापूपसंस्थानसंस्थिते । तैलेन पक्वोऽपूपस्तैलापूपः अपूपः प्रायस्तैलेन पच्यतेऽत-
स्तैलविशेषणं तस्यैव यत् संस्थानं तेन संस्थितस्तैलापूपसंस्थानसंस्थितः धातकीषंडादयस्तु नैवं दृष्टांतसाध्या
इत्याह वृत्तत्वाविशेषेऽपि तैलापूपः कदाचिद्दीर्घोऽपि स्यादतो दृष्टांतांतरमाह वट्टे रहचक्कवालेत्यादि वृत्तो रथ-
चक्रवालसंस्थानसंस्थितः रथस्यांगत्राणावयवो समुद्रायोपचाराद्रथांगं चक्रं विवक्षितं तस्य चक्रवालं मंडलं
तस्यैव यत्संस्थानं तेन संस्थितः अथवा चक्र- वालमपि काष्ठखंडसमुदायात्मकं संधिमत्त्वादिनान-
स्यात् वृत्तत्वं स्यादत आह वट्टे पुक्खरकण्णियादि । इत्यादि यत्रापि पुक्खरकर्णिका पद्मबी॥

जकोशस्तस्य संस्थानं तेन संस्थितः पुष्करकर्णिका वृत्ताऽपि न सर्वजनप्रतीता दृष्टांतस्तु आबालगोपालं प्रतीतो वक्ष्ये
रत आह वट्टे पडिपुण्णेत्यादि वृत्तः यत्रापि प्रतिमा संपूर्णचंद्रसंस्थानसंस्थितः प्रतिसंपूर्णचंद्रस्तु सर्वेषां सर्वथा भवद्
गतया सर्वजनप्रतीतः ननु तर्हि संपूर्णचंद्र एवैकः दृष्टांतोऽस्तु किमर्थं शेषगौरवकरं शेषपादिदृष्टांतत्रयमि-
ति चेत् सत्यं कथंचिदेवं विधत्र्यपि दृष्टांता उत्तरवचिप्रवृद्धिहृदयेन तु शाइनिरूपणार्थं सानक
ध्येयमानापापयलावोधानादशाविशेषप्रत्ते पर्यवसानरूपत्वेति ज्ञेयं एतेन जंबूद्वीपसंस्थानमावेदि-
तमिति प्रश्नत्रयनिर्वचनं ३ अथ विशेषा नः परिमाणमाह एगं जोयणेत्यादि एकं योजनशतसह-

संठाणसंठिए वट्टे पडिपुण्णचंदसंठाणसंठिए एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं
तिन्नि जोयणसयसहस्साइं सोलससहस्साइं दोन्नि अ सत्तावीसे जोयणसए तिन्नि अ
कोसे अट्ठावीसं च धणुसयं तेरस अंगुलाइं अद्धंगुलं च किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं पन्नत्ते

स्रमायामविष्कंभेन समाहारद्वंद्वत्वादेकवच- नं त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वियोज-
नशते सप्तविंशत्यधिके त्रयः क्रोशाः अष्टाविंशमष्टाविंशत्यधिकं धनुःशतं धनुःशतं त्रयोदशांगुलानि अर्द्धांगुलं
च किंचिद्विशेषाधिकमित्येतावान् परिक्षेपेण प्र- ज्ञप्तः अर्द्धांगुलमिति गम्यं इदं च परिक्षेपपरिमाणं विष्कंभव-
र्गदशगुणकरणी वृत्तस्य परिरय इति गाथ- करणकलेन समानेतव्यं तथाहि वृत्तस्य क्षेत्रस्य यो विष्कं-
भो विष्कंभपरिमाणं तस्य वर्गो विधीयते च र्गश्च तद्गुणो वर्ग इति वचनात् तेनैव राशिना तस्य गुणा-
नं तत्र एकस्य वर्ग एकक एव एकेना गुणितं तदेव भवतीति न्यायात्॥

ऊंह्माद्या

द्विकस्य वर्गश्चतुष्कं द्विको द्विगुणो जातश्चतुष्कमेव भवति त्रिकस्य वर्गो नव कथमित्यादि यद्यत्र बलस्य मूलादिगुणगुणा
ते एकादिकोदशशून्यानि चतस्रो विदद्गुणश्चिदशशिरित्युगोत्रप्रक्रान्तोऽङ्कराशिरङ्कस्थापितकोलवति तदङ्कस्था
पना १०००००००००००००० ततःक्रमेण वर्गमूलानयने तस्यैव विसमपदच्चस्थवर्गो मूलवाङ्गुठिपञ्चगु
णेपञ्च लद्धंपंतिविच्छेधुञ्च वर्गोङ्गुणोद्गुणाद्धिर्च्छंकवर्णा १ इति गाथोक्तप्रकारेण विज्ञेयं अस्याश्चयंतावः
छेनाक्काद्विषमसामति क्रियमाणे यद्विषमपदमायाति तस्माद्विषमात् पदाद्यावान् वर्गःपर्यंत तावान्
वर्गोविषमात्पदतस्त्याज्यते सचागमिष्यसर्वा
२३ चाघद्विगुणी कृत्य वपंक्तौसंस्थाप्यते प

कराशेवायचान्मूलमितिरण्यते सच मूलसंज्ञः स्वस्थान
स्थाने नोपरितनांकराशेर्लोपोद्भियते हातेच लाग यन्त्र

स्याते ततपंक्तौ स्थाप्यते कृतवगमिति पंक्तिः।
वर्गे क्रियते लब्धांकस्य वर्गउपरितनराशस्य
तस्मात्क्रियते यावतावशेषोराशिःस्यामिनदत्ते
ण यावत्संकपंक्तिरवाप्यते तदंकपमाणो
तःप्रकृते अस्मांकिं विदंकपंक्तिलिख्यते एकके
पंक्तौ विषमसमामति क्रियमाणोद्वितीयांके प
ते दशकात्रिकस्य वर्गोनवकइति नवकः॥

स्थापनादनंतरं च यत्नष्टे तदुपरितनांकराशेर्ध्वतिवर्गेन त
ज्यतनष्यर्थः लब्धांकस्य चनरपि द्विगुणो क्रियते एवंच
ततोऽनांकवर्गलब्धांकराशेःसर्वथापहारःक्रियते ताबोऽर्धींकरा
विवक्षितस्याङ्कस्य परिविरायानीति तस्यकरणोदितिनाम लयं त
कादशान्त १०००००००००००० लदरणायां सर्वोक्तायामंक
येपशून्यलक्षणे विषमसमायाति तातोविषमांकात्वर्गस्त्यज्या
स्यज्यते शेषएकांकएवति इति सचलब्ध २८

त्रिकः स्वस्थानाद्वाप्यमानोद्विगुणीकृत्य वेदकराद्यंकतयास्थाप्यते तत्रचेयोराशिः एकको दशशून्यानिच वेदकरा
शिःषद्कएव तदंकस्थापना १००००००००००० ६ ततश्च षद्विरुपरितनराशेर्लोपोद्भियते हातेच लाग एकोलब्धस्ते
एकेन गुणित तदेवं सर्वतातिन्यायात् एकस्य वार्थाप्येककएव सचोपरितनराशेस्त्यज्यतद्विगुणीकृत्य वाप्रेसंवार्य
ते तत्रशेषोराशिः त्रिकोनवकोष्टशून्यानिच वेदकराशिर्बषष्टिः तदंकस्थापना ३८०००००००० ६२ ततश्च वापया
उपरितनराशेर्लोपोद्भियते हातेचलाभेषट्लब्धेते तेचपंक्तौ स्थाप्यंते तेश्च षस्मांवर्गःषद्धिंशदितिस्तचोपरितनराशे॥
षड्विंशत्पात्यंते द्विगुणीकृत्य वाप्रसंवार्यंते ता
हृत्रिकोद्विकाश्चति तदंकस्थापना १४४०००

त्रशेषोराशिः एककश्चतुष्कद्वयंपञ्चशून्यानिच वेदकराशिस्तुष
००० ६३२ ततश्च द्वात्रिंशदधिकषट्शतद्वंद्व रूपेण वेद[illegible]

कराशिना उपरितनराशेर्लोपोद्भियते हातेच
चतुष्कलक्षणोतिज्ञवर्गउपरितनराशेस्त्यज्यते द्वि
:षद्कःपञ्चचतुष्टयं चवेदकराशिस्तुषद्कत्रिकोद्विकश्चतुष्कश्चेत्तदंकस्थापना १७५६०००० ६३२४ ततश्चचतुर्विंश
त्यधिकत्रिषष्टिशतद्वयरूपेण वेदकराशिना उपरितनराशेर्लोपोद्भियते हातेचाद्वोलब्धेते तेचपंक्तौ स्थाप्यते

द्वोलब्धेते तेचपंक्तौ स्थाप्यते द्वयोर्वर्गश्चचारइतिस्तचा वा
गुणीकृत्य वाप्रसंवार्यंते तत्रशेषोराशिः एकःसप्तकःपंचक
प्राग्वत्रिज्ञवर्गस्त्यक्ते द्विगुणीकृत्य वाप्रसंवार्यते तत्रशेषोराशिः तत्रष्टकोनवकएककष्टएककःषद्कःशून्यद्वयंचेति वेद
कराशिःषद्कत्रिकोद्विकःचतुष्कद्वयं तदंकस्थापना ४८११६०० ६३२४४ ततश्चषट्त्रिंशिचतुःशतचतुर्दशलक्षणेन वेदकरा
शिना उपरितनराशेर्लोपोद्भियते सप्तलभ्यते तांश्चपंक्तौ संस्थाप्य सप्तकवर्गेण एकोनपंचाशल्लक्षणेन उपरितनराशिर्न्न॥

उदाहरण ।

नः क्रियात नयनाद्गुणितनराशेर्मूलेन लब्धमानस्यावाद् द्विगुणाग्न्यासंख्यागताः तानावर्गमूलानयन षड्लक्षाश
त्रिंशत्सहस्राणि चत्वारिंशानि समचत्वारिंशादधिकानि ६२२४४० अत्र पर्यंतवर्तिसमकरूपमंकस्थानं गुणा शेषं सर्व
मपि द्विगुणान्तमानात्न न नावानव राशिरेकीक्रियात लक्षाणि त्रीणि लक्षाणि षोडशसहस्राणि वेशत समविंशत्यधि
के ३१६२२७ एतानि च योजनानि शेषमुपरिष्टादिदं वर्तते तत्र लक्षाश्चत्वारि सहस्राणि चत्वारिंशानि एकसम
तिश्चेति तदङ्कस्थापना ४८४४७१ एतानि च योजनान्यवहरितानि योजनं च चतुर्लिर्गत्वतिर्भवति नानागताना नयनार्थं
एषराशिश्चतुर्भिर्गुणितात जातान्यङ्कानविंशतिर्ल क्षाणि समत्रिंशत्सहस्राणि अष्टौ शतानि चतुरशीतिश्चेति एष
वेद्योराशिः वेदकराशिश्च प्राक्तनः प्राक्तनाश्च इलक्षादिकरूपः तत्र मंत्यमपि समकरूपमंकस्थानं द्विगुणी

क्रियात ततश्च षट्त्रिंशत्कोटिकश्चतुष्कपंचकश्च चतुष्कश्चेति तदङ्कस्थापना १५२३०८८४ ६२२४४५४ ततश्चेदके
तवेद्यराशेर्लभ्यानि क्रियात द्वादश लब्धं श्लोशवद्यांश षष्टुपरिष्टादिदं वर्तते चतुष्कः शून्यं पंचकोटिकाश्चेति अमूनि
चत्वारिंशानि गम्यते च धनुषां सहस्रद्वयेन भवति ततो धनुरानयनार्थमयं राशिः सहस्रद्वयेन गुणितात जातं अष्टकः
एककः शून्यं चतुष्कद्वयं शून्यत्रयं चेति वेदकराशिः प्राक्तन एव तदङ्कस्थापना ८१४४००० ६२२४५४ ततश्चेदकेन वा
यराशेर्लब्धमष्टाविंशधनुः शतं १२८ शेषमुपरिष्टादिदं वर्तते अष्टकोनवकोष्टकद्वयं चेति ८७८८८ एतानि च धनूंषि
धनुश्च षण्णवत्यंगुलैर्भवति ततोऽयं राशिरंगुलानयनाय षण्णवत्या गुणिते जातानि अष्टकः षट्कोद्विकोनवकोटिकश्च
तुष्कोऽष्टकश्चेति अयं वेद्योराशिः वेदकराशिश्च स एव तदङ्कस्थापना वेयं ८६२७५२४८ ६२२४५४ ततश्चेदके

नवेद्यराशेर्लब्धानि त्रयोदशांगुलानि शेषमुपरिष्टादिदं वर्तते चतुष्कः शून्यं समक एककः शत्रुष्क षट्कश्चेति ४७०२४६ अयं च रा
शिरर्धांगुलानयनाय द्विगुणीक्रियात जातं अष्टकः एककः शून्यं चतुष्कः षट्को नवकोटिकाः अयं वेद्योराशिः वेदकराशिश्च स
एव तयोरङ्कस्थापना वेयं ८१४६७२ ६२२४५४ ततश्चेदकेन वेद्यराशेर्लब्धमर्धांगुलं शेषमिदं एककोऽष्टकोटिको द्वि
कश्चिकोऽष्टकश्चेति एतचार्धांगुलाशाच्च चतुर्गुणी क्रियात यावाय वेश्मचालिरर्धांगुलामकं स्यात् तातागतोऽपि वेद्यरा
शिर्यवान्मकः समकोटिकोऽष्टकोनवकः पंचकोटिकाश्चेति वेदकराशिश्च स एव तयोरङ्कस्थापना वेयं ७२८७५२ ६२
२४५४ ततो लब्धमेको यवः शेषं नवकः षट्कश्च चतुष्कोनकश्चतुष्कश्च अयं च राशिरष्टभिर्गुणितो लिक्षाः स्युः स च
राशिः समकद्वयात्मकः कोनवकोऽष्टकश्चेति अयं च वेद्योराशिः वेदकराशिश्च स एव तयोरङ्क

स्थापना ७७१७८४ ६२२४५४ ततो लब्धैक रसका शेषमेककद्वित्रिकोनवकः पंचकत्रिकः शून्यं चेति १
२७५२२८ अयमपि राशिरष्टभिर्गुणितो लि सास्ताः स च राशिर्यथा एककत्रयं षट्को द्विकश्चतुष्कः शून्यं चत्वा
रं च वेद्योराशिः वेदकराशिश्च स एव तयोरङ्कस्थापना १११६२४० ६२२४५४ तयाविनज्माने लाविकालिक्षा शेषं
चतुष्कोऽष्टकत्रिकाः समकोऽष्टकः षट्कश्च लिक्षास्तु अष्टलिक्षाभिरेका वालाग्राणि स्युः स च राशिस्त्रिकोऽष्टकः समकाः शू
न्यं द्विकोऽष्टकद्वयं च वेदकराशिः स एव तयोरङ्क स्थापना २८७५२८८ ६२२४५४ ततो लब्धानि षड्वालाग्राणि शेषं
तु समकः पंचकद्वयं षट्कश्चतुष्कश्चेति ७५५६४ अयं च राशिरष्टभिर्गुणितो रथरेणवः स्युः स च राशिः षट्कः शून्यं चतु
ष्कः पंचकः एककोटिकाश्चेति वेदकराशिश्च स एव तयोरङ्कस्थापना ६०४५१२ ६२२४५४ वेदकराशेर्न्यूनत्वात

जंबू०२। द्वेणी वा तलस्थात् ततश्चायं ६०४५१२ त्रयो राशिरष्टभिर्गुणितस्त्रयस्त्रेगुणाशिः सविवेवत्तेऽष्टकम्भिस्त्रः सङ्ग्रः अस्यां
वक्तः षट्स्य वेदक्तराशिस्तु सप्त तयोरेकस्थापना यथा ४८३६०८ इह ३२४ पञ्चतालशाः समुत्र सावेणवा राशा
४८८८०८ अयम विभः अष्टभिर्गुणितस्त्रिको द्विकोसमकृएकृद्विकस्थ ते छ ह ये च ३६०१२४४ एतस्मिन् पूर्वदक्षरा
शिना विराजू पंच पर माणावा लक्षा त राशि ५८० एवदक्षः अन्यं नवक्षः नंसमदक्षस्व छ स्थेतिश्प लाए ३ धतेभाव ये यये सा:
व क्षार पधातीत चाके वलिगम्यमिति तथा चक्रे मूला लपत्रि द्वितीयप्रश्नस्य विशेषणानिर्वचनं विहितमिति ८ अथ द्विमाय
वसावपमोत्स्यावत्रिमगु किंस्वद्रूणोऽयं जंबु। दीपइतिप्रश्नस्य निर्वचनमतिपादनार्थमाह सेणं एगाए त्ति सो

सेणं एगाए वयरामईए जगईए सव्व उसमंता संपरिक्खित्ते साणं जगई अट्ठजोअणाइं उ
ड्ढं उच्चत्तेणं मूले बारस जोअणाइं वि क्खंभेणं मज्झे अट्ठ जोअणाइं विक्खंभेणं उवरिं चा
त्तारि जोअणाइं विक्खंभेणं मूले विच्छि ण्णा मज्झे संखित्ता उवरिं तणुआ॥

स एतावदायामविष्कंभपरिक्षेपपरिमाणो॥ जंबूद्वीपो एगत्वेकाया एकया वज्रमय्या जगत्या नगरप्राका
रकल्पया सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंततः सामस्त्येन संपरिक्षिप्तः समन्ताद्वेष्टितः ८ अथ साजगत्याः किंमानाह साणमित्यादि
सा च जगती अष्टेति अष्टयोजनान्यूर्ध्वोच्चत्वेन उच्चत्वेनाष्टयोजनप्रमाणेत्यर्थः मूले द्वादशयोजनानि वि
ष्कंभेन मध्येऽष्टौ उपरि च चत्वारि अत एव मूले विष्कंभमधिकृत्य विस्तीर्णा मध्ये संक्षिप्ता त्रिभागोनत्वात् उपरि तनु
का मूलापेक्षया त्रिभागमात्रविस्तारत्वात् इह जगत्या मूले मध्ये उपरि च विष्कंभपरिमाणमुक्तं न तु स्वस्थाने ३१
लेपि नात्र स्पष्टतया उपरिष्टादधस्तु तत्र गमनाभावात् अनाबाधपरिमाणे निश्चितप्रदेशे विष्कंभपरिमा

नार्थश्च संगतः करणं यथा मूले विवक्षितेप्रदेशे विष्कंभपरिमाणजिज्ञासायां मूलाद्यावदूर्ध्वगतं तावन्मूलविष्कंभात् द्वाद
शयोजनसंख्याकात् त्रुट्यति उपरिष्टाच्च यावदधोऽवतीर्णं तावच्चिरपरिमाणेनयुक्तं क्रियते तदेप्सितप्रदेशे विष्कंभपरि
माणं भवति तथाहि अधस्ताद्योजनमेकं गते मूलविष्कंभादेकयोजनं त्रुट्यति तत्प्रदेशे जगत्या विष्कंभः एकादशयो
जनानि यावदष्टौ योजनानि गतानि मूलविष्कंभादष्टौ योजनानि त्रुट्यति शेषं चत्वारि योजनानि तिष्ठन्ति तावदेव तत्र प्रदेशे
विष्कंभपरिमाणं अत एव शिखरे चत्वारि योजनानि विष्कंभ इत्यर्थः एवं तावत् क्रियते यावदष्टौ योजनान्यधोगत्वा द्वादशयो
जनानि मूले विष्कंभो भवति सूत्रपर्यालोचन याचोपरितनादंतरण्येऽपि अत्रापि परिभावनीयं यथा अंगुलो
त्यताते अंगुलानि द्वादशयोजनानि च वतरणे चांगुलाधिकं योजनं वर्द्धत इति ८ अथ जगत्याः

गोपुच्छसंठाणसंठिआ सव्ववयरा मई अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया निम्मला निप्पं
का निक्कंकडच्छाया

विष्कंभस्योपमया सा च यति गोपुच्छेत्यादिना गोपुच्छस्येव संस्थानं तेन संस्थिताया
यथा स्थितगोपुच्छोपमयान्नपरिविस्तीर्णाधस्ता त्तनुका स्यात् तस्मादूर्ध्वकृतगोपुच्छाकारेति भावः यथा च जयो
रपि मूलमविरुद्धोपमानोपमेयताऽवसेयाः अथ जगत्या वर्णनमाह सव्ववयरामईइत्यादि सर्वात्मना सामस्त्येन
वज्रात्मिका अच्छा आकाशस्फटिकवत् स्वच्छा सण्हेति सूक्ष्मा सूक्ष्मपुद्गलस्कंधनिष्पन्ना सूक्ष्मदलनिष्पन्नपटवत् लण्हेति म
सृणा घुंटितपटवत् घट्ठेति घृष्टेव घृष्टा खरशानया पाषाणप्रतिमावत् मट्ठेति मृष्टेव मृष्टा सुकुमारखरशानया पाषाणप्र
तिमावत् नीरजा स्वाभाविकरजोरहितत्वात् निर्मला आगंतुकमलाभावात् निष्पंका कलंकविकला कर्दमरहिता वा नि
ष्कंकटच्छायेति निष्कंकटा निष्कवचा निरावरणा निरुपघातेत्यर्थः छाया दीप्तिर्यस्याः सा तथा

Dr. BHAU DAJI

जं॰ प्रा॰

सप्रभा स्वरूपतः प्रभावती समरीचिका बहिर्विनिर्गतकिरणजालेनातिशयशोभावाहितामन्तरमसमरीचिकवस्तु
न्यपि समरीचिकं करोतीति भावार्थः अत एव सोद्योता बहिर्व्यवस्थितवस्तुस्तोमप्रकाशकरी प्रासादीया प्रसादाय मनः
प्रसत्तये हिता तत्कारित्वात् मनःप्रह्लत्तिकारिणीत्यर्थः दर्शनीया दर्शनयोग्या यां पश्यतश्चक्षुषी न श्रमं गच्छत इत्यर्थः अ
भिरूपा अभिमतं सर्वेषां द्रष्टृणां मनःप्रसादोत्पादकतया अभिमुखं रूपं स्वरूपं यस्याः सा तथा अत्यन्तं कमनीयेति भावः अ
त एव प्रतिरूपा प्रतिविशिष्टमसाधारणं रूपं यस्याः सा तथा अथवा प्रति प्रति द्रष्टृणां नवं नवमिव रूपं यस्याः सा तथा
एवंविधापि जगती न स्वरूपमात्रावस्थिता किं तु तदुचितरचनाविशिष्टेत्याह साणंजगई इत्यादि सा ऽनंतरो

सप्पभा समिरीआ सउज्जोआ पासा दीआ दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा साणं जगई
एगेणं महंतगवक्खकडएणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता सेणं गवक्खकडए॥

दितस्वरूपा णमित्यलंकारे जगती एकेन महतेति महता गवाक्षकटकेन महत्या गवाक्षश्रेण्या यदा
महालये विद्याधरक्रीडास्थानतया प्रशस्याये॥ गवाक्षास्तेषां कटकेन समूहेन संपरिक्षिप्ता तत्र गवाक्षा लव
णसमुद्रे लोके प्रसिद्धाः वातायनापरपर्यायाः अत्र गवाक्षश्रेणिरपि जगत्या बहिर्भित्तिप्रदेशगता ऽवसातव्या अ
न्यथा परिक्षेपासम्भवात् एतच्च योगशास्त्रवृत्तौ जम्बूद्वीपस्य प्राकाररूपा वज्रमयी अष्टयोजनोच्छ्राया जगती द्वादश
योजनान्यस्या मूले विष्कम्भः मध्ये ऽष्टौ योजनानि उपरि चत्वारि योजनानि तदुपरि दिग्मूलोच्छ्रायो जालक
टको विद्याधरक्रीडास्थानं तस्याप्युपरि पद्मवरवेदिका देवभोगभूमिरिति निर्णीतं तद्विचार्यमस्ति ब
अथ गवाक्षकटकः कीदृशस्तदाह सेणं गवक्खेत्यादि स च गवाक्षकटकः॥ ३२

ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेनार्द्धयोजनमुच्चत्वेन विष्कम्भेन पंचधनुःशतानि किंलक्षणः सर्वात्मना रत्नमयः अच्छः आकाशस्फटिक
वत्स्वच्छः यावत्प्रतिरूपः यावत्करणात् सण्हे लण्हे घट्ठे मट्ठे इत्यादि विशेषणानि जगतीवदिहापि वक्तव्यानि ब अथ
जगत्या उपरि यद्वर्त्तते तदभिधित्सुराह तीसेणं जगईए इत्यादि तस्याः प्राक्स्वरूपाया जगत्या उपरि यः
उपरितनं चतुर्योजनविस्तारात्मकं तलं तस्य बहुमध्यदेशभागः एत्थ णं ति अत्रास्मिन् प्रदेशे महत्येका पद्म
वरवेदिका प्रज्ञप्ता मया ऽन्यैश्च तीर्थकृद्भिरिति अथ कथमसौ वेदिका पद्मवरवेदिकेति व्यपदिश्यते उच्यते तस्यां वे
दिकायां तत्र तत्र प्रदेशे उपरितलवेदिकावाटासु वेदिकाफलकेषु च सर्वरत्नमयानि शा

अद्धजोअणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे तीसे
णं जगईए उप्पिं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगा पउमवरवेइआ पण्णत्ता अद्धजोअणं उ
ड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं जगईसमिआ परिक्खेवेणं सव्वरयणामई अच्छा जाव प
डिरूवा तीसे णं पउमवरवेइआए अयं

तपत्रसहस्रपत्रादिरूपाणि पद्मानि वर्त्तन्ते तेन पद्मप्रवरा पद्मप्रधा
नावेदिका पद्मवरवेदिकेति व्यपदेशः सा चार्द्धमुच्चैस्त्वेन अर्धयोजनं उच्चत्वेन पंचधनुःशतानि विष्कम्भेन जगती
समिआ इति जगत्याः समा समाना सैव जगतीसमिका परिक्षेपेण परिक्षेपेण यावान् जगत्या मध्यभागे परिक्षेपस्तावा
नस्या अपि परिक्षेप इति भावः सर्वात्मना रत्नमयी अच्छा आकाशस्फटिकवत्स्वच्छा जावकरणात् यावत्प्रतिरूपा॥ अत्राध्या
हरणरूपवती यावत्करणात् सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा इत्यादि विशेषणानि जगतीवद्वक्तव्यानि॥ ब अथ तस्या वर्णकमा
ह तीसे णं पउमेत्यादि तस्याः पद्मवरवेदिकाया अयं वक्ष्यमाणः एतद्रूप एव स्वरूपाव सविस्तरो वर्णः श्लाघा यथा

जं०वृ०१

वज्जितं वस्तुस्वरूपकथनमिति तस्या वा सोऽनिवासो ग्रंथपद्धतिरूपो वर्णावासो वर्णकपद्धतिरित्यर्थः प्रज्ञप्तः प्ररूपितः अथ यथा प्र
रूपितः तथाह तं जहेत्यादि तद्यथेति प्रस्तुतवस्तुस्वरूपोपदर्शने वयरामया णेमत्ति तस्याः पद्मवरवेदिकायाः वर्
णमयी वज्ररत्नात्मिका नेमा नेमानाम रूपन्मिलागाहह निष्क्रान्ताः प्रदेशाः ते वज्रमया वज्रमया इत्यर्थः वज्रशब्दस्य दीर्घत्वं
प्राकृतत्वात् एवमन्यत्रापि दीर्घत्वं वक्तव्यं अथ शेषवर्णकस्य देशतः सूत्रे साक्षाद्दर्शनेन ग्रंथगौरवमित्याशयेनातिदेशं तस्या वर्ण
माह एवं जहेत्यादि एवं वयरामया णेमा इत्यादिप्रागुक्तस्वरूपेण यथा जीवाभिगमे तथैव वक्तव्यो जीवाभिगमो
क्तमपि कियद्दर्शयामि जाव अट्ठ जोअणा।

एवं वइर पउमवरवेइआन्तिपर्यंतं तत्तो पियावत्तव्वा नियता
सासया इत्यंते तत्तो पियावन्निया तावत्पर्यंतमपि

देवा चे तथैवं निश्चयाप्रइत्याणं वेरुलियामया खंभा सुवण्ण

·एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तं जहा

१ वयरामया णेमा एवं जहा जीवाभिगमे जाव।

अट्ठ जाव धुवा णिअया सासया जा।

वण्णिज्जा॥

रुप्पामया फलगा वयरामई संधी लोहिअ

क्खमईउ सूईउ णाणामणिमया कडेवरा कडे

वरसंघाया णाणामणिमया रूवा रूवसंघाया अंकामया पक्खा पक्
खा पक्खबाहाउ जोईरसामया वंसा वंसकवेल्लुआउ वयरामयाउ पट्टिआउ जायरूवमयाउ ओहाडणीउ वयरामईउ
वरिकुंडणी सव्वसेअरययामए छायणे त्ति अस्या अपि विष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः वैडूर्यरत्नमयाः स्तंभाः सुव
र्णरूप्यमयानि फलकानि लोहिताक्षरत्नात्मिकाः सूचयः फलकद्वयविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः वज्रमयाः संधयः संधिमे
लाः फलकानां वज्ररत्नैरापूरिताः फलकानां संधय इत्यर्थः नानामणिमयानि कलेवराणि मनुष्यशरीराणि नानामणिमयाः कले
वरसंघाताः मनुष्यशरीरयुग्मानि नानामणिमयानि रूपाणि रूपकाणि नानामणिमयरूपकसंघाताः रूपकयुग्मानि अंका

रत्नविशेषस्तन्मयाः पक्षाः तद्देशदेशाः पक्षबाहवस्त

द्देकदेशा ज्योतीरसमया वंशा ज्योतीरसं नाम रत्नविशेषस्तन्मया नेत्राः वंशाः पृष्ठवंशास्तत्र महत्तांशो पृष्ठवंशास्तत्र रत्नस्यता भ्यामानार्थं
शीः कवेल्लुकानि प्रतीतानि रजतमय्यः पट्टिकाः वंशानामुपरि कंबास्थानीयाः जातरूपं सुवर्णविशेषस्तन्मय्य अवघाटिन्यः आच्छाद
नहेतु कंबोपरिस्थाप्यमानमहाप्रमाणकिलिंचस्थानीयाः वज्रमय्यो वज्ररत्नात्मिकाः आवघाटिनीनामुपरि पुंछन्यो निबिडतरच्छा
दनहेतुश्लक्ष्णतरतृणविशेषस्थानीयाः सर्वश्वेतरजतमयं उपरि नाम्नुपरि कवेल्लुकानामधः आच्छादनमित्यर्थः नचैवं अथ वे
दिकायां बहिर्भूतश्चक्षुत्तेन वनषण्डस्वरूपं वक्तुमनाः प्रस्तावनाय प्रस्तुतसूत्रमाह तीसे णं जगईए उप्पिं इत्यादि तस्याः जगत्याः
उपरि पद्मवरवेदिकाया बहिः तिबहिर्दिक्प्रदेशा ... तत्र णं तित्रै तस्मिन् णमिति प्राग्वत् महानेको वनषण्डः प्रज्ञप्तः

तीसे णं जगईए उप्पिं बाहिं पउमवरवेइ

याए एत्थ णं महं एगे वणसंडे पण्णत्ते देसूणाइं दो जो

यणाइं विक्खंभेणं जगईसमए परि

क्खेवेणं वणसंडवण्णओ भाणिअव्वो तस्स णं वण

संडस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमि

भागे पण्णत्ते से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा॥

नैकजातीयानां महीरुहाणां समूहो वनषण्डः या

उक्तं एगजाईएहिं रुक्खेहिं वणं अणेगजाईएहिं रुक्खेहिं वणसं

डेत्ति स च विष्कंभेणं देशोने द्वे योजने विष्कंभतः परिक्षेपेण जगतीसमकः परिरयेण जगतीसमान इत्यर्थः अत्र च वनषंडवर्ण

कोऽत्र तथा स च किण्हे किण्होभासे इत्यादिरूपेण मालिसइयावत्यवर्णनाधिकारेऽभिहित इति न अत्र वर्णकस्य प्र

त्यागः कोइशश्रावकस्तत् तस्य णं वणसंडस्सेत्यादि तस्य णमिति प्राग्वत् वनषण्डस्यान्तर्मध्ये बहुसमो अतिशयेन समः स रम णीयो

रम्यः भूमिभागः प्रज्ञप्तः समवेदष्टांतमाह से जहाणामए त्ति सेऽथ तत्र स कुललोकप्रसिद्धं यथेति दाहरणोपन्यासे नामेति

संभावनायां वाक्यालंकारे वा एव इति आ मं तत्रणार्थः जंकारार्थे वा आलिंगपुक्खरेइ वा त्ति आलिंगो मुरजो वाद्यविशेषस्तस्य पुष्क

जं॰प्र॰

रे चर्म्मेति उक्तं तत्किलानेकशंकुसमवितितं तेनोपमानिक्रियातइतिशिरः । सर्वत्रापि च श्रोपमानं तच्च स्तुपरिसमाप्तियोतकः वाशब्दाः स
मुच्चये जाव णाणाविहत्ति यावन्नानाविध जातिके दाना न प्रकारा येषां पंच वर्णा मणयस्तृणानि च तैरुपशोभितः यावत्क
रणात् मुइंगपुक्खरेइ वा सरतलेइ वा करतलेइ वा आयंसमंडलेइ वा चंदमंडलेइ वा सूरमंडलेइ वा उरब्भचम्मेइ वा
वसहचम्मेइ वा सीहचम्मेइ वा वग्घचम्मेइ वा विगचम्मेइ वा दीवियचम्मेइ वा अणेगसंकुकीलगसहस्सवितते आ
वडपच्चावडसेढीपसेढीसोत्थियसोवत्थियपूसमाणवद्धमाणमच्छंडमकरंडजारमारफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरं
गवासंतिपउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्प भेहिं समिरीएहिं सउज्जोएहिं तिहइत्थं अस्यार्थः मृदंगो लोकप्र
तीतो योमर्दलस्तस्य पुष्करं चर्म्म सरतलेइ वा ति पानीयेन परिपूर्णं तं तडागं सरस्तस्य तलमुपरितनो

णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिए

भागः सरस्तलं करतलं प्रतीतं चंद्रमंडलं सूर्यमं डलं च यद्यपि तच्चक्षुषा तत्त्वानीतनतार्ककपिच्छाकारपात्रमसादा
पेक्षयाह्लादमेवमिति तद्वत्तो हष्यमानो लोकेन समतलः तथापि प्रतिभासते समतल इति तदुपादानं आदर्शमं
डलेषु प्रसिद्धं उरब्भचम्मेइ वेत्यादि सर्वत्रापि अनेकशंकुकीलकसहस्रवितत्तमितिविशेषणयोगः उरभ्रःएडकः वृ
षभवराहसिंहव्याघ्रमृगाः प्रतीताःद्वीपी चित्रकः एतेषां प्रत्येकं चर्म्म अनेकैः शंकुप्रमाणैर्कीलकैः कीलकसहस्रैर्विततं
मितं तथाक्षतं च चर्म्मत्यन्तं समं भवति महद्भिः कीलकैः कीलितं मायोमध्येक्षामं भवति ततः समतलं तथाक्षतताड
संभवात् अतः शंकुशब्दग्रहणं अथ कथंभूतैर्मणिभिरित्याह आवडपच्चावडेत्यादि आवर्त्तादिनि मणीनां लक्षणानि त
त्रावर्त्तः प्रतीतः एकस्यावर्त्तस्य प्रत्याभिमुख आवर्त्तः प्रत्यावर्त्तः श्रेणिः तथाविधबिंदुजातादेः पंक्तिस्तस्याश्च श्रेण्यायाविनिर्गत

तानि सौवस्तिकः पुष्यमाणवो लोकात्प्रत्येतव्यो वर्द्धमानकं शरावसंपुटं मत्स्याण्डकं मकराण्डकं प्रतीतं जारमारेतिलक्ष
णविशेषो सम्यग् मणिलक्षणविदितो लोकाद्वेदितव्यो फुल्लावलिः पुष्पावलिः पद्मपत्रसागरतरंगवासंतीपद्मल
ताः प्रतीताः तासां सम्यग्विचित्रा चित्रमालिख्यो येषु ते आवर्त्तप्रत्यावर्त्तश्रेणिप्रश्रेणिस्वस्तिकसौवस्तिकपुष्पमाणवर्द्धमान
कमत्स्याण्डमकराण्डजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरंग वासंतीपद्मलताभक्तिचित्राः किमुक्तं भवति आवर्त्ता
दिलक्षणोपेतैर्मणिभिश्चित्रैः तथा सच्छायैः सकान्तिः समरीचिभिः बहिर्विनिर्गतकिरणजालसहितैः सोद्योतैर्बहि
र्वितप्रसादसन्नवस्तुस्तोमप्रकाशकरो यो तसहितैः एवं भूतैर्नानाजातीयैः पंचवर्णैर्मणिभिस्तृणैश्चोपशोभितइति
व अथ केनोल्लेखेन पंचवर्णोपितत्रोभाषा मित्याह तेजहा किण्हेहिं मित्यादि तथथा कृष्णैः पदैर्शनि किण्हेहिं

तेजहा किण्हेहिं

इत्यादि किण्हेहिं किण्हवर्णोपेतैः एवमिति प्रत्युक्तं श्वेतांश्च

तिकिंचिद्विशिष्टैर्मणिभिस्तृणैश्च कालैः कृष्णवर्णोपेतैः नीलैर्लोहितैः पीतैः शुक्लैश्वेतवर्णैः कृष्णादि पंचवर्णैः
ग्रंथोंकाराः कृष्णवर्णमाणपदस्य सर्वत्र संबंधादिद्वा पिञानघडनि
संबंधनीयं तत्र कृष्णत्वेनसाम्यमपि अनेकावांतरभेदभिन्नानां कृष्णानां मणीनां तृणानां च विचित्रा सन्ति स्तोवर्णाः सजल जल
धरांजनखंजनकज्जलगवलजंबूफलकोकिलादीनां वर्णेन नोपमयितुं शक्यते ततोप्यतिशायित्वेन अत्यंतकमनीयत्वे
न च मनोहरत्वात् एवं नीलानां मणीनां तृणानां च नीलत्वेन साम्येपि नीलवर्णाः इंद्रनीलनीलोत्पलनीलीनीलागुलिकाशु
कपुच्छपिच्छबलदेववस्त्रचाषपिच्छमयूरग्रीवा तत्तंगत्तंगवत्रवनराजिप्रभृतीनां नीलवर्णादप्यतिशायी अतिकमनी
यश्च तथा रक्तानां मणीनां तृणानां च रक्तवर्णा बालेंद्रगोपकबालदिवाकरशशारुधिरजात्यहिंगुलकशिलाप्रवा

३४

लप्रवालांकुरलाक्षारसरूपाकुसुमरक्तोत्पलरक्तबंधुजीवादीनां रक्तवर्णादप्यतिशायी रमणीयश्च तथा पीतानां मणीनां
तृणानां च पीतवर्णः चांपकचंपकछल्लिचंपककुसुमहरिद्राचूर्णहरितालगुलिकावरकनकनिकषसुवर्णयूथिकाकुसुमा
दीनां पीतवर्णादप्यतिशायी रमणीयश्च तथा शुक्लानां मणीनां तृणानां च शुक्लवर्णः अंकशंखचंद्रकुमुदोदकरजोदा
धिघनक्षीरक्षीरक्रौंच हंसबलाकहारावलि मृणालबिसजादीनां शुक्लवर्णादप्यतिशायी कमनीयश्चेति इष्टत्वं चा
क्षुर्मनसोरत्याह्लादकत्वात् तथा गंधोऽपि तेषां मणीनां कर्पूरघनसारादिकागंधादप्यतीव घ्राणमनःप्रह्लादकारी
स्पर्शोऽपि हंसगर्भतूलनवनीतशिरीषकु॥ सुमस्पर्शादप्यतीवसुकुमारतरः तथा शब्दोऽपि तेषां म
णीनां मरुदादिभिर्विदिक्संस्थितैर्मं दंमंदं प्रेर्यमाणानां तंत्रीवादितवज्जनमनोहारी वर्तते॥

गंधे फासोसा हेतुककहियाओ।

अनिशमणिशिलिकृतवायमानविबुधाणामदे गंधवीरपि तिरस्कारप्रवणध्वनिना कंतिमंतानि ईतिकथं
प्रादुर्भवति अथैवंविधेऽपि नाकेऽपरमपि यद स्ति तदाह उक्कुडिणीओ त्ति अनेकतो दितमणिहरणो दिवो
सितयवनपदमहालागे यथोचितस्थानेषु उत्कृष्टिणीयावर्तिताश्च नयनीयमयतलाः वज्रमयपार्श्वाः सुवर्णरजता
मयवालुकाः सुरवावनाना नानामणिनिबद्धतीर्थाः परमसुगंधिशतपत्रसहस्रपत्रादिसंकीर्णाः बहुतरोत्पल
कुमुदनलिनसुभगसौगंधिकपुंडरीकमहापुंडरीकशतपत्रसहस्रपत्रकेसरपुंजोपचिताः षट्पदपरिभुज्य
मानकमला अतिस्वच्छविमलसलिलसंपूर्णाः अतिमत्तभ्रमन्मत्स्यकच्छपाः अनेकशकुनिमिथुनकृतालापाः प्रत्ये
कं पद्मवरवेदिकाभिः परिक्षिप्ताः काश्चनचंद्रहासादिपरमासवोदकाः काश्चन वारुणसमुद्रसदृशोदकाः काश्चन

क्षीरोदकाः काश्चन घृतोदकाः एवं इक्षुरसामृतरससदृशास्वादकाः काश्चिदुदकरसोदकाश्च प्रकृत्याः सर्वाश्चापि उत्कृष्टिण्यो ह्यनाकाराः
नचैतत्रवनषंडे केवलं उत्कृष्टिण्य एव संति किंतु उत्कृष्टिण्येकपलक्षिता अपरा अपि जलाशयाः यथा वृत्ताश्चतुरस्राकारा वाप्यः
वृत्ताः सारिण्यो दीर्घिकाप्रपर्यायाः वक्रो वक्रसारिण्यो गुंजालिकाप्रपर्यायाः बहूनि पुष्पावकीर्णानि सरांसि वृत्ताः सरः
पंक्तयः वृत्ताः कूपपंक्तयश्चापि इष्टव्याः तासां च उत्कृष्टिणीनां प्रत्येकं रत्नमय चउदिसि वचारि वज्रमयनेमानि रिष्टरत्नमयप्र
तिष्ठानानि वैडूर्यमयस्तंभानि सुवर्णरूप्यमयफलकानि नानामणिमयावलंबनानि अवलंबनं नाम अवतरतामुत्तरतां
वा वस्तुस्वार्थं ह्यालंबनं एवंविधानि त्रिशि ष्टरूपाणि त्रिसोपानकानि संति तेषां च प्रत्येकं तोरणानि नानामणिमयानि
नानामणिमयस्तंभोपविष्टानि विविधभ क्तिचित्रोपचितानि तोरणानि तेषां च तोरणानामुपरि तुरंगाष्ट

मंगलके नानामणिमयानि स्वस्तिकश्रीव त्सनंद्यावर्तवर्धमानकभद्रासनकलशमत्स्ययुग्म
दर्पणरूपाण्यष्टौ मंगलकानि किंच ते षां तोरणानामुपरि बहवो वज्रमयदंडाः कृष्णचामरध्वजाः लोहि
तचामरध्वजाः शुक्लचामरध्वजाः तेषां तोरणानामुपरि यथास्थानं सर्वरत्नमयानि छत्रातिछत्राणि पताकातिपताकाः मधु
रध्वनयः घुघुरिकाः स्वर्णसवृत्तलसंयामाः उदकसंघातावृत्ता वर्तंते अथ तत्र वनषंडेऽपरमपि किमस्तीत्याह एवं यत्र
गाहिपर्वतकास्तत्र वनषंडे तासां उत्कृष्टिणीनामपांतरालेषु तत्र तत्र देशे तस्य देशस्य च बहवः उत्पातादिपर्वताः जीवाभिगमोक्त
क्रीडार्थमायांत्यपि तेषु चोत्पातपर्वतेषु बहवो व्यंतरा देवा देव्यश्च क्रीडानिमित्तं वैक्रियशरीरमारचयंति अन एव तत्क्री
डापर्वतका उच्यंते तत्र चैकैकस्मिन् क्रीडापर्वते महांतः केचित्प्रासादाः तेषु च प्रासादेषु मध्ये प्रत्येकमेकैक

जं॰ब्रा॰१

मासनं पर्यंकासनं क्वचिद्धंसासनं क्वचिद्द्रुमासनं क्वचिद्भद्रासनं क्वचिन्मकरासनं क्वचित्सिंहासनमित्यादि तथाऽपरमप्याह
घरगा इति तत्र वनषंडे गृहकाणि वक्ष्यमाणानि विवक्षितस्य वनषंडस्य मध्ये तत्र तद्देशे तस्मिंदेशे च सर्वरत्नमयानि ना
नाप्रकाराणि गृहकाणि ज्ञातव्यानि तद्यथा क्वचित्कदलीगृहकं क्वचित्केतकीगृहकं क्वचिल्लतागृहकं क्वचित्प्रेक्षणकगृ
हं क्वचिदवस्थानगृहकं क्वचिन्मज्जनकगृहकं क्वचिन्मंडनकगृहकं क्वचिन्मोहनगृहकं क्वचित्कुसुमगृहकं क्वचिच्चित्रप्रधा
नगृहकं क्वचिद्गीतनृत्याभ्यासयोग्यं गंधर्वगृहकं क्वचिदादर्शगृहकं क्वचिज्जालकगृहकं क्वचिच्छालाप्रधानगृहकमित्या
दि एतेषां गृहकाणां मध्ये प्रत्येकमेकैकसंख्य रकानि तन्निवासिदेवजनयोग्यानि सर्वरत्नमयानि नानाप्रकारा
णि हंसासनगरुडासनप्रमुखान्यासनानि। संतीति च अथापरमपि यथा मंडवगा इति मंडपकाः तस्य वन

घरगा इं मंडवगा पुढविसिलाप ट्टगाय गोयमा तत्थ णं बहवे वाणमंतरा देवा॥

षंडस्य मध्ये तत्र देशे प्रदेशे च सर्वत्र। रत्नमया अनेके मंडपका ज्ञातव्या इत्यर्थः तत्रापि क्वचिज्जाति
मंडपकः क्वचिन्मालतीमंडपकः क्वचिन्म ल्लिकामंडपकः क्वचिन्नवमालिकामंडपक इत्यादि च अथ
चैतेषु मंडपेषु पुनर्यद्वर्त्ति तदाह पुढविसिलापट्टगा य त्ति एतेषु मंडपेषु मध्ये रत्नमयासनानि अनेकाकारेण कनक
मयाः पृथिवीशिलापट्टकाः ज्ञातव्याः चकारात् सस्तुश्च ये तेषु केचिद्धंसासनसंस्थिताः केचिद्भद्रासनसंस्थिताः केचि
न्मकरासनसंस्थिता इत्यादि एतत्सर्वं जीवाभिगमोक्तानुसारेण दिग्मात्रतो दर्शितं इह च अथैतेषु वा
नपर्वतादयः प्रायः केषां भोग्याः इत्याह तत्थ णं बहवे इत्यादि तत्रैतेषु उत्पातपर्वतगतहंसासनादिषु यावन्नानारू
पसंस्थानसंस्थितपृथ्वीशिला पट्टकेषु णमिति प्राग्वत् प्रागुक्तोपार्जितपुण्योपचया बहवो वानमंतरा देवा॥

देवा यथासुखमासते शेरते दीर्घकायप्रसारणेन न तु निद्रां कुर्वंति तेषां देवयोनिकतया तस्याभावात् उपलक्ष
णात् चिट्ठंति निसीयंति तुयट्टंति रमंति ललंति मोहंति पुरापोराणाणं सुचिण्णाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कल्लाणाणं कड
डाणं कम्माणं कल्लाणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुभवमाणा विहरंति इत्यस्यार्थः तत्र तिष्ठंति ऊर्ध्वस्थानेन निषीदंति उपविशंति त्वग्व
र्त्तयंति वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षिणपार्श्वेनावतिष्ठंते दक्षिणपार्श्वतो वामपार्श्वेनावतिष्ठंत इति भावः रमंते रतिं
मावध्नंति ललंति मनईप्सितं यथा भवति तथा प्रवर्त्तंत इति भावः क्रीडंति यथासुखमितस्ततो गमनविनोदेन गीतनृत्यादिवि
नोदेन वा अवतिष्ठंते मोदंति मोहनसेवां कु र्वंति एवं प्रकारेण पुरापुराणानां इति पुरा पूर्वं मनुष्यभवे इत्यर्थः
पोराणानां चिरंतनानां सुचीर्णानां सुचरितानां इह सुचरितजनितकर्मापि कार्ये कारणोपचारात् सुचरि

देवीओ य आसयंति सयंति ता। सेणं जगईए उप्पिं अंतो पउमवरवेइआए

तमिति विवक्षितमिति तात्पर्यार्थः विशिष्ट तया तथा विधधर्म्मानुष्ठानविषयाऽप्रमादकरणं तस्मात् सुप
विनजनितानां सुपराक्रांतानां अत्रापि कार्ये कार णोपचारात् सुपराक्रांतजनितानि सुपराक्रांतानीत्युक्तं भवति
शुभफलमयमैत्रीसत्यतापणपरद्रव्यानपहारसुशीलादिरूपसुपराक्रमजनितानामित्यर्थः अतएव शुभानां शुभफला
नां इदं किं विवक्षितं शुभफलमपीडितमति विपर्य रसात् शुभफलमात्राति न तस्मात् विलक्षणं शुभफलमपि परमार्थमास्ये
यपर्यवसानमनात् कल्याणानीति कल्याणा रणीति कल्याणानां तुच्छस्यानघाविधविशिष्टफलदायिनां
अथवा कल्याणानामनर्थोपशमकानां णां कृतानां कर्मणां फलवृत्तिविशेषं प्रत्युतत्वेनानुभवं
त्यायातं इति एवं पद्मवरवेदिकाया रवेदिर्यावनषं दत्मक च्च्वनोक्ता संप्रतितस्या एव प

पद्मवरवेदिकाया अर्वाक् जगत्या उपरि यो वनषंड स उदकत्वान्मणितृणशब्दवर्जित तीसे णं जगईए इत्यादि तस्या जगत्याः उपरि पद्मवरवेदिकाया अंतर्मध्येऽत्र महानेको वनषंडः प्रज्ञप्तः देसूणाइं दो जोयणाइं इति देशोने अर्द्धतृतीयधनुः शतोने द्वे योजने विष्कंभेन वेदिकासमः परिक्षेपेण वर्णकमविरुद्धं किण्हे जाव तणविहूणोत्ति वर्णको यावत्तृणविहीनः यावत्करणात् बहिर्वनषंडवन्निरवशेषं वक्तव्यं नवरं तृणविहीनः दंत्यासावदंत्यासावविशेषणालावे विशिष्टस्याप्यलाभ इति वचनात् तेऽत्र मणिभिः जनवाद्यमानवेणुवीणामृदंगध्वनेरपि तिरस्कारप्रवणेन ध्वनिना विशिष्टानि यानि तृणानि तैर्विहीनः अन्यास्त्वत्र वर्णकइतिगमं तत्रत्यवृक्षपत्रसंहतिप्रच्छन्नत्वात् तेषां शब्दस्यैव निषेधात् यदुक्तं श्रीजीवाभिगमवृत्तौ वृक्षवनं तणसद्दविहूणो णेअव्वोत्ति एतदनंतरोक्तदेशावस्था

एत्थ णं एगे वणसंडे पन्नत्ते देसूणाइं। दो जोयणाइं विक्खंभेणं वेइयासमे परिक्खेवेणं किण्हे जाव तणविहूणो णेयव्वो ॥ छ

सर्वं बहिर्वनषंडवद्विशेषेण वक्तव्यं नवरमत्र मणीनां तृणानां च शब्दो न वक्तव्यः पद्मवरवेदिकांतरितत्वात् तथा तथाविधवातालाभतो मणीनां तृणानां च चलनाभावेन परस्परं संघर्षणाभावात् तथा वाद वणसंडवण्णओ सद्दवज्जो जावविहरंतित्ति नन्वत्र अंतरपद्मवरवेदिकाया बहिर्वनषंडवर्णनाधिकारे तृणानामिव मणीनामपि वर्णगंधस्पर्शवद्विशेषेण ध्वनिरप्यभिहितः सांप्रतमर्वाचीनवनषंडे तृणानामेव शब्दाभिलापनिषेधो न मणीनां तत्कथमिदापि मणीनां ध्वनिर्मा भूदिति विकल्पेवं तृणानां तथाविधध्वनिनिषेधमणीनामपि तन्निषेधस्यावश्यं ज्ञातव्यत्वात् यथा वायोरभिघातः कारणस्य वातजन्य परस्परसंघर्षणाद्युपस्यानिलाभिघातस्यालव्यात्यवेति॥

सिद्धं तृणानां ध्वनेरभावे मणीनामपि ध्वनेरभाव इति यथाऽस्य प्रदेशे समुद्रतिकायो न्यूनावस्तुतोऽपि ध्वनिर्न भवति इत्यादिः धान्येव यथा जिनवचनप्रामाण्यसामान्यप्रायः सूत्रपाठेऽपरसूत्राणि सापेक्षाणीति तत्तत्तणविहूणोत्तिसूत्रात्रजीवाभिगमसूत्रात्सापेक्षं तणसद्दविहूणोत्तितद्वाक्यं सम्यक्तत्त्वमादेयं तत्र सद्दविहूणो इत्यपिपाठोऽत्र द्रष्टव्यः तेनैतच्चैवं वर्णनविशेषणमिति च अथ जंबूद्वीपस्य कति द्वाराणीति पृच्छति जंबुद्दीवस्स णमित्यादि जंबूद्वीपस्य णं द्वीपस्य भदंत कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि अथ तेषां नामान्याह विजयादि द्वारचतुष्टयमिति तत्र विजयादिक्रमेण पूर्वादिदिक्षु विजयादयः तेषां प्रत्येकं च अद्यदिगविजयप्रवृत्तेर्विजयः विजयंतीति वैजयंते जयंती

जंबुद्दीवस्स णं भंते दीवस्स कइ दारा पन्नत्ता गोयमा चत्तारि दारा पन्नत्ता तं विजए वेजयंते जयंते अपराजिए॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवस्स दीवस्स विजए णामं दारे पन्नत्ते गोयमा जंबुद्दीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं वीतिवइत्ता जंबुद्दीवे दीवे पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्दस्स पुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं सीआए महानईए उप्पिं एत्थ णं॥

ते च जयंते च अपराजितं चेति च अथ तत्र प्रथमं विजयद्वारं क्वास्तीति पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदंत जंबूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयं नाम तिविजयोपलक्षितं द्वारं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम जंबूद्वीपे द्वीपे मंदरस्य पर्वतस्य पूर्वस्मिन् दिग्भागे सर्वासामपि दिशामपि सर्वाः पंचचत्वारिंशतं योजनसहस्राणि व्यतिव्रज्यातिक्रम्य योजंबूद्वीपस्य पूर्वस्मिन् पर्यंते तत्र सर्वपर्यंतः लवणसमुद्रस्य पूर्वार्धस्य पश्चिमेन पश्चिमदिग्भागे शीतायां महानद्या उप्पिंति उपरि एत्थ णंति एतस्मिन् प्रदेशे॥ ३३

जंबूद्वीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तं तच्चोर्द्ध्वमुच्चत्वेन अष्टौ योजनानि चत्वारि योजनानि विष्कंभेन तावइस्रं ति ताव-
देव चत्वारि योजनान्येव प्रवेशेन सेए त्ति श्वेतं बाहुल्येनांकरत्नमयत्वात् वरकणगागत्ति वरकनकप्रधानकनकमयी
स्तूपिका शिखरं यस्य तत्तथा उक्तं च प्राकृतत्वात् जाव दारस्स वण्णओ त्ति यावद्द्वारस्य वर्णकः स च जीवाभिगमोक्त इहापि
वक्तव्यः तथाहि ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्त
ईहामृगादीनां चित्रमालेखो यत्र तत्तथा तत्र ईहामृगा वृकाः व्याला श्वापदादयः प्रतीता एव खंभुग्गयवयरवेइयापरिग-
याभिरामे स्तंभोद्गतया स्तंभोपरिविनिर्मिता वज्र- रत्नमय्या वेदिकया परिगतं सद्यदभिरामं तत्तथा विद्याधरजम-

जंबुद्दीवस्स विजए णामं दारे पण्णत्ते । अट्ठ जोयणाइं उड्ढंउच्चत्तेणं चत्तारि जोयणाइं विक्-
खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं॥ सेए वरकणगथूभियाए जाव दारस्स वण्णओ॥

लजुअलजंतजुत्तेइव विद्याधरयोर्यमल- युगलं समश्रेणिकं स्वाउरूपं यंत्रं तद्युक्तमिव संचरिष्णु-
तिमाद्वयरूपं तेन युक्तमिव तथा अच्चिसह- स्समालिणीए अर्चिषां किरणानां सहस्रैर्मालनीयं परिवारणीयं
यद्द्वारं रूपाणां संलाबनाजायानि तत्तथा स्यालाविकाश्रिः सहस्रदायो एतं किं विशिष्टविधानक्रिमतु रूपविशेषप्रपंचव-
तुक्तं तथा रूपकसहस्रकलितं भिसिमाणे दीप्यमानं भिब्भिसिमाणे अतिशयेन दीप्यमानं चक्खुल्लोअणलेसे च-
क्षुः स्वर्ष्टृतं लोकने लिशतीव श्लिष्यतीव यत्र तत्तथा सुहफासे सुखः कोमलः स्पर्शो यस्य तत्तथा सस्सिरीयरूवे सश्री-
कं रूपं यस्येति एवंविधस्य विजयद्वारस्य वज्रमया नेमा नेमानाम भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामतः प्रदेशाः रिष्टरत्नमया मूलपा-
दाः वैडूर्यरत्नमयाः स्तंभाः सुवर्णमणिरत्ननिबद्धं भूमितलं हंसगर्भरत्नमयाद् एलुगा गोमेयरत्नमय इंद्रकीलकः लो-

हिताक्षरत्नमय्यौ द्वारशाखे ज्योतीरत्नमयं द्वारस्योपरि तिर्यग्व्यवस्थितं फलकं निस्थिडातिनिविशेषो वैडूर्यरत्नमयौ क-
पाटौ लोहिताक्षरत्नमय्यः सूचयः ताश्च फलकद्वयसंबंधविघटनाभावहेतुकाः पादुकास्थानीयाः वज्ररत्नैः पूरिताः परस्प-
रसंबंधिनां फलकानां संधयः नानामणिमयानि समुद्गका शलाकादिनिर्मलिका गवाक्षाणि वज्ररत्नसंबंधिनी अर्गला अर्गल-
पाशा अर्गलाप्रासादो नाम यत्रार्गला नियम्यते रत्नमय्यः आवर्तनपीठिकाः नाम इंद्रकीलिकास्थानीयानि अंकरत्नमया
उत्तरपार्श्वाः तथा द्वारस्योभयोः पार्श्वयोः भित्तयः इह पंचाशतो भित्तिगुलिकाः ताश्च पीठकसंस्थानीयाः तावत्प्रमाणगुलिके-
तावत्प्रमाणाः शय्याः लीलावस्थितशालभंजिकाः वज्रमयो माडंबला गकिन्नरजतमयं शिखरं एतच्चद्वारशिख-
रापेक्षया तिलं तपनीयमयमुपरितनभागः र- त्नामणिरत्नमया गवाक्षाः अंकरत्नमयाः पक्षाः तेऽदारस्पे

कदेशाः ज्योतीरसमयाः प्रवालाः रूपवंशाः तिर्य- रवोलयतः छाद्यमानावंशाः कवेलुकानि वंशानामुपरि रत्नमय्यः
पट्टिकाः ताश्च वंशानामुपरि कंबास्थानीयाः जा- तरूपमय्योऽवघाटन्यः ताश्चाच्छादनहेतुकं बोपरिस्थाप्यमानाः
महाप्रमाणाः कलिंबस्थानीयाः वज्ररत्नमय्योऽवघाटनीनामुपरिपुंछन्यः नाम्ना निबिडतराच्छादनहेतुलक्षणविशेषस्था-
नीयाः पुंछनीनामुपरि कवेलुकानां चाधस्तात् सर्वश्वेतरजतमयमाच्छादनं तथा तिलकार्द्धवंशादिचित्रतरकं तर्व-
हिरण्मयं तपनीयबालुकाविस्तारयुक्तः सुखस्पर्शं सश्रीकरूपमित्यादि द्वारवर्णकं तथा विजयद्वार-
उल्लंकारकर्णिकाः वस्तूनि यथा उभयोः पार्श्वयोर्द्विधा निषीधिकायां निषीदनस्थाने तस्याविदेवं दनकलः
शापरिपाट्या निवेदलशाः सुरभिवरवारिपरिपूर्णाः कवाटापितवन्कमत्ताः वंदनवर्तिताः पद्मोत्पलपिधानाः कम

कं ह्रा ४

प्रतिष्ठाना पद्मेन्द्रनीलसमानाः सर्वरत्नमया स्वर्णाद्यादिविशेषणा निर्माणवत् च तथा विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयो
रः कल्पवृक्षविशिष्टाः अनेकदिव्यनागदेवपरिवारोपगताः तत्र नागदेवाश्चन्द्रवाः तेषु रुक्मजालान्तरेषु लम्बमानसु
वर्णमयदामसमूहाः गवाक्षान्तरेषु विराजमानमालासमूहाः क्षुद्रघण्टिकासमूहैश्च सर्वतो व्याप्ताः तिर्यगनिलेरिता
घोषैर्नानागन्धवलातनपरिमलानाः अतिमनोरमनाः अधोभागपत्रगर्भवदतिसरला दार्शोर्गजदन्ताकर
राः सर्वाभिनावरमयाः अन्याद्यादिनिर्माणवत् च तथा तेषु नागदन्तेषु वदवाः सप्तरत्नविचित्रकुवलयेवमानाः पुष्पमा
लासमूहाः वदवोनीलरत्नवद्धमाल्यदामकाः ॥ लायाः एवं लोहितदारिद्रपद्मरत्नवद्धाश्चपिवाभ्यां च तानिव
दामानि तपनीयलम्बसदृशानि लम्बमान रनामदामानि मणिमयाङ्गलम्बमानानि गालकादितिमण्डनविराज

षः तथा सुवर्णपत्रमण्डितानि नानामणिरत्न विचित्रहारार्धहारोपशोभितसमुदायानि ईषदन्योन्यमसं
लग्नानि सर्वादिदिगागतैर्वातैर्मन्दमन्दमेजिता निर्धूपितानि चालितानि परस्परसंघर्षणेन उदारमनोज्ञैः श
ब्दैः जनश्रोत्रमनोनिर्हर्षितकर्तेषु वाद्यैर्यक्तानि सुखोत्पादकानि सर्वास्वपि दिक्षु अन्यासन्नानादशान्त्राणे वा प्रसरन्ति अ
नावापरशोरमानानि तिष्ठन्ति च तथा तेषां नागदन्तानामधः परि अनेकदिव्यनागदेवपरिवार्योपगत तत्र नागदन्तकाः सा
दुरुहनागदन्तका इव यावद्वज्रदन्तसमानाः प्ररूढाः तेषु च नागदन्तकेषु वद्धनिरूतमयानि सिक्थकानि सिक्थकेषु वै
दूर्यरत्नमया धूपघटिकाः ताश्च कृष्णागरुप्रज्वलिताः उदारेणानन्तनतः प्रमते न च गन्धेन घ्राणमनोनिर्हर्षितकारणाः प्रेता
निवासाः च तथा विजयस्य द्वारस्योभयपार्श्वे [illegible] देवदासीलक्षत्रिशत्परिवारोपगतस्य ३७

नाउ विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयोः एकैकस्मिन्नैषेधिकीसन्निवेशे द्विरष्टकाः तासां तेषां षोडश शालभञ्जिकापरिवारे
ष्ट्रमे ता शालभञ्जिकाः किंलक्षणा इत्याह लीलास्थिताः लीलयापालिङ्गितानि वेशाभूपयाह्विताः सुप्रतिष्ठिताः सुमनो
तया प्रतिष्ठिताः सुअलङ्कृताः सुकृत्वा शास्त्रेण रमणीयत्या अलङ्कृताः नानाविधरागवसनाः नानाविधनानाप्र
काराः रागोपेताः देवश्यानि वसनानि वस्त्राणि संहृतन्यायाः तासां नानाविधाः मृदुपिलवाउ नानाविधपाणिमाल्यानि पिनद्धा
नि याविदानिया मात्मन्त्रधा प्रतिगृह्य मध्ये [illegible] मध्यमा गोपायासां तासां मध्या श्यामेलगरुमलक्ष
अलवहि [illegible] पीनरचितसंस्थाने पकास्यातो पीनरचितसंस्थानौ श्यामलकस्या
पीउः [illegible] श्रेणीकंपयत्र मलं तद्दशितो वद्धसनावाअपवितद्ध विनताः

वा विनिवाः एवंविध्यैवास्फटनैवपीनरविनै २ पयोधरोयासांतामस्याग्रोवंगाउ रक्तापांगोनयनोपानकाः
णेयासां तासां मध्या श्यामिश्चकेसाउ च्यसिताः कृस राक्षेशायासां तासां मध्या मिउविस्यपसवलस्यर्दलासं वेश्चिसगसि
रयाउमृदवः सुक्ष्मारा विशदा निर्मलाः प्रशस्तास्फटिकवप्रनतानिलसृणानि येषां तेषां श्यामलक्षणाः संवेष्टितं संह
तमग्रं शेखरकं करणा येषां तेसां वेष्टिताग्रा एवंविधाः शिरोजाः केशायासां तासां मध्या ईसिंश्रसोगवरपादपसंप्रतिष्ठिता उ ई
षन्मनागशोकवरपादपे संप्रतिष्ठिता आश्रिताः तथा वामहस्तगृहीतस्यग्रसालाउ वामहस्तेन गृहीतं मग्र शालायाः शाख
रयाः अर्धदशोकवरपादपस्य यकातिस्यासां तासां ईसिंश्रवृक्षिकमस्कवेष्टिपदिं श्रसेमानाउ इव अर्धतिर्यक्वलितमक्षिप
उकटाक्षरूपेण विशितवाते श्रसेमानाउ इव ब्रिसंत्यइव सुरजनानां मनांसि वरुणालोकस्थाणालोसदि श्रसमसं

जं॰प्रा॰टी॰

खिद्यमाणाउविव अन्योन्यं परस्परं वल्गूनां लोकानां नयनलेश्याः संश्लेषात्खिद्यमाना इव दृश्यंते भवति एवं नामेति यत्कि-
वलितास्तत्कटाक्षैः परस्परं खिद्यंत इवेति दृष्टिवापरिणामताः शाश्वतभावमुपागताः चंद्राननाः चंद्रविलासिन्यः चंद्रा-
र्द्धसमललाटाः चंद्रादप्यधिकसोमदर्शनाः उल्का इवोद्योतमानाः अनाहतसूर्यतेजःप्रकाशाः शृंगारागारचारुवेषाः
प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाश्च तथा विजयद्वारस्योभयोः पार्श्वयोः द्विप्रकारायामपि नैषेधिक्यां द्वौ द्वौ
जालकटकौ इह जालकटको नाम जालकाकीर्णो रम्यसंस्थानः प्रदेशविशेषः ते च सर्वरत्नमयाः तथा विजयद्वारस्योभ-
योः पार्श्वयोः द्वे द्वे घंटापरिपाट्यौ तासां घंटानां जांबू नदमय्यः वज्रमय्यो लालाः नानामणिमया घंटापार्श्वाः तपनी-
यमय्यः शृंखला यास्तु ताश्चावलंबिता स्थिता इति रजतमय्यो रज्जवः ताश्च घंटा ओघस्वराः प्रवाहेणास्वरायाः

सांतास्तथा एवं मेघस्वराः हंसस्वराः क्रौंचस्वराः। सिंहस्वराः दुंदुभिस्वराः नंदिस्वराः द्वादशतूर्यसंघातो नंदिः
मंजुस्वराः उदारस्वराः सुस्वराश्च एवं तस्योः पा। र्श्वयोर्द्वे द्वे वनमालापरिपाट्यौ ताश्च वनमाला नानाद्रुमाणां नाना-
लतानां च यानि किशलयानि ये च पल्लवास्तैः समाकुलाः षट्पदपरिभुज्यमानकमलाश्रयाः सश्रीकाः यावत्प्रतिरूपाः च
तथा विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयोः एकैकस्यां नैषेधिक्यां द्वौ द्वौ प्रकंठकौ प्रकंठको नाम पीठविशेषः ते चार्द्धक्रोशम
तेन आदर्शवृत्ताः पर्यंतावनतप्रदेशाः पीठाः प्रकंठा इति ते च प्रकंठाः चत्वारि योजनान्यायामविष्कंभाभ्यां द्वे योजने बा-
हल्येन सर्वात्मना वज्रमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः च तेषां च प्रकंठकानामुपरि प्रत्येकं २ प्रासादावतंसकः प्रासादावतं-
सको नाम प्रासादविशेषः वदंति त्वेवं प्रासादानामवतंसक इव शेखरक इव प्रासादावतंसकाः ते च प्रासादं ५०

चत्वारि योजनान्यूर्द्ध्वमुच्चैस्त्वेन द्वे योजने आयामविष्कंभाभ्यां तेषां च स्वरूपं यथा अभ्युद्गतोच्छ्रिता प्रासादाः अब्भुग्गयमूसियपह-
सिया अभ्युद्गता आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उच्छ्रिताः प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृताः या प्रभा तया सिता इव बद्धा इव तिष्ठं-
तीति गम्यं अन्यथा कथमिवाऽनालंबा तिष्ठंतीति भावः विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः विविधा अनेकप्रकारा ये
मणयश्चंद्रकांताद्याः यानि च रत्नानि कर्केतनादीनि तेषां भक्तिभिर्विच्छित्तिविशेषैश्चित्रा नानारूपा आश्चर्यवंतो वा योऽत्र तथा वा-
तोद्धूतविजयवैजयंतीपताकाछत्रातिच्छत्रकलिता वातोद्धूता वातकंपिता विजयसूचिका वैजयंतीनामानो याः पताकाः
: अथवा विजया वैजयंतीनां पार्श्वकर्णिकारूपा ततस्तत्प्रधाना वैजयंत्योऽपि जयवैजयंत्यः छत्रातिच्छत्राणि उपर्यु-
परिस्थितान्यातपत्राणि तैः कलिता युक्तास्तथा तुं- गा उच्चा उच्चैस्त्वेन चतुर्योजनप्रमाणत्वात् अत एव गगनत-

तलमनुलिखंतः शिखराः गगनतलमंबरतलं अ- नुलिखंति अभिलंघयंति शिखराणि येषां ते तथा जालंतररयण-
जालानि जालकानि यानि भवनभित्तिषु प्रतीतानि तदंतरेषु विशिष्टशोभानिमित्तं रत्नानि येषु ते जालांतररत्नाः पंज-
रोन्मीलिता इव पंजरादुन्मीलिता इव यथाहि किल किमपि वस्तु वंशादिमयप्रच्छादनविशेषाद्बहिष्कृतमत्यंतमविनष्टच्छा-
यत्वात् शोभते तथा तेऽपि प्रासादावतंसका इति तेषां शिखराणि मणिकनकमयानि विकसितशतपत्रसहस्रपत्रैश्च तिलकैरर्द्धचं-
द्ररूपाणि चित्राणि द्वारादिषु नानामणिमयानि दामानि तैश्चालंकृताः अंतर्बहिश्च श्लक्ष्णाः मसृणाः तपनीयमयवालु-
काविस्तृताः प्रस्तटाः सुखस्पर्शाः प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपाः प्रतिरूपा इति तेषां च भूमिभागवर्णनं आलिंगपुष्कर इव स-
हिता जगतीवनखंडवर्णनमिवावसातव्यं तेषां प्रासादानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं मणिपीठिका ताश्च योजनमायामविष्कं-

MEMORIAL

तस्या मध्ये योजनं बाहल्येन सर्वात्मना रत्नमय्यो याः प्रतिरूपाः तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं सिंहासनं तेषां च व-
जं.वृ.२। र्णकनिवेशस्त्वेवं रजतमयाः सिंहाः सुवर्णमयाः पादाः तपनीयमयानि चक्कलानि पादानामधःप्रदेशाः नानामणिमयानि
पादशीर्षकाणि पादानामुपरितनाऽवयवविशेषाः जाम्बूनदमयानि गात्राणि वज्ररत्नपूरिताः संधयः नानामणिमयं
वेच्चं वेच्चं नाम वानमित्यर्थः तानि ईहामृगादिभक्तिविशेषशोभितानि नानामणिरत्नमयपादपीठसहितानि सुकुमाराच्छादन-
युक्तानि नवनीतादिस्पर्शतोऽतीवमृदुस्पर्शानि अतिरमणीयेन रजस्त्राणेन संवृतानि तेषां च सिंहासनानामुपरि प्रत्येकं श-
रदविजलफेनसदृशो विजयदूष्यं नाम रत्नं तत्सर्वात्मना रत्नमयं स्वच्छं श्लक्ष्णमित्यादि विशेषणानि
प्राग्वत् तस्य विजयदूष्यस्य बहुमध्य- देशभागे वज्ररत्नात्मकोऽङ्कुशः अङ्कुशाकारस्तु कादामा-

लंबनाश्रयभूतः तत्र वज्रमयेऽङ्कुशे कुंभाग्र- परिमाणं मुक्तादाम प्रज्ञप्तं तच्च कुंभाग्रं मगधदेशप्रसिद्धकुंभ-
स्य परिमाणं तदर्द्धप्रमाणैरन्यैश्चतु- र्भिर्दामभिः सर्वतो दिक्षु संपरिक्षिप्तं एवं सर्वेष्वपि सिंहासनेषु
उपरिभागे दामानि वक्तव्यानि तानि च तपनीयलंबूसकानीत्यादि वर्णनं प्राग्वत् ॥ तथा विजयद्वारस्योभयोः पार्श्वयोर्द्वि-
धातो नैषेधिक्यां द्वौ द्वौ तोरणौ स्तः तानि च तोरणानि नानामणिमयानीत्यादि तोरणवर्णनं निरवशेषं वक्तव्यं तेषां तोर-
णानां पुरतो द्वे द्वे सालभंजिके सालभंजिकावर्णनं च प्राग्वत् तेषां तोरणानां च पुरतो द्वौ द्वौ नागदंतकौ ते च नाग-
दंतकाः मुक्ताजालांतरोच्छ्रिता इत्यादि वर्णकः प्राग्वत् परमत्रोपरि नागदंतका न वक्तव्यास्तेषामभावात् तेषां तो- ४१
रणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयसंघाटौ गजसंघाटौ द्वौ द्वौ नरसंघाटौ किंपुरुषसंघाटावित्यादि नथादयाद्वा॥

नीपङ्क्तिवीथीमिथुनकानि चित्रे हयगोरथनयादत्तकान्यपि ज्ञातानि तानि वक्तव्यानि एवं पद्मलतादयो लताः चंदनकलशाः
प्राग्वत् वेदितव्याः तथा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वावादर्शकौ तेषामादर्शकानामयं वर्णकनिवेशः तपनीयमयाः प्रकंठकाः
ग्रीवविशेषाः वैडूर्यमयाः वरुडा आदर्शगंडप्रतिबंधप्रदेशाः आदर्शगंडानामुपरि प्रक्षणयोग्याः प्रदेशा इत्यर्थः वज्ररत्नमयाः
संधाः नानामणिमयाः फलकाः अंकरत्नमयानि मंडलानि यत्र प्रतिबिंबसंभूतिः चंद्रमंडलसदृशा अपरिकर्मितसदोद्योता
अर्द्धकायप्रमाणाः तथा तेषां तोरणानां पुरतो वज्रनाभे स्थाले स्तः तानि च स्थालानि शुद्धस्फटिकवद्वैरिव स्फुटितैः शालि-
तंदुलैः पृथिवीपरिणामरूपैः पूर्णानि जांबूनदमयानि रथचक्रसमानानि महांति प्रज्ञप्तानीत्यादि प्राग्वत् तथा तेषां तो-
रणानां पुरतो द्वे द्वे पात्र्यौ ताश्च पात्र्यः नीयपयःपूर्णा नानाविधहरितफलपरिपूर्णा इव तिष्ठंति नवतरुले-

वत्फलानि किंभूता इत्याह शाल्ववनागवस्तुपम- ताः पृथिवीपरिणामाः सर्वरत्नमया इत्यादि प्राग्वत् एवं नानाविधप्र-
तोऽपि नानाविधवस्तुजातानि पृथिवीपरिणामरू- पाणि तिष्ठंतीति च तथा तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनो-
गुलिकानामानौ पीठिके तत्र च मनोगुलिकासु सुवर्णमयानि रूप्यमयानि च फलकानि तेषु च फलकेषु बहवो वज्रमयना-
गदंतकाः तेषु च नागदंतकेषु बहूनि रजतमयानि सिक्ककानि तेषु च बहवो वातकरकाः इत्यादि तथा तेषां तोरणानां पुर-
तो द्वौ द्वौ रत्नकरंडकौ निजप्रभाभिः प्रत्यासन्नवस्तुप्रकाशकौ स्तः च तथा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयकंठौ हयकंठप्रमाणौ
रत्नविशेषौ एवं गजनरकिंपुरुषमहोरगगंधर्ववृषभकंठा अपि वाच्याः तेषु च कंठकेषु पुष्पमाल्यगंधचूर्णकवस्त्राभरणसिद्धार्थ-
कलोमहस्तकचंगेर्योऽपि वक्तव्याः एताश्च सर्वा अपि रत्नमय्योऽवगंतव्याः च तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे छत्रे तानि च

उ.चा.३। छत्राणि वैडूर्यरत्नमयविमलदंडानि जांबूनदमयकर्णिकानि वज्रसंधीनि अष्टसहस्रवरकांचनशलाकानि मलयोर्व
र्द्दरवरसुगंधशीतलछायानि अष्टमंगलभक्तिचित्राणि चंद्रमंडलदृशानि इत्यादिगतं च तथा तेषां तोरणानां
पुरतो द्वे द्वे चामरे तानि च चामराणि चंद्रकांतवैडूर्यादिरत्नखचितदंडानि क्षीरोदजलसमुद्रफेनपुंजसन्निभानि
रजतमयाग्रकेशदीर्घवालानि सर्वात्मनादिशागतं च तथा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ तैलसमुद्गकौ एवं को
ष्ठादीनां समुद्गकावाच्याः सर्वेऽपि रत्नमयाः च तथा तस्मिन् विजयद्वारे अष्टशतं चक्रध्वजानां चक्रालेख्यरूपविज्ञापनाः
नां ध्वजानां एवं मृगगरुडछत्रपिच्छशकुनि । सिंहवृषभचतुर्दंतहस्तिपदलांछनविशिष्टानां ध्वजानामष्टशतं च
वक्तव्यं सर्वाग्रसंख्यया अशीत्यधिकं सहस्रं। सहस्रं भवतीति एवं विजयद्वारे नव भौमानि संति तत्रालोमस्त

२भ्यां विशिष्टस्थानानि भवंतीति तेषां च भौमानां । बहुमध्यभाग उपरितनाः सर्वे वक्तव्याः तेषां च भौमानां बहुम
ध्यदेशभागे यत्पंचमं भौमं तस्य बहुमध्यदेश। भागे विजयद्वाराधिपतेर्विजयदेवस्य योग्यं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्
तद्वर्णनं प्राग्वत्सिंहासनवद्वक्तव्यं तस्य सिंहासनस्य वायव्योत्तरस्यामैशान्यां विजयस्य देवस्य सर्वेषां चतुर्णां सा
मानिकसहस्राणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि सर्वस्यां चतसृणामग्रमहिषीणां चत्वारि भद्रासनानि आग्नेय्यां अभ्यंत
रपर्षद्रूपाणामष्टानां देवसहस्राणां योग्यान्यष्टौ भद्रासनसहस्राणि दक्षिणस्यां मध्यमपर्षदो दशानां देवसहस्राणां
योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि एवं नैर्ऋत्यां बाह्यपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां द्वादश भद्रासनसहस्राणि भद्रासनानि पश्चि ४२
मायां दिशि सप्तानामनीकाधिपतीनां योग्यानि सप्त भद्रासनानि तस्य सिंहासनस्य सर्वासु दिक्षु चतसृष्वपि विजयस्य देव

स्य षोडशानामात्मरक्षकदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासनसहस्राणि एवं शेषेष्वपि भौमेषु प्रत्येकं सिंहासनं स
परिवारं सामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनरहितं दृष्टव्यं च तथा विजयस्य द्वारस्योपरितनाकारः कर्केतनादिभिः षोडशभी रत्नैरुपशो
भितः विजयस्य द्वारस्योपर्यष्टावष्टौ मंगलकानि नानाविधसर्वरत्नमयानीत्यादिगतं च अथ कस्मादेवमस्य द्वारस्य
विजयमितिनाम प्रवृत्तमिति जीवाभिगमोक्तं गौतमप्रश्नमाह सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ विजए णं दारे विजए णं
अमी विजए णं दारे विजए णामं देवे महिड्ढीए जाव महज्जुईए जाव महाणुभावे पलिओवमट्ठिईए परिवसति से णं
तत्थ चउण्हं सामाणिअसाहस्सीणं चउण्हं अग्ग महिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अणिआणं सत्त
ण्हं अणिआहिवईणं सोलसण्हं आयरक्ख देवसाहस्सीणं विजयस्स णं दारस्स विजयाए रायहाणीए

जावरा यहाणी॥

अन्नेसिं च बहूणं विजयरायहाणीवत्थव्वगा॥ णं देवाण य देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं जाव दिव्वाइं भोगा
भोगाइं भुंजमाणे विहरति सेतेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चति विजए दारे विजए दारे अदुत्तरं च णं गोयमा वि
जयस्स दारस्स सासए णामधिज्जे पण्णत्ते जन्न कयाइ णासी ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सति जाव णिच्चे विजए
दारेत्ति अत्र देवाणय देवीणय पर्यंतसूत्रगमं प्राग्वत्समित्यादि तार्थरूजम्मादिमिच्छाय वसरे साहांसते तणिष्ठ मा
णाम्नैव ततैव स विस्तरं व्याख्यास्यामः च अथैवं जीवाभिगमोक्तं वर्णनमिहदर्शयित्वा वक्तव्यमिति ज्ञापनार्थमुक्तमा
सत्रमाह जाव रायहाणीति यावद्विजयायाः राजधान्याः तावद्वक्तव्यं तत्र प्रसंगतो दिग्मात्रेण राजधानीवर्णकोऽपि यथा
इह हि विजयस्य द्वारस्य पूर्वस्यां दिशि तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रानतिक्रम्यापरस्मिन् जंबूद्वीपद्वीपे द्वादशयोजनसह

जं॰प्र॰। दस्राण एवमाख्यातान विजयस्य देवस्य विजया नाम्ना राजधानी समस्ति सा च द्वादशयोजनसहस्राण्यायामविष्कंभाभ्यां सप्त
त्रिंशद्योजनसहस्राणि नवशतानि सप्तचत्वारिंशानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण तस्याश्च राजधान्याः समंततः प
रिक्षेपा सर्वकनकमयः प्राकारः स च सप्तत्रिंशद्योजनानि ऊर्द्धमुच्चैस्त्वेन विष्कंभेन तु मूले सार्द्धानि द्वादश
योजनानि मध्ये क्रोशाधिकानि षड्योजनानि उपरिष्टाच्चार्द्धक्रोशाधिकानि त्रीणि योजनानि बहिर्वृत्तोऽंतश्चतुरस्रः ऊ
र्द्धीकृतगोपुच्छसंस्थानसंस्थितः तस्य प्राकारस्योपरि पंचधनुःशतविस्तृतानि क्रोशार्द्धप्रमाणायामानि देशोनार्द्धक्रोशोच्चा
नि सर्वमणिमयानि कपिशीर्षाणि तानि च पंचच स्मानि तस्याश्च राजधान्या एकैकस्यां बाहायां पंचविंशं पंचविंशं
द्वाराणां शतं तानि च द्वाराणि सार्द्धद्वाषष्टियोज नानि ऊर्द्धमुच्चैस्त्वेन एकत्रिंशद्योजनानि सक्रोशानि विष्कंभतः

:तावंत एव प्रवेशेन तेषां द्वाराणामुपवर्णनं वि जयद्वारवर्णकवन्निरवशेषं एकैकस्य द्वारस्योभयपार्श्वयोः पा
र्श्वयोः प्रत्येकमेकोमहारपीठः तच सर्ववैपीठा :सर्वरत्नमयाः बाहल्यतोऽर्द्धतृतीयक्रोशाधिकानि पंचदशयोज
नानि सक्रोशान्येकत्रिंशद्योजनानि आयामविष्कंभाभ्यां तेषां च पीठानामुपरि प्रत्येकमेकैकः प्रासादावतंसकः तेऽ
र्द्धतृतीयक्रोशाधिकानि पंचदशयोजनान्यायामविष्कंभाभ्यां एकत्रिंशद्योजनानि सक्रोशानि उच्चैस्त्वेन तथा तत्रैके
कस्य द्वारस्य नातिदूरप्रत्यासन्ने भूभागे सप्तदश सप्तदश भौमाः प्रासादावर्त्तंते तत्र नवमनवमानां भौमानां मध्यभागे प्र
त्येकं तेषां बहुतः तत्रापि मध्यवर्त्तिनो नवमभौमानामंतः प्रत्येकं विजयदेवस्य सिंहासनं तस्य परिसमंतात्साम ४२
णं च सामानिकानां देवानां योग्यानि भद्रासनानि शेषभौमेषु बहिर्वर्त्तिषु अष्टसु भौमेषु प्रासादेषु प्रत्य॥

कमेकैकं सिंहासनं तस्याश्च राजधान्या बहिश्चतसृषु दिक्षु पंचशतयोजनान्यतिवाह्यातिवाह्य एकैको वनखंडः ता
च पूर्वस्यां दिशि अशोकवनं दक्षिणस्यां सप्तपर्णवनं पश्चिमायां चंपकवनं उत्तरस्यां चूतवनं एतानि च वनखंडाः प्रत्येकं सा
तिरेकाणि द्वादशयोजनसहस्राण्यायामेन पंचयोजनशतानि विष्कंभेन प्रत्येकं प्राकारपरिक्षिप्ताः तेषां च वनखंडानां ब
हुमध्यदेशभागे प्रत्येकमेकैकः प्रासादावतंसकः ते च प्रासादावतंसकाः प्रत्येकं सार्द्धद्वाषष्टियोजनान्यूर्द्धमुच्चै
स्त्वेन सक्रोशान्येकत्रिंशद्योजनानि विष्कंभतः एतेषां च प्रत्येकमेकैकं सिंहासनं तेषु चैवं चतुर्षु प्रासादेषु प्रत्येक
मेकैको महर्द्धिकः पल्योपमस्थितिको देवः प रिवसति तत्र पूर्वस्मिन् प्रासादेऽशोकनामा देवः एवं दक्षिणस्यां
सप्तपर्णनामा पश्चिमायां चंपकनामा उत्त रस्यां चूतनामा एते च प्रत्येकं स्वस्य स्वस्य वनखंडस्य स्वकीयानां

च सामानिकदेवानां स्वकीयानां स्वकीयानाम ग्रमहिषीणां स्वकीयानां पर्षदां स्वकीयानां चानीकानामनीका
धिपतीनां स्वकीयानामात्मरक्षदेवानामाधिपत्यं भुंजानास्तिष्ठंति तस्याश्च राजधान्याश्चांतर्बहुसमरमणीयो भूमिभा
गे स्फुरज्जाम्बूनदमयपीठिकाबंधः स च द्वादशयोजनान्यायामविष्कंभाभ्यां त्रीणि योजनसहस्राणि सप्तशतानि सपंचनवति
नि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपतः गव्यूतार्द्धं च बाहल्यतः स चैकया पद्मवरवेदिकया तत्पूर्ववर्णितैकेन वनखंडेन
सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तः तस्य च पीठिकाबंधस्य चतसृषु दिक्षु प्रत्येकमेकैकं त्रिसोपानमवतरणोत्तरणद्वारं ए
कैकस्य द्वारस्य एकैकं पुरतस्तोरणं तोरणवर्णकः प्राग्वत् छत्रतोरणवर्णकवत्परिभावनीयः तस्य च पीठिकाबं
धस्य मध्ये बहुसमरमणीयभूमिभागे महानेकस्तपनीयमयः प्रासादावतंसकः स च सार्द्धद्वाषष्टियोजनान्यूर्द्धमुच्चैस्त्वेन

सक्रोशानि एकत्रिंशद्योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां तस्य च प्रासादावतंसकस्यान्तर्बहुमध्यदेशभागे महत्येका सर्वरत्नमयी
मणिपीठिका सा च योजनप्रमाणायामविष्कम्भेन गव्यूतद्वयबाहल्या तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि महदेकं विजयदेवयो-
ग्यं सिंहासनं तद्वेउसामानिकायानां सिंहासनैः परिवृतं स चैष मूलप्रासादावतंसकोऽन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैर्मू-
लप्रासादापेक्षयाऽर्द्धायामविष्कम्भोच्चत्वैः सर्वतः समन्तात् परिक्षिप्तः तेषु प्रासादावतंसकेषु मध्ये प्रत्येकमेकैकं सिंहासनं ते-
ऽपि च ते प्रासादावतंसकास्तदन्यैश्चतुर्भिः प्रासादैः तदपेक्षयार्द्धायामविष्कम्भोच्चत्वैः परिक्षिप्ताः तेषामपि मध्ये प्रत्येकमेकं
सिंहासनं तस्य च मूलप्रासादावतंसकस्योत्तरपूर्वस्यां दिशि विजयदेवयोग्या सर्वरत्नमयी दिव्यागनासंयपरिक्षा-
र्षा निरंतरप्रवर्त्तमानदिव्यनाटकप्रमोदा। सा सुधर्मा नाम सभा सा च सार्द्धानि द्वादश योजनान्यायामेन

सक्रोशानि षड्योजनानि विष्कम्भतः नव च योजनान्युच्चैस्त्वेन तस्याश्च सुधर्मायाः सभायास्त्रीणि द्वाराणि तद्यथा ए-
कं द्वारं पूर्वस्यां दिशि एकमुत्तरस्यामेकं च द- क्षिणस्यामिति तानि च द्वाराणि प्रत्येकं द्वे योजने उच्चैस्त्वेन ए-
कैकं योजनं विष्कम्भतः तेषां च पुरतः प्रत्येकमेको मुखमण्डपकः ते च मुखमण्डपकाः उन्नमतपनीयमयवेदोदयाः
प्रत्येकं सार्द्धानि द्वादशयोजनानि दैर्घ्येण सक्रोशानि षड्योजनानि विष्कम्भतः सातिरेके द्वे योजने उच्चैस्त्वेन ते-
षां च मुखमण्डपानां पुरतः प्रत्येकमेकैकः प्रेक्षागृहमण्डपकः ते च उन्नमतपनीयमयवेदोदयाः प्रमाणतोऽपि मुख-
मण्डपकतुल्या वेदितव्याः तेषां च प्रेक्षागृहमण्डपकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकमेकैका मणिपीठिका ताश्च मणि-
पीठिकाऽर्द्धयोजनबाहल्याः योजनायामविष्कम्भाः तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं सिंहासनं तेषां च प्रे-

क्षागृहमण्डपकानां पुरतः प्रत्येकमेकैका द्वियोजनायामविष्कम्भबाहल्या सर्वमणिसमुदायात्मिका मणिपीठिकाः तासां च म-
णिपीठिकानामुपरि प्रत्येकमेकैकः सर्वरत्नमयो देशोनद्वियोजनायामविष्कम्भः परिसर्वे द्वे योजने उच्चैस्त्वेन स्तूपः ते-
षां च चैत्यस्तूपानामुपरि प्रत्येकं सर्वरत्नमयान्यष्टावष्टौ मङ्गलकानि तेषामपि चैत्यस्तूपानां प्रत्येकं चतसृषु दिक्षु प्रत्येक-
मेकैका योजनायामविष्कम्भा अर्द्धयोजनबाहल्या मणिपीठिका तासां मणिपीठिकानां च तस्या उपरि स्तूपाभिमुखाश्च-
तस्रश्चतस्रो जिनप्रतिमाः तद्यथा ऋषभो १ वर्द्धमानश्च २ चन्द्राननो ३ वारिषेणश्च ४ तेषां च चैत्यस्तूपानां पुरतः प्रत्येकमेके-
का मणिपीठिका द्वियोजनायामविष्कम्भा योजनप्र- माणबाहल्या तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकमेकैकोऽष्टयो-
जनोच्छ्रयश्चैत्यवृक्षः ते च सर्वेऽपि प्रत्येकं सा- र्वरत्नमयाः तद्यथा वज्रमयमूलाः रिष्टरत्नमयविपुलकन्दाः वै-

डूर्यरत्नमयस्कन्धाः सुजातजातरूपविशाल- शाखाः नानामणिरत्नमयमनोहारिप्रशाखाः तपनीयपत्रवृन्ताः
वैडूर्यरत्नात्मकपत्रसंघाताः जाम्बूनदमयसुकुमा- रकोमलपल्लवाङ्कुरधराः विचित्रमणिरत्नमयसुरभिकुसुमफ-
लभरनमितशाखाग्राः ते च चैत्यवृक्षाः प्रत्येकं तिलकचन्दनार्जुनप्रमृतिभिर्नानाप्रकारैस्तरुभिः परिवृताः तेषामुप-
रि चैत्यवृक्षाणां पुरतः प्रत्येकमेकैका योजनप्रमाणायामविष्कम्भा अर्द्धयोजनबाहल्या मणिपीठिका तासामुपरि प्रत्ये-
कमेकैको महेन्द्रध्वजः ते च महेन्द्रध्वजाः प्रत्येकमष्टयोजनोच्छ्रयाः अर्द्धक्रोशविष्कम्भाः वज्रमयाः वातोद्धूयमानवैजयन्ती-
पताकाः छत्रातिच्छत्रकलिताः तेषामपि च महेन्द्रध्वजानां पुरतः प्रत्येकमेकैका नन्दापुष्करिणी ताश्च प्रत्येकं सार्द्धद्वादश-
योजनायामाः क्रोशाधिकषड्योजनविष्कम्भाः दशयोजनप्रमाणोद्वेधाः प्रत्येकमेव च पद्मवरवेदि-

कया वनषंडेन च परिक्षिप्ता: तस्यां च सुधर्मायां सभायां पीठिका: षट्सहस्रसंख्याका: तद्यथा सहस्रद्वयं पूर्वस्यां दिशि प-
श्चिमायां एकं सहस्रं दक्षिणस्यां एकं चोत्तरस्यां तासु सर्वास्वपि सुवर्णरौप्यमयफलकानि वद्धा: तेषु च फलकेषु वज्रम-
या नागदंता: तेषु च लंबमानानि सुरभिगंधानि माल्यदामानि तथा सुधर्मायां धूपवासपीठिका अपि षट्स-
हस्रसंख्या: तत्रापि द्वे सहस्रे पूर्वस्यां दिशि पश्चिमायामेकं सहस्रं दक्षिणस्यामेकमुत्तरस्यां तास्वपि धूपवासपीठि-
का: समस्तास्वपि रौप्यमयफलकरचिता: तेषु च फलकेषु वज्रमया नागदंता: तेष्वपि नागदंतकेषु वज्रमयानि सिक्य-
कानि तेषु च सिक्यकेषु वज्रमयो निरंतरं धूपघटिका: तथा तस्या: सुधर्माया: सभाया बहुमध्यदे-
शभागे महती एका द्वियोजनायामविष्कंभा योजनबाहल्या सर्वमणिमयी पीठिका तस्याश्च मणिपी-

ठिकाया उपरि महानेको वज्रमयो माणवकाख्य: चैत्यस्तंभ: स च सार्धसप्तयोजनान्यूर्ध्वत्वेन क्रोशार्धं
बाहल्यत: क्रोशार्धं विष्कंभेन तस्य च माणवकस्तंभस्योर्ध्वमधश्च प्रत्येकं षट्षट्क्रोशान् विहाय शेषेष्वर्धपंचमेषु यो-
जनेषु बहूनि सुवर्णरौप्यमयानि फलकानि तेषु च फलकेषु प्रत्येकं वज्रमया नागदंता: तेषु च नागदंतकेषु वज्रमया-
नि सिक्यकानि तेषु च गोलकाकारा वज्रमया: समुद्गका: तेषु च समुद्गकेषु जिनसक्थीनि संनिक्षिप्तानि तिष्ठंति यानि वि-
जयदेवस्य अन्येषां च बहूनां वानमंतराणां देवानां देवीनां च कल्याणमंगलमित्यादिरूपाणि पर्युपासनीयानि तस्य च माणवकचै-
त्यस्तंभस्योपरि पूर्वस्यां दिशि महत्येका योजनप्रमाणायामविष्कंभा अर्धयोजनबाहल्या मणिपीठिका तस्याश्चोपरि महदेकं
सिंहासनं तस्यैव च माणवकचैत्यस्तंभस्य पश्चिमायां दिशि योजनप्रमाणायामविष्कंभा क्रोशद्वयबाहल्या महत्येका मणिपी-

ठिका तस्या उपरि महदेकं सुवर्णमणिमयं देवशयनीयं तस्य च देवशयनीयस्य उत्तरस्यां दिशि महानेक इंद्रध्वज: तस्य
इंद्रध्वजस्य पश्चिमायां दिशि महानेक: प्रहरणकोश: तत्र च परिघरत्नप्रमुखाणि नानारूपाणि प्रहरणानि तस्याश्च सु-
धर्मायां सभायां उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं सिद्धायतनं सुधर्मासभातुल्यायामविष्कंभपरिमाणं तस्य च सिद्धायतनस्य
बहुमध्यदेशभागे द्वियोजनायामविष्कंभा योजनबाहल्या महत्येका मणिपीठिका तस्याश्चोपरि सर्वरत्नमयो द्वियोजनप्र-
माणायामविष्कंभोच्चो महानेको देवच्छंदक: तस्मिंश्च देवच्छंदके जिनप्रतिमानामष्टोत्तरशतं तस्य च सिद्धायतनस्योत्तरपूर्व-
स्यां दिशि महत्येका उपपातसभा सा च सुधर्मासभेव वक्तव्या तस्यां चोपपातसभायां अंतर्बहुसमरमणीये भूमिभागे द्वि-
योजनायामविष्कंभा अर्धयोजनबाहल्या म- हत्येका मणिपीठिका तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि महदेकं

देवशयनीयं यत्र विजयदेवस्योपपात: ति तस्या उपपातसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि महानेको ह्र-
दो वर्तते स च प्रायो नंदापुष्करिणीतुल्यायामवि- ष्कंभोद्वेधपरिमाण: पद्मवरवेदिकया वनषंडेन च समंतत: परि-
क्षिप्त: तस्माच्च ह्रदस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि महत्येका अभिषेकसभा तस्याश्चाभिषेकसभाया बहुमध्यदेशभागे अर्धयोज-
नबाहल्या योजनप्रमाणायामविष्कंभा सर्वमणिमयी महत्येका मणिपीठिका तस्याश्चोपरि महदेकं सिंहासनं यत्रोपवि-
ष्टो विजयदेवोऽभिषिच्यते तस्याश्चालंकारसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि महत्येका व्यवसायसभा तस्याश्चापि मध्ये योजनप्र-
माणायामविष्कंभा अर्धयोजनबाहल्या मणिपीठिका तस्या उपरि महदेकं सिंहासनं तत्रैको विजयदेवस्य समस्तव्यव-
सायप्रतिपादको महान् सुवर्णमणिरूप्यमणिमय: पुस्तकस्तस्याश्चापि व्यवसायसभाया: उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं द्वियोज-

Dr. B... MEMORIAL

न प्रमाणायामविष्कंभं योजनप्रमाणबाहल्यं सर्वरत्नमयं वलिपीठं समस्ति तस्य वलिपीठस्योत्तरस्यां दिशि प्रागुक्तद्र
माणानंदाउक्करिणीति विजयद्वाराधिपालविजयदेवस्य विजयाभिधाना राजधानी वर्णिता च अथ वैजयंतादिद्वारवक्त
व्यताप्रतिपादनार्थमतिदेशमाह एवं चत्तारि वि दारा इत्यादि एवमनंतरोक्तविजयद्वारवच्चत्वार्यपि द्वाराणि सराजधानीकानि स लि
तव्यानि नवरं वैजयंतद्वारं मेरुसमवाक्षिप्तत्वदक्षिणस्यां दिशि पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यतिक्रम्य लवणसमुद्रदक्षि
णभागमवगाह्य तत्र स्यां दिशि इत्यर्थः तस्याधिपतिरपि वैजयंतनामा विजयदेवसमानर्द्धिको वक्तव्यः तस्य राजधान्यपि
वैजयंतद्वाराद्दक्षिणस्यां दिशि तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रानतिक्रम्य तस्मिन्नेवापरस्मिन् जंबूद्वीपे द्वादशयो
जनसहस्राण्यवगाह्य अत्रांतरे वैजयंता॥ भिधाना वक्तव्या तथा जयंतद्वारं मेरोः पश्चिमायां दिशि पंच

एवं चत्तारि वि दारा सरा यहाणीओ भाणिअव्वा

चत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यतिक्रम्य लवण समुद्रपश्चिमभागमवगाह्य सर्वस्यां दिशि शीतोदाया महान
द्या उपरि इत्यर्थः तस्याधिपतिरपि जयंतनामा नो जयंतस्य राजधानी जयंतद्वारात्पश्चिमायां दिशि प्रागुक्तप्र
कारेण प्रतिपाद्या अपराजितद्वारं च मेरोरुत्तरस्यां दिशि पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यतिक्रम्य लवणसमुद्रोत्तरभा
गमवगाह्य दक्षिणस्यां दिश्यवगंतव्यं तस्य स्वामी च विजयसदृशोऽपराजितनामा राजधान्यप्यपराजितद्वारादुत्तरस्यां दिशि स
र्वविधिना ज्ञेया ननु वैजयंतादिद्वाराणामतिदेशः कर्तव्यः एवं चत्वार्यपीति यदुक्तं तत्र उक्तं यतो विजयद्वारस्थानतो
नातिदेश्यानि चाप्येव द्वाराणि संतीति चेत्सत्यं सर्वेषां वर्णकसाम्येन चतुर्णामपि परस्परमतिदेश्यत्वातिदेशकत्वाप
रंपरैव तत्र प्रयोगस्य उक्तिः उक्तत्वात् अन्यथा यथा चंद्रवत्सुखं तत्सुखवदिंदुः इत्यादिप्रयोगा विषमा तथाऽनापि विष ४६

मा पत्ता विजयवद्वैजयंतं वैजयंतवद्विजयमिति वक्तुमशक्यत्वापातः अथवा अव्यवहिताव्यवच्छेदकपदस्य केवलसं
ख्यावाचिनः शब्दस्यातिदेशकत्वमेव न्याय्यः प्रयोगस्य दृष्टत्वात् अतएव यथाऽयं तथा चत्वारोपीति शब्दे चतुष्टयविषया
कलोक्तिरपि च संप्रति विजयादिद्वाराणां परस्परमंतरं प्रश्नयति जंबुद्दीवस्सणं भंतेत्यादि जंबूद्वीपस्य भदंत द्वीप
स्य संबंधिनो द्वारस्य च द्वारस्य च कियत्किं प्रमाणमबाधया अंतरं चाप्रतिघातेन अंतरं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम एकोना
शीतिर्योजनसहस्राणि द्विपंचाशत् योजनानि देशोनं चार्द्धयोजनं द्वारस्य च द्वारस्य चाबाधयाऽंतरं प्रज्ञप्तं तथाहि चतुर्णा
मपि द्वाराणां प्रत्येकमेकैकस्य जगत्यां द्वारशा रवाऽपरपर्यायस्य द्वारस्य गतं द्वाराणां च विस्तारः अन्ये च चा

जंबुद्दीवस्सणं भंते दीवस्स दारस्सयदा रस्सय केवइए अबाहाए अंतरे पन्नत्ते गो अउणासीतिं
जोयणसहस्साइं बावन्नं च जोयणाइं देसूणं अद्धजोयणं दारस्सय२ अबाहाए अंतरे पण

त्ते चत्तारि योजनानि तत्र चतुर्धीत दारसेषा सर्वसंख्यया जगतद्वारप्रमाणं अष्टादशयोजनानि जंबूद्वीपस्य
परिक्षिप्तोलक्षाः षोडशसहस्राणि शतानि स प्तविंशत्यधिके ३१६२२७ क्रोश३ अष्टाविंशं धनुःशतं १२८ त्रयोद
शांगुलानि एकं चार्धांगुलं इत्यस्माज्जंबूद्वीपपरिधेः सकाशात् तानि जगतीद्वारपरिमाणवर्त्तीनि अष्टादशयोजनानि शोध्यं
ते शोधितेषु चामीषु परिधिसत्कयोजनराशिरेवं जातः त्रिलक्षाः षोडशसहस्राणि शतानि नवनवत्यधिके ३१६२०९ अ
त्रोऽयं क्रोशधनुरादिकं तु प्राक्तनमेव तासां योजनराशेश्चतुर्भिर्भागो ह्रियते लब्धानि योजनानामेकोनाशीतिसहस्राणि द्विपंचा
शदधिकानि गतानि चैकं शत ७९०५२ क्रोश१ यानि च परिधेः सत्कानि त्रीणि गव्यूतानि तानि चत्वारिके विह्रियंते जातानि धनुषां षट्सहस्र
णि पंच परिधिसत्कमष्टाविंशं धनुःशतं तदपि तेषु धनुष्षु मध्ये प्रक्षिप्यते ततो जातो धनुराशिरेकषष्टिशतानि अष्टाविंशत्यधिकं

जं.सा.श.

ति तेषां चतुर्भिर्भागे हृते लब्धानि षट्पञ्चाशच्छतानि द्वात्रिंशदधिकानि १५३२ यानि च त्रयोदशाङ्गुलानि तेषामपि चतुर्भिर्भागे
हृते लब्धा नवाङ्गुलानि यच्चैकमङ्गुलमवशिष्यते तस्याप्यष्टौ यवाः अर्धाङ्गुलं सर्वं मिलितं चतुर्भिर्विभक्तं लब्धा द्वादश यवाः स्व-
र्वैर्लब्धाः लक्षा यवा एतच्च सर्वाङ्केन गव्यूतेन सह दृश्यमानं सर्वयोजनं भवति उक्तं च जगतीद्वारप्रमाणं द्वारस्य जो-
अणाइं परिहीए सोहिअ चउहिं विभत्ते इणमो दारंतरं होइ १ अउणासीइसहस्सा बावन्नाअद्धजोअणं ऊणं दारस्स यदा-
रस्स य अंतरमेअं विणिद्दिट्ठं २ अथोक्तमेवार्थं गाथाबन्धेन सङ्ग्रहकार आह अउणासीइ गाथा व्याख्यातार्था ॥

अउणासीइसहस्सा बावन्नं चेव जोअणा हुंति। ऊणं च अद्धजोअण दारंतरं जंबुदीवस्स ॥ कहि णं भं-
ते जंबुद्दीवे दीवे भरहे णामं वासे पण्णत्ते गोयमा चुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहि-
णेणं दाहिणलवणसमुद्दस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिम-
लवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे दीवे भरहे णामं वासे पण्णत्ते खाणुबहुले ॥

जंबूद्वीपप्रथमप्रज्ञापकयोगाच्च यथाक्रमं भरतक्षेत्रमेव प्रश्नविषयीकरोति कहि णमित्यादि क्व भदन्त प्रदेशे-
ऽन्तरे जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतं नाम वर्षं क्षेत्रं प्रज्ञप्तं उक्तं तीर्थकृद्भिः सर्वत्र प्राकृतत्वात् भगवानाह गौतम क्षुल्लहिम-
वतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन दक्षिणलवणसमुद्रस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य
पूर्वेण अत्रान्तरे इत्यलङ्कारे भरतं नाम वर्षं क्षेत्रं प्रज्ञप्तं मयाऽन्यैश्च तीर्थकृद्भिरिति गम्यते तच्च भरतक्षेत्रं कीदृग् प्रज्ञप्तमिति
स्वयमेव गौतमाभिप्रायं ज्ञात्वा भगवान् स्वयमेवाह स्थाणुबहुलेति स्थाणवः कीलकाः तद्विशिष्टवनस्पतिकानां च शि-
खण्डलादयोऽवयवविशेषाः पश्यादिबन्धननिमित्तं भूमिनिखातप्रदेशाः काष्ठखण्डानि तैर्बहुलं व्याप्तं तेषां बहुलानि क्वचिदप्यत्र

एवं कण्टकबहुलमित्यादि विशेषणेषु बहुलं बोध्यं परिभावनीयं तत्र कण्टकाः बब्बूलादिवनस्पतीनां तीक्ष्णाग्राः विषमाणि स्थान
विषमोन्नतप्रदेशाः दुर्गाणि अप्रवेशादिना मनसा बाणेन वा गन्तुमशक्यानि विषमस्थानानि पर्वताः गिरयः प्रपाताः गिरेर्जलपतनस्थाना-
नि उज्झराः अवझराः पर्वततटादुदकस्याधःपतनं निर्झराः उदकस्य श्रवणं निरन्तरं दानैः खड्डाः अल्पक्षेत्रव्यापिजलप्रवा-
हौ वा विषमस्थानप्रदेशाः दर्यः कन्दराः गिरिविवराणि नद्यः नद्यः हृदाः द्रहाः वृक्षाः सहकारादयः गुच्छाः वृन्ताकी प्र-
भृतयः गुल्मानि नवमालिकाप्रभृतीनि लताः चम्पकलतादयः वल्ल्यः कूष्माण्डीत्रपुषीप्रभृतयः अटव्यः श्वापदादिभयस्था-

कंटकबहुले विसमबहुले दुग्गबहुले प- व्वयबहुले पवायबहुले उज्झरबहुले णिज्झरबहुले खड्डाब-
हुले दरिबहुले णईबहुले दहबहुले रुक्खबहुले गुच्छबहुले गुम्मबहुले लयाबहुले वल्लीब-
हुले अडवीबहुले सावयबहुले ते- णबहुले तक्करबहुले डिंबबहुले डमरबहुले
दुब्भिक्खबहुले दुक्कालबहुले पासंड- बहुले किवणबहुले वणीमगबहुले ईतिबहुले मा-
रिबहुले ॥

निकानि वनानि श्वापदाः सिंहादयः स्तेनाश्चौर्यका- रिणः तस्करास्त एव विशेषाः एव तत्रभक्ता वा
रिपो जीविकां कुर्वाणा अपि कदाचित्स्तेनयन्ति कुर्वन्ति ये तत्स्तेना इत्युक्ताः तस्करास्तु चौर्यमात्रजीविका एव तायिणो महा-
डम्बरायासतिभेदः डिम्बा विघ्ना निवादितुर्जनसलापद्रवाः डमरा राजकुमारादिसम्बन्धि विरोधसमुद्भवा उपद्रवाः दुर्भिक्षं भि-
क्षाचराणां भिक्षादौर्लभ्यं दुष्कालोऽकालः सर्वत्र धान्याभावेन भिक्षादौर्लभ्यविशिष्टो दिवसमाससाहित्यलक्षण
पाषण्डाः शाक्यादयः कृपणाः श्रद्धालुदयावा- नीयकाः यावनाजीविनो भक्तादयः ईतयः शलभशुकमूषकादयः प्रा-
णिघ्नश्च शलभमूषकपक्षिलक्षणाः माः मारिर्मारकाणां देवादिकृतो महाजनक्षयोपद्रवाः ॥

४७

ऊर्ध्वाधोलोकमध्ये तिर्यग्लोकस्तत्र। अत्र हि मर्यादया इह नरकावासा राज्यानाद्धयास्थवनयाशायस्य विरोधिचेतनालोको
नवकादिगणोत्सर्वतिरोगाद्धशतासाबाद्याः संक्लेशाः। ऊर्ध्वजनऊर्ध्वपादिस्थताः स्थितास्तेषु गादेतु प्राहुरयः अत्रीदत्तमनीकं
लयसंतोषाः पश्चक्रादिलयसत्त्वाः अस्मास्तु कृपा एतेऽङ्कुलं व्यासमानं वा ऊर्ध्वाधस्तु वायत्र तत्र याविधलवनदेवे
एतत्त्ववर्णने योगलिङ्गधर्मेति हन्ते राज्यक्षितो धर्मस्थितोव प्रहन्तायां सन्यासिन इत्युक्तं नेऊनाः सर्वकालीनं नदप्रहतो
नन्निहन्तौ च उषमाषुषमादिकाले तथाम्यलावालावात् किंत्वसुषमासुषमादिकाले योगलिङ्गमत्याणां तथाविधत्वोणात्वना
वात् एव ऊर्ध्वादिक्षेत्रवत् भरतक्षेत्रस्यापि परिणा मिश्वगंतव्या लोऊर्ध्वकर्मभूमत्वाच्च योग्यवस्तूनां परिणामः अ

ऊवट्ठिविदुले अणाउट्ठिविदुले गयव दुले रोगवद्दुले संकिलेसवद्दुले अनिष्कण्णेरसंखो।
द्दवद्दुले पाईणपडीणायात उदीणदा। हिण विच्छिन्ने उत्तरनापलियंकसंठिए दाहिणउधनु
पिट्ठसंठिए तिहालवणसमुद्दं उवट्ठि गंगा सिंधूहिं महानईहिं वेयड्ढेणयपब्वएण बहुसमपविभ

त्त व ८

तप्परवताविरवतादीनि क्षेत्राणि हिमवदादयस्त्र । पर्वताः सर्वमपि शुभाशुभकर्मनिर्बंधनमिति आमद्
निश्चयनेत्रतीतं अनुधाहाक्षिणस्तम्भरदस्मरणं वासस्य क्षेत्रिय आगावलावयामश्चरि पमाद गो बज्जसमरमणिख्खेर
त्यादिनाविशेषः स्यात् ततन्यासं नवं कालविशेषावच्छेदेन परिभावनीयं व अवरक्षेत्रस्यायाममायादं पाईणोत्या
दि प्राचीनप्रतीचीनयोः सर्वपश्चिमयोरायतं दीर्घं उदीचीनदक्षिणयोरुत्तरयाम्ययोर्विस्तीर्णं उत्तरतः पर्यंकसंस्थितं
पर्यंकासनसंस्थानं दक्षिणतो धनुःपृष्ठसंस्थितं त्रिधा सर्वतःपश्चिमतोऽपि पूर्वतो दक्षिणतो धनुःपृष्ठेनाचतित्रि
ति स्पृष्टं गंगासिंधुभ्यां महानदीभ्यां वैताढ्येन च पर्वतेन षट्खण्डप्रविभक्तं षड्विंशतिर्विभागास्तत्र मितर्षि वा॥

अथ लक्षयोजनप्रमाणस्य जंबूद्वीपस्य कति भागा भरतमित्याह जंबुद्दीवेत्यादि जंबूद्वीपद्वीपनवतिशतभागं जं
बूद्वीपस्य नवत्यधिकशततमो भागो भरतमित्यर्थः तथैव हिमवान् १ महाहिमवान् २ निषधो ३ नीलो ४ रुक्मी ५ शिखरी ६
इति नामानः षड्वर्षधराः सप्तनीताति भरतं १ हैमवतं २ हरिवर्षं ३ महाविदेहो ४ रम्यकं ५ हैरण्यवतं ६ ऐरवतं ७
इति नामानि सप्तवर्षाणि तत्र भरतक्षेत्राद्द्विगुणविस्तरो वर्षधरः यावद्विदेहक्षेत्राद्द्विगुणो नीलो वर्षधरो यावत् वर्षवर्षधरा
द्विगुणद्विगुणायामाः महाविदेहस्तु निषधवर्षधराद्द्विगुणायामः तथा च एकोभागो भरतक्षेत्रे द्वौ भागौ हिमवान् वर्षधरः च
त्वारो भागा हैमवतक्षेत्रे अष्टौ भागा महाहिमव द्वर्षधरः षोडश भागा हरिवर्षक्षेत्रे द्वात्रिंशद्भागा निषधे वर्षध

जंबुद्दीवदीवउत्तरअयणभागे पंचवड्डी सजोयणसए छच्च एगूणवीसतिभागे जोयणस्स विक्खं
भेणं भरहस्स णं वासस्स बहुमज्झदेस भाए एत्थ णं वेयड्ढे णामं पव्वए पण्णत्ते जेणं भरहं वा
सं दुहा विभयमाणे चिट्ठति॥

रः चतुःषष्टिर्भागा महाविदेहक्षेत्रे द्वात्रिंशद् भागा
नीलो वर्षधरः षोडश भागा रम्यकक्षेत्रे अष्टौ भा गा रुक्मी वर्षधरः चत्वारो भागा हैरण्यवतक्षेत्रे द्वौ भागौ शिख
री एको भागो ऐरवतक्षेत्रे चेति सर्वसंख्यामीलने नवत्यधिकशतं स्यात् ततश्च त्रय भागो भरतक्षेत्रमिति अयमेकेन भागेन
कियन्ति योजनानीत्याह पंचवडीसे इत्यादि षड्विंशत्यधिकानि पंचयोजनशतानि षड्विंशतिर्भागा योजनस्य एक
स्य योजनस्यैकोनविंशतिभागाः कियंति तावंति भागाः इत्यर्थः तद्भरतक्षेत्रपर्यन्तत्वाद् एतावत्प्रमाणं भरतक्षे
त्रमिति च अथ वैताढ्यः पर्वतः क्वस्थितः किं च ऊर्ध्वत्वमित्याह भरहस्सणमित्यादि भरतस्य क्षेत्रस्य बहुमध्यदेशभागे वैताढ्यो
नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः जेणंति येनेति प्राग्वत् भरतक्षेत्रं द्विधा सर्वे प्रकारान्वितं जगतीविभागाः ऊर्ध्वमिति स्यात्

तस्याकारस्वरूपमाह तेजद्देत्यादि तत्र यो दक्षिणार्द्धभरतं उत्तरार्द्धभरतं च एतस्योपाधिकं नामद्वयं प्रवचने प्रतीतं ॥ अथ दक्षि
णार्द्धभरतार्द्धं क्वास्ति जिज्ञासायामिमां सूत्रं दक्षिणार्द्धभरतस्यादि क्व भदंत जंबूद्वीपे द्वीपे दक्षिणार्द्धभरतं प्रज्ञप्तं
भगवानाह गौतम वेताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन दक्षिणलवणसमुद्रस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पा
श्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वेण सर्वस्यां दिशि एवं गति अत्राणामित्यलंकारे जंबूद्वीपे द्वीपे नाम्ना दक्षिणार्द्धभरतं
प्रज्ञप्तं तच्च प्राचीनप्रतीचीनयोः पूर्वपश्चिमयोरायतं दीर्घं उत्तरदक्षिणायां विस्तीर्णं संस्थानेन अर्द्धचंद्रसंस्थानसं

तं दाहिणद्धभरहं उत्तरद्धभरहं च क हिणं भंते जंबुद्दीवे दाहिणड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते गो
वेअड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं दाहिणलव णसमुद्दस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमे
णं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमे णं एत्थ णं जंबुद्दीवे दाहिणड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते
पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने अद्धचंदसंठाणसंठिए तिहा लवणसमुद्दं पुट्ठे गंगासि
सिंधूहिं महानईहिं तिभागपविभत्ते दो ण्णि अट्ठतीसे जोयणसए तिण्णि अ एगूणवीसइभागे जो
यणस्स विक्खंभेणं ॥

स्थितं त्रिधा द्वाभ्यां कोटिभ्यां पृष्टेन चेति त्रिभिः प्रकारैर्लवणसमुद्रं स्पृष्टं गंगासिंधुभ्यां म
हानदीभ्यां त्रिभागप्रविभक्तमिति अस्य योजनैः प्रमाणमाह द्वे शते अष्टत्रिंशदधिके योजनानां शतत्रयांश्चै
कोनविंशतिभागा योजनस्य विष्कंभेन तथाहि भरतक्षेत्रस्य विष्कंभः पंचयोजनशतानि षड्विंशत्यधिकानि ष
ट्चैकोनविंशतिभागा योजनस्य तस्मात्वैताढ्य स्य पृथुता पंचाशद्योजनानि अपनीयंते शेषं चत्वारि
शतानि षट्सप्तत्यधिकानि षट् च कलाः ॥ तस्यार्द्धे द्वे शते अष्टत्रिंशदधिके ॥

कलात्रयं च कलाः एतावत्प्रमाणं दक्षिणार्द्धभरतं विष्कंभेन तद्व्यक्तस्थापना २३८ क ३ १९ ॥ अथास्य जीवाधनुःपृ
ष्टे तस्याः स जीवाप्रमाणमाह तस्स जीवेत्यादि तस्य दक्षिणार्द्धभरतस्य जीवा वैताढ्यपर्वतादर्वाचीनाकारा प्रदेशपंक्तिरू
पा प्रत्यंचाकल्पत्वात् सा चोत्तरस्यां दिशि विनिर्मितावाचीनप्रतीचीनायता पूर्वपश्चिमयोर्दीर्घा अत एव द्विधा लवणस
मुद्रं स्पृष्टा कथं स्पृष्टेत्याह पुरत्थिमिल्लाए त्ति अत्रैते प्रत्ययाः स्वार्थिकस्त्वेति प्राकृतसूत्रेण स्वार्थिकाः इल्लाउल्लायाइ
स्त्वाः तत्कयोरन्यया कोट्या पूर्वप्रदेशपंक्तिरूपया जीवा अंतप्रदेशात्मिकया अनुस्यूतेन पौरस्त्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टेत्यादिवत्

तस्स जीवा उत्तरेणं पाईणपडीणायया दु हा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं
लवणसमुद्दं पुट्ठा पच्चत्थिमिल्लाए कोडी ए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा नवजोयणसहस्साइं
सत्त य अडयाले जोयणसए दुवालस य एगूणवीसइभागे जोयणस्स आयामेणं ॥ ती
से णं धणुपट्ठे दाहिणेणं नवजोयण सहस्साइं सत्त य छावट्ठे जोयणसए एक्कं च एगूणवी
सइभागं जोयणस्स किंचिविसेसाहियं प रिक्खेवेणं पण्णत्ते ॥ कण्ठ्यं नवरं याच त्रसालालोसेल पार्श्वः पूर्वा

श्चिमिल्ले पश्चिमदिग्वर्त्तिनं लवणसमुद्रं स्पृष्टा पच्चत्थिमिल्लाए त्ति पश्चिमया कोट्या पश्चिमदिग्वर्त्तिनं लवणसमुद्रं स्पृ
ष्टा तस्याश्चैकप्रदेशात्मकत्वेन स्पृष्टत्वमुपस्थाप्य दैर्घ्येण योजनप्रमाणमाह नवजोयणेत्यादि नवयोजनसहस्राणि सप्त
शतानि अष्टचत्वारिंशद्योजनानि द्वादश चैकोनविंशतिभागा योजनस्यायामेन तद्व्यक्तस्थापना योजन ९७४८ क १२ १९
॥ अथ दक्षिणार्द्धभरतजीवाया धनुःपृष्टमाह तीसे णं धणुपट्ठे इत्यादि तस्या जीवाया धनुःपृष्टं दक्षिणेन नवयोजनसहस्रा
णि सप्तशतानि षट्षष्टियोजनानि एकं चैकोनविंशतिभागं किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण परिधिना प्रज्ञप्तं तद्व्यक्तस्थापना ॥

जं॰प्र॰

योपलगह्ह्क्षप॥१५ अथोक्तयोर्जीवाधनुःपृष्ठयोः करणविभावना यथा जंबूद्वीपविष्कंभो विवक्षितेन मनस्केनैवेषुणोन
णितोऽनंतरं चतुर्गुणितः एषजीवावर्गस्तस्य वर्गमूलानयने यदेषितांजीवा भवति यदुक्तं मंडलविक्खंभाओ उसुऊणाओ
उसुगुणोउ चउगुणिउ एसो कज्जा अवगो मूलेउ जडक्खिआ जीवत्ति तथाहि जंबूद्वीपस्य विष्कंभो योजनलक्षं सव कल
त्वकःकृतः जातएकोनविंशतिलक्षमाणः नवकोटिकोनवकः अन्यपंचकं वेतिः १५००००० एतदस्मात् दक्षिणभरत
नार्द्धयामकल्पइषु पंचविंशत्यधिकपंचशतयोजनप्रमाणकलारूपः ४५२५ शोधितं शोधितेन तस्मिन् जातः पश्चादस्या
शिः अष्टादशलक्षाः पंचनवतिसहस्राणि चत्वारि नाति पंचसप्तत्यधिकानि १८९५४७५ एषराशिर्दक्षिणभरतार्द्धेषु
णा पंचविंशत्यधिकपंचचत्वारिंशच्छतप्रमाणे नेध(?)पंचषु गुणिते जाताः अष्टकाःपंचकाः सप्तकाः सप्तकाः अन्येपि

कृष्णष्टकस्त्रिकाःसप्तकाःपंचकाःश्व८५७७०२४। ३७५ अयं चराशिश्चतुर्भिर्गुणितजाता त्रिकाःसप्तष्टकास्त्रिकाःश्च
नं चप्तकाःशून्यैककाःसप्तकाःपंचकाःशून्यद्वयं ३४ ३०८७०३०० तताःऽस्यविसमप्ययवर्गमवगोरत्यादिनापात्रा
रूपकारणं वर्गमूलानयने लब्धकला नामेकलक्षं पंचाशीतिसहस्राणि षट्शतानि चतुर्विंशत्यधिकोः १८५६२४ शेषस्त्र
ताः राशिः लक्षमेकं सप्तषष्टिसहस्राणि शतानि चतुर्विंशत्यधिकानि १६७६२४ छेदकोराशिर्द्वयलानिप्रालक्ष
१ सप्ततिसहस्राणि चत्वारिंशतानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि ३७०४४८ वर्गलब्धस्य चराशेर्योजनानयनार्थं एकोनविं
शत्या भागेहृत्याव लब्धानि योजनानां नवसहस्राणि सप्तशतानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि कलाश्चद्वादश९७४८ कला
१२ एवमत्रापि जीवाकरणंविभावनीयं ब अथधनुःपृष्ठकरणंयथा इषुवर्गंषड्गुणंजीवावर्गप्रक्षिप्य यत्तस्यवर्गमूलं तत्

नुःपृष्ठमिति यदुक्तं उसुवग्गेच्छगुणिए जिअवग्गेस्स कुणइ अपक्करणि धणुपठंति अयंभावः दक्षिणभरतार्द्धेषुःकलारूपः पंचचत्वारिंशत्
शतानि पंचविंशत्यधिकानि ४५२५ अस्यवर्गो द्विकाःशून्यंचत्वकाःसप्तकाःपंचकाःषट्कोद्विकाःपंचकश्च२०४७५६२५ एषराशिः षड्गुणि
तपने जाताः एककोद्विकोऽष्टकाःपंचकस्त्रिकाःसप्तकाःपंचकाःशून्यंचा १२२८५३७५०० एषाराशिर्दक्षिणभरतार्द्धसत्क जीवावर्गे
त्रिकस्त्रत्रष्कस्त्रिका अष्टमष्टकाःसप्तकाःशून्यद्वयं ३४३०८७०५०० प्रतिष्ठाप्यते ततो जातोराशिस्त्रिकस्त्रत्रष्कचतुं
त्रिकाःशून्यनवकाः पंचकएककोद्विकाःपंचकाःशून्यं च ३५४३०९५१२५०० अस्यवर्गमूले लब्धमेककोऽष्टकाःपंचकस्तष्ट्यंश
८५५५५७ शेषस्तु पश्चितनोराशिर्द्विकोनवकस्त्रिकोद्विकदयंपंचकश्च २५९२१९५ छेदकराशिस्त्रिकाःसप्तकएककद्वि
पंचशून्यं च ३७१११० वर्गलब्धस्यतुराशेर्योजनकरणार्थमेकोनविंशत्या भागोहियात लब्धानियोजनानां नव
दक्षिणहस्तदक्षिणमंतवास्य क्षेत्र सप्तआगारसावपयोआरपमनेण कउसमरमणि
ये नवमिलागपसात्र मिऊहणा मए अ रलिंगउरकरतिवाजावणाणविद्वाणं।
सहस्राणिसप्तशतानि षट्षष्ट्यधिकानि७६६क पंच एवमन्यत्रापिभावनाकार्या ब अथदक्षिणार्द्धभरतस्वरूप
प्रश्नविषयीकर्तुमाह दाहिणइत्यादि दक्षिणार्द्धभरतस्य भदंत कीदृशआकारभावप्रत्यवतारःप्रज्ञप्तः तत्र आकारभावःस्व
रूपविशेषस्तस्य प्रत्यवतारआविर्भावः यद्वा आकारस्य भावाश्च आकारभावास्तेषां प्रत्यवतारःकीदृशोर्द्धभरतक्षेत्रंकीदृ
शं वर्तमानमन्यत्स्वरूपः भगवानाह गोयम बहुसमरमणिज्जे इत्यादि बहुसमः अतएव रमणीयो भूमिभागो दक्षिणार्द्धभर
तक्षेत्रस्य प्रज्ञप्तः तत्र दृष्टांतमाह सेजहा नामए इत्यादि सेजहा नाम आलिंगपुक्खरेइ वा इत्यादि समस्तं तत्सकलंलोकप्रसिद्धं यथेति दृष्टांतोपन्यासार्थे नामेतिसंभावने
वाक्यालंकारे वा एवेति आमंत्रणे आलिंगोवाद्यविशेषस्तस्य पुष्करं चर्मपुटं तत्किलात्यंतसमं भवति तेन तदुपमाभूमिरुज

जं०प्र०३

रयणाणेत्यादि यावत् नानाविधाश्चानेकभेदभिन्नाः पंचवर्णा येषां तानि नानाविधपंचवर्णानीति एवंविधैस्तृणैर्मणिभिश्चो
पशोभितं यावच्छब्दात् मुइंगपुक्खरेइ वा सरतलेइ वा करतलेइ वा आयंसमंडलेइ वेत्यादिसंग्रहः यत्तु कविन्नाण
मणीवण्णेहिं ति पदैः सूचितः स तु संसारे जीवाभिगमादौ व्याख्यानपाठस्यैव दर्शनात् यथा नानानानाविधानेकविधा येस
णां यः कर्बुर्तृणादयस्तेषां नानाविधानि नानावर्णा येषां तानि नानाविधवर्णानीति एवंविधानि यानि तृणानि तैरुपशोभिते
उपशोभितेति तृणानि मणींश्च विशिनष्टि कृत्रिमैरकृत्रिमैश्च विवक्षातो मतुब्लोपार्थो तृणानां जलसेकादिना मणीनां च संस्क
रणादिना कृत्रिमत्वव्यपदेशः अकृत्रिमत्वं तद्वि। लक्षणोल्लेखमात्रमिदमेव तत्रैव सनंतरोक्तेन रूपवर्णनं

एवमेदिहं तणेहिं मणीहिं उवसोहिते॥ सिए तं किंत्तिमेहिं चेव अकिंत्तिमेहिं चेव दाहिणड्ढभ
रहे णं भंते वासे मणुआणं केरिसए आगारभावपडोआरे पण्णत्ते गोयमा तेणं मणुआ बहु
संघयणा

ह्रकबहुले विसमाबहुले खण्डाबहुले इत्यादि। ना सूत्रेण सदा संगतिरित्याशंकनीयं एकस्मिन्नेव
क्षेत्रे सुखासुखकर्माष्टलोककर्षविकल्पप्रदेशभेदे। तत्कालभेदेन च उत्पन्नत्वात् निर्विभागतथा तत्कालावच्छि
न्नेयस्मिन्प्रदेशे विषमं तस्मिन्नेव तत्कालावच्छिन्ने बहुसमरमणीयता स्यात् तत्कालावच्छिन्नेषु भिन्नप्रदेशेषु विषमत्वं स
मत्वं च तु यत्पदपि सर्वजनानुभवसिद्धं तद्विदवक्रबाहियदिह रतक्षेत्रस्यापि सर्वदा सर्वत्र समतैव किन्तु सुषमासुषमादौ भू
मिभागस्य सम एव दुष्षमादुष्षमायां तु विषम एव सुषमदुष्षमादौ तु समस्थलमात्रोपादेशितं तु अथ दक्षिणार्धभरतस्यैव मनुष्य
विषयं प्रश्नमाह दाहिणड्ढेति दक्षिणार्धभरतक्षेत्रे णमिति प्राग्वत् भदंत मनुजानां कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः गौत
माहे गोतम मनुजा बहुसंहननाः बहूनि संहननानि वज्रर्षभनाराचऋषभनाराच
वरनाराच ५१

चैव अर्धनाराचकीलिकासेवार्त्तलक्षणानि येषां ते तथा एकस्यापि संहननस्यानवस्थितत्वेऽपि संहननानि प्रति
मनुजं भिन्नान्येव दृष्टव्यानि एवंविधाश्च ते मनुजाः कदाचिदेकेन तदनन्तरं कदाचिदेकस्य भेदेन नाना म
कृत्वात् यथासंभवं कमेव सेवार्त्तं पर्यन्तं संपद्यन्ते तु आयुमो मनुष्याणां वेदाद्य संघयणे वह इत्येतद् लिख
तं यावच्च संस्थानानि समचतुरस्रन्यग्रोधसादिकुब्जवामनहुंडलक्षणानि तानि प्रति
नि मनुष्यं भिन्नान्येव एकस्यापि चौरसत्वात् कालभेदस्यापि यथासंभवमेव संस्थानं पर्यन्तं सं
इत्युक्तं आयुषो मनुष्याणां संवासंसं बहु इति तथा बहुतरोच्चत्वादि बहुत्व पर्यायाः उच्चत्वपर्याया
र्यायाः उच्चत्वस्य पर्याया बहुत्वात् पर्यायः इत्यादि समानवयसो मनुज

बहुसंठाणा बहुउच्चत्तपज्जवा ऊवा बहुआउपज्जवा॥

रं नापुच्छचाचायाभिन्नं नंदेवकुर्वादिमनु भवसमता किंतु वैचित्र्यमिति दर्शितं यथा पृच्छचा यावि
कर्म्मकृत्यो पञ्चमस्ते वैविध्यं देवकुर्वादिषु तथापि तत्र वदारपपोना नानात्वं इष्टव्यं उच्चत्वादिपर्याया
पि परमायुर्विपाकिनः संहननादिवत्प्रतिप्राणिनं भिन्ना एव ज्ञेया तथा बहूनि बहुआउरत्यादि बहवोऽन्तर्मुहूर्त्तादारभ्य
पल्योपमत्रयं यावत् संख्येया आयुषः पर्यवा येषां ते तथा युगेन तरतन्तत्रेत्र वर्त्तिनां मनुजानामायुष्योवैचित्र्यं दर्शितं य
नन्तेषां मध्ये कस्यचिदंतर्मुहूर्त्तं कस्यचिन्समयाधिकमित्यादिक्रमेण यावत्कृष्टं त्रिपल्योपमममपि न चैवमायुषो
ऽसंख्येयपर्यवाः संपन्नान्नवसंख्येयानां मनुष्याणां णामसंभविन इतिवेत्नैवं अभिप्रायापरिज्ञानात् यतो भरत
क्षेत्रेऽतीतानागतवर्त्तमानकालवर्त्तिनो मनुजा नाम ध्येकोपि कस्मिंश्चित्पर्यायवर्त्तमानो भवतीत्यविघ्य

ओ॰सू॰

ति चेत्युचिताः येषां ते बोध्यसंख्येयाः अपि पर्यवानां संज्ञा विद्यते ८ अथ तथागतिमाह बहूइं वासाइं ति बहूनि वर्षाणि आउअं परि
पालयंति बहूइं वासाइं मित्यत्र सविभक्तिकत्वात् बहुवचनं तु ल्यादिमध्यमाप्यनानात् पृष्ठमीदारस्य पाव्वत्रात्रा संस्वीकालो प्रदेशा
तो इति वाः अन्यथा गईगता ना महपि मानवानां भ्रियमाणत्वेन बहूइं वासाइं ति वचनस्याधरूपा धस्तात्मा गमहापि यत्र
उक्तं पढ़ता उदायपास ह्रगह्रा वि वयंति माणवा सत्तो उत्पन्नद्वयं दव एवं आउअं यमितु इति एवं निजात्तेः प्रा
लयित्वा समाप्तितीवा अप्पेगइआ निअप्पेगइआ अपि अप्पेकक्काः अपिः समुच्चये एककाः केचित् येषां प्राइत्यो महारंभ परिग्रहार
म्भा कालो साविन्नताः स दावार वज्जिताः पापा । प्रत्ययः पंचेन्द्रियवधादिना रौद्रपरिणामो इध्यवसायता रत्न
मानेः कालेदलिताति नरकादिसंभिन्न बहुनिरय निरयगामी

बहूइं वासाइं आउअं पालेति पालेः । नाअप्पेगइआ निरयगामी अप्पेगइआ तिरिअगामी अप्पेगइआ मणुअगामी

ति नत्र नासर्व यदुक्तं मिच्छद्दिठी महारंभ प विगादोति बहुलोइतिस्थानानिरया
उज्ञेनिबंधइ पावमई रोद्दपरिणामो नि तथा अ प्पेककाः केचिद् ये निज्जर मतिसंवि विकल्पितमार्गपदेशाकाः
अर्हद्रूपदिष्टमार्गनाशकाः मोहात्र पद्मविणः प्रवचनप्रत्यनीकाः नियमितानंताउ वंचिकपायोदयित्वेन महानुत्ताशयाः प
उपार्जितानंत संसारबीज त्वात् ता अप्पेककाः तथा पृढ़दया मायाविनः शढ़शीलाः स शल्याः ते ध्यवसायतारतम्येना
नेकविध्यनि तिर्यगासंपिबद्धा एकेन्द्रियादि तिर्यग्गतिगामिनो भवंति यदुक्तं उम्मगदेसउ मग्गनासउ गढहिअयमाइ
ल्लो सढसीलोअससल्लो तिरिआउं बंधइ जीवोत्ति तथा अप्पेककाः केचित्स्वभावतनाल्पकषायादानरुचयः सदा वारसं
यमविदीनाः मध्यमगुणोपेताः मनुष्याउर्बंधा मनुजगतिगामिनो भवंति यदुक्तं पयईइतणुकसाउ दाणरउ॥

बालसंजमविहूणो मज्झिमगुणेहिं जुत्तो मणुआउं बंधइ जीवोत्ति तथा केचित् अणुव्रतिनो महाव्रतिनो वा बालतपस्वि
नः अकामनिर्जरया जीवा सामान्यकर्मप्रत्ययाद् देवाउर्बंधादेवगतिगामिनः स्युः यदुक्तं अणुव्वयमहव्वएहिं बालतवाकामनि
ज्जराए उ देवाउअं निबंधइ सम्मद्दिठी अ जो जीवोत्ति तथा केचित् तु कर्मसंबन्धरहिताः सिद्धिमुपियांतास्यादि अप्पेगइअ
अप्पेककाः कैवगतिगामिनो सिद्धाः केचित्सिध्यंति एवामनवद्य भवन्तया सिद्धिगमनयोग्या भवंति तेणं तेणं ते सम्मत्ता
एवयदामनुष्याः केवलज्ञानतया सर्वपर्यायोपेतात् निखिलात् जीवादिपदार्थान् जानंति तदा बुध्यंते सिद्धपदं

अप्पेगइआ देवगामी अप्पेगइआ सिझंति बुझंति मुच्चंति परिणिव्वाइंति सव्वदुक्खाणमंतं करिंति ब
कहिणं भंते जंबुद्दीवे दीवे रत्नारद्देवासे व अहे णामं पव्वए पन्नत्ते गोअमा उत्तरद्द रत्नरद्देवासस्स दाहि
णेणं दाहिणद्धरत्नरद्देवासस्स उत्तरे णं पुरच्छिमलवणसमुद्दस्स पच्चच्छिमेणं पच्चच्छिम
लवणसमुद्दस्स पुरच्छिमेणं एत्थणं । जंबुद्दीवे रत्नारद्देवासे

शाः मुच्यंतिति तत्रब्रह्मसंजात केवलबोधरत्ना बोधन्ना दिकर्मणि प्रतिसमयं विमुच्यमानाः मुच्यंत इति परिनि
र्वान्ति परिणिव्वाइंति तत्र बन्धकर्मपुद्गलानामपगमे यथा स्वयम्भावं भवंति तथा शीतीभवंतः परिनिर्वान्ति पो च्य
ति सव्वदुक्खाणं ति तत्र बद्धमस्त्रावस्थेति समस्तमपेक्ष्य विनाशे शेषकर्माणाः सर्वदुःखानामंतं कुर्वंतीति कर्माणि इ
ति ब अथ स्वरूपार्थेनेवानिनो वेनाख्यस्याधिष्ठानं दिवरूपं प्रश्नयन्नाह कहिणं भंते इत्यादि क्वणं भेतिमार्गेत् भदंत जंबुद्वी
पे द्वीपे रत्नारद्देवर्षे वैताढ्यो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम उत्तरार्द्ध रत्नरद्देवर्षस्य दक्षिणेन दक्षिणार्द्ध रत्नरद्देवर्षे
स्योत्तरेण पौरस्त्य लवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वेण अत्रान्तरे इति शेषः जंबूद्वीपे द्वीपे रत्नरद्दे वर्षे ५२

वैताढ्यनाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः स च प्राचीनप्रतीचीनायतः पूर्वपश्चिमायां दीर्घ इत्यर्थः उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णः उत्तरद-
क्षिणयोः पृथुलः द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टः द्वैविध्यमाह पुरत्थिमिल्लाए त्ति पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यं लवणसमुद्रं
स्पृष्टः पश्चिमया कोट्या पश्चिमं लवणसमुद्रं स्पृष्टः च अथ वैताढ्यस्योच्चत्वादिना प्रमाणमाह पणवीसमित्या-
दि पंचविंशतियोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन सक्रोशानि षड्योजनानि उद्वेधेन पंचाशद्योजनानि विष्कंभेन तस्य वै-
ताढ्यस्य बाहत्ति बाहा बाहुः पूर्वपश्चिमेन पूर्वापश्चिमायां इति समाहारः पूर्वपश्चिमेन प्रत्येकं बाहा नाव द्विवि-

वेअड्ढे णं पव्वए पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुर-
च्छिमिल्लाए कोडीए पुरच्छिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवण-
समुद्दं पुट्ठे पणवीसं जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं छस्सकोसाइं जोअणाइं उव्वेहेणं प-
न्नासं जोअणाइं विक्खंभेणं तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं चत्तारि अट्ठासीए जोअणसए
सोलस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स अद्धभागं आयामेणं पण्णत्ता तस्स जीवा उत्तरेणं॥

ध्य ऋज्वी वक्रा च तत्र या ऋज्वी सा सर्वापरायता एकैकं पर्वतमध्यवर्तिनी वक्रा चोत्तरदक्षिणायता एका सर्वस्यां
अपरा च ग्रंथे २००० प्रमितायां तस्याश्च स्वरूपनिरूपणमिदं शृणु प्रकृतमन्यानि समवायांगस्याश्चैकशद्शा-
लक्षणं च स्पष्टं प्रतिपत्त्या दैर्घ्येण योजनप्रमाणमाह चत्तारीति चत्वारि योजनशतानि अष्टाशीत्यधिकानि षो-
डश चैकोनविंशतिभागा योजनस्यार्धभागश्च लायाः सार्द्धषोडशकला इत्यर्थः तदंकस्थापना चेयं योजन ४८८
कला १६ १९ आयामेन दैर्घ्येण प्रज्ञप्ता। तस्य वैताढ्यस्य जीवा उत्तरेण उत्तरदिग्वर्तिनी

प्राचीनप्रतीचीनायता पूर्वपश्चिमदीर्घा द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टा पश्चिमया
कोट्या पश्चिमं लवणसमुद्रं स्पृष्टा तस्या दैर्घ्यप्रमाणं यथा दसजोअणसहस्साइं इति दशयोजनसहस्राणि विंशत्य-
धिकानि सप्त योजनानि च द्वादश चैकोनविंशतिभागा योजनस्य आयामेन तदंकस्थापना १०७२० कला १२ १९ तस्य
जीवायाः धनुःपृष्ठं दक्षिणेन दशयोजनसहस्राणि सप्तशतानि त्रिचत्वारिंशदधिकानि पंचदश चैकोनविंशतिभागाः यो-
जनस्य तदंकस्थापना १०७४३ कला १५ १९ परिक्षेपेण परिधिना अथ वैताढ्यस्य बाहा जीवाधनुःपृष्ठानां क्रमेण क-

पाईणपडीणायता दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा पच्च-
त्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा दसजोअणसहस्साइं सत्त य वीसे जोअ-
णसए दुवालस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स आयामेणं तीसे धणुपट्ठं दाहिणेणं दस-
जोअणसहस्साइं सत्त य तेआले जोअणसए पन्नरस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खे-
वेणं

रणानि प्रदर्श्यंते तत्र प्रथमं बाहायाः करणं चैवं। इषुधनुःपृष्ठाल्लघुधनुःपृष्ठे शोधिते यदवशिष्टं तस्यार्द्धं
बाहाया आयामपरिमाणं भवति यदुक्तं गुरुधणुपट्ठा लहुधणुपट्ठं सोहियं अद्धिअं बाहत्ति तथाहि वैताढ्यस्य धनुःपृष्ठं तस्मा-
द्भरतपृष्ठवत् दक्षिणभरतार्द्धस्य धनुःपृष्ठं तत्र वैताढ्यस्य धनुःपृष्ठे दशसहस्राणि सप्तशतानि त्रिचत्वारिंशा-
दधिकानि योजनानां कलाश्च पंचदश एवंरूपात् इषुधनुःपृष्ठात् नवसहस्राणि सप्तशतानि षट्षष्ट्यधिका-
नि कलाश्चैकं ९७६६ १ रूपं लघुधनुःपृष्ठे शोध्यते शेषं स्थितं नवशतानि सप्तसप्तत्यधि-
नि योजनानां कलाश्चतुर्दश तदंकस्थापना ९७७ कला १४ एतस्यार्द्धे लब्धं चत्वारि योजनशतानि अष्टा-

जं०स०टी०

ज्ञात्यधिकानि कृत्वा स्वस्वार्द्धे लोउ ज्ञातदंडस्थापना ४००००कः१६ १९०० नावन्नारिमाणो सर्वस्या मध्यस्यां वदिशि प्रत्येकं च ज्ञाः
मूलानाद्दा च अथ वैताढ्यजीवाकरणं यथा जंबूद्वीपविष्कंभः कलाकृतः एकोनविंशतिलक्षप्रमाणो वैताढ्यसंबंधिषीर्षं अ
वगाहः पंचाशत्सहस्राधिका पंचाशद्गुणप्रमाणा कृता ५०००० अनयोः क्रियते जातः शेषाराशिरष्टादशलक्षाश्च नव
तिसहस्राणि पंचशतानि पंचविंशत्यधिकानि १८९०५२५ यावान् कृत्यामित्राणोन नवशतपंचाशद्वैतादृत्रिगुणा गुणा जाताः
एककाः स्वस्थाने द्विकाः समका द्विकस्थाने कृत्स्नशिकाः समकाः पंचकाः १०३७२४३७५ एकराशिर्गुणयित्वा शेषाद्गुण्यतां जातस्य
उहा एकस्य शून्यं शून्यमेव अतस्त्रयोदशानवकाः समकाः पंच   काः शून्यमष्टावृष्ट्यादिवष्टसहस्राः ४५ अस्पराशेर्वर्गमूलानयने ५४
लब्धंवेलदेताजिसहस्राणिषट्शतानि एकत्र   चत्वधिकानि २०३६७१ शेषराशिस्तु चत्वाः समतिसहस्रा

णि एकानविंशत्यधिकानि ७४०१९ वेदम्   रा शिः उन्नत्रतस्नोलक्षाः समसहस्राणि त्रीणिशतानि ध्वजा
त्यधिकानि ४०७२८ वर्गमूलस्य छकलाराशि   र्योजनकरणाषीसेकोनविंशत्या भागाहियाते लब्धानियोजना
नां दशसहस्राणि सप्तशतानि विंशत्यधिकानि कलाश्चैकादश १०७२०क० ११ उद्धरित शेषराशयेकत्वा किं विहितैर्कर्वक
लाविद्विभितिपादशाकलादृति च अथ वैताढ्यस्य धनुःपृष्ठकरणं यथा वैताढ्यस्येषुः कलाः त्रिचतुःपंचाशच्छतानि पंचस
प्तत्यधिकानि ५४७५ अस्य वर्गो विधीयते जाते द्विको नवको नवकः समकः पंचकः षट्को द्विकः पंचक २९९७५६२५ अस्ये
ति द्विगुणशराशिः षड्गुणीयते जाता मेककः समको नवकोः ष्ट्रकः पंचकस्त्रिकः समकः पंचकः शून्यं १७९८५३७५ बेति ए
षराशिर्वैताढ्य समको जीवावर्गे प्रक्षिप्यते जीवावर्गस्तु चतुष्क एककः चतुष्कोनवकः शून्यनवकः समकः पंचकः शून्यष

ट्क ४४९००७५०० चेति मेलने जाता मिदं चतुष्क एककः षट्कः षट्को नवकः नवकः पंचकः एकको द्विकः पंचकः शून्यं ४१६६१०
५१२५०० चेति अस्य वर्गमूलानयने लब्धं देशं देवपंचाशत्सहस्राणि चत्वारि एकं शतानि द्विपंचकलानां २०४१२ शेषराशिस्तु स
प्ततिसहस्राणि दश शतानि षट् विंशत्यधिकानि ७७०२६ छेदकराशिश्च तत्र लक्षाः अष्टौ सहस्राणि द्विशतानि चतुः षष्टि च
४०८२४ वर्गमूलं लब्धस्तु राशिर्योजनकरणाय एकोनविंशत्या भज्यते लब्धा योजनानां दशसहस्राणि सप्तशतानि त्रि
चत्वारिंशच्च कलाश्च पंचदश १०७४३क० १५ च अथ वैताढ्यस्य संस्थानमाह रुप्पगत्यादि सर्वस्य संस्थानसंस्थितः तत्र रु

रूप्पगसेवाणं से वि ए सच्चरयणामए अछेस   णहे लण्हे घट्ठे मट्ठे नीरए णिप्पंके निक्कंकडच्छाए सप्पा
ते समरीए पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे   पडिरूवे उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइयाहिं दो
हि अ वणसंडेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते   ताओ णं पउमवरवेइयाओ अद्धजोअणं उड्ढं उ
च्चत्तेणं पंच धणुसयाइं विक्खंभेणं पव्व   यसमियाओ आयामेणं वण्णओ भाणिअव्वो॥

रूप्यकानां सर्वरूप्यमयं विशेषस्य संस्थानेन   संस्थितः सर्वरत्नमयः स्फटिकमयः रूप्यात्मकः इत्यर्थः अच्छे सण्हे
इत्यादि विशेषणानि जगतीवद्व्याख्येयानि यथा अच्छः स्वच्छः आकाशस्फटिकवदित्यादि यावत् प्रतिरूपः प्रतिविशिष्टं रूपं
रूपं यस्य सं तथा प्रतिबद्धं यत्र स्थेनादि सर्वावेनायोनके वल्लसुक्तो लक्षणः स्वरूपत एव किंतु स्वोचितशोभाकारिवस्तुकलितत्वात्
तत्र उभयोः पार्श्वयोः उत्तरतो दक्षिणतश्चेत्यर्थः द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां वनखंडाभ्यां च सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंतात् सम
स्त्येन संपरिक्षिप्तो वेष्टित इत्यर्थः अथ पद्मवरवेदिकयोः स्वरूपमाह ताओ णमित्यादि ते पद्मवरवेदिके अर्द्धयोजनमूर्द्ध्वोच्चत्वेन
पंचधनुःशतानि विष्कंभेन पर्वतसमिके पर्वतसमावे आयामेन दैर्घ्येण वर्णकोऽनयोः सर्वयथा जगतीवेदिकाव

तत्थ णमित्यादि तयोर्वनखण्डयोः णमिति प्राग्वत् द्वौ देवौ परिवसतः किंलक्षणौ महर्द्धिकौ महती ऋद्धिर्भवनपरिवारादिरूपा
ययोस्तौ तथा महती द्युतिः शरीराभरणादिप्रभवा ययोस्तौ तथा एवं महाबलौ महायशसौ महासौख्यौ विशिष्टसातौ महानुभागौ
विंत्यशक्ती पल्योपमस्थितिकौ पल्योपमस्थितिकौ तौ कौ इत्याह तद्यथा कृतमालकः नृत्तमाल
कश्च चकारावुक्तसमुच्चयार्थौ तत्र कृतमालकस्तमिस्रागुहाधिपतिः नृत्तमालकः खण्डप्रपातगुहाधिपतिरिति अ
थ कियद्दूरे वैताढ्ये विद्याधरश्रेण्यौ स्त इति दर्शयति तेसि णं वणसंडाणमित्यादि तयोर्वनखण्डयोः पार्श्ववर्ति

तत्थ णं दो देवा महिड्ढिआ महज्जुईआ महब्बला महायसा महासोक्खा महाणुभावा पलिओवमट्ठिई
आ परिवसंति तंजहा कयमालए चेव नट्टमालए चेव २ तेसि णं वणसंडाणं बहुसमर
मणिज्जाओ भूमिभागाओ वेयड्ढस्स प व्वयस्स उभओ पासिं दस दस जोअणाइं उड्ढं उप्पइत्ता ए
त्थ णं दुवे विज्जाहरसेढीओ पण्णत्ताओ पा ईणपडिणायताओ उदीणदाहिणविच्छिण्णाओ दस दस जो
अणाइं विक्खंभेणं पव्वयसमियाओ आयामेणं उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहिं वणसं
डेहिं संपरिक्खित्ताओ ताओ णं पउमवरवेइआओ अद्धजोअणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंच धणुसयाइं विक्खंभेणं

तयोर्वनषण्डयोर्बहुसमरमणीयाद्भूमिभागाद्वैताढ्यस्योभयोः पार्श्वयोः दश दश योजनानि ऊर्ध्वमुत्पत्य द्वे विद्याधर
श्रेण्यौ प्रज्ञप्ते प्राचीनप्रतीचीनायते उदग्दक्षिणविस्तीर्णे प्रत्येकं दश दश योजनानि विष्कम्भतः
पर्वतसमे आयामतः उभयोः पार्श्वयोः द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां वनषण्डाभ्यां परिक्षिप्ते ताओ णमि
त्यादि ताः पद्मवरवेदिकाः अर्द्धयोजनमूर्द्ध्वं उच्चत्वेन पञ्च धनुःशतानि विष्कम्भतः॥ ५६

पर्वतसमे चायामतः वर्णकश्च वेदिकायाः जगतीवेदिकावर्णकवत् ज्ञातव्यः वनषण्डावपि पद्मवरवेदिकासमानायाम
तौ वर्णकश्च तयोः पूर्ववत् अथ विद्याधरश्रेण्योः स्वरूपादिप्रश्नविषयाः सूत्रमाह विज्जाहरेत्यादि विद्याधरश्रेण्योर्भदंत णमि
ति प्राग्वत् भूमेः कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः इत्येतदाह से
जहेत्यादि तद्यथा नामेत्यादि प्राग्वत् आलिंगपुक्खरेइ वा जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिमित्यादि प्राग्वत् अथ विद्याधरश्रेण्योर्न
गरसंख्यामाह तत्थ णं दाहिणिल्लाए इत्यादि तत्र तयोर्मध्ये दाक्षिणात्यायां विद्याधरश्रेण्यां गगनवल्लभप्रमुखाः गगनवल्लभप्रमुखा

पव्वयसमियाओ आयामेणं वण्णओ णेयव्वो वणसंडावि पउमवरवेइआसमगा आयामेणं वण्णओ अ विज्जा
हरसेढीणं भंते भूमीणं केरिसए आगार भावपडोआरे पण्णत्ते गोयमा बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते
से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा जा व णाणामणिपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोहिए तं कित्तिमे
हिं चेव अकित्तिमेहिं चेव तत्थ णं दाहिणिल्ला ए विज्जाहरसेढीए गगणवल्लभपामोक्खा पण्णासं विज्जाह
रणगरावासा पण्णत्ता उत्तरिल्लाए विज्जाहरसे ढीए रहनेउरचक्कवालपामोक्खा सट्ठिं विज्जाहरणगरावासा पण्णत्ता

नाः पंचाशद्विद्याधरनगरावासाः प्रज्ञप्ताः तत्र नगराण्येव नगरावासा नगरावासा इति उत्तरस्यां दिशि विद्याधरश्रेण्यां रथनूपुर
चक्रवालप्रमुखाः षष्टिर्नगरावासाः प्रज्ञप्ताः श्रीआवश्यकचूर्णौ तु उत्तरसेढीए विज्जाहरा सट्ठिं णगराणि गगणवल्लहप्पमुहा दा
हिणिल्लेसेति तथा दाहिणसेढीए रहनेउरचक्कवालादीणि पण्णासेति उभयनगरयोर्विपरीतेनाभिधाने एवं ऋषभच
रित्रेऽपि सर्वेषामपि नगराणां नामान्युक्तानि तत्रापि रथनूपुरचक्रवालं दक्षिणश्रेण्यामुत्तरश्रेण्यां गगनवल्लभं उक्तं तत्रत्यपाठस्त्वयं
ते तथाहि प्राक् किंनरगीतं नरगीतं बहुकेतुः पुण्डरीकं हरिकेतुः श्वेतकेतुः सप्ताश्वकेतुः नगरं श्रीबहुरत्नं
एतयो लोहार्गलाप्यरिंजयेऽपि च स्वर्ग

MEMORIAL

लालेचरं ११ तथा २ वज्रार्गलं १२ वज्रविमोचननगरं १३ तथा महीसारं १४ जयपुरं १५ सुकृतमुखी १६ चतुर्मुखी १७ बहुमुखी
१८ रत्ना १९ विरजा २० ऽपि च अखंडलपुरं २१ चापि विलासयोनिपत्तनं २२ अपराजितं २३ कांचीदामाख्यं २४ सुविनयं २५ क्षेमंकरं
२६ सहचिह्नपुरं २८ कुसुमपुरीयं २९ अपि च संजयंती ३० शक्रपुरं ३१ जयंती ३२ वैजयंती ३३ अपि विजया ३४ क्षेमंकरं ३५ चंद्राभासा
पुरं ३६ तथा ३७ रविभासपुरं ३८ सप्तभूतलावासं ३९ महेंद्रं सुविचित्रं ४० महाग्रं ४१ च चित्रकूटं ४२ त्रिकूटकं ४३ वैश्रमणकूट
४४ शशिपुरं ४५ रविपुरं ४६ पुनः तथा विमुखी ४७ वाहिनी ४८ सुमुखी ४९ नित्योद्योतिनी ५० तथा श्रीरथनूपुरचक्रवालं ५१ पुनः
गवोत्तमं इति तथा अर्जुनी १ वारुणी २ वैरिसिंहारिणी ३ तथा कैलासं ४ वारुणी ५ विद्युत्प्रभं ६ किलिकिलं ७ तथा ८ चूडामणि
९ शशिप्रभं वंशालं १० पुष्पचूलं ११ हंसगर्भं १२ बलाहकं १३ शिवंकरं १४ श्रीसौधं १५ चमरं १६ विमलं १७
तथा वसुमत्कं १८ च शिवमंदिरं १९ वसुमती २० अपि सर्वसिद्धस्तुतं २१ अपि च सर्वशत्रुंजयं २२ तथा केतुमालाकं २३

एवामेव सपुव्वावरेणं दाहिणिल्लाए उत्त- रिल्लाए विज्जाहरसेढीए एगं दसुत्तरं ॥

२३ इंद्रकान्तं २४ महानंदनं २५ अशोकं २६ वीतशोकं २७ विशोकं २८ सुखालोकं २९ अलकतिलकं ३० नभस्ति-
लकं ३१ मंदरं ३२ कुमुदकुंदं ३३ गगनवल्लभं ३४ युवतितिलकं ३५ अवनितिलकं ३६ तथा सगंधर्वं
३७ मुक्ताहारं ३८ ततो ऽनिमिषविष्टपं ३९ अग्निज्वालं ४० गुरुज्वालं ४१ श्रीनिकेतपुरं ४२ तथा जयश्रीनिवासं ४३ रत्नकुलिशावा-
सं ४४ विशिष्टाश्रयं ४५ द्रविणजयं ४६ सभद्रं ४७ भद्राश्रयपुरं ४८ इतस्मात् फेनशिखरं ४९ गोक्षीरवरशिखरं ५०
लिधाम ५१ वैरसोभशिखरकं ५२ गिरिशिखरकं ५३ ततः धरणी ५४ वारुणी ५५ सुदर्शनपुरं ५६ ततः दुर्गं ५७ दु-
र्धरं ५८ माहेंद्रं ५९ विजयं ६० सुगंधिनी ६० रत्नाकरपुरं ६० तानि एषां प्राधान्येन नेतृपुरं गगनवल्लभं ॥
इति च । अथोक्तयोरेव सर्वसंख्यामाह एवामेवेति एवमेव उक्तप्रकारेण सपुव्वावरेणंति सर्वापरदिशोर्दक्षिणो-
त्तरनिर्द्धारितयोः सर्वसंख्या मीलनया दक्षिणोत्तरयोः श्रेण्योः एगं दसुत्तरंति एकं दशोत्तरं शतं विद्या-

विद्याधरनगरावासशतानं भवतीत्याख्यातं तीर्थकरादिभिरितिगम्यं । अथ विद्याधरनगराणि कीदृशानीति दर्शयति तेणं विज्जा
हरेत्यादि तानि विद्याधरनगराणि ऋद्धस्तिमितसमृद्धानि तत्र ऋद्धानि भवनैः पौरजनैश्चातीव वृद्धिमुपगतानि स्तिमितानि स्व-
चक्रपरचक्रतस्करडमरादिसमुत्थभयकल्लोलमालापरिवर्जितानि समृद्धानि धनधान्यादिविभूतिविस्तीर्णानि ततः पद-
त्रयस्य कर्मधारयः तथा पमुइअजणजाणवयादि जाव पडिरूवा इति पर्यंतं मिथिलानगरीवर्णकोक्तं वक्तव्यं । अथ नगरस्थितीनां
राजविरहिता न भवतीत्यत आह तेसु णमित्यादि तेषु विद्याधरनगरेषु बहवो विद्याधरराजानः परिवसंति राज्यश्रियं परिपा-
लयंति ते च राजानः कीदृशा इत्याह महयाहिमवंतेत्यादि मह- द्धिमवान् हिमवतः क्षेत्रस्योत्तरतः सीमाकारी वर्षधरपर्वतः म-

विज्जाहरणगरावाससयं भवतीति मक्खायं ॥ ते णं विज्जाहरणगरा रिद्धत्थिमियसमिद्धा पमुइयजण-
जाणवया जाव पडिरूवा । तेसु णं विज्ज- हरणगरेसु बहवे विज्जाहररायाणो परिवसंति
महयाहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारा ॥ रायवण्णओ भाणिअव्वो । विज्जाहरसेढीणं भंते मणुआणं
केरिसए आगारभावपडोयारे पन्नत्ते गोयमा ते णं मणुआ बहुसंघयणा बहुसंठाणा बहुउच्चत्तपज्जवा बहु-
आउपज्जवा जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति

लयः पर्वतविशेषः सुप्रतीतः मंदरो मेरुः महेंद्रः शक्रादिको देवराजस्तद्वत्सारा
: प्रधाना ये ते तथा रायवण्णओत्ति अत्र राजवर्णको वक्तव्यः स चौपपातिकोक्तः कूणिकराजवर्णकोऽत्रैव तल्लीनमतो लघुता-
र्थं सर्वेऽत्र विशुद्धराजकुलवंशप्रसूता निरंतरराजलक्षणविराजिताङ्गोपाङ्गा बहुजनबहुमानपूजिता सर्वगुणस-
मृद्धा इत्यादि यावत् राज्यं प्रसाधयमाणा विहरंतीति । अथ तत्र मनुष्याः कीदृशा इति पृच्छति विज्जाहरसेढीणं विद्याधरश्रेण्यो-
र्भदंत मनुष्याणां कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः स्वरूपविशेषः प्रज्ञप्तः प्रश्नः स्वाभाविकः गौतम ते णं ति ते णमिति प्राग्
वन्मनुजा बहुसंहनना बहुसंस्थाना बहूच्चत्वपर्यवाः बहवः उच्चत्वपर्यवा येषां ते तथा एवं बह्वायुःपर्यवाः यावत् ॥

जं०प्र०१

स्कंधेइ ।। ते णामए केइ जाव निया वक्करणात् बहूइं वासाइं आउयं पालेंति पालित्ता अप्पेगइया निरयगामी अप्पेगइया तिरियगामी अप्पे-
गइया मणुयगामी अप्पेगइया देवगामी अप्पेगइया सिझंति बुझंति मुच्चंति परिनिव्वायंति इत्यादि दक्षिणसंगतार्थमत्रय-
वर्ष्म कृतकृतविवक्षुः च अथ उत्तरयति वेताढ्यस्य णं भंते कियद्दूरं किमपि यावत् नासिणमित्यादि तयोर्विद्याधरश्रेण्योर्बहुसम-
णीयाद्भूमिभागाद्वैताढ्यस्य पर्वतस्योभयोः पार्श्वयोर्दशदशयोजनान्यूर्ध्वमुत्पत्य एत्थ णं ति अत्र प्रदेशे आभियोगदेवश्रेण्यौ
रम्ये आभियोग्याः शक्रलोकपालसंबंधिनइत्यनंतरं सूत्रकारएव वक्ष्यति किंलक्षणे प्राचीनप्रतीचीनायते उदीचीनदक्षि-
णविस्तीर्णे दशदशयोजनानि विष्कंभतः पर्वतसमे आयामेन उभयोः पार्श्वयोर्द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यां वनषंडाभ्यां च

कृतेनिताणिणं विद्याहरसेढीणं बहुसमर॥ मणिज्जाउ भूमिभागाउ वेयड्ढस्स पव्वयस्स उभउपासिं दस२
जोयणाइं उड्ढं उप्पतित्ता एत्थ णं दुवे आभिओग- गसेढीउ पण्णत्ताउ पाईणपडीणायताउ उदीणदाहिणवि-
त्थिन्नाउ दस२ जोयणाइं विक्खंभेणं प- व्वयसमियाउ आयामेणं उभउपासिं दोहिं पउमवरवे-
इयाहिं दोहिं वणसंडेहिं संपरिखित्ताउ। वसउ दोण्हवि पव्वयसमियाउ आयामेणं व आभिओगसे-
ढीणं भंते केरिसए आगारभावपडोआरए पन्नत्ते गो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते जाव तणेहिं उ-
वसोभिए वण्णाइं जाव तणाणं सद्दोत्ति व-

संपरिक्षिप्ते वसउ दोण्हवि वर्ष्मकाः तयोर्वेदिका वनषंडयोः प्राग्व-
द्वर्णको वाच्यः वेदिका वनषंडो पर्वतसमावायामेन च अथ अभियोग्यश्रेणिस्वरूपं पृच्छति आभिओगसेढीणमित्यादि आभियो-
गश्रेण्योर्भदंत कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम बहुसमरमणीयो भूमिभागः यावत्तृणैरुपशोभितः याव-
त्करणात् मणिलक्षणाभिः आलिंगपुक्खरेत्यादि यावत्तृणानां शब्दः तृणमणिशिलिजनवायमानवेणुवीणामृदंगाद्यनेकविध-
कृतिमनश्च निर्वृतिकरः प्रादुर्भवति च अथ आभियोग्यश्रेण्योराश्रयदाताप्रदर्शको आभियोग्याः॥

रम्याः ॥ कृत्स्ना व्यंतराः सेवंते त्यादि तयोराभियोग्यश्रेण्योर्बहवो व्यंतरा देवाश्च तत्र देवाः शोभनप्रदेशेषु नद्यां विस्तीर्णेषु
स्वयं सन्निविष्टः इत्यर्थः वानमंतरा देवा देव्यश्च यथासुखमासते शेरते च दीर्घकायप्रसारणेन च पुनर्नतु निद्रामपि कुर्वंति न
यद्देवयोनिकत्वेन तथा स्वभावात् यावत् नियावस्पृहा इति विशेषकल्याणरूपफलविपाकं प्रत्यनुभवंतः स्वस्य पुण्याकर्म-
णां इष्टस्वरूपेणास्वादयंतो विहरंतीति यावत्करणात् विहरंति निसीयंतीत्यादि संग्रहः आख्या च जगत्या तुल्यानपर्वत वर्णकेषु च
सातव्या च तासुणमित्यादि तयोराभियोगिकश्रेण्योः शक्रस्य देवराजस्य सोमयमवरुणवैश्रमणानां कायो निकायो येषां ते
तथा सोमादिपरिवारभूता इत्यर्थः विशुद्धक्रियादेवा स्तेषां तथा अन्यत्र वक्ष्यमाणतयोपात्तबोध्यास्तेषामाभियोगानां

तासिणं आभिओगसेढीणं तत्थ२ देसे तहिं२ जाव वाणमंतरा देवा य देवीओ य आसयंति सयंति
जाव फलवित्तिविसेसं पच्चणुभवमाणा वि- हरंति तासुणं आभिओगसेढीसु सक्कस्स देविंद-
स्स देवरण्णो सोमजमवरुणवेसमणकाइ- आणं आभिओगाणं देवाणं बहवे भवणा पण्णत्ता तेणं
भवणा बाहिं वट्टा अंतो चउरंसा वण्णउ जावअ- च्छरगणसंघविकिण्णा जाव पडिरूवा॥

देवानां बहूनि भवनानि प्रज्ञप्तानि तानि च भवनानि बहिर्वृत्तानि वृत्ताकाराणि अभ्यंतरचतुरस्राणि वण्णउत्ति वर्णको यावद-
प्सरोगणसंघविकीर्णानि देवांगनागणसमूहव्याप्तानि यावत्प्रतिरूपाणि तावद्वर्णनं वाच्यः यावत्करणाद्वितो वर्णकस्त्वेवं अ-
धउवस्कर्णिकासंघाणसंठिया उक्किण्णंतरविउलगंभीरखायपरिहा उत्कीर्णमिवोत्कीर्णमंतरावध्यक्रमित्यर्थः उत्कीर्णमंतरं या-
सां खातपरिखाणां तानि उत्कीर्णांतराणि विपुला विस्तीर्णा गंभीरा अलब्धमध्यतलाः खातपरिखा अत्र खातावधेन खातवपरिखेति
तत्र यन्नो विशेषः यद्यपरि स्थातपरि विशाला अधश्च संकीर्णा खातं न तस्य उपरि समस्थितिति येषां भवनानां तानि उत्कीर्णांतर
विपुलगंभीरखातपरिखाणि पागारट्टालकवाडतोरणपडिदुवारदेसभागा प्राकारेष्वट्टालकाः प्राकारस्योपरि-

जंबू०टी०

स्तम्भविशेषाः छत्रपाटलानि अतोली सक्कानि तोरणानि प्रतीतानि प्रतिद्वाराणि मूलद्वारापान्तरालवर्तीनि लघुद्वाराणि त
च्छुपरि देशविशेषास्तेषु मानि प्राकाराट्टालकचरिकाद्वारगोपुरतोरणप्रतिद्वारदेशभागानि तथा जंतसयग्घिमुसलमुसंढिपरिवारियाओ
शानि नानाप्रकाराणि शस्त्राणि यदाह शतघ्न्यः यानि पातिताः सत्यः शतसंख्यान् पुरुषान् घ्नन्ति मुसलानि प्रतीतानि मुसंढयः प्रहरण
विशेषास्तैः परिवारितानि समन्ततः परिवेष्टितानि अत एव अउज्झा अयोध्यानि परैर्योद्धुमशक्यानि सदाजयानि सर्वकालं ज
यवंति सदा गुत्ता सर्वकालं सप्रहरणैर्योद्धृभिः समन्ततो गुप्तानि सर्वतः समन्ततः संपरिक्षिप्तानि अत एवासदृश्यानि परेषां मनाग
पि मनसाप्यसंभवः तथा अडयालकोट्ठगरइया अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविचित्रच्छन्दितानि कोष्ठका अपवरका रचिताः स्वयमेव रा
जितानि अडयालकयवणमाला अष्टचत्वारिंशत्कृतवनमालानि खेममानि परस्तोपद्रवरहितानि सि
वा शिवानि सदा मंगलोपेतानि किंकरामरदंड किंकरभूता ये अमरास्तेषां दण्डैः करणभूतैरुपरक्षि

तानि सर्वतः समन्तात् रक्षितानि लाउल्लोइयमहिया गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिन्नपंचंगुलितलिया
उवचियवंदणकलसा वंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागा आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामक
लावा पंचवण्णसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिया कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामा
सुगंधवरगंधिया गंधवट्टिभूया अच्छरगणसंघविकिन्ना दिव्वतुडियसद्दसंपणदिया अप्सरोगणसंघः तेन विकीर्णानि व्याप्तानि मृ
दंगादीनां ये शब्दास्तैः संप्रणदितानि सम्यक्प्रकर्षेण नादितानि शब्दायमानानि सर्वकालं नदितानि शाश्वतानि सव्वरयणामया
अच्छा सण्हा घट्ठा मट्ठा णीरया निम्मला निप्पंका निक्कंकडच्छाया सप्पभा समरीया सउज्जोया पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा
पडिरूवा इति अत्र लाउल्लोइय इत्यादि विशेषणानि प्राग्व्याख्यातानि सर्वत्रापि क्वचिद्व्याख्यास्यमानानि इति च॥ ५८

अथैवं विधेषु भवनेषु कीदृशा देवाः परिवसन्तीत्याह एत्थ णमित्यादि अत्र णमिति अलंकारे भवनेषु शक्रस्य देवेन्द्रस्य देवराज
स्य सोमयमवरुणवैश्रमणादिका बहवः आभियोग्या देवा महर्द्धिका महाद्युतिकाः यावन्महासौख्याः यावत्करणात् महाबला मह
यशसो महानुभागा इति पल्योपमस्थितिकाः परिवसंति च अथ वैताढ्यपर्वत एव आभियोग्यश्रेण्यां मध्यभागवर्तिद्वयरूपेण मल्ला
द तासिणमित्यादि तयोराभियोग्यश्रेण्योः संबंधिनो बहुसमरमणीयाद्भूमिभागात् वैताढ्यस्य पर्वतस्य उभयोः पार्श्वयोः पंच प

एत्थ णं सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो सोमजमवरुणवेसमणकाइआ बहवे आभिओगा देवा महिड्ढिआ महज्जु
इआ जाव महासोक्खा पलिओवमट्ठिइआ परि वसंति च ताणं आभिओगसेढीणं बहुसमरमणिज्जाओ भूमि
भागाओ वेअड्ढस्स पव्वयस्स उभओ पासिं पंच पंच जोअणाइं उड्ढं उप्पइत्ता एत्थ णं वेअड्ढस्स पव्वयस्स सिह
रतले पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने दस जोअणाइं विक्खंभेणं पव्वयसमगे
आयामेणं पक्षाए पउमवरवेइआए य॥ केणयवणसंडेण सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते पमाणं वन्न
ओ दोण्हं पि च वेअड्ढस्स णं भंते पव्वयस्स सिहरतलस्स केरिसए आगारभावपडोआरे पन्नत्ते गोअमा बहु
समरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते से जहानामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं
उवसोहिए जाव वावीओ पुक्खरिणीओ जाव वन॥

योजनान्यूर्ध्वमुत्प्लुत्य गत्वा अत्रान्तरे वैताढ्यस्य पर्वतस्य शि
खरतलमुपरितनो विभागः प्रज्ञप्तः प्राचीनप्रतीचीनायतं उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णं दशयोजनानि विष्कम्भेन पर्वतसमकं आयामे
न पद्मवरवेदिकया पञ्चशतधनुःप्रमाणया एकेन च वनखंडेन वेदिकायाः बहिःप्रदेशवर्तिना बल्यावल
येन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तं प्रमाणं वर्णको द्वयोरपि पद्मवरवेदिकावनखंडयोर्वक्तव्यः च अथ वैताढ्यस्योप
रितलस्याकारादिविषयं प्रश्नमाह वेअड्ढस्स णमित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं उत्तरसूत्रे गोअम बहुसमेत्यादि

यावद्विहरंतीतिपर्यंतं जगत्या उपरितलविभागवर्णनवद्वाच्यं ॥ अथ वैताढ्यवर्त्तिकूटवक्तव्यताविषयं प्रश्नमाह जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम नव कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धायतनमिति सिद्धायतनोपलक्षितं कूटं सिद्धायतनकूटं १ दक्षिणभरतार्द्धदेवप्रासादावतंसकोपलक्षितं कूटं दक्षिणभरतार्द्धकूटं २ खंडप्रपातगुहाधिपतिदेवसंबंधिप्रासादावतंसकोपलक्षितं कूटं खंडप्रपातगुहाकूटं ३ एवं माणिभद्र ४ वैताढ्य ५ पूर्णभद्र ६ तमिस्रगुहा ७ उत्तरभरतार्द्ध ८ वैश्रमण ९ एतन्नामतो ये देवास्तेषां स्वस्वनाम्ना प्रासादावतंसकोपलक्षितानि कूटानि वाच्यानि ॥ अथ वैताढ्योपरि सिद्धायतनकूटं क्वास्तीति प्र-

जाव वाणमंतरा देवा य देवीओ य आसयंति जाव भुंजमाणा विहरंति ॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे भारहे वासे वेयड्ढे पव्वए कइ कूडा पं० गो० नव कूडा पं० तं० सिद्धाययणकूडे १ दाहिणड्ढभरहकूडे २ खंडप्पवायगुहाकूडे ३ माणिभद्दकूडे ४ वेयड्ढकूडे ५ पुण्णभद्दकूडे ६ तिमिसगुहाकूडे ७ उत्तरड्ढभरहकूडे ८ वेसमणकूडे ९ ॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवे २ भारहे वासे वेयड्ढपव्वए सिद्धाययणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते गो० पुरच्छिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं दाहिणड्ढभरहकूडस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे २ भारहे वासे वेयड्ढपव्वए सिद्धाययणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते छ सक्कोसाइं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं मूले छ सक्कोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं मज्झे देसूणाइं पंच जोयणाइं विक्खंभेणं उवरिं साइरेगाइं तिण्णि जोयणाइं विक्खंभेणं मूले देसूणाइं बावीसं जोयणाइं

क्व णं भंते इत्यादि क्व भदंत जंबूद्वीपे भारतवर्षे वैताढ्यपर्वते सिद्धायतनकूटं नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम पूर्वदिशि स्थितलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन दक्षिणभरतार्द्धकूटस्य पूर्वेण अत्र णमिति प्राग्वत् जंबूद्वीपे द्वीपे भरतक्षेत्रे वैताढ्यपर्वते सिद्धायतनकूटं नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तं तस्योच्चत्वादिप्रमाणं यथा षट् सक्रोशानि योजनान्यूर्द्ध्वोच्चत्वेन मूले सक्रोशानि षड् योजनानि विष्कंभेन मध्ये देशोनानि पंच योजनानि विष्कंभेनोपरि सातिरेकाणि त्रीणि योजनानि विष्कंभेन मूले देशोनानि द्वाविंशतियोजनानि

परिक्षेपेण परिधिना मध्ये देशोनानि पंचदश योजनानि परिक्षेपेण उपरि सातिरेकाणि नव योजनानि परिक्षेपेण ॥ अत एव मूले विस्तीर्णं मध्ये संक्षिप्तं उपरि तनुकं गोपुच्छसंस्थानसंस्थितं ऊर्द्ध्वीकृतगोपुच्छाकारमित्यर्थः सर्वात्मना रत्नमयं अच्छे इत्यादि प्राग्वत् ॥ तत्कूटं कीदृशमित्याह सेणमित्यादि तत् सिद्धायतनकूटं णमिति प्राग्वत् एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनषंडेन सर्वतः समंता संपरिक्षिप्तं वेष्टितं ॥ पमाणमित्यादि प्रमाणं वर्णकश्च दोण्हंपित्ति द्वयो-

परिक्खेवेणं मज्झे देसूणाइं पन्नरस जोयणाइं परिक्खेवेणं उवरिं साइरेगाइं नव जोयणाइं परिक्खेवेणं ॥ मूले विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पिं तणुए ॥ गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वरयणामए अच्छे सण्हे जाव पडिरूवे ॥ से णं एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते ॥ पमाणं वण्णओ दोण्हंपि ॥ सिद्धाययणकूडस्स णं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते से जहा णामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव वाणमंतरा देवा जाव विहरंति ॥ तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे सिद्धाययणे पण्णत्ते कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं ॥

रपि वेदिकावनषंडयोः जगतीवेदिकावनषंडवदित्यर्थः ॥ सिद्धाययणकूडस्स णंति सिद्धायतनकूटस्य बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः से जहेत्यादि यावद्विहरंतीतिपर्यंतं प्राग्वत् ॥ अथोक्तस्वरूपस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे यदस्ति तदाह तस्स णमित्यादि तस्यानंतरोक्तस्वरूपस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महत् सिद्धायतनं प्रज्ञप्तं सिद्धा अर्हंत स्तेषामायतनं गृहं सिद्धायतनं तच्च क्रोशमायामादिना कोसमित्यादि क्रोशमायामेन दैर्घ्येण अर्द्धक्रोशं अर्द्धं क्रोशस्यार्द्धक्रोशं क्रोशार्द्धमित्यर्थः विष्कंभेन देशोनं क्रोशमूर्द्धोच्चत्वेन

ततः कीदृशं अगोगत्रि आनन्दकन्दं स्वगतेः सन्निविष्टं संकलितं खचितं गारुत्मतादि संतोष्टनाः संलापविवर्जिताः उत्कृताः सुवृत्तिषु
ज्ञ.१. वृद्धिताः वराः प्रधानाः वज्रमयो वज्रालिका यावदिकाः तोरणानि चप्रतीतानि वरिवर्षीनि उपशिलिता वचिना इव रविन
ः सालतं जिकास्थ उत्रिकावे उत यथासंलानदनवरवज्रवदिकास्तातोरणानि वरविनसालतं जिकास्थयेव सलेष तो
संतोषतस्त्तनवरवज्रवेदिकातोरणा वरविनसालतं जिका एवं विधाः सुस्थिताः विशिष्टाः लक्षसंस्थिताः मनोज्ञसंस्थ
रनाः प्रज्ञासावास्तु शास्त्रा उसारेण वैडूर्यविमलमेला वैडूर्यरत्नमया विमलाभूला यत्रतत्संतोषतस्त्तनवरवज्रावेः

अगोगरवेतसयसन्निविवे खचितगाय॥ सुकयवरवज्र वेदश्चातोरण वरवरविनसालतं जिका।
सुस्थितिविशिष्टसंविश्रपम्रवेद लिङ्गविमलरवंलेः नागमणिरयणाखविश्रउत्कलव
अलमसुविलनन्नमिलाग इदानि। गउसलउरगणारमगार विदगवालगधिनरसदसर
लवमरकंजर वणलयपउमलयल निविनेकंवणामणिरयणामनिस्मा। नाणाविद॥

दिकातोरणावरवविनशालतं जिकासुस्थिता। विशिष्टलक्षसंस्थितप्रज्ञासवेडूर्यविमलसलं नानामणीत्यादि
नानामणयोरत्नानि वरविनानियत्रनमिलागे सनानामणिरत्नखविनः तथा उत्पलोवजसमोऽत्येनसमः सुविनञ्ञोनमि
नागोयव न स्नानामणिरत्नखचिताबूलवजसमसुविनमभिलाग इदानिमित्यादि ईदामृगाश्वकाः व्यालाः श्व
पदस्तुजगासुरवामृगाः शरसाश्चाश्वामद्य कायाः पनावः वमराश्चाश्वागावाः कृषलादयः शेषाः पद्मलताः
ताः अनीताएताभासकाविशिष्ठा विनमालेखा यवनतया कंवणत्यादि कांचनवमणयस्यरत्नानिदनेषांतम्
या वास्तुपिका शिखवंचम्पनतथा नागा॥ विद्वेत्यादि नानाविधाभिनीताप्रकाशानि॥ ६१

पंचवत्सीतिः पंचिकाशिःपताकानिचपविसामान्यतमंदितमत्र शिखवंचस्य ततथा चवालत्यादि वपलंचवंलंविकविका
यमानत्वात् मराविकवचं किरणजालपविहेयं विनिर्मुक्तम् लाउाल्लोऽश्चनि लाइखनामयक्रुणगोमयादिना उपलेपनं
उल्लोऽश्चन्नमयाना-मालकस्यवलेदिकादिनिः संमृष्टीकरणं नास्योमहितसजितं यद्यपि शाश्वतलावन तत्रगोमयादिले
पनासंसवः तथापि मनोहरत्वेनोपमयाऽवसातमं जावक्रयनियावदूधुजायावश्चरणान्नागा सासरसेत्यादि धजपर्यन्तेति
जयराजध्वजीवर्णकोवाच्यः व अथनिदायततस्यवारवरूध्यनामाह तस्माणमित्यादि तस्मनिदायततस्यनिदिशिति

पंचवसपंचायमाणपविमंदिञ्जणासिदवो॥ चवलमराविकवचंविणिम्मुञ्चतेलाउल्लोइयमहिपजवि
दृया व तस्माणं सिदायमणस्स निदि॥ सितउदारापस्सत्रा तणंदारापंचधणुसयाइंउद्धंउच्चत्ते
ण अञ्वाइज्जाइंधणुसयाइं विक्खंभेणं। तावतिअंचेवपवेसेणं सेआवरकणगथूभिआग
दारवणउजावमाला व तस्सणंसि दायतणस्स बहुमज्झदेसभाए मणिपेठिआ पसत्ते
उवणामए व आयतणस्सणं वज्जसमरा मृणियस्सा। तिरस्खदिल्लवल्लकामत्र्रेषखावतनोवारा
णिप्रक्रमाणि नानिदारानिपंचधनुःशतान्यूर्ध्वत्वेन अर्धतृतीयानिधनुःशतानिविष्कंभतः तावदेवप्रवेशेन तावदे
वविष्कंभप्रमाणमेवप्रवेशेन सेआवरत्यादि नानिदाराणि श्वेतानि प्रायोऽङ्कमयत्वात्वरकनकमयाः स्तूपि
काः शिखराणि येषांतानितथा दारवरसउनि विजयदारवदर्णकोवध्योयावद्वनमाला व तस्मणमित्यादि तस्य
सिदायतनस्यस्यबहुमध्ये वज्जसमरमणीयोत्रभिलागःप्रज्ञप्तः सेजहानामएइतिपदेनयावदसतिपिमणीनिस्तितं
भूमिलागवर्णकोऽवगंतव्यः व आयतणस्सणमित्यादि आयतनस्यसिदायतनस्य बहुसमरमणीयस्य

MEMORIAL

जं॰२।२।

त्तमिलागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं ति अत्र महानेको देवच्छंदकोऽर्हत्प्रतिमास्थानं प्रज्ञप्तः स च पंचधनुःशतान्यायाम
विष्कंभेन सातिरेकाणि पंचधनुःशतान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन सर्वरत्नमयः अच्छेत्यादि विशेषणक
दंबकमत्र क्रममपि स्वयमेव परिभावनीयं एत्थ णं ति अत्र देवच्छंदके अष्टशतमष्टाधिकं शतं जिनप्रतिमानां जिनो
त्सेधप्रमाणमात्राणां तत्र जिनोत्सेधो जघन्यतः सप्तहस्ताः उत्कर्षतः पंचधनुःशतानि परमिह तिर्यक्कुलाकवर्त्तिवेन पं
चधनुःशतानामित्यर्थः यदुक्तं तदुस्सेहंगुलेण सत्तकरा बहलोऽप्युहलोए सासयपडिमा वंदे पणधणुसयमाणा
तिरिलोए २ इति यत्तु राजप्रश्नीयोपांगे सूर्या र्याभविमाने जिनप्रतिमानामुत्सेधप्रमितत्वमुक्तं तत्पंचधनु

त्तमिलागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ। णं महं एगा देवच्छंदए पण्णत्ते पंचधणुसयाइं आया
मविक्खंभेणं सातिरेगाइं पंचधणुस याइं उड्ढं उच्चत्तेणं सव्वरयणामए एत्थ णं अट्ठसयं
जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमेत्ताणं। संनिक्खित्तं चिट्ठति एवं जाव धूवकडुच्छुगा॥

:शतानि संभाव्यंते इति सम्यक् तत्त्वं बहुश्रुतगम्यमाचार्य श्लोकवर्तमानसंसारावनायास्यविसंवादानेव विज्ञेयान पर्यालोचनाद्वे
वे देवानां तद्भवधारणीयशरीरेण नाहंत्प्रतिमानां सज्जीकरणादावसंगतमिवाभाति न चैवं ति न चैवं तिर्यग्लोकेऽपि स
मानं यतो देवानां वैक्रियशरीरेण सज्जीकरणादिकमित जिनप्रतिमासज्जीकरणे तदुचितप्रमाणवत्वैवशरीरेणेः
तिनासंगतिरिति संनिक्खित्ते चिट्ठति संनिक्षिप्तं शाश्वतभावेन यानि स्थितानि एवं जाव निरवशेषं यावत्धूपकडुच्छुकाः यावत्करणादि
दं तासां वर्णकं तासि णं जिणपडिमाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तवणिज्जमया हत्थतलपायतला अंकामयाइं
णखाइं अंतोलोहियक्खपडिसेकाइं कणगामईउ जंघाउ कणगामया जाणू कणगामया ऊरू कणगामईउ गायलट्ठि

६२

ईउ तवणिज्जमयाउ णाभीउ रिट्ठमईउ रोमराईउ तवणिज्जमया चुच्चुआ तवणिज्जमया सिरिवच्छा सिलप्पवालमय
याउ ओट्ठा फालियामया दंता तवणिज्जमईउ जीहाउ तवणिज्जमया तालुआ कणगामईउ नासिगाउ अंतोलोहियक्खपडि
सेगाउ अंकामयाणि अच्छीणि अंतोलोहियक्खपडिसेगाइं रिट्ठामईउ ताराउ रिट्ठामयाणि अच्छिपत्ताणि रिट्ठामईउ भमु
हाउ कणगामया सवणा कणगामईउ णिडालपट्टिआउ वयरामईउ सीसघडीउ तवणिज्जमईउ केसंतकेसभूमीउ
रिट्ठामया उवरिमुद्धया इति अस्यार्थः तासां जिनप्रतिमानामयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा तपनीयम
यानि हस्ततलपादतलानि अंकामयाः अंकरत्न मया अंतर्मध्ये लोहिताक्षरत्नप्रतिसेकाः नखाः कनकमय्य
र्जंघाः कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरवः कनकमय्यो गात्रयष्टयः तपनीयमया नाभयः अरि

ष्टरत्नमया रोमराजयः तपनीयमयाश्चूचुकाः स्तनाग्रभागाः तपनीयमया श्रीवत्साः शिलाप्रवालमया
विद्रुममया ओष्ठाः स्फटिकमया दंताः तपनीयमय्यो जिह्वाः तपनीयमयानि तालुकानि कनकमय्यो नासिकाः अंत
र्लोहिताक्षप्रतिसेकाः अंकरत्नमयान्यक्षीणि अंतर्लोहिताक्षप्रतिसेकानि अरिष्टरत्नमय्योऽक्षिमध्यगतास्तारकाः
रिष्टरत्नमयानि अक्षिपत्राणि रिष्टरत्नमय्यो भ्रुवः कनकमयाः कपोलाः कनकमयाः श्रवणाः कनकमय्यो ललाटपट्टि
काः वज्रमय्यः शीर्षघटिकाः तपनीयमय्यः केशांतकेशभूमयः केशांतभूमयः केशभूमयश्च रिष्टमया उप
रिमूर्द्धजाः केशा इति। तासां जिनप्रतिमानां पृष्ठतः वर्णकं यथा तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठउ पत्तेयं पत्तेयं छत्तधारपडि
माउ हिमरययकुंदिंदुप्पगासाइं सकोरंटमल्लदामाइं धवलाइं आयवत्ताइं सलीलं धारमाणीउ चिट्ठंति तासि णं जि

जं.व.१

णपडिमाणं उत्तरपासे पत्तेअं२ चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ चंदप्पहवइरवेरुलियनाणामणिरयणखचिअचित्त
दंडाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयय अमयमहियफेणपुंजसंनिगासाओ चामराओ गहाय सलीलं वीइमा
णीओ२ चिट्ठंति तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ जक्खपडिमाओ भूयपडिमाओ कुंडधारपडिमाओ सन्नि
खित्ताओ चिट्ठंति ताओ णं सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठसयं घंटाणं अ
ट्ठसयं भिंगाराणं एवं आयंसगाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं मणोगुलिआणं वायकरगाणं चित्ताणं रयणकरंडगाणं

कहि णं भंते वेअड्ढपव्वए दाहिणड्ढभरह कूडे णामं कूडे पण्णत्ते? गो. खंडप्पवायकूडस्स पुर
च्छिमेणं सिद्धायतणकूडस्स पच्चत्थिमे एत्थ णं वेअड्ढपव्वए दाहिणड्ढभरहकूडे णामं कू
डे पण्णत्ते सिद्धायतणकूडप्पमाणसरिसे जाव तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभा
गस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे पासायवडिंसए पण्णत्ते॥

हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचंगेरीणं। जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपड
लगाणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्ठसयं धूवकडुच्छुयाणं चिट्ठंति च अथ यतः सिद्धायतनकूटं सर्वे
षां तद्दक्षिणार्धभरतकूटं व्याख्यातुमुपक्रमते कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं च अथोत्तरसूत्रं खण्डप्रपातकूटप्रमाणमति
दिशति सिद्धायतनकूटस्य प्रमाणेनायामविष्कम्भोच्चत्वादिना सदृशं यत् तत् सिद्धायतनकूटप्रमाण
सदृशं जाव तस्स णं इति यावत्तस्य दक्षिणार्धभरतकूटस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थ णं इति
अत्रान्तरे महान् प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः यावच्छब्दात् कोसं उड्ढं उच्चत्तेणमित्यादि

सर्वप्रमाणतः कीदृश इत्याह कोसं ति क्रोशमुच्चत्वेन अर्धक्रोशं विष्कम्भेन अब्भुग्गयमि अभ्युद्गतोच्छ्रितः सर्वतो वि
निर्गता उत्कटा प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रभा तया सित इव बद्ध इव तिष्ठतीति गम्यते अन्यथा कथमिव
अतिदूरमुच्चः सन् निरालम्बनस्तिष्ठतीति भावः जाव त्ति यावत्पदात् पासाईए दरिसणिज्जे इत्यादि ग्रा
ह्यं सिद्धायतनवर्णकसदृशमपि समानं च त स्स णमित्यादि तस्य प्रासादावतंसकस्य बहुमध्यदेशभा
गे अत्र महदेका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता सा पञ्च धनुःशतान्यायामविष्कम्भेन अर्धतृतीयानि धनुःशतानि

तस्स णं पासायवडिंसगस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगा मणिपेढिआ पण्णत्ता पंचधणुसय
इं आयामविक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई च तीसे णं मणिपेढिआए
उप्पिं सिंहासणं पण्णत्ते सपरिवारं भाणिअव्वं च से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ दाहिणड्ढभरह
कूडे२ गो. दाहिणड्ढभरहकूडे णं दाहिणड्ढभरहकूडे णामं देवे महिड्ढिए जाव पलिओवमट्ठितीए

सिद्धायतनस्य सर्वात्मना मणिमयी च तीसे णमित्यादि तस्यां मणिपीठिकायां णमिति प्राग्वत् उपरि सिंहा
सनं प्रज्ञप्तं तच्च सपरिवारं सामानिकादिपरिवारस्य संबंधीनि यानि सिंहासनानि तैः सहितं परिकरितं सिंहासनं भणित
व्यं च अथ नामान्वर्थं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि सेशब्दोऽथार्थः अथ केनार्थेन अनन्तरोक्तं कूटं एवमुच्यते
दक्षिणार्धभरतकूटमिति भगवानाह गौतम दक्षिणार्धभरतकूटे णमिति प्राग्वत्
दक्षिणार्धभरतनामा देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवसति यावच्छब्दात् मह
द्युतिक इत्यादि ग्राह्यं च सेणं तद्वेत्यादि स दक्षिणार्धभरतकूटं॥

दालिध्मानादेवः तत्रैव तत्र दक्षिणार्द्धभरतकूटदेव उत्पद्यते तत्र सामानिकसहस्राणां मासंनवान् स्थानं तत्र निजस्था-
मिनासह समानद्युतिविभवादो ये ते सामानिकाः आध्यात्मिकेन्द्र एव स्वयमाधिपत्यरहिता अपि स्वामिना
सह समानद्युतिविभवाः स्वामिनाममात्यपितृगुरूपाध्यायमहत्तरवत्पूजनीयाः तेन त्वं स्वामिनं स्वामित्वप्रतिप-
न्नाः तत्र स्वामिनोऽपि इंद्रादयोऽनेकविधाः निजरसाभ्यन्तरविस्तन्यावगंतव्याः तथा चतसृणां मग्रमहिषीणां
अग्रा सर्वासांतोऽपरयानामहिष्यः कृताभिषेकादेवोऽग्रमहिष्यः तासां किंलक्षणानां सपरिवाराणां सहपरिवारेण
प्राप्य कुंदेवीसहस्रलक्षणेन तवैतयास्मात्र   रसां तथा तिसृणां पर्षदां तत्र पर्षत्परिवारः सा च त्रिधा अभ्यन्तर-
तिलदात् तत्रापि परिकरभूता देवा देव्यश्च   अतिगौरव्यत्वात् प्रयोजनेष्वागतापवागच्छेति सा अन्यत्र-

यविवयति व सेणं तद्व तत्र गदेसामा॥   णी अत्रसादस्माणं वउण्देश्रमामहिस्माणं सपरिवार
                 णं तिण्हंपरिसाणं सत्तं
आया यत्राह्नताश्चनाह्वताश्चागच्छेति सामध्यम्   रहिताया यत्रनाह्वताप्यागच्छेति
साबाह्या हतीयेतिलावयवाय यासहानालोवि-   ते निजप्रयोजनमपारण्यां तिस्रसाउयादादिप्रयोजने वावक्ष
मध्यग्रा कं परमभित्रसंदतिसहशा या साऽस्यंतरपर्षदरश्च स्यंतरपर्षदासह पर्यालोचितं यास्मे निवेद्यत यावद्म
प्याकं पर्यालोचयता सम्मतमागतं तुष्पादमपि किमेवसम्मतं तवेति सामध्यमाचयत्के उत्तरायपर्षदा सह पर्यालो
चितं द्वितीयपाव सदहदाहतं करणायेव निवेदयति यदेवं क्रियता मितिसाबाह्या इतासांपर्षदां तथासप्तण्हमिति स सानामन
कानां तत्रानीकानिसैन्यानि तानिव गंधर्वरनाय रहय रगजवरवथ पदातिहमहिषातानीकरूपाणि तत्रायाधिश्रनाके तु पा-
लाम्प शेषाणित्रपवायानाकानि तुरूपयोगानि समानामप्पनाकानां विताकारिणोऽवत्पत्राधिपत योसवयोव अन्यर्व

संगत्यत्र प्रयोजन सम्प्रत्युपयुक्तानतावतः प्रतश्राह सन्नाणंदंस्मणि आदिवईणंति सतामन्ताकाधिपतीनां षोडशानामा
त्मरक्षकदेवसहस्राणां तत्राधिकृतकूटाधिपति दक्षिणार्द्धभरतकूटनाम्नो देवस्यात्मानं रक्षयतीत्यात्मरक्षकाः ते च स्वामि
नोऽपायानावेच्छितिपरिपालनाय शास्त्रमत्रयेव स्वामिनः परितान्हत्तत्तु बद्धस्तु तलोचित पछिक्षा श्चरादिसहकरणा
वग्रपालनयाः स्वस्वामिमुस्तनिश्चलस्तव्यपरेषां स्रोसमापादयंतोऽवरक्षकाइव तिष्ठंति एतेच परिवारभूता अपि नियतस
ख्याका केवलभृत्तमात्रसेवकाःमणोताः अथानियतसंख्याकान्यपनेवे अनेकानियतप्रयोजननियुक्ता येदेवादेव्यश्च तां
स्तथा सर्वाश्र अहृष्टासनस्मृदायेनाहदाद्धि   णादेवादि दक्षिणार्द्धभरतकूटस्यादेवस्य दक्षिणार्द्धभरतायारा

सन्नाद्धंस्मणिआदिवईणंसोलसएहं आय   र   रक्षदेवसाहस्साणं दाहिणहुलरहकूटस्स दाहिणइसर
हाएरायहाणीए अस्रेसिंच बहूणंदेवा   ण   य   देवीणयजावविहरइत्ति च कहिणंसंतिदाहिणहुलरह
कूडस्सदेवस्स दाहिणद्धाणामंरायहाणी   ण्णा   पएत्ता गोअमा मंदरस्सपव्वयस्सदक्खिणेणंतिरिअम
                 संखिज्जेदीवसमुद्देवीतिवतित्ता अन्नंजंबुद्दी
उत्सन्नामाप्पंववहूनांदेवानांदेवीनांचाधिपत्ये   कानांयावद्विहर।
त्यास्मे अत्रयावत्करणादिदहव्यं आहेवच्चं पोरेवच्चंसामित्तंतरहिन्नं अणाईसरसेणावच्चंकारमाणेपालेमाणेमहयाहयनह
हगीअवाइअ तंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुपडहवाइअरवेण दिव्वाइंभोगभोगाइं भुंजमाणोविहरइत्ति च अथा
स्याजधानीवेताप्यतीति निजकल्पवास्य पुत्रचेतिशेकायाह इति कहिणंसांतिरस्यापि कृतदंतदक्षिणार्द्धभरतकूटना
म्नोदेवस्यदक्षिणार्द्धभरतनाम्नाराजधानी प्रज्ञप्ता भगवानाह गौतम मंदरस्यपर्वतस्य दक्षिणतस्तिर्यगसंख्येयान् द्वीप-
समुद्रानतिव्रज्य अत्रांति अन्यं प्योन्तरप्रहाद स्याजंबुद्वीपादपरं जंबुद्वीपंरदक्षिणतश्चादशयोज॥

जं०भा०श० नसहस्राण्यवगाह्य अत्रांतरे दक्षिणार्द्धभरतकूटस्य देवस्य दक्षिणार्द्धभरतनाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता अनेन प्रस्तुतकूटा
धिपतेर्देवस्य वैताढ्यवर्त्तिनि कूटे क्रीडादिप्रयोजनवशादागतस्यैव दाक्षिणात्ये वा स्थितिः न तु नः सर्वदेति सूचितं राजधा
न्यामेव प्रायः स्थितिः संभवात् एवमपरेषामपि कूटनिवासिनां देवानां देवीनां चावसातव्यं सा च कीदृशीत्यत्रातिदेशा
माह जहा विजयस्सेति यथा विजयस्य देवस्य विजया नाम्नी राजधानी सा च द्वादश योजनसहस्राण्यायामविष्कंभा
भ्यां सप्तत्रिंशद्योजनसहस्राणि नवशतानि अष्टाचत्वारिंशानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण प्राकारेण
र्वतः समंतात् परिक्षिप्ता स च प्राकारः सप्तत्रिंश॥ त्योजनानि अर्द्धयोजनं च ऊर्द्ध्वमुच्चत्वेन मूले द्वादश

बारसजोअणसहस्साइं उग्गाहेत्ता एत्थ णं दाहिणड्ढभरहकूडस्स देवस्स दाहिणड्ढभरहा णा
मं रायहाणी भाणिअव्वा जहा विजए॥ यस्स देवस्स । एवं सव्वकूडा णेअव्वा जाव वेस
मणकूडे परीणयणं पुरच्छिमपच्चच्छिमे णं च इमासिं वण्णावासे गाहा मज्झे वेअड्ढस्स उ॥

योजनानि विष्कंभेन मध्ये सक्रोशानि षड्योज नानि विष्कंभेनेत्यादि तदादि समस्तराजधानीवर्णनं यावदुप
रूपा च अभिषेकशिष्टकविषयमतिदेशमाह एवं सव्वकूडा इति एवं दक्षिणार्द्धभरतकूटवत् सर्वाण्यपि कूटानि ज्ञात
व्यानि यावद्वैश्रमणकूटं अत्र कूटानां परस्परं दिग्विभागेनावस्थितिं सूचयन्नाह पुरोपरमित्यादि सिद्धायतनकूटा
दीनि नवापि कूटानि परस्परमनंतरं सर्वपश्चिमतोऽवसानानि सर्वदिग्भागेष्वपि पश्चिमदिगभिमुखं कूटमेतत्प्रणेतव्य
वस्थितानीति भावः । च अत्र कूटानां वर्णकवतिवेशं च कूटपरूपणान इमासिं इत्यादि इति अत्रार्थे अत्र वर्णावासे गा ६५
था कूटानां वर्णावर्णकपरिज्ञानाय यं वक्ष्यमाणा गाथेत्यर्थः तथाहि मज्झे वेअड्ढस्स उ वेताढ्यस्य मध्ये त्रिकविकः

कूटानि वैताढ्यस्य मध्यता नियतस्थानवर्त्तीनि त्रीणि कूटानि कनकमयानि सुवर्णात्मकानि शेषाणि सर्वाणि पर्वतकूटानि
रत्नमयानि भवंतीति गाथार्थः । च अयोत्कमेवार्थं नामग्राहं व्यक्तीकरोति माणिभद्रकूट इत्यादि माणिभद्रकूटं १ वैता
ढ्यकूटं २ सर्ववैताढ्यकूटं ३ वैताढ्ये त्रीणि कूटानि कनकमयानि शेषाणि षट् सिद्धायतनकूटं १ दक्षिणार्द्धभ
रतकूटं २ खंडप्रपातकूटं ३ तमिस्रकूटं ४ उत्त रार्द्धभरतार्द्धकूटं ५ वैश्रमणकूटं ६ संज्ञानि षडपि रत्नमयानि
च अथ नवानां कूटानां मध्ये प्रथमसि द्धायतनकूटस्य स्वामी अर्हन्नेव नान्यो देवः इतः स्थानां कूटानां
मधिपतीन्नामग्राहमाह दोण्हं ति द्वयोः खंड प्रपातनमिस्राभिधानयोः कूटयोः विसदृशनामकौ देवौ तद्यथा

कणगमयाति तिण्णिकूडाउ सेसा पव्व यकूडा सव्वे रयणामयाउत्ति माणिभद्दकूडे १ वेअड्ढकू
डे २ सव्ववेअड्ढकूडे ३ एए तिण्णि कणगा॥ मया सेसा छप्पि रयणमया य दोण्हं विसरिसनाम
या देवा नं कयमालत्ति ए चेव णट्टमाल ए चेव सेसाणं छण्हं सरिसनामया देवा सेसा जंनामया
यकूडा तन्नामा खलु हवंति ते देवा पलि

कृतमालकश्च नृत्तमालकश्च चकारावेवकारौ समुच्चयावधा
रणार्थौ शेषाणां च षण्णां तदिति शेषाणां षण्णां दक्षिणार्द्धभरतकूटं १ माणिभद्रं २ वैताढ्यकूटं ३ सर्ववैताढ्यकूटं ४ उत्तरार्द्धभरतार्द्ध
कूटं ५ वैश्रमणकूटं ६ नाम्नां कूटानां सदृशनामकाः सदृशं कूटेन समानं नाम येषां ते सदृशनामकाः देवा अधिपतयो
भवंति अयोत्कमेवार्थं व्यक्तीकर्त्तुं स्थितिं प्रतिपादयितुं गाथामाह सेसा जंनामया इत्यादि सेसत्ति पदं गाथाया बहिर्भू
तमपि गाथासर्वार्थसंगतिघटकं द्रष्टव्यं तेन सेसत्ति शेषाणि अधिपतिविसदृशनामकप्रतीतयसमस्तानि सिद्धायतनकू
टानि अष्टितिरिक्तानि षट्कसंख्याकान्यपि यन्नामकानि जंनामयावयत्ति यन्नामकानि कूटानि तन्नामानः खलु भवंति ते तन्नामान
एवतेद

जंबू०

अधिपतयो वसंति तथैव सिद्धायतनकूटसमा एव त्रिनादक्षिणार्द्धभरतकूटस्याप्यपि दक्षिणार्द्धभरतकूटनामा माणि
भद्रकूटस्य माणिभद्रनामेत्यादि पलिउवमट्ठित्ति तत्र देवः आलयकंदपल्योपमस्थितिका वसंती नियमाधी १ व अवि
रुक्रोसाणां राजधानी विषयप्रश्नमाह रायहाणीउ इत्यादि रायहाणीउ त्ति पदेन प्रश्नवाक्यं सूचितं तच्चैवं कहिणं
भंते सेसाणं पव्वयकूडमाइवईणं रायहाणीउ पण्णत्ताउ गोयमा इति अन्यथा प्रश्नवाक्यं पलगवद्धवनस्यासंलवा
त् अंतरायहाणीउ त्तिसरणेन आदौ रायहाणीउ त्ति पदस्याप्युपलक्षणत्वात् तथैव कूटदत्त गोयमा दक्षिणार्द्धभ

पलिउवमट्ठितीआ दवे ति पाव अपात्र
णाणं तिरिअमसंखिज्जेदीवसमुद्दे वी।
गाहत्ता अन्नंमि रायहाणीउ त्ति
णं लंत एवं जुंबुद्द विजयावट वेअ

श्रु १ व रायहाणीउ जंबुद्दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहि
इवइत्ता असंखिज्जे जंबुद्दीवे बारस जोअणसहस्साइं उ
गाउ विजयरायहाणीसरिसिआ उ व सेसाणं
इपव्वयाणं वि आइल्लाणं पव्वयाणं सरिस देवा संजुत्ता विलयमा
णं चिट्ठति॥

रतकूटस्य देवस्य राजधान्या उक्तवचन दतिरि। कानां समानां माणिभद्रप्रमुखाणां कू
टाधिपतीनां राजधान्यः प्रश्नः भगवानाह गौतम जंबूद्वीपे मंदरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन असंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्य
तिव्रज्य असंखिज्जे अन्यस्मिन् जंबूद्वीपे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य एवत्राणंति अत्रांतरे राजधान्यो भणितव्याः
ताश्च विजयराजधानीसदृश्य इत्यादिदृष्टिनमुच्चादिपरिमाणादारभ्य उद्धरिणापर्यंतं सर्वं मपि प्रागुक्तविजयराजधानी
सदृशं विजयसदृशं ता जति निर्वचनं ब अथवैताढ्यस्य नाम्नो निमित्तं प्रश्नयति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोत
म वैताढ्यः पर्वतः उद्दति दिधा ता भरतं क्षेत्रं आग्या विभजमानस्तिष्ठतीति तस्मा वैताढ्य इति नाम्नः साच युक्ता दर्शिता॥ ६६

तत्र चाद्रक्षणा त्ति विवं दक्षिणार्द्धभरतं वेताढ्यमध्यवर्तितैताढ्यः इषोस्रादितात्पर्यमिति। वैताढ्येन द्विधाकरणे भरतक्षेत्रस्यापि द्वैवि
ध्यं संपन्नं तदेवाह तं जहा दाहिणड्ढेत्यादि तद्यथा दक्षिणार्द्धभरतं चोत्तरार्द्धभरतं चेति अथ प्रकारांतरेणापि नाम्नो निमित्तमाह व
यट्टिति अन्नयदृति वेताढ्ये गिरिकुमारा वैताढ्यगिरिकुमारो देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवसति से तेणट्ठेणंति तद्वैताढ्यपर्वतगोयम ए
वमुच्यते वेताढ्यः पर्वतः अथ प्रकारांतरेणापि नाम्नो निमित्तमाह अदुत्तरं च णमित्यादि अथापरं च भरत वैताढ्यस्य गोत
म वैताढ्यस्य पर्वतस्य शाश्वतं नामधेयं प्रज्ञप्तं यतो वैताढ्यो न कदाचिन्नासीद्वा सदैवासीदित्यादिना अतएवानेकदाविन्नवर्तते वि
मानकालविनाशं सर्वदैव भवतीति भावः तथानकदा दावित्त न विष्यति किंतु भविष्यति विनाशमपर्यवसितत्वाच्च सदैव विः

तं जहा दाहिणड्ढभरह देव उत्तरड्ढभरह दे
वेउ एत्थ परिवसति से तेणट्ठेणं गो एवं वु
सासए णामधिज्जे पण्णत्ते जं ण कयाइ णासि

व वेअड्ढगिरिकुमारे एत्थ देवे महिड्ढिए जाव पलिओवमट्ठि
च्चइ वेअड्ढे पव्वए अदुत्तरं च णं गो वेअड्ढस्स पव्वयस्स
ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सति भुविं च भवति भविस्सइ
धुवे णिअए सासए अक्खए अव्वए अवट्ठि

ए ता ति प्रतिपन्नवांन देवं कालत्रयविनाशं नास्ति चयतिरेकं विध
यसंप्रत्यस्ति चं प्रतिपादयति भुविं चेत्यादि अभवद्भवति भविष्यति चेति त्रिकालावस्थायित्वात् ध्रुवो मेर्वादिवत् ध्रुवत्वादेव सदै
व स्वस्वरूपेण नियतः नियतत्वादेव शाश्वतः शाश्वत इव न पुनः शाश्वतवादे च समनंतर गंगासिंधुप्रवाहप्रवृत्तावपि पौमह्रदा
त्
कदाचिदनेकविध्याविद्रवे विनावस्थानात्स्थितोऽक्षयोऽनवत्वान् अक्षयः न व्ययति यथाक्रमस्वरूपाकारपरित्रिशोऽयस्य से
राक्षयः स्वरूपतो व्याप्यः अव्ययत्वाद्वा मनागपि स्वरूपचलनस्याउविदनसंभवात् अवस्थायिन्नादेवावस्थितः स्व
प्रमाणे मानुषोत्तरपर्वताबहिः समुद्रवत् एवं स्वप्रमाणे सदावस्थानेनचिंत्यमानो नित्यः धर्मास्तिकायादिवत् व

जंबूवृ० अथोत्तरार्द्धभरतस्य स्वरूपं पृच्छन्नाह कहिणं भंते इत्यादि कण्ठ्यं नवरं जंबूद्वीपे द्वीपे उत्तरार्द्धभरतं नाम्ना वर्षं प्रज्ञप्तं भगवानाह गोतम चुल्लहिमवतो वर्षधरस्य दक्षिणेन वैताढ्यस्य पर्वतस्योत्तरेण पूर्वलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वेण एवमिति अत्रांतरे जंबूद्वीपे उत्तरार्द्धभरतं नाम क्षेत्रं प्रज्ञप्तं प्राचीनप्रतीचीनायतं उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णं पर्यंकसंस्थानसंस्थितं द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टं पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टं पश्चिमया कोट्या पश्चिमलवणसमुद्रं स्पृष्टं गं

कहिणं भंते जंबुद्दीवे २ उत्तरड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते गो० चुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं वेअड्ढस्स पव्वयस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे २ उत्तरड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने पलिअंकसंठाणसंठिए दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे पच्चत्थिम जाव पुट्ठे गंगासिंधूहिं महाणईहिं तिभागपविभत्ते दोण्णि अट्ठतीसे जोअणसए तिण्णि अ एगूणवीसइभागे जोअणस्स विक्खंभेणं तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं अट्ठारस बाणउए जोअणसए सत्त य एगूणवीसइभागे जोअणस्स अद्धभागं च आयामेणं तस्स जीवा उत्तरेणं पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा तहेव जाव चोद्दस जोअणसहस्साइं

गासिंधुभ्यां महानदीभ्यां त्रिभागप्रविभक्तं त्रिभिर्भागैः प्रविभक्तमित्यर्थः तथा द्वे विंशत्यधिके योजनशते त्रींश्चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य विष्कंभेन तदंकस्थापना योजन २३८ कला ३ १९ तस्योत्तरार्द्धभरतस्य बाहा सर्वपश्चिमाभ्यां अष्टादशयोजनशतानि द्विनवत्यधिकानि सप्त चैकोनविंशतिभागा योजनस्यार्द्धभागश्च कलाया आयामतः तदंकस्थापना योजन १८९२ कला ७ १९ तस्या जीवा उत्तरेण प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा तदेव सर्वं नवरं चतुर्दशयोजनसहस्राणि चउद्दसेत्यादि यावत् चतुर्दशयोजनसहस्रा ६७

चत्वारि चैकसप्तत्यधिकानि यावत्करणात् पूर्वस्याः कोट्या पूर्वलवणसमुद्रं स्पृष्टेत्यादि ग्राह्यं षट् चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य किंचिद्विशेषोनान् आयामतः अंकतः तदंकस्थापना योजन १४४७१ कला ६ १९ अथ जीवासंबंधिनो धनुःपृष्ठस्य योजनसंख्यामाह तीसेणमित्यादि तस्या जीवाया धनुःपृष्ठं दक्षिणेन चतुर्दश योजनसहस्राणि पंच च अष्टाविंशत्यधिकानि योजनशतानि एकादश च एकोनविंशतिभागा योजनस्य परिक्षेपेण परिक्षिप्ता अथोत्तरार्द्धभरतस्य स्वरूपं पृच्छन्नाह उत्तरभरहस्स णमित्यादि उत्तरार्द्धभरतस्य भदंत वर्षस्य कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम बहुसमरम

चत्तारि अ एगहत्तरे जोअणसए छच्च एगूणवीसइभागे जोअणस्स किंचिविसेसूणे आयामेणं पण्णत्ता तीसे णं धणुपट्ठं दाहिणेणं चउद्दस जोअणसहस्साइं पंच य अट्ठावीसे जोअणसए एक्कारस य एगूणवीसइभागे जोअणस्स परिक्खेवेणं उत्तरड्ढभरहस्स णं भंते वासस्स केरिसए आगारभावपडोआरे पण्णत्ते गो० बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव कित्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव उत्तरड्ढभरहे णं भंते वासे मणुआणं केरिसए आगारभावपडोआरे पण्णत्ते गो० ते णं मणुआ बहुसंघयणा जाव अप्पेगइआ सिज्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति ॥

णीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः से जहाणामए इत्यादि प्राग्वत् अथ तत्रैव मनुष्यविषयं प्रश्नमाह उत्तरड्ढेत्यादि उत्तरार्द्धभरते भदंत वर्षे मनुजानां कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम तेणंति ते मनुजा बहुसंहननाः यावदप्येकका सिध्यंति यावत्सर्वदुःखानामंतं कुर्वंति यावत्करणात् बहुसंठाणा बहुउच्चत्तपज्जवा बहुआउपज्जवा बहूइं वासाइं आउं पालेंति पालित्ता अप्पेगइआ णिरयगामी अप्पेगइआ तिरियगामी अप्पेगइआ मणुयगामी अप्पेगइआ देवगामी अप्पेगइआ सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति

MEMORIAL

परिणाहाइं गिरिपर्यंते वास्यावद्दक्षिणलवणसमुद्रानामिनावसानत्वा यथाऽस्कन्नस्वस्वनाईस्त्रेत्रे तीर्थकृत्प्रभावेन अनार्यदेशोत्प
न्नेन चतत्वानां समुद्रानां धर्मश्रामिसामग्र्यलावःन्नवापि वेन्यन्नमस्कारादिप्रयोजनवशेनन्नगराणां विद्याधरादिस्वाभिनां
जिनप्रतिमानां च दर्शनतः कर्मणोः क्षयोपशमविविशात् आर्द्रकुमारादयइव जातजातिस्मृतयः चक्रवर्त्यादिकालेव तत्प्रा
न्तत्वाश्रयादतीर्थंकदाक्षिणात्य धर्मप्रवणादिनाऽवाप्तबोधयत्नयाविधलब्धत्वापरिणामक्रवशेनानावाप्तकेवलज्ञानाः सन्त्वापिसि

कहिणं भंते जंबुद्दीवे२ उत्तरड्ढभरहे वासे उसभकूडे णामं पव्वए पण्णत्ते गोयमा गंगाकुंडस्स पच्चत्थिमेणं सिं
धुकुंडस्स पुरत्थिमेणं चुल्लहिमवंतस्स वा सहरपव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे एत्थणं जंबुद्दीवे२ उत्त
रड्ढभरहे वासे उसभकूडे णामं प व्वए पण्णत्ते अट्ठजोअणाइं उड्ढंउच्चत्तेणं दोजोअणाइं
उव्वेहेणं मूले अट्ठजोअणाइं वि क्खंभेणं मज्झे छजोअणाइं विक्खंभेणं उवरिंचत्तारिजो
अणाइं विक्खंभेणं मूले साइरेगाइं पणवीसंजोअणाइं परिक्खेवेणं मज्झेसाइरेगाइं अट्ठा
रसजोअणाइं परिक्खेवेणं उवरिंसाइरे गाइं दुवालसजोअणाइं परिक्खेवेणं

ध्यांति यावन्निर्वांति मात्र

किंचिद्बाधकं न चानार्यदेशोत्पन्नत्वमेव तत्र बाधकमिति वाच्यं आर्द्रकुमारादेरत्रव्यभिचारिणां च मम्मक्कादीनामिभ्यानामस्या
बाधकत्वात् व अथात्र गाईस्तरतमध्यवर्त्तिनमृषभकूटनाम्नः पर्वतं प्रश्नविषयीकरोति कहिणंभंते इत्यादि क्व भदंत जंबु
द्वीपे२ उत्तरार्द्धभरते वर्षे ऋषभकूटनाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः किंप्रमाणः क्वास्य स्वरूपेणेत्याह अट्ठजोअणाइमित्यादि
अष्टौयोजनान्यूर्द्ध्वमुच्चत्वेन द्वे योजने उद्वेधेन मूलेऽष्टौ योजनानि विष्कंभेन मध्ये षट् उपरि च चत्वारि योजनानि विष्कंभेन मूले सा ६८
तिरेकाणि पंचविंशतियोजनानि मध्ये सातिरेकाणि अष्टादशयोजनानि उपरि च सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षे
पेण

पाठांतरे च मूले द्वादशयोजनानि विष्कंभेन मध्येऽष्टौ उपरि च चत्वारि योजनानि विष्कंभेन मूले सातिरेका
णि सप्तत्रिंशद्योजनानि परिक्षेपेण मध्ये सातिरेकाणि पंचविंशतियोजनानि उपरि च सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षे
पेण अत एव च मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्त उपरि तनुकः अत एव गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः सर्वजांबूनदमयः स्वच्छ
नाऽऽवर्णविशेषात्मकः अच्छे सण्हे इत्यादि विशेषणकदंबकं प्राग्वत् व से णं एगाए इति स च ऋषभकूटनामा पर्वतः एकया पद्मव
रवेदिकया तदेव वेदिकावर्णकः वनखंडवर्णकश्चैवं एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते इत्यादि कियदूरमित्याह जा

पाठांतरे मूले बारसजोअणाइं विक्खंभेणं मज्झे अट्ठजोअणाइं विक्खंभेणं उप्पिं चत्तारिजोअणाइं विक्खंभे
णं मूले साइरेगाइं सत्ततीसं जोअणाइं परि क्खेवेणं मज्झे साइरेगाइं पणवीसं जोअणाइं परिक्खेवेणं
उप्पिं साइरेगाइं बारसजोअणाइं परि क्खे वे णं मूले विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पिं तणुए गोपुच्छसंठाणसंठा
णसंठिए सव्वजंबूणयामए अच्छे सण्हे जा व पडिरूवे से णं एगाए पउमवरवेइयाए तहेव जाव भ
वणं कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं अट्ठो तहेव उप्पलाणि पउमाणि

वत् यावद्भवनं क्रोशं दीर्घ आयामेन अर्द्धक्रोशं विष्कंभेन देशोनक्रोशमूर्द्ध्वमुच्चत्वेन च अर्थः ऋषभकूट इति नाम्नः प्रवृत्ति
निमित्तमपि देशोऽनादि अत एव तदेवोक्तं अर्थो नाम्नः यावर्द्धनानि मितं तत्र नवकुर्वितानि तदेवन्नि तथैव यथावेतात्ववर्त्ति
रदक्षिणार्द्धभरतकूटस्य नाम्नो निमित्तं न च्छेवास्यापाति तदेवाह उप्पलाणि इत्यादि उत्पलानि पद्मानि यावत् ऋषभोऽत्र देवो
महर्द्धिकः यावत्करणात् सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ उसभकूडे पव्वए उसभकूडे पव्वए गोयमा

जं०प्रा०

उसभकूडपव्वयपत्तत्तादेसे तद्दिणद्दिणकूडउक्खुदक्खिणआउ जावविलपंतिआउ ताउसुदक्खिणआउ जावविलपंतिउ व
कूडउप्पलाइं पउमाइं जावसहस्सपत्ताइं उसभप्पलाइं उसभवण्णाभाइं पणत्ताइं सेतेणट्ठेणं एवं वुच्चइ उसभकूडपव्व
ए इत्यादि तत्र कूपप्रभाणि कूपसंकाशानि कूपवर्णाभानि कूपवर्णस्येवाभा प्रतिभासो येषां तानि कूपवर्णाभानि त
स्मात् तदाकारत्वाद्वर्णसादृश्याच्च कूपभाणि नित्यवर्द्धिष्णूनि तद्योगात्कूपसंज्ञदेवस्वामिकत्वाच्चास्य कूटाकारस्य पर्व
तस्यापि कूपभकूट इति नाम यद्यपि ते नार्थवत्त्री॥ सो दक्षिणार्द्धभरतकूटस्य नाम्नः प्रवृत्तिनिमित्तमुत्पलादिसंबंधः सा
क्षात्सूत्रे नोक्तस्तथापि तद्रूपनामविशिष्टवस्तुसं पर्कादेव तस्यापि तथानाम्नः प्रवृत्तिरिति संभावनीयमिति ॥

जाव उसभे य एत्थ देवे महिड्ढीए जाव दा हिणेणं रायहाणी तहेव मंदरस्स पव्वयस्स जहा वि जयस्स अविसेसियं ॥

उत्तरप्पतिदिशानाह जाव दाहिणेणमित्यादि यावद्दक्षिणेन राजधानी तथैव मंद
रस्य पर्वतस्य यथा दक्षिणभरतार्द्धस्य देवस्य मेरोर्द दक्षिणेन राजधानी तथास्यापीत्यर्थः यावत्करणाच्च महड्ढीए म
हज्जुईए महायसे महासुक्खे महाणुभावे पलिओवमट्ठिईए परिवसति से तेणट्ठेणं गोयमा उसभकूडे पव्वए २ अदुत्तरं च णं गोयमा
उसभकूडस्स नामधेज्जे धुवे नियए सासए अक्खए अव्वए अवट्ठिए णिच्चेति तथा कहिणं भंते उसभकूडस्स देवा
स्स उसभकूडानामरायहाणी पण्णत्ता णामंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीतिवइत्ता अण्णंमि जं
बुद्दीवे दाहिणेणं बारसजोयणाइं उगाहित्ता एत्थ णं उसभकूडानामरायहाणी पण्णत्तेति अत्र निर्वचनसूत्रं वाचनांतरे जंबूद्दीवि
जयस्सेत्यादि सर्व वाच्यमिव शिष्ठा यातिरिक्तराजधानीवर्णनाय यथा विजयदेवस्य तथास्यापीत्यर्थः इति सकलस्या ६५
पि भरतक्षेत्रमात्रस्य वक्तव्यता व्याख्याता ॥

अथ समानन्तरं भरतक्षेत्रवर्त्तिकालविषयं प्रश्नमाह जंबुद्दीवे णं भंते इत्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे भरते वर्षे कतिवि
धः कालः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम द्विविधः कालः प्रज्ञप्तः द्विविधमेवाह उस्सप्पिणीत्यादि अवसर्पिणीकालश्चोत्सर्पि
णीकालश्च तत्र अवसर्पति क्रमेण हानिमुपगच्छति शुभा भावा अस्यामित्यवसर्पिणी अवसर्पयति हि समस्ता अपि
शुभा भावाः क्रमेणानंतगुणतया हीयंते उपलक्षणात् अशुभा भावाः क्रमेणानंतगुणतया परिवर्द्धंते यथावसर्पति
समयं शुभवर्णादीनां केवलिपरिज्ञयापरिच्छिद्यमानस्वरूपैरंशैरंतर्निजधर्मैहीयमानायै भंते जंतावो सद
रदयः पदार्था यस्यां सा विशिष्टा दशकोटाकोटिसागरोपमप्रमाणः कालविशेषोऽवसर्पिणीकालः उस्स

जंबुद्दीवे णं भंते दीवे भारहे वासे कइ विहे काले पण्णत्ते गोयमा दुविहे काले पण्णत्ते तं उस्स
प्पिणीकाले य उस्सप्पिणीकालेयं व व उस्सप्पिणीकाले णं भंते कइविहे प
ण्णत्ते गोयमा छव्विहे पण्णत्ते तं सुसमसुसम सुसमाकाले १ सुसमाकाले २॥

र्पति क्रमेण परिवर्द्धंते शुभा भावा अस्यामित्युत्स र्पिणी उत्सर्पयति हि क्रमेण शुभा भावाः अनंतगुणतया पा
रिवर्द्धंते अशुभाश्च हीयंते तैरेव केवलिपरिज्ञयापरिच्छिद्यमानैरंशैर्निजधर्मैः प्रवर्द्धमानायै पदार्था यस्यां सा विशिष्टा
दशकोटाकोटिसागरोपमप्रमाणः कालविशेष उत्सर्पिणीकालः कालस्यैकोपि विशेषणभेदाद्विशिष्टभेद इति वच
नात् अवसर्पिण्युत्सर्पिण्योर्लिंगभेदोऽवसातव्यः ते नपुंस्त्वनरतेऽपुंस्त्वे वा तेऽ अहोरात्रवत् परावर्त्तमा
नतिनिभावः ॥ अथावसर्पिण्याः प्रविक रणभेदविषयं प्रश्नमाह उस्सप्पिणीत्यादि अवसर्पिणीका
लो भदंत कतिविधः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम षड्विधः प्रज्ञप्तः तद्यथा सुषमसुषमाकालः १ सु
षमाकालः २

जं०वृ०

सुषमदुःषमाकालः ३ दुःषमसुषमाकालः ४ दुःषमाकालः ५ दुःषमदुःषमाकालः ६ च अथोत्सर्पिणीकालानंतरविधा-
नप्रश्नमाह उस्सप्पिणीत्यादि उत्सर्पिणीकालो भदंत कतिविधः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम षड्विधः प्रज्ञप्तः तद्यथा दु-
ःषमदुःषमाकालो यावत्सुषमसुषमाकालः यावत्करणात् दुःषमाकालस्तृतीयादिग्रहः ६ च अथावसर्पिण्यादिकालवि-
शेषपरिज्ञानाय मुहूर्त्तादिकालविशेषस्वरूपं पृच्छति एगमेगस्स णमित्यादि एकैकस्य भदंत मुहूर्त्तस्य कियंत उच्छ्वा-
साः कियदुच्छ्वासप्रमितः कालविशेषः विआहिअत्ति व्याख्याता भगवानाह गौतम असंख्येयानां समयानां समुदायेत्ति

सुसमदुस्समाकाले ३ दुस्समसुसमाकाले ४ दुस्समाकाले ५ दुस्समदुस्समाकाले ६ च उस्सप्पिणी-
कालेणं भंते कइविहे पण्णत्ते गोयमा छव्विहे पण्णत्ते तंजहा दुस्समदुस्समाकाले १ जाव सुसम-
सुसमाकाले ६ च एगमेगस्स णं भंते मुहुत्तस्स केवइआ ऊसासद्धा विआहिआ गोयमा अ-
संखेज्जाणं समयाणं समुदयसमिइसमागमेणं सा एगा आवलिअत्ति वुच्चइ ॥

तत्र समवायेन या समितिः सम्यक्प्राप्तिः तया तस्याः वायः समागमो मिलनं तेन देशकृतेन यावान् कालः सा एकाव-
लिका यद्यप्यसंख्येयानां समयानां समुदयः समवायः स च तेषां विशकलितानामपि तथाविधदवदग्धानामिव स्यादतउ-
क्तं समुदायस्य समितिर्मीलनं तत्प्रमाणमात्रेण साकारितेऽर्थवस्था पितायः शलाकानामिव परस्परनिरपेक्षाणामपि स्यादत उ-
क्तं तस्याः समुदयसमितेर्यः समागमः परस्परसंबद्धतया विशिष्टैकपरिणामः समुदयसमितिसमितिसमागमः ता-
वतिप्रमाणो यः कालविशेषः सा एका आवलिकासाचात्र तत्र कोऽर्थः समयः केनदृष्टांतेनावगमविषयो भवतीति चेत्
उच्यते समयस्यावसर्वनिकृष्टः कालविशेषस्तत्र दृष्टांतः स्थूलो जीर्णपटशाटकपाटनं तत्र पात

तंतकालोऽसंख्येयसमयात्मकः तथाहि कश्चित्तरुणो बलवान् युगोत्पन्नो नीरोगः प्रवर्द्धमानवयाः स्थिरविज्ञः प्राप्तशि-
ल्पकर्मकुशलो जीर्णशाटिकां गृहीत्वा सर्वबलेनाकृष्टनेव हस्तमात्रमपसारयेत् तत्रैकस्मादन्यतरस्मात् अन्यत् असंख्ये-
यसमयविलंबितैव भवति एकस्मिन्नपि तंतावेकस्मात्पक्ष्मात्परं पक्ष्मं त्रुट्यत् असंख्येयसमयविलंबितैवेति समया-
नामानंत्यं वसातव्या विशेषस्तु संक्षेपतः समयः समयस्य पक्ष्मणोऽनेकशिक्षामात्याऽपि वा योगशास्त्रेभ्योऽवसातव्याः च अथोच्छ्वास-
दिमानमाह संखिज्जाउ तिसंख्येया आवलिका उच्छ्वासो निश्वासोपि संख्येया आवलिकाः सा च संख्या नातिर्यता किंतु आसनि-
श्वासयोः समुदितयोरावलिकानां द्विपंचाशद् घिकानि त्रिचत्वारिंशच्छतानि साधिकानि भवंति यत एकस्मिन्त्रु-

संखिज्जाउ आवलिआउ ऊसासो संखिज्जाउ आवलिआउ नीसासो हट्ठस्स अणवगल्लस्स
निरुवकिट्ठस्स जंतुणो एगऊसास नीसासे एस पाणुत्ति वुच्चइ १॥

श्वासकाले क्षुल्लकभवाः साधिकाः सप्तदशभवंति एकैकस्मिंश्च भवे षट्पंचाशदधिकं शतद्वयमावलिकानां
स्यात् अथ कीदृशउच्छ्वासनिःश्वासः कालप्रमाणे वि- नायाउपयोगीस्यादित्याह हट्ठस्सेति लोकः हृष्टस्य शोकादिविक्ल-
वरहितस्य सशोकस्य हि उच्छ्वासनिःश्वासावल्पकालीनौ स्यातां अनवकल्पस्य जरामप्राप्तस्य शोकादिरहितस्य जराया हितेना-
स्यतीश्वनाधिककालविशिष्टौ स्यातां निरुपक्लिष्टस्य निरतिशयसमीपेक्लिष्टस्य स्यमतयावस्य मत्यासन्नकालास्य हृष्टरोग-
स्येत्यर्थः श्चस्यकालीनरागक्लेशौ पिवापि उच्छ्वासोनवतितस्य वोच्छ्वासो न प्रमाणविनोपयोगीस्यात् जंतोर्मनुष्यप्राणिनः नतु
नर्तितरक्तादीनामपि तेषां बहुस्वभावेन मनुष्यस्यो विलक्षणकालोच्छ्वासनिश्वासोपलक्षणत्वात् एवंविधस्य मनुष्यस्यैकउच्छ्वास-
नि-श्वासंवेति समाहारद्वंद्वेऽपि उत्थं माकृतत्वात् पश्चादच्छ्वासेन सहको निश्वासउच्छ्वासनिश्वासः एषप्राण उच्यते १ च अथाल्पकादेः

वर्द्धमानस्य कालविशेषस्य परिज्ञानाय श्लोकपादः सत्त पाणूइत्यादि सप्त प्राणा उच्छ्वासनिश्वासलक्षणा यत्र देशे नित्या निसं
बध्यन्ते स एकः स्तोक इति संज्ञकः कालविशेषः एवं सप्त स्तोकाः स एको लव इति संज्ञः कालविशेषः लवानां सप्तसप्तत्या
एष मुहूर्तः एतासु प्रमाणानां तत्र मुहूर्तस्य केवलज्ञानोत्सादसमयस्तीर्थकृद्भिः कालपरिज्ञानाय सुखलक्षणोपेतस्य स्तोक
न्ते इत्याख्यातम् अत्र श्लोकः अत्र स्तोकवर्णावत्स्तोकादिके आर्षवाक्ये तथा इदमानत्वात् यथा पदसंबंध
गलेन प्रयोगो विश्वस्य इत्यादि च अक्षीणकर्मत्वे कियत उच्छ्वासनिश्वासा भवंतीति परिज्ञानाय गाथामाह तिण्णि
सहस्साणि सत्त य सयाणि तिसत्तरिं च उस्सास १ उच्छ्वासा उच्छ्वासान्तरितास्तेनैवं उच्छ्वासनिश्वासाः एतेऽनेन

सत्त पाणूइं से थोवे सत्त थोवाइं से लवे। लवाणं सत्तहत्तरिए एस मुहुत्ते वियाहिए २ तिण्णि
सहस्सा सत्त य सयाइं तेवत्तरिं च ऊसा सा एस मुहुत्तो दिट्ठो सव्वेहिं अणंतणाणीहिं
३ एएणं मुहुत्तप्पमाणेणं तीसं मुहुत्त १ अहोरत्तो पन्नरस अहोरत्ता पक्खो॥

लोकस्वरूपोऽद्भुतैर्न लोके सर्वैरनन्तज्ञानिभि सर्वज्ञैः दृष्टः एतावती संख्या चैवं सप्तभिः प्राणैरेकः स्तोकः सप्त
भिः स्तोकैरेको लवः सप्तसप्तत्या लवैर्गुणिता एकोनपंचाशत् तावत्सप्तसप्तत्या गुणिता उक्तसंख्याकावंतीति च अथोक्तस्व
रूपस्य मुहूर्तस्य प्रयोजनमाह एतेनेति एतेनानंतरोक्तेन मुहूर्तप्रमाणेन त्रिंशन्मुहूर्ता अहोरात्रः स्यात् अहोरात्रस्य चि
ज्ञानमेतावन्तः उच्छ्वासादिक्रमेण मुहूर्तोऽवगंतव्यः एवं तत्संकलनया परस्परशासिकाहः शातमाध्यः परमनिकृष्टः कालविशेषः सम
यः १ असंख्येयसमयात्मिका आवलिका असंख्येयाभिरावलिकाभिरेक उच्छ्वासो निश्वासश्च द्वयोरपि कालः प्राणः ४ सप्तभिः
प्राणैरेकः स्तोकः ५ सप्तभिः स्तोकैरेको लवः ६ सप्तसप्तत्या लवैरेको मुहूर्तः ७ त्रिंशता मुहूर्तैरेकोऽहोरात्रः ८ एतेन पूर्वदर्शितं प
ञ्चदशाहोरात्राणि पक्षः

पक्षौ मासः १० द्वौ मासौ ऋतुः ११ त्रय ऋतवोऽयनं १२ द्वे अयने संवत्सरः १३ पंच संवत्सरा युगं १४ विंशतिर्युगानि वर्षशतं १५
दश वर्षशतानि वर्षसहस्रं १६ शतं वर्षसहस्राणां वर्षशतसहस्रं लक्षमित्यर्थः १७ चतुरशीतिर्वर्षशतसहस्राणि तदेकं पूर्वांगं चतु
रशीत्या लक्षैरेकं पूर्वांगं लब्धमित्यर्थः तदंकस्थापना ८४००००० १८ चतुरशीतिः पूर्वांगशतसहस्राणि चतुरशीतिलक्षाश्चतुर
शीतिलक्षैर्गुणिता इत्यर्थः एकं पूर्वं लब्धं तच्च सप्ततिकोटिलक्षाः षट्पंचाशत्कोटिसहस्राणि वर्षाणां स्यादुक्तं च पूर्वस्स
य परिमाणं सयरिं खलु वासकोडिलक्खाओ छप्पन्नं च सहस्सा बोद्धव्वा वासकोडीणं तदंकस्थापना ७० ५६००००
००००००० १९ अथ पूर्वसंज्ञायाः संख्यायाः अ णि इत्यनन्तरं वक्ष्यमाणानां त्रुटितादिसंख्यानां गुणकारस्तेषां
स्यादतिदेशमाह एवं त्रुटितांगं त्रुटितं तिपवति तिमात्रक्रोशा चतुरशीतिलक्षगुणाकारलक्षणया नेतः शत

दो पक्खा मासे दो मासा उऊ अयणा दो अयणा संवच्छरे पंच संवच्छरा जुगे वीसं जुगाइं वाससए
दस वाससयाइं वाससहस्से सयं वासा दस्साणं वाससयसहस्से चउरासीइं वाससयसहस्साइं से
एगे पुव्वंगे चउरासीइं पुव्वंगसयसहस्साइं से एगे पुव्वे २ त्रुटितांगं त्रुटितं परिपाटीस्थापनेन वक्ष्यमाण १ त्रुटितादि
शीर्षप्रहेलिकापर्यंतं ज्ञातव्यं कथं त्रुटितांगं त्रुटितं त्रुटितानां दोऽप्रधानवाची अपदर्थ इव कः विनितोऽत्र णोतावनिर्देशादप्रध
नं यस्मात् न त्रुटितं चीर्णायां पूर्वत्रुटितांगं त्रुटितं प्रधानं प्रधानं यथोक्तं पूर्वं वा यथा स्यात् यथा क्रियाविशेषणं यथा पूर्वांगादेरुत्त
रापूर्वप्रधानं तथा पूर्वादिपर्यन्तं त्रुटितांगं प्रधानं तस्य कृत्या त्रुटितमित्यादि यावत् शीर्षप्रहेलिका सर्वप्रधानं चतुरशीतिलक्षवि
षयात् यथा त्रुटितांगं त्रुटितं तत् इन मतादिलिव संकेतमात्रवशादेव विवक्षितसंख्यानिश्चायकं अत एव अनयोर्दशगुणोत्तरादशातादि
वत्सरारणि सूत्रे तथा चयथा पूर्वांगं पूर्वं यथा त्रुटितादि परस्परं च क्रमपरिज्ञातव्यं वा तथा चत्रुटितादि पदानाम पितद्वयाद् प

दंवक्तमपिज्ञातव्यं वीप्सावत्रुटितादिपदानामपिकृत्वात् सत्यवंतायकल्पेचेपि सावर्षत्रानावात्रनत्र ऋंगेनावक्तारणं तत्र
त्रक्तार्यमाणेकमितिसर्वस्यांगकारणंसर्वांगमितिनिरुक्ता सर्वांगस्य चतुरशीतिलक्षगुणकारणेव सर्वसंख्यायाः
जायमानत्वात्सावर्षतानिावत् मेवं सर्वपदस्येवसावर्षताया अस्त्रावक्तर्यंतकारणस्यसावर्षतयाप्रसंगात् केचित्तु
त्रुटितं त्रुटितमिति पाठमस्पपगस्य छित्रुतं छित्रुणांविलेदं विलेदमिति वदंति तेषामिदमाकूतं यथासर्वांगसर्वाचितितोलेदै
नयात्रुटितादिष्वपि त्रुटितांगत्रुटितमितितोलेदोवक्तव्यौ यावच्छीर्षप्रहेलिकांगं शीर्षप्रहेलिकावेति एवामतमागावलोकने
यतनीयमिति अथ प्रस्तुतमनुश्रितुदिपद्यादि। सर्वसंख्यायाश्चतुरशीतिलक्षगुणकारणा त्रुटितांगं२ तथैव

गेपूर्वं एवं त्रिउणं त्रिउणंगे अववेत्रुदिपर।। अ २ उवेर अववेर हूहूएर उप्पलेर पउमेरनलिएर अत्थ
णिउरे२ अउतेर पउतेरनउतेर लि र्थं र२जाववउरासीइं सीसपहेलियंगे सयसहस्साइंस
र एगासीसपहेलिअ

त्रुटितं४ एतदपि चतुरशीत्याल्लक्षैर्गुणितं अयं।। टी गं५ स्यटटांगं चतुरशीतिलक्षगुणितं
मटटं६ एवं अववांगं७ अववं८ हूहूकांगं९ हूहूकं१० उत्पलांगं११ उत्पलं१२ पद्मांगं१३ पद्मं१४ नलिनांगं१५ न
लिनं१६ अर्थनिपुरांगं१७ अर्थनिपुरं१८ अयुतांगं१९ अयुतं२० प्रयुतांगं२१ प्रयुतं२२ नयुतांगं२३ नयुतं२४ चूलिकांगं
२५ चूलिका२६ जावत्ति यावत् चतुरशीति शीर्षप्रहेलिकांगशतसहस्राणि शीर्षप्रहेलिकांगं चतुरशीत्याल्लक्षैर्गुणितं स्यात्सी
सेका शीर्षप्रहेलिकाभवति यावत्करणात् त्रुटितादारभ्य लक्षितानां त्रुटितांगादीनां शीर्षप्रहेलिकांगपर्यंतानां सर्वांकसंग्र
हस्य शीर्षप्रहेलिकांगांकराशिपर्यंत चतुरशीत्याल्लक्षैरेव गुणकारस्य परिग्रहः तेन शीर्षप्रहेलिकांगं२७ शीर्षप्रहेलि
का२८ वेति तत्र शीर्षप्रहेलिकांकराशिरेवं सप्तकःपंचकोऽष्टकोद्विकःषट्कःत्रिकोद्विकःपंचविकः शून्योऽक्तात् धायान्स ७२

सं सप्तकस्त्रिकः शून्यमेककः शून्यं द्विकश्चतुष्कः एककःकनवपंचकःसप्तकोनवकःसप्तकस्त्रिकःपंचकः षट्कोनवकःकनवपंचसप्तकः
पंचकःषट्कोनवकःषट्कः चतुष्कःशून्यं षट्कोद्विकःएककोऽष्टकोनवकःषट्कःनवपसप्तकश्चतुष्कोऽष्टकःशून्यं सप्तकःशून्यं से
ककोऽष्टकस्त्रिकोद्विकोनवकःषट्कश्चत्वारिंशत्शून्यशतंच अंकस्थापनायथा७५८२६३२५३०७३०१०२४११५७९
७३५६९९७५६९६४०६२१८९६६८४८०८०१८३२९६ इत्येवंरूपः एवंशदंकानामग्रेश्शून्यशतंचत्वारिंशदधि
कमिति तदेवं शीर्षप्रहेलिकायां सर्वाण्यपिसंतिचतुर्नवत्यधिकशतसंख्यानिअंकस्थानानि भवंतीति ब अथ शीर्षप्रहेलिका
यावत्पर्यंतंपि संख्येयं भवितुमर्हतीति परशंकामपाक तुमाह एतावतावतिताव इत्यादिकमेणावावशीर्षप्रहेलिकायां स्थान
यावतयोःसंख्येयस्ससूपणाधानत्वात् प्रवत ःसंख्येयं वक्तव्यं तत्र एतावत्ति एतावदेव अनंतरोक्तं शीर्षप्रहे

एतावताव गणिए

लिकापर्यंतमेवगणितं एतदपिव्यावहारिकमि त्यध्याहार्यं व्यवहारप्रायोग्यं गणितमिति तावदेवस्यातउपरतश्चा
र्थीयत्वात्साव्यवहारिकं संख्येयं तत्रातिशायज्ञाना। नतोपल्योपमयाप्ररूपितं ज्ञानविषयोलवगतत्वंसदपिप्रसंगतः किंचि
दुच्यते संख्यातं त्रिधा जघन्यं१ मध्यम२ मुत्कृष्टं च३ तत्रजघन्यं संख्यातंद्वौ एकस्यैकत्वेनैवगणनानांगोवरातिक्रांतत्वात् मध्यमं
ध्यमं संख्यातं त्रिप्रभृति यावदेकरूपोदोनमुत्कृष्टं संख्यातं उत्कृष्टंसंख्यातं तावदेवं इहचत्वारः पल्याः कल्प्यंतेतेच जंबूद्वीपप्रमा
णाः अधस्ताद्योजनसहस्रावगाढाः उपरिष्टादष्टयोजनानिच्छिन्नचतुरष्टावदशयोजनोपरिमध्यस्थे विस्तृतेसाकाराः तदुपरि
पंचधनुःशतविस्तृतछिन्नसनोच्छितवेदिकांतमध्दिताः तत्रप्रथमोऽनवस्थितनामापल्यः१ द्वितीयःशलाकापल्यः२ तृतीयःप्रतिशला
काख्यपल्यः३ चतुर्थोमहाशलाकापल्यः४ प्रथमस्यप्रथमोऽनवस्थितव्यपदेशः सोयोग्यतामात्रेणराजातीर्ष्णोमारवाजद्वप

DR. ... MEMORIAL

ॐह्राह्री। द्वेधावद्दृष्टव्याः तत्रायं पल्योऽनवस्थितनामा सशिखाकः सर्षपैः प्रपूर्यते यावदाकाशमन्याः सर्षपमात्रं प्रक्षिप्तो नावस्थाते शलाका
ति ततः कल्पनया कश्चन देवो दानवो वा तं पल्यं वामकरतले धृत्वा एकं सर्षपं द्वीपे प्रक्षिपेत् एकं च समुद्रे एवं तावत्प्र
क्षिपेद्वा यावदसावनवस्थितपल्योऽशेषो निष्ठितः स्यात् ततोऽनवस्थितपल्यसंबंधिसर्षपेभ्योऽन्य एकः सर्षपः शलाका
पल्ये प्रक्षिप्यते ततो यत्र द्वीपे समुद्रे वाऽसावनवस्थितपल्यो निष्ठितस्ततः तदंता ये द्वीपसमुद्रास्तावत्प्रमाणः पुनरन्यः पल्य
श्च कल्प्यते सोऽपि पूर्ववत्सशिखाकः सर्षपैः प्रपूर्यते ततस्तस्मादग्रे यस्मिन् द्वीपे समुद्रे वा प्रथमः पल्यो निष्ठितस्ततः परतो द्वी
पसमुद्रेषु एकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् तावद्यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततः शलाकापल्ये द्वितीया सर्षपरूपा शलाका प्रक्षि
प्यते अथ कल्पनयैव प्रथमशलाकोत्पादः ततो यस्मिन् द्वीपे समुद्रे वा द्वितीयः पल्यो निष्ठितः तदंता मूला

नाः सर्वेऽपि द्वीपसमुद्राः तावत्प्रमाणः पुनरन्यः पल्यः प्रकल्प्यते सोऽपि सर्षपैः प्रपूर्यते ततस्तावत्प्रमाणं पल्यं समुत्पाद्य तावन्निष्ठितस्थानात् परतो द्वीपसमुद्रेषु एकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततस्तृती
या सर्षपशलाका शलाकापल्ये प्रक्षिप्यते एवमनेन क्रमेण पुनः पुनरनवस्थितपल्याः सर्षपापूरणरिक्तीकरणलक्षणे
कस्तु पालिः शलाकाभिः शलाकापल्यो यथोक्तप्रमाणः सशिखाकस्तावदापूरयितव्यो यावत्तत्रैकोऽप्यन्यः सर्षपो न माति
ततः सर्वपश्चिमायामतोऽनवस्थितपल्यः सर्षपैरापूरणीयः ततः शलाकापल्यं वामकरतले धृत्वा ऽनवस्थितपल्यचरमस
र्षपाक्रांतात् द्वीपात् समुद्राद्वा परतः प्रतिद्वीपं प्रतिसमुद्रं चैकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततः प्रतिशलाका ७२
पल्ये सर्षपरूपा प्रथमा प्रतिशलाका प्रक्षिप्यते ततोऽनंतरोक्तानवस्थितपल्यमुत्पाद्य ततः शलाकापल्यचरमसर्ष

पाक्रांताद् द्वीपात् समुद्राद्वा परतः सर्वक्रमेण द्वीपसमुद्रेष्वेकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततः शलाकापल्ये पुनरपि सर्षपरूपा एका
शलाका प्रक्षिप्यते ततोऽनंतरोक्तानवस्थितपल्यचरमसर्षपाक्रांताद् यो द्वीपः समुद्रो वा तदंतमनवस्थितपल्यं सर्षपैर्भृत्वा ततः परतः
पुनरप्येकैकं सर्षपं प्रतिद्वीपं प्रतिसमुद्रं च प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततो द्वितीया शलाका शलाकापल्ये प्रक्षिप्यते
एवमपरापरानवस्थितपल्यापूरणरिक्तीकरणलक्षणैकैकसर्षपैर्यदा शलाकापल्यः आपूरितः स्यात् सर्वपरिपूर्णश्चानवस्थितपल्यः
तदा शलाकापल्यमुत्पाद्य प्राक्तनानवस्थितपल्यचरमसर्षपाक्रांतात् द्वीपात् समुद्राद्वा परतः प्रतिद्वीपं प्रतिसमुद्रं चैकैकं सर्षपं प्रक्षि
पेत् यावदसौ निर्लेपः स्यात् ततः प्रतिशलाकापल्ये द्वितीया शलाका प्रक्षिप्यते ततोऽनवस्थितपल्यमुत्पाद्य अनंतरश
लाकाक्रांतशलाकापल्यचरमसर्षपाक्रांतात् द्वीपात् समुद्राद्वा परतः सर्वक्रमेण द्वीपसमुद्रेष्वेकैकं सर्षपं प्रक्षि

पेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततः पुनरपि शलाकापल्ये सर्षपरूपा शलाका प्रक्षिप्यते यत्र द्वीपे समुद्रे वा
निष्ठितः तावत्प्रमाणविस्तारात्मकमनवस्थितपल्यं सर्षपैरापूर्य ततः सर्वक्रमेण द्वीपसमुद्रेष्वेकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् या
वदसौ निष्ठितः स्यात् ततः शलाकापल्ये द्वितीया शलाका प्रक्षिप्यते एवमनेन क्रमेण तावद्वक्तव्यं यावद्यदापि प्रतिशलाकापल्य
शलाकापल्यानवस्थितपल्याः परिपूर्णा भरिताः स्युः ततः प्रतिशलाकापल्यमुत्पाद्य निष्ठितस्थानात्परतः प्रतिद्वीपं प्रतिसमु
द्रं चैकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततो महाशलाकापल्ये एका सर्षपरूपा शलाका प्रक्षिप्यते ततः शलाकापल्यमु
त्पाद्य प्रतिशलाकापल्यगतचरमसर्षपाक्रांताद् द्वीपात्समुद्राद्वा परतः प्रतिद्वीपसमुद्रं एकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात्
ततः प्रतिशलाकापल्ये एका शलाका प्रक्षिप्यते ततोऽनवस्थितपल्यमुत्पाद्य शलाकापल्यगतचरमसर्षपाक्रांतात् द्वीपात् समुद्राद्वा

परतो द्वीपसमुद्रेष्वेकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततः प्रतिशलाकापल्ये एकः सर्षपः शलाका प्रक्षिप्यते ततोऽनंतरोक्तानवस्थितपल्यगतचरमसर्षपाक्रांतो द्वीपः समुद्रो वा तत्पर्यंतविस्तारमनवस्थितपल्यं सर्षपैः संपूर्णं तत उत्पाट्य निष्ठितस्थानात् परतो द्वीपसमुद्रेष्वेकैकं सर्षपं प्रक्षिपेत् यावदसौ निष्ठितः स्यात् ततो द्वितीया शलाका शलाकापल्ये प्रक्षिप्यते एवं शलाकापल्यः प्रक्षेपणीयः एवमासरणोत्पाटनप्रक्षेपपरंपरया तावद्वक्तव्यं यावन्महाशलाकापल्यादयश्चत्वारोऽपि समाभरिताः स्युः एते च यावंतोऽनवस्थितपल्यशलाकापल्यप्रतिशलाकापल्यमहाशलाकापल्यसर्षपव्याप्ता द्वीपसमुद्राः यावंतश्च तत्र पल्यसर्षपाः एतावत्प्रमाणो राशिरेकरूपोनउत्कृष्टसंख्यातकं स्यात् सिद्धांते च यत्र जघन्योत्कृष्टविशेषणरहितं संख्यातग्रहणं तत्र सर्वत्रापि जघन्योत्कृष्टयोरंतरालवर्ति मध्यमसंख्यातं द्रष्टव्यमित्यनतिशायि संव्यवहारश्च। सं संख्येयं शैलेशगतोऽपि स्थितं वचस्थस्फुरन्मुख्यात तावदेतावदे

एतावद्गणितस्य विषयः॥

तावदेव गणितं स्यात्तदुत्तरस्याप्येतावत्स्यादिय न एतावान् गणितस्य विषयः शीर्षप्रहेलिकापर्यंतं गणनप्रमाणं न वर्तते परतोऽपि तस्मादेतावदेव गणितं यथाह। एतावदेव गणितं अत एतावानेव गणितविषयः इति भावः। अथ च संख्यास्थानानामानुपूर्वी वाचनांतरगता वलभीवाचनानुगता तु ज्योतिष्करंडकेऽन्यथापि दृश्यते तथाहि सर्वांगं १ सर्वं २ लतांगं ३ लता ४ महालतांगं ५ महालता ६ नलिनांगं ७ नलिनं ८ महानलिनांगं ९ महानलिनं १० पद्मांगं ११ पद्मं १२ महापद्मांगं १३ महापद्मं १४ कमलांगं १५ कमलं १६ महाकमलांगं १७ महाकमलं १८ कुमुदांगं १९ कुमुदं २० महाकुमुदांगं २१ महाकुमुदं २२ त्रुटितांगं २३ त्रुटितं २४ महात्रुटितांगं २५ महात्रुटितं २६ अटटांगं २७ अटटं २८ महाअटटांगं २९ महाअटटं ३० ऊहांगं ३१ ऊहं ३२ महोहांगं ३३ महोहं ३४ शीर्षप्रहेलिकांगं ३५ शीर्षप्रहेलिका ३६ चेति तथात्र संव्यवहारश्चरेभ्यः दुर्भिक्षादिदोषेण श्रुतं वाचनाद्वयस्य द्वयोः स्मृतिगोचरीभूते ततस्तथा सम्मतीक्ष्य

लिखितं तद्बलिखनमेकं मथुरायामपरं च वलभ्यामिति यदुक्तं ज्योतिष्करंडसूत्रं तावद्वलभ्यां स्कंदिलाचार्यप्रवृत्तौ दुष्षमानुभावतोऽसिद्ध प्रवृत्ता साधूनां पठनगुणनादिकं सर्वमप्यनेशत् ततो दुर्भिक्षातिक्रमे द्वयोः संघयोर्मेलापकोऽभवत् तद्यथा एको वलभ्यामेको मथुरायां तत्र सूत्रार्थसंघटने परस्परं वाचनाभेदो जातः विस्मृतयोर्हि सूत्रार्थयोः स्मृत्वा संघटने भवत्यवश्यं वाचनाभेदो न काचिदनुपपत्तिः तत्रानुयोगद्वारादिकमिदानीं वर्तमानं माथुरवाचनानुगतं ज्योतिष्करंडसूत्रकर्ता चाचार्यो वालभ्यः ततः इदं संख्यास्थानप्रतिपादनं वालभ्यवाचनानुगतमिति नास्यानुयोगद्वारप्रतिपादितसंख्यास्थानैः सह विसदृशत्वमुपलभ्य विचिकित्सितव्यमिति तथानुयोगद्वारसूत्रवृत्त्योः पराह शीर्षप्रहेलिकाङ्कयोऽङ्कस्वरूपं शीर्षप्रहेलिकेति। अथ वर्षमानमुपमानमेयपरिमाणं किं

तत्परं तु उवमिए से किं तं उवमिए उवमिए दुविहे पण्णत्ते तं पलिओवमे अ सागरोवमे अ से किं तं पलिओवमे पलिओवमस्स परूवणं करिस्सामि परमाणू दुविहे पण्णत्ते तं सुहुमे अ वावहारिए अ अणंताणं सुहुमपरमाणुपोग्गलाणं समुदयसमिइसमागमेणं वावहारिए परमाणू निप्फज्ज

से किं तं उवमिए इत्यादि तेणपरमित्यादि ततः परमौपमिकं उपमया पल्यादिलक्षणया निर्वृत्तमौपमिकं कालपरिमाणं स्यात् गणनातिक्रांतस्य कालस्य परिमाणमुपमयैव निरतिशयिना ज्ञातुं शक्यते नान्यथेति भावः। से किं तमित्यादि अथ किं तदौपमिकमिति शिष्येण पृष्टे गुरुराह औपमिकं द्विविधं प्रज्ञप्तं तद्यथा पल्योपमं सागरोपमं च तत्र पल्यो धान्याधारविशेषस्तेनोपमा यस्य तत्तथा सागरो दशकोटाकोटिपल्योपमात्मकत्वेन उत्तरत्वात् समुद्रः तेनोपमा यस्य तत्तथा। से किं तमिति अथ किं तत्पल्योपमम् इत्युक्ते भगवानाह पल्योपमस्य प्ररूपणं करिष्यामि तत्र परमाण्वादिस्वरूपनिरूपणमंतरेण निरूपयितुमशक्यमतः परमाणुस्वरूपमाह परमाणुरिति परमाणुर्द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा सूक्ष्मश्च व्यावहारिकश्च तत्रानंतानां सूक्ष्मपरमाणुपुद्गलानां संबंधिनो ये समुदयाः संघातास्तेषां

अनु०

याः समितयो बहूनि मीलनानि तासां समागमः संयोगः एकीभवनं समुदयसमितिसमागमस्तेन व्यावहारिकः परमाणुर्निष्पद्यते नै
श्चयनयमावत् कारणमेव तदंत्यं सूक्ष्मो नित्यश्च भवति परमाणुः एकरसगंधवर्णो द्विस्पर्शः कार्यलिंगश्च १ इत्यादिलक्षणस्तेन
निर्विभागादवपरमाणुमिच्छति यास्तु तैरनंतैर्जायते तेषां शाश्वतस्कंधमेव व्यपदिशति व्यवहारस्तु तदनेकनिष्पन्नोपि यः
शस्त्रच्छेदाग्निदाहादिविषयो न भवति न मयापि स्थूलतयाप्रतिपन्नः परमाणुत्वेन व्यवहरति अयं भावः अनंतैः सूक्ष्मैः परमा
णुभिर्विस्रसापरिणामेन संघातविशेषमापन्नैरेको व्यावहारिकः परमाणुर्निष्पद्यते नाताऽसौ निश्चयतः स्कंधोपि व्यवहारन
यमतेन व्यावहारिकः परमाणुरुक्तः व अथायम नंतसूक्ष्मपरमाणुसमूहात्मकत्वेन शस्त्रादिच्छेदाद्यविषयाति तथा
व वक्ष्यमाणपरमाणुलक्षणं विवक्षुः कथं परा माणुरिति परशंकामपाकर्तुमाह तत्थणो सत्थमित्यादि तत्र
तत्थ णो सत्थं कमति सत्थेण सुतिक्खेण वि छेत्तुं भेत्तुं व जं किर न सक्का तं परमाणुं सिद्धा वयंति आइं प
तत्र व्यावहारिकपरमाणौ शस्त्रं खड्गादि उ पलक्षणादग्निजलाद्यपि नाक्रामति छेदनभेदनदहनादिभि
र्न प्रभवत्यपि व्यावहारिकपरमाणुविषये फ लवन्न भवतीत्यर्थः अथ परमाणोर्लक्षणमाह सत्थेणेत्यादि शस्त्रेण
खड्गादिना सुतीक्ष्णेनापि छेत्तुं द्विधा कर्तुं भेत्तुं सूच्यादिना सरंध्रमापादयितुं वा विकल्पार्थं यं तु इलविशेषं किल तिलक्षणस्य वाप्या
विधीयते न तु न मं कोपि छेत्तुं भेत्तुं वा शक्नोतीति सूत्रार्थः न शक्ताः तु यं सः तं परमाणुं परमसूक्ष्मपदार्थलक्षणं सिद्धाः सिद्धांत
वेदितया प्रसिद्धाः यद्वा ज्ञानसिद्धाः केवलिनो वदंति न तु ताः सिद्धिगताः तेषां वदनस्यासंभवात् प्रमाणानामंगुलहस्तादीनामा
दिभूलमिति परमाणोर्लक्षणं यथयानंतपरमाणुनिष्पन्नाः काष्ठादयः शस्त्रच्छेदादिविषयास्तथायमनंतकस्मान्न तच्छेदा
द्यात् तावश्यमाणोप्येवं परमाणवेनंतकेन निष्पन्नोऽसौ व्यावहारिकः परमाणुर्यो यावश्यमाणेन निष्पन्नोऽयापि सूक्ष्मत्वात् ३५

न शस्त्रच्छेदादिविषयतामासादयतीति भावः यथा सूक्ष्मः परमाणुश्छेदनो यतो दृष्टप्रयत्नविषयीभूतखड्गादिधाराग्रतोः
पि न छिद्यते एवं तन्न्यायतोऽगाधगंभीरापि तुष्करावर्त्तादिमेघजलधारांतर्गतोपि नार्द्रो भवति न वाग्निना दह्यते
तथा व्यावहारिकोपि परमाणुः खड्गच्छेदाग्निप्रहतिभिरदाह्योऽतः परमाणुलक्षणसाम्यादुभयत्रापि परमाणुरूपा
दिशादुक्त एव बाधकाभावात् यदागमः सेकिं तं परमाणू परमाणू दुविहे पं तं सुहुमे य वावहारिए य तत्थ सुहुमो ठप्पो
अणंताणं परमाणुपोग्गलाणं समुदयसमितिसमागमेणं वावहारिए परमाणुपोग्गले निष्फज्जइ से णं भंते असिधारं वा खु
रधारं वा उगाहेज्जा हंता उग्गाहेज्जा से णं तत्थ छिज्जेज्ज वा भिज्जेज्ज वा णो इणट्ठे समट्ठे णो खलु तत्थ सत्थं क
मइ इत्यादि न तु व्यवहारस्य परमाणोरति सूक्ष्मपरिणामकथं नेति चेद् उच्यते तस्य संबंधमनवर्त्ति वि
माणाणं १ अणंताणं वावहारिअपरमा मा णु णं समुदयसमितिसमागमेणं सा एगा उस्सण्हसण्हिआ
इ वा सण्हसण्हिआइ वा
तन्मकत्वेन व्यावहारिकपरमाणोः सिद्धः मनंतानामेषां गणः समूहः पर
ऽपि तत्र कस्यापि कार्यस्य दर्शनाभावात् व्यावहारि कपरमाणुवत्सूक्ष्मपरिणामशक्याघात् अनंतसूक्ष्मपरमाणुसमुदर्थ
माणुरित्येवकल्पेनास्यापि सूक्ष्मपरिणामः स्वतः सिद्धश्चात्र लेशप्रसंगेन ब्र अथ व्यावहारिकपरमाणोरनंतरं तत्कार्यमाह
अणंताणंति अनंतानां व्यावहारिकपरमाणुपुद्गलानां समुदयाद्यादि समुदायाः तेषां समितयो मीलनानि तासां समागमः
परिणामवशादेकीभवनं समुदयसमि तिसमागमस्तेन यापरिमाणमात्रेति गम्यं सा एकातिशयेन श्ल
क्ष्णा श्लक्ष्णश्लक्ष्णा सेव श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका उत्तरप्र माणापेक्षया उत्साधत्वेन श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका उर्ध्वश्लक्ष्णिका इति स
पदर्शिनेवा उत्तरापेक्षया सउद्धये ए वश्लक्ष्णश्लक्ष्णिकेति वा इत्यादिपदविवक्षयेव तत्श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका

अनु०वृ०३। क्ष्णिकादयो यद्यपि यथोत्तरमष्टगुणत्वेन प्रतिपादयिष्यन्ते तथापि प्रत्येकमनंतपरमाणुनिष्पन्नत्वसाम्येनाभिन्नत्वं ततः प्रथमनिर्दिष्टोच्छ्रि
तमप्युक्तं सा एगा उस्सण्हसण्हिआइ वेत्यादि सण्हसण्हिआ त्ति प्राकृतप्रमाणाद् अष्टगुणत्वाद् ऊर्ध्वरेण्वपेक्षया श्लक्ष्णत्वादवच्छि
न्नश्लक्ष्णश्लक्ष्णिका ऊर्ध्वरेणुः स्वतः परतो वा ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्चलनधर्मा रेणुरूर्ध्वरेणुस्त्रसरेणुः त्रसति पौरस्त्यादिवायुप्रेरितो ग
च्छतीति त्रसरेणुः रथगमनोत्खातो रथरेणुः वालाग्रलिक्षादयः प्रतीताः यद्यपि चैते परमाण्वंतरस्यैव रूपत्वादिगाथा
यां उत्श्लक्ष्णश्लक्ष्णिकादीनि प्रमाणानि नोक्तानि तथाप्युपलक्षणत्वादिह द्रष्टव्यानि मान्यानामदायिषिद्धताः किंचित्॥

उद्धरेणू इ वा तसरेणू इ वा रहरेणू इ वा वालग्गे इ वा लिक्खा इ वा जूआ इ वा जवमज्झे इ वा अंगुलि
आ इ वा अट्ठ उस्सण्हसण्हिआओ सा एगा सण्हसण्हिआ अट्ठ सण्हसण्हिआओ सा एगा उद्धरेणू अट्ठ उ
द्धरेणूओ सा एगा तसरेणू अट्ठ तसरेणूओ सा एगा रहरेणू अट्ठ रहरेणूओ से एगे देवकुरुउत्तरकुराण मणुयाणं वालग्गे अट्ठ देवकुरुउत्तरकुरू
णं वालग्गा सा एगा हरिवासरम्मगवासाणं मणुस्साणं वालग्गे एवं हेमवयहेरन्नवयाणं मणुस्सा
णं पुव्वविदेहअवरविदेहाणं मणुस्साणं वालग्गा सा एगा लिक्खा अट्ठ लिक्खाओ सा एगा जूआ अट्ठ जू
आओ से एगे जवमज्झे अट्ठ जवमज्झा से एगे अंगुले एएणं॥ अथ देहप्रमाणपरिज्ञानाय विशेषमाह अट्ठ

उस्सण्हसण्हिआत्यादि अष्टौ उत्श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका सा एका श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका अष्टौ श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका सा एका ऊर्ध्वरेणुः तानाय योत्तरमष्टगु
णः त्रसरेणुः रथरेणुः देवकुरूत्तरकुरुमनुष्यवालाग्रं हरिवर्षरम्यकमनुजवालाग्रं पूर्वापरविदेहमनुजवालाग्रं चेत्येते
ऽपि पूर्वपूर्वस्मादष्टगुणाः लिक्षादयस्तु प्रतीताः यतश्चाङ्गुलादयस्त्वंगुलप्रयोगास्त्रयोऽपि अधःस्तनाः सर्वे
ना: अंगुले चात्रोत्सेधांगुलमेवावसेयं परमाण्वादिक्रमेण प्रत्युत्सेधांगुलस्यैव प्रतिपादितत्वात् एतेनानन्तरोक्तस्वरूपेण

गुलप्रमाणेन षडंगुलानि पादः पादस्य मध्यतलप्रदेशः षडंगुलविस्तारः पादैकदेशत्वात् पादः द्वादशांगुलानि वितस्ति
र्वितस्तिद्वयं हस्तो पादो वितस्तिर्वितस्तिरित्यर्थः चतुर्विंशत्यंगुलानि रत्निर्हस्त इत्यर्थः अष्टचत्वारिंशदंगुलानि कुक्षिः रत्निद्व
यं कुक्षिः परिमितावृत्तावासितवृत्तमित्यर्थः षण्णवत्यंगुलानि चतुर्हस्तप्रमाणा विशेषाश्चैवामी सेएगे अक्खेति वेत्यादि एकः सष
ण्णवत्यंगुलप्रमाणोऽक्षः शकटावयवविशेषः इति दर्शनवाविकल्पार्थी नालिकायष्टिविशेषः दंडधनुर्युगमुशलानि प्र
तीतानि एतानि षडपि चतुर्हस्तप्रमाणानि भवन्तीत्यर्थः अत्र पत्र मानप्रमाणवाचकत्वेऽपि प्रमाणप्रदर्शनं तत् ज्ञानसंद

अंगुलप्पमाणेणं छ अंगुलाइं पाओ बारस अंगुलाइं विहत्थी चउवीसं अंगुलाइं रयणी अडयाली
सं अंगुलाइं कुच्छी छन्नउइ अंगुलाइं से एगे अक्खे इ वा दंडे इ वा धणू इ वा जुगे इ वा मु
सले इ वा नालिआ इ वा एएसे णं धणुप्पमाणेणं दो धणुसहस्साइं गाउयं चत्तारि गा
उआइं जोअणं एएणं जोअणप्पमाणेणं जे पल्ले जोअणं आयामविक्खंभेणं जोअणं उद्धं उच्च
त्तेणं तं तिउणं सविसेसं परिक्खेवेणं॥ से णं पल्ले एगाहिअ बेहिअ तेहि॥

चत्वार्यपि हस्तशतानि प्रयोगादवसातव्यं यतस्तत्र गव्यूतप्रमाणमष्टिंचति एतेनं धनुःप्रमाणेन
रथ्यामार्गप्रतिबद्धं धनुःसहस्रद्वयं गव्यूतं उच्यते एतेन धनुःप्रमाणेन द्वे धनुःसहस्रे गव्यूतं चत्वा
रि गव्यूतानि योजनं अनेन योजनप्रमाणेन यः पल्यः धान्यपल्य इव पल्य इत्यर्थः स च वृत्तत्वादायामविष्कंभाभ्यां दैर्घ्यविस्ता
राभ्यां प्रत्येकमुत्सेधांगुलनिष्पन्नं योजनमुर्द्धमुच्चत्वेनापि योजनं त्रिगुणं सविशेषपरिरयेण प्रमितिमित्यर्थः
सर्वस्यापि वृत्तपरिधेः किंचिन्न्यूनषड्भागाधिकत्रिगुणत्वादस्यापि पल्यस्य किंचिन्न्यूनषड्भागाधिकानि त्रीणि योजनानि परिधि
र्भवतीत्यर्थः स पल्यः

एगाहियवेहियतेहियाण इति बहुवचनलोपात् एकाहिकद्व्याहिकत्र्याहिकानां उत्कर्षतः सप्तरात्रप्ररूढानां ततो वालाग्रको-
टीनामिति संबन्धः तत्र मुण्डिते शिरसि एकेनाह्ना यावत्यो वालाग्रकोट्यो भवन्ति ता एकाहिक्यः द्वाभ्यां त्रिभिश्चेति
व्याहिक्यः एवं त्र्याहिक्यः कथंभूतस्तत्स्य इत्याह संमृष्टः आकर्णं भरितः सन्निचितः प्रचयविशेषान्निबिडीकृतः किंबहुना तथा कथंच-
नापि भृतो यथा तानि वालाग्राणि नाग्निर्दहेत् न वातो हरेत् अतीवनिचितत्वात् अग्निपवनावपि तत्र क्रमितुं न प्रभवत इत्य-
र्थः णो कुच्छेज्जा नो कुथ्येयुः प्रचयविशेषादेव शुषिराभावात् वायोरसंभवाच्च नासारतां गच्छेयुः अत एव न परिविध्वंसेयु-
रिति कतिपयपरिशाटमप्यङ्गीकृत्य न परिविध्वंसेरन्नित्यर्थः अत एव नो पूइत्ताए हव्वमागच्छेयुः न पूतितया कथंचनापि
दागच्छेयुः न कदाचिदपि दुर्गन्धतां प्राप्नुयुरित्यर्थः तओ णं ति तेभ्यो वालाग्रेभ्यो वर्षशते वर्षशते

अ उक्कोसं सत्तरत्तपरूढाणं संमट्ठे। संनिचिए भरिए वालग्गकोडीणं तेणं वालग्गा णो
अग्गी डहेज्जा णो वाऊ हरेज्जा णो कुच्छेज्जा णो विद्धंसेज्जा णो पूइत्ताए हव्वमागच्छेज्जा।
तओ णं वाससए वाससए एगमेगं वालग्गं अवहाय जावइएणं कालेणं से पल्ले खीणे नीरए निल्ले-
वे निट्ठिए भवति

एकैकं वालाग्रमपहाय इत्यादि कालो मीयत इति शेषः ततश्च जावइएणमित्यादि यावता कालेन स पल्यः क्षीणो वाला-
ग्राकर्षणात् उपचयरहितः आकृष्टधान्यकोष्ठागारवत् तथा नीरजो निर्गतरजाः रजःकल्पसूक्ष्मवालाग्रस्याप्यपकर्षणात् प्रमृष्टधान्य-
रजःकोष्ठागारवत् निर्लेप इति अत्यन्तसंश्लेषात् तन्मयतां गतवालाग्रलेपापहारात् निर्लेपोऽपनीतभित्त्यादिगतधान्यलेपको-
ष्ठागारवत् निष्ठितः निःशेषतः प्रकारैर्निष्ठितो विशुद्ध इत्यर्थः एकार्थिका वा एते शब्दा अत्यन्तविशुद्धिप्रतिपादनार्थं एवमुक्ता एत-
व्कालस्वरूपं बादरमद्धापल्योपमं भवति एतत्पल्यान्तर्गतवालाग्राणां संख्येयत्वात् संख्येयैर्वर्षैस्तदपहारसंभवात् सं-
ख्येयवर्षाः ३

मानं द्रष्टव्यं तेणमित्यादिसूत्रगमे अद्धासागरोपमस्वरूपमाह एएसिं पल्लाणं इत्यादि एतेषां पल्यानां कोटाकोटिर्दशगुणि-
ता भवेत् तदेकस्य सागरोपमस्य परिमाणं भवेत् दशकोटाकोटिपल्योपमैरेकं सागरोपममित्यर्थः एतावतां पल्योपमसा-
गरोपमाणां केवलप्रज्ञापनैव क्रियते न तु तत्स्य किमपि प्रयोजनं यदाह एएहिं बादरअद्धापलिओवमसागरोवमाणं
किं पओयणं नत्थि किंचि पओयणं पण्णवणा कज्जइ इति न वनिरर्थकस्य प्ररूपणमयुक्तमिति शंकनीयं बादरप्ररूपिते सूक्ष्मं सु-
खावसेयं स्यात् तत्तन्मात्रप्रयोजनसद्भावेन प्ररूपणायायुक्तत्वात् तेनेदमेव पल्योपमं सागरोपमं च यदा असंख्येय-
खंडीकृतैकैकवालाग्रभृतपल्यात् वर्षशते वर्षशते खंडस्योद्धारः क्रियते तदा सूक्ष्मं भवति अत्र चाधिकारः सूक्ष्माद्धासा-
गरोपमस्यैव अवसर्पिण्यादिकालस्य तेन प्ररूपणीयत्वात् तस्मादत्रोक्तमपि बादरोपलक्षितं सूक्ष्मं

सेत्तं पलिओवमे एएसिं पल्लाणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिआ तं सागरोवमस्स उ एक्कस्स
भवे परीमाणं ४

वक्ष्यमाणं अन्यथाऽत्र यागवादिनिर्विरोधो न स्यात्॥ सुषमसुषमादिरूपाणामवसर्पिण्यादिकालस्य परिमाणं पल्यो-
पमैरेव लभ्यते यदागमः एएहिं सुहुमअद्धापलि- ओवमसागरोवमेहिं किं पओअणं एएहिं सुहुमअद्धापलिओवम-
सागरोवमेहिं नेरइयतिरिक्खजोणियमणुस्सदेवाणं आउआइं मविज्जंति तथाविधसूत्रोपयुक्तं सूक्ष्माद्धासागरोपमप्रमाणमेवावसर्पिण्युत्सर्पिण्योः सं-
लग्नतानिरूपणं तत्र यानि देवकुर्वादिमनुष्याणां मुण्डिते शिरस्येकाहिकानि द्व्याहिकानि त्र्याहिकानि यावदुत्कर्षतः सप्ताहि-
कानि वालाग्राणि तैर्यावद्भृतः पल्योऽभूत् तेषां वालाग्राणां संबन्धी एकैकं वालाग्रं असंख्येयानि खंडानि क्रियते असंख्ये-
यं वा संख्येयं वा इति चेत् उच्यते यद्दृष्टिविशुद्धलोचनछद्मस्थः शुद्धं द्रव्यं वा
सन्द्रव्यं वक्ष्यमाणमपि तदसंख्येयभागमात्रमसंख्येयं खंडं अद्धा असंख्येयखंडस्य प्रमाणं सूत्रतः उक्तमिदं

३३

सूक्ष्मस्य पनकजीवस्य याजघन्यावगाहना तयायथासंदेतं तदसंख्येयगुणा देवावगाहिद्वप्रमाणमसंख्येयगुणं खंड
तथा चार्षे उत्तयोगद्वारसूत्रे तत्थणं एगमेगेवालग्गे असंखेज्जाइं खंडाइं किज्जति तेणंवालग्गा दिट्ठीओगाहणाओ
असंखेज्जइभागमित्ता सुहुमस्स पणगजीवस्स सरीरोगाहणाओ असंखेज्जगुणा इति अत्र वृद्धाः सर्वसूक्ष्मपरं पर्याप्त
तपृथ्वीकायवदापेक्षं व्याख्यानयंति बादरपर्याप्तपृथिवीकायिकशरीरप्रमाणमसंख्येयखंडमिति तथा चाहानुयोगद्वार
टीकाकारो हरिभद्रसूरिः बादरपृथिवीकायिकपर्याप्तशरीरतुल्यान्यसंख्येयानि खंडानीति वृद्धवादः अथ सूक्ष्मसा
सागरोपमस्य प्रयोजनमाह एतेणमित्यादि एतेन सूक्ष्मेणोद्धारसागरोपमप्रमाणेनावसर्पिण्यादि

एतेणं सागरोवमपमाणेणं चत्तारिसाग रोवमकोडाकोडीओ कालो सुसमसुसमा १ तिन्निसागरो
रोवमकोडाकोडीओ कालो सुसमा २ दो सागरोवमकोडाकोडीओ कालो सुसमदुसमा ३ एगा
सागरोवमकोडाकोडी बायालीसाए वा ससहस्सेहिं ऊणिआ कालो दुसमसुसमा ४ एक्कवीसं
वाससहस्साइं कालो दुसमा ५ एक्कवीसं वाससहस्साइं कालो दुसमदुसमा ६ पुणरवि

हार्यं अत्रोत्तरसूत्रं प्रमाणोत्सर्पिण्याः सा च उक्तरूपेण चत्वारः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमसुषमानामा अवसर्पिण्याः
प्रथमारकः १ त्रयः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमानामा द्वितीयारकः २ द्वे सागरोपमकोटाकोट्यौ कालः सुषमदुःषमा
नामा तृतीयारकः ३ एका सागरोपमकोटाकोटी द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रैरूना कालो दुःषमसुषमानामा चतुर्थारकः ४ एकविंशतिर्व
र्षसहस्राणि कालो दुःषमानामा पंचमारकः ५ एकविंशतिर्वर्षसहस्राणि कालो दुःषमदुःषमानामा षष्ठारकः ६ इत्येवमवसर्पिण्यां
षडारकाणां कालमानं ततः पुनरवीत्यादि अत्रोत्सर्पिण्यामरकाणां व्यत्ययमाह पुणरवीत्यादि येऽतुष्मसुषमादयोऽरका अवस

र्पिण्यामुक्तक्रमेण उत्तरविपरीतक्रमेण उत्सर्पिण्यामेकविंशतिर्वर्षसहस्राणि दुःषमदुःषमाकालः प्रथमारकः एवं प्रतिलोम
मेतेषां कालमानं प्रतिलोमं पश्चानुपूर्व्या यथा ज्ञातव्यं यावत्चत्वारः सागरोपमकोटाकोट्यः सुषमसुषमाकालः षष्ठारकः
इह च अवसर्पिण्यामुत्सर्पिण्यां च कालमानं समानम् दशसागरोपमकोटाकोट्यः दशसागरोपमकोटाकोट्यः
एवं चात्रापि सागरोपमकोटाकोट्यः कालः एकावसर्पिणी एवमुत्सर्पिण्यपि तावन्मानैव एतावता विंशतिसागरोपमको
टाकोट्यः अवसर्पिण्युत्सर्पिणी अवसर्पिण्युत्सर्पिणीति कालचक्रमित्यभिधीयते अथ एवं जंबूद्वीपवर्तिभिरतक्षेत्रे

उस्सप्पिणीए एक्कवीसं वाससहस्साइं कालो दु समदुसमा १ एवं पडिलोमं णेअव्वं जाव चत्तारिसागरोवमकोडा
कोडीओ कालो सुसमसुसमा ६ दससागरोवमकोडाकोडीओ कालो ओसप्पिणी दससागरोवमकोडाको
डीओ कालो उस्सप्पिणी वीसंसागरोवमकोडाकोडीओ कालो ओसप्पिणी उस्सप्पिणी जंबुद्दीवेणं
भंते दीवे भरहेवासे इमीसे ओसप्पिणी सुसमसुसमाए समाए उत्तिमकट्ठपत्ताए भरहस्स वासस्स

ते कालस्वरूपं निरूप्याधुनातत्रैव क्षेत्रस्वरूपं पृष्ठा॥ जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे भरते वर्षे अस्यामव
सर्पिण्यां समायां सुषमसुषमायां वेकल्पिकवृद्धवचनात् संवत्सरवा अकोपि उत्तिमकट्ठपत्ताए सामान्यतः कालवाचीव्याख्यातः उ
त्तम एव उत्कृष्टः इति स्थितिः अवसर्पिणीलक्षणा या समा कालः तस्यामवसर्पिण्यां समायां तत्रापि कालविशेषमाह सुसमे
तिशोभनास्समासुषमा एकांतसुषमा सर्वथात्युत्तमानावच्छिन्ना सुषमसुषमा यत्रातिसुषमा अवसर्पिण्यामवस्थितायाः कलस्य
एकः कालविशेषः ततोपिसुषमा सुषमसुषमा तस्यां किंलक्षणायां उत्तिमेति उत्तमा प्रकृष्टा या काष्ठा प्रकर्षो तस्यां प्राप्तायां
तस्यां तत्र मकाष्ठप्राप्तायां कथंभूतस्य भरतक्षेत्रस्य आकारभावप्रत्यवतारः आकारस्य भावस्य प्रत्यवतारः इति॥

जंवृ०ह्री०। पर्यायाः यदा अकारान्तावाच्यौ आकारान्तावाच्यौ तेषां श्लवतारोऽवतरणमाविर्भावः आकारान्तावतारः यद्वा आकारान्तावस्यस्वरूप
पस्य प्रत्यवतारः संभवः ततोऽपि अभवत् नमवानाद गोतम बहुसमादमात्यादि बहुसमादमात्यनो समासविषमः सोऽपि रमणीय
रजस्येतेक मनोयोग्य मिनामाऽभवत् आधसमयाहरहीनमाद् सेऽन्तादति सेमिनं सकलालोकप्रसिद्धं यथेतिहासात्पदर्शने
नामेति संभावने वाक्यालंकारे वा एतस्यामवसर्पिण्यां लंकारार्थे वा आलिंगमिति आलिंगपुष्करं मुरजमुखपुटं इति स्वयं दर्शितं
वास्तुस्वरूपे नावगाहनेत्यादि यावत् नानाविधमणीनामिव पंचवर्णानां तेषामहो शोभनो मणिर्भूमिभागः पंचवर्णैः
मादनथया कल्पेर्ष्यविल्क्षाली यावच्चक्षारुचडं॥ गवरक्कारवासरतलेइवा करतलेइवा आयंसमंडलेइवा चंदमं

डलेइवा आगारतलेइवा मुकेंसिमए आ॥ ग रवनावपत्ते आवरडोया णं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे
होत्था सेजहानामए आलिंगपुक्खरे ति वं जाव णाणामणिपंचवण्णेहिं तणेहिं अमणीहिं उवसो
भिए तेजहा कण्हेहिं जाव सुक्किल्लेहिं ए। वं वण्णो गंधो रसो फासो तणाणाय मणीणाय भाणियव्वो

उलेइवेत्यादि परिग्रहः एवमिति प्रागुक्तप्रकारे णुकतणानां मणीनां च वर्णो गंधः स्पर्शः शब्दश्च वर्णनीयः तत्र वर्णादि
नां स्वरूपं तावदेवं कृष्णवर्णो यावत् देअंजन खंजन कज्जलादिस्योऽतिमनोहरः नीलवर्णोऽपि इन्द्रनीलनीलोत्पलनीलानीला
शोकादिभ्योऽतिमनोहरः रक्तवर्णोऽपि रक्ताशोकपलाशबालदिवाकरसंध्याभ्रागजातकिंशुकशिलाप्रवालप्रवालांकुररक्तप
उसुमरक्तोत्पलादिभ्योऽपि अतिरमणीयः तथा पीतवर्णोऽपि चंपककुसुमकनकहरिद्राचूर्णहरितालगुटिकावरकनकनिकषसुवर्णशुक्ति
रादिभ्योऽप्यतिशोभनः शुक्लवर्णोऽपि पुंडरीकस्फटिकादिभ्योऽपि रम्यतरः एवं पंचानामपि वर्णानामनुमनिः सौरभ्याह्लादकत्वमवा ७५
लावनीयं तथा गंधोऽपि तेषां कर्पूरकस्तूरिकागंधद्रव्यनीवमानमनःप्रह्लादकारी स्पर्शोऽपि हंसगर्भरूतनवनीतादिभ्यो

ऽतीव सुकुमारः शब्दस्तु तेषां मंदमंदवायुना मंदमंदं प्रकंप्यमानानां तन्निवासिमनुजानां च मनसः सुने
उमणि शिल्पिजनवाद्यमानवेणुवीणामृदंगध्वानरपि स्फतिमनसोरतिनिर्वृतिकरः प्राउर्भवति एवं तत्रैव मणिनिस्यो पशो
भितो भूमिभागस्य मर्षः अथ तेषु विवविविधनामवासनं कियदूरं वक्तव्यमित्याह जावतत्थ णमित्यादि यावत्तत्र मनुष्याः मानुष्यश्च
आसयंतिय साउसमा सात शेरतदीर्घकायप्रसारणेन सनिद्रं निर्निद्रं वा तेषां तु शयोरपि संभवात् तिष्ठंति ईश्वरानतनि
षीदंत्यपविशंति उस्सहंति वग्वनेन वर्त्तवामपार्श्वेन पुरा हस्त दक्षिणपार्श्वे नावृत्त दक्षिणपार्श्वेनः परावृत्य वाम पार्श्वे
निति हसंति ईषद्धास्यविकाशो नवस्मिन्ति रमंते रतिमाबध्नन्ति ललंति मनईप्सितं यथास्यात्तथा प्रवर्त्तते इतिला

जाव तत्थ णं बहवे मणुस्सा मणुस्सीओ॥ आ सायंति सयंति चिट्ठंति निसीयंति तुयट्टंति हसंति रमं
ति ललंति वं तीसेणं समाए भारहे वासे वं दहवे उद्दाला कोद्दाला मोद्दाला कयमाला णट्टमाला दंतमा
लमाला दंतमाला सिंगमाला संखमाल से अ माला णामं दुमगणा पण्णत्ता कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला
ते: यावत् मूलवन्तः कन्दवंतो यावत् बीजवंतः दिट्ठंता पत्तेहिं अ पुप्फेहिं अ फलेहि अ उच्छण्णपडिच्छन्ना
णं उद्दालाणं कोद्दालाणं कयमालाणं फलविसिविसेसं ऐ यस्याः सम्माणविद्धंसिति निव्वासाणं वमा गव्व ध अपत्तं नरपितत्तद
रंनी कियमासादि मास तीसे णामित्यादि तस्यां सुषमसुषमायां कालविशेषे भारते वर्षे बहव उद्दालाः कोद्दालाः मोद्दालाः कृत
मालाः नृत्तमालाः दंतमालाः शृंगमालाः शंखमालाः श्वेतमाला इति नामका द्रुमगणाः वृक्षजातिविशेषसमूहाः प्रज्ञप्ताः केवलिभिरि
ति शेषः कथंभूतास्त इत्याह कुसेत्यादि कुशा दर्भाः विकुशा बल्वजादयस्तैर्विशुद्धानि विरहितानि वृक्षस्य मूलानि येषां ते कुशवि
कुशविशुद्धवृक्षमूलाः उत नत्रे कोद्दालादयः पत्रेहिं चेत्यादि पत्रैः पुष्पैः फलैश्च अवच्छन्नाः आच्छादिताः प्रतिच्छन्नाः विशेषेणाच्छादिताः

उ॰ २।

ःस्थियाशालया यवाङ्कराणां श्राः पत्रादिलक्षणानयातीवोपशोभमाना तिष्ठन्तीति योगलिङ्गनराणां प्रमोददेनवेदृक्विशेषाद
र्शिताः व अथवनाप्याद्द नीसणंसमाएवि तस्यां समायां भारतवर्षे तत्रतदात्र प्रदेशे बहवि भेरुताल्लप्रा जातचातेरुताल
नानि भेरुतालवनानि यावन्निःठन्तीत्युगमं व अथदर्गधकुसुमसमधस्तानातुल्या नां वर्षनमाद्द नीसेणमित्यादि तस्यां समा
यां तत्रतदेशे तदेशे बहवः सेरिकागुल्माः यावन्मदाञ्जदगुल्माः यावत्कुरणात् नवमालिकागुल्मा कोरंटगुल्मा बंधु
जीवगगुल्मा मणोवदगुल्माइत्यादिसंग्रहः क्विन्नताः व म्यारमणीयाः महामेघनिकुरुंबभूताञ्च श्रवर्णोपात्रेण्याम्नतानः

सिरीएअईव उवसोलेमाणा चिठंति व नी सेणंसमाए भारहेवासे तत्थतत्थ बहवे भेरुतालवणा।
ति भेरुतालवणाति मेरुतालवणा। ति सेरुतालवणाति सालवणाति सरलवणाति सत्तव
स्नवणाति प्रगफलवणाति खज्जूरी वणाति नालिएरीवणाति कुसविकुसविसुद्धरुक्खमू
लाइं जावचिठंति व नीसेणंसमाए भारहेवासे तत्थतत्थबहवे सेरियागुम्माजावमहाजाइगु
म्मारम्मामहामेहनिकुरंबभूत्रा दसद्धव संकुसुमंकुसुमेति जेणंभरहे वासे बहुसमरमणिज्जंभूमि
भागंवायविधुयग्गसालामुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेंति व नीसेणंसमाए भारहेवासे॥

ग्रनःकुसुमादिविरपि नवगुल्माःक्विन्नपंतीत्याद्द दसद्धति द्वार्धवर्णंकुसुमं जातावेकवचनं कुसुमसमूहं कुसुमयं
ति उत्पादयंतीतिशावः येनकुसुमोत्पादनेन तत्रनरतक्षेत्रस्य बहुसमरमणीयंभूमिभागं वायविधुयग्गति वातेनविधु
ताः कंपिताः वातविधुताः तासानाग्रग्रशाखास्ता वातविधुताग्रशाखाभ्याशिर्गलितायः पुष्पपुंजः सएवोपचारः पूजातेन
कलितंजर्वति व अथवनराजयोपितत्रसंतीत्याद्द नीसेणमित्यादि तस्यां समायां भारतेवर्षे॥

बहवोवनराजयोवनश्रेणयः प्रज्ञप्ताः क्विन्नकाः कृष्णवर्णोपेताः कृष्णावभासाः कृष्णप्रभावभासीयासां ताः कृष्णावभासा
जावमणोहराउत्ति यावन्मनोहराः तेननीलानीलावभासाः हरितावभासाइत्यादिग्रगत्तुका
जगतीवनवर्णकोवक्तव्यः तथारङ्गमनेत्यादिदरतिदतीनिरतिदाः तुक्त्राघ्नोज्ञेयाणि तिमिमपं मत्ताश्चानषट्पदाश्चमत्ता
षयदाः रतिदाश्वानमत्तषट्पदाश्च कोरंटकाश्च लागारश्च कोणालाश्च जीवंजीवाश्च नंदिमुखाश्च कपिलाश्वपिंगलाश्वखग
श्च कारंडाश्च चक्रवाकाश्च कलहंसाश्च सारसाश्चानेकविहगसमनेत्यादि नदाख्यानामनेकेषां शकुनिगणानां मिथुनैःखीपुरु
षरूपैर्यद्विरचितमितिस्मालागमतं यत्त्वशाष्टिं निक्तंत्रत्न शब्दंमधुरस्वरं च नादितं लपितंयासुतात्मसा संपिंडि।

तत्र रवकदेवगणा ईश्वरमत्तात कोएद रत्तकिमणाद्दासात जावमणोहराज रइश्यमत्तछपय
कोरिटगनिंगारकोणालजीवंजीवन दिमुहकविलपिंगलखगकारंडचक्कवाककलहंससमा
रसश्रणेगसउणिगणमिहुणविरइअ सद्दोन्नइअमहुरसरणाइआउ संपिंडिअणाणाविहगु

श्रमिपदेनसं पिंडिअदरिअभमरमहुअरिपहकर परिलितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमनगुञ्जनदेस
लागाउत्ति समवप्रपि विशेषणं वनराजीनां वाच्यं एवमतयाप्याय ववनोपलक्षिता निज्ञेयानि ज्ञेयानि तत्रसंपिंडितापक्ष्वपिशद
हशामदोत्कत्नतया दर्पाध्माताः भ्रमरमधुकराणां पहकराः पहकरा अशेषसंघाताइतिदेशीवचनात् संघाता यासुतामसा परिलि
नत्ति परिलीयमानाश्रन्यतश्रागत्या श्रयंतामत्ताः षट्पदाः कुसुमासवलोलाः किंजल्कपानलंपटाः मधुरंगुमगुमायमानाःगुंज
न्तश्च शब्दविशेषं विदधतादेशाभागेषु यासांतास्तनोविशेषणसमासः तया णाणाविहगुच्छ त्ति पदेनताणविहगुच्छगुम्म
मंडवगसोहिआउत्ति विशेषणंस्थविनं सत्रस्थनाविधाः अनेकप्रकाराः ज्ञेयाः शब्दनाददायोत्पादवमालिकादयोमंदप्रका।

८०

ऊ०सू०१२।

लतामंडपकादयस्तोसिताः । वावीउक्खरिणीत्यादि पदेन वावीउक्खरिणी दीहिआउ अउत्तिवेसिअ रम्मजालयरगाउत्ति
विशेषणं तत्र वाप्यश्चतुरस्राकारास्ताएव वृत्ताः पुष्करिण्यः दीर्घिका ऋजुसारण्यस्ताएव वक्रा गुंजालिका इति वचनानि रम्याणि जालकटका
नि यासु तास्तथा गुंजालिपदेन गुंजालि विचित्तलंगा उत्ति विशेषणं ध्वनितं विचित्रालंगा यासु तास्तथा विचित्राणि वचनेन विचित्रउ
दकेउ वक्कुलाउत्ति विशेषणं विचित्रैर्विविधप्रकारैरुच्चैर्मंगलवृत्तैः केतुभिर्ध्वजैर्वकुलाव्याप्ताः आसितत्ति वचनेन आसितर
सपुष्पफलाउ बाहिरपत्तच्छन्नाउ पत्तेहिअ पुप्फेहिअ उच्छन्नपडिच्छन्नाउत्ति विशेषणं कदंबकं आदृश्यं अंतराण्यंतरलाग
वन्नीति सपुष्पाणि फलानि च यासां तास्तथा बहिः पत्रैश्छन्नाव्याप्ताः उपर्युपरि आच्छन्नप्रतिच्छन्ना अत्यंतमाच्छा

वावीउक्खरिणी दीहिआ गुंजालि विचित्तअ ... सिं साउफलाउ निरोअ सव्वोउअपुप्फफलसमिद्धाउ
पिंडिम जाव पासाईआउ ४ तीसे णं समाए तत्थ देसे तहिं मत्तंगया णामं दुमगणा
पसन्ना

दिताः सादुफलाउत्ति स्वादूनि फलानि यासां तास्तथा यानि रोअत्ति नीरोगका रोगवर्जिताः सव्वोउअ
त्ति सर्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धाः पिंडिमत्ति वचनेन पिंडिमनीहारिमं सुगंधिं सुकयवरसिमणादरं महया गंधद्धुणिं
मुअंताउत्ति विशेषणं तत्र पिंडिमा पिंडितास्ततो निर्गमं दूरनिर्गमाद्रवि निर्गच्छंतीनां सुगंधिं शुभगंधं शुभसुरभिसो गंधांतरेभ्यः प्र
काशान्मनोहरां च महया इति प्राकृतत्वाद्द्वितीयार्थे तृतीया महतां निर्भरः गंधघ्राणिं यावद्भिर्गंधपुद्गलैर्गंधविषये घ्राणेन्द्रि
यस्योपजायते तावतां गंधपुद्गलसंहतिर्गंधघ्राणिस्तां निरंतरं मुंचंत्यः यावत्पासादीया इत्यादिपदग्रहः चतुर्थोनन्तरद
शीयो गमलिक्खवणाणं समाहितार्थेति हि तत्रवृक्षविशेषात् कल्पवृक्षानाद नामगणादित्यादि तस्यां सुषमसुषमायां समायां
तारतेव प्रदेशे बहवो मत्तांगकानाम द्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः तत्र मत्तं मदस्तस्यांगं कारणं मदिरादिकं पदंददतीति मत्तांगदा

८१

यस्य मत्तमदस्यांगं कारणं मदिराद्रव्यं येषु तानि मत्तांगास्त एव मत्तांगकाः तत्र विशिष्टद्रव्यात्का चायं जंद्रकासे चंदप्पभेत्य
दि जावाभिगमोक्तप्रवतारणीयं कियद्दूरमित्याह जावत्ति यावदवछन्नप्रतिच्छन्ना चिट्ठंतीति पर्यंतमिति व अत्रेतिवचन
मोत्रमन्ये नवापि कल्पवृक्षा व्याख्यादेवं जावेत्यादि एवमिति प्राकृतमत्तांगककल्पवृक्षप्ररूपणाप्रकारेण तावद्वक्तव्य
यावत् अनग्नकानाम द्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः एतेन दशानामपि कल्पद्रुमाणां विस्तरतो वर्णनं जीवाभिगमादिस्योऽवसेयमिति
दर्शितं संक्षेपतस्त्वेवं मत्तंगया य भिंगा तुडिअंगा दीव जोइ चित्तंगा चित्तरसा मणियंगा गेहागार
अणिअणा य १० इति व्याख्या मत्तांगकाः व्याख्याताः भिंगत्ति भृंगाणि भाजनानि तत्कारणत्वात् भृतांगानि ता
जनानि तद्भिरणक्रिया भरणाय भाजनं विशेषतमिति नामसंपादकत्वात् त्रुटितांगा तूर्यांगानि तत्कारणत्वात् त्रुटितांगा

ऊकासत्वं दप्पण जाव उच्छन्नपडि छन्ना चिट्ठंति एवं जाव अणिअयाणामं दुमगणा प
सन्ना व

इत्यादयो तद्गतादिष्टत्ति त्रुटितांगानि तूर्यांगानि तूर्यदायिनः २ दीपः प्रकाश
कं वस्तु तत्कारणत्वात् दीपांगाः ४ ज्योतिरग्निस्तद्वा सुषमसुषमायाम ग्रेरभावात् ज्योतिरिव यद्वस्तु सौम्यप्रकाशकमि
ति ताव तत्कारणत्वात् ज्योतिरंगाः ५ चित्रस्यानेकविधविवक्षिताध्वन्यात्यस्य कारणत्वात् चित्रांगाः ६ तथा चित्रा विविधमनोज्ञा
रसा मधुरादयो येभ्यस्ते चित्ररसाः भोजनांगा इत्यर्थः ७ मणयो नाम मणिमयाभरणानां कारणत्वात् मण्यंगा आभरणदेवाः ८ गेहं
गृहं तद्वदाकारो येषां ते गृहाकाराः ९ अनग्नत्वं हेतुतयास्त्यस्ति येषां ते अनग्नकास्त्राविधायिनः १० तत्र मत्तांगदनामानः कल्पवृक्षाविशिष्टवीर्य
कांतिहेतुविश्रसापरिणामपरिणताविधरसादिसमग्राविशेषयुतैः स्वजावपरिणतसरसशुगंधिद्राक्षमनोहारिनानाप्रकारवि
विधपरिपाकागतत्वयानत्वयपरिमर्दकोशाद्यैः स्फुटितचारमदं संवद्रिः फलेर्विद्योतमाना भांति इति तेष्वस्यतां योगलि

जं०वृ० कनकाणां सुस्वादपेयपरमातिशायसंपन्नवर्णादिविशिष्टसुपक्वेक्षुरसादिरसनिष्पन्नमद्यावाप्तिर्भवतीति १ भृंगांगाः ततो यथेष्टं भा
जनकनकरजतादिमयविशिष्टभाजनानि दृश्यंते नवैव विस्रसापरिणतैः स्थालकच्चोलकादिभिरनेकैर्भाजनैः फलैरिव शाखालंबमा
नाः स्रस्यंति तस्मात्तेषां मनोवांछितभाजनानि जायंते २ त्रुटितांगास्तु ततविततघनशुषिरभेदभिन्नैर्बहुप्रकारैरातोद्यैः फलैरि
वोपशोभमाना स्फुटंति तत्र ततं वीणादिकं १ विततं मुरजादिकं २ घनं कांस्यतालादि ३ शुषिरं पटहादिकं ४ इति तस्मात्तेषां
यथोक्तवाद्यानि बहुप्रकाराणि भवंतीति ३ दीपांगाः ततो यथेष्टं स्निग्धाः प्रज्वलंत्यः कनकमणिमय्यो दीपिका
उद्योतं कुर्वाणा दृश्यंते नवविस्रसापरिणतत्वा … कर्षोद्योतेन सर्वं वस्तु द्योतयंतीति ४ ज्योतिरंगास्तु मार्तंडमंड
लमिव स्वतेजसा सर्वमवभासयंतो वर्तंते … ५ चित्रांगास्तु विचित्रसरससुरभिपंचवर्णमाल्यमालाभिराकी

र्णास्तेषां नानावर्णसुरभिशतपत्रादिकुसुम … दामदायिनो भवंतीति ६ चित्ररसास्तु इष्टविशिष्टकलमशालिदा
लिपक्वान्नव्यंजनादिस्वादनीयपरिमितमाधुर्यसं … युतादिगुणगणनसकलेंद्रियतुष्टिकृत् षड्रसान्नवस्तुपरि
सर्वैः फलमध्ये विराजमानाः संतिष्ठंते तस्मात्तेषां समाहितभोजनं जायत इति ७ मण्यंगाः ततो विस्रसापरिणतानि विमा
लमहार्घसुवर्णैकसारस्फारकटककेयूरकुंडलप्रमुखैः प्रलंबिभिः प्रकृष्टतरभूषणैर्विभूषिता आसंति तस्मात्तेषामशेषभूषणा
नि जायंते ८ गेहाकाराः ततो विस्रसापरिणामत एव प्रांशुप्राकारोपेतदृढतोरणोदग्रसोपानपंक्तिविचित्रशालारमितगवा
क्षमध्यकपाटानेकापवरककुट्टिमतलायतलंकृतविविधभवनसमन्विताः संतिष्ठंते तेषु वसतां तेषां यथावसरमवस्थितिः संप्रजा
यते ९ अनग्नास्तु विस्रसावशादेव सुंदरसुवर्णतेजोऽतिसूक्ष्मसुकुमालदेवदूष्याद्यंशुकप्रमुखविचित्रवस्त्रा ८२

ढगताः प्राप्यंते तस्मात्तेषां मनोहराणि निर्मलस्निग्धवासांसि संपद्यंते १० इत्यं रूपमोदशविधकल्पद्रुमस्वरूपं द
र्शितं च अथ सुषमसुषमाकालानुमनुष्यविषयकं प्रश्नमाह तीसे णमित्यादि तस्यां सदंतसमायां सुषमसुषमायामेकरूपकालविशे
षे भारतवर्षमनुजानां कीदृशकाः कीदृशा आकारभावप्रत्यवताराः स्वरूपसंभवाः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम ते णं मणुआ इ
त्यादि ते मनुजाः सुपइट्ठिअ इति सूत्रालापकं यथासंभवमेवं प्रतिष्ठिताः कूर्मवदुन्नत चैव चारवो मनोज्ञाश्चरणाः पादा येषां ते
सुप्रतिष्ठितकूर्मचारुचरणाः यावल्लक्षणव्यंजनगुणोपपेताः तत्र लक्षणानि स्वस्तिकादीनि व्यंजनानि मषीतिलकादीनि गु
णाः क्षांत्यादयो गुणाः उपपेता युक्ताः न वा स्वजाया … निसुजातानामिसुनिष्पन्नानि जन्मदोषरहितत्वात् सुविरक्तानि अंग

तीसे णं भंते समाए भरहे वासे मणुआ … णं केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते गो तेणं मणुआ
सुपइट्ठिअकुम्मचारुचलणा जाव लक्खण … वंजणगुणोववेआ सुजायसुविभत्तसंगयंगा
पासाईआ जाव पडिरूवा

गतोपांगानां यथोक्तवैलक्षण्यसद्भावात् संग … तान्यतिनानि अंगानि शरीराणि ये
षां ते तथा प्रासादीयाः यावत्प्रतिरूपा इत्यादि पदं … चतुष्टयं प्राग्वत् यावल्लक्षणेत्यत्र यावच्छब्दात् यौगलिकमनुजव
र्णकविस्तरो जीवाभिगमोक्तोऽवसातव्यः संक्षेपतस्त्वेवं ते मनुष्याः सुप्रतिष्ठितकूर्मचारुचरणाः सुकुमारप्रविर
लरोमकुरुविंदवृत्तजंघायुगलाः निगूढसुबद्धसंधिजानुप्रदेशाः करिकरसमवृत्तोरवः कंठीरववल्लघ्वक्कटिप्रदेशाः शक्रायु
धमध्यभागाः प्रदक्षिणावर्तनाभिमंडलाः श्रीवत्सलांछितविशालमांसलवक्षःस्थलाः पुरपरिघाकारदीर्घबाहवः सु
श्लिष्टमणिबंधाः रक्तोत्पलपत्राकारिशोणिमपाणिपादतलाः चतुरंगुलप्रमाणसमवृत्तकंबुग्रीवाः शारदशशां
कसौम्यवदनाः छत्राकारशिरसः अस्फुटितस्निग्धकांतिसश्लक्ष्णमूर्द्धजाः छत्रचामरादिरूपप्रशस्तोत्तमद्वात्रिंश॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारक

अं॥२॥

स्वद्दलौ धरा इति च अथ नितम्बकन्दराणां विषयं प्रमाद नीस्थानमित्यादि प्रश्नः स्तनमः भगवानाह गौतमता अणोति ता मत्तस्य स्तुता यन्ति सुजातानि यथोक्तप्रमाणोपेतत्या बालसञ्जन्मानि यानि सर्वाङ्गाणि तद्रत्नन्ती विति। सुदर्या सुदराः। पदाणानि प्रथमता अतिशायिनो येषां दिलासुणा प्रियंवद वर्तष्टविना सुवर्ण्णकव प्रत्वनयाङ्कः स्वाः अतिक्रान्तानि अतिक्रान्तौ अतिक्रमनायौ विसर्प्यमाणानि विशिष्टत्वप्रमाणौ अथवा विसर्प्यतां च विसर्वतां च पि मनसां मध्ये सुजातौ कूर्म्मसंस्थितौ चन्नतत्वेन कच्छपसंस्थानौ विशिष्टौ मनोज्ञौ चरणौ पादौ यासां तास्तथा पउमत्ति पद्मवत्कदवोऽक्वर्शाः सुजाता यथोक्त

नीसेणालोलसमाण मावाद वाप्तमणुई णोक्क विसय अगार स्वावपदोद्यारे पंणे नाउणे मणुईउ सु
जायसवंगसुंदरीउ पवरा णमहिलाउ णो हिंसुजाउ अतिक्रान्त विसर्प्यमाणामित्त सुकुमालकुम्मसं
ठिअविसिट्ठचलणाउ पउमसिउसा॥ जायपीवरसुसंहयगुलीउ अब्भुण्णय रइसुनलिणाः
तंवसुइ द्दइ लिणितणक्खाउ रोमरहिअ अवट्टलठसंठिअ अजहण्णपसत्थलक्खणा अक्कोपजं
घजुअला सुनिम्मि अमुगूढ जाणुमंसल सुबद्धसंधी॥

प्रमाणोपेताः पीवरा उपचिताः सुसंहताः सुष्ठु अविरलाः अङ्गुलयः पादाङ्गुल्यो यासां तास्तथा अब्भुन्नयत्ति अभ्युन्नताः उन्नताः रतिदाः सुखदाः नलिनाःप्रतला : ताम्राः आरक्ताः शुचयः पवित्राः स्निग्धाः मनोज्ञाः स्निग्धास्निग्धच्छाया नखा यासां तास्तथा रोमरहितमित्यादि रोमरहितं निलोमं वृत्तं वर्त्तुलं लष्टसंस्थितं मनोज्ञसंस्थानं कामेणोऽस्त्रेत्वं वनरहितं विस्तारंवः अजघन्यप्रशस्तलक्षणं अजघन्यं प्रशस्तलक्षणं अकोप्यमाहेयं मनोज्ञं जंघायुगलं यासां तास्तथा सुनिम्मिअत्ति सुनिर्म्मितौ सुगूढौ निगूढौ अनुपलक्ष्यौ जानुनी उपरि ययोस्ते मांसलौ मांसोपचितौ सुबद्धौ स्नायुभिर्नातिबद्धौ संधीसन्धाने यासां तास्तथा॥ ८३

कदलीत्यादि कदलीस्तम्भादपि अतिरेकेण अतिशायितया संस्थितं संस्थानं ययोस्तौ कदलीस्तम्भातिरेकसंस्थितौ निर्व्रणौ विस्फोटकादिक्षतरहितौ सुकुमारौ मृदू मृदुकौ विमलौ कोमलौ इष्टिसुन्दरौ मांसलौ मांसोपचितौ अविरलौ परस्परासन्नौ समप्रमाणौ सहितौ सुजातौ लक्षणोपेतौ वृत्तौ पीवरौ अथवा सहितौ समौ सुजातौ जन्मदोषरहितौ वृत्तौ वर्त्तुलौ पीवरौ मांसोपचितौ निरन्तरौ परस्परनिर्विशेषौ ऊरू उपचितजंघे यासां तास्तथा अट्ठावयत्ति अष्टापदस्य द्यूतविशेषस्य वीचयइव वीचयस्तरंगाकारा रेखाः तद्वत् प्रधानपृष्ठमिव पृष्ठफलकं अष्टापदवीचिफलकं तत्संस्थिता तत्संस्थाना प्रशस्ता प्रशस्तलक्षणोपेता विस्तीर्णा

कयलीखंभाइरेगसंठिअनिव्वणसुकुमाल मउअमंसलअविरलसमसहिअसुजायवट्टपीवरनिरंतरो
रू अट्ठावयवीचिपट्टसंठिअपसत्थविच्छि ण्णपिहुलसोणीउ वयणायामप्पमाणदुगुणिअविसालमं
सलसुबद्धजहणवरधारिणीउ वज्ज विराइअपसत्थलक्खणणिरोदराउ तिवलिअवलिअ
तणुणमिअमज्झिआउ उज्जुअसमसहिअजच्चतणुकसिणणिद्ध आदेय॥

श्रोणिः कटिः पृथुला विस्तीर्णा मनोहराः श्रोणिः कटी वयणायामेत्यादि वदनस्य मुखस्य यायामप्रमाणं तस्माद्द्विगुणानि द्विगुणितं विशालं विस्तीर्णं मांसलं पुष्टं सुबद्धं जघनवरं प्रधानकटिप्रदेशं धारयन्ति यास्तास्तथा वज्र इति वज्रस्य विशेषणार्थं पदान्तरादाने शरीरोदराणि वज्रविराजितानि मध्यभागे तत्रकृ विराजिताः प्रशस्तलक्षणास्तथा उदराः यास्तास्तथा तिवलिअत्ति त्रिवलिर्वलित्रिवलिताः संजाततवलिकास्तनुकाःकृशा नमिताः नता मध्यो मध्यभागो यासां तास्तथा उज्जुअत्ति ऋजुका अवक्राः समानः ह्रस्वदीर्घत्वरहितः संहिताः संततानां स्वपान्तरालस्यावस्थिताः जात्याः प्रधाना तनी तनुका सूक्ष्मा कृष्णाः स्निग्धाः स्निग्धच्छायाः आदेयाः दृष्टुं योग्याः सुभगाः एतदेव समर्थयति।

ऊं क्ला।

ललितदासविलासा सुजाता जन्मदोषरहिता सुविरक्ता सुविलासगा कान्ता कमनीया अत एव शोभमाना दर्शनीया मनोहरविलासवि-
विराजिता रमणीया इष्टमनोरमणशीला रामया जियसां तास्तथा गंगावर्त्तनाभि गंगावर्त्तक इव प्रदक्षिणावर्त्ता तरंगरेखा तरं-
गोमिश्रितवलित्रिवलीभंगा तरुणरविकिरणाः सूर्यकिरणास्तद्रूपमलिनवंतस्य प्रमत्तयानक्रान्तमिन्दीवरः यथोचितं अतिशोभमाना
एव अङ्को ज्ञायमानं विपुलश्रोणीनवघनस्पर्शं तरुणीनारी विकटावनालियासां तास्तथा असमाप्तासा तनुतानाइति सिद्धिः अणुसरसा
न्ति अतिसूक्ष्मा अत्यन्ततनुशरीरा प्रशमलक्षणोपेता पीनाउपचिताऊर्द्धिर्यासां तास्तथा संस्पर्शमा इति समागमेषु कामगा
नातोपार्श्वयासां तास्तथा संगतानि सुजातानि दद्रुम रणावितोपार्श्वे यासां तास्तथा सुनिग्धन पार्श्वा इत्यर्थः निम्ना इति

ललितसुजातसुविलग्नकांतसोभनरूपा। लरमणीयरोमराई गंगावर्तनाभ्यादिणावर्त्ततरंगरम्य
विद्धिरणनरूपातोदित्रशक्तो सायं तपउमगलीरविश्रुदनासा अणुसरसपयपिणाऊर्ध्वा
समयपासा संगतपासा सुजातपासा। मिश्रमाइअपीणरमश्रपासा अकरंडुअकणगरूअगनि
मलसुजायनिरुवदयगायलठा कवता॥ कलसपमाण समसहिअलठ्ठसुजायमेलगजमलजुअल
वट्टिअअशुसमयपाणा॥

मितं परिमितं यथा भवति देहात्तसा रणन्नर्थः आयतो दार्घो पीनाउपचितो रचितो स्तनामकर्मो
रयनिर्वर्तितौ रतिदौ सुखदौ वा पार्श्वौ यासां तास्तथा अकरंडुअत्ति अकरण्डुका अनुपलक्ष्यपृष्ठास्थिकाः कनकरुचकवत्कांचन
रुचिवन्निर्मला सुजाता बाल्यात् प्रभृति जन्मदोषरहिता निरुपहता कनकादिदंशादिउपद्रवरहिता वगात्रयष्टिर्देहलतिका यासां ता
स्तथा कनककलसत्ति कांचनकलशयोरिव प्रमाणं ययोस्तौ समौ तुल्यौ परस्परमप्रमाणाधिकौ संहितौ अपान्तरालविकलौ ल
ष्टतुकामलकौ शोभनस्तनकुरवरोषरोयमानौ समश्रेणीकौ युगलौ युगलरूपौ वर्तितौ वर्तितौ कठिनाविति साधः अ
भ्युन्नतौ पत्परतिसुखदौ स्तनौ पीनौ

उरश्छेदौ स्वभावमीलितविवर्तितौ पीवरौ सर्वात्मना विशिष्टौ पयोधरौ यासां तास्तथा भुजंगत्ति भुजंगवत्क्रमेण कर्बौ कामा
णां तनुकौ अत एव गोपुच्छवत्समौ समप्रमाणौ संहितौ मध्यकाया पक्षयाऽविरलौ नातोर्द्धाद्देशप्रलम्बतौ आदेयौ सुन्द
रत्वादादेयौ ललितौ सविलासचेष्टाकलितौ बाहू भुजौ यासां तास्तथा तंबनहत्ति ताम्राईषद्रक्ता नखा यासां तास्तथा मांसला
इति मांसलावग्रहस्तौ बाहुग्रभागवर्तितौ हस्तौ यासां तास्तथा पीवरत्ति पीवरा उपचिताः कोमलाः सुकुमाला वराः प्रधानाः ल
णीपतनया प्रशस्तां अंगुलयो यासां तास्तथा लिहपाणिलेहत्ति स्निग्धाः पाणौ रेखा यासां तास्तथा रविससिसिरविशशिशंखचक्र

रइअपीवरपउदरात भुजंगअणुपुव्वतणु अणुगयोभववहसमसंहिअणो मिअ आएयललिअबाहा तं
कणग मंसलगादया पीवरकोमलवरंगुलि रणहा मंसलग्गहत्था पीवरकोमलवरंगुलिआ निद्धपाणि
विरइअपाणिलेहा पाणुमायककरवरच वत्थिअपाणिलेहा रविससिसंखवरचक्कसोवत्थिअविभत्तसु
णकबुवरसरिसगीवा मंसलसंठिअपा मंसलसुजायमेलगजमलजुअलवट्टिअउवरिअवर
रधरा सुदंसणातोठा॥
सोवत्थिकादिकाविलक्ष्याविभागवत्यः सुविरचिताः॥ सुरचितपाणिरेखा यासां तास्तथा
पाणुमेयत्ति पीनाउन्नताः कक्षाभुजामूलं वक्षोहृदयं बस्तिप्रदेशस्तुपस्थदेशो यासां तास्तथा पडिपुण्णत्ति प्रतिपूर्णमांसलाः कपो
लौव यासां तास्तथा चउरंगुलत्ति चतुरंगुलप्रमितं शोभनं प्रमाणं यस्याः सा चतुरंगुलप्रमाणा कंबुवरसदृशा उन्नततया वलित्रया
येयोगेनच प्रधानशंखसदृशा ग्रीवा यासां तास्तथा मंसलत्ति मांसलं मांसोपचितं संस्थितं विशिष्टसंस्थानं प्रशस्तं प्रशस्तलक्षणो
पेतं दन्तकं चिबुकं यासां तास्तथा दाडिमत्ति दाडिमपुष्पप्रकाशो रक्त इत्यर्थः पीवरः उपचितः प्रलंबः ईषल्लंबः उपरितनो ऽ
धस्त्येतिगम्यं कुंचितश्चाकुंचितो वरः प्रधानोऽधस्तनदशनच्छदो यासां तास्तथा सुंदरसनरोठत्ति सुंदरा सुंदरासति उत्तर॥

ऊं स्वाहा

उपरितनपत्राष्टयासां नाम्ना दक्षिणगति दयेपतानं दक्षरजतदक्षकणाः वेदइडा [illegible] वासंति कावनस्पतिवि
शोषमन्या तत्कलंकलिका नवदक्षिणा अविरला विमलाः स्वाभाविकाः तत्कमलरक्षिता दशाना देतायासां नाम्ना रक्तोत्पलानि र
क्तोत्पलवत् [illegible] अकविल [illegible] अक्षक्षिरा तालुजिह्वेव यासां नाम्ना कणवीरन्ति कणवीरकुसुमलमिव अत्यु [illegible]
अवक्रा [illegible] कुसुमः सरलासनाते गा वोवा नासा यासां नाम्ना सारयन्ति शारदिरवं शारदं शारन्मायमला वि य
नवं प्रयत्नकमलवादित्यबोधं [illegible] देव वेदविकाशं कुवलयं व नीलोत्पलं पत्रायोविमलोनिर्मलोदलानि कमलानि [illegible]

दक्षिणगरयवेदकुंदवासंति अमतल अक्षिरा विमलदसणा रक्तोत्पलरत्नमत अत्युज्ज्वलतालुजिह्वा का
णवीरकुसुमलअकुदिल असमायतघ्राणं गणासा सारयनवकमलकुवलयविमलदलनिकरसा
रिमलदृक्षणा पद्म [illegible] अतिमङ्कणनयणा। पत्रलवबलायंतंतबलोअणोत अणणमिअवासा
इलक्षिणदशराईसंगयसुजायस्सुआ अ [illegible] माणपमाणजुत्तसवणा पीणमहगंमदलदा वउवसणा
वसमणिमाला कोडईरयणाअवविमला। पडिउस्सयोमवयणा॥ कणोअशासे अनिबर्ध्यमंदकाते

कमनीयेनयनेयासां नाम्ना पत्रदेवकिंचिदिरोषणाद पत्रलंति पत्रले पक्ष्मवती चपलायमाने नात्र कविप्रदेशो [illegible]
लोचने यासां नाम्ना आणामिअन्ति आईषन्नामिते यथापंतदक्षकेतिगम्य कृष्णाभ्रराजिरिव दविरासंगता सुजाता तनूर्यासां
नाम्ना अल्लीणन्ति आलीनानत्वरव्यालोपमाणायुक्तौ प्रमाणोपेतौ श्रवणौ कर्णौ यासां नाम्ना अनवनतश्रवणाः पीणन्ते पी
नामसृणांगंमदलकपोलपाली यासां नाम्ना वउवसन्ति वज्रप्रवज्राःकोणं प्रशस्तसमञ्जदंषिम्यादक्षिणोन्नतयाचे तत्पत्र
माणं ललाटं यासां नाम्ना कोडई [illegible] कौमुदीकान्तिर्की [illegible] ज्वलकवच्चदवविमलंशतिमंस्सौम्यं वदने यासां
नाम्ना॥

ववसयति वत्रवत्ममध्ये उत्तरउत्तमांग शिरोयासां नाम्ना अकविलन्ति अकपिलाः [illegible] स्निग्धाः दीर्घाश्च
शिरोजाः केशा यासां नाम्ना [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

वत्रसयपउत्तमंगा अकविलसुसिणिक्ष्मुगा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ववगयवलिपलिअवंगदुव्वसवाहि दोहग्गसोअमुक्का उच्चत्तेणयणराण थोवणमूसिआओ॥

नमानि प्रमाणानि [illegible] इंसा इंसमि इंसस्यसदृशी गतिर्यासां नाः कोइला
ति कोकिलायाइव मधुरागाम्यास्वराः [illegible] कमनीयाः सर्वस्य [illegible] [illegible]
[illegible] ववगयवलिपलितानां वंगानि वंगदुर्वर्णव्याधिदौर्भाग्यशोकमुक्ताः [illegible]
[illegible] [illegible] किंचिन्न्यून॥

८५

उल्लास ३

नत्रिगमनोल्लिताइत्यर्थः सद्भाववति स्वभावतएव संगताः षट्पदाः अथ नोविलोचनयोः संतानमया संगच्छन्ति संगतं गुम्फितं इत्यर्थः इतं गमनं
हंसीगमनवत् हसितं कापालविकासि प्रेमदर्शितं च सणितनलगनगलारं मन्मथोद्दीपितं चेष्टितं च एवं सद्भावमंगमय्य
णायदर्शनादि विलासोनेत्रजोविकारः संलापःपत्यासह सकामस्य हृदयप्रत्यर्पणरूपं परस्परसंलापणं निपुणो नेपु
णोपायानाउ रूपस्य यउपचारस्य रञ्जनाला: एवंविधविशेषणोपेतास्य स्वरूपतिपतिरिष्टव्या: नेउना:परस्परस्य प्रत्यपित
घाटेत्रम्याशव्यात् यत्रकामतया परस्परं प्रतिना सामविलासासनवान् मार्जारमिवार्थ संधिं प्रसादरूप हस्त्यादि उदाह ८६

सद्भावसिंगारबाहवसा संगयगताद्दसित्र सदृशत्रविविठत्रविलास संलापनिपुणत्त्रेवयारङ्गसम
रत्तुदस्थणाऊदणावयणाकर वरणाए यणीला वस्वसम्हवजोवणं विलासकलिआ नंदसा
वणविवरवासिणीउव्व छुव्वराउ लवा दवासमाणुसवराउ छव्वेरगपेव्वणीघाउ पासाईआ
उज्जावयडिस्वाउ व णेणमणुआ उया स्सया दसस्सया दोवस्सया णदिस्सया॥

सनऊयनवदनवरणनयनानियासांनात्मया॥ लावण्येति लावण्येन स्फुटतया वर्णसवर्णेपदसवर्णेन
एणाकारविशेषेण योवनेन यौवनेन विलासेन नेत्रजविकारेणाकलिताः नंदणानि नंदनवनविवरवासिण्य इवाप्सरसो
देव्यः नेत्रनंदनवनंप्रमादर्शिनी यत्रन्तरस्ति नरनदेऽत्रसंबंधेयो मानुषस्त्र्याः अप्सरसो याभ्यां च्छेरगाति आश्चर्यकमि
हमितीव स्पृहणा मिहकणीयाः उत्सुयोग्याः शुल्कतामेव इत्यर्थः अतएवप्रासादीयाः मनोतिहृयाइत्ये
प्राग्वत् व श्रवसामान्यतत्सत्यमनुष्याणां स्वरूपमाह तेणमणुआइत्यादि तेषुमनुष्यमानकालतविनोमनुष्याउयाःप्र
वादीस्वरायेषां तेउयस्वराः दसस्यवमधुरस्वरायेषां तेदसस्वराः एवंक्रौंचस्वराः नंदीवादवत्स्वरायेषां
तेनंदीस्वराः घोषस्वरा तेनंदीस्वराः

ष्महस्वरायेषां तेनंदीस्वराः नंदीघोषापां नंदीघोषयेषां तेनंदीघोषाः नत्रयंदाश्च पञ्चमगालितमिव यासिंहा सयोषकु
यान एवंसिंहस्वराः सिंहघोषाः सुस्वरनिर्घोषाःअपि वाच्याः वायन्ति वायया यामानुद्योतितं प्रकाशितं छुगं मे छंगंगमव्
गंयेषांतेनघामकाशाःप्रारूपात् वज्रर्षभनाराचसंहननाः समचतुरस्रसंस्थानसंस्थिता च विति व विभत्ते उदान वर्ण
न तुजमारयाव च वायुरूपा इत्यर्थः निरातंकाः मारोगाः अनुलोमति अनुलोमोऽनुकूलो वायुवेगः शरीरेवर्तिवानयेवो
येषांतेऽनुलोमवायुवेगाः वायुगुल्मरहितोदरमध्यप्रदेशाइत्यर्थः यदुक्तं जीवानिगमहन्नो उदरमध्यप्रदेशो वायुगुल्मा
येषांभवति तेषामनुलोमोवायुवेगोनभवति न हलावाच्च तेषांप्रतिकूलमरणामनुलोमोभवतिवायुवेगइति कंक
गहणीति कंकाःपक्षिविशेषस्तस्येवग्रहणी उदाराशयोनीरोगवर्चस्कतया येषांते कंकग्रहणयः कपोत

णंदीयो सासादस्सरा सादघोसा हसराघ सरणोग्योसा बायाउ घोविज्जगमंगा वज्जरिसहनारायस
घयणा समचउरंससंठाणसंठिआ छविति वातेका अणुलोमवाउवेगा कंकगहणी कवोअपरिणामा
त्ते कपोतस्यपक्षिविशेषस्य परिणाम आहा रपाको सउणियोसविठंतरोरूपरिणया छधणुसहस्समूसिऊ

येषांतेतथा कपोतस्यजठराग्निः पाषाणलवानपि जरयतीतिश्रुतिः एवंलघाप्यनर्थलाहारप्रदेशोपि नजीर्यति अतः
ऊर्ध्वदोषःसाउर्जवति सोणापोसमति शकुनेरिव पक्षिणइव उदारपोसर्गनिर्लेपतया पोसन्तियोसोऽपानदेशःपक्षसउत्
र्गं पक्षमति उदरं पक्षरूपस्य ऊनानिपक्षस्यान्तः पुरीषोत्सर्गनिर्लेपापानाइत्यर्थः नषाणलघुपरिणामनतया च पृष्ठं प्रतीत अन्तरेव
पृष्ठोदरयोरंतराले पार्श्वावित्यर्थः ऊरू इति इत्यस्तेपरिणता येषां ते शकुनिपोसपृष्ठांतरोरूपरिणताः एतन्मध्यपरिमिता
नाःप्राक्तनयात् वदन्ति एडधनुःसहस्रोच्छ्रिताः त्रिगव्यूतप्रमाणाः शरीरा इत्यर्थः ॥ अथचन्दनविसामान्यतस्तेषांस्वरू॥

जं॰वा॰३

प्रमाद तेसि णमित्यादि तेषां सुषमसुषमानुभावसमुत्थानां क्षेत्रस्वभावात् बहुप्रकारावस्थितविशेषप्रभासमणाउसो त्ति हे श्रमणायुष्मन् आयुष्मन्निति शिष्यामंत्रणं किंलक्षणा इत्याह पउमुप्पलत्ति पद्मोत्पले अतीव प्रकृष्टमद्यकारिणः गंधद्रव्यैः उपलक्षितानानावर्णगंधरसस्पर्शैः मनोज्ञैः समुच्छ्वासनैः सुरभिसुगंधि वदनं येषां ते तथा च शब्दः समुच्चये पिंडितार्थमित्याह तेणं मणुया इत्यादि तेषु सुषमसुषमाकाललक्षणानुभावात् प्रकृत्या स्वभावेन भद्रकाः परोपतापापरिहारात् कायवाङ्मनःचेष्टा यथा पगईउवसंतत्ति प्रकृत्या स्वभावेन न तु परोपदेशात् परसाम्यासस्याभावा उपशांताः यथा प्रकृत्या

तेसिणं मणुयाणं बेछप्पन्ना पिट्ठिकरंडगसया पसत्था समणाउसो पउमुप्पलगंधसरिसनी
साससुरभिवयणा ब तेणं मणुया पगईभद्दया पगईउवसंता पगईपयणुकोह
माणमायालोभा मिउमद्दवसंपन्ना अल्लीणा भद्दया विणीया अप्पिच्छा असंनिहिसं
चया विडिमंतरपरिवसणा जहिच्छियकामगामिणो पुढविपुप्फफलाहाराणं॥

एवं नवा ऽतिमंदीभूताः क्रोधमानमायालोभा येषां ते तथा अतएव मृदुमनोज्ञं परिणामसुखावहं यन्मार्दवं तेन संपन्नाः मृदुमार्दवसंपन्नाः न तु नः कपटमार्दवोपेताः अल्लीणा इति आसमंतात् सर्वासु क्रियासु लीनाः गुप्ता आलीना नोल्बणवेषाकारिण इत्यर्थः भद्रकाः सकलकल्याणभागिनः विनीताः बृहत्सु दत्तविनयकरणशीलाः अल्पेच्छा मणीकनकादिविषयरतिबंधरहिताः अतएव असंनिहिसंचयाः न विद्यते संनिधिरूपः संचयो येषां ते तथा विडिमंतरेषु शाखांतरेषु आसामादाश्रय इति भावः परिवसनमाकालमावासो येषां ते तथा जहिच्छिअत्ति यावदिच्छितान् मनोवांछितान् शब्दादीन् कामयंते इत्येवंशीला ये ते तथा पुढविति पृथिवी भूमिः पुष्पफलानि च कल्पद्रुमाणामाहारो येषां ते तथा णमित्यलंकारे

एवंविधमनुजाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमणायुष्मन् च शब्दः स्वयोक्तानां पृथिव्यादीनामाहारत्वं समुच्चयति तीसेणं भंते इत्यादि तस्याः भदंत पृथिव्याः कीदृश आस्वादः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम सेजहाणामए इत्यादि तत्संकलितं यथा नाम ए इतिवा अलंकारे से यदं गुलेवत्ति गुड इतिवा इति शब्द उपमानवस्तुनामपरिसमाप्तिद्योतकः वाशब्दो विकल्पार्थः एवं सर्वत्र खंडइतिवा शर्करा इतिवा इयं च लोके शर्करा प्रसिद्धा इदं वा मत्स्यंडिका इतिवा मत्स्यंडी खंडविशेषाः पर्पटमोदक इतिवा बिसकंद इतिवा पुष्पोत्तरा इतिवा पुष्पोत्तरा इतिवा पद्मोत्तरा इतिवा विजया इतिवा महाविजया इतिवा आ

ते मणुआ पं॰ समणाउसो तीसेणं भंते पुढवीए केरिसए आसाए पण्णत्ते गोयमा सेजहाणामए गुलेइ वा खंडे
इ वा सक्कराइ वा मच्छंडियाइ वा पप्पडमोयएइ वा भिसेइ वा पुप्फुत्तराइ वा पउमुत्तराइ वा विजया
इ वा महाविजयाइ वा आकासियाइ वा आदंसियाइ वा आगासफलोवमाइ वा उवमाइ वा अ
णोवमाइ वा भवे एयारूवे णो इणट्ठे समट्ठे सा णं पुढवी इत्तो इट्ठतरिया चेव जाव मणामतरिया चेव आ
साएणं पण्णत्ता॥

काशिका इतिवा आदर्शिका इतिवा आकाशफलोपमा इतिवा उपमा इतिवा अनुपमा इतिवा पर्पटमोदकादयः खाद्यविशेषा लोकतः प्रत्येतव्याः अथैवं भगवतोक्ते उदाहृतोपमानपुरःसरं पृथिव्यास्वादे एतद्रूपा स्यात् तथाच तदाधारं गणधरवर्तं प्राग्गलितवक्तव्यमनवरितसिद्धाशंकायां गोतमस्याह भवेयरूवे इति स्यादेवंरूपः स्वादः भगवान् वदति नायमर्थः पृथिव्याः आस्वादः भगवानाह गोतम णोति नोमिणलसमट्ठेत्ति नायमर्थः समर्थः किंतु साणं पुढवित्ति सा पृथिवी णमित्यलंकारे इतो गुडखंडशर्करादेरिष्टतराचेव यावन्मनोमनतराचेव मनःप्रियेत्यर्थः यावत्करणात् कांततराचैव प्रियतराचैव मनोज्ञतराचेवेति संग्रहः एवंविधस्वादेन प्रज्ञप्ता च अथ

८७

जंबू॰ उप्पलादीनामास्वादं पृच्छन्नाह तेसि णं भंते इत्यादि तेषां कल्पवृक्षसंबंधिनां उप्पलानां कीदृश आस्वादः प्रज्ञप्तः भग-
वानाह गोतम से जहेत्यादि तद्यथा नाम एत्रि प्राखन्न रण्णोत्ति राज्ञः सकलजालालंकृतिपद्मादेयाधिपतेरपि स्यादिति आ-
द चाउरंतत्ति चाउरंतचक्कवट्टिनः चतुर्षु अन्तेषु त्रिसमुद्रहिमवत्प्रतिष्ठितेषु चक्रेण वर्तितुं शीलं यस्यासौ चाउरंतच-
क्कवर्त्ती तस्य कल्याणमेकांतसुखावहं भोजनजातं भोजनमेव तच्च किंलक्षणमित्याह शतसहस्रनिष्पन्नं लक्षनिष्पन्नं
वर्णेनातिशायिनेति गम्यं उपपेतं संयुक्तं यावदतिशायिना गंधेनोपपेतं यावत्करणादतिशायिस्पर्शरसस्पर्शाभ्यां उप-
पेतं आस्वादनीयं सामान्येन विस्वादनीयं वि- शेषतः अथवा सप्रकर्षमधिकृत्य विशेषणान्याह दीवणिज्जेत्ति

सिणं भंते उप्पलफलाणं केरिसए आसाए पण्णत्ते गोयमा से जहाणामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स क-
ल्लाणए भोयणजाए सयसहस्सनिप्फन्ने वण्णेणुववेए जाव फासेणुववेए आसायणिज्जे वि-
सायणिज्जे दीवणिज्जे दप्पणिज्जे मयणिज्जे विंहणिज्जे सव्विंदियगायपल्हायणिज्जे भवे एयारूवे सि
णो इणट्ठे ब तेसि णं उप्पलफलाणं एत्तो इट्ठतराए चेव जाव आसाए पण्णत्ते॥

दीपयति जठराग्निमिति दीपनीयं अग्निवृद्धिकरं बाहुल्यकात्कर्त्तर्यनीयप्रत्ययः एवं दर्पणीयमुत्साहवृद्धिहेतुत्वात् मद-
नीयं मन्मथजननात् बृंहणीयं धातूपचयकारित्वात् सर्वाणीन्द्रियाणि गात्रं च प्रह्लादयतीति तथा [illegible]
[illegible] एवं भगवतोक्ते प्राह गोतम आह भगवन् भवेदेतद्रूप एव उप्पलानामास्वादः भगवानाह गोत-
म नायमर्थः समर्थः तेषामुप्पलानामितश्चक्रवर्त्तिभोजनादिष्टतर एव यावदास्वादः प्रज्ञप्तः यावत्कर-
णात् कांततर इत्यादि संग्रहः ब अथ एतन्मावासस्थानं पृच्छति तेणं भंते इत्यादि [illegible]॥ ८८

र्थः तमेवं तेषां मनुजानामाहारमाहार्य क्व वसतो कम्मि उवास्सये उवयंति उवागच्छंति भगवानाह गोतम रुक्खगेहालया इति रुक्खा-
णं गेहानि आलयाः आश्रयाः येषां ते रुक्खगेहालयाः णमित्यलंकारे ते मणुआ पण्णत्ता हे श्रमणायुष्मन् ब अथ
गेहालयवृक्षस्वरूपं पृच्छति तेसि णं भंते इत्यादि तेषां भदंत वृक्षाणां कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः स्वरूपविशेषसं-
भवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम ते द्रुमगणाः कूटाकारसंस्थिताः शिखराकारसंस्थिता इत्यर्थः अप्येकका इति ग-
म्यं तथा प्रेक्षागृहछत्रध्वजस्तूपतोरणगोपुरवेदिकाचोप्पालअट्टालकप्रासादहर्म्यगवाक्षवालाग्रपोतिकावलभीगृहसं-

तेमाहारमाहारेत्ता कहिं वसहिं उवेंति गो रुक्खगे- हालया णं ते मणुआ पण्णत्ता समणाउसो ब तेसि णं भंते
रुक्खाणं केरिसए आगारभावपडोआ- रे पण्णत्ते गो कूडागारसंठिआ पेच्छाछत्तझयथूभतोर-
णगोउरवेइआ चोप्पालग अट्टाल॥ य पासाय हम्मिअ गवक्ख वालग्गपोइआ वलभीघर
संठिआ अत्थेत्थ बहवे वरभवणविसि- ट्ठसंठाणसंठिआ दुमगणा सुहसीअलच्छाया॥

स्थिताः अप्येकका हृद्याः प्रेक्षागृहा- संस्थिताः अप्येकका छत्रसंस्थिताः अप्येकका ध्वजसंस्थिताः अप्ये-
: अप्येकका तोरणसंस्थिताः अप्येकका गोपुरसंस्थिताः गोपुरं नगरप्रतोलीद्वारं अप्येकका वेदिकासंस्थिताः वे-
दिका नाम उपवेशनयोग्या भूमिः अप्येकका चोप्पालसंस्थिताः चोप्पालं नाम मत्तवारणं एवमट्टालकादिष्वपि भावनीयं तत्रा-
ट्टालकाः प्राकारस्योपरि आश्रयविशेषाः प्रासादाश्च देवानां राज्ञां च भवनानि उत्सेधबहुला वा प्रासादाः तेष्वेवाप्युप-
र्यन्तशिखराः हर्म्यं शिखररहितं धनवतां भवनं गवाक्षः प्रतीतः वालाग्रपोतिका नाम तडागादिषु जलस्योपरि प्रासादः
वलभीगृहाणामाच्छादनं [illegible] शुभा शीतला छाया येषां ते तथा॥

जं॰प्रा॰

हे श्रमण हे आयुष्मन् ब अथ तत्र विद्यमानगृहादीनां अस्तित्वं निर्देष्टुं प्रश्नयति अत्थि णं भंते इत्यादि सं|भाव्यते किं तस्याः सुषमसुषमाख्यायाः समायां भरतक्षेत्रे गृहाणि संप्रति दृश्यमानगृहकल्पानि गृहापणानि|ति गृहेषु मध्ये पण्यानि आपणानि गृहापणानि भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः यतो वृक्षगृहालय|स्ते मनुजाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण हे आयुष्मन् ब अथ पुनः प्रश्नयति अत्थि णं भंते इत्यादि संभाव्यते तस्यां|समायां भरतक्षेत्रे नगराणि वा यावत् सन्निवेशा इति वा यावत्करणात् ग्रामनगरखेटकर्बटमडंबपट्टण|द्रोणमुखाकराश्रमसंबाधराजधानीनां संग्रहः तत्र न विद्यते करो येषु तानि नकराणि नकरादय इति निपातना|त् नकरोऽनादेशात् ग्रामाः ग्रसंति बुद्ध्यादीन् गुणान् ग्रसति वा शास्त्रप्रसिद्धाष्टादशकराणां गम्या वा ग्रामाः

पन्नत्ता समणाउसो अत्थि णं भंते तीसे समाए भरहे वासे गेहाति वा गेहावणाति वा णो इणट्ठे समट्ठे रुक्खगेहालया णं ते मणुया पं समणाउसो अत्थि णं भंते तीसे समाए भरहे वासे णगराति वा जाव सन्निवेसाति वा णो इणट्ठे समट्ठे जहिच्छियकामगामिणो णं ते मणुया पं

निगमाः प्रभूततरवणिग्वर्गावासाः पांसुप्राकारनिबद्धानि खेटानि पत्तनानि जलस्थलमार्गगम्यानि क्षुद्रप्राकारवेष्टितानि कर्बटानि अर्धतृतीयगव्यूतान्तर्ग्रामरहितानि मडंबानि पट्टणानि नौभिरेव गम्यानि द्रोणमुखानि बाहुल्येन जलनिर्गमप्रवेशानि आकरा हिरण्याकरादयः आश्रमास्तापसावासानि संबाधा यात्रासमागतप्रभूतजननिवेशाः राजधान्यो नगराणि यत्र राजानः निविश्यन्ते सन्निवेशाः सार्थनिवासस्थानानि भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः यद्यस्मात् ते विद्यन्ते न तत्र ते इच्छाविषयानुगते नगरे यत्र गत्वा आदराद्भोगाः किंतु नैकत्र पर्यायस्तु द्वावेव नगराद्योऽभाः॥ ८७

र्थाः गमनप्रयोजनाभावात् तादृशाभ्यर्हसंप्रयुक्तानि नीरागाहित्येन कामं स्वेच्छया गमनशीलास्ते वाला यथेच्छकामगामिनस्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः क्वचिदादर्शेऽपि जहिच्छियकामगामिणो इति पाठो दृश्यते परं जीवाभिगमवृत्तौ नैतव्याख्यानमस्ति तेन सूत्रव्याख्यानः ब अथ आजीविकादि निमित्तं शास्त्रादिधरणं तस्य अस्तित्वं निर्देष्टुं प्रश्नयति अत्थि णं भंते इत्यादि संभाव्यते तस्यां समायां असयः असिफलकहस्ताः सेवकनराः मसीति वा मषी मष्युपलक्षिताः लेखनजीविनः कृषीति वा कृषिकर्मोपजीविनः पणिए ति वा पण्यमिति क्रयविक्रयविक्रयजीविनः वाणिज्जेति वा वाणिज्यमिति वणिग्जनोचितवाणिज्यकलोपजीवि

समणाउसो ब अत्थि णं भंते असीति वा मसीति वा किसीति वा पणिएति वा वाणिज्जेति वा णो इणट्ठे समट्ठे ववगय असिमसिकिसिपणिवाणिज्जा णं ते मणुया पं समणाउसो ब अत्थि णं भंते हिरण्णेइ वा सुवण्णेइ वा कंसेइ वा दूसेइ वा मणिमोत्तिअसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावएज्जेइ वा हंता अत्थि णो चेव णं तेसिं मणुयाणं॥

नः भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः यतः ब व्यपगतासिमषीकृषिपण्यवाणिज्या मनुजाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ब अथ विद्यमानमपि हिरण्यादिवस्तुजातं तस्यालोभमविकल्पनयातिरेकं निर्देष्टुं प्रश्नयति अत्थि णं भंते इत्यादि अस्ति भदंत तस्यां समायां हिरण्यमिति वा सुवर्णमिति वा तत्र हिरण्यं मनाग्रक्तं सुवर्णं प्रकृष्टरक्तं कांस्यमिति कंसस्यानुजातिः दूष्यमिति वा दूष्यं वस्त्रजातिः मणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवालरक्तरत्नस्वापतेयानि तत्र सत्सारं प्रधानं स्वापतेयं धनं शेषं सुगमं भगवानाह हंतेति कोमलामंत्रणे गौतमार्थीनामस्मद्गमवचनार्थी वा यदीदं मागधदेशप्रसिद्धे अस्तिविद्यते नो चैव णमित्यादि न तु तेषां मनुजानां हिरण्य॥

ॐ ह्रीं॥

देकं परिलोमत्वात् प्रतिपरिलोम्यतया द्रव्यं ग्रामादिरूपादिकं परिणमतोऽन्तिकं परिलोमतया द्रव्यं शीघ्रमागच्छतीत्यर्थः। अथ राजादिविषयम्
सूत्रमप्रश्नावसानावचनादिरिति यावत् अत्थि णं भंते इत्यादि एगो मदन्त द्वावेदिरत्ते इवा युवराजे इवा ईसे इवा तलवर इवा माण्ड
इवा सुहृदि इवा विपुलधनकनकरत्नया [illegible] इत्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं सार्थवाहश्चेइवा।
देताः अस्थिर्णालेवणं ति सिंधुस्रोतोतिवि मण्डलावेसभुज्यमानेति । अथ नत्र राजस्थितिमाह
सिद्धत्वात् प्रत्युत्पद्यति अत्थि णं भंते इत्यादि प्रति सदन्त तस्यां समायां भरतक्षेत्रे राजेति वा युवराजेति वा ईश्व
रतलवरमाडंबिककौटुंबिकेभ्यश्रेष्ठिसे नापतिसार्थवाहा इति वा तत्र राजा चक्रवर्ती बलदेवो वासुदेवो

पडिलोमत्ताए हव्वमागच्छंति । अ त्थि णं भंते तीसे समाए भरहे वासे रायाति वा जुवरायाति वा ईसरत
लवरमाडंबियकोडुंबियइब्भसे ट्ठिसेणावइसत्थवाहाति वा॥

र्वासुदेवो वा महामाण्डलिको वा युवराजस्तु ज्ञातासनः ईश्वरो लोकपालादि अणिमाद्यष्टविधैश्वर्ययुक्तो वेत्यन्ये
न्नलवरो नाम परितुष्टनरपतिप्रदत्तपट्टबन्धालंकृतमस्तकोवर्णपट्टविभूषितो राजस्थानीयः माडंबिको यस्य प्रत्यासन्नमपर
ग्रामादिनास्ति तत्सर्वतश्छिन्नं जनाश्रयविशेषरूपं मडंबं तस्याधिपतिः कौटुंबिकाः कतिपयकुटुम्बप्रभुः इभ्य इभोद्दमी
तद्रव्यं इभ्यमर्हतीति यः सदा हि वा यस्य स्थूलः पुंजो हस्त्यादिस्तम्भान्तरितो दृश्यते स इभ्यः श्रेष्ठी श्रीदेवता
ध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमांगः पुरश्रेष्ठी वणिग्विशेषः सेनापतिः हस्त्यश्वरथपदातिसमुदायलक्षणायाः सेनायाः प्रभुः सार्थवाहः उक्तरूपं गणिमधरिममेयपारिच्छेद्यक्रयविक्रयं गृहीत्वा लाभार्थं देशान्तरं
गच्छदेयं मिनैः सिवन्तमसौ पर्ववदस्तानां धनदानादिनोपष्टम्भं दधाति स सार्थवाहः॥

भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः यतो व्यपगतर्द्धिसत्काराः
ऋद्धिरैश्वर्यं सत्कारः सेवकजनकृतम्मानादरणो यस्य एवंविधा मनुजाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमणायुष्मन् । अथ दासादि
विषयं प्रश्नमाह अत्थि णं इत्यादि अस्ति भदन्त तस्यां समायां भरतक्षेत्रे दास इति वा दासश्चामरणान्तक्रीतः प्रेष्यः
प्रेष्यादिष्वपि वाच्यं परं प्रेष्यः प्रेषणयोग्यः शिष्यः कालमवधिकृत्य वेतनेन कर्म्मकरणाय धृतः भागिकोनाम द्वि
तीयांशस्य तृतीयांशस्य वा ग्राहकः कर्म्मकरो लोहादिकर्म्मकारः भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः व्यपगता

णो इणट्ठे समट्ठे ववगयइड्ढिसक्कारा णं ते मणुआ पण्णत्ता समणाउसो । अत्थि णं भंते तीसे समाए भरहे
वासे दासेति वा पेसेति वा सिस्सेति वा भयएति वा भाइल्लेति वा कम्मारएति वा णो इणट्ठे समट्ठे ववगय
आभिओगा णं ते मणुआ पण्णत्ता समणा उसो । अत्थि णं भंते तीसे समाए भरहे वासे
माताति वा पिताति वा भाइ भगिणीसधा भज्जपुत्तधूयाति वा हंता अत्थि णो चेव णं तिव्वे पेम्म
बंधणे समुप्पज्जति । अत्थि णं भंते तीसे समाए भरहे वासे अरीति वा वेरिएति वा॥

भियोग्या मनुजाः प्रज्ञप्ताः शेषं प्राग्वत् अथ प्रेमच्छेदमातृआदिविषयं प्रश्नमाह अत्थि णं ते इत्यादि अस्ति भदन्त तस्यां
समायां भारते वर्षे माता इति वा पिता इति वा भ्राता भगिनी भार्या पुत्र दुहितृ स्नुषा इति वा भगवानाह हन्त अस्ति अथ तेषां
माता यौवनं चिह्नं वा जनयति ता एकमात्रपितृकत्वात् भ्रातृत्वं इतराश्च भगिनी लोकव्यवहार्या यः स्वमाता पित्रोः सु
ताः इतराश्च इतिनाम्ना भ्रातृत्वेन ज्ञातुं शक्या इति नो चेव णं ति न तु तेषां मनुजानां तीव्रप्रेमबन्धनं समुत्पद्यते तथाविधस्वभावात् अ
थ वैरादिविषयं प्रश्नमाह अत्थि णं ते इत्यादि अस्ति भदन्त तस्यां समायां भरतक्षेत्रे अरातिः शत्रुः वैरिक इति वा शत्रुः ८७

शत्रुः वैरी जातिनिबद्धवैरो वा घातको योऽन्येन घातयति वधकः स्वयं हंता प्रत्यनीकः छिद्रान्वेषी प्रत्यमित्रः पूर्वं मित्रं भूत्वा प-
जं॰द्वी॰ श्चादमित्रतामाश्रितः शेषं प्रश्नादियोजना प्राग्वत् भगवानाह गौतम णो इणट्ठे नायमर्थः समर्थः यतो व्यपगतवैरानुश-
याः ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः अथ रागहेतुमित्रादिविषयं प्रश्नमाह अत्थिणमित्यादि अस्ति भदंत तस्यां सम-
यामित्यागम्य मित्रमिति वा मित्रं स्नेहविषयः वयस्यः समानवयाः गाढतरस्नेहविषयः ज्ञातकः स्वज्ञातीयः घाटिकोऽत्र स्व-
हन्निय सहायः सखा समानखादनपानो गाढतरस्नेहस्थानं सुहृत् मित्रमेव सकलकालमव्यभिचारि हितोपदेशदायि च

घायएतिवा वधएतिवा पडिणीएतिवा प- च्चामित्तेतिवा णो इणट्ठे समट्ठे ववगयवेराणुसयाणं
ते मणुआ पं समणाउसो । अत्थि णं मि- त्तातिवा वयंसातिवा णायएतिवा घाडिएतिवा सहा-
तिवा सुहीतिवा संगइएतिवा हंता ।। अत्थि णो चेव णं तेसिं मणुआणं तिव्वरागबंधणे स-
मुप्पज्जति । अत्थि णं भरहे वासे आवा- हातिवा वीवाहातिवा जण्णसड्ढेतिवा थालीपागातिवा
र मितपिंडनिवेदणातिवा णो इणट्ठे समट्ठे व- वगयआवाहवीवाहजण्ण ।।

सांगतिकः संगतिमात्रघटितः भगवानाह हंता अस्ति नो चेव त्ति नैव तेषां मनुजानां तीव्रं रागबंधनं समुत्पद्यते । अथ प्रमादहेतु-
कं लौकिककार्यविषयं प्रश्नमाह अत्थि णमित्यादि संति भदंत तस्यां समायां भरतक्षेत्रे आवाहा इति वा आहूयंते स्वजना अ-
त्र दानाय वरेति आवाहः विवाहात् पूर्वं तांबूलदानोत्सवः विवाहः परिणयनं यज्ञाः प्रतिदिवसं स्वस्वेष्टदेवतापूजाः श्रा-
द्धं पितृक्रिया स्थालीपाकः प्रतीतः मितपिंड त्ति मृतस्य श्मशाने इतीय नवमादिषु दिनेषु पिंडनिवेदनानि मृतपिंडनिवेद-
नानि भगवानाह गौतम नायमर्थः यतो व्यपगताहविवाहयज्ञश्राद्धाः ।। ८१

स्थालीपाकमृतपिंडनिवेदनास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमणायुष्मन् । अथ लौकिकमहोत्सवविषयं प्रश्नयति अ-
त्थि णं भरहे इत्यादि इंद्रमहः शक्रस्य प्रतिनियतदिवसभावी उत्सवः स्कंदः कार्तिकेयः नागो भवनपतिविशेषः
यक्षभूतौ व्यंतरविशेषौ अवटः कूपः स्तूपः चैत्यस्तूपः चैत्यं प्रतिमा शेषं प्रतीतं । अथ प्रेक्षाश्रवप्रकर्षद्योतकं जनसमु-
दायमभिकृत्य प्रश्नयति अत्थिणमित्यादि अस्ति भदंत तदानीं भरतक्षेत्रे नटप्रेक्षा इति वा इति प्राग्वत् नटानाटकानां नाटयितारस्ते-
षां प्रेक्षा नट्टजल्लेत्यादि वंशांत स्तूयमाणपदेशात्यकमतिसंबंधात् अतो नट्टप्रेक्षा जल्लप्रेक्षा इत्यादि वक्तव्यं तत्र नर्तयंतीति नर-

सड्ढथालीपागमितपिंडनिवेदणा णं ते म- णुआ पं समणाउसो । अत्थि णं भरहे इंदमहातिवा खं-
दणागजक्खभूअअगडतलागदहण- दिरुक्खपव्वयथूभचेइअमहातिवा णोति ववगयम-
हिमा णं ते मणुआ पं समणा । अत्थि णं भरहे णडपेच्छातिवा णट्टजल्लमल्लमुट्ठिअवेलं-
बगकहगपवगलासगपेच्छातिवा ।। णो इणट्ठे समट्ठे ववगयकोउहल्ला णं ते मणुआ
पं समणाउसो । अत्थि णं भर- हे सगडाइवा रहाइवा जाणाइवा जुग्गाइवा

नीं तेषां प्रेक्षा जल्ला वरत्राग्रखेलकाः राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्यन्ये मल्लाः प्रतीताः मौष्टिका मल्लविशेषा एव ये मुष्टिभिः प्रहरंति
विडंबका विदूषकाः नानावेषकारिणो हास्यकर्तारः कथकाः प्रतीताः प्लवका ये उत्प्लवंते गर्त्तादिकं झंपादिभिर्लंघयंति नद्यादिकं
वा तरंति लासका ये रासकान् गायंति जयजयशब्दप्रयोक्तारो वा भांडा इत्यर्थः भगवानाह नो इणट्ठे त्ति नायमर्थः समर्थः य-
तो व्यपगतकौतुकास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः । अथ सुखायर्थं यानोपादानहेतुशकटादिविषयकरणमभिकृत्य प्रश्नयति अत्थिणं भरहे
इत्यादि शकटानि प्रतीतानि रथाश्च द्विविधाः यानरथाः संग्रामरथाश्च तत्र संग्रामरथस्य प्राकारानुकारिणी फलकमयी वेदिका

जेम्रा ॥

अपरस्य तु नवनीतानि विशेषः यानानि गंत्रादानि तु गणानि तत्र प्रविष्टकोपशोलितानि छिद्दसप्रमाणानि गोल्लविषयप्रसिद्धा
निर्जुपानानि गोल्लिद्देषि तत्र पयियाको हरस्तूपा मातुषं गिलनीव छिन्निलीवानां यत् अद्वपत्रा णेखदे तदन्यविषयेषि लिशि
ष्ठ्यान शिविकाम्रवाम्रावावादितोऽप्यानविशेषः संदमाणिका तु देवप्रमाणोऽप्यानविशेषः भगवानाह णाति पाग्व
न् यत् पादवारविशाम क्लेमत्तआः व अथ तत्र पादोपभोगमविरुन्त्य प्रयत्यति अखिणेमित्यादि गावः स्त्रीगवः एवं महिषो
जाः एडकाः प्रतीताः देवसंति तत्र नक्केषां तु पभोगतयादव्यमागच्छेति व अथ यान्यद्य तत्र पादोपभोगमविरुन्त्य प्रयत्ने अ

गि भिक्खू भिक्खुणी असंदमाणे आतिवा णा
इयो व अखिणं सत्त नरदेवासे गावी।
वे वर्णा तिसिं मत्तुआणं पथिलागत्ताए
दवीउ हणाणागवय अयएलयपसय।
या दंता अखि नावे वणा तेसिं मत्तुआ।

नेणठेसमठ पायवारविद्वाराणं तमत्तुआ पयत्ता समणा
तिवा महिसीतिवा अजातिवा एलगातिवादता अखिणो
दवमागछेति व अखिणं सत्तनरदेवासम्मासातिव
मिअवराहसहरलवमरसंवरऊरंगगोकर्णमाहिं
णं पविलोगत्ताएदवमागछेति व अखिणं सत्त नरदेवास

खिणमित्यादि तत्र जात्या आतुगमतनशाला अश्वाः शेषास्तु घोटका इत्यभिधीयंते हस्तिनस्तु इह च प्रतीताः गोगोलस्तु नरवरा
: गवयाः गवाकृतयोपि वर्त्तुलकंठाः अजास्तु गलाएडकाः प्रतीताः शृंगाया ह्रिस्वा आटव्यपशुविशेषाः मृगाः सामान्यहरिणाः
वराहाः सूकराः शरवो मृगविशेषाः शार्दूला महाकायाः पराशरा इत्यपरपर्यायाः आटव्यपशुविशेषाः ये हस्तिनमपि पृष्ठे
समारोपयंति चमरा आरण्यगावः संवराये षां शृंगाण्यनेकशाखानि भवंति ऊरंगा मृगाः गोकर्णा खिखुर तु पदविशेषाः भग
वानाह दंतसंति तत्रतत्तेषां मत्तुजानां पविलोपतया दवति शीघ्रमागच्छेति व अथ स्त्रीयाश्य तत्र पद विषयं प्रमादं अखिणं
मित्यादि ८२

संति सदंत तस्यां समायां सिंहा व्याघ्राश्च प्रतीताः हकाई तामृगापरपर्यायाः दीपिकाः चित्रकाः ऋक्षाः प्रतीताः तरक्षाः अथा
लक्षाः शृगाला बिडालाः शुनकाश्च प्रतीताः कोकंतिकाः लोकडिकाः कोलशुनकाः महाशूकराः भगवानाह दंतसंतितत्र
तासां परस्परस्य तेषां वा मत्तुजानां कादिदा बाधां ईषत्पीडां प्रबाधां महतीं पीडां छविच्छेदं वा छविः शरीरं त्वग्वा तस्य
च्छेदश्च विच्छेदः कर्मनासिकागलकंधरादिच्छेदनमित्यर्थः उत्पादयंति ऊर्द्धनीत्यर्थः यतः प्रकृतिरुद्धाः स्त्यापद
गणाः प्रभुमाः व अथ तत्र प्रलोजलाविततत्र विषयप्रमाद अखिणमित्यादि तत्र शालिव्रीहिगोधूमयव

सीहातिवा वग्घातिवा विगदा विग इवा
तिवा दंता अखि तो वि वणा तेसिं मत्तुआणं
वाणे तेसाव यगणा पसत्तासमणाता
जवऊवऊवातिवा कलममसुरमुगम
क्कोइवकंगुरालगसणेसरिसि वसलगवी

तरच्छ मिआलातिवा विरालसुणककोकंतिअ कोलसुणगा
आवादेवा पवा पवादेवा छविछेदवा उप्पायंति पगइरुद्दा
सो व अखिणं संते सरदवासे सालीतिवा वीहिगोधूम
इसतिलकुलत्थ निप्फाव य सालिसंदग अयसि कुसुंभ
यातिवा दंता अखि णो वेवणं तेसिं मत्तुआणं पविलोगत्ताए
दवमागछेति व अखिणं संते॥

प्रतीताः यवयवोऽल्पयवविशेषः कलमः शालिविशेष एव मसूरतिलमुद्गाः व
वल्लिकाः त्वपत्तुम्माषतिलकुलस्थाः प्रतीता एव निष्पावका वल्लाः आलिसंदकाश्च पलकप्रकारः चपलकाएव
त्यन्ये कुसुमलह्या कोद्रवकंगुप्रसिद्धौ रालाः
प्रतीताः मूलकबीजानि शाकविशेषबीजानि
व्यमागच्छेति व अथ पादाद्भिगम्यादि

कः कंगुविशेषः सनाः चक्र प्रधनतालोऽल्पविशेषः सर्षपा
भगवानाह दंतसंति तत्रतेषां मत्तुजानां पविलोपतयाद
विषयं प्रमादं अखिणमित्यादि

MEMORIAL

अंगाश्च

तत्राध्यात्मिकस्कन्धा इन्द्रियस्वभावादिस्वभावबाह्यस्कन्धा अवभासज्ञानं वर्धनज्ञानं प्राप्तज्ञानं प्रकर्षेण वर्धनज्ञानं विषयज्ञानं
निमीलनं विकल्पं कर्दमाविलं स्थलं भगवानाह नायमर्थः समर्थः तत्राहेतुमाह शब्दानामित्यादि तस्यां समायां लाभतः
वर्षे बहुसमरसमतायाम् मिलापः प्रश्नः स्वेच्छ इत्यादि मिलापवर्णनं भावनिश्चितमिदानीं इष्टं च अवपाताहे
तुभ्यां शब्दादिविषयं प्रश्नमाह अक्षिणी इत्यादि तत्रास्माकुः कालकः कटकाः प्रतीताः श्रोत्रं चक्षुः रूपं सुरूपं च
रः यथा श्रोत्रं निकषरात्रीन्द्रियः एवं पत्रच्छविकोऽपि भगवानाह नायमर्थः समर्थः तत्राहेतुमाह चक्षुर्ग्रमितयाः

शब्दवासे गन्धानिवादरोत्रवातपवानवि
समरमणीये भूमिलाभे पश्यन्त स्वेच्छा
वासे स्वाप्रतिवा कटगनशक्यव
यस्वायुक्तं श्रोत्रं शब्दयवर पत्रकयव॥
वासे देसातिवा मसमातिवा रूप्यातिवा
समविज्ञानातिवा णोइणाठसमाठ शब्दादेणं वासेवन्ध
दाणमप आलिंगवन्धस्वतिवा च अक्षिणीतेन शब्दे
शातिवा पत्रकयवशातिवा णोइणाखसमाठे ववगा
शीर्णेसमाप्यन्ता सममणावसो च अक्षिणीतेन शब्दे
लिखातिवा टक्कणातिवा पिशुन्यातिवा णोइणाठसमा
ठंववगयदेसमसगरूप्यलिखदंकणपिशुन्यवद्ववादाविरहिन्याणं सामसा पसत्ता॥

णोअपगतखपुर्वकं च श्रोत्रं चवरपत्रच्छववरका मासुषमासुषमालक्षणासमाकालविशेषः प्रश्नः सुप्रमणोद
ायुष्मन् च अवबाधाहेतुदेशादिविषयं प्रश्नमाह अक्षिणी इत्यादि तत्रदेशामत्राकायस्कालिङ्गप्रतीताः टंक
णमहुणोः पिशुन्याश्चवटकादयः भगवानाह गौतम नायमर्थः येनव्यपगतदेशमत्राकस्कालिङ्गटंकणपिशु
न्योपद्रवाधाविरहितासामसाप्रश्नः च अवसाणेनयीमाकादिवस्तुविषयं प्रश्नमाह

अक्षिणी इत्यादि अदयासर्प्याः अजगराश्चतुष्पर्यायाश्चरपरिसर्पविशेषाः भगवानाह इत्थं संनिवेशने सोऽन्योन्यं तेषां वा मनु
ष्याणां काविदाबाधं वा विबाधं वा छविच्छेदं वा कारयन्ति यतः प्रकृतिभद्रकास्ते व्यालगणाः प्रश्नः च अवर्धितात्मदेव्यारि
वस्तुविषयं प्रश्नमाह अक्षिणी इत्यादि संनिवेशनदानी डिम्बा इति डिम्बाः स्वदेशजाः विमाहि द्विषदशनाद्युपद्रवाः उ
मरा वाजउत्राणां परस्परविरोधसमुत्पन्नवाउपद्रवाः कलहेत्यादि कलहो वचनराटिः बोलोऽव्यक्ताक्षरध्वनिसमूहः
क्षोभा नामवहो कलकलमर्दकोमलापकोवा स्वरः परस्परे मत्सरः वैरं परस्परमदमानतयादिम्यादिसत्तावाय

च अक्षिणीतेन शब्दे वासे अदाक्षितवा
टवाविवादेवा च विवेकोवात्स्याणं इति प
अक्षिणीतेन शब्दे वासे डिम्बातिवाउ
रसेगामातिवा महासचपमणातिवा मां
अयगरातिवा दंताप्रदि नोच्चवर्णं नसिमशुच्याणं आवा
गइनइयाणं नबालगमणा पसत्ता समणाउसो च
मरातिवा कलहबोलखारवइरमहाजुद्धातिवा मह
दाउहिसपमणातिवा॥

ध्यवसायः महासंग्रामाश्चटकचक्रोणिकराजयोरिवा सचतस्य वज्रादिशब्दवचनोपमहासगणाः महाशस्त्रपतनानि वा म
हाशस्त्रपतनं यन्नागवाणादीनां दिव्यास्त्राणां प्रक्षेपणं नागवाणादयो हि वाणा महाशस्त्राणि तेषां मन्त्रविधिकृतात्तिकात्
नयाहि नागवाणाश्च व्यापादिताः वाणाकारा भुजङ्गाश्च संतो जाद्गल्पमानाः सहलोन्दाः देमरूपाः सताः पररौद्राः संक्रान्ताः ना
गपाशीभूय पाशवद्धपगाहति यदुक्तं वित्रिप्ततैक्रनवाणा सर्वेनिधन्न शस्त्रिनाः अक्षय्यासुरगणैः शारीरताभूतयः १
रूपं वाणाः रूपं देहाः रूपं पाशवपाशनाः आपरावस्वालदाम्न यथाचिन्तितमूर्तयः २ इत्यादि नामसवाणास्वपर्यंतसत्क्र
लसंग्रामवृत्तिव्याधिमहाधकारतामससहपतया परिणमंति एवमुपलक्षणात् अग्निवाणजलवाणादयोऽपि ज्ञेयाः तम

एकार्थश्च साधकाश्चैवमानव्याः महापुरिसत्ति महापुरुषपतनानि महारुधिरपतनानीति वृत्ति प्रतीतं महाशस्त्रपतनादय-
स्त्वयोपि महायुद्धादिकार्यद्वारा विज्ञेयाः भगवानाह नायमर्थः समर्थः यतोऽपगतवैरानुबन्धास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः ३
अथ बाधाहेतुरोगविषयं प्रश्नमाह अत्थि णमित्यादि संतिष्ठते तदानीं भारतवर्षे दुर्भूतानि दुष्टा जनधान्यादीना-
मुपद्रवहेतुत्वात् ईतयः सञ्चाः प्राणिविनाशाः मूषकमत्कुणोन्दरशलभशलकपक्षीतयः ईतय इत्यर्थः तएव रोगा दुर्भूतरोगाः कु-
लरोगा इति विवक्षितकुलस्य व्याप्यना रोगाः मंडलत्ति मंडलादेशमध्यवर्तिना विवक्षितदेशनिवासिजनमात्रा

महारुहिरपडणाति वा? णो इणट्ठे समट्ठे ववगय- वेराणुबंधा णं ते मणुआ पण्णत्ता ३ अत्थि णं तीसे भरहे वा-
से दुब्भूआरोगाति वा कुलरोगाति वा मंडलरो- गाति वा गाममारीगाति वा पोट्टसीसवेअणाति वा कण्णवे-
अणाति वा अच्छिणहदंतवेअणाति वा कासाति वा सासाति वा सोसाति वा जराति वा दाहाति
वा अरिसाति वा अजीरकाति वा दओअ- रति वा पंडुरोगाति वा भगंदराति वा एगाहिआति वा बे-
आहिआति वा तेआहिआति वा धणुग्गाह- इति वा इंदग्गहाति वा कुमारग्गहाति वा जक्खग्गहाति वा
भूअग्गहाति वा मत्थगसूलाति वा॥

श्रिता रोगा मंडलरोगाः गामत्ति नगरग्रामनिवासिजनमात्राश्रिता रोगा या॥
मरोगाः उपलक्षणान्नगरादिरोगाणां संग्रहः पोट्टत्ति पोट्टोदरं महोदराद्येकतमेवप्रसिद्धः शीर्षमस्तकं तदाद्यावेदना।
कर्णोष्ठनखदंतवेदनाः कासश्वासशोषज्वर- दाहार्शोऽजीर्णाश्च प्रतीताः तत्र अरिसत्ति गुदकरांकुरविशेषः संज्ञा-
यात पांडुरोगभगंदरौ प्रतीतौ एकाहिकस्य- इत्येकान्तरिकज्वरविशेषवर्षादिकालोऽन्तप्रसिद्धाः ग्रहाः धनुर्ग्रहादयो-
हि घंतरादिदेवकृतापद्रवाः संतापयंति क्व- हितावाऽवसातव्याः मत्थगत्ति मस्तकशूल

शिरश्च पीडादयं पोट्टत्ति उदरं कुक्षिर्योनिः प्रतीतानां शूलं आममारीर्यावत्संनिवेशमारिः यावत्करणात् खेटकर्बटादिपरि-
ग्रहः पाणेत्ति प्राणक्षयो गोमहिष्यादिप्राणक्षयः एवं जनक्षयकुलक्षयावपि वसणत्ति व्यसनभूतमनार्यमव्यसनभूतानि
र्यता भूतादिव्यसनानीत्यर्थः तद्वनार्य हेयोत्पन्नानामकालोऽलाहविकः भगवानाह नायमर्थः समर्थः यतोऽपगतरोगा-
तंकास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ता देशमपगतदुःखसुपत ३ अथ तेषां मनुष्याणामायुःस्थितिमविदधत्प्रश्नयति तीसे णं स-
माए इत्यादि तस्यां समायां भरतक्षेत्रे मनुष्याणां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता भगवानाह गौतम जघन्येन देशोनानि पल्यो-

हिअयपोट्टकुच्छिजोणिसूलाति वा गाममा- रीति वा जाव संनिवेसमारीति वा पाणक्खयाति वा जणक्ख-
याति वा कुलक्खयाति वा वसणब्भूअमणा- रियाति वा? णो इणट्ठे समट्ठे ववगयरोगायंकाणं
ते मणुआ पण्णत्ता समणाउसो ३ तीसे णं समाए भरहे वासे मणुआणं केवइअं कालं ठिई
पण्णत्ता? गो० जहण्णेणं देसूणाइं तिण्णि पलि- ओवमाइं उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं ३ तीसे णं सम-
ए भरहे वासे मणुआणं सरीरा केवइअं उच्चत्तेणं पं०? गो० जहण्णेणं देसूणाइं तिण्णि गाउआइं उक्को-
सेणं तिण्णि गाउआइं ३ ते णं मणुआ किंसंघयणी पं०? गो० वइरोसभणारायसंघयणी पण्णत्ता॥

पमासंख्येयभागोनानि त्रीणि पल्योपमानि उत्कर्षतः परिपूर्णानि त्रीणि पल्योपमानि ३ अथ तेषां देहमानं प्रश्नयति तीसे-
से णमित्यादि तेषां मनुजानां शरीराणि कियदुच्चत्वेन प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम जघन्येन देशोनानि त्रीणि गव्यू-
तानि उत्कर्षतस्त्रीणि परिपूर्णानि गव्यूतानि ३ अथ संहननमविदधत्प्रश्नयति ते णमित्यादि ते भदंत मनुष्याः किंसंहननि-
नः षण्णां संहननानां मध्ये किंसंहननधारिणः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम वज्रर्षभनाराचसंहननिनः एवकारोगम्यः॥

वक्ष० २

नान्यसंहनननिषेधः ७ अथ संस्थानप्रश्नमाह तेसि णमित्यादि तेषां भदन्त मनुष्याणां शरीराणि किंसंस्थानानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितानि ७ अथ भगवान् पृष्ठकरण्डकान्याह तेसि णमित्यादि तेषां मनुजानां द्वे षट्पञ्चाशे पृष्ठकरण्डकशते द्वितीयार्थे षट्पञ्चाशदधिके द्वे शते पृष्ठवंशास्थिखण्डानामित्यादि हे श्रमण आयुष्मन् ७ अथ तेषां मनुष्याणां परलोकगतिं विवक्षुः प्रश्नयति ते णं भंते इत्यादि ते भदन्त मनुजाः कालमासे मरणकाले कालं मरणं कृत्वा क्व गच्छन्ति एतद्व्याख्यानं प्राग्वत् भगवानाह गौतम

७ तेसि णं भंते मणुआणं सरीरा किंसंठिआ पण्णत्ता? गो० समचउरंससंठाणसंठिआ पण्णत्ता
७ तेसि णं मणुआणं बेछप्पन्ना पिट्ठकरंडगसया पण्णत्ता समणाउसो ७ ते णं मणुआ
कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छंति कहिं उववज्जंति? गो० छम्मासावसेसाउआ जुगलगं
पसवंति एगूणपण्णराइंदिआइं सारक्खंति संगोवेंति कासित्ता छीइत्ता जंभाइत्ता अक्किट्ठा अ
व्वहिआ अपरिआविआ कालमासे कालं किच्चा देवलोएसु उववज्जंति।

मनुजाः षण्मासावशेषायुषः सन्तः परभवायुर्बन्धाः युगलकं प्रसुवते प्रसूय च एकोनपञ्चाशतं रात्रिंदिवानि युगलं संरक्षन्ति संगोपयन्ति संगोप्य च कासित्वा क्षुत्वा जृम्भयित्वा अक्लिष्टाः शरीरबाधारहिताः अव्यथिताः परगणाव्यापादिताः अपरितापिताः स्वतः परतो वा अनुत्पन्नकायमनःपरितापाः कालमासे कालं कृत्वा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते यद्यपि देवलोकेषु ईशानपर्यन्तेषु उत्पद्यन्ते युक्तं नरतिरश्चामसंख्यातजीविनां मध्ये नियमेनातिदेवेषु निजायुःसमहीनायुष्केषु उपपद्यन्ते इति ईशानान्तदेवलोकादौ उपपत्तिरपि दिग्मात्रप्रदर्शितमिति तत्

तदेव हेतुमाह देवलोगेति देवलोकोत्पत्तिपर्यायाश्रयत्वेन पराकाष्ठेतरकालाधारयोगी एतेनायुर्बन्धनेन परिगृहीता ये ते देवलोकपरिगृहीताः णंकारस्य पदनिपातः प्राकृतत्वात् णमित्यलंकारे यत एवंविधास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमण हे आयुष्मन् ७ अथेदानीं यौगलिकमनुष्याणां भेदविषयं प्रश्नमाह तीसे णमित्यादि तस्यां समायां भारते वर्षे कतिविधा जातिभेदेन कतिप्रकारा मनुष्याः अनुषक्तवन्तः अनुसृतवन्तः निजनिजसंतानेन सर्वकालात् कालान्तरमनुवृत्तवन्तः भगवानाह गौतम षड्विधाः षट्प्रकाराः अनुषक्तवन्त इति गम्यं तद्यथेत्युपदर्शने पद्मगंधाः १ मृगगंधाः २ अममाः ३ सहाः ४ तेजस्तलिनः ५ शनैश्चारिणः ६ मनुष्याणां जातिभेदा वक्ष्यमाणा इति जीवाभिगमवृत्तौ भगवतोक्तोऽपि

देवलोगपरिग्गहिआ णं ते मणुआ पण्णत्ता समणाउसो! तीसे णं समाए भरहे वासे कइविहा म
णुस्सा अणुसज्जित्था? गो० छव्विहा पण्णत्ता, तंजहा—पउमगंधा १ मिअगंधा २ अममा ३ सहा ४ तेअ
तली ५ सणिंचारी ६ ७ तीसे णं समाए चउहिं सागरोवमकोडाकोडीहिं काले वीइक्कंते अणंतेहिं

गंधेन पद्मसमगंधयः मृगगंधाः मृगमदसमगंधयः अममाः ममत्वरहिताः तेजस्तलिनः तेजः तलं रूपं येषां ते तेजस्तलिनः सहाः सहिष्णवः समर्थाः शनैश्चारिणः शनैर्मन्दं उत्सुकत्वाभावाच्चरन्तीत्येवंशीलाः शनैश्चारिणः इत्यवसर्पिण्याः प्रथमारकस्वरूपं निरूपितं ७ अथ क्रमप्राप्तं द्वितीयारकस्वरूपं निरूपयितुमाह तीसे णमित्यादि तस्यां समायां सुषमसुषमालक्षणायां चतस्रः सागरोपमकोटाकोटीप्रमिते काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैः वर्णादिभेदैरिति वक्ष्यमाणा इति वर्णाः स्पर्शादिपर्यवाः पर्यायाः एवं गंधपर्यवैः रसपर्यवैः स्पर्शपर्यवैः परिहीयमाणाः अवसर्पिण्याः क्रमेण परिहीयमाणाः देवा इति शेषः अथवा परिहीयमाणः काल इत्यस्यान्वयः तत्र वक्ष्यमाणाः पर्यवाः ये क्रमेण कालवादयः तत्रैकैकपर्यवः मनुष्यसंहननादिः सुषमस्य स्वरूपस्य

१८५

उं सू।६। केवलिप्रज्ञया परिछिद्यमानस्य सर्वजघन्यानंतगुणविभागपलिच्छेदरूपाः अंशाः तादृशैरनंतैर्वर्णपर्यवैः अनंतगुणपरि
दान्या गुणाऽन्यशतिनं छिन्नविवक्षात् अनंतांशपरिदान्यादीयमानरवृत्तिसंबंधः अयंभावः यस्मिन् परमाणौ यतः रू-
क्षवर्णादपरस्मिन् कस्मिंश्चिदपि परमाणौ उत्कर्षेणानंतगुणः रूक्षवर्णेनस्यात् स रूक्षवर्णकस्मिन्परमाणौ
रूपमोऽवसातव्याः सर्वोत्कृष्टानामनंतानामेवसस्तुदायालक्षः तस्मादकृष्यासंख्येयभागमध्यमस्यावधावस्मिन् परमा-
णौ यतः रूक्षवर्णादेकेनाप्युत्कर्षेणानंतगुणनसमधिकोऽपरस्मिन् रूक्षवर्णेनस्यात् तादृशा उत्कृष्टः रूक्षवर्णः संपद्यते नवै-
कैकपन्यादानामनंतानां बहुत्वेनाविशेषापत्तेः शोकनीयाः अनंतमनंतगुणितदशगुणमनंतगुणमित्यावेकका-
तेन अनंतमनंतकदत्तित्रं प्रवचनप्रतीते रनन्तप्रतिपद्यमनंतांशादान्यादीयमानमपिस्वरूपतः रू-

अणंतदिं गंधपएसवेदिं अणंतदिं रसपएसवेदिं॥

क्षवं नरूदाति यदिउत्कर्षेणकालेनानंतगुणा दान्यादीयात नदात समयपवस्वरूपेण स्वलाविलयापत्तेः
तेषाव द्वितीयसमये रूक्षत्वव्यपदेशाविषयः स्यात्तत्त्वप्रत्यक्षवाधितमिति तत्सानंतांशरूपादानैः प्रतिसमय-
यलाविना यातिशायकातिगम्येति यत्तत्थाविधाऽल्पकालोत्कृष्टतद्विप्रस्थतामलावाः केवलवक्षारोहात संप्रतिकाला-
उत्लावान्यदुदानिमत्तलवामइतिवदंति नत्रगवादानांतथाविधदाशयलाकूत्यायांदानो कालोत्लावस्यालापगाव
सातव्या अन्यथास्वल्पेनैव कालेन जलसदृशामव इतंसंपद्यतविपर्यालोक्यं एवंनालपानादिपर्यवा अपिरावनीया
: तथा अणंतदिं गंधत्ति आघ्रायत इति गंधः सुरभिर्दुरभिश्च तत्रालितस्यसुरभिः विस्वस्यादुरभिः उत्कया ९६
संयोगरूपस्तुतदनस्यात् नाधिकः तथा अणंतदिं रसपत्ति रस्यतआस्वा॥

द्यतइतिरसः सचतिक्तकटुकषायाम्लमधुरभेदात्पंचविधः तत्रश्लेष्मादिदोषहंतानिंबाद्याश्रितः तिक्तः सचप्रेवितः
श्लेष्मासविवृत्तः कटुकविषरूगादेर्हंतात्तरवःकर्त्रीवः कटुर्मरीचिनागराद्याश्रितः सचप्रेवितः गलामयकफादिपहंता
तः अग्निदीपकक्रोधस्वकविरूद्वरकषायः विभीतकामलकप्रभृत्याद्याश्रितः रक्तदोषकफपित्तघ्नपदंतासकः शीतोड-
कथ्यरश्लेष्मोऽम्लिकाद्याश्रितः अग्निदीपकः शोषपित्तकफाद्यपहंता वातपित्तादिहंतृबधमधुरः शर्कराद्याश्रितः पित्त-
कफादिहंताधतुहद्दिकरोतु सांकेरासनवालवृद्धानांजसावपशापयतुमलिनादारवंधविशेसादिविधयामिध
वाद्याश्रितालवणोरसः सवेदपृथक्नविवक्षितः तःतस्य सर्वरसानांलवणप्रक्षेपस्वाउत्वप्रतिपत्तेर्माधुर्यान्तःपातित्वा
त् तथा अणंतदिं फासपत्ति स्पृश्यतइतिस्पर्शः कर्कशादिरष्टविधः तत्रस्तब्धताकारणदृषदादिगतःकर्कश

अणंतदिं फासपएसवेदिं अणंतेहिं संठाणपएसवेदिं अणंतेहिं संठाणपएसवेदिं अणंतेहिं
उस्सप्पपजुवेदिं

:स्तत्रतिकारणंतितिमसलतादिगतामृदुः अ धःपतनहेतुरयोगोलकादिगतागुरुः
धायस्तिर्यग्गमनादेवरर्कतूलादिगतो रलघुः दहनशालादिहेतुहिमाद्याश्रितःशीतः आदारपाककारः
रणंवन्ह्याद्युगत उष्णः उदलद्रव्याणामिधःसंयुज्यमानानांबंधनिबंधनं तैलादिस्थितःस्निग्धः तेषामेवाबंधनिबंधा
नंलस्मादिगतारूक्षः एतस्मसर्वकारणेपातविवानतीवनीयाः एवंवक्ष्यमाणानामेषां गंधादीनां येपर्यवा अनंतांशालक्ष
णास्तेरनंतैरित्यादिवर्णपर्यायवत्सर्वंतियोजनीयं तथा अनंतैःसंहननपर्यवैः तत्रसंहननानिवज्रर्षभनाराचा
दीनि तेषांपर्यवाः उपलोपचयापचयादिरूपास्तैरनंतैः तथा संस्थानानिसमचतुरस्रादीनि तेषामपिसंहननादिवः
उपलोपचयापचयादिरूपाः पर्यवास्तैरनंतैः तथा उच्चत्वपर्यवाः शरीरमात्रप्रमाणोत्सेधविशेषास्तैस्तथाविधउड्

त्वनिमित्तकाश्चानंताः। तथा आयुष्कपर्यवा अप्येवमेव वेदितव्या इति। तथा गुरुलघुपर्यवाः पुद्गलाश्रिताः स्पर्शविशे-
षा अनंताः। तथा अगुरुलघुपर्यवा अपि स्पर्शविशेषाः पुद्गलगता एव न तु धर्मास्तिकायादिगता अपि तेषां कालमा-
हात्म्यात् तथा हानेरसंभवात्। तथा अणंतेहिं उट्ठाणेत्यादि तत्रोत्थानमूर्ध्वीभवनं कर्म्मोत्क्षेपणादि बलं शा-
रीरः प्राणः वीर्यं जीवप्रभवः पुरुषकारस्य पौरुषाभिमानः पराक्रमस्तु स एव साधिताभिमतप्रयोजनः पुरुषकारप-
राक्रमः अथवा पुरुषकारः पुरुषक्रियासा व्यापारः स्त्रीक्रियातः प्रकर्षवती भवति तस्या अबलात्वादिति विशेषेणोत्तरपदं प-
राक्रमस्तु शत्रुनिराकरणं तानीव तेषां पर्यवाः जीवाश्रितास्तेऽनंताः। अनंतगुणपरिहाण्येति अनंतानंतगुणा

अणंतेहिं आउपज्जवेहिं अणंतेहिं गुरुलहुपज्जवेहिं अणंतेहिं अगुरुलहुपज्जवेहिं
अणंतेहिं उट्ठाणकम्मबलवीरिय पुरिसक्कारपरक्कमपज्जवेहिं अणंतगुणपरि-
हाणीए परिहायमाणे २ एत्थ णं सुस माणामं समाकाले॥ मनुष्याणामेषां हानिलक्षणया परिहीय-

मानः २ कालेऽस्मिन् अत्र वीप्सावचनेन प्रतिस मयं क्रमात्संभविता तेन सदृशेन गुणपदार्थहानिर्न्याय्यादिति ज्ञापितं
अत एव पञ्चकल्पभाष्येऽपि समयसमएणं तु परिहायंतेऽवसप्पिणीए दव्वाईपज्जाया अव्वोच्छिन्नत्तं वड्ढंति यद्यप्य-
र्थात् कालस्य तथा पर्यायेदानीं तत्संभवः तथाप्यवक्रमाद् अकारणोपदार्थस्वरूपपदार्थाद् दिशि इष्टस्य कालस्यापि हानिरेव एवं स-
र्वत्रापि तुल्यानामसंख्यातानां तत्र तत्तुल्यानामपि तेषां प्रतिसमयं सातिक्रमेणैकस्मादेशादेशापगमात् तेन सर्वसर्वकालाणां
स्याेत्तरोत्तरकालः तुल्यानां तावन्तांशानेव हानितया अपरिज्ञानात् स्वयं संख्येयाः स्वत्वावस्थायां एवंविधस्वान्तरे एवमवसा-
सुसमाणामेति सुसमसुसमा नाम्ना समाकालः कालविशेषः प्रतिपन्नवान् संज्ञानतश्चार्थः यथा सामोपलक्षिताः कालाः समाकालः

। एवमेतावता तत्र मात्रवर्तीकालस्यार्थः समाविदेहादौ समाविशिष्टस्य कालस्याभावात् सुसमाणामेति सुसमासुसमा-
र्थसंज्ञां प्रतिपन्नवानवामवान् यावत्समेति कालविशेषणस्याविपर्यस्तं काषिकदकादेरपरणादेश्चोत्सन्नं च अथ
सुसमायामवसरस्तत्र स्वरूपं प्रश्नविषयीकरोति जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबुद्दीवे दंतदीवे सुसमायां समायां उत्तिमट्ठि
उत्तमाप्रकृष्टाश्च वे चार्थचात् यावदाष्टा तदालोहितावस्थानां प्रासानस्था लवनवर्षस्य कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः स्वरूप-
पर्यवसानादोऽभि अस्यविवक्षायां उदयोगतम बहुसमरमणीयाभूमितागोऽभवत् सेजहेत्यादि प्राग्वत् तदेवत्रिनः

पडुवद्धिंसुसमसुसमणाउ सो व जंबुद्दीवेणं दीवे इमीसे उसप्पिणीए सुसमसुसमाए समाए उत्तिमट्ठ
पत्ताए भरहवासस्स केरिसए आगार भावपडोआरे होत्था गोयमा बहुसमरमणिज्जे भूमि
भागे होत्था से जहाणामए आलिंगपुक्खरे इ वा एवं उत्तरकुरुवत्तव्वया णेअव्वा जाव
आसयंति सयंति सुसमसुसमाए णं समाए भारहे वासे तत्थ २ देसे २ तहिं २ बहवे उद्दालाकुद्दालाइ

दिव्यमहर्षेसुसमसुसमायां वर्णितं अवताम॥ योविशेषस्तमाह नवरमिति नवरं केवलमिदं नानात्वं भेदात्
विवतडतुपधणुत्रि वतडवड्डाः सदशो छिन्नाः मनुजाः सुसमायामसंख्यातिसर्वेन्नवान् अथवा सुसमसुसमायां षट्त्व
सहस्रोच्छ्रिताः मनुजा अप्यवसरपरं सुसमसुसमाया आदावेव न तु सर्वकाले अणंतेहिं उच्चत्तपज्जवेहिं तिवचनात् क्र-
मेण प्रतिसमयं तद्ध्वहीयमानत्वात् सुसमाय मादौ तडतडवड्डाः सहस्रोच्छ्रिताः तथा पगोसुहतेत्यादि प्रथमारकम
नुजानां २ षड्दंतं कानामुपं वा षडधिकावा नात् अत्र वर्तनं सुसमायां च अणंतेहिं संघयणपज्जवेहिं तिवा-
वचनात् क्रमेण हीयमानत्वात् कदम्पवि शाप्यधिकं २ षट्करंडकशतं तथात्वाप्ति मादाराः॥

ष्ठीषष्ठनक्षत्र समस्यार्थेषष्ठाति षष्ठनक्रेऽतिक्रांतेऽनवट्ठनैनराष्ट्रनदयंविसुत्यादारम्योऽनमत्वदित्यर्थः चउसट्ठितिः
चउःषष्ठिंरात्रिंदिनानि अपत्यानिसंरक्षंति परिपालयंति अथमाद्धेउअष्ठमनक्रेऽतिक्रांतेआहारार्थएकोनपंचाशतं
दिनान्यपत्यपरिपालनानिसेदः दोषलितउवमाइति अणंतेहिं आउपञ्चवेहिंतिवचनात् क्रमेणहीयमान वर्षपल्योप
मे आयुरवत् अतिदेशमाह सेसंतिशेषमुक्तविशेषातिरिक्तं देवलोकगत्यादिकं तदेवसुषमसुषमानतरानामि
वेत्यर्थः च अथतस्यांसमायांमनुष्याहारादानाह तीसेणमित्यादि तस्यांसमयांमनुष्याश्चतुर्विध अउसकंतः नित्ज
रसंतानेन सर्वकालाकालांतरमउष्ठनवंतः तद्यथापद्माः१ पद्मगंधाः२ मृगगंधाः३ अममाः४ सहाः५ तेतलिनः६ शनैश्चारिणः।।

चउसट्ठिंराइंदिआइं सारक्खंतिसंगोवंति   उवमाइं आउंसेसंतंचेव च तीसेणंसमाए चउव्विहाम
णुआअणुसज्जित्था तंजहा एगा१पउम   गंधा२मिअगंधा३अममा४सहा५तेअली६सणिचारी७ तीसेणंसमाए तिहिं
सागरोवमकोडाकोडीहिं कालेवीइक्कंते   अणंतेहिंवण्णपज्जवेहिंजावअणंतगुणपरिहाणीए प
रिहीयमाणीरएत्थणंसुसमाणामंसमा   कालेपडिवज्जिंसु समणाउसो च सारंसमातिहाविभज्जइ
   तं पढमेतिभाए१मज्झिमेतिभाए२पच्छिमेतिभाए३

मनुष्यजातिविशेषवाचकाएतदशब्दाः च इतिद्वितीयारकसः।
रूपंसंक्षेपतोदर्शितं च अथक्रमप्राप्तंद्वितीयारकस्वरूपंप्रश्नयति तीसेणमित्यादि तस्यांसुषमायांसमायांत्रिभिः सा
गरोपमकोटाकोटीभिःकालेव्यतिक्रांते अनंतैर्वर्णपर्यवैर्यावदनंतगुणपरिहाण्यापरिहीयमानेरएत्थणंतिअ
त्रांतरेसुषमसुषमानामाकालःप्रतिपन्नवान्सं   जातःहेश्रमणेआयुष्मन् च साणमित्यादि सासमात्रिधात्रिभिः।।
भक्तेर्विभिद्यते तद्यथाप्रथमस्त्रिभागः१म   ध्यमस्त्रिभागः२पश्चिमस्त्रिभागः३इति च अथाद्यम।

गंद्वयवर्त्तिनवक्तदेव्यत्वरूपपरिज्ञानायप्रश्नमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे सदंवीपे अस्यामवसर्पिण्यांसुषमसुषमाः
सोयांसमायांप्रथममध्यमयोस्त्रिभागयोर्भरतस्यवर्षस्यकीदृशआकारभावप्रत्यवतारइतिप्रश्नसगवानाह गोतम बहुसमः
मरमणीयोभूमिभागोऽभवत् अतिदेशमाह सोचवनामेति सएवयोऽनंतरोक्तोगमःपाठः णेयव्वोत्ति ज्ञातव्यःसुषम
नकालायप्रत्याहारेचपि पाठस्यालदइत्यर्थः णाणत्तंति नानात्वंभेदःसचैवं ततेराव्वंधणुःसहस्र उड्ढंउच्चत्तेणं तेषांप
चमनुजानां चउःषष्ठिपृष्ठकरंडकानि चउत्थभत्तेऽतिक्रांते आहारार्थःसमुत्पद्यते स्थितिस्त्वेष पल्योपमंएकोनाशीतिं

च जंबुद्दीवेणंदीवे इमासेउस्सप्पिणी   एसुसमसुसमाएसमाए पढमममज्झिमेसुतिभाएसुभरहस्सवा
सस्स केरिसए आगारभावपडोआरेहोत्था   गो बहुसमरमणिज्जेभूमिभागेहोत्था सोचेवगमोणेअ
व्वो णाणत्तं दोधणुसहस्साइंउड्ढंउ   चे तेसिंमणुआणंचउसट्ठिपिट्ठिकरंडगा चउत्थभत्त
स्सआहारट्ठे समुप्पज्जइ ठिईपलिओवम   मे एगूणासीतिराइंदिआइंसारक्खंतिसंगोवंति जावदेव
लोगपरिगाहिआणं तेमणुआपण्णत्ता समण   उसो च तीसेणंतेसमाएपच्छिमेतिभाए भरह
स्सवासस्स केरिसए आगारभावपडोआरेहोत्था गो बहुसमरमणिज्जेभूमिभागेहोत्था सेजहाणामए आलिंगपु

राहंदिवानिसंरक्षंतिस्वापत्यानिप्रगलकृपालिसंगोपयंति मातृपदा   क्खरेतिवाजावमणीहिंउवसोभिएतेकित्तिमेहिं
यसिपतंकिंचिस्पष्टतःपरतोपि पीडाकारणहदित्यनिसापेणप्रतःरक्षंति तापराणामावंतात्यर्थःशेषंप्रावत् च अथपश्चिमः
त्रिभागेभरतक्षेत्रस्यस्वरूपंप्रश्नयति तीसेणमित्यादि तस्यांसदंतसमायां पश्चिमत्रिभागेभरतस्यवर्षस्यकीदृशआकार
भावप्रत्यवतारः स्वरूपसंभवोऽभवत् गोतम बहुसमरमणीयोभिव्याख्यावप्राग्वत् च अथतदातीमनुष्यस्वरूपंवि॥

जं०३।२। षष्ठं प्रश्नमाह तेसिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् गौतम तेषां मनुष्याणां षड्विधं षट्प्रकारं संहननं षट्संहनननामाविधायकं संहनना।
नाम्नि षष्ठेव वज्जलोत्ति वज्जनिधत्ताः शेषा स्नायुगुणास्तेषां तदसत्वात् तथा इत्यादार्थ उद्देसेणत्ति उत्थानेन संस्थानेयानिवर्ष
रणेन अर्थेणासंस्थानियानिवर्षाणि आउखंपालयंति पालयित्वाच अप्पेगइया निरयगामी अप्पेगइया तिरियगामी अप्पेगइया मणुयगामी
अप्पेगइया देवगामी अप्पेगइया सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिनिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति अप्पेकका देवलोकगामि

छेवट्ठसंघयणी तीसे णं समाए पच्छिमे तिभागे समरवाये भगवओ आणंदे रिसहे आगाइस्सा पर्य
इआयरिया गो तो सिंमणु आण बहिदेसंय यणे बहिदेसंणाणे वज्जलोमणुसयाइ उद्धंउत्तरेणं उद्दसं
संठाणाणिवासाणि उक्कोसेणं असंखे ज्जा णिवासाणि आउअं पालेति पालित्ता अप्पेगइया निरय
गामी अप्पेगइया तिरियगामी अप्पे ग इ आमणुअगामी अप्पेगइआ देवलोअगामी अप्पेगइ
आ सिज्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति। ७ तीसे णं समाए पच्छिमे तिभागे पलिओवमट्ठभागावसेसे
एत्थ णं इमे पन्नरस कुलगरा समुप्पज्जित्था तं जहा सुमती १ पडिस्सुती २ सीमंकरे ३ सीमंधरे ४ खेमंकरे ५
पच्छिमं धरे ६॥

नः अप्पेकका सिज्झंतीत्यादि सव्वदुक्खाणमंतं करेंति एतच्चमत्त्वविलंबं मा भावान्तोदछिणोर
रतार्थवक्तव्यतावसरे व्याख्यातं च अथ तदानीं स्वरूपविशेषमाह तीसे णमित्यादि तस्याः समायाः पश्चिमे त्रिभागे पल्योपमा
ष्टमभागावशेषे एत्थणंति अत्रान्तरे इमे ऽनन्तरं वक्ष्यमाणाः पंचदश कुलकराः समुत्पन्नाः कुलं लोकप्रसिद्धं कुलमेवं येषां
ऊर्ध्वनीतिः कुलकराः शाश्वतनामिरूपा विशिष्टबुद्धयो लोकव्यवस्थाकारिणः पुरुषविशेषाः आदेयवचनाः बुद्धिपाटवेन न्यायान्यायवि
वेककरणसमर्थाः तद्यथा सुमतिः १ प्रतिश्रुतिः २ सीमंकरः ३ सीमंधरः ४ क्षेमंकरः ५ क्षेमंधरः ६
रः ६। ५८

विमलवाहनः ७ चक्षुष्मान् ८ यशस्वान् ९ अभिचंद्रः १० चंद्राभः ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेवः १३ नाभिः १४ ऋषभः १५ इति ना
मानि तत्र स्थानांगादौ सप्तैव कुलकरा उक्ताः किंबहुना जंबूद्दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था
तं जहा पढमित्थ विमलवाहण १ चक्खुम २ जसमं ३ चउत्थमभिचंदे ४ तत्तो य पसेणई ५ पुण मरुदेवे ६ चेव नाभी य ७
अत्र तु उक्तम् ऋषभदेवसंयुक्ताः पंचदश कुलकरा उक्ताः तत्र पाश्चात्या अभिचंद्रप्रसेनजितोरंतराले चंद्राभः उक्तः एवं च सति कथ
मन्योन्यं संगतिरिति चेत् सत्यं कुलकरादिविधि रूपेण कुलकरत्वेऽपि नियुक्ताः स्वं तंत्रं प्रत्युक्ताः तत्र ये विमल
वाहनादयो नियुक्ताः स्थानांगादौ उक्ताः इह कुलकरत्वं उक्तं कुलकराः सर्वेऽपि प्रायेण

विमलवाहण ७ चक्खुमं ८ जसमं ९ अभिचंदे १० चंदाभे ११ सेणई १२ मरुदेवे १३ णा
भी १४ उसभे १५ त्ति

तथापि तानि स्पष्टं विशेषणवन्तं सन्नयमा नवाणा दशसु दसकुलगरादि
मध्यमे पन्नत्ती एत्थोच्चा पनरस उद्दीवस्सा सत्तगाहणेणं जे विमलवाहणपदेणं तेण संगहिआ अणंतरं
विधं ते कुलगरत्तणं जेण कयवं तो रपयरसकुलगरत्तणसामत्थोवत्तिं तेविसंगहिआ उद्दसयउं सत्तंगमणिओतं तच्चाणेण
माऽत्र इति ययपेवं संगतिः श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणैरभिहिता परं परमार्थं जिनायामेतदभिप्रायं सम्यग् ज्ञायते।
यत्र यत्रोदं मनाताः संगतमादवश्यमेव न्याद्धि विमलवाहनचक्षुष्मतोः काले हाकाररूपा दंडनीतिः १ यशस्विदभिचंद्र
योः काले ऽल्पापराधिनां हाकाररूपा महति मकाररूपा दंडनीतिः २ प्रसेनजिन्मरुदेवनाभीनां काले ऽल्पापराधि
नां हाकाररूपा मध्यमापराधिनां मकाररूपा उत्कृष्टापराधिनां धिक्काररूपा दंडनीतिः ३ श्रीस्थानांगवृत्त्यादौ तन्नित्य हा

जं॥य॥

दन्तविमलवादनकालेदक्षमकारकृपंनीतिदयंवस्ति नथात्रातिचंशादत्रवंशानाः प्रोक्तांशानांगादोत्तंनामापितानितांता
याश्चशानागेसमसस्थानाकंऽतीनानागनयोरूपर्याणाः समस्तजलकरालतिताः दशमशानकेचदशां नत्रनाम्नामेष्या
संगतिशित्यादिबङ्क विचार्यमस्पातोऽसंगतिदेवर्यवनानेदएव सवशीर्षप्रदिलिकापर्यंतसंख्याव्याख्यावससरत्र दर्शि
तः व अथवाकर्षाज्ञलकरणांकालेकादमनातिशित्याद नक्षणमित्यादि नत्रपंचदशाज्ञलकारऽत्रसमत्यादीनामाता
षांपंचानांजलकरणादक्षारकृतिनामादमनीतिररावत्तत्रदाऽन्यविक्षेपाधीः तस्यकरणंदाकारः ह्यत्रवार्षचान्दक्ष
रदनिपावः दमनंदाऽपराधिनामत्रशासनंत त्रतस्यवासएववानीतिर्नयोदमनीतिः तणमित्यादि णमित्यः

तत्रणोऽत्रमती१०ऽत्रिसुतीरसामंकररत्र सोमेधरधवेसंकरापणांपातपिपंचगदंजलगर
णंदकारणामंदमनीईदोषा तणां मणुश्चादंकारणा दकणं दयासमाणा लक्षित्र
र विलिश्चावेक्ताः

लंकारे तमत्रज्ञामित्रनकनराःदाकाम्य॥ णादाद्र दयासमाणत्रि दताःस
तः अपंलावः परस्परंविदमानाः जलकरसमा पमागताकेषामध्येऽपराधिनकेजलकारणादाकारमात्रणा॥
कोशिनाः संतः क्षांशालवंतात्याद लक्षित्रतिजातलजालकां मामाइत्यधीः अतएवविलिज्ञतिथलांकिताः संज्ञानय
लीकाः यदाविलिता विलिप्लेदेशतिवचनाद्लेदमापत्राः तेतत्रताः कविणामइतिस्वलावातरमाश्रिताः यद्यत्रमलितत्र
रवाश्चपिमलितत्रखनयालदमापत्राऽइतिलावः पतंज्ञनइतिविज्ञेषणवाद्यादत्रमाद वेमाइति यतालकेवीऽऽसीषामः
णीतिप्रमार्यमचधीयस्पाप्रत्ययस्यविधनात्श्रीमा। लक्षाप्रकर्षवतरतयधीः यदावेमाः विउश्चाक्तोत्राइति॥ १००

वंचनात्वेमत्रंवेदमस्यादीयोग्यावेमाः कथामतरवाहिर्विकेतमित्यवंकृपणसहिषामप्याकोशविपर्यात्रताइत्यधीःअ
तएवलीनास्वमाः दाएवंजलकरकृतदंमवाप्यकयास्यामः किंकरिष्यामइत्यादिकृपणकांदिशीकाः मर्जाित्रेइतित्रा
वः अतएवतलीकाः मोतावलेविनः सयाकलितावेतसदसत्रान्धनगादिदात्रमत्राकाइतिएवंविधअपिकिलकृपणाः वि
णांत्रतिविनयावनताः वितयेन तियोजितककत्रमलादिमत्नया अवनतानम्रास्वताःसंतिष्ठंत एतावत्कोनेणांचंदंमे
न हृतसर्वस्वमिवात्मानं मन्यमानाः त्रनरपराधस्मालेशहृत्रिमत्रवीणः समगृसकारेण आज्ञावदनंप्रतीक्षतपव

लीश्चात्रसिणाआविणात्रणया संविढंति व तत्रणांखेमंधरहविमलवादणारवेलुमंधर्जसमंपेअविः
वंदाणं१० पातमिणांपंचणदजलगराणां। मकारेणाम दमनीईदोषा तणां मणुश्चा मकारेणदम
णं दयासमाणा लघित्रा विलिश्चा वे। मा लीश्चा विणत्रणयात्रसिणीया संविढंति व तत्रणं
वंदाल ११पसेणई१२मरुदेव१३नाभि १४त्रसलाणं१५पातमिणं पंचावंजलगराणं धिक्कारो

तिष्ठंतीत्यर्थः व अथकालात्रलावात्क्षेमंधरा दीनांपंचानांकालेऽपराधरवोदंतोरमाद तत्रणमित्यादि तत्राक्षे
मंधरादीनांपंचानांजलकराणांमाकारइतिनाम्नादमनीतिरभवत् अर्थत्रिदानीमदत्यपरायेमाइत्यस्यानिषेधार्थस्यकर
णमलिधनमाकारस्तइपादमनीतिः अल्पापराधेत्रमाकृतादाकारकृपानीतिरत्रवर्तनएवस्तानांगमत्रीदोषाकृतनीः
तरत्रेष्पत्रवर्तनस्यतणेतत्रात् तणंति तमत्रतामदानीत्रकृपापराधितामाकारेणदंदेनदताःसंतालक्षिताइत्यादि
शायत् व अथांतिमजलकरपंचककालेदमनीतिस्वरूपमाद तत्रणमित्यादि तत्रवंइप्रसादीनां पंचानांजलकराणांद
रलेऽपराधस्योधिक्कारइतिनाम्ना दंकादमनीतिरभूत्तत्रविगधिक्षेपार्थएवतस्यकरणत्रधारणंधिक्कारःसावाक्॥

MEMORIAL

ऊं ३१०१२ ष्टापराधिनां विज्ञेयः अन्यमध्यमापराधिनोः क्रमेण हाकारमाकारलक्षणयोर्दण्डयोरेव वर्त्तनात् तथा च तत्कालवर्त्तिनां मनु
जानां नीतित्रयमप्यादिमवर्षिः तेणमित्यादि तेणं कालेणं इत्यादि कुलकरः कालवर्त्तिनो धिक्कारेण दण्डनम् तु तन्धिक्कारमक्का
रास्स मयिलज्जिता इत्यादि प्राग्वत् ४ अथ षोत्रिंश कुलकरः श्री ऋषभः स च प्रथमतीर्थाधिपतिरनन्तरसर्व्वं किं विधिमिन्
त आह नाभिस्स णमित्यादि नाभेः कुलकरस्य भार्याया मरुदेवायाः कुक्षौ पुत्रतयेति अत्र सन्तानस्त्वेन मित्यलंकार
उसमदेवेति ऋषभ इति नाम्ना अथवा उसभदेवेति ऋषभो वृषभो वा तेन यतः ऋषति गच्छति परमपदमिति ऋषभः उरुद्वाद
र्शनयोर्वृषभो वृषभचिह्नं लांछनं वा यस्य ... वर्षति सिञ्चति दे ... शनां कुलेनेव खाग्निनादग्धं जगदित्यवर्षः वृषभो वा तेनत्य

नाभेः नाभिप्रकुलकरस्स भारिया मरुदेवाए ऋथलक्षकारणेन देहेण — दयासमगुणलंकिया आविलिया वेदना लो आविणवगण
यातगपणी आसवित्थरिति ४ नाभिस्स — णं कुलगरस्स भारियाए मरुदेवाए कुच्छिसि पण
वणे उसभदेणामं अरहा कोसलिए प — ढमराया पढमजिणे पढमकेवली॥

त्रणवच्चारणस्स दक्षत्वत्रेव समदेवेति सिद्धि:२ — कारांतरणापिसाचर्षगता यथा अवलेहियलोलाचन मन्नत् सा
गवानाऊनन्याच वत्तर्ईशानांस्वस्थानामादाहपालोहपुत्ते तत्रुष्पलोहवलोवालगवाताऽलिवातं यउक्तं अवस्त्रस्रतम् दः
लेवणचउमसत्तमिणंमितणतसदजिणोत्तिएतस्थनाम मातापितरोमरुयोत्सवे दिने दत्तवान् यउक्तं तत्रस्य ऋषभ इति ना
णोसवत्रस्सरंतोमातापित्रैतरोरष्टो विदधतेश्रुतेदिने इति कोसलिएत्ति कोशलायामयोध्यायांभवः कोशलिकः पढ
मरायति प्रथमराजाऽयमेवासीत् यतः प्रथमतीर्थकृता राज्याभिषेको जातश्चात्र क्रमेण प्रथमतः स्तोतोऽस्या मवस्र्पिण्याम १०१
लिपिक्रोवाजाऽयामवनापरः तथा प्रथमो जिनः रागादिजेतृत्वात् प्रथमकेवली प्रथमम् — सर्व्वेवकेवलोत्पत्तेः।

प्रथमतीर्थकरः तत्रतीर्थप्रथमगणधरस्तत्र वर्षिः संयोगावतीर्थकरत्वात्तीर्थकरः तथा पढमधम्मवर चक्कवट्टित्तेणा
लम्मस्सेवचक्कवट्टी धर्म्मेणवरोधर्म्मवरः स चासौ चक्रवर्त्ती चेति ज्ञातव्यः धर्म्मवरचक्रवर्त्ति वर्त्तमाना वा
सर्पिण्यापि तीर्थकरत्व आद्योऽयम् नामाज्जिनत्वाऽतः प्रथमधर्म्मवरचक्कवट्टी समुप्पज्जित्ति समुत्पन्नवान्
धर्म्मवरचक्रवर्त्तित्वं च वज्जर्ईशस्वस्थाना नाभिकुलकरेण फलनिवेदित मरुदेवायाःस्वप्नश्रंखलादिमिः स्व
र्विरूपं देवमरुदेवाये अधिकफलज्ञापनेन — प्रथमतएव निवेदितमासीत् यउक्तं नाभिस्स कुलगरस्स मरु

पढमतित्थंकरे पढमधम्मवरचक्कवट्टी — समुप्पज्जित्था तएणं उसभे अरहा कोसलिए
वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवा — समज्झे वसइ वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवा
समझेवसित्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्सा — इं महारायवासमज्झेवसइ तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्सा।

देवाए नाभिस्सा ए कुच्छिंसि गब्भत्ताए उववन्नो — वत्तइसम्मुमिणे उसभगयसीहमादीयासिन्ना पडिबुद्धा णाभि
स्स कहेति तेणं लसोउं सुत्तत्त्वात्रावत्त्वाकुलगराववोडिति सवत्तम्मसुत्ता सणं चलियं सिरिणं आगंतूण जिणाति देवा
णुप्पिया नव पुत्तो सयलसुवणमंगलत्थ पढमधम्मवरचक्कवट्टी पढमराया भविस्सति अन्ने भणंति वक्कोसं
पियइंदा भणंति ताताम रुदेवा दया गमवदाति त — णाणोति ततः समुदाय अनंतरं ऊज्मानंतरमित्यर्थः पामित्यलंकारे
५ रते ऋषभोऽर्हन् कोशलिको विंशति सर्व्वशा — तसहस्राणि कुमारवासमध्ये कुमारतया राज्येऽनभिषिक्ततया
वसतं कुमारवासमध्ये वसति तथा च सि — त्रिषष्ठिं त्रिषष्टिं सहस्राणि महराज्यवस

ऊं ह्राश

मध्ये वसंतितावं तेन त्रवसन् लहा इत्याद त्रिलिखनं लेखो लिपिकर्म्म सज्ञादियासां ता लेखादिकाः गणितप्रधानाः गणितसंख्या
विषया तत्र प्रधानाः शकुनरुतपर्यवसानाः शकुनमतिकलाः तासु लेखं १ गणितं २ रूपं ३ नट्टं ४ मित्याद्या उपपातिकोक्ताः प्रती
ताः काव्यकल्पलतापरिमलादौ चैवं लक्षण १ साहित्यनिरीक्षण २ तर्क ३ सिद्धांतसंपर्क ४ लिखन ५ गणित ६ गान ७ नृत्य ८ पा
वादित्र ९ विनोद १० संदेहपरिच्छेद ११ वास्तुशास्त्र १२ वैद्यकशास्त्र १३ ज्योतिःशास्त्र १४ नीतिशास्त्र १५ शकुनविचार १६ स्वप्न
विचार १७ मंत्रवाद १८ रसवाद १९ गंधवाद २० तंत्रवाद २१ धातुवाद २२ सत्यवाद २३ अश्वलक्षण २४ गजलक्षण २५ पुरु
षस्त्रीलक्षण २६ रत्नपरीक्षा २७ बलीवर्दादि निर्णयः २८ चक्रादिविजयः २९ लेपकर्म ३० चित्रकर्म ३१ तंतु
वायकर्म ३२ सूचिकर्म ३३ पलोकर्म ३४ कर्णछोटकरण ३५ दंतघटना ३६ सुवर्णादिघटना ३७ पुष्पछेद ३

इ महारायवासमज्झेवसमाणा लेहं

इयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ
७२ बावत्तरिं कलाओ॥

८ पत्रच्छेद ३९ इंद्रजालज्ञान ४० क्रियाकालज्ञा न ४१ शृंगारकरण ४२
जलतरण ४३ रूपधन ४४ केशबंधन ४५ कथाक॥ सन ४६ उष्णत्ववन ४७ वृद्ध ४८ निद्रा ४९ कृषिकर्म ५० नियोग
कर्म ५१ मर्दनकर्म ५२ वशवर्तनकर्म ५३ आरामारोपण ५४ आकारगोपन ५५ सुरभिवस्तुकरण ५६ शब्दज्ञान ५७ संवरण ५८ सक
लदेशभाषा ५९ देशभाषाविशेष ६० नव्यकाव्यलव ६१ सम्यग्दत्तकलापवद ६२ दंतलक्षण ६३ परिविनोदलक्षण ६४ द्यूतभेद ६५
दर्शनप्रतिभेद ६६ परगच्चर्यादि ६७ वर्यादि ६८ वस्तुविचार ६९ देशाचार ७० रसायनसेवना ७१ कामवंचना ७२ धर्म्मध्यानयोग
ज्ञान ७२ संज्ञा इति एवंविधा बासप्ततिकला वरिवार श्रीऋषभदेवउपदिशानाति क्रियाग्रेवस्तमाणा इत्यादि संबंधना॥ १०२

या एवं महिलागुणेषु शिल्पज्ञानव क्रियाप्रयोजनाकार्यात्म चउसठिं महिलागुणे ति चतुष्षष्टिं महिलागुणान् नृत
यगुणाः गीतनृत्यादयः प्रश्नप्रहेलिकापर्यंताः यदुक्तं नृत्यौचित्यं १ चित्रं २ वादित्र ४ मंत्र ५ तंत्राश्च ६ घनवृष्टि
७ फलाकृष्टि ८ संस्कृतजल्प ९ क्रियाकल्प १० ज्ञान ११ विज्ञान १२ दंभ १३ जलस्तंभ १४ गीत १५ तालमान १६ मेघवृष्टि आ
कारगोपन १७ आरामारोपण १८ काव्यशक्ति १९ वक्रोक्ति २० नरलक्षण २१ गजहयपरीक्षा २२ वास्तुशुद्धि २३
लघुबुद्धि २४ शकुनविचार २५ धर्माचार २६ अंजनचूर्णयोगाः २८ गृहधर्म २९ सुप्रसादनकर्म ३
० कनकसिद्धि ३१ वर्णिकावृद्धि ३२ वाक्पाट ३३ करलाघव ३४ ललितचरण ३५ तैलसुरभिताकरण

चउसठिं महिलागुणे। सिप्पसयं च कम्माणं

३६ भृत्योपचार ३७ गेहाचार ३८ व्याकरण ३९ परनिराकरण ४० वीणानाद ४१ वितंडावाद ४२ अंकस्थिति
४३ जनाचार ४४ कुंभभ्रम ४५ सारिश्रम ४६ रत्नमणिभेद ४७ लिपिपरिच्छेद ४८ वैद्यक्रिया ४९ कामाविष्क
रण ५० रंधन ५१ चिकुरबंध ५२ शालिखंडन ५३ मुखमंडन ५४ कथाकथन ५५ कुसुमग्रथन ५६ वरवेष ५७ स
र्वभाषाविशेष ५८ वाणिज्य ५९ भोज्य ६० अभिधानपरिज्ञान ६१ आभरणयथास्थानविविधपरिधान ६२ अंत्याक्षरि
का ६३ प्रश्नप्रहेलिका ६४ स्त्रीकलाश्चतुष्षष्टिः शत ति सिप्पसयं च कम्माणमिति कर्म्मणां कृषिवाणिज्यादीनां मध्ये
शिल्पज्ञानेन कुंभकार १ लोहकार २ चित्रकार ३ तं तुवाय ४ नापित ५ शिल्पानां पंचानां प्रत्येकं विंशतिभेदत्वात् शता
वागमः पंचेवय सिप्पाइं घडलोहे चित्तणंत कासवए इक्किकस्सय इत्तो वीसं वीसं भवे भेया १ इति एतच्च

शिल्पशतं भगवानेवोपदिष्टवान् अनाचार्योपदेशजं कर्म आचार्योपदेशजं शिल्पमिति कर्मशिल्पयोर्विशेषः कर्म
शिल्पं च क्रमेणास्य एतत्सज्ञानातिप्रसंगात्ऽवसातव्यं आयेनानिक्रिमर्थं भगवानुपदिष्टवानिति दर्शयति तिण्णिवित्ति त्रीण्
यपि एतानि कला शिल्पशिल्पादिलक्षणानि शिल्पशतकर्माणि अपि शब्दाल्लिख्याणामपि विशेषतः प्रयोजनं वक्ष्यमाणं वक्ष्यः
नस्य मोक्षाय अपि प्रयोजनमभिसंधाय न प्रजानामुपकाराय प्राप्तमिति हृदयं प्रजानां सर्वजनानां हिताय उपकाराय प्रधान्
रूपदिशति स्म ज्ञानाविरलक्रियायाणामाउपदिष्टवानित्यर्थः तत्र श्रीऋषभदेवस्य भगवतः सकललोकव्यवहार
प्रवर्त्तनमपुण्डं ज्ञानापघातरूपत्वादितिवेत्।   मेवं सकललोकव्यवहारप्रवर्त्तनस्यलेशतःसादोषत्वेपि बहुदो
षनिवारकतयानिर्दोषत्वेनैवाभिमतत्वात् य   दाह श्रीहरिभद्रसूरिः इत्तोविअतिदोस मिच्छाइविहाणमा

तिण्णिवि पयाहिआ   एउवदिट्ठइं तत्ता॥

जिणिंदस्स लोगस्स गाहा संपिडु बहुदोसा।   निवारणात्तणं इति किं वा प्रतिपत्तिज्ञानत्रयोपेत एकान्त
रक्षितिकारनिरतःसर्वकालं निरवद्यमानावाह्या।   यथापारवत् महासत्वःप्रकृष्टपुण्यप्रकृतिलाजनं भगवानृष
भनाथ बहुगुणं ज्ञात्वैव शिल्पादिकमुपदिष्टवान् तथा वर्तमानभगवन्महावीरवर्द्धमानस्य तत्वेव प्रवर्त्तनेपि
रवितं प्राणिनःसंरक्षतःकर्मदोषसत्त्वं किमपि यदाह वरबोधिलाभतो सव्वन्नपुण्णसंजुत्तो य वं गंतप
रहितरत्व विसुद्धजोगामहासत्तो। जं बहुगुणं पयाणं तं णाऊणंताव्वदेसइ तरकं तम्भि तओ जहोवि अकर
लवदोसो इति एवं शास्त्रावष्टम्भायामपि बहुदोषनिवारणानिर्वृत्तौ योगः चारित्रवतोपि॥

लोके सर्वसावद्यप्रत्याख्यानेनैव केवलोत्पत्तो उत्पन्नतीर्थप्रवर्तनादेव तत्र परहितरतस्यापि भगवतः आरम्भदो
षः प्रसञ्जतो वरः सदवलम्बनापि परामर्शमशक्यो ऽतःकथं तथाविधदोषकृत्त्वं भिक्षा शुभयोगाइतिवेत् ने
वं बहुदोषनिवारणस्यैव साध्यत्वात् यदुक्तं तत्प्रदानेपि सोवहुदोषनिवारणा ओजगगुरुणोत्ति तदिया
भावतावोऽप्रधानतावेन वाधितं शास्त्रात् ननाल्पोदोषोऽदोषएव यथा नागादिरक्षणे आकर्षणादोषोपि
नयोगः यदुक्तं नागाइ रक्खणेज ह कहणे॥   दोसेविसुद्धजोगोत्ति अयंभावः कश्चित्पुत्रमतिं पुत्रं गर्त्तायाः
ममाणं कृत्वा तस्यतनारक्षपरवतीसा तदाना   यनायगतासती वस्त्रसंक्रिजपुत्रं प्रति हृत्वा मसिमर्पितं सर्पमा

लोकभक्षणादिमहानर्थनिवारणाधिया स   कर्षेवतिपुत्रमाकर्षती शुभयोगवत्येव तत्र तरकाकर्ष
णपीडाजन्यमस्याः शुद्धलोयोगः भक्षणादिमहद   नर्थनिवारणाभिप्रायस्यैव प्राधान्यात् आकर्षणजन्यपीडा ना
र्थोपार्थंएव तत्राभिप्रायाभावेन तस्याः पीडाया अकिंचित्करत्वात् तथा भगवानप्यसौ रक्षत्तवनदर्शनाद्यनेकदोष
निवृत्तदोषनिवारकनीतिप्रवर्त्तनेन परमोपकारित्वात् शुभयोगीति नवेवं नीतिप्रवर्त्तनेन यदि शुभयोगी कथं नर्हिदृप
क्वर्त्याद्यस्तत्राश्चताएव नरकगामिनइतिवेत् सत्यं यद्यपि तन्नायमार्गेणैव निग्रहानुग्रहाभ्यां लोकास्मिति परिपाल
यंति तथापि तस्केवलं प्रजानां हितायैव किं चन्यायकारिणो जनानुच्छिद्य यत्येप्सितस्वार्थाभावात्तिक्तेनिष्कंटकराज्यप्राप्तो
रागलवियामहत्यभिप्रायस्यैव सद्भावाभिप्रायोऽतिक्लिष्टो नरकादिहेतुरेव यदागमः सल्लंकामाविसंकामा

कामा श्रमी विमोपमा कामेपत्थमाणा अकामा जंति दुग्गइं ति किं वनरदेवान्वायाश्रपि वासुदेव पदव्याइवनधासृता।
वोऽस्फपगंतव्यः यत्त्वा तीर्थकृतापि राज्यादिश्रियंत्यक्त्वंतः तत्त्वविषयेक्कसुखपि पापायेव किंतुप्रागुज्ज्योय
रर्जितसुलकर्म्मापा। शुक्रायेश्रतएवानंतबललाजोपि यावासुत्तज्यहीन मितावश्यापार्थनायह्यीय।
कावीरतापातस्य तारापि तीर्थकृतानराज्यश्रियमतिल्यितवंतः ।यावनिनापश्रुतोम
कर्म्मोलावान्वासु देवादिनावक्तयाविनापितेकामपि स्त्रियमंगीकृ तवानित्यादिपर्यालोचनया।
तीर्थकृत्यहवितिःशुलये १गपर्विकेवितिसिवं यीकृयलस्य सकललोककथा वक्तावप्रवर्त्तनं प्रजानांदिनाः
यीमेव अतएवजिनसत्ताविलक्षणासमाना पिकिया जिनभक्तिपरायणानांमम्यकूत्वा नदितारषांवेदि

त्रवद्दिमिता त्रनप येरयसप अतिविंवति

ककनककामित्या यर्थिनामेदिककफल संपन्निमामपि पारत्रिक फलविषमं प्रवचनेप्रतीते किं
वराज्यश्रितिमिंत रणनधर्म्मश्रितितो। दत्तावाश्वनतीर्थमहतिःश्र तःप्रव्रमतीर्थकृतःश्रिल्पशाता।।
कपादशने ध र्म्मार्थमेव धर्म्मस्तुप्रजानां परमोपकारएवेमलं प्रसंगेन त्रवद्दिमित्रिति
उपदिश्य उउत्तो तं राज्यशात अतिथिवति ततउत्तासरतादिप्रलंजत पर्यवसानाः यउक्तं संखेज्जअ
विस्सविमोत्र विम लरुक्तलरकणयध अमलपविन्नंगोद नदखायकिंति गा। तरदन्नपदन्नपणागर१पजसद
रोश्र११ १वर१२ववर१३कामदेवो१४धुव१५वन्नो१६नंद१७सुवय१८सुनंदो१९कुरु२०अंग२१वंगा २२कोसल

२३वीर२४कलिंग२५श्रमागद२६ विदेह२७ २ सम२८ दसन्न२९णं तित्र३१ वत्तवम्म३२ सुवम्म३३ स्थय३३
सुरठ३४ उहिक३५ विविद३६ कदर३७ उज्जस३८ उज्जसकित्ति३९ उज्जसक३१० ३ कित्तिक३४१ सुसण४२ वेलमण४
३ विकंतउ४३ नरसन्नसतउ४४ नदवदसेण४५ मदसेण४६ सुसेण४७ जातुधदकं४८ णअ४९ उपकुत्र ५० सिरिद
णा५१ उवरिसोप५२ सुसमा५३ उजउप५४ श्रजयमाण५५ सुधम्म५६ धम्मसेण५७ आणंदण ५८ णंदण५९ प
णंदो६० अवराजिअ६१ विस्ससेण६२ ६३ हरि सेणउ६४ जउ६५ विजउ६६ विजयंत६७ ६८ पकाकर६९
दवदिसण७० माण७१ महवा७२ ७३ त ददीदवा७४ सेक७५ सुग्यास७६ तदविसेण७७ वराद७५

२त्ताविसीअउवमयसा दस्साइं महारायवासमज्ञेवसइ

वसुउदसेण७७ कविले८० सेलविश्रा वीउण अतिंजउ८१ उंजरवला८२ अ जयदेव८३
नागदत्ता ८४ कासव८५ बल८६ वीर ८७ सुमई ८८ सुमई८९ नदपउमनाद९० सीहो९१ सुजा
९२ संजय९३ सुनाह९४ अ९५ नरादेव९६ चित्तदर९७ सुरवाय९८ दरदय९९ पतेरण१०० अत
नवइसरदसाया संखात्यलेऽणवसाण९ सराता१वाऊबलिरश्चितित्ताशाते राज्यातसुखनामंकित देशासंबंधि
ति अतिथिवति अतिथिश्चव तेसायउत्रेयादि त्र शातिसर्वशातसदश्रालि महाराजवासमथ्येमहाराजतयायोवास।
सस्समथ्ये तदंतरित्यर्थःवसति तावेवंउससेणे अरदाकोसलिए वासंउवसयसदस्साइं कुमारवासमस्से वसा
२२त्ता तिवठिंउवसयसदस्साइं महाराया वासमज्ञेवसइति अत्रैवातंतरोक्तम्त्रेणसर्वविरोधःशंकनी

ऊं ब्रा ३।

यः पालिता विविध्नवस्त्रपचारइतिपाठात् राज्यादिकं माररोजवत् कुमारावस्थापि महाराजावाह्नेवति विवरण्या॥
सर्वापि गद्दस्नावस्था महाराजावास्थेवलोता एवंश्रीनिर्मलशास्त्रि महाराजवासमध्ये उचिता ऊकेति यःसमि
न्द्राणि श्रार्यश्रीषमरोदः श्रीलिंगोत्कृववनांतस्थ नानाश्च समंतर्थः अथमोमासः प्रथमः पक्षः चित्रशुक्लस्य विचि
त्रशुक्लस्य चित्रपक्षस्य पद्मी नवमीपक्षणोति नवमीदिन श्रयं वणाबावनातरगातोऽवसातव्यायनापर्वा
षणोकल्पनिर्दिष्टादोवाष्टमेववियातादिवसस्य निदिवसस्य पश्चिमेभागे मध्याह्नोत्तरकाले वस्त्रादिरसमित्य

रत्ना ज्येष्ठिम्नाण पदाम मासे पदमे पक्षे चित्रशुक्ले नक्षणो चित्रशुक्लस्य नवमी पा
एकणो दिवसस्य पश्चिमेभागे वस्त्रा दिवसे वस्त्राभुवसे वस्त्राकोषे वस्त्राकोठागारे
वस्त्राबल वस्त्रावादणा वस्त्राभूरं वस्त्राश्रीतरं वस्त्राविपुलधनकनकरत्नम
णिमौक्तिश्रसंख्शिलप्रवालरत्नरयणा संतमा वस्त्रविशुद्ध वस्त्राविगो वस्त्रा दायं दाइर्श्यणं

क्वादिरणरजतं श्रयहितस्वर्णमित्यादिकं वि वा सुवर्णयहितं कोशं गोडागारं कोष्टागारं धान्यगृहं बलं
वस्तुरंगसैन्य वादनं वेगमश्वादि भरांताः भवमनीत एवं विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवाल
रत्नसंख्यापानयमितिसुगमं तच्चासामान्यानां विशेषं विशेषणमाचा निष्क्रमणमहिमकरणानं विशेषं वा
रात्रुवा विशेषो विस्मातः तथापि णोवइन रतादेवरजतादिकं विशेषणभूतं संख्याशास्त्र दायं
दाइश्रयणं तिदायं दायोनागोस्मे पामि तिदायिकाणात्रिकालस्य॥ १०५

पारिलाजपविसागमोदश्च यदत्रकेवलंणात्रिकाणामवग्रहणं नमदानीयासकानामस्मावादेवं यदागमः नवितात
ऊणोजाणइ कालिकाकरिसावलिस्वयरत्ति नउ सोत्रिकाश्रपि याचमीनायावक्षणवमर्णात कवंतर्दियावक्क
रनामलावइतिवेन् मेवं णात्रिकाणांयावनांमुखेन धनादिग्रहणासावात् किंतु प्रत्रज्यानिमुखेन भगवता निर्ज
कल्पपरिपालनाय दानार्थमाह्वय यावष्मिनंगरकं विस्मृदारिता श्रपि भगवतः प्रव्रज्यास्वरूपमवगम्य निर्विरागप्र
लाजा भगवतः शेषामात्रमेवोपानयनः यकुरु ऊतनसोरवैराग्या दीक्षायां स्वामिनिभोजनाः रक्षणमात्रमद्रोः
रक्षत्रियादानपिनाधिकं रइतिश्रीशत्रवरेत्रे एवमजितादिजिनानामपि यदात्रिकाणांदानं नात्रेषामा
त्रमेव नउनर्याचना यत्रयावधिनयावम रनानांदानं तथायकानामेव नान्येषां नउ नार्थरूनाउ वः

स्मायायनंक्वाधकमितिवित् उच्यते नि॥ स्वानावर्त्त्रिधर्मवर्द्धमपद्धरीश्रजोविक्राराणोदर्शयश्राश्रावति
नत्रायासाहनामिव स्थितीयायाहां विनाश्यनिवद्धि कार्म निर्दनाधपंग्वादीना इतीयानयत्निरिकानां तिनयाज्ञाविनाः
निर्वाहककरणसमर्थनागदक्षानां महाउदकेसोपियावनमउवितमेव अतएवश्रीमहावीरदानाधिकारस्त्रे दानंदाय
रोदृतिपदमधिकंयावकग्रहणार्थं ननयावकानायाषिष्टियाचितदानं रतारमोउकलादिकमायातं वर्णपनिकाप्रा
दिणक्कशेषादिकल्पमवसातव्यं नउनाःसकलनोकसाधारणं याद्वाणांनामग्रहणं रत्नादीनामउक्तत्वात् तथादि
तपणंनगवं कम्मावनिं जावमागहउपायरासे रति वहणंसणोद्धाणय अणाद्धाणय पंथिश्राणयपद्धियाणाय
यकोरमिश्राणय कप्पडिश्राणय जावणा। गादिरसकोमान्यादि श्री श्रावश्यकसप्तो

ननु अजितादिजिनानां यावद्वात्सायवर्षितदानपि इव्यव्ययमधिकृत्य कथं श्रीऋषभप्रभुसमानतीवत् तत्रात तत्रा
कालात्तलावसप्तकृताईद्दतिरयेव ज्ञानयावर्षितयावनोद्योषणेपि नाधिकद्रव्यव्ययोचितयावनारायाकालवतिपत्त
कं श्रुत्तलावेनकालस्य स्वामिनस्य प्रलावतः यावर्षितप्रदानविनाधिकप्रादित्तोऽलवत् १ इतिश्रीशांसनववशित्रे नवदान
मेकाकोटिरष्टलक्षाधिका सुवर्णस्य प्रत्यदीनाजनावसरपर्यंतं यत्तुक्तं एगादिरसकोडा अठवअसूणगासयसहः
स्सा सूरोदयमाइच्चं दिज्जइ्ज्जापायरासात्तति वर्षसंकलितं त्रीणिकोटिशतानि अष्टाशीतिश्च कोटि अशीतिर्लक्षाश्च
यच्चागमः तिन्नेवयकोडिसया अठासीअंवहुंति कोडीओ असीअंचसयसहस्सा एअंसवच्छरेदिंनंति सुदं

सुदंसणाएसीयाएसदेवमणुआसुरा शए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गा संखियचक्कि
अणंगलियमुहमंगलियअं पससमाण वद्धमाणगआइक्वगलेखमंख

सणाएसीयाएति सुदर्शनाख्यया शिबिकया आऽप्पदपितिगम्यं सदेवमनुजासुरया पर्षदा स्व
र्गमर्त्यपाताल वासिजनसमुदायेनेत्यर्थः सम णुगम्ममाणमग्गा समनुगम्यमानमार्गं अनुगम्यमानमिति गम्यं शा एवं श्रग्रलाः
ए संखियइत्यादि शांखिकादिगणैः परिवृतमिति गम्यं तत्र शांखिकाः शंखवादका गर्भवादका मंगलकारिणः श्रीरवा
वादकावा चाक्रिकाश्चक्रप्रहरणाः ॐलकारतेलिकादयो वा लांगलिकाः गलावलंबितसुवर्णमयलांगलधारकद्रव्य
विणा सहवित्रावाः कर्षकावा मुखमंगलिकाः चाटुकारिणः मंगलपाठकाः इत्यर्थः वद्धमाण
णकामागधाः वदन्ति स्वानीयामान्ते ते वर्धमानकाः स्कंधारोपितनराः आख्यायकाः शुभाशुभका
थकाः लेखा वंशाग्रखेलकाः मंखाश्चित्र फलकहस्ता भिक्षाकाः गारीवाहा इति वृद्धाः

*

घंटयावर्तंतीति घांटिकाः ताउलिकाम्मे घाणोगणेः इत्यादिं इत्यादि इष्टाहिविशेषणैः युनाभिर्वाग्भिर्गिरस्तलाऽभिष्टु वं
तश्च एवमाकल्पयन्वदित्याहि अभ्ययांकगवाहि उभिति संबंधः तत्र इष्टाभिः इष्यन्तेस्मेतीष्टाः विवाभाभिः प्रयोजक
वशादिष्टमपि किंचित्स्वरूपतः कांता स्यादत आह कांताभिः कमनीयशब्दाभिः प्रियाभिः प्रियार्थाभिः मनुष्य
त्वरिति मनसा ज्ञायतेमनोज्ञया भावतः सुंदराभिः मणामाविति मनसा अम्यतेगम्यते तत्रः पुनः पुनः
सुंदरत्वातिशयात्तामनोऽमाम्याभिः उदाराभिः शब्दतोऽर्थतश्च कल्याणाभिः धन्याभिः शिवाभिः [illegible]

घंटिअगणेहिं इठाहिं कंताहिं पिआहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं उरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं
धन्नाहिं मंगल्लाहिं [illegible] सस्सिरीआहिं हिअयगमणिज्जाहिं हिअयपल्हायणिज्जाहिं
कन्नमणनिव्वुइ [illegible] करीहिं अपुणरुत्ताहिं अट्ठसइआहिं वग्गूहिं
अणवरयं [illegible] अभिनंदंता य अभिथुणंता य एवं वयासी जय जय नंदा

धन्याभिः दुरितोपवारकत्वात् मंगल्याभिः अनर्थप्रतिघातसाधीभिः सश्रीकाभिः शोभावद्भिः हृदयंगमनी
याभिः सुबोधाभिः हृदयप्रल्हादनीयाभिः हृदयगतकोपशोकादिग्रन्थिविलयनकराभिरित्यर्थः कर्णमनोनिर्वृतिक
रीभिः श्रोत्रचेतसोरानंददकराभिरित्यर्थः अपुनरुक्ताभिः अर्थशतानि यासां ताअष्टशतिकास्ताभिः अष्टशत
संख्यगुणानि वाग्भिर्गीर्भिः एकार्थिकान्येवेति शब्दानि विशेषणानि स्वयंप्रकर्षद्योतकानीति अनवरतं
निरंतरं अभिनंदयंतोऽभिष्टुवंतः समृद्धिमंतमादधानाः अभिष्टुवंतः स्तुवंतः एवं वदन् जय जयेति संभ्रमे
द्विर्वचनं जय जय त्वं नंदेति नंदति समृद्धो भवतीति नंदः स्वामंत्रणं दीर्घत्वं च प्राकृतत्वात् अथवा देजगन्नंद

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

[illegible]

[illegible]

उ॰ ५।५।

सान्द्रत्वादुद्धववनार्थवक्षवत्वं ननस्वतान्त्रदेशाद्दशासागात् प्रतिज्ञाहशानसदतसंकुलान्कुर्वन्नगवान्निर्गच्छता
तिसंबंधः इयदेसि अग्नि दयानांदोषितस्थापादस्तिनां गुलगलायित्थापारवानांयनायितरूपश्रयाः शषेमेनामिश्रितेन
तस्पदृतापमुरणावकलकलरवेण म्रयत्रितयत्र नरसन्नानन प्रदेशादेशालागानित्याननवासंबंधास्तुगंधेनादिसु
गंधनांवरकुसुमानां हर्म्याणां उद्भिदः ऊर्ध्वगाता योवासस्तुर्वासकंरजस्तेनप्रपिलामवंविधंनराः कुर्वन् तथा काला
गुरूणि कालागुरुकं गुरुदन्तक्षपतिवदनजालालां कंवारस्यत्रिव ततःसर्वतःस्फालितानि वरुनालानि जनसंम
लानियत्रनिर्गमित नयवासवनानवं नथापत्त्रवेन्या। दिसप्तुरजनाश्वश्रववापोरुजनाश्वालहवाश्व ये प्रगुहिताश्च
रिताः प्रक्षविताश्वशालयंगवंतस्मेषां व्याकुलानां लानापनितस्याकुलानां योबोलः शङ्खासवकुलोयत्र तथा

निग्गच्छित्ता आसिअसंमज्जिअसित्त सुइअपुप्फोवयारकलिअं सिद्धत्थवणविउलरायम
ग्गं करेमाणे हयगयरहपइक्करेण

तदेवंभूतंनरः कुर्वन् ऋषभोस भगवान्विनी। तयोराजधान्यामध्य
मध्येन निर्गच्छति निर्गत्य वयस्तत्वात्मदादद्भासि अपमस्ति इति आसिक्तमुदकछटालिः संमार्जितं कचवरशोध
नेन सिक्तंशुचिकंसमाजितनादवशातन सिक्तसन्तुविलविनिनावेति अतएवपुष्पोपचारकलितं यतः कचवरशोध
नउरस्यारं जलहरादिना सिक्त एवपुष्पोपचारादोसवति तस्मादेवमर्थः पुष्पोपचारसंकलिते पुष्पो।मनितामि
वेमर्थः पताहशंसितार्थवनविश्वनल्पराजमार्गं सिद्धार्थवनस्य योक्तिपुलो विस्तीर्णो राजमार्गस्तं कुर्वन् यद्यपि भगवान्
स्वयंनप्राङ्कियावान्नवति तथापि भगवद्भक्तौव भगवन्तगुदिशा कर्याणादेवादिजनापि भगवत्रूपवर्यति पुनरपि।
काहशकुर्वन्नित्याह इयगयेत्यादि इयगजरथानांपदकषणति सप्तदवावादेशाशाह्नेन॥ १०८

पारूद्धकउकरेणानि यदा निजनस हृदेन पदानि जनवेगसंवारणवा मंदंमंदं यथा भवति तथा दयादिसंचारणक्षणेन तत्
उतः महसेवमर्थः उत्तरपुक्तं उत्तवस्पेन दत्तामर्दितार रणवायत्रसनथानं यत्र हनेकर्दिमानमो वि तिवदनान् वहूर्ह
दतागता गगनव्यापिनो रणावायत्रसनथानंताहशं कुर्वन् यत्रिवसितार्थवनपुयानं यत्रैवाशोकवरपादपः अशोक
नामा हहविशेषस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य तस्याधःशिविकांस्थापयति स्थापयित्वा शिविकायाः प्रत्यवरोहति प्रत्यवती।
र्यैव स्वयमेवाभरणालंकारं अवमुंचति अवमुच्यैव स्वयमेवचतसृभिःशातिःस्नोककेशप्रदललवणानिर्यारिदनुहि
निहित्यर्थः लोचं कृत्वा नत्रवतसोनुहृयसेवं एका यातुष्या स्मर स्फकस्वयोलोचः निमतिमुहितिस्वयावनामनकेल

पाइक्कचडकरेणय मंदंमंदं उद्धयरे णुयं करेमाणो रजेणेव सिद्धत्थवणे उज्जाणे जे
णेव असोगवरपायवे तेणेव उवा गच्छइत्ता असोगवरपायवस्स अहे सी॥
अं ठावेइ ठावित्ता सीआओ पच्चोरुहइ पच्चो २ सयमेव आभरणालंकारं ओमुयइत्ता सयमेव च
उहिं अट्ठाहिं लोअं करेइ करित्ता छट्ठेणं भत्ते णं अपाणएणं आसाढाहिं नक्खत्तेणं॥

एवं कृतत्वावता पक्षान्तुहिंस्तुहिंत्रासके शालहरणो वाउनोरयोःस्कंधयोर्नुवंताकन कम्बलशोपरितालोग्रलंपिक्षताउका
रिणी वीरप्रभुदितहृदयेनशक्रेण सोपरोधविकसोलगवान्थएतांमुष्टिंयथावस्थितामेवरक्षस्तो ततोर्नगवताशक्रोप।
रोधात्सारक्षितेति यउक्तं तायचदंसयोः स्वर्णसिद्धवोर्मरकतोपमा वामानीताविसारोषा तदासौकशावस्वरी १ तथैवधरया
मास तामाशाःकेशवल्लरी याक्षामेकानसक्तानांस्वामिनःस्कंधयंतिनर इति षष्ठेणंति षष्ठेनतक्तेन उपवासद्वयलक्षणेन
तपसा अपानकेन पानीयाहारवर्जितेन आसादाहिंति आषाढाभिःनक्षत्रापाढापादेषाढेशोपदसमुदायोपचारात्पंचउत्तरा

उं०श्रा०२।

इति वक्ष्यमाणयाच्च वर्द्धमानस्वामिनानुलोमाः स्वजनादिकृताः प्रतिलोमास्तु परीषहोपसर्गा इति। तत्र रूपकादिविनयेश्चारुकृतेन निगुणकेनंजा: लोगाये तानि वणदसेन अवद्धतादि इनंजा: एवंगजगा स्वयमनयाव श्रुत्वा विनाः क्रियाज्ञाना: शोषश्रुतिनयारूपकाविनाः नीवश्च लि: उक्तवसदृशे चेत्तदुत्तराधिकारेणातिशयवता सूत्रोपन्यासो नियार्यमालोचयित्वा नितरां सर्वमतिज्ञापितस्य पदार्थः संस्कृत्य। यद्येवं भगवतादपविदाय क्रिया: इत्यादि वक्तव्यम्। सत्रादिकार्य वयवितर्क्य यास्या मिताताः सेवास्यां अपरितस्य तनिश्चये: स्याद्ध एगं दवइसमादाए ति एकं देवस्य इं।

उगगदुयानपतं जगनाणं सोगाणं वाइया णंखत्तिआणं चउछिविदिसयदस्सोदिस्सइं एगं देवदू समायाए दू देवन्नाअगाराओ अणगारियं इ पव्वइए वउसलिए अरहदाकोसलिए संवच्छरसा दिवदीवररवादोमा तणपवंअवेल ए जा पलिइवणं उसहेअरहदाकोसलिए देवन्नाणं अगाराओ अणगारियं पव्वइए तणसि इं वर्ण उसहेअरहदाकोसलिए णिववोसट्ठकाए॥

इलावमस्से उअचिंदिवसवविशेषं आदायम॥ टीका तं मोहवासावास्ये इवता: शिष्य: कश्चन सावनात्क्रमण पयतोन स्तुवा अगारान्स्वदान् निस्क्रमेति शेष: अनगारितां साधुतां प्रव्रजित: श्रमणो भूत्वेत्यर्थ: व अवय वउपतिपनोलगवान्कादृशा: संजातइत्याह उसमलणमित्यादि कर्षकोऽर्हन्कौशलिकस्तात्विकमासमात्रिकसंवत्सरंयावत् वसवात्स्वन्मतः परमचेलकोवस्त्ररहिता: यद्येन कर्मतं बद्धादृशौ इयते पदं सकौशलकमुख उत्तरसत्त्वइस। व जिनाक्षेधे वीरस्मवदिसमहिश्रं सर्वविसेसणेनस्यावर्द्ध शिष्यत्वात्तरववाटविकंमताव्येव: जयालिङ्गतीयहिताहारसा यावद्धगवान्प्रव्रजितः तणलिङ्गतिनयत्तति कृषभोऽर्हन् कोशलिको नित्यं निरन्तरं व्युत्सृष्टकाय: उपेक्षितशरीर: संस्कारा

१०९

तावान्यथपिवद्धमतशरीरेनशरणनविधि

नाणेतेनथापीदृसंस्कारानावादेवकवद्धमानयोगात्कार उपदेशवर्त्का तायेवसंस्कारात्वसंलवान् अत्यंवत्कृददे: देवादिकृतोपसर्गसहनान् तदेशारीरमस्मदीयमितिविद्यालागमेतरेण तथोपसर्गसहनासंलवान्देवविदायदेव उसहेण अरहदकोसलिए वोसट्ठकाएइत्यादिपावो हश्याते तत्राक्यातावान्विलक्षिपरिणामालेखकादोणोवाऽन्या सगतिर्वीयटनीया जे केइ उवसग्गाति ये केचिदुपसर्गाउत्पद्यात तदाक्षेत्स्फपदर्शनेति दिव्यादेवसंबंधिनो देवि: कृता इत्यर्थ: यावत्करणात् मनुष्यतिर्यक्कृताअपि वाच्या: ते चोपसर्गा: प्रतिलोमा: शतपालो प्राप्रतिलोमाः अनुमानात: प्रतिकूला इत्यर्थ: एवमनुलोमाअनुकूला: वा॥ अथानुकूलप्रतिकूलयो: कथं सहनावेदितिशिष्याक्तितसता हन्नेत्यादि तत्र प्रतिकूलानुकूलयोर्मध्ये प्रति॥ लोमास्तावत् विनेति अनार्योऽनार्य कल्पोवा कश्चित्वेत्रेण

विअंतदेदेडंकेइउवसग्गाउपयंति। ते दिव्वावाजावपडिलोमावा अणुलोमावा तत्थपडि लोमा वेत्तेणवाजावकसेणवा काएआ॥ उदेया अणुलोमा वंदेयवाजावपज्जुवासेयवा तेस

जलउंवंशात्मकेन यावत्करणात्कशादिकारणं॥ यावच्छाह्मादौ निपरिचरकापत्रिमासनतर्वान्हितायार्थेअर्थमासमपावितिहवाकायशरीरे आजूहयेन्नादयेत् कायपीमावमादयेदितिनाव: एवंप्रतिलोमपरीषहसंहव:यदपितदाती प्रतिलोमोपसर्गकारिणा सनुजानामलाव एवसंताचान तथापिलगवता:स्वरूपावक्षरणातिदि नाम वैतरणवमिति अनुलोमानुलक्कलमिसतमानसः कश्चिदिंद्रादिरितिगम्यं वंदयति वंदेतयावत्पर्युपासीतसेवांकुर्वीतयावत्करणात्सजासत्कारादीनापरिचद:कुर्यादित्यर्थ: क्षिसत्कारयेत्वस्त्रादिनेत्यादि एवमनुलोमपरीषहसंस्तव: अथैवंसानुपरीषकेषु भगवान्किंकरोतीत्याह तेसव्वेति तान्सर्वान्प्रतिलोमानुलोमान्उत्पन्नानितिगम्यंसम्यक्सहतसः

क०सू०

याभावेन यावदध्यासयति अतिबलकायतया यावत्करणात् सहते क्रोधयशावेन तितिक्षते दैन्यानवलंबनेन च तपणांति ततः
स भगवान् श्रमणोऽनगारो जातः किंभूतः इरियासमिए त्ति ईर्यायां गमनागमनादौ सम्यगितः प्राप्तः ईर्यासमितः
एवं सर्वत्र सर्वत्र समासविधिः यावत्पारिष्ठापनिकासमितः यावत्करणात् भाषासमिए इत्यादि ग्राह्यं तत्र भाषायां भाषा
णे समितः भाषासमितः एषणायां द्विचत्वारिंशद्दोषविशुद्धाहारग्रहणे समितः एषणासमितः रवबट्भागाह इत्यादि व
चन वदात्रयानिक्षेपणस्यात् तेनादानसहिता वस्त्रपात्रादेर्या निक्षेपणा तस्यां समितः आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमि
तः उच्चारप्रश्रवणखेलजल्लसिंघानपरिष्ठा॥ पनिकासमितः तत्रोच्चारप्रश्रवणे उराषप्रश्राव खेलं निष्ठीवनं

हे सम्मं सहइ जाव अहिआसेइ अ तए णं से भगवं समणे जाए इरियासमिए जाव पारिठ
ठावणिआसमिए मणसमिए वयसमिए कायसमिए मणगुत्ते जाव गुत्तबंभयारी
अकोहे॥

सिंघाणनासिकामलः जल्लः शरीरजो मलः तेषां परिष्ठापनायां समितः निर्दोष
स्थंडिलकृत्सर्जनात् यद्यपि भाषादिसमितानां एतावादेवसमितित्वं तीर्थकृतां न संभवति तथापि छद्मस्थावस्थ
ग्रहस्थानामपि पारिष्ठापनिकाकारस्य वाक्यं तदेवदुक्तेति न दोषः तथा मणसमिए त्ति मनस्वितेन त्रसमितः कुशलमन
:प्रवर्तकः एवं वचःकाययोरपि वाच्यं तथा मणगुत्तेति मनसोऽकुशलप्रवृत्तिनिषेधः यतः समितिः सत्प्रवृत्तिः गुप्तिश्चाकुशल
प्रवृत्तिनिरोधः इति जाव गुत्तबंभयारि त्ति यावत् गुप्तं नवगुप्तिसंयुक्तं ब्रह्ममैथुनविरतिरूपं चरतीत्येवंशीलो गु
प्तब्रह्मचारी यावत्करणात् वयगुत्ते कायगुत्ते गुत्ते गुत्तिंदिए गुप्तिसंग्रहः तत्र वचःकाययोर्गुप्तिर्मनोवत् गु
प्तेति गुप्तः सर्वात्मना गुप्तत्वात् गुत्तिंदिए गुप्तानि इंद्रियाणि यस्य रागाद्यभावात् स तथेति अकोहे त्ति

अक्रोधः क्रोधरहितो यावदलोभो लोभरहितः यावत्करणात् अमाणे अमाए त्ति मानमायाभ्यां रहितः यद्यपि चामस्रोल
गवतोऽपि संज्वलनाः क्रोधादयः संति तथापि तेषामतिप्रतनुकत्वात् तज्जन्यफलाभावाच्च अभावत्र दृवाच्यविदोषः
अतएव संते पसंते इत्यादि वचने तत्र शान्तोऽन्तर्वृत्त्या प्रशान्तो बहिर्वृत्त्या उपशान्त उभयतः अथवा शान्तोरवज्ञमणात्
प्रशान्तः प्रकृष्टचित्तत्वात् उपशान्तो निवृत्तः पापकर्मभ्यः केचित्तु शांत उपशमवान् प्रशान्त इंद्रियनो इंद्रियाभ्यां उपशा
न्तः क्रोधादयकरणेन अतएव परिनिर्वृतः सकलसंतापवर्जितः छिन्नत्ति छिन्नशोकः छिन्नस्रोता वा छिन्नसंसारप्रवाह
इत्यर्थः निरुवलेवे त्ति निर्गतो लेपोलेपनं द्रव्यतः शरीरमलो भावतो मिथ्यात्वेन यस्मात् स निरुपलेपः शंखइ
व निरंजणे निर्गतमंजनं कालिमा यस्मात्सः निरंजनः यद्वा रंजनं रागः इंद्रियार्थविषयसंगस्तस्मान्निर्ग

जाव अलोहे संते पसंते उवसंते परिनिव्वुडे छिन्नसोए निरुवलेवे संखमिव णिरं
जणे जच्चकणगमिव जायरूवे आदरिसपडिभागे इव पागडभावे कुम्मो इव गुत्तिंदिए पु
क्खरपत्तमिव निरुवलेवे गयणमिव नि

त इत्यर्थः जच्चत्ति जात्यकांचनमिव जातरूपः ज गतं रूपं स्वरू
पं रागादिकुद्रव्यविरहात् यस्य स तथा आदरिसत्ति आदर्शस्य दर्पणस्य परिभागउपरितलं तद्वत्प्रकटभावः
ताइति यावत् भावाः संतःकलालोरुहादिपदार्थसा घीयत्र स तथा अयं भावः यथाऽदर्शतलेऽभिमुखवस्तुजा
त यथावत्प्रतिबिंबति तथा भगवत्यपि जगदुद्भव वर्त्तिवस्तुजातं यथावत्प्रतिभासत इति कुम्मो इव त्ति कूर्म
वद्गुप्तेंद्रियः उक्खरत्ति पुष्करपत्रं तत्पत्रमिव निरुपलेपः पंकजलकल्पस्वजनविषयस्नेहरा
हित्यात् गयणमिव त्ति गगनमिव निरालंबः ता देशग्रामकुलाद्यालंबनरहितत्वात्॥

११०

अनिले इव त्ति अनिल इव वायुरिव निरालय आलयवर्जितः वायोरिवैकत्रावस्थानाभावात् क्षेत्रादौ प्रतिबंधवंध्यत्वेनेति वि
गतनिरंतरविहारित्वादित्यर्थः चंद्र इवेति चंद्र इव सौम्यदर्शनः दर्शनमात्रेणापि जनानामानंददायकत्वात् सूर इवेति सूर इव
तेजस्वी द्रव्यतो देहदीप्त्या भावतो ज्ञानेन परपक्षाणामसहनत्वात् विहग इवेति विहगः पक्षी स इवाप्रतिबद्धगामी मुक्तः
शीलः प्रतिबद्धगामी सागरो इवेति सागरः समुद्रस्तद्वद्गंभीरो हर्षशोकादिकारणसद्भावेऽप्यविकृतचित्तः मंदर इवेति
मंदरो मेरुः स इवाप्रकंपः कंपनरहितः उपसर्गेष्वपि प्रतिकूलानुकूलेष्वपि कंप्यस्थानकालपवनेनामेरुशिखराचलस्येव

अणिले इव निरालए चंदो इव सोमदंसणे सूरो इव तेअंसी विहग इव अप्पडिबद्धगामी सागरो
इव गंभीरे मंदरो इव अकंपे पुढवी इव सव्वफाससहे जीवो विव अप्पडिहयगई ५ न
त्थि णं तस्स भगवंतस्स कत्थवि पडिबंधे से अ पडिबंधे चउव्विहे दव्वओ खित्तओ
कालओ भावओ दव्वओ इह खलु माया मे पिया मे भाया मे भगिणी मे जाव संगंथसंथुआ मे॥

सव्वफाससहे त्ति पृथिवीव सर्वान्स्पर्शान्प्रति कूलेतरान् शीतोष्णादीन् सहत इति सर्वस्पर्शसहः जीवो विव
त्ति जीववदप्रतिहतगतिः सर्वत्रोचितानाभलितविहारित्वात् अत्यंतमानुकूल्यार्थिकादिष्वपि देशनगरादिषु विहरते
स भगवान् स्खलनाभावादिति भावः संयमे अप्रतिहतगतिर्वा अप्रतिहतगतिरित्यध्याहारः ५ अथ द्रव्यादिषु भगवतः प्रति
बंधाभावं दर्शयति नत्थि णमित्यादि नास्त्ययं पक्षो यदुत तस्य भगवतः क्वापि प्रतिबंधो भवति तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः काल
तो भावतश्च तत्र द्रव्यतः इह खलु इह मनुष्यलोके खलु निश्चये माता मे इति माता मे पिता मे भ्राता मे भगिनी मे जाव संगंथ
संथुआ मे त्ति यावत्संग्रंथसंस्तुता मे संग्रंथः स्वजनस्यापि स्वजनः पितृव्यपुत्रश्यालादि संस्तुतः दर्शनेन

हिरण्णमिति यावदुपकरणात् स्वर्णादीनां परिग्रहः एवं हिरण्यादिष्वपि भाव्यं ५ अथ प्रकारांतरेणापि द्रव्यतः प्रतिबंधमाह
अहवेत्यादि अथवेति प्रकारांतरद्योतकः समासतः संक्षेपतः सचित्ते सचेतने नराजाम्यादौ वा काराविह्वल्यार्थी अचित्ते
अचेतने आभरणादौ मिश्रे अलंकृतस्त्रीजनादौ द्रव्यजाते तस्य भगवतः स प्रतिबंधः एवं मदीयमिदं ममत्वबुद्ध्या नाये
न भवतीत्यर्थः ५ अथ क्षेत्रत आह खेत्तओ इत्यादि स्पष्टं नवरं क्षेत्रं धान्योत्पत्तिभूमिः खलं धान्यमलनपवनादिस्थंडिलं पा
वः प्रागुक्तप्रकारेण ममकारस्तस्य भगवतो न भवतीत्यर्थः ५ कालओ त्ति कालतः स्तोकेषु सप्तप्राणमानेषु लवेषु सप्त

मे हिरण्णं मे जाव उवगरणं मे ५ अहवा समासओ सचित्ते वा अचित्ते वा मीसए वा दव्वजाए सेवं त
स्स णं भवइ ५ खित्तओ गामे वा णगरे वा अरण्णे वा खेत्ते वा खले वा गेहे वा अंगणे वा एवं
तस्स णं भवति ५ कालओ थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा उउ
ऊ वा अयणे वा संवच्छरे वा अन्नयरे वा वा दीहकाले वा पडिबंधे एवं तस्स णं भवति ५ भाव
ओ कोहे वा जाव लोहे वा भए वा॥

स्तोकमानेषु मुहूर्तेषु सप्तसप्ततिलवप्रमाणेषु अहोरा त्रादिषु
तातेन वरसमन्यतरस्मिन् वा दीर्घकाले वर्षशतसहस्रादौ एवं प्रागुक्तप्रकारेण मदीयमिदमिति बुद्ध्या न तस्य भगवतः प्रति
बंधो न भवतीत्यर्थः ५ अथ भावत आह भावओ त्ति भावतः क्रोधे यावल्लोभे यावत्करणात् मायायां गृहीतायां तत्र भए वा त्ति
भयमिहलोकादिभेदतः सप्तप्रकारं तद्यथा इहलोकपरलोकादानाकस्मादाजीवमरणाश्लोकभेदात् सप्त
भयस्थानानि जिनैः शिवं तरणि आइं इति तत्र तथा हासे वा उपलक्षणात् पिज्जे वा दोसे वा कलहे वा अब्भक्ख
ाणे वा पेसुन्ने वा परपरिवाए वा अरइरइ वा मायामोसे वा जाव मिच्छादंसणसल्ले॥

ॐ०२।१ वाइति तत्रापि ये निग्रंथास्ते अनंतानुबंधिक्रोधमानमायालोभस्वभावाः विशेषेण मात्रे दोषेति वाचे अनंतानुबंधिक्रोधमानस्वरूपे अ-
प्रीतिमात्रे यथा प्रेमरागः सुखाभिज्ञस्य सुखानुस्मृतिपूर्वः सुखे तत्साधने वा अभिमते विषये गर्द्धस्तस्मिन् द्वेषो दुःखाभि-
ज्ञस्य दुःखानुस्मृतिपूर्वो दुःखे तत्साधने वा अप्रीतिस्तस्मिन् तथा कलहे असभ्यवचनराटी आदौ अभ्याख्याने असद्-
दोषाविष्करणे पैशुन्ये परपरिवादे विप्रकीर्णपरगुणदोषवचने अरइरति अरतिर्मोहनीयोदयाच्चित्तोद्वेगफला रतिर्मोहनी-
योदयाच्चित्ताभिरतिः रतिश्चारतिश्चेति समाहारद्वंद्वः अरतिरतिस्तस्मिन् मायामोषमायामोषं वा वेषांतरभाषांतरकरणेन
परवंचनं मायया सह मृषा मायामोषो वा तस्मिन् मायामोषमायामोषं वा मिथ्यात्वं अश्रद्धानं शल्यमिवाभिदर्शने

दासेवाणं तस्साणं भवति व सेणं भगवं वासावासवज्जं हेमंतगिम्हासु गामए-
गराइए णगरे पंचराइए ववगय हासासोग अरइरइभयपरित्तासे निम्ममे
निरहंकारे लहुभूए अगंथे वासी बेअणे अदुठे॥

तद्दुःखहेतुत्वात् मिथ्यात्वशल्यं तस्मिन्
एवमनेनाप्रकारेण तस्य भगवतः प्रतिबंधो न भवतीति च अथ हेमंतादिकालविभागेन भगवतः स्थानं कथयन्ते
नप्रकारणेनाह सेणं भगवमित्यादि हेमंतश्चाग्रीष्मश्चेति द्वंद्वः वर्षावासवर्ज्जं हेमंतग्रीष्मयोः ग्रामे एकरात्रिवासो दे-
तुर्यस्य स एकरात्रिकः एवं नगरे पंचरात्रिको विहरतीति संबंधः किंभूत इत्याह ववगयेत्यादि व्यपगतहासशोका-
लाइत्यर्थः हासश्च शोकश्चारतिश्च रतिश्च भयं च परित्रासश्चापगता यस्मात् स तथा निर्ममः निर्गतः सर्ववस्तुषु ममेति प्रतिबं-
धमबद्धः शाश्वतं यस्मात् स तथा निरहंकारः निर्गतोऽहंकारो मानपूर्वकाहंकारो यस्मात् स तथा लघुभूतः परिग्रहा-
भावात् अत एवाग्रंथः बाह्याभ्यंतरग्रंथरहितः तथा वासीव त्वक्षरात्त्विशेषतया वेदने तक्षणे अदुष्टोऽद्वेषकल्वि-
त्तः॥ ११२

चंदनानुलेपने अरक्तो भगवान् लेष्टुः पाषाणस्तस्मिन् कांचने सुवर्णे तस्मिंश्च समः उपेक्षणीयत्वेन तत्र समतागु-
नत्वज्ञः सुवर्णपाषाणत्वेन जानाति न वा पाषाणसुवर्णत्वेन मिथ्याज्ञप्रसंगः इहास्मिन् लोकेऽवा मनुष्यजन्मनि पर-
लोके च देवत्वादिलक्षणे अप्रतिबद्धः प्रतिबंधरहितः अथवा इहलोकः शरीरेण पाद्यिकसुखदेहे बोधनादीनि
परलोको देवत्वादिलक्षणस्तत्राप्रतिबद्धः जीवितमरणयोर्निरुपकांक्षो सुरासुरनरस्तुतिसज्जामवाप्य
जीविते उत्कटपरीषहादिना वा प्राप्ते मरणे नाभिलषतीत्यर्थः संसारत्ति संसारश्चतुर्गतिकसंसरणरूपस्तस्य पा-
रं तीरं गंतुं शीलमस्येति संसारपारगामी कर्म्मसंगो ज्ञानावरणीयादिकर्म्मसंबंधस्तन्नि-

चंदणाणुलेवणे अरत्ते लेट्ठुमि कंचणंमि अ समे इहलोए परलोए अ अपडिबद्धे जी-
वियमरणे निरवकंखी संसारपारगामी कम्मसंगणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिए विह-
रइ

तनं विनाशाय कर्म्मक्षयार्थं अभ्युत्थित उद्यतः सन् विहरति॥ तीति न चैवं गामे एगराइए इत्यादि प्रवचनबलेन सा-
ध्वीनामपि तस्य प्रतिरियामवस्थविष्यतीति शंकनीयं यतः साध्वीनामपि तस्यैवंविधसूत्रपातोऽभिग्रहविशेषवैनावा-
सात्वं अप्पाणिकहुविनात्वैवव्याख्यानात् अत एव सामान्यतः साध्वीविहारविधिवत् ग्रामे प्रतीतानां तथाहि एगं दपं वा
दे मासं वज्जदासमा हीए ति ग्रीतिशीयसाधो अस्य व्याख्या पडिमापडिवन्नाणं एगादं पंचदो अहालंदजिणसुद्धाणं
मासो निक्कारणं अत्थवराणं १ पडिमापडिवन्नाणं एगादो अहालंदि आणं पंचाहो जिणजिणकप्पियाणं सुद्धपरि-
हारियाणं अहालंदियाणं दिगवदणं पडिमावन्नपादिहारिअनिसेहवणाव थेराणं च पातसि मासकप्पविहारो भिक्खाय

ऋषभाय।

निव्वाघाए कारणाभावे वाघाए उ कारणे कथिआ ऊणं अइरित्तं वा मासं अच्छंति ऊणो अइरित्तमासा एवं थेराणं अट्ठरीय
बा इच्चाइ अट्ठविहरित्तं नियमा चत्तारि अच्छंति एवं ऊणा अइरित्ता थेराणं अट्ठमासाणा यत्ता इत्थारणा भयउिमा पडिवन्नाश
अहालंदिआ परिहारविसुद्धिआ पडिमापडिवन्ना जिणकप्पिआ धय उउबद्धविहारेणं अट्ठविहरिऊण वासारत्तिआ चत्तारमासा सद्देवं
गयविलेच्छंति व अच्छेवंविहरमाणस्य भगवतः कियता कालेन कस्मिन्नगरे कथं केवलोत्पत्तिरिति वक्तव्यमाह तस्स णं
मित्यादि तस्य भगवतः एतेनानन्तरोक्तप्रकारेण वि॥ हारेण विहरमाणस्य एकस्मिन्वर्षसहस्रे व्यतिक्रान्ते पुरि

तस्स णं भगवंतस्स एएणं विहारेणं वि- हरमाणस्स एगे वाससहस्से वइक्कंते समाणे पुरि-
मतालनगरस्स बहिआ सगडमुहंसि उज्जाणंसि णग्गोहवरपायवस्स अहे झाणंतरिआए
वट्टमाणस्स फग्गुणबहुलस्स एक्कार- सीए पुव्वण्हकालसमयंसि अट्ठमेणं भत्तेणं अपाणे-
णं उत्तरासाढणक्खत्तेणं जोगमुवागएणं

मतालस्य नगरस्य बहिः शकटमुखे उद्याने न्यग्रोधवर-
वृक्षः न्यग्रोधवरः प्रधानाय पादपो वृक्षस्तस्याधः झाणंतरिआए त्ति ध्यानान्तरे प्रारब्धत्वादिकप्रत्ययात् स्वीयं च शुक्लध्यानविशे-
षे अयं भावः शुक्लध्यानं चतुर्धा पृथक्त्ववितर्कं सविचारं १ एकत्ववितर्कमविचारं २ सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति ३ समुच्छिन्न-
क्रियमनिवर्त्ति ४ च तेषामाद्ये भेदद्वये ध्याते अ॥ ग्रेतनभेदद्वयस्यासंप्राप्तौ एवंविधं यदन्तरं ध्यानान्तरं तस्मिन्
वर्तमानस्य फाल्गुनबहुलस्य फाल्गुनकृष्णप॥ क्ष॥ स्यैकादश्यां पूर्वाह्नकालसमये दिवसस्य पूर्वार्द्धसमये अष्ट-
मेन भक्तेन समयप्रसिद्धोपवासत्रयलक्षणेन अ॥ पानकेन पानीयाहारवर्जितेन उत्तराषाढनक्षत्रेण योगमु-
पागतेन ११३

अर्थाच्चंद्रेण सार्द्धं संबन्धं प्राप्तेन अनुत्तरेण असाधारणेन ज्ञानेन मत्यादिचतुष्टयेन दर्शनेन चक्षुर्दर्शनादिना सम्यक्त्वेन
चारित्रेण महाव्रतादिना तपसा चतुर्थादिभेदेन अनशनपर्यन्तेन बलेन कायस्य दृढत्वेन कर्मक्षयहेतुसमर्थेन पराक्रमेण वीर्येण
विशिष्टोत्साहेन आलयेन स्त्रीजनाद्यसंसक्तेन विहारेण देशादिषु चंक्रमणेन भावनया ज्ञानादिभावनाभावितत्वेन
दिविनतलक्षणया क्षान्त्या क्रोधनिग्रहरूपया मुक्त्या निर्लोभतया गुप्त्या मनःप्रभृतीनां गोपनेन संयमेन तया तुष्टिर्मनःप्रसत्ति-
रूपया आर्जवेन मायानिग्रहेण मार्दवेन माननिग्रहेण लाघवेन क्रियासु दक्षत्वेन अथवा लाघवं द्रव्यतोऽल्पोपधिकत्वं भाव-
तो गौरवत्रयत्यागस्तेनैव सुचरिअसोवचिअफल॥ दं चरित्रमाचरणं विनाशो यच्च यस्मात् फलं सुक्रियलक्षणं यस्येव

अणुत्तरेणं णाणेणं अणुत्तरेणं दंसणेणं अणुत्तरेणं चरित्तेणं अणुत्तरेणं तवेणं अणुत्तरे-
णं बलेणं वीरिएणं आलएणं विहारे- णं भावणाए खंतीए मुत्तीए तुत्तीए अज्जवेणं म-
द्दवेणं लाघवेणं सुचरिअसोवचियफ- लनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं भावेमाणस्स अणंते अणु-
त्तरे निव्वाघाए णिरावरणे कसिणे पडि- पुण्णे केवलवरणाणदंसणे समुप्पन्ने॥

विधेन निर्वाणमार्गेण ज्ञानाद्यात्मकेनात्मानं भावयतो वासयतोऽनेनात्मज्ञानमेव प्रधानं मोक्षसाधनमित्युक्तं अणंतेत्ति अनं-
तमनंतार्थविषयत्वात् अनुत्तरं सर्वोत्तमत्वात् निर्व्याघातं कटकुड्याद्यप्रतिहतत्वात् निरावरणं क्षायिकत्वात् कृत्स्नं सक-
लार्थग्राहकत्वात् प्रतिपूर्णं सर्वांशसमन्वितत्वात् राकाचंद्रवत् केवलमसहायं स्वविषयप्रकाशने नान्यज्ञानापेक्षमत एव तस्य
र्थीः अत एव वरं प्रधानं स्वरूपतो न तु नः केवलज्ञानव्यापारप्रकारत्वेन ज्ञानं च दर्शनं च ज्ञानदर्शनं ततः प्राक् प्रदर्शिता कर्मधार-
यः तस्य च प्राकृतत्वात् न तु अनंतमनुत्तरमित्यादिविशेषणेषु द्वयोरपि विशेषणेषु भावात् अनयोः कः प्रतिविशेष इति चेदुच्यते

उद्वा॥१॥

सामान्यविषयत्वेपि ज्ञानेनावगतं प्रधानविशेषोपसर्जनीकृतसामान्यार्थग्रहणलक्षणं दर्शनं ततः प्रधानसामान्योपसर्ज-
नीकृतविशेषार्थग्रहणलक्षणमिति विशेष इत्यर्थः तावत् ज्ञानेनावगम्य विषयं पश्चाद्दर्शनेन विशेषान् प्रधानभावेन प्र-
काशयति यावत् सामान्यानि तु गौणभावेन दर्शनेन यावत् सामान्यानि प्राधान्येनाशेषविशेषांश्च गौणत्वेन तत्र सामा-
न्यानि सावयवानावयवादिद्रव्यसाधारणानि द्रव्यत्वादीनि विशेषास्तु चेतनत्वाचेतनत्वादयो वर्णाद्यादिपर्याला-
वनया यावन्ति सामान्यानि तावन्त एव ज्ञानाज्ञानदर्शनयोः सामान्यानां विशेषाणां च प्राधान्याप्राधान्यात् सर्वसा-
धनाविशेषोऽवसातव्यः समुत्पन्नमिति समस्तं यतः सर्वघातिद्वावरणापगमात् सर्वतः सर्वांशोः प्रादुर्भूतमित्य-
र्थः न तु ततः क्षायोपशमिकमित्यादिवदस्यास वदस्यासवज्ञाक्रमेण प्रवर्त्तमाने तथा असदादेवात्पन्नं नासं

छउमत्थे व जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वदरिसी॥

ततो जायतेभावोनाभावो जायते सन्नित्यवा नात् तस्य चात्मनासदानादेशित्वात् च अयोग्यत्ववत्केव-
लज्ञानसमयात् क्षीणरागः संजातस्तस्मात् जिनः गोजाएत्ति जिनो रागादिजेतृत्वाज्जातः स एव तः तथा केवलमसं-
सहायमर्थात् ज्ञानं यस्य स केवली यदा केवलानि परिपूर्णानि शुद्धान्यनन्तानि ज्ञानादीनि यस्येति अत एव सर्वज्ञः एक-
स्मिन् समये विशेषसामान्यात्मकान् सर्वानर्थान् जानातीति सर्वज्ञः एवमपरस्मिन् समये सामान्यविशेषात्मकान् सर्वा-
नर्थान् पश्यतीत्येवंशीलः सर्वदर्शी एतेन ज्ञानदर्शनयोः समयान्तरावस्थानमपि विवेचितं यद्यपि युगपदावरणाय-
रयोरावरणापायः तथापि जीवस्वाभाव्यात् युगपत् ज्ञानदर्शने न भवतः यदागमः नाणंमि दंसणंमि य इत्तो एगयरयं-
मि उवउत्ता सव्वस्स केवलिस्सा जुगवं दो नत्थि उवओगा इति एतत्प्रतिज्ञानच्छद्मज्ञानयोर्युगपत् ११८

र्णिकृत्योपशमसमुद्भवायोर्युगपदुपयोगाभावः इष्टानविशेषणावतीर्णकारणमसमर्थितं अतीन्द्रियवर्गस्य तु कायेक-
या सर्वज्ञोपदिष्टमिमावपरामेवबलवत्वात् अत एवाह सामानइत्यादि यतः सर्वज्ञः सर्वदर्शी अत एव सनैरयिक-
तिर्यग्नरामरस्य नारकतिर्यग्नरामरोः सहितस्य लोकस्य उपलक्षणादलोकस्यापि पर्यायान् उत्पादव्ययलक्षणान्
जानाति केवलज्ञानेन पश्यति केवलदर्शनेन सर्वेषां पर्यायानित्याह द्रव्यं तु जानातीति ज्ञानीयं उत्पादव्यययोर्निराधा-
रयोरनुत्पत्तेः तयोर्जानयोरविशिष्टभावतन्निष्ठं अत एव द्रव्यमपि ज्ञातमेव तथा चाहुः द्रव्यपर्यायवियुतं पर्यायाद्रव्यव-
र्जिताः क्व कदा केन किंरूपा दृष्टा मानेन केनवा॥ १ ज्ञायोपश्च जं जं जे भावे परिणमइ पओगवीससादव्वं तं तह

सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स पज्जवे जाणइ पासइ य तं जहा आगइं गइं ठि-
इं उववायं भुत्तं कडं पडिसेवियं आवीकम्मं रहोकम्मं तं तं कालं म-
णवयकायजोगे एवमादी जीवाणं सव्वभावे अजीवाण वि सव्वभावे॥

जाणइ जिणो अपज्जवे जाणणाणत्ति च अयं लोकस्य पर्यायान् कथं जानातीत्याह तंजहेति तद्यथेत्युपदर्शने
आगतिं गतिमित्यादि जानातिपर्यन्ता क्रियापदवयं दमस्य कर्मणो यत्र आगतिर्यतः ज्ञानादागच्छन्ति
विवक्षिते स्थानं जीवाः गतिर्यत्र मृत्वोत्पद्यते स्थितिः कायस्थितिर्भवस्थितिश्च देवलोकात् च्यवनं देवलोकादेर्जीवानां मनुष्यतिर्य-
क्षु अवतरणं उपपातं देवनारकाणां जन्मस्थानं भुक्तमशनतोऽत्यादि कृतं चौर्यादि प्रतिसेवितं मैथुनादि आविष्कर्म प्रकटकृ-
तं रहःकर्म प्रच्छन्नकृतमिति तं तं कालमित्यादि समस्यार्थदिनायेनितस्मिंस्तस्मिन् काले मनोवाक्कायिकान् योगान् इत्येव-
मादीन् जीवानामपि सर्वभावान् अजीवानामपि परमाण्वादीनामपि अपि सर्वज्ञत्वेऽवसातव्यः

ऊ३०।१।

सर्वभावान् रूपरसगंधस्पर्शादीन् पर्यायान् तथा मोक्षमार्गस्यापि ज्ञानत्रिविशुद्धतरान् निर्मलतरान् भावान् कर्मनिर्जराद
नन् ज्ञानाद्यासेवनादिविधानज्ञानतः पश्यंश्च पश्यतश्चोक्तस्वरूपस्य खलु स्वधारणो मोक्षमार्गज्ञानाद्यासेवकस्य नष्टी वा उप्रथ
मार्गमासन्नवान् समानस्पर्शाचजावानां दिक्षुत्रिदितं पश्यं सुखशामीति श्रेयसं मोक्षः कल्याणं वा ततो छंदः तानि क्रियातीति दित
सुखतिश्रेयस्करः अत एव सर्वदुःखविमोक्षणः सर्वमात्मा वा काय मन वेदुःख मसातवेदनीयोदयजन्यो विशारणास सर्वा
शानिःसन्नाक्षीलावनामोक्षणाक्षणे इतिवचनात् मोक्षयति क्षपयति विनाशयतीत्यावत् सर्वदुःखविमोक्षणः तद्दुः
खविमोक्षणमार्गणसंज्ञाहितत्राह परमसुदंसि ।परमचक्षुर्दृष्ट्युक्तसुखतत्समानयतिसे सापश्यतीति परमचक्षुखस्य

सोऽकम्मं मग्गस्स विसुद्धतराए भावे जाणमाणे ण्। पासमाणे पमत्तु सो कम्ममग्गस्स ममस्स अप्पसिं वज्ज
रवाणं दिक्खसुद्दनिस्सेसं कारं सव्वदु क्ख वि मोक्खणो परमसुदंसमाणाणो नविस्सतित्तिणं णो
सेलगवं समणाणं णिग्गंथाणं णिग्गंथी णं य पंच महव्वयाइं सभावणगाणि सव्व जीवणिकाए
धम्मदेसमाणे विहरति॥

मानतः यथा परमसुखाम्यसमानाम्परमसुख उत्पन्नपरमसुखानन्या
नित्यर्थः कावातीत्यपरमसुखसमानयतिगिज्जबज्जलेनाम्राःस्मगादि इति म्रवेणागि जिकर्नेर्यतटि वपरमसुखसमानना
इति मिचिःशागिनां परमसुखस्वरूपजनकः इति भावः नविस्मतिन्निलविष्यतिइतीत्यसुनाप्रकारेण मच्चादितानि मि
त्यादि ततस्तदनंतरंसत्तगवान् श्रमणानां तपः कार्म्याधितानां निर्ग्रंथानां साधूनां निर्ग्रंथीनां वसाधीनां पंचमहाव्रता
नि सभावनकानि निजरभावनापेतानि तथा षड्जीवनिकायान् पृथिव्यादित्रसपर्यंतान् तथा धर्मोपदेशन चारित्ररूपो
श्रुगारानगारमार्गरूपो वा विवचनस्य बहुवचनं मास्तथान्देशयन् उपादेशाविवया जर्थन् विदरत्यालोविवरतिवा

श्रीयोकापित्वार्थव्याख्याभावयन्नाद तेउदति तथा षड्जीवनिकायानि निरूपालम्बनाविशेषित तुर्कं तत्र षड्जीवनि
काया: के इति विशेषकांक्षायां उद्दिशति पृथिवीकायिकान् पृथ्वीपाषाणादिस्वरूपाप्रतानिव सेवकांयः शरीरं येषां
ते पृथिवीकायाः एवं पृथिवीकायिकायान् उपलक्षणार्थं रूकायिकादित्रसदर्शं श्रुतकानि महाव्रतानि कास्ताभावना
भावकांडायामाह भावणागामणांनि भावनागामेन आचारांगोक्तभावनाभावनायाः एवं पंचमहाव्रतानि सभावनकानि स
म्यगितवास्यंनि तु णविशेषं प्रत्यायेष्यति महाव्रतानि यक्षाविरूपभावनाम्म ग्रंथ महाव्रतं पञ्च शब्दवेति तत्तमदपंचा
विशानाभावनानिर्यातितानि सभावनकानि॥ इहेति गाम्यंययाथाआचारांगसभावनकानिपंचमहाव्रतानि
तणितानितिवद्वाधिललितयानात्पर्थः मद ज्ञतानितेवंसर्वम्मास्त्युणानियाना हि मणं एवंसर्वोस्यास्

तेउदा उद्दिकाइए भावणागामे। णं पंचमहव्वयाइं सभावणगाणि भणिआइं ॥

पौवाराहमाहानमेथुनपरिग्रहेभ्योविरमणं । ।पतेषां महव्रतं स्याद् कृतनारेहूया सर्वसावद्यप्रत्याख्याना
रूपतयाद्यावमानवां नत्र अविसिसिद्धे गुहासा विसेसउद्धोइणिहु सो निर्वचनात् नएणं सेलगवमित्यादि स्वात्र
पुरम महाव्रतानुहि षष्ठानि तेउदित्यादि निर्देशस्त्रेत पृथिवीकायिकत्रसकाया स्पोनिर्देशः तथा चक्षुयद्योहर
शोनिर्देश इति न्यायस्य संक्षिप्तितितावन् अथा तं नरकप्रथमवाक्ये नार्थतादेशानातुक्रमःसम्भविनः प्रतम्भीष्मा
रूनम्भोर्धप्रवर्तनकाले प्रथमं महाव्रतान्यवो पदिवाति तत्क्षयावगणधरादयः केवलउपाः तथाविधा
चारित्रमोहनीयक्षयोपशमवशात् उस्य ज्ञप्योपदिष्टं सर्वविरतिमेव प्रतिपद्यते केचित्तु तथाविध
चारित्रमोहनीयक्षयोपशमाभावात् ॥ महाव्रतधराः द्वितीयपदवर्तिनः श्रावकधर्मं प्रति

कं०सु०

धर्म्मप्रतिपद्येत ते जडत्वादिति भगवानन्तिमस्तीर्थंकरस्तावदुक्तमाः सुविनीताः यतः सार्वज्ञसकाशात् तथा श्रुत्वापि गणधरादयः ष
ड्जीवनिकायाध्ययनं ज्ञातं सर्वैः किमस्माकं पृथ्वीवत्तद्वदेवाविर्भूतं नान्यथेतिविया प्रथमं षड्जीवनिकायानवगाह्यैव निवर्तंति
अत एवाचारांगं तथैव वाचितं तथैव वा तन्नियोजितं रागाद्विज्ञानं यथावत्सर्वशास्त्राणीति मार्गाणामपि पूर्वं स्वकालमाश्रित्य बहुलमप्युप
मितो दृष्टव्याः ततोऽनेन बद्धविरलं वक्तव्यं ह्यादिके तेनैतत्प्रत्यायोपि प्रवचनानि प्रतीत इत्यलं विस्तरेण अथ श्रीऋषभस्य परि
वारसंपदमाह उसभस्स णमित्यादि ऋषभस्य णमिति प्राग्वत् अर्हतः कोशलिकस्य चतुरशीतिर्गणधराः तत्रैकः

व उसभस्स णं अरहओ कोसलिअस्स च उरासीइ गणहरा होत्था उसभस्स णं अरहओ कोसलिअस्स
उसभसेणपामोक्खाओ चुलसीइ समण साहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था उसभस्स
णं बंभिसुंदरिपामोक्खाओ तिन्नि अज्जि आसयसाहस्सीओ उक्कोसिआ अज्जिआसंपया होत्
था उसभस्स णं सिज्जंसपामोक्खाओ तिन्नि समणोवासगसयसाहस्सीओ पंच य साहस्सीओ उ
क्कोसिआ समणोवासगसंपया होत्था उसभ स्स णं अरहओ सुभद्दापामोक्खाओ पंच समणोवासिआस
यसाहस्सीओ चउपन्नं च सहस्सा उक्कोसिआ

वाचनाचार्ययतिसमुदायो गणास्तान् धारयंतीति गणधराः सर्वसाधव
माऽऽस्मर्षीः दोषैरिति श्रमणत्रितिसर्वत्रापि तथा ऋषभसेनप्रमुखाणि चतुरशीतिः समणसाहस्साउ निश्चयं दार्ढ्यं वार्ष्या
दीव श्रमणसहस्राणि उत्कर्षतः उत्कृष्टा श्रमणसंपदभवत् तथा उसभस्स णं बंभीति ब्राह्मीसुन्दरीप्रमुखाणि
त्रीणि आर्यिकाशतसहस्राणि आर्यिकालक्षाः उत्कर्षतः आर्यिकासंपदभवत् एवं श्रेयांसप्रमुखाणि त्रीणि श्रमणोपासक ११६
शतसहस्राणि पंचवसहस्राणि श्रमणोपासकसंपदभवत् सुभद्राप्रमुखाणि पंच श्रमणोपासिकाशतसहस्रा
णि

चतुःपंचाशत्सहस्राधिकानि उत्कर्षतः श्रमणोपासिकासंपदभवत् तथा अजिणाणंति अजिनानामपि जिनसंकाशानां
जिनसन्निभानां सर्वाक्षरसंनिपातिनां सर्वाक्षरसंनिपाताः वर्णसंयोगास्ते यत्ता ये संति येषां ते तथा तेषां जिणो विव जिन इव
वितथं व्याकुर्वाणानां पदार्थप्ररूपणायां छद्मस्थकेवलिनोपि केवलिवदेव सम्यग्वादिनः परं नाऽसंख्येयभवनिर्णायकाः
तान्येवं यदागमः संखाइए वि भवे साहइ जं वा परो उ पुच्छिज्जा न य णं अणाइसेसी वियाणई एस छउमत्थो २ इति एता
दृशानां चतुर्दशपूर्वधराणां चत्वारि सहस्राणि अर्धाष्टमशतसहितानि सार्धसप्तशतसंयुक्तानि उत्कृष्टा चतुर्दशपूर्विसंपद
भवत् तथा नवसंख्याकानि अवधिज्ञानसहस्राणि । विंशतिर्जिनसहस्राणि विंशतिर्वैक्रियलब्धिमत्सहस्राणि षट्श

समणोवासिआसंपया होत्था उसभस्स णं अजिणाणं जिणसंकासाणं सव्वक्खरसन्निवाईणं जि
णो विव अवितहं वागरमाणाणं चत्ता रि चउद्दसपुव्वीसहस्सा अट्ठमा य सया उक्कोसिआ
चोद्दसपुव्विसंपया होत्था उसभस्स णं न व ओहिनाणीसहस्सा उक्कोसिआउ वीसं जिणसहस्सा
वीसं वेउव्विअसहस्सा छच्चसया उक्कोसा बार स विउलमइसहस्सा छच्चसया पन्नासा बारस वाइसह
स्सा छच्चसया पन्नासा उसभस्स णं गइकल्लाण

ताधिकानि द्वादशविपुलमतिसहस्राणि षट्शतानि पंचाशदधि
कानि तत्र विपुला बहुविधविशेषणोपेतमन्यमानवस्तुग्राहित्वेन विस्तीर्णा मतिर्मनःपर्यायज्ञानं येषां ते तथा तत्र बहुवि
धविशेषणोपेतं चैवं यथाऽनेन चिंतितः स घटः । द्रव्यतः सौवर्णादिः क्षेत्रतः पाटलीपुत्रादिः कालतः शारदादिः भा
वतः कृष्णादिरित्येवं विपुलमतयो जानंति ऋ॥ ऋजुमतयस्तु घटोऽनेन चिंतित इति सामान्यतएव जानंति द्वादशवा
दिसहस्राणि षट्शतानि पंचाशदधिकानि । उसभस्स णं गइकल्लाणमित्यादि गतिर्देवगतिरूपा॥

जं॰वृ॰

कल्याणे कल्याणकारिणो येषां ते तथा तेषां एवं शिवा निरुपद्रवा सद्रूपा कल्याणी येषां ते तथा तेषां अथवा गात्रे मनुष्यगात्रे प
र्यन्तभवे नारकत्वे सम्यक्त्वेन यावत्सर्वार्थसिद्धीयत्वेन कल्याणं येषां ते तथा तेषां शिवा निरुपद्रवा सर्वेऽपि कल्याणं येषां वा तत्रागमा
यत्रात् अथवा गात्रे जीवापगा अपि शिवा जीवा अपि कल्याणं येषां ते तथा यदुक्तं तत्र विषमदुःखिन्याः कल्याणं जीवितं अपि
सर्वेषां पिजीवानामन्तिके गुणा सुखाविभागतो गम्यते इति शिवाय गामिणि इत्याणामागामिनि वेद्यमानत्वात् एवं विधानं
तरं शिवं रात्रिं रत्नत्रया प्रणीतका विजयादि विमानोत्पत्तिमत्तां सहस्राणि तत्र तन्मध्ये दृष्टा संपदं लवदिति सर्वत्रये

ति इक्कवाणोणं आगामिस्सिलहाणो वाती॥ से अणुत्तरोववाइअसहस्साणोवसमया उसभस्सणेवा
सेससमणसहस्साणिता चत्तालीसेअहि · आसहस्साणितासहिं आताणामिसहस्साणिता व
अरहउणं उसभस्स बहवे अंतेवा॥ सीअणगारा भगवंतो अप्पेगइआ मासपरिआगा॥
एवंजहाउववाइए सव्वोअणगारवस उ जाव उड्ढं जाणु अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया॥

२२ विंशतिः श्रमणसहस्राणि सिद्धानि चत्वारिं शदार्यिकासहस्राणि सिद्धानि अत एव सविंशति षष्टिं तवासियहः
स्राणि सिद्धानि च अथानगाराणां स्वरूपनाविविस्मादकमरहउणमित्यादि अर्हत ऋषभस्य बहवोऽन्तेवासिनोऽनगा
राः भगवन्तः केऽप्ये मासाः अप्येकका मासपर्यायाः एवमनुतानानाप्रकाराणायखो पपातिकमार्गोऽनगारवर्णकः सहदापि
वक्तव्यः क्रियहूरमित्यादि जाव उड्ढमित्यादि ऊर्ध्वं जानुनी येषां ते ऊर्ध्वजानवः शुद्धपृथिव्यासनवर्जनादौपग्रहिकनिषद्या
याया अभावाच्चोत्कटिकासनाः इत्यर्थः अहोसिरत्ति अधोमुखा नोर्ध्वं तिर्यग्वा विक्षिप्तदृष्टयः किंतु नियतभूभागनियमितदृ
ष्टय इति भावः झाणकोट्ठोवगत्ति ध्यानं धर्म्यं शुक्लं वा तदेव कोष्ठः कुशूलो ध्यानकोष्ठस्तमुपागता ध्यानकोष्ठप्रविष्टा ध्यानकोष्ठ ११७

पागताः यथा हि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तमविप्रसृतं भवति एवं भगवन्तोऽनगाराः अप्रकाशेन्द्रियान्तःकरणवृत्तयः इति संजमेणं
ति संयमेन संवरेण तपसाऽनशनादिना चकारः समुच्चयेऽध्याहार्यः संयमतपसोर्ग्रहणं चानयोः प्रधानमोक्षाङ्गत्व
ख्यापनार्थं प्रधानत्वं च संयमस्य नवकर्मानुपादानत्वेन तपसश्च पुराणकर्मनिर्जराहेतुत्वेन सवति चाभिनवकर्मानु
पादानात् पुराणकर्मक्षपणाच्च सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्ष इति अप्पाणंति आत्मानं भावयन्तो वासयन्तो विहर
न्तीति शेषा इति च अथ ऋषभस्य तीर्थकरभूमिः कतिविधेत्याह उसहस्सणमित्यादि अर्हतः संसारस्य पर्यवसानं कृतवन्त इति
अंतकृतास्तेषां निर्वाणयायिनां इत्यर्थः तेषां भूमिरव स्थितिकरणं कालविशेषलक्षणं द्विधाऽभवत् तद्यथा युगान्तकृ

संजमेणंतवसाअप्पाणंभावेमाणाविह रंति व उसहस्सणं अरहओ दुविहा अंतगडभूमीहोत्था
तंजहाजुगंतकडभूमीअ परिआअं तगडभूमीअ जुगंतगडभूमीजाव असंखेज्जाइं
पुरिसजुगाइं परिआ यंतग

गानि कालमानविशेषाः तानि च क्रमवर्तीनि लक्षणधर्मात् ये क्रमव
र्तिनो गुरुशिष्यप्रशिष्यादिरूपाः पुरुषास्तेऽपि युगानीति समिता तदन्तकृद्भूमिर्या मा युगान्तकृद्भूमिः निरन्तरगुरुशिष्य
यायिनां मोक्षगामिनां कालमितिरित्यर्थः येऽत्र तदनन्तरा युक्तिपाथिनस्ते युगशब्देनोपलक्षिताः ऋषभस्य गुरुशिष्यादिव्यवस्थि
तत्वेन क्रमवत्ता पदादिगुणानामिव तेषां तेरन्तर्यसद्भावात् पर्यायमाश्रित्य ततः केवलिकालमाश्रित्यान्तकृद्भूमिः पर्यायान्तकृ
द्भूमिः वक्ष्यमाणत्र यावत्तत्र युगान्तकृद्भूमिः ऋषभस्याद्याय यावदसंख्येयानि पुरुषयुगानि सिद्धानि ते च पुरुषयुगे बाल
स्तानि तेरन्तर्येण सिद्धिगमनं तत्र किः सर्वार्थसिद्धौ ततो भूयोऽपि वक्तव्यं दर्शनत्वात् इति कृमाः स्वकृष्टव्यवसायानां सम्पतीना
मेव ज्ञातव्याः यदुक्तं नंदिसूत्रे आदित्ययशाः प्रवृत्तयो भगवद्वाल्ययवंशजाः त्रिखण्डं भरतार्धमनुपाल्य पर्यन्तपारमेश्वर

दीक्षामहिमहस्य तस्य सावतः सकलकर्मक्षयं कृत्वा चतुर्दशलक्षाणि तं तस्मिन् विदिसमयमनित्यादिपर्यायान् सहइत्युक्तमित्युक्तं अं
अंगा॥२॥ तगडभूमित्यंतकृद्भूमिः पर्याये केवलिपर्यायात् यावत् भगवति जिनस्य अंतेवासिनः सकाशात् यावत् सम्यग्वतः के
वलोत्पन्नं अंतरमंतर्मुहूर्तं निवसमर्थवास्यामिति अंतकृत्केवलिनोऽभूवन् ॥ अथ श्रीऋषभस्य पंचकल्याणकानि राज्याभि
षेकस्यैति षट्वस्तूनि यस्मिन्नक्षत्रे जातानि तद्दर्शयति उसभेणमित्यादि ऋषभेण मित्यलंकारे पंचत्रिंशत्पद्मवनकु
क्षराज्याभिषेकदीक्षाकेवलज्ञानलक्षणानि उत्तराषाढायस्य स पंचोत्तराषाढः अभिजिति अभिजिन्नक्षत्रे षष्ठं वस्तुनि
र्वाणकल्याणकलक्षणं यस्य सोऽभिजित्षष्ठः॥ दीक्षाकल्याणकं श्रीमहावीरं तथा यस्मादिनात्पश्चादूर्ध्वं त्रादं

मत्तमो अंतगडपरिआए अंतमका रसी ब उसभे णं अरहा पंचउत्तरासाढे अभिईछ
ट्ठे होत्था तं उत्तरासाढाहिं चुए चइ त्ता गब्भं वक्कंते उत्तरासाढाहिं जाए उत्तरासाढा
हिं रायाभिसेयं पत्ते उत्तरासाढाहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए उत्तरा
साढाहिं अणंते जाव समुप्पन्ने अभिइ णा परिनिव्वुए ॥ तेजदेति उत्तराषाढाभिरुत्तराषाढन
क्षत्रेण चंद्रयोगमुपगते च्यवनादेवलवानुत्सर्वार्थसिद्धिविमानात् च्युत्वा च गर्भं व्युत्क्रांतः उत्पन्नः एवं जातः प्रसूतः एवं जातो राज्याभि
षेकं प्राप्तः तथा मुंडो भूत्वा अगारादनगारितां साधुतां प्रव्रजितः अनंते नामेऽनंतार्थ
यात् साधुत्वमंगीकृतवानित्यर्थः तथा अणंतत्ति अनंतं यावच्छब्दात् अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे
कसिणे पडिपुण्णे केवलवरणाणदंसणे समुप्पण्णे इति सूत्रार्थं विज्ञेयं अभिइणत्ति अभिजिन्नक्षत्रेण चंद्रयोग ११८

तेसति पडिपुण्णमन्येन निर्वृतः सकलकर्मांशैर्वितुक्कइत्यर्थः नव श्रीऋषभराज्याभिषेकस्य राज्यजातत्वेन श्रीमहावीरः
गर्भसंहरणस्येव षट्कल्याणकत्वमवाप्तिरिति वत् मेधं उत्तरायां षट्कल्याणकत्वात् वन्नांतदाक्षीतिकत्वायोगात् न
हि रूपमिवरसोपि शास्त्रे इयत्तोलबवितिलवं तं विदायास्यः क्लोपिवत्तां वा चालोत्पत्तः कृतावेति ब अथलेग
वतो विशेषणत्रयेण शरीरस्वरूपमाह उसभेणमित्यादि ऋषभोऽर्हन् वज्रर्षभनाराचसंहननः समचतुरस्राः

उसभे णं अरहा कोसलिए वज्जरिसहनारायसंघयणे समचउरंससंठाणसंठिए पंचधणुसयाइं
उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था ॥ उसभे णं अरहा वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झे वसित्ता तेवट्ठिं पुव्वा
सयसहस्साइं रज्जवासमज्झे वसित्ता तेसी इं पुव्वसयसहस्साइं अगारवासमज्झे वसित्ता मुं
डे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ उसभे णं अरहा एगं वाससहस्सं छउमत्थ
परियागं पाउणित्ता एगं पुव्वसयसहस्सं वाससहस्सूणं केवलिपरियागं पाउणित्ता एगं पु
व्वसयसहस्सं बहुपडिपुण्णं सामण्णपरियागं पाउणित्ता चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वा
उयं पालइत्ता खीणे वेयणिज्जे
संस्थानसंस्थितः एतयोः स्वरूपं प्रागुक्तं पंचधनुःशतान्यूर्ध्वोच्चत्वेनाभवदिति
॥ अथ कुमारादिपर्यायानां कालमानमाह उसभेणमित्यादि ऋषभोऽर्हन् विंशतिः पूर्वशतसहस्राणि कुमारवासमध्ये उषि
त्वा त्रिषष्टिं पूर्वशतसहस्राणि राज्यवासमध्ये उषित्वा त्र्यशीतिं पूर्वशतसहस्राणि अगारवासमध्ये उषित्वा मुंडो भूत्वाऽगारा
दनगारितां प्रव्रजितः ॥ अथ छद्मस्थादिपर्यायकालमानमाह उसभेणमित्यादि ऋषभोऽर्हन् एकं वर्षसहस्रं छद्मस्थपर्यायं
पालयित्वा एकं पूर्वशतसहस्रं वर्षसहस्रन्यूनं केवलिपर्यायं पालयित्वा एकं संपूर्णं पूर्वलक्षं श्रामण्य

जंबू॥

पर्यायं पालयित्वा चतुरशीतिपूर्वशतसहस्राणि सर्वायुः पालयित्वा जोसादि मंताणं तियः सदेवमनुष्यैः वंद्यः चार्षदाने हन्ता।
योमासः पंचमः पक्षः माघासितपक्षः तस्य त्रयोदशीदिवसे दशभिरनगारसहस्रैः सार्धं संपरिवृतः अष्टापद-
शैलशिखरे चतुर्दशेन भक्तेनोपवासषट्केन अपानकेन पानीयाहाररहितेन तपसा संयुक्तः इति गम्यं कृतापानीयवर्ज-
तपः इत्यर्थः संपर्यङ्कनिषण्णः कृतपर्यङ्कासनेन निषण्णः संस्थितः पूर्वाह्णकालसमये अभिजिन्नक्षत्रेण योगमुपाग-
तेन चंद्रेण सुषमदुःषमायाः समायाः एकोननवतौ पक्षेषु शेषेषु सत्सु समयार्थे तृतीयारकस्य तद्वान् कालगतः आत्र

ताणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे माहबहुले तस्स णं माहबहुलस्स तेरसीपक्खेणं दसहिं अणगारसह
स्सेहिं सद्धिं संपरिवुडे अट्ठावयसेलसि हरंसि चउद्दसमेणं भत्तेणं अपाणएणं संपलियंक
निसन्ने पुव्वण्हकालसमयंसि अभिइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं सुसमदुसमाए समा
ए एगूणणउईए पक्खेहिं सेसेहिं काल गए विइक्कंते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे।
उसभे अरहा कोसलिए कालगए वीइक्कंते। समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे

कर्मभिः मनाक्स्वरूपं धीमः कायस्थितिभवस्थित्योः कालादन्त इत्यर्थः व्यतिक्रांतः संसारात् जावसब्बत्ति यावत्सर्वाणि शारी-
रमानसानि दुःखानि प्रहीणानि यस्य स तथा यावच्छब्दात् समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतगडे प-
रिनिव्वुडेत्ति तत्र सम्यग् ऊर्ध्वयातः समुद्यातः तथा गतादिवत्पुनर्नावतारो यस्य ततः ज्ञातिनो धर्मतीर्थस्य कर्ता इः परमं पदं गता
के ते इति योगि लब्धार्थनिश्चयाः इति तद्वाः छिन्नत्वादि छिन्नं जातिजरामरणबंधनं देवत्वं कर्म यस्य स तथा सिद्धः साधितार्थः
बुद्धो ज्ञेयत्वात्तदा कृतं समयं च णमित्यादि सिद्धमतः मुक्तो भवोपग्राहिकर्मांशेभ्यः अंतकृत् सर्वदुःखानां परिनिर्वृतः कर्म-
कृतसकलसंतापविरहादिति वृषभस्य॥

११८

ऋषभस्वामिनि निर्वृते यत्तत्तदाह तेणं समएणं ति णमित्याक्षिप्य तेन समयेन तेनिन् तस्मिन् समये शक्रस्य देवेंद्रस्य देवराजस्य
स्य आसनं चलितं निःप्रचलस्वभावमपि कंपितं स्वभावात् भगवन्निर्वाणसमयज्ञापनाय प्रकंपितमित्यर्थः तएणंति ततो आस-
नप्रकंपानंतरं स शक्रो देवेंद्रो देवराज आसनं चलितं पश्यति दृष्ट्वा अवधिं प्रयुंक्ते प्रयुज्य भगवंतं तीर्थंकरमवधिना आलोकय-
ति पश्यति दृष्ट्वा एवमवादीत् परिनिर्वृत इत्यादि परिनिर्वृतः खल्वयं वर्षधरः जंबूद्वीपे द्वीपे भारतवर्षे ऋषभो भगवा

तेणं समएणं सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो आसणं चलिए तएणं से सक्के देविंदे देवराया आसणं
चलियं पासइ पासित्ता ओहिं पउंजइ पउंजित्ता भगवं तित्थगरं ओहिणा आभोएइ आभोइत्ता एवं वयासी प
रिनिव्वुए खलु जंबुद्दीवे भारहे वासे उसभे अरहा कोसलिए तं जीयमेयं तीयपच्चु
प्पन्नमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं तित्थगराणं परिनिव्वाणमहिमं करि
त्तए तं गच्छामि णं अहंपि भगवओ तित्थगरस्स परिनिव्वाणमहिमं करेमित्तिकट्टु एवं
वंदइ णमंसइ वंदित्ता चउरासीईए सामाणि असाहस्सीहिं तायत्तीसाए तायत्तीसएहिं चउहिं
लोगपालेहिं जाव चउहिं चउरासीईहिं आयरक्खदेवसा॥

शक्रो ज्ञातवान् तं जीयमेयमिति जीतमेतत्कल्प एषः अतीतानागतवर्तमानानां शक्राणां देवराजानां तीर्थं-
करादि तीर्थंकराणां तीर्थंकराणां परिनिर्वाणमहिमां कर्तुं तं तस्मात् गच्छामि णमिति वाक्यालंकारे अहमपि भगवतस्तीर्थकृतः
परिनिर्वाणमहिमां करोमीति कृत्वा एवं वंदति सद्भूतार्थस्तवनेन नमस्यति पंचांगप्रणिपातेन नमस्करोति वंदित्वा नमस्यि-
त्वा चतुरशीत्या सामानिकसहस्रैः त्रयस्त्रिंशता त्रायस्त्रिंशैः शक्रस्य महत्तरस्थानीयैः मंत्रिकल्पैर्वा तथा चतुर्भिर्लोकपालैः

MEMORIAL

त्तियावच्चत्तुर्भिः शक्रस्य वर्तमानस्य पदिक्षु आत्मकं चउरशीतिनामात्मरक्षकदेवसहस्राणां सद्भावात् चउगुणेति चतुर्गुणा चउरशीत्या
त्मरक्षकदेवसहस्रैः षट्त्रिंशत्सहस्राधिकलक्षत्रयप्रमाणैरित्यर्थः अन्नेहिं य बहूहिं यावत्करणात् अट्ठहिं अग्गमहि-
सीहिं सपरिवाराहिं तिहिं परिसाहिं सत्तहिं अणिएहिं सत्तहिं अणियाहिवईहिं इति दृश्यं अन्येऽपि इत्यादि सुगमं उपरिष्टादुपसंहृत-
नाणउक्किट्ठाए त्ति तया देवजनप्रसिद्धया उत्कृष्टया प्रशस्तविहायोगतिनामकर्मोदयात् प्रशस्तया जाव तिरिय त्ति
यावत्तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां यावत्करणात् तुरियाए चवलाए चंडाए सिग्घाए उद्धुयाए दिव्वाए देवगइए
वीईवयमाणे त्ति परिग्रहः तत्र त्वरासंजाता अस्यामिति त्वरिता तया तथा चपलेव विद्युदिव चपला तया क्रि-

दस्याहिं अन्नेहिं य बहूहिं सोहम्मक।। प्पवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहिं य सद्धिं सं-
परिवुडे ताए उक्किट्ठाए जाव तिरिअ मसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्झेणं जेणे-
व अट्ठावए पव्वए जेणेव भगवओ ति त्थगरस्स सरीरए तेणेव उवागच्छति त्ता विमणे णि-

रधविहस्से वयणं संवदनाद्वंदेवव्वं मातव्या।। तथा निरंतरं शीघ्रत्वयोगात् शीघ्रा तया जवना परमोत्कृष्टवेगपरि-
णामापन्ना तया उद्धतया वाताहृतस्येव दिगंतव्यापिनो रजस इव या गतिः सा उद्धता तया दिव्यया दिवि देवलोके भवा दिव्या तया ए-
वंविधया देवगत्या व्यतिव्रजन् तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यंमध्येन मध्यभागेन यत्रैवाष्टापदः प-
र्वतः यत्रैव च भगवतस्तीर्थंकरस्य शरीरकं तत्रैवोपागच्छति उपागम्य च विमना इत्यादि विगतम-
व मनो यस्य स तथा चिंतितापरागप्राय रंजनानां विस्मृतत्वात् भगवति स्त्रीकृपलनेतद्गततया
तद्वियोगशोकस्यापि तीव्रत्वात् यद्वा विपरीतं मनः शोकरूपं यस्य स तथा॥

र्वंतं मनो यस्य स तथा निरुत्साह इत्यर्थः निरानंदः प्रमोदरहितः अश्रुपूर्णनयनः अश्रुभिर्नेत्रजलबिंदुभिः पू-
र्णे नयने यस्य स तथा ननु देवानां केसट्ठिमंसनहरोमरुहिरवसचम्ममुत्तपुरीसरहिया निम्मलदेहा सुगंधनीसासा
गयलेवा इति वचनाद् अश्रूणामप्यभावः शंकनीयः देवशरीरादपि हर्षविषादजन्यतत्त्वलद्रवस्यागमप्रसिद्धत्वात् यदस्य
न्यथा वीर्यशरीरापातिपर्यालोच्य तित्थगरत्ति तीर्थंकरशरीरकं तिक्खुत्तो त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं आदक्षिणा-
त् दक्षिणपार्श्वादारभ्य प्रदक्षिणो दक्षिणपार्श्ववर्त्ती यत्र तदादक्षिणप्रदक्षिणं एवंविधं करोति दक्षिणपार्श्वतस्त्रीन् वारान् भ्राम-
तीत्यर्थः कृत्वा च नात्यासन्ने नातिनिकटेऽवग्र- हपरिहारात् नातिदूरे नातिविप्रकृष्टे अनौचित्यपरिहारात् सु-
स्सूसमाणे इति श्रोतुमिच्छन् शुश्रूषन् तद्वा नीमप्यतिरागात् भगवद्वचनश्रवणेच्छाया अनिवृत्तत्वात् याव-

णिराणंदे अंसुपुण्णणयणे तित्थगर स री रगं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति त्ता णच्चासन्ने
णातिदूरे सुस्सू-
पज्जुपासति सेवते यावत्करणात् नमंसमा- णे अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे त्ति संग्रहः
नमस्यन् नमस्कुर्वन् अभिमुहे भगवंतं लक्षीकृत्य मुखमस्येति अभिमुखो भगवतः संमुख इत्यर्थः विनयेन प्राञ्जलि-
कृतः विनकेडना प्रकृष्टोऽञ्जलिः कृतो येन ललाटतलविहितकरन्यास इत्यर्थः एवंविधः पर्युपास्ते अत्रातीतकाले पि
वर्त्तमानप्रयोगः सूत्रस्य त्रिकालविषयत्वात् एवमुक्तविशेषणकदंबकेन शक्रस्य भगवति तात्त्विकं रागवत्त्वं धर्म्मानीतिः
सूचितं नतु लालनादि स्नेहस्यापि तीर्थकृच्छरीरस्य यत्तु वंदनादि पर्युपासनपर्यंतं सर्वं तत् जीतमेव नतु
धर्म्मानीतिरिति चेत् मैवं स्थापनाजिनस्यापि वंदनादेर्धर्म्मानीतत्वं नरकावाप्तेः इष्टापत्तिरिति चेत् मैवं स्थापनाजि-
नाराधनस्यापि जिनपरंपरागतत्वाच्चागमसम्मतत्वात् उक्तिरसमर्था तत्रागमस्तावत् जलनणसंघाचारश्राद्धदिनकृत्य॥

अपश्चाववृत्तिणि स्मिन्न दसविदवड्ड विहवाक्षरे इत्यादि तान एवेत्यादि बहुप्रतीतं उक्तिस्तु प्रवचनेयदाराध्यं तत्रामादिवत्
वीप्ययथासंभवविधिनाराध्यं तत्र ज्ञानादिमच्चामक्षस्येव भावजिनस्याराधाणि नामादीनितु स्यान्येव तस्मादाराध्यं वे ज्ञा-
नादिमच्चनित्यामक्षं किंतु ज्ञानादिप्रवृत्तिहेतुत्वमेव तथा वयथातीर्थङ्कर ईर्शनात्तीर्थङ्करपरिज्ञानं तथा जिनप्रतिमाद-
र्शनादपि एतच्च प्रतिमाप्रतिपत्त्या विसम्मतं यतो जंबूद्वीपालेख्यकपट्टके हा जंबूद्वीपस्येव संस्थानादेः परिज्ञानं न-
तु अर्हदादेः एवं जिनप्रतिमादावपि तावं स्यात् एव समवसरणेऽर्हदुपवेशपर्यन्तपरिज्ञानादेतव एव ते विधीयते इति
जैनप्रवचनेप्रतीतमेव तथा च सिद्धं शाक्रपल देवशरीरकदर्शनमपि यावत् शाक्रपलदेवयतिकरस्मति

समणेणं जाव पज्जुवासंति ॥ तेणं का- लेणं तेणं समएणं ईसाणे देविंदे देवराया उत्तरड्ढलो-
गाहिवई अट्ठावीसविमाणसयसह- स्साहिवई सूलपाणी वसहवाहणे सुरिंदे ॥

परिज्ञानहेतुः तद्विषयं च ज्ञानं महानिर्जरा- हेतुरित्यागमप्रतीतं किंच तीर्थङ्करशरीरस्याचीदितो
र्थङ्करविषयकपरमरागणो वसंलवति अतए वसगवतो तीर्थङ्करतां दृष्ट्वा अपि प्रतिमामिवशाक्रादयः सजयंती
त्यत्रेवायेवस्याल तेतु तथाविधं शरीरं नामादित्रुतां तर्लवती तिरूथमाराध्यमिति त्वन्मेवं नाऽगमानाकृशरीरस-
व्यशरीरत इत्यतिरिक्त इत्यतीर्थङ्करत्वेनइष्टेऽतर्लीवात् अतः शाक्रस्याप्याराध्यमिति शाक्रेण पर्युपास्यमानमासादिति
व अथ तत्र शाक्रवदीशानादीनामप्यागमनं दर्शयति तेणंकालेणमित्यादि तस्मिन्काले तस्मिन्समये ईशानइति
नाम्ना द्वितीयकल्पाधिपतिः देवेन्द्रो देवराजः उत्तरार्द्धलोकाधिपतिः मेरोस्तरातोवर्त्तमानस्य लोकस्यस्वामीत्यर्थः
अष्टावींसति अष्टाविंशतिविमानशतसहस्राधिपतिः शूलंपाणौयस्यसशूलपाणिः वृषभवाहनः सुरेंद्रः ॥

अरयंति अरजांसि निर्मलानि अंबरवस्त्राणि स्वच्छतया आकाशकल्पवस्त्राणि धरति यः स तथा यावद्विपुलान् भोगभोगान्
भुंजानो विहरति यावत्करणात् आलइअमालमउडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगल्ले महिड्ढीए मह-
ज्जुईए महब्बले महायसे महाणुभावे महासुक्खे भासुरबोंदि पलंबवणमालधरे जाव महयाहयनट्टगीयवाइयतंतीतल-
तालतुडियघणमुइंगपडुपडहपवाइयरवेणमिति पर्यन्तं व्याख्यातं प्राक् । अथ तदानीं किं जातमित्याह तेणमि-
त्यादि ततः शाक्रपलनिर्वाणादनंतरमिति प्राग्वत् तस्य प्राक्रूपस्य ईशानदेवराजस्यासनं चलितं ततः स ईशेन

अरयंबरवत्थधरे जाव विउलाइं भोगभो- गाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ तए णं तस्स ईसाणस्स देवरण्णो
आसणं चलति तए णं से ईसाणे ज- व देवराया आसणं चलियं पासति पासित्ता ओहिं पउंज-
तिरत्ता भगवंतं तित्थगरं ओहिणा आ- भोएति रत्ता जहा सक्के णिअगपरिवारेण सणि-
अद्धे जाव पज्जुवासइ एवं सव्वे देविं- दा जाव अच्चुए णिअगपरिवारेण आणेअव्वा एवं
जाव सव्व भवणवासीणं इंदा वाणमंतराणं सोलस जोइसिआणं दोण्णि णिअगपरिवारेण णेय-

लितं ततः स ईशानो यावद्देवराज आसनं चलितं पश्यति दृष्ट्वा चावधिं प्रयुङ्क्ते प्रयुज्य भगवंतं तीर्थङ्करमवधिनाभोगयति
जहासक्केत्ति यथाऽस्य प्राक्शक्रस्यथाऽयमीशानोपि निजकपरिवारेण परिवृतस्तिष्ठति यावत्पर्युपास्ते एवंति
एवं प्राक्प्रकारेण सर्वे देवेन्द्राः अर्थाद्दशोपयावदच्युतः आसनचलनावधिज्ञानोपयोगागमनादि यावन्निजकपरि-
वारेण आणेअव्वत्ति आनयितव्याः येषां यथासंभवमेतत्वेवज्ञातव्याः अवसातव्याः एते यावद्भवनवासिनामपि अर्थाधि-
शतिः वानमंतराणां षोडश ज्योतिष्काणां द्वौ एते सर्वेपि निजकपरिवारयुक्ता ज्ञातव्याः तत्र व्यंतरेंद्राणां द्वात्रिंशदेवं नि-
र्हिकचंदाणाउशानणिता

इति चेत् उच्यते येनाग्रेणोत्कर्षेण महर्द्धिका अप्युपलक्षिता इत्यविवक्षितत्वात् यत्तु ज्योतिष्कवैमानिकैर्नाम्नोपादावेवोक्तौ तत्कालप्रत्यासत्त्या अभ्यर्णस्थया अनया असंख्येया एव ज्योतिष्केन्द्राः सन्तीति सर्वसंख्यया चतुःषष्टिरिन्द्रा मिलिता इत्यर्थः । अथ यथैवं सति शक्रः किं करोतीत्याह तए णं से सक्के इत्यादि ततः स चतुःषष्टीन्द्रमिलनानन्तरं शक्रो देवेन्द्रो देवराजस्तान् बहून् भवनपत्यादीन् एवं वक्ष्यमाणमवादीत् किमित्याह खिप्पामेवेत्यादि क्षिप्रमेव शीघ्रमेव भो देवानुप्रियाः नन्दनवनात् सरसाण्यार्द्राणि मसृणानि च काष्ठानि गोशीर्षवरचन्दनकाष्ठानि गोशीर्षनाम्ना प्रवरं प्रधानं चन्दनं तस्य काष्ठानि संहरत नन्दनवनादानी-

व तए णं से सक्के देविंदे देवराया । बहवे भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिए देवे एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया णंदणवणाओ सरसाइं गोसीसवरचंदणकट्ठाइं साहरह तओ चिइगाओ रएह एगं भगवओ ॥ तित्थगरस्स एगं गणहराणं एगं अवसेसाणं अणगाराणं तए णं ते भवणवइ जाव वेमाणिआ । देवा णंदणवणाओ सरसाइं गोसीसवरचंदणकट्ठाइं साहरंति तओ चिइगाओ रएंति एगं भगवओ ॥ तित्थगरस्स एगं गणहराणं एगं अवसेसाणं अणगाराणं

ये च स्यापययानन्यर्थः संहृत्य चितिकाश्चिताः इत्यादि वचनाविशेषस्तु करोत्वयतश्च तत्रैकां भगवतस्तीर्थकृतः एकां गणधराणां एकामेवावशेषाणामनगाराणां सामान्यसाधूनां तए णमित्यादि ततः शक्रवचःश्रवणानन्तरं भवनपतिवानमन्तरादयो देवाः नंदनवनात्सरसानि गोशीर्षवरचंदनकाष्ठानि संहरंति तिस्रश्चिताश्च रचयंति तत्रैकां चितां शक्रादेशात्पूर्वस्यां दिशि वृत्ताकारां तीर्थकरनिमित्तं गोशीर्षचंदनैः एवं त्र्यस्रां चितां गणधरनिमित्तं दक्षिणस्यां चतुरस्रां च पश्चिमायां शेषसाधुनिमित्तं रचयंतीति सर्वत्रापि योज्यं अत्र निव्वाणं चिइगाइ जिणस्स इक्खागाण सेसगाणं च इति आवश्यकनिर्युक्तौ ॥ १२२

चितया चिताद्वयस्य कृतिनिमित्तं सतोत्ता इत्युक्तगणधरनिमित्तमिति कथं संगच्छते इति चेत् उच्यते गणधराणामपि इक्ष्वाकुकुलोत्पन्नाविवक्षया अन्यत्रोपलक्षकत्वेन तत्र संगतिरेकाग्रचेत्यपीति । अथ चितारचनानन्तरं शक्रः किं करोतीत्याह तए णं से सक्के इत्यादि ततः स शक्रो देवेन्द्रो देवराजा आभियोगान् देवान् शब्दयति शब्दयित्वा च एवमनन्तरं वक्ष्यमाणमवादीत् खिप्पामेवेति क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः क्षीरोदकसमुद्रात् क्षीरोदकं संहरत आनीयोपतिष्ठध्वं तए णं ति

व तए णं से सक्के देविंदे देवराया आभिओगे देवे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ खीरोदगसमुद्दाओ खीरोदगं साहरह तए णं ते आभिओगा देवा खीरोदगसमुद्दाओ खीरोदगं साहरंति व तए णं से सक्के देविंदे देवराया तित्थगरसरीरगं खीरोदएणं ण्हाणेति ण्हाणित्ता सरसेणं गोसीसवरचंदणेणं अणुलिंपति अणुलिंपित्ता हंसलक्खणपडसाडगं णिअंसेइ सव्वालंकारविभूसिअं करेति व तए णं ते भवणवइ जाव वेमाणिआ गणहरअणगारसरीरगाइं पि अ खीरोदगेणं ण्हावेंति ण्हावित्ता सरसेणं गोसीसवरचंदणेणं अणुलिंपंति अणुलिंपित्ता अहयाइं ॥

ततश्च ते आभियोगा देवाः क्षीरोदसमुद्रात् क्षीरोदकं संहरंति तए णमित्यादि ततः स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः तीर्थकरशरीरकं क्षीरोदकेन स्नपयति स्नपयित्वा च सरसेन गोशीर्षवरचंदनेनानुलिंपति हंसलक्षणमिति हंसा आलेख्यरूपा लक्षणं चिह्नं यस्य एवंविधं पटशाटकं परिधापयति स निअंसेइ त्ति परिधापयति परिधाप्य च सर्वालंकारविभूषितं कुण्डलमुकुटकेयूरहारार्द्धहारादिविभूषणो करोतीति करोति व अथ गणधरादिशरीरकृत्यविधिमाह तए णमित्यादि ततस्ते भवनपत्यादयः गणधरानगारशरीराण्यपि च क्षीरोदकेन स्नपयंति शेषं प्राग्वत् अहयाइं इति ॥

अहतान्यखण्डानि दिव्यानि प्रधानानि देवदूष्ययुगलानि देवसंबन्धिवस्त्रयुग्मानि परिधापयन्ति सर्वालंकारविभूषितं
तित्थयरं करेंति २ अथ शक्रः पिशाचः किं करोतीत्याह तए णं से सक्के इति ततः स शक्रो देवेन्द्रो देवराजस्तान् बहून् भव
नपत्यादीन् देवान् एवमवादीत् खिप्पामिति क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ईहामिति ईहामृगवृषभतुरगादिचित्रां वनलता
सन्निविष्टाः शिबिकाः विकुर्वत विकुर्व इत्यागमिकोऽर्थः वैक्रियाः कुरुत ता सावितारः एगमित्यादि प्राग्वत्

दिव्वाइं देवदूसजुअलाइं णिअंसेंति सव्वालंकारविभूसिअं करेंति २ त्ता तए णं से सक्के देविंदे दे
वराया ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिए। एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ ईहामि
गउसभतुरगजाव वणलयभत्तिचित्ताओ तओ सिबिआओ विउव्वह एगं भगवओ तित्थगरस्स
एगं गणहराणं एगं अवसेसाणं अण गाराणं तए णं ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिआ
तओ सिबिआओ विउव्वंति एगं भगवओ ति। त्थगरस्स एगं गणहराणं एगं अवसेसाणं अणगाराणं
२ तए णं से सक्के देविंदे देवराया वि मणे णिराणंदे अंसुपुण्णणयणे भगवओ तित्थगर
स्स विणट्ठजम्मजरामरणस्स सरीरगं सिबिअं आरुहेति २ त्ता चिअगाए ठवेति २॥

२ अथ शिबिकासु विकुर्वितासु शक्रः किं करोतीत्याह तए णं से सक्के इत्यादि ततः स शक्रो देवेन्द्रो दे
वराजो विमनस्को निरानंदोऽश्रुपूर्णनयनः सन् भगवतस्तीर्थंकरस्य विनष्टे निर्विनष्टानि विना
शं गतानि जन्मजरामरणानि यस्मात् तस्य शरीरकं शिबिकाया
मारोहयति स्थापयतीत्यर्थः आरो च शिबिकां चितायां स्थापयति २॥

तए णमित्यादि ततः शक्रस्तान् भवनपत्यादीन् देवान् आदिशति स्म सर्वत्राधिकारे एवमवसेयः २ अथ शक्राज्ञामात्रविषयं
यत्कृत्यं तदाह तए णं से सक्के त्ति ततः शक्रो देवेन्द्रो देवराजः अर्थात् भगवतितो व्रागवतोन चितायामग्निनादहनार्थं त
त्संस्कारकरणार्थं अग्निकुमारान् देवान् शब्दापयति संबोधनपूर्वमाकारयति श
ब्दापयित्वा च एवमवादीत् खिप्पामेवमित्यादि खिप्पामिति क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः तीर्थंकरचितिकायां यावदनगारचिति

तए णं ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिआ देवा गणहराणं अणगाराणय विणट्ठजम्मजरामरणाणय स
रीरगाइं सीअं आरुहेति २ त्ता चिअगाए ठावेंति तए णं से सक्के देविंदे देवराया अग्गिकुमारादेवे
सद्दावेति २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ तित्थगरचितगाए जाव अणगारचित
गाए अ अगणिकायं विउव्वह २ त्ता एअ माणत्तिअं पच्चप्पिणह तए णं ते अग्गिकुमारादे
वा विमणा णिराणंदा अंसुपुण्णणयणा ति त्थगरचितगाए जाव अणगारचितगाएअ अगणिकायं वि
उव्वंति २ तए णं से सक्के देविंदे देवराया वाउ कुमारदेवे सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवा
णुप्पिआ तित्थगरचितगाए जाव अणगारचितगाए अ वाउक्कायं विउव्वह २ त्ता अगणिकायं उज्जालेह तित्थगर
सरीरगं गणहरसरीरगाइं अणगारसरी

कायां अग्निकायं विकुर्वत एतामाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयत कृत्वा निवेदयतेत्यर्थः॥
तए णमित्यादि आज्ञाकरणसूत्रं सुगमं एवमाणत्ति इच्चेव पच्चप्पिणंति इत्यध्याहार्यं २ अथाग्निदीप्तिप्रेरितपवनवर्धमानोऽग्निरत
कार्यसंपादकः स्यादतो वायुकुमारदेवानाज्ञापयन्नाह तए णं से सक्के इत्यादि तत्र अग्निकायं उज्जालेह त्ति अग्निकायमुज्ज्वाल
यत उत्प्राबल्येन दीपितं कुरुत तीर्थंकरशरीरकं गणधरशरीरकाणि अनगारशरीरकाणि ध्मापयत ध्मापयत
संयोगयोरितिवचनात् अग्नि

जं॰ प्र॰ ५।२।

संबंधयामासि उक्त स्थालयनेत्यर्थः च तएणं ते इत्यातएणं से इंदे इत्यामेति निर्यर्त्तस्तुगमं च अथ यथ तस्य ज्ञानेनाभिषेकाभिमा
नस्यात् तदानयनायन्वतदपत्यादीनां ज्ञापयन्नाह तएणं से सक्के इत्यादि तत्र स्वगतसंकल्पं प्रतं मधुवत्सा नाम शाश्वताद्यादन्यद
तथाविधं वस्तुसंदर्भं नंदनवनादिस्थः समानायात्र विनाशप्रकृपानत्यर्थः तत्रागुणाढ्यं तदनुकाहं च अभिषेकप्रांदेव सुर
सिंहासनस्थादेव दशदिशिः सुरनयदेवाभिगृह्य ज्ञापयति संधुवन्नं तं वल्लोकप्रतानामेव आत्मदृष्टापकं नदीसमाणाणा

तएणं तेवात्रकुमारादेवाविमणा णिगाणं दा असंस्सुगमणयणा तिहगरविस्गाए जावविअवलं तिरन्ना अग
णिकायं उपालेति रन्ना तिहगरसरीरगं ऊ रवअणगारसरीराणिअ सामेति च तएणं से सक्के दे
विंदे देवराया तेवहवे भवणवइ जाव वेमाणिए एवंवयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिआ
तिहगरविस्गाए जाव अणगारविस।। गाए अ अगुरुतुरुक्कघयमहुं च कुंभग्गसो अ साह
रह तएणं भवणवइ जाव तिहगरस्सावजाव रगा सोसाहरंति च तएणं से सक्के देविंदे देवराया मेह
कुमारदेवे सद्दावेइ रन्ना एवंवयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिआ तिहगरविस्गं जाव अणगार
विस्गं च खीरोदएणं निव्वावेह तएणं मेहकुमारादेवा तिहगरं जाव णिव्वावेंति च लाराभावाः नेकलार

परिमाणं नत्रलारसंघृपं प्रायुक्तंमंतव्यं तएणं ति ततः शक्राज्ञानंतरं यावत्संस्करंतिनं दनवनादिस्थानायविनाशप्रकृपं तात्पर्य
: च अथ शक्रः एवविनाविर्वापणनिमित्तं मेघकुमारान् देवान् आज्ञापयति तएणमित्यादि ततः शक्रो मेघकुमारान् देवान् शा
ज्ञापयतिशा शापयित्वा चैवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः तीर्थकरचितिकां यावदनगारचितिकां च क्षीरोदकेन निर्वा
पयत विध्यापयत यावत्तेमेघकुमाराः क्षीरोदकेन अदग्धास्थिकाः चितानिर्वापयंतियतोऽस्थानिदंष्ट्रादानि च शक्रादयो देवास्
जायर्धत्प्रदिष्यंतीतिसंप्रतिवक्ष्यते नदेवाद

तीतणमित्यादि ततः शक्रो देवेंद्रो देवराजो भगवतस्तीर्थकृतः उपरितनं दक्षिणं दक्षिणपार्श्ववर्त्तिनं सक्थिं गृह्णाति ईशानो दे
वेंद्रो देवराजः उपरितनं वामं सक्थिं गृह्णाति अवसेसत्ति अवशेषाः उक्तशेषाः भवनपत्यादयो यावद्वैमानिका देवा यथार्हमिति
यथार्हं यथायोग्यं अवशेषाण्यंगानि दंतमसक्थ्यादानि अर्थात् तदनुगतास्थीनि उपांगानि च गृह्णंति समीपवर्त्तितया तल्पादिगतास्थी
नि गृह्णंतीतिगम्यं तत्र सक्थीषि तदुदणेऽस्थिप्रायस्माण्यवेषमाविनि पराशंकायामाह केइत्ति केचिद्देवा जिनभक्त्या जिनभक्ता इ
स्यप्रतीतक्रियायादेवत्वतया अयंभावः जिनदंष्ट्रादिकं जिनइवाराध्यं जिनसंबंधित्वेन वस्तुत्वात् जिनप्रतिमावत् जिनस्थापित तीर्थ
र्थवदा तथाच यथा जिनेनक्रियमाणमतसंबंधं दंष्ट्रादौ तक्रिः अन्यथा तथा तत्कैरसंरवात् तस्य मित्रस्यास्तिः इष्टा।

तएणं सक्के देविंदे देवराया भगवओ तित्थ।। गरस्स उवरिल्लं दाहिणं सकहं गेण्हइ ईसाणे देविं
दे देवराया उवरिल्लं वामं सकहं गेण्हइ चमरे असुरिंदे असुरराया हेट्ठिल्लं दाहिणं
सकहं गेण्हइ बली वइरोअणिंदे वइरो रअणराया हेट्ठिल्लं वामं सकहं गेण्हइ अवसेसा
भवणवइ जाव वेमाणिआ देवा जहारिहं अवसेसाइं। नामादिव कृपामोदमानमत्रक्रिवाकर्मणोः कोपिकेनापि

इष्टः कृतो वा ततः दंष्ट्रादितक्रिः जिनभक्तिरेव तत्र जिनप्रतिमायामाव जिनाकृतिमत्त्वेन जिनस्मृतिहेतुत्वात् तीर्थस्य तीर्थ
करस्थापितत्वात् सर्वगुणानामाश्रयत्वात् तीर्थकृतोपि नमस्करणीयत्वाच्च तदुक्तमेवाराधनं वस्तुगत्या जिनाराधनत्वादेवा
पर्वं दंष्ट्राराधनं कथं जिनभक्तिरिति चेत् उच्यते यथैवमेव दरिवेशाकुलं इदं स्थानेमिनाथकुलमित्यादिषु लपणा आनेमि
नाथोपलक्षितं महाफलं भवति तथैव दंष्ट्रास्थवास्तु देवकुलमित्यादिनामस्थवास्तु देवोपलक्षितमपि एवं दंष्ट्रापिशाकृष
तदेवसंबंधिनीत्यादितीर्थकरनामोपलक्षिता श्रवणपथमवतार्यापि महाफलदेव; किं मंगउतस्मात्कुं नादिकृमपि कि

१२५

उत्तरा॥

च प्रतिमामात्रमर्थिकस्यास्तीति प्रारामवनेषु नारीवं नदवयवोवा दश्चत्सा स्वावरीतवयवएव इयं दश्राश्रावृषरखवेवसंबं
वंधिनात्वं रूपमस्य रथविन्यमाना श्रूयमाणाचामदानिर्जराहेत्वपेतिहचा स्वयमेवसमग्रविवारयातानाशंकागंध्येपि
तत्र केषांचित् समग्रहरा नदस्मादित्रदर्णा मरुतं नचितनरत्नोवतिमिवं केइनाश्रमेश्रितधाकेविरहवा जातमित्याचविंत
पामच्छादानि:प्राज्ञलिविंडादिलिरित्यस्मालिरपि कर्त्तव्यमपवेदमितिकृत्वा दश्रादित्रदर्णा नमजनादिवज्ञर्वति तथाव्हे इधः
त्यो ति क्वचिद्दृवाः समकहरा धर्मा समग्रच्चवेमल्पादित्तरस्याकमिति मिथ्याहरोपि केचित्समग्राःतिपुरवाः श्रद्रोराकृय

संश्रोतुरंगाइंके द्वजेतारतनाए कोइलोश्रम
देवराया वडवेलवणवडजावदेमाणिए
द्वरयणामए मदतिमहालए नत्थिवइ
दरविइमाए एगं श्रवासंसाणं श्रणगारा। (द, श्र, श्र, णं)
श्रेतिकदु केइ धम्मोतिकदु गिएदति तएणं सेसक्के देविंदे
देवराया एवंवयासी खिप्पामेवलोदेवाणुप्पिश्रे एस
एकाएए एगं लगवंधतिवगारस्स विइमाए एगंगएणे
। विइमाए तएणं तेवडवे जावदहंति च तएणं ते
वडवे॥

दया धर्म्मा बोधित्वे विदधति नदर्थमाकमपाश्वेवि। ध्यात धर्म्मालवर्ह्वितिस्हवाः स्थितरल्पतिगदन्तीति च श्र
यवाश्चादिमाना पयतीत्याह तएणं सेसक्केइत्यादि ततोजिनलस्मादिना दश्रादित्रदर्णानंतरं शक्रोदवेंद्रो देवराजः वडन्
नववनपतियाव वैमानिकान् देवान् यथार्हं यस्यप्रयोगपत्रं न लोवत्यर्थः एवमवादीत्‌ः सेप्रमवलोदेवाजुप्रियाः सर्वरत्नमयान्
न् महद्‌इति श्रत्यंतमहालयान् श्रतिविस्तीर्णान् श्रान्वैत्यस्तपान् चितोनकामणतीर्थकराणश्वरसाधुप्रतिमाऽऽस्पदा पलक्षिता
ःस्तूपाश्चैत्यस्तूपास्तान् कुरुतनिर्म्मापयतत्रयाणामपि विरुवनेएवं गमित्यादिना प्राग्वस्तुगमं च ततेणंतप्पादिनसतेवडवो
यावज्जबर्तियावकरणान्नवणवडजावतमाणिश्रादवा खिप्पामेवसवरयणामए महदतिमहालए तत्र वेइश्रप्रहेति संग्रहः

शोधदेवाः किंकर्त्तवीत्याह तानणमित्यादितत्राभावदानमात्रेवचैव संदीश्वरवोपगतवान् तएव संक्राग्रसूनयकरणानंतरं महि
माकरणं यावत्स्थितावान् तत्र शक्रांगामंतरणेवकेवलनिर्जरभा शक्रविरहितान्यपि ततःसूपत्रयकरणानंतरं च चवोसर्व
पत्यादयो देवास्तीर्थकरस्य लगवतः परिनिर्वाणमहिमां कुर्वति कृत्वा च यत्रैवप्रदेशे नंदीश्वरद्वीपः जंबूद्वीपादारभ्याष्टमोनं
दीश्वरनामाद्वीपस्तत्रैवोपागच्छंति च श्रथ शक्रो नंदीश्वरे किंकरोतीत्याह तएणमित्यादि ततः सशक्रोदेवेंद्रः पौरस्त्येसर्वदिग्व
र्त्तिनंजनकपर्वते श्रष्टाहिकां महामहिमांकरोति नत्रनंदीश्वरद्वीपेऽष्टाह्निकामहिमाकरणं कथं किंचित्तमानित्वेनुच्यते च
त्तर्लस्वाष्टत्रिंशच्छोयविकरणोदशशतत्कोटिये जनप्रमाणोरद्वत्रपद्य००००० विष्कंभोनंदीश्वरद्वीपस्तस्यबहुमध्य

तवणवडजाववेमाणिश्रादेवा तिवगर स्स परिणिव्वाणमहिमंकरिंति२त्ता जेणेवनंदीसरवरे
दीवेतेणेवउवागच्छंति च तातं णंसेसक्केदेविंदे उरच्छिमिल्ले श्रंजणगपव्वए श्रद्वा
हियंमहामहिमं करेति

देशवलागे चतस्त्रुदिक्षु चचारोंजनकगिरय सोचमूलेसहस्रिकदशयोजनसहस्रवि
स्तारा उपरिचायोजनसहस्रप्रमूला: चत्वारशीतियो जनसहस्रोञ्चाः तेसंश्च प्रत्येकं योजनलक्षेगतेचतस्त्रुदिक्षु चतस्र
उष्करिण्य एवंषोडशापि उष्करिण्यो योजनसहस्रोद्वेधाः योजनलक्षविष्कंभायामाः तासांचमध्येप्रत्येकमेकैकसद्भावेन
षोडशदधिमुखगिरयःतेचपल्यांकृतिसृताः उपरिमूलेचदशयोजनसहस्रविस्तरायामाः योजनसहस्रावगाहाश्च तुःषष्टि
योजनसहस्रोच्छ्रयाश्च तथा उष्करिणीनामंतरांतरा द्वयोर्द्वयोरतिकरपर्वतयोः सद्भावेनद्वात्रिंशद्रतिकरपर्वताः तेचदशयो
जनसहस्रायामविष्कंभा योजनसहस्रोच्चाः सर्वरत्नमयाः स्कल्लरीसंस्थानसंस्थिताः एवंद्विपंचाशत्पर्वतास्तेषुप्रत्येकमेकैक
तनसववनमद्भावेन द्विपंचाशज्जिनसववनानि तानिचसर्वाण्यपि वक्ष्यमाणानियोजनशतदीर्घाणि पंचाशद्योजनायामानि

ठं॰४ उ॰१

समतियोऽग्रमहिष्योऽभिहितास्तेषु च ऊर्ध्वलोकवर्तिषु ईशानादे प्रत्येकं प्रतिमानाम स्तोत्रस्थानं भवति तत्र शक्रादयो देवा जिनजन्मादिस
वानंतरमष्टाह्निकामहोत्सवं कृत्वैवं निजस्थाने यान्ति अञ्जनकस्वामिनोतिर्वाणमहिमानं कृत्वा निजस्थाने गमिष
वोऽष्टाह्निकामहः कुर्वन्ति च अत्र शक्रस्य लोकपालाः अमहिमानं कुर्वन्ति दर्शयति तएणं सक्कस्सेति ततः शा
क्रस्य देवेंद्रस्य चत्वारः सोमयमवरुणवैश्रमणनामानो लोकपालाः चतुर्षु दधिमुखपर्वतेषु अष्टाह्निकामहामहिमानं
कुर्वन्ति च अथेशानस्य तथैव महिमामाहरणं तथा वातेत्याह ईसाणेति ईशानादेवेंद्र उत्तरे रतिकरे उत्तरदिक्संबंधि

तएणं सक्कस्स देविंदस्स चत्तारि लोगपाल
तएणं ईसाणस्स उत्तरिल्ले अंजणग अत
गोअ दाहिणिल्ले तस्स लोगपाला दहि
मुहगेसु च तएणं बहवे भवणव
इ वाणमंतर जोइसवेमाणिया देवा

१ चउसु दहिमुहपव्वएसु अट्ठाहिअं महामहिमं करेंति च
दिसं तस्स लोगपाला चउसु दहिमुहएसु अट्ठाहिअं महा
मुहपव्वएसु बलीपश्चिमिल्ले लोगपाला चउसु दहि
जाव अट्ठाहियाउ महामहिमाउ करेंति रत्ता जेणेव सा॥
वसाउ रायहाणीउ तेणेव समागया॥

ति अंजनकपर्वते तस्य लोकपाला अपि तथैव शेषं प्रागवत् चमरस्य तु चमरो दाक्षिणात्ये अंजनगिरौ तस्य लोकपालास्तत्रैव
बलीन्द्रादि बलीन्द्रः पश्चिमदिग्वर्तिनं अंजनगिरौ लोकपाला अपि तत्रैव दधिमुखपर्वतेषु च अथोक्तशेषादेवा यत्कुर्वन्ति तदाह
तएणं ते इत्यादि तेनाम बहवो भवनपत्यादयो देवा अष्टाह्निकामहामहिमानं कुर्वन्ति यावत् जेणेव नियत्तैव स्वकायानि स्ववि
मानानि वैमानिकादीनां यत्रैव स्वकायानि रत्नवत्तानि भवनपत्यादीनां यत्रैव स्वकाया इत्सुधर्म्माः सभाः तत्र सुधर्म्मास्थाने
चक्कू यायाउत्तरा सुधर्म्माः विशिष्टचैत्यपदस्थापनादयो यत्र सुधर्म्मास्थाने सम्यक् निमेलाद उत्तरेण धर्म्मः क्रिया

कार्योऽयं वासा धर्म्मिकत्वाः समप्पए स्सां देवानां देवीनां च अर्च्चनीया या वन्दनीया पासनीया वज्रमयेसु गोलवट्टसमुग्गेसु दाढा
उ जिनदंष्ट्रा विद्यन्ते यासु ता सुधर्म्माः अथवा तत्र गतानां समप्पए सां देवादीनां जिनदंष्ट्रार्च्चनाय जिनप्रायो जायते तेन सम्य
क्त्वानैर्मल्यादेउ जिनदंष्ट्रार्च्चनादिलक्षणो धर्म्मो यासु ताः सुधर्म्माः बहूनां वज्रानकानां वज्रानां समावेन बहुसत्तानां विवा
रूण न यत्रैव स्वमाणवकाः स्तंभः तत्रैवोपागच्छंति उपागत्य वज्रमयेसु गोलवट्टसमुग्गएसु जिणसकहाउत्ति जिन
दंष्ट्राः अवस्थापयन्ति अवस्थापयन्ति प्रत्यासत्त्यां च वरेः पुष्पैर्माल्यैर्गंधैश्चार्च्चयन्ति अर्च्चयित्वा च विमाणं तेणगलोगाद् उक्तं च लोगाद् उत्त
रणत्ति इति सूत्रस्य यथायोगं क्रमादयो नाममात्रेण १ लक्ष्माण्यि प्रत्यक्षाः सर्व्वप्रियादयो दंष्ट्रा दर्शनादिप्रयोजनपर्वताः तत्र यथा

गोयमा उद्धं लोए णं चत्तारि गांवा इतिहासेव
अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं अ मल्लेहिअ य
तीसे णं समाए दोहिं सागरोवम कोडाकोडी
अणंतेहिं उट्ठाण कम्म जाव परिहायमाणी

पराम पवज्जगोलवट्टसमुग्गएसु जिणसकहाउ पक्खिवंतिर
चेतिरत्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरंति च
१ मादि कालेवइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं तहेव जाव
णेर पव्वेणं दूसमसुसमा णामं समाकाले पडिवज्जिसु सम
णाउसो च।

संप्रवमष्टायपिप्रस्यामिति च रतिकराणां स्वरूपं निरूपितं च अथ प्रसंगवशादुपयोग
वनितादिनासंवोध्य दमायाः कालस्वरूप प्रतिपत्तिक्रममाह तीसेणमित्यादि तस्याः अवसर्पिण्याः समाया सुषमदुष
मीरूपायाः सागरोपमकोटाकोटीरूपः कालो व्यतिक्रान्तः कथमित्याह अणंतेहिंति अनंतैर्वर्णपर्यवैः तथैव यावत्
दनांतैः स्थानकर्म्मादिपर्यवैः परिहीयमानैः इत्यादिपाठक्रमादापि संग्राह्यं एवं णंति अत्रावसरे दूसमेति दुष्षमसुष
मीनाम समाकालः कालविशेषः प्रतिपन्नवान् संज्ञातः इत्यर्थः च अथेवंविधे कालविशेषे वर्त्तते शस्य स्वरूपं च॥

MEMORIAL

अथत्राह तीसेणमित्यादि तस्यां दुःषमसुषमायां भरतस्य वर्षस्य कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः सेजहानामए इत्यादि अकृत्रिमैश्चैवेत्येतत्पर्यंतं प्राग्वत् अथ मनुष्यविषयं प्रश्नमाह तीसेणमित्यादि तस्यां दुःषमसुषमायां भरतवर्षे मनुष्याणां कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गोतम तेषां मनुष्याणां षड्विधं संहननं प्रज्ञप्तं वज्रर्षभनाराचादीनि षडपि संहननानि तेषां भवंतीत्यर्थः एवं समचतुरस्रादीनि षट् संस्थानान्यपि भवंतीति बहूनि धनूंषि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन उच्चत्वेन जघन्यतोंतर्मुहूर्त्तं

तीसे णं भंते समाए भरहस्स वासस्स केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते गोयमा बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पं० से जहानामए आलिंगपु॥ क्ख रेति वा जाव मणीहिं उवसोहिए तं कत्तिमेहिं चेव अकत्तिमेहिं चेव तीसे णं भंते समाए। भ व देवासे मणुआणं केरिसए आगारभावपडोआरे पं० गो० तेसिं मणुआणं छव्विहे संघय णे छव्विहे संठाणे बहूइं धणूइं उड्ढं उच्चत्तेणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी आउअं पालिंति पालित्ता अप्पेगइआ णिरयगामी जाव देवगामी अप्पेगइआ सिज्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति ब तीसे णं समाए तओ वंसा॥

उत्कर्षतः पूर्वकोटिमेकामायुः प्रतिपालयंति अथ निजमायुः प्रतिपाल्य तन्मनुष्याः केचन निरयगतिगामिनो तिर्यग्गतिगामिनो वा मनुष्यगतिगामिनो वा यावत् अप्पेगइआ इति अप्येकका: केचिन्मनुष्या निरयगामिनः यावद्देवगामिनः यावत्करणात् तिर्यग्मनुष्यगामिनो ग्रह्यंते अप्येकका: सिध्यंति यावत्सर्वदुःखानामंतं कुर्वंति यावत्करणात् बुध्यंते मुच्यंते परिनिर्वांतीति निर्वचनं प्राग्वत् ... अथ वंशोत्पत्तिमाह तीसेणमित्यादि तस्यां समायां त्रयो वंशा समुत्पन्नाः

षपिजातिभेदविशेषाः समुत्पन्नाः सुषमदुःषमायां च नोत्पन्ना इति विशेषः तत्स्वरूपमाह तद्यथा अर्हतां वंशोऽर्हद्वंशः चक्रवर्त्तिवंशः चक्रमेषामस्तीति चक्रवर्त्तिनस्तेषां वंशश्चक्रवर्त्तिवंशः दसारवंशः दशारा इति ... वासुदेवाः तेषां वंशो दशारवंशः यद्यपि वंशास्त्रयोऽपि अवसर्पिण्यां प्रथमतीर्थकरादारभ्य ... तृतीयारकप्रांते ... अर्हत्प्रभृतीनामुत्पत्तिः ... एवं तीर्थकरादीनामुत्पत्तिमाह

समुप्पज्जित्था तं जहा अरहंतवंसे चक्कवट्टिवंसे दसारवंसे ब तीसे णं समाए तेवीसं तित्थयरा एक्कारस चक्कवट्टी नव बलदेवा नव वासुदेवा समुप्पज्जित्था तीसे णं समाए एक्काए सागरो

तेणं तत्थाति ब अथ चतुर्थारके त्रयाणामपि वंशानामुत्पत्तिमाह तीसेणमित्यादि तस्यां समायां दुःषमसुषमालक्षणायां त्रयोविंशतिस्तीर्थकरा ऋषभवर्जिता अजितादयो वर्द्धमानांताः प्रतीताः ऋषभस्य तृतीयारके समुत्पन्नत्वेनेत्यर्थः एकादश चक्रवर्त्तिनः ... भरतस्य तृतीयारके समुत्पन्नत्वेन सगरो मघवान् सनत्कुमारः शांतिः कुंथुः अरः सुभूमः पद्मो हरिषेणः जयः ब्रह्मदत्तः इति नामानः नव बलदेवाश्च अचलः विजयो भद्रः सुप्रभः सुदर्शनः आनंदः नंदनः पद्मो रामश्चेति नामानः नव वासुदेवाश्च त्रिपृष्ठः द्विपृष्ठः स्वयंभूः पुरुषोत्तमः पुरुषसिंहः पुरुषपुंडरीकः दत्तो नारायणः कृष्णश्चेति एवं त्रयस्त्रिंशत् नामानः ... नव प्रतिवासुदेवा अपि ... एवं सर्वसंख्यया ... शलाकापुरुषाः ... समुत्पन्नाः

उं॰श्रा॰३।

संजाताएव मनस्याम प्यवसर्प्पिण्या मवसातव्याः यदागमः सरदेववएउब्बासउपरामेगाएउसप्पिणीए चउपंसंउत्तमसउरि
सा उप्पज्जिंसुया उप्पज्जंति उप्पज्जिस्संति वा चउवीसं तित्थगरा बारसचक्कवट्टी नव बलदेवा नव वासुदेवा इति समवायांगे ।
[illegible]पसंगतोरूपं चउत्थिय [illegible] दसोनवंर्त्तिमासपि प्रतिवासुदेवानां चउ ष्टोवंशोनो [illegible] प्रतिवासुदेवा
[illegible]षासुदेवापहृतराज्यतयापरि [illegible] ति [illegible] विवक्षिता [illegible] इति तोइ [illegible]
[illegible] इति [illegible] तादिएकजातीय [illegible] समुदायात्मकचाउ [illegible] चउवेविंशोबलदेवानां [illegible] इति
वेन् उच्चम ययप्पवरुपापि वासुदेवस्य बलदेवा विनालाविभिन्नि [illegible] बलादवस्य च वासुदेवो [illegible] उच्चा

वीरमोक्खाओ बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणियाए कालेवीतिक्कंते अणुत्तरे वासपरूवेहिं
तदेव जाव परिहायमाणेत एत्थणं समणाणं समाकालपडिवज्जिस्सति समणोउसो ती
सेणंते समाए सयदुवासस्स केरिसए आगारभावपडोआरेभविस्सति गोयमा समणि
पिलाएणं सेजहा नामए आलिंगपुक्खरेतिवा मुइंगपुक्खरेतिवा जावणाणामणिपंचजावकित्तिम दिवसं

संविज्ञापलोकवान् च चउवैपूर्व्वन्ते वीरनिर्वाणात् वर्षायुरन्तमेकबायाएवञ्चसिदेवंश [illegible] कुनैवे
[illegible] इत्यादि [illegible] वीरकुलवर्णायाःसमायाःएकेया सागराय [illegible] विचारे ज्ञाउ
वर्षसहस्रेरूनितया कालो [illegible] कान्ते [illegible] अणुत्तरेति अनंतरेवर्षे पर्यायैः [illegible] तया परि [illegible] समनान्तराः तो न
वैवसातु [illegible] यावत्परिहायमानेत एत्थणंति अत्रांतरे [illegible] कालः प्रतिपत्स्यति [illegible] यावीरस्यापदा
याःनागतप्रयोगेपतश्रीवीरनिर्वाणो [illegible] तिपरुम्भातेऽपंचमारकसंपत्ति [illegible] अथपंचमारके [illegible]

[illegible] यपिविसेणमित्यादि [illegible] अनिर्व्वाणउताम व अथतत्र [illegible] विषयंप्रभाह तासणमित्यादि व्याख्यावास्याः
[illegible] नवरंउत्कर्षतःसातिरेक [illegible] वर्षशतं विंशत्यधिकं [illegible] यत्पुनः वाससयं [illegible]
[illegible] विंशत्यधिकं शतं वर्षाणामायुः [illegible] एवं वि
[illegible] पालयतितत्र [illegible] तेषामध्ये [illegible] केचिन्निर्ग्रगमितोविष्या
गीति [illegible] जावसबत्ति यावत्सर्वदुःखानामंतंकरिंति [illegible]
[illegible] तासम्वक्तोवाऽवसातव्यः व अथपंचमारके [illegible]

तीएणंतेसमाए सयदुस्सवासस्स म उयाएं केरिसए आगारभावपडोआरेपं गोयमा सिं
एंमणुआणं मज्झिदेसंघयणे छव्विहे संठाणे बहुइंउच्चात्तेणं उदस्सेणं
तेणमुज्जत्ते उक्कोसेणं सातिरेगंवाससयं आउअं पालेतिपन्ना अप्पेगइआ णिरयगामी जाव
सव्वदुक्खाणमंतंकरेति व तीसेणंस माएपच्छिमेतिभाए गणधम्मे॥

तत्र विघ्नातीति दर्शयन्नाह तीसेणमित्यादि तस्याःसमायाःपंचमारकलक्षणायाः त्रिभागइतीयेभागे गणधर्म्मेति गणःश्री
वीरजिनप्रवर्तितः साधुसमुदायलक्षणस्तस्य धर्म्मः [illegible] कदापि [illegible] तदा [illegible]
[illegible] तदानीमवच्छेत्स्यमानत्वात् [illegible] पंचमारकपर्यंते [illegible] वार्षिकाः [illegible]
ना [illegible] दशवैकालिकागमः [illegible] फल्गुश्रीनामतः साध्वी [illegible]
[illegible] श्रावकः [illegible] श्राविका [illegible] श्रावकफल्गुश्री १२८

जंबू०वृ०॥

च्छिकावति नामानि संतीति पाठान्तरं दृश्यते तेषामिति प्रस्तुतागमवचनात् एकविंशतिवर्षसहस्रात्मकस्य पंचमारकस्य चतु
र्दशवर्षसहस्रातिक्रमे सप्तवर्षसहस्राणि यावत्तृतीयो भागो भवति तत्र जिनधर्मस्य व्यवच्छेदो भावीति परस्य संभावनावचे
रपि निरस्ता यतः इह तृतीयभागादि तृतीयभागगतचरमदिवसो ग्राह्यः तस्यापि तृतीयभागत्वानपायात् अन्यथागमवचनबा
धस्यात् प्रवचनेन पंचमारकपर्यंतं श्रीवीरतीर्थस्याविच्छिन्नप्रवृत्तिकत्वात् यदागमः जंबूद्दीवेणं भंते दीवे भारहे वासे इमीसे उस
प्पिणीए देवाणुप्पियाणं केवइयं कालं तित्थं अणुसज्जिस्सति गो० जंबूद्दीवे २ भारहे वासे इमीसे उसप्पिणीए ममं एक्कवीसं
वाससहस्साइं तित्थे अणुसज्जिस्सति इति भगवत्यां। विंशतितमशतकेऽष्टमोद्देशके एतेन केचिद्दुष्षमाभावात् प्रवा
चनप्रत्यनीकतया कश्चिन्नं प्रतिमार्गोच्छेदकसेदं रतेनैवास्माभिः प्राप्तकृतमिति वदंति तेऽपि परास्ताः श्रीवीरतीर्थस्य

पासंडधम्मे रायधम्मे जाय तेए धम्मचरणे अ वोच्छिज्जिस्सति ३॥

एकविंशतिवर्षसहस्राणि यावदविनाशात् एव प्रवृत्तेरुक्तत्वात् अत्रालोचकमपरपक्षदृष्टिवा कश्चित्तस्य तीर्थस्य त
र्थकरस्यातिदिक्केनकेवलिनापि प्राप्तकृतमशक्यत्वात्। न तीर्थकराधिकारप्रसंगादेवेति तथा पासंडधम्मेति पाषण्डा जैनव्यतिरि
क्ताः सर्वेऽपि शाक्यादयः तेषां धर्मः अग्निसज्ञामं ध्यावंदनादिलक्षणस्तस्य च्छेदः कम्पप्राप्तोऽपि सद्भिरिव व्यावसातव्यः तथा रायधम्मे
इति राजधर्मः परापराधिनां दमविधानादिः वन्यादिशासितृविरुद्धादिः सेव्यासेवकभाववयावहारादिलक्षणश्च मध्याह्ने व्यच्छेत्स्यति तथा जात
तेजाः अग्निः अपराह्ने व्यच्छेत्स्यति यदुक्तं मध्याह्ने सुदुःखो मन्नीरणो विमलवादनः विनष्टे तेऽपराह्णे च वह्निर्विषमस्थितिर्गोरवर्द्धः
नत्त्वर्थः तथा धर्मचरणं लौकिकधर्मप्रवर्त्तनं च यागादिरूपं मांगल्यादिनिमित्तं यद्वा याज्ञतोरणविवाहादिविरचनमा तत्प्रानात
राणादि सर्व चैत्यादि सामान्यकारिकरूपं जलविना सोमादिकर्म वेत्यादि सर्वं व्यवच्छेत्स्यति सामस्त्येन पचमवर्ष पंचमारकान्त १२७

तीर्थिनान्यथेति पंचमारकस्वरूपं प्रदर्शितं च अथ षष्ठारकप्रतिपत्त्यर्थमाह तीसेणं समाए इत्यादि केश्यमणः श्रीउसमनन्तस्याः उ
च्छमारकलक्षणायाः समायाः एकविंशत्या वर्षसहस्रैः कालेव्यतिक्रान्ते कथमित्याह अणंतेहिं इति यावत् पज्जवेहिं अनन्तान् उ
च्छमदुच्छमानाम्नी कालः प्रतिपत्स्यते च अथ तस्मिन् काले भरतक्षेत्रस्वरूपपरिज्ञानाय प्रश्नमाह तीसेणमित्यादि तस्यां दुःष
माउच्छमालक्षणायां भदंत समायां उत्तमकट्ठपत्ते उत्तमाप्रकृष्टकाष्ठाकालो तिनावस्थां प्राप्तायां यदा परमं कष्टं कष्टं प्राप्तं रवमि
ति यावत् प्राप्ता तस्यां भरतस्य वर्षस्य कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः आकृतिस्वरूपस्यावतरणं भविष्यतीति प्रश्ने भगवानाह
गवानाह गोतम कालो दुःषमदुःषमालक्षणः। भविष्यति किंस्वरूपः हाहाभूतः हाहा इत्येवंरूपस्य शब्दस्य दुःखार्त्त

तीसेणं समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं कालेवइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं जाव परिहायमाणीए २ एत्थणं दूसमदूसमा णामं समा काले पडिवज्जिस्सति समणाउसो ३ तीसेणं समाए उत्तमकट्ठपत्ताए भरहस्स केरिसए आगारभावपडोयारे भविस्सति गो० काले भविस्सति हाहाभूए भंभाभूए कोलाहलभूए

लोकेन करणात् हाहो भ्याजन्नद्भुत इत्येवं स्थस्पृष्टः कालः हाहाभूतः तथा भंभाभूत इति भंभेत्यस्य
शब्दस्य दुःखार्त्तगवादिभिः करणात् तन्मोच्यात् तद्भूतः कालो भंभाभूतः अथवा भंभा भेरी सा चांतःशून्या ततो भंभेव यः कालो जनक्षया
त् तन्नस्य सज्जनक्षयः भंभाभूत उच्यते कोलाहलभूत इति कोलाहल इत्यार्त्तशकुनिसमूहध्वनि तद्भूतः प्राप्तः कोलाहलभूतः एवंविधस्य काल
स्यानुभावात् तदानीं वाताः कीदृशाः वास्यंतीत्याह समाणुभावेण यणमिति समानुभावेन च खरकलुषेण कालविशेषसाम
र्थ्येन च खराः परुषाः वाताः कक्कसेन खरवातानियन्त्रास्त्विह मम्रापि कालस्यैव प्राधान्यात् कालानुभावेनैवेत्यर्थः णमित्यलंकार
ए खरेत्यादि खर कठोरा परुषास्पर्शनतः कठोराः धूल्या मलिनाः मलिनतः कर्मधारयः दुर्विसहति दुर्विषहाः असह्या इत्यर्थः वाउलत्ति

व्याकुलाः असमंजसा इत्यर्थः भयंकरत्ति भयोत्पादकाः वाताः संवर्त्तयंति तृणकाष्ठादीनीति संवर्त्तकावास्तेनाति अस्मिन्काले
दिशः कीदृशोवसर्पिण्यां तत्राह इह अभिक्खंति इहास्मिन्काले अभीक्ष्णं वारंवारं धूमाहिंतित्ति धूमायिष्यंति धूममुद्वमिष्यंति
वाः समुद्वपेयुर्दिशः सर्वा दिक्वा दशापि किंभूता दिशः समंतत्ति समंतात् सर्वतो रजःस्वलाः रजोयुक्ताः अनयोरपि रेणुकलुसत्ति
रेणुना धूल्या कलुषा मलिना रेणुकलुषाः तमःपटलेन अंधकारवृंदेन निरालोकानि रुद्धप्रकाशाः निरस्तदृष्टिप्रसरा इत्यर्थः
ततः कर्मधारयः अथ कालस्य रूक्षतया तदानीं चंद्रादित्याः कीदृशा भविष्यंतीत्याह समयत्ति समयस्य कालस्य रूक्षतयैव
णमिति वाक्यालंकारे अहियंति अधिकं अहितं वा अ पथ्यं चंद्राः शीतं मोच्छंति मोक्ष्यंति अधिकमहितं वा सूर्यास्तापं करि

समयाणुभावेण य णं खरफरुसधूलिमइ ला ःदुव्विसहा वाउला भयंकरा य वाया संवट्टगा य वाहिंति
इह अभिक्खणं धूमाहिंति य दिसा समं ता २ यस्सला रेणुकलुसतमपडलनिरालोया समयलुक्ख-
याए णं अहियं चंदा सीयं मोच्छंति अ हियं सूरिया तविस्संति अदुत्तरं च णं गोयमा अभिक्खणं अर-
समेहा विरसमेहा खारमेहा खत्तमेहा अग्गि मेहा विज्जुमेहा विसमेहा अपिवणिज्जोदगा

ष्यंति अथानय-
पितदानींतावितमर्षं भगवान्स्वयमेवाह अदुत्तरं च णंति अथवा परं हे गोतम अभीक्ष्णं वारंवारं अरसमेहत्ति अरसा मनोज्ञ-
रसवर्जितजला मेघास्ते विरसमेहत्ति विरसा मेघा विरुद्धरसा मेघाः एतदेवाभिव्यजयन् खारत्ति खारमेघाः सर्जादिक्षारसमानर-
सजलोपेता मेघाः खत्तमेहत्ति करीषसमानरसजलोपेता मेघाः अग्गिमेहत्ति अग्निवद्दाहकारिसलिला मेघाः विज्जुमेहत्ति विद्युत्प्रधाना एव जलवर्जिता मेघा इत्यर्थः विद्युन्निपातवंतो वा विद्युन्निपातकार्यकारिसलिलनिपातवंतो वा विसमेहत्ति वि-
षमेघा जनमरणहेतुजला इत्यर्थः अपिवणिज्जोदगत्ति अपायनीयमपानप्रयोजनमसाधकं उदकं येषां ते अपापनी-
योदकाः

वाहिरोगत्ति व्याधयः चिराः कुष्ठादयो रोगाः सद्योघातिनः शूलादयः तत्कार्या या वेदना या उदीरणा सैव परिणामो यस्य सलिल-
स्य तत्तथा तदेवंविधं सलिलं येषां ते तथा अत एव अमणुन्नत्ति अमनोज्ञपानीयकाः एवंमेघा वर्षं वर्षिष्यंति इह किंविधमिति हृ-
दयं वर्षं वं कीदृशमित्याह चंडानिलत्ति चंडानिलेन प्रहतानां तीक्ष्णानां वेगवतां धाराणां यो निपातः स प्रचुरो यत्र वर्षे स तथा तत् अथ
तेन वर्षेण मेघाः यत्करिष्यंति तदाह जेणंति येन वर्षेण करणभूतेन सर्वोत्कृष्टविशेषेण मेघाः ग्रामादीन् विध्वंसयिष्यंतीति संबं-
धः गामागरेत्यादि प्राग्वत् जणवयंति जनपदं चउप्पयलोकं चतुष्पदं महिष्यादिकं गवेलगत्ति गवेडकान् गोशब्देन
गावः एडकाश्चोरभ्राः खहयरेत्ति खचरान् पक्षि- संघातान् गामारन्नत्ति ग्रामारण्ययोर्यः प्रचारस्तत्र निरतान् तसेच

वाहिरोगवेयणोदीरणपरिणामसलिला अमणुन्नपाणियगा चंडानिलपहयतिक्खधारानिवायप-
उरं वासं वासिहिंति जेणं भारहे वासे गा मागरनगरखेडकब्बडमडंबदोणमुहपट्टणासमगयं ज-
णवयं चउप्पयगवेलए खहयरे पक्खिसंघे गामारन्नपयारनिरए तसे य पाणे बहुप्पयारे रुक्ख-
गुच्छगुम्मलयवल्लिपवालंकुरमादीए तण वणप्फइकाइए ओसहीओ य विद्धंसेहिंति पव्वयगिरिडोंगरउच्छ-
थल

त्ति त्रसांश्च द्वीन्द्रियादीनित्यर्थः बहुप्पयारेत्ति बहुप्रकारान् रुक्खगुच्छेत्यादि वृक्षाश्चूतादयः गुच्छा वृंताकीप्रभृतयः
गुल्मा नवमालिकाद्याः लता अशोकलताद्याः वल्ल्यो वालुंकिकाप्रभृतयः प्रवालाः पल्लवांकुराः अंकुराः शाल्यादिबीजसू-
चयः तानादिर्येषां ते तथा तान् आदिशब्दात् कदल्यादिवलयानि पर्वाद्यस्य जलजविशेषा या याइत्यादीन्
तणवणत्ति तृणवनस्पतिकायिकान् बादरवनस्पतीनित्यर्थः ओसहीओत्ति औषधीः शाल्याद्याः एतान् पदार्थान् सर्वान्
मेघा विध्वंसयिष्यंतीति सर्वत्र संबंधनीयं उन्नयंत इति मेयाः क्रीडादि विधीयंते तस्मात् पव्वयेत्यादि यद्यपि पर्वत गिरिडोंगरथ॥

ऊंश्रा०६ः

अन्यत्रैकार्थतया रूढाः तथापीह विशेषो दृश्यः तथाहि पर्वाणि उत्सवान् तन्वन्ति विस्तारयन्तीति पर्वताः क्रीडापर्वता उज्जयन्तवै-
भारादयः गिरन्ति गृणन्ति शब्दायन्ते जननिवासभूततयेति गिरयः गोपालगिरिचित्रकूटप्रभृतयः डुंगरत्ति डुंगानां शिलावृं-
दानां चौरवृन्दानां वाऽश्रितानां डुंगराः शिलोच्चयमात्ररूपाः उच्छलत्ति उत् उन्नतानि स्थलानि धूल्युच्छ्रयरूपाणि भट्ठित्ति पां-
स्वादिवर्जिता भूमयः ततः पर्वतादीनां द्वंद्वः तेभ्यो यदन्यत्र वैताढ्यात् आदिशब्दात् ऋषभकूटादिपरिग्रहः वैताढ्यगिरिवर्जा-
न् विरावदितीति विद्रावयिष्यति च अथवा न स्नेहमयाः किं करिष्यंतीत्याह सलिलेत्यादि सलिलबिलानि भूमिनिर्झराः विषमा-

वल्लत्ति मा दोए अ वेअड्ढगिरिं वज्जे विरावे | हिंति सलिलबिलविसमगड्डणिन्नुन्नयाणि अ गंगासिंधु
वजाइं समीकरेहिंति ब तीसे णं भंते | समाए भरहस्स वासस्स भूमीए केरिसए आगारभा-
वपडोयारे भविस्सति गो भूमी भवि॥ | स्सति इंगालब्भूया मुम्मुरब्भूया छारियब्भूया तत्त-
कवेल्लुअब्भूआ तत्तसमजोइब्भूआ धू | लिबहुला रेणुबहुला पंकबहुला॥

निविषमत्वं निम्नोन्नतानि तानि भिद्यन्ते नितरां यानि नीचानि नितरामुन्नतानि तानि च प्रतीतानि ततो द्वंद्वस्तानि च गंगासिंधुमहानदीद्वयवर्जानि स-
मीकरिष्यति समानि निष्पादयिष्यति च अथ षष्ठारके कीदृशी भूमिर्भविष्यतीति प्रश्नयति तीसे णमित्यादि तस्यां भदंत समायां
दुःषमादुःषमालक्षणायां भरतस्य वर्षस्य भूमेः कीदृश आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यतीति प्रश्नः भगवानाह गोतम भूमि-
र्भविष्यति कीदृशी इंगालभूयत्ति अंगारभूता ज्वालारहितपिंडाग्निरूपा मुम्मुरभूता विरलाग्निकणरूपा छारिअत्ति भ-
स्मभूता तत्तकवेल्लुकभूता कवेल्लुकानि प्रतीतानि तानि चाग्निसंपर्केण तप्यमानानि अतितप्तानि तद्रूपतां गतेत्यर्थः तत्तसमजोइभू-
या तथा तत्रसमजोति तप्तेन तापेन समा तुल्या ज्योतिषा वह्निना भूता या सा तथा धूलिबहुलेत्यादि धूलिः पांशवः रेणुर्वालुकापं-
कः कर्दमः॥

दि धूलिः पांशवः रेणुर्वालुका पंकः कर्दमः पनकः प्रतनुः कर्दमविशेषः चलनप्रमाणः कर्दमः चलनी तत्र चार्त्तपाणिर्जिलावा-
मा दुर्निर्गमा चापि भविष्यति दुःखेन निर्गमो यस्यां सा दुर्निर्गमा पादस्यां दुर्गतिक्रमणीयेत्यर्थः चकारः समुच्चये अपिश-
ब्दस्तु शयनादिरूपा वर्त्तनादिक्रियाविनेह दृष्टव्यं केषां दुर्गमेत्याह बहूनामिति बहूनां धरणिगोचराणां सत्त्वानां धरणिरेव भू-
मिर्विषया गमनागमनादौ विषयो येषां ते तथा तेषां धरणिगोचराणां एतेन मानवगवादीनामेव दुर्गमा न तु देवादीनाम-
पीति भावः च अथ षष्ठारके मनुष्यविषयं प्रश्नमाह तीसे णमित्यादि तस्यां भदंत तस्यां समायां भरतक्षेत्रे मनुजानां भवि-
ष्यति कीदृश इत्याह दुरुवत्ति दुरूपाः दुर्वर्णाः | श्यामवर्णा अपि ऊजितवर्णा इत्यर्थः दुर्गंधा दुरतिगंधाः एताः ह-

पणयबहुला चलणिबहुला बहूणं बहू | णं धरणिगोअराणं सत्ताणं दुन्निग्गमा यावि भविस्सति च
तीसे णं भंते समाए भरहेवासे मणु | आणं केरिसए आगारभावपडोयारे भविस्सति गोयमा
मणुआ भविस्संति दुरूवा दुवन्ना दुगंधा दु | रसा दुफासा अणिट्ठा अकंता अप्पिआ असुभा अमणु-
न्ना अमणामा हीणस्सरा दीणस्सरा अ॥ | णिट्ठस्सरा अकंतस्सरा अप्पिअस्सरा अमणुन्नस्सरा अम-

रसा दुःस्पर्शोपेताः दुःस्पर्शाः कर्कशादिदुःस्पर्शोपेताः अणिट्ठत्ति इष्यंत इत्येवं इष्टास्तन्निषेधादनिष्टाः अनिष्टमपि किंचित्कमनी-
यं स्यात् अत उच्यते अकांताः अकमनीयाः अकांतमपि किंचित्कारणवशात्प्रीतये स्यादत आह अप्रियाः अप्रीतिहेतवः अप्रि-
यत्वे चैतेषां कुतोऽयमत आह असुभत्ति अशुभस्वभावाः नवगामान्ततोऽपि नैव प्रत्ययनाः अमणुन्नत्ति मनसा ज्ञायंत इत्य-
मनोज्ञाः अमनोज्ञतां च कदापि स्यादत आह अमणामत्ति न मनसा अम्यंते गम्यंते पुनः स्मरणतया ये ते अमनोमाः एकार्थिका अ-
प्येते शब्दा अनिष्टताप्रकर्षप्रतिपादनार्था इति नावेतत्वनारमबपिलस्त्रैवानिष्टाः किंच वचनोपादानादेव हीणस्सरेत्यादि हीनोऽल्पः यमानः

उत्त्रा॥३॥

स्वरो येषां ते दीनस्वराः दीनः परेणाक्रन्दनीया दक्काः स्वरो येषां ते दीनस्वराः अनिष्टादयः शब्दाः इत्युक्तार्थविशेषणसंयोजना
याः अणादिज्जत्ति अनादेयवचनं वचः प्रत्याजातं जन्म येषां ते ऽनादेयवचनप्रत्याजाताः निर्लज्जा लज्जारहिताः कूटं
कूटं कपटं कलहः कूटकपटकलहवधबंधवैरनिरता मर्यादाया अतिक्रमप्रधाना इत्यादि पूर्ववत् ... परवत् अकार्यं
मज्जायनिरताः सततमासक्ताः मर्यादातिमर्यादाया अतिक्रमणप्रधानाः तत्र प्रधानाः श्रेष्ठाः अकज्जत्ति अकार्यं तत्रोद्यत
तां तत्र नित्यं सततमुद्यताः सोद्यमाः गुरुणि उगनि गुरवः तदानीं धर्माचार्यकलाचार्यादीनामभावात् मातापित्रादि नियोग

अमणाममणुन्ना अणादिज्जवयणपच्चाया
निल्लज्जा कूडकवडकलहवहबंधवेरनिरया मज्जाय
अइक्कमप्पहाणा अकज्जनिच्चुज्जया
गुरुनिओगविणयरहिया य विगलरूवा पदूढनह के
समंसुरोमा काला खरफरुसज्झामवन्ना
फुट्टसिरा कविलपलियकेसा बहुण्हारुणि
संपिणद्धदुद्दंसणिज्जरूवा संकुडियव
लीतरंगपरिवेढियंगमंगा जरापरिणयव्व थेरगनरा

णं नावचनं तथा याचितं यत्नेन रहिता यास्ते तथा च
काराः समुच्चये विगलत्ति विकलरूपा संपूर्णरूपाय येषां ते
विकलरूपाः पदूढत्ति प्ररूढा नखाः कुशाः संस्कारा मालानामदं नतानि नखकेशाश्मश्रुरोमाणि येषां ते तथा कालाः
शरीरच्छाया श्यामवर्णा ते तु ताः क्रोशे येषां पलितमात्रवन्त खरपरुषश्यामाः स्पर्शतो ऽतीवकठोराः वर्णा अनुवर्ण अंगा
हालवर्णाः फुट्टसिरत्ति स्फुटितशिरसः अथवा विकीर्णकेशेषोष्ठाइत्यर्थः कविलत्ति कपिलाः कपिलवर्णाः पलिताश्च शुक्ला
केशा येषां ते तथा बहुण्हारुणित्ति बहुस्नायुभिः संपिनद्धं बद्धमतएवडः खेन दर्शनीयं रूपं येषां ते तथा संकुडिअत्ति
संकुचितेव ची ... वलीलक्षणा तरंगाः परिवेष्टितं अंगमंगत्ति अंगानां येषां ते तथा केवलमेव जरापरिणयव्व

त्ति जरापरिणता इव स्थविरनराः जरया व्याप्ताः स्थविरनरा इवेत्यर्थः नवग्रविरा जरापरिणता एव स्फुरतीत्यर्थं जरापरिणतेति
विशेषणमिति वाच्यं सिद्धांते स्थविराणां श्रुतपर्यायवयोतिस्त्रिविधत्वमुक्तं तत्र श्रुतपर्यायस्थविरयोर्व्यवच्छेदकत्वेन सार्थक
त्वात् पविरलत्यादि प्रविरला विरलदंतश्रेण्या परिशटिताः केषांचित् विस्मृतिचेतनत्वेनवा दंतश्रेणी येषां ते तथा उब्भडत्ति उद्भट
विकरालं घटमुखमिव मुखं उद्भटघटमुखाः ... यत्र येषां ते तथा कविदादर्शं उब्भडघडमुहादि ... ते उच्चाव ...
शिरोदर्शविशेषो येषां ते तथा विसमत्ति विषमनयनायेषां ते तथा वक्रनासा येषां ते तथा ततो विशेषणसमासः वक्रनिव
ग्नौ लिति विहिते च वीभत्सलेसगं तिलाकनक्य
जनकं मुखं येषां ते तथा ददुकिटिभसिध्मनिद्धु

पविरलपरिसडियदंतसेढी उब्भडघडमुहा विसमणयणवंकणासा वंकवलीविगयभेसणमु
हा दद्दुकिडिभसिब्भफुडियफरुसच्छवी चित्तलंगमंगा कच्छूखसराभिभूया खरतिक्ख
णक्खकंडूइयविक्खयतणू टोलागइविसमसंधिबंधणउक्कुडुअट्ठिअविभत्तदुब्बलकुसंघय
णकुप्पमाण

कुविशेषाः तत्प्रधानाः स्फुटिताः परुषाश्च छविः शरीर ... च्च क्व येषां ते तथा अत एव चित्तलंगमंगा
कच्छूखसरा वधपाः कच्छुत्ति कच्छुः पामा तया खसरा लोकप्रसिद्धाः रतैविशेषाभिभूतास्तथाम्नाता येषां ते तथा खरतिक्खत्ति खरना
खानां नखानां कंडूयितेन विक्षतः कृतव्रणा तनुः शरीरं येषां ते तथा टोलागइत्ति टोलाश्चेष्टाः ... गतिः
मत्ति यावत् टोलगतयः उष्ट्रादिसमप्रचाराः विषमाणि दीर्घह्रस्वादिना संधिबन्धनानि येषां ते विषमसंधिबंधनाः उ
त्कटुकानि यथास्थानमनिविष्टानि अस्थिकानि कीकसानि विभक्तानीव दृश्यमानानि राणा व येषां ते तथा दुर्बलाः कुस्थिता
ः ते तथा स्वलाः वयानं विलक्षणा भोजनविशेषरहिताये ते तथा दुर्बलाः संहननाः कुसंहननाः मेवान्त्यसंहननाः कुप्रमाणाः प्रमाण

१३२

जं.प्र.वृ.३।

द्वीनाः जसंस्थिताः तुः संस्थानाः तेन एषां रोलान्त्यादि पदानां कर्म्मधारयः अत एव जसवनिजदृणाः जसंवाणन्निजक्षितसंस्थयास
नजरायाजसोजिनः अनु वयः स्नानवस्त्रवर्यादिवर्ज्जितत्वात् अत एव व्योवाशास्त्रवर्ज्जिताः अणेगवादिन्नि आनन्दव्यान्
धिपरिणादितांगाः खलेतन्निखलेताविहलावाईवितर्हंगतिर्येषां तेन तथा निदृसादाः सच्चपरिवर्ज्जिताः विस्तावित्था
न इति जसइतिव्यक्तं अतिरिक्तणंति असन्नूवारं मंशीतालेन खरउदुषवातेन विशुद्धिअतिशिष्ठिनं व्याम मित्यर्थः मा
लिनं च पांसु रूपेण रजसा इवरजासत्यर्थः उगुदि अति उद्दलितमंगं येषां तेन तथा बहुक्रोधमानमायालोभाः बहु
मोहाः अशुभदन्नि अशुभेद्धखानुबंधिनदुःखं न ज्ञानिनस्तत्यर्थः उसन्नंनि उसन्नं प्रायेण धम्मसन्नि धर्मसंज्ञ

जसंविओजम्हवा जसंवाणामाणाज॥
मंगा खलंतविम्हलगई निद्दसादासत्त
उदरवरवफरूसवायविज्ञदिज्ञमलिणा॥
मोदा असुहदुक्खभागी उसन्नंधम्मसन्नसम

सियजनोदणा अदुदणा अणेगवाहिपरिपीलिअंगा
परिवज्जिआ विगयावठा लणदाणआ अतिरिक्तणंग्गा
पंसुरजउग्गुंदिअंगमंगा बहुकोहमाणमायालोहा बहु
म्मत्तपरिब्भट्ठ उक्कोसेणं रयणिप्पमाणमेत्ता सोलसवीसइ
वासपरमाउसो बहुउत्तंतनत्तु॥

२ धर्म्मश्रद्धा सम्यक्त्वं नत्वार्थश्रद्धानं तान्यां परिभ्रष्टाः परिदिनाः प्रायोग्रहणात्
तदानीमपि केषांचित् सम्यक्त्वप्राप्तिर्भवत्यपि यदुक्तं सम्मत्तस्स तु अस्साय पंडिवन्ना च विदंतिकालमिं विरइं विरयाविर
याविरइं पडिवयरदोततिसुवावितित्ति उक्कोसणंति उत्कर्षतो रत्निर्हस्तस्तत्प्रमाणं चतुर्विंशत्यंगुलतदूणांतमात्रा
परिमाणं येषां ते रत्निप्रमाणमात्राः सोलसवीसं सोड्शविंशतिश्च वर्षाणि परमायुर्येषां ते तथा क्रमेण स्त्रियः
पुरुषाश्च यदुक्तं न स्त्रीणां विंशतिरष्टानि स्त्रीणां षोडशाब्जीविनमिति बहुपुत्रनत्तु बहुर्ज्यानाः॥ १२३

पुत्राणां नप्तॄणां च पौत्राणां दौहित्राणां च प्रणयः प्रीतिर्येषां ते तथा परिवारः परिकरः प्रणयः स्नेहः स बहुलो बहु
र्येषां ते तथा कादिवादार्थो पुत्रपरिपालनं बहुलं ति पावमत्र पुत्रादीनां परिपालनं बहुलं बाहुल्येन येषां ते तथा पर
ते तथा मनुष्यास्ते कवेवि वहू पत्योतिक्षा सचयोनिव कालेन यौवनसद्भावादिति गंगासिंधुउन्नि गंगासिंधुमहानद्योर्वे
ताढ्यपर्वते च नि श्रायन्ति श्रायंति श्रयिष्यन्ति निगोदाः कुटुम्बानात्मवीं बीअन्ति बीजमिव बीजं तद्विद्यते जनेषु महानां
उच्यात् बीजभूताइत्यर्थः बीयमेन्नन्ति बीजस्यैव मात्रा परिमाणं येषां ते बीजमात्राः स्वरूपतः स्वल्पा इत्यर्थः बिलवा
सिनो मनुष्याः भविष्यन्ति बिलानि च वैताढ्यस्य नद्योः पार्श्वयोः गंगासिंधुपार्श्वे ऊनवतं

परिवारपणयबहुला गंगासिंधुउ महा
बीअमेत्ता बिलवासिणो मणुआ॥
तेणं कालेणं तेणं समएणं गंगासिंधुओ

णईउ वेअड्ढपव्वयं निस्साए बावत्तरिं णिउआ बीअं
विस्संति ब तेणं भंते मणुआ किमाहारमाहारेंति गो
महाणईओ रहपहमेत्तविच्छराउ अक्खसोअप्पमाण
मेत्तं जलं

वहंति यदुक्तं बहुमत्तवत्थपदगंगासिंधुपासे उभवतवबिलाइं वेअद्धोलयपास विसयरि
बहुजोगिनववाला ६ इति तेन वैताढ्यस्यार्वाचीनभागे षट्त्रिंशद्बिलानि दक्षिणतरतटे मनुजनिवासभूतानि परत्रचो
त्तरतटे मनुजानामिति च अथ बिलवासिनां मनुष्याणामाहारविषयं प्रश्नमाह तेणं भंते इत्यादि तथा तु
क्त स्वरूपा मनुजाः किमाहारयिष्यंति भगवानाह गोतम तेणं कालेणमित्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये गंगासिं
धुमहानद्यो किंलक्षणे रइति रथपथः शकटचक्रद्वयमितान्तर्मार्गः तन्मात्रो विस्तारो ययोस्ते रथपथमात्रविस्तारे
अक्खसोअंति अक्षस्रोतसः प्रवेशाय प्रवेशं तदेव प्रमाणं महत्यास्तेः प्रमाणं तन्मात्रापरिमाणं॥

MEMORIAL

ॐस्वाहा

प्रवगाढत्वाद्यस्य तन्मात्रं शुंजलं पानीयं वोज्झिहिंतित्ति वक्ष्यतः वहनक्रियया नौरिव व्यतः सेविअणंमित्यादि तदपि जलं
बहुमत्स्यकच्छपाकीर्णं भविष्यति णोचेवणंतिनैव च अप्बहुलं बहूदकमित्यर्थः तएणंमित्यादि ततस्ते मनुष्याः सूर्योद्ग
मनमुहूर्ते सूर्यास्तमनमुहूर्ते च बिलेभ्यो निर्धाविष्यंति निर्गमिष्यंति बिलेभ्यो निर्धाव्य निर्गम्य मत्स्यकच्छपान् स्थलानीति
स्थलानि वालुकामयदकूपाणि ग्राहयिष्यंति प्रापयिष्यंति गंगासिंधुजलेभ्यो निष्काशनात् तापप्रदानार्थं स्थलेषु स्थापयि
ष्यंतीत्यर्थः मत्स्यकच्छपान् स्थलानि ग्राहयित्वा तत्कालेऽशीतकाले निर्जहत्रिं कशिष्यतीत्याद सीओतवत्ति शीतातापातपेन तप्तैरातपेन वा

वोज्झिहिंति से वि अ णं जले बहुमच्छकच्छभा इण्णे णो चेव णं आउबहुले भविस्सति। तए णं ते मणु
आ सूरुग्गमणमुहुत्तंसि सूरत्थमणमुहुत्तं सि बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति बिलेहिंतो णिद्धाइत्ता म
च्छकच्छभे थलाइं गाहेस्संति मच्छकच्छभे थलाइं गाहेत्ता सीआतवतत्तेहिं मच्छकच्छभेहिं इक्क
वीसं वाससहस्साइं वित्तिं कप्पेमाणा विह रिस्संति। ते णं भंते मणुआ णिस्सीला णिग्गुणा
णिम्मेरा णिप्पच्चक्खाणपोसहोववासा उस्सन्नं मंसाहारा मच्छाहारा खुद्दाहारा॥

मेहिं किंच विवक्षितकार्यमात्रप्रसाधकोयमातपः प्रातःकालीनः सायंतनो वा सूर्यसंबंधी तापस्तेन पक्वैर्मत्स्यकच्छपैः एक्क
वीसंति एकविंशतिवर्षसहस्राणि वृत्तिमाजीविकां कल्पमाना विहरिष्यंति स्थास्यंति च अथैतेषां मनुष्याणां स्वरूपमाविष्कु
र्वन्नाह तेणंते इत्यादि तयाऽनुक्तस्वरूपा मनुष्याः णिस्सीलत्ति निःशीला गताचाराः नि
र्गुणा महाव्रताणुव्रतविकलाः निर्गुणाः उत्तरगुणरहिताः निर्मेरा अविद्यमानकुलादिमर्यादाः णिप्पच्चक्खाणत्ति निर्गतप्र
त्याख्याने पोरपाहि पोसहोववासा अष्टम्यादिपर्वोपवासो येषां ते तथा उस्सन्नंति प्रायो मांसाहाराः जातायत्वा मत्स्याहार
खुद्दत्ति

१३५

खुद्दं मधु तदाहारा येषां ते मध्वाहारिणः अथवा क्षुद्रा इति क्षुद्राः कुत्सितसंपिष्टान्नाः क्षोद्रं गादि मदईनादिनालस्य
मित्यर्थः तथा मणिवध्यादिकल्लोदनरूपं तन्द्रोजिनः तथा तत्कथं द्रोयोदनसंलवशक्तिं कनीयं वेनाय मूलतं यावित्थं कुलसं
मार्गण चलवनस्पतीनामुत्पत्तिरपि संभाव्यते अतएवाह उसन्नपदग्रहणं देवलोकादिगमनमपि तेषां संभाव्यते अ
नेषां मधुरोप्यसंनवापत्तेः मधुमक्षिकाद्यमर्यादानामपि प्रायो वनस्पतिरतोपदंसकत्वात् कुणिमत्ति कुणपः शवः
तद्रसोपि वसादिः कुणपमदाहाराः एवंविधास्ते कालमासे मासपदं दिवसमुहूर्तादिसपल रूकां तनयावकालमुहूर्ते

कुणिमाहारा कालमासे कालं किच्चा का हिं गच्छिहिंति कहिं उववज्जिहिंति गो० उस्सन्नं नरगतिरिक्खजो
णिएसु उववज्जिहिंति। ते णं भंते सी हा वग्घा विगा दीविआ अच्छा तरच्छा परस्सरा सिआला
विराला सुणगा कोलसुणगा सस गा चित्तगा चिल्ललगा उस्सन्नं मंसाहारा मच्छाहारा खु
द्दाहारा कुणिमाहारा कालमासे का लं किच्चा कहिं गच्छिहिंति कहिं उववज्जिहिंति॥

कालं मरणं कृत्वा कहिंति कस्यां गतौ गमिष्यं तीत्याहेति कस्यां योनावुत्पत्स्यंते भगवानाह गोतम उस्सन्नं प्रायो न
रकतिर्यग्योनिकेषूत्पत्स्यंते प्रायोग्रहणं कस्यचिद्देवत्वोद्भवस्यापि संभवात् तथाविधसदध्यवसायात् मनुष्येषूत्प
त्तेः कस्यचित्तथाविधशुभाध्यवसायात् सम्यक्त्वलाभादिसंभवात् देवलोकगतिरपि च अथ तदानीं तनतद्विषयं प्र
श्नमाह तेणं भंते इत्यादि तस्मिन् दूषमदुःषमायां सिंहाः व्याघ्राः प्रतीताः वृकाः अरण्यश्वानः दीपिकाश्चित्रकाः ऋक्षाः
तरक्षाः व्याघ्रविशेषाः परस्परत्ति शरभाः अष्टापदा इत्यर्थः शृगालविडालशुनकाः प्रतीताः कोलशुनगत्ति कोलेयशुनका वराहाः
शशकाः प्रतीताः चित्रकाश्चिल्ललकाश्च चित्रकजातिभेदाः एते च प्रायो मांसाहाराः मनुष्या इव मत्स्याहारकाः कुणपाहार

जंप्रा॥

नरकतिर्यग्भ्यो निःसृत्य स्यादित्यन्तं प्राग्वत् च अथ तदानींतनपक्षिविषयं प्रश्नमाह तेणं भंते इत्यादि एतत्सूत्रं प्राग्वत्पा
भिलापतोऽयं तत्र मद्गवो जलवायसाः ढङ्कास्तु पक्षिविशेषाः प्रतीताः पिलकाद्दिशिग्मा उपलक्षणादन्येऽपि बकचटकादि
जातिसदाया वा तागर्भजा म्लेसादिपिङ्घूषाः च इति षष्ठारकस्वरूपं निरूपितं एतस्मिंश्च निरूपिते अवसर्पिण्य
प्यपि स्वरूपं निरूपितं च अथोत्सर्पिणीकालप्रतिपत्तिक्रमं सविस्तरमाह तीसेणं समाए इत्यादि तस्याः समायाः ष
ष्ठारकलक्षणायाः एकविंशत्या वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते सति आगमिस्साए त्ति आगमिष्यन्त्या उत्सर्पिण्याः श्रावण
बहुलप्रतिपदि बालवनाम्नि करणे च अभि॥ जिन्नक्षत्रे अर्थाच्चतुर्दशसहायोगपाशान चउद्दसपढमसमए।

मा ओसण्णं नरगतिरिक्खजोणिएसु। उववज्जिहिंति च तेणं भंते ढंका कंका पिलगा मद्दुग सिही।
ओसण्णं मंसाहारा जाव कहिं गच्छि हिंति जाव उववज्जिहिंति गो ओसण्णं नरगतिरिक्खजाव
उववज्जिहिंति च तीसे णं समाए इक्कवी साए वाससहस्सेहिं काले वइक्कंते आगमिस्साए उस्स
प्पिणीए सावणबहुलपडिवए बालव करणंसि अभिइणक्खत्ते चउद्दसपढमसमए॥

त्ति चतुर्दशमर्थोऽर्थेणाप्युज्यमानं उपपन्नसूत्रं यतः सर्वमास्यान्तं सूर्यनक्षत्रचन्द्रनक्षत्रयोरन्तरालवर्तीनि त्रस्यादायैव
नक्षत्राणि भवन्ति तदनंतरं यन्नक्षत्रं तच्चतुर्दशमुच्यते तच्चतुर्दशोपयुज्यमानादभिजिन्नक्षत्रात्पूर्वमेव तस्य प्रथमसमये
एतावता सूर्यसंबन्धिउपन्नक्षत्रप्रथमसमये उत्सर्पिण्याः प्रतिपत्तिः यदा चतुर्दशशब्देन समयसंकेतितो दिवसः संस्कार
च्यात् तदा चतुर्दशदिवसस्य प्रथमसमये उत्सर्पिण्याः प्रतिपत्तिः एतत्संवादार्थं ज्योतिष्करण्डकव्याख्याधिकारे किमादि
आणंतेने संवच्छरा किमादि आ अयणा किमादि अउट्ट इत्यादिसूत्रव्याख्यायां दिवामासतरादि॥ १३५

रवेयराई अविदहवासेउत्ति ज्योतिष्करण्डकसम्मत्याऽवसातव्यः यत्सूत्रउगस्यादिस्थंइसंच सरमस्पीपाद्धिः सशतेनाव
तिष्ठ दिवसः महाविदेहवरात्रिः तयोरपि प्रथमसमय इति वक्तव्यं अणंतेहिं ति अनंतैर्वर्णपर्यवैर्यत्कलक्षणो यावदनं
न्तगुणपरिवृद्ध्या परिवर्धमानः कालः इति गम्यं अवसर्पिण्याः चरमसमयापेक्षया उत्सर्पिण्याः प्रथमसमये ऽनंतगुणव
र्णादिपर्यायैः परिवर्धमानो भवतीत्यर्थः एत्थ णं ति अत्रान्तरे णंकारोऽलंकारे दुष्षमदुष्षमानाम्नी समा कालः उत्सर्पिण्याः प्रथ
मारकलक्षणः कालः प्रतिपत्स्यते हे श्रमणा हे आयुष्मन्निति संबोधनद्वयं शिष्यस्य शुश्रूषाभिमुखीकरणाय इति बोध्यं च अ

अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव अणंतगुण परिवुड्ढीए परिवड्ढेमाणे २ एत्थ णं दूसमदूसमा णामं का
ले पडिवज्जिस्सति समणाउसो च तीसे णं भंते समाए भरहस्स वासस्स केरिसए आगारभावप
डोआरे भविस्सति गो कालो भविस्स ति हाहाभूए भंभाभूए एवं सो चेव दूसमदूसमा वेढो
णेअव्वो तीसे णं समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं काले वइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवे
हिं जाव अणंतगुणपरिवुड्ढीए परिवुड्ढेमा णे २ एत्थ णं दूसमा णामं॥ त्वोत्सर्पिण्याः प्रथमारकलक्षणः

स्वरूपपरिज्ञानाय प्रश्नयति तीसे णमित्यादिना भंते इत्यन्तं प्रश्नसूत्रं निर्वचनवाक्यं प्राग्वत् एवं चेव त्ति एवमेव प्रागुक्तप्र
कारेण दुष्षमदुष्षमायावेढो त्ति वेष्टो नाम विवक्षितवस्तुस्वरूपनिरूपकपदपद्धतिलक्षणो वर्णकः प्रज्ञातव्यः पर
मवसर्पिण्याः षष्ठारको वर्णादिभिः परिहीयमानोऽयं च परिवर्धमान इति व्यत्ययेनेति तात्पर्यं च अथोत्सर्पिण्या द्वितीयारक
लक्षणायाः दुष्षमायाः प्रतिपत्तिक्रममाह तीसे णमित्यादि तस्याः समायाः दुष्षमादुष्षमालक्षणस्य प्रथमारकस्य एकविंशत्या
वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते कथमित्याह अणंतेहिं ति अनंतैर्वर्णपर्यवैर्यावदनंतगुणपरिवृद्ध्या परिवर्धमाने २ एत्थ णं ति

त्रोतारं दुष्षमा नाम समाकालः प्रतिपत्स्यते इत्यादि सूत्रमणादि आयुष्मन् च श्रमण कालो वर्णयाविशेषणाद तेणं कालेणं मित्यादि
तस्मिन् काले तस्मिन् समये प्रथमसमये द्वितीयारकस्याद्यसमये प्रारंभ इत्यर्थः पुष्करसंवर्तको नाम महामेघः प्रा
दुर्भविष्यतीत्याह भरतादित्यादि भरतस्य यत्प्रमाणं तावन्मात्रायामं यस्य स तथा केनेत्याह आयामेणंति आयामेन
दैर्घ्येण साधिकैकषष्टितत्त्रिंशानाधिकचतुर्दशयोजनसहस्र १४४७१ प्रमाणमित्यर्थः तयाणुरूवं च णं ति तदनुरूपस्य वि
ष्कम्भबाहल्येन विष्कम्भबाहल्यस्य भरतक्षेत्रस्य हि आयामस्य अथवा भरतक्षेत्रस्य विष्कम्भो योजनानां पंचशतानि षड्विंश

दुसमाणामं समाकाले पडिवज्जिस्सति समणाउसो ! तेणं कालेणं तेणं समएणं पुक्खलसंवट्ट
ए णामं महामेहे पाउब्भविस्सति भरह प्पमाणमित्ते आयामेणं तयाणुरूवं च णं बाहल्लेणं तए
णं से पुक्खलसंवट्टए महामेहे खिप्पामेव पतणतणाइस्सति खिप्पामेव पतणतणा
इत्ता खिप्पामेव पविज्जुयाइस्सति त्ता खि प्पामेव जुगमुसलमुट्ठिप्पमाणमेत्ताहिं धाराहिं ओघमेघं

साधिकानि षट् च कलाः सम्यग्विष्कम्भ एव तावत् तेनैव बाहल्यं च यावता उच्चत्वेन यावदवगाढं भरतक्षेत्रनभस्तत्प्रमा
णमित्यर्थः तावदुच्चत्वेन तदनुरूपमिति च अथ स पुष्करसंवर्तकः प्रादुर्भूतः सन् किं करिष्यतीत्याह तएणमित्या
दि ततः प्रादुर्भवनानन्तरं स महामेघः क्षिप्रमेव प्रतनतनायिष्यति तनतनमिति गर्जति तनतनायते प्रकर्षेण तनतनायते प्रत
नतनायते तं करिष्यतीति प्रतनतनायिष्यति प्राकृतत्वाद्धार्थं च क्षिप्रमेव प्रतनतनायित्वा क्षिप्रमेव प्रविद्युतायिष्यति प्रकर्षेण विद्यु
तं करिष्यतीति क्षिप्रमेव प्रविद्युतायित्वा क्षिप्रमेव युगमुसलमुष्टिप्रमाणमात्राभिर्धाराभिः प्रमाणं यासां ता १३६
स्तास्ताभिः ओघमेघं ओघेन समो मेघो वा विशेषणमाध्याय ओघमेघं वर्षविशेषणं क्रियाविशेषणं वा सर्वत्र समत्वे

न्मया प्रवहतः क्षारादिमयविषमनिलाद्वं क्षीरादयो हि मयावर्षविषादि कृतका स्व विविधाः स्वस्वकानर्द्धानियताश्च यथा
यादिफलेषु कृष्णवर्णं नीलपत्रेषु नीलवर्णं जपाकुसुमादिषु रक्तवर्णं चंपकादिषु पीतवर्णं कर्पासतूलादिषु श्वेतवर्णं
तथेति एवं रसादिष्वपि मधुरतिक्तादिभेदत विषमं स्वयमेव परिभावनीयं सत्तरत्तं ति सप्तरात्रं सप्ताहोरात्रं वर्षं वर्षिष्यतीति
तवर्षेण किं स्यादित्यत्राह भरतस्य वर्षस्य भूमिभागं अंगारभूतं मुर्मुरभूतं क्षारभूतं तप्तकवेल्लुकभूतं तप्तसमज्योतिर्भूतं

निव्वावइस्सति जेणं भरहस्स वासस्स भूमिभागं इंगालब्भूतं मुम्मुरब्भूतं छारियब्भूतं तत्तकवेल्लु
यब्भूतं तत्तसमजोइभूतं निव्वाविस्सति ॥ तंसि च णं पुक्खलसंवट्टगंसि महामेहंसि सत्तरत्तंसि
वतिसुंसि समाणंसि एत्थ णं खीरमेहे णामं महामेहे पाउब्भविस्सति भरहप्पमाणमेत्ते आ
यामेणं तयाणुरूवं च णं विक्खंभबाहल्लेणं तए णं से खीरमेहे महामेहे खिप्पामेव पतणत
णाइस्सति जाव खिप्पामेव जुगमुस लमुट्ठि जाव सत्तरत्तं वासं वासिस्सति जेणं भरहवासस्स भूमीए वण्ण
गंधरसफासं जणइस्सति तंसि च णं खीरमेहंसि सत्तरत्तंसि णिवतितंसि समाणंसि एत्थ णं घय
मेहे णामं महामेहे पाउब्भविस्सति भरहप्पमाणमेत्ते आयामेणं ॥ निर्वापयिष्यति शीतलीभूतं
करिष्यति तंसि च णमित्यादि तस्मिंश्च पुष्करसंवर्तके महामेघे सप्तरात्रं यावन्निपतिते सति एत्थ णं ति अत्रान्तरे क्षीर
मेघो नाम महामेघः प्रादुर्भविष्यति भरतप्रमाणमात्रो यावत्सप्तरात्रं वर्षं वर्षिष्यतीति ग्राह्यम् जेणं भरहस्स यत्र वर्षेणायं
भरतस्य वर्षस्य भूमौ वर्णगंधरसस्पर्शान् जनयिष्यत्युत्पादयिष्यति तंसि च णं ति तस्मिंश्च क्षीरमेघे सप्तरात्रं या
वन्निपतिते सति एत्थ णं ति अत्रान्तरे घृतमेघो नाम महामेघः प्रादुर्भविष्यति स च कीदृश इत्याह भरतप्रमाणमात्र इत्यादि

जं०प्र०

वासं वासिस्सति पर्यंतं प्राग्वत् जेणं ति येन वर्षेणासो सरसवर्षसात्म्यो रसदमेव रसदलावं स्निग्धश्चमित्यर्थः जनयि
ष्यति तंसि च णं मित्यादि तस्मिंश्च घृतमेघे सप्तरात्रं निपतिते सति अत्रांतरे अमृतमेघनामा महामेघः प्रादुर्भविष्यति सर
हेत्यादि प्राग्वत् जेणं ति येन वार्षेण रुक्खगुच्छगुल्मलतावल्लीतृणपर्वगहरितौषधिप्रवालांकुरादयः तत्राहं तावत्काण्डत्वस्तय
गुल्मा नवमालिकाप्रभृतयः लता अशोकलतादयः वल्ल्यो वालुंकिकाप्रभृतयः तृणानि प्रतीतानि पर्वगाः इक्ष्वादयः हरित

तयाणं से अमयमेहे महामेहे सत्तरत्तं णिवइए समाणे एत्थ णं वरिसणामं महामेहे पाउब्भविस्सति जाव वासं वा
सिस्सति जेणं भरहस्स वासस्स भूमीए सिणेह भावं जणइस्सति तंसि च णं वरिसणामंसि महामेहंसि सत्तरत्तं णिवतितंसि
समाणंसि इत्थ णं अमयणामे महामेहे पाउब्भविस्सति भरहप्पमाणमेत्ते आयामेणं जाव खि
प्पामेव पतणतणाइस्सति जाव वासं वासिस्सति जेणं भरहे वासे रुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्व
गहरितओसहिपवालंकुरमाईए तणवण। पप्फ इस्सइ जणइस्सति च तंसि च णं अमयणामंसि महा
मेहंसि सत्तरत्तं णिवतितंसि समाणंसि एत्थ णं रसमेहे णामं महामेहे पाउब्भविस्सति भरहप्पमाणमेत्ते आया
मेणं जाव वासं वासिस्सति जेणं तेसिं बहूणं रुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयगहरितओसहिपवालंकुरमाईणं

स्निग्धादीनि औषध्यः शाल्यादयः प्रवालाः प्रवालांकुराः अंकुराः शाल्यादिबीजसूचयः इत्यादीन् तृणवनस्पतिकायिका
न् बादरवनस्पतीनित्यर्थः जनयिष्यति च तंसि च णं मित्यादि तस्मिंश्चामृतमेघे सप्तरात्रं निपतिते सति अत्रांतरे रसमेघो
नाम महामेघः प्रादुर्भविष्यति अयमपि भरहेत्यादि प्राग्वत् जेणं ति येन वार्षेण रुक्खगुच्छगुल्मलतात्र्यं रसमेघः तेषामेव अ
मृतमेघजनितानां रुक्खगुच्छगुल्मलतावल्लीतृणपर्वगहरितौषधीप्रवालांकुरादीनां ति १३७

तिक्तकटुककषायाम्लमधुरान् पंचविधान् रसविशेषान् जनयिष्यति तत्र तिक्तो रसो निंबादाश्रितः कटुः शुंठ्यादिगतः कषायो बिभीतकादिगतः
यादिदोषोपशमनिदानं मरीचनालवेणगुः हेणादेव च अक्खेत्यादि उष्णं तं रसं कोरदसौ सर्वथा
स्तविष्यतीत्यादि तएणमित्यादि ततस्तदनं तेरं हरिवृक्ष इत्यनंतरं भारतं वर्षे भविष्यति किंविशिष्टं
इत्याह पफुदमादि प्रकृत्वा इमा इहत्या उत्थलतावल्लीतृणपर्वगहरितौषध्यो यत्र स तथा उव
चितानि उपचितानि उच्छ्रितपत्राणि यानि त्वक्पत्रप्रवालपल्लवांकुरपुष्पफलानि तैः समुदि

ओसहिपवालंकुरमाईणं तित्तकडुअकसाय अंबिलमहुरे पंचविहे रसविसेसे जणइस्सति तएणं
भरहे वासे भविस्सति पप्फडरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरितओसहिए उवचिय
तयपत्तपवालपल्लवंकुरपुप्फफल समुदितस्सुहोवभोगे आवि भविस्सति च तएणं
मणुआ भरहं वासं पप्फडरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरितओसहीयं उवचिअपत्तपा
वालपल्लवंकुरपुप्फफलसमुदितं सुहोव भोगं जायं चावि पासिहिंति पासित्ता बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति णि
द्धाइत्ता हट्ठतुट्ठा अण्णमण्णं सद्दावेस्संति सद्दावेत्ता एवं

तः समस्तप्रकारेण सर्वतः उदितः समंततः अत एव सुखेनोपभोग्या
सुखोपभोग्या चापि भविष्यति च अथ यत्ते नरा तावर्षं सुखोपभोग्यं तमत्रोक्ताः के कीदृशा भविष्यतीति दर्श
यति तएणं ते मणुआ इत्यादि ततस्ते बिलवा सिनो मनुजाः भारतं वर्षं पप्फडेत्यादि विशेषणविशि
ष्टं जातं चापि पासिहिंति इत्यादि दृष्ट्वा बिलेभ्यो निर्धाविष्यंति निर्गमिष्यंति निर्गत्य च हठत्यादि हृष्टा
विस्मिता हृष्टा विस्मिताश्च हृष्टाः संतः एवं विधाः संतोऽन्योन्यं शब्दापयिष्यंति आहूयिष्यंति शब्द

उठ्ठाय॥

एवं वदिष्यंति किं तदित्याह जाएणं तिजाता णो देवाणुप्पिया सातनोवर्षः शक्रदत्तस्तत्र तुल्यया वज्रखेोपमो गाथ नंदेणं तिन
तस्मात्कारणात् योगापितलकाम देवाणुप्पिया अस्माकं महापद्मस्य देवस्य पवरनिदेशाद्विनादरस्य अस्तु संकम्पणं सामादि
मयमादानं मादोगविष्यति सोऽनेकानि ब्रायाविलाज्ञ नामनादि पंकिलि वर्जनीयइति कृत्वा स्थितिं मर्यादां सा पयिष्यति स्वापर
यिथाव सारानवर्ष उक्तं सुखेन व्यवस्थितस्त्वाज्ञवानत्र अनिरमनाणोः आमाज्ञवीणाः विदरिष्यताभिष्यंति व अ

एवं वदिस्संति जाणणं देवाणुप्पिया सादर देवासेणडसस्सदत्तरतुत्नजाव वत्तोवमो गोतं जणं देवाणुप्पिया अ
म्हं देवई अयं पालिई अणुदेज्जति से आदारं आदारे सयंतिसेणं अण्णगादिं वायादिं वयणेणयत्ति कुइ संवि
इव विस्संति इन्नी सारदेवासेणुदेसुदेणं अविरममाणो उविदरिस्संति व तीसेणं तास समाए सरदस्सवासस्स के रिसए आगारसावपमोअ
रेवविस्सति वडसमनपणेण उपिसा णं णविस्संति जावक्तिने दिवेव अवक्तिने दिवेव वा॥ तीसेणं तास समाए महाउआणं के रिसए आगारसावपडोआ
रे णविस्संति णो तसिरणं महाउआणं वछिदे सयपणे व छिदेसंवाणे वद्दर यणीउ उद्देउवदेणं उद्दसे
ण अंतोउद्दत्तं उक्कोसेणं सातिरगं वासमयं आउअं पालेदिति इना अप्पेगइआ णिरयगामी जाव अप्पेगइआ
देवगामी णसिस्संति व तीसेणंसमाए

इत्यदानीं सरतक्षेत्रस्वरूपं प्रश्नयति तीसेणमित्यादि सुगवाक्यंगोअमेत्या
दिनिर्वचनवाक्यं व मा स्वरत्नवरं नसिज्ञस्संतित्रिदितीयारक्वनर्तिनो मनुजाः न सिद्धिं तिवर्तमानसयोगासिवित्तविष्यसयाः
वसानव्यः तेन मासस्संति सकलकर्मक्षयलक्षणां सिद्धिं न प्राप्स्यंतीत्यर्थः व अग्रवगवान्वदिअमणा इआउपत्तित्या
दिसंबोधनं वरस्स ईदितीयारकातीयारक प्रतिपत्तिक्रममाह तीसेणं समाए इत्यादि तस्याः समायाः उप्पमालक्षणायाः

एवं दविं शत्यावर्ष सहस्रैः कालेव्यतिक्रांते किमित्याह अणंतदिदिं अनंतेर्वर्णपर्यवैः विर्यावत्पविस्वर्द्धमानेन एवणंति अत्रावसर
उष्षमासुषमानाम समाकालः अवसर्पिण्याः तृतीयारकलक्षणः प्रतिपत्स्यते व अधुनेदानीं सरतक्षेत्र स्वरूपविषयं सूत्रमाह तीसे
णमित्यादि तस्यां च तस्यां समायां तावतस्य वर्षस्य कीदृशइत्यादि यावन्मणिभिः कृत्रिमैः कृत्रिमैरित्यर्थः ...
व अथ मनुष्यविषयं सूत्रमाह मणुआणमित्यादि जावअंतं करेहिंति निर्यातेषां एवं नवरं सर्वत्रातीतकालप्रयोग

इक्कवीसाए वाससहस्सेहिं कालेवइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव परिवड्ढमाणेणं एत्थणं दूसमसुसमा
एनामसमाकाले पडिवज्जिस्सति समणाउसो तीसेणं तास समाए सरदस्सवासस्स के रिसए आ
गारसावपडोआरे णविस्संति गोयमा स बहुसमरमणिज्जे जाव अकत्तिमेहिं चेव कत्तिमेहिं चेव तीसे णं मणुआणं के रिसए
आगारसावपडोआरे णविस्संति गोयमा तेसिं णं मणुआणं छव्विहे संघयणे छव्विहे संठाणे बहूइं धणूइं
उद्धंउच्चत्तेणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी आउअं पालेहिंति इत्ता अप्पेगइआ णि
रयगामी जाव अंतं करेहिंति व तीसेणं समाए तओ वंसा समुप्पज्जिस्संति तं तित्थगरवंसे चक्कवट्टिवं
से दसारवंसे व तीसेणं समाए तेवीसं तित्थयरा एक्कारस चक्कवट्टी नव बलदेवा नव वासुदेवा समुप्पज्जिस्संति॥

स्तीतेनविष्यत्कालप्रयोग इति विशेषः व अथ वंशोत्पत्तिमाह तीसेणमित्यादि प्रागवत् व अथ वंशत्रयोद्भवसंख्यामाह तीसे
णमित्यादि तस्यां उष्षमसुषमालक्षणायां तीर्थकरवंशे त्रयोविंशतिस्तीर्थकराः चतुर्विंशतितमस्य सरतक्षेत्रे सनस्यत्व
र्तिकलाविद्यात् तथा व चक्रवर्तिवंशे साद्धादश्यापि द्वादशस्य सतैव ताविद्यात् एकादश चक्रवर्तिनः दशारवंशे नवबलदेवा
नव वासुदेवाश्च समुत्पत्स्यंते तत्र त्रयोविंशतितीर्थकरास्त्वेवं पद्मनाभः शूरदेवः सुपार्श्वः स्वयंप्रभः सर्वानुभू॥

१८८

D. BALABHAI ... MEMORIAL

जं०श्रा०२। ति ५ देवश्रुत ६ उदय ७ पेढाल ८ पोट्टिल ९ शतकीर्ति १० मुनिसुव्रत ११ अमम १२ निष्कषाय १३ निष्पुलाक १४ निर्मम १५ चित्रगुप्त १६ समाधि १७ संवर १८ यशोधर १९ विजय २० मल्ल २१ देव २२ अनन्तवीर्य २३ भद्रकृन्नामानः एकादश चक्रवर्तिनस्त्वेवं दीर्घदन्त १ गूढदन्त २ शुद्धदन्त ३ श्रीचन्द्र ४ श्रीभूति ५ श्रीसोम ६ पद्म ७ महापद्म ८ दशम ९ अमल १० विमल ११ नामानः नव बलदेवास्त्वेवं जयन्त १ अजित २ धर्म ३ सुप्रभ ४ सुदर्शन ५ नन्द ६ नन्दन ७ पद्म ८ संकर्षण ९ नामानः नव वासुदेवास्तु नन्दि १ नन्दिमित्र २ सुन्दरबाहु ३ महाबाहु ४ अतिबल ५ महाबल ६ बल ७ द्विपृष्ठ ८ त्रिपृष्ठ ९ नामानः प्रतिवासुदेवाः तिलक १ लोह-

स्सति तीसे णं समाए एगाए सागरोवम॥ कोडाकोडीए बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिआए
काले वइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं हिं ।जाव परिवुड्ढीए परिवुड्ढेमाणे २ एत्थ णं दुसमसुसमा
णामं समाकाले पडिवज्जिस्सति स। म ण ।उसो। सा णं समा तिहा विभजिस्सति पढमे तिभागे
मज्झिमे तिभागे पच्छिमे तिभागे त ती से णं भंते समाए पढमे तिभागे भरहस्स वासस्स केरिसए
आगारे जाव भविस्सति गो बहुसमरम॥ णिज्जे जाव भविस्सति त्ति॥

जंघ २ वज्रजंघ ३ केसरि ४ बलि ५ प्रह्लाद ६ अपराजित ७ भीमसेन ८ सुग्रीव ९ नामानः एषु सर्वेष्वपि कारणं देवेन्द्रस्तवादिग्रन्था इति च अथ तृतीयारकवक्तव्यतामाह 'तीसे णं समाए' इत्यादि तस्याः समायाः एकया सागरोपमकोटाकोट्या द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रैरूनया काले व्यतिक्रान्ते क्रमेणेत्यादि अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत् वर्धमानश्च अत्रान्तरे दुःषमसुषमा नाम्ना समा कालः उत्सर्पिण्यास्तृतीयारकलक्षणः प्रतिपत्स्यते च 'सा णं' इत्यादि सा अनन्तरोक्ता समा त्रिधा विभक्ष्यति त्रिधा विभागं प्राप्स्यति तद्यथा प्रथमस्त्रिभागो मध्यमस्त्रिभागोऽन्तिमस्त्रिभागश्चेति च अथ प्रथमत्रिभागे क्षेत्रविषयं प्रश्नमाह 'तीसे णं' इत्यादि व्यक्तं निर्वचनेऽप्येवं १३८

अथ मनुष्यविषयं प्रश्नमाह 'मणुआणं' इत्यादि मनुजानां कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः? यावदवसर्पिण्यास्तृतीयारकस्य पश्चिमे त्रिभागे वक्तव्यता सा भणितव्या अथ तत्र विशेषमाह 'कुलगरवंसे' कुलकरादिशेषवृत्ते सोऽपि विशिष्टज्ञानमोन रथमोदर्यादिगुणोपेताश्च राजानोऽपि राजन्ते इति प्रवर्तकत्वेन राजकल्पाः प्रथमतीर्थकृतः सर्वज्ञ एव समुत्पन्ने नष्टवंशः प्रजाया वस्थापितां परं कुलकरव्यवस्थापितानामेषां वंशो यस्मात् स कुलकरवंशः आवेवं सामान्यतः कुलकरनिषेधे कुलकरपंक्तिव्यवस्थितस्य श्रीऋषभस्वामिन इव चतुर्विंशतितमस्य तीर्थकरस्य तदानीं वर्तमानस्य कुलकरत्वं मा द्राक्षुः इत्यज्ञानामतिप्रसङ्गराजत्वेन कुलकरा- णामभावात् परं स तीर्थकरः श्रीऋषभस्वामिनाम्ना संस्थास्यतीति परः॥

मणुआणं जाव तस्स णं समाए पढमे तिभा गे वइक्कंते आउ संसा जिणि ... कुलगरवंसे उसमसामि बा ... या अस्से पढंति तीसे णं समाए पढमे ति भागे इमे पन्नरस कुलकरा समुप्पज्जिस्संति तं सुमती ऊ ...

कृतं तत्प्रादुर्भावे उसभसामि वण्णरि ऋषभ स्वामीति नाम्नाय स्तीर्थकरस्स वङ्गोस्तीति स एव अथ ऋषभस्वामिनां तीर्थकरत्वेकिंतवर्षाणि विशेषणं निषेधेसामान्यनिषेधे धर्मी नावस्थाऽस्य नाम तस्मिन् इति परनाम्ना तीर्थकरे विद्यतीति हवि तं अन्यथा कुलकरवंशे निपावव त्रिंशच्छकरवंशे निसामान्यनिषेधपरं पावरत्वनाम करिष्यत् च अथ मतान्तरमाह अन्ये पढंति 'अन्ये केचिदाचार्याः पठन्ति तस्यां समायां प्रथमे त्रिभागे इमे पञ्चदश कुलकराः समुत्पत्स्यन्ते तद्यथा सुमति यावद्वृषभः याव कारणात् प्रतिसीमंकरादीनां शत्रूणां संग्रहः एतत्प्रमतान्तरं मतेऽस्मिन्नपि कुलिवार्यं यतः कुलकराः स्वयादिगुणैरधिका अराजानोऽपि राजन्ते इति प्रवर्तकत्वेन राजकल्पाः प्रथमतीर्थकृतः सर्वज्ञ उत्पन्ने न तथास्थानां गादौ श्री

जं०वृ०

पश्चानुपूर्वीकृतत्वोक्ताः तथा चक्रसंघयेन च चरमतीर्थकृतः संभवंति तस्मादिति षिकराउक्तोत्पन्नत्वात् कुमाग्रामदावीर स्यापि तथात्वप्रसक्तेरित्यादि तच्चैकेवलिगम्यमिति च अथ मतांतरेण सारणादिदशमाद सेसंतं चेवत्ति शेषं तु कवि शेषातिरिक्तं यदवसर्पिण्यां सुषमदुष्षमानामकं तृतीयारकस्य तृतीये भागे तथैव तदेवाखिलमित्यर्थः कथ्यमवमत्ता गेऽवसातव्यं यदंतनंतरतया प्रतिलोमाः ज्ञातव्याः पश्चात्तु समस्तप्रावसर्पिण्यां याप्रथमा सा वोत्सर्पिण्यां चरमेत्यर्थः व अथ प्रथ मेऽसन्नेतत्सर्वं यद्भविष्यति तदाह तीसेणमित्यादि त माः समायाः सुषमदुःषमालक्षणायाः प्रथमे त्रिभागे राजधर्मो

वउसमलोसेसंतं चेव दंडनीतीउ पडिले रमाउ णेतव्वाउ व तीसेणं समाए पढमे तिभाए रायध
म्मे जाव धम्मचरणे अ वोच्छिज्जिस्सति ती से णं समाए मज्झिमपच्छिमेसु तिभाएसु जाव पढमम
च्छिमेसु वत्तव्वया उस्सप्पिणीए साला॰ ज्झा व सुसमा तदेव सुसमसुसमा वि तदेव॥

पश्चाक्षेत्रो दंडविक्षनादिरूपो व्युच्छेत्स्यति यावद्धर्म चरणं चोपादादिलौकिकस्थितिदेवः तदपि व्युच्छेत्स्यति यावद्धर्मचरणात् उत्तमध्यमायेन मध्यप्रदर्शने अयं नयो दर्शनमिति भावार्थः राजधर्मस्योत्तयोः पार्थवर्तिनां गणधर्मपाषंडधर्मजातकर्मादि यादाने कार्ये तथामपि तत्तव्युच्छेत्स्यमानत्वात् व तीसेणमित्यादि तस्याः समायाः मध्यमपश्चिमयोस्त्रिभागयोरवसर्पिण्या मध्यम प्रथमयोस्त्रिभागयोर्याविकल्पना लाणिता सा चोत्सर्पिण्यामपि वक्तव्या व अथ सुषमासुषमसुषमयोः स्वरूपमतिदि शेनाह सुसमा तदेव त्ति सुषमा पंचमारकलक्षणाः कालविशेषः तथैवावसर्पिण्याः द्वितीयारकवदित्यर्थः सुसमसुसमा पावि त्ति सुषमसुषमापि षष्ठारकलक्षणाः कालविशेषः सोपि तथैव प्रथमारकवदित्यर्थः किंयद्बहमित्याह। १४०

जावव छिदामणुस्सत्ति यावत् षद्विधमनुष्या अनुषज्जंति संतत्याऽनुवर्तिनो भविष्यंति यावच्छनैश्चारिणः यावत्करणात् पउमगंधा १ मिअगंधा २ अममा ३ तेयतली ४ सहा ५ सणिचारी ६ सहलापत्ति सूत्रं सव्याख्यानं ग्राह्यं व इति तत्तु अवसर्पिणीस्वरूपं द र्शितं तदेव शितं जाव उस्सप्पिणीए अवसर्पिणीस्वरूपं कालचक्रमपि दर्शितं "व" अथ भरतक्षेत्रस्य नामार्थं प्रश्नयन्निदमाह यथा ह से केणट्ठेणमित्यादि से शब्दोऽथार्थे अथ केनार्थेन भदंत एवमुच्यते भरतक्षेत्रं भरतक्षेत्रमिति गोतमेत्याह भगवानाह गोतम भरतवासेणमिति भारतवर्षे वेताढ्यस्य पर्वतस्य दाहिणेणं ति दक्षिणतः चउद्द

जाव व छिदा मणुस्सा अणुसज्जिस्संति जाव सणिचारी व से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चति भरहे वासे २ गो
यमा भरहे णं वासे वेअड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं चोद्दसुत्तरं जोअणसयं एक्कारस य एगूणवीस
तिभाए जोअणस्स अबाहाए लवण॥ समुद्दस्स उत्तरेणं चोद्दसुत्तरं जोअणसयं एक्कारस
य एगूणवीसतिभाए जोअणस्स अबाहाए गंगाए महाणईए पच्चत्थिमेणं सिंधुए महाणईए पुर
त्थिमेणं दाहिणद्धभरहमज्झिल्लतिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं विणीता णामं रायहाणी पण्णत्ता॥

दशोत्तरं योजनशतं एकादश च योजनस्यैकोनविंशतितमभागरूपाः कला अबाधया तथा लवणसमुद्रस्योत्तरतश्चतुर्द शोत्तरं योजनशतमेकादश चैकोनविंशतितमाः कलाः अबाधया अंतराले विमुच्येत्यर्थः गंगाया महानद्याः पश्चिमतः सिंधोर्म हानद्याः पूर्वतो दक्षिणार्द्धभरतार्द्धमध्यमत्रिभागस्य च बहुमध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्रांतरे विनीता नाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता तत्र राजधानीत्याख्यायते विनीतेत्यस्यां सा रा ज धानी जनपदस्य मध्ये प्रधाननगरीत्यर्थः सा च कथं भूतेत्याह

पाईणत्यादि प्राचीनप्रतीचीनायता उत्तरदक्षिणविस्तीर्णा सा द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तीर्णा धनपतिमत्या धनदबु-
द्ध्या निर्मिता चामीकरमयस्वर्णमयप्राकारो यस्याः सा तथा णाणामणित्ति नानामणिपंचवर्णकपिशीर्षकपरिमंडिता सत्यसिर-
रम्या मनोज्ञा अलकेति अलकापुरी धनदनगरी तत्संकाशा तत्सदृशी या सा तथा पमुइयपक्कीलियत्ति प्रमुदितप्रक्रीडिता जनैः सदा
सेवोपचारात् प्रमुदितजनैर्नगर्यपि प्रमुदिता तया ते एवं प्रक्रीडितापि किंबहुना प्रत्यक्षदेवलोकभूता अत इति देवग-
संवर्णकमाह रिद्धत्थिमियसमिद्धेत्यादि यतः स १ कमलदलनिभापौरजनैः सा तीव हृष्टतुष्टपता निमितास्व चक्रपरव

पाईणपडिणाययता उदीणदाहिणवि- छिन्ना दुवालसजोअणआयामा नवजोअणविच्छि-
न्ना धणवइमइनिम्माया चामीकर- पागारा णाणामणिपंचवण्णकविसीसगपरिमंडिआ-
भिरामा अलकापुरीसंकासा पमुइअप- क्कीलिआ पच्चक्खंदेवलोगभूआ रिद्धत्थिमियसमिद्धा
पमुइअजणजाणवया जाव पडिरूवा इति ७॥

ऋद्धस्तिमितसमृद्धेति सुगमं नवरं ऋद्धा भवनादिभिः स्तिमिता भयलो-
लायविवर्जिता समृद्धा धनधान्यादिविभवविवर्धिता ततः पदत्रयस्यापि विशेषणसमासः पमुइअजणजाणवया प्रमुदिता हृष्टाः प्रमो-
दकारणवस्तूनां सद्भावात् जना नगरीवास्तव्यलोकाः जानपदाश्च जनपदभवास्तत्रप्रयोजनवशादायाताः सन्तो यस्यां सा
प्रमुदितजनजानपदा यावत्प्रतिरूपा इति वि- शेषणसमासाः वर्णकसूत्रमौपपातिकस्थः यावत्प्रतिरूपा द्रष्टव्यः द्रष्टा-
व द्रष्टारं प्रति रूपं यस्याः सा इति रविकारपरिसा- मासो यावद्वर्णकात् उपस्तुतपाणउवयाओ समउणा-
मपसमाइत्यादि प्रागुक्तमिथिलानगरीवर्णको। क्रसमन्योपीद्रव्यः ८ अधैवं विषय॥

राजवर्णकं किंजातमित्याह तत्थ णमित्यादि तस्यां शक्रावताररतना ग्रामा राजा चाउरंतचक्कवट्टी त्रयः समुद्राश्चतुर्थो
हिमवानिति चत्वारः क्षितेरन्तास्तेषु स्वामितया भवतीति चाउरंतः स चासौ चक्कवर्त्ती च सर्वराजातिशायी चाउरंतचक्कवट्टी
समुत्पन्न इति स वर्णकोऽत्राप्याह महयाहिमवंतेति महाहिमवदादि महत्त्वादेर्मत्वाध्यातरतः सा सार्वभौमी वर्षधरपर्वतः
मलयः पर्वतविशेषः सुप्रतीतः मंदरो मेरुः जावत्ति यावत्करणात् महिंदसारे स्त्वंतविशेषणयज्ञलवे समुपसमाइत्य-
दि प्राग्वत् सार्वौपजितशत्रुराजवर्णकोपवर्णकः तस्यव्याख्यापि प्राग्वत्कास्वसातव्या क्वियद्दूरमित्याह यावद्राज्यप्र-
शासयन् विहरतीति पर्यन्ते अत्र वर्तमानप्रयोगा स्वर्तमानावसर्पिण्यपेक्षया द्रष्टव्यः ९ अथ प्रस्तुतस्तत्र

तस्यां विलोखाए रायहाणीए सन्देण- २ मंगया या चाउरंतचक्कवट्टी समुप्पज्जित्था महयाहि-
मवंतमलयमंदरजावरज्जं पसा- सेमाणो विहरति १० बिइतो गामाराय वस्स-
गस्स इमा तच्चअसंखेयकालवासा तरंण उप्पज्जइ उसंसो उत्तमो॥

वाविर्करमात्रेणेव इसत्तणाइणमित्यादिना वस्प मारणंनामनिमित्ततानिगमनमसंतवास्यविशायैणाह बिइतगमे
रतिहितो योगामाराजवर्णकस्य महांतं कालमतिक्रम्य सकलकालवर्त्तिनो प्रस्तुतसरसमहनाशमतिकरामो नरतनामां व-
र्णकस्य प्रतिपादकःशास्त्ररचनात्मकः यावद्विशेषज्ञस्वधीमवायमनंतरं वस्यमणो ज्ञातव्य इति शेषः तमेव पावमाह तच्चत्ति
तत्र तस्यामुत्पन्नसंख्येयकालवर्षांतरेणासंख्येयानिकालवर्षाणिकालरूपाणिवर्षाणि तेषां तेषांतरेण बाधया तत्र वर्षाद्वि
रुपितः कालोति कालसमयादिरूपतो वर्षति उत्पद्यते सरसवरूपं वंतीति संबंधः स वर्णकोऽत्राप्याह उसंसीति यथास्योत्त-

जं॰वृ॰

मप्रधानः अतिशायति अतिशय्य जाताः संपन्नाः सत्त्ववीर्यपराक्रमरूपा गुणा यस्यासौ ऽतिशायनसत्त्ववीर्यपराक्रमगुणः त-
त्र सत्त्वं साहसरूपं बलं मानसं वीर्यं जीवोत्साहः पराक्रमः शत्रुनिराकरणमिति प्रशस्ति प्रशस्ताः प्रधानाः सकला अन्यूना
पे रूपा विशिष्टतरा इति यावत् वर्णाः शरीरच्छवयः यथा स्नातानां गौरादिः स्वरः स्वरवाक् तिरवनात् सकलजनादे-
यत्वप्रकृतिगंभीरत्वादिगुणालंकृतो ध्वनिविशेषः सारं शरीरवर्त्ति शक्तिविशेषः संहननं वज्रर्षभनाराचं नेत्रकामोदारिकशरी-
रं तुहिनोत्पत्तिकादिरूपा धारणा बहुकालस्था॥ यि सर्वोत्तमतनवज्जगोचरमतिज्ञानविशेषः तत्र धारणक्रमात्

अतिसायसत्तवीरिअपरक्कमगुणा प सत्थवण्णसरसारसंघयणतणुगबुद्धिधारणामेह
रसंठाणसीलपगई पहाणगोरव। च्छायागइअणेगवयणप्पहाणा तेअआ-
उबलवीरिअजुत्ता अझुसिरघणनि चितलोहसंकलणा॥

छिः संस्थाने समचतुरस्रं शीलं सदाचारः प्रकृतिः॥ सहोद्भवः स्वभावः तातोद्भवान्यस्य स तथा पदानि प्रधानता उ-
त्तमाः गौरवं गरिमा महिमेति यावत् छाया शरीरकांतिः गतिर्गमनं यस्य स तथा अनेगत्ति अनेकानि वचनानि पर्यायव प्र-
वृत्तिनिमित्तानि कप्रायोजनहेतुकैर्भिन्नर्वीरैरभुवचितैर्वचनैः प्रधानः उत्पन्नप्रयोजनात् यथोचितेन वचसा अवत्पत्रेवा
बल्कतिस्वरूपवाचनश्रेष्ठतरश्चार्थः तेअआउत्ति तेजः शरीरदीप्तिः आयुर्जीवितं बलं शरीरप्रबलं सामर्थ्यं वीर्यं जीव-
प्रबलं सामर्थ्यातिशयः सातात्मसंगत इति सर्वोपरूपालदा अझुसिरत्ति अशुषिरं निश्छिद्रं घनं निविडं निचितं सारि- १४२
तं यावद्भक्षस्थं खलं तदुपमं नाराचवज्रर्षभं वज्रर्षभनाराचमिति प्रवचनप्रसिद्धनामकं॥

तं वज्रर्षभनाराचयोः प्रसिद्धनामात्मकया व्यत्ययकिंचिद्बाधकं शंकनीयं यतो नाराचपुरयोः मर्कटबंधः वज्रं कीलिका ऋषभ-
पट्टकः इत्येतत्रयं यस्मिन् संहनने तत्वतः स्यात् प्रवचनप्रसिद्धनाम्ना अव्यावाक्रमणे न कश्चिद्दोषः एवंविधनामकं संहननं
यत्र तादृशं विधं देहं शरीरं धरंतीत्येवं शीलो ऽसुषिरघननिचितलोहशृंखलानाराचवज्रर्षभसंहननदेहधारी झसउगो-
त्ताहिरूवः तुगारलंगारवर्द्धमानकवलदामसनप शंखच्छत्रगव्याउजनीयपताकाप्पचक्र१० लांगल११ मुशल१२ रथ१३ स्व-
स्तिक१४ अंकुश१५ चंद्र१६ आदित्य१७ अग्नि१८ यूप१९ सागर२० इंद्रध्वज२१ पृथ्वी२२ पद्म२३ कुंजर२४ सिंहासन२-

रीववघउसलसंघयणादहधरीझसर१ड्डा गरलिंगारश्ववद्धमाणगधलद्दामणपसंखद्वत्तगवीअपि
ष पदागपवक्कर१०णंगल११मुसल१२ रद१३सोत्थि१४अंकुस१५चंदा१६हस्त्र१७गि१८
जूव१९सागर२०इंदसय२१उदवि रश्पउम२३कुंजर२४सीहासण२५दंडर२६कुम्म
२७गिरिवर२८तुरंगवर२९मउड३० कुंडल३१नंदावत्त३२धणु३३कोंत३४धलवण३५
विमाणरदणगलक्खणपसत्थसुविभत्तचि। त्तकरचरणदेसभागे उद्धामुहलोमजाल॥

५दंड२६कूर्म२७गिरिवर२८तुरंगवर२९मुकुट३०कुंडल३१नंदावर्त्त३२धनुः३३कुंत३४धलवन३५विमान३६प्रभृ-
तीनि यान्यनेकानि अष्टाधिकसहस्रप्रमाणानि लक्षणानि चक्रवर्त्तिनामष्टोत्तरसहस्रलक्षणानां सद्भावात् प्रभुरं पागप्रमाणं
णां बत्तीसलक्खणाणि अयं बलदेववासुदेवाणं अट्ठसहस्सं चक्कवट्टिस्स तित्थगराणं निशाबद्धानि नैःलक्षणोः प्रशस्ताः सुवि-
भक्ताः स्थितास्थितिनाइव करचरणयोर्देशा नागायस्य स तथा उद्धामुदत्ति अर्द्धमुखं येषां तास्तर्द्धमुखानि एवंविधानि यानि लोमा-
नि तेषां जालं समूहो यत्र तत्

तथा भृंगमाला ति भ्रिंगयाति मदहति आवर्त्तप्रशस्तानि दक्षिणावर्त्तानि यानि लोमानि तैर्विरचितो यः स तथा यः श्रीवत्सः जिनप्रतिमायां
रूपविशेषवक्षःस्तनः सुगमाणोऽन्नतमांसलशदेशविशेषं लक्षणं साक्षादितं यत्र न तथा विपुलं विस्तीर्णं ततस्तत्पदद्वयं कर्मधार
यः ततः श्रीवक्षोहृदयं यस्य स तथा ऊर्द्धं भुवल्लोमजालं भुजमालां प्रियमदावर्त्तप्रशस्तलोमविरचित श्रीवक्षश्च न्नवक्षाः तथा देश
सचित्तत्रि देशाश्च नगाधादि नायं देशाः तेन च दोषोऽदेशाः सुतं विनानां नगराः प्रकृतिकांतं वा तस्य वा पृष्ठं सुविसक्तो निज
रूपलक्षणोपेतदक्षपादाय वयावेरलंस्तनो देदाःश । ...रीरं तं धरतीत्येवं शीलो देशा देहस्तुविलक्खदेहधारी तत्राह शार्दूत्रति

भुजमालगणियमउअआवत्तपसत्थलो- म- विरइअसिरिवच्छछन्नविउलवच्छे देसखित्तसुविभत्तदेह-
धारी तरुणरविरस्सिबोहिअवरकमल- वि- बुद्धगब्भवण्णे हयपोसणकोससन्निभपसत्थपिट्ठंतनि-
रुवलेवे पउमुप्पलकुंदजाइजूहिअ- व- रचंपगनागपुप्फसारंगतुल्लगंधी छत्तीसा अहिअपसत्थ-
पत्थिवगुणेहिं जुत्ते

वासिद्रुनेसोऽतिसुंदरशरीरधारीत्यर्थः तरुणरवि । विनि तरुणरविरश्मयः सुर्यासंसु
दतप्रथमकिरणास्तैर्बोधितं यत्कमलं तत्र विबुद्धो विकस्वरो योगर्भोऽब्जकोशस्तद्वत् गौरवर्णो यस्य स तथा दयपोसणत्रिद
यपोसणं उत्सत्तंसर्य इति वचनात् अपानादेशः स एव कोशः कोशः सुतमवात् तत्सन्निभस्तरश्चाः अतस्तः पृष्ठतो
यानदेशो निरुपलेपपद्मोत्पलेपवर्जितो यस्य स तथा पद्मयाल ति पद्मोत्पलादीनि प्रतीतानि नवनागोहमविशेषस्तस्य पुष्पा
णितेषां पद्मादीनां सत्कगन्धसारस्य शाखायाऽऽगंधो यस्याऽव्यक्तानि यच्चायानां गानि छत्तीसलक्षणाक्षवतासो
तुल्यो योगंधः सोविद्यते यस्य स तथा षट्त्रिंशादि अतिप्रशस्ताराख्याकायेऽपि कत्वशास्त्रोक्तैः शोभनप्रशंसास्यदानि सर्वोक्ता॥
पार्थिवगुणाः सौर्यक्रो ऽपेत

अव्वोच्छिन्नति अव्यवच्छिन्नमविनपरिपाश्रागतमातपत्रं छत्रं छत्रोपलक्षितं राज्यं वा यस्य स तथा चक्रवर्त्तित्वे स्वसि पितृप्रपितृकुल
संभूताः अपि सर्वकालं पदानपदार्थराज्यमालोकाशेतवेति तथादेव वेन तदपि कबलवदभिज्ञासंतवादिति पागदन्ति प्रकटमेवत्रा
विस्याज उभय योनी मातृपितृपक्षौ यस्य स तथा उभयपक्षविशुद्धतया ख्यात इत्यर्थः यत एव मत आह विशुद्धन्ति विशुद्धं सुन
यपक्षविशुद्धतया निर्मलं यत्रिजकंजन्तुल तञ्जयंघ इति नत्योत्याताकारके चेन सर्वविंदइव राका शशांक इव यो स तथा अतएव
चंदइवति चंद्र इव सोम्यतया नयन मनसो निर्वृतिकरः आनंदकारीत्यर्थः अक्षोभ्यः परैः क्षोभयितुमशक्यः सागर इव स्तिमितैः
रस्तयवर्जितः यथा सागरः शीतशीतोदादि नदीसौ । वेविशिः पंचशयोजनशतप्रमाणविस्तीर्णजलप्रवाहैर्गंभीर्यादिति

अव्वोच्छिन्नातपत्ते पागडउभयजोणी विसु- द्धनिअगकुलगयणपुण्णचंदे चंदइव सोमयाए नयणम-
णनिव्वुइकरे अक्खोभे सागरोव्व थि- मिओ धणवइव्व भोगसमुदयसद्दव्वयाए समरे अप-
राजिए परमविक्कमगुणे अमरवइस- माणसरिसरूवे मणुअवई भरहचक्कवट्टी भरहं भुंजति

उस्वलावव्ययलयवर्जितः तथा नरतीयप्रपंथा सेव रुयवर्जित इत्यर्थः धणवइत्ति धनपतिर्वैश्रवणस्तद्वत् भोग
गादि भोगस्य समुदयः समृतदयः समुदायो वा भोगसमुदयः सद्द्रव्यंमनूपधनं भोगसमुदयाय तत्सद्दितं वासद्व्यं यस्य स तथा
तस्य भावस्तत्ता तया केवल तया धनद समान इत्यर्थः तथा समरसंग्रामस्वपराजितोऽपरो जिति गम्यं परमविक्कमगुणः उत्त
कृष्टपराक्रमगुणोऽस्ति तः अमरवइति अमरपतिना समानसदृशमतीव समानं रूपं यस्य स तथा अथवा अमरपतिसमानइंद
समानं किंतु सदृशं रूपं यस्य स इंद्रसमानसदृशरूपः मणुअवई ति मनुजानां पतिः स्वामी नरपतिरिति नाम्ना चक्रवर्त्ती उत्त
मानइतिक्रियासंबंधः शागवसमर्थितः उत्थानासन् सरतं चतुष्केव द्वारोगम्यः क्विंलक्षणः सद्गुणः॥

जं०द्वा०

शत्रुः प्रणष्टाः प्रणिकृष्टेन नाशं गताः शत्रवो यस्य स प्रणष्टशत्रुः यत एवंविधोऽतश्चासंख्येयवर्षान्तरे समुत्पन्नात् भरतं च क्षे
त्रम् इदं भरतक्षेत्रं प्रमुख्यात् इति निगमनावसरोऽवस्यते च ॥ अथ प्रस्तुतभरतचक्रवर्त्तीनामनिर्दिष्टद्वारोद्दिष्टम् तएणं तस्से त्यादि तते
ः सं मांडलिकराज्यप्रापणानंतरं वर्षसहस्रातिक्रमे तस्य भरतस्य राज्ञोऽन्यदा कदाचित् एकदा प्रस्तावे भगवतो ऋषभस्वामिनः
ः केवलज्ञानोत्पत्त्यवसरे इत्यर्थः आयुधगृहशालायां दिव्यं चक्ररत्नं समुत्पन्नं तएणं से इत्यादि ततः चक्ररत्नोत्पत्त्यनंतरं स आ
युधगृहिकः आयुधशालाधिपतिः आयुधमिति आयुधगृहशालायां दिव्यं चक्ररत्नं समुत्पन्नं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्टतुष्टोऽ

एणंठसद्दे च तएणं तस्स भरहस्स रण्णो अ ण्णया कयाइ आउहघरसालाए दिव्वे चक्करयणे समुप्पज्जि
त्था तएणं से आउहघरिए भरहस्स रण्णो आउहघरसालाए दिव्वं चक्करयणं समुप्पन्नं पासति २ त्ता
हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए णंदिए पीतिमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए जे
णामेव से दिव्वे चक्करयणे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २

श्री णे ष उ

तं तुष्टः यद्वा हृष्टो विस्मितोऽस्तौ चक्ररत्नं समुत्पन्नं तोषं गतः यद्वातिसंजाते यस्य हर्षं चक्ररत्नद
र्शने तत्रैव पराम्पत्ते इत्यादिना वक्ष्यमाणस्वरूपे अत एव चित्तेन आनंदितः आनंदितं वा प्राप्तः प्रमोदमेव चित्तं यस्य स चित्तानंदि
तः मकारोऽलाक्षणिकः ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः नंदितः उत्तरोत्तरसमृद्धावितिमत्तं दिशाः यो इति प्रीतिराप्यायनं मनसि
यस्य स प्रीतिमनाः चक्ररत्नदर्शनात् उत्पन्नप्रीति रागितिमाति प्रकर्षतां प्राप्तः परमसौमनस्यं सुष्ठु मनस्कं च
जातमस्येति परमसौमनस्थितः हर्षवशविसर्पत् हृदयं यस्य स तथा अथ हर्षवेगजक्रियामाह
जेणामेवत्ति यत्रैव दिव्यं चक्ररत्नं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च त्रिःकृत्वः त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति

१४४

टि०×

कृत्वा च करयल जाव कट्टु इति पाठसंग्रहः करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु इति दृश्यं तत्र करतलाभ्यां परि
गृहीतो निष्पादितः करतलपरिगृहीतस्तं दशनखा अवयवा यस्मिन् स दशनखस्तं आवर्तनं आवर्तः शिरस्यावर्तो यस्य स शिरस्यावर्तः कंठे
कालेत्यादिवदलुक्समासः तमेवंविधं अंजलिमिति द्वयोर्हस्तयोरन्योन्यान्तरितांगुलिकयोः संपुटरूपतया
यदेकत्र मीलनं सोऽञ्जलिः तं मस्तके कृत्वा बद्ध्वेति चक्ररत्नस्य प्रणामं करोति कृत्वा चायुधगृहशालातः प्रतिनिष्क्रामति
प्रतिनिष्क्रम्य च यत्रैव बाह्योपस्थानशाला आस्थानमंडपः यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च करतल जाव त्ति पा
ठसंग्रहः जएणं विजएणमित्यादि जयः परैरनभिभूयमानता प्रतापवृद्धिश्च विजयः परेषामसहमानानामभिभवः यद्वा ज

णं करयल जाव कट्टु चक्करयणस्स पणा मं करेति २ त्ता आउहघरसालाओ पडिणिक्खमति २ त्ता जेण
णामेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणा मेव भरहे राया तेणामेव उवागच्छइ २ त्ता करयल जाव ज
एणं विजएणं वद्धावेति २ त्ता एवं वयासी। एवं खलु देवाणुप्पिआणं आउहघरसालाए दिव्वे चक्करय
णे समुप्पन्ने तं एअण्णं देवाणुप्पिआणं पिअ ट्ठयाए पिअं णिवेएमो पिअं भे भवउ २ तएणं से भरहे राया

यः स्वदेशे विजयः परदेशे अथवा जयः सामान्यतः उपद्रवाद्विविषयः विजयः स एव विशिष्टतरः प्रबलोपद्रवसम
र्दतसमुत्थः तेन वर्द्धापयति जयेन विजयेन च त्वं वर्द्धस्व इत्याशिषं प्रयुंक्ते इत्यर्थः वर्द्धापयित्वा चैवमवादीत् किं तदित्याह
एवमित्यादि एवं खल्विति एवमर्थे वाक्यार्थसंदेहे ऽकार्यः देवानुप्रियाणां भवतामायुधशालायां दिव्यं चक्ररत्नं समुत्
पन्नं तदेतत् णमिति वाक्यालंकारे देवानुप्रियाणां भवतां प्रियार्थतायै प्रीत्यर्थं प्रियं चक्ररत्नसमुत्पत्तिलक्षणं निवेदय
यामः प्रतिपादयामः प्रियमिष्टं भे इति युष्माकं भवतु अस्तु च तएणमित्यादि ततः स भरतो राजा

ऊंकारा।

तस्यायुधगृहिकस्यांतिके एतमर्थं श्रुत्वा आकर्ण्य निशम्य हृदयेनावधार्य हृष्टतुष्ट यावत्करणात् तुष्ट चित्तमानंदितं इत्यादि प्राग्वत् कंठ्यं विकसितवरकमलनयनवदन इति विकसितानि विकासीनि प्रामोदप्रकर्षाच्चक्षुषी वदनं च यस्य सः विकसितवर त्यादि विकसिता वकोशानि श्रेष्ठानि कमलानीव नयने वदनं च यस्य स तथा प्रचलितानि श्रेष्ठानि कटकानि वलयानि त्रुटितानि बाहुरक्षकाः केयूराणि अंगदानि बाहुमूलस्थभूषणानि मुकुटं च किरीटं कुंडले च कर्णाभरणे यस्य स तथा हारोपशोभितवक्षःप्रदेशो विराजमा

तस्स आउहघरिअस्स अंतिए एअमट्ठं सो॥ च्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठजाव सोमणस्सिए विअसिअ विअसिअवर कमलणयणवयणे पयलिअवरकडग तुडिअकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतरइअवच्छे पाल बपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभ मं तुरिअं चवलं णरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ २त्ता पा यपीढाओ पच्चोरुहइ २त्ता पाउआओ ओ॥ मुअइ २त्ता एगसाडिअं उत्तरासंगं करेइ २त्ता अंजलिमउ लिअग्गहत्थे चक्करयणाभिमुहे सत्तट्ठप याइं अणुगच्छइ २त्ता वामं जाणुं॥

नोरःस्थितो वक्षःस्थलं यस्य स तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः प्राकृतत्वाद्विशेषणानां परनिपातः पालंबेत्यादि प्रालंबो झुंबनकं तस्य प्रलंबमान लंबमानं घोलच्च दोलायमानं यद्भूषणमाभरणं तद्धारयति यः स तथा ससंभ्रमं सादरं त्वरितमौत्सुक्येन चपलं वेगवच्चेष्टया स्यात् यथा नरेन्द्रो नरपतिः सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति अभ्युत्थाय च पादपीठात्प्रत्यवरोहति अवतरतीत्यर्थः प्रत्यवतीर्य च पादुके अव मुंचति एगसाडियं एकशाटिकं एवंविधमुत्तरासंगं करोति कृत्वा च अंजलिमिति अंजलिना अंजलिकरणे मौलितौ मुकुलितौ अग्रहस्तौ येन स तथा चक्ररत्नाभिमुखः सप्ताष्टपदान्यनुगच्छति अनुगम्य च वामं जानुं॥

अंचेइ त्ति आकुंचयति उत्पाटयतीत्यर्थः आकुंच्य च दाहिणं जाणुं धरणीतलंसि निहट्टु त्ति निवेश्य करतल जाव अंजलिं कट्टु त्ति प देशे करतलपरिगृहीतमित्यादि प्राग्वत् ततश्चक्ररत्नस्य प्रणामं करोति कृत्वा च तस्यायुधगृहिकस्य यथामालिअं ति यथामा लितं मलिमविच्छरणे इति वचनात् यथाधारितं यथापरिहितमित्यर्थः मुकुटवर्जं मुकुटस्य राजचिह्नत्वात् मुकुटवर्जमिति वे त्यर्थः उमोअं ति अवमुच्यते परिधीयते यः सोऽवमोचकः आभरणं तं मुकुटवर्जं सर्वमप्याभरणं ददातीत्यर्थः दत्त्वा च विउलं विस्तीर्णं जीविकार्हं जीविकोचितमाजन्मनिर्वाहयोग्यं प्रीतिदानं तुष्टिदानमित्यर्थः दलयति ददाति दत्त्वा च

अंचेइ २त्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि णिहट्टु करयल जाव अंजलिं कट्टु चक्करयणस्स पणामं करेइ २त्ता तस्स आउहघरिअस्स अहामालिअं मउडवज्जं ओमोअं उ दलयइ २त्ता विउलं जीविआरिहं पीइदाणं दलयइ २त्ता सक्कारेइ सम्माणेइ २त्ता पडिवि स ष्ठे सज्जेइ २त्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे। तए णं से भरहे राया कोडुंबिअपुरिसे सद्दा ख वेइ २त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ विणी

सत्कारयति प्रवरवस्त्रादिना सम्मानयति तथाविधवचनादिप्रतिपत्त्या सत्कार्य सम्मान्य च प्रतिविसर्जयति प्रतिविसर्ज्य च सिंहासनवरगतः सन् पूर्वाभिमुखः संनिषण्णः ततः अवसरज्ञः किं कृतवानित्याह तए णं से इत्यादि ततः सिंहासनोपवेशनानंतरं णमिति पूर्ववत् स भरतो राजा कौटुंबिकपुरुषान् अधिकारिविशेषान् शब्दापयति शब्दापयित्वा च एवमवादीत् किमित्याह खिप्पामेव त्ति क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया विनीतां राजधानीं बहुमानविशेषणविशिष्टो जनस्तं स्वयं कारय तथा सैन्यमेनसंबंधः सभितरबाहिरिअं ति सहाभ्यंतरेण नगरमध्यभागेन बाहिरिका नगरबहिर्भागस्तेन या क्रियाविशेषणमिदं कि ष्करणम् आसितसिक्तेति आसक्त्या ईषदासिक्तानि शोधितानि सिक्तानि गंधोदकसंबंधदानतः सम्मार्जितानि कचवरशोधनतः सिक्तानि

उन्मा।श।

[illegible]

१४६

जं।३।

यत्रैव तन्मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति तत्रोपागत्य च मज्जनगृहमनुप्रविशति अनुप्रविश्य च समुत्तेत्यादि समुक्तेन मुक्ताफलयु-
क्तेन जालेन गवाक्षेणाकुलो व्याप्तोऽभिरामश्च यस्मिन् विचित्रेति विचित्रैरनेकरूपैर्मणिरत्नैर्बद्धं कुट्टिमतलं
बद्धभूमिका यत्र स तथा रमणीये स्नानमण्डपे तत्र स्नानपीठे इत्यादि णाणामणीत्यादि नानामणिरत्नैर्भक्त्या या चि-
त्रेण विचित्रा चित्राणि यत्र स तथा तस्मिन् एवंविधस्नानार्हपीठं स्नानपीठं तस्मिन् सुखनिषण्णः सुखेनोपविष्टः ततः किमि-
त्याह सुहोदएहिं शुभोदकैः सुखोदकैर्वा नात्युष्णैर्नातिशीतैरित्यर्थः गंधोदकैः श्रीखण्डादिरसमिश्रैः पुष्पोदकैः

जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छति। त्ता मज्जणघरं अणुपविसइ त्ता समुत्तजालाउलाभिरामे
विचित्तमणिरयणकुट्टिमतले रमणिज्जे ण्हा णमंडवंसि णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाणपीढं
सि सुहनिसन्ने सुहोदएहिं गंधोदए हिं पुप्फोदएहिं सुद्धोदएहिं पुणो कल्लाणग प
वरमज्जणविहीए मज्जिए तत्थ कोउयस एहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हल
सुकुमालगंधकासाइयलूहियंगे सरससु रहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते। पुष्परसमिश्रैः शुद्धोदकैः

स्वाभाविकैरुदकैरित्यर्थः न केवलं शरीरमलापनोदार्थं स्नातः किन्तु मंगलविधिनापि मज्जित इत्याह कल्लाणग-
इत्यादि पुनः शरीरमलापनोदानन्तरं कल्याणानि मंगलानि कायत्यावहतीति कल्याणकं प्रधानं च तन्मज्जनं च त-
स्य विधिस्तेन मज्जितः तत्थेति तत्र स्नानावसरे कौतुकानां रक्षादीनां शतैर्बहुविधैः स्नातो यत्कल्याणकप्रवरमज्जनं त-
स्यावसाने पक्ष्मलेति पक्ष्मला पक्ष्मवती अत एव सुकुमाला गन्धप्रधाना काषायिकी कषायरक्ता शाटिका तया लूषितं रूक्षितमं-
गं शरीरं यस्य स तथा सरसेत्यादि सरससुरभिगोशीर्षचन्दनेन अनुलिप्तं गात्रं शरीरं यस्य स तथा अहयत्ति अहतं मला- १४७

द्युपहतं सुमहार्घं बहुमूल्यं प्रवरं प्रधानं च वस्त्रं तेन सुसंवृतः परिगतः यद्वा अहतं सुमहार्घं वस्त्ररत्नं सुसंवृतं परिहितं ये-
न स तथा सुइमालत्ति शुचिनी पवित्रे माला च पुष्पमाला वर्णकविलेपनं च मण्डनकारि कुंकुमादिविलेपनं यस्य स तथा आ-
विद्धमणिसुवर्णे इत्यत्र शब्देन चन्दनमपृच्छति न तु विणशोभत्यादिना तस्योक्तत्वात् रवोक्तमेव विज्ञेयं आविद्धत्ति आविद्धानि परिहि-
तानि मणिसुवर्णानि मणिसुवर्णमयान्याभरणानि येन स तथा कप्पियत्ति कल्पितानि विन्यस्-
तानि हारोऽष्टादशसरिकः अर्द्धहारो नवसरिकः त्रिसरिकं प्रतीतं येन स तथा प्रालम्बो झुम्बनकं प्रलम्बमानो यस्य स
स तथा कटिसूत्रेण कृता शोभा यस्य स तथा। यद्वा प्रालम्बः प्रलम्बमानो यस्यैवंविधेन क-

अहयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुडे सुइमा लावन्नगविलेवणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्धहा
रतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकय से २ हे पिणद्धगेविज्जे अंगुलिज्जगललियकयाभ
रणे णाणामणिकडगतुडियथंभियभु ए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलउज्जोइयाणणे मउ
डदित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालं बपलंबमाणसुकयपडउत्तरिज्जे टिसूत्रेण सुकृता शोभा यस्य स तथा

तः परिधीयस्यापरिधीयस्य वा कर्मधारयः पिणद्धत्ति पिनद्धानि परिहितानि ग्रीवायां ग्रैवेयकानि ग्रीवाभरणानि
येन स तथा अंगुलिज्जत्ति अंगुलीयकानि अंगुल्याभरणानि ऊर्मिकाः ललितानि शोभावन्ति कृतान्याभरणानि च पुष्पादीनि य-
स्य स तथा णाणामणित्ति नानामणयो येषु एवंविधाः कटकत्रुटिका बाह्वाभरणानि तैः स्तम्भिताविव भुजौ यस्य अधिकरूपे-
ण सश्रीकः कुंडलत्ति कुण्डलाभ्यामुद्योतितं प्रकाशितमाननं यस्य स तथा मउडत्ति मुकुटदीप्तशिरस्कः हारेत्यादि हारेणावस्तृत-
माच्छादितं तेन च सुकृतरतिकं वक्षो यस्य स तथा पालंबत्ति प्रलम्बेन दीर्घेण प्रलम्बमानेन च सुकृतं पटेनोत्तरीयकं उत्तरासंगो
येन स तथा।

कल्पा॥

सुरहिअत्तिसुरभिकाभिःपरन्तोतुल्याभरणःपिंगलोऽन्नुतुल्योयस्य सतथा णाणामणोत्ति नानामणिकनकरत्नैर्विमलानिमहार्हाणि
णि महार्घाणि निपुणेन शिल्पिना ओअविअ उज्ज्वलीकृतानि परिकर्मितानि मिसिमिसिंतानि दीप्यमानानि यानि विरचितानि निर्मितानि सुर
चितानि सुसंधानि विशिष्टान्यन्योन्यविशेषवंति लष्टानि मनोहराणि संस्थितानि सम्यक्संस्थानवंति प्रशस्तानि लक्षणोपेतानि आ
विद्धानि परिहितानि वीरवलयानि येन यः कश्चिद्वीरः स मां विजित्य वलयान्येतानि मोचयत्विति स्पर्धया परिहितानि वलयानि वी
रवलयान्यत्र किंबहुणात्ति किंबहुना वर्णितेनेति शेषः कप्परुक्खएविवत्ति चेव शब्द इवार्थे अलंकृतविभूषितः कल्पवृक्षक इ
व यथा किल कल्पवृक्षोऽलंकृतो दलादिभिर्विभूषि षितश्च फलादिभिः तथाऽयमपि नरनाथोऽलंकृतो मुकुटादिभिराभरणै

छुहिअपिंगुलअंगुलाय णामणिक्का ण गविमलमहरिहतवणिज्जुज्जलविअमिसिमिसिंतविरइअसुसि
लिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठिअपसत्थआविद्ध १ २ वलए किंबहुणाकप्परुक्खए चेव अलंकिअविभूसिए
सकोरिंट जाव चउचामरवालवीइअंगे

र्विभूषितश्च वस्त्रचंदनवस्त्रादिभिरिति एवं विशेषेणैव डोतरादेवः सक्को
रिंटजावत्ति यावच्छब्दात् सकोरिंटमल्लदामेणं धरिज्जमाणेणंति कोरिंटकः पुष्पवृक्षजातिस्तत्पुष्पाणि मालांतेशोभा
र्थं दीयंते मालायै हितानि माल्यानि पुष्पाणि दामानि मालाः ततश्च सकोरिंटानि कोरिंटकाख्यकुसुमस्तबकवंति माल्यदामानि पु
ष्पस्रजो यत्र तत्तथा तेन धरिज्जमाणेणंति ध्रियमाणेनातपत्रेण विराजमान इति गम्यं चउचामरत्ति चउचामराणां वालवीजि
तांये वालास्तैर्वीजितमंगं शरीरं यस्य स तथा यद्वा यावत्करणादेव पाठ इति किं वाचनांतरगतः सविस्मयः चउचामरवालवीइअंग
सचेव किंभूतेनावरेण अमलपंडुलायंगतुल्येण अब्भपडलमिवामयहंदमिव कुंदकुसुमासारोपरिदेशात् अब्भपडलोपिंगलेक्कापि
शं सुवर्णकंदविकासिर्मितवान् उद्धरलेव यत्तथातेन तथा अविरलमधमसंदयवदमंडलमधमलेण अविरलयनेशिलाकाव
त्थेन समेत॥

१४८

सं शालाकायोगेन संदयति संदनमतिप्रोत्तत्र शालाकायोगात् वंडमंडलमनप्रलंबयहीमातत्तथातेन तथा पुंजरपिंकिंखनत
मंगलसयतनिबेअविनिअखिंखिणिमणिहेमजालविरइअपरिगयपेरंतकणगघंटिअपयलिअकिंकिणीतसुकसुमंडरसा
शालसोहिएणं मंगलानि माङ्गल्यानि शातनकिर्तिः शातसंख्याविशिष्टितिः विकेनानिपुणेन शिल्पिना खचितं यत्तत्तथा किंकिणी
किंतुइयंटिकाभिर्मणिहेमजालेन वरत्नकनकजालकेन विरचितेन रूतेन विशिष्टरचितेन वा परिगतं परिवेष्टितं यत्तत्तथा पं
र्यंतेषु प्रांतेषु कनकघंटिकाभिःप्रचलिताभिःकिंकिणीभिःकिणायमानाभिसुखरतुमधुरशब्दवतीभिःशालप्रशस्यमधुरप्रीयत्वात् शो
भितं यत्तत्तथा ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः ततस्त सप्पयरवरमुत्तदामलंबंतभूसणेणं सप्परसिणो आवरणविशे
षमुक्ताभिर्यान्निवरमुक्तादामानि प्रवरमुक्ता फलमालाभ्यामिलंबंतनिप्रलंबमानानि भूषणानि यस्य तत्तथा

र्तं तथा नरिंदवामपमाणरूंदपरिमंडलेणं न रिंदस्य तस्यैव राज्ञो वामप्रमाणेन प्रसारितभुजयुगलमानेन रुंद
विस्तीर्णं परिमंडलं वृत्तलावोयस्य तत्तथातेन छत्रः किंभूतेन सीआयववायवरिसविसदोसनासणेणं शीतातपवाता
वर्षविषजन्यानांदोषाणां शीतादिलक्षणादोषानांवानाशनेविनाशकं यत्तत्तथातेन तमरयमलबहलपडलधाडणपहाकरे
ण तमोऽधकारः रजोरेणुर्मलः प्रतीतः एषांबहलं घनं यत्पटलं वृंदं तस्य धाडनायाना शनीया प्रभाकांतिस्तत्करणशीलं यत्
तत्तथातेन उउसुहसिवच्छायसमणुबद्धेणं रूतौ कालविशेषे सुखासुखदेतुः रूतुसुखा शिवानिरुपद्रवाछाया आतपवारणलक्षणा तया
समनुबद्धं अनवछिन्नं यत्तत्तथातेन तथा वेरुलिअदंडसज्झएणं वेरूर्यमयदंडेसज्जितं विनाभितं यत्तत्तथा तेनतथावयर

Dr. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी

जं०प्र०३।

रामयवत्थिनिउणजोइअ अट्ठसहस्सवरकंचणसलागनिम्मिअं वज्रमय्यां बस्तौ शलाकानिवेशनस्थाने निपुणेन शिल्पिना यो-
जिताः संस्थिताः अष्टोत्तरसहस्रसंख्याः या वरस्वर्णशलाकास्ताभिर्निर्मितं यत्तत्तथा तेन तथा सुनिम्मलरययसुवट्ठवणं सुनिर्मलो
रजतस्य संबंधी सुष्ठुः प्रच्छादनपटो यत्र तत्तथा तेन तथा छत्रेण किं कुर्वता निउणोविअमिसिमिसिंतमणिरयणसूरमंडलविति-
मिरकरनिग्गयग्गपडिहयपुणरविपडंतचंचलमरीइकवयं विणिम्मुअंतेणं ति निउणेन शिल्पिना निउणं यथा स्या-
त्तथा उपचितानि परिकर्मितानि मिसिमिसिंतानि देदीप्यमानानि यानि मणिरत्नानि तेषां चंचलमरीचीप्रसरचंचलमरीचिक-
वचं सौर्यकवचस्थं विनिर्मुंचता निस्सृजता छत्रेण॥ वचं विशिनष्टि सूरमण्डलादिस्फारमंडलात् ये विनिर्गताः प्रसृताः वितिमि-
रा नाशितान्धकाराः कराः किरणास्तैर्निर्गताग्रैः प्रतिहत पश्चाद्वर्त्तनशीलत्वेन प्रत्यापतन्ति प्रत्यावर्तमानानि स्खलितकवचं

मंगलजयसद्दकयालोए अणेगगण- नायगदंडनायगजावदूअसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे।

गच्छेनात्पत्रः पानत्राणि नातिप्रतिहतानि तेरास्य तानि येन स सूरमण्डलवितिमिरकरस्तनरपि प्रत्यापदत्या-
प्रतिहतस्मात्स्वं चलमरीचिकवचेन विशेष्यपाद नकर्मधारयः छत्रवि शेषणानाम निवेशनरचना आर्षत्वादेवमपि हि दं-
डेन च अतिलावकतया एकदंडेन च इष्टत्वात् स प्रतिदंडेन धरिष्यमाणेन ध्रियमाणेन आतपत्रेण छत्रेण विराजमान इति प-
देवा पर्यवसानं नमाप्योपपातिकादवसातव्यं च अत्रवसृत्वं मंत्रसुत्वात मंगलत्ति मंगलप्रतोजय शब्दः कृतोजनेन आलोके दर्शने
यस्य तत्तथा अणेगगणनि अनेकगणनायकदंडनायकयावद्दूतसंधिपालैः सार्द्धं संपरिवृतः अनेके ये गणनायकाः प्रकृतिमह-
त्तराः दंडनायकास्तंत्रपालाः यावच्छब्दात् राईसरतलवरकोडुंबिअमाडंबिअमंतिमहामंतिगणगदोवारिअअमच्चचेडपीढ-
मद्दनगरनिगमसेट्ठिसेणावइसत्थवाहइति दृश्यं तत्र राजानो मांडलिकाः ईश्वरा युवराजानः अणिमाद्यैश्वर्ययुक्ता वा तलवराः प-
रितुष्टनरपतिप्रदत्तपट्टबंधविभूषिता राज-

सीना यामाद्बिकाः छिन्नमडंबाधिपाः कौटुंबिकाः कतिपयकुटुंबस्वामिनोऽवलगका ग्राममहत्तरा वा मंत्रिणः सचिवाः म-
हामंत्रिणो महामात्याः मंत्रिमंडलप्रधानाः हस्तिसाधनाध्यक्षा वा गणकाः ज्योतिषिकाः भांडागारिका वा दौवारिकाः प्रतीहा-
रा राजद्वारिका वा अमात्याः राज्याधिष्ठायकाः चेटाः पादमूलिका दासा वा पीठमर्दा आस्थाने आसन्नासन्नसेवका वयस्या इत्य-
र्थः वेश्याचार्या वा नागरा नगरवासिप्रकृतयो नगरनिवृत्तराजदेयविभागाः निगमाः कारणिका वणिजो वा श्रेष्ठिनः श्रीदे-
वताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमांगाः सेनापतयो नृपतिनिरूपितचतुरंगसैन्यनायकाः सार्थवाहाः सार्थनायकाः दू-
ता अन्येषु राजादेशनिवेदकाः संधिपाला राज्य- संधिरक्षकाः ततो द्वन्द्वस्तेरिह इतीयाबहुवचनलोपो दृश्यः सार्द्धं

धवलमहामेहणिग्गए इव जाव ससि- व्व पिअदंसणे णरवई धूवपुप्फगंधमल्लहत्थगए म-
ज्जणघराओ पडिणिक्खमइ त्ता जेणेव आउहघरसाला जेणेव चक्करयणे तेणामे-
व पहारेत्थ गमणाए तए णं तस्स भ- रहस्स रण्णो बहवे ईसरजावपभिईओ॥

तिसार्द्धं सहेत्यर्थः न केवलं तत्सहितोऽपि तैः सं- मितिः समंतात्परिवृतः नरपतिर्मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामतीति योगः
किंभूतः प्रियदर्शनः क इव धवलमहामेघनिर्गत इव यावच्छशी यावत्करणात् गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाण मज्झे
इति दृश्यं तथा शशिवत्ति यतोऽत्र संबंधस्तत्र ग्रहगणदीप्यमानऋक्षतारागणानां मध्ये इव वर्तमान इति नरपतिर्नराणां
रक्षिता धूपपुष्पगंधमाल्यहस्तगतः धूपाः प्रतीताः पुष्पाणि ग्रथितानि गंधा गंधद्रव्याणि माल्यानि ग्रथितपुष्पाणि ततो द्वन्द्वस्तानि हस्तगतानि य-
स्य स तथा हस्तगतानि यस्य स धूपपुष्पगंधमाल्यहस्तगतः एवंविधः सन् मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामतीति शेषः योजितं शतिनिष्क्रम्य च यत्रैवा-
युधशाला यत्रैव च चक्ररत्नं तत्रैव प्रधारितवान् प्रवृत्तिमधारितवान् विकल्पितवान् गमनाय प्रावर्ततेति भावः । तए णं तस्सेत्यादि तत्र

मणिरुः संवेधितो वदवई सरयावणमत्तनयः यावच्छरणात्तलवरादीनाम विग्रहः ततस्येसुवसत्तनयोजनाः आव्येगइ अनि
अव्येद्धकाः पयदस्मगताः एवंउत्पलदस्मगताः यावत् ज्ञानसदस्मपत्रदस्मगताः यावच्छरणात्तजुदनलिनमोगंविकुउ
वीदमदाणुंउवीकादिदस्मगताग्राह्याः एवंविधाः संतानेसरतंराजानं इष्टतः इष्टतोऽउगच्छंति व नयणमित्यादि ततमस्य
लरतमणिरुः संवेधितोवदाः खुयेत्यादिगाथायुग्म तत्रजुसाः जुलिकाः वज्रजंया विलान्यविलानदेशोत्पन्नाः वामतिकाः अ
संतइत्वदेदाः छत्वोनतमदयकोशावा वटतिकामउद कोशवकाधः कायाइत्यर्थः नानाहंडाः वङ्गीयविबरातिथनानार्थाः

अण्णगइआपउमदवगया अण्णगइआउ | मलदवगया जावअण्णगइआसयसदस्सपत्तदवगया
नरदंसयाणं पिठउरअणुगइंति ततेणंत | नरदस्सरस्सोवरुउ खुयाविलातिवामणि वडलाउवड
रीवउसिआउ जोणियापल्हविआउग | सिआवादगणिआउरलासिअलउसिअदमिली सीह
दलितदआरबीउलिंदी अपक्कणिवदली | संमा सवरीउपारसीउअर अण्णेगइआ वंदणकलसद
वगयाउ भिंगारआदंसथालपातिसुपतिठव | रयकरगरयणकरंडगउप्पवणेरीमल्लवण्णचुण्णदवगया
वत्थगंधदवगयावत्थआसरणलोमदवचंगेरी

देशोत्पन्नाः वकुशिकाश्ववकुशदेशोत्पन्नाः नानादेशाः एवंयवनि
काः पह्लविकाः ईसिनिकाः वासगणिकाः लासिकाः लकुशिकाः द्रविड्यः सिंहल्यः आरब्यः पुलिंदिकाः पक्कणाः वहलि
काः मुरुंड्यः शबर्यः पारसिकाश्चेति तत्तद्देशोत्पन्नत्वेन तत्तज्जातिविशेषात्तत्र्येनवावाच्याः तासांमध्ये अप्येककावंदनकलशं
गृहीत्वागताः वंदनकलशादयोगतायाः तानास्रया एवमप्येककाभृंगारादर्शस्थालीपात्रीसुप्रतिष्ठवातकरकरत्नकरंडकपुष्प
चंगेरिकामाल्यवर्णचूर्णगंधदस्मगताः वर्णगंधदस्मगताः तत्रवातकरकाजलशून्यकरकाःतथावस्त्राभरणलोमहस्तचंग
री

पुष्पपटलकदस्मगताआप्पेककावाच्याः अत्रलोमहस्तामयूरपिच्छपुंजनिकायावदप्येककालोमदस्मगताः सिंहलोमहस्तचं
गेर्यः प्रतिपादिता अत्र चकेवलालोमहस्ताःइतिनपौनरुक्त्यमिति यावच्छरणात् आप्येककाःपुष्पपटलकमाल्यपटलकचूर्ण
पटलकगंधवस्त्राभरणसिद्धार्थकदस्मगतावाच्याः एवंपुष्पाणिमुत्कलानि माल्यानिग्रथितानीतिविशेषो ज्ञेयइति अप्येकक
याः सिंहासनदस्मगताः छत्रचामरदस्मगताः तैलसमुद्गकदस्मगताः एवंकोष्ठपत्रचोयकतगरैलादहरितालहिंगुलकम
नःशिलांजनसमुद्गकदस्मगतावाच्याः सर्वाण्यप्यमूनितैलादीनिपरमसुगंधिगंधोपेतानिवक्तव्यानि अप्पामवार्य

पुप्फपउलगदवगया जावलोमदवगया | अप्पेगइआउ सीहासणदवगयाउ छत्तचामरदवगयाउ ते
ल्लसमुग्गकोठसमुग्गपत्तचोयअगरतगरएमे | ला | यहरिआलहिंगुलयमणोसिलाअंजणसमुग्ग
१० २ आप्पेतालिअंटदवगयाउ अप्पे | धू | व | कडुच्छदवगयाउ तरदंसयाणं पिठउरअणुगच्छंति त
तेणं सेभरहेराया सविड्डीए सवजुईए | ए | सववलेणं सवसमुदयेणं सवादरेणं सवविभूसा ए
सवविभूतीए
सतिपाटदधिचक्रामाःसंप्रदाय सामाद तेसेकोउद | यादि उक्तार्थंवनवरंतैलादीनांसमुद्गकावक्तव्या
मत्रस्वासवोऽजनविशेषःउगंधवसविशेषोवासमेलावत अप्येतालवृंतहस्ताद्धि अप्येककास्तालवृंतदस्मगताः अप्येककाधूपः
कडुच्छुकदस्मगताः सरतेराजान इष्टतःइष्टतोऽउगच्छंति वं नयणमित्यादि ततस्सदनंतरं सभरतोराजा वक्ष्यमाणप्रतिगच्छत् सर्व
र्या यत्रैवायुधगृहशालातत्रैवोपागच्छतीतिसंबंधः तत्रसर्वर्द्धिः समस्तावरत्नधनाकया तयायुक्तइतिसर्वत्राध्याहार्य एवमग्रेतन
पदेष्वपिताव्य सवजुइएत्तिचुइमित्यणइतिवचनात्त्युतिःसंयोगासावपरस्परोचितपदार्थानामितिगम्यंसर्वबलेन सर्वोपे
मेन सर्वसमुदयेन सर्वपरिवारसमुदायेन सर्वादरेण सर्वप्रयत्नेनसर्वविभूषया उचितनेपथ्यादिकरणेनसर्वविभूत्या सर्वा

जंबा॥

ईनसद्भवत्वेत्यादि सर्वाणि वस्त्राणि पत्नीमां निवृत्यानि शुक्लकृष्णमानि गंधगंधवासामालानि उपदामानि अलंकाराण्यालं
रणानि नानावर्णाक्लेर्याविन्नुषा नायेन्यर्थः सर्वतुभिः श्रितिः सर्वत्रयोगायां चाहस्मिन्संगाताये निनादः प्रतिशाशास्मिन् श्रयप्रावी
ऋानो ऋषादिपदार्थानां सर्वश्वेसन्यापि मदच्चं तस्मादपीप्ततश्चाद मदयाद्रोपत्रि मदर्याधुकृश्तिगमं जावन्ति यावन्मदर्तु
कृत्वाव्रस्वर्याणं प्रमक्सम्क्तुगपद् उवादिते ध्वनितेनेत्यावद्दशात् सर्वमुक्ता दानिपातकानेवमदच्छ विशिष्टानि द्रष्टव्या
ति संरवपणावन्यादि त्रांरवाः कंडु पणवोमन्यटदः सेरीउक्ताद्भवा रवरं तुल्लनालिः करटिमहत्रीवलयाकारानसपतोनठेन्

सवेवज्रवाद्गंधमाल्यालंकारविभूषाय सर्वा॥ उभिश्रसदसात्रिनायणं मदयाइहीप जावमदयावरउभिश्राल्
प्रासप्रणवाइणां संरवपणवप्रदहलो। २ जलरिवरसुद्विसुरस्रुपइगडुउ दिनिग्योसपणाइाणं जेणेव
आउरुटपरसालानेणीवउवणंतति आलो प व द्धरयणास्स्रपणां मंकडरद्गलो मदच्छपपणसुमतिस्त्रा वद्ध
रंयणं प्रमत्र्यतित्रा दिव्या पदगाध्वगाय अस्क म्दे इरत्रा मवसेणाणमीसवेरवंदणाणं अग्गुलिपद्रत्रा अगं
दिंवरद्दिंगंध्वेदि मन्देवदि अत्रितानित्रा उ। यादसदणामल्लगंध
णेसरस्रदाकादस्स्रकड्क्का तिवलितलाउ

रओमर्दलःसदंगो रमयः उडुलिदेवता यंपणानि र्षपोध्वनि सादिनेत्युपतिवा हस्मेनजेणेव ति याने वातुध्वयदच्छालानत्रैवोर्पिग
श्रति तयागत्य आलोकेप्रदिव्रकरत्नस्यवन्दनत्तस्यप्रणामं दानि रूपावय नेत्र वद्धरत्नं ततैवोपागत्य ति उपागत्य वलोमः
हस्तकं मयूरपिच्छेतुजनिसापमार्ज्जा ति हाल्लेनग्लानि पदामराव वन्दरतन्मा इंपति पदामर्जदिव्यया उदकधारया अनु
स्केन्दति श्रसदगति श्रितिःसर्वत्रःसिंचति श्रसदग्रच सरसेनगोशीर्षचंदनेन विलिपति अनुलिप्य च अगोविंडुत्यादि अग्रेवप
वित्रकैः वरेः प्रधानैः गंधैर्माल्यैश्चार्चयति पतितदेवतानस्कित्रघ्नादसदणामित्यादि उपायाणामसेत्यादि माल्यारोपणं गंधारोपणं १५१

वस्त्रालंकारारोपणं पुष्पारोपणं वस्त्रारोपणं आभरणारोपणं करोति कृत्वा च वज्ररत्नमयतन्दुलैः स्वच्छैः श्लक्ष्णैर्मसृणैः सितैर
जतमयैः अच्छैरसोपेघीतः श्लक्ष्णाः अन्यासत्त्वप्रतिबिंबाधारत्वात् इति निर्मलाइतिताव; तिवाततंडुलाश्च अच्छरसतंडुल
राष्ट्रैर्दिव्यतंडुलैरित्यर्थः द्वयोरपि पदयोः ह्रस्वपदस्यादीर्घता प्राकृतत्वात् यथावयवमयाणो माइताहो तेष्वाष्टावष्टौ स्पष्टं
रचितं मंगलकानि मंगल्यवस्तूनि स्वस्तिकादीन्यालिखति यद्वा अष्टाविति संख्यावाचकः शब्दः अष्टमंगलकानीत्यखंडसंज्ञा
अष्टानामपीति अथाष्टानामपि नाम्नां व्यक्तिमाह तंजहेत्यादि तद्यथा स्वस्तिकः १ इत्यादि व्यक्तं प्राकृतत्वाद्विशेषणलोपाद्रष्टव्यः अ

वत्थुत्थवत्थारुहणं आभरणारुहणं करेइ तिरत्ता अच्छेहिं सण्हेहिं सेएहिं रययामएहिं अच्छरसातंडुले
दिं वद्धरयणामएहिं अठठमंगलए २ लिहइ तंजहा सोत्थिअ सिरिवच्छ णंदिआवत्त वद्धमाणग
सहासणपमच्छदकलसगद्दपणए अ ठ मं गलए आलिहित्ता काऊणं करेइ उवयारं किं ते पाडलम
छिम्नवेपगअसोगतुस्सोगवद्धमंजुरि ण वमालिअबउलतिलयकणवीरकुंदकुज्जयकोरिंटपत्तदम
णायवरसुरहिसुगंधगंधिअस्स कयग्गह गहिअकरयलपठ
ठोमंगलकान्यालिख्य कृत्वा उपचारं ति उ

पचारं वक्ष्यमाणं पूजाप्रतिपत्तिं करोति अथोक्तमेवार्थं किंतइत्यादिनाप्रपञ्चयति पर्यन्तसूत्रेणव्यक्तीकरोति किंतया।
उलमित्यादि किंतदित्याह पदर्शनार्थं पाटलमल्लिकाचंपकाशोकपुन्नागचूतमंजरी नवमालिकाबकुलतिलककण
वीरकुंदकुब्जककोरंटकपत्रदमनकानां यथायोगं ह्रस्वत्वप्राकृतत्वात् येवराः प्रधानाः सुरभयः सौरभ्यवंतः गंधाः।
शीलं नवमालिकाचांगंधपणिसमयार्थकयग्गहति मैथुनप्रथमसंरम्भ सुखवृत्तेवनायदृशवन्याः पंचांगुलिभिःकेशोपदणंक
चयहस्तेन कचग्रहेण गृहीतः कचग्रहगृहीतः तथा करतलादिमुक्तः सन् प्रभ्रष्टः करतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तः प्राकृतत्वादेवं प

ऊेष्ठा।ष।

[illegible]

१५२

यति

[illegible]

शति अत्र प्रविशन् स पुनरिति प्रभुन्नाजालाकुलाभिराम इत्यादि तदेव नितरां चैव यथा प्रत्युक्तं क्रियतूरमित्यादि जाव धवलंति याव
द्धवलमहामेघनिर्गत इव यावच्छशिवत्प्रियदर्शनो नरपतिर्मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च हयगयेत्यादि हयगजर
थाः प्रतीताः प्रवरवाहनानि प्रधानवेगसरादीनि यथा हयगजरथाएव प्रवरवाहनानि तानि लटाश्च योधा राम्भेघाट कराः रदा
नि तेषामपि पदकरत्निसमूहकामैः समूहैरित्यर्थः संकुलाव्याप्ता या सा तथा एवंविधयासेनया केउन्नतया पहिअत्ति प्रथिता

तेणेव उवागच्छइ२त्ता मज्जणघरं अणुपविसइ२त्ता मणुन्नाजालाकुलाभिरामे तदेव जाव धवलमहामेहनिग्गए
इविव जाव ससिव्व पियदंसणे णरवई मज्ज णघराउ पडिणिक्खमइ२त्ता हयगयरहपवरवाहणभड
चडगरपहकरसंकुलाए सेणाए पहिअ कि त्ती जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव आभिसेक्के
हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ२त्ता अंजण गि रिकूडसन्निभं गयवई णरवई दुरूढे तएणं से भ
रहाहिवे नरिंदे हारोत्थयसुकयरइए कुं डलउज्जोवियाणणे मउडदित्तसिरए णरसीहे णरव
ई णरिंदे णरवसहे मरुअरायवसभक प्पे अब्भहियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे पसत्थमंगलसएहिं

नाविख्याता कीर्तिर्यस्य स तथा केनापि प्रकारेणोत्तमराजाऽस्यास्ते तत्वेवं रूपेण विख्यातकीर्तिना गिरित्यर्थः जेणेवत्ति यत्रैव बाह्योपस्था
नशाला यत्रैवाभिषेक्यं हस्तिरत्नं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च अंजणत्ति अंजनगिरेः कूटकोतितं बोधिरवारोति यावन्नरपतिर्वशेन
उपविशनार्हं च हत्वांजनगिरिकूटकसदृशं गजपतिं दशमिरत्नं नरपतिः दुरूढत्ति आरूढः इति च तएणमित्यादि ततः स नरता
धिपो नरेन्द्रः हारोत्थयेत्यादि प्राग्वत् मरुअरात्रि मरुजयजानाशाविंशा सदृशः पतीनां मध्ये रूपलकल्पोऽरूपसमानः अत्र तत्रार्थः
अभ्यधिका राजतेजोलक्ष्म्या दीप्यमान प्रशस्तानि प्रशस्यैः अंवाः मनःप्रीतिकरैः जयनदेत्यादिलक्षणैर्मंगलशतैर्मंगल
ज्ञातस्व वाक्यैः शब्दैरिति गम्यं १५४

संस्तूयमानो वंदिभिरित्यध्याहार्यं तथा जयशब्दः कृतलोके दर्शितं यस्य स तथा दक्षिणवं धत्ति दक्षिणं धवरगतं स कोरिंटमाल्य
दाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवरचामरैरुद्धूयमानैः २ श्रीवं व प्राकृतत्वात् यक्षसहस्रपरिवृतः अन्यदेवेश्च मरणे ईश्वरपतिः वि
श्रमणानामाधनपतिरित्यर्थः तस्यापि यक्षसहस्रपरिवृततयात् अमरवइत्ति अमरपतिरिंद्रस्तस्य संनिभा या कादित्यात् ऋद्धि
स्तया प्रथितकीर्तिः गंगाएत्ति गंगाया महानद्या दाक्षिणात्ये कूले गामागरत्ति ग्रामाः प्रसिद्धा आकराः लवणाद्युत्पत्तिस्थानानि नग
कराणां गम्या वा आकरादिभ्यः कराद्यः नगराणि न विद्यते करो येषु तानि नखादयइतिपातनात् नगोऽनादे शास्तावः खेटा

संथुव्वमाणे जयसद्दकयालोए दक्खिणंधवरा गए सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेअवर
चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं२ जक्खसहस्स प रिवुडे वेसमणे विव धणवई अमरवइसन्निभाए इड्ढीए
पहिअकित्ती गंगाए महाणईए दाहि णि ल्ले णं कूलेणं गामागरनगरखेडकब्बडमडंबदोणमुहपट्टणास
मसंवाहसहस्समंडिअं थिमिअमेइ णी अं वसुहं अभिजिणमाणे अग्गाइं वराइं रयणाइं पडिच्छमा
णे तं दिव्वं चक्करयणं अणुगच्छमाणे

निपांसुप्राकारनिबद्धानि कर्बटानि कुत्सितप्राकारवे ष्टितानि मडंबानि सर्वत
तीयगव्यूतांतर्ग्रामरहितानि द्रोणमुखानि बाहुल्येन जलनिर्गमप्रवेशानि पट्टणानि नौभिरेव गम्यानि आश्रमास्तापसस्थानानि
संबाधाः यात्रासमागतप्रभूतजननिवेशाः तेषां सहस्रैः परिमंडिता थिमिअत्ति स्तिमिता निश्चला भयवर्जितेत्यर्थः मेदिनीयामन
गरादीनामास्पदत्वाद्यस्याः सा मेदिनीमत्रिना॥ कांतां उत्तमां परानाक्रांतां विदाय बोधजनानां मनागपि भयात्पादने
न तास्यास्तत्र यपदेशादिति मेदिन्यपि भयवर्जितेत्य र्थः एवंविधां वसुधां पृथिवीं अभिजिणत्ति अभिजयन् स्ववशे स्थापयन्
स्त्रिर्जिन्स्वायत्ता कुर्वन् इत्यर्थः अग्गाइं ति अग्राणि श्रेष्ठानि तान्यपि प्रधानान्यपि स्फुरत्वाद्वराणि वरा

MEMORIAL

ऊ॥२।

[illegible]

[illegible]

[illegible] १५५

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ज्ञाता

उपागमय्य कौटुंबिकपुरुषान् शब्दापयति शब्दापयित्वा चैवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः हयगयेत्यादि हय
गजरथवरयोधकलितां चतुरंगिणीं सेनां सन्नाहयत चाउग्घंटंति चतस्रो घंटा अवलंबमाना अस्य तस्य इतिरुप
मासचउग्घंटस्स आश्वरथस्य यानात् आसरहेति अश्वप्रधानो रथोऽश्वरथस्तं चकारः समुच्चये प्रतिकल्पयत सज्जीकुरुत
तिस्रः कौटुंबिकपुरुषास्तथैव कुर्वन्तीत्यादि मज्जनगृहमनुप्रविशति अनुप्रविश्य च स्नात इत्यादि यावत् चाउग्घं

टा कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावेत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया हयगयरहपवरजोहकलियं
चउरंगिणिं सेणं सन्नाहेह चाउग्घंटं आसरहं पडिकप्पेह तए णं से सेणिए राया मज्जणघरं अणुपविसति ण्हाया
पुत्रतदेव जाव धवलमहामेहनिग्गए॥ जाव मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमइत्ता हयगयरहरहजे
रहवाहणा जाव सेणाए पडिअक्कि(?)... ओव्वाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणेव चाउग्घंटे आ
सरहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आरुहेइ आरुहित्ता तए णं से सेणिए राया चाउग्घंटं आस
रहं दुरूढे समाणे हयगयरहपवरजोहकलिया चउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे महया भडचडगरपहकरवंदा
परिक्खित्ते वद्धरयणादेसिअमग्गो अणेगरायवरसहस्साणुजायमग्गो महया उक्किट्ठि॥

आसरहं दुरूढे इति प्राग्वदिज्ञेयं तए णमित्यादि ततः स श्रेणिको राजा चतुर्घंटमश्वरथमारूढः सन् हयगजरथप्र
वरयोधकलितया सार्धं सेनया संपरिवृतः महता भटचटकरपहकरवृंदेन भटानां चटकरप्रधानां पहकराः समूहसमा
ह्रवानां तेषां वृंदेन परिक्षिप्तः परिसमंतात् वेष्टितः वद्धरयणत्ति वद्धरत्नेन देशितो मार्गो यस्य स तथा अणेगरायत्ति अनेक
निराजवरसहस्राणि तेषामनुजातः पृष्ठतो गमनेन मार्गो यस्मात् स तथा महता उक्किट्ठित्ति उत्कृष्टिसिंहनादकलकलरवेणेत्यादि
द्रष्टव्यः

सिंहनादः प्रतीतो बोलोऽव्यक्तध्वनिः कलकलश्च व्यक्तवचनसमुदायः तेषां रवेण समुद्ररवभूतमिव कुर्वन्नित्यर्थः कलकलरवेण समुद्ररवभूतमिव कुर्व
न्निति पक्षकार्यप्रधानानां वा गणानां बहुत्वाच्चाव्यक्तध्वनयः इत्यर्थः ततश्च उक्किट्ठिसिंहनादबोलकलकलरवेण पक्खुभियत्ति प्रक्षुभितः
तमहासमुद्ररवभूतमिव सेनामिति गम्यं कुर्वन् सर्वद्धिंगति सर्वर्थ्या मागधतीर्थनमागधनामा जलावतरणमार्गेण
लवणसमुद्रमवगाहते किंपर्यवगाहतेत्याह जाव सेरहस्येत्यादि यावत् सेरहस्य रथवरस्य कुर्पर (?) रथावयवविशे
षो वाड्र्यपातौ चक्रनाभिस्तेजलमवगाहते इत्यर्थः यतुक्तं आततदुपधनुः पाणिः समरेपागरंततः रथवरनाभि
रजलं यावदगाहत १ इति श्रीअजितनाथचरिते तए णमित्यादि ततः स सेरहणिको राजा उरगानरु

पोढाणोप्पबोलकलकलरवेणं पक्खुभिय महासमुद्ररवभूयंपिव करेमाणे रायगिहस्स नयरस्स
ह मागहतित्थेणं लवणसमुद्दं अव गाहति जाव सेरहवरस्स कुप्परा उल्ला तए णं से सेर
हिरायाओ उरगा निगिण्हइ निरत्ता रहवा वेहरत्ता धणुं परामुसइ तए णं से ज्झडइसुगं तबालचंद

श्री रुप्पप्पउरगाविति विवेसन्ना ख्यानं पुत्रकं तद्धात्र पवरदामतीर्थसाधनावसरे चउद्दिति परिनचं:
संख्यायाः तस्मिन्मागधदिराधिपतिर्वा रोऽवसानच्याः निरुद्धाति गतिनिरोधेन रहतिनिरुद्धस्थवरथं स्थापयति र
थं स्थापयित्वा धनुः परामृशति स्पृशतीत्यर्थः च अवसरतः किंभूतं वानित्याह तए णं तमित्यादि ततः परामृशति
तं तदुच्यमानविशेषणविशिष्टं धनुरिति वरं दीर्घा वैशाखस्थानेन स्थित्वा आयतकर्णायतं च इषुं कृत्वा इ
दं दिशुपदेवलोकस्मादीनिव चनानि तथोवाच इत्युत्तिसम्जानीतिसंबंधः तत्र धनुषो वर्णकमाह धनुः किंलक्षण
मित्याह अइरुग्गतमित्यादि अचिरोद्गतबाल चंद्रस्य तत्कालोदितस्य शुक्लपक्षद्वितीयायां निशाकरः यथातथैव॥

पिबंदो वनपिंतिवस्यानन्तूवाणामो वनावसरेऽतिवक्रताज्ञापनार्थं इंद्रधनुष्यप्रतीतं तयोः सन्निकाशं वक्रतयान्तुल्यं तद्वि
णाद्गनबालवंदिंद्रधनुः सन्निकाशं वरमद्दिमन्ति वरमद्दिषः प्रधानपेशलयोह मांसयंदर्थाध्याता दर्शितसन तथाविध परिप
लनयाषणादिनाविशेषणात् दर्शनात् प्राकृते चाविशेषणयोः परनिपातः ततश्च हसदर्शितवरमद्दिष इति संपन्नंतस्य हः
इति विदग्धदुर्लनिषण्णं यतं पिष्टिदं यत्पृष्ठं गविषणं तस्याप्यत्रं कोटिविलासोऽतिशायिनाकलरुणं रवति तनरविनमिव
यस्मात् प्रधानलोकेऽपि तथाविधपदिषस्य गरवं मानिषण्णं धनुः प्रबलं बलवताऽपि नामयितुमशक्यमनस्तदुपमा एवमत्रेषण्ड
पमानिदानं परिभावनीयं तदरमद्दिषहसदर्शितम्। इहयनस्य गायरवितसारं उरगाति उरगावरस्य प्रधानस्तुरगः प्र

इंदधणुमणिगास वरमद्दिसदरिनद।
वलयवरपरद्दुअसमरत्तलनीली।
रयणयं दिढाजालपरिस्थिदं तमितं।
पिच्छदरयणासिंगमारइअसारं उरगावरपवरगा।
निरधंतधोतपदं निउणाविज्जमिसिमिसिसिंतमणि।
समणतरणिकिरणतवणिज्जबदविंधं॥

वरगवलंच प्रधानमहिषश्रृङ्गं प्रवरपरभृतस्य प्र   धानकोकिलः स्तमरत्तलं वषट्पदहंदं नालीव प्रतीता नतस्निग्धं
समस्तविस्तृतं ध्यानमदध्यानवतेऽस्माद्वलन् धौतं जलेन प्रक्षालितमिव इंद्रं इहं प्रत्यं वा वर्ज्जसकलमपियस्मात् उरग
वरप्रवरगवलप्रवरपरभृतप्रमरत्तलनालीस्निग्ध ध्यानधौतदृष्टं निउणाविरूप्तानिउणो नशिल्पिना उविरूप्ति उपिताः
परिकर्मिताउत्कालिता सिमिसिमिसिंतन्तिमिसिमिसिमायमाना विकटविकायमाना या मणिरत्नयंटिकामालासंजालेन सम्
देत परिस्प्तिमं यत्रनिउणो पितमिसिमिसायमानमणिरत्नयंटिकापरिस्प्तिमं तमितमरुणति तमित्रं वियद्दत् तमणरतणिसतवे
रदितमद्दर्यमणयोरिवकिरणा यस्यैवं विध्वयत्नपतीमंरक्तनवंवं धानिवद्धानिविद्रोतिवद्धवर्तिंसवं विचयमत्व

कोतिलावनानियम्पिर तन्निदिन्नरूणतरणिकिरणतपनीयबद्धविद्धं दद्दरति दईरस्थमलयस्थदर्दरमलयोनावदगिरी दंयातेम्
यमाणपदंमात्पकमनसिंबध्यातइतिववनात् दर्दरगिरिर्मलयगिरिश्चतयोः शिखराणि कूटानि तत्संबंधितायेकेसरचामरवा
लाः सिंदक्तधवमरउत्तकेशाश्च्छर्दवेडाश्वतत्वरूणानि विद्रानियत्रतत्तथाय यानकूवधाकेसरस्तत्रयं जानरूपोरूसन्तंतकिंकूल
नेद्यातिपवित्रमानि उरविविशि दृववर्णाद्दंच सानकविशेषा स्यादतादर्दरादिसंबंधिप्रतिपादनं तथाच दर्दरमलयगिरिशिख
रकेसरस्य चामराणि वसतीनानि वालस्वसर्पाः शरदंडाश्चेतानिवद्धानिविद्रानि यत्र तत् दर्दरमलयगिरिशिखरकेसरच
रमरव्यालादंवंडविद्धं तत्रकेसराणधनुः सजार्थं   ।चामराणि तुलटस्यानंगतत्वमनवकानि सद्भूतान्येवापाद्यकेनयाद्दि

दद्दरमलयगिरिसिहरकेसरचामरवाल।
णतडावं वलडावं डाविश्चंतकरणं।
इवंदविंधं कालदरिनरत्नपीतउल्लिलवद्ध पदारुणं संपि
धप्पगदेऊणं सेनरवती उपुंब वरवयरकोदिमं॥

णं ऊंतिउनयाहृउपमानत्वात् वालार्द्धवंडो।   चालिखित्विचरूपाविति कालदरितत्रिरूपतालरत्नापीतउल्
वर्णाः बद्धोबद्धप्रकाराः पदारुणतिप्रायवःशरा   तोतर्वर्णात् तिः संपितदा समकूप्रकारेण तिवृत्ता जीवाप्रत्यंचा यस्य
तेन् कालदरितरूपीतउल्लबद्धसाउः संपितडावं वलति वलावंवला जीवायस्य तद्वलजीवं जीवितंतत्रि जीवितमर्थे
नुणोमाउत्तमस्यां तो विनाशस्य करणमसाध्यकरणकारणंयतडावितं तत्करणं एवंविधेन धनुषा विशुद्धं शरोऽवत्यंशाद्वद्वि
तो शायनात्पर्थः। एवंविशेषणविशिष्टं धनुर्मदस्याचा सवराताचरपतिः उसुंचतिवउनरिधें बाणं बाणमंतरेण धनुषातिष्फ
लत्वात् मदावेतिसाउरूमिदापिसंबंधनापं स्वधनुरिवबाणमपिविशिनष्टि वरति वरं प्रधानं यद्दकं तत्संबंधिनोकोटी
अग्रतागौउं खरत्लापस्य द्व्यत यस्य सवरवरकोटिमान् ते प्राकृतत्वाद् दरकोतिमं तिरूपसिद्धिः॥

ऊं१।१।

ववरनिवरूवदरूसंवंखिवामारंप्रभृतं ततरखं सत्नीरूपं यस्य सवरूपारत्नंड: कंवणात्यादि कांवनसंतन्नामगणाय: कांवनगणाय: कनकसंतन्नानिरन्नानिकनकरत्नानि कविदन्तो कनकनिवशामगणाय: कविस्वप्रदेवोकनकनिवशानिरत्नानि तेर्ग्घत्रि रत्नगताजलेनधौतस्वधौत: पवित्रोऽवऽनपावेष्टवलन: सुरूनोति तणात्रितिनामिष्यादिन: पुंख: प्रस्थं वारापत्नीयावरूप विशेष: प्रतीतोयस्य कांवनमणिकनकरत्नधौतत्नस्तुस्तवंख: अणगानि अनेकमणिरात्नेर्विविधैर्विवित्रैस्तुविरचितेन मविरेति स्नानवर्णपंक्तिरूपंविन्नयत्नमोऽनेकमणिरत्नविविधस्तुविरचितनामविनाःप्नं वेसादेति खे शारवंस्थानेह्निचा नत्रावे शाखप्रमाशितपादेस्थानवावस्थान नदाकारणोशि वी आयतः सामान्येनारूह्वः सएवकर्षायतः आकर्षमारूह्वः आ

वयरसारत्नंड कंवणमणिकणगरया। गंधोदयस्तुकयतंखं अणगमणिरयणविविदस्तुविरः
इस्रणाइमविन्नं विमादं वाइजणवा। णं आयतकसाय नेवकाजण ततुतदारं इमाइवय
णाइं नवरणिन्न सणरवती कंदिस्तुणं॥ तुरवंता वादिरत्नरतसुसरम्पजेदेवा नागासुरासुवसं

कर्षमारूह्व: आयमकसायित: नेनाहत्नंरूवाकमि तुतुदारंपातुरूलरूणायनवान् नावेवंकायिकक्रियामात्रेरूवाविंतु ववनप्रयोगमपोत्पाद इमाइवयणाइंति इमानिवरूमाणानिववनानिमणिअग्निअसाणान् सेनरवइत्नि एवकाराणमप्या: सएवनरपति: नरनएखवनपी अपववानासिरमाद कंदाणादिणादंदानिसेवोधान नागादयोदिवनपतिदेवविशे षाःतेवकाणस्पाधिष्टायकाःपइरूअयोबीशोवदिर्मध्ये तुसेतुंखेवसर्वदा नागासुरसुपर्णादि देवनामिरधिष्ठितं १ अ ःजादकं हतमिवशिकादकरत्नयानकं अतिमागधनीर्थ्रशविससर्वशिलातुरवरमिति दनागा सुरादितुपर्णानवन: पुरावं त्रकिंतदित्याद वादिरत्नत्रियेदेवा:शरम्पाव स्यानावासा: वाणप्रयोगागोचरा: अनारूयाइत्यर्षी: खलुरलंकार॥

तिसितिनेस्योनमः तिकिनमस्कारादीन तुनमाजेया: अत: तुर्मिस्थितं नानितिगर्भ नानावाणाधिष्टायकैर्नगिरवाणनया नमनाजेयानां तुरानाविध्येयमितितिरतानजापितं नववाणाधिष्टायकाअपिदेवाः कथंनात्पतिकमणं ऊर्ध्वमातिरा का नीयं सगररूद्धरूमाणगेशितदं उरन्नाविशायकादेवानां नात्पातिकमणस्यागामेप्रतीनचात् अतएवनागरूमाराणा रूपितन नितरूकोप: फलवानपिविदित: तुतरपाद कंदानादिव्याख्याव प्रागवत्नवरंशारस्यासेनरानोऽस्पेनाः गाः शरप्रयोगागोचरा आरूयाइत्यर्षी नत्रदेतुमाद सवेगमेत्रि यतत्नसार्वीमसमविषयवासिनः निजानवि

तिसिंखुणामापणेवयासि१ कंदिसुणं॥ तुरवंतो अर्सितरत्नसरम्पजेदेवा णागासुरा तुवनः
साप्पावेनामविसयवासित्रिरकरूत्नत तुतिस्परति परिकरनिगरितमसेवातिहअयाणा
माणकोसियेहे विन्नणसोनानधा तुवारणाइंतवपवरकं त्र ने खवनलायमाणं

र्पयरुत्रनिवासिन: तेषांतुरनानाणनयन विधेयमितितात्पर्यंइतिकरुत्नि इतिरूचा मांतुरूप्रकारण संरणेचा तत्तुनिरतुंवाणंनिसृजतितुंवति स्तवा वाणोमोवनावसरदनत: कोहत्नोनानीतिदर्शयितुगाषातुस्प मादः परिकरत्यादि परिकरत्राहेतप्रकरणेवशात्पुखोविनकटि वंधविशेष:सबलोकोत्नापलवंदिशितिसमिकशित :सन्निन: पसेत्रिमध्यानागादिप्रदेशोयेनसप निकशितानिकरितमध्य: वाउहअत्रि वातनउत्तंकदपिते शोक मानं कोशायंवस्तुंयस्य सवानाहृतकोलसमाना कोशोय: एवंविधेनरपतिसित्रेणानेकविद्यसंयुक्तेन धतुर्वी रणप्रधानधतुषा शोतान प्रत्यकसाक्षादिंद्रा वस्नकेवलंनरपतिरेवशोलनेअपितुरपात्पाद नंखवबल्ना
त्रि नत

ऊ०म्हा०

गाउब्भवण्णिकापेतं वक्कारावर्षमीनंतरद्योतकः वयलायमानं चंचलतामावहत् पंचमीचंद्रोपमं वक्रतया पंचमीचंद्रसमा
नं नरपतेर्रतनस्य वामदक्षे सदा वाप मवाधत्तः वद्यतिनिरा जातनाज्जर स्यवद्यसदृशो दृढ दावइति प्राक्तनसूत्रगणस्या
पसिद्धिः कस्मिंस्तस्मिन्निति तस्मिन् विजयमानमधनाधीधाराम्य देवमुनिजा ज्ञावज्ञावत्रिताकरणावसरे यथा कारणोक्त
नयोपवरात् विजयदाता बाणोमाचनावसरबंधइति गाथाभुग्माणेः अथ सबाणः किंयहूरंगचावधपतितइतिदर्शा
यति तपणीसेइत्यादि ततः सत्रावोलरातन रा॥ क्षतिसहोभुक्तः सन् शाद्यमेव कादशायोजनातिगत्वा मार

पंचमिचंदोवमं महाचावं वघतिवामहृ
त्थेणरवतिणो तंमि विजयंमिध तपणीसमार लाः
वदेणं वस्मानिसहमसमाणे खिविणामे
वडवालमउो भ्रणाइंगंतामागदति चादिवइस्स
देवस्स नवणंसि निपतितेव तपणीसमा
गदति चादिवइदेवे सवणंसिसरंणी पतितंणासतिमा
त्ता आसुरुत्ते रुट्ठे कुविए चंडिक्किए मिसि
मिसिमाणो तिवलियं भिउडिं णिडाले साहरति॥

गधतीर्थाधिपतिदेवस्य भवने निपतितः व अथ शरंदृष्ट्वा माधतीर्थेशः कोकशः संपन्नइत्याह तानणमित्यादि ततः स मा
गधतीर्थाधिपतिर्देवः स्वभवने शरं निपतितं पश्यति दृष्ट्वा च आसुरुत्तेइत्यादि आसुरुत्ते स्फुटं कुपितो आदिवइ
तिरुष्टतिक्रोधितस्वमः कोपोदयाद्विमंसः कुपितकोपलिंगो वा रुष्टचंडिकः क्रोधः चंडिक्किए संजातचंडिक्यः प्रकटितरौद्र
रूपः इत्यर्थः कुपितः प्रकटकोपोदयः मिसिमिसेमाणे इति मिसिमिसायमानः क्रोधाग्निना दीप्यमानइव एकार्थिकावाएते
शब्दाः कोपप्रकर्षप्रतिपादनार्थमुक्ताः त्रिवलीकां वलित्रयोपेतां भृकुटिं नेत्रविकृतिरूपां ललाटे संहरति विदधातीत्यर्थः
तथ

१५८

एवं वयमाणे पवदमाणे ववहारेत्ति ... किंतदित्याह केसणं लोएसेत्यादि कः सएष णमित्यालंकारे लोऽत्यमंत्रणे अ
प्रार्थितं प्रार्थयतीत्यप्रार्थितप्रार्थकः दुरंतानि दुष्टावसानानि अतएव प्रांतान्यपलक्षणानि धरतीतिदुरंतप
तलक्षणधरः हीनपुण्ये चतुर्दशी सस्यां जातो वा हीनपुण्यचतुर्दशी जातः अमावस्यागत हीनपुण्यचतुर्दशीयस्मात् सातित
मरण चतुर्दशी तस्यां जातो यः सहीनपुण्यचतुर्दशीकः अन्यादृशीत्यस्यां सा पूर्णमेव जन्मति स हीनपुण्यचतुर्दशीकोभवति अ
र्थतालोऽस्यमस्यामेव जातइत्यर्थः ग्रंथांतरेत दा णवुसवातइत्यत्र निपातसूत्राणयामवार्थः हिरिसिरीत्यादि

एवंवयासी केसणंलोएस अपत्थिअप
त्थिए दुरंतपंतलक्खणधरे हीणपुण्णचाउद्दसे हि
रिसिरिपरिवज्जिए जेणं मम इमाए
एआरूवाए दिव्वाए देविड्ढीए दिव्वाए देवजुत्ती
ए दिव्वेणं देवाणुभावेणं लद्धाए पत्ता
ए अभिसमन्नागयाए उप्पिं अप्पुस्सुए सरं॥

ह्री श्रीपरिवर्जितो लज्जालक्ष्मीरहितोऽयंसः तथा अविवेकतिरस्कारनिमित्तमालभ्यतः सामर्थ्यं ... द्रावयचाह
यैर्णमम मति येनकारणेन ममास्याः श्रयक्षसिद्धाया एआरूवाए दिव्वाए ... इत्यादि यत्तदेवम्बहूं परस्माः तत्कालानंतरम्रुषाते
तरेला मातस्यादिव्यायाः स्वर्गसंबधायाः प्रक्षतायाः वादेवर्धावति देवानांऋद्धिः देवर्धिः विमानरत्नादिसंपद्देवर्धिः त
स्याः एवं सर्वत्र नवरं द्युतिरिष्टपरिवारादिसंयोग लक्षणा अनुभागोऽचिंत्यावैक्रियकरणादिशक्तिरूपस्तेन
लब्धा जन्मांतरोपार्जिता तस्याः प्राप्ता इदानीं प स्वाधीनतया अभिसमन्वागतायाःभोग्यतांगतायाः उप्पिंति उपरि
अप्पुस्सुएति आत्मन्यृत्सुक आत्मोत्सुकःस दीयांसंपदमवगणय्यात्मीयसंपदेवोत्कर्षवानित्यर्थः॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] १६०

[illegible]

[illegible]

[illegible]

र्थे सर्वस्यां दिशि मागधतीर्थमर्यादया मागधतीर्थावसानमित्यर्थः तदहं मागधतीर्थाधिपतिर्देवानुप्रियाणां युष्माकं विषयवा-
सीत्यर्थः अत एवाह अहं देवानुप्रियाणां आज्ञप्तिकिंकरः आज्ञप्तौ किंकरो मा आज्ञप्तिकिंकरः आहूतः सन् क्षणमात्रमपि
स्थातुमशक्तः स्वामिप्रयोजनातिरिक्तप्रयोजनं स्वल्पमपि कर्त्तुमसमर्थः अहं देवानुप्रियाणां पुरच्छिमिल्लेत्ति पौरस्त्यः
सर्वदिग्वर्त्ती अन्तपालः अन्तं त्वदीयदेशस्यान्तिमं पालयामीति अन्तपालः सर्वदिग्वर्त्तिनां लोकानां देवादिकृतमुपद्र-

केवलकप्पे भरहे वासे पुरच्छिमेणं मागहतित्थमेराए तं अहण्णं देवाणुप्पिआणं विसयवासी अहण्णं देवाणु-
प्पिआणं आणत्तीकिंकरे अहण्णं देवाणुप्पिआणं पुरच्छिमिल्ले अंतपाले तं पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिआ म-
मं इमेआरूवं पीतिदाणं तिकट्टु हारं मउडं कुंडलाणि अ कडगाणि अ जाव मागहतित्थोदगं च
उवणेति । तए णं से भरहे राया मागहतित्थकुमारस्स देवस्स इमेआरूवं पीतिदाणं
पडिच्छति २ त्ता मागहतित्थकुमारं देवं सक्कारेति सम्माणेति २ त्ता पडिविसज्जेति । तए णं से
भरहे राया रहं परावत्तेति २ त्ता मागहतित्थेणं लवणसमुद्दाओ पच्चुत्तरति २ त्ता जेणेव . ९

वं निवारयिष्यामीत्यन्योऽपि सेवकः स्वस्वामिवस्तुपरिपालकः स्यादत आह अन्तपाल इति भावः तं पडिच्छंतु णमित्यादि यस्मादन्त-
पालः सेवकः तत्तस्मात्कारणात् प्रतीच्छन्तु देवानुप्रियाः ममेदमेतद्रूपं प्रीतिदानमितिकृत्वा हारमित्यादि प्राग्वत् उ-
पनयति उपनीतं ढौकयति । तए णमित्यादि ततः स भरतो राजा मागधतीर्थकुमारस्य देवस्य एतद्रूपं प्रीतिदानं प्रतीच्छति प्र-
तीष्य च सत्कारयति वस्त्रदानादिना सन्मानयति यथोचितवचनप्रतिपत्त्यादिना सत्कार्य सन्मान्य च प्रतिविसर्जयति विस-
र्जयति । तए णमित्यादि ततः स भरतो राजा रथं परावर्त्तयति पश्चाद्वालयति परावर्त्य मागधतीर्थेन लवणसमुद्रात् प्रत्युत्तर-
ति प्रत्युत्तीर्य च जेणेवत्ति यत्रैव ॥

विजयस्कन्धावारनिवेशो यत्रैव बाह्योपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च तुरगान्निगृह्णाति निगृह्य रथं स्थापयति
स्थापयित्वा रथात्प्रत्यवरोहति प्रत्यवरुह्य च यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च मज्जनगृहमनुप्रविशति अनु-
प्रविश्य च यावच्छशीव प्रियदर्शनो नरपतिर्मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च यत्रैव भोजनमण्डपस्तत्रैवोपा-
गच्छति उपागत्य च भोजनमण्डपे सुखासनवरगतः अष्टमभक्तं पारयति भुङ्क्ते इत्यर्थः ॥ भुक्त्वा च भोजनमण्डपात्

विजयखंधावारनिवेसे जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छति २ त्ता तुरए णिगिण्हेति २ त्ता
रहं ठवेति २ त्ता रहाओ पच्चोरुहति २ त्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छति २ त्ता मज्जणघरं अणुप-
विसति २ त्ता जाव ससिव्व पिअदंसणे णरवई मज्जणघराओ पडिणिक्खमति २ त्ता जेणेव भो-
यणमंडवे तेणेव उवागच्छति २ त्ता भोयणमंडवंसि सुहासणवरगए अट्ठमभत्तं पारेति २
त्ता भोअणमंडवाओ पडिणिक्खमति २ त्ता जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणेव सीहासणे
तेणेव उवागच्छति २ त्ता जाव सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे णिसीअति २ त्ता अट्ठारस सेणिप्पसे-
णीउ सद्दावेति २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ उस्सुक्कं उक्करं जाव मागहतित्थकुमारस्स ॥

प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च यत्रैव बाह्योपस्थानशाला यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च यावत्स-
िंहासनवरगतः सन् पूर्वाभिमुखो निषीदति निषद्य च अष्टादश श्रेणिप्रश्रेणीः शब्दापयति शब्दापयि-
त्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव ॥ भो देवानुप्रियाः उच्छुल्कमित्यादिना यावन्निर्वर्त्तयत्तेति
पर्यन्तं वक्तव्यमष्टाहिकावत् मागधतीर्थकुमारस्याप्रतिवक्तव्यं च अथ चक्ररत्नं किं कृतवदि-

ॐ ३।१ त्याद तथागतमित्यादिना तत्र दर्शनं तत्रैव वज्ररत्नं वरदामतीर्थालिङ्गं प्रयाति वायव्यदिशि संबन्धः कोऽहं चैव वज्ररत्नं वरपरत्नैव
रूपमयं ततं परमतत्त्वरूपमयं तत्र नत्त्वं ततः अरक्ताध्वरत्नं वज्रमध्यलागावयवरूपं तालिरित्यर्थः लोहितत्ति लोहिता
कोरत्नविशेषरूपमया अरक्तायत्र तलोहिता रूपमयारक्तं ॐ ह्रीं दक्षिणा हनं देवुवर्षतस्या यान मित्रक्षसायस्य
तर्जो हतदान मीकं तथा गागा मणिरिति नाना मणि मयाः कुरसवर्णा क्रीपालिधर्मात्तया परिगतं परिकल्पितं यत्र नः

देवस्य श्रीठादिकं मदामहिमं कारद श्रीठादिश्रावमदामहिमात्कारत्ना मणि श्रमाणात्रि श्रपरश्रिणि
द व तथागतात श्रीठारसमेलियाप्यसा ठ तत्रदर्णरत्ना एवं तन्नासमाणा दठत्नताजावरूकावीति एव
श्रमाणात्रि श्रपरश्रिणि ति व तथागतसे दिब्यवज्ररयाणे वयतामयंतव लोहितश्रक्ता मयावर
ॐ ह्रीं दणो माणागाणा मणिस्तूरा॥ यवालिपरिगत मणिसुन्नाजालत्त सिए सर्णदिया॥
सेसहिखिणाप दिव्य तरुणावरिमंड लमितलगाणा मणिरयणा ठंटिश्राजालपरिक्षितेते सहे
रतश्रुरलितक्षम श्रीसत्रमव्वदामे श्रीं तलिरूपादिवसे जरूसदस्रसपरिवारा॥

नानामणिकुरप्रपालिपरिगतं मणिसुत्तति मणयश्रुत्ता जालानि वातेत्रूषितमलंकृतं सर्णदियासेति तंदिवीदत्रात्रयी
णि तपोयायाषाः गन्धान्तसदसतं दियायं सर्किङ्किणाकं कुटपंटिकाश्रणिसहितं दिव्यप्रज्ञान्तचदिव्यसितिमायुर
चितयोतसकमशंकतायं दिव्यगन्धस्य सुत्याचितातिशायप्रज्ञमतायोनकचात् तरुणात्यादि तरुणारविमंडलेन ते
तेसहन्नं गाणामणिन्नि नाना मणिरत्नमयघंटिका जालतपरिक्षितं मवाम सहोत श्रत्रिसर्वश्रकत्तेवमाना मासरू
माल्यदामयत्ततत्रवा श्रतरिरूपतिपन्नं गगनमार्गमाश्रितं यदसदश्रेणसंमलितं॥ १६२

दिंवतदिश्रत्ति दिव्यतुटितशहा: प्रध्यतत्यशहान्तेषामत्रिनादोऽस्यायंसंगतिलायशहसमृदाकतसंयदेवतत्ले ना
मीतदर्शनं तरपतेर्तरतसप्रवमणाक्षिमयावं तिरश्रतितषामिरमादित्रतित्यर्थः मागधतार्वदमारस्यदेवस्य
श्रीष्टादिकायां मदामहिमायां तिरत्नायां तिष्ठा॥ गतायां समाणात्रि सन्वा श्रावधसहशालीतः प्रतितिश्रा
माति दक्षिणात्रि दक्षिणपश्चिमादिशंते ।कर्तीविदिशामित्यर्थः प्रतातिशेषः वरदामतीर्थालिङ्गर
खं प्रयातं वायव्यवत् व श्रयलरतः किं रूतयानित्याद तथागतमित्यादि ततक्ताहंशं वज्ररत्नं वा
दिक्वदिश्रपत्रिनापणमहंते वव श्रंवर तलं गाणमणयसुदंसणा णरवतिस्सपढमे वज्ररयणं
मागदतिचक्षमारस्स देवस्स श्रवादिश्र रव मदामहिमाप तिवत्ताप समाणोप श्रीतदयरसाला
त यदिणिस्कमतिरत्ना दक्षिणावचिमे दिसि वरदामतित्थातिमुदं पयाप श्राविदोश्रा व तप
णंसेरवदेवाया तंदिव्वं वज्ररयणं शादिणा पवचिमे दिसि वरदामतित्थाभिमुदं पयातं पासतिरत्ना
दठतवकोडुं विश्रपरिसे सहावेतिरत्ना एवं वयासी खिप्पामेवालोदेवाणुप्पिश्रा दयगयरदपवरा
वाउरंगिणिसेणं सत्राद्देद श्राभिसेक्कं व दत्थिरयणं पदिकप्पेदत्ति कहु मयणायरं श्रणुपविसति॥
हीरमतीर्थाभिमुखं प्रयातं परपतिरशाव रहे ।तहेत्यादि प्राग्वत् यावदितिगम्यं यावत्कौटुम्बिकतरूप
रर शाहापयतिशाहापयित्वा व एवमवादा त् खिप्पामेवत्ति क्षिप्रमेवालोदेवानुप्रियाः दयगजर
रथवावरंगिणीसेनासत्राहदत्ति सत्र रवयोक्तदत श्राभिषेक्यं हस्तिरत्नं पदिकल्पयात
तिरुचाइति लाणित्वा मरुतपदमत्र प्रविशति

ऊंबाद्य। प्रविशन् च किंकुर्वन्नित्याह तएणं वर्त्ति यथा मागधतीर्थप्रतिगमनप्रस्तावे लिखितं तथैव च्छामग्गा पिस्तो
तस्य प्रतिनिर्गमः कियद्दूरमित्याह जाव धवलेत्यादि यावद्धवलमहामेघनिर्गमइव शशीत्यादि किं कृत्वा प्रविशति इत्य-
त्याह जाव सेअवरचामरेत्यादि अत्रापि यावत्करणात् महयाहयेत्यादि पदेन रक्ष महइत्यादि सव्याख्यानं द्रष्टव्यं प्रागुक्तमिति म-
हाशिधनत्वं च अथ च गुहायां प्रविशतः कथं चक्ररत्नमार्गानुगमनं प्रयातमिति द्रष्टव्यमिति सगाहान्त्यादि सगाहिताय योः
विश्वेनद्धता गादि गुणाश्रिताः कृत्याहि वेदितव्याः योजिताइत्यर्थः वरफलकानि च प्रधानफरकाः प्रवरपरिकरखेटक
रतिव शीतं नपरिकरगुक्तालयुफरकाः वर्म्माणि शर्म्माणि कवचानि संवल्लोकवर्म्मादि समयास्रन्नापरा।

तत्ता तएणं से सुसेणे सेणावई धवलमहामे
हनिग्गएइव ससी वरफलगपवरपरिगरखेडग
वरवम्मकवयमाढिसस्सिरीए उक्कुट्ठिसीहणायबोलकलयलरवेणं

रणियाए जाव सेअवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं
य वरवम्मकवयमाढिसदम्भदलित उक्किट्ठ-
चामरवरलेनवत्तेधयावरकलिए॥

पर्यायाः तत्रालेवि विशेषायेषां तथा तेषां नरसा लोकः कलितः संयुक्तोयः सन्नद्धयित्तवरफलकप्रवरपरिकरखेटक
टकवर्मीकवचमाढीसदृश कलित उत्कृष्टेत्यादि उत्कृष्टवरातौ उत्ततप्रवरातौ उत्कृष्टानि महत्काकरणविशेषाः तिवी
वातिवताखेव शिखरत्रयोपेतानि येषां तत्तथा राहःकुत्कटसाजाइत्यर्थः तैः तथापताका ध्वज वजन्तु इति विशेषणः
ध्वजा विजयसूचिका ध्वजा विजयन्त्यः तासु चामरे वरणीव चलन्तशालिनिवपताका ध्वजवैजयन्ती चामर चलत्वाः
शालितेर्निउन्नते यन्दधवतार सूर्यानवाणतजो प्रसारनिरोधकच्छायाचूपं ननचकालेनोयः सउत्कृष्टर्व
रउक्कटतिरीटपताकाध्वजवेजयन्तीच रमरवलवत्रा धवारकलितः॥

एवं विश्वेलरतनामा नरपतिःशाहसंविवादन सकलमपि जीवलोकं मरराविव स्नमरपविसवित्रलया कुष्यार्द्धश्रवारनिवेशो
कारोनीत्याव्रतनवनेन सदसंबंधः तत्रजीवलोकं कीदृशमित्याह असिरत्नवर्णत्यादि शंसारूपद्दसनूसंपर्कयेनीति असिः
खेदलपाः प्रतीकाशाः सेतुज्ञाः खड्गाः असिसेवपाणिखड्गाःतेव वापानिवधनेषि चनाराचायवाणाःकाणार्धकत्रानीप्रल
नीमान्नाःशास्त्रलेदविशेषाः कुडिनमाः लकुटमनीतः सिंउमाल वाञ्छधविशेषः धनुर्लिसन्धानाःतूणशराःतूणीखाणाःधनु
हृदिणःशराःकनोनपालकुरुतेवमदरणनिचगदाउशलप्रन्तीनितेदेखुसतेः कालनीलेत्यादि कालनीलरुधिरपीनसुा
क्लिर्दसेदयान्नेकानि विद्धत्वानि संनि विशनिय समिह सतेश्यं लावः असिरत्नप्रणादयोदिनालादिविवितवम्मी

असिरखेद्वणीखगचावनारावकणवकप्पणि
सूलवल्लउकंठदसिमालधणुदण्डरपदरणोदि
अ कालनीलरुदिरपीनसुत्तिलअणो गविंधसयसन्निविट्ठं अफ्फोडिअसीहणायछेलियदः
यरेसियहत्थिगुलुगुलाइयअणेगरह सयसहस्सघणघणायणेतणीहम्ममाणसहसहिणं

ः नेसंउन्हीः उद्दरविसिद्धिलीयोपितरणादिलिखित ष्ठीहन्तइत्यर्थः अफ्फोडिअत्ति आस्फोटोहस्तादेकर्णेन्तसिंदनाद
ःसिंहस्येव शब्दकरणमाच्केषां ऊनानां पत्तनं स्वशब्दसन्निनादेन सकलमपि जीवलोकं मरयन्निविस्वशाहसन्नि
वादेन किंलक्षणेनेत्याह छेलितत्यादि सेटितेउत्पण्णांदर्पोद्रेकाच्छाकारकरणं हयानां हेषितं हस्तिनां गुलगुला
यितं अनेकरथशतसहस्राणां घणघणायितं घणायितं तेवितिंदियपणोउकरणमात्रत्वाः लोकप्रतीताःणाहम्मामाण सहत्ति
वधउलाकेषुति च च नाम् निलप्यमाणशब्दाः सलोकप्रसिद्धिनिमित्तदंभादिनाश्यादिशाबीरसमुद्रवाःतनोदंशालोःसदि
ताराःसामतिनहयाहबितदसिउलगुलायितानेकरथशतसहस्रघणाय णोघणायितनिहम्ममाणशहसहितेनतेन।

१६३

जं. प्रा. ॥ तथा मृदंगा मृदंगादि यमकसमकं प्रपद्यमानास्तथा पणवः पटहः दोरंसा लघुपटहः झल्लरी वाद्यविशेषः खरमुखी काह-
ला मुकुंदो वाद्यविशेषः संखिअत्ति शंखिका लघुशंखः पिरिली वाद्यविशेषः पव्वगो ऽपि तृणदशाविशेषः वाद्यविशे-
षएव परिवादिनी सप्ततंत्री वीणा वंशा वेणुवीणा च लोकप्रतीता विपंची त्रितंत्री वीणा मदतित्ति मदती नाम्ना शततं-
त्री वीणा विशेषः कच्छभी वाद्यविशेषः रिगिसगिका वाद्यविशेषः तालं कांस्यतालं करादयः तालांछलकादिकमतान-
यो धानः शङ्खस्तालादिधामिश्रितायः सातम मदता दता शङ्खसन्निनादेन सर्वत्र यो णायः शङ्खेन संगातायो निना

मुइंगमइंगं पणवा दोरंसा झल्लरि खरमुहि
वीणा विवंचि मदति कच्छभि रिगिसगिगा
लमपि जीवलोकं पूरयंत बलवा॥

मुकुंदमुकुंद संखिअ पिरिलि पव्वग परिवायणि वंस वेणु
तालकंस धणुविहिणं महतासहसन्निनाएणं सक-
दणसमुद्दएणं एवं जक्खसहस्स संपरिवुडे

विसमणो वेव धणवती अमरपति
उक्कुमत दिव सेसं जाव विजयखंध-

सन्निनाए इहाए पदिअक्तित्ति गामागरनगरखे-
वारसन्निवेसं करेति॥

हः प्रतिशब्दोन्नति बलवादणत्ति बलवादनसमुदयेन सादेति गम्यं एवंति एवं यावत्किं गम्यं यावत् यक्षसहस्रसं-
परिवृतो वैश्रमण इव धनपतिः अमरपतिसा
त्रिलया रुचा प्रथितकीर्त्तिः गामागरेत्यादि तथैवाभावं यद-
त्र शेषं यच्चवार्दं तन्नैव सागत्यावर्तितस्य कृ-
पवादेव क्रियद्रूरमित्याह जाव विजयखंधावारत्ति यावद्वि-
जयस्कंधावारनिवेशकारणाति यावत्करणं
रतं मउं च दोणमुहपट्टणासमसंवाहत्यादिना यावत्
सत्पालि वराणि रत्नानि प्रतीच्छत् र तं
दिव्यं चक्ररत्नं सनगरत्तरयोजनान्तरितानिर्वसतिनि- १६४

वंसतः यत्रैव वरदामतीर्थं तत्रैवोपागच्छति उपागम्य वरदामतीर्थस्याद्वरप्रत्यासन्ने नवयोजनविस्तीर्णमि-
त्यादि प्रागुक्तमिदापि स्तरणीयं स्कंधावारसंनिवेशस्य चा नयनावर्दकिरत्नं शब्दयति शब्दयित्वार्द एवमवाद-
र्ष क्षिप्रमेवासादेवानुप्रिय मम आवसथं पौषधशालां च कुरु कृत्वा च ममेतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत च अथा-
नंतरं स्याज्ञप्तं वाद्यवर्द्धकिः कीदृशः किंस्वरुपवानित्याह तएणं सेइत्यादि ततः स वर्द्धकिः सर्वेषु कर्तव्यं करोतीति
गाथाद्वयपर्यंतेन संबंधः स वर्द्धकिः कीदृशः
इत्याह आसमेत्यादि आयमस्थायसाश्रमयः द्रोणमुखे प्र-

र ग्रा वइतिरयणेसहावेतिरत्ता एवं
सालय करेहि ममए अमाणत्तियं प
वरखंधवार गिहावणविलागजसले

व
व णि
ए

यासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ ममं आवसहं पोसह-
णादि व तएणं से आसमदोणमुहगामपट्टणउर
गासीतिपएसु सव्वेसु चेव वत्थुसु णेगगुणजाणए

र्येण जलति र्गामपरवश्श॥ ग्रामपत्तनशाग्या॥
ने गद इवोउरुपनितासद्धानं स्थापणानि दहानि तलोंडसंदपायो विशागमत्तज्जशालो निपुणो यःसतथा एगासी-
तिपएसु त्ति एकाशीतिपदेषु एकाशीतिहारा
तिःपदानिग्रामानियेषु तान्येकाशीतिपदा
निःश्रानकगुणज्ञायकाः आनकेऽत्रा
नरूपाःगुपदवस्तवकालेधवादिदोषं

रवनात्मकेषु सर्वेष्वेव वास्तुषु वास्तुशास्त्रेषु एकाशी-
ति एवं विधानि यानि सर्वाण्येव वास्तूनि वास्तुशास्त्राणि
कप्रकारायगुणाः समदिसंपादकवादथस्लाउप
रघ्नजानातीति अनेकगुणज्ञायकः।

LIBRARY MEMORIAL

ऊं०२॥२॥ अतएवंपंडितानामनु विधिज्ञाविधिं यद्यपि श्रुत्या हि दं जानातीति विधिज्ञः॥ तथा परिणामी भवति पंचपञ्चाशं तालादे
वतानां देवतासंबंधिनां वस्तुत्रिवासुलदानां शब्दितवान् सूत्री लोपः परिज्ञायति परीक्षकाः परिज्ञापति पात्रेषु तेष
षां परीक्षायां विलागमज्ञत्वमिति वक्ष्यमाणपदे संबंधनाय यथा तेषां परिज्ञा दक्षणः काष्ठपाषाणादि लिक्षादने त
त्रतथा तेमियासेपुत्रि तेमि यावर्ष्यैव कपत्रिका यावर्ष्यैव कपस्यांत रक्तादिधारणार्थं नम्र दारुपावर्ष्यैव तथा तत्रा
सालास्तुत्रि लक्षशालास्तु लोजननिष्पत्रिगदेषु सदा नासेविन्यर्थः तथा कोहलिस्तु अत्रि कोहेतुर्ये नायं तेषां
तेस्तु तदा आलिमाः कोहल्यः कोहापरिवर्त्ती॥ सूमयः यास्तु म्लिनाः स्तुनदाः तु यंति वकारः सर्वत्र समुच्चये

पंडिए विहिन्नू परिणामी पाए देवाणं। व चुपरिक्खए णोमिपासेसु सन्नसालासु कोहलिस्तु अ
रवासयरेसु अ विलागमज्ञसले वेघेवे बे अ दाणक्खमे पहाणेसु जलयाणं स्नमिजाणए॥

तथा वासयरेसु अत्रि वासगृहेषु शयनासने रपरूपरापरयोगिगृहेषु विलागमज्ञशाला॥ इदमित्रमेवसु
लेनाप्यवति अव्ययव्यतिरेकाभ्यां विलागेषु। जशालः तल्लक्षणादिपरिज्ञाने निपुणमानः वासगृहे तथा
येवेष्वेयत्रि वेपेवेदार्दे काष्ठपाषाणादौ वेधः कर्तुं त्रधारोपकरणविशेषः उपलक्षणादस्य दपितदृवितोपकरणं
गृहे तस्य यहानकर्मत्तवविवत्यापारक्रिया तत्र प्रधानबुद्धिः सकृष्णापारितवेधकारुपकरणे तस्यः समादितानुत्पादि
महिवद्धितवस्तुविधानातिनिपुणमतिरित्यर्थः जलयाणंति जलेजायंते यस्माति जलजानि जलोत्पत्तिशालातिवापी १६५
रूपतवाक जलयत्रधारागृहादीनि उपलक्षणात्तेषु पयादिवंधमेषां तथा अभिज्ञापयतिश्रमिज्ञानि॥

स्वपिगृहदक्षुरंगादीनि तदुपलक्षितानि तमरप्राकारादीन्यपि तेषां वलाजनमिवलाजनं तद्धेतुत्वेनोपंचारात्तदाधारत्वा
त्तइत्यर्थः तथा जलवलस्यादि जलेपानीये स्थलेनयतिरिक्तसर्वप्रदेशानं तत्रयदा इक्षुदाः गोष्यसदाणि तासु तथा उं
तेसुत्रि पंत्रघातकालेदमित्रु लोकस्थितिमेषुतथापरिदासुत्रि परिवासुवरवातिकासु तथा कालत्रिकालज्ञाने वि
कार्षितगृहादिकार्यकरणेऽयं दिवसः शुभोऽशुभोवेतिपरिज्ञानयथाकालज्ञानंज्योतिः शास्त्रंतत्र तद्वेवत्रि तथैवश
ईशाकुन्यादिशास्त्रज्ञाने शरपरिज्ञानमितिनिते व्याकरणादौवा कक्षु निवास्तु प्रदेशोवास्तुवावस्थापनाय भूप्रदेशोप्रध
तोऽतिनिपुणः तथागर्भिणीत्रि गर्भिणपस्तका व्यास्थरस्तुवस्निवेष्टितात्रिवातपायेतुणादोषा स्वातथाविर

लायणे जलवलसुदास्तु ऊंतसुपरिद रसुअकालणाणे तदेवसहे वत्थुपाए पदाणे॥
गम्भिणिकन्नरुक्खवलिवेदि अए॥ णादोसवित्राणपसुणाहेसोलसपासाय॥

शायकोविशोपाना ज्ञाता यंसावः गर्भिणीते रगर्भादिलोवसात् कन्यानांवलाविपत्यादिविपयात् स्त्रा
णीव पत्रपुष्पफलच्छायादिविषयात् वस्त्रीवेष्टि तानां वासीकृदारामादीनांतिवासकामादिगोचरात्तुणात्दोष
स्वजानातीति गर्भिणीकन्याहरुवस्त्रीवेष्टितज्ञायकः अनेनकेवलं नहरुपमानवस्तुस्वरूपमेवजानाति किंतुतातविदस्व
रूपमपि तथाविधनिमित्तवशेनजानातीतिदर्शितं यथागर्भिणीकन्योपमा यौवनबाल्यावस्थावन्तः ऊंसुमिता अऊसुमि
नाम्त्वर्थः। उपलक्षणात्फलिताश्चापि यावन्मीलिताः तानिर्वेष्टिता वेष्टरहस्तेषांतथाविधनिमित्तवशेनतुणाद् दोषाश्च जानाति
निगर्भिणीकन्यावस्त्रीवेष्टितरक्षगुणदोषज्ञायकः शाकुनताविशेषणमपरनिपातः तथापुणाहेतिपुणाअवार्याद्यपरेगत॥
समुद्धः तथसोलसति षोडशप्रासादाः प्रासादो देवनृपादीनामितिवचनात् षोडशप्रासादानां षोडशविकल्पपतितानां गजगृहादीनां

उं०श०१।

सांतरमनिकादीनां चातुर्यामप्रमितानायकत्वं विधपनं तत्रउत्कालोविज्ञेयःसनया नयाचउसठिति चउः५श्विविकल्पाः
गदाणां ।।ल्पिवासुज्ञानेप्रमिताःतेषुविस्तरानामनिर्यस्यसनया चउः५श्विविकल्पास्त्वेवं प्रमोदविजयादीनि षोडशानदाणि
सर्वद्वाराणि स्वस्तनादीनि षोडशानदाणिरक्षिणद्वाराणि धनदादीनिषोडशानदाणि उत्तरद्वाराणि दुर्गादीनिषोडशाप्रस्थि
तद्वाराणिसर्वमीलनेचउः५श्विति नंदावत्ते श्रुति नंद्यावर्तैःसमुच्चये एवंवर्द्धमाने स्वस्तिकेदवकेनयासर्वतोभद्रस्तिविशा
चउविसेसमित्ति बहवो विशेषायत्रेतितंद्यावर्त्तादीनांविशेषणं यतएकैकस्मिन् नंद्यावर्त्तादौ विशेषानथिकस्यानेकोरदानवं
नीति एतत्त्वनंद्यावर्त्तादयोधनाद्युरदेष्व रचनावि शेषाःकविदिलक्षिलोपःप्राकृतत्वान् इदिश्रुति उत्तरईदंणायचा
तेउदंदिक्काःदवरदाणाईदंउक्ताःप्रासादादि। मारक्षिताःसाक्षात्सुदर्शनावाप्रवेशाउक्तानांप्रवेशानिषेधकाः।।

करणत्कुसले चउसविविणपविच्चय मई नंदावत्ते अ वद्धमाणे सोत्थिअसव्वउ तदसब्बाः
सहसत्तिवसेत्र वज्जविसेसे उदंदिस्र देवकोट्टदारगिरिखायवादणविसागकुसले व

अवसानव्या। देवत्ति देवःशक्रादिमूर्त्तिःकोष्ठत्ति कोष्ठोदुर्गविशेषः नदेकदेशोवायत्रस्थितांनाचकुन्तोयुध्यन्ता
मवष्टलोसवति दारुत्ति दारुणि वंदनादिकाष्ठानि गिरित्तिगिरयोऽप्रापदादयःपर्वताःखायत्ति खातंवापीकूपपरिखादिया
वत्रवनिकर्म्म वादणत्ति वादनेबोदिश्यादि तमोत्कृटः तेषांविनोगविलको विनागात्त्ववंउदंदिक्कोप्येवंविधोदुर्गादिवाशेविलोऽ
उविनोऽउविनोविन्येवंकरुपणाचयव्यतिरिक्तास्यानिर्णयः देवस्यापि शक्रमूर्त्त्यादेरास्त्यादिनिर्णयःकोष्ठस्यापिपर्वतादिस्थानो
विस्यादिना वंदनादिदारुणांप्रतिमाद्युपयोगितया पर्वतस्यापिष्ठत्रवउरप्राद्दिदुर्गयामनगरादिनिवासोचितत्वमाद्युपचेन १६६
खातस्यपुष्कासुलजलादिजलप्लवनिनागगोचरचेनवादनस्यबोधिश्यादेःप्रत्यासनाद्दरद्दकतरवर्तित्वेपर्वदेवादिमाश्रितिस्तरण
सामर्थ्यासामर्थ्यादिनिर्णयसूत्रकुशलोदक्षः॥

अथोक्तस्वरूपणवर्द्धकिः किंकृतवानितिगाथाद्दयेनाह इच्चत्तस्स५ सादेवाइतिपातुक्तस्वरूपस्वकाववलपस्यवर्तस्यतवेदवंदद
स्यवरुणाद्योऽनेकगुणयाऽउनंत्रपतिवर्द्धकिःरत्नंकिंलक्षणः तवसितपःसंयमास्यो सागुणास्यावीर्यास्यां निर्विष्टउपयोगता
यात्रासःकिंकरोतिकिंकरोम्मीत्येवंकृपापुरवेवाणायस्यसकिंकरवाणिःयद्वाकिंकरवाणि किंकर्वइतिवदन्ति तिशेषःउप
तिष्ठतेस्म भितार्थःउपस्थितप्रतिष्ठतीत्यर्थः ततःसोदेवःत्रिसवार्द्धकिः देवकर्मविविनादेवस्येवकर्मणासुमादितकर्मवि
क्रियाणांविधिर्विधानं ततयथादेवस्थितितकार्यकरणसमर्थस्याद्यःचमपीतिसावः स्कंधावारंवरेन्द्रकटकंनरेन्द्रव
चाननसततास्या आवसथसनवनकलितंक णोति बहुकालानतिर्तेसमस्तुपयोगालावेनतत्तुष्टिदेहेतुरित्याद

ब इच्चतस्सयहुणाहववतीरयणानरिं द वेदस्स तवसंजमनिविट्ठे किंकरवाणीउवठ्ठाई १ सोदेवा
कम्मविहिणाखंधावारंनरिंदवयणं णं आ वसहभवणकलिअं करेतिसव्वंमुहुत्तेणं २ व का
रेत्ताय अवरंणपसहसालंकरेति सत्तं उ णवसहदेवाया जावपञ्चप्पिणति से
सतंदेव जावमग्गणयराउ पडिणिक्खम तिरत्ता जेणेवबाहिरिआ उवठ्ठाणसाला जेणेव वाउग्घं

घवेतिसर्वंतुरन्तर्तंतुरूर्त्तमात्रेण नवरःकिंविस्तरतं तवांवडुकालेनाविंत्यमाहात्म्योपेतत्वात्र २ ष्ठा मस्सदे र
इतिगाथार्थउस्सेन प्राकृत्वाच्यार्थःसमर्थितः व कद्दत्तायत्तिसूचाव अपरंसर्वर्तुतत्तवतादत्तन्तपाषधगदंकः
णोति कृत्वाव यतेवतरातारजायावर्द्धतामाकृति कांघत्यर्यपति तारायंतखेवप्रातृकुमाव आरुह्यत्यर्पयणानंत
रंयावत्स्त्रंतावदिदापिनणनायं यावत्सतू नगदाम्यतितिकामतिं प्रतितिक्षमपत् यावात्पापधशालाम
त्रे प्रविशति यावत्यत्रेवचातुर्घंलोऽस्था। रचमवितेवायागमति उपागमच

जंबूद्वी०

स्यावेदिकायागवाक्षकटकपरिक्षेपेण तयाणमित्यादि ततस्तदनंतरं च द्वारप्रमाणद्रव्यं संबंधः किंलक्षणामित्याह धरणि
तले धरणितले लघुशीघ्रं गमनं गतिर्यस्य स तेषां कृतश्च यत्रयः तयाविवक्षितं च बाद्वेण आविशायसोक्तिस्थानं नि
बद्धः परिवेष्टित इत्यर्थः एवंविधः योग्यलक्षणोपेतः प्रशस्तलक्षणोपेतस्य तत्ताद्विशिष्टपादेन ततस्तदनंतरं विशालि
तिसरंतस्य अवद्धितं विशेषणं पुनः कीदृशी किंभवतान्निद्धिभवतः पर्वतस्य पादकटकात् द्वारस्या आनतोऽतः प्रदे
शस्तलक्षणोपेतानिवायसूत्रस्य वर्द्धितानिधि शालिविविध्यति यत्नोविमानानेकस्थानवंति निनिशानि ति

ते णं वउवागसूति रन्ना तएणं तं धरा ॥ णि तलगमणलऊ तयाविद्धलक्खणपसत्थं हिमवंतकं
दरंतरनिवाससंवढिअविन्नणि स द लिअ जंबुणायसुकयऊखरं कणयदंडिआरंवलग
वरइंदनीलमासारगपवालवरफलिद २ यणलेहुमणिविडुमविन्नसिअं अउयालीसारइअ

नसा शिथनतत्स्संबंधानि तिनिसहस्रोद्दिअं निद्दोसवतोद्दृढं दलिकानि अवयवविशेषाय स्स तथा जं
वणयन्निजाहूनादेन सुवर्णेन सुकृतं आलानाग्रविद्धितं स्स वरंडु गंधरयस्स सतथात कणयदंडि लघिष्ठो दंमाः
दंदिका कनकनिष्पन्ना दंदिकाः कनकदं दिकामानिर्तकाअरा अरका यत्रेसतं उलणमित्यादि उल
कादीनि प्रतीतानि नवरं लघुपाषाणवि शेषः विद्रुमप्रवालयोरेकार्थत्वेऽपि वर्णादितारतम्यसा
तोविदोऽवसातव्यः तानि रक्तसाना निर्विन्नमिनाऽलंकृतायाषोवित्स्थानमिदेशानतय
ःसतथातं अदयालीसति अष्टवां चारिंशता अरैरविता ॥ १६७

प्रत्यपत्रायष्टं वक्रोपरिवर्त्तिमंडलाकारं तिनसंगदानेन संस्कृत संबद्धं अरकाधारभागमध्यावयवोपस्यसत् पय
सिअत्ति प्रघर्षिताः प्रकर्षेण घर्षिताः घर्षिताः प्रकर्षेण घृष्टाः अनएव निर्मिताः तथा अष्टपदायस्य स तथा सुष्ठु निधृष्टं ता
नष्टशिक्षितः परिणतः परिणामं प्राप्ताः सतथातं विशिष्टं विशिष्टलष्ठं अतिमनोज्ञं एवंविधं यत्रवालाद्दं अपि
संपरिग्गेण मलरहितमयः तिनपट्टिकारूपेण बद्धकर्म्मबंधनकृतं यस्य तत्तथातं हरिपद्दरणत्ति हरिपदरणरत्ना
वासुदेवबद्धं नृसिंहकेवको रथपादो यस्य स तथा कंक्अणत्ति कर्केतनं इंद्रनीलसासकैरत्नविशेषैः प्रतीतैः उप

तवणिपपवरसंगादिअजुत्ततं वं पपसि ॥ तपसित णिम्मित नवपदृष्ठ पालिणि ढिं विसिष्ठलठ नव
लीदवकम्मं दरिपदरणरपणसरिस वद्ध ककेअणइंदनीलसासगसुसमादितवद्धजालका
दगपसत्थविछिन्नसमधुरं सुरवरं वा सुन्नुकरणतवणिप्तजालकलिअं कक्कुउगतिउ
त्रकष्पणो पहरणाणुजाने लेउगक्कण गधणु मंडलगावरसन्निकोनानामरं ॥

गुसम्यक् आहितं स्थापितं कटकजालं कटक इति प्रतीतानि तेषां जालं समूहस्तेन प्रशस्ता विस्तीर्णा समा धुराय
स्य स तथा तं पुरवरं ति पुरवरमिव गुप्तं इष्टणं गुप्तपुरवरमिवापानि यः सतं सुकरणत्ति सुकरणं सुपरिकर्म्मणं पट्टासु
इकरणं विविधकार्यकरणाया साधकरणं कारणमतिश्रेष्ठमित्यर्थः एवंविधं यत्रपत्रायं सुवर्णं तस्य संबंधीनि जालानि छिद्र
संयुक्तस्वलविशेषाम्ब्धानि तैः कलिताः संयुक्तो यः सतथातं कंकुटगत्ति कंकटकेन कवचेन निर्युक्तानि नियोजितानि कल्प
नारचना विशेषायस्मिन् सतथातं पहरणत्ति प्रहरणेरानुयात्रेस्तुयात्तः परिक्षितायः सतं खेडगमित्यादि खेटकानि वर
कनकधत्रं षिवप्रतीतानि मंडलाग्राणि वरखड्गाः वरशक्तयस्य कुंतास्य प्रतीताः तोमराणिवाणविशे ॥

उं.ना.ह

णाः शोभाणां वाणानां प्रत्यक्षं शान्तये भास्वरशालाः एवंविधस्य त्रिसंतानस्य णाः शोभया तेः परिस्फुरितायाः सतं तथा कण्ठग
त्रि कनककेनसंयुक्तानि रत्नानि तेषु स्थितानि रचनाविशेषरूपाणि यस्मिन् सतं तथा उक्तमित्यादि उक्तं उरगेश्वरं तं सं
बंधः किंलक्षणो उरगः दलामुद्रनादि दलामुखबलाढ्याः पक्षिविशेषाः कणास्तान् किं वा वनस्पतिविशेषः जंदउड
कसिंहवाराः उप्यरेदाः शोषं उगमं उनाः किंलक्षणो उरगः अमरत्वादि अमरास्य देवाः मतांसिंच पवनस्य अमरा
मतः पवनाशनात् जयन वाले एवंविधेस्थ पलयथास्यात्तथा शाय गामिनिः वउदिति वउः संख्याकैः वामारत्वादि वा
मरालि शतानानिस्त्रीवे प्राकृतत्वात् कनकशाश्छन कनकनिष्पन्नानि शाखा श्रृंगाकविताप्यालरणानि तेर्विरचित म

सरसयवरासवरणपरिमंदिश्च कणगरा य णाविंत्रं उत्रं दलामुदबलादगगयदंतवंदापात्रि अतण
सोलिअउंदजमयवरसिंडवारकंद ल व रफेणणिगरदारकासयणासधवलेदिं अमरमण
पवणजइणवबलसिगयगामीदिं वउदिं वा मराकणणविन्नसिअणदिंडरगदि मयंत्रमस्रयं सयं
देसयमाग उकयसविकमं उसमादिअ समरकणणगंतारउमयोसं वरकुबरं सवद्धवरनेमी
मंउलं वरधुरातोउं वरवयरवरू॥

गंयेषां तातेउरगेर्जत्वाख्यः उनाः कथंन्नतं रथं सचत्रंसधजंसंदंसपता।
कं उकयत्रिउरतं शालतंरतेसंविउकर्मका शदीनां परस्परनियोजनादि लक्षणं यस्य सतं उसमादि अत्रिउउसमा
दिताः स्वसाध्यकार्यनियोजिताः प्रेरिताः षोदादि तायः समरकनकः संग्रामयोग्यवादित्र विशेषः तउल्यो गंत्राशोया
षाय तस्य सतं तत्रोपविष्टानां संग्रामसौर्यादिसंपा दकथोषवानित्यर्थः वरेकवरेचकाश्चरत्नानो अवयंवविशेषाया
यस्य सतं सचकं वरनेमिमंडलं चतिउगम॥ वरेप्रधानेधु रातं मं अर्धोयस्य सतं वरवयरन्त्रिवरेणावजैणवक

उवेयस्य संतं वरकांचानवरकांवनपट्टिकादिना विन्नषितस्य वरायरिअत्रि वरः प्रधानायस्य चार्यः शिल्पाचार्यो मन
निर्मित वरउरगत्रिवरउरगाः प्रधाना अश्वाः संयुक्ता यो त्रिता यस्मिन् सतं वरसारथिनाउसंप्रगदीतः संप्रकृष्टकाशः
णउसार थेरायनइत्यर्थः वरउरिसेत्रिवरउरिसेत्रिनरउकयोसरतनाजाइवूदआकूट इत्यकार्षविधि आरोदण
क्रियायासादरना मवाको ब अवष्टकां गंतारणवर्मतमाद पवररयणत्वादि प्रवररत्नपरिमंडितं अत्रवरं
पोषविक्रोनरपति ईकूटइत्यं तमनयाः रथं वक्राहशं पवरत्रि प्रवरर त्रिः परिमंडितं कणगात्रि कनककिंकिणी र
जुवर्ष्कउइयंरिकाः तासां जालानितैः शोभितो यः सतं अउअंति अयोध्यं परेर्योंदुमशक्य उना काहशं रथं सोता

उवेवं वरकंवणचित्तसिअंवरायरिअत्ति मिर्यंवरउरगसंपउत्तं वरसारहिउसंपगादिअं
वरउरिसेवरमदारदं उहाद आ हद ब पवररयणपरिमंडिअं कणगकिंकिणी
जालपरिसोदिअं अउज्झं सोतामिणि कणगत त्रिनपंकय जासु अण जलण जलितसुका
लोडराग गउजद बंधुजीव गरन्न दिंउला गणिकर सिंहर दइल रंजम यारेवय चलणाय।

मितोत्रि सौदामिनी विद्युत् तप्तकनकं प्रतीते शस्तत्वात् विशाष्पणस्य पवचं पंकजं रक्तोत्पलं जासुअणात्रि जपा
कुसुमं ज्वलितज्वलनो दाप्यमानोग्निः अत्रापि वन्यपः पाग्वत् शुकउंमंशुकमुखं ताताइवास्नेर्य मिताराग
रक्ता यस्य सतं उनरपिरत्न उपमया वर्णयति उजदेत्यादि उजाइतीतात स्याश्चर्यं अथ र्यातिकः
सचात्नात्रउत्रकणं बंधुजीवकउषा विशेषः रक्तः रुधिरवादितलकतिकरः सिंहरंयप्रतीतं
रुचिरंजनं प्रवरंजनं पारापा नवलनयानउप्रतीतं कोकिलायादर्शने॥ १६८

जं॰प्रा॰

लोयणेआवरणत्रिश्राहणा तिम्हसाव मिइंस्थ तेद्वप मित्यावरणमाजिषादिद्रव्यं तेनरंजितमावरणं रंजितं रक्तवन्त्रमित्यर्थः॥
अतिरिक्तेण विस्त्रेन रक्तोपयोऽशोकः प्रतीतः कनकमिदं रक्तसुवर्णं कंसुकं पलाशपुष्पं गजतालु नञ्जमञ्जाथपि रूपा
ऽतिरक्तत्वा लनस्यात् जुरिंदगोपकः कीटकविशेषः प्रतीतः नानाहंसक्तोऽसमसुल्ला प्रसाप्रकाशोयस्य सततघातं उनस्यो
वाद बिंबाफलेत्यादि बिंबाफलं पक्षमतिरक्तस्यादिति लोकप्रतीतं तच्छिलाप्रवालं व उद्भितसूर्योऽबिरोदृनतपूर्वाः एते
।सहशोरक्तमित्यर्थः उतःसवोउअत्रिसर्वेषुकानिस्तवलालोक्तउमातिये उतान्ये वहूनाति मालादामाति प्रतिभाष्य

णकोऽइलदंसणाावरणारइनातिरिगरवासे रगवकणगकिंसुअगयतालुसुरिंदगोवगसमप्पभप्पगासे
बिंबाफलसिलप्पवालउठिनसूरसरिसे स व्वोउअसुरहिकुसुमसत्तमल्लदामे उसिअसेअज्ञयंमदामे
दरमितगतीरमितहिणीग्योसं सज्जुदि अ य कंपणं पव्वाउ अमल्मिरीअं णामेणयवडदविवियले
रंतिविसद्धुअं लोगविस्सुअजसोञ्ज॥ द ते वाउग्गंटे॥

मालायत्र सततवातं कचित्सत्वोउ
अवसुरभिकुसुमआसत्तमल्लदामतिपावसूत्र॥ सकातिशुभासोल्लसातिरोषंपागवत् उस्मिअप्ति उच्छ्रितःश्वेतोध्वजो
यत्रसतं महामेहत्रि महामेघस्य यद्रसितंशादितं तद्वद्गंभीरःस्निग्धःस्नेदवान्निर्घोषो यस्यसतथातं सत्तुहिअअत्ति शत्रूणां
हृदयानि मनांसि कंपयति यःसशत्रुहृदयकंपनः पभाएअत्ति प्रभाते च सूर्योदयसमये सश्रीकं अतिशायेन शोभ
मानं रक्तस्य शेषकालापेक्षया प्रभातेऽतिशोभिस्यात् यदाप्रभाते सरत्नाहरंश्चरथमारूढः श्रूयते एवरथंकिंलक्षणं स
श्रीकं णामेणं तु रुस्य रथोऽतिसश्रीकं पवस्यादित्यर्थः अथवा प्रभातायाःतेजःप्रकाशकेन सश्रीकमित्यस्यैव विशेषणं णामेणं १६७
यत्ति नाम्ना च पृथिवीविजयलाभ इत्याह्वानात् सार्थकं नामकं पृथिवीविजयलाभमिति विश्रुतं सर्वत्र विख्यातं किंलक्षणं सरतः
लोगत्ति

लोगत्ति लोके सर्वस्मिन्नपि विश्रुतं यशोयस्य स लोकविश्रुतयशाः रथं किंभूतं अहतं क्वापि विषमप्रदेशादौ संग्रामे वा अस्खलि
तप्रचारं चतुर्घंटं चतसृभिर्घंटाभिर्युतं एवंविधमश्वरथं पौषधिकोनरपतिः समारूढः आरूढः तत्पौषधिक
स्य रथारोहणं कथमिति चेत् उच्यते न खलु पौषधव्रतभृतः किंतु देवताराधननिमित्त मलिन दवस्त्र स्त्रपेण पवास
त्रयमूपसंपन्नस्य सति रथारोहणं नाशुक्तं यद्यप्युपवासत्रयमंत्रो पौषधिकत्वासेव तथापि तदिह कार्यमेदिंया
तत्वारणकालाचेव तथा वपद शोऽविरुद्धः कषलचरित्रेतु पौषधांतेसमारूढस्यस्पंदनं मेदिनीपतिः प्रविवेशपर्ये
रवाशि पाशुपाणिरिवापरः इति च अथरथा रूढोनरनाथ इत्यर्वीक्यदाद तातएमित्यादि ततःस रतेनरे सरा

लोगविस्सुअजसा अहयंचाउग्घंटं आ स रहं पोसहिए णरवई दुरूढे त एणं सिंधुसेरादिणा
यौ वाउग्घंटं आसरहं दुरूढे समाणे से से तदेव जावदाहिणाभिमुहे वरदामतित्थेणं लवणसमु
द्दं ओगाहइ जावसेरहवरस्सकुप्पा स गउल्ला जावपीतिदाणंसे॥

तेणं तओ चाउग्घंटं अश्वरथमारूढः सन् इत्यादि शे षसूत्रं पाठसिद्धं वरं चात्र तावद्यथा प्राक्सूत्रे किंयत्संबंधिः
द जाव दाहिणाभिमुहे वरदामतित्थेणं लवणसमुद्दं ओगाहइ जाव ... सपुरस्मवगाहते यावत्कूर्परौ द
गयरेद पवरजोदकलिआए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे इत्यादि पद्धति अभमहासमुद्दरवं व्व करेमाणे अ
तंतं हरंथं किं यहूहणवगाहतइत्याद जावसेर दवरस्सेत्यादि यावत्तस्यरथस्य कूर्परौ आर्द्रावभूतामित्यर्थः
ङ्गीसंवर्तया वक्ष्यातिदानं सेनस्य स्वरततस्याप वंप रमामतः सात्मीपि मागधतीर्थदेवकुमारस्थाने वरदाम तीर्थकु
मारदेवत्यादि विशेषोऽत्र कोपिवाच्यःअ प्रीतिदानमपि हृत्वा विशेषमात्रं तत्र वाक्य॥

MEMORIAL

डं.ब्रा.टी। [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] १७०

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ऊं खाह

व अथ प्रस्तावतो तीर्थंकरमारभ्य आदिकायां निर्दिष्टायां सत्यां भरतं वक्रदिग्‌ तत्र दिग्विजय न एणमित्यादि ततस्तदनंतरं च।
भरतं आयुधशालातः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य यावद्भरतक्षेत्रस्य दक्षिण सिंधोर्महानद्याः दाक्षिणात्यकूले
पौरस्त्यादिषु सिंधुदेवीभवनाभिमुखं प्रयातं चाप्यभवत्‌ व ततः णमित्यादि ततः सकलराजराजतः भरतं वक्रं न
पश्यति दृष्ट्वा हृष्टतुष्ट इत्यादि यावत्‌ यावत्‌ भरतमत्तव्रजन्‌ सरतानाय नेव सिंधुदेव्या भवनं तत्रैवोपागच्छति

तए णं से दिव्वे चक्करयणे पदाभत्तिचक्कमारस्स देवस्स अत्थादिय्याप महामहिमाए निव्वत्तीए समाणीए
आउहघरसालाओ पडिणिक्खमति पडिनिक्ख दाहिणपच्चत्थिमं दिसिं सिंधूए महाणईए दाहिणिल्लेणं
कूलेणं पच्चत्थिमं दिसिं सिंधुदेवीभवणाभिमुहे पयाए यावि होत्था तए णं से भरहे राया तं दिव्वं चक्करय
णं सिंधूए महाणईए दाहिणिल्लेणं कूलेणं पच्चत्थिमं दिसिं सिंधुदेवीभवणाभिमुहं पयातं पासति
दृष्ट्वा हट्ठतुट्ठचित्ते तहेव जाव जेणेव सिंधुदेवीए भवणे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सिंधुदेवीए भव
णस्स अदूरसामंते दुवालसजोयणायामं णवजोयणविच्छिन्नं वरनगरसरिच्छं विजयखंधावार
निवेसं करेति जाव सिंधुदेवीए अट्ठमभत्तं पगिण्हति पगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए जाव बंभयारी ज
हय सिंधुदेवीए अट्ठमभत्ते सिंधुदेविं मणसीकरेमाणे चिट्ठति व ताते णं तस्स वरदे॥

सिंधुदेवीभवनसमीपे उपागत्य तत्र विजयस्कंधावारनिवेशं करोति कृत्वा च यावत्‌ सिंधुदेव्या अष्टमभक्तं प्रगृह्णाति
भरत राज्ञः एवं वर्णयन्‌ स पौषधिको भवति एवं वयासी जाव ममं आवसहं पोसहसालं इत्यादि अष्टमभक्ते प्रत्यक्षं
पौषधशालायां पौषधिको अष्टमभक्तिकः सिंधुदेवीमनसि कृत्वा तिष्ठति व ताते णमित्यादि॥ १७१

परिणमति अट्ठमभत्ते परिणममाणंसि सिंधूए देवीए आसणं चलति तए णं सा सिंधुदेवी आसणं चलितं पा
सति पासित्ता ओहिं पउंजति पउंजित्ता भरहं रायं ओहिणा आभोएति आभोएत्ता इमे एयारूवे अब्भत्थिए चिं
तिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था उप्पन्ने खलु भो जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे भरहे
णामं राया चाउरंतचक्कवट्टी तं जीयमेयं तीयपच्चुप्पण्णमणागयाणं सिंधूणं देवीणं भ
रहाणं राईणं उवत्थाणियं करेत्तए तं गच्छामि णं अहंपि भरहस्स रण्णो उवत्थाणियं करे
मित्तिकट्टु कुंभट्ठसहस्सं रयणचित्तं णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताणि य दुवे कणग
भद्दासणाणि य कडगाणि य तुडियाणि य जाव आभरणाणि य गेण्हति गेण्हित्ता ताए उक्किट्ठाए जा
व एवं वयासी अभिजिए णं देवाणुप्पिएहिं केवलकप्पे भरहे वासे अहं णं देवाणुप्पियाणं विसयवासी अहं
णं देवाणुप्पियाणं आणत्तिकिंकरी तं पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया ममं इमेयारूवं पीतिदाणंतिकट्टु कुंभट्ठसहस्सं रयणचि

त्तं इत्यादि सर्वाण्यपि भरताय ढौकयति ततस्तत्र तावत्‌ कृताञ्जलिपुटा स्थिता एवं वादीत्‌ अभिजितं देवानुप्रियाणां विजयं च।
पश्चात्‌ यावदागत्य एवमवादीत्‌ अभिजितं निःशेषं अहं णं अहं णमित्यलं कृत्वा देवानुप्रियाणां विषयवासिनी सिंधुदे
वी तद्देवानुप्रियाणामाज्ञाकिंकरी तस्मात्तेन देवानुप्रिया ममेतद्रूपं प्रीतिदानमितिकृत्वा एवं तत्र चित्रमयं
रत्नरत्नसहस्रं॥

जं०प्र०वृ०

नानामणिकनककटकत्रिकविचित्रे द्वे च भद्रासने कटकानि च जाव सोवत्ति यावत् सा एवं गता सा यो मागधतीर्थकुमारविकारेवक्तव्यः
एवं नामाङ्कितं यावद्वक्तव्यं सा च देवी प्रतिपत्त्यानि किंमचान् क्रिय इदमित्या दजावत्तिया वक्ष्यति विसर्जयति यावच्चरणा
त् ततः सकराजा राजा सिंधुदेव्याः सकाशात् इदमेतद्रूपं प्रीतिदानं प्रतीच्छति प्रतीच्छ सिंधुदेवीं सत्कारयतीत्यादि ० अष्टमभ
क्तोपक्रमवाक्यादाद नाणामित्यादि ततः सिंधुदेवीविसर्जनानंतरं भरतो राजा पौषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्र

नाणामणिकणगकडगाणि अ जाव सोव वग्गा जाव पडिविसज्जेति २ त्ता तए णं से भरहे राया पो-
सहसालाओ पडिणिक्खमति २ त्ता जे- णेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छति २ त्ता ण्हाए कयबलि-
कम्मे जाव जेणेव भोअणमंडवे ते- णेव उवागच्छति २ त्ता भोअणमंडवंसि सुहासणवरगए
अट्ठमभत्तं पारेति २ त्ता जाव सीहा- सणवरगए पुरत्थाभिमुहे णिसीअति २ त्ता अट्ठार-
स सेणिप्पसेणीओ सद्दावेति २ त्ता जा- व अट्ठाहियाए महामहिमाए तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति
० तए णं से दिव्वे चक्करयणे सिंधूए दे- वीए अट्ठाहियाए महामहिमाए निव्वत्ताए समाणीए आउ-
हघरसालाओ तहेव जाव उत्तरपुरच्छिमं दि- सिं वेअड्ढपव्वयाभिमुहे पयाए आवि होत्था ०॥

स्नानगृहं प्रविशति प्रविश्य स्नानगृहात् प्रतिनिष्क्रामति इत्यादि सर्वं वाच्यं यावदष्टमभक्तं पारयति जाव सीहासणेत्यादि यावत्
सिंहासनवरगतः यावच्चरणात् भोअणमंडवाओ पडिणिक्खमति २ त्ता जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणेव सीहासणे
तेणेव उवागच्छति २ त्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे णिसीअति २ त्ता अट्ठारस सेणिप्पसेणीओ सद्दावेति २ त्ता अट्ठाहियाए महामहिमाए तमाणत्तियं पच्चप्पिणंतीति पर्यन्तं वाच्यं ० त-
ए णं से दिव्वे इत्यादि पयाए आवि होत्थाति पर्यन्तं वाच्यं तत उत्तरपौरस्त्यदिग्भागे ईशानकोणे प्रतीति ०॥

१७२

तए णं से भरहे इत्यादि विजयतीति पर्यन्तं वाच्यं तए णं तस्सेत्यादि सिंधुणामोऽभिषेक इति पर्यन्तं वाच्यं एवं सिंधुदेवीस्थाने वैताढ्यगिरि-
कुमारः इति वक्तव्यं ० प्रीतिदानं तु प्रीतिदाने प्रदत्ते तत्र अलंकारः प्रीतिदानोत्सवस्य देवस्य सम्मानादि कं सर्वं यावत् पच्चप्पिणंती-
ति पर्यन्तं वाच्यं तत्र आभिसेक्कं ति अभिषेकयोग्यं शोभालंकारं लाभे अलंकारवस्त्रं प्रधानालंकारविशेषं अलंकारालंकारं वा
शेषं तथा यत्पत्तयः यथा शोभातिच अलंकारस्थितिसमाहारं वा कटकानि प्रतीतानि ताए उक्किट्ठाए इत्यादि यावत् कृष्णाया वदश

० तए णं से भरहे राया जाव जेणेव वेअड्ढपव्वए जेणेव वेअड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे तेणेव उवाग-
च्छति २ त्ता वेअड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणिल्ले णि- तंबे दुवालसजोअणायामं णवजोअणविच्छिन्नं वरणगरसरि-
सं विजयखंधावारनिवेसं करेति २ त्ता जा- व वेअड्ढगिरिकुमारस्स देवस्स अट्ठमभत्तं पगिण्हति २ त्ता
पोसहसालाए जाव अट्ठमभत्तिए वे- अड्ढगिरिकुमारं देवं मणसीकरेमाणे चिट्ठति ० त-
ए णं तस्स भरहस्स रण्णो अट्ठमभत्तंसि प- रिणममाणंसि वेअड्ढगिरिकुमारस्स देवस्स आसणं
चलति एवं सिंधुगमो णेअव्वो ० पी- तिदाणं आभिसेक्कं रयणालंकारं कडगाणि अ तुडिआणि
अ वत्थाणि अ आभरणाणि अ गेण्हति २ त्ता ताए उक्किट्ठाए जाव॥ २ द्धिकांमहदेमहिमा यावच्चरणात् तुरिआए इ-

त्यादि जेणेव भरहे राया तेणेव उवागच्छति २ त्ता अंतलिक्खपडिवन्ने जाव करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं अंजलिं कट्टु भ-
रहं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति २ त्ता एवं वयासी अभिजिए णं देवाणुप्पिएणं देवाणुप्पिएहिं केवलकप्पे भरहे वासे अहं णं दे-
वाणुप्पिआणं विसयवासी अहं णं देवाणुप्पिआणं आणत्तिकिंकरे पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिआ ममं पिअरूवं पीतिदाणं तिक-
ट्टु इत्यादि यावत् वेअड्ढगिरिकुमारं सक्कारेति सम्माणेति इत्यादि यावत् मज्जनगृहात् निष्क्रम्य भोजनमंडपे सिंहासनवरगतोऽष्टम-

तक्कं पारयति यावत् आज्ञानमानयतः। अथिलि प्रश्रेणीः आष्टाहिकां जाव निघावयंति यावत्करणात् वेताढ्यगिरिकुम
रस्य अष्टाहिकामहोत्सवं कृत्वा आज्ञप्तिकामिति च अथ चक्ररत्नं यत्कृतवत्तदाह तएणं से इत्यादि ततस्तद्दिव्यं चक्ररत्नं
तं अष्टाहिकामहिमायां निवृत्तायां पश्चिमां दिशं तमिस्रागुहाभिमुखं प्रयातं चाप्यभवत् च तएणं से भरहे राया ततस्ताहृष्टो चक्ररत्नं
हृष्टनगराणां राजा हृष्टतुष्ट इत्यादि प्राग्वत्सुगमं च तत्र कृतमालदेवं मनसि ध्यायन् तिष्ठति च तएणमित्यादि ततस्तस्य

अष्टाहिके महामहिमं जाव पच्चप्पिणंति च तएणं से दिव्वे चक्करयणे अट्ठाहियाए महामहिमाए निव्वत्ताए समा
णीए जाव पच्चत्थिमं दिसिं तिमिसगुहाभिमुहे पयाए आवि होत्था च तएणं से भरहे राया दिव्वं चक्करयणं जं
व पच्चत्थिमं दिसिं तमिसगुहाभिमुहं पयातं चापि पासति २त्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए जाव तमिसगुहाए
अदूरसामंते दुवालसजोयणायाम णवजोयणविच्छिण्णं जाव कयमालस्स देवस्स अट्ठम
भत्तं पगिण्हति २त्ता पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव कयमालकं देवं मणसीकरेमाणे चिट्ठ
ति तएणं तस्स भरहस्स रण्णो अट्ठमभत्तंसि परिणममाणंसि कयमालस्स देवस्स आसणं चलति तहेव
जहा वेयड्ढगिरिकुमारस्स नवरि पीतिदाणं इत्थीरयणस्स तिलगचोद्दसं भंडालंकारं कडगाणि य

शेषं तस्य राज्ञोऽष्टमभक्ते परिणमति सति कृतमालस्य देवस्यासनं चलति अतिदेशमाह तहेव त्ति यथा वैताढ्यगिरि
कुमारस्य देवस्य तथैवास्यापि सर्वं विशेषमाह नवरि इत्यादि प्रीतिदानं स्त्रीरत्नस्य योग्यमिति विशेषः तिलकं चतुर्दशं
यत्र तत्तिलकचतुर्दशं तत्रैवं हार १ अर्द्धहार २ एकावली ३ कनकावली ४ मुक्तावली ५ रत्नावली ६ केयूर ७ कटक ८ त्रुटित ९ मुद्रा १० कुण्ड
ल ११ उरःसूत्र १२ चूडामणि १३ तिलकं १४ इति एवं विधं भाण्डालंकारं आभरणं कटकानि त्रितकादि

यावदाभरणानि च यावत्करणात् त्रुटितादीनां संग्रहः तत्र कटकत्रुटितानि शरीरोपकरणविशेषरूपाणि कटकादीनि स्त्रीरत्नयोग्यानि आभर
णानीति नाणत्तं शेषं तहेव त्ति यथा वैताढ्यकुमारदेवादेः तथैव महामहिमा कृतमालस्यापि
प्रत्यर्पयन्तीति प्राग्वत् च अथ स यत्कृतं कृतवानित्याह तएणं से इत्यादि ततः स भरतो राजा कृत
मालस्याष्टाह्निकायां महामहिमायां निवृत्तायां सत्यां सुसेणं सेनापतिं शब्दयति शब्द
यित्वा चैवमवादीत् गच्छाहिणं ति गच्छ लो देवानुप्रिय सिंधोर्महानद्याः पश्चिमदिग्वर्ति

जाव आभरणाणि य गेण्हति २त्ता ताओ पउच्छिताए जाव सक्कारेति सम्माणेति २त्ता पडिविसज्जे
ति जाव भोयणमंडवे तहेव महाम हिमा कयमालस्स पच्चप्पिणंति च तएणं से भर
हे राया कयमालस्स अट्ठाहियाए महामहिमाए निव्वत्ताए समाणीए सुसेणं सेणावतिं स
द्दावेति २त्ता एवं वयासी गच्छाहि णं भो देवाणुप्पिया सिंधूए महाणईए पच्चत्थिमिल्लं णि
क्खुडं ससिंधुसागरगिरिमेरागं समविसमणिक्खुडाणि य

तं निष्कुटं अथ खंडरूपं पश्चिमदेशं किंमर्यादमित्याह ससिंधुत्ति सिंधुश्च सागरश्च गिरिश्च सिंधु
सागरगिरयः तैर्कृत्वा निर्यामर्याद रमाः सिंधुसागरगिरिमर्यादा तया सह वर्तते यः स ससिं
धुसागरगिरिमर्यादस्तं चः सच्चशब्दः पुनः समविसमनि समानि च विषमानि च यानि विषमार्थं निष्कुटाः अव
खंडखंडरूपाय प्रदेशविशेषस्य दोन्तान्तरविशेषाः इत्यर्थः यच्च समासमास मसप्रदेशान्तर्वर्तिनः
सूत्रस्य धारयति द्योतकाविषमानादिना रूणाः निष्कुटास्ते येवान्यवर्तिनो विषमप्रदेशा॥

जंप्रा०२। ततः सुखेन पश्चिमदिग्वर्तिनः खंडस्यावांतरावयवविशेषान् साधयित्वा तत्तेनोत्तरेण सुषेणः पश्चिमखंडं साधयता
या तदेतद्वर्त्तीकश्चिदपि प्रदेशः किंमानतां किंविस्तारं वा त्यक्तोऽयमानापेक्षया परिहरणीय इति ज्ञापितं तावत्स्या
त्सा साधितमस्ति खंडाधिपतिश्चायमेव उपवेदितिक्रियायाः साधनायवसवचानमतीतः उययवसाधय ति
ज्ञा प्रवर्त्तितनाम्साक्षर्थितव्यं साधयित्वा पाताल मूलयन्तः प्रथानान्निवराणिक्यादितएणाक्षटानि रत्नानि
कृत्कृतनादीनि प्रतीक्षत्वद्वाणयनीयच तत्रादिना विपत्थपनीतानि गदीचेतस्य मामेत्यादि सामेतामाक्षिः
कापवत्यपर्यंति व अस्वेवेत्सरत्ताङ्गा। सवाप्पसेनापतिः किंकृतवानित्याह तएणंसे इत्यादि ताताः

उयावेढि उयवेत्ता अग्गाइं वराइं रयणाइं पडिच्छाहि दिरत्ता ममए अमाणत्तिं अप्पच्चप्पिणंति
दि व तएणं से सेणाबलस्स णे ता सक्कारेइ सम्माणेइ विस्सज्जेइ महाबलपरक्कमे म
हप्पा उअंसी तेअलक्खणजुत्ते मि लक्खणसाविसारए चित्तवाहणसामी॥

ततः स्तनंतरं एवं सामीतदत्तिआणएवि णएणं वयणं पडिसुणेति त्ति पर्यंतं संबंधः किं लक्षणः सेनापतिः
तिः सेनाबलस्य स्वत्वसेनस्यानेता स्वामी तत्तात्वार्थं स्वरत्तहात्रे विख्यतयशाः सर्वत्रप्रसृतकीर्त्तिः पुनः
कीदृशाः महाबलपराक्रमः बलं शरीरस्थं पराक्रमः कायसामर्थ्यं तत्तोदेवः महांतौ बलपराक्रमौ
बलपराक्रमौ यस्य सतथा अतएवमहात्मा ओजस्वी तेजस्वी बलवान् तेजस्वी ति ज्ञाः
शरीरकांतिः लक्षणानि च स्वाख्यातिर्यः स्वतरूपः स्वलक्षणिरिपिवेशषास्त्रेषां भाषायाकृतत्वविः १७४
शारदो निपुणः चित्रनिविज्ञमार्ग यंयथास्यानथावाहसाबीमनोज्ञयस्य।।

तिव सर्व्वीपि पश्चिमदिग्वर्त्तिनः स्कन्दस्यावीतराव यव विशेषास्यात् अनिन्दनत्वेन लोकेषु येण पश्चिमस्कन्दसाधयताचे
ऊं म्ना २। या नदेतवर्त्तीकश्चिद्दपि श्वदेशाः किं मानना किं विक्रमरणो त्यवेक्षायणानापेक्षापरिकरणीय इति ज्ञापितेनावन्स्या
त्रेय्यसाधिनपट्कवेडाधिपतिद्यामेनवः उपयवेद्भित्रि क्रियाशब्दः साधनाय्थत्वप्रवचनप्रतीतः उपयवयसाधय नि
ज्ञाज्ञा प्रवर्त्तीनताम्र साक्षाद्विलयधैः साधयिचा वाप्याणि मल्लभः यथा नानि वराणि कान्यादितु णोक्ष्टानि बलानि
कक्षेतनादीनि यतीवप्रक्षणप्रनीष्य व तत्र ह्यारि पत्र पतीतानि गृहीचेतन्यं मामेत्यादि मामेताभ्यां कुमि
क्षाप्रत्यर्थ्ये यति व अवेवेलरताड्या। मवाप्य सेनापतिः किं सतवानित्याह तपणो से इत्यादि तालार

उपयवेद्धि उपयवेत्ता अग्गाइं वराइ वयणाइं पडिच्छादि रन्ना ममए अमाणत्ति ओप्पवुप्पि णं।
दि व तणासेसणा बलस्सणो ना सरदवाहंपि विसुअज्जले महाबलपरक्कमि म
दणाउ अंसा निअलक्खणोज्जुते मि लक्खणसाविसारए छिन्नवाकरसा॥

सरनाज्ञानेतरं एवं सामीनदति आणाएवि णएणं वयणं पडिसुणेति निपर्यन्तं संबंधः किं लक्षणाः सेनाप
तिः सेनाबलस्य सरतासेनस्यानिनाम्नामा सराति वर्षलरतहेतु विष्णुतयशाः सर्वत्र प्रस्नत कार्त्तिः ओजः
क्षीहशाः महाबलपराक्रमः बलेमनोधी र्यं पराक्रमः कायसामर्थ्यं ताभ्यां यः महानतस्य सह शौ
बलपराक्रमो यस्य सतथा अतएवमा हात्मा अतएवस्तावः ओजस्वी बलवान् तेजस्विति तेजः श
रीरकान्तिः लक्षणानि चक्रादीनि गात्रेषु स्थः मिलक्षणानि क्षेत्र विशेषाक्षेषा नाषावाक्तत्र वि १७४
शारदो निपुणः विनतिविनमार्ग यं यथा स्यात्तथा वाक्सलाभमनोज्ञयन्त्रा॥

णं मानोजवक्त्रा लाराति वर्षेनि ऊक्ष्वानं विज्ञक्ताः पविज्ञानवान् निक्तटविशेषणात्याह णिस्साणयति निम्नानामप्येवनना
नी उर्थमानां उःखेन गमनं यादाभ्यायेषु तेनघाटनं उःशवेशाना रहायबलेनन्नापिप्रवेशानहीणा यतो सर्व्वाणपि
विशिष्यवावक्लानि वक्राकाः सतुन्नुये अन्नति अर्थोहिरणादिः शास्त्रं नीतिधर्म्मप्रमिपादकोग्रंथस्तयोः कुशलो दक्ष
ः नेहि षयकनिम्नानमतिनिपुंणः सेनापतीरत्नं सरातनराज्ञा एवमुक्तः सन् दृढेत्यादि गायतुजावति यावक्तरता

सरादवासे णिणोक्खमाणे णिस्साय उगामागाय उवक्खापवेसाणय विसाणपअन्नसणजसले वयणं सेणावई उ
मेणासरादगा रम्यापवेउ नेसमाणे दढउठ विनमागं हिरजावकरयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावं
त्तं मत्थए अंजलिकट्टु एवंवयासी एवं सामि २ तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणोति रन्ना सरदस्स
रम्मो अतियाउ पडिणिक्खमति रन्ना णे व सए आवासे तणेव उवागच्छति कोडंबियपुरिसे सद्दावे
इरन्ना एवंवयासी खिप्पामेवाभो देवाणु प्पि आ आमिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेह हयगयरह पवरजो
धकलिंगाणि सेणं सन्नाहेहत्ति कट्टु जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छति रन्ना मज्जणघरं अणुपविसति

जेत्यादि एवंसामित्ति एवंस्वामिन् नयेति आज्ञयाविनयेनइत्यतोलावतस्य नश्रीलावेन ववनं प्रतिसृणोति प्रतिकृत्यव सरत
स्यराज्ञोऽन्तिकात्समीपात् प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य व यत्रैव स्वकः स्वकीयः आवासः तत्रैवोपागच्छति उपागम्य कौटुं
बिकपुरुषान् शब्दापयति शब्दापयित्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः आभिषेक्यं हस्तिरत्नं प्रतिकल्पयत हय
गयरथेत्यादि यावत्कविशेषणविशिष्टं चतुरंगिणीं सेनां सन्नाहेदति संनह्यत सज्जीकुरुतेति स्वाचालणीया यत्रैव मज्जन
गृहं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च मज्जनगृहमनुप्रविशति अनुप्रविश्य च स्नातः कृतस्नानः कृतबलिकर्म्मा स्वगृ

[illegible]

१७५

[illegible]

ऊं स्ना २।

१ पनिष्ठाव २ हसिलि ३ १ ग्रायमासाय ४ ८ इक्षु १ ५ मसूर २ म ६ तुअरी २ कुलत्थ २ ? र नदधसगर २ कुलाया ४ ४ मद्रति चतुर्विंशतिर्धान्य
न्दुक्रमानि तत्र शेषाणि समध्यानि कथं विद्रुमाध र्स्यिय ग संव व मेन शेषांन शवनायानि तत्रानासंणा अणायनि वर्षे हि इति ज्ञात्वा चर्मरत्न
र्मिना तचर्मैतत्र तथाविधप्रयोजनविशेषे परामृष्टं चर्मरत्नं स द्वादशयोजनानि साधिकानि तिर्यक् प्रविस्तरति तस्मिन्संगतस्य चर्मरत्न
स्य द्रुपत्तुक्त्रं च छत्ररत्नमुच्यते तएणं से दिव्वे इत्यादि ततस्तद्दिव्यं छत्ररत्नं सुषेणेन सेनापतिना परामृष्टं सत् क्षिप्रमेव नावकं
अति नौभूतं चाप्यभवत् च ततेणमित्यादि ततःसुषेणो नामा सेनापतिः सस्कंधवारस्यानिबलवाहनानि बलं हस्त्यादि

कवहिणा परामुसइ दिव्वचम्मरयणे दुवाल   सजोअणाइं तिरियं पवित्थरति तत्थसाहिआइं च १ तएणं से दिव्वे
घेवम्मरयणं सुसेणेणं सेणावइणापर   १   मुट्ठे समाणे खिप्पामेव णावाभूते जाते आवि होत्था च ततेणं से सु
सेणे सेणावती सखंधावारबलवाहणे   णा वा   भूअं चम्मरयणं दुरूहति रत्ता सिंधुं महाणइं विमलजलतुं
गवीचि नावाभूतेणं चम्मरयणेणं सबलवा   ह   णे ससासणे समुत्तिण्णे ततो महाणइमुत्तरित्तु सिंधुं अप्पडिहय
सासणे अ सेणावती कहिंचि गामागरणा   गरपव्वयाणि खेडमडंबाणि पट्टणाणि सिंहलए बब्बरए अ

वाहनानि च गजवाहनादीनि तैः सह वर्तन्त इति ससैन्यस्कंधवारबलवाहनः नौभूतं चर्मरत्नमारोहति आरुह्य च सिंधुं महान
दीं विमलवीचिं विमलजलसंबंधिन्युत्तुंगाऊर्मयः यो चयो यस्यां सा तां नौभूतेन चर्मरत्नेन सबलवाहनः सशासनश्च कृतवर्मा
ज्ञासेतु कृः समुत्तीर्णः च ततो महाणई इत्यादि ततो महानदीं सिंधुमुत्तीर्य अप्रतिहतशासनः अप्यर्थे तेन अविद्यमानप्रतिहतशा
सनोऽनतिक्रमणीयाज्ञः सेनापतिः गामागरेत्यादि ग्रामाकरनगरपर्वताः प्रतीताः खेटं धूलिप्राकारं मडंबं सर्वतो दूरवर्तिसन्निवे
शांतरं तथा पट्टणानि अत्र पत्तनानि विविधदेशागतपण्यस्थानानि प्रतन्ने यत्र प्रसिद्धिस्तस्य सिंहलए इति सिंहलदेशजान् एवं बर्ब १२६
रदेशजान्

सर्वांश्च अंगलोकं च लावलोकं चेति त्रयोपि देशविशेषाः च कारःसमुच्चयार्थः तथापरमति परमरम्यं वनराजीं च
रम्यं चामवविशेषणं वा वाच्यं क्रीडास्थानादिकं नगरादीनि पत्तनानि मणिकनकरत्नानां कोशागारैर्लंडिमाद्यैः समृद्धं तथा आ
रवकान् रोमकांश्चानार्यदेशविशेषांश्च तथा अलसंडति अलसस्य अंडविषयस्य पिक्कुरस्येति देशविशेषाः त
था कालमुखान् कालमुख देशविशेषजन्मानो मनुष्यान् तथा योनकान् तथा उत्तरवैताढ्यसंश्रिताः सिंध्वोत्तरदिग्वा
र्तिवैताढ्यसंश्रिताः म्लेच्छजातयो बहुप्रकाराः दाहिणेत्ति दक्षिणापरेण नैर्ऋतकोणेन यावत्सिंधुसागरांते सिंधुः

सव्वेव अंगलोगं बलावगं च परमरम्मं जा   वणदीवं च पवरमणिकणगरयणकोसागारसमिद्धं आरव
के रोमके अ अलसंडविसयपिक्कुरके   १   कालमुहे जोणए अ उत्तरवेअड्डसंसिआओ मिच्छजाई ब
हुप्पगारा दाहिणअवरेण जाव सिंधु   धु   सं   गरंतोत्ति सव्वपवरकच्छं च उयवेत्तूण पडिनिअत्ते बहु
समरमणिज्जे अ भूमिभागे तस्स कच्छस्स   तु   हणिसन्ने च ताहे ते जणवया नगराण पट्टणाणय जे अ त
हिं सामिआ पभूआ आगरपती अ मंडलप   तीअ पट्टणपती अ सव्वे घेत्तूण पाहुडाइं आभरणाणि भू
सणाणि रयणाणि अ॥
सागरपर्यंतमित्यर्थः इत्यनुनाप्रकारेण सर्वप्रवरकच्छं च कारः सर्वत्रापकर्षे
च उक्तो वा समुच्चयार्थे इह च पृथग्रत्नानि साधयित्वा प्रतिनिवृत्तः ततः परावृत्य तस्मात्कच्छस्य सिंधुनदी संबंधिनः बहु
समरमरमणीयेभूमिभागे सुखनिषण्णः   सुखेनोपविष्टः च अथामुं नापतिना संगमवशीकृताः जनपदा
दयोयक्कुर्वन्ति दाह तानेहाते इत्यादि ततस्ते   जनपदाः नगराणां पत्तनानां च ये च स्वामिनः प्रभूतानि आकरप
तयः मंडलपतयश्च सर्वे गृहीत्वानि   आभरणानि च रत्नानि च भूषणानि च

ऊं।३।४।

वस्त्राणि च महार्घाणि महारत्नानि च असंख्यानि तस्मिन्नन्यत् यत्सुवर्णं प्रधानं राजार्हं राजयोग्यं यच्चापि तव्यं इह।
णाञ्च हरणं च मार्गनयानेऽष्टं एव सेनापतेः स्वयं तीर्थं कथं च्छिन्नाः मह्यपति मस्तकेन्द्रनीजलेभ्यः तत्र केऽपि च
र्वेत इत्याद ततरत्नानादि तत्र पति विसर्जनाय समस्तान्कोऽञ्जलिं कृत्वा प्रणताः मस्तकादिनान्यस्ताव माप न्ना॥
तथा तस्मिन्नेवं अद्भिन्नस्माकं स्वत्तिस्त्रत्ररत्नदोत्स्वामिनानायकाः अतएव तथा मद्देवयं वन्दे देवतामि॥
वहारणागताः स्मः तस्माद्विषयनासिनइत्यत्तनामकारेण मानोवचनेविजयं जयतस्य च मर्यादवतं ऊंपतो क्रवा॥

वस्त्राणि च महाविद्यानि असंख्यं जवरिवं । तयारिदं ऊंवहृत्विन्नवं एतं सेणावइस्य त्ववणोति म
स्वयक्रयं ऊलित्वमा ततरविक्राऊण । ऊलिं मत्वयं मियणया तासअद्भिन्नसामिन्ना देवयाः
वसरणागयाम्मा तम्हं विसयवासि । ऊयंऊयमाणा सेणावतिणाऊदाणिदं वविअमहा
अविसज्जिआ निअन्नासमाणि णगरा॥ एइणाणिअ अणुपविवा तादो सेणापतीमविणत ये
न्नणपाऊउाणि आसरणाणिरयणाणि । न्नसणाणिअ॥

एवं विधाः सेनापतिना तपण्णेनयथार्ह यथायोगं स्थापितमजितविसर्जिताः तत्र स्थापिताः स्वस्वसाध्यस्थले भजिताः तथ
फलवस्त्रदानादिना विसर्जिताः ततरागमस्त्रच केमीनादर्ववनैः संतोष्य। निजगृहे स्थापिताः ततः कर्मान्तरयाएवं वि
धाः संतोषिताः सेनापतिसमापतिर्गताः स्वकानिरनिजानिर नगराणि प्रत्यनानि वातामविष्टाः च अथ सेनापतिः किंकृत
वानित्याह तादसेणावतीत्यादि ततः सेनापतिः सविनयः यस्मिन्नेतेषामपि वस्त्रादिदानसन्मानादि प्रदायणाः गन्धोचाप्रस्त
निप्रालताकृतवस्त्रनिनाविः शोकानीत्याह आसरणाणि आसरणानिकनकरत्नमयानि ऊंडलादीनि रत्नानि कर्णैनादी॥ १११

न्नुपणानि च आसरणाविशेषकपाणि कुण्डलादिरत्नाविशेषसमन्वितानि तत्रापि प्रात्तत्वानि इत्यर्थः द्वितीयवारम
र्जित्यर्थः तं सिंधुनामधेयंति तोषवीत्वासीमिव सिंधुनामधेयां नदीमित्यध्याहार्यं उत्तीर्यः किलहृणाः सेनापतिः अनयशा
सनेऽअनयं निरवद्यं न्यायोपपन्नं शासनमाज्ञा तत्रबले यस्य सतथा कथमुत्तीर्य इत्याह तदेवति तथैव यथानेद्विनेन चर्मरत्नेन
सर्वेऽत्तीर्यसन्स्वेवेत्यर्थः सवताय गाहे निवेदयति निवेद्य च अप्पणो राय प्रतिकान्तस्य कृशस्याय तच्चेन ब्यार्म्याता अर्पिता
निवप्रात्ततानि च सत्कारितमन्त्रिनएणं सरदणोरत्नो इति शेषः तासरत तत्र राजा सत्कारितो सद्वस्त्रादिनी सम्मानितो॥

न्नसणाणिअ तणरविने सिंधुनामधेयं उत्तं सेअणादसामणवले तदेवरस्रो सरदादिवस्स निवेदेतिरन्ना
य अप्पणिन्नाय पऊमाइं च सक्कारिआ स माणिए सद्दरिसे विसज्जिए संगेपदिमउवसमतिगए च तते
णं सेऊत्तासेणसेणावतीणदाए कया च ले कम्मेकयकोउअमंगलपायच्छित्त जिमिअभुत्तुत्तरा
गए समाणे जाव सरससाणासीस चंदा गं रणुलित्तगत्तसरीर उप्पिंपासादवरगए फुटमाणेहिं॥

यंवा शितरदस्नानादिना सदरिससवि स दर्षः स्पतिसम्मानसमुत्तदर्षलाग्न विसर्जितः स्वस्थानं प्रतिगत
सेनायाजानिः सनृसंगतिस्वदं स्वकायं प्रतिमंडपेत्युलिस्वमंडपोयत्रसनं प्रासादमितर्षश्रवतिगतः प्रासः च अथ
सेनापतिः कर्यंति हमीत्याह ततणं तिततःत्तपेणः सेनापतिः एतास्नातः इत्यादि प्रागवत् जिमिअति जेमितात्तरकृतं
तत्कोर्लोजनक्रियायाः उत्तरस्तुत्तरकालं आगतःप्राप्तः सन्यावत् सरसागोशीर्षचन्दनात्तलिप्तगात्रः अग्रगात्रेशाइनगात्रे
शरीरेलवागात्राः शरीरावयवाः स्येयाः तेन सरसेन गोशीर्षचंदनेनात्तलिप्तानियथासे सवक्रमणालिमानि गोशालिवद्वा॥
मत्तमवयवायत्र ताइतंशरीरं यस्य सतथा उप्पिंति उप्पिंपरि प्रासादवरगतःप्रासादवरस्योपरिगतः फुटमाणेहिं

ऊं॥ ३॥

ति स्फुटदि शिवर्षादिकेणोत्तुङ्गेन स्फालनात् विदलदिवि मदंगानाम ईलानां मनकानीव मस्तकानि उपरिलागा॥ चम्पेतटानान्त्यर्थीतिः बन्नासइत्यादि शात्रिशाता पावेर्वशानिवाश्रिशवशानि तेर्नाटके॥ किलद्रुणोर्वनरूणासमस्तुके॥ उवणाविघ्मालाेत्रि उपनयमानः स्मत्स्मवानइतिवचनात् उपनयमानः नक्षत्रधिगीतेर्गयानेसयाविधशृङ्गाउष्णं नीयमानइत्यर्थः वीमावउनाउनस्मयाप्रवर्त्तानिउपगायमानस्तदायमङ्गुणगानात् उपलाल्यमानोऽतिमनार्षविक्ष्यनेन मदतादनेत्यादिशृङ्गमं मारव्यानेव व स्त्रैवंप्रवर्त्तमानयज्ञाननदाह नानणास्यइत्यादि ननःसलरतानाजा अन्यदाकदाविदस्या

पुङ्गमङ्गणवर्त्ती सतिवत्तद्धिं नादपद्धिं वर नदणासंपउत्तेदिं उवणाविघ्मालाइ उवगिष्ठमालाइ उवलालियमाणा रमदथाद्दयणइसाइवाइअं नं तीतलतालजदिअयणपुङ्गणपडुप्पवाइअरवेण इट्टे सदप्फरिसरसरूवगंधे पंचविहेमाणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणो विहरति व दणांसे सदेवयाअन्नयाकदयाइ सुत्तप्णेसणवति स ङ्गावेति त्ता एवंवयासी गच्छणंदेवाणुप्पिया सेवासादेवाणुप्पियामितिमितिउदाएदाहिणाडुम्मल्पुतुवारमम्म॥ कुवा दे विदादेड सम पञ्चमागतेसि पञ्चस्थिगादि व नयणं सुसेणा सेणावती सरदेणं रमाणंदेवसेसमाणे दहउन्नविनआवकुन्नयलपरिगाहिअं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जावपडिसुणेतित्ता सरदमम्मरस्मो॥

सुसेणं सेणावतिं सद्दावयति सद्दावयित्ता एवं वयासी गच्छाणं देवा स सारस्स कुचाटविदारदेसि विघटयउ सार्य उपायर माणेन्तामा कवाडस्य वालुप्रियत्ति वज्जयतीति व नानणासिन्यादि नताः स्थानाः सेनापतिनिर्माननं एवमुक्ताः सन्त्स्वकवलस्यादिशास्वत् पावत् गलगेड्विएनिपाण्ड्रोगरवादागमात् एवं समित नीत्यादि संग्रहः इति कृत्य वनरदस्सेणत्याद्वेनरतस्यराज्ञा

इतिकाणं पयमाणात् प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव स्कन्धावार निवेशो यत्रैवपौषधशाला तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च दर्भसंस्तारकं संस्तृणाति यावद् दहमनसंस्कं प्रगृह्णाति पगद्दवपोषधशालायां पौषधिको ब्रह्मचारी यावद्दहमनसं पौषधशालायां संस्तारके तत्पदस्तत्रिकालिके स्वर्णमालाविले उत्क्षिप्तकालाविचित्रितावतंसातन्नाविपावनणाः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च स्नानद्रव्यादि सावद् उत्तणावितालइतिप्रवाद

अतिआउपदिलिस्कमतिइत्ता जेणेव मणुस्सावासे जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छतित्ता दब्भसंथारगं संथरति जाव दब्भसंथारगं दुरूहति त्ता पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव अट्ठमभत्तं पगिण्हति पडिजागरमाणे विहरति पोसहसालाओ पडिनिक्खमतित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छतित्ता एहाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवरपरिहिए अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे धूवपुप्फगंधमल्लहत्थगए मज्जणघराओ पडिनिक्खमतित्ता जेणेव तमिसगुहाए दाहिणिल्लस्स दुवारस्स कवाडा तेणेव पहारेत्थ गमणाए तएणं तस्स सुसेणस्स सेणावइस्स बहवे राईसरतलवरमाडंबियअज्झावसव॥

लिवकातिसावसपाधिवदेवनवतादोरावत्ताविवालि यथाउत्तरदजात्यापस्य स्नातादिकियत्तेन सहतां स्यात् प्रवेशाविव पालितप्रसाद नरगमनो विनय पायोग्यानि मंगलानि मंगलकरणे साधनि वस्त्राणि प्रवरंपरिधानाणायापदिदिताः अल्पार्हाणि महार्घाणि आभरणानि तैरलंकृतंशरीरं यस्य सतथा धूपेत्यादिहस्तादिकेस्यां इंशकान देषवपदारेचनि तत्रैव प्रपधारितवान् संकल्पितवान् गमनाय गतेश्च व नानणासिन्यादि ननमतस्तुपणामसेनापतेः बहवोराजेश्वरादयः॥

१२८

जं०प्र०३

अप्पेगइआ इति अपिः समुच्चये एककाः एकोकवन सर्वेइत्यर्थः उत्पलहस्तगताः उत्पलानि हस्तगतानि येषां तास्तथा
जाव सुसेणं सेणावइं इत्यत्र यावत्करणात् अप्येककानलिनहस्तगता इत्यादि प्रागुक्तं ग्राह्यं ब
ततेणमित्यादि ततस्तस्य सुषेणस्य सेनापतेः बह्व्यः कुब्जाः कुब्जिकाः चिलातिकाः चिलातदेशोद्भवाः जाव इंगिअचिंति
यावत् इंगितेन नेत्रादिचेष्टाविशेषेण चिन्तितं परस्य वक्ष्यमाणं प्रार्थितं च विजानन्ति या इंगितचिन्तितप्रार्थि
तविजानिकाः यावत्करणात् वामनाः ह्रस्वशरीरा वडभिकाः मडहकोष्ठाः बर्बर्यः बकुशिकाः योनकाः पल्हविकाः ल्हासिकाः
लकुशिकाः द्राविड्यः सिंहल्यः आरब्यः पक्कण्यः ... बहल्यो मरुण्ड्यः शबर्यः पारस्यः नानादेशोद्भवाः दास्यो ग्राह्याः किंभूताः पाणिना

वाहपरिगंतओ अप्पेगइआ उप्पलह त्थगया जाव सुसेणं सेणावइं पिट्ठओ अणुगच्छंति
त तए णं तस्स सुसेणस्स सेणावइ इस्स बहूउ खुज्जाउ चिलातिआउ जाव इंगिअचिंति
अपत्थिअविआणिआउ णिउणकुसल ३ विणीआउ अप्पेगइआउ कलसहत्थगयाउ जा
व अणुगच्छंति तए णं से सुसेणे सेणा वती सव्विड्ढीए सव्वजुईए जाव णिग्घोसनादितेण

स्सादि निपुणाः स्वकार्याभिज्ञाः कुशलाः प्रज्ञावत्यः विनीताः अविनयविरहिताः एवंविधाः प्रस्तावाः
किं कियोपेता इत्याह अप्पेगइआउत्ति अ पेककाः कलशहस्तगताः इत्यादि जाव त्रिया यावत् अणुगच्छंति
तथेणं सेनापतिं इत्यतः इत्यतोऽनुगच्छंति यावत्करणात् भिंगारहत्थगयाउ इत्यादि ब ततः सेनाप
तिकृत्यमाह तएणमित्यादि ततः सुषेण ... णः सेनापतिः सर्वर्द्ध्या राजचिह्नछत्रादिलक्षणया सर्वद्युत्या
आभरणकांत्यादिलक्षणया जाव ... निर्घोषनादितेन यावच्छ॥ १३७

रणात् सव्वबलेणमित्यादि प्रागुक्तं ग्राह्यं जेणेव त्ति यत्रैव तमिस्रागुहाया दाक्षिणात्यस्य द्वारस्य कपाटौ तत्रैवोपागच्छति
उपागत्यालोके दर्शनमात्रे कपाटयोः प्रणामं करोति कृत्वा च लोमहस्तकं पुंजनिकां परामृशति हस्तेन गृह्णाति गृही
त्वा च तमिस्रागुहायाः दाक्षिणात्यस्य द्वारस्य कपाटौ लोमहस्तकेन प्रमार्ष्टि प्रमृज्य च दिव्यया उदकधारया अभ्युक्षति सरसेन
गोशीर्षचंदनेन पंचांगुलितलान् चर्चकान् दर्दरकान् मित्यलंकारं ददाति कपाटयोरिति गम्यं ततश्चाग्रैर्वरैर्गंधैश्च माल्यैश्च
अर्चयति पूजयति पुप्फारुहणमित्यादि प्राग्वत् आसत्तोसत्ति प्राग्वत् कृत्वा च अच्छेहिमित्यादि आच्छैः स्वच्छैः श्लक्ष्णैर्मसृणैः

जेणेव तिमिसगुहाए दाहिणिल्लस्स दुवार स्स कवाडा तेणेव उवागच्छति २त्ता आलोए पणा
मं करेति २त्ता लोमहत्थगं परामुसति २ त्ता तिमिसगुहाए दाहिणिल्लस्स दुवारस्स कवाडे लोमह
त्थएणं पमज्जति २त्ता दिव्वाए उदगधा राए अब्भुक्खेति २त्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचं
गुलितले चच्चए दलइ २त्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं मल्लेहि य अच्चिणेइ २त्ता पुप्फारुहणं
मल्लारुहणं जाव वत्थारुहणं करेति २त्ता आसत्तोसत्तविउलवट्ट जाव करेति २त्ता अच्छेहिं सण्हेहिं
रययामएहिं अच्छरसातंदुलेहिं तमिसगुहाए दाहिणिल्लस्स दुवारस्स कवाडाणं पुरओ अट्ठट्ठमंगलए आ
लिहति तं सोत्थिअ सिरि

रूप्यमयैः अच्छरसाः प्रत्यासन्नवस्तुप्रतिबिंबाधारभूता
इवातिनिर्मला ये तंदुलास्तैरच्छरस तंदुलाख्यैर्दिव्यतंदुलैः तमिस्रागुहायाः दाक्षिणात्यस्य द्वा
रस्य कपाटयोः पुरतः अष्टाष्ट मंगलकानि आलिखति तद्यथा सोत्थिअसिरिवित्ति एतावद्‌भूत्रलोकेन
सोत्थिअ सिरिवच्छ नंदिआवत्त ३ वद्धमा णग भद्दासण मच्छ कलस

MEMORIAL

जेम॥३॥ सएदषणाणनिगाद्ये नयाद्धयगाहगादिस्यकरतलपसठनिपदेनद्धयगाहगादिस्यकरतलपस्नवविषपुह्मस्सदसठा
वसमस्स ऊसुमणिगरस्स तस्रवित्रंजाणुस्मेहपमाणपेनं उदिनिस्त्रंकरेनिरसाइत्नंमाणुकंसव्याख्यातयाद्ये तदावं।
रघ्दनि वंडप्रनवक्रवैहर्पमणोविमलोदांदापमसनं यावहूपंददातियावकरणात् कंवणमणिसन्निवित्रंकालाणु
दपवरकडुसहद्धुदहयवगंधुनमाणविवेच ध्नपवन्निविणोसुंअतं वदलिस्यमपंकुणुहुस्त्रं पगाहेत्र पयणनिपर्यंत
स्तत्रव्याख्यानेंवप्राग्वकरतनमजावसरविहितमिति वामंजाणुमित्यादि सुगमं प्राग्व्याख्यातेंव देउरयणांति दंपरत्नं।

कुयगाहगादिस्यकरयलपमठ वंदपदा। ववविहलिस्यविमलदं मे जावध्नवं दालतिरत्ना वामंजाणु
स्नाव तिरत्ना करयलजावमत्वए अंजा लिंकट्टु कवामाणंपणामं कारतिरत्ना दंपरयणंपवाणु
सति तएणं दंपरयणं रयणपवलंते स्नं वपरमारमतिस्नं विणासणं सवसत्तुसेणाणं खं
धवारे णरवतिस्स गह्मदरिविसम॥ पसवे गिरिवरपवानाण

पवामहशति व तानणमित्यादि ततइतिदंमपवा॥ मर्शानंतर दंडरत्नंगदीया समाहपदाति प्रत्यवमर्षितामिपर्यंतनम
संबंधः स्नाहन्नं दंपरत्नंरत्नपवलतिकंरत्नानां पंचपंचसंख्याकालतिकावस्नोयत्रतत्रया रत्नसंवंधिपंचवतानित्रणुकमि
त्यर्थः वंदसारंवकवसारं स्नतएवस्रतिगं स्नतिशायेन गच्छतीति स्नतिगं विषमत्रस्नादिविदारणाय प्रभुकंसत् शा
प्रगानिकमित्यर्थः विनाशनेसर्वशत्रुसेनानां वेरिसेन्यविनाशसमर्थमित्यर्थः नरपतस्यकवर्तिनः स्कंधवारेऽर्थात्गमन
नादिक्रियापवायणो गह्मस्थादिगमागर्ताः दर्याणुदाः विषमं निम्नोन्नतस्थानं शास्त्रारं एकस्मिन् पार्श्वेणिपादिसव॥
प्रदेशाः गिरिवराःप्रधानपर्वताः तत्रप्रसानंवेलयलत्तुतरपर्वतापेक्ष्याऽहवंप्रपाताः गह्वतामतत्रादानोप्र॥ १८०

सवलनाहेतवः हदनामणादयस्मानाअंनः नपांसमाकरणं स्नसमाःसमाःक्रियंतेऽनेनेतिसमाकरणं शांतिकरं दि
तसुतकरं रस्नोदिस्नति वाङस्यकवर्तिनोहदयेप्सितमनोरथमरकं दिव्यंदेवाधिष्ठितं प्रधानंवा स्रपतिहतं नके
नापि प्रतिहन्यतस्मेत्यप्रतिहतं प्रतिपक्षाद्योस्यमाहात्म्यसंयुक्तमितिभावः दंडेषुरत्नंसर्वोत्तमं दंडरत्नमितिविशेषण
णाणुकंतविशेषमितितपोनदकं समाहपदाति प्रत्यवमष्कति प्रत्यवमष्कव तमिस्रगुहायाः दाक्षिणात्यस्य द्वारस्य

समीकरणं संतिकरं हितसुदकरं रस्नो दिस्रइच्छिस्रमणोरहमरगं दिवमपडिहयं दंपरयणंः
गहाय सत्तठपयाइंपच्चोसक्कइरत्ना ति मिसगुहाए दाहिणिस्सदुवारस्स कवाडे दंपरयणे
णमहतासहेणं तिक्खुत्तो स्रातोडेति ण तातणंतमिसगुहाए दाहिणिल्लस्सदुवारस्स
कवाडा तुमेलणं मेणावइणा दंपरता यणेण महतासद्देणंतिक्खुत्तो स्राउडिस्रासमाणा
महता र सद्देणं कोंचारवंकरेमाणासा रसरसरस्ससकाइंरवाणाइं पच्चोसक्किस्रा व॥

कपाटौदंपरत्नेनम हताशद्बेन वलवता निजवलेन व्यापारविशेषेणउक्तोदंमःशद्बोराज्ञावन्यतोमहातेशद्बंऊर्वीत्यर्थः यथादं
दमेपर्दंजयकपाटमप्रतुदवेन तिकृतोति त्रिःकृत्वत्रीन्वारान् स्राजृहयति यथोवितस्थाने स्रायातयति व ततेणमित्यादि त
तस्मिंश्चगुहायादाक्षिणात्यस्यद्वारस्यकपाटं तुषेणान सेनापतिना दंपरत्नेनमहता शशद्बेन त्रिस्पष्टस्रासृहितेसतामहत
शद्बेन कोंचस्येव पक्षिविशेषस्येवारावंशद्बंकुर्वाणोसरसरसरस्यति स्रनुकरणं तेनताहशंशद्बंकुर्वाणोसकाइति स्व
कानिस्तकीयानिस्थानानिप्रत्यवष्कैतागाढतरदडरत्नप्रहारप्रेरिते निजसंबंधपरित्यागेनकिंचिदिदकमितेत्यर्थः।

जं०वृ०३।

च अथ किंचिदिति कार्योत्पत्तौ सेनापतिर्यद्व्यधात्तदाह तए णं से इत्यादि ततः स सुषेणः सेनापतिः तमिस्रगुहायाः दाक्षिणात्यस्य
द्वारस्य कपाटौ विघाटयति उद्घाटयति उद्घाट्य च विवरं तेन राजा तत्र प्रविशति उपागत्य यथावद्भरतराजानमेवमव-
दीत् उद्घाटितौ देवानुप्रियाः तमिस्रगुहायाः दाक्षिणात्यस्य द्वारस्य कपाटौ एतद्देवानुप्रियाणां प्रियार्थं प्रियं निवेदया
मः एतत्प्रियं भवत्विति च अथ सेनापतेर्वचः श्रुत्वा भरतः कीदृशः किं कृतवानित्याह तए णमित्यादि ततः स भरतः सुषे

तए णं से सुसेणे सेणावई तमिसगुहाए दाहिणिल्लस्स दुवारस्स कवाडे विहाडेइत्ता जेणेव भरहे राया
तेणेव उवागच्छइत्ता जाव भरहं रायं कर   यलपरिग्गहियं जाव विजएणं वद्धावेइत्ता एवं वयासी
विहाडिया णं देवाणुप्पिया तमिसगु   दा   ए दाहिणिल्लस्स दुवारस्स कवाडा एयण्णं देवाणुप्पिया
णं पियं णिवेएमो पियं भे भवउ तए णं   से   न   रहे राया सुसेणस्स सेणावइस्स अंतिए एयमट्ठं सो
च्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए जाव   हि   यए सुसेणं सेणावइं सक्कारेइ सम्माणेइत्ता कोडुं
बियपुरिसे सद्दावेइत्ता एवं वयासी   खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया आभिसेक्कं हत्थिरयणं प
डिकप्पेह हयगयरहपवर तहेव जाव अंजणगिरिकूडसन्निभं गयवरं णरवई दुरूढे

तस्य सेनापतेः समीपे एतदर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टेत्यादि यावत् सुषेणं सेनापतिं सत्कारयति सन्मानयति स
त्कार्य सन्मान्य च कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति शब्दयित्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया आभि
षेक्यं हस्तिरत्नं प्रतिकल्पयत सज्जीकुरुत हयगजेत्यादि तथैव प्राग्वत् यावदञ्जनगिरिकूटसन्निभं गज
वरं नरपतिरारूढः १८१

यावत्करणात् पवरजोहकलियं चउरंगिणिं सेणं सन्नाहेह एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह तए णं ते कोडुंबियपुरिसा
जाव पच्चप्पिणंति तए णं से भरहे राया जेणेव मज्जणघरे इत्यादि यावत् आभिसेक्कं हत्थिरयणं णरवई दुरूढे
इत्यादि च अथ हस्तिरत्नमारूढो भरतः किं कृतवानित्याह तए णमित्यादि ततः स भरतो राजा मणिरत्नं परामृशति
कीदृशं चेत्याह मणिरत्नं पिंडितव्याख्या मोचयति च स्वयं तदर्थमाह तोतमित्यादि तोतं तस्मात् तद्वक्ष्यमाणविशेषणं
मणिरत्नं प्रमाणतश्चतुरंगुलप्रमाणमात्रं च कारोऽप्यर्थे तेन चतुरंगुलप्रमाणमात्रमपि अणग्घितं ति अर्घ्यं मूल्यं जातो

च तए णं से नरदेवराया मणिरयणं परामुस   इ तोतं चउरंगुलप्पमाणमेत्तं च अणग्घियं तंसवलं
सं अणोवमज्जुतिं दिव्वं मणिरयणपति   सिसमं वेरुलियं सव्वभूयकंतं   च   जेणमु
द्धागएणं दुक्खं न किंचि जायइ   हवइ आरोग्गे॥

ऽस्येति अर्घितं तन्न विद्यते अर्घितं यस्य तदनर्घितम्।   षडस्रार्थः तंसवलंसमिति त्र्यस्रं सत्पदस्य मध्ये स्थलवेद्योतयते
रत्नच्छिद्रयोपेतत्वात् अणोवमज्जुतिं अनुपमद्युति   नरदेवाः स्वतिथिर्यस्य तस्य दिव्वं ति दिव्यं देवताधिष्ठितं मध्य
तत्वा सकलवादमणिरत्नानि मणिरत्नानि मणीरत्नानि मध्यमनयमणेषां पतिसमं स्वामिकल्पं यद्वान्येषां मणिरत्नानां प्र
तिसमं प्रतिमल्लं तेन तथा यदुक्तं सर्वोपद्रवहरणोपेतत्वात् वेरुलियं ति वैडूर्यं वैडूर्यरत्नजातीयं सव्वभूयकंतं सर्वभूतानां
सर्वप्राणिनां कान्तं कमनीयं वल्लभमित्यर्थः च अथ प्रतुकंपनं फलमाह जेणेत्यादि येनैव मणिना मूर्धागतेन मूर्धनि
मस्तके आगतेन स्थितेन तथाऽस्मिन्सस्थायिनीयावत् यस्मिन् मूर्धगते सति एवाऽवध्यस्थाने न किंचित् दुःखं जायते भवति वा रोगं
गवति अन्यः

जं०प्रा०

सर्वकालं यावन्मणिमेखलाद्भवियात तावत्कालं रागमात्रं तस्मादित्यर्थः तथा तिर्यक्कृतदेवमनुष्यकृतोपसर्गाः सर्वेप्रतीकारसाध्यास्तस्माद्यं नश्यन्तीति तथा संग्रामेष्विति संग्रामे वापि शस्त्रैत्यादि शस्त्रैरवध्यः शस्त्रैरवध्यो नरवतात्पर्यः मणिमनुष्यो मणिवरं उरूलग्नं मणिरत्नं धरन् विषमस्थानेऽपि स्थिता अपरिम्लानसर्वस्वसाध्यो यौवनस्थशायस्य स तथा यौवने वर्द्धमानेऽपि नखरोमाणि वर्द्धमानान्यपि नपलितरूपाः स्युः शिरोजेरवः अवस्थिता अवर्द्धमाना नखा यस्य स तथ २ तालविरोचनसमासः एवं विधेन भवति सर्वदा वर्द्धमान

सव्वकाले णहिविअदिव्वमाणुसकया।
उवसग्गा खोभं ण णामणिवरं धरे।
विप्पमुक्को तेमणिरयणं गहाय सेणवा।
तएणं से भरहे राया तेणं दिव्वेणं चक्करयणेणं।

पउवसग्गा से तं करेंति मणुस्से संगामे विआ
तो विअझो हणं के सवट्ठिअनहो लवतिअ सब्बलय
पतीइट्ठिरयणम्म दाहिणिल्लाए उंभाए गिरिकिवति ब
कयरइअवट्ठे जावअमरपतिसन्निभाए इद्धीए पहिअकि
त्तीमणिरयणकउज्जोए चक्करयणादेसिअम
ग्गो

पविसहरूः स्वयं वा त्रिदिवाद्धमविकृष्टं द्वादि तत्र वतिपन्नतिमेव। वमवस्यातव्यं तत्रतः पारत्रिकस्वरमपालादिरुपद्रवमपि सत्प्रणितस्मिन् नरवहणमादाद्यः पारत्रिकस्य यस्याउहीनाद्ध व अत्रैवं विधं मणिं नरवनः कश्चिदत्त वाति माद्दतेमणिरयणं ति तन्मणिरत्नमादाय ठहीचा नरवरपतिरिति ना दहिरत्नम्पदहिणाऊं तस्मात् लिखितपति मा पयति ब तालणमित्यादि ततः नरवतातिपानुसेरइत्यादिपाव्रत् यावत् अमरपतिसन्निनया तथा ऋद्धि तेकीर्तिः मणिरत्नकृतोद्योतः चक्ररत्नदर्शितमार्गः १८२

अणेगराया येत्यादि याव्रत् जेणेव ति यत्रैव तमिस्रगुहाया दाहिणान्ते द्वारं तत्रैव उपागच्छति तमिस्रागुहायां दाहिणात्यं तोरणेण अनेन अत्यन्तिनिरुद्धं कामविलोकनं गच्छन् प्रविशति कइवेत्यपमादात् ससिवन्ति शशीव मेघान्धकारनिवदं यथा मेघान्धकारमध्ये चंद्रउद्योतयन् याति तमिस्रागुहायामंधकारे मणिकृतोद्योतो नरवरो याति ब अथ तत्रागतानि उन्मग्ननिमग्नानि तिगिच्छायां कारणानीत्याह तएणं से इत्यादि तताः स नरवरतोकाकिणीरत्नं परामृशतीति संबंधः तच्च काकिणीरत्नं कीदृशमित्याह ब तत्र स्थितं पक्वा चतुरस्रं तदिह कृतस्वोर्वाधस्तादेव षट्षट्संधि

अणेगरायवरस इमाइ उज्जायमणे प
अविविकवमाणे २ जेणेव तमिसगु
हाए दाहिणिल्ले दुवारे अईति
बहल अंधकारनिवदं ब
इयाउक्खिट्ठिसीहणाय बोलकलकलरवेण समुद्दरवभू
हाए दाहिणिल्ले दुवारे तेणेव उवागच्छित्ता तमिस
ससिव्व मेहंधकारनिवदं ब तएणं से भरहे राया
तहलं दुवालसंसिअं अट्ठकण्णिअं।
अहिगरणसंठिअं अट्ठसोवण्णिअं॥

ख्याकानि तलानि समप्रदेशाद्भागाणि यत्र तत्तथा ट्तलं ततः कीदृशं दुवालसंसिअंति वाद्शास्त्रिकं अधउपरि पार्श्वेतस्य प्रत्येकं चतस्रणामस्रीणां सद्भावात्पाद्शास्त्रयः कोटयो यत्र तद्द्वादशास्त्रिकं अट्ठकण्णिअंति अष्टौ कर्णिका कोणाः यस्य तदष्टकर्णिकं कोणानां चाधउपरि प्रत्येकं चतुर्णांसद्भावात् अहिगरणिणि अधिकरणी सुवर्णकारोपकरणं तत्संस्थानसंस्थितं तत्र अदृशाकारं समचतुरस्रमिति यावत् अट्ठसोवण्णिअंति अष्टनिःसौवर्णिकेर्निष्पन्नमष्टसौवर्णिकं तत्र सुवर्णमानं चैवं चत्वारि मधुरफलानि एकः श्वेतसर्षपः षोडशसर्षपाः एकं धान्यमाषफलं द्वेधान्यमाषफले एककाकिणी जा पंचगुंजा एकः कर्ममाषकः षोडश कर्ममाषकाः एकः सुवर्णः अत्र च मधुरतृणफलादीनि यानि सौवर्णिकप्र

जं०वृ०

रिमाणेन यन्नायतनानि तानि सर्वचक्रवर्त्तिनां निजरकालोत्पन्नि मतिपरिमाणनायानि यतः प्रमाणितोपयाकाङ्गुलप्र
णेवात्मप्रमाणानि चक्रवर्त्तन्दन्ताकामिनीरत्नानि छिद्रस्यप्रमाणेपव्यस्मिन्न यात्रिंशादङ्गुलाःखड्गः सर्वदैव स्रुत्सेधाङ्गुलप्रमाणेन
दसमचतुरस्रं काकिणीरत्नं चतुरङ्गुलप्रमाण चतुरङ्गुलदीर्घचर्मरत्नं चेति समाप्यकिंडियरत्नानि तथैवप्रमाणानां जिनवृति ए
कं शेषाणामपि सप्तपंचेंद्रियरत्नानि सेनापतिप्रभृतीनि बोध्यानि अन्यथावैषम्यं तुरवगाह्यत्स्यात् अतएवोक्तं चक्रवर्त्तेदन्ति॥
मेयिपरयाइं वामगिरयाइं य मज्झदुक्कदीदे बत्तीसङ्गुलाइं असी १ चउरंगुलो मणी पुण तस्सद्धं चेव वित्थिन्नो चउ
रंगुलप्पमाणो सुवन्नवरकागिणी नेया इति एवं च समयाराधार एतया व्याख्यायाञ्च एतानि सप्तैकेंद्रियरत्नानि सर्वा
चक्रवर्त्तिनामात्मांगुलेन ज्ञेयानि शेषाणि तु॥ समपंचेंद्रियरत्नानि तत्कालीनमनुष्योचितमानानीति स्वरूपेणेति च

कागिणीरयण **एगमेगस्स॥**

एगमेगस्स णं रन्नो चाउरंतचक्कवट्टि॥ स्स अट्ठसोवन्निए कागिणीरयणे छत्तले दुवालसंसिए अट्ठकन्नि
ए अहिगरणीसंठाणसंठिए पन्नत्ते तस्स णं एग मेगा कोडी उस्सेहंगुलविक्खंभा इति शेषः अत्र योगद्वारसूत्रे तु इत्तो वा
एतानि च पञ्चदशफलादीनि स्वस्वचक्रवर्त्तिकालसंभवान्येव ग्राह्याणि अन्यथा कालभेदेन वैषम्यसंभवे काकिणीरत्नस्य चा
ङ्गुलं तुल्यं न स्यात् तुल्यं च प्रतिपादितमाख्यातं तच्च विचार्यमाणं सम्यगभिप्रायविषयतां न लभते यतो भरतसगरयोस्तुल्यप्रमा
णं काकिणीरत्नं स्यादेतत् न हस्तौ च प्रमाणतुल्यप्रमाणं तथापि भरतनमकाकारादिना विशेषादि उच्यते मेचकं चउरंगु
लो मणी उत्तगेत्तिगाथा व्याख्यानयतो आमलयगिरिणापि इदं तुल्यप्रमाणं तुल्यमवगंतव्यं सर्वचक्रवर्त्तिनामपि काकि
णीरत्नानां तुल्यप्रमाणत्वादिति इदं संयतिद्वाहतो यतः॥ अपि तत्र विचारणीयस्तु तात्विकं तु केवलिनः सम्यग्वेदयन्ति॥ १८३

र्य लोकप्रसिद्धं अथ किमिति एवंविधं काकिणीरत्नं चक्रवर्त्ती संपादयति इति सम्यक्समाधिनकार्योद्देशाय परामृशति।
कृतलम्भ्यते च अयं काकिणीरत्नं संपादयति यतः किं च न त्वानित्याद तावणं तमित्यादि तत्र चक्रवर्त्ती सत्तमो काकि
णीरत्नं गृहीत्वा मंडलान्यालिखन् तमिस्रागुहां प्रविशतीति संबंधः ततः तत् काकिणीरत्नं कीदृशं चउरंगुलंति चउरंगु
लप्रमाणमात्रं नातिदीर्घं नाप्यतिहस्वमिति यत्तु उस्सेहंगुलविक्खंभा इत्यत्र योगद्वारवचनेन एकां गुलप्रमाणाभ्युक्तं तत्रा
वनामद्दिक्षुद्र संभाव्यतेऽतःकेवलिगम्यमिति अट्ठसुवर्णंति अष्टानां सौवर्णिकानां मिलितानां सुवर्णं यत्तनदष्टसुवर्णं
सुवर्णमानकमपि अष्टसौवर्णिकोऽमाननिष्पा ज्ञमित्यर्थः चकारो विशेषणसमुच्चयार्थः सर्वत्र संबंधनीयः ततः किं

संपरामुसइ च ताहेणं तं चउरंगुला **प्पमाणमेत्तं अट्ठसुवण्णं च विसहरणं अउलं चउरंससंठ**
ाणसंठियं समतलं माणुम्माणप **माणजोगा जत्तो लोगे चरंति सव्वजणपण्णवगा॥**

तद्रूणं विसहरणंति विषंगरलं तांहिकाद्या नेकप्रकारं हरतीति विषहरणं कर्त्तर्यनट् अतुलनिविशेषमा
हात्म्यमसुवि तथा अउलंति अउलं अतीसंभेदां॥ एताहशमन्यद्रत्नं नास्तीत्यर्थः तथा चउरंसंति चउरस्रसंस्थानसंस्थि
तं सद्दशाव्ययत्रिषु समप्रमाणसंस्थानवदित्यर्थः अत एव समतलंति चतसृष्व दिक्षु उपरि अधश्च समंतलंपस्य तत्सम
तलं यत्र हार्दोष्नित्यानि संबंध्यते न छिं उक्तो न यस्मात् काकिणीरत्नात् लोके मनुष्यलोके चरंति प्रवर्त्तते तत्र मानपल्यादिना
धान्यादिनियमनहेतुः उन्मानं तुलाकर्षणादिना १ माष गधाणकादिच्यवहारहेतुः प्रमाणं च अंगुलहस्तधनुरा
दिना गमनादिव्यवहारहेतुः तानीह मत्रेषां योगायौगिकभेदाः यथाप्यपरिमितास्मयापिलोकव्यवहारप्रह
त्तिहेतवोऽवसातव्याः तेचकीहशाः सव्व जणेत्यादि सर्वेषां जनानां प्रज्ञापकाः परिज्ञानहेतवस्तत्सर्वा

जं॰टी॰

अयं भावः मानोन्मानप्रमाणपरिज्ञानमंतरेण क्रयविक्रयादौ वंचकव्यवहारो न प्रवर्त्तते अतस्तत्परिज्ञानहेतवो मात्रा
दियोगाः काकिणीरत्नांकिता आसामासामासन्नराशिरिदं काकिणीरत्नमिति अथोद्योतमधिकृत्य माहात्म्यमाह णवि
चंदो इत्यादि तत्र त्रितत्र गुहायां नापि चंद्रो नैमिरं नाशयति अपि रदैव काकणिरत्नं इष्यताः तथैव त्वर्थः नकिरत्न
र्य्यः अत्रापि किरणस्यांधकारणेव सूर्यः शास्त्रनावरणतत्स्य देवताधिष्ठितरत्नस्य चंद्रसूर्ययोः प्रत्याइक्वा
णो तत्र प्रचारामावात् तत्राशतयोरसामर्थ्यमिति भावः अथ यास्यवत्त तत्रचंद्रसूर्ययोः सामर्थ्यप्रवेशमिमदाद
रविवानौ सामर्थ्यं वनिवार्यमिति परास्कृत मयाद्मारति॥ णहवग्गाति इदरलेक्कारहेतवा अभि सूत्रोतिमि
रं नाशयति गुहायाः आयामविष्कंभार्थं २कसतेणपंचाशद्योजनात्मकत्वेनातिगरीयस्त्वात्

णवि चंदो णवि सूरो अंधयारंमि जाव तं॥
णइ वमणीणं तिमिरं णासेति अंधयारे जगं तयं दि
बलावचुत्तं उवालसजोयणाइं तस्स॥
लेसाउ विवइंतितिमिरनिकरपडिसेहिआउ॥

तद्रश्मिनोंधकारस्य प्रदीपादेरविषयत्वात्॥ अथ तत्राग्रे सामर्थ्यमित्यत्र मतंजोतोजं मणीनां सामर्थ्यं निवि
ष्टतोत्तानां कायामादन इवमणीणां निवामणयोपिति जयलामित्र रमेतणा नाशयंति तत्र जत्र जह्वत्रि यत्रांधा
कारंतदेवतकं काकिणीरत्नमेवनान्यत् किंलक्षणं दिव्यभावयुक्तं अचिंत्यमाहात्म्यवत् नाशयतीति भावार्थः तत्त्या
योतहायिसंबध्नाति ब अथास्य प्रकाश क्षेत्रं दर्शयति दुवालसेत्यादि द्वादशयोजनानितस्यापि तमस्त
रकिणीरत्नस्य सूर्यस्येव तिमिरलेश्याः द्या॥ कानाप्रभाविवर्द्धंतें किंलक्षणा लेश्याः तिमिरमित्यादि तिमिरनिकर
प्रतिषेधिकाः अंधकारसमूहस्यापि सा॥ णाशकाः ब अथैवं विधलेश्याःकाकणीरत्नं यत्करोति तदाह

१८४

रत्रिं वेला दिवा उत्तरार्धे हितीयावत्स समर्थं तमरात्रो उनका: सर्वकालेस्कंधावारे नरेन्द्रकटके आलोकं प्रकाशं दिवसभूतं
दिवसालोकभूतं जयतिजस्मात्रियस्यालोकस्य प्रभावेन चक्रवर्ती तमिस्रागुहामतीति अतिगच्छति किंभूतः सैन्यसहितः किंकर्तुम
पेतिहितीयमर्द्धं भरतमभिजेतुं माह्याख्यायत्रीकर्त्तुं ब अथैवं भूतं स्वरूपमस्य प्रकृतोपयोगमाह तायप्पवरेत्यादि तदप्रवरो
त्तममग्रे सरोलरनवक्का काकिणीरत्नमादायतमिस्रागुहायाः पौरस्त्यपाश्चात्ययोः कटकयोर्भित्त्योर्योजनांतरितानि पंचधनुःशा

रत्तिं वसइ कालं खंधावारे करेति आलोकं॥ दिवसभूत्तं जस्स पभावेण चक्कवट्टी तमिसगुहमतीति सेत्थ
सहिते अभिजेत्तुं बीयमद्धभरहं रायपव रे काकिणि गहायतमिसगुहाए उरच्छिमपच्चच्छिमिल्लेसुं
कडएसुं जोअणंतरियाइं पंचधणु स या मविक्खंभाइं जोअणुज्जोअकराइं चक्कनेमिसंठियाइं
चंदमंडलपडिणिकासाइं एगूणपन्नं मं डलाइं आलिहमाणे अणुपविसति त्ता॥

तायामविष्कंभानि योजनोद्योतकराणि दक्षिणतः उत्तरतस्त्रप्रमाणोत्तलप्रमितयोजनस्य उद्योतकराणि ऊर्ध्वमधोऽष्टोयो
जनानितिर्यक् द्वादशयोजनानि एतच्च संप्रदायादवसेयमिति क्षेत्रसमासवृत्तौ तथा चक्राकारतया चक्रनेमिसंस्थितानि चंद
मिवंद्रमंडलस्यप्रतिमिकाशानि सदृशानिइ एकोनपंचाशत्संख्याकानि दक्षिणप्रकाशगत्यर्थान्मानानीति भावः यदीनपंचाशत्मं
डलानि आलिखन् अनुप्रविशति मंडलेषु चार अत्र तोयानीन्प्रकाराः लावाधीरस्त्वं विनाद्यस्यपर्द्धंतस्य तमिस्राखंडप्र
पातादेतिनामावेतुदेश: तवदेश्यपि पंचाशद्योजनानि दक्षिणतोगरायात द्वादशयोजनानिमर्यादाविस्तारस्य अष्टोयो
जनान्यावेद्वेन तेचदेश्यपृथुलयोः पार्श्वयोः सदासम्मीलितवज्रमयकपाटयुगलसमन्वितं अतएव

DR. BHAU DAJI

जंबूद्वी

र्द्र सूर्यप्रभाप्रवेशाभावेन सततमंधकारगुपिले क्वचिद्यदा चक्रवर्त्ती उत्तरभरतार्द्धविजिगीषुः सेनापतिना दंडर-
त्नेन कपाटपुटमुद्घाटयति तदा कपाटपश्चाद्भागेन प्रत्यवष्वष्कमानं तयोस्तु द्वयोर्वारणे चत्वारि योजनानि वि-
स्तीर्णानि अष्टौ योजनान्युच्चानि एकैकस्मिन् द्वारे द्वे कपाटे तच्च प्रत्येकं षड्योजनविस्तीर्णे अष्टावष्टौ यो-
जनान्युच्चैस्त्वेन एकैकस्य कपाटस्य पश्चाद्भागेन प्रत्यवष्वष्कमानस्य अवष्टंभनतः चतुर्योजनायामविष्कंभात्मप-
त्तो(?) इह यदा चक्रवर्त्ती उत्तरभरतार्द्धविजिगीषुस्तमिस्रागुहायां प्रवेशं कर्त्तुमिच्छति तदा मणिरत्नं
स्कंधमारूढस्य दक्षिणो दक्षिणहस्ततले मणिरत्नं निबध्नाति तन्निमित्तं द्वादशयोजनानि यावत्सर्वतः परिमंडलाकल्पासु
तिस्फुटदिक्तिमिरविनाशोऽपकारित्वात् रूपमप्रभासमुदयेन कलितमतस्तद्गुहामध्ये प्रविशतस्तस्य

रवाश्रमेततः प्रकाशो भवति एतस्माद्गुहायां च प्राग्वर्णितं तमोमणिरत्नद्योतितमार्गो गुहामध्ये प्रविशन्
सकलस्यापि स्वात्मसैन्यस्कंधावारस्य प्रकाशकरणाय सर्वदिक्कपाटस्थादौ योजनं तु कां काकिणीरत्नेनोत्सेधां-
गुलप्रमितपंचधनुःशतायामविष्कंभं प्रथमं मंडलमादित्यमंडलप्रतिममालिखति ततः पश्चिमदिक्कपाटेनदक्षिणमुखं
द्वितीयं ततः प्रथमदिक्कपाटमंडलात् प्रमाणांगुलप्रमितेन योजनेनोत्तरतस्तृतीयं ततस्तत्संमुखं पश्चिमदिग्भागे च-
तुर्थं एवं योजनांतरितानि सर्वभित्तौ पश्चिमभित्तौ च मंडलान्यालिखन् तावद्गच्छति यावत्तमिस्रगुहाया उत्तरदिग्द्वारं
एवं च सत्येकस्यामेकस्यां भित्तावेकोनपंचाशत् मंडलानि भवंति एवं खंडप्रपातगुहायां

यदि एकोत्तरवतां समागच्छन् सर्वभित्तावुत्तरभित्तौ च प्रत्येकमेकोनपंचाशतं मंडलान्यालिखति तानि च मंडलानि याव-
च्चक्रवर्त्ती निजपदवीं परिपालयति तावदवतिष्ठंते गुहा चिरमुद्घाटितैव तिष्ठति उपचारात् चक्रवर्त्तिनि मृते मंडलप्रभा-
दिरिति यत्तु द्विगुणपरस्यां कपाटे गोम्मटिकाप्रकारेण एकस्यां भित्तौ पंचविंशतिरपरस्यां च चतुर्विंशतिरित्येकोनपंचाश-
तं मंडलान्यालिखन् वृत्तौ त्वादिमवचनसाराधारहेत्वादौ बहुस्थानेषु दृश्यते तदपि कुलिशपदेवरण्यमः अन्यतरत्वेन नै-
र्मल्यस्तु केवलिगम्यमिति च प्रथममंडलालिखनानंतरं तमिस्रागुहा कीदृशी संपन्नेत्याह ताएणं सेत्यादि ततः सा तमिस्रा

तेएणं सा तमिसगुहा सव्वाइं णंवसा तद्धे जोअणंतरियाइं जाव ओगुत्थो अक्करेहिं पंचसयपमाण
मंडलाइं आलिहियमाणाइं रविणा। सेव आलोगभूआ उज्जोअभूआ दीवसयभूआ जायया वि
होत्था च तासेणं तमिसगुहाए बहु मज्झदेसभाए एत्थणं उम्मग्गनिमग्गजलाओ णाम
दुवे महाणईओ॥

गुहा सर्वतस्तमसा तद्दिनादिः सा तु ऊर्ध्वयोज- नांतरितैर्यावद्योजनोद्योतकारिभिः
केनापंचाशता मंडलैरालिख्यमानैर्दृष्टैर्नैः क्षिप्रमेव शीघ्रमेव आलोकभूता आलोकः प्रकाशस्तद्भूता तन्म-
यत्वं प्राप्ता प्रकाशवत्वेन दिवा रात्रौ च तुल्यस्वभावा एवं उद्योतभूता प्रकाशस्वभावा दीपशतानीव दीप-
शतभूता जाता अथ भवन् चक्रवर्त्तिनः सज्जाय स्थितिः संभवात् नित्युत्तराद्धिं गुहायां दीपशतानां संभावनेति भावः च अथ तस्याः
स्यां गुहायां किमस्तीत्याह तासेणमित्यादि तस्यां तमिस्रगुहायाः बहुमध्यदेशभागे सर्वमध्यप्रदेशे एवं अन्तरांतरे उन्म-
ग्ननिमग्नजले रत्नादेरुन्मज्जननिमज्जनकर्तृजलैः उन्मग्नजल निमग्नजल इति नाम्नी द्वे महानद्यौ स्तः॥

उं॥४।२।

यन्नद्योर्नित्यात्मिसंबंधात्रेइत्याद्याद्दत्य तत्केइत्याद ज्ञातव्यं तयोर्नित्यलक्ष्मान तदिस्रोतउदायां योरस्याच्छरकान् सर्वत्र
तोऽग्रस्थानिर्गतिमागो पश्चिमेनाति पश्चिमे पश्चिमदिशि सिंधुमहानदी समप्पेति शविशतइति अत्र बहुमध्यादेश
स्य तावताचैवं नदिस्रोतउदायाः दक्षिणवदे कपाटस्य प्रष्टावितस्थ तार्योजनाया मात् स्वपात् परतःसमुद्रशायोजनानिग
त्वा अत्रांतरे त्रियोजनविस्तारा दशयोजनायामा सर्वशिलाविनिर्गता पश्चिमशिलं विलिख सिंधुमहानदी प्रविष्टा उन्म
ग्नजलानाम नदी तिष्ठति ततः परतो योजनद्वयांतरितो निमग्नजलानाम नदी सापि त्रियोजनविस्तारा दशयोजनाया
मा सर्वशिलाविनिर्गता पश्चिमशिलं विलिख सिं धुमहानदी प्रविष्टा ततः परतः समुद्रशायोजने सा तत्र रत्नाकरपा।

जाउणं तिमिसगुहाउ पुरच्छिमिल्लाउ भित्ति कडगाउ पवूढाउ समाणीउ पच्चत्थिमिल्लेणं सिंधुमहाणइं
इसमप्पेंति से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ उम्मग्गनिमग्गजलाउ महाणईउ गोयमा जण्णं
उम्मग्गजलाए महाणईए तणं वा पत्तं वा कट्ठं वा सक्करं वा आसे वा हत्थी वा जोहे वा मणुस्से वा।

द्वादशयोजनायामविष्कंभाः खलु पश्वा उभयोरपि पार्श्वयोः समुद्रशायोजनातिक्रमे तुल्यप्रमाणे उत्पला
तविते व वेश्म पितयो बहुमध्यनाम वर्त्मनो समवसेये योजनानि वामसर्वाण्यपि संकलितानि विनायसप्त द्वयं पंचाशदेवसं
ति व अत्र वदे नार्थे तो उम्मग्गनिमग्गजले महानद्यावितिपरिज्ञानाय गौतमः पृच्छति से केणट्ठेणं से इत्यादि अथ केनार्थे
न भदंत एवमुच्यते उम्मग्गनिमग्गजले महानद्यौ भगवानाह गौतम जं णं ति देशोन्मयवस्तु जातं तणं पत्रं वा काष्ठं वा शर्क
रा वा उपलखंडः अश्वो वा हस्ती वा सर्वत्रवाकारः समुच्चये योधो वा मनुष्यो वा प्रविशेष। मनुष्यो वा सामान्यतः उम्मग्गजला
यां महा

१८६

नद्यां प्रक्षिप्यते तत्तृणादिवस्तुजातं उम्मग्गजला महानदी त्रिकृत्वस्त्रीन्वारान् आहुणिअ इति भ्रमइत्कंपते इति वचनात्
रेअयर कंपयित्वा जलतरंगास्फालरहस्यर्थः एकांतस्थले जलरहितप्रदेशे एडेति निपदयति अत्रतावते कार्ययोन्य ज
तित्रै इत्याल्पितिर्यक्दिः प्रक्षिप्यतनार्थः व जण्णं ति यत्तु निमग्गजलायां महानद्यांतृणं वा यावन्मनुष्यो वा प्रक्षिप्यते तत्सर्वं व
स्तुजातं निमग्गजला महानदी त्रिःकृत्वस्त्रीन्वारान् आधुयरं अंतोजलंसि इति जलस्यांतर्मध्ये निमज्जयति अधस्तान्नयति जले
नाक्रायणो पयतीत्यर्थः व निगमनमाद सेतेणट्ठेणं ति सुगमं नद्येवमनयोर्नद्योरेवं स्वभावाजलजन्यः कोविशेषजन्मोव

पक्खिप्पति तस्सं उम्मग्गजला महाणई तिक्खुत्तो आहुणिअ आहुणिअ एगंते थलंसि एडेति व जण्णं णिम्म
ग्गजलाए महाणईए तणं वा जाव मणुस्से वा पक्खिप्पति तस्स निम्मग्गजला महाणई तिक्खुत्तो आहु
णिअ र अंतोजलंसि निमज्जावेति से तेणं से ते णट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चति उम्मग्गनिम्मग्गजलाउ महा
णईउ उम्मग्गनिम्मग्गजलाउ महाणईउ ई उ व ताउणं सेसरदेरायारखद्दरयणादेसिअसमग्गो अगण
गराय महल्ला उच्छिद्दिसीद्दणार्यजावकरेमाणेर सिंधुपमहामणईए उरच्छिमिल्लेणं कूलेणं॥

निविड् उव्वाते केत्र विशेषजन्मएव संभाव्यात अन्यथा सिंधुनदीमासायापि जलस्वलावानपाये सिंधोस्त्रिभिस्वभावापत्तेः य
थासिंधोर्वलायान्तेन तयोर्जलस्वभावस्याउदयात् नकिंचिदनुपपन्नं श्रयनेवमूर्धक्तिस्यांतः प्रविशः सोपोताः पातालाश्रि
वंइमसाः कलानिजस्वभावतिकलाइति व अथ तयाविधं तयोर्नद्योः स्वरूपमवगम्य सरतो यत्कृतवांस्तदाह ततणमित्या
दि ततः स सरतो राजा वर्द्धरत्नदर्शितमार्ग इत्यादि प्रागवत् सिंधुपति सिंधोर्महानद्याः पौरस्त्ये सर्वदिग्वर्त्तिनि कूले॥

जं०वृ०

यत्रैवोन्मग्ननिमग्नजले महानद्यौ तत्रैवोपागच्छति उपागम्य च वर्द्धकिरत्नं शब्दयति शब्दयित्वैवमवादीत् क्षिप्र-
मेव भो देवानुप्रियाः उन्मग्ननिमग्नजलयोर्महानद्योरनेकस्तंभशतसन्निविष्टौ संक्रमौ कुरु इति त्वयः तत्र संक्रमौ सेतू पद्ये
इति यावत् किंलक्षणौ अनेकस्तंभशतसन्निविष्टौ स्थितौ निश्चलौ निष्पन्दौ किंलक्षणौ अचलौ पर्वतवन्निश्चलौ अकंपनाव-
पि स्थिरौ नातिचलनस्वभावौ एवंस्वरूपौ किंकृतौ विविक्तौ विविक्तपदे तदुपरि गच्छतः पतनभयं अपरस्या वा पततः पदयो-
तौ शीघ्रगतिनिमित्ते तस्मात् अतः चलाचल्यौ अ   प्रकंपौ अनेकमनुष्याश्वादिनिकोटीनां यथेप्सितसंचारेपि मनाग-
पि कंपनाभावात् पातनस्य विवासनावौ संक्रमे   ति   सुखितगमनादिक्रियादेतुत्वेनोक्तयोरप्यविशेषात् अतः चलौ च-

उम्मग्गणिमग्गाजलासु म।   द   १   णईउ तएणं उवागच्छति रत्ना वड्ढइरयणं सद्दावेति
रत्ना एवं वयासी खिप्पामेव भो देवा।   णु   प्पिआ उम्मग्गणिमग्गाजलासु महाणईसु अणेगखंभ-
सयसन्निविट्ठे अयलमकंपअभेज्ज।   सुहसंकमे सालंबणबाहाए सव्वरयणामए

तावकंपौ वाति विशेषणसमासः सकाराऽलाक्षणिकः एवंविधावपि यदि शाखादयवदादिप्रदारुण लघ्वौ स्यातां तदि
कथंचिद्भयावहावेव स्यातः अत आह अचलभेदकंपे इति कववाविवाल्यावेयकवाचो यथाकवावो शाखादितः स्येयो तव
रूपावपि पापा पातादिनेति एवमपि उपायांतः यो स्यातां जले विद्यमानं कस्यापि कथं विस्खलनादिकं भविष्यति मतः आह सा-
लंबनबाहे सहालंबनेनावलंबनेन वर्तते यः सालंबः तेन फलकमित्रं सगादिरूपेण वर्तिनी स्यातां सालंबनबाहाबाहुतरे
अ पिपार्श्वयोर्ययोस्तौ सालंबनबाहाकौ उक्तविशेषणविशिष्टोक्तमहति विशेषणमाहाकेसुमाह सव्वरयणामए

त्यादि यतः सर्वात्मना रत्नमयौ अतएवालचादिस्वरूपविशिष्टौ जलेवकुथयत्वरक्षितोपि काष्ठादिपदार्थस्थलतादि-
स्वभावो सवतिलब्धुचात् नतु नरनितुस्वरूपसामनादिपदार्थायतएव रत्नप्रदानं रूपत्वविनेत्तु पाषाणादिसंवंधितै-
रपथेप्रतिपादितइति अथातिमतफलवच्चेनविशेषणमाह सुहसंकमेइति सुखेन विलासेन या अनतिमतसंप-
र्कसंघर्षणादिदोषरहित्येन तुलोवायानोपलक्षणादश्वादीनामपि संक्रमो गमनागमनादिरूपोययोस्तौ सुखसंक-
मौ सुखसंक्रमौ वा क्वचित् सुहसंकमेत्ति पाठस्तत्र सुखेन सुलोवा संक्रमोयययोस्तावेवंविधौ संक्रमौ कुरु च मम एतदाज्ञप्तिं

सुहसंकमे संकामि करेह करेत्ता मम एय   आणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणाहि त्ति तएणं से रस्णा एवं वु-
त्ते समाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए जावविण   ए   णं पडिसुणेति रत्ना खिप्पामेव उम्मग्गणिमग्गजलासु
महाणईसु अणेगखंभसयसन्निविट्ठे   जा   व   सुहसंकमे करेइ रत्ना जेणेव सए सए तेणे-
व उवागच्छइ जावए आणत्तियं पच्चप्पि   णा   ति त तएणं से भरहे राया सखंधावारबले उम्मग्ग-
निमग्गजलाउ महाणईउ तेहिं अणेगखंभ   सयसन्निविट्ठेहिं जाव सुहसंकमेहिं संकमेहिं उत्तरति त-
ताणं तीसे तिमिसगुहाए उत्तरिल्लस्स दुवारस्स कवाडा सयमेव।।   हसिक्कोंकिमसेवमत्थीयेमि त तएणमित्य-
रदि यत्थ्युत्थिगोतीनिर्यंतिशास्त्र त अथवारतः किंमतवानित्याह तएणं से इत्यादि ततोवर्द्धकिरत्नकारापणानंतरं सकरतो रा-
जा सस्कंधावारबलः स्कंधावारबलसहितः उन्मग्ननिमग्नजले महानद्यौ तेहिंतितान्यां प्रागुक्तस्वरूपाभ्यां संक्रमाभ्यामुत्तरति स-
मा किंतपारं गच्छति त तएणंतासेइत्यादि तयोर्महानद्योरुत्तरणानंतरं तस्यास्तमिस्रगुहायाः उत्तरदिग्वर्तिनो द्वारस्य कपाटा-
वात्स्वयमेव सिनाप

ऊं ह्राः

तिष्ठन्तु रुद्रं देवत्र प्रहारमंतरेणापि मदनत्यादि मदनाः पञ्चिह इव क्रौंचारवं क्रन्दमानो मम्मरम्मत्नि कपाटत्राद्य अन्तका
रणात्र क्षेयं सखा इति स्वकेरस्वक्काये रसकायेरवान यत्नो मङ्गिन्नति प्रत्यय स्पन्देतं स्वयमेव क्रौंचारवमर्द्धकसर
स्मरम्मत्नि त्राद्य क्रन्दमानो तथ्य अवष्टं रसरूप मायिनिर्मत्यर्थः च अथ यदा तत्र रदिग्दर्शितारकपाट तद्दिनं तदा
पुनरेव रत्नार्थं क्षिमासादित्याद तेषां कालेनामित्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये तत्र रत्नार्थं आवदन्ति आप
तात्मापात्रजाता या नाम्ना विलासन्ति क्षिराता क्षिरातादेत्ताइवा क्षिरातस्य विलासाइति रूपसिद्धिः प्रारुतपतीता पञि

मदनाः क्रौंचारवंक्रन्दमाना मम्मरम्मस गाहंत वाणाइपद्मोमक्षिता च तेषां कालेषां
तेषां समयेषां तत्र रत्नार्थं वदवेत्र रवामाणामं विलासा पश्चिमंति अज्ञादित्रावित्रा
विचित्र सचित्र लक्षणासमयणोमया जागावादणाइमा बहुधणाबहुजातरूवरयण
या आतिगपत्तगासंपत्ता विस्थिक्षि पत्तरत्नपाणा॥

चसंति च अथ नक्षत्रादित्याद महेन्द्रा दि आयातास्महाः दिग्गि सिहमा रूप्यवंताः विप्राः प्रतीताः विरु
रताव रूपमाणाम कृपणोमाध्यः नदेवांडेद विचित्राणि विस्मर्णानि विमारवेति विउलानि प्रधानानि तत्र न्यायताः
नि प्रतीतानि यानवाहनानि स्थाम्यादानिनिषा कार्मायामाः बहुधणोत्यादि बहुप्रधानं धनेनगोमादि तेनाः
मंत्रुक्तं जातरूपं च सुवर्णं रजतं च रूप्यमथ ये षां तेतथा आउगेत्यादि आयोगस्यार्थलाभस्य प्रयोगाः
उपायाः संप्रयुक्ता व्यापारिताः योन्मता याभिस्तिक्षि मृत्ति विस्तिहितमत्र्के॥

बहुजनस्य दानादन अवशिष्टोत्सिष्टं भवतान संजातविसर्द्दिताः यत्रं वृत्तवत्तायि चे प्रभातव्यासर्व वर्णानेवसरूपाल
थेषां तेतथा बहुदासीत्यादि वदवो दासीदासगोमहिषाः प्रतीताः गवेलकारव्याः प्रधानाये षां तेतथा बहुजण
स्यानि बहुजनस्य अपरिभवनीयाः बहुभिरपि बलवद्भिः पराभवितुमशक्या इत्यर्थः सुवति सूराः दानतः
तिकृतिर्धादातावा वीराः संग्रामतः विक्रान्ता भूमंडलाक्रमणसमर्थाः विच्छिन्नेत्यादि विस्तीर्णादपि विपुला
लं अतिविपुलमित्यर्थः बलं च सैन्यं च वाहनानि च नातिविये ते येषां तेतथा बहुसुत्रि बदवा येषामत्रासामाः

बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पभूत्रा बहुजणस्स अपरिभूया सूरावीरा विक्कंता विच्छिन्नवि
उलबलवाहणा बहुसु समरसंपराएसु लद्धलक्खायाविहोत्था च तेणं तेसिं आवदः
विलातानं अन्नयाकयाइ विसयंसि बहूणि उप्पाइअसयाई पाउब्भूया॥

पतः सेयामाः संपरायास्तु संग्राम विशेषा सेषां च बहुत्वं अनेककरवत्तामताव तेन श्रीतत्कालदर्शि
नया रवासानत्तं ताभ्र क्षिलक्षणाः लक्षलक्ष्याः मङ्गलकार्येव्यं यस्तु येनेलक्ष्यलक्ष्याः मदासंग्रामेषु रणोयाक
र्दप्रकारोन कृतास्ताः यानि त्वत्र वकारो विशेषणसमुच्चये अपि स्वकं विशेषणेन च तत्रवातिक्लोत्तार्थयोनकाः दे
वविशेषवत् च अथ तिपुरुमानवति नवार्त रूपत्रवस्तार्थं यज्ञांतं यत्र सायमाते नवात नातणान मिमिना
दितेतत्येषा मायानक्षिरातानो अन्नदाकदाचि त् एकदा प्रस्तावे विषयेदेशे बहूनि उत्पात उत्पन्नान्नेशना
कविध्वनिभ्रत्यानिकानि प्रजापीडा दिमिम्ब वक्ता निउल्कापातादिलक्षणानि तेषां शतानिः

१८८ ·

उद्यानाः

तत्राद्ध्यात्मिकबाह्यशरीरोत्पादनी यथाविधमत्रलावपुष्पफलाः अनेकशतसंख्याकाः कालादिपरिणतिविशेषादित्यर्थः प
उत्पविश्वपिपातुरमवत् सामान्यतोऽक्तविशेषतश्चाह नेत्यादि तद्यथा अकालेति अकाले गर्भितं फलितं मिथ्याविनि
शित्यर्थः एवं अकालविपक्वमिति विपक्वमपि अकालपादपाः ह्रसोत्पत्ति उत्पत्तिप्रपत्तौ यद्यपि कालमन्तरेण किमपि
कार्यं नोत्पद्यते कार्यमात्रं प्रति कालादिपञ्चकस्य समुदायस्यैव कारणत्वात् यदुक्तं कालो स्वभावो नियतिः उत्पत्तिविसद्रा च
योगता समवायसम्पन्न एगतिअदोइमितित्ति परस्परं निरपेक्षाः पेतायकारणाभावतिमावा तथापि तत्र उत्साधिता
दुर्स्थितान् उत्सितः कालोऽकाल इत्यर्थः तद्वैव ॥ इति विपक्वादिकमपि तत्पाहेइ कालः कालः शेषस्तुअमि

विशा तेऽऽदा अकालगर्भितं अकाले विपक्वं अकालेपादपा उत्पत्ति असिद्धतां २ आगासे
देवयाउ गर्ज्जति तत्पणोतआवद्यवि लाता विसर्पंति वहइ उप्याइअसयाई पाउब्भू
इं पासति पासिता असमणस्सहावेति रत्ता एवंवयासी एवं खलु देवाणुप्पिआ अम्हं

तयाद्कालः एवंपादपाना मपि उगस्थिमायोय स्पउणोत्पत्यादिकालः सकालः शेषस्तु कालः यथासदकारः
स्पकार्त्तिकोमासः तथा असिद्धतांति अत्रीकुंरसितिवीसायांउताए आगोदेवतानांतरविशेषाः रस्यंतिरत्यंउर्वत
णाद्यंतरादौरतत्पाउनाः प्रपंतोत्यर्थः व अ वैवंसति आपातकिशताः किउर्यंतोत्याह तात्पणीतइत्याहि तता
केआपातकिशताः विषयेनिउरहवेरा वहर् मौत्पातिकशतानि साउर्वृतानिप्रयंति इत्यावाल्मानं शार्दूलपयं
ति आशापयिचाच एवमवादिषुः एवंखलु ति एवंखलुदेवाउप्रियाअस्माकं

विषये बहूनौत्पातिकशतानि प्राउर्भूतानि यावदाकाशे देवतारसंति तेनकारणेनतज्ञायते देवाउप्रियाअस्माकं
षयेकश्चिदुपद्रवो रविष्यतीति मन्ये इति वितर्कार्थनिपातस्तेनसंभावयामइतिरूपा उरयति उपहतः किंकर्त्तव्यतया
व्यासा मनः संकल्पोऽनेकविकल्पात्मकमनस्थितंतत्यषांत उपहतमनःसंकल्पाः कापि कादिव्यापारणं मताव्यापार
रउयायिरात् सर्वप्रसादपतितप्रवृत्तिनिष्ठव्यापिव्यापारशून्याअस्तवत्नेत्यर्थः अतएव चिंतारोगति चिंतानशोकस्य
चिंता शोको चिंतासर्वकः शोकोवानइयायःसागरःसमुद्रस्तं प्रविष्टास्तत्रनिमग्नाः अथचिंतासुवदविगमार कर

चिसर्पंतिवहइउप्याइअसयाइं पाउब्भूअ रइंते अकालेगभिअं अकालेविफलं अकालेपादपाउप्फं
ति असिद्धतं २आगासे देवयाउ णच्चं ति तणंणणाघतिणं देवाणुप्पिआअम्हंविसयस्स केमल्ले
वइवे नविस्सतित्तिकट्टु उहयमणा संकप्पा चिंतासोगसागरंपविशाकरयलपल्हथमुहा अ
इसाणोवगया। स्वमितायदिठिआ मि आयंति व तनेणंसरदेवाया वद्धरयणदेसिअमगो जाव
समुद्दरवसुअंपिवकदवेमाणोरतमिसा उदाउ उत्तरिबिमेणं दारतंणाति समिद्धमेदं धकारनिवदा॥

लेत्यादि करतलेपर्यस्तंविन्यस्तं उखंयोभतथा अतएवार्त्तध्यानोपगताः निजमंपइरूणोपायविमर्शनलक्षणमार्त्तध्य
रतं शशाइत्यर्थः तल्लिंगमाह स्वमितिस्वामोरा ताशासा इतस्ततोविलोकयन्तोरश्मापरिपर्यपांतेतथा एवंविधेवि
ताविकोपविताः ध्यायंति तउपद्रवविद्रावा णायानेकोपायविकल्पात्रवितयंति व अपेवंप्यतिकरेसतितरत
: किंसत्तवातित्याह नातणतित्यादि सुगं। मंयावत्तमिद्धपुदाया उत्तरदिशवर्त्तिनाद्वारेणनीतिसिनिर्गच्छति
जनःकइवसमिबत्यादि तत्योधका रतिवदात् शशावतंइवत् व अयतदानादकिंता॥

१८८

ऊह्याय।

[illegible]

[illegible]

[illegible] १५०

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जं०वृ०३

घापानाद्भिरानालस्तपैमैनयद्दसंप्रलेप्सा: किंभूतवंतमत्याह नानगांत इत्यादि ततस्ते आपातकिराता दत्तमथितेत्यादि दत्तप्रहार
दानतः मथितंमदतां मानस्यति स्पैंध नात् प्रवराः थस्ताः वीराः भ्रतसाः यातिनाविनाशिनाय त्रतत्रथा विथाहिताः पातिताः विविधप्रह
रणप्रहारैः प्रस्खलितछिन्नेस्यो दंदाद्विस्याविताश्चिह्नध्वजाः चिह्नवत्तुसमसिंद धराध्वजाः पताकाश्च दन्निताउपरिवर्त्तिन्यो
यत्रतत्रथा किंभवति कृच्छ्रेणप्राणाः श्वासोच्छ्वासादयः जपगताः समीपवर्त्तिनोयोधस्तामितिगम्यं यत्र तत्रथा यथा कृच्छ्रगा गान्प्रन्के
पगताः जीवंतोपि भूतस्ताविनधा शाइत्यर्थः भूत   दाइतिगम्यं यत्रतत्रथा ततोदत्तंवमथितंचेत्यादिविशेषणसमासः
दिसोदिसिंति दिशाः सकाशात् दिशंमपरदि॥   ञ्ञो   रदिशंस्थालिमतदिग्परित्यागादपरदिगतिप्रत्वमित्यर्थः यथादि

नातणंतिआवमथविलाता सरदस्स।   र   सें   अग्गाणीअं दयमथितपवरवीरयाइ अविदहिअविंध
श्यपदागकिंचप्याणावगयंदिसोदिसिं   प   डिसेहंति ब तएणंसासणावलस्सणेता वेढोजाव॥

गेवाप[illegible]यितदिग्नाशाविशायेणयत्रतत्रा   यायुयःसेतृयतमउदायारवंतियथातथेत्यर्थः पडिसेहंति प्रतिषेधयं
ति संग्रामक्रियातः परामुखीकुर्वंतीत्यर्थः यथादिशाश्चमर्वादयः उपदिशाश्च विकूसमीपवर्त्तिन्य आग्नेय्यादयोविदिशस्तायेत्रे
ति यथास्थानव्येतिक्रियाविशेषणं प्रतिषेधयंतिनाशयंति ततस्तेस्यंतयत्रस्त्रे स्वामिमतदिग्प्रसंस्थया भवति तथा कर्वंतातिता
त्पर्यं ब अथदिग्उपदिशाथिते ततस्तेस्यमवाम्य सुषेणाययाजातस्यथासादि नातणसेसेणाइत्यादि ततः सउसषेणासेना
बलस्यनेता यावत् वेढोजावत्ति वेष्टकं यंथतेवेष्टः सच विवक्षितैकवस्तुस्वरूपनिरूपकपदपद्धतिरूपः सचैवतरदेवास्सेमिते
सुनुरुंसे महावलपरक्कमे महप्पाउज्जंसी तेअलक्खणजुत्ते मिलक्खुभासाविसारए चित्तचासदत्तासात्तरदेवासंमिणिलु
माणं पिस्स्माणाय उगमाणयउक्क   १८१

धावेमाणायविआणए अत्थसत्थकुसले रयणंसेणावईसुसेणेइत्येवमात्राग्रास्यं तउतः तरदेणं रत्ना एवं उत्तसमाणे हठतु
ट्ठेत्यादि समग्रमपिगमाक्षिदित्तमतः पातनवधकवर्मकथाश्योः पर्यायबाहितास्वविषयेतितंशकापि व्यक्तं कसा वर्ष्मकथा श्रेसा
र्मदकवस्तु वर्मकथाः त्रस्यापियासस्वात् यावत्करणात् आवामविलायहिंतियाणं असैकंसुषेणः सेनापतिः तरदस्सत्ति तरत
स्पराज्ञो ग्रामात्कं आपातकिरातैः दत्तमथितप्रवरयावद्दिशोदिशोप्रतिषेधितं पश्यति यावत्करणात् घातितविघटितचिह्न
जपताकास्कत्रप्राणोपगतमितिद्रष्टव्यं आउसत्ते इत्यादि आशुरुष्टः कोपोदयादिस्फुरत्कृष्ट उदितक्रोधः यो दिदिक्षितः सं ज्ञानवा
क्रोः कुपितः प्रहत्कोपोदयः मिसमिसायमानः क्रो   रथ मितादेवासमौनः एवंविधः सेनापतिः कमलामेलक्ससलामेलं

तरदस्सरण्णोअग्गाणीयं दयमथितपवरा   र   जावदिसोदिसिंपडिसेहिंअं पासतिरत्ता आसुरुत्ते रुट्ठवंडि
क्किए कुविएमिसिमिसेमाणेकमल   १   मे   ले आसरयणं दुरूहति ब ततेणं तं असीतिमंगुलमूसि
अं णवणवतिअंगुलपरिणाहं अट्ठसा   य   मंगुलमायतं बत्तीसमंगुलमूसिअसिरं चउरंगुलकसागं
बाघतिरंगुलबाबाढं वउ
लिंक्कवम्सरत्नमारुहति ब अथवाह्नंशवास्वा।   रत्नमारुहइतियथमतन्मदर्मकिमाद   रंगुलजम्मकं
नातणासित्यादि ततः रात्र्योः यार्थं अथतदस्सरत्नं असीतिमिअंगुलानिरंगुलानि बद्धितेतत्र उच्चत्वेन यान्येगुलप्रमाण
मित्यर्थः मकारोऽलाक्षणिकः नवनवतिति नवनवतिरंगुलानि परिणाहो मध्यप्रदेशपरिधिर्वेशालताद्यस्य ततत्रथा अष्टशत
र्ति अष्टोत्तरशतमंगुलान्यायतदीर्घं यत्रतथा अथ यदुक्तमवाप्येगुलानुष्ठितं तत्कथमित्यवयवविभागेन स्पष्टं यत्रादा
वत्तीसत्ति द्वात्रिंशदंगुलोच्छ्रितशिरस्कं वरणाप्रपदेशविषयविभागउपरितनोऽस्यरत्नस्यभागः सर्वोपि समकक्षुयते चवा
रंगुलानिकर्णौयस्यतत्रथा विंशतिरंगुलानिबाहायस्यतत्रथा अत्रबाहानामजाउनउपरितनस्थरणप्रदेशाः चत्वार्यंगुलानिर्जा
उयस्यतत्रथा॥

सोलसमि षोडशांगुलानि ऊंयायस्पतन्नथा ऊंघानामखुराजागुनोवेनरालवश्रीवरणोप्रदेशा वचार्यंगुलान्हद्धिनाखुरायस्पतन्नथा
पवसर्वविपवनाखुस्त्रचोग्रलसख्यासंलानेःशालंगुलान्हद्धिनमध्यरनंसंपन्नं पयखुस्त्रवेनलदणोपनावयवसंपन्नवे संग्रा
दर्शं शोषखुरलदणोपनवमादखुनोलास्यादि खुनोलीनामकोहिकासावांधगुपरिसेकार्सा मध्येन्नसयनोपिकामणोषद
षडिशालास्यात् ननतवसंवन समपकूटन्नाकार वलितेववलनस्थानं नखुनमनषस्वरूपं मध्यनध्यलाणायस्पतन्नथा ई
सिति ईषकिंविङ्कामेणनखनःसदसेव श्रंगुलाष्टप्रणतखुरयनतखुन्नातप्रदेशापेरुयाःशंगुलाबनवष्टखुपवेशानादः
ष्टष्टनाणायस्पतन्नथाकुवि नयसिंसंखुवपणा यपठं तिपावसूत्रेषकिंवित् श्रंतुष्टपणीनेअध्वेतुरयतिर्यकूनादि

सोलसश्रंतुलऊंयाकं यत्तवंतुलसूसि श्र खुरंतुनोवासंवनवलिश्रमस्रं ईसिंश्रंतुलदणणायपवंसंग
यपठं पदवपठं संमयपठं खुजातप ठं वि सिवपठं पणांऊंवसयविश्वयवयपठं वेन्नलयकुसनिवा
नंगुष्टवदवनतंमध्येनिम्नमितियावदेवविधं ष ष्टं यसेन्मश्रीअतपवसंगनष्टष्टंस्रोवितगुणाकार्सं ते श्रेक्षेत्र
ष्टष्टं यसवनिमशानष्टष्ट प्रशालदणोपनष्टष्टे ।सेवनमि समकूनतेष्टष्टेयसतन्नथायपधिसाग्रुपणानष्टष्टमिनकनं
नथापिनसमकूस्यात्रवा रवेतुसमकूनतमितिसार्वकुनासूवकं नदपिकुनोयतःखुजासेअमादोषवंदितेरष्टंयस्पतन्नथा रू
यपखुकूमर्गतलप्रणतं नखोन्नतवसापेरुमनखन्नतचं प्रसंगतोविस्तनचादिवोपमयाद पणांखुत्रि पणांयंत्रेयंत्रविशेषसं
बायतःष्टष्टनश्र खुन्नतंमध्येवकिंचितिम्नं नदपिविस्तनंदेवस्यादनस्रवखुउपमया खुन्नंतवविस्तनेवश्नानंस्रर्कंविरस्वरावेन
खनःशिथिलं एवं विधेष्टंयस्पतन्नथा यथापणायेत्रकुखुनं नदपिनसकार्स किंतुविस्तनंनदपिशिथिलमारोदताःपनन्नरुकं
स्यादेतन्नाह स्वपष्टदं ननोविशेषणकुर्मपृष्ठरपाः एवंविधेष्टंयस्प तन्नथा खुनाःकाष्टशोवेन्नलयेतिवेत्रलना प्रतीता कुसस्थ
र्गमियपष्टकं

नयोर्यंतिपाणः श्रंकेत्रणंदयनऊनं नस्पदारस्तास्यांवर्ज्जितमंगं शारीरंयस्पतन्नथा आननस्वामिनोमनोखुरूलनयाप्रवनं
नेनानिविनीतवंस्रांपितं श्रमथाकुसादिनिपीनालावासंरवात् नथा नवणोयत्रि नषमोरुमध्यःशासकाःरविंदाणेत्रपणविशे
षाःश्र द्विलाणंवखुवसंयमनंयस्पतन्नथा वदकुणगंत्रि वरकुनमध्यः मखुषाःखुषास्नत्वासंखुस्राः स्रासंकाश्रनेनरोकूर्व
कूपाःतालिरिवत्रा विविधवित्रखुस्रारकाः पार्श्वयोर्यस्पतन्नथा कंवणमणित्रि कांवनंवमणयश्वातेरविताविपानि कुनकुश्रत
रकाणि श्रस्यानरणविशेषाः नानिवनानाविधंविवित्रप्रकारं यंहिकाजालंवखुकिंकाजालकानिच प्रतीतानि नैःपरिमंमि

नितानश्रंकेत्रणपदोरपरिवधिश्रंगं नवणि रुधासकानिलाणं वरकुणगसकूत्र वासगविविन्नरयणावा
कुपासकंवणमणिकणगपयरगनाणा॥ वि दयंविश्राजालगुत्रिश्राजालगेविंपरिमंदिपणपदणसोर
माणणसोलमाणं कुकेश्रणंदनील स स रगयमसारगल्लस्रदमंडणरदश्राविदमाणिक्कखुन्नग
विञ्चसिश्रं कणगामय पखमखुकुयत्रिं ल गंदेवमइविगप्पिश्रंसुविदवादणजोगवतंखुकूवं॥

तेन शोलमानेन पदेनलोकूपसिदेन शोलमानं ।कुकेश्रणत्रि कर्केतनेंद्रनीलमरकतमसारगल्लेरत्नविशेषैः
मुखमंखनार्थंरवितं श्राविदंनियोजितंमाणिक्यंयत्रैवंविधंमूत्रकंमूत्रमयोरज्जिलेकिं प्रतीतस्रेनविञ्चसितमेलंस्नतमर्थान्तु
खेयन्नन्नथा कणकामयत्रि कनकमयेनखुवर्णानिकेनापप्रेनकूमलेनखुकृतंशोलनंविकिनेतिलकंयस्पतर्साथादेवमइत्रि
देवमतिर्देवविज्ञानं तेननिर्मितमिवखुरवखंदःशाकूस्रस्पवादनयोग्यं शाक्रोपवेशानोवितं चासखुब्येत खुरूवत्रि रूक्नतप
सिद्याखुत्रतार्थविषयस्नत्रशोयत्रयोयारानंनापेरुतेइतिवचनादत्रनस्यंदप्रसिद्यावेशि रुयोनकं तेनतत्प्रसिदंखुरूपंप
शोलनंरूपंयस्पतन्नथा

ऊ०म्रा०१

हरयेत्यादि इवं तिरस्कृतमलतिपंवत्रि रवकर्मापियोमूलिपकंमम केणकं व्याबायामेकं वललाटपहे इतिपंचसंख्याकं
तिवाक्कणि मालाकराणियानि वामकणिनान्यव आमलगति आपीदंशोखरं तहरती तिधरन् अणवसवादं तिअत्रवत्रम
ध्रगताविति वचनान् नवतरहन्त्यवत्रेष्ठिरे तावात्र अनवत्रेपवं विधेवादेवाहृयस्य नदनवत्रवादे अत्र सूदयप्रयोगा
णादि प्रहतमर्थस्र वयत्रपि अत्रादणो नलोज्यितव्य इत्यादाविव ह्रिरस्कृतावयवच्छेदेनैवावधारणस्रवद्धः तनाह
त्रिमवलनस्कृतावबादाद्रमिति संपन्नं लक्षणे रणतस्यादिज्ञात्वाश्च्य वाह्रवलनस्कृतावावेवसवत् इतिप्रतीतिः
। सार्वजनीने वद्धवित् अणस्रवादं तिपावा॥ मात्र अत्रवदाकाशवत्रिः क्रियेबादेन् विधेयतयस्यतदनत्रा

हरयमाणपंचवासवामगामेलगे धवंतं अणवसवादे आलणयणे कोकासिअवा
दलपत्रलवे सयावरणववकणगत। विअतविअतवणियतालुजादासयं

बादेसततवापल्पत्रहवादाक्रमित्यर्थः कवि॥ त् अणदसवादेतिपाठः तत्र अतद इतिः शङ्खयवास्यातवाऽत्रइवक्रो
ष्मीववादोगमतंयस्यतत्रथा त्रमावलग्नपदतयाललितगतिकमित्यर्थः अलेलति अलेलेअरासणो सयानकवत्रद ऋक्षि
नेपि सयरहिते नयने लोचने यस्यतत्रथा कोकासिअत्रि कोकासिअति कोकासिते विकसिते स्मितेइव वदनेतिविमे
पत्रले पक्ष्मवतीसको देवा अक्षिणी यस्यतत्रथा सयावरणात्रि सदानिरंतरं नत्रतः पर्वासवादेतवक मर्यात्रवत्र
वर्मतं उतिथ्यत्रं वसंतदेवावरणमाकादन रजोरजार्थयस्येति प्राकृतवादि शेषणस्य परनिपातः तविअत्रितापितं
यतपनीयं रत्नवर्ण तत्राहशे नाजिद्धेयत्रेवंविधमायमेवायकंजरवं यस्य तत्रथा नानाविशेषणकर्म्मधारयाः १८८२

स्वेरविआलिसेअति आकालिसेकोलस्थालिसेवनकृपोलहलणविशेषोयोणे नासिकायांयस्यतत्रथा कविअलिविआलिसेअयोस
णेत्रिपावकलत्रप्रियोराऽमलस्या अलिसेकोऽलिसेकदेत्रःपंचदिव्यांतर्न्तरेनघोषणांदपितेयस्य तत्रथा उक्तरपत्रमिवनि उक्त
रपत्रेनलिनदले तस्मिन् सलिलबिंदुमिव अवंचलंसदपिचंचलशरीरं यथा उक्तरपात्रस्थितोपि सलिलबिंदुस्तथाविध कांतिः
विशेषेण चंचलरवालाति तथेदमस्थिरत्वमपि स्थैर्यावस्थायामपि देहदीप्त्या चंचलशरीरमिवाभासत इति यथाजलबिंदुरिवय
वतत्रथा निजावस्थातत्रप्रदेशो कमलपत्रे जलबिंदुवत् कान्त्यादिना विभ्राजत इत्यर्थः यद्वा गतिप्रचलनमस्थिरत्वं कातराभिति
नायविशेषणमाह अवंचलेति अवंचलं मनोविक रहेत्वक्रुसंपर्केपि मनस्थापल्यरहितं तथैवं शरीरेणापि तवि
ष्पतान्पतआह चंचलेस्वता वतश्चापल्यता यशरा रंयस्यतत्रथा पतत्रजात्यास्थलक्षणं उक्तमिति वोद्धापविशेद

स्वेरआलिसेअयोणं उक्तरपत्रमिव स लिलबिंदु अवंचलं चंचलसरीरं उच्छवरगपरिज्ञायाः
णोविव हिलीयमाणं रखरवग्गकंउमाद्दिः
ध्वतोजलहतस्तानः तावतोनिजागमविदिताआ शनपरा
यणोयस्थरकपरिव्राजकस्तापसविशेषःसइवातिर्ले रयमानं अतिपरितःसाप्रकम्पेन लीइव स्वेषणोइतिवचनात् लायम
रनपरवक्तुतास्थितथ्यत्स्पर्शादिकेन्द्रियेन अयं भावः उवाव्रतस्तापसोपत्रत्रउशीघ्रयत्रुविसंपर्क मत्रविनश्चेत्रिव परिताज्ञा
निवान्तत्रप्रवर्तते तथेदमपाति तापसेनोपमानं यद्वा वोक्तपरिव्राजकइवदिलीयमाणांति जितेन्द्रियत्वेऽत्र माने अयंभा
वः लोकप्रत्योदितयाविधस्तापसोऽत्रवितेसमाचरन् स्वतएवलज्जात नत्रतराङ्गोशादिववासेव तथेदमपि अस्थिरत्वं
स्वामिनानिराकृयमाणमेव इंगिताकारादिनेव मनालक्ष्यं स्वतएवात्रविनश्यत्तोलज्जते नत्रतः स्वामिवाक्प्रयोगादि
नेति उरचवरणेत्रि वरणायोःउरेमाकृतचाघ्नयः तएववंत्रत्रट नास्माकविन्दपउरवरणवत्रत्रटदिंतिपावह्नत्रम

ऊं म्रा २।

कष्टैस्तु रै ययोरेवं विधयो स्थ स्तु उद्देशयात विशो षे धिरणीतल्पमलिम्रन् ह्यविवातलस्यानियातं ऊर्द्ध्वम् उन्नांशोदरांदोवीत्यादि
वपिवरणो श्रत्रपादो यमकसमकं उगपत् उरवाक्षिनिर्गमयदिव नवैव पुरवालि उरवमूर्द्धम उपादोनयति यथाउरवाविर्री
बंतादिव प्रतिसासात एवं स्वरूपता सिग्धापति शा ग्रयाग्मत्वा स्पणालंकमलनालं तम्पनं उस्त्वाकारावयवविशेषः सवात्य
तेन स्त्रो मूउ स्वस वउद कंव म्रणालतं नदकं एनन्न वरणायातेन वलनस्वनावं गन्नतांनावष्टलदेउ।तेनाक्रामनात् तस्यापि
नि स्थ्यात्रकामन् वि ष्यामनिमित्तं पादांस्तो म्रशादव यातिगबति प्रस्तनचानष्ट्वर्थेहितीया श्रनेन शाग्रगामित्वेपि तथावि
धकर्म्मस्य योपशामवशात् गमने शारस्यानिलाय नकरणशक्तिर्दर्शिता तत्वेनदसंतवि केषांनछिमतांसाध्नां ऊ

धरणीस्थले श्रलिदणमालां रदोविश्रवल्गो ऊ मृगासमगं सुदाउविणिगामंतं मिम्याप उणालतं उउ दग।
मविणिस्याप एकमंतं ऊानिकूलरूवप स्त्र य एसम्रवारसावन्नगविसुहलरकणं उकूलपम्रुत्रं मेदा
विसहट

लोपरिगम्बनां पादेनाशास्याता श्रप्रावपि संबा। रनोनदाकादिसंलवः अतएवाषाप दाशावारोदनः श्रागोतमस्या।
सूर्यक्विरणाश्रप्यालेवनादेतवोवन्नवासः कर्म्मणां रूयोपशामस्यवेविश्यात् श्राम्नामन्यत्लक्षादि उपक्षेशापिसर्षप
उं ऊोपरिस्थितम् वाशिखरउ ऊ उम तिहु व्य स्र मरीदन्नवतात्यादिस्वातिरयापिश्रतांता जाग्रकूलरूवेत्यादि ऊातिमीरपरूः कू
लेवपिरूपक्तोरूपवउं दशवयवादिलरूणं तेषांप्रत्ययःप्रतातिर्यस्यक्तेजातिकूलरूपप्रत्यया। एवंविधापेप्रशास्ताः शोरमानाः
स्पदशेनिवादशासेरवाकाः श्रावर्तकादकिणावर्तलरूणास्तेव उरसिस्तो शिरसिस्तो रंध्रपरंध्रयोस्तोवोद्दो एकंललाटपटे
विंषादेकं प्रपातेवेति सामान्यत उत्तमाष्यानां दशलवंति श्रष्यत्रशावधिक्षोजातव्याशिनितेर्विंभुवानि पविशाहतानिलरूणानि
यस्पतन्नया श्रतएव मुकूलनि योलनकूलप्रभुतं मेदाविति मेधाविवकूकालधरणसमर्थमतिमदरदयंति रूदकं कौटिल्य
स्यतावरहितं नद्दंवा निजहस्मारूदा

१७४

सम्समाक्षितऊयदायकमितार्थः विनानंउशिष्णुदवस्वामितोस्तोऽउरूल्लतयाप्रवृत्तिमन् श्रणुगेत्यादि श्रणुक्वानिर्ड्स्वानितउक्षा
तिम्रस्यालिउऊमाराणिस्रत्नि यातिलोमानि तिर्डउन्नातेमिग्धमवविर्यस्य तन्नथा उजातंऊन्मदोषरहितं उयानंवा शोरनगमनं
श्रमरमणेत्यादि श्रमरादेवामनुष्यांतं पवनोमरूद् उत्तमः पक्षिविशोषः ततोर्दद्वस्तेस्यःसकाशात् ऊरणानिकविवेगवत् तेषां
ऊपिवाऊयनशीलंवपलं यषास्यात्तषाशाउगापि ततःकर्म्मधारयः इमिमिवतिरूषिमिवरूयाशांतिरूमया शांत्याउतव
सामर्थ्येनकमाशास्तोमसकषायाणावस्तेवामीरोषणो रशांतविन्नस्थरकेषणरूःस्तलाधऽवशाःपश्रमार्थगमनोहसीदांप्रकषायि
समवाजिनाशमितितया उसामिमिवतिउशिष्यमि वपत्यक्तयासाक्षात्विनीतंउदाणत्यादि उदकंप्रतानेउतवदोषं

विंयाते श्रणुगतउगसुऊमालस्लोमणेश्री स्त्र विंउजातं श्रमरमणपवणउ दरूऊदणववल्सिग्घमा
मसिमिव रवंतिरवमाप उसासमिवपत्र रक या विणीश्र उदगऊतवदपासाणंप्रउकदमससरूदरस्वा
उदस्वतमागक्दगविसमपसारशिस्दि शा उलंयणशिस्त्रणनिशारणासमत्थं श्रतंउयादिस्त्रं॥

क्षिः पाषाणादृषदः पांसवोरेणवःकर्दमःप्रतीतः मशार्करिवशार्करासंयुक्तस्थानं मवालुरसान्निस्कारुकंवाउक्तो
स्थलं नदाकंप्रतीतेम्र विन्नउाकस्याने तउविपावस्तन्न तटंतयादिसमीपप्रदेशः कटकोगिरिनितंबः विसमन्निविषमंनिम्नो
न्नतस्थलं पसारनि प्राग्भारः एकदेशान्नंपर्वतनतीस्थानविशेषःगिरिर्गिः दरीउदानंतरत् रतनरंध्रः ताउलंघणेत्यादि लंघ
नं तेदतिक्रमणं श्रर्बुदीनप्रदेशात्परप्रदेशागमनं तत्रपिस्वणंनिषरणं श्राकूटस्यतउस्वंयनानिपायकरणं निस्तारणाव
विवेक्षितस्थानप्रापणंततोर्द्वदः तत्रसमर्थपन्नतथा श्रवंउयादिस्त्रं ति वंकेःसंग्रामादौकोपाऊलउंनदेःपातितंखंडितं तत
येतांवंउपातितंवंडैरणखंडितंनञ्ज्रकप्रकाराणांविफल्यादिस्यर्थः कविन् श्रवंउपामिस्त्रंतिपावस्तन्नवंउउश्रपात्रः पादवंधना

MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी [illegible]

ऊ॰ ३१॥ दे: नविघातचेतः पाशोऽयमनेन था अत्र हस्तलावात्रसायाग्रा संस्मरात् दंष्ट्रापादिति दंष्ट्रावायतं पतनशीलं गमने शीलं दंष्ट्रा पाति शीघ्रगामित्यातिलाघवेन शस्त्रो वरणा पन्यासं तथा कालातियथा निर्यातायलाव नवरणाः मदसानहय्यवगवतं सं तन गस्तन् दंष्ट्रवजानेलक्ष्यनइत्यर्थः अतएवमृणालनेन्तजलादिनिश्चयापि ननस्य गमनं मा गासिद्धितं अणोसुन्ति अनस्कृ पति आस्फालनवर्जितं अकालतानु अशामनालुकमित्यर्थः वकारो विशेषणसमुच्चये कालदेशेति काले निजजालकृवित समयं दक्षिणे शालपाश्यति कालदेशि जितानिश्चायननर्ज्ञितदिङ्गवेसगंति गावेषकं गमनागमनादारनीदाराद्दो उवि नाउवितस्त्रानायवेषकं समीस्यपादन्यासादि॥ कारकमित्यर्थः स्वामिकार्यप्रतीज्ञकं वाजितपरीषद शीताक्षपर

दंष्ट्रापादि अणोऽस्तु पाति अकालतानुच कृ
रइ अमल्लदाति सुकपक्षसु वसक्रोम
रलादसि जिश्चतोहं गवेसगं जिश्चपरीसदं ऊ॰ष्ठः ऊ
लमसणोलिरामं कमलामलं णामणं॥

वसद्भिशुराशिरमित्यर्थः जश्चेत्यादि जात्याश्यसे
स्वधनपिच्छपक्षोपितस्यांसवोयः सजात्यजाती।
नामाचायोजातिश्चजात्यजातिः प्रधानमाहपदः उपलक्षणा
यः एवं विधेयो मल्लो बल्वान्सुतदः तस्य धनं धरणं निजइष्टस्य
रपरानिगमं तद्धियातयस्येतान् यदा धनं धरणं विहातयस्य नवानिधर्वेतया विधमल्लस्य धनि जात्यजातायमस्य धारे प
तिनास्या स्वरनस्य ष्ठ शावारोदकस्यस्कवतीत सेनापतिर्वास्यात् नापरस्य स्यतदतिवपलावगगमनजन् कायकं पनन
यनश्चमर्यादिना नरूणादेव हस्ति निपातादिसाउ ह्रीतयाणादियोगसंलवादि तिस्थापितं कविन् मल्लिकाणेति पावह्रव
मल्लाः संत्यस्येति मल्ला मल्ला विपतिः मल्लश्रेष्ठ इत्यर्थः तस्य धनं शोषं सागवन् सुकपत्रनि सुकपत्रवत् सुकपिच्छवत् सुवर्ण
शीलनवर्णं कोमलं मसुमणोलिरामेति मनोऽभिरामं कमनीयतः कर्मधारयः नामेणेति नासा कमलामलं आसर
यणेति १८५

आसरयणोतिश्चस्वरत्नं सेनापतिः कामणं तदारोदणरवनाप्रकारेण समसिद्धदः व अधास्वरत्नमारूढः सेनापतिः किं
सनेवानिमाह ऊवलयेत्यादि असिरयणं णरवइस्स हत्थाउ तेगाहऊणमित्य रतस्य हस्ता साङ्गोमचेत यत्र दोर्नेत्याशियं
वं धनुष्यदित्यधा हार्यपदसिरत्नं ऊवलयदलं नालोत्पलपत्रतद्विश्यामलं सम्बंवः समुच्चये उतः कीहशं ऊनास्वरस्य इस
र्षमं मलेनसन्निसंसहशं तदकांतिरत्यवाक्करण पविज्ञास्यमाणं कांत्याकारादिना वेइ मंडलसहशमिवेत्यर्थः शत्रुजनविनाश
यतीति शत्रुजनविनाशनं कनकरत्नमयोर्मोदसत्ररणयोग्योपात्याश्च धेयवश्यात्मकोउ छिलरुणोयस्यतत्रया नवमालिकं
सुसलावत्ताहिश्रेयमस्याः उद्धमतिशुरतिस्यात्॥ तदकुरलिंगधकद्वियतेयस्यतत्रया नाणामणोति नानामणीनांलत

आसरयणोसिणावई कामणसमसिद्धाट
णविणासणं कणगरयणदंमंतवमा॥
धेतमिसिमिसिमिसितातिरक्कधारं दिवां॥
दंतकालायसविउललोहदंमवरवयरलदा
व ऊवलयदलसामलंव रयणिकरमंडलनिसंसत्तुजा
लिश्रउद्धसुरलिंगधिं नाणामणिलयभत्तिविनेवप।
खगरयणंलोएअणोवमं तंवउणोवंससमस्समगठिन
यंजावसव्वउ अपडिहयं किंपुणदेहेसु॥

सिलीनारुतिनिर्नमा विशाणियत्रनगावः समुच्चये पश्चेतत्यादि प्रधैना इवप्रधैना खरशानारोपणादिना उत्तेजिताइवेति वा
अतएवमिसिति मिसि मिसि मिसि मिसायमाना विकविकायमानानीक्ष्णधारायस्यतत्रथा दिव्यं खड्गरत्नं लोके अनुपमानं आलव्यति
रूपमानरहितं किंउपतस्तहशामतदवेत्यर्थः तंवउणोत्ति तत्रउतः कीहशं वंसरुक्खेत्यादि वंशाक्षरस्युप्रतीतं शृंगं च मादि
षादिविषाणं अस्थि च दंता अस्थि प्रतीताः कालायसंच लोहं सामान्यतः विउललोहदंड लोहनिर्मलोहदंडः वरवइरं यदत्यंतानि
संपर्द्धयसन्तस्मवन्नरत्नांवरत्नजातिविशेषः तेषांभेदकं छिंधककरणसमर्थं यावत्सर्वत्रायतिहतं असखलितप्रभा

रे अत्र यावच्छब्दोऽनेकवर्णकसूत्रसंग्राहकः किंतु जगद्दवदर्शितमहीवस्तुसंग्राहकः किंतु नदीदिक्कु जंगमानां त्रसजीवशरीरस्ने
दनेक्रिमाश्चर्यमितिरावः अथप्रमाणतस्तत्कीदृशमितिगाथयाह पंसासेतुलत्यादि सुगमा नवरं आणाणुहिया सावयवा
विशेषः सावफलस्यशाल्ययस्तुहिपालायवकारचानिर्यानिवारागमितिलोकरूढं अप्रमाणोऽसिर्लेनः अप्रदत्तोपादा
नात् लघुप्रमाणोऽशाविंशदंगुलोऽसिम्यादितिरूपिते नवकान्तसेतुलखग्गेनिवजाननसर्वविरोधलावः एवंयदुक्तं तदभिर
त्रेनरपतेर्यमनात्मासाज्जोदमान् गदाचायत्रेव आपातकिराताः तत्रैवोपागच्छति उपागम्य चापातकिरातैः सार्द्धं संप्रलग्न

किंते णं देहेसु जंगमाणं पंसासेतुलदा दो॥ सोऽङ्गुलाइ विविरया अट्ठंगुलसोणो जिठपमाणो अ
सीसतिउ १ असिरयणेणरवइस्स दत्ता उ तंगदेअप जेणेव आवाडचिलाता तेणेव उवागच्छति २
त्ता आवडचिलाएहिं सद्धिं संपलग्गाया वि हो अ च तातेणंसेसुसेणसेणावइ तेआवडचिलाय
हयमहिअपवरवीरघायाइ अज्जावद्दिओ॥ हि सि पडिसेहेति ताततेणं आवडचिलाता सुसेणेणसे
णावइणा हयमहिअज्जावपडिसेहिआ॥ समाणा ताञ्जा तडा वहिओ उविग्गा संजातभया॥

स्यप्रलवत् योद्धुमितिगमं च अथयोद्धुं संप्रलग्नाः किंसुतवावित्याह ततेणमित्यादि ततस्तदनन्तरं सुषेणः सेनापतिः आपात
किरातान् हयमथितेत्यादि हताः प्रहारदानतः मथिताभानतिर्मथनात् प्रवरवीराः प्रधानसुभटाः घातिताश्चयेषां तदनमथि
तप्रवरवीरघातिताः जावत्ति यावत्करणात् हृतप्रमाणोपगता तु कृज्जीविता शास्मात् दिसोदिसिंति दिग्पदिशं प्रतिषेधयति नाश
यति च अथते आपातकिराताः कीदृशाः जाताः इत्याह ततेणं ते इत्यादि ततस्ते आपातकिराताः हतमथितप्रवरवीरघातिताः विउ
पडिदंसप्रतिषेधिताः संतो भीतास्त्रस्ताव्यथिताः त्रस्ताः स्वस्थानात्पलायिताः व्यथिताः शस्त्रप्रहारोद्भूतवेदनाकाः उद्विग्नाः समुत्पन्नोद्वेगाः
संजातभयाः समप्यूसयमापन्नाः॥

अस्थामानः शक्तिरहिताः अत एवाबलाः शारीरादिबलभग्नाः अवीर्याः मानावीर्यरहिताः पुरुषकारसामर्थ्याः अत एव अपुरि
सक्कारपरिक्कमा पुरुषकारः पुरुषाभिमानः स एव निष्पादितस्वप्रयोजनः पराक्रमः तास्याः वर्जिताः इत्यर्थः अधारणीयमिति कृत्वा
मेलायंतित्ति मेलापकं कुर्वन्ति सर्वत्र समस्तीति नेत्यर्थः मेलापयित्वा च यत्रैव सिंधुर्महानदी तत्रैवोपागच्छंति उपा
गम्य च वालुकासंस्तारकं संस्तरंति संस्तीर्य च तत्र उरूहंतित्ति आरोहंति आरुह्य चाष्टमभक्तानि उपवासत्रयरूपाणि
बहुवचने च कहीणमापातकिरातानां बहुत्वात् प्रगृह्णंति अस्फपगच्छंति वालुकासंस्तारोपगताश्च उत्ताणगत्ति उत्

अत्थामा अबला अवीरिआ अपुरिसक्कार परक्कमा अधारणिज्जमितिकट्टु अणेगाइं जोअणाइं अवक्कमं
तिकट्टु एगंतओ मेलायंति २त्ता जेणेव सिंधू महाणदी तेणेव उवागच्छंति २त्ता वालुआसंथारए दुरूहं
ति २त्ता अट्ठमभत्ताई पगिण्हंति २त्ता वा लुआसंथारोवगया उत्ताणगा अवसणा अट्ठमभत्तिआ
गा ते सिं कुलदेवया मेहमुहा णामं णागकुमारा देवा तेणं परिवसंति च तात
णा ते किं आवडचिलाताणं अट्ठमभत्तंसि परि णममाणंसि मेहमुहाणं णागकुमाराणं देवाणं आसणाइं
चलंति च ताते णं ते

नीतानि यिताः अवसणत्ति अवसनाः वस्त्ररहिताः शीलाका रातपस्यविकलाः लक्षणयामनध्यध
मेघवत्तुल्यमहेशाश्च दनदेवऽस्फपगत कोपीनमात्राइत्यर्थः अष्टमभक्तिकाः संतापे तेषां कुलदे
वताः मेघमुखनाम्ना नागकुमाराख्येदेवाम्ब रनमसि ऊर्ध्वनभिष्टंति ब आवेवंसति यत्रातंत
दाह ततेणंतसिति तस्मिन्प्रापातकिरा॥ तानां तथाविधध्यानानंतरमष्टमभक्ते परिणमति सति मे
घमुखानां नागकुमाराणां देवानां॥ आसनानि चलंति च॥

जंबू०२

ततस्ते आसनानि चलितानि पश्यन्ति दृष्ट्वा अवधिं प्रयुंजंति प्रयुज्य आपातकिरातान् अवधिना आलोकयंति विलोक्य अन्यो-
न्यं शब्दयंति शब्दयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः किमवादिषुरित्याह एवं खलु
इत्यादि एवं खलु देवानुप्रियाः जम्बूद्वीपे द्वीपे उत्तरार्द्धभरतवर्षे आपातकिराताः सिन्धोर्महानद्याः समीपे वालुकासंस्ता-
रकोपगताः उत्तानका इत्यादि यावत् आह्वयन्ति अस्मान् कुलदेवतान् मेघमुखान् नागकुमारान् देवान् मनसि कुर्वाणास्तिष्ठ-
न्ति इति तं सेयं ति तत् श्रेयः शोभनं खलु देवानुप्रिया अस्माकं यदि वयं आपातकिरातानां अंतिके अंतिए

मेहमुहा णागकुमारा देवा आसणाइं चलि- याइं पासंति २त्ता ओहिं पउंजंति २त्ता आवाडचिलाए ओहिणा आ-
भोएंति २त्ता अन्नमन्नं सद्दावेंति सद्दावित्ता २ एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया जंबुद्दीवे दीवे उत्तरड्ढभ-
रहे वासे आवाडचिलाया सिंधूए महाणईए ६ ग वालुयासंथारोवगया उत्ताणगा अवसणा अट्ठमभत्तिया
अम्हे कुलदेवए मेहमुहे णागकुमारे ८ देवे मणसीकरेमाणा चिट्ठंति तं सेयं खलु देवाणुप्पिया अ-
म्हं आवाडचिलायाणं अंतिए पाउब्भवित्तए त्तिकट्टु अन्नमन्नस्स अंतिए एयमट्ठं पडिसुणेंति २त्ता
ताए उक्किट्ठाए तुरियाए जाव वीतीवयमाणा २ जेणेव जंबुद्दीवे दीवे जेणेव उत्तरड्ढभरहे वासे जेणे-

मीपं प्रादुर्भवितुं प्रकटीभवितुमिति कृत्वा अन्नमन्नस्सत्ति अन्योन्यस्यांतिके प्रतिशृण्वंति एवं ति वचो विचारितं सत्ये कोऽस्मा-
न्नेतत् प्रत्येकं पार्श्वस्थेष्वेवं तावदित्यर्थः ताए त्ति तया देवजनप्रतीतया उत्कृष्टया प्रशस्तविहायोगतिनामक-
र्मोदयात्प्रकृष्टप्रयत्नया त्वरितया मानस- सोत्सुक्यात् यावद्वीतिव्रजमाना इति व्यतिक्रामन्तः यावत्करणा-
त् चवलाए जयणाए सिग्घाए दिव्वाए देव- गईए इति ग्राह्यं यत्रैव जंबूद्वीपो द्वीपो यत्रैवोत्तरार्द्धभरतवर्षः॥ १८७

यत्रैव सिन्धुर्महानदी यत्रैवापातकिरातास्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य च अंतलिक्खत्ति अंतरिक्षमाकाशं प्रतिपन्ना येते तथा सखिंखिणी-
णीआइंति सकिंकिणीकानि क्षुद्रघण्टिकासंयुक्तानि पंचवर्णानि वस्त्राणि प्रवरपरिहिताः प्रवरं यथा स्यात्तथा परिहितानि वस्त्रार्थः
एवंविधा मेघमुखा देवा तिष्ठन्ति सन्तीत्यर्थः किं कृतवन्तः आपातकिरातान् एवमवादिषुः ते देवा हं भो आवाडेत्यादि हं भो इति को-
मलामन्त्रणे आपातकिराताः यद्यूयं देवानुप्रियाः वालुकासंस्तारोपगता उत्तानका अवसना अष्टमभक्तिकाः अस्मान् कुलदे-
वतान् मेघमुखान् नाम्ना नागकुमारान् देवान् मनसि कुर्वन्तो मनसि कुर्वन्तस्तिष्ठथ च तानेनं इति ततस्तेन कारणेन वयं मेघमु-

जेणेव सिंधुमहाणई जेणेव आवाडचिलाया तेणेव उवागच्छंति अंतलिक्खपडिवन्ना सखिंखिणीआइं पंचव-
ण्णाइं वत्थाइं पवरपरिहिआ ते आवाडचि- लाते एवं वयासी हं भो आवाडचिलाता जं णं तुब्भे देवाणुप्पि-
आ वालुआसंथारोवगया उत्ताणगा अ- वसणा अट्ठमभत्तिया अम्हे कुलदेवते मेहमुहे णामं
णागकुमारे देवे मणसीकरेमाणा २ चिट्ठ- ह तं णं अम्हे मेहमुहा णागकुमारा देवा तुब्भं कुलदेवा-
ता तुम्हं अंतियं पाउब्भूआ तं वदह णं देवाणुप्पि- या किं करेमो के व भे मणसाइए तते णं ते
आवाडचिलाता मेहमुहाणं णागकुमाराणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिया

खा नागकुमारा देवास्तुभ्यं कुलदेवताः अन्तिकं समीपं प्रादुर्भूताः तद्वदत णमित्यलंकारे देवानुप्रियाः किं कर्म स्वयं परप्रेरणा-
र्या वा किं कार्यं कर्म इति सामान्यतः प्रयोजनवाक्यं॥ किंवा भे भवतां मनस्विते इति वः कायव्यापारणप्रवर्त्तमाने किं वा ललितवतां मनः
सीतिकं मनःस्वस्त्येत्यादेवं मातोलितप्रायणविकल्पितमित्यर्थः ब ततेणमित्यादि ततस्ते आपातकिराता मेघमु-
खानां नागकुमाराणां देवानामन्तिके एतम- मर्थं श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य निशम्य च मनसि अवधार्य हृष्टतु-

जंबूद्वी०

हृष्टतुष्टचित्तानंदिताः यावत् हर्षवशविसर्पद्धृदयाः उट्ठाए त्ति उत्थानेनोत्था ऊर्द्ध्ववर्त्तनं तया उत्थया उत्तिष्ठंतियत्रैव मेघमुखा नागकु- मारा देवाः तत्रैवोपागच्छंति उपागत्य करतलपरिगृहीतं मस्तके अंजलिं कृत्वा मेघमुखान् नागकुमारान् देवान् जये- न वर्द्धापयंति वर्द्धापयित्वा एवमवादिषुः एस णं ति एषोऽध्यक्षसिद्धो देवानुप्रिया णमित्यलंकारे कोऽपि अप्रार्थित- प्रार्थकः दुरंतप्रांतलक्षणः यावत् ह्रीश्रीपरिवर्जितः यावत्करणात् हीनपुण्यचातुर्दशिक इत्यादि येनास्माकं विषयस्य उवरिं वी-

हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिआ जाव हियया उट्ठाए उट्ठेंति त्ता जेणेव मेहमुहा णागकुमारा देवा तेणेव उवागच्छं- ति त्ता करयलपरिग्गहियं जाव मत्थए अंजलिं कट्टु मेहमुहे णागकुमारे देवे जएणं विजएणं वद्धा- वेंति त्ता एवं वयासी एस णं देवाणुप्पिया केइ अपत्थियपत्थिए दुरंतपंतलक्खणे जाव हिरिसि- रिपरिवज्जिए जे णं अम्हं विसयस्स उवरिं विरिएणं हव्वमागच्छति तं तहा णं घत्तेह देवाणुप्पिया जहा णं एस अम्हं विसयस्स उवरिं विरिएणं णो हव्वमागच्छति, तते णं ते मेहमुहा णागकुमारा देवा ते आवाडचिलाए एवं वयासी एस णं देवाणु- प्पिआ भरहे णामं राया चाउरंतचक्कवट्टी महिड्ढीए महज्जुती- ए जाव महासोक्खे

र्येण दर्पेण शीघ्रमागच्छति तत्तस्मात् तथा घत्तेह त्ति क्षिपत यतध्वं देवानुप्रियाः यथा एषोऽस्माकं विषयस्य उपरि वीर्येण नो हव्यमागच्छति ततस्ते मेघमुखा नागकुमारा देवाः तानापातकिरातान् एवमवादिषुः एस णं त्ति एष खलु भरतनामा राजा चातुरंतचक्रवर्त्ती म- हिड्ढीए त्ति महती ऋद्धिर्भवनपरिवारादिका यस्य स तथा महती द्युतिः शरीरगता आभरणगता वा यस्य स तथा जाव महा- सोक्खे त्ति यावत्करणात् महासौख्यः यावत्करणात् महब्बले महायसे मह- ाणुभागे इत्ति तत्र महद्बलं शारीरप्राणबलं य- स्य स तथा महद्यशः ख्यातिर्यस्य स तथा महाननुभावो माहा-

१९८

यस्य स तथा इत्यादि णो खलु इत्यादि खलु एष भरतो नैव शक्यः केनापि देवेन वा दानवेन वा किन्नरेण वा महोर- गेण वा किंपुरुषेण वा गंधर्वेण वा सत्थप्पओगेणमित्यादि शास्त्रप्रयोगेण खड्गादिजन्यव्यापारेण एवमग्निप्रयोगेण वा मंत्रप्रयोगेण वा उद्दवित्तए वा त्ति उपद्रवयितुं उपद्रवं कर्त्तुं प्रतिषेधयितुं तद्विलम्बितक्रियानःपराङ्मु- खीकर्तुं वा अयं भावः यत् खड्गादिप्रयोगेण साध्यं तत् सर्वमेतेन खड्गात्मकेनाग्निना साध्यं तेनापि यत्साध्यं तन्मंत्रप्रयोगेण साध्यं तत्सर्वमपि तस्मादेतदपि शीतलीकरणसामर्थ्यात् अयं च भरतो न मंत्रप्रयोगसाध्योऽपि एवमात्मनोऽसामर्थ्यमभिधायापि अ-

णो खलु एस सक्को केणइ देवेण वा दाण- वेण वा किंनरेण वा किंपुरिसेण वा महोरगेण वा गं- धव्वेण वा सत्थप्पओगेण वा अग्गिप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा उद्दवित्तए वा पडिसेहित्तए वा तहावि अ णं तुब्भं पियट्ठयाए भरहस्स रण्णो उवसग्गं करेमो त्तिकट्टु तेसिं आवाडचिलायाणं अंतिआओ अवक्कमंति अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति त्ता मेहाणीअं विउव्वंति त्ता जेणेव भरहस्स रण्णो विजयखंधावारनिवेसे

पातकिरातानां सेवाराधनविधिर्दृष्टः तत्सर्वदमस्माकं भागमनं च माविफलीभवतु भरतसामर्थ्यवशात् एतदाशोक्ष्य पितोलवं उपेत्यभिप्रायेण तेदेवाः यदाहुस्तदाह तहावि अ णमित्यादि यद्यप्येषोऽस्माकं शक्योपि वशयितुं तथापि युष्माकं प्रियार्थं भ- रतस्य राज्ञ उपसर्गं कुर्म इति कृत्वा तेषां प्रियार्थं वशयित्वा इत्यर्थः तेसिं आवाडचिलायाणमित्यादि तेषामापातकिरातानामंतिकात्समी- पात् अपक्रामंति अपक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन उत्तरवैक्रियकरणाय शक्तिविशेषेण समोहणंति समवहन्यंते समवहत्य प्रा- मंति आत्मप्रदेशान् विक्षिपंति समवहत्य मेघानीकं मेघसैन्यं विकुर्वंति विकुर्व्य यत्रैव भरतस्य विजयस्कंधावारनिवेशस्तत्रै-

उम्हा।
सन्निवेसाओ पाडिगय विजयस्कंधावारनिवेशात् उट्ठित्ति उट्ठाए सिग्घमेव पवणतणायंति पवनेनेव तनोर्गतिर्यस्मात् स पवनतनः पवनतनः अति
लेवेन वारंवारमित्यर्थः प्रकर्षेण पवनतनं प्रपवनतनं करोतीति प्रपवनतनयति सिग्घमेव विषय आयंति विषयं करोतीति त्वराय
शीघ्रमेव तुरगत्यादि तुरगं चपलत्वाश्रितं त्वरमाणा अत्वरमाणाः प्रतीताः तालिः प्रमाणं मात्रा यासां ताः मात्रा तालिर्ध्रुवाहिः तेन प्रमेयं
प्रमातनाविशेषणमिवायत्र नातियाममयं एवंविधं वर्षवर्षं वर्षत्वेत्र वर्षन्ताश्चाप्यन्तेवद्कालतः समन्तात् समा दोषात्रमित्य
र्थः च अप्पत्तवाले नामायद्भुतवाम्बदाद नगरेसु इत्यादि ततः सगरस्य राजा नवविधं वर्षं वर्षतं प्रकृत्यमिद्दहाव वर्णितं

नगरेव उवागच्छतिरत्ता उट्ठित्ति विजयखंधाव | रनिवेसम्मि सिग्घामेव पवणतणोणायंतिरत्ता सिग्घामे
व विषयआयंतिरत्ता सिग्घामेव तुरगतुरगा। | सलतुट्ठिप्पमाणेमित्ताहिं धाराहिं उदगमेदंसन गरं वासेव
रमित्ते पवन्नायाविद्दोवा च नगरेसु | वद्देराया उट्ठित्ति विजयखंधावारम्मि तुरगतुसलतुट्ठि
प्पमाणमित्ताहिं धाराहिं उदगमेयं सत्तवा। | त्तं वासमाणं पासइरत्ता वम्मरयणं परामुसइ च
नतेणं से दिव्वे चम्मरयणे सिरिवच्छसमाणरूवे | वे जावदुवालसजोयणाइं तिरिअंपवित्थरति तच्छसा
दिआइं च नगरेसु सलवालराया सखंधावारबले चम्मरयणं दुरुहतिरत्ता॥

पराम्रशति च नगरेसु इत्यादि तावत् सवनस्य ज्ञानितरं श्रीवत्ससदृशरूपं वेदोति च श्रीवत्सस्यैव रूपं यस्य तत्पण
रूपं रूपं तिलकेणाप्लानितवाः सर्वेवंतवनानां रथवंदवितत्प्रवलमर्थं अलिप्यकवयं कृतं सलिलासु सागरस्य उत्तरणे
दिव्वे चम्मरयणमित्यादि प्रावृत्कालिय द्वुरमित्यादि जावदुवालसेत्यादि यावत्वादशयोजनानि तिर्यक्प्रविस्तरति तत्र साधिकं
नि च नतेणं से इत्यादि ततः स सरतो राजा सस्कंधावारबलः स्वासेन्यसहितः चर्मरत्नमारूढ इति भावः॥ १८८

दिव्वं छत्तं रयणं तं नाविभिस्सिव्वा वत्तरत्नेपरामृशति च उप्पवगरत्नवर्णमिमाद नगरेसु इत्यादि वनइमरायेणामिव्व
कारेत्ता वत्तरत्ने को हृशं तावतउत्ति नवनवातिसहस्राणि याः कांचनशलाकाः ताभिः परिमंडितेयत्र तदा महार्हमिति महा
ताउत्रमाना महतलउण्णवनामदं यो गंय दामादेमकमिदत्रह्वतियावत् अर्द्दनुजमदार्ह अउचमि अयोध्यायोध्य
मशस्तल रूपं यत्र ततथा ... निर्व्रणादिदोषा
रहितः तुप्रशस्तो मिति वा पूनरविशिष्टः लक्षणमारुः शोवनः शोवनतिप्पत्नःसुउष्टः शोभनयष्टिस्तस्मा तद्धा तुष्ठानामि
सालोमानिरुन्नायथा विनमानाप्यतः नगरेवि | शेषणं कर्मधारयः एवंयं वंदो यस्य नन्वमा मिठरायाना

दिव्वं छत्तरयणं परामुसइतिव नगरेसु। | णवणवइसहस्सकंचणसिलागपरिमंडिअं महरिहं
अउज्झं निव्वणसुपसत्थविसिट्ठलट्ठ॥ | कंचणसुपुट्ठदंडं मिउरायवट्टलट्ठ अरविंदकण्णि
असमाणरूवं वत्थिपएसे अ पंजरवि। | राइअं विविहभत्तिचित्तं मणिमुत्तपवालतत्ततवणिय

दिव्वंसुरेसाइं त्रिवंद्रव्ववेवमासनवान् आयतं | विमानं इवन्वर्तुलंलट्ठं मनोज्ञयदवविंदकमलं नमकर्णिका
रवाजवासाः समानरूपमारूत्यादि यस्यतत्तथा वत्थिपएसेतिवस्तिर्मध्यदेशो शलाकानिवेशस्थानं तस्य एःधस्तान्प्रदेशा
इत्यर्थः पंजरवद्विराजितं पंजरंकिंतुकायवदोधपमन्दवतुकादिश्लिष्टितिदेनाव नमपरेणा एकदेशेनाना हतविा
पलशलाकासमूहरविनेस्यात् तत्र्चेदमपि सर्वा | पणत्पएकदंदनिविष्टसिद्धिवरनाभिः कामसंप्रवर्धमानो नरा
लातिनवितनवतिसहस्रसुवर्णशलाकाभिर्गि॥ | ख्यातमणमोलागःनाइतचेन पंजरवदृश्यमानंचात् पंजर
रोपमणिति विविदत्ति विविधभत्तिनानाया॥ | कारागोचरुणाविच्छित्या विराजितं यस्मिन् तन्तथा मणिमुत्तेत्यादि

MEMORIAL

जंब्रा०।

मणिप्रत्नेत्यादि मणयश्चंद्रकांताद्यास्तु स्रावबालेप्रवीतनसंय स्नपनीयं रक्तसुवर्णतनांकः लोहितस्नातः पंचवर्णाश्च
ज्ञातायेषु तानि मणिरत्नप्रवालवज्रतपनीयपंचवर्णितानि श्वेतानावश्वैतानि रजःस्पर्शकांकविद्यादिवाद्यास्यनरादे।
षरद्धितानि तानि विशेषणकर्म्मधारयः एवंविधनियानि रत्नानि कर्द्धितनादानि तेन्द्रूपंस्वरूपंरवितंयस्यतन्नथा यगर
वितंरूपंस्वरूपंयस्योतंप्राकृतत्वाद्यत्ययः रयणमराइत्ति रत्नानांमरावयः कांतयस्तासां समर्पणादानं कांतिदेवपरि
कर्म्मणोविशेषः तस्माः क्वल्पमहिषिप्रतिपादकंतंषविशेषणस्पक्कारं कर्त्तप्रणेनासवरनपरिकर्म्मणायामनिप्रवी
णः स्मान् तस्याविमयसामानसमरंजितमकं निरंजकूरंजकस्परंजितमकवंस्वार्थिकेइत्वकप्रत्यये स्वार्षी

मणिप्रत्नप्पवालनननवणिषपंववसिन्न श्वे तरयणमूवरइर्श्रं रयणमराइसमोप्पणाकप्पकारमण्णरं
जितेत्वकरायलच्छिविधं श्रप्फणस्रव॥ स पं डुरपमबुश्रपरदेसनागं नदेव नवणिस्रपरद्धमनन प
रिगयंश्रदिश्रसम्मिरीश्रं मारयरयणि॥ क रविमलपडिपुस्संचंदमंडलसमाणरूवं नरिंद

यादिकारवावमानवं श्रनेननविशेषणेनस्रत्र निष्पन्नमपिनसामान्यक्नत्रनिष्पन्नं किंतुपराक्रकाणोमध्यास्वयंश्रत
रत्नमिष्पन्नमितिज्ञापितं रायलच्छित्ति राजलक्ष्मीचिह्नं श्रज्जुणत्ति श्रर्ज्जुनसुवर्णस्येतसुवर्णनस्संबंधिपंडुरंधवलमर्थान्मन्मा
यतस्तुमिषसंवन्नंतेनावस्त्रतश्राश्लिद्रितःरश्रदेशभागः उपरितनप्रदेशोयस्य तत्तथा तदेव नितवेवत्तिसउस्वायंन्नव
णिषपरित्निधायमानेयत् तपनीयंरक्तसुवर्णंतस्यपरः पट्टःकनपरिगतं परितोवहितं प्राकृतत्वाद्विशेषणस्यपरनिपातः श्र
हिश्रत्तिश्रधिकंयथास्यात्तथासश्रीकं मारयत्ति शारदरजनीकरोतीति शारदरजनीकरः एवंविधविमलोनिर्म्मलःप्रति
पूर्णःसर्वोमासंबंधायश्चंद्रमस्यमंडलंतेनसमानं प्रकाशकत्वादिगुणैः सदृशंरूपंयस्यतत्तथा नरिंदत्ति नरेंद्रस्यचक्रव
र्त्तिनो २०८

यो वामः प्रमाणेनायवाकृष्टेनप्रसत्याद्वातावेन विस्तारेणप्रस्यावामप्रमाणमितिलग्नेनमास्विकमाद्वायोमप्र
माणंयस्तुगोनमयेजनविशेषणयोगाधिक्रमतमंतथ्य अस्तुदन्तिक्रसुदपंमवदवलमितिप्रतीतं वस्गोत्तिमाज्ञोमवन
पासंवाहिमंसंवरणशालेविमानमिवविमानं स्नवानवत्ति स्नानपवानप्रणीतो येदोषाश्लेषास्तयकूरं प्रणाशकं न
वगुणाद्वितितपोगुणोःसर्वर्तुकस्तमिसमावहितेविविगतं यसद्दक्समिसमावहितगुणाहिदंबनेनावाप्यात
लब्धंप्रामं श्रदत्तंतिगाथा तत्रश्रदत्तंमलायुपदतं बहुत्ति बहूनामनेकप्रकाराणामप्रमितानांगुणानांदानंगुणसदर्शनंयस्य
तत्तथा तत्रजाधःस्थितांनागायप्पपदवरादितं ।सौंदर्यसौर्यादिगुणसाहित्यवस्यादित्यर्थः उहुणत्ति स्नातानांविप

माणपगइविखिसं अप्पुदसंउधवलं॥ वसोसंवाहिमंविमाणं स्नानवदाणउहितदोसाणक्ख
यकरं तवगुणाहिलदं श्रदतंवरु गुणदाणं उरुणविवरीयसुदकयच्छायं बहुरय
णंपदाणं सुउस्नदेश्रप्पउसोणेर पा माणवाईणतवगुणाणं फलेकदेसनागं विमाण
वासेविदुस्नदतरं तस्याविश्रमस्नदामा कलावंमारयधवलस

शतासुरवरूता स्नतसुखा प्रास्नत्वात्स्नातस्य परनिपातःछाया यस्मतत्तथा श्रयंभावः एतच्छत्रस्यछाया उष्णकाले शीतला
शीतकालेचोष्णा श्रतएवऋतुविपरीताइत्यादि बहुरयणंति बहुरत्नमितिविशेषणपदं उक्तःकाइत्यपक्षमे सर्वोचितं छउस्स
नमलुगुणानां प्रमाणवाईणत्ति प्रमाणोपेतानांजातःप्रमाणराजानश्चक्रवर्तिनः तेषां वप्रमाणचेनरदेवचेनतस्तुरस्कारे
णैवलोकिकत्वहित्तिनिहतिदेवज्ञानविज्ञानादिप्रहतेः तेषांप्राक्जन्मनितपोगुणास्तेषांफलैकदेशभागःप्राप्तेनवाक्येसक
मा विमानवासेपिदुर्लभतरं वघारितश्रत्ति प्रलंबितोदामकलापोयत्रतत्तथा मारयत्ति शारदधवलाभ्रचंद्रनिकरवत्प्रका

उ॰मा॰टी॰

स्यात्तथा दिव्यं प्रधानं देवताधिष्ठितं वा वज्रवत्त्रिति विशेषणं नवाणेन दक्षपाणौ मर्दयति सा भ्रमो पांशुस्थान् यदा म
दीपान्तरेऽतस्य वज्ररत्नपद्मास्फटिकैर्यथापाणौ धरणीतलस्पर्शे रक्तवर्णं भवति सा भवति यतिदृष्टवाचनाचयः य
वाक्वेशु रत्नमिति विशेषणमित्यर्थं प्रसंगागतं वज्रस्वरूपं निरूपितं व श्रुवप्रसन्नस्यात तालाग्ने दिव्यं स्यादि
ततस्तदर्पणमित्यलंकारसङ्कल्पं दिव्यं वज्ररत्नं सरातनराज्ञास्य हृस्वबुद्धिप्रमेयमाषिकादि वादयापूजनादितिर्यी
क्प्रविश्यरति नतलाम्न इत्यादि अतः परं तोरजा वज्ररत्ने स्कन्धवरस्याप्रविश्यापयति स्थापयित्वा यमलोरत्नपरम इति

वंदलोगरयणसंदिवंवज्जरयणंमदिवइ॥ स्स धरलोज्जलवुसवंदो व तालांसेदिवंवज्जरयणा सरदे
लोरमा परामुह समालो खिपाणसव ड्ढ वा लसउज्जसलाइं पविसरति सादिअाइं तिरिच्छं व तालांसे
लरदेवाया वज्जरयणं खधवारस्सु॥ व रिं ववइरत्ना मलिरयणंपरामुसइ वेदो जाव वज्जरयण
लास्स वलिलागोमि ववेइ तस्सय अणाते व रं वासदवे मिललिदिअवमंतलेत्र सालिज्जवलाधम

वेलोनिवेसोवस्सवा: सवेवंतोतेव उरंउलयमा। लामेत्तंव अलस्विंतेतसबलंसंअणोव सुगामाधेतिलज्जलवा।
सजुतिं दिव्वं मलिरयणपतिसमसित्यादि स्वबरयविपसुक्षो मलिरयणं महायं तंपातोअवरुत्तावः व त्तरयलस्तेल
दिपासवज्जरत्तसवलिलागः धक्तनपदाश्राला कावरदंदपार्श्वस्थापयति तस्मलिरदं व अवतत्तो पयोगि स्दपविरत्नव
स्सितम दत सायेत्यादितस्य वलरतस्य स्दपतिरत्नमक्कातिशेषः कोरश्रो अनति वरं निजप्रतिज्ञायानवरताममतिवरं वासद
रूपं शोलनरूपंपरुतवावुसुंदिमिललिदिअवेत्यादिशिलाया शिलातले निदितोगिः स्वमउमदतियावदर्बशाल्यादानावीजद्गुतः
एवविधेविनजलेनपिवेयवकेउमनमितिमिबसिक्तः शाल्यादिस्वस्वरूपजननसमर्थपदातिरूपेन केउभते नसालिअजवेत्यादि
शालिअयव अणाधमअउमा॥

षष्टिकस्य निष्पावस्य वनकस्य कोद्रवस्य उमसुगुरुव कंउअववालकास्यन्येवं विधनां धन्यनेदानां अवरणपरंदा विनकंतस्या
ईदंवु स्थलकंतदृरिरावअलाउव तउपवउवंवकलिंगकापिवं वाअन्यानि क्रानसवेवोक्तादन्यदपि सउपसोपवनस्पतिजा
तं तप्पाचनिष्पादकंउनकं यतन्त्रया उजशालमतिनिपुणं सरतस्पूरासोगदरयतिरत्नमित्यवेंकरणा सर्वउमनिष्ठ विधृता
उणा सायाउ स्त्रप्रासतहात् तदिवसात्तं तस्मिन्नेवदिवसे प्रकाशनि वोमानि निष्पादितानि वति प्रापादितानि सतानिव पढि
त्राणि तद्दिवसप्रकाशितिष्पादितमतानि तेषां सर्वधान्यानां अनेकानि उसमदृशाणि माननिशेषरूपाणि उपस्थापयति

सट्ठिगनिष्पाववणकोद्दवकोदुंसरिदंउ। ववालदअणगधण्णवरसदारितदअलवसमुलंदवालिहाल
रउदतउसउंवदलिंगदविरअवरावि लि आसवनिष्पादकंउजसलेगावावइरयणात्ति सवजणवा॥
उअउणा तरहस्सरणो तद्दिवसपइ स ति प्पाइअसअाणं सवधण्णाणं अणेगाइंजंसमदस्साइं
उवट्ठवेति व तालांसेतरदेवायाय स रयणसमाहूदे व त्तरयणमयोवासे मलिरय
णक्कउत्तोव सउगातप्पाणं उदेउदेणं। सत्तरत्तंपरिवसति णविसेउदाणवलिअणेवनयणेव वेय
णउवक्कं तरदादिवस्सरण्णा स्वधवारस्सवितदेवर व॥ तप्पमाणंव दोअसता उपसतो दोपसता उपेतिआ वता
रिसतिआउजदउ वता रिउदवापतोवता रिपत्ताआढयंवता रिआढया दोणा सवाआढया इंजदस्सउंलोअसीइसवि सोम
र्यपउकोसोति व ततेणंति ततः सरस्वताराजा चर्मरत्नसमारूढः वज्ररत्नमवज्ञान: मलिरत्नकृतोद्योतः समुद्रकवृतः समुद्रवं
तर्वत्तीवणमिति प्रायवत्स्तावच्छेवनाशरारवेदायन्नावेन समरात्रंपरिवसति कंपउरं उखेनेति गाथामाद णाविसेउदेति नापि
नैवसेतस्यकुधनवलितेवर्मरत्नस्य प्रमेरिवच्छिद्यान् नैवलयं नैवविद्यते ऊः स्वंतरनाथिपस्यवाक्रः स्कंधनावारस्यापितथैव कु
श्रद्धेनप्रलवतीत्यर्थः व

जं० ३१३।

रम्यादिनखेवलसरतवदेवेषर्षिः १७ तातणमित्यादि ततः सुखेनावस्थानात् तेते तस्य भरतस्य राज्ञः सप्तरात्रे परिणमति सति अयमेतद्रूप आध्यात्मिक इत्यादि यावत् समुदपद्यत ७ तातणं मित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञः एतद्रूपं आध्यात्मिकं चिंतितं प्रार्थितं मनोगतं संकल्पं समुत्पन्नं ज्ञात्वा षोडश देवसहस्राणि सन्नद्धुं सन्नाहमात्मानं कर्त्तुं प्रवृत्तानि बभूवन् ७ ततेणमित्यादि ततस्ते देवाः सन्नद्धाः संजातसन्नाहाः सन्तो बद्धवर्मितकवचाः बद्धकसाबंधनात् वर्मितं वर्म

तए णं तस्स भरहस्स रण्णो सत्तरत्तंसि परिणममाणंसि इमेआरूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था केस णं भो अपत्थिअपत्थिए दुरंतपंत॥ लक्खणे जाव परिवज्जिए जे णं ममं इमाए एआरूवाए जाव अभिसमन्नागयाए उप्पिं विजयखंधावारस्स॥ जुगमुसलमुट्ठि जाव वासं वासति ७ तए णं तस्स भरहस्स रण्णो इमेयारूवं अज्झत्थिअं चिंतिअं पत्थिअं मणोगयं संकप्पं समुप्पन्नं जाणित्ता सोलस देवसहस्सा सण्णज्झिउं पवत्ता यावि होत्था ७ तए णं ते देवा॥ सण्णद्धबद्धवम्मिअकवया जाव गहिआउहप्पहरणा जेणेव ते मेहमुहा णागकुमारा देवा तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता मेहमुहे णागकुमारे देवे एवं वयासी हंभो मेहमुहा णागकुमारा देवा अपत्थिअपत्थगा जाव परिवज्जिआ किण्णं तुब्भे ण याणह भरहं रायं चाउरंतचक्कवट्टिं महिड्ढिअं जाव उद्दवित्तए वा॥

र्मीकृतं तनुत्राणं देहो यैस्ते तथा शरीरे नियोजनात् कवचमंगरक्षको येषां ते तथा यावत् गृहीतायुधप्रहरणाः। जेणेवत्ति यत्रैव ते मेघमुखा नागकुमारा देवास्तत्रैवोपागच्छन्ति मेघमुखान् नागकुमारान् देवान् एवमवादिषुः हंभो इत्यामंत्रणे मेघमुखा नागकुमारा देवा अप्रार्थितप्रार्थकाः यावत्परिवर्जिता यावत्करणात् दुरंतप्रान्तलक्षणा इत्यादि किमिति प्रश्ने यूयं न जानीथ भरतं राजानं चातुरंतचक्रवर्तिनं महर्द्धिकं यावत्करणात् महद्युतिक इत्यादि परिग्रहः यावत्करणात् नो खलु एस सक्के केणइ देवेण वेत्यादि २०२

तहावि अम्हेणमित्यादि देवादिभिरप्यतस्य प्रतिघातुमशक्यत्वेऽप्यवस्थिते पि यूयं भरतस्य राज्ञो विजयस्कंधावारस्योपरि युगमुसलमुष्टिप्रमाणमात्राभिर्धाराभिरोघमेघं सप्तरात्रं वर्षं वर्षथ तत् एवमपि गते इत्यादि तत्तस्मात्कारणात् एवमपि इत्थमपि प्राप्ते इत्थं कारिणो ऽस्माकं अर्थे वेगात् संजातेऽपि इतः स्थानादपसर्पत खिप्पामेव अवक्कमह इत्यादि अथवा अपक्रमणाभावे अद्य पश्यत विचित्रमाश्चर्यं मृत्योः विधानात् आश्चर्यवन्तं जीवलोकं अयं भावः युष्माकमद्य

तहावि अ णं तस्स भरहस्स रण्णो विजयखंधावारस्स उप्पिं जुगमुसलमुट्ठिप्पमाणमित्ताहिं धाराहिं ओघमेघं सत्तरत्तं वासं वासह तं एवमवि गए इत्तो खिप्पामेव अवक्कमह अहवा णं अज्ज पासह चित्तं जीवलोगं ७ तए णं ते मेहमुहा णागकुमारा देवा तेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा भीआ तत्था वहिआ उव्विग्गा संजायभया मेहाणीअं पडिसाहरंति २ त्ता जेणेव आवाडचिलाया तेणेव उवागच्छंति २ त्ता आवाडचिलाए एवं वयासी एस णं देवाणुप्पिआ भरहे राया महिड्ढीए जाव णो खलु एस सक्को केणइ देवेण वा जाव अग्गिप्पओगेण वा जाव उद्दवित्तए वा पडिसेहित्तए वा तहावि अ णं अम्हेहिं देवाणुप्पिआ तुब्भं पिअट्ठयाए भरहस्स रण्णो उवसग्गे कए तं

गच्छतेत्युपद्रवं तथैव करिष्यामो यद्वा जीवलोकस्याश्चर्यं विलोकयिष्यति ७ अथैवमुक्ते ते देवाः किं कृतवन्त इत्याह तए णं ते इत्यादि ततस्ते मेघमुखा नागकुमारा देवाः तैः किं तैः शक्रवा-र्मिसंबंधिभिर्देवैरेवमुक्ताः सन्तः भीतास्त्रस्ता इत्यादि प्राग्वत् यावत् मेघानीकं प्रतिसंहरंति संहृत्य यत्रैवापातकिरातास्तत्रैवोपगम्य तानेवमवादिषुः एस णमित्यादि एष देवानुप्रियाः भरतो नाम राजा महर्द्धिको यावन्नो खलु शक्यः केनापि देवेनेत्यादिना उपद्रोतुं प्रतिषेधयितुं वा तथापि नियोगात् अस्माभिर्देवानुप्रियाः युष्माकं प्रियार्थं भरतस्य राज्ञ उपसर्गः कृतः तत् तस्मा

ज्ञा॥

कारणात् गन्तव्यं देवानांप्रिया द्वायाकयबलिकमेत्यादि यत् तन्त्रपदेत्यादि सयः स्नानेक्षणे आईशारीरसंवेक्षदाहो।
पटशाटको तत्रायपरिक्षलोपयं ततया शानेन्मानेरूपरूपमात्रमपि विलंबोन विधेयइति वित तत्रलगवन्नगोयन्नेत्रे
स्नवन्नलमध्येतुवन्नलंतु कलांबलंयथास्यान्नयावन्न गोस्त्रन्ति निवसितं पतिद्धितयेस्तेनयाक्ष गाइंति अग्गोमूल्यन
तन्त्राति वगगो तथनानिरन्नाविरहाचाहूतमांजलयःपापयदिश्चाइतिपादपतिताश्रवणान्यस्नमक्काइन्याघः सवनराजे

गववदगांत मेदेवानांप्रियास्त्रा द्वायाकयबलिकस्मा कयकोतस्त्रमंगलपापच्छित्ता तन्नपतसामगात त्नलगवन्नगो
यत्रा श्वगाइंवराइंरयणाइंगदायपंजलि। तमापापयदिस्त्रा सरदंरायागांसरणात खद पगोवरस्नव
न्नलायखत्तु तत्रमतरिसा गच्छिलिलरद॥ स्म रमोश्रुतिश्चातरयमितिकत्तु एवंवदित्ताजामेवदिसिंपात
न्नश्चा तामेवदिसिंपडिगया व ताहतो ति श्र रवमविलाता मेदन्तुदेदिं गंगसमाएदिं देवेदिं एवं।
तुत्तासमाणा तत्तातठेति द्वायाकयबलि क स्मा कयकोतस्त्रमंगलपापच्छित्ता तन्नपतिसामगा तन्नल
गवन्नगोयत्रा श्वगाइंवराइंरयणाइंगदाय जगोवसरदेराया तगोवतवागच्छतिरत्ता करयलपरिग्गा
हियं जावमत्थए अंजलिंकत्तु सरदेरायं जएणंविजएणंवहावेतिरत्ता श्वगाइंवराइंरयणाइं॥

रनं तवदति तपयातत्तारगं तावेवंरयमित्याद पगोवतिश्रति मगोपतितवस्नलाःखत्तु तत्रमतदमाः तच्छितितवना
त्ति ललवतो सरतस्परायासकाशादयमितिस वापवंसातकम्वस्नायपगवदितरुति तन्त्रावणोवायस्याःदिशःसा
तदेतास्नामेवदिशांप्रतिगताः व ताहतं तेइत्यादितेनतत्रेश्चापातकिराताः मेयतखेर्नागकुमारैर्देवै
रेवप्रकाःसंतः तत्रायतत्रितन्नयाऊर्द्धका। येवोत्रिष्ठंति द्वायाकयेत्यादिसुगमं

नवरं तवणयंतितित तपनयंतिदोकयंति दोकयिचाव एवमवादिषुः एवंक्किमितिगायावत्त्वयेनाद वसुधरत्रि वसु
इव्यंधरतीतिवसुधरक्तस्पसंबोधनेदेवसुधरएवमग्रेपि संबोधनानिवाच्यानि तथा तृ अदार्यादीन् धरतीतिगुण
धरःजयमवतिसवल्रूपांधरतीतिजयधरः ह्री श्री कीर्तीर्धरतीति ह्री श्री कीर्तिधरकः दिनरेइ दिलह्मासदसधा।
रकराज्यमिदंनस्थिरंधरययदमेव चिरकालमस्मद्राज्ये राजासवेत्यथी दयवद्रति देइयपते देगरूपात दिनर
पात दितवतिवियात दिसरतवर्ष प्रथमपात वात्रिंशकनपदसहस्राणां येराजानस्तेषांस्वामीयःसतथाविरंस

तवयांतिरत्ता एवंवयासी वसुधरगुणा धरजयधर हिरिसिरिधिनिकिनिधरनरिंद लक्का।
णसदस्सधरग रायमिवंणाचिरंध रे रयवइगयवइणरवईणवणिहिगइंसवदरावा
पटमपईवत्तासंजगवयसदस्स वा यसामीचिरंजीव रपटमनरीसरईसरहिस्नईसर
महिलिआसदस्साणं देवसयसदा स्तसिर वतदसररयणासरजसंसा इसागरगिरिय
वंतेउत्तरवातीणमविजितंतमए तास्तदे देवाणुप्पिस्नस्स विसएपरिवसामोध व॥

वंक्कालंजीवयाणान्यवेति पटमेत्यादि देप्रवमनारस्वरदेईस्वरदेमहिलिकासदस्राणांहदयेस्वर दिदेवशतम
सदस्रेस्वर देवलदेस्वर देवतईशरावस्वर देयशास्थिर् सागरत्रिसागरः सप्तद्वोगिरिस्थवेताढ्यनामाद्वासाः दि
मवत्वर्षधरपर्यंत साधविषमाणात् ततसमुद्रवेतापर्यंतं तत्रवापावीनं तत्ररदक्षिणंस्त्रितिजितं सवतासरनवर्ष
मितिगम्यं तास्मादित्यादि तातस्मात्वयं देवानुप्रियस्पसवातावियेपरिवसामइतिगाथावत्त्वयार्थः ध व॥

२०३

जं०वृ०

एवं स्वतन्त्रविषयवासित्वमात्मनादर्शितं च अथापातकिराताः स्वापराधं स्मृत्वा भीता क्षामयंतो भरतस्य शरणमुपयां
तीदर्शयति अदोणमित्यादि अदोइत्यव्ययं देवानुप्रियाणां भवतां ऋद्धिर्द्युतिः एवंद्युतिः शरीराभरणादिसंपदा कां
न्तिः द्युतिर्वा ऋद्धिश्च परिवारादिसंयोगलक्षणा यशः सर्वदिग्गामी वर्णवादः बलं शारीरं सत्त्वं वीर्यं जीवप्रभवं पुरुष
कारस्तु इदं मया विधेयमिति निजकर्त्तव्यतायां प्रतिज्ञाभिमानः स एव पराक्रमो निष्पादितप्रयोजनः दिव्या प्रधाना दिव्या
द्भुतत्वात् यस्या देवद्युतिरिव देवद्युतिः देवद्यु तिरिव वा दिव्यः प्रधानः देवानुभावोऽचिंत्यशक्तिरूपः लब्धउप

च अदोणं देवाणुप्पियाणं इड्ढीजुत्तीज से बलेवीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे दिव्वा देवजुई दिव्वे
देवाणुभावे लद्धपत्ते अभिसमन्नाग ए तं दिट्ठाणं देवाणुप्पियाणं इड्ढी एवं चेव जाव अभिसम
न्नागए तं खामेमो णं देवाणुप्पिया खम उ णं देवाणुप्पिया खंतुमरहंतु णं देवाणुप्पिया णाइ भुज्जो
एवंकर

पार्जिताः प्राप्ता उपनमति तथाविधतपःसंयमाद्युष्टा तेन स्वसत्ताकीकृताः निजभोग्यदेशांतरगतवस्तुव
दितिप्राप्त इदानीं दर्शनपथं गतवन्तः भोग्यतया प्राप्ताभिमुख्यं आनीताः समन्वागता भोग्यतां गताः च अथ यथावृत्तं तत्परवचनेना
वगतं किंतु साक्षात् दृष्टमित्याह तं दिट्ठाणमित्यादि तद्दृष्टमस्माभिः साक्षात्कृतं इष्टासाक्षादस्माकं इह गोचरीभूता दे
वानुप्रियाणां ऋद्धिः एवं चेव त्ति एवमेव यावदभिसमन्वागता यावत्करणात् जुई इत्यादि ग्राह्यं तत् तस्मात् खामेमो णं ति
क्षमयामो वयं स्वकृतापराधं देवानुप्रियाः क्षमंतां देवानुप्रिया अस्मदपराधं यतः खंतुमरहंतु त्ति खंतुमरहंतु देवानुप्रि
याः वर्त्तमानार्थे पंचमी ति अस्मदपराधक्षमणायोग्या भवंतीत्यर्थः नाइ भुज्जो त्ति आइत्ति निपातोऽवधारणार्थे तेन नैव भू
यः एवंकरणतायामस्म

स्यामोपि प्रकृतार्थेऽवसातव्यः तेनैवं विधेऽकरणेनोद्युक्ता वयं आगतकालविषये प्रतिपत्तव्ये न प्रवर्त्तिष्यामहे इति ज्ञापयंतीति कृत्वा प्रांजलि
पुटाः पादपतिताः चरणन्यस्तशिरस्काः न तु नद्धीभूताः वा आत्मनो भयः भरतस्य राज्ञः शरणमुपयांति च अथ प्रतिपन्नशरणा
न् आपातकिरातान् भरतः किं कृतवानित्याह तएणमित्यादि ततः स शरणप्रतिपत्त्यनंतरं भरतराजा तेषामापातकिरा
तानां अग्र्याणि वरत्नानि प्रतीच्छति प्रतीष्य च तान् आपातकिरातान् एवमवादीत् गच्छत णमित्यादि गच्छत यूयं मम बा
हुच्छायापरिगृहीताः भयनिर्भयाः निरुद्वेगाः सुखंसुखेन परिवसत नास्ति भे कुतोऽपि भयमिति कस्मादपि भय

णं पत्तिक्कट्टु पंजलिउडा पायवडिआ भरहं रायं सरणं उवेंति तएणं से भरहे राया तेसिं आवाड
चिलायाणं अग्गाइं वराइं रयणाइं पडिच्छति पडिच्छित्ता ते आवाडचिलाए एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे मम
बाहुच्छायापरिग्गहिआ निब्भया निरुव्विग्गा सुहंसु हेणं परिवसह णत्थि भे कत्तोवि भयमत्थि त्तिकट्टु सक्का
रेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेति तएणं से भरहे राया सुसेणं सेणावई
सद्दावेति सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छाहि णं भो देवाणुप्पिया दोच्चंपि सिंधूए महाणईए पच्चत्थिमं णिक्खुडं स
सिंधुसागरगिरिमेरागं ॥

मस्तीति कृत्वा सत्कारयति वस्त्रादिना सम्मानयति आसनदानादिप्रतिपत्त्या सत्कृत्य सन्मान्य ॥
च विसर्जयति स्वस्वस्थानगमनाय आज्ञापयति च अथैवमापातकिरातान् निजाज्ञावर्त्तिनो विधाय भरतः किं कृ
तवानित्याह तएणमित्यादि ततः स भरतो नरेन्द्रो राजा सुषेणं सेनापतिं शब्दयति शब्दयित्वा च एवमवादीत्
कथमित्याह गच्छाहि णमित्यादि गच्छ भो देवानुप्रिय द्वितीयमपि सिंधोर्महानद्याः पश्चिमं पश्चिमदिग्वर्त्तिनं नि
ष्कुटं कोणवर्त्ति क्षेत्रखंडरूपं किंविशिष्टं ससिंधु इत्यादि सिंधुसागरगिरिभिः सिंधुनदीपश्चिमसमुद्रवैताढ्यपर्वतैर्मर्यादा यस्य तं

२०४

डाक्टरभाउदाजीस्मारकम्
Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

जं०वा०३।

ससिंधुसागरगिरिमर्यादं चाउरंतः समेत्यादि समासितसमग्रप्रदेशाशानामिताभ्यात्रयपदे राइतित्थायात् समग्रप्रदेशाधि
तानि नगरउर्व्यादीनि विषमानि समविलङ्घ्यानि गिरिगर्त्तादीनि उर्व्याद्युर्व्यादीनि च निम्नानि सर्वप्रदेशानामाश्रितानि तः ता
नूनमविषमनिम्नदान् आक्रमन्नाक्रमंश्च सकृतान् एतानि निम्नोन्नतानि वर्त्तिनोऽवोन्नतावयवविश्रामापवादसातत्यात् उक्तं च दिति
साधयतउपविज्ञासाधयित्वा अग्र्याणि बहुमूल्यानि कविर्अणगाइ इति पाठसम्ग्रानद्धानि बहूनि वराणि प्रधानानि रत्न
रति कर्द्धितनादीनि प्रतीयते तत्र देशाधिपत्यद्यनीतानि समविलम्ब गृहीत्वा विनिगमं प्रतीच्य गृहीत्वा मागेना माकुमिक्का

समविसमणिक्खुमाणीऔ तयवेढि तया। विग्गा अग्गाइ वराइं रयणाइं पडिच्छादि पडिच्छित्ता समए
अमाणत्तिअं पच्चप्पिणाहि जहा दाहिणि लस्स तयवणं तदा सहेसाणिअस्स जाव पच्चुत्तरवर्त्तणी
विहरति व ततेणं से दिव्वे चक्करयणे अन्नया कयाइ आउदपरसालाउ पडिणिक्खमति
रत्ता अंतलिक्खपडिवन्ने जाव उत्तरपुरत्थिमं दिसिं चुल्लहिमवंतपव्वयाभिमुहे पयाए आवि होत्था

पत्थत्थिय व अधिवं सरतास्रासवाय सेनापति यङ्गतवाक्कदतिदेशोनाद जहा दाहिणिल्लस्सेत्यादि यथा दाक्षिणात्य
स्य निष्कुटस्येति गम्यं तयवणं साधनं तथा सर्वं सङ्गेतव्यं तथैवं ततणं से सेणावलस्सणेता सरद्वासंमिविसुझ अडसे म
दावलयवद्धमे मद्यणा व अंसा तच्चलद्धणउत्ते मिलक्खूणासा विसारए विनयावणासी सरद्ववासंमितिक्खुमाणं गिम्ह
णय तुमसाणय उक्खुणवसणाणय विजाणयइत्यादि सर्वेन्द्रियहूरमित्याद जावपच्चुत्तइत्यादि एतत्समा गव्याख्यातं व अथै
वमवसाय किं जातमित्याह ततणं से इत्यादि दोवत्तिपर्यंतं सुगमं नवरं उत्तरपौरस्त्यां दिशमीशानकोणं चुल्लहिमवतन्निकुञ्जं
हिमवत्पर्वताभिमुखं यावच्चक्ररत्नात् उत्क्रमसहमप्रतिहतं दिव्वत्तदिअसं हसमिनाएण सरयते खेव अंबरतले॥ २०५

णमेणं से दसणे णरवइस्सेत्यादि व अथैवंविधक्रियायोपेतं चक्ररत्नं दृष्ट्वा भरतराजः चक्रं नवाक्कदाह ततणं से इत्यादि ततश्च
क्ररत्नस्य वो मग मनक्रियाया अनंतरं सहराताराजा तद्दिव्यं चक्ररत्नं यावत् लघु हिमवत्कुमारस्य देवस्य अष्टमभक्तं प्र
गृह्णातीति संबंधः तत्र यावत्करणात् उत्तरपुरत्थिमं दिसिं चुल्लहिमवंतपव्वयाभिमुहं पयायं पासइ रत्ता हट्टतुट्ठजाव हिअए को
डुंविअपुरिसे सहावेइ रत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेह हयगयरह
पवरजोहकलिअं चउरंगिणिं सेणं सण्णाहेह एअमाणत्तिअं पच्चप्पिणह ततणमित्यादिना यावत् अंजणगिरिकूडसन्नि
भं गयवइं णरवई दुरूढेत्ति ततणं से इत्यादि ते रयावत् तं दिव्वं चक्करयणं अणुगच्छमाणे रजो अणंतरे आदिं

ते ततणं से सरहे राया तं दिव्वं चक्करयं। णं जाव चुल्लहिमवंतवासहरपव्वयस्स अदूरसामंते
दुवालसजोअणायामं जाव चुल्लहि मवंतगिरिकुमारस्स देवस्स अट्ठमभत्तं पगिण्हति
तद्देव जाव जहा मागहतित्थस्स जाव स मुद्दरवब्भूअंपिव करेमाणे उत्तरदिसाभिमुहे

वसहीहिं वसमाणे रजेणेव चुल्लहिमवंतवास हरपव्वए तेणेव उवागच्छति रत्ता चुल्लहिमवंतपव्वयस्स अदूरसा
मंते दुवालसजोअणायामं नवजोअणविच्छिन्नं वरणगरसरिच्छं विजयखंधावारणिवेसं करेति रत्ता वड्ढइरयणं सद्दा
वेति रत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ मम आवासं पोसहसालं च करेहि रत्ता ममएअमाणत्तिअं पच्चप्पिणाहि
त्ति यावत् पोसहसालं अणुपविसति रत्ता यावत् दा समं धारगं उवहति रत्ता चुल्लहिमवंतगिरिकुमारस्स देवस्स अट्ठम
भत्तं पगिण्हति अष्टमभक्तविस्तृतादिवास्तव्यं तद् वजावजहेत्यादि यावत् यथा मागधतीर्थकुमारस्याष्टमभक्तं कृतवा
न् तथैवास्यापीत्यर्थः क्रियते अभित्याद जाव सम्मुद्दक्ति व्याख्या प्राग्वत् यावत् अष्टमभक्तं पगिण्हितः॥

त्यादितः पश्चिमदिशि पर्यंते सेनापतीकरणादिकः सर्वोऽपि प्राग्वत् पाठः सव्याख्यान इहापि वक्तव्यः चुल्लहिमवतगि-
रिं चुल्लहिमवद्वर्षधरपर्वतं तिक्खुत्तो त्ति त्रिःकृत्वः रहसिरेणं ति रथशिरसा रथाग्रभागेन स्पृशति तुरगान्निगृह्णाति
तदेव त्रिःकृत्वः यथा प्राग्वत् रथं निगृह्णाति दाक्षिणात्यं हृदयं पि तथैव जाव त्ति यावत्करणात् पूर्ववर्णितं ... धनुः परामृशति
सइ त्ति इत्यादि विशेषणकदम्बकं वाच्यं आयतं इत्यादि आयतश्चासौ कर्णायतश्चेत्यत्र आयतोऽपि कर्णायत इति
तेन आकर्णान्तमाकर्षणेन संभवति तथाविधमिषुं शरं ... एवंविधमुदारं पराक्रमं बाणं मुञ्चति इमानि वचनानि॥

हंदि सुणंतु भवंतो बाहिरओ खलु सरस्स जे देवा। णागासुरा सुवण्णा तेसिं खु णमो पणिवयामि॥ हंदि सुणंतु भवंतो अब्भिंतरओ सरस्स जे देवा। णागासुरा सुवण्णा सव्वे मे ते विसयवासी॥ इति कट्टु उड्ढं वेहासं उप्पइओ सरो। इति कृत्वा ऊर्ध्वं वैहायसं निसृष्टः ...

त्ति वचनानि ब्रवीति
त् व्याख्यानानि च तथैव यावत् बाहिरओ त्ति बहिर्भागे यावत्करणात् ... अभ्यन्तरो ... नागासुराः सुवर्णाः सर्वे ... दूरे ऊर्ध्वं विहाय चुल्लहिमवद्गिरिकुमारस्य स्थानमुद्दिश्य
बाणो निसृष्टः इति ... बाणो मोचनावसरे ... इति ... परिकरबद्धः इत्यादि परिकरनिबद्धनिवसनः
... परिकरबद्धः ... उद्धावितकेशः ... सुवर्णमयैः ... इति विषयादिः ...
तत्र तत्र इति यावत् तस्मात् उड्ढं वेहासं ... इति उपरि ... योजनानि

गत्वा चुल्लहिमवद्गिरिकुमारस्य मर्यादायां निपतति ... इत्यादि तंता बाणं पतितं
तत्र स चुल्लहिमवद्गिरिकुमारो देवो मर्यादायां निपतितं शरं पश्यति दृष्ट्वा आसुरुत्ते आसुरुप्तः शीघ्रं विमानं गत
... यावत् प्रीतिदानं तद्बहिर्मिति नामकं विज्ञापयति ... सर्वौषधीः ... दिव्यदाम
... गोशीर्षचन्दनं कटकानि ... जाव दहोदगं ति यावत् ... दहोदकं ... पर्यन्ते
... एवंविधं प्रीतिदानं गृह्णाति गृहीत्वा ... तया उत्कृष्टया यावत्करणात् ... इत्यादि जाव त्ति

...चुल्लहिमवंतगिरिकुमारस्स देवस्स अंते ... रएणं ति ... तए णं से चुल्लहिमवंतगिरिकुमारे देवे ...
... ओहिं पउंजइ ... जा ... वधिना ... सव्वोसहिं च मालं ... गोसीसचंदणं कडगाणि
... जाव दहोदगं ... ति ... उ ... जाव उत्तरेणं चुल्लहिमवंतगिरिमेराए अहं देवा-
णुप्पियाणं विसयवासी जाव ... वा ... उत्तरिल्ले अंतवाले जाव पडिविसज्जेइ॥

उत्तरेणं ति यावत् उत्तरतः चुल्लहिमवद्गिरिमर्यादा ... या अहं देवानुप्रियाणां विषयवासी यावत्करणात् जे णं वररहे-
... उत्तरदिग्भागे ... अहं णं देवाणुप्पि-
याणं ... यावत् अहं देवानुप्रियाणां उत्तरदिक्संबंधी अन्तपालः यावत्करणात्
अहं णं देवाणुप्पियाणं आणत्तिकिंकरे जाव त्ति यावत् प्रतिविसर्जयति यावत्करणात् ... देवाणुप्पिया ...
पीतिदाणं ति ... जाव ... तए णं से राया चुल्लहिमवंतगिरिकुमारस्स देवस्स इमेयारूवं
... पीतिदाणं पडिच्छइ ... चुल्लहिमवंतगिरिकुमारं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ ... पडिविसज्जेइ त्ति ... चुल्लहिमवद्गिरिकु-

उं ३।२। रं देवं स्यात्स्याद् निर्दिष्टं ... [illegible]

[illegible]

ब नातणं से सर्वदेशाया ... [illegible]

[illegible] २०३

[illegible]

[illegible]

[illegible] ब नातणं से सर्वदेशाया [illegible]

[illegible]

द्वादशयोजनायामं यावत्पौषधशालायामनुप्रविशति यावत्शब्दात् नवजोअणविच्छिण्णमित्यादिग्राह्यं जावण मिविणमीणमित्यादि यावन्नमिविनम्योर्विद्याधरराजयोरष्टमं भक्तं प्रगृह्णाति यावच्छब्दात् पौषधशालायां प्रगृह्णाति दर्भसंस्तार कोपगतः पौषधशालायां यावन्नमिविनमिनामानौ विद्याधरराजानौ मनसि कुर्वाणः २ तिष्ठति यावत्क रणात् पौषधिक इत्यादि संग्रहः तए णं तस्सेत्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञोऽष्टमभक्ते परिणमति नमिविनमी विद्याधरराजौ दिव्यया मत्या दिव्यानुभावजनकत्वाद्वा विज्ञानान्नावधि तथैव दिव्यानुभावः कश्चित्संप्रत्ययेनावाधितात्यादिः

दुवालसजोअणायामं जाव पोसहसाला ए अणुपविसति जाव णमिविणमीणं विज्जाहरराईणं अट्ठमभत्तं पगिण्हति पोसहसालाए जाव णमिविणमिविज्जाहररायाणो मणसीकरेमाणे २ चिट्ठति तए णं तस्स भरहस्स रण्णो अट्ठमभत्तंसि परिणममाणंसि णमिविणमिविज्जाहररायाणो दिव्वाए मईए चोइअमई अण्णमण्णस्स अंतिअं पाउब्भवंति २त्ता एवं वयासी॥

ताभ्यां विमर्शः अन्यमन्यस्यान्तिके आगत्य अन्योन्यस्मा तिकं प्रादुर्भवतः प्रादुर्भूय चैवमवादिषातां सुगमं चात्र कथनं नवरं तत्र अष्टमभक्तानन्तरं मुक्तं चक्रवर्त्तिनामावर्जने तथाहि ततो नमिविनम्यारव्यौ विद्याधरपती इति प्रजियाय दिशामीशानामा र्गणं दं कामार्गणं १ आलोकमार्गणेनैव विद्याधरमहीपती कोपाटोपसम्पाविष्टौ विश्वं संत्रयतां मिथः २ इति एतद भिप्रायेणैव सैन्येनापि तथाऽत्राप्युक्तमपि नमिविनम्योर्भावोद्देशवार्षिकं युद्धमप्यवसेयं यदागमः तताते अट्ठ दुवालस वरिसाइं जाव ... रणे जुद्धं तपराजिआ समाणा विणमी इत्थिरयणं णमी रयणा णि गहाय उवट्ठिआ इति श्री आवश्यके निर्युक्तिवृत्तौ चूर्णौ च अत्रैतेनानन्तरं

उप्पण्णे खलु इत्यादितः उवत्थाणिअं करेत्तएत्तिपर्यन्तं सुगमं नवरं उपस्थानिकं प्राभृतं कर्त्तुमिति गच्छामो ण मित्यादि तत्तस्मात् गच्छामो णमिति प्राग्वत् देवानुप्रियाः आवामपि भरतस्योपस्थानिकं कुर्व इति कृत्वा इत्यध्यवसाय विणमी नाम विनमिश्चक्रवर्त्तिनं राजा दिव्यया मत्या नोदितमतिः सुभद्राख्यं स्त्रीरत्नं नमिश्च रत्नानि गृहीत्वा इति संबन्धः तत्र सुभद्रां कीदृशीमित्याह मानोन्मानेत्यादि मानोन्मानप्रमाणयुक्तां तत्र मानादीनि प्रागुक्तस्वरूपाणि तेजो विद्यते य स्याः सा तेजस्विनी तां रूपवतीं रूपसमुद्देशं स्थितयौवनां सदा स्थिता अविकृता यौवनात्

उप्पण्णे खलु भो देवाणुप्पिआ जंबुद्दीवे दीवे भरहे वासे भरहे राया चाउरंतचक्कवट्टी तं जीअमेअं तीअप च्चुप्पण्णमणागयाणं विज्जाहरराईणं चक्कवट्टीणं उवत्थाणिअं करेत्तए तं गच्छामो णं देवाणुप्पिआ अम्हेवि भरहस्स रण्णो उवत्थाणिअं करेमोत्ति विणमी णाऊण चक्कवट्टी दिव्वाए मईए चोइअमई माणुम्माणप्पमाणजुत्तं तेअस्सिं रूववलं णजुत्तं ठिअजुव्वणकेसवट्ठिअणहं सव्वरोगणासणिं बलकरिं

स्थितावस्थानाः कामजरापलितयोरभावात् अवस्थिताः केशा यस्याः सा तथा अवस्थिताः परि कर्मणा रहिता अपि सदा परिकर्मिता इव नखा यस्याः सा तथा ततो विशेषणकर्मधारयः सर्वरोगनाशिनी सर्वेषां रोगाणा मामयानां नाशनीम् सर्वरोगापहारिणीं तस्याः स्पर्शो विकृतस्त्री स्पर्शः सर्वरोगनाशक इत्यर्थः न चैवमत्र सम्प्रत्यये दायकुष्ठा पगत इत्यादि नवरं चक्रवर्त्तिनि कामविचारः प्रत्यासत्त्या स्पर्शः सदा तत्स्पर्शसामर्थ्याद्विकृतपीडा न भवतीति बलकरी चक्रवर्त्तिशरीरे बलवर्द्धमानत्वं तां बलकरीं॥

अङ्का।२१ इत्थिञ्च तिरश्चितो यो ग्रीवा तस्य ग्रैवा स्यां तु क्वां ग्रीवा काले उ तस्य ग्रैवेया तु स्वकालेव ग्रीवस्या ग्रैवेया नित्यर्थः।
तिस्मित्रि ग्रीलि कण्ठदवला मलहणानि तन्निस ग्रा नियस्यास्ता तिनेव तिस्रा लिकव वरणा नलनखलहणानि ना घ्राति नाः
मुवर्णा नियस्या स्तां उपलहणात् रसनाऽधरता तु लोवनांतपदेशु स्वतास्पि प्रवालवह्का नाति तिवलि श्चं तिः
त्रिस्रो वलयो यस्या स्तां ग्रीलि स्तनजघनयोनिलहणानि उन्नतानि यस्याः सा ग्रालिनातिस्वर सच्चल हणानि गम्भीराणि
यस्याः सा तिसु काल तिस्रि उन्नत्क्रुद्ध रक्तनीका लहणा उ कालाकालिमा एतानि सुसच्चानि त्रिषु देतम्पित
तकवा रूलहणेषु स्वेतां धवलां तस्मिन् ताव स्त्री णा नेत्र विकार मात्रवंजित माहा नव नूतह हहासादि तस्य

इत्थिस्य मा उपादपासजुत्रं तिस्मित्॥ उ श्र तितेवं तिवलिगं तिउस्सयं तिगंसीरं तिसुकालांः
तिसुपसन्ने तिआयतं तिस्मिविविसं सा॥ न सरीरं सवदेवासंमि॥

२तिकव उवेन रूलवर्णातिः पातिचात् कटास्वो द्याप इहणो व्यामोदजनकवेन धवलेति कवि समये प्रता
ते उपलहणात् तथाविक्षलम्पउवनमपि यावं तिआयतं ग्रालिके ग्रा उल्लाधमानाधरलहणानि आयतानि दार्घा
णि यस्यास्तां तत्राधरम्ना धरस्य यदायदायतत्वं तदुपरितो श्चावेहया किंचिदाधिकं स्वचितमवसातव्यं जीवानिगा
मादौ यो गलिकस्रीणां तथावेनेव व्याख्याताः तिस्मिविविसंति ग्रालिकपोला हिवरोलहणानि विस्तीर्ण
नियस्यास्तां तत्रकपोलस्य विस्तीर्णता मांसोपचय १ सलतयावोध्या समसरीरं ति सममविषमं नासिकाद्यवयवेषु
शरीरं यस्यास्तां यथासमं पादेकादशो पदस उ दा यो पचारात् समचउरस्र शरीरं यस्यास्तां सिरेति तारतेव

सर्वैमदिला प्रधानां लरत सेत्रवन्निता उसचोस्व पिस्त्री उकपलावणादिना नापसस्त्रीरतस्सासानानवाग्धिर्वक
रविदस्त्रीत्यर्थः सुंदरत्वादि सुंदराणि मानादनानि करचरणनयनादि यस्यास्तां सिरमिउत्तादिः
शिरसिजा श्च केशा दशनाश्च दंता स्तैर्दन्तस्ते जातानांदर्शनं हृदयानिरमणा स्पर्शमनस्थ दरतियासा तथा तां
सिंगारागारेत्यादि शृंगारस्यागारमिव शृंगारागारं एवंविधस्यादः प्रधानः यावणुका पवारकूशलो तत्र याव्य शास्त्राव
सं संगयगय दसिसवलित्र विहि स्व विलास संलावनिउणतिशारद तथा वप्राउन्नस्वकत्पावेषा यस्यास्तां संगयेत्यो

संव्रमदिलाफ्राणां सुंदरथणजहणाव रणकरचरणणयणा॥ सिरमिउदसणजणदिस्सा
यरमणमणहरि सिंगारागारचासा जावउत्तोवयारकुसलो अमरवहूणं सुरूवरूवेण
णं अणुहरंति सुलहंलहंमिज्जोव्व णावहमाणि विणसी॥

दिसंगतेसुमिहंगतंगमतंहसीगमनव तू हसितंहसनंकपोलविकाशिप्रमदर्शितं सलितंसणनं
गतीरं सस्याया हीपिवाविहितावष्टनसका। समगप्रसंगोपमर्दनादि विलासो नेत्रजो विकारः संलापः परस्पर
मदसकामन्हहदयग्रन्थ पीलहृसं पश्सारसंलापणं निउणा उक्तस्वयउपचारस्तत्र उच्चालाश्च मारत्यादि अमरवधूः
मेदेवांगनास्ताः विताया थैपष्टीति अमरवधूःउरूपेण रूपानन्दूपे ष विरूपंदाम्पमानमानत्यादिर्मरूपांतन यउ
दशंतो अनुउत्तदेवीं तांत्रस्राम्पंविस्राणामित्यर्थः सुलहंति नाप्रासुनदांतलहंमित्रि नाउसडकारिणि योवनेवर्नमानां यां
उर्हशरत्रां तत्र्रितनेव नरोगारफपहवरदितयोवानवर्त्नमाना मित्यर्थः विणमित्रिविनसि॥ २०७

जं०प्र०२ स्त्रीरत्नं नमिस्तु रत्नानि कटकानि तथा दाति कटकानि बाहाभरणानि त्रुटितानि च बाहुरक्षकाः तानि च गृहीत्वा उत्कृष्टया त्वरितया व्
गत्या इति वर्त्तमानप्रयोगोपन्यासो ऽत्र ग्रन्थकारेण यद्दानं तो जवनया शीघ्रया यावत्करणात् उद्धृतया यावत्करणात् उद्दीप्तया
दिव्ययेति यावच्छब्देन विद्याधरगत्या विद्याप्रयोगप्रादुर्भूतशक्तिविशेषरूपया यावत्करणात् सिंघाए इत्यादि रुजो
ऐवत्ति यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छतः अन्तरिक्षप्रतिपन्नौ सखिंखिणि आइति सकिङ्किणीकानि जावत्तिर्यग्
रूपेण विरूपेण वर्धयतः यावत्करणात् पंच वस्थाइं वत्थाइं पवरपरिहिआ करयलपरिग्गहिअं सिर जाव

इत्थीरयणं णमीरयणाणि कडगाणि अ दि आणि अ णएइत्ति जाव ताए उक्किट्ठाए तुरिआए जाव उद्धुआए विज्जाहरगईए जेणेव भरहे या हे णेव उवागच्छंति रत्ता अंतलिक्खपडिवन्ना सखिंखिणीकाइं जाव विजएणं वद्धावेंति रत्ता एवं व यासी अभिजिए णं देवाणुप्पिआ जाव अम्हे देवाणुप्पिआणं किंकरा इति कट्टु तं पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिआ अम्हं इमं जाव विणमी इत्थीरयणं णमी रयणाइं समप्पेति

अञ्जलिं कृत्वा सरदंसणं तिपरिग्रहः वर्द्धापयित्वा च एवं वक्ष्यमाणमवादिषातां अभिजिए णं ति अभिजितं त्वया देवानुप्रियाणां आज्ञाकिंकरा इति कृत्वा यावत्करणात् केवलकल्पं भरहं वासं उत्तरड्ढं च दिसमर्यत्तरमि उत्तरेण तं अस्मद्विषयं देवानुप्रियाणं विषयवासिनो अस्मदं देवानुप्रियाणामिति परिग्रहः तं पडिच्छंतु णमित्यादि तत्रास्मा कं रणात् प्रतीच्छन्तु देवानुप्रिया आवयो रिदं जाव विणमीति यावत् वितमिः स्त्रीरत्नं प्राभृतरूपेण निमिस्तु रत्नानि समर्पयति यावत्करणात् अन्दं पञ्च आफलं पत्ति दाणं ति कट्टु ति च अयमपि विनमी प्रति दानमादाय भरतः किंकरत्व मित्यादि २१०

ततो णमित्यादि ततः स भरतो राजा यावत् प्रतिविसर्जयति यावत्करणात् नमिविनमी विद्याधरराई इमेआरूवं पीतिदा णं पडिच्छति रत्ना नमिविनमी विद्याधरराये सक्कारेति सम्माणेति रत्ना इति संग्रहः णो सइत्यादि पौषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति मज्जनगृहं च प्रविशति सो अण्णं तं वेजाव निजिते जज नपेउ ए यावत् नमिविनमी विद्याधरराजयोर्ष्टाह्निकां महा महिमां कुर्वन्तीत्या ज्ञां प्रत्यर्पयन्तीति गम्यं यावत्करणात् उदासणवरगए अट्ठमभत्तं पारेति रत्ना सो अण्णं दिवा पडि णिक्खमति रत्ना जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छति रत्ना जाव सीहासणवरगए पु त्थाभिमुहे णिसीअइ रत्ना अट्ठारससेणिप्पसे णीओ सद्दावेति रत्ना एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ

ति ततो णं से भरहे राया जाव पडिविसज्जेति रत्ना पोसहसालाओ पडिणिक्खमति मज्जणघरं अ णुपविसति रत्ना सो अण्णं तं चेव जाव णमिविणमीणं विज्जाधरराईणं अट्ठाहिअं महामहि मं च तते णं से दिव्वे चक्करयणे आउह घरसालाओ पडिणिक्खमति जाव उत्तरपुरच्छिमं दिसिं गंगा देवीभवणाभिमुहे पयाए आवि होत्था सा चेव सव्वा सिंधुवत्तव्वया जाव णवरि कुंभट्ठसहस्सं रयणचित्तं णाणामणिकणगरयणभत्ति

चित्ताणि अ दुवे कणगसीहासणाइं सेसं तं चेव जाव महिमत्ति ततो णं इत्यादि ततो नमिविनम्योरष्टाह्निकामहोत्सवानन्तरं तद्दिव्यं चक्ररत्नं आयुधशालातः प्रतिनिष्क्रामति जाव उत्तरपुरस्त्यां दिशि गंगादेवीभवनाभिमुखं प्रयातं चाप्यभवत् यावत्करणात् पडिणिक्खमित्तेति अत्रैतद्विषये वक्तव्यतां संक्षिपति सैव सर्वा सिन्धुवक्तव्यता ज्ञातव्या यावत्सर्वा सिन्धुदेवी वक्तव्यता भणितव्या नवरं अयं विशेषः अत्र विशेषमाह जाव णवरित्ति यावन्नवरं कुंभानाम ष्टाधिकं सहस्रं रत्नचित्रं णाणेत्यादि नानामणिकनककलिं

MEMORIAL

विस्तरेण तु क्षुल्लहिमवद्दाम्नि सिंधुदेवीवक्तव्यतावत्सर्वं वक्तव्यं तदा सा नट्टतिविशेषः यावत्करणात् तए णं से भरहे राया तं दिव्वं
चक्करयणं गंगाए देवीए अट्ठाहियाए महामहिमाए निव्वत्ताए समाणीए आउहघरसालाओ पडिनिक्खमति यावत् गंगाए देवी ण्हस्स वनेसरतेनीतव
जाव तिया वत्सदिमा तावदर्थं तत्र वक्तव्यं अत्र प्रीतिदानानंतरं सरनद्दपमालो कलका ममाउवाग गंगा देवी स्व वनेसरतेनीतव
तीसरत्तस्तनयासहवर्षसहस्रं यावत् भोगान् भुंजानः आसीत् यदागमः सरदो गंगाए सहिं वाससहस्सं तो मतुं ऊतितिस्त्री आव
रूपकत्विर्ध्यं क्षितिपतेः तथा श्रीऋषभस्य वंशत्रेपि सर्वरूपलावण्यकिंकरीकृततन्मयं तत्रावलोक्य गंगापि शापदोष मर्यादसा
रविराजमानासर्वांगं प्रक्रामयविभ्रषणोः वद तंदीरत्तगतिमाविमारगणोरिवरवस्रालीक्रंदलीगर्भचरसगर्भा

ति त्रालीच तुवेक्काणगसीहासणाई स मंतं चेव जाव महिमा व तए णं से दिव्वे चक्करयणे
गंगाए देवीए अट्ठाहियाए महाए ह्यग्गा दहरसालाउ पडिणिक्खमति जाव गंगाए महाणईए
पच्चत्थिमिल्लेणं कूलेणं दाहिणदिसिं खं डप्पवायगुहाभिमुहे पयाए आवि होत्था व॥

तेविशतीत्यरवाहसयोसावतइपयरिमाणत॥ इ ताभिः वक्तं वक्तव्यं हितकं तुकात्ययं तरसङ्गमिव हिपंताधवलं
रहस्यं ध प्रेमगृहदयां वाचा गाढमनःपर्याधि विं रिरंसमानानासा तेषात् देवारतमिकेतनं पकलाः कलापके भुजानो विवि
त्संभोगान् तत्र राजा नयासह एकादमिववर्षाणि सहस्रे सोऽत्यवादयत् द कथं विदपिसंबोध्य सो उत्थाय ज्ञाह्नवी रखे य वा
लप्रबले बले इत्यादि व अथ तत्र रपि चक्ररत्नं किं कृतवदित्याह तएणं से इत्यादि ततो वर्षसहस्रानंतरं तद्दिव्यं चक्ररत्नं
गंगादेव्या अष्टाह्निकायां महामहिमायां निवृत्तायां सत्यां आयुधगृहशालातः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च गंगाया महान
द्याः पश्चिमदिग्वर्तिना कूलेन दक्षिणदिशां खंडप्रपातगुहाभिमुखं प्रयातं चाप्यभवत् व अथ खंडप्रपाताभिमुखे चक्ररत्ने

वलितं हष्टस्सराजायत्कृतवांस्तदाह तए णं से इत्यादि ततस्तदनंतरं स भरतो राजा यावत्पत्रैव खंडप्रपातगुहा तत्रैवोपा
गच्छति यावत्करणात् तं दिव्वं चक्करयणं पच्चत्थिमिल्लेणं कूलेणं दाहिणदिसिं खंडप्पवायगुहाभिमुहं पयातं पासति पासि
त्ता तं दिव्वं चक्करयणं अणुगच्छमाणे इति संग्रहः वक्तव्यता सामस्त्येन तमिस्रगुहावत् कृतमालस्थाने नृत्तमालस्य
वक्तव्यता ज्ञातव्या अथ विशेषमाह णवरि त्ति नवरमयं विशेषः कृतमालदेवः प्रीतिदानं स तस्य आलंकारिकमलंकारसंबंधि
भांडं करंडकादिकं तु कृतमालस्तु देवः प्रीतिदानं स्त्रीरत्नस्य तिलक चतुर्दशादिकालंकारमिति विशेषः सेसं ति शेषं कृ

तते णं से भरहे राया जाव जेणेव खंडप्पवा यगुहा तेणेव उवागच्छति रत्ता सव्वा कयमालवत्तव्वया णे
अव्वा णवरि णट्टमालगदेवे पीतिदाणं से आलंकारियभंडं कडगाणि अ सेसं सव्वं तहेव जाव अ
ट्ठाहियामहिमा व तए णं से भरहे राया णट्टमालस्स देवस्स अट्ठाहियाए महिमाए निव्वत्ता
ए समाणीए सुसेणं सेणावतिं सद्दावेइ रत्ता जाव सिंधुगमो णेतव्वो जाव गंगाए महाणईए पु
रच्छिमिल्लं णिक्खुडं सगंगसागरगिरिमेरागं समविसमणिक्खुडाणि अ उ॥

विशेषातिदिष्ट तथैव यावदष्टाह्निका महिमोत्सवः व अथ सरतः किंकृतवानित्याह तए णं से इत्यादि ततः स भरतो राजा नृत्तमाल
स्य देवस्य अष्टाह्निकायां महामहिमायां निवृत्तायां सत्यां सुषेणं सेनापतिं शब्दायति शब्दयित्वा च यावत् सिंधुगमो ज्ञातव्यः
सिंधुनदीवक्तव्यता संबंधी सूत्रपाठो वक्तव्यः किंयद्दूरमित्याह जाव गंगाए इत्यादि यावत् गंगाया इत्यादिः उपलक्षणमिति पर्यंतं
ग्रंथं यावद्वक्तव्यं एवं च यासा गंगा हि णो देवाणुप्पिया सा विपि गंगाए महाणईए पुरच्छिमिल्लं णिक्खुडं सगंगसागरगिरि
मेरागं समविसमणिक्खुडाणि अ ओयवेहि ओयवित्ता अग्गाइं वराइं रयणाइं पडिच्छाहि रत्ता ममएअमाणत्तिअं खिप्पामेव प

जं०वृ०३॥ ततेणंसे सेणावईभरहेणंरन्ना एवंवुत्तेसमाणे हट्ठजाव चउरंगिणीए सेणाए सद्धिंसंपरिवुडेजाव गंगामहाणईते
णेव उवागच्छतिरत्ता चम्मरयणं परामुसइ परामुसे समाणे खिप्पामेव णावाभूए जाए आवि होत्था ततेणं सेसेणा
णावती संखंधवारबलवाहणे णावाभूयं चम्मरयणं दुरुहतिरत्ता गंगामहानदीं उत्तरति ब वतेणे सेरस्यावितः
पदिविसयं निर्यतत्राग्रात् ब ततेणं सिन्धादि तातामरतविसर्जनाज्ञामवाप्य सुषेणोभरतस्याज्ञां सेसेवितादवति।

पवरेति उयविन्ना आगाणि वराणि रयणाणि पडिच्छतिरत्ता जेणेवगंगामहाणदी तेणेवउवागच्छतिरत्ता दो
रचेवि सखंधवारबले गंगामहाणदिं विम लजलतुंगवीइं णावाभूएणं चम्मरयणेणं उत्तरतिरत्ता
जेणेव भरहस्सरन्नो विजयखंधवारा निवेसे जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला तेणेव
उवागच्छतिरत्ता आभिसेक्काओ हत्थिर यणाओ पच्चोरुहतिरत्ता अग्गाइं वराइं रयणाइं
गहाय जेणेवभरहेराया तेणेवउवा गच्छतिरत्ता करयलपरिग्गहिअं जाव अंजलिं कट्टु भ
रहंरायं जएणं विजएणं वद्धावेतिरत्ता अ ग्गाइंवराइं रयणाइं उवणेति ब ततेणं से भरहे
राया सुसेणस्स सेणावइस्स अग्गाइं वराइं रयणाइं पडिच्छतिरत्ता सुसेणं सेणावतिं सक्कारेति सम्मा
णेतिरत्ता पडिविसज्जेति ब ततेणं से सुसेणे भरहस्सरन्नो से पितदेव जावविहरति॥

शेषमपितथैव यथाप्रागुक्तं यावद्विहरतीयावच्चरणाव आतिथ्याउ पडिणिक्खमतिरत्ता जेणेवसए आवासे तेणेव
उवागच्छतिरत्ता मज्जणघरमणुपविसतिरत्ताण्हा ए कयबलिकम्मे कयकोउअमंगलपायच्छित्ते जावससिव
गोसीसचंदणाणुलित्तेयावत् उप्पिं पासायवर गए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं बत्तीसतिबद्धेहिं नाडए

हिंवरतरुणीसंपउत्तेहिंजावउवलभमाणेरिसरसद्दवगंधे पंचविहेमाणुस्सएकामभोगेभुंजमाणेत्ति ब अथैवंप्र
तिकारजायमाने भरतायकृतवान्सदाद ततोणमित्यादि ततःसभरतोराजा अन्यदाकदाचित् कियत्कालानंतरं
सुषेणंसेनापतिरत्नं शब्दयतिशब्दयित्वाच एवमवादीत् गच्छ भोदेवानुप्रिय खंडप्रपातगुहाया उत्तरदिग्व
र्तिनोद्वारस्यकपाटेविघाटयविघाटय अत्रातिदेशमाह जहातमिस्सगुहाया: द्वारेनावसरेलाण्ति मिति
सेनाप्रति तिदेशोपः कियदूरमित्याह जावपिअंभेइत्यादि यावत्प्रियंभेनवतांसवदिति यावच्चरणात् समय
अमाणत्तिअं पच्चप्पिणाहि ततेणंसेसेणावती भरहेणंरन्ना एवंवुत्तेसमाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिएयावत् जेणेवसा

ततेणंसेभरहेराया अन्नयाकयाइ सुसेणं सेणावइरयणं सद्दावेइरत्ता एवंवयासीग
च्छिणंभोदेवाणुप्पिआ खंडप्पा वायगुहाए उत्तरिल्लस्सदुवारस्स कवाडेविहा
डेहिरत्ता जहातमिसगुहाएतहा णित्तं जावपिअंभेभवउ

एआवासे जेणेवपोसहसाला तेणेवउवा गच्छति ततोपियावत् णट्टमालस्स देवस्स अट्ठमभत्तंपगिण्ह
तिरत्ता यावत् णिग्गोमणाइअऽरवेण जेणेवखंडप्पवायगुहाए उत्तरिल्लस्सदुवारस्सकवाडा तेणेवउवागच्छ
तिरत्ताआलोए कवाडाणंपणामं करेइरत्ता लोमहत्थयं परामुसइरत्ता खंडप्पवायगुहाए उत्तरिल्लस्सदुवारस्स क
वाडेलोमहत्थएणं पमज्जतिरत्ता दिव्वाएउदगधाराए अब्भुक्खेतिरत्ता सरसेणंगोसीसगंवंदणेणं पंचंगुलितलेचचए
दलेइरत्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं अ मल्लेहिं अ अच्चिणेतिरत्ता उप्फारुहणं मल्लारुहणं जावकवाडाणं उरतो अट्ठट्ठमं
गलए आलिहति जापवेणाम करेत्ता दंडरयणं परामुसइजावदंडरयणं गहाय सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्कइरत्ता खंडप्पवा

गुहाए उत्तरिल्लस्स दुवारस्स कवाडे दंडरयणेणं महया २ सद्देणं तिक्खुत्तो आउडेति तए णं खंडप्पवायगुहाए उत्तरि-
ल्लस्स दुवारस्स कवाडा सुसेणेणं सेणावइणा दंडरयणेणं महया २ सद्देणं तिक्खुत्तो आउडिआ समाणा महया
२ सद्देणं कोंचारवं करेमाणा सरसरस्स सगाइं ठाणाइं पच्चोसक्कित्था तए णं सुसेणे सेणावई खंडप्पवायगुहा-
ए उत्तरिल्लस्स दुवारस्स कवाडे विहाडेति २ त्ता जेणेव भरहे राया तेणेव उवागच्छति जाव भरहं रायं करयलपरिग्ग-
हियं जएणं विजएणं वद्धावेति २ त्ता एवं वयासी विहाडिआ णं देवाणुप्पिआ खंडप्पवायगुहाए उत्तरिल्लस्स दुवारस्स
कवाडा एअमट्ठं देवाणुप्पिआणं पिअं णिवेदेमि॥ सो त्तिपर्यन्तं च सुसेनादेववृत्तिज्ञेयं तथैव यथा तमिस्रगुहोद्घाटा-

सेसं तहेव जाव भरहो नरिंदउ २ए उत्तरिल्लेणं दुवारेणं अतीति ससिव्व मेहंधकार-
निवहं तहेव पविसंतो मंडलाइं आ २लिहइ च तीसे णं खंड- नानन्तरं मागतिदिनं तथैव

तए णं से भरहे राया सुसेणस्स सेणावइस्स अंतिए एअमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए जाव हिअ-
ए सुसेणं सेणावइं सक्कारेति सम्माणेति २ त्ता २ कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणु-
प्पिआ आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहेत्यादि कियद्वर्णकमित्याह जाव नरदेवात्ति यावत् भरतस्य तमिस्रागुहायां प्रवेशवर्णकाय-
थात मिस्रगुहायां नरपतेः प्रवेशः सूत्रे वाचा प्रवेशवत् विशेषमाह उत्तरिल्लेणं ति उत्तरदिग्भवेन द्वारेण अत्येति निर्गच्छति इदं च
सविशेषत्वात् प्रविशति विदं इवेयदं स सिव्व तिमिरनिवहमेयाधकारनिवहं तमिस्रागुहायां उद्घाटितेनैव द्वारेणेति शेष च
अथ खंडप्पवायगुहायां मंडलालिखनं अतिदेशमाह तहेव त्ति यथा तमिस्रगुहायां मंडलालिखनं प्रविशतस्तथैव खंडप्प-
वायगुहायामपि प्रविशन् मंडलान्यालिखनाति च अथ खंडप्पवायगुहायामुन्मग्ननिमग्नजलयोर्महानद्योः स्वरूपमाह तीसे
णं खंडेत्यादि तस्याः खंड-

प्रपातगुहाया बहुमध्यदेशभागे सर्वमध्यप्रदेशो लावनातप्राग्वत् जावत्ति यावत् उन्मग्ननिमग्नजले नाम्नी महानद्यौ तहेवा-
त्ति यथा तमिस्रगुहायां तथैवेत्यर्थः यावच्चरणात् पच्चत्थिमिल्लाओ कडगाओ पव्वूढाओ समाणीओ पुरच्छिमिल्लेणं गंगं महानइं समप्पेंति इति पदमात्रमेव अथ विशेषमाह णवरं ति नवरं पश्चिमदिक्संबंधिनः क-
टकात् पश्चिमभित्तिप्रदेशात् प्रव्यूढे सत्यौ पुरत्थिमिल्लेणं ति पूर्वदिग्गंगा महानद्योः समाप्नुतः प्रविशत इति सेसं ति शेषं यथास्थ-
ल्लेणं सिंधुं पच्चत्थिमिल्लेणं एवं खु बहुति उम्मग्गनिमग्गजलाउ महानईओ उम्मग्गजलाए महानईए तणं वा पत्तं वा कट्ठं वेत्यादि सर्वं त-
थैव तत्र सामानाथैव विशेषमाह पच्चत्थिमिल्लेणं ति गंगायाः पश्चिमदिग्वर्तिना कूलेन संक्रमति संक्रमवक्तव्यता सेतुबंधनवक्तव्य-

ए वा य वडमसाहस्सीओ जाव उम्मग्गनिम- मग्गजलाओ णामं दुवे महाणईओ तहेव णवरिं पच्चत्थिमि-
ल्लाओ कडगाओ पवूढाओ समाणीओ पुरत्थि- मिल्लेणं गंगं महाणइं समप्पेंति सेसं तहेव णवरिं प-
च्चत्थिमिल्लेणं कूलेणं गंगाए संकमवत्त- व्वया तहेव च तए णं खंडप्पवायगुहाए दाहि-
णिल्लस्स दुवारस्स कवाडा सयमेव मह- या २ कोंचारवं करेमाणा सरसरस्स सगाइं २ ठाण-
इं पच्चोसक्कित्था च तए णं से भरहे राया चक्करयणदेसियमग्गे जाव॥

तां उपलक्षणात् नरनाथस्कंधावारानुगतां प्रवितदेवविमानं रूपवदित्यर्थः च अथ दक्षिणादिग्वर्तिकपाटोद्घाटनस्वरूपमा-
ह तए णमित्यादि ततो दक्षिणदिग्विभक्तद्वारस्य मध्यास्ति खंडप्पवायगुहायां दाहिणिल्लस्स दारस्स कवाडा स्वय-
मेव कोंचारवं उव्वीणो सरसरस्य क्रियाविशेषं षष्ठं च लव तावदस्य प्रेम्णा स्वमातृदेवजन्मवृत्तस्येव शाश्वतिकस्य
शाश्वत्यात्स्वात्मावाचकः सगाइं इति स्वकीयाः स्थानं सत्ताव्यक्तां च अथ भरतस्य निर्गमनमा-
ह तए णमित्यादि ततः स राजा भरतनामा नेता चक्ररत्नदेशितमार्गो यावत्॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मणिनवानां भाजनानां चयेसन्निवेशानिवेशनानि तैः सर्पनिधौ वर्तन्तेसंपद्यन्तेयावच्चक्रियतइतिभावः तत्र ग्रामो दशाकुल
साहस्रिका। आकरोलवणाद्युत्पत्तिनिवेशो लवणाकरादयः नगरं अकरं चतुर्द्वारायजोजितं खेटं धूलिप्राकारवेष्टितं कर्बटं पर्वतावेष्टितं
मडंबं ग्रामसंकुलं पत्तनं रत्नाकरं द्रोणमुखं वेलावेष्टितं संबाधनं पर्वतश्रृंगवर्ति यदुक्तं ग्रामो वृत्त्यावृतः॥
स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोद्भासिशालं खेटं नद्याद्रिवेष्टं परिवृतमभितः कर्बटं पर्वतेन ग्रामैर्युक्तं मडंबं दलितदशशतैः पत्तनं रत्न
योनि द्रोणाख्यं सिंधुवेलावलयितमथसंबाधनं चाद्रिशृंगे॥१॥ इति अथ पंडुकेनिधौ यदस्ति तदाह गणिअस्स गाथा गणितस्यदीना
रादिसंगणनात्मकस्य तथा गीतानां स्वरकरणात्मकानां अथवा गणधरप्रश्नानां प्रवेशनानां तथा मानं सेतिकादि तद्धि धा

गणिअस्स य गीआणं माणुम्माणस्स जं पमाणं च धन्नस्स य बीआणं उप्पत्ती पंडुए भणिआ॥ सव्वा
आहरणविही पुरिसाणं जाय महिलाणं आसाणं य हत्थीणं पिंगलगणिहिम्मि सा भणिआ॥
रयणाइं सव्वरयणे चउदस पवराइं चक्कवट्टीणं उप्पज्जंते एगिंदिआइं पंचिंदिआइं च॥

यच्चद्धि मानमेव धान्यादेर्मेयमितिभावः तथा उन्मानं तुलाकर्षादि तद्विषयं यच्च द्रव्यमानं खंडगुडादि धरिममित्यर्थः त
तः समाहारद्वंद्वः ततस्तस्य यत्प्रमाणं तथा धान्यबीजानां चेत्यादि बीजानां च तद्देशोद्भवाणां देशकालौचित्येनोत्पत्तिर्निष्पत्तिः पंडुकेनिधौ भ
णिता व्याख्यातिना चकारः सर्वत्र समुच्चयार्थः अथ पिंगलकेनिधौ यदस्ति तदाह सव्वा आहरण इति गाहा सर्वाप्याभरणविधिर्यः पु
रुषाणां यश्च महिलानां स्त्रीलिंगत्वात् सर्वत्र प्राकृतत्वात् तथा अश्वानां हस्तिनां च यश्च योषितः पिंगलकनामके महानिधौ वर्णितस्त
तिथ अथ सर्वरत्ननामके निधौ यदस्ति तदाह रयणाइंति गाहा इह चक्रवर्तिनो चतुर्दशरत्नानि भवन्ति सर्वोत्तमानि तत्र तानि तद्यथा
चक्ररत्नप्रभृतीनि एकेन्द्रियाणि सेनापतिप्रभृतीनि च सप्तपंचेन्द्रियाणि तानि चतुर्दशापि सर्वरत्नाभिधाने महानिधौ उत्प

न्त इत्यावर्णित इत्यर्थः अन्ये त्वेवमाहुः उत्पद्यन्ते इत्येतत्प्रभावात् महातिशयवन्ति भवन्ति तत्र चक्रछत्रखड्गदंडलक्षणानि चत्वारि र
त्नानि आयुधशालायां चर्ममणिकाकिणीलक्षणानि त्रीणि रत्नानि श्रीगृहे सेनापतिगृहपतिवर्धकिपुरोहितलक्षणानि चत्वा
रि रत्नानि चक्रवर्तिनो निवासनगरे स्त्रीरत्नमश्वरत्नं गजरत्नं च वैताढ्यमूले उत्पद्यंते यदुक्तं चक्कासिछत्तदंडा आ
उहसाला इयंति चत्तारि चम्ममणिकागिणीओ सिरिहरदे कहिणीउ॥ सेणावइगाहावइवड्ढइपुरोहिया निययनयरे
थीरयणरायकुले वेयड्ढतले गयतुरया य॥ अथ महापद्मनिधौ यदस्ति तदाह वत्थाणिअत्ति सर्वेषामपि वस्त्राणामुत
त्पत्तिः तथा सर्वेषामपि वस्त्रादिगतानां रक्तविशेषाणां सर्वेषामपि रंगाणां मंजिष्ठाकुसुंभरागादिरूपाणां धौताण

वत्थाण य उप्पत्ती निप्फत्ती चेव सव्वभत्तीणं रंगाण य धोयाण य सव्वा सा होइ महापउमे ६ का
लेकालण्णाणं सव्वपुराणं च तिसु वि वासेसु॥

यत्ति सर्वेषामपि वस्त्रादिप्रक्षालनविधीनां य
त्निष्पत्तिः सर्वाप्येषा महापद्मनिधौ वर्तते। अथ कालनिधौ यदस्ति तदाह कालेकालेत्ति गाथा काले का
लनाम्नि निधौ कालज्ञानं शुभाशुभवस्तुन्यनिमित्ताद्यादिविशिष्टकालपरिज्ञानं तदेतत्समस्तज्योतिःशास्त्रानुगतं प
रिज्ञानं वा तच्च किंविषयकमित्याह तत्र इति सर्वपुराणवृत्तानि अनागतवस्तुविषयमित्यर्थः भवाणं वर्तमानवस्तुविषयं तत
समाहारः तत्रापि कालत्रयमध्ये त्रिषु त्रिविधेषु वर्षेषु अपि वसाक्षादिवसमासादिषु तत्र वामवतिसूत्रे इतीतानाग
तकालमध्ये तृतीयवर्षत्रयपर्यायोपेतानां वस्तूनां सम्यक्निर्णयकमित्यर्थः अनागतवस्तुविषयत्वेसिद्धेवर्तमानवस्तुविष
यत्वं तदादेवसिध्यतीति सूत्रे वर्तमानप्रयोगानुक्तिः यद्वाऽतीतानागतवर्षत्रयप्रमाणेकालेतत्प्रदेशार्द्धकाणनवांश
दशांशत्रिंशांशलिप्ताविलिप्तादीनां सम्यक्परिज्ञानं तदुपलक्षितग्रहचाराद्यपरिज्ञानमस्मादेवनिधेः संवतीति ज्ञापितं

DR. BHAU DAJI

तथा निप्पसयंति शिल्पशतं च घट१ लोह२ चित्र३ वस्त्र४ नापित५ लक्षणानां पंचानामपि शिल्पानां प्रत्येकं विंशतिविभेदसद्भा
वात् तथा कर्म्माणि कृषिवाणिज्यादीनि जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदभिन्नानि त्रीणि त्रिसंख्याकानि निसिलि शास्त्रस्य लालाये
वास्योपेतदावितंवधन् एवं त्रीणि कालपरिज्ञानं१ शिल्पशतं२ कर्म्मत्रयं३ चेति वस्तूनि प्रजायाः लोकस्य हिताय कविलोकवावीअ
ऊणावोकङ्कवन्तीतः तदानीं प्रयाणानि प्रागुक्तत्वादेकवचनमपि प्रजानामिति व्याख्येयं हितकराणि समुत्पद्यन्ते इति
इति यद्वदामादिदेवेनैव प्रयुक्तानि एतत्सर्वं कालनिधिप्रभवं विधीयते ७ अथ महाकालनिधिं यदभित दाह लोहस्य
स्य गाथा लोहस्योत्पत्तिकलेदलाजः ययोमह १ कालनिधौ उत्पत्तिर्भवति तथा आकराणां च रूप्यस्य सुवर्णस्य च

सिप्पसयं कम्माणि य तिन्नि पयाए हि अकराइं ७ लोहस्स य उप्पत्ती होइ महाकालि आगराणं
च रुप्पस्स सुवण्णस्स य मणिमुत्ति सिलप्पवालाणं ८ जोहाण य उप्पत्ती आवरणाणं च पह
रणाणं च सव्वा य जुद्धनीती माणवके दंडनीती य ९ णट्टविहिणाडगविही॥

मणिमुक्ताशिलाप्रवालानां चोत्पत्तिः तदुक्तं स्थानकनिधिप्रज्ञापकानि उक्तानि तत्र संतोत्पद्यः तत्र मणयश्चंद्र
कान्तादयः मुक्ता मौक्तिकानि शिलाः स्फाटिकादिकाः प्रवालानि विद्रुमाणि ८ अथ माणवकनिधिं यदभित दाह
जोहाणयत्तिगाथा योधानां शूराणां चोत्पत्तिः यथास्व तथा सर्व्वाणि बलवद्भिरपि वैरिभिः शूराः यतोऽनतिक्रमणीयाः स्या
त् तथैव सिन्धुरतदुक्तं केलिविंशतितयावी तथा आवरणानां वाणादीनामायुधानां प्रस्खलनहेतवः आवरणानि तानी खेट
कसन्नाहादीनां तथा प्रहरणानां खड्गादीनामुत्पत्तिः प्रागवत् एवं सर्व्वापि युद्धनीतिः व्यूहरचनाप्रकारः तथा दं
डनीतिरपि सर्व्वा सामादिकचतुर्विधा माणवके निधौ माणवकनाम्नि निधौ समस्तीति ९ अथ नवमं शंखनिधिं यदभित
दाह

णट्टविहित्ति गाथा नाट्यविधेर्नर्तनप्रकाराः सर्वेऽपीति शेषः तथा नाटकविधिः सर्व्वोपि अभिनेयप्रबंधप्रपंचनप्रकारः तथा काव्यस्य चतुर्वि
धस्य काव्यस्योत्पत्तिः तत्र काव्यस्य चातुर्विध्यं धर्म्मा१र्थ२काम३मोक्ष४लक्षणपुरुषार्थप्रतिबद्धत्वेन वा संस्कृत१प्राकृता२पभ्रंश३
संकीर्णभाषानिबद्धत्वेन वा गद्य१पद्य२गेय३चौर्णपदबद्धत्वेन वा अयमर्थः तथा सर्व्वेषां त्रुटितांगानां मालंबानां मद
तदादिकानेकभेदभिन्नानां ततघनशुषिरानद्धानां सर्व्वेषामुत्पत्तिः शंखे महानिधौ व्याख्यातमिति १० अथैतेषामवस्थितिं
यथा स्थिताः किमायामादिप्रमाणाः किमाश्रयाः कतिसंख्याकाः इति दर्शयितुं गाथामाह चक्कट्ठत्ति गाथा नवापि निधयः प्रत्येकं
अष्टासु चक्रेषु प्रतिष्ठानमवस्थानं येषां ते तथा अष्टयोजनानि उत्सेधउच्चत्वं येषां ते तथा नव

णट्टविहिणाडयविहीकव्वस्स चउव्विहस्स उप्पत्ती संखे महाणिहिंमि तुडियंगाणं च सव्वेसिं १० चक्कट्ठ
पइट्ठाणा अट्ठुस्सेहा य नव य विक्खंभा बा र स दीहा मंजूससंठिया जह्नवीइ मुहे ११ वेरुलियमणि
कवाडा कणगमया विविहरयणपडिपु ण्णा ससिसूरचक्कलक्खण अणुसमवयणोववत्तीया॥

योजनानि विष्कंभो विस्तारः येषां ते तथा द्वादशयोजनानि दीर्घा मंजूषासंस्थिताः तद्वत्संस्थिताः संस्थानाः
यदि: जाह्नव्याः गंगायाः मुखे समुद्रप्रवेशस्थाने तिष्ठंतीति गम्यं चक्रवर्तिनः काले च तदनंतरं विजयानंतरं चक्रवर्त्ति
नां सह पातालेन चक्रवर्त्तिपुरमनुगतानि इति ११ अथैतेषामेव वर्णादिस्वरूपमाह वेरुलियत्ति वैडूर्यमणिमयानि कवा
टानि येषां ते तथा सौवर्णमयाः सौवर्णात्मकाः विविधरत्नैः परिपूर्णाः शशिसूरचक्राकाराणि लक्षणानि चिह्नानि ये
षां ते तथा प्राकृतत्वादिलक्षणः अनुसमाः अनुरूपाः समाः अविषमा वदनोपपत्तिः द्वाररचना येषां ते तथा द्वारसंस्था
नानां परस्परं सादृश्यं नतु न्यूनाधिक्यमित्यर्थः क्वचित् अणुसमवयणोववत्तीति पाठस्तत्र वियाल उपमावदनस्थाप॥

पत्रिर्येषां ते तथा स्वरूपव्यावर्णनं तृतीयमववानापत्रिकाः तृतीयमध्यावतिष्ठन्ते महर्द्धिका तृतीयमायाम एवानावादित्यर्थः शीघ्राः
नां तेत्र अप्पुसमत्तुगवाह्ववयणाइ विपावः तत्रात्तसमाअत्तरूपा अविषमात्तुगन्ति इपकदाकाराइन्त्वाद्दीर्घ्या वाद
वोमारशाखावदातेषु तुरवेषु येषां ते तथेति व १२ अथ निधानाम् धिपतयः कोइत्याइत्याह पलिउवमहितीया तेषु वनिधि
षु पल्योपमस्थितिकाः पल्योपमायुष्काः निधिसदृशनामानस्ते देवा सवंति तकेयेषां देवानां तएव निधय आवासाः आश्रयाः
आधिपत्याय आधिपत्यनिमित्तं अक्केय त्ति आख्येया आख्यानयोग्याः सर्वकाले कीर्त्तनयोग्या कचित् अकिय त्ति पाठस्तत्र

१२ पलिउवमठितीया णिहिसरिणामा य ते   सुरवल्लुदेवा जेसिंते आवासा अक्किया आधिवच्चाय १३
एएणव णिहिरयणा पभूतधणरयणा   सं   चयसमिद्धा जेवसमणुगच्छंती भरदाधिवचक्कवट्टीः
णं १४ ताते णं से भरहे राया अठम   त्त   त्तं   सि परिणममाणंसि पोसहसालाउ पडिणिक्खा
मति एवं मज्जणघरप्पवेसो जाव से   णि   प्पमेणीसद्दावणी

अक्केयाः तत्कथयणलक्ष्याः तत्स्त्रग्स्यापणयोग्याः   स्यापदत्यासंवचात् १३ अथ नवानिधयः स्वरूपतः कीदृशाः किं
फलं चेत्याह एए णवेत्यादि गाथा एतानि नवनिधिरत्नानि प्रभूतानामपरिमितानां धनरत्नानां संचयेन समृद्धानि परिपूर्णा
नि तानीत्यध्याहार्यं ताति का नि य ति च भरताधिपचक्रवर्त्तिनां भरतसगरादीनां समनुगच्छन्ति समयक् चक्रवर्त्तिवशाय
त्ता तत्पश्चाद्गवति परं समीपगईतवेत्यर्थः एं सन्नपाठतद्वात्र १४ च अथ भरतो यत्कृतवांस्तदाह ताते णं से इत्यादि ततो निध
वासनंतरं स भरतो राजा अष्टमभक्ते परिणममाणे प्राप्ते जाते सति पोषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति एवं स्नानादिकप्रकारणप्र
रूपकृद्रावशयोयावत् श्रेणिप्रश्रेणिशब्दापनाया वक्तव्यत्वान् मज्जनगृहत्प्रतिपादितोस्कमति यावद्देवणेवबाहिरिआउवहा

णसालाव अनुचरयाति सुणयसिमि अटिठ या अथाद्रमासणिप्पमाणी तसहावेति यावत् निधिरत्नानां अष्टाहिकां मह
रमहिमा करेति च ताते णं से इत्यादि ततः स भरतो राजा अष्टाहिकायां महामहिमायां निवृत्तायां सत्यां सुषेणं सेनापतं
तिरत्नं शब्दापयति शब्दापयित्वा च एवमवादीत् गच्छ णं ति गच्छ णं हे देवानुप्रिय गंगामहानद्याः पुरस्थिमिल्लं ति पौरस्त्यं स
र्वदिग्वर्त्तिनं निष्कुटं द्वितीयमपि गंगासागरगिरिमर्यादं समविषमनिष्कुटांश्च तथावदिति साधय साधयित्वा वितामा
कृतिकां प्रत्यर्पयेति च ताते णं सेइत्यादि ततः स सुषेणः से नापतिः शेषं तामवाप्य तावद्वक्तव्यं तावद्वक्तव्यं सर्ववर्णितं

जाव णिहिरयणाणं अट्ठाहिअं महामहिम   करेति च ताते णं से भरहे राया णिहिरयणाणं अट्ठाहिआए म
हामहिमाए णिवत्ताए समाणीए सुसेणं से   णा   वतिरयणं सद्दावेति सद्दावेत्ता एवंवयासी गच्छ णं भो देवाणु
प्पिआ गंगाए महाणदीए पुरच्छिमिल्लं   णि   क्खु   डं दोच्चंपि गंगासागरगिरिमेरागं समविसमणिक्खुडा
णि अ उयवेहि रत्ता एअमाणत्तिअं पच्च   प्पि   णाहि च ताते णं से सुसेणे तं चेव पुव्ववणिअं भाणिअव्वं जा
व उयवेत्ता तमाणत्तिअं पच्चप्पिणति पडि   विसज्जिए जाव भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ च ताते णं सेदि

व्वे चक्करयणे अण्णया कयाइ इच्चुपत्ति समाणे इत्यादि जाव उयवेत्ता यावत्सर्वं सुष्टं साधयित्वा
रता माकृतिकां प्रत्यर्पयति प्रतिविसर्जितः अतिविसर्जितः सत्कृतः सत्कारितः सन्मानितः स प्रतिविसर्जितः जावे भोग
त्ति यावद्भोगभोगान् भुंजानो विहरति यावच्छ   ब्दात् स्फाररत्तसत्कारादि यावत् इतसह्दमहिसरसमह
वने षष्ठे व विहे माणुस्सत्ति मायदसव्वासा   ग्गते वक्तव्यं च आवासकप्रकारणमहरस्यपि स्वोपज्ञसाधित
च चक्ररत्नं यत्कृतवत्तदाह ताते णं से दि   व्वे इति ततः षट्खंडसाधनानंतरं ॥

अथ चक्ररत्नं यदाकदाचित् क्षिप्रकालानंतरं तद्दिव्यं चक्ररत्नमायुधशालातः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च अंतरिक्षप्रतिपन्नमाकाशसं
स्थितं यक्षसहस्रपरिवृतं दिव्यत्रुटितशब्दसन्निनादेन आपूरयदिव विजयस्कंधावारनिवेशस्य मध्यंमध्येन दक्षिणपश्चि
मां दिशं निर्गतं प्रतीत्यर्थः विनीतां राजधानीं लक्षीकृत्य अभिमुखं प्रयातं चलनक्रियायोग्यं संजातं च अप्येवं सति भर
तः किं करोतीत्याह तएणंसे इत्यादि तत्रैव चक्ररत्नं प्रयातं दृष्ट्वा स भरतो राजा हृष्टतुष्टः सन् कौटुंबिकपुरुषान् शब्दापयति श
ब्दापयित्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः आभिषेक्यं हस्तिरत्नं यावत्प्रत्यर्पयंति यावत्करणात् पदैकदेशेन स

तएणं से दिव्वे चक्करयणे अण्णया कयाइ आउह
घराओ पडिणिक्खमइ अंतलिक्ख जक्खसहस्स दिव्वतुडि
अ सद्दसण्णिणादेणं विजयखंधावारनिवेसं मज्झंमज्झेणं णिगच्छइ दाहिणपच्चत्थिमं दिसिं विणीयं
रायहाणिं अभिमुहे पयाए यावि होत्था तएणं से भरहे राया जाव पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठ कोडुंबिय
पुरिसे सद्दावेति सद्दावित्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया आभिसेक्कं जाव पच्चप्पिणंति
तएणं से भरहे राया अज्जियरज्जे णिज्जियसत्तू उप्पण्णसमत्तरयणे चक्करयणप्पहाणे
णवनिहिवई समिद्धकोसे बत्तीसरायवरसहस्साणुजायमग्गे सट्ठीए वरिससहस्सेहिं केवलकप्पं भरहं वासं ओयवेइ
अथ भरतः किं करोतीत्याह तएणं इत्यादि ततः स भरतो राजा अर्जितराज्यः अर्जितं राज्यं येन स तथा निर्जिताः संग्रामे निर्जित्य निजाज्ञां ग्राहिताः शत्रवो
येन स तथा उत्पन्नानि समस्तानि रत्नानि चक्रादीनि यस्य स तथा चक्ररत्नं प्रधानं यस्य स तथा चक्ररत्नप्रधानानि समस्तरत्नानि यस्य स तथा चक्ररत्नप्र
धानं यस्य स तथा नानाविशेषणकर्मधारयः नवनिधीनां पतिः स्वामी समृद्धः समग्रः कोशो भांडागारं यस्य स तथा

द्वात्रिंशद्राजवरसहस्राणि द्वात्रिंशत्संख्याकानां राजवरसहस्राणां मुकुटबद्धानामनुयातमनुगतो मार्गो यस्य स तथा षष्ट्या वर्ष
सहस्रैः केवलकल्पं केवलज्ञानसदृशं परिपूर्णमित्यर्थः एवंविधं भरतं वर्षं ओयवेइत्ति साधयति साधयित्वा च कौ
टुंबिकपुरुषान् शब्दापयति शब्दापयित्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया आभिषेक्यं हस्तिरत्नं प्रतिकल्पयत हय
गजेत्यादि यावत् अंजनगिरिकूटसन्निभं गजपतिं हस्तिरत्नं नरपतिर्दूरूढः आरोहति यावत्करणात् हयगयरहपवरजोहकलिया
दिग्रहणं च अथ दक्षिणार्धस्य भरतस्य किं जातमित्याह तएणं तस्सेत्यादि तएणं तस्स भरहस्स रण्णो आभिसेक्कं हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स

बत्तीसरायवरसहस्साणुजायमग्गे सट्ठीए व
रिससहस्सेहिं केवलकप्पं भरहं वासं ओयवेति ओयवित्ता कोडुं
बियपुरिसे सद्दावेति सद्दावित्ता एवं वयासी खि
प्पामेव भो देवाणुप्पिया आभिसेक्कं हत्थि हयगयरह तहेव
जाव अंजणगिरिकूडसन्निभं गयवइं॥
णरवई दुरूढे॥ तएणं तस्स भरहस्स रण्णो आभिसेक्कं
हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स इमे अ
ट्ठट्ठमंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ तं सोत्थिअ सि
रिवच्छ जाव दप्पणे॥ तयाणंतरं च णं॥
पुण्णकलसभिंगारे॥
तस्य भरतस्य इमानि प्रत्यक्षाणि अष्टावष्टौ मं
गलकानि यथाऽनुपूर्व्या अनुक्रमेण संप्रस्थितानि तद्यथा स्वस्तिकः १ श्रीवत्सः २ यावत् दर्पणः ८ यावत्कर
णात् नंदिआवत्तेत्यादि नंद्यावर्त्तः ३ वर्धमानकः ४ भद्रासनं ५ मत्स्ययुग्मं ६ कलशः ७ सर्वमप्येतानि स्वेतस्वरूपतः विनाप
वादप्रसिद्धानि तथा... अनन्तरं च पूर्णकलशभृंगारौ... दिव्या आतपत्रपताका इत्यादि... सविस्तरम्...
...ततः सर्पजलनं न...
...न यावत्तयो लेखाश्चकाशिरे सम्यग्रत्नवाचा...

२१८

जं०प्र०

दिव्वत्ति दिव्या वप्रधाना ओसमाना छत्रातिछत्रपताकातिपताका जावत्ति यावत्संप्रस्थिताः यावत्करणात् सव्वामया दंसणरइआ
आलोअदरिसणिज्जा वाउद्धुअविजयवेजयंती ऊसिआ गगणतलमणुलिहंती पुरतो अहाणुपुव्वीए संपट्ठिएत्ति अस्यार्थः
: छत्रपताका छत्रसहिता सचामरा चामरयुक्तेति पताकाविशेषणं अथ वैजयंत्या विशेषणमाह दंसणत्ति दर्शने दर्शनमा
त्रेऽपि रतिमानंददातीति दर्शनरतिदा आलोयत्ति आलोके दृष्टिलोके सति दर्शनीया अत्यन्तमुच्चत्वेनालोककालादेव दृश्यमानविष
यत्वात् वाउत्ति वातेन वायुना उद्धूता कंपिता विजया विजयसूचिका एवंविधा वेजयंती नाम्नी पार्श्वतो लघुपताकाद्वययुक्तप

दिव्वा य छत्तपडागा जाव संपट्ठिआ च त याणंतरं च णं वेरुलिअभिसंतविमलदंडं जाव अहाणु
पुव्वीए संपट्ठिअं तयाणंतरं च णं स त्त एगिंदियरयणा पुरतो अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ च
क्करयणे १ छत्तरयणे २ चम्मरयणे ३ दंडरयणे ४ असिरयणे ५ मणिरयणे ६ कागि
णिरयणे ७ तयाणंतरं च णं णव महा णिहीओ॥ ताकाविशेषणमित्यर्थः ऊसिअत्ति उच्छ्रिता ऊर्ध्वी
कृता गगनतलमनुलिखंतीव यथानुपूर्व्या संप्रस्थि ता तथा तदनंतरं च वेरुलिअत्ति वैडूर्यरत्नमयोऽतिसांतात् दीप्यमानो
विमलो दंडो यस्येति छत्रविशेषणं जावत्ति यावत् यथानुपूर्व्या संप्रस्थितं यावत्करणात् पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहिअं ससि
त्यादि प्रलंबमानेन कोरंटमाल्यदाम्ना कोरंटपुष्पमालयोपशोभितं चंद्रमंडलनिभं समुच्छ्रितं विमलमातपत्रं तथा प्रव
रसिंहासनं वरविमलो रत्नखचितं सपादपीठं तथा तदनंतरं च णमित्यादि तदनंतरं च सप्तैकेंद्रियरत्नानि पुरतो यथा
नुपूर्व्या संप्रस्थितानि समासानि नामतश्चाह चक्ररत्नादि सुगमं एतेषां पृथिवीकायात्मकत्वेन एकेंद्रियत्वेऽपि रत्नत्वं च
तत्प्रत्येकं देवतासहस्राधिष्ठितत्वेन तन्माहात्म्यादेव निसर्गात्तेन च तयणंतरं णमिति तदनंतरं च नव महानिधयः॥ २१५

पुरतः प्रस्थिता निधयः किंनामान इत्याह णेसप्पेत्यादि नैसर्प्यः पांडुरकः यावत् शंखः यावत्करणात् पिंगलए र
सव्वरयणे महापउमे इत्यादि तदनंतरं च णं सोलस देवसहस्साणि तदनंतरं च बत्तीसं रायसहस्साणि तदनंतरं च सेनापतिरत्नं
पुरत इत्यादि एवं गृहपतिवर्धकिरत्ने अपि तत्र गृहपतिरत्नं कोष्ठागारनियुक्तः वर्धकिः सूत्रधारः पुरोहितस्तु शां
तिकर्मकृत् एतानि त्रीण्यपि यथानुपूर्व्या पुरतः संप्रस्थितानि तदनंतरं स्त्रीरत्नं एतानि पंचापि पंचेंद्रियरत्नानि सपरिवारा
णि पुरतो यायानि समवसेयानि द्वात्रिंशति द्वात्रिंशत् द्वात्रिंशत्संख्याकानि उउत्ति उउ सुखस्पर्शादिना छत्रेषु सर्वाङ्गदिनेषु क

संपे पुरतो अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ णेसप्पे पंडुर ए जाव संखे तयाणंतरं च णं सोलस देवसहस्सा पुरतो
अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ तयाणंतरं च णं ब श्री त्तीसं रायवरसहस्सा पुरतो अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ तया
णंतरं च णं सेणावइरयणे पुरतो अ रू १ हाणुपुव्वीए संपट्ठिए एवं गाहावई वद्धईरयणे पुरो
हिअरयणे इत्थीरयणे पुरतो अहाणुपुव्वी न याणंतरं च णं बत्तीसं उडुकल्लाणिआसहस्सा पुरतो अ
हाबत्तीसं जणवयकल्लाणिआसहस्सा पुरतो अहाणु ल्याणं प्रशस्तिरिति निरूपमशरीरकार्ययासां ता उडुक
ल्याणिकाः शेषं तथा ऋतुपर्यायानुकूलत्वात् छायायात् सुखस्पर्शत्वं सत्त्वानां नात्युष्णादिना अर्थविपर्ययः इत्यर्थः गोणसम्पदां नाम
राजवरकन्यकाः तथा जनपदकल्याणिकाः जानपदकन्यका इति शेषः अवशिष्टे तथा द्वात्रिंशत् रायवरकन्यकाणां सहस्रा
ण्यादिनिमित्तादिना सहस्राणि तु सहस्राणि षट्पंचाशत्सहस्राणि अथ चक्रवर्तिनां मतः पुर्यांतकेवलं राजकन्यकाः एव स्युः
किं तु प्रजायाः पापात् तथाणंतरं च णं बत्तीसं बत्तीसंख्याकाः जनपदेषु कल्याणिकाः प्रेरितनेनाऽकर्मकास्तासां सहस्रा
णि एवं षट्पंचाशत्सहस्राणि स्त्रीणां चक्रवर्तिनोऽन्तःपुरं भूषणमालाप्रतोऽवबत्तीसाए उडुकल्लाणिआसहस्सा
णिंदवासवर्तिनाविशद्गनास

गी.गो.२

इत्यत्रायमादि केचिद्यावक्रविशेषाः त्वयत्रयराहंप्रवृत्तानाः तदनन्तरमतिगम्यते भरतायथात सर्वाभिसञ्चिताः च अपरा
एवरूपमनायामतिदेशमाद एवं तु वा इत्यादि एवमत्र नामकारणं अपयातिकगामिन त्वपयातिकस्तत्र पादेतु सारेण
वर्णकत्रयो वर्णकत्रयो वक्तृत्वः किं पुनरित्यादि जावतस्मरलोत्यादियावत्स्याशंसेत तस्य पुनः मदं आसन्निमा
दात्याद दत्तरंगायावस्थस्थायअपयातिकवर्णकपावः सा वेवं तदा गीतवर्णं त्वत्राणं तरमस्त्रिदायणाणं दशितामण्डलम
लिप्रसन्नाणं वेउत्तिम्पललिम्पउलिम्पवलचवलवेवलगईणं लंघणवगाण धवणं धेरणं निवइत्वयणासिकि प्रगईणं न
ललितलामगललाश्वरपसणाणं वुदलउगत ... प्रलगयामगश्रद्दिलाणवमरीगंउपरिमं दिश्रक्रमाणं किंच
रवरतसणपरिगादिश्राणं श्रुतसयवरउरा ... णं भरताश्रदाणउवीएसंपठिश्रं ति श्रस्यार्थः जात्यानां श्रा
केइत्वयरमहंएतंजमाणा भरतश्रद ... उवीएसंपठिश्रा च एवं तु वाइश्रगामणं जावतस्मर
मोउरानामदं श्रास्या
श्मत्रानायानां तत्रमानां वा भरगाणामस्यानां ... इत्यात मष्टात्र वरानं उरतायथावत्र
चाँसिमस्थितं मितिसंबंधः अत्रउरगाणां विशेषा ... णात्याद तरमल्लात्यादि तवोवणावलं वा मलिमत्रिधरलोइतिव
वनावतरोविणावलंनामलातमरनात्येवंनीलमनोमध्ना एवंविधे दायनःसंवत्सरोवर्त्तते येषां तिनलोमलित्रिदायनाः योवन
वंतइत्यर्थः तेषां तु नः किंलदणानां हरिमेलेत्यादि हरिमेलावतस्यातिविशेषम्यात्या भुक्तले त्व मलं मत्रिका चविव क्लिलाः त
वद्दिणा लावतेयपां तिनघातिपांतु स्त्रां हाणामित्यर्थः वेत्तुव्वियेत्यादि वेत्तुविश्रपाकृत वेत्रवत्तुवितं जटिलमतं श्र
थवा वेत्रात्रुक्तवंत्तुक्तवदक्रतयेत्यर्थः उच्चितं उवताकरणं पादस्योत्पादने वेत्तुवितं ललितवविलासवतः तिः उलितं वगते २२१
विशेषः अमितः एवंकृता वलानामक्षिराणां वमतां वपलेत्यसक्ताशात्वंवला स्नतावव उलेत्यर्थः

गतिर्येषां तिनघातिषां लंघणवगाणेत्यादि लंघनं गत्वा दिरतिक्रमणं वलानम्रुक्रहनं धवनं शीघ्रगमनं धेरणा गतिवा
उर्यं त्रिपदीत्रमोपदत्रयन्यासः जयनीगमनात्रत्वयवती जवनीवा वेगवती शिक्षिता श्रस्यक्ता गतिर्येन्नेनघातिपां तं
घा ललितेत्यादि ललेतिवोलायमानानि लामेति प्राकृतत्वादमानि मनोज्ञानि गललानानि कंवलस्थानि वरत्रुपणानि
येषां तिनघातिषां उद्वंउगेत्यादि उरवंतउदंउखालरणं श्रवलाः प्रलंबमानाःतुच्चा स्थास वद्ग्राद्दर्शकाकाराः उ
रवतात्रनसंपुरकाः श्रवलम्बाः स्थासवदग्रयेषां तिनघाश्रयातेरमलितेश्र मरीगंमेश्रामरदंदिः परिमंदिताकटिर्येषां ते
तघा ततः कर्मधारयस्तेषां किंकरत्यादि किंकरै ... वंरतत्रुणोवलवत्ररणोवलवत्ररणउरयोः पविगदीनाः पां
णांसामितिगमं तिमामिति च अपदमितांव ... मितेयेवं तदा णतरंवणं ईसादंताणं ईसामत्राणं ईसाउदंग

विलासधवलदंतानां कंवणकासीपविठदंता ... णं कंवणमणिरयणात्रमिश्राणं वरउरिसारोहगसंपउत्राणं
श्रुतसयंगयाणं भरतो श्रदाणउवीए संपठिश्रं ... ति श्रस्यार्थः तदनंतवंच गजानामष्टशतं यथा तत्सर्वाभिसञ्चितं
मितिसंबंधः अत्र गजानां विशेषणान्याह ईसादंताणं ति ईषदुन्नतद्दंताः शावप्रकृतितात्रः स्वकार्वाताद्दांता अपि सं
ग्रीमादौ प्रेरिताः परानीकं प्रति कोपाकुलाइत्यर्थः श्रप्रवारकादिना ईषद्दमनेनानाः अतिदक्षत्वादल्पदमनेनापि मा
र्गगामिनो ऽल्पदमनमपि तिर्यग्योनिकत्वात्तेषां तथाईसिं मत्ताणंति ईषन्मत्तानां ईसाउत्तंगति उत्तुंगइवोत्तुंगः
पृष्ठदेशः ईषदुत्तुंग विशाला विशालाः यौवनारंभवर्तित्वात् तिनघा तिनघा तिवनेधवलदंताश्चेतिसमासः तेषां कं
वणेति कांचनकोशीउद्वर्णखोलानस्यां प्रविष्टादंता येषां तिनघा कंवणमणिति कांचनमणीरत्नैर्भूषिता यायोचिता

[illegible]

[illegible]

[illegible] २२३

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जंबू०वृ०

यावत्समुद्दरवभूतामिव कुर्वन्निति गम्यं ऊर्द्धं च सर्वर्द्ध्या सर्वद्युत्या यावन्निर्घोषनादितरवेण ग्रामागरनगर-
यावद्योजनांतरितास्थिरवसतिस्थिरवसत्या यत्रैव विनीताराजधानी तत्रैवोपागच्छति उपागत्य च विनीताया नगर्याः अदूरसा-
मंते इति नातिदूरे नाति प्रत्यासन्ने द्वादशयोजनायाम यावत्स्कंधावारनिवेशं करोति यावच्छब्दात् मागधवदतिदेशः
सर्वोपि वाच्यस्तथा स्कंधावारनिवेशं कृत्वा च वर्द्धकिरत्नं शब्दापयति शब्दापयित्वा यावत्पौषधशालामनुप्रवि-

जाव समुद्दरवभूयंपिव करेमाणे करेमाणे सव्विड्ढीए सव्वजुईए जाव णिग्घोसणादितरवेणं गामागरनगरखेड-
कब्बडमडंबजाव जोयणंतरियासु वसहीसु वसमाणे वसमाणे जेणेव विणीया रायहाणी तेणेव उवा-
गच्छति उवागच्छित्ता विणीयाए रायहाणीए अदूरसामंते दुवालसजोयणायामं जाव खंधावारणिवेसं
करेइ करित्ता वड्ढइरयणं सद्दावेइ सद्दावेइत्ता जाव पोसहसालं अणुपविसति अणुपविसित्ता विणीयाए रा-
यहाणीए अट्ठमभत्तं पगिण्हति जाव अट्ठमभत्तं पडिजागरमाणे विहरति तए णं से
भरहे राया अट्ठमभत्तंसि परिणममाणंसि पोसहसालाओ पडिणिक्खमति पडिणिक्खमित्ता कोडुंबियपु-
रिसे सद्दावेइ सद्दावेइत्ता जाव तहेव अंजणगिरिकूडसन्निभं गयवइं नरवई दुरूढे॥

इति अनुप्रविश्य विनीताया राजधान्या निरुपसर्गनिमित्तं विनीताराजधानीमवमनसिकुर्वाणः अष्टमभक्तं प्रगृ-
ह्णाति गृहीत्वा च अष्टमभक्तं प्रतिजाग्रद्विहरतीति तए णं से इत्यादि ततः स भरतो राजा अष्टमभक्ते परिणम-
ति परिपूर्णप्राये जाते सति पौषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च कौटुंबिकपुरुषान् शब्दापयति शब्दाप-
यित्वा च यावत्तथैव प्राग्वत् अंजनगिरिकूटसन्निभं गजपतिं नरपतिरारूढः॥

तं चेव सव्वं जहा हेट्ठा इति यथाऽधस्तात् येन प्रकारेणानंतरं प्रागलिखितं तथैवात्रापि तच्चैवं यथा स च
नरपतिः सकलकटकसंपूर्णनिजाज्ञया वशीकृत्य यत्रैव विनीता नगरी तत्रैवोपागच्छति तथैव विनीतानगरीसमीपमाग-
तः पौषधशालायामष्टमं तपो विधाय विनीतानगरीमध्ये प्रविशति तत्र विशेषमाह नवरि नवरं केवलं नवमह-
निधयश्चत्वारश्च सेनाः न प्रविशंति भरतेन सह विनीतामिति शेषः विनीतानगरीसमीपं यावत् भरतेन सह समागता अपि
निधयः सेनाश्च विनीतां प्रविशंता भरतेन सह न प्रविष्टाः किंतु बहिरवस्थिता इत्यर्थः सेसो सो चेव निग्घोसक्क विसेसातिरि-
क्तो गमः सूत्रपाठः सपरोक्षरूपः स चैवं यथ केवलकप्पं भरहवासं उयावति उयविन्ना कोडुंबियपुरिसस-

तं चेव सव्वं जहा हेट्ठा णवरि णव महाणिहि ह उ चत्तारि य सेणाओ ण पविसंति सेसो सो चेव गमो जाव णि-
ग्घोसणाइयरवेणं विणीयाए रा ए ह यहाणीए मज्झंमज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव भवणवर-
वडिंसगपडिदुवारे तेणेव पहारेत्थ म गमणाए तए णं तस्स भरहस्स रन्नो विणीयं रायहाणिं मज्झं-
मज्झेणं अणुपविसमाणस्स॥
द्दावेति सद्दावेत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणु प्पिया आभिसेक्कं हत्थिर-
यणमित्यादि सूत्रं प्रागलिखितं तथा तए णं से भरहे राया अट्ठमभत्तंसि परिणममाणंसि पोसहसालाओ पडिणिक्ख-
मति पडिणिक्खमित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावेइत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया आभिसेक्कं हत्थिरयणमित्यादि ज-
रवेणं णिग्घोसंति यावन्निर्घोषनादितरवेण विनीताया राजधान्याः मध्यंमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव भवनवरावतंस-
कप्रतिद्वारं तत्रैव पहारेत्थ प्रधारितवान् विकल्पितवान् प्रवृत्त इत्यर्थः किमर्थं गमनाय गमनाय गमनार्थं तए
णं भरतनरेंद्रे नगरीं प्रविशति यदभूत्तदाह तए णमित्यादि तस्य भरतस्य राज्ञो विनीतां राजधानीं मध्यंमध्येन प्रविशतः॥

ऊं॥१॥ अप्पेगइआ त्ति अपिः समुच्चये एककाः केऽप्येके विद्यार्थः देवा विनीतां राजधानीं सामंतरबाह्यां आसिक्तसंमार्जि
तोपलिप्तां अप्येकके विहिताः मंचातिमंचकलितां प्रेक्षकजनोपवेशनार्थं मालोपरि मालकलितामित्यर्थः कुर्वंति
ति अथाप्येककादिविषयेऽतिदेशमाह एवं सेसेसु वित्ति एवमपिः समुच्चये शेषेषु अपि पदेषु देवाः कुर्वन्तीति ज्ञेयं त
था विनीतानगरीमध्ये कृत्य विशेषणान्यप्येवं परिभावनीयानि तद्यथा अप्पेगे अपि के विहिताः णाणाविहरागति प
दोपलक्षिते नानाविधरागवसनामित्येवं नगरीविशेषणं तत्र नानाविधरागाः लोहितवर्णादिरूपाः येषु एवं विधान्
नि उच्छ्रायादिवसनानि वस्त्राणि यस्यां सा तां कु… र्वंतीति विदधति अप्पेगे अपि के विहिताः लाउल्लोइअ त्ति लाइय

अप्पेगइआ देवा विणीअं सब्भिंतरबा हि रिअं आसिअसंमज्जिअवलितं अप्पे मंचाइमंचकलि
अं करेंति एवं सेसेसुवि पदेसु अ। पे ग णाविहराग अप्पेगे लाउल्लोइअमहिअं अप्पेगे जा
व गंधवट्टिभूअं करेंति अप्पेगे हिरण्णवा। सं वासंति सुवण्णरयणवइर आभरण वा॥

अंति लाउल्लइअं गोमयादिनोपलेपने उल्लोइअंति॥ कुसुममालादीनां सेटिकादिभिः संमृष्टीकरणं ताभ्यां महिता
मिव विनीतां कुर्वंति अप्पेगे अपि के विहिताः यावत् गंधवर्त्तिभूतां गंधवर्त्तिः गंधद्रव्यगुटिका गंधः कस्तूरिकेति वच
नात् गंधवर्त्तिः कस्तूरिकागुटिका वा तद्भूतां सौरभ्यातिशयात्तत्कल्पां तां यावत्करणात् सुगंधवरगंधगंधिअं वयारक
लिअं कालागुरु इत्यादि व्याख्यातप्रायं अप्पे ति अपि के विहिता हिरण्यरूपं अघटितसुवर्णं वा तद्वर्षं वर्षंति
अपि के विहिताः सुवर्णं घटितसुवर्णं तद्वर्षं व र्षंति अपि के विहिता रत्नवर्षं केविहिता वज्रवर्षं केविदाभर
णवर्षं वर्षंतीति व … या कोइ … किं कुर्वंतश्च॥

२२५

सत्तिव्वाद तालणं त्यादि ततस्तस्य तस्य राज्ञो विनीतां राजधानीं मध्यंमध्येनानुप्रविशतः सिंघाडगत्ति शृंगाटकं
… नव शृंगाटकं नाम शृंगाटकाख्यजलफलविशेषाकारं त्रिकोणं यावत्करणात् … पंथेसु यावत्क
रणात् त्रिकचउक्कचच्चरादिसंग्रहः त्रिकं यत्र रथ्यात्रयं मीलति चतुष्कं यत्र रथ्याचतुष्कं मीलति स्यात् चच्चरं यत्र बहवो मा
र्गा मिलंति … तेषु बहवो अर्थार्थिनो द्रव्यार्थिनः कामार्थिनो मनोज्ञशब्दरूपार्थिनः भोगार्थि
नो मनोज्ञगंधरसस्पर्शार्थिनः लाभार्थिनः भोजनमात्रप्राप्त्यर्थिनः इड्ढिसिअत्ति ऋद्धिं गवादिरूपविभूतिं समीहितार्थ
स्य वृद्धिं वाञ्छन्त्यर्थः किब्बिसिअत्ति किल्बिषि काः परविदूषकचेनाः … केचित् किट्टिसि

तालणं तस्स भरहस्स रण्णो विणीअं रायहा णिं मज्झंमज्झेणं अणुपविसमाणस्स सिंघाडग जाव महा
पहपहेसु बहवे अत्थत्थिआ कामा… भिआ भोगत्थिआ लाभत्थिआ इड्ढिसिआ किब्बिसिआ
करोडिआ कारवाहिआ संखिआ चक्कि आ णंगलिआ मुहमंगलिआ पूसमाणया वद्धमाणया
लंखमंखमाइआ॥

अत्रैतावत्सूत्र … किं … आदि तेति किं … हिःगतिः निजकर्मवशेन … दरूपा तामा
श्रिताः एतदाचना … गति … इत्यर्थः करोडिअत्ति कापालिकाः तांबूलस्थगिकावाहका वा कारवाहिआत्ति
कराः कारवाहिकाः करपीडितः … संखिका … शंखवादनमगलशंखवादकाः मंगल्यकारिणः शंख
वादका वा चक्किअत्ति चाक्रिकाः चक्रप्रहरणाः कुंभकाराः तैलिका वा दयोवा नांगलिकाः गलावलंबितसुवर्णादिमयलांगल
काः … मुखमंगलिकाः मुखे मंगलं येषां ते तथा चाटुकारिण इत्यर्थः वर्द्धमानकाः स्कंधारोपितपुरु
षाः पूसमाणयत्ति … मागधाः लंखमंखमाइआइति लंखा वंशाग्रखेलकाः मंखाश्चित्रफलकहस्ता भिक्षाचा …

अंशा॰ आदिशब्दान्नंदनत्वकल्पमस्यादयो गृह्याः ताभिः सन्नीदेशहितत्वबाधकत्वात् वक्ष्यमाणाभिः उदाराभिरिति उदाराभिः श्रेष्ठ
तोऽर्थतश्च इष्टाभिर्वाञ्छिताभिः प्रयोजनवशादिष्टमपि किंचित्कर्णकटुकं स्यात् अत आह कान्ताभिः प्रियाभिरिति प्रियार्था
भिः मणुण्णाहिंति मनसा ज्ञायते सुंदरतया यास्ता मनोज्ञाः तावता सुंदराभिः मणोमाहिंति मनसा अभ्यंते गम्यंते पुनः
पुनर्याः सुंदरत्वातिशयात्ता मनोरमाभिः मणोभिरामाहिंति मनो मानसं अभि विशिष्टं बहुकालं यावत् रमयंतीति मनोभि
रामास्ताभिः कल्याणाभिः उत्सार्थत्वादिश्रद्धितकाभिः सिवाहिंति शिवाभिरुपद्रवरहिताभिः शब्दार्थदूषणरहिताभिरित्यर्थः । ध
न्याभिः धनलंभिकाभिः मंगल्याभिः मंगले अनर्थप्र   तिघाते साध्वीभिः सश्रीकाभिः शोभायुक्ताभिः हिअयत्ति हृदय।

ताहिं उरालाहिं इट्ठाहिं कंताहिं पिआ।   हिं मणुण्णाहिं मणोमाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं
मंगल्लाहिं सस्सिरिआहिं हिअयगम   णिज्जाहिं हिअयपल्हायणिज्जाहिं वग्गूहिं अभिणवा
रंते अभिणंदंता अभित्थुणंताय एवं वय   इंसी जयजयणंदा जयजयभद्दा॥

गमनीयाभिः सुबोधत्वादित्यर्थः हृदयप्रह्लादन   ईयाभिः हृदयगतकोपशोकादिग्रंथिविलयनकराभिरित्यर्थः व
ग्गूहिंति वाग्भिः एकार्थिका निवा शब्दा इष्टादीनि वाग्विशेषणानि अनवरतं निरंतरं अभिष्टुवंतो नानाज्ञानमलिनं दयंतश्चराः
ज्ञानमेव समृद्धिमंतमावरणाणि एवं वयासिति एवं वक्ष्यमाणमवादिषुः किं तदित्याह जयजयत्ति आशीर्वचनं लक्षिसं
भ्रमे द्विर्वचनं नंदत्ति नंद समृद्धो भवति नंदस्तस्य संबोधनं हे नंद प्राकृतत्वादाद्यं एवं जयजयभद्दत्ति भद्रः कल्याणवा
न् कल्याणकारी वा तस्यामंत्रणं प्राकृतत्वादाद्यं यद्वा जयेत्याशीर्वचनं हे जगन्नंद जगतां समृद्धिर्यस्मात् स जगन्नं
दस्तस्य संबोधनं हे जगन्नंद एवं हे जगद्भद्र जगतां भद्रं यस्मात्स जगद्भद्रस्तस्य संबोधनं हे जगद्भद्र प्राकृतत्वादार्द्धक २२५

यत्र जगतिनंदः समृद्धिमान् तस्य संबोधनं एवं जयभद्रेत्यत्रापि कल्प्यंति उभयत्रापि सत्यर्थोऽयं यत् जयजयण
दंति हे जगज्जयनंद जगति विश्वे जयश्च विपक्षपराभवः नंदश्च समृद्धिः तौ बोवर्त्तीतयस्य स तस्य संबोधनं हे ज
गज्जयनंद एवमेव जयमंगलेनेत्यवगंतव्यं अजितजिनं शांतिजिनं च प्रति अजितं प्रतिपक्षं जयतिजाज्ञावशावर्त्तिनं कुरु जितं वपालय जगन्मध्येव
सर्वे अवायजय नराणां मध्ये सर्वोत्तमतया लक्ष्यार्थः केषांकइव इंदोविवत्ति इंद्र इव देवानां चंद्र इव तारकाणां नरवर
वासुराणां धरण इव नागानां बहूणित्ति बहूनि अपरिमितसंख्याकानि अनेकानिवा सर्वशातसहस्राणि सर्वलक्षाणि

जयजयणंदा नइंद अजिअं जिणादि जिअं   च पालयाहिजिअमज्झेवसाहि इंदोविवदेवाणं चंदोविवताणां
णं चमरोविव असुराणं धरणोविव णा।   गाणं बहूणि उवसयसहस्साइं बहूइउवओ(?)माउ वरू
ईउ उवकोडिकोमीउ विणानाएरा   यदाणीए अनुहदिमवंतगिरिसागरगिरिमेराकस्स केवलक
पस्स नरदवासस्स गमागरखेमकवा।   कमंदवदोणमुहपट्टणासमसन्निवेसेसु सम्मंपयापालणो

त्यर्थः बहूइउत्ति बह्यः सर्वकोषः बह्याः सर्वक्रे   रटीकोयोविनीतायाः राजधान्याः क्षुद्रहिमवद्गिरिसागरमर्याद
स्य केवलकल्पस्य संपूर्णस्य भरतवर्षस्य ग्रामाकरनगरखेटकर्बटमडंबद्रोणमुखपट्टणाश्रमसन्निवेशेषु सम्यग्न्यायमार्ग
या प्रजापालनानां पार्जितसमस्त यशोऽयेन सतथा एवंविधः सन् महताजावत्ति महता यावदाधिपत्यं तदाश्रितलोकेः
स्य आधिक्येनात्यर्थस्याधिक्यं उवरवंति उरोवर्तिकं अग्रसरत्वं यावत्करणात् स्वदयणहराणियमादिक्तुंजमाणेत्तिपा
र्यंतं जाव विहराहित्ति याव विहर आशिषाः प्रवर्तस्वेत्यर्थः यावत्करणात्वसामित्तं महत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारमाणे
पालेमाणेत्ति संग्रहः इतिकहदुत्ति इतिकृत्वा प्राकृतप्रकारेण वाग्प्रयोगं कृत्वा अवधिप्रलक्ष्ण्जसे महताजविशब्दव स्वंउ
नयंजावविहराहित्तिकट्टु॥१४॥

जं.प्रा.

जयजयशब्दं प्रयुंजते यथा ग्यो पयाति क्वादि ७ सदृशादयमाइ माथुवाइ अंतंनीत्यादि सूत्रवचना आदेव इ पिन्यादि सूत्ररच
नातः पश्चादेव इत्यात अत्र ७ प्रथमतया तथापि सूत्रक्रमागतां विवक्षागतिरतो न सम्मोहो न वाऽन्यथा क्रमः ब अथ वि
नीतां नगरीं प्रविशति स्वरानमथि सत्वेष्वनागरिकजनावेष्टितमादः तानयोसेइत्यादि तत इति तस्मिन् सर्विन्यां क्षेयंत ता
स्मिन् ७ रूपक्रमाणजयजयशब्दप्रयोगावसरे सरागानां जानयन मालाः स्थितेषु जननयनपंक्तयस्तास
१ यानि सदृशाणितिः प्रेक्ष्यमाणः १ वीमाववनं सर्वेषाम् स्वस्वव्यापारेषु स्थानिषु स्नातावस्त्वक पश्यंता जनानां ना
त्रिषु मे यो सम्मोदयापथंतरायादृ ७ वेतारुवे विषया जायतेइत्यर्थः वयणत्ति वचनानां वदनानां वा मालास्ता
जयजयशब्दंप्रयुंजंति च तानयां सेन शब्दनायाणयणमालासहस्त्रेहिं पिछियमाणे २ वयण
मालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे २ हि अयमालासहस्सेहिं उत्रंदियमाणे २ मणोरहमालाय
हस्सेहिं विछिप्पमाणे २ कंतिरूवसोह गतुणेहिं पछियमाणे २ अंगुलिमालासहस्सेहिं दाइ
माणे २ दाहिणहत्थेणं बहूणं णरणारी सहस्साणं अंजलिमालासहस्साइं
सांसहस्रैरभिष्टूयमानः संस्तूयमानः एवंहृदयमालासहस्रैरुन्नंयमानः उत्साहबलेन समृद्धि उपनीयमानाज्ञयज्ञा
वनं दत्वादिपर्यालोचनादितिभावः मणोरहत्ति मनोरथमालासहस्रैः स्पृशा सव स्या महन्यादिष्ट् एवंविकल्प
स्वदेर्विशाषणः स्पृश्यमानाः २ कंतिरूवत्ति कां तिरूपसौभाग्यलक्षणैः क्वेष्ट्राः प्रार्थ्यमानाः सर्वैः तस्य स्वामिनः
यावा स्वाउरूवज्ञानैरभिलष्यमाणः अंगुलि त्ति अंगुलिमालासहस्रैर्दर्श्यमानाः २ दाहिणत्ति दक्षिणहस्तेन
बहूनां मनकृत्रा तसहस्रसंख्याकानां न राणां नारीणां च अंजलिमालासहस्राणि

पछिदमाणत्ति प्रतीछन्तु २ नमस्कारान्तिप्रायेण बहुभिर्नरनारी सहस्रान्मक्रमसंपुटाविरंजलिमालाः क्रियमाणाः सतानपि
दीहदसासामी छितदानमात्रेनपिव तिर्यक् प्रसारितदक्षिणहस्तेन प्रतीच्छन्नेव नतु करांभोक्षपीण्याणस्माणइत्यर्थः सवण
पंतित्ति भवनपंक्तिसहस्राणि समइछमाणत्ति समतिक्रामन् २ उल्लंघयन्नित्यर्थः तंतीतलादि तंत्रीतलतालतुडितवादितरावण
मधुरेणमणहरेणं मंजुमंजुना अतिकोमलेन घोषेण घोषणस्वरेण अपडिबुज्झमाणेत्ति अप्रतिबुध्यमा
पछिदमाणे २ भवणपंतिसहस्साइं समइछमाणे २ तंतीतलतालतुडिअवाइअरवेण महुरेणं मंजुमं
जुणा घोसेणं अपडिबुज्झमाणे २ जेणेव सए गिहे जेणेव भवणवरवडिंसगदुवारे तेणेव उवा
गच्छति २त्ता भवणवरवडिंसगपडिदु वारे आभिसेक्कंहत्थिरयणं ठवेति २त्ता आभिसेक्काउ ह
त्थिरयणाउ पच्चोरुहति २त्ता सोलस देवसहस्सा सक्कारेति सम्माणेति २त्ता बत्तीसं रायवरसह
स्सा सक्कारेति सम्माणेति २त्ता सेणावइ रयणं सक्कारेति सम्माणेति २त्ता एवं गाहावतिरयणं
वड्ढतिरयणं उवालक्खितरयणं सक्कारेति स म्माणेति २त्ता
नेः अनपछ्यमाणमानसइत्यर्थः क्वचिदाउञ्झमाणे
त्ति पाठस्तत्र मंजुमंजुनातोघोषेण अतिकोमलस्वरेणाहूयन् अभिलवतासवभित्यादिरूपेण तुस्ववार्णाद्वत्रित्यर्थः क्वचि
दपडिबुज्झमाणेत्ति पाठस्तत्र प्रतिबुध्यमानो जागरन् अपदवलायमानइत्यर्थः यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव भवनवरावतंसकद्वारं ना
त्रैवोपागछति तत्राभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति स्थापयित्वा च हस्तिरत्नात्प्रत्यवरोहति अवरुह्य च षोडशदेवसहस्रान् स
त्कारयति सन्मानयति सत्कार्य सन्मान्य च प्रतिविसर्जयतीति शेषः सर्वत्रापृष्ठे परिभावनीयः बत्तीसंति द्वात्रिंशद्राजवरसह
स्त्रान् सत्कारयतीत्यादि सेनापतिरत्नं सत्कारयतीत्यादि एवं गाहावतिवर्द्धपतिरत्न वर्द्धकिरत्नं पुरोहितरत्नं सत्कारयति सन्मा
नयति २२६

MEMORIAL

जंबू०३। तिमिसगुहावासयं सक्कारेति सम्माणेति अत्रादवगाहिणीपश्चत्यास्य सत्कारयतीत्यादि तथा अप्पे अपि अन्यान् बहून् राज- ईश्वरादीन् यावत्सार्थवाहप्रभृतीन् विसर्जयति सेनापतिरत्र सर्वत्रापि द्वितीयार्थे प्राकृतत्वात् अयं भावः निजभवनद्वारे वि- सर्जनाय ऊताः सत्कारादिकं कृत्वैव विसर्जनायानुवर्तितपरिवारः स एव तेनापि तथैव कृतवान् । अथ विसर्जनानंतरं स्त्रीरत्नादिभिः किं कृतवानित्याह इत्थीरयणेणेति स्त्रीरत्नेन द्वात्रिंशता ऋतुकल्याणिकासहस्रैः द्वात्रिंशता ज- नपदकल्याणिकासहस्रैः प्राग्व्याख्यातस्वरूपैः द्वात्रिंशता द्वात्रिंशद्बद्धैर्नाटकसहस्रैः सार्द्धं संपरिवृतो भवनवरावतंस

तिमिसगुहावसया सक्कारेति सम्माणेति२ त्ता अट्ठारस सेणिप्पसेणीओ सक्कारेति सम्माणेति२त्ता अप्पे
अ बहवे राईसरजाव सत्थवाहपभितओ सम्माणेति२त्ता इत्थीरयणेणं बत्तीसाए उडुकल्लाणि आसा
हस्सेहिं बत्तीसाए जणवयकल्लाणिआ सहस्सेहिं बत्तीसाए बत्तीसतिबद्धेहिं णाडगसहस्सेहिं
सद्धिं संपरिवुडे भवणवरवडिंसगं। अतीति जहा कुबेरो देवराया केलासं सिहरिसिंगभूतं
ते । तए णं से भरहे राया मित्तणा- तिणियगसंबंधिपरियणं पच्चुवेक्खति२त्ता जेणेव मज्जण-
घरे तेणेव उवागच्छति२त्ता जाव मज्जणघराओ पडिणिक्खमति२त्ता॥ कं अत्थे त्ति प्रविशति कां कमिवेति ह

ग्रीतमाह जहा कुबेरेत्ति यथा कुबेरो देवराजः कैलासगिरिमिव किंलक्षणं शिखरिशृंगभूतं शिखरिशृंगाणि यस्य कैलासस्येव विरचयन् भरतोऽपि निजभवनं स्त्रीरत्नादिपरिकरितः प्रविशतीत्यर्थः । अथ निजभवनप्रविष्टो भरतो यत्कृतवांस्तदाह तए णं से इत्यादि ततः स भरतो राजा मित्रज्ञातिनिजसंबंधिपरिजनं प्रत्यवेक्षते पश्यति संप्रश्नपतितो नृप यथा परिजनः परमसंतुष्टिमान् भवेदित्यर्थः । अथ यदनंतरं किं करोतीत्याह जेणेवेत्यादि॥ २२७

यावद्भरतक्षेत्रं पारयतीति तेजसा । अथाष्टमभक्तं पारयित्वा यत्कृतवांस्तदाह उप्पिं पासायेत्यादि उप्पिंति उपरिष्टात् प्र- रसादवरगतः प्रासादश्रेष्ठोपरिगत इत्यर्थः फुट्टमाणेहिं इति स्फुटद्भिरिव वादकबहुत्वेन स्फालनात् विदलद्भिरिव मृदं- गानां मर्दलानां मस्तकानीव मस्तकानि उपरितनभागा यत्र तत् वादितानीत्यर्थः तैः बत्तीसेत्यादि द्वात्रिंशता पात्रैर्बद्धानि द्वात्रिं- शद्बद्धानि तैर्नाटकैः किंलक्षणैः वरतरुणीसंप्रयुक्तैः उवलालिज्जंति उपलाल्यमानोऽभिमतार्थविधानेन उवणि- ज्जंति उपनीयमानः प्रतिपन्नतिवचनात् उपस्तूयमानः उवगिज्जति उपगीयमानः तथाविधगुणाः अत्र

जेणेव तओ अणमेउवे तेणेव उवागच्छति२त्ता ... पारेति२त्ता
उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंग मत्थएहिं बत्तीसतिबद्धेहिं नाडएहिं वरतरुणीसंपउत्तेहिं उ
वलालिज्जमाणे उवणच्चिज्जमाणे उव गिज्जमाणे महया२ जाव भुंजमाणे विहरति । तए
णं तस्स भरहस्स रण्णो अण्णया कयाइ र ज्जधुरं चिंतेमाणस्स इमेयारूवे जाव समु॥

र्यमानः अभीष्टयतेत्यर्थः महयेत्यादि विहरतीति पर्यंतं प्राग्वत् । अथैवं प्रवर्तमानस्य भरतस्य यादृशोऽवि- चारणः समुत्पन्नस्तामाह तए णमित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञोऽन्यदा कदाचित् राज्यधुरं चिंतयतः सतः इमेत्ति अय- मेतद्रूपः यावत्समुदपद्यत यावत्करणात् अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे इति संग्रहः अज्झत्थिएत्ति आध्यात्मि- कः आत्मन्यधिष्ठानमस्य तत्रभव आत्मविषयः सोऽपि द्विधा ध्यानरूपः चिंतनात्मकः चिंतितः एवं विधोऽपि नानिष्टः किंत्वभिला- षात्मकोऽत आह पत्थिएत्ति प्रार्थितः अभिलाषात्मकः मणोगएत्ति मनसि गत एवावस्थितो नत्वद्यापि वचसा प्रकाशितः वि- कल्पस्वरूपमाह अभिजिएणं विअभिजितं सामस्त्येन न्यायमार्गेण तावदिति प्राग्वत्।

प्रभृति मया निजबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमेण क्षुल्लहिमवद्गिरिसागरमर्यादाकं केवलकल्पं संपूर्णं भारतं वर्षं विजितं तत्
श्रेयः खलु ममात्मानं महाराज्याभिषेकेणाभिषेचयितुमिति कृत्वा एवं संप्रेक्षते इति एवमनन्तरोक्तं संप्रेक्षते पर्या
लोचयति संप्रेक्ष्य प्रादुष्प्रभातायां यावज्ज्वलति स्नानगृहात् प्रतिनिष्क्रामति ॥ अथ यथा देवाः स्वामिनोऽभिषेकं का
रयन्ति तथा विशिष्टं देवाः कुर्वन्ति इति ते देवानुप्रियाः यूयं अभिषेकं कुर्वन्तु यावत् महाराज्याभिषेकेण महाराय
भिषेकं कुर्वन्तो ममाभिषेकं कुर्वन्त्विति करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा आभियोगिका देवा विनयेन
प्रतिशृण्वन्ति प्रतिश्रुत्य अभिषेकमण्डपं विकुर्वन्ति तत्र मणिमयसिंहासनं विरचयन्ति ॥

अभिजिए णं मए णिअगबलवीरिअपुरिसक्कारपरक्कमेणं चुल्लहिमवंतगिरिसागरमेराए केवलकप्पे भरहे वासे
तं सेअं खलु मे अप्पाणं महयारायाभिसेएणं अभिसिंचावित्तएत्तिकट्टु एवं संपेहेइ संपेहित्ता कल्लं पा
उप्पभायाए जाव जलंते जेणेव मज्जणघरे जाव पडिणिक्खमइ२त्ता ॥

कृतार्थः तीर्थकृतां निष्क्रमणकाले लोकान्तिकदेवानामिव उपपत्तिरहितानि प्रायः काले एवं यथास्वामिप्रायं
आभियोगिका देवा विकुर्वन्ति तथैव प्रतिपद्य तत्स्वरूपं कुर्वन्ति कल्पपातिकल्पमिति प्रादुःप्रभा
तायां रजन्यां यावज्ज्वलति यावत् करणात् सूर्योदये उत्फुल्लकमलकोमलोन्मीलिते अथ पाण्डुरे
प्रभाते रक्ताशोकप्रकाशकिंशुकशुकमुखगुञ्जार्द्धरागबन्धुजीवकपारावतचरणनयनपरभृतसुरक्तलोचनजा
सुमनाकुसुमज्वलितज्वलनतपनीयकलशहिङ्गुलकनिकररूपातिरेकरेहन्तसश्रीके कमलाकरषण्डबोधके उत्थिते
सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति यावत् पदं आख्यातं जेणेव त्ति यत्रैव मज्जनगृहं यावत् प्रतिनिष्क्रामति यावत्करणात् स्नानविधिपाठः प्रति
निष्क्रम्य च

यत्रैव बाह्योपस्थानशाला तत्रैवोपागत्य सिंहासनवरे पूर्वाभिमुखो निषीदति अथ सिंहासननिषण्णः किं करोतीत्याह
षोडशदेवसहस्राणि द्वात्रिंशद्राजवरसहस्राणि सेनापतिरत्नं यावत् पुरोहितरत्नं यावत्करणात् गृहप
तिरत्नवर्द्धकिरत्ने इत्यादि ग्राह्यं त्रिषष्ट्यधिकत्रिशतसूपकारान् अष्टादश श्रेणिप्रश्रेणीः अन्यानपि बहून् राजेश्वरतलवर
सेनापतिसार्थवाहप्रभृतीन् शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत् ॥ अथ तदनन्तरं यत् ते कुर्वन्ति तदाह

जेणेव बाहिरिआ उवट्ठाणसाला जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छति २त्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे
णिसीअति २त्ता सोलसदेवसहस्से बत्तीसं रायवरसहस्से सेणावइरयणे जाव पुरोहियरयणे तिण्णि
सट्ठे सूअसए अट्ठारस सेणिप्पसेणीओ अण्णे अ बहवे राईसर जाव सत्थवाहप्पभिईओ सद्दावेति २त्ता
एवं वयासी अभिजिए णं देवाणुप्पिया मए णिअगबलवीरिअपुरिसक्कारपरक्कमेणं जाव केवल
कप्पे भरहे वासे तं तुब्भे णं देवाणुप्पिया मम महयारायाभिसेअं वियरह तए णं ते सोलस देव
सहस्सा जाव प्पभिईओ भरहेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ करयलपरिग्गहिअं अंजलिं कट्टु भरहस्स रण्
णो एअमट्ठं सम्मं विणएणं पडिसुणंति तए णं से भरहे राया जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छति ॥

देवादयः किं कुर्वन्तीत्याह तए णं ते इत्यादि तत इत्यादि ततः षोडशदेवसहस्राणि यावच्छब्दाद्राजेश्वरमार्थवाहप्रभृ
तयः भरतेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तः हृष्टतुष्टाः करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा भरतस्य राज्ञ
एतमर्थं सम्यग्विनयेन प्रतिशृण्वन्ति अथ भरतः किं
करोतीत्याह ततः स भरतो राजा यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति ॥

उ॰प्रा॰१ उपागत्य यावदष्टमभक्तिकः प्रतिजाग्रद्विहरति । ततो णमित्यादि ततस्तदनंतरं अष्टमभक्ते परिणममाणे जातसति
आभियोगिकान् देवान् शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया विनीताया राजधान्याः उ
त्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशानकोणे एकं महांतमभिषेकमंडपं विकुर्वत ममैतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत ततस्ते आभिये
गिका देवा भरतेन राज्ञा एवमुक्ताः संतो हृष्टतुष्टा यावदेवं स्वामिन्निति आज्ञया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वंति प्रतिश्रु॥

२त्ता जाव अट्ठमभत्तंसि पडिजागरमाणे विहरति । तते णं भरहे राया अट्ठमभत्तंसि परिणममाणंसि आ
भिओगे देवे सद्दावेति २त्ता एवं वयासी खि ... प्पामेव भो देवाणुप्पिआ विणीआए रायहाणीए उत्तरपु
रच्छिमे दिसिभाए एगं महं अभिसेअ म ... उवं विउव्वेह मम एअमाणत्तिअं पच्चप्पिणह । तते णं
ते आभिओगिआ देवा भरहेणं रण्णा १ ए ... वं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव एवं सामित्ति आणाए वि
णएणं वयणं पडिसुणेति २त्ता विणीआ अ ... ए रायहाणीए उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमंति
२त्ता वेउव्विअसमुग्घाएणं समोहणंति । ... ति संखेज्जाइं जोअणाइं दंडं निसरंति तं रयणाणं।

तत्र विनीताया राजधान्या उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागं अपक्रामंति व्रजंति अपक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन उत्तरवैक्रियरूपकर
णाय प्रयत्नविशेषेण समवहनंति समुद्घ्नंति समुद्घातं कुर्वंतीत्यर्थः । अथ समुद्घातस्वरूपमाह संखेज्जाइं इति सं
ख्येयानि योजनानि दंडमिति दंड इव दंडः ऊर्ध्वाधआयतः शरीरबाहल्यो जीवप्रदेशकर्मपुद्गलराशिस्तं निसृजंति निष्का
शयंति तत्र च दंडे विविध विशिष्टपुद्गलानाददते इति दर्शयति तंजहेत्यादि रयणाणमित्यादि रत्नानां कर्केतनप्र
भृतीनां यथा बादरान् पुद्गलान् असारानित्यर्थः परिशातयंति वैक्रियार्थं तथाविधयोग्यान् परिगृह्णाति ॥ २२७

थारत्नादिवर्द्धमानानामिव सारताख्यापनाय रत्नानामिवेति व्याख्येयं अन्ये वदंति अहाबादराः अपि स्थूलाः सर्वे वैक्रियपरिण
रमे लाभोऽनेनेति तन्द्वितीयं रत्नादीनां यथा बादरान् असारान् पुद्गलान् परिशातयंति सूक्ष्मान् सारान् पर्याददा
ति पर्याददत्यो द्वितीयमपि वारं वैक्रियसमुद्घातं जाव त्ति यावत् समुद्घ्नंति समुद्घ्नत्य बहुसमरमणीयं भूमिभागं वि
कुर्वंति से जहानामए इत्यादि एतत्सूत्रव्याख्यानं प्राग्वत् ... वर्णनाधिकारे तत्स्तम्भिति तस्मिंश्च
बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एतेन अत्र महांतं अभिषेकमंडपं विकुर्वंति अणेगखंभ
सयसंनिविट्ठं जाववि यावद्गंधवर्त्तिभूतं ... प्रेक्षागृहमंडपवर्णकोऽवसेयः।

जाव पिच्छाघरमंडववण्णगो त्ति ... तस्स णं अभिसेअमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगं अभिसेअपेढं विउव्वंति ...
... जाव गंधवट्टिभूअं पेच्छाघरमंडववण्णओ॥

इति शेषः सर्वेऽपि ... तस्स णं अभिसेअपेढस्स ... तिसोवाणपडिरूवगा ... ॥ ... इति वक्तव्यं ... ॥

जंबू॰ ३

मउ कयतोरणपडिरूवाउ सव्वरयणामईउ आसनेषु च बहवः पारिजातमल्लदामकलापैर्ववसमवसरणादिरूपकयपइण्णावयारक
लिसंकालोउमपवरकुंडुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुआभिरामे सुगंधवरगंधिए इति प्राग्वत् व तस्सणमित्यादि तस्याभि
षेकमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महदेकं अभिषेकपीठं विकुर्वंति अस्यैव सम्बन्धि प्राग्वत् व तस्सणं अभिसे
यस्य तस्याभिषेकपीठकस्य तिदिसिं ति तिस्रो दिशः समाहृताः त्रिदिक् तस्मिन् त्रिदिशि तउ त्रिसोपान तिसोवाणपडि
रूपकाणां सोपानानां समाहारः त्रिसोपानं तस्यैकैकस्यां दिशि एकैकमन्तस्त्रीणि तेतिउ रूपकाणि तान् किंलक्षणं॥

तस्सणं अभिसेयमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए। एत्थणं महं एगं अभिसेयपीढं विउव्वंति अच्छं सण्हं व त
स्सणं अभिसेयपीढस्स तिदिसिं तओ तिसो २ वाणपडिरूवए विउव्वंति तेसिणं तिसोवाणपडिरूवगा
णं अयमेआरूवे वण्णावासे पण्णत्ते जाव व नो रणा व तस्सणं अभिसेयपीढस्स बहुसमरमणिज्जे
भूमिभागे पण्णत्ते तस्सणं बहुसमरम॥ णि ज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं॥

त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि इति विशिष्टरूपेणैषां तानि त्रि रूपकाणि विशेषणस्य परनिपातः सति प्रतिरूपकाणि च त
दिति त्रिसोपानानि तानि समासः व तेसिणमित्यादि तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां अयमेतद्रूपो वर्णावा
सः प्रज्ञप्तः जाव तोरणाणि यावत्तोरणानि विकुर्वंति यावत्करणात् वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलिआ
मया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलया लोहियक्खमइ याउ सूईओ वयरामया संधी णाणामणिमया अवलंबणा
अवलंबणबाहाओ पासादीआ जाव पडिरूवा तिं ५ ॥ व तस्सणमित्यादि तस्याभिषेकपीठस्य बहुसमरम
णीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः बहुसमरणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थणं ति अत्र॥

महं एगं सिंहासणं विउव्वंति तस्सणं ति तस्य सिंहासनस्य अयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकः प्रज्ञप्तः जाव दामवण्णगं ति यावद्दामव
र्णकसमाप्तं यावत्करणात् तं जहा तवणिज्जमया चक्कला रययामया सीहा सोवण्णिआ पाया इत्यादि जाव दामा इति तदुपवर्ण
णं किं सव्वउसमंता संपरिक्खित्ते इतिपर्यंतं सिंहासनवर्णनं प्राग्विजयद्वारवर्णकवत् ततो दामा तवणिज्जलंबूसगा लंबूसगकार्य
मुत्ताजालंतरितविसेसा इत्यादिका । तीव उवसोभेमाणा चिट्ठंति इतिपर्यंतं दामवर्णनं व प्राग्वत् व अथ निगम

सरं पगंसीदासरणं विउव्वंति तस्सणं सीहासणस्स अयमेआरूवे वण्णावासे पं जाव दामवण्णगं समत्तं ताएणं
देवा अभिसेअमंडवं विउव्वंति २ त्ता जेणेव व सक्के देविंदे जाव पज्जुवासंति व ताएणं से सक्के देविंदे देवराया अभि
उगाणं देवाणं अंतिए एअमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव णिसहिए पालाणं पडिरूवं विउव्विअं अच्छावे
इ २ त्ता विउ उरिसे सद्दावेति २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ आभिसेक्कं हत्थिरय
णं पडिकप्पेह हयगय जाव सण्णाहेत्ता १ एअमाणत्तिअं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति व ताएणं
से सक्के देविंदे देवराया मज्जणघरं अणुपविसति॥ जाव अंजणगिरिकूडसन्निभं गयवतिं णरवती दुरूढे व

ततः स शक्रो देवराज आभियोगिकदेवेभ्यो अभिषेकमण्डपविकुर्वणं निशम्य ... तदेवाभिषेकमण्डपं विकुर्वंति वि
कुर्व्य यत्रैव शक्रो देवराजा जाव त्ति यावत्प्रत्यर्पयंति यावत्करणात् तत्रैवोपागच्छंतीत्यादि व अथाभिषेकमण्डपमध्य
गमय शक्रः किंकरोतीत्याह तात्पर्यं से इत्यादि ततः स शक्रो देवराजा आभियोगिकानां देवानामंतिके एनमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृ
ष्टतुष्टयावत् पौषधशालातः प्रतिनिष्क्रमति यावत्करणात् चित्तमाणंदिए इत्यादि प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैवाभ्यंतर उपस्थानशाला
ति पच्चप्पिणंतीति पर्यंतं सूत्रगमं व ताएणं से इत्यादि उद्धृतेति पर्यंतं प्राग्वत् व अथाभिषेकार्थं निर्गमनाय

२३०

जं०॥३॥

भरतस्य क्रियमाणमासादित्यादि ततोऽनन्तरमेतादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञः आभिषेक्यं हस्तिरत्नमारूढस्य सतः इमान्यष्टौ मंगलकानि जीववत्ति यावत् महत्या विनीतां नगरीं प्रविशतो भरतस्य ... सो चेव त्ति स एव निष्क्रामतोऽपि ज्ञातव्यः पौषधशालातः इति गम्यं सर्वोऽपि अट्ठमंगलगा पुरतो अहाणुपुव्वीए संपठिआ तेजहा सोवत्थिअ सिरिवच्छेत्यादि किंचिवरमित्यादि जाव अपडिबुज्झमाणे इत्यादि अप्रतिबुध्यमानो नवरुद्यमाणमानसो विनीतां राजधानीमध्यम-

तए णं तस्स भरहस्स रण्णो आभिसेक्कं हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्ठमंगलया जो चेव गमो
विणीअं पविसमाणस्स सो चेव णिक्खम- माणस्स वि जाव अपडिबुज्झमाणे विणीअं रायहाणिं मज्झंम-
ज्झेणं णिग्गच्छइ त्ति जेणेव विणीआ- ए उत्तरपुरच्छिमे दिसिभाए जेणेव अभिसेअमंडवे ते-
णेव उवागच्छइ त्ति अभिसेअमंडव- दुवारे आभिसेक्कं हत्थिरयणं ठावेइ त्ति आभिसे-
क्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ त्ति इ- त्थीरयणेणं बत्तीसाए उडु बत्तीसाए जणवय बत्तीसाए
बत्तीसइबद्धेहिं णाडगसहस्सेहिं सद्धिं। संपरिवुडे अभिसेअमंडवं अणुपविसइ त्ति जेणेव
अभिसेअपीढे तेणेव उवागच्छइ त्ति अभिसेअपीढं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे॥

ध्यमध्येन निर्गच्छति निर्गत्य च यत्रैव विनीताया नगर्याः उत्तरपौरस्त्यो दिग्भागः यत्राभिषेकमण्डपस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य चाभिषेकमण्डपद्वारे आभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति स्थापयित्वा च आभिषेक्याद्धस्तिरत्नात्प्रत्यवरोहति प्रत्यवरुह्य च स्त्रीरत्नेन द्वात्रिंशता ऋतुकल्याणिकासहस्रैः द्वात्रिंशता जनपदकल्याणिकासहस्रैः द्वात्रिंशता द्वात्रिंशद्बद्धैर्नाटकसहस्रैश्च सार्द्धं संपरिवृतः अभिषेकमण्डपमनुप्रविशति अनुप्रविश्य च यत्रैवाभिषेकपीठं तत्रैवोपागच्छति उपागत्याभिषेकपीठं अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् २। २३१

पौरस्त्येन सद्वीदिग्वर्तिना त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहति आरुह्य च यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य यावत्पूर्वाभिमुखः सन्निषण्णः सम्यक्प्रकारेण विधिना राजनीत्या निषण्ण उपविष्टः। तए णमित्यादि ततस्तदनन्तरं भरतस्य राज्ञो द्वात्रिंशद्राजसहस्राः यत्रैवाभिषेकमण्डपस्तत्रैवोपागत्याभिषेकमण्डपमनुप्रविशन्ति अनुप्रविश्य अभिषेकपीठमनुप्रदक्षिणीकुर्वाणाः २ उत्तरिल्लेणं ति औत्तराहेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य करा-

पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहइ त्ति जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ त्ति जाव पुव्वाभि-
मुहे सण्णिसण्णे। तए णं तस्स भरहस्स रण्णो बत्तीसं रायसहस्सा जेणेव अभिसेअमंडवे तेणेव उवागच्छंति त्ति-
त्ता अभिसेअमंडवं अणुपविसंति त्ति अ- भिसेअपीढं अणुप्पयाहिणीकरेमाणा २ उत्तरिल्लेणं ति-
सोवाणपडिरूवएणं जेणेव भरहे रा- या तेणेव उवागच्छंति करयल जाव अंजलिं कट्टु भरहं रा-
याणं जएणं विजएणं वद्धावेंति त्ति भरह- स्स रण्णो णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा जाव पज्जुवा-
संति। तए णं तस्स भरहस्स रण्णो से- णावइरयणे जाव सत्थवाहप्पभिइओ ते वि तह चेव णव-
रं दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं जाव पज्जुवासंति॥ करयल जाव त्ति करतलयावदञ्जलिं कृत्वा भरतं राजानं जयेन विजयेन वर्द्धापयन्ति भरतराज्ञो नात्यासन्ने नातिदूरे देशे इति गम्यं शुश्रूषमाणा यावत्पर्युपासते सेवां कुर्वन्ति। तए णमित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञः सेनापतिरत्नं यावत्सार्थवाहप्रभृतयो यावच्छब्दात् गाथापत्यादयो ग्राह्याः तेऽपि तथैव यथा द्वात्रिंशद्राजसहस्राः नवरं केवलं दाक्षिणात्येन त्रिसोपानकप्रतिरूपकेण यावत्पर्युपासते।

ब   अथ स विजयस्तत्थमाह ताएणं से इत्यादि ततः स विजयो राजा आभियोगान् देवान् आज्ञापयति आज्ञापयि
त्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः मम महत्थं ति महार्थो मणिरत्नकनकादि समुदायात्मक उपयुज्यमा
नो यत्र स महार्थस्तं तथा महग्घं ति महार्घः सज्जायत्र स महार्घस्तं महरिहं ति महं पूजामर्हतीति महार्हस्तं तथा मह
द्राज्याभिषेकमुपस्थापयत तेऽपि तां सामग्रीं सज्जीकृत्योपढौकन्ते ब अथ स राजाऽऽकर्णितेऽस्मिन् आभियोगा देवाः की
दृशाः सन्तः किं कुर्वन्तीत्याह तातणं ते इत्यादि।   प्राग्वत् ब अथातिदेशमाह एवं जहत्ति एवमिति प्राक्तनादि

ब ताएणं से विजयदेवस्स आभिओगे   ब   ।सहावेति२त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणु
प्पिआ महत्थं महग्घं महरिहं   ।महारायाभिसेअं उवट्ठवेह   ब   ताएणं ते आ
भिओगा देवा जाव देवं रसा एवं उ॥   ज्ञासमाणा हट्ठतुट्ठ विज्ञा जाव उत्तरपुरच्छिमं दिसि
भागं अवक्कमंति२त्ता विउविअसमुग्घा॥   एणं समोहणंति एवं जह विजयस्स तहा एत्थवि जाव पंड
गवणे एगओ मिलायंति
दर्शितप्रकारेण यथा विजयस्य महाराज्याभिषेकः श्रीजीवाभिगमोक्तस्तथा एतत्रि
अत्रापि वरतराज्याभिषेकविनेयं विजयदेवनामस्थाने भरतनाभिधानं सामान्यदेवाक्षिप्ताने भरतस्य स्वयमेव
वोक्तिः कियद्दूरं वक्तव्यमित्याह जाव पंडगवणं त्ति   ।यावत्पण्डकवने एकत्र मिलन्तीति षोडशसहस्रा आभियोगा
देवाः समुदायीभवन्ति॥   यावच्छब्दा॥   वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते अष्टसहस्रं सौवर्णिका
णां कलशानामित्यादि संग्रहः एतत्सार्थ   पाथीयगाथाभिहितमिदं

आभियोगा देवा समकेऽञ्जलिं कृत्वा भरतेऽधिभरतस्य पार्थिवस्य समुद्यातेन समवहताः अष्टाधिकसहस्रं सौवर्णिकानां
कलशानां १ एवं रूप्यमयानां २ मणिमयानां ३ सुवर्णरूप्यमयानां ४ सुवर्णमणिमयानां ५ रूप्यमणिमयानां ६ सुवर्ण
रूप्यमणिमयानां ७ भौमेयानां ८ प्रत्येकमष्टसहस्रं विकुर्वन्ति अष्टसहस्रं भृङ्गाराणां एवं आदर्शानां स्थालानां पा
त्रीणां सुप्रतिष्ठानां चित्राणां रत्नकरण्डकानां पुष्पचङ्गेरीणां यावल्लोमहस्तकचङ्गेरीणां पुष्पपटलकानां यावल्लोम
हस्तपटलकानां एवं सिंहासनच्छत्रचामरसमुद्गकध्वजधूपकडुच्छुकानामपि प्रत्येकमष्टसहस्रं विकुर्वन्ति ततश्च ये
भरतराज्याभिषेकाः सौवर्णादिकाः कलशाः   ।ः तथा भृङ्गारादयश्च राज्याभिषेकोपयोगिनस्तान् विकुर्वि
तांश्च यावद्धूपकडुच्छुकान् गृहीत्वा विनीत   ।नगर्या राजधान्याः प्रतिनिष्क्रम्य उत्कृष्टया देवगत्या तिर्य

गसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यंमध्येन व्रजन्तोऽयन्ते   यत्र क्षीरोदसमुद्रस्तत्रागत्य क्षीरोदकं गृह्णन्ति यानि च तत्रोत्पल
पद्मानि कुमुदानि नलिनानि सुभगानि सौगन्धिक   ।दीनि पुण्डरीकाणि महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि सहस्रपत्राणि
शतसहस्रपत्राणि च तानि गृह्णन्ति सर्वाण्यपि पुष्करोदसमुद्रे समागत्य तत्रत्यमुदकं उत्पलादीनि च गृह्णन्ति तद
नन्तरं मनुष्यक्षेत्रे भरतैरावतवर्षेषु यानि मागधवरदामप्रभासनामानि तीर्थानि तत्रोपागत्य तीर्थोदकं तीर्थमृत्तिकां
च गृह्णन्ति ततो गङ्गासिन्धुरक्तारक्तवतीनां॥   ।दीनां सलिलमुदकं मृत्तिकां च गृह्णन्ति ततः क्षुल्लहिम
वच्छिखरिषु समागत्य सर्वतुवरान् कषाया   न् सर्वाणि जातिभेदभिन्नानि पुष्पाणि सर्वान् गन्धान् गन्धवासाद
न् सर्वाणि माल्यानि सर्वोषधीः सिद्धार्थान्॥   कांश्च गृह्णन्ति तदनन्तरं पद्मद्रहपुण्डरीकद्रहेषु उपागत्य

२३२

MEMORIAL

न्तु द्रहकुसुमलादीनि च गृह्णन्ति ततो हैमवतहैरण्यवतवर्षेषु रोहितारोहितांशासुवर्णकूलासु महानदीषु नद्युदा
कं उभयतटमृत्तिकां तदनंतरं शब्दापातिविकटापातिवृत्तवैताढ्येषु सर्वतुवरादीन् ततो महाहिमवद्रुक्मिवर्षधरपर्वते
षु सर्वतुवरादीन् ततो महापद्मह्रद महापुंडरीकह्रदेषु ह्रदोदकं उत्पलादीनि च ततो हरिवर्षरम्यकवर्षेषु हरिकं
तानारकांतासु महानदीषु नद्युदकं उभयतटमृत्तिकां च ततो गंधापातिमाल्यवंतपर्यायवृत्तवैताढ्येषु सर्वतुवराद
न् ततो निषधनीलवद्वर्षधरपर्वतेषु सर्वतुवरादीन् ततस्तत्रत्यतिगिंछिकेसरिमहाह्रदेषु ह्रदोदकं उत्पलादीनि च
गृह्णन्ति ततः महाविदेहावरविदेहेषु शीताशी तोदामहानदीषु नद्युदकं उभयतटमृत्तिकां च तदनंतरं सर्वे

जेणेव दाहिणड्ढभरहवासे जेणेव विणीया रायहाणी तेणेव उवागच्छंति त्ता विणीअं
रायहाणिं अणुप्पयाहिणीकरेमाणा णा२ जेणेव अभिसेअमंडवे जेणेव भरहे राया
तेणेव उवागच्छंति त्ता तं महत्थं महग्घं महरिहं महा॥ इह चक्रवर्त्तिविजयेषु मागधवरदाम

प्रभासादिषु तीर्थेषु तीर्थोदकानि तीर्थमृत्तिकाश्च ततः सर्वेषु वक्षस्कारपर्वतेषु सर्वतुवरादीन् तदनंतरं
सर्वासु अंतरनदीषु नद्युदकानि उभयतटमृत्तिकाश्च ततो मंदरपर्वते भद्रशालवने सर्वतुवरादीन् ततो नंदनवने
सर्वतुवरादीन् सरसं च गोशीर्षचंदनं ततः सोमनसवने सर्वतुवरादीन् सरसं च गोशीर्षचंदनं दिव्यं च सुमनोदा
म गृह्णन्ति च अत्रोक्तवस्तुजातं गृहीत्वा तत्राभियोगिकदेवा यत्र भवंति तदाह जेणेव दाहिणड्ढे इति यत्रैव दक्षिणा
र्द्धभरतवर्षं यत्रैव विनीता राजधानी तत्रैव तत्रैवोपागच्छंति उपागत्य विनीतां राजधानीमनुप्रदक्षिणीकुर्वंतः२
यत्रैवाभिषेकमंडपो यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छंति उपागम्य च तेति तत्र उपागत्य तत्प्रदिष्टं महार्थं महार्घं महा
र्हं

महाराज्याभिषेकं उपस्थापयंति तदेवं प्रतिपादितसामग्रीसंपत्तिकोऽभिषेकोऽत्र च अथ भरतस्य राज्याभिषेकं यथा भवति त
था दर्शयितुमाह तएणं तं भरहमित्यादि ततोऽभिषेकसामग्रीसज्जीकरणानंतरं भरतं राजानं ते द्वात्रिंशद्राजसहस्राः शोभने तिथि
शोभने प्रशस्ते तिथिकरणनक्षत्रमुहूर्त्ते तत्र तिथयो नंदाप्रशस्ता रिक्तादितिथिपरित्यागात् यदुक्तं रिक्तां षष्ठीमष्टमीं द्वादशीम
मावास्यां शुक्लप्रतिपदं त्यजेत् स्याऊयोत्रवमीं चापि नक्षत्रवशाश्रयासयोरित्यादि करणानां प्रशस्तता विष्टिकरणवर्जनेनैव यः
उक्तं दशाप्रतिविविष्टीति दिष्टास्विलकर्मसु इत्यादि नक्षत्राणां शोभनत्वं ज्योतिःशास्त्रप्रसिद्धानां त्रयोदशानक्षत्रा॥
णां मध्यात् करचोत्तरेव यदुक्तं अभिषिक्तो महीपा लः श्रुतिवैष्णवपुष्यैः मृगरोहिण्यनुराधायोगेश्च चित्रशतभिषक्सुधः

महारायाभिसेअं उवट्ठवेंति त तएणं तं भरहं रायं बत्तीसं रायसहस्सा सोहणंसि तिहिकरणनक्ख
त्तमुहुत्तंसि उत्तरपोट्ठवयाविजय यंसि तहिंसा भाविएहिं उत्तरविउव्विएहि य वरकमल
पइट्ठाणेहिं सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहिं जाव महया महया रायाभिसेएणं अभिसिंचंति॥

णमित्यादि शुभ्रलग्नांशप्रशस्तता कलिकादिपरि त्यागेन ज्योतिर्विदो शततामेव अथ प्रस्तुत किं तत्रत्ते किं च प्रकृतमि
त्याह उत्तरेत्यादि उत्तरप्रोष्ठपदा उत्तरभद्रपदा द्वयाः प्रोष्ठपदास्यु नाडतिवचनात् प्रोष्ठपदाशब्दो नक्षत्रवाचकः तन्मध्यात् उत्तरे
ति विशेषणेन सर्वलक्ष्यपदानामिति शाः एतच्च नक्षत्रं राज्याभिषेकार्हं तथोक्तं यत्तिजयविजयनामकं मुहूर्ते उत्तराप्रो
ष्ठपदाविजयंसि इत्यादि तत्र तत्ति ते स्वाभाविकैः उत्तरविकुर्वितैश्च किंभूतैः वरकमलमिति वरकमलेषु प्रतिष्ठानं येषां
तानि तथा तैः सुरभिवरवारिणा सुगंधप्रक्षालनजलेन प्रतिपूर्णैः कलशैरिति शेषः यावन्महता राज्याभिषेके
णाभिषिंचंति यावत्करणात् चंदनकृतचर्चाकैः आविद्धकंठेगुणैः कंचनादिरत्नहस्तैर्गृहीतैः प्रव॥

उप्पलपिहाणेहिं करतलसुकुमालकोमलपरिग्गहिएहिं अट्ठसएणं सोवण्णिआणं कलसाणं रुप्पमयाणं मणिमयाणं ज
व अट्ठसएणं भोमाणं कलसाणं सव्वोदएहिं सव्वमट्टिआहिं सव्वतुवरेहिं सव्वपुप्फेहिं जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहिं सव्विड्ढीए
सव्वजुतीए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वायरेणं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वोरोहेणं सव्वणाडए
हिं सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वसद्दसण्णिणाएणं महया इड्ढीए महया जुतीए महया बलेणं महता तुरि
अजमगसमगपडुप्पवाइअरवेणं संखपणवपडहझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुरवमुइंगदुंदुहिणिग्घोसणाइयरवेणं मह
ताइंदाभिसेएणंति संग्रहः ७ अथाभिषेक उत्तिदंशमाह अभिसेअत्ति अभिषेको यथा विजयस्य जंबूद्वीपा
गमे वर्णितस्तथाऽत्रापि वर्णनीयः स चैवं ततेणं तस्स लरदस्स रण्णो महया इंदाभिसेअंसि वट्टमाणंसि

अभिसेअजुदा विजयस्स

अप्पेगइआ देवा णच्चोदगं णातिमट्टिअं पविरलफुसिअं दिव्वं सुरभिरयरेणुविणासणं गंधोदगवासं वा
संति इत्यादि अयं भावः तस्मिन्महेंद्राभिषेके वर्त्तमाने सति केचिद्देवा विनीतायां राजधान्यां नात्युदकं नातिमृ
त्तिकं यथा स्यात्तथा दिव्यं सुरभिगंधोदकवर्षं वर्षंति केचिद्देवाः विनीतां राजधानीं हतरजसं नष्टरजसं कुर्वंति केचिद्दे
वाः विनीतां साभ्यंतरबाह्यां आसिक्तसंमार्जितोपलिप्तां सिक्तशुचिसंमृष्टरथ्यांतरापणवीथिकां कुर्वंति केचिद्देवा मंचातिमंच
कलितां कुर्वंति केचिद्देवा नानाविधरागरंजितोच्छ्रितध्वजविजयवैजयंतीपताकातिपताकामंडितां कुर्वंति केचिद्देवाः सेटि
कादिना धवलितां कुर्वंति केचिद्देवाः गोशीर्षसरसरक्तचंदनदर्दरपंचांगुलितलां कुर्वंति केचिद्देवा वंदनकलशातोरणां
उत्सिक्ततोरणप्रतिद्वारदेशभागां कुर्वंति केचिद्देवाः उत्सिक्तास्फालितपरिलंबमानविपुलमाल्यदामकलापां कुर्वंति केचिद्देवाः

पंचवर्णसुरभिपुष्पोपचारकलितां कुर्वंति केचिद्देवाः कृष्णागुरुप्रवरकुंदुरुष्कतुरुष्कधूपगंधाभिरामां गंधवर्तिभूतां कुर्वंति केचिद्देवाः बड
काल्लानां वासवर्षा इति प्रसिद्धिपातिहिरण्यवर्षं वर्षंति केचित्सुवर्णवर्षं केचिद्रत्नवर्षं केचिद्वज्रवर्षं केचित्पुष्पमा
ल्यगंधवासवर्षं वर्षंति केचिद्देवा हिरण्यादिकमन्येभ्यो देवेभ्यो दत्तवंतः कारयंति च अयं दानाद्यभावशात् केचिद्देवाः त
तविततघनशुषिरलक्षणं चतुर्विधं वाद्यं वादयंति केचिदुत्क्षिप्तप्रवृत्तमंदरोचितावसानलक्षणं चतुर्विधं गेयं गायंति केचिद्
देवाः द्रुतादिनाट्यविधिं दर्शयंति केचिद्देवाः दर्पविशात् स्फालनं वैति केचिद्बुक्कारं कुर्वंति केचिद्विनीतोपवल्गनं इत्यं कु
र्वंति केचित्पीनत्वादिकमपि कुर्वंति केचिद्दे वाउच्छलंति केचिद्देवाः प्रोच्छलंति केचिद्देवाः त्रिपद्यादिकमास्फोटयं
ति केचिद्देवाः वल्गंति केचिद्देवाः सिंहनादं कुर्वंति केचिद्देवाः सर्वाण्यपि कुर्वंति केचिद्देवाः दर्दरिकां कु

र्वंति केचिद्भूमिचपेटां दापयंति कुर्वंति केचि त्सर्वदपणार्पणादिनं कुर्वंति केचिद्देवाः पाददर्दरं कुर्वंति केचि
द्देवाः भूमिचपेटां ददति केचिद्देवा महता शब्देन शब्दयंति केचित्संयुक्तानि द्विकत्रिकचतुष्कानि कुर्वंति केचिद्गुरुभिक
बुक्काराः कुर्वंति केचिद्धूल्लंति केचित्तपंति केचित्तिर्यक्प्रपतंति केचिद्दहंति केचिद्विद्युतं कुर्वंति केचिद्वर्षं वर्षंति केचि
त् देवोत्कलिकां कुर्वंति केचित् देवकहकहकं कुर्वंति तत्र कहकहको नाम प्रमुदितानां देवानां प्रमोदभरवशात् स्वेच्छावचनैः
कोलाहलो नगरान्तः केचिद्दुल्लोपं कुर्वंति केचिद्दमनकमहंदनकलशाः केचिद्भृंगारहस्तगताः केचिदादर्शहस्त
गताः केचित्स्थालहस्तगताः केचित्पात्रीहस्तगताः केचिद्वातकरकहस्तगताः केचिच्चित्ररत्नकरंडकहस्तगताः केचि
त्पुष्पचंगेरी यावल्लोमहस्तचंगेरीहस्तगताः एवं पुष्पपटलकसिंहासनछत्रचामरतैलसमुद्गकयावदंजनसमुद्गहस्त

२३४

जं०प्र०३

भिषेकमण्डपाद्ब्रह्माद्देः प्रत्येकं दसहस्रगतचैवाद्यं एवमुत्पलशतपत्रसहस्रपत्रसहस्रगताः सर्वेपि दृष्टव्या यावद्वर्षवंशविसा
र्षिहदया विनीतायां राजधान्यामितस्ततः सर्वतः समंतात् आधावंति परिधावंतीति ॥ अथाभिषेकं यथाऽकार्षुस्तदाह अभि
सिंचंति सा तं सर्वाकारेणाभिषिच्यमानं राजानं सहस्राः अन्ये केचन यावत् दंजलिं कट्टु यावत्करणात् परिग्गहियं
अंदसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं यथा विनीतां नगरीं प्रति प्रवेशोत्सवे भरतस्य भणिता
वक्तव्यातिदेशः सोऽत्रापि ग्राह्यो कियत्पर्यंतमित्याह जाव विहराहित्ति यावत् विहरस्वेति पर्यवसितं सूत्रं इति कृ
त्वा जयजयशब्दं प्रयुंजते ॥ अथ॥ सेनापतिप्रभृतीनामभिषेककर्तृत्वमाह तए णं तमित्यादि तए णं

अभिसिंचंति पत्तेयं इट्ठाहिं जाव अ
आ जाव विहराहित्तिकट्टु जयजयसद्दं
णे जाव पुरोहियरयणे तिन्निसट्ठा
सत्थवाहप्पभिईओ एवं चेव अभिसिंचंति ता

उलिंकट्टु ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जहा पविसंतस्स भणि
पउंजंति ॥ तए णं तं भरहं रायाणं सेणावइरयण
सूयसया अट्ठारस सेणिप्पसेणीओ अन्ने अ बहवे जाव
हिं वरकमलपइट्ठाणेहिं तहेव।

षट्त्रिंशद्राजसहस्राभिषेकानंतरं तेनैवानुक्रमेण सेनापतिरत्नं यावत्पुरोहितरत्नं यावत्करणात् गृहपतिवार्धकिर
त्नसंग्रहः एतानि चत्वारि रत्नानि निजपरिवारसंयुक्तानि क्रमेणाभिषिंचंति ततश्च त्रीणि षष्ट्यधिकानि सूपकारशता
नि अष्टादश श्रेणिप्रश्रेणयः अन्ये च बहवो यावत्सार्थवाहप्रभृतयः यावत्करणात् राजेश्वरतलवा
रादयो ग्राह्याः क्रमेणाभिषिंचंति कैः कलशैरित्याह तेहिं इत्यादि तैः प्रागुक्तैः विजयादिभिः सौवर्णिकादिकलशैरष्टोत्तरसहस्र
संख्यैर्वरकमलप्रतिष्ठानैः कलशैः तथैवाभिषिंचंति तथैव प्रागुक्तप्रकारेण॥ २३५

पाठसिद्धवतिजयशब्दं जयजयशब्दादिवाक्यमुच्चारयंतीति ॥ सोलसत्ति षोडश देवसहस्राः एवं चेवत्ति एवमेव
यथा सेनापतिप्रभृतयोऽभिषेकं कृतवंतस्तथैव षोडशसहस्रा देवा अप्यभिषिंचंतीति अथ विशेषमाह णवरं तिर्वरपम्हला
पम्हलसुकुमाला तया जाव मउडं पिणद्धंति तदेवं धातरं इति चंचनाद् पिनद्धंतीति पर्यंतं यावत्
करणात् ताए णं तस्स भरहस्स रन्नो सरसगोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपंति तप्पढमयाए पम्हलसुकुमालाए दिव्वाए गंधकासाईए
गायाइं लूहेंति रत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपेंति रत्ता णासाणीसासवायवज्झं चक्खुहरं वण्णफरि
सजुत्तं हयलालापेलवाइरेगं धवलं कणगखचियंतकम्मं ॥ नवमं फलिहसजुत्तं हयलालापेलवाइरेगधवलं अशुलालाया
अपतिरेकेणापेलवं एवंविधं सदवलं का णागखचितं तकम्मं कनकेन खचितानि अंतकर्माणि बल।

जाव अभिसिंचंति अ सोलसदेव
सहस्सा एवं चेव णवरं पम्हलसोमालए जाव मउडं
पिणद्धंति॥

पोर्वालङ्करणाणि यस्मात् आगासफलिह
वीसयंति परिधापयंतीत्यर्थः णिअंसावित्ता कायं
पिणद्धंतिएवं अंगयाइं कडगाइं तुडियाइं कडिसुत्तगं दसमुद्दाणंतगं दसमुद्दानंतकं नाम दस
गुलिसंबंधि मुद्रिकादशकं वि चचित्रत्नक्कं विनलिम्नाहुमासरणाविशेषः सुरवविं कंतसुरविं पालंबं पालंबोना

सममप्पभं देवदूसजुअलं णियंसावेंति॥ वि
पिणद्धंतिएगावलिं पिणद्धंति कणगावलिं पिणद्धंति रयणावलिं
म तपनीयमयो विचित्रमणिरत्नभक्तिचित्रः
मप्रमाणेन तुप्रमाणे आलरणाविशेषः कुंडलाइं चूडामणिं
द्दामणिर्नाम सकलपार्थिवरत्नसर्वसारो
रादेवेंद्रमस्तकस्थेरस्नेहशुकनिवासः निवेशाषापहंगलाशांति
रोगप्रमुखदोषापहारी प्रवरलक्षणोपे
तं परममंगलसूतं आलरणाविशेषं विन्न॥

उंद्वा॰।

रयणसंकमंग्रहतरत्नविचयोपेतमिति हूमामणेर्धिराघणंतेपिनसंति च अघउनरपि तदेवाः किंकुर्वंतीत्याह त
याणंतरंति तदनंतरं दहरवतिदईरानाम वावरावनवज्रादिकादिनाऊनमुखं तनगालितापकावा मलयस्य मलये
रद्भवत्चेनश्रीखंडस्य संबंधिनाऽतगंधिसोडद्धेसोऽति शाया गंधेन्वेषातनवा नाहरेर्गवैवासेर्गाशणि शरीरावयवा
न् उकुंदंति उदूलयंति ह्मवितहअनुरक्तंतीतिपावहूत्राणि अस्मदंति वेदनरसशाटेशुविनानिकुर्वंतीत्यर्थः दिवेति दि
वंदेवजननिर्म्मापितं देवजातेविनेवा सुमनादाम उपमालाप्रिनसंति किंबहुना वर्णितानतिशेषः गंधिमेप्र
दि ग्रंथनंग्रथनेननिर्वृत्तं ग्रंथिमं नावादिमयत्र यः यस्तवादिनावघात नद्धं विमपितमर्थः वेष्टिमंयदूयवितं

तयाणंतवणे दहवमलयसुगंधगंधिएहिं
किंबहुणागंथिमवेढिम जावविहा॥
पालिसपुण्णं ग्रासिसिविएसमाणे कोउ
देवाउपित्रा दक्षिखंधवरगया विणा श्रा

गंधवट्टिं गायाइं उक्कुंडेति दिव्वंसुमणदामं पिणंदेति
सिंग्रं करेति च तालणसेतरदेवाया मइयारा
विग्रउरिसे सह्नावेति रन्ना एवंवयासी खिप्पामेवलो
एगायदाणाए सिंयाउगतिगवउक्कवच्चर॥ सह विध्यात

पथाउयलं बसकोगोउदइयथी जावविन्नमिसंतियावदिन्नविनेकुर्वंतियावक्करणा लविमादिसंग्रहातव मविमंयेनवेचा
शलाकादिमयपंजरादिसयीत संयातिमं पन्तरस्परतानालसंयतिन संयात्यत एवंविधेनचतुर्विधेनमाल्येनत्यादिना यावद्
कल्पलहवमिवालंकृतविभूषितंकुर्वंति आलियोगादेवाइनपउवर्नति च अथरानातिसेकानंतरंसराता यहतर्वाकृदाद
तातणंसेइत्यादि ततःसभरतोराजा महतारंभाभिषेकणाभिसिक्तःसन् कोडुंबिकपुरुषान्शब्दयति शब्दयित्वा
चएवमवादीत् हिप्रमेवलोदेवानुप्रियाः हस्तिस्कंधगताः विनानायांराजधान्यांशृंगाटकत्रिकचउक्कचच्चर

यांवन्महापथपथेषु यावत्करणात् चतुर्मुखादिपरिग्रहः महयाइति महतारवेणेति उद्घोषयंतः र उच्छुक्कमित्यादि प्रा
ग्वत् यावत् दुवालससंवच्छरियं मादशसांवत्सरिकं मादशसंवत्सराणि कालोदेशत्राता यत्रसनयातं प्रमोदं प्रमोदावेउत्
र्धान् मतोद्भवं घोषयत्वाटस्वराण ज्ञानलोकप्रपयत घोषयित्वावमपितामाकमिमां प्रत्यर्पयत च तातणमि
त्यादि ततस्तेकोडुंबिकपुरुषाभरतेनराज्ञाएवंयुक्ताःसंतःहृष्टेत्यादिसम्बद्धविनायपरवदेवंवनेप्रतिश्रुण्वंतिप्रतिश्रु

जीवमहापहपहेसु महया सद्देणं उग्घोसेमाणा२ उस्सुक्कं उक्करं उक्किट्ठं अदेज्जं अमिज्जं अभडप्पवेसं अदंड
दंडकोदंडिमं जावसउरजणजाणवयं उ
निसं पव्वयिणाद च तालणांतकोडुंबिआ उ
ग्रा दविसवसविसथमाणहिअयाविं
धवरगया जावयोसतिरन्ना पच्चप्पाणा
सेपणअभिसिंचिए समाणे सीहासणाउ अ

वालससंवच्छरियं पमोयं घोसेह ममेयमाणत्तियं
रिसातरदेणंरसा एवंवुत्तासमाणा दकउदविन्नमाणंदि
णएणं वयणं पडिसुणंति रन्ना खिप्पामेवदच्चिव
निगपक्षयिणंति च तालणंसेनरदेवायामहयार अभि
भुट्ठेति रन्ना इत्थीरयणेण जावणाडगसहस्सेहिं सद्
धिं संपरिवुडे अभिसेअपीढाउ पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति रन्ना अभिसेअमंडवाउ
पडिणिक्खमति रन्ना॥

त्वेयावन्नपर्प्ययंति च तालणंसेइत्यादि ततःसभरतोराजा महतारज्याभिषेकेणाभिषिक्तः॥
सद्सिंहासनादत्त्युत्तिष्ठति अभ्युत्थायच स्त्रीवरर
पउडुकाणिजामरस्तादिमित्यादि अभिसे
अत्यवतादति अप्यवरस्य अभिषेकमंड

तेन यावन्नाटकसहस्रैःसार्द्धंसंपरिवृतःयावत्करणात् बत्रीसा
अति अभिषेकपीठात् पौरस्त्येन त्रिसोपान प्रतिरूपकेण
पातति निष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्यच यत्रैवाभिषेकदक्षिणंत

जंबू॰ ४॥

त्रिकोणगच्छति उपागत्य च अंजनगिरिकूटस्य त्रिसोपानप्रतिरूपकैः ॥ ब तए णमित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो ऽत्रि शाला ज्ञ
सदृशाः अभिषेकमण्डपात् उत्तरादिग्नत्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति ॥ ब तए णमित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञः॥
सेनापतिरत्नं यावत्सार्थवाहप्रभृतयः यावत्करणात् तलवरादिग्रहः अभिषेकमण्डपात् दाक्षिणात्येन त्रिसोपानप्रतिरू
पकेण प्रत्यवरोहति ॥ ब तए णमित्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो ऽभिषेकपीठात् प्रत्यवरोहतः सतः अष्टाष्टमंगलकानि पुरतो या

हेणेव अभिसेयपेढे तेणेव उवागच्छति उवागच्छित्ता अंजणगिरिकूडसंनिभं गयवइं दुरूढे ॥ ब तए णं त
स्स भरहस्स रण्णो बत्तीसं रायसहस्सा अभिसेयपेढाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चो
रुहंति ॥ ब तए णं तस्स भरहस्स रण्णो सेणावइरयणे जाव सत्थवाहप्पभिइओ अभिसेयपेढा
ओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहंति ॥ ब तए णं तस्स भरहस्स रण्णो अ
भिसेयपेढाओ पच्चोरुहमाणस्स समाणस्स इमे अट्ठट्ठमंगलगा पुरओ जाव संपत्थिआ जोवि
अ अइगच्छमाणस्स कुबेरोपदमो जहेव सामाणियादिवइंदे एकमो सक्कारजढोउ णेअव्वो जाव कु
बेरुव्व देवराया केलाससिहरिसिंगभूअं

वरूं पविशतीति विशिष्टराजधान्यां वर्णनं यथा च अतिगच्छता विनीतां नगरीं
प्रविशतः प्रथमानुक्रमः सकलनरनरप्रसाधनानंतरं कुबेरावसानः कुबेर इव देवराजा कैलासशिखरिशृंगभूतामिति।
पर्यंतं ज्ञातव्यमिति सूत्रक्रमः इदं पिति अत्रापि सत्कारजढोऽत्रि सत्कारवर्जं उत्तरार्थे सत्कारवर्जमेव सर्वे ज्ञातव्यास्सरे
विसर्जनीयानां विसर्जननिमित्तं सत्कारादि यत्प्रागभिहितं तदिह नास्ति यदत्र वर्णितं यावज्जीवितमादौ सवक्ष्ये
दवनरं तस्य कथित्यमात्याचात् स्तवस्थ इत्यादि वक्ष्यमाणसूत्रे कियद्दूरमित्याह जाव कुबेरुव्वेत्यादि ब॥ २३७

तए णं से इत्यादि भुंजमाणे विहरतीति पर्यंतं सुगमं ब अथ द्वादशवार्षिकमहोत्सवानंतरं भरतो यत्कृतवांस्तदाह तए
णं से इत्यादि ततः स भरतो राजा द्वादशसांवत्सरिके प्रमोदमहोत्सवे निवृत्ते सति यावन्मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्र
म्य प्रतिनिष्क्रम्य वा यत्रैव बाह्योपस्थानशाला यावत् सिंहासनं तत्र गत्वा पूर्वाभिमुखो निषीदति निषद्य च षोडशदेवसहस्रान्

ब तए णं से भरहे राया मज्जणघरं अणुपविसति अणुपविसित्ता जाव भोअणमंडवंसि सुहासणवरगए अट्ठमभत्तं पारेति
पारेत्ता भोअणमंडवाओ पडिणिक्खमति पडिणिक्खमित्ता उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं जाव भुंजमाणे
विहरति ब तए णं से भरहे राया दुवालससंवच्छरिअंसि पमोअंसि णिव्वत्तंसि समाणंसि जेणेव म
ज्जणघरे तेणेव उवागच्छति उवागच्छित्ता जाव मज्जणघराओ पडिणिक्खमति पडिणिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिआ उव
ट्ठाणसाला जाव सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे णिसीअइ णिसीइत्ता सोलस देवसहस्से सक्का
रेति सम्माणेति सम्माणित्ता पडिविसज्जेति पडिविसज्जित्ता बत्तीसं रायवरसहस्से सक्कारेति सम्माणेति सम्माणित्ता सेणाव
इरयणं सक्कारेति सम्माणेति सम्माणित्ता जाव पुरोहियरयणं सक्कारेति सम्माणेति सम्माणित्ता एवं तिण्णि सट्ठे सूयसए अट्ठा
रस सेणिप्पसेणीओ सक्कारेति सम्माणेति सम्माणित्ता अण्णेवि बहवे राईसरतलवर जाव सत्थवाहप्पभितीओ
सक्कारेति सम्माणेति सम्माणित्ता पडिविसज्जेति उप्पिं पासायवरगए जाव विहरति ब सत्कारयति सन्मानयति य
वत् प्रतिविसर्जयति एवं द्वात्रिंशद्राजवरसहस्राणि सार्थवाहप्रभृतिपर्यंतानां विसर्जनवाक्यं विसर्ज्य च उप्पिं पासाये इत्या
दि उपरिप्रासादवरगतो यावद्विहरतीत्यादि॥ यावत्करणात् फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिमित्यादि ग्रहः ब
अथ भरतस्य राज्ञो यानि रत्नानि यत्रोत्पन्नानि तद्दर्शयितुमाह

उं.ध्या.२।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] २३८
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

डाक्टर भाऊदाजी ... DR. BHAU DAJI ... M... ...IAL

उपा०।

एतद् ईशानां संवादनस्मद्गुरूणां संवादनानि येऽभ्युपर्द्दिनादि तुर्ग्रेभ्य लोकाध्यन्यादिवादकाः षट्पंचाशतोऽन्तरोदकानां
न्तरोदकाउदकोनवर्त्तितिाशापाः एकोनपंचाशतोऽङ्गराजानां लिङ्गपल्लानां लिङ्गराज्यानामिमर्षीः तथाविनातायाराजध्व
न्याः सुमेरुहिमवद्गिरिसागरमर्यादाकस्य केवलकल्पस्य परिमण्डलस्य तवर्षस्य अग्रेसिवन्ति अन्येषां वाक्वातिरिक्तं
नां बहूनां राजस्थरयावत्सार्थवादप्रस्तरीनां यावच्छरणान्नलवरादानावपादानं आक्षिपत्य आक्षिपतः कर्म्मरदेन पद्मीव
लावर्त्तितमयेसरवंलर्ध्वपोषकवं स्वामित्वं नायकत्वं महत्तरकत्वमुत्तमत्वं आरूढस्थस्यास्राप्रधानन्यासनः मेनापा।

एतदसपर्द्दं संवादनानसद्गम्याणं बध्यसापा।
श्रेतरोऽग्रणां एयूणवस्यापकुरद्याणं विणीश्रापरायदाणा
ए सुमेरुहिमवंतगिरिसागरासमरान्मा।
केवलकल्पस्य तरदवासस्य अग्रेसिं व बहूणं सार्द्दसवः
जावसबवादथलिताणं आदेवच्चा।
उरवत्तं तहिंत्तसामित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणाव
च्चं कारेमाणे पालेमाणे उदत्तोदत्ते
भु कंटएसु उद्धिअमलितेसु मद्दमत्तुसु णिधितेसु तस्सदा
हिवेणाहिवं ववंदणा वचिन्नेणा ववदार
रइस्सवद्वे वरमउम विसिढपवरवच्चसमाधरे साबाउह्य
उवलिजुब्भमवर॥

तं कारयत् आन्वेर्त्तिउर्ध्व:पालयत्स्वयंतथा तदयन्ति उपदनाविनाशान तिदनास्व समुद्र
पदाद्रणा पेतनथा लिउपवंविधेऊ कंटकेऊ उद्धितनि उद्दताद्देशनिर्घ्नासनेनमलिताम्ब मानलंणेन साति मापादिनाये
ते तथातेऊसर्व्वमाकुउ तिर्ज्जिलेऊ सत्रु तबता
यिपोनवेइ ववंदणात्रि ववंदानेनवर्त्तितमंगं यस्यसतथाव
रदारचितवसाः वरकुञ्जदनिवरकुञ्जदंवा।
विशिष्टानि मलादिरहितानि प्रवराणि प्रधानानि वस्त्रप्रधाः
णानि यनानिधरतियःसतथा सचाउत्र्या।
नि सर्व्वत्रिउजुबलिजुभमवर

माल्यं तिनशोमितं शिरोयस्यसतथा वरगामदनोत्यादि वरं प्रधानं यत्नाटकं तत्रनितकाति यानितावद्धयानि नाटकोवि
नयात्राणि एवंविधं यत्तरस्यातुल्मं प्रधानस्वोद्दं दं तिनसार्द्धमाहतयाऽह्नतीयाविलोपाः संपरिहतः मात्रोसहितिः सार्द्धोष
धीनां सर्व्वरत्नानां वयाःसमितयो मेलापकास्तासिःसमग्राःपरिसम्पोयासतथा संसर्ग्गमानोरथाः उत्पन्नमात्रसर्ग्गमानोरथ
प्रत्यर्थाः हतामित्रत्रि हतानि हतमायाणि अमित्राणि शत्रवोमानमथनेन मानप्राजनेन यस्यसतथा उद्धकृत्यत्रि मर्ड
स्ततनापःप्रतापेन निवितं तिष्ठेरत्रसिव स्वात्मतिष्ठापितं अतएवसंचितं सोपनोगतयास्वसत्ताकारूतं फलंयस्मितत्रा

संह्नसोलिअप्तिरि वरणा म गणोउरएवच्च
इक्षितस्ससहिंसंपरिवुदे सब्बोसहिसब्बरयण सत्तसमि
तीसमग्गोसंउसे
मणोरहे हतामि
त्तमाणमहणे उद्धक्
यतवणतावणिविठसंचि
अफले उउर्ह
माउमस्सए।
सुद्धे नरदणो।
मक्षिसे ब नानणंसे नर
देवाया अस्मया॥
कयाइ जेणोवम
एणाएरेतणोवऊ
वागमतिरत्ना जावसमि
वुधिआदंसणे णरवतामएणाएराउ पडि।
णिक्खमतिरत्ना जेणेवआदंसघरे॥

सतथा एवंविधोऽयं माउम्मएत्रि माउष्यकाति मउष्यसंबंधानि कुत्वानि उंत्त्वंयाक्षतयात्वात् नरतनामधेयः नरतना
माउंक्षे तथात्रिकान्नवाघाय नरतनानःउनर्तणात यौतकमाशकनायंहरवेन पाउकस्याम्भारणात् तथाविंधउणेनत्रा
र्रतिमाद्धात्मात् स्मोलाण्यातिशयात् गणधराणा मपिदर्शेडिकाकाउनर्तणानपियोनदस्थासावात् व तानणमित्यादि त
तःसनरातोराजा अन्यदा एकदाप्रस्तावे यत्रैवमज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छतितथागत्य वशात्वप्रियदर्शनः नरपतियागा
च्छतिरमज्जनगृहाववतिनिश्रामतियावच्छरणात्मज्जनयवज्जुपविसइइत्यादिहष्टंप्रतिनिज्ञम्यवयत्रैवादर्शगृहं श्रीव
र्णीयत्रागप्रत्यंगपश्नेति

२३७

जं० व० ३

तालंकाराद्यवलोकनात् तस्य गृहस्य यत्रैवांतराले यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति उपागम्य सिंहासनवरगतः सर्वालंकारविभू-
षितो निषीदति निषद्य च आयंसघरंसि आदर्शगृहे आत्मानं देहमाणे २ चिट्ठइ २ तत्र प्रतिबिंबितमात्मानं पश्यन् पश्यन् तिष्ठती-
त्यर्थः ७ अथैवं तिष्ठतः किं जातमित्याह तए णं तस्सेत्यादि ततस्तस्य भरतस्य राज्ञः शुभेन तेजःप्रभृतिशुभलेश्यादि-
जनितेन परिणामेन जीवपरिणतिविशेषेण तथा प्रशस्तैरध्यवसायैः करणसमवायेन विशुद्धविशेषैः लेश्यादि-
भि लेश्याभिः लेश्यादि कृष्णादिद्रव्यसंबंधजनितात्मपरिणामरूपाः यदुक्तं कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात् परिणामोय आत्म-
नः स्फटिकस्येव तत्रायं लेश्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ निर्मलरूपाभिः प्रशस्ताभिर्नवरतमुत्तरोत्तरकालं दर्शिकाभिः ले-

जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता सी- हासणवरगए पुरत्थाभिमुहे निसीअइ २ त्ता आयंसघ-
रंसि अत्ताणं देहमाणे २ चिट्ठइ । तए णं तस्स भरहस्स रन्नो सुभेणं परिणामेणं प-
सत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेसाहिं विसु- ज्झमाणीहिं

जः प्रशस्तरूपसंज्ञाभिः तत्र शुभपरिणामादिभि-
र्मितं तावदेतदंगुलीयकपतनात् विरूपमरूपावले- रूकनामेव तदेवं शोभते भवत्यस्मादिति निर्वीणमास तस्मापतने
कारचिता अयोध्यामागताजातबहुशाकोपि कालेनाल्पशोकः उत्तरपिनोगात् लोकंप्रवृत्तः एवं तस्य प्रवर्तमानस्य पं-
चसर्वलक्षाणि समतिक्रांतानि तस्मिन्नवसरे अन्यदाकदाचित्स्नातः कृतबलिकर्म्मा गोशीर्षचंदनानुलिप्तगात्रः वरकु-
सुमविरचितशिराः शेखरकाः परिहितप्रवरवस्त्रः सर्व्वालंकारविभूषितः आदर्शगृहमागतः तत्रात्मप्रमाणादर्शसर्व्वांगीण-
ः स्वरूपोऽस्पते तत्रात्मानं पश्यतोस्तरतस्य अज्ञातमेवांगुलीयकं पतितं क्रमेण शरीरं पश्यता तरतेन अंगुलीयकं विना
अंगुलिर्विरूपा दृष्टा ततः क्रमेण शुक्लदायकेकंद्वन्नपणामपनयता सर्व्वाण्यप्यालरणानि मुक्तानि ततआत्मानमुज्झितप-
मंपद्मसरद्व विज्ञायसंप्रेक्ष २४७

अहो आगंतुकद्रव्यैर्विरचितं मेशरीरकं सुचोसनं नतुनः स्वाभाविकं सुंदरं कोऽनुप्रतिबंधइति परमसंवेगमापन्नः ए-
वं चिंतयितुमारब्धः अहो मे परलोकपराङ्मुखता अहो मे संसाराभिनंदिताऽद्यैवं चिंतयतस्तस्य शुभपरिणामादेः
प्रादुर्भावः उक्तं च आयंसघरपवेसो भरहे पडणं च अंगुलीयस्स सेसाणं उमुअणं संवेगो णाणदिक्खा य त्ति
॥ ७ ॥ अथैवं चिंतयतो भरतस्य कीदृशस्य किं जातमित्याह ईहापोहेत्यादि ईहापोहमार्ग्गणगवे-
षणां करेति समाहारः तत्र ईहितविशेषावग्रहावग्रहीतार्थविशेषाकांक्षणं निश्चयकं नरविवेककोशत्वगादिर्वा
न विशेष इत्यर्थः सा च प्रकृते कमनीयकनक- दिमयमुद्रिकायलंकारैरेव शरीरशोभा उत नस्तत एवेत्यादि पर्या-
लोचना एतच्च वस्तुगत्या ईहाविशेषत्वात् रगतस्य स्वरूपं यदुक्तं तदिहनो आलोगन मर्यादग्रह समय

ईहापोहमग्गणगवेस- णं करेमाणस्स तयावरणिज्जाणं

समनंतरमेव सद्भूतार्थविशेषाभिमुखमाले- रलोचनमिति अपोहनं अपोहनमपोहो निश्चयः ईहितविशेष-
निर्णय इत्यर्थः स च प्रकृते कनकादयलंकृतामवेश- रीरं शोभाभाग् नान्यथेति रूपेणावसातव्यः मार्ग्गणा अ-
न्वयधर्म्मविवक्षा यथा शरीरादिशोभनं तत्र स्वस्वाभिनरिक्यानियोजितापरवस्तुसंपर्कादेवेति रूपा सा च प्रकृते मा द्रास्या-
पि शरीरशोभा अविद्यमानस्वस्वस्थानविन्यस्तरश्मिकनकादिमयमुद्रिकादिवस्तुदेहंदेवेति रूपा गवेसणंति गवेषणा
व्यतिरेकधर्म्मपर्यालोचना यथा यथौचित्येनापरवस्तुसंबंधितस्या तत्र शोभनमिति प्रकृते मुद्रिकायलंकृतमाहशस्यापि श-
रीरं मुद्रिकादयोपितशस्तं तस्या कारादिस्तम्या न शोभाभाग् इत्यादिरूपा इत्येवमाद्यादिकं कुर्व्वतोभरतस्य तदावरणीया-
णामिति तदावरणीयानां

अं मा।श

इहाणेहादिज्ञानावरणादीनां कर्मणां क्षयेण कमप्रदेशोऽस्याः सर्वथाप्रवकृतकरणेन कम्मरयत्ति कर्मरजांसि कार्मण
शरीरतया परिणताः कर्मवर्गणा ज्ञानावरणादिकर्मरूपतया इत्यर्थः तेषां विकिरणं विक्षेपणं जीवप्रदेशेभ्यः परिशा
टनं तत्कारणान्निर्द्धकर्मरजोविकिरणकरं एवंविधं अपूर्वकरणमनुप्रविष्टस्य अप्रविष्टस्य तदानन्तकतां प्राप्तस्य
अणंतेत्ति अनंतमनंतार्थविषयत्वात् अणुत्तरे सर्वोत्तमत्वात् कसिणे अनेनपर्यायोपेतसमस्तवस्तुविषयत्वाद् विशेषविशेष
सामान्यात्मकवस्तूनां सर्वतः सर्वथा प्रकाशक त्वेन कृत्स्नार्थग्राहकत्वात् प्रतिपूर्णं सकलस्वांशसमन्वितत्वात्
मलिमावरणमेघपटलवत् निर्व्याघातं कटकु ड्यादिव्याघातरहितत्वात् निरावरणं क्षायिकत्वात् तेन

कम्माणं खवणं कम्मरयविकिरण करं अपुव्वकरणं पविट्ठस्स अणंते अणुत्तरे कसिणे
पडिपुण्णे णिव्वाघाए णिरावरणे केवल वरणाणदंसणे समुप्पन्ने ८ ततेणं से अरहे केवली सव्वण्णू
वन्नालरणालंकारं

सर्वथावरणापगमात् केवलेत्यादि केवलम् असहायं स्वविषयप्रकाशने नान्यज्ञानापेक्षम्
परिपूर्णमित्यर्थः अत एव वरं प्रधानं तच्च ज्ञानं च वस्तुप्रकाशकत्वेन ज्ञानं च दर्शनं चेति समाहारः उक्तं सर्वथापि यास
त्वात् समुप्पन्नेत्ति समुत्पन्नं सर्वघातिदावरणापगमात् गगने मेघापगमात् दिवाकरोदयवत् सर्वतः सर्वा
णि; पाउर्भूतमित्यर्थः न पुनर्मत्यादिवत् क्षायोपशमिकं वर्द्धमानं वा असदेवोत्पन्नं नासता जायते सत इति वचन
त्वात् अनादिसत्ताकत्वात् ८ ततेणमित्यादि ततः समस्तावरणक्षयात् केवली न तु लोकोत्तरं लिङ्गं प्रतिपद्य
स्व अर्हत् अञ्जमणमहिमां वदनेव कारणमात्यादि शक्रोक्तिरुपलब्ध्य स्वयमेव आचरणात् कारः॥ २४१

उप्पन्नेति स्वयमेव पंचमुष्टिकं लोचं करोतीत्याह उपलक्षणं शासनदेवतार्पितरजोहरणादिलिंगं यतेद्कायपव
रणं वा ददाति श्रादशनिर्गमप्रदक्षिणादन्य वन्दितः सन्निति आदर्शगृहादेतः भरतस्य मध्यंमध्येन निर्गच्छति ८ अथातः भर
तेन कामिगीतादि नगरमध्याद्धा निर्गच्छति तथाह दसहिमित्यादि दशभी राजवरसहस्रैः परिवृतः सद्भिः आलंब
णालंकारैः कृतपंचमौष्टिकलोचैः शासनदेवतार्पितलिंगोपकरणैः प्रतिगम्यं तैः सार्द्धं संपरिवृतो विनीतां राजधानीम
ध्येन तन मध्यंमध्येन विनीताया राजधान्या मध्यंमध्येन निर्गच्छतीत्यर्थः निर्गत्य मज्झदेसेत्ति मध्यदेशे अयोध्या समीपव

उवागच्छइ सयामेव पंचमुट्ठियं लोयं करेति रत्ता आयंसघरातो पडिणिक्खमति रत्ता अंतेउरमज्झं
मज्झेणं णिग्गच्छति रत्ता दसहिं रायवरसहस्सेहिं सद्धिं संपरिवुडे विणीयं रायहाणिं मज्झंमज्झे
णं णिग्गच्छति रत्ता मज्झदेसे सुहंसुहेणं विहरति रत्ता जेणेव अट्ठावयपव्वए तेणे
व उवागच्छति रत्ता अट्ठावयं पव्वयं सणियं सणियं दुरूहति रत्ता मेघघणसन्निगासं देवसन्निवायं
पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेति रत्ता संलेहणा झूसणा झूसिए॥

नेमिमिथिलानगर्यादौ सुखं सुखेन विहरति विहृत्य च यत्राष्टापदः पर्वतस्तत्रैवोपागच्छतीत्युपागत्य सणियंति शनै
शनैरारोहति आरुह्य च मेघघणेत्यादि घनमेघसदृशं सांद्रजलदसमानकालकमित्यर्थः प्राकृतत्वात् तथा देवसन्नि
वायेति देवानां सन्निपातः समागमो रमणीयत्वात् यत्र तं पृथ्वीशिलापृथिवीशिलारूपः पट्टकः आसनविशेषः पृथिवीशि
लापट्टकस्तं प्रतिलेखयति केवलज्ञानसत्त्वेऽपि व्यवहारसंरक्षणार्थं दृष्ट्या निरीक्षणमात्रं प्रतिलिख्य च तत्रारोहतीति शेषः अ
स्य च संलेहणात्ति संलिख्यते कृशीक्रियते शरीरकषायादि कमनयेति संलेखना तपोविशेषस्तस्या जोषणासेवा तया॥

जं०प्र०३।

जुष्टः सेवितो झूषितो वा क्षपितो यः स तथा भत्तपाणेति भक्तपानप्रत्याख्यातये न स तथा पाओवगएत्ति पादपस्येवोपगमनम-स्पंदतयावस्थानं यस्य स तथा कालेति कालं मरणमनवकांक्षन् विहरन् विहरत्यागमे च अथ भरतस्य केवलिन आयुर्वर्णोति वि-भागेन सर्वाद्धं कुर्वन्नाह तते णं से इत्यादि ततः स भरतः केवली सप्तसप्ततिं पूर्वशतसहस्राणि कुमारवासम-ध्ये वसित्तेति उषित्वा एकं वर्षसहस्रं मांडलिकराजमध्ये उषित्वा षट् पूर्वशतसहस्राणि वर्षसहस्रोनकानि महाराजमध्ये चक्रवर्तितावस्थायामुषित्वा त्र्यशीतिं पूर्वशतसहस्राणि अगारवासमध्ये गृहस्थावस्थायामुषित्वा एकं पूर्वशतसहस्रं

भत्तपाणपडिआइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विहरति। तते णं से भरहे केवली सत्तसत्तरिं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झे वसित्ता एगं वाससहस्सं मंडलिअरायमज्झे वसित्ता छ पुव्वसयसहस्साइं वाससहस्सूणगाइं महारायमज्झे वसित्ता तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारवासमज्झे वसित्ता एगं पुव्वसयसहस्सं देसूणगं केवलिपरिआगं पाउणित्ता तमेव बहुपडिपुण्णं सामण्णपरिआगं पाउणित्ता चउरासीतिं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउअं पालइत्ता मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं सवणेणं णक्खत्तेणं जोगमुवागएणं

देशोनमंतर्मुहूर्त्तोनं केवलिपर्यायं पालयित्वाऽवाप्येत्यर्थः तमेवत्ति तदेवानं-तरोक्तमेव एकं पूर्वशतसहस्रं बहुप्रतिपूर्णं सम्पूर्णं श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा श्रामण्यं च प्रमत्तगुणस्थानवर्त्त्येव स-यादावस्थेद्भावसाधुत्वेन व्यवहृतं श्रामण्यं भरतस्यांतर्मुहूर्त्तमित्यर्थः चउरासीतिंति चतुरशीतिं पूर्वशतसहस्रा-णि सर्वायुः पालयित्वा मासिकेन मासपरिमाणेन मासोपवासेन अपानकेन पानकाहारवर्जितेन चतुर्विधाहारप्रत्याख्याने-नेत्यर्थः श्रवणनक्षत्रेण योगमुपागतेनार्थाच्चंद्रेण सहेति गम्यं चंद्रयोगसंयुक्तश्रवणनक्षत्र इत्युक्तेनेत्यर्थः २४२

खीणेत्ति क्षीणेति क्षीणेतिः सत्कर्मा वेदनीयायुर्नामगोत्रलक्षणे आउखित्ति नास्ति लोके चक्रारोगमपाः कालगएत्ति का-यस्थितिभवस्थित्योः कालाद्गतः विइक्कंतेत्ति व्यतिक्रान्तः संसारात् समुज्जाएत्ति सम्यगूर्ध्वं यातः नतु नाःगताद्विवत् पुनरावर्त्ता-तारा यतस्तद्वचः ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य कर्त्तारः परमं पदं गत्वागत्वे निष्णत्पापि नवंतीर्थनिकारतः इति छिन्नेत्यादि छिन्नं जा-त्यादीनां बंधनं बंधनहेतुत्वात् कर्म्म येन स तथा सिद्धः साधितार्थः बुद्धो ज्ञः मुक्तो भवोपग्राहिकर्म्मांशेभ्यः परिनिर्वृतः क-र्म्मकृतसकलसंतापविरहात् अंतकृत् समस्तदुःखानां अतएव सर्वदुःखप्रहीणे सर्वाणि दुःखानि शारीरमानसानि प्रहीणानि प्रकर्षेण पुनर्भवाभावेन हानिं गतानि यस्य स तथा इति निगमयति यद्योऽधिकारपरिसमाप्तौ अधिकारश्चैवं केन

खीणे वेअणिज्जे आउए णामे गोए कालगए वीइक्कंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते परिनिव्वुडे अंतगडे सव्वदुक्खप्पहीणे इति च भरहे अ इत्थ देवे महिड्ढीए महज्जुईए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसति से तेणट्ठेणं गोअमा एवं वुच्चइ भरहे वासे भरहे वासे

देवनाम देवादेवं भरतक्षेत्रं भरतक्षेत्रमितिस एवं तेइतिगौत-म अस्मान्नेनरं हेतोरेतमनवच्छ असंख्येयकालवासंतरवर्त्तमानैः उत्पन्नत्रिप्रवणैः असंख्येयकालातिक्रमणेइह क्षेत्रे भर-तनामानश्चक्रवर्त्तिनो नियमात्समुत्पद्यंते तन्नकारणं तद्देवस्य नन्तुत्पद्यंते इति यस्मा गतिहितैन्नदधिकारमासंगाच्चक्षुत्पद्यते भर-तचक्रवर्त्तिनश्चरित्रं लगवाउपदिष्टवानिति च। अथ प्रकारांतरेणापि भरतक्षेत्रस्य नाम्नः प्रवृत्तिनिमित्तं लगवा-नाह भरहेअ इत्थ इत्यादि भरतनामात्र क्षेत्रे देवो महा-र्द्धिको महाद्युतिकः जावत्ति यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवस-ति यावयावच्चरणान्महद्भले इत्यादि ग्रंथत: तेणट्ठेणंति निगमनवाक्यगतं तवरं सेइत्यथार्थवक्तव्यः च

जं०प्र०

अथ भरतनाम्नो नित्यत्वमप्याह अदुत्तरं च णं ति अथापरं च णमित्यलंकारे हे गौतम भरतस्य वर्षस्य भरत इति नाम शाश्वतं निर्दिष्टमित्यादिकमिवेदमनादिसिद्धं प्रज्ञप्तमाख्यातं मया ऽन्यैश्च तीर्थकृद्भिः अथ नित्यत्वे हेतुमाह जन्न कयाइ यद्यस्मान्न कदाचिन्नासीत् न कदाचिन्नास्ति न कदाचिन्न भविष्यति अभवत् भवति भविष्यति चेति अथैकार्थिकान्यपि विशेषणानि हेउ देउमहाविदेहादिवत् ध्रुवमित्यादि यतो ध्रुवं नियतमतः शाश्वतं यतः शाश्वतमतो ऽक्षयमव्ययमवस्थितं नित्यं भरतं वर्षमिति नामेति गमं ॥ इति श्रीमत्तपागणगगनाङ्गणगगनमणिसमानश्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्यश्रीहीरविजयसूरिविरचितायां

अदुत्तरं च णं गो० भरहस्स वासस्स सासयणामधिज्जे पण्णत्ते जण्ण कयाइ णासी ण कयाइ णा
त्थि ण कयाइ ण भविस्सति भुविं च भवति अ भविस्सति अ धुवे णिअए सासए अक्खए अव्व
ए अवट्ठिए णिच्चे भरहे वासे ॥ ॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवे दीवे चुल्लहिमवंते णामं व
रसहरपव्वए पण्णत्ते गो० हिमवंतस्स वासस्स दाहिणेणं भरहस्स वासस्स उत्तरेणं
पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं ॥ पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं

श्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ भरतक्षेत्रवक्तव्यतानिबद्धप्रथमाधिकारः ॥ अथावधृतभरतक्षेत्रस्वरूपो भगवान् गौतमो यथाना भरतक्षेत्रादुत्तरस्यां क्षेत्रस्य भरतवर्षधरत्वेन प्रतीतस्य क्षुल्लहिमवतः स्वरूपजिज्ञासुः पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदंत जंबूद्वीपे द्वीपे क्षुल्लहिमवान्नाम्ना वर्षधरः वर्षं भरतादिक्षेत्रं धरति मर्यादावर्त्तिकं करोतीति वर्षधरः वर्षविभागकारीत्यर्थः क्षुल्लश्चासौ वक्ष्यमाणमहाहिमवदपेक्षयाऽल्पोच्चत्वादिना पर्वतः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम हेमवतक्षेत्रादि हेमवतस्य वर्षस्य दक्षिणेन भरतस्य वर्षस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पौर्वेण ॥ २४२

पूर्वेणेति अत्रान्तरे जंबूद्वीपे द्वीपे नाम्ना क्षुल्लहिमवान् वर्षधरः प्रज्ञप्तः पाईणत्ति प्राचीनप्रतीचीनयोरायतः दीर्घः उदीचीनदक्षिणयोर्विस्तीर्णः द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टः तदेवाह पुरत्थिमिल्लाए त्ति पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यलवणसमुद्रं स्पृष्टः पश्चिमया कोट्या पश्चिमलवणसमुद्रं स्पृष्टः अथोच्चत्वाद्याह एगं जोअणसयं ति एकं योजनशतमूर्द्ध्वोच्चत्वेन पंचविंशतियोजनान्युद्वेधेन एकं योजनसहस्रं द्विपञ्चाशद्योजनानि द्वादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य विष्कम्भेण क्रमा
उ एग १ उ २ व उ ४ अ उ ८ [illegible] स १ द उ ता स २ २ व उ स [illegible] तउ अस्य प्रमाणं १०५२ ई३ भरतक्षेत्रवदिति स्वयं

पव्वए णं जंबुद्दीवे २ चुल्लहिमवंते णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने दु
हा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए
पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे एगं जोअणसयं उड्ढं उच्चत्तेणं पणवीसं जोअणाइं उव्वेहेणं
एगं जोअणसहस्सं बावण्णं च जोअणाइं दुवालस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स विक्खंभेणं त
स्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं पंच जोअणसहस्साइं तिण्णि अ पण्णासे जोअणसए पण्णरस य एगूण
वीसतिभागे जोअणस्स अद्धभागं च आ

इति करणगाथानुसारेण कर्त्तव्यं न चैवं भरतक्षेत्रापेक्षयाल्पक्षुल्लहिमवान् द्वितीयाम्नानजंबूद्वीपविष्कंभस्य द्विगुणशातनवत्येकशतेन विभक्ते च यथोक्तं प्रमाणमुपलभ्यात् एवं हैमवतादीनामपि पर्वतानां वनीयानि परं जंबूद्वीपविष्कम्भस्य गुणकादिको ऽधिकतया अथास्य वक्षस्कारामानमाह तस्स बाहा इत्यादि तस्य क्षुल्लहिमवतो बाहा पूर्वपश्चिमेन पूर्वस्यां पश्चिमायां दिशि प्रत्येकं पंचसहस्राणि पंच योजनसहस्राणि पंचाशदधिकानि त्रीणि योजनशतानि पंचदशैकोनविंशतिभागान् योजनस्य ५३५० कला १५ अर्द्धभागं चायामेन

MEMORIAL

जंबू०वृ०।

दैर्घ्येणेति तदानयनप्रकारस्त्वेवं गुरुधनुःपृष्ठं लघुधनुःपृष्ठं प्रकृणं अविशिष्टं बाहा इति वचनात् महतो धनुःपृष्ठात् क्षुद्रहिमवत्
:सैव ध्रुवः जोअणसहस्सपणवीसदुसयतीसा कला चउक्कं २५२३० क० ४ धावति लघ्वीकृणात् लघुधनुःपृष्ठं भरतस्य संबंधि
चउदससहस्स अट्ठवीस पंचसय इगारस कलाय १४५२८ क० ११ निष्कृष्टं शोध्यते शोधिते च सति जातं शेषमि-
दं दशसहस्राणि सप्तशतानि एकोत्तराणि योजनानां कला द्वादश १०७०१ क० १२ एतस्यार्द्धे लब्धानि त्रिपंचाशच्छतानि
पंचाशदधिकानि योजनानां कलाश्च सार्द्धपंचदश ५३५० क० १५ अर्द्धं च ॥ अथ तस्य जीवामाह तस्स जीवा इत्यादि तस्स

त तस्स जीवा उत्तरेणं पाईणप॥ डीणायता जाव पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं ल-
वणसमुद्दं पुट्ठा चउवीसं जोअणस॥ हस्साइं णव य बत्तीसे जोअणसए अद्धभागं च वि-
सेसूणा आयामेणं पण्णत्ता त ती सेणं धणुपट्ठे दाहिणेणं पणवीसं जोअणसहस्सा-
इं दोण्णि अ तीसे जोअणसए चत्तारि अ एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं

क्षुद्रहिमवतो जीवा उत्तरेण उत्तरतः प्राचीनप्रती- चीनायता यावत्पश्चिमया कोट्या पश्चिमं लवणसमुद्रं स्पृष्टा यावत्स्व-
रूपात् पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टेत्यर्थः सा चायामेन दैर्घ्येण चतुर्विंशतियोजनसहस्राणि नव च द्वात्रिंशानि द्वात्रिं-
शदधिकानि योजनशतानि अर्द्धभागं च योजनैकोनविंशतितमभागस्यार्द्धमित्यर्थः किंचिद्विशेषोना आयामतः प्रज्ञप्ता त
अथ क्षुद्रहिमवतो धनुःपृष्ठं वक्तुमाह तीसे णं धणु इत्यादि तस्य क्षुद्रहिमवतो धनुःपृष्ठं दक्षिणेन दक्षिणदिग्वर्त्ति
पंचविंशतियोजनसहस्राणि द्वे च त्रिंशे त्रिंशदधिके योजनशते कलाश्चतस्रो योजनस्य २५२३० क० ४ परिक्षेपेण परिधिनोत्क- २४४
र्षेणाव तस्मात् क्षुद्रहिमवतो धनुःपृष्ठं तच्च उच्चत्वेन ... जीवा धनुःपृष्ठयोर्गाथाः करणगाथा कलीकृत्य
वक्तव्ये तद्यथा

क्षुल्लहिमवत्पर्वतस्य परिमाणं कलानां त्रिंशत्सहस्राणि अस्य वर्गविधौ जातं नवकोट्यः षष्टिलक्षाणि ९६०० एतद्दश-
गुणं दशभिर्गुणने जातं षण्णवतिः कोट्यः षष्टिलक्षाणि ९६०० एतद्दशाभिः पंचगुणं चतुःसहस्रगुणं चेति वर्गनाद्यपंचचत्वा-
रिंशल्लक्षाणि ... जातं पंचकत्रयं कोटिकोट्यः षड्लक्षाणि ४८६०००० एतद्दि-
गुणं वर्गमूलानयनेन लब्धं समकरणेन कथं कलाः ...
कलाः ... ५५१०० ... कलाः ... १४७२१४६० वेति वर्गमूलं

तत्थ णं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते से जहानामए आलिंगपुक्खरेति वा जाव पडिरूवे तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स
बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं इक्के महं पउमद्दहे णामं दहे पण्णत्ते पाईणपडीणायते उदीणदाहि-
णविच्छिण्णे ...

... कलाकाशिर्योजनकरणाय एकोनविंशत्या लब्धानि लक्षाणि योजनानां पंचविंशतिसहस्राणि
त्यादि ... क्षुल्लहिमवान् वर्षधरपर्वतः संस्थानसंस्थितः तत्र सर्वकोनाम वर्णनगणविशेषः॥
स च कनकमयः ... त्यादि विहरंतीति पर्यन्तं सूत्रं ज्ञातव्यं त तस्स णं मित्या-
दि तस्य क्षुद्रहिमवतो बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्र एकः प-
द्मद्रहनामा ह्रदः प्रज्ञप्तः प्राचीनप्रतीची- नायतः उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णः

एगं जोअणमित्यादि एकं योजनसहस्रमायामेन दैर्घ्येण पंच योजनशतानि विष्कंभेन पृथुतया दशयोजनान्युद्वेधेना
ऽवगाहेन अच्छसण्हरययामयकूल: शेषं प्राग्वत् ॥ से णं एगाए इति स पद्महृद: एकया पद्मवरवेदिकया एके
न वनषंडेन सर्वत: समंतात् संपरिक्षिप्त: वेइआ इति वेदिकावनषंडवर्णको जगतीवदिहापि वक्तव्य इत्यर्थ
: ॥ तस्स णमित्यादि तस्य पद्महृदस्य चतुर्दिशि चत्वारो दिशा: समाहृताश्चतेति चतुर्दिशं तस्मिन् चत्वारि त्रिसोपानप्रति

एगं जोअणसहस्सं आयामेणं पंच जोअणसयाइं विक्खंभेणं दस जोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे सण्हे रययामयकू
ले जाव पासाईए जाव पडिरूवे ॥ से णं | एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ
समंता संपरिक्खित्ते वेइआवणसंडव | ण्णओ भाणिअव्वो ॥ तस्स णं पउमद्दहस्स चउद्दिसिं च
त्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता ॥ | वण्णावासो भाणिअव्वो ॥ तेसि णं तिसोवाणपडिरूव
गाणं पुरओ पत्तेअं पत्तेअं तोरणा पं० ते णं तो | रणा णाणामणिमया ॥ तस्स णं पउमद्दहस्स बहुम
ज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे पउमे पं० | जोअणं आयामविक्खंभेणं अद्धजोअणं बाहल्लेणं दस जो
अणाइं उव्वेहेणं दो कोसे ऊसिए जलंताओ साइरेगाइं दसजोअणाइं सव्वग्गेणं पण्णत्ते ॥

रूपकाणि प्रज्ञप्तानि वर्णकव्यासो वर्णकविस्तरो वर्णकनिवेशो वा भणितव्य: पाठ्य इति ॥ तेसि णमित्यादि तेषां
त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरत: प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि तानि तोरणानि नानामणिमयानि ॥ तस्स णमित्यादि
तस्य पद्महृदस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे महदेकं पद्मं प्रज्ञप्तं योजनमायामविष्कंभेन अर्द्धयोजनं बाहल्येन द
शयोजनान्युद्वेधेन द्वौ क्रोशावुच्छ्रितं जलांतात् जलोपरितनभागात् सातिरेकाणि दशयोजनानि सर्वाग्रेण सर्वात्मना प्रज्ञप्तं ॥

से णमित्यादि तत्पद्मं एकया जगत्या सर्वत: समंतात् संपरिक्षिप्तं अथ इयं जगती किंप्रमाणेत्यतिदेशमाह जंबुद्दीवज
जंबूद्वीपजगतीप्रमाणा अयं भाव: यथा मूले द्वादशयोजनानि मध्येऽष्टौ उपरि चत्वारि विस्तारतो जंबूद्वीपजगती तथेयं
अपि गवाक्षकटकमपि गवाक्षसमूहोपि तथैव जंबूद्वीपजगतीगतगवाक्षकटकसदृशमेव केवलमर्द्धप्रमाणे
णेति प्रमाणेनतश्चत्वादिप्रमाणेनेत्यर्थ: तथैव विष्कंभोऽर्द्ध पंचधनु:शतविस्तृत यथा जगतीगवाक्षकटकोऽर्द्धयोज
नाद्यपि जगत्याद्यन्यर्थ: ॥ तस्स णमित्यादि तस्य पद्मस्यायमेतद्रूपो वर्णव्यास: प्रज्ञप्तस्तद्यथा वज्रमयानि व

से णं एगाए जगईए सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते ॥ | जंबुद्दीवजगइप्पमाणा गवक्खकडए वि तह चेव
पमाणेणं ॥ तस्स णं पउमस्स अयमे | यारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तंजहा वइरामया मूला
रिट्ठामए कंदे वेरुलिआमए णाले | वेरुलिआमया बाहिरपत्ता जंबूणयामया अब्भिं
तरपत्ता तवणिज्जमया केसरा णाणाम | णिमया पोक्खरत्थिभुया कणगामई कण्णिगा ॥ सा णं अद्ध
जोअणं आयामविक्खंभेणं कोसं बाहल्लेणं | सव्वकणगमई अच्छा ॥

रूमयानि मूलानि कंदो दशम्लिर्यक् निर्गतो जटाकलाप: रिष्टमय इति अरिष्टरत्नमय: कंद: स च मूलनिर्गमदेशे नालिका
कारो अवयवविशेष: वेरुलिअत्ति वैडूर्यमयं नालं तदूर्ध्वो परिवर्ती कमलनालस्य: वैडूर्यमयानि बाह्यपत्राणि जांबून
दमयोऽभ्यंतराणि कनकमयानि ईषद्रक्तपीतानि पत्राणि तपनीयं रक्तसुवर्णं तन्मयानि केसराणि रक्तवर्णानीत्यर्थ: नानामणिमया
पुष्करस्थिभुजा कमलबीजविभागास्ते कनकमयी कर्णि
का अर्द्धमिति अर्द्धयोजनमायामविष्कंभाभ्यां क्रोशमेकं बाहल्येन सर्वात्मना कनकमयी अच्छेत्यादि प्राग्वत् ॥

ऊंनाथ

तीक्ष्णमित्यादि तस्याः कर्णिकायाः उपरि उपरि वज्रसत्त्वमण्डलोपरि चन्द्रमण्डलः प्रकृतः [illegible] इत्यादि [illegible]
[illegible] व्याख्यानं [illegible] तस्मिन्मित्यादि [illegible] वज्रस [illegible]
[illegible]

[illegible]

२४६

[illegible]

प्रज्ञप्तं च तीसेणमित्यादि मणिपीठिकोपरि शयनीयं प्रज्ञप्तं एतानि च प्रथमवलयपद्मानि श्रीदेव्या योग्यान्युक्ता
नि च अथ द्वितीयवलयपद्मवक्तव्यमाह तस्सणं पउमस्सेत्यादि तस्य मूलपद्मस्य अवरुत्तरेणंति अपरोत्तरस्यां
पश्चिमोत्तरदिशोरंतरालरूपायां वायव्यामित्यर्थः उत्तरेणंति उत्तरस्यां दिशि उत्तरपुरच्छिमेणंति उत्तरपूर्वस्यां उत्त
रपूर्वयोरंतरालरूपायामीशान्यामित्यर्थः अत्र श्रीदेव्याश्चतुर्णां सामानिकदेवसहस्राणां चत्वारि पद्मसहस्राणि प्र
ज्ञप्तानि शेषं व्यक्तं तथा च तस्सणमित्यादि तस्य मूलपद्मस्य पुरच्छिमेणंति पूर्वस्यां एत्थणं अत्र तस्सणं महत्तरि

वयरामयमूला जाव कणगामई कन्निआ २ साणं कन्निआ कोसं आयामेणं अद्धकोसं बाहल्लेणं सव्व
कणगामई अच्छा च तीसेणं उप्पिं बहु समरमणिज्जे जाव मणीहिं उवसोभिए च तस्सणं प
उमस्स अवरुत्तरेणं उत्तरेणं उत्तरपु पुरच्छिमेणं सिरीए देवीए चउण्हं सामाणिअसाहस्सी
णं चत्तारि पउमसाहस्सीओ पण्णत्ताओ। च तस्सणं पउमस्स पुरच्छिमेणं एत्थणं सिरीए देवीए च
उण्हं महत्तरिआणं चत्तारि पउमा पण्णत्ता च ।तस्सणं पउमस्स दाहिणपुरच्छिमेणं सिरीए देवीए अब्भिंत
रिआए परिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ पउमसाहस्सीओ दाहिणेणं मज्झिमपरिसाए दसण्हं देवसाह
स्सीणं दस पउमसाहस्सीओ दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरिआए परिसाए॥ काणं सत्त अणीयाधिपतीनां
यानि प्रज्ञप्तानि तस्सणं पउमस्सेत्यादि तस्य मूलपद्मस्य दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यां एत्थणंति अत्र श्रीदेव्या अभ्यंतर
पर्षदोऽष्टानां देवसहस्राणां अष्टौ पद्मसह २ णि दाहिणेणंति दक्षिणस्यां मध्यमपर्षदो दशानां देवसहस्रा
णां दशपद्मसहस्राणि दाहिणपच्चत्थिमेणंति दक्षिणपश्चिमायां नैर्ऋत्यां बाह्यपर्षदो

द्वादशानां देवसहस्राणां द्वादशपद्मसहस्राणि प्रज्ञप्तानि पच्चत्थिमेणं पश्चिमायां दिशि सप्तानां सप्तसंख्याकानां अनीका
धिपतीनां अनीकानि च हस्त्यश्वरथपदातिमहिषगंधर्वनाट्यरूपाणि सप्तकटकानि तेषां पतयः स्वामिनोऽनीकाधिपतयस्ते
षां सप्त पद्मानि एवं शेषपद्मापेक्षया विशेषितस्वरूपकाणांति विशेषणमत्र रूपपरिमाणयोरिति समवसात
व्यः एवं महत्तरिकाणामपि चत्वारि कमलानि तत्र व्याख्यानि एत्थ सत्तपउमसाहस्सीओ पण्णत्ताओ त्रिपाविभद्धपादरांडुण
इत्यादि सोऽस्तु तोऽवसातव्योऽत्र यदर्थं व्याख्यानं तावद्यो बोध्यं अनंतरं ग्रंथांतरसमन्वयाच्च च अथ तृतीयवलयमाह

बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस पउमसाहस्सीओ पण्णत्ताओ पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं अणिआहिवईणं सत्त पउ
मा पण्णत्ता च तस्सणं पउमस्स चउद्दिसिं सव्वओ समंता इत्थणं सिरीए देवीए सोलसण्हं आयरक्खदेवसा
हस्सीणं सोलस पउमसाहस्सीओ पण्णत्ताओ च सेणं पउमे तिहिं पउमपरिक्खेवेहिं सव्वओ समंता
संपरिक्खित्ते तंजहा अब्भिंतरएणं मज्झिमएणं बाहिरएणं अब्भिंतरए पउमपरिक्खेवे बत्तीसं पउ
म

तस्सणं पउमस्सेत्यादि तस्य मूलपद्मस्य चतुर्दिक्षु सर्वतः सर्वतः समंतात् एत्थ
णंति अत्र श्रीदेव्याः षोडशानामात्मरक्षकदेवानां षोडशपद्मसहस्राणि प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानीति।
च अथ सप्तदायेन वलयत्रिकमाह सेणं पउमे इत्यादि तत्पद्मं त्रिभिः पद्मपरिक्षेपैः सर्वतः समंतात् संपरि
क्षिप्तं अथ तत्स्वरूपमाह तंजहेत्यादि अभ्यंतरकेणाभ्यंतरपरिक्षेपेण चतुर्थवलयमित्यर्थः अभ्यंतरकं वाभ्यंतरा
भियोगदेवनिवासं एवं मध्यमपरिक्षेपेण बाह्यपरिक्षेपेण षष्ठमित्यर्थः
अथ त्रिष्वपि वलयेषु कमलसंख्यामाह अब्भिंतरएत्यादि अभ्यंतरके पद्मपरिक्षेपे द्वात्रिंशत्पद्मशतसहस्राणि द्वात्रिंशल्ल

जंबूवृ॰

णां त्वर्धःप्रदेशवृद्धिरितान् तान् समुद्रगामि महानदीप्रवहपरिक्षेपे वा प्रवहपरिक्षेप एव अष्टचत्वारिंशत् तान् समुद्रगामिणीपर्यायतिय
रुमानि अष्टत्र्याणां मध्ये विकल्पानां सत्त्वादायतकमलसंख्यामाह एवामेवेत्यादि एवमेव सपूर्वापरेण सर्वपरिमलनेन
आभियोगिकदेवानां त्रिमिः परिक्षेपैः पद्मानामेका पद्मकोटिर्विंशतिश्च लक्षाः सर्वसंख्याख्याताः अस्य मध्ये विकल्पा
नां पद्मसंख्या तावदेका कोटिर्विंशतिर्लक्षाः पंचाशत् सहस्राणि शतं च विंशत्यधिकमिति इत्थं तावति च कमलानि न व
नस्पतिपरिणामरूपाणि किंतु पृथिवीपरिणामरूपाणामादिरिति नान्यतिः अथ पद्मद्रहस्य नामार्थं पृच्छति इति

से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ पउमद्दहे पउमद्दहे गोयमा पउमद्दहे णं तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं पउमद्दहप्पभाइं
पउमद्दहवण्णाभाइं सिरी अ इत्थ देवी महिड्ढीआ जाव पलिओवमट्ठिईआ परिवसति से एएणट्ठेणं जाव अदुत्तरं च णं गोयमा पउमद्दहस्स सासए णामधेज्जे पण्णत्ते ण कयाइ णासी इत्यादि

अथ केनार्थेन भदंत पद्मद्रहः पद्मद्रह उच्यते
गौतम पद्मद्रहे तत्र तत्र देशे तस्मिंस्तस्मिन् प्रदेशे बहून्युत्पलानि यावच्छतसहस्रपत्राणि यावत्
करणात् पद्मानि नलिनादीनि सौगंधिकानीत्यादिसंग्रहः किं लक्षणानि पद्मद्रहप्रभाणि पद्मद्रहवर्णाभानि
पद्मद्रहस्य वर्णाभानि श्रीश्चात्र देवी महर्द्धिका यावत्पल्योपमस्थितिका परिवसति सेतेणद्वेणं इति निगमनं
अदुत्तरं च णं इत्यादि अथ पूर्वं च णमिति अनाद्यवद्यमाने गौतम पद्मद्रहस्यास्य शास्वतं

नामधेयं प्रज्ञप्तं न कदाचिन्नासीदित्यादि प्राग्वत् व्याख्येयं अथ पद्मद्रहाद्यानिर्गच्छद्नदीरूपमाह तस्स णमित्यादि तस्य पद्म
द्रहस्य पूर्वदिग्वर्तिना तोरणेन गंगामहानदी प्रव्यूढा निर्गता सती पूर्वाभिमुखी पंच योजनशतानि पर्वतेन पर्व
तोपरीत्यर्थः गत्वा गंगावर्त्तनकूटे आवृत्ता गंगावर्त्तनकूटस्याधस्तान्नावर्त्तते इत्यर्थः आवर्त्तितान्तानि त्रयोविंशत्यधिकानि प
ञ्च योजनशतानि त्रयश्चैकोनविंशतिभागा योजनस्य दक्षिणाभिमुखी पर्वतेन गत्वा महाघटमुख इति महान्योपवतः तस्य

वित्ते पवत्तेणं मुत्तावलिहारसंठिएणं साइरेगजोयणसइएणं पवाएणं पवडइ गंगा महानई जओ पवडइ एत्थ णं महं एगा जिब्भिया पण्णत्ता
सा णं जिब्भिया अद्धजोयणं आयामेणं छ सकोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं अद्धकोसं बाहल्लेणं मगरमुहविउट्टसंठाणसंठिया सव्ववइरामई॥

तच्च तस्मात्पर्वतेनैवोत्तमावलिर्मुक्ताफलहारसंस्थितेन मुक्ताफलहारानुकारिणा सातिरेकं किंचिदधिकं योजनशतं
तत्प्रमाणं यस्य तत्सातिरेकयोजनशतिकं तेन प्रपातेन गर्तनप्रवाहेण प्रपतति जतोजियतः स्थानात् गंगामहानदी प्रपतति अत्र
णंति अत्र महती एका जिह्विका प्रज्ञप्ता सा जिह्विका अर्द्धयोजनमायामेन देर्घ्येण षट्सक्रोशानि योजनानि
विष्कंभेन पृथुतया अर्द्धक्रोशं बाहल्येनोच्चत्वेन मगरस्येव मुखं मकरस्य जलचरजीवविशेषस्य विवृतं विस्तारितं विकाशितमित्य
र्थः यन्मुखं तस्य यत्संस्थानं तेन संस्थिता प्राकृतत्वादिति पदस्य परनिपातः सर्वात्मना वज्रमयी वज्रात्मिका

२४८

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

अन्वयः

व॰ गंगेत्यादि गङ्गानाम्नी महानदी यत्र प्रपतति अत्रैकं महत् गङ्गाप्रपातकुण्डं गङ्गायाः प्रकर्षेण पतनं यत्र तद् गङ्गाप्रपातं प्र
वेशिष्यत्कुण्डं तद्गङ्गाप्रपातकुण्डं कुण्डं तस्य प्रमाणमाह सट्ठिंति षष्टियोजनान्यायामविष्कम्भेन नवत्यधिकं योजनशतं किं
चिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण दशयोजनान्युद्वेधेन अच्छेत्यादि प्राग्वत् व॰ तस्यावयवेभ्यः स्वरूपमाह रययामयत्ति तत्कुण्डं
रजतमयकूलं वयरत्ति वज्रमयाः पाषाणा यत्र तद्वज्रमयपाषाणं हेत्वसमासश्चात्रोक्त वज्रमयपार्श्वमित्यक्षरार्थः तदेव स
रणाश्च ... [illegible] ... यत्र तत्तथा तत्र जलाद्बहिर्निर्गमनं सुखेनैव स

गंगाए णं महाणदी जत्थ पवडइ एत्थ णं म
हं एगे गंगप्पवायकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सट्ठिं जोअणाइं आयामवि
क्खंभेणं णउअं जोअणसयं किंचिविसे
साहियं परिक्खेवेणं दस जोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे स
ण्हे रययामयकूले वयरामयपासा
णे सुवण्णतले ... [illegible] ... णाणामणितित्थबद्धे व
ट्टे ... [illegible] ... उप्पलकुमुयणलिण
आयवेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडे वाहि
समतीरे ... [illegible] ... गंभीरसी
यलजले॥

व॰ वृत्तिः अत एव ... [illegible] ... यत्र त
त्तथा णाणामणित्ति नानामणिभिरनेकजातीयैर्मणिभिः सुबद्धं यत्र तत्तथा नानामणितीर्थबद्धं यद्वा बद्धानि तीर्थानि यत्रेति प्राकृतत्वा
न्मध्यपदलोपः वयरत्ति वज्रमयं तलमधोभागो यत्र तत्तथा सुवण्णत्ति पीतकान्तिहेमसत्कश्वेतविशेषः रजतं रूप्यं मणयश्चन्द्रकान्
तादयस्तासां सत्कमयी वालुका यत्र तत्तथा वेरुलिअत्ति वैडूर्यमणिमयानि स्फटिकपटलमयानि च प्रत्यवतटानि
तटसमीपवर्त्तीनोऽत्युच्चप्रदेशा यत्र तत्तथा सुखेनावतारः समन्तात् यत्र तत्समन्तावतारं अणुभवन्ति आतप्यमाणानि ...
... [illegible] ... यत्र तत्तथा ... [illegible] ... यत्र तत्तथा॥

संछन्नेत्यादि संछन्नानि जलान्तरितानि पत्राणि यस्मिन्नीपत्राणि बिसानि कन्दाः मृणालानि पद्मनालाः यत्र तत्तथा ... [illegible]
नीपत्राणि जलोपरिवर्त्तीनि सन्ति तथापि जलनिपातावलिनिबद्धानि ... [illegible] ... बहुउप्पलेत्यादि बहुभिरुत्पल
कुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकमहापुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रैः प्रफुल्लैर्विकसितैः केसरैः केसराग्रभागैरुप
चितं व्याप्तं यद्वा बहूनि उत्पलादीनि प्रफुल्लानि केसराणि ... [illegible] ... यत्र तत्तथा अच्छविमलत्ति अच्छेन स्वरूपतः स्फटिकवद्
वेन विमलेनागन्तुकमलरहितेन पत्थत्ति पथ्येन निर्गमादिस्वभावेन ... [illegible] ... सलिलेन संपूर्णं तथा पडिहत्थत्ति

संछण्णपत्तभिसमुणाले बहुउप्पलकुमुयण
लिणसुभगसोगंधियपोंडरीयमहापोंडरीयसयपत्त
सहस्सपत्तपप्फुल्लकेसरोववेए छप्पयपरिभुज्जमाणकमले अच्छवि
मलपत्थसलिलपुण्णे पडिहत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगसउणगमिहुणपविअरिअ सदुन्न
इअमहुरसरणाइए पासाईए व॰ सेणं एगाए
पउमवरवेइआए एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते वेइयावणसंडपमाणं वण्
णओ भाणियव्वो व॰ तस्स णं गंगप्प
वायकुंडस्स

पडिहत्थाः प्रचुरा भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपा ... अनेकानि शकुनिगणमिथुनानि तैर्विचरितैः प्रविचरितमित्यतो गमनेन सर्वतो व्याप्तं
सउन्नइत्ति शब्देन मत्स्यकच्छपादीनां ... [illegible] ... उन्नतिकृतत्वं मधुरस्वरेण ... [illegible]
... [illegible] ... समासः पासाईएत्ति प्राग्वत् व॰ सेणं एगाए इत्यादि तत् अनन्तरोक्तं गङ्गाप्र
पातकुण्डं एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखण्डेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तं वेदिकावनखण्डयोः प्रमाणं वर्णकश्च
... [illegible] ... वक्तव्यः॥ व॰ तस्स णमित्यादि तस्य अनन्तरोक्तस्य गङ्गाप्रपातकुण्डस्य

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मध्यनिसढविनिर्गता स्वमयाः अस्यादयाः ७ अथात्र यदस्ति तदाह तस्स णमित्यादि तस्य गंगाप्रपातकुंडस्य बहुमध्य-
देशभागे एतस्मिन् अत्र महानेको गंगाद्वीपो नाम द्वीपः प्रज्ञप्तः अष्टयोजनान्यायामविष्कंभाभ्यामित्यादिना व्याख्याकरोति अष्टौ यो-
जनानि इति अष्टौ योजनान्यायामविष्कंभाभ्यां सातिरेकाणि पंचविंशतिं योजनानि परिक्षेपेण द्वौ क्रोशौ उच्छ्रितः
जलांतात् जलपर्यंतात् सर्ववज्रमयः सर्वात्मना वज्रमयः अच्छः स्फटिकवत् स्वच्छः स एकया पद्मवरवेदि-
कया एकेन वनखंडेन सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तः वर्णको जगतीवेदिकावनखंडे

सव्ववइरामयाप्पवायदीया ७ तस्स णं गंगाप- वायकुंडस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे गंगादीवे णामं
दीवे पण्णत्ते अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खं- भेणं साइरेगाइं पणवीसं जोयणाइं परिक्खेवेणं दो को-
से ऊसिए जलंताओ सव्ववइरामए अ- च्छे ७ से णं एगाए पउमवरवेइयाए वणसंडेणं वणा
सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते वण्णओ भाणि- यव्वो ७ गंगादीवस्स णं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभा-
गे पण्णत्ते तस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं गंगाए देवीए एगे भवणे पण्णत्ते कोसं आयामेणं
अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसंनिविट्ठे जाव बहुमज्झदेसभाए मणिपेढिया
सयणिज्जे ७

नव्यः ७ गंगादीवस्स णमित्यादि गंगाद्वीपस्योपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः त-
स्मिन् तस्य गंगाद्वीपस्य बहुमध्यदेशभागे इत्यनेनेति अत्रांतरे गंगाया देव्याः महदेकं भवनं प्रज्ञप्तं महदायाम-
रहितं विवक्षयति कोसं आयामेणमित्यादि सुगमं नवरं अनेकस्तंभशतसंनिविष्टं अत्र यावत्करणात् भवनसंबंधी वर्णको
ग्राह्यः बहुमध्यदेशभागे मणिपीठिका शयनीयं मणिपीठिकायां शयनीयं गंगादेव्याः इति
कथं ७

अथ गंगाद्वीपनामनिमित्तं पृच्छन्नाह से केणट्ठेणमिति अथ केनार्थेन यावत् शाश्वतं नामधेयं प्रज्ञप्तं यावत्करणात् गोतमा
बहूइं गंगादीवे णामं गंगादीवे णं गंगादीवे बहूइं उप्पलाइं गंगादीवप्पभाइं गंगा इत्थ देवी परिवसति से तेणट्ठे-
णं गोयमा गंगादीवे २ अदुत्तरं च णमित्यादि प्राग्वत् इति ७ तस्स णमित्यादि तस्य गंगाप्रपातकुंडस्य दा-
क्षिणात्येन तोरणेन गंगा महानदी प्रव्यूढा सती उत्तरार्धभरतवर्षं गच्छमाना २ प्राप्यं तावत् जलनाडीभिः वर्धमा-
नाभिः सलिलासहस्रैः आपूर्यमाणा २ अधः खंडप्रपातगुहायाः सर्वदिग्भागवर्तिनं वैताढ्यपर्वतं दारयित्वा विदार्य द-

से केणट्ठेणं जाव सासए णामधिज्जे पण्णत्ते । तस्स णं गंगप्पवायकुंडस्स दक्खिणिल्लेणं तोरणेणं गंगा मह-
नदी पवूढा समाणी उत्तरड्ढभरहवासं एज्जेमाणी २ सत्तहिं सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी २ अ-
हे खंडप्पवायगुहाए वेयड्ढपव्वयं दालइत्ता दाहिणड्ढभरहवासं एज्जेमाणी २ दाहिणड्ढभर-
हवासस्स बहुमज्झदेसभागं गंता पुर- त्थाभिमुही आवत्ता समाणी चउद्दसहिं सलिलासहस्सेहिं
समग्गा अहे जगइं दालइत्ता पुरत्थिमे णं लवणसमुद्दं समप्पेति ७ गंगा णं महानई पवहे

क्षिणार्धं यांति गच्छति दक्षिणार्धभरतं गच्छमाना २ प्राप्यं तावत् दक्षिणभरतार्धस्य बहुमध्यदेशभागे गत्वा पूर्वाभिमु-
खी आवृत्ता आवर्तमाना सती बहुसमस्तमतिगमनाय वक्रा जाता सती दक्षिणोत्तरभरतार्धयोः प्रत्येकं सप्त सप्त नदीसहस्राणां मीलनात्
संपूर्णाभिः चतुर्दशभिः सलिलासहस्रैः समग्रा संहिता अधो जगतीं दारयित्वा पौरस्त्यं सर्वदिग्भागवर्तिनं लवणसमुद्रं
समप्पेति समाप्नोति सम्यग् मर्यादया आप्नोति प्राप्नोति समुद्रांतः प्रविशतीत्यर्थः ७ अथ गंगाया महानद्याः प्रवाहे
विष्कंभं उद्वेधं च दर्शयति गंगा णमित्यादि गंगा महानदी प्रवाहे मकरमुखजिह्विकायां देशे

२५२

षट् सक्रोशानि योजनानि विष्कम्भेन यत्तु वज्जमुखे साक्रोशमिति तत्र समासगाथाव्याख्याने यन्नाम्ना मलयगिरिणा प्रवा-
हे प्रमहदाहिनिर्गमे षट् योजनानि सक्रोशानि गंगानद्या विस्तार इति सहेतुकं तन्मकरमुखजिह्विकाया विनिर्गमेऽप्य-
प्रवहविस्तारापेक्षया विवक्षणात् अन्यथा गंगासिन्धुतोरणमध्ये एव विसंगतत्वात् उक्तेनैव उदकप्रवाहप्रवहविस्तार-
णमुत्तावालदारसंठिएणं पवाहेणं पवहमाणि नवा गंगासिन्धुतोरणमध्ये ईएणं पवाहे साइरेगं चउवीसं कोसे विक्खंभे-
णमित्यादि सप्रवाहो धनसद्विरोधः स्यात् अष्टक्रोशमिति अर्द्धक्रोशोनक्रोशार्द्धप्रमाणेनाधिकेन तयोरन्तरेति तदनन्तरेणो-

ह वज्जमुक्कोसाइं विक्खंभेणं अद्धकोसं उव्वे-
णाइं अद्धजोअणं च विक्खंभेणं सकोसं।
हिं दोहिं अ वणसंडेहिं अ संपरिक्खित्ता
व्वं जाव तस्स णं पउमद्दहस्स पच्चत्थिमे-

हेणं तयणंतरं च णं साया ए२ परिवड्ढमाणी २ मुहमूले बावट्ठिं जोअ-
जोअणं उव्वेहेणं उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइआ-
हिं वणसंडेहिं संपरिक्खित्ता एवं सिंधूए विणेअ-
ल्लेणं तोरणेणं सिंधुआवत्तणकूडे दाहिणाभिमुही

एसा नदी अनंतरं मात्रया क्रमेण वृद्ध्या प्रवाहक्रमे नातिक्रमेणेत्यर्थः प्रवर्द्धमाना २ मुखे च समुद्रप्रवेशे द्वाषष्टिं-
षष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं च विष्कम्भेन सक्रोशं योजनमुद्वेधेन उभयोः पार्श्वयोः द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वा-
भ्यां वनखण्डाभ्यां च संपरिक्षिप्ता वेदिकावनखण्डवर्णको वक्तव्यः सर्वोऽप्येवं अथ सिन्धुनदीप्रतिपत्त्यातिदेशमाह एवं सिन्धु-
रपि एवमनेनैव प्रकारेण सिन्धुरपि प्रवाहादेर्विष्कम्भादिर्ज्ञातव्यः अयं विशेषमाह जाव तस्स णमित्यादि यावत्तस्य पद्मद्रहस्य
गंगानदी सर्वतोरणेनैव च पच्चत्थिमिल्लेणंति पश्चिमेन तोरणेन गंगानदी सर्वाभिमुखा गंगावर्त्तनकूटे आवृत्य सती दक्षि-
णाभिमुखी इत्येवं पश्चिमाभिमुखी सिन्ध्वावर्त्तनकूटे आवृत्य दक्षिणाभिमुखी गंगानदी गंगाप्रपातकुण्डे निपतति इत्येवं [252]
सिन्धुप्रपात-

कुण्डे तेनात्र सिन्धुप्रपातकुण्डं तथा गंगाप्रपातकुण्डे गंगाद्वीपोऽत्र सिन्धुद्वीप इति विशेषः अन्योऽप्येव अर्थः स एव सोऽप्ये-
णं हेलंतेणं चेव च्चइ सिंधुद्दीवे सिंधुदीव इत्यादि इयमिति वचनलक्षणः यथा गंगायाः तथा सिन्धोरपीत्यर्थः किमुक्तमित्याह जा-
व अहे इत्यादि यावत्तमिस्रागुहाया अधः यावत्करणात् तस्स सिंधुप्पवायकुंडस्स दाहिणिल्लेणं तोरणेणं सिंधुमहानदी प-
वूढा समाणी उत्तरड्ढभरहवासं एज्जमाणी २ सत्तहिं सलिलासहस्सेहिं इत्यादि यावद्वैताढ्यपर्वतं दारयित्वा पश्चिमाभिमु-
खी आवृत्ता सती चतुर्दशभिः सलिलासहस्रैः समग्रा जगत्या अधः पश्चिमेन लवणसमुद्रं समाप्नोति सेसं तं चेव त्ति शेष-

सिंधुप्पवायकुंडं सिंधुद्दीवे अ अहो सो च्चेव जा-
आवत्ता समाणी चउद्दससलिलासहस्सेहिं जगइं
स्स णं पउमद्दहस्स उत्तरिल्लेणं तोरणे-
तरे जोअणसए छच्च एगूणवीसइभाए
पवत्तिएणं मुत्तावलिहारसंठिएणं साइरेगं

व अवरेति तिमिस्सगुहाए वेयड्ढपव्वयं दालइत्ता पच्चत्थिमाभिमुही
पच्चत्थिमेणं लवणं जाव समप्पेति सेसं तं चेव त्ति त-
णेणं रोहिअंसा महाणदी पवूढा समाणी दोण्णि छाव-
जोअणस्स उत्तराभिमुही पव्वएणं गंता महया घडमुहप-
गं जोअणसइएणं पवाएणं पवडइ रोहिअंसा णाम महा-
णई जओ पवडइ एत्थ णं महं एगा जिब्भिआ पं०

पुनः शेषातिरिक्तं तदेव प्रागुक्तमेव जिह्विका सिन्धुद्वीपसिन्धुदेवीभव-
नादिवर्णने गंगानदीव्यतिकरोक्तमवसातव्यमित्यर्थः अथ पद्मद्रहादुत्तराभिमुखी प्रवहन्ती रोहितांशा नदी निर्गता अतस्त-
त्स्वरूपमाह तस्स णमित्यादि तस्य पद्मद्रहस्य उत्तरदिग्वर्त्तिना तोरणेन रोहितांशा महानदी प्रव्यूढा सती षट्सप्तत्यधिके द्वे
योजनशते षट् चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य उत्तराभिमुखी पर्वतेन गत्वा महाघटमुखप्रवर्त्तितेन मुक्तावलिहार-
संस्थितेन सातिरेकयोजनशतिकेन प्रपातेन रोहितांशा महानदी प्रपतति यतः प्रपतति तत्रैका जिह्विका प्रज्ञप्ता॥

ज्ं.स.२१

सालमिति प्राग्वत् जिह्निकायाः आयामेन अवान्तरसत्रि अर्द्धत्रयोदशं यत्नानि अर्द्धत्रयोदशानि सार्द्धद्वादशानीत्यर्थः योजनानि विष्कंभेन क्रोशमेकं बाहल्येन उर्द्धेन मकरमुखविहतसंस्थानसंस्थिता सर्वात्मना वज्रमयी अच्छा रोहिता नाम महानदी यत्र प्रपतति एवं गणति अत्रान्तरे महदेकं रोहितांशप्रपातकुंडं नाम्ना कुंडं प्रज्ञप्तं सवीसंति सविंशतिं शतं योजनशतमायामविष्कंभेन अशीत्यधिकानि त्रीणि योजनशतानि किंचिद्विशेषोनानि परिक्षेपतः दशयोजनान्युद्वेधेन ॥

ताणं जिब्भिया जोअणं आयामेणं अद्धतेरसजोअणाइं विक्खंभेणं कोसं बाहल्लेणं मगरमुहविउट्टसंठाणसंठिआ सव्ववइरामई अच्छा ॥ रोहिअंसा णं महया घडमुहपवत्तिएणं एवं णं महं एगे रोहिअंसा पवायकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सवीसं जोअणसयं आयामविक्खंभेणं तिण्णि असीए जोअणसए किंचिविसेसूणे परिक्खेवेणं दसजोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे कुंडवण्णओ जाव तोरणा ॥ तस्स णं रोहिअंसपवायकुंडस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे रोहिअंसदीवे णामं दीवे पण्णत्ते सोलसजोअणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगाइं पण्णासं जोअणाइं परिक्खेवेणं दो कोसे ऊसिए जलंताओ सव्वरयणामए अच्छे सण्हे सेसं तं चेव जाव भवणं अट्ठो भाणिअव्वो ॥

अत्र कुंडवर्णकः यावत् कुंडवर्णकोयावत्तोरणानि तोरणवक्तव्यतापर्यन्तमित्यर्थः ॥ अथ रोहितांशाकुंडे द्वीपमाह तस्स णमित्यादि तस्य रोहितांशप्रपातकुंडस्य बहुमध्यदेशभागे एवं णं ति अत्र महानेको रोहितांशद्वीपः प्रज्ञप्तः षोडशसत्रि योजनायामविष्कंभाभ्यां सातिरेकाणि पंचाशद्योजनानि परिक्षेपेण द्वौ क्रोशौ जलान्तादुच्छ्रितः सर्वरत्नमयः अच्छः सेसंति शेषं तदेव यावद्भवनं भवनादिवर्णनं अट्ठोत्ति अर्थश्च सेकेणट्ठेणमित्यादिप्रश्ननिर्वचनलक्षणो भणितव्यः ॥

२५२

तस्स णमित्यादि तस्माद्रोहितांशप्रपातकुंडस्योत्तरेण तोरणेन रोहितांशा नाम्नी महानदी प्रव्यूढा सती हैमवतं वर्षं एजमाना एजमाना चतुर्दशभिः सलिलासहस्रैरापूर्यमाणा शब्दापातिवृत्तवैताढ्यपर्वतमर्द्धयोजनेनासंप्राप्ता सती पश्चिमाभिमुखी आवृत्ता सती हैमवतं वर्षं द्विधा विभजन्ती अष्टाविंशत्या सलिलासहस्रैः समग्रा अधो जगतीं दारयित्वा पश्चिमं लवणसमुद्रं समवगाहते ॥ अथ रोहितांशायामेव प्रवाहे मुखे च विष्कंभादि रोहितांसाणं

तस्स णं रोहिअंसपवायकुंडस्स उत्तरिल्लेणं तोरणेणं रोहिअंसा महाणई पवूढा समाणी हेमवयं वासं एज्जेमाणी २ चउद्दसहिं सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी २ सद्दावइवट्टवेअड्ढपव्वयं अद्धजोअणेणं असंपत्ता समाणी पच्चत्थाभिमुही आवत्ता समाणी हेमवयं वासं दुहा विभयमाणी अट्ठावीसाए सलिलासहस्सेहिं समग्गा अहे जगइं दालइत्ता पच्चत्थिमेणं लवणसमुद्दं समप्पेति ॥ रोहिअंसा णं पवहे अद्धतेरसजोअणाइं विक्खंभेणं कोसं उव्वेहेणं तयणंतरं च णं मायाए परिवड्ढमाणी २ मुहमूले पणवीसं जोअणसयं विक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं जोअणाइं उव्वेहेणं उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहिं अवणसंडेहिं संपरिक्खित्ता ॥ चुल्लहिमवंतेणं भंते वासहरपव्वए ॥

णमित्यादिप्राग्वत् रोहितांशा महानदी निशेषः प्रवहे द्वाभ्यां सार्द्धद्वादशयोजनानि विष्कंभेन क्रोशमुद्वेधेन तदनन्तरं प्रवाहानन्तरं मात्रया क्रमेण परिवर्द्धमाना मुखमूले समुद्रप्रवेशे पंचविंशत्यधिकं योजनशतं विष्कंभेन सार्द्धे द्वे योजने उद्वेधेन उभयपार्श्वमित्यादि प्राग्वत् ॥ अथ क्षुल्लहिमवति कूटसंख्याप्रश्नमाह चुल्लहिमवंतेणमित्यादि क्षुल्लहिमवति वर्षधरपर्वते कति

जं०प्र०४।

कतिकूटानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम एकादशकूटानि प्रज्ञप्तानि अथ नामनिर्देशमाह तंजहा सिद्धायतना-
दि सिद्धायतनकूटं १ क्षुल्लहिमवत्कूटं २ भरतकूटं ३ इलादेवीकूटं ४ गंगाकूटं ५ श्रीकूटं ६ रोहितांशाकूटं ७ सिंधुकूटं ८ सु-
रादेवीकूटं ९ हैमवतकूटं १० वैश्रमणकूटं ११ चेति च अथ सिद्धायतनकूटस्थानानि पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदं-
त क्षुल्लहिमवति वर्षधरपर्वते सिद्धायतनकूटं नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम पूर्वलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन क्षु॥

कइ कूडा पण्णत्ता गो एकारसकूडा पण्णत्ता तंजहा सिद्धायतणकूडे १ चुल्लहिमवंतकूडे २ भरहकूडे ३ इला-
देवीकूडे ४ गंगाकूडे ५ सिरिकूडे ६ रोहियंसकूडे ७ सिंधुकूडे ८ सुरादेवीकूडे ९ हेमवयकूडे १०
वेसमणकूडे ११ च कहि णं भंते चुल्लहिमवंते वासहरपव्वए सिद्धायतणकूडे णामं कूडे पण्ण-
त्ते गो पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं चुल्लहिमवंतकूडस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं सिद्धा-
ययणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते पंच जोअणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं मूले पंच जोअणसयाइं वि-
क्खंभेणं मज्झे तिण्णि य पण्णत्तरे जोअणसए विक्खंभेणं उप्पिं अड्ढाइज्जे जोअणसए विक्खंभेणं मूले
एगं जोअणसहस्सं पंच य एगासीए जोअणसए किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं॥

ल्लहिमवत्कूटस्य पूर्वेण अत्रान्तरे सिद्धायतनकूटं नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तं अथ तस्योच्चत्वादि आह पंचयोजना-
नि पंचयोजनशतान्यूर्ध्वोच्चत्वेन मूले पंचयोजनशतानि विष्कंभेन मध्ये त्रीणि पंचसप्ततानि योजनशता-
नि विष्कंभेन उप्पिं ति उपरि अर्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कंभेन मूले एकं योजनसहस्रं पंच चैक-
शीत्यधिकानि योजनशतानि उक्तं मेकं चैवमानुषंगान् किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण

मध्ये एकं योजनसहस्रं एकं च षडशीतं योजनशतं षडशीत्यधिकयोजनशतमित्यर्थः किंचिद्विशेषोनं परिक्षेपेण उ-
प्पिं ति उपरि सप्त एकनवत्यधिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषोनानि परिक्षेपेण अत एव मूले विस्तीर्णं मध्ये संक्षिप्तं
उपरि तनुकं गोपुच्छसंस्थानसंस्थितं ऊर्ध्वीकृतगोपुच्छाकारमित्यर्थः सर्वरत्नमयं इत्यादि प्राग्वत् च सिद्धायतनस्था-
निरूपणाय सिद्धायतनकूटस्य उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः जावत्ति यावत् बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुम-

मज्झे एगं जोअणसहस्सं एगं च छलसीअं जोअणसयं किंचिविसेसूणं परिक्खेवेणं उप्पिं सत्त एकाणउए जोअणस-
ए किंचिविसेसूणे परिक्खेवेणं मूले वित्थिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पिं तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वरयणा-
मए अच्छे से णं एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते सिद्धा-
यतणकूडस्स णं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे जाव तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहु-
मज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे सिद्धायतणे पण्णत्ते पण्णासं जोअणाइं आयामेणं पणवीसं जोअणाइं
विक्खंभेणं छत्तीसं जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जाव जिणपडिमावण्णओ भाणियव्वो कहि णं भंते चुल्लहिमवं-
तवासहरपव्वए चुल्लहिमवंतकू-

ध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्रान्तरे महदेकं सिद्धायतनं प्रज्ञप्तं तस्यायामाद्याह पञ्चा-
शद्योजनान्यायामेन पंचविंशतियोजनानि विष्कंभेन षट्त्रिंशद्योजनानि ऊर्ध्वोच्चत्वेन यावज्जिन-
प्रतिमावर्णको ज्ञातव्यः स चैवं तासिणं जिणपडिमाणं इमे आरूवे वण्णावासे पण्णत्ते तं तवणिज्जमया हत्थतलपाया
इत्यादि वर्णनं चैतावत्पर्यंतं वेति सिद्धायतनकूटवक्तव्यता विकासरूपेण तदिदं प्रतिपाद्यं च अथ क्षुल्लहिमवत्कूट-
स्थानानि पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदंत क्षुल्लहिमवति वर्षधरपर्वते क्षुल्लहिमवत्कूटं नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तं॥

DR. BHAU DAJI
डाक्तर भाऊदाजीइत्यस्य पुस्तकम्

जं०बा०॥४॥

तगवानादत्तोत्तमत्वरत्नमयकूटस्य मर्द्धस्यो अनन्तरमभिहितस्य सिद्धायतनकूटस्य पश्चिमेन अत्रान्तरे क्षुल्लहिमवगिरिवर्षधरप-
र्वते क्षुल्लहिमवत्कूटेनामाकूटं प्रज्ञप्तं अत्र सिद्धायतनकूटवक्तव्यतातिदेशमाह एवं जो चेवेत्यादि एवं यावत्कूटप्रकारेण नामप्रान्त-
गोहिलदक्षिणेन सिद्धायतनकूटस्थाने हिमवत्कूटमित्यादि इत्यर्थः यदेव सिद्धायतनकूटस्योच्चत्वविष्कम्भपरिक्षेपं-
तदेवास्यापि नेतव्यमिति शेषः जाव बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं ति
अत्रान्तरे महानेकः प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः अस्य विष्कम्भायामं बावट्ठिं ति द्वाषष्टियोजनानि अर्द्धयोजनं च विष्कम्भेन एक-

देणामं कूडे पण्णत्ते गोयमा पुरत्थिमकूडस्स पु | स | रत्थिमेणं सिद्धाययणकूडस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं चुल्लहिमवंते
वासहरपव्वए चुल्लहिमवंतणामं कूडे प | स | ण्णत्ते एवं जो चेव सिद्धाययणकूडस्स उच्चत्तविक्खंभपरिक्खेवो
जाव बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स | स्स व | बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे पासायवडिंसए पण्ण-
त्ते बावट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च विक्खं | ते | भेणं इक्कतीसं जोयणाइं कोसं च उच्चत्तेणं अब्भुग्गयमूस-
ियपहसिए विव विविहमणिरयणभत्ति- | चित्ते वाउद्धुयविजयवेजयंतीपडागछत्ताइछत्तकलिए तुं-
गे गगणतलमभिलंघमाणसिहरे जालंतररयण

त्रिंशद्योजनानि क्रोशं चोर्ध्वमुच्चत्वेन अब्भुग्गयत्ति अभ्युद्गतोच्छ्रितोऽत्यर्थमुच्च
तु प्रहसित इव सितप्रभापटलतया हसतीवेत्यर्थः तथा विविधमणिरत्नानां भक्तयो विच्छित्तयस्ताभिश्चित्रो यः स तथा वाउद्धुय त्ति वा-
तेन वायुनोद्धूता कम्पिता इतस्ततश्चालिता विजयवैजयन्त्यो विजयाभिधाना वैजयन्त्यः पताकाश्छत्रातिच्छत्राणि च तैः कलितो यः स तथा
तुंगश्चोच्चः सन् क्रोशोनत्रिंशद्योजनप्रमाणत्वात् अत एव गगनतलमभिलंघयत् अभिलिखत् शिखरं यस्य स तथा गगनतलाभि-
लंघमानशिखर इत्यर्थः जालंतरेत्यादि जालानि जालकानि तानि च भवनभित्तिषु भवन्ति तदन्तरेषु वि-
शिष्टशोभार्थं रत्नानि यत्र

सर्वतस्तथा पंजरवत्ति पंजरान्वं शाहिमयाच्छादनविशेषात् उन्मीलितो बहिष्कृत इव पंजरोन्मीलितो बहिष्कृतवस्तु अविनष्टच्छा-
यत्वादत्यन्तं शोभते तथाऽयमपीत्यर्थः तथा वजालान्तररत्नः सन् पंजरोन्मीलित इवेति समासः तथा मणिरयणथूभिय त्ति मणिरत्न-
मय्यः स्तूपिकाः शिखराणि यस्य स तथा विकसियत्ति विकसितानि शतपत्राणि पुण्डरीकाणि च द्वारादौ प्रतिकृतित्वेन स्थि-
तानि तिलकरत्नानि भित्त्यादिषु पुण्ड्रविशेषाः अर्द्धचन्द्राश्च द्वारादिषु तैश्चित्राणि नानारूपाणि यस्य स विचित्र आश्चर्यभूतो वा यः स त-
था णाणामणिमय त्ति नानामणिमयानि दामानि तैरलंकृतो यः स तथा अन्तो बाहिं चेति अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णो मसृणः वज्रतपनीययो-

पंजरुम्मिलियव्व मणिरयणथूभियाए | विकसियसयवत्तपुंडरीयतिलयरयणद्धचंदचित्ते णाणाम-
णिमयदामालंकिए अंतो बाहिं च सण्हे | वइरतवणिज्जरुइलवालुयापत्थडे सुहफासे सस्सिरीयरू-
वे पासाईए जाव पडिरूवे। तस्स | णं पासायवडिंसगस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे
जाव सीहासणं सपरिवारं च सेकेणट्ठे | णं भंते एवं वुच्चति चुल्लहिमवंतकूडे २ गोयमा चुल्लहिमवंते णा-
मं देवे महिड्ढीए जाव परिवसइ

र्णन्ययो रुचिरा मनोज्ञा या वालुका सा प्रस्त- | टः प्रस्तारो यस्य स तथा सुखस्पर्शः
रूप्य देहस्य श्रीर्यस्य स तथा सश्रीकं सशोभं रूपं यस्य स तथा पासाईए त्ति प्रासादीयश्चित्ताह्लादकरः जाव त्ति यावत्करणात्
दर्शनीयोऽभिरूपः प्रतिरूप इति संग्रहः तत्र दर्शनीयः पश्यतां चक्षुःश्रमाभावहेतुः अभिरू-
पो मनोज्ञः सर्वतः प्रतिबिम्बरूपो वा तस्स णमित्यादि तस्य प्रासादावतंसकस्यान्तर्मध्ये बहुसमरमणीयो भूमिभागः यावत् सिंहा-
सनं सपरिवारं सामानिकादिभद्रासनादिपरिवृतमित्यर्थः यावत्करणात् पक्षान्तरे तत्र आलिंगवर्णकवर्तिवाच्या
दिः शय्या च अस्य नाम्नः सार्थकतां पिपृच्छिषुराह से केणट्ठेणमित्यादि प्राग्वत् एवमग्रेऽपि एकोत्तर क्षुल्लहिमवत्कूटाधिकार इति
॥३४॥

जं०वृ०

व अथास्य कूटस्याधिपतेः राजधानीं दर्शयति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदंत क्षुल्लहिमवद्गिरिकुमारस्य देवस्य क्षुल्लहिमवती नाम्ना राजधानी प्रज्ञप्ता भगवानाह गौतम क्षुल्लहिमवत्कूटस्य दक्षिणेन तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिक्रम्य अन्यस्मिन् प्रज्ञापकाध्यासितात् जंबूद्वीपादपरे जंबूद्वीपे दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य तन्मध्ये प्रविश्य एत्थ णं ति अत्रांतरे क्षुल्लहिमवत्कूटस्य देवस्य क्षुल्लहिमवती नाम्ना राजधानी प्रज्ञप्ता अथास्या आयामाद्याह बारसेत्यादि द्वादशयोजनसहस्राणि आयामविष्कंभाभ्यां अतिदिशति एवमिति एवमनेनैव प्रकारेण विज

व कहि णं भंते चुल्लहिमवंतगिरिकुमारस्स देवस्स चुल्लहिमवंता नामं रायहाणी पण्णत्ता गो० चुल्लहिमवंतकूडस्स दक्खिणेणं तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीइवइत्ता अण्णं जंबुद्दीवं दीवं दक्खिणेणं बारसजोअणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थ णं चुल्लहिमवंतकूडस्स चुल्लहिमवंता नामं रायहाणी पण्णत्ता बारसजोअणसहस्साइं आयामविक्खंभेणं एवं विजयरायहाणीसरिसा भाणिअव्वा एवं अवसेसाणवि कूडाणं णेअव्वा वत्तव्वया आयामविक्खंभपरिक्खेवपासायदेवयाओ सीहासणपरिवारो

यदेवराजधानीसदृशी भणितव्या अवशेषाणामपि शेषकूटानां साम्यमतिदेशमाह एवं अवसेसाणवि त्ति एवमवशेषाणामपि कूटानां भरतादिकूटानां वक्तव्यता ज्ञातव्या व अथातिदेशवक्तव्यताया विषयमाह आयामेत्यादि आयामविष्कंभपरिक्षेपप्रासाददेवताः सिंहासनपरिवारः समाना अर्थेऽपि सदृशानां अर्थः अपि च यथा क्षुल्लहिमवत्कूटस्यायामादयः पंचयोजनशतादयोऽर्थाः तथा भरतादीनामपि कूटानां वक्तव्याः यथा क्षुल्लहिमवत्कूटे प्रासादावतंसकमध्ये सिंहासनादि कूटेषु उपलक्षणात् प्रासादावतंसकस्योच्चत्वादिकमुक्तं ॥

वं यथा क्षुल्लहिमवत्कूटाधिपतेः पल्योपमायुष्कस्य शेषाणामपि कूटाधिपतीनां यथा सामानिकसहस्रपरिवारस्तथा शेषाणामपीति अयमिति अर्थः सेकेणट्ठेणं भंते इत्यादिना प्रश्ननिर्वचनादि यथाऽन्यत्राऽन्यत्रापि तथा देवाणयत्ति देवानां क्षुल्लहिमवद्गिरिकुमारदेवप्रभृतीनां देवीनां चेलादेवीप्रभृतीनां राजधान्योऽपि तद्देवसत्काः इत्यर्थः सर्वेषामपि कूटानां स्वस्वसिद्धायतनकूटवर्जं परतः पूर्ववदवसेया तथैवं कहि णं भंते चुल्लहिमवंते वासहरपव्वए भरहकूडे णामं कूडे पण्णत्ते गो० इलादेवीकूडस्स पुरत्थिमेणं चुल्लहिमवंतकूडस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं चुल्लहिमवंते वासहरपव्वए भरहकूडे णामं कूडे पण्णत्ते पंचजोअणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं मूले पंचजोअणसयाइं विक्खंभेणं मज्झे तिण्णि अ पण्णत्तरे जोअणसए

परिक्खेवो अट्ठो देवाणय देवीणय रायहाणीओ णेअव्वाओ चउसु देवा चुल्लहिमवंतभरहहिमवयइरवेसमणकूडेसु सेसेसु देवयाउ व सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ चुल्लहिमवंते वासहरपव्वए २ गो० महाहिमवंतवासहरपव्वयं पणिहाय आयामउच्चत्तउव्वेहविक्खंभपरिक्खेवं पडुच्च

विक्खंभेणं उप्पिं अड्ढाइज्जे जोअणसए विक्खंभेणं ॥ मित्यादि सूत्रेण सर्वं वाच्यमिति व अथ कूटाधिपतीन् विकल्पविशेषेण तत्कारणमाह चउसु देवा इत्यादि चतुर्षु कूटेषु देवा अधिपतयस्तन्नामानः ज्ञातव्याः चुल्लेत्यादि क्षुल्लहिमवत्कूटे हिमवद्वैश्रमणलक्षणेषु देवानामपि नामानि कूटसदृशान्यवसातव्यानि सेसेसु त्ति शेषेषु इलादेवीकूटप्रभृतिषु कूटेषु देवताः देव्यः अधिपतय इत्यर्थः व अथायं वर्षधरः क्षुल्लहिमवान् कथमभिधीयत इति प्रश्नयन्नाह सेकेणट्ठेणमित्यादि अथ केनार्थेन भदंत एवमुच्यते क्षुल्लहिमवान् वर्षधरः क्षुल्लहिमवान् वर्षधर इत्यभिधीयते भगवानाह गौतम महाहिमवंतं वर्षधरपर्वतं प्रणिधाय प्रतीत्य अपेक्ष्य अयमर्थः आयामेत्यादि आयामोच्चत्वोद्वेधविष्कंभपरिक्षेपं प्रतीत्यापेक्ष्य हीनत्वाद्वर्षधरः

जं॰प्रा॰

ईषदिति ईषत् क्षुल्लतरपल्लवतरत्वं ह्रस्वतरत्वं मद्दाहिमवदपेक्षयार्द्धप्रमाणत्वात् तथा ह्रस्वतरत्वं आयामविष्कंभादिना महाहिमवदपेक्षयाऽल्पप्रमाणत्वात् चकारः सर्वत्र विशेषणसमुच्चयार्थः क्षुल्लहिमवंतेति क्षुल्लहिमवान्नाम देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवसति यावच्छब्दात् महद्युतिक इत्यादि तन्नार्थेन गौतम एवमुच्यते क्षुल्लहिमवान् वर्षधरोऽयमिति च तथाऽस्य शाश्वतत्वमप्यादर्शनं वर्णनमित्यादि अथास्य परमप्यादि सूत्रक्रमेणैवं क्षुल्लहिमवतः पर्वतस्य बहुमध्यदेशभागे पद्महृदः पद्मद्रहे णं कयाइ णासी ण कयाइ णत्थि ण कयाइ णभविस्सति भुविं च भवति य भविस्सइ

इ यिक्षुद्रतराश्चेव णीचतराश्चेव ह्रस्वतराश्च परिवसति सेतेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ॥ च क्षुल्लहिमवंत इत्यादेव महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठितीए तिक्षुल्लहिमवंतवासहरपव्वए च अदुत्तरं च णं गोयमा च कहिणं भंते जंबुद्दीवे हेमवए णामं वासे पण्णत्ते गोयमा महाहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स दक्खिणेणं क्षुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे दीवे हेमवए णामं वासे पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे पलियंकसंठाणसंठिए दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे च

अत्र अवसरप्राप्तं क्षुल्लहिमवंतवासहरपव्वयं च अथ क्रमप्राप्तं हेमवतवर्ष का ह्यानिरूप्यते कहि णमित्यादि क्व भदंत जंबूद्वीपे हेमवतवर्षं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम महाहिमवद्वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन क्षुल्लहिमवद्वर्षधरपर्वतस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वेण अत्रांतरे हैमवतं नाम वर्षं प्रज्ञप्तं प्राचीनप्रतीचीनायतं उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णं पर्यंकसंस्थानसंस्थितं द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टं च 	२५७

अथ हेमवतवर्षस्य विष्कंभादिविलक्षणः प्रथमं विष्कंभमाह दोण्णि अत्ति द्वे योजनसहस्रे एकं च पंचोत्तरं योजनशतं पंच चैकोनविंशतिभागा योजनस्य विष्कंभेन क्षुद्रहिमवत्क्षेत्रं च अथास्य बाहाप्रमाणमाह तस्स बाहेत्यादि तस्य हेमवतवर्षस्य बाहेति सर्वतः पश्चिमतश्च प्रत्येकमेकैकसद्भावेन द्वे बाहे निरूप्य क्षुल्लहिमवद्वर्षधरजीवाया हेमवतवर्षस्य जीवायावत् प्रवर्द्धमाने क्षेत्रे प्रदेशप्रमाणं करणेन बाहाप्रमाणं बहिः परिक्षिप्तौ प्रत्येकं षट्योजनसहस्राणि सप्त च पंचपंचाशदधिकानि योजनशतानि त्रीणि चैकोनविंशतिभागा योजनस्य आयामेन दैर्घ्येण एवं प्रमाणानयनप्रकारस्तु उद्धृत

च दोण्णि अट्ठाओ अणसदस्साइं पणवण्णा। उत्तरं जोअणसयं पंचय एगूणवीसतिभागे जोअणस्स विक्खंभेणं तस्सबाहापुरत्थिमपच्चत्थिमेणं च जोअ॰ णसहस्साइं सत्त य पणपण्णे जोअणसए तिण्णि अ एगूणवीसतिभाए जोअणस्स आयामेणं तस्स जीवा उत्तरेणं पाईणपडीणायया दुहओ लवण समुद्दं पुट्ठा॥

पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा सत्ततीसं जोअणसहस्साइं छच्च चउवत्तरे जोअणसए सोलस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स किंचिविसेसूणे आयामेणं॥ तस्स धणुं दाहिणेणं अट्ठतीसं जोअणसहस्साइं सत्त य चत्ताले जोअणसए दस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं॥

एवं कलामानमह हेमवतक्षेत्रे पुनः क्षुल्लहिमवत्सत्कात् अष्टात्रिंशत्सहस्राणि सप्तशतानि चत्वारिंशदधिकानि योजनानां कला दश च एषु एकोनविंशतिगुणितेषु कलाः सप्तलक्षाणि पंचसप्ततिसहस्राणि सप्तशतानि षष्ट्यधिकानि च तथा धनुःपृष्ठं दाहिणेणं इत्यादि सूत्रं सुगमं हेमवतः संबंधि पंचविंशतिसहस्राणि द्वे शते त्रिंशदधिके कलाश्च वर्गः करणीयः एवं प्रमाणं भवति एकत्रिंशत्कलाः पंचषष्टिः कलाः अन्यत्र कलाः षट्सप्ततिः लब्धं योजनानां सप्तत्रिंशत्सहस्राणि षट्शतानि चतुःसप्तत्यधिकानि षोडश च कलाः एतावत्प्रमाणा जीवा भवति च अथास्य जीवामाह तस्स जीवेत्यादि तस्य हेमवतवर्षस्य जीवा उत्तरेण पाचीनप्रतीचीनायता लवणसमुद्रं द्विधा स्पृष्टा इत्यादि

जं०प्रा०

पच्चत्थिमिल्लमित्यादि पश्चिमदिग्वर्तिनं यावत्स्पृष्टा पश्चिमलवणसमुद्रमित्यादि इह
ज्ञो अथ जीवाया योजनसंख्यामाह सत्ततीसमित्यादि सप्तत्रिंशद्योजनसहस्राणि षट्शतानि चतुःसप्तत्यधिकानि
षोडश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य किंचिद्विशेषोनान् ३७६७४ १६ आयामेन दैर्घ्येण अथास्य धनुःपृष्ठमा
ह तस्य धनुःपृष्ठं दक्षिणेन अष्टत्रिंशत् अष्टत्रिंशद्योजनसहस्राणि सप्त चत्वारिंशदधिकानि सप्तयो
जनशतानि दश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य तदपि परिक्षेपेण परिधिना ज्ञातव्यं किंच परिधितावानेवेत्यर्थः

पच्चत्थिमिल्लं जाव पुट्ठा सत्ततीसं जोअणसह स्साइं छच्च चउहत्तरे जोअणसए सोलस य एगूणवीसइभा
ए जोअणस्स ३७६७४ १६ किंचिविसे सू णं आयामेणं तस्स धणुपुट्ठं दाहिणेणं अट्ठतीसं जोअणस
हस्साइं सत्त य चत्ताले जोअणसए दस य प ० एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं । हेमवय
स्स णं भंते वासस्स केरिसए आगारभावप मो डोआरे पण्णत्ते गो० बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते एवं तइअ
अ समाणुभावो णेअव्वो, कहि णं भंते हेम वयवासे सद्दावई णामं वट्टवेअड्ढपव्वए पण्णत्ते गो० रोहिआ
ए महाणईए पच्चत्थिमेणं रोहिअंसाए महाणई०

। अथ हेमवतस्य स्वरूपं पृच्छति हेमवयस्स णमित्यादि हेमवतस्य
हैमवतवर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारः आकारः स्वरूपं भावाः पर्यायास्तेषां प्रत्यवतारः प्रत्यवतरणमाविर्भाव इत्यर्थः प्रज्ञप्त
इति भगवानाह गौतम बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः किंबहुनेत्यादि व्यक्तमाह तइअसमाणुभावो इति तृतीयसमाऽऽरकः
सुषमदुष्षमालक्षणः तदनुभावस्तद्वदस्य परिणामविशेषो ज्ञातव्यः । अथ तत्रस्थवृत्तवैताढ्यविषयं प्रश्नमाह कहि णमित्यादि
क्व भदन्त हैमवतवर्षे शब्दापाती नाम वृत्तवैताढ्यः प्रज्ञप्तः, भगवानाह गौतम रोहिताया महानद्याः पश्चिमेन रोहितां
शाया महानद्याः

२५८

पूर्वेण हैमवतवर्षस्य बहुमध्यदेशभागे प्रज्ञप्त इति अत्रान्तरे शब्दापाती नाम्ना वृत्तवैताढ्यः वृत्तवैताढ्यपर्वतो वृत्तवैताढ्यः
यतो वैताढ्यविशेषः सर्वः पर्वतः प्रज्ञप्तः, स चैकं योजनसहस्रमूर्ध्वमुच्चत्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि उद्वेधेन सर्वत्रस
मः पल्यंकसंस्थानसंस्थितः स्थालादारस्योपरितलं यावत् सर्वरत्नमय इति निर्देशविषयः एकयोजनसहस्रं आयामविष्कं

उत्तरिल्लेणं हेमवयवासस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं सद्दावई णामं वट्टवेअड्ढे पव्वए पण्णत्ते एगं जोअ
णसहस्सं उड्ढं उच्चत्तेणं अड्ढाइज्जाइं जोअणसयाइं उव्वेहेणं सव्वत्थसमे पल्लगसंठाणसंठिए एगं जोअणस
हस्सं आयामविक्खंभेणं तिण्णि जोअणसहस्साइं एगं च बावट्ठं जोअणसयं किंचिविसेसाहिअं परि
क्खेवेणं सव्वरयणामए अच्छे, से णं एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता सं
परिक्खित्ते वेइआवणसंडवण्णओ भाणिअव्वो, सद्दावइस्स णं वट्टवेअड्ढपव्वयस्स उव
रिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभाए पण्णत्ते, तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झ
देसभाए एत्थ णं महं एगे पासायवडिंसए पण्णत्ते बावट्ठिं जोअणाइं अद्धजोअणं च उड्ढं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोअ
णाइं कोसं च आयामविक्खंभेणं जाव सीहासणं सपरिवारं, से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ सद्दावई
वट्टवेअड्ढपव्वए २ गो० सद्दावइवट्टवेअड्ढे णं खुड्डाखुड्डिआसु म्भाभ्यां त्रीणि योजनसहस्राणि एकं च द्वाष
ष्ट्यधिकं योजनशतं किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण परिधिना सर्वात्मना रत्नमयः अच्छ इत्यादि प्राग्वत् । अथा
त्रत्यप्रासादस्योच्चत्वादि दर्शयति सद्दावइस्स णमित्यादि प्राग्वत्, नवरं शब्दापातिवृत्तवैताढ्यनाम्नोऽन्वर्थो
वक्तव्यः, अथ नाम्नोऽन्वर्थं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत्, भगवानाह गौतम शब्दापातिवृत्तवैताढ्ये क्षुद्रक्षु
द्रिकासु

जं०वृ०४

वापीषु यावद्बिलपंक्तिषु बहून्युत्पलानि पद्मानि शब्दापातिप्रभाणि शब्दापात्याकाराणि शब्दापातिवर्णानि शब्दापातिवर्णा-
भानि शब्दापातिवर्णस्येवाभा प्रतिभासो येषां तानि तथैव दिव्यैतन्नामप्रयः अनादिकालप्रवृत्तत्वाद्वा एतन्नामा शब्दापाती
देवोऽत्र महर्द्धिको यावन्महानुभावः च सेणमित्यादि स शब्दापाती नामालंकारः तत्र शब्दापातिवृत्तवैताढ्ये च त-
र्णां सामानिकसहस्राणामाधिपत्यं यावद्विहरतीत्यादि पलिओवमट्ठिईए परिवसइ पल्योपमस्थितिको यावत्परिवस-
ति यावत्करणात् महर्द्धिक इत्यादि राजधानी चास्य ज्ञातव्या अन्यत्र मंदरस्येत्यादि मंदरस्य पर्वतस्य दक्षिणतः

वावीसु जाव बिलपंतिसु बहवे उप्पलाइं पउमाइं सद्दावइप्पभाइं सद्दावइवण्णाइं सद्दावइवण्णा-
भाइं सद्दावई इत्थ देवे महिड्ढीए जाव महाणुभागे च सेणं तत्थ चउण्हं सामाणियसाह-
स्सीणं पलिओवमट्ठिईए जाव परिवसति रायहाणी अण्णंमि मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणे-
णाणं अण्णंमि जंबुद्दीवे च से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चति हिमवंते वासे २ गोयमा चुल्लहिम-
वंतमहाहिमवंतेहिं दुहओ समवगूढे णिच्चं हेमं दलइ णिच्चं हेमं पभासति॥

स्थितिर्नोऽपरस्मिन् जंबूद्वीपे द्वीपे च अथ हैमवतस्य वर्षस्य नाम्नो निमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् गोतम क्षुल्ल-
हिमवन्महाहिमवद्भ्यां वर्षधरपर्वताभ्यां द्विधा ततः समवगूढं ततः प्रतिसमित्यर्थः यथाक्रमं दक्षिणोत्तरयोः पार्श्वयोः
रुतसामर्यादीकृतमित्यर्थः ततश्च हिमवतोरिदं हैमवतं यद्वा हैमं सुवर्णं प्रशस्तं नित्ययोगित्वाऽस्यास्तीति हिमवत् हिमव-
देव हैमवतं प्रज्ञादेराकृतिगणत्वात् प्रज्ञादिभ्य इति स्वार्थिकेऽणि प्रत्यये साम्प्रतं तेन नामनिमित्तं अथ नाम नियमेन क्षेत्राक्षिय-
रमाह णिच्चं हेमं दलइ नित्यं हेमं ददाति नित्यं क्षेत्रस्वभावात् आसनदानादिना प्रयच्छतीव तथा हेमबहुलत्वात् तयोः पार्श्वयोः कनक-
मयवर्षधरसद्भावात् हेमबहुल-

तथा नित्यं हेम प्रकाशयतीव अयं भावः तत्र युगलधर्मिकाणां मनुष्याणामुपवेशनशयनादिना उपयोगयो-
ग्याः कनकमया बहवः शिलापट्टकाः संति प्रत्यन्तिवासयोगलिकमनुष्याः तत्र स्वदेशमानादारिणो हेममयान् नि-
व अतएव एतदेव तथाविधसनादानं प्रकाशयतीव नाम अथ हैमवतनामा देवो यावत्पल्योपमस्थितिकः प-
रिवसति सेतेणट्ठेणं इति निगमनसूत्रं प्राग्वत् च अथ यथोद्दिष्टक्रमायातं हैमवतवर्षदक्षिणस्यां समस्ति महाहिमवान् कस्मिन्निति प्रश्न

तिस्सा हेमपमाणहेमवए एत्थ देवे जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ हेमव-
ए वासे २ च कहि णं भंते जंबुद्दीवे २ महाहिमवंते णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते गोयमा हरिवासस्स दाहिणे-
णं हेमवयस्स वासस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्द-
स्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे २ महाहिमवंते णामे वासहरपव्वए पण्णत्ते पाईणपडि-
णायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे पलियंकसंठाणसंठिए दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरत्थिमिल्लाए को-
डीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे दो जोयणस-
याइं उड्ढं उच्चत्तेणं पण्णासं जोयणाइं उव्वेहेणं चत्तारि जोयणसहस्साइं दोण्णि य दसुत्तरे जोयणसए दस य ए-
गूणवीसइभाए जोयणस्स विक्खंभेणं तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं णव जोयणसहस्साइं॥

अथ महाहिमवन्तं वर्णयति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रे प्राग्वत् नवरं अस्योच्चत्वादि द्वे योजनशते ऊर्ध्वोच्चत्वेन पंचा-
शतं योजनान्युद्वेधेन चत्वारि योजनसहस्राणि द्वे दशोत्तरे योजनशते दश चैकोनविंशतिभागा ४२१० कला १० योजन-
स्य विष्कम्भेन तस्य बाहा इति तस्य बाहे पूर्वपश्चिमायां दिशि तयोः परिमाणं तावत् नव योजनसहस्राणि

द्वे च षट्सप्तत्यधिके योजनशते नव चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य अर्द्धभागं च ९२७६ कला ९ अर्द्धं च आयामेन।
जं॰प्रा॰ तस्सेति तस्य महाहिमवतो जीवा उत्तरत उत्तरदिग्वर्त्तिनी प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा उत्तरस्मिन्नित्याद्य-
त्रि प्राग्वत् अथ तस्याः प्रमाणमाह तेवन्नमिति त्रिपञ्चाशतं योजनसहस्राणि नवैकत्रिंशदधिकानि योजनशतानि
षट् चैकोनविंशतिभागान् ५३९३१ कला ६ योजनस्य किञ्चिद्विशेषाधिकान् आयामतः तस्य धणुत्ति तस्य महाहि-

दोण्णि अ बावन्ने जोअणसए नव य एगूणवीसइभाए जोअणस्स अद्धभागं आयामेणं तस्स जीवा उत्त-
रेणं पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमु-
द्दं पुट्ठा पच्चत्थिमिल्लाए जाव पुट्ठा तेवन्नं जोअणसहस्साइं नव य एगतीसे जोअणसए छच्च एगूणवीस-
इभाए जोअणस्स किंचिविसेसाहिआ आयामेणं तस्स धणुं दाहिणेणं सत्तावन्नं जोअ-
णसहस्साइं दोण्णि अ तेणउए जोअणसए दस य एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं रु-
अगसंठाणसंठिए सव्वरयणामए अच्छे उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहिं वणसंडेहिं
अ परिक्खित्ते महाहिमवंतस्स णं वासहरपव्वयस्स उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पं० णाणाविहपंचवण्णे-
हिं मणीहि अ तणेहि अ उवसोभिए

भवति धनुः पृष्ठं दक्षिणतः सप्तपञ्चाशतं योजनसहस्राणि द्वे त्रिनवत्यधिके
योजनशते दश चैकोनविंशतिभागान् ५७२९३ कला १० योजनस्य परिक्षेपेण रुचकसंस्थानसं-
स्थितः सर्वरत्नमय इत्यादि प्राग्वत् अथास्योपरितनभूमिवर्णनायाह महाहिमवंतस्सेत्यादि महाहिमवतो वर्षधरपर्वतस्य २६०
उप्पिं ति उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः नानाविधपंचवर्णैर्मणिभिस्तृणैश्चोपशोभितः ।

जाव आसयंति सयंति त्ति यावदासते शेरते च यावत्करणान्तर्गतानि ताद्वाद्वानां वर्णकः प्राग्वत् सोऽवसेयः तस्स णमि-
त्यादि तस्य महाहिमवतो बहुमध्यदेशभागे अत्रान्तरे एको महापद्मह्रदो नाम ह्रदः प्रज्ञप्तः तस्यायामाद्याह दो जोअणेत्यादि
द्वे योजनसहस्रे आयामतः एकं योजनसहस्रं विष्कम्भतः दश योजनान्युद्वेधेन अच्छः रजतमयकूलः शेषं समासवत् यावत् रजतम-
यकूल इति एवमिति अनेन प्रकारेण आयामविष्कम्भविहीना या चैव पद्मह्रदस्य वक्तव्यता सा चैव ज्ञातव्या आयामविष्कम्भ-

जाव आसयंति सयंति अ तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे महापउमद्दहे णामं दहे पण्णत्ते दो जो-
अणसहस्साइं आयामेणं एगं जोअणसहस्सं विक्खंभेणं दस जोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे रययामय-
कूले एवं आयामविक्खंभविहूणा जा चेव पउमद्दहस्स वत्तव्वया सा चेव णेअव्वा पउमप्पमाणं
दो जोअणाइं अट्ठो जाव महापउमद्दहवण्णाभाइं हिरी अ इत्थ देवी जाव पलिओवमट्ठिई-
या परिवसति से तेणट्ठेणं गो० एवं वुच्चति अदुत्तरं च णं गो० महापउमद्दहस्स सासए णामधि-
ज्जे पण्णत्ते जं ण कयाइ णासि ३ तस्स णं महापउमद्दहस्स दक्खिणिल्लेणं तोरणेणं रोहि-
आ महाणई पवूढा समाणी सोलस पंचुत्तरे जोअणसए इदं च वर्षधरसंबंधिनां ह्रदानां वर्षधरो-

च्छ्रयदशांशेनोद्वेधत्वात् स्वदैर्घ्यप्रमाणार्द्धविस्तारत्वाच्च अत एव पद्मप्रमाणे विशेषमाह पउमप्पमाणमिति पद्मप्रमाणं द्वे यो-
जने आयामविष्कम्भाभ्यां बाहल्यमपि द्विगुणं तत्परिवारपद्मप्रमाणमपि तस्याः देवीसमानत्वाद्योग्यमेव ज्ञेयमन्य-
त्सर्वं अर्थः पद्मह्रदवद्वक्तव्यः नवरमिह ह्रीर्देवीति च अथ नित्यनामताह सेतेणट्ठेणमित्यादि प्राग्वत् च अथ महापद्मह्रददक्षिणद्वा-
या रोहितानद्या वक्तव्यतामाह तस्स णमित्यादि तस्य महापद्मह्रदस्य दाक्षिणात्येन तोरणेन रोहितानदी प्रव्यूढा सती षोडश पं-

MEMORIAL

उंमाढ़।

वोत्तराणि योजनशतानि पंच चैकोनविंशतिभागान् दक्षिणाभिमुखी पर्वतेन गत्वा महता घटमुखप्रवर्त्तितेन मुक्तावलीहारसं-
स्थितेन सातिरेकयोजनशतद्वयप्रमाणेन प्रपातेन प्रपतति रोहिता महानदी यतः प्रपतति अत्र महत्येका जिह्विका प्रज्ञ-
प्ता सा जिह्विका योजनमायामतः अर्द्धत्रयोदशयोजनानि विष्कम्भतः क्रोशमेकं बाहल्येन मगरमुहविउट्टेति विवृतमकरमुख-
संस्थानसंस्थिता सर्वात्मना वज्रमयी स्वच्छा रोहिता महानदी यत्र प्रपतति अत्र रोहिताप्रपातकुंडं नामा कुंडं प्रज्ञप्तं किं-

पंच य एगूणवीसइभागे जोअणस्स दाहिणाभिमुही पव्वएणं गंता महया घडमुहपवत्तिएणं मुत्तावलिहारसंठिएणं
साइरेगदुजोअणसइएणं पवाएणं पवडइ रोहिआ णं महाणई जओ पवडइ इत्थ णं महं एगा जिब्भिआ
पं० सा णं जिब्भिआ जोअणं आयामेणं अद्ध तेरसजोअणाइं विक्खंभेणं कोसं बाहल्लेणं मगरमुहवि-
उट्टसंठाणसंठिआ सव्ववइरामई अच्छा रोहिआ णं महाणई जहिं पवडइ इत्थ णं महं एगे रो-
हिअप्पवायकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सवी सं जोअणसयं आयामविक्खंभेणं पण्णत्ते तिण्णि असीए जो-
अणसए किंचिविसेसूणे परिक्खेवेणं दस जोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे कुंडवण्णओ वइरतले
वट्टे समतीरे जाव तोरणा।

प्रमाणमित्याह सवीसमित्यादि सविंशं विंशत्यधिकं योजनशतमायामविष्कम्भाभ्यां त्रीणि
शीत्यधिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषोनानि परिक्षेपेण दशयोजनान्युद्वेधेन अच्छेइत्यादि प्राग्वत् च अतिदिशति
कोववण्णओत्ति यो गंगाप्रपातकुंडस्याधिकारोक्तः स एव वर्णकस्तोरणवर्ज्जोऽत्रापि वक्तव्यः स चैवं वइरामए कुंडे वइरामयपासा-
णे तुहोत्तारस्तुत्तारे इत्यादि वइरतले इति वज्रतले तदुपलक्षितानि विशेषणानि सुत्रसंगृहीतानि यावत्पदादी-
नि वट्टे इति वृत्तं समतीरे जाव तोरणा इति यावत्करणात् तत्र तोरणवर्णकः॥ २६१

णं सीअलजले इत्यादि तत्र तोरणानामपि महत्या इति वर्णनपर्यन्तं वक्तव्यं च अत्र त्रकुंडस्य दक्षिणेन द्वारं तस्मात्
मित्यादि सुगमं सर्वं द्वीपः प्रमाणतः कियानित्याह सोलसत्ति षोडशयोजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां सातिरेकाणि पंचाशतं योज-
नानि परिक्षेपेण द्वौ क्रोशावुच्छितो जलान्तात् शेषं प्राग्वत् भवणमित्यादि सर्वैकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनषण्डेन
परिक्षिप्त इति शेषः च रोहिअदीवस्स णमित्यादि रोहितद्वीपस्योपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः तस्य णंति तस्य

रणा च तस्स णं रोहिअप्पवायकुंडस्स बहुमज्झदेसभाए इत्थ णं महं एगे रोहिअद्दीवे णामं दीवे पण्णत्ते सोल-
सजोअणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगा इं पंणासं जोअणाइं परिक्खेवेणं दो कोसे ऊसिए जलंता-
ओ सव्ववइरामए अच्छे च से णं एगाए प उमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं रोहिअदीवस्स
णं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स बहुमज्झदेसभा-
गे एत्थ णं महं एगे भवणे पण्णत्ते कोसं आ यामेणं सेसं तं चेव पमाणं च अट्ठो अ भाणिअव्वो तस्स
णं रोहिअप्पवायकुंडस्स दक्खिणिल्लेणं तो रणेणं रोहिआ महाणई पवूढा समाणी हेमवयं वासं एज्जेमा-
णी २ सद्दावति वट्टवेअड्ढपव्वयं अद्धजोअणेणं असंपत्ता पुरत्थाभिमुही आवत्ता समाणी हेमवयं वासं॥

तथा तस्य बहुसमेत्यादि सुगमं सेसंतिशेषं तदेव गंगादेवीसत्कभवनस्येव प्रमाणं चेति प्रमाणं च क्रोशमायामेणमित्या-
दि अट्ठोअत्ति अर्थश्च नामनिमित्तं च सेकेणट्ठेणं इत्यादि यावत् शाश्वतनामधेयमित्यादि प्राग्वत् च तस्स णं रोहि-
अ इत्यादि तस्य रोहिताप्रपातकुंडस्य दाक्षिणात्येन तोरणेन रोहिता महानदी प्रव्यूढा सती हैमवतं वर्षं एज्जेमाणित्ति प्रा-
प्नुवन्ती शब्दापातिनं वृत्तवैताढ्यपर्वतं अर्द्धयोजनेनासंप्राप्ता पूर्वाभिमुखी आवृत्ता सती हैमवतं क्षेत्रं॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जं०प्र०। वादेवीसंबंधि गंगादेवीद्वीपवक्तव्यतावत् परंतु मयपराहत्यादि अत्रोत्तरं अथ सूत्रम्: तस्स णं महापउमद्दहस्स दाहिणिल्लेणं तोरणेणं ए
कं चेव दक्खिणत्ताभिमुही पवूढा समाणी सोलस पंचुत्तरे जोयणसए पंच य एगूणवीसइभाए जोयणस्स दाहिणाभिमुही पव्वएणं गंता महया घडमुहपवत्तएणं
उस्स उत्तरिल्लेणं उत्तरदिग्वर्तिना तोरणेन यावत्प्रवृत्ता सती दक्षिणाभिमुखं पर्वतेन गत्वा पर्वतं यावत् विस्तीर्णा इति विष्कम्भ इति
वैताढ्यं योजनानां सप्तोत्तरानि योजनानि अर्धयोजनं च दक्षिणदिशि स्पृष्ट्वा पश्चिमाभिमुखी आवृत्ता सती दक्षिणाभिमुखं वर्षार्धं यावत् विस्तीर्णा प्रपातेन द्वीपं वा जलावास
लिलास्पदात्रिःसरणात्मका अधोजगतीं विदार्य पश्चिमे लवणसमुद्रे संप्राप्नोति नतु दक्षिणे वर्षे दृष्टव्येति व्याख्या

सयणिज्जे अट्ठो अत्ताणि अट्ठो व तस्स णं दहस्स दक्खिणिल्लेणं तोरणेणं जाव पवूढा
समाणी दाहिणाभिमुही पव्वएणं विउव्वर्धं वइरामइए जिब्भिआए उप्पला पउमलिसुही आव
त्तासमाणी दाहिणाभिमुही दाविसयमाणी रोहिअप्पवायकुंडे सलिलासहस्सेहिं समग्गा अहे जगतिं दा
लइत्ता पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं समप्पेति व दक्षिणाणं महाणदी पवहे पणवीसं जोअ
णाइं विक्खंभेणं अद्धजोअणं उव्वेहेणं तदा याणंतरं च णं मायाए २ परिवुड्ढमाणी २ मुहमूले अड्ढा
इज्जाइं जोअणसयाइं विक्खंभेणं॥

ति नामासमाप्ति यद्गगमः जंबुद्दीवस्स पव्वयस्स उत्तरदाहिणेणं हिरण्ण
रम्मएसु वासेसु दो वट्टवेयड्ढपव्वया पण्णत्ता बहुसमजाव मंधावता विअमालवंतपरिआगावेति इत्यादौ तत्राजत्रिंशद्वि
कतायातिनाम्नो महानदी वीचिनासेदके केतिता स्पर्शे व सर्वदक्षिणतायाम दानपाप्रवाहादौ विष्कम्भाय व
दक्षिणोत्तराणि त्यादि दक्षिणोत्तरा महानदी प्रवाहो पंचविंशतियोजनानि विष्कम्भेन अर्धयोजनमुद्वेधेन तदाणं
तरं ति तदनंतरं मात्रया २ परिवर्धमाना २ तु॥ स्वेमस्तु २ प्रवेशे अर्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भत

पंचयोजनानि अर्धयोजनं उत्सेधयोः पार्श्वयोर्द्वयोः पद्मवरवेदिकाभ्यां वनषण्डाभ्यां च संपरिक्षिप्तः इति व अथ महाहिमव
ति कूटसंख्यापरिज्ञानाय प्रश्नयति महाहिमवंते णं भंते इत्यादि प्रश्नसूत्रम्ः भगवानाह गौतम अष्टौ कूटानि तंजहे
त्यादि तद्यथा सिद्धायतनकूटं १ महाहिमवत्कूटं २ हेमवतकूटं ३ रोहिताकूटं ४ ह्रीकूटं ५ हरिकांताकूटं ६ हरिवर्षकू
टं ७ वैडूर्यकूटं ८ चेति अथ कूटानां विष्कम्भादिपरिज्ञानायातिदेशमाह एवं चुल्लेत्यादि एवं क्षुल्लहिमवत्कूटानां या
वक्तव्यता प्रमाणादिविषये सैवेति सैवात्र परिज्ञातव्या नत्वेवं कहिणं भंते महाहिमवंते वासहरपव्वए सिद्धायत

पंचजोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं पण्णत्ते दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहि अ वणसंडेहिं संपरिक्खित्ता व
महाहिमवंते णं भंते वासहरपव्वए कति कूडा पण्णत्ता गो अट्ठ कूडा पण्णत्ता तंजहा सिद्धायतणकू
डे महाहिमवंतकूडे हेमवयकूडे रोहिअकूडे हिरिकूडे हरिकंताकूडे हरिवा
सकूडे वेरुलिअकूडे एवं चुल्लहिमवंतकूडाणं जा चेव वत्तव्वया सच्चेव णेअव्वा व से केण
ट्ठेणं भंते एवं वुच्चति महाहिमवंते वासहरपव्वए गो महाहिमवंते णं वासहरपव्वए चुल्लहिमवंत
वासहरपव्वयं पणिहाय आयामुच्चत्तोव्वेहविक्खंभपरिक्खेवेणं महंततराए चेव दीहतराए चेव

यणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते इत्यादि व अथ नामप्रश्नः से केणट्ठेणं भंते इत्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम महा हिमवंतं णं ति महाहिमवान् वर्षधरपर्वतः क्षुल्लहिमवद्वर्षध
रपर्वतं प्रणिधाय प्रतीत्य तदपेक्ष्य आयामोच्चत्वेति आयामोच्चत्वोद्वेधविष्कम्भपरिक्षे
पेण आयामादिभिः महत्तरश्च दीर्घः तरश्च महाहिमवांस्तु महाहिमवान्

ज्ञप्ता अत्राधिकृतवर्षधरे ह्रदावसरर्द्धिकोयावत्परिवसति सेतेणट्ठेणमित्यादि निगमनवाक्यमध्याहार्यं ॥ अथानुक्रम-
प्राप्तस्य हरिवर्षक्षेत्रस्य स्वरूपं जिज्ञासुः पृच्छति कहिणं भंते इत्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गौतम निषधस्य नि-
षधस्य वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन महाहिमवद्वर्षधरस्य पर्वतस्य उत्तरेण पुरत्थिमेत्यादि प्राग्वत् अथ विष्कं-
भमाह अष्टौ योजनसहस्राणि चत्वारि चैकविंशानि एकविंशत्यधिकानि योजनशतानि एकं चैको-

महाहिमवंते इत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसति ॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवे दीवे हरिवासे णामं वासे
पं० गो० णिसहस्स वासहरपव्वयस्स दक्खि-णेणं महाहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरेणं पुरत्थि-
मलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं प-च्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दी-
वे दीवे हरिवासे णामं वासे पं० एवं जाव पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणस-
मुद्दं पुट्ठे अट्ठ जोअणसहस्साइं चत्ता-रि अ एक्कवीसे जोअणसए एक्कं च एगूणवीसति-
भागं जोअणस्स विक्खंभेणं तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं तेरस जोअणसहस्साइं तिण्णि अ
एगसट्ठे जोअणसए छच्च एगूणवीसतिभागे जोअणस्स अद्धभागं च आयामेणं तस्स जीवा उत्तरेणं पाई-
णपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरत्थिमपच्चत्थिम जाव पुट्ठा

नविंशतिभागं योजनस्य विष्कम्भेन ॥
तस्येति तस्य हरिवर्षस्य बाहा प्रागपरतः प्रत्येकं त्रयोदश योजनसहस्राणि त्रीणि चैकषष्ट्यधिक-
शतानि योजनशतानि सार्द्धान् षट् चैकोनविंशतिभागान् आयामेनेत्यर्थः तस्य हरिवर्षस्य जीवा उत्तरतः
प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा पुरत्थिमेत्यादि प्राग्वत्

त्रिसप्ततिं योजनसहस्राणि नव चैकोत्तराणि योजनशतानि सप्तदश चैकोनविंशतिभागान् सार्द्धान् योजनस्याया-
मतः तस्य त्रितस्य धनुःपृष्ठं दक्षिणतश्चतुरशीतिं योजनसहस्राणि षोडश च योजनानि चतुरश्चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य प-
रिक्षेपेण ॥ अथ हरिवर्षक्षेत्रस्याकारादिपरिज्ञानाय प्रश्नयति हरिवासस्स णमित्यादि हरिवर्षस्य भदन्त कीदृश आकारभा-
वप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः इत्यादि सर्वं सुषमावर्णकवत् तथापि सुषमारकस्य मानं अत एव एवं जो सुसमाए अणुभावो सोऽववक्तव्य

तिचत्तारि जोअणसहस्साइं नवय एगुत्तरे जोअणसए सत्तरस य एगूणवीसतिभागे जोअणस्स अद्धभागं च आ-
यामेणं तस्स धणू दाहिणेणं चउरासीइं जो-अणसहस्साइं सोलस जोअणाइं चत्तारि अ एगूणवीसतिभा-
गे जोअणस्स परिक्खेवेणं ॥ हरिवासस्स णं भंते वासस्स केरिसए आगारभावपडोआ-
रे पण्णत्ते गोअमा बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव मणीहिं तणेहि अ उवसोभिए एवं मणीण
य तणाण य वण्णो गंधो फासो सद्दो अ भाणि-अव्वो हरिवासे णं वासे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे खुड्डा खुड्डि-
आओ एवं जो सुसमाए अणुभावो सो चेव अ-परिसेसो वत्तव्वो ॥ कहि णं भंते हरिवासे विअडावई णामं व-
ट्टवेअड्ढपव्वए पण्णत्ते गो० हरीए महाणईए पच्चत्थिमेणं हरिकंताए ॥

निदेशानतिगमनाभिधानं चैवं यथा सु-
षमाख्ये मनुष्याणां सततं यत्सुखायाः प्रथमसंहननसंस्थानाः षट्चतुःसहस्रोच्छ्रिता द्विपल्योपमायुषः कल्पद्रुफलसंतुष्टाः स्वर्गगामिनो-
ऽल्पकषायाः निरुजाः देवकुमारोपमाः सदावस्थितयौवनाः अष्टाविंशत्यधिकशतसंख्यपृष्ठकरंडकाश्चतुःषष्टिदिनापत्य-
पालकाः इत्यादि तथा हरिवर्षक्षेत्रेऽपीति ॥ अथ हरिवर्षवर्षे हरिकान्तानदीवर्तिनो विकटापातिनाम्ना वृत्तवैताढ्योऽस्ति
स्थितः स वक्तव्य इति प्रश्नयति कहिणं भंते इत्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गौतम हरिनदीनाम्नो महानद्याः पश्चिमेन

रिकान्तायाः महानद्याः पूर्वेण हरिवर्षस्य वर्षस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्रान्तरे विकटापाती नाम्ना वृत्तवैताढ्यपर्वतः प्रज्ञप्तः अतिदेशमाह एवं जो चेव त्ति एवमनुनाप्रकारेण य एव शब्दापातिनो वृत्तवैताढ्यस्य विष्कम्भोच्चत्वोद्वेधपरिक्षेपसंस्थानवर्णव्यासः वक्तव्यताप्रासादवतंसकादि संग्रहः सोऽपि च स एव विकटापातिनोऽपि ज्ञातव्यः च अयं विशेषमाह णवरि त्ति इदं वरमयं विशेषः अरुणो नाम्ना देवोऽस्य स्वामी तिगमं सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ इत्यादिना प्रश्ननिर्वचनं

महाणईए पुरच्छिमेणं हरिवासस्स वासस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं विअडावती णामं वट्टवेअड्ढपव्वए पण्णत्ते एवं जो चेव सद्दावइस्स विक्खंभुच्चत्तुव्वेह परिक्खेवसंठाणवण्णावासो अ सो चेव विअडावइस्स वि णो अट्ठो णवरं अरुणो देवो पउमाइं जाव विअडावइवण्णाइं अरुणो अ इत्थ देवे महिड्ढीए एवं जाव दाहिणेणं रायहाणी णेअव्वा च से केणट्ठेणं भंते हरिवासे वासे गो हरिवासे णं वासे मणुआ अरुणा अरुणोभासा सेआ णं संखतलसन्निगासा हरिवासे इत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठितीए परिवसति से तेणट्ठेणं गो एवं वुच्चइ च कहिणं भंते।

पद्मानि तत्रेति शेषः यावद्विकटापातिवर्णाभानि अरुणश्चात्र देवो महर्द्धिकः एवं यावद्दक्षिणेन राजधानी सर्वोक्तस्वरूपा ज्ञातव्या सेतेणट्ठेणमित्यादि निगमनवाक्यं वाच्यादार्यं च अथ हरिवर्षनामनिमित्तं पृच्छति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः उत्तमः भगवानाह गौतम हरिवर्षे वर्षे मनुजाः अरुणाः अरुणावभासाः श्वेता णमित्यलंकारे शंखतलसन्निकाशाः अतिनिर्मलाः हरिवासमिह हरिवर्षनामा चात्र पल्योपमस्थितिको महर्द्धिको देवः परिवसति सेतेणट्ठेणमिति प्राग्वत् च अथ हरिवर्षे निषधवर्षधरं तस्या दिशि ... पृच्छति कहिणं भंते

इत्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गौतम महाविदेहवर्षस्य दक्षिणेन हरिवर्षस्योत्तरेण पूर्वलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वेण एत्थ णं ति अत्रान्तरे जम्बूद्वीपे द्वीपे निषधनामा वर्षधरपर्वतः प्रज्ञप्तः प्राचीनप्रतीचीनायतः उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णः द्विधेत्यादि प्राग्वत् अथास्योच्चत्वाद्याह चत्वारि चत्वारि योजनशतान्यूर्ध्वोच्चत्वेन चत्वारि गव्यूतशतान्युद्वेधेन षोडशयोजनसहस्राणि अष्टौ द्विचत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि द्वौ चैकोनविंशतिभागौ योजनस्य

जंबुद्दीवे दीवे णिसहे णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते गो महाविदेहस्स वासस्स दक्खिणेणं हरिवासस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे दीवे णिसहे णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरत्थिमे जाव पुट्ठे चत्तारि जोअणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं चत्तारि गाउअसयाइं उव्वेहेणं सोलस सहस्साइं अट्ठ य बायाले जोअणसए दोण्णि अ एगूणवीसइभाए जोअणस्स विक्खंभेणं तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं वीसं जोअणसहस्साइं एगं च पणवं जोअणसयं दोण्णि अ एगूणवीसतिभागे जोअणस्स अद्धभागं च आयामेणं च तस्स जीवा उत्तरेणं जाव चउणउतिं जोअणसहस्साइं एगं च छप्पन्नं जोअणसयं दोण्णि अ एगूणवीसतिभागे जोअणस्स आयामेणं

बाहा पौरस्त्येन पश्चिमेन च वक्रोऽध्याहार्यः विंशतियोजनसहस्राणि एकं च पंचषष्टिअधिकं योजनशतं द्वौ चैकोनविंशतिभागौ सार्धौ योजनस्य आयामतः च तस्य जीवेति तस्मान्निषधवर्षधरस्य जीवा उत्तरेण उत्तरदिग्वर्तिनी जीवेति यावत् चतुर्नवतियोजनसहस्राणि एकं च षट्पंचाशदधिकं योजनशतं द्वौ चैकोनविंशतिभागौ योजनस्यायामतः यावत्करणात् पाईणपडीणायतेत्यादि सूत्रं च

Dr. BHAU DAJI ...

जं॰प्रा॰वृ॰

तस्स णं णिसहस्सेत्यादि तस्य निषधस्य दक्षिणेन एकं योजनशतसहस्रं लक्षमित्यर्थः चतुर्विंशतिं च योजनसहस्राणि त्री-
णि च षड्विंशत्यधिकानि योजनशतानि नव चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण सम्पूर्णानि सर्वकसंस्था-
नसंस्थितः सर्वत्रिसर्वात्मना तपनीयरक्तसुवर्णमयः अच्छेत्यादि प्राग्वत् ॥ तीसे णमित्यादि सर्वं तिपर्यन्तं सुगमं ॥

॥ तस्स णं णिसहस्स दाहिणेणं एगं जोअणसयसहस्सं चउवीसं च जोअणसहस्साइं तिण्णि अ बायाले जोअण-
सए नव य एगूणवीसइभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं सव्वरयणामए सव्वतवणिज्जमए अच्छे उत्तरपा-
सिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहि अ वणसंडेहिं जाव परिक्खित्ते ॥ णिसहस्स णं वासहरपव्व-
यस्स उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव आसयंति सयंति ॥ तस्स णं बहुस-
मरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे तिगिंछिद्दहे णामं दहे
पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे चत्तारि जोअणसहस्साइं आयामेणं दो जोअणसहस्साइं विक्खंभेणं
दस जोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे सण्हे रययामयकूले ॥ तस्स णं तिगिंछिद्दहस्स चउद्दिसिं
चत्तारि तिसोवाणा एवं जाव आयामविक्खंभविहूणा जा चेव महापउमद्दहस्स ॥

॥ तस्स णमित्यादि इह तिगिंछिर्नाम महानदी किं गिरौ नामा प्राग्वत् उक्तमः पाईणमिति प्राचीनप्रतीचीनायतः उदी-
णन्ति उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णः चत्वारि योजनसहस्राण्यायामतः द्वे योजनसहस्रे विष्कम्भतः दश योज-
नान्युद्वेधेन अच्छः श्लक्ष्ण इत्यादि प्राग्वत् रजतमयकूलः ॥ तस्स णमित्यादि तस्य तिगिंछिद्दहस्य चतुर्दिशिं
चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि जाव त्ति यावदायामविष्कम्भविहीना जा चेव महापद्मद्रहस्य ॥ २६६

वक्तव्यता सैव तिगिंछिद्दहस्यापि वक्तव्यता आयामविष्कम्भाभ्यामन्यत्र प्रायस्तुल्यत्वमित्यर्थः अथ पद्मप्रमाणमतिदिशति तं-
चेव त्ति तदेव पद्मद्रहगतमेव पद्मानां वलयषट्कसम्बन्धिनां प्रमाणं संख्यालक्षणं नवरं श्रीयामादिलक्षणं यतः तिगिंछिद्र-
हस्य मध्ये धृतिदेव्याः पद्मं तच्च चत्वारि योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां अष्ट योजनानि बाहल्यतः परिक्षेपसूत्रं वाच्यो-
त्तरं पद्मशतं तदर्धप्रमाणं शेषपद्मवक्तव्यता सर्वापि पद्मद्रहवद्वक्तव्या निर्देशसमासह्नोऽर्थोऽतिसंक्षेपेणो-
णमित्यादि नामनिमित्तपरिज्ञानार्थं सूत्रं सुगमं नवरं तिगिंछिर्वत्स्मादिप्राग्वत् यावत् तिगिंछिवर्णानि यावच्छब्दात् जाइं तत्थ उप्पलाइं सह-

वत्तव्वया सा चेव तिगिंछिद्दहस्सवि वत्तव्वया ते चेव पउमद्दहप्पमाणं अट्ठो जाव तिगिंछिवण्णाइं धिती अ-
त्थ देवी पलिओवमट्ठिईया परिवसइ से तेणट्ठेणं ॥ तस्स णं तिगिंछिद्दहस्स दक्खिणिल्लेणं तोरणे-
णं हरी महाणई पवूढा समाणी सत्त जोअणसहस्साइं चत्तारि अ एगवीसे जोअणसए एगं च
एगूणवीसइभागं जोअणस्स दाहिणाभिमुही पव्वएणं गंता महया घडमुहपवत्तिएणं जाव सा-
तिरेगचउजोअणसइएणं पवाएणं पवडइ एवं जा चेव हरिकंतावत्तव्वया सा चेव हरीएवि णेअव्वा

त्यादि संग्रहः ॥ अथ तिगिंछिद्दहान्निर्गता या हरिनदी तत्स्वरूपमाह तस्स णं तिगिंछीत्यादि तस्य तिगिंछिद्रहस्य दक्षिणेन
तोरणेन हरिर्महानदी प्रव्यूढा सती सप्त योजनसहस्राणि चत्वारि चैकविंशानि एकविंशत्यधिकानि योजनशतानि
एकं चैकोनविंशतिभागं योजनस्य दक्षिणाभिमुखी पर्वतेन गत्वा महता घटमुखप्रवर्त्तितेन यावत्सातिरेक-
योजनशतिकेन प्रपातेन प्रपतति अथ हरिनद्याः स्वरूपप्रदर्शनायातिदेशमाह एवं जा चेवत्ति एवं अनेन
रूपप्रकारेण यैव हरिकान्ताया वक्तव्यता सैव हरिनद्या अपि ज्ञातव्या अयमतिदेशः स्वविषयव्यक्तिमादर-

जं०प्रा० जिब्भियेत्यादि जिह्विकायाः आकारवाक्यस्य लोपः जंबुद्वीपस्य लवणस्य तद्वेदिकायाः चलच्चपलावर्तादिकानाम् लक्षणं आयामविष्कंभादि अर्द्धयोजनविष्कंभादिकमिति ग्राह्यम् तिगिंछिद्रहस्य दक्षिणेन तोरणेन यावत् ऊर्ध्वं जगतीं विदार्य प्रवहन्ती हरिसलिला महानदी प्रवहति पूर्वाभिमुखी लवणसमुद्रं संप्राप्नोति यावद्धरिकान्तायाः दक्षिणां महानद्याः जातां प्रवहति एवं णं महाणई सीओया पवूढा दोजोयणाइं आयामेणं पणवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणमि त्यादि द्रष्टव्यं तथा जंबुद्वीपातां अनन्तरं तस्य णं दरिसणाय जंबुस्स दक्खिणेणं तोरणेणं जाव पवूढा समाणी हरिसलिला पवा

जिब्भिआ जंबुद्दीवस्स दीवस्स लवणस्स तं चेव पमाणं आयामविक्खंभेणं जाव अद्धजगतीं दालइत्ता य पसाए सलिला सदप्पमाणे ह मगाउ पच्चत्थिमलवणसमुद्दं समप्पेति तं चेव पवहे य मूले पमाणं उव्वेहो य जो हरिकं ताए जाव वणसंडसंपरिक्खित्ता य तस्स णं तिगिंछि दहस्स उत्तरिल्लेणं तोरणेणं सीओदा महाणई पवूढा समाणी सत्त जोयणा॥

पवहमाणो विक्खंभादिविस्तरवर्णकं जोयणं च संपत्ता उत्तराभिमुखी आवर्तमाना दरिसावंसा पंउदा विलयमा णी रन्त्यादि तं चेव तदेव प्रवाहे मुखमूले च प्रमाणं उद्वेधश्च यो हरिकान्तायास्तथा लवणसमुद्रेणेषः तत्रैवं दरिकं ता महाणईए पवाहे पणवीसं जोयणाइमित्यादि तद्विदं हरिसलिलानदीप्रवाहे पंचविंशतियोजनानि विष्कंभेन अर्द्ध योजनमुद्वेधेन मात्रया प्रवर्द्धमाना मुखमूले अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कंभेन पंचयोजनान्युद्वेधेन यावत् वनखंड परिक्षिप्तायाश्च द्वयोः पार्श्वयोर्द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां परिक्षिप्ता य अथ तिगिंछिद्रहादुत्तरतोरणान्निर्गच्छन्त्या प्रवहन्त्याः स्वरूपमाह तस्स णं ति तस्य तिगिंछिद्रहस्योत्तरदिग्वर्तिना तोरणेन शीतोदामहानदी प्रव्यूढा सती सप्त योज २६७

सहस्राणि चत्वारि च एकविंशानि एकविंशत्यधिकानि योजनशतानि एकं चैकोनविंशतिभागं योजनस्य उत्तराभिमुख्येव पर्वतेन गत्वा महता घटमुखप्रवर्तितेन यावत् सातिरेकयोजनशतिकेन प्रपातेन प्रपतति सीतोदा महानदी यतः प्रपा तति अत्रैव महती जिह्विका प्रज्ञप्ता सा च जिह्विका प्रमाणेनाह चत्वारि चत्वारि योजनान्यायामेन पंचाशद्योजनानि विष्कं भेन योजनमेकं बाहल्येन मकरमुखेत्यादि विवृतमकरमुखसंस्थानसंस्थिता सर्वात्मना वज्रमयी अच्छेत्यादि प्राग्वत् सीत

सहस्साइं चत्तारि एगवीसे जोयणसए एगं च एगूणवीसतिभागं जोयणस्स उत्तराभिमुही पव्वएणं गंता महया घडमुहपवत्तिएणं जाव साइरेग चउजोयणसइएणं पवाएणं पवडति सीओदा णं महाणदी जओ पव डति एत्थ णं महं एगा जिब्भिया पन्नत्ता चत्तारि जोयणाइं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं जोयणं बाहल्लेणं मगरमुहविउट्ट संठाणसंठिया सव्ववइरामई अच्छा सीओदा णं महाणदी जहिं पवडइ एत्थ णं महं एगे सीओदप्पवायकुंडे णामं कुंडे पन्नत्ते चत्तारि असीए जोयणसए आयामविक्खं भेणं पन्नरस अट्ठारे जोयणसए किंचिविसेसूणे परिक्खेवेणं अच्छे एवं कुंडवन्नओ भाणियव्वो जाव तोरणा य तस्स णं सीओदप्पवायकुंडस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे॥

उदीच्यमहानदीप्रपातकुण्डलंकारं यत्र प्रपतति अत्र महदेकं सीतोदाप्रपातकुंडं नाम्ना कुंडं प्रज्ञप्तं तस्य प्रमाणमाह चत्वारि अशीतानि अशीत्यधिकानि योजनशतानि आयामविष्कंभाभ्यां पंचदश अष्टादशानि अष्टादशाधिकानि योज नशतानि किंचिद्विशेषोनानि परिक्षेपेण अच्छेत्यादि प्राग्वत् एवं कुंडेति एवमनया रीत्या कुंडवर्णको ज्ञातव्यः य अथ तत्र कुंडे यद्वस्ति तदाह तस्स णमिति तस्य शीतोदाप्रपातकुंडस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थ णमित्यादि तथैव वाच्यमिति॥

सीतोदाद्वीपो नाम्ना द्वीपः प्रज्ञप्तस्तत्प्रमाणमाह चउसट्ठिमित्यादि चतुःषष्टिं योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां द्व्युत्तरे योजनश
ते परिक्षेपेण द्वौ क्रोशौ जलान्तादुच्छ्रितः सर्ववज्रमयः स्वच्छ इत्यादि प्राग्वत् शेषं तमेव विशेषसूत्रं कुण्डविशेषातिरिक्तं तदेव प्रागुक्त
मेव उक्तविषयमाह वेइआसत्ति वेदिकावनखण्डभूमिभागभवनशयनीयानि विसर्गलोपः प्राकृतत्वात् अत्राप्यर्थः प्राग्
वदनुसरणीयः । अथ तस्स णमित्यादि सीतोदाप्रपातकुण्डस्योत्तरतोरणेन सीतोदा महानदी प्रव्यूढा सती देवकुरूनिति आ

सीओददीवेणं दीवे पन्नत्ते चउसट्ठिं जोअणाइं आयामविक्खंभेणं दुण्णि बिउत्तरे जोअणसए परिक्खेवेणं
दो कोसे ऊसिए जलंताओ सव्ववइरामए अच्छे सेसं तमेव वेइआवणसंडभूमिभागभवणसयणिज्ज
अट्ठो भाणिअव्वो । तस्स णं सीओदप्पवायकुण्डस्स उत्तरिल्लेणं तोरणेणं सीओदा महाणई प
वूढा समाणी देवकुरुं एज्जेमाणी २ चित्तविचित्तकूडे पव्वए निसढदेवकुरुसूरसुलसविज्जुप्प
भदहे दुहा विभयमाणी २ चउरासीए सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी २ भद्दसालवणं
एज्जेमाणी २ मंदरं पव्वयं दोहिं जोअणेहिं असंपत्ता पच्चत्थाभिमुही आवत्ता समाणी अहे विज्जुप्पभं
वक्खारपव्वयं दारइत्ता मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं अवरविदेहं वासं दुहा विभयमाणी २

वूढेति चैतत्प्राकृतत्वात् देवकुरून् प्रयान्ती चित्रविचित्रकूटौ पर्वतौ निषधदेवकुरुसूरसुलसविद्युत्प्रभ
ह्रदान् द्विधा कुर्वती विभजमाना चतुरशीत्या सलिलासहस्रैरापूर्यमाणा भद्रशालवनं प्रयान्ती च मन्दरपर्वतं यो
जनद्वयेनासंप्राप्ता प्रत्यङ्मुखी आवर्त्ता सती विद्युत्प्रभं वक्षस्कारपर्वतमधो विदार्य मन्दरस्य पर्वत
स्य पश्चिमेन अपरविदेहं पश्चिममहाविदेहं द्विधा विभजमाना ।

एकैकस्माच्च चक्रवर्त्तिविजयादष्टाविंशत्या सलिलासहस्रैरापूर्यमाणा पञ्चभिः सलिलाशतसहस्रैर्द्वात्रिं
शता च सहस्रैरत्रापि सा एव द्वात्रिंशता सलिलासहस्रैः समग्रा सहिता अधो जयन्तस्य द्वारस्य जगतीं विदार्य पश्चिमेन लवणसमुद्रं
समाप्नोति । अत्र शीतोदायाः दक्षिणोत्तरयोः अष्टसु विजयेषु प्रत्येकं गङ्गासिन्धुनाम्नो द्वे महानद्यौ उत्तरदिग्वर्त्तिषु चाष्टसु
विजयेषु रक्तारक्तवत्याविति एवं वक्ष्यमाणायाः शीतायाः अपि दक्षिणोत्तरेषु अष्टसु विजयेषु प्रत्येकं रक्तारक्तवत्यौ द्वे
महानद्यौ उत्तरदिग्वर्त्तिषु अष्टसु विजयेषु गङ्गासिन्धू इति विपरीतत्वात् न संभाव्यं यदुक्तं सीओत्तरसीओआ दाहिणविजए
सु गंगसिंधुणई सेसहं तु रत्तारत्तवईओ ॥ तत्र च शीताशीतोदयोर्महाविदेहे च गङ्गासिन्धू समुद्रयो रक्तारक्तवती

एगमेगाओ चक्कवट्टिविजयाओ अट्ठावीसाए २ सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी २ पंचहिं सलिला
सयसहस्सेहिं बत्तीसाए अ सलिलासहस्सेहिं समग्गा अहे जयंतस्स दारस्स जगइं दाल
इत्ता पच्चत्थिमेणं लवणसमुद्दं समप्पेति सीओदा णं महाणई पवहे

समुद्रायश्चेति भावः पश्चाद्दक्षिणेन एकान्तरिता ॥ विस्तारः ... शीतोदायाः मुखमूलस्य प्रवेशाः समभूतलापेक्ष
या योजनसहस्रमितः जगतीतः समभूतलमपेक्ष्य इत्यर्थः संस्थिता समुद्रोऽपि जगतीसमीपे समभूतलप्रदेशः तत्र
रत्नक्रमेण निम्ना निम्नतरो नवत्या नवतियोजनसहस्रातिक्रमे योजनसहस्रावगाढः तथा च पश्चिमे जगतीं विदार्य
शीतोदायाः समुद्रप्रवेशः संभवतीति चेत् उच्यते यथा सक्रोशयोजनमुद्वेधेन गङ्गा सार्द्धयोजनेनोद्वेधेन रोहिताशा या
वत् द्वियोजनान्युद्वेधेन हरिनदी समुद्रं प्रविशति तथा शीतोदापि अयं भावः गङ्गादिमहानद्यः पर्यन्तनदीनां जलप्रवेशाभि
समुद्रोऽपि तत्प्रदेशे अनादिजगत्स्थित्या यावज्जलप्रवेशं गभीरप्रमाणस्तदुक्तः संलग्नतो नोनिकिंचिद्धुपपन्नं च ...सीतो

जं॰ वृ॰

दायाविष्कंभायामइ सीतादाणमित्यादि सीतो दामुहवणदाप्रवहे च अथ शीतोदायाविष्कंभायामइ सीतोदाणमित्यादि शीतो दामुहवनं प्रवहे पंचाशतं योजनानि विष्कंभेन योजनमुद्वेधेन तदनंतरं च मात्रया२ परिवर्द्धमाना मुखमूले पंच योजनशतानि विष्कंभेन दशयोजनान्युद्वेधेन उभओपासिं इत्यादि प्राग्वत् च अथ निषधकूटसंख्यापरिज्ञानाय प्रश्नमाह णिसहेणमित्यादि प्रश्नःसुगमः भगवानाह गोतम नवकूटानि प्रज्ञप्तानि तं जहा इति प्राग्वत् सिद्धायतनकूटं१ निषधकूटं२ हरिवर्षकूटं

एसा सज्झोअणाइं विक्खंभेणं जोअणाइं उव्वेहेणं तदणंतरं च णं मायाए२ परिवड्ढमाणी मुहमूले पंचजोअणसयाइं विक्खंभेणं दसजोअणाइं उव्वेहेणं उभओपा सिं दोहिं पउमवरवेइयाहिं दोहिं वणसंडेहिं संपरिक्खित्ता च णिसहेणं वासहरपव्वए कइ कूडा पन्नत्ता गो णव कूडा पं तं जहा सिद्धायतणकूडे१ णिसहकूडे२ हरिवासकूडे३ पुव्वविदेहकूडे४ हरि कूडे५ धिइकूडे६ सीओदाकूडे७ अवरविदेहकूडे८ रुअ गकूडे९ जो चेव चुल्लहिमवंतकूडा णं उच्चत्तविक्खंभपरिक्खेवो अ पुव्ववण्णिओ रायहाणीओ सच्चेव इहंपि णेअव्वा च सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ णिसहे वासहरपव्वए२ गो णिसहे णं वासहरपव्वए बहवे कूडा णिसहसंठिआ उसभसंठाणसंठिआ णिसहे अ इत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परि

वसइ से तेणट्ठेणं गोअमा एवं वुच्चइ णिसहे वासहरपव्वए२ अदुत्तरं च णं गोअमा णिसहस्स वासहरपव्वयस्स सासए णामधेज्जे पण्णत्ते पुव्वविदेहकूटं४ हरिकूटं५ धृतिकूटं६ शीतोदाकूटं७ अपरविदेहकूटं८ रुचककूटं९ एषां चेति अथैतेषामुच्चत्वादि विधये अतिदेशमाह जो चेव चुल्लहिमवंतकूडाणमुच्चत्वविष्कंभपरिक्षेपः पूर्ववर्णितः सएवेहापि ज्ञातव्यः रा जधान्योपि सैव ज्ञातव्याः च अथ निषधनाम्नो निमित्तं प्रश्नयति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्राग्वत् भगवानाह गोतम निषधे वर्षधरपर्वते बहूनि कूटानि निषधसंस्थानसंस्थितानि तत्र निषधो वृषभः ततो वृषभसंस्थानसंस्थितानीत्यर्थः कूटानि निषधसंस्थान सम्स्थितानि निषधः

क्रिःपतदेवपर्यायांतरेणाह उसभ

निषधसंस्थानसंस्थितानि सन्ति निषधश्चात्र देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवसति सेतेणट्ठेणमित्यादि प्राग्वत् च अथ महा विदेहं प्रश्नयति कहिणं भंते इत्यादि क्व भदंत जम्बूद्वीपे द्वीपे महाविदेहनामा वर्षं प्रज्ञप्तं भगवानाह गोतम नीलवतो वर्षधर स्य पर्वतस्य दक्षिणेन निषधस्य वर्षधरस्योत्तरेणेत्यादि उट्ठेतिपर्यंतं प्राग्वत् च अथ महाविदेहस्य विष्कंभायामादेत्य त्तीसं जोअणमित्यादि त्रयस्त्रिंशतं योजनसहस्राणि षट् च चतुरशीत्यधिकानि योजनशतानि चत्वारि च एकोनविंश

तिभागा जोअणस्स विक्खंभेणं णीलवंतणिसहवासहरपव्वए च कहिणं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे णामं वासे पण्णत्ते गो णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दक्खि णेणं णिसहस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरेणं पुरच्छिमलवणस मुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमु द्दस्स पुरच्छिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे महाविदेहे णामं वासे पं पाईणपडीणायए उदीणदाहि णवि च्छिन्ने पलिअंकसंठाणसंठिए दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठे पुरच्छिम जाव पुट्ठे पच्चत्थिमजाव पुट्ठे च तित्ती संजोअणसहस्साइं छच्च चुलसीए जोअणसए चत्तारि अ एगूणवीसइभागे जोअणस्स विक्खंभेणं च तस्स बाहा पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं तेत्तीसं जोअणसहस्साइं सत्तय सत्तसट्ठे जोअणसए सत्त य एगूणवीसइभागे जोअणस्स आयामेणं च तस्स णं जीवा बहुमज्झदेसभाए पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरच्छिमिल्लाए कोडीए पुरच्छिमिल्लं पुट्ठा एवं पच्चत्थिमिल्लाए जाव पुट्ठा एगं ज

तिभागा योजनस्य विष्कंभेन च तस्य बाहा इति तस्य महाविदेहस्य बाहा पूर्वपश्चिमतस्त्रयस्त्रिंशतं योजनसहस्राणि सप्त च सप्तषष्ट्यधिकानि योजनशतानि सप्त चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य आयामेन च अथ महाविदेहस्य जीवामाह तस्स णमित्यादि तस्य महाविदेहस्य जीवा बहुमध्यदेशभागे ननु शेषक्षेत्रजीवा उत्तरतो दक्षिणतो वा क्षेत्रप्रान्तभागे एव अस्य तु बहु

२६५

जं०॥२॥

मध्यदेशभागवर्त्तिना मेरुणा विलक्षणा अनयोर्वास्य धनुःपृष्ठं तु यथासिद्धमेवावबद्धत्वेनेति पाईणत्ति प्राचीनप्रतीचीनायता
त्यादि प्राग्वत् ॥ तस्येति तस्य महाविदेहस्य धनुःपृष्ठमुभयोः पार्श्वयोः उत्तरदक्षिणयोरेकमुत्तरतोऽपरं च दक्षिणत
इत्यर्थः धनुःपृष्ठस्य परिक्षेपमानमाह एगमित्यादि एकं योजनशतसहस्रं अष्टपञ्चाशतं च सहस्राणि एकं च त्रयोद
शोत्तरं योजनशतं षोडश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य किंचिद्विशेषाधिकान् परिक्षेपेण ॥ अथ महाविदेहस्य वि

२ अणसयसहस्सं पाईणायता उदहिलवणसमुद्दं उभओ पुट्ठा पुरच्छिमिल्लाए कोडीए पुरच्छिमिल्लं जाव एवं पच्छिमिल्लाए
२ए जाव पुट्ठा एगं जोअणसयसहस्सं आयामेणं ॥ तस्स धणुं उभओ पासिं उत्तरदाहिणेणं एग
गं जोअणसयसहस्सं अट्ठावन्नं च सहस्साइं एगं च तेरसुत्तरं जोअणसयं सोलस य एगूणवीस
इभागे जोअणस्स किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं ॥ महाविदेहे णं वासे चउव्विहे चउप्प
डोआरे पन्नत्ते तं० पुव्वविदेहे अवरविदेहे देवकुरा उत्तरकुरा ॥ महाविदेहस्स णं भंते
वासस्स केरिसए आगारभावपडोआरे पं० गो० बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पं० जाव कित्तिमेहिं चेव अक
त्तिमेहिं चेव ॥ महाविदेहे णं भंते वासे मणुआणं केरिसए आगारभावपडोआरे पं० देहस्य विभागानाह

महाविदेहेणमित्यादि महाविदेहो वर्षं चतुर्विधं स्वरूपतः चतुष्पडोआरमिति चतुर्षु स्थानेषु पूर्वविदेहादिषु प्रत्यवतारो विचारणाय
त्वेन यस्य तत्तथा प्रत्यवतारं चतुर्विधस्यैव पर्यायो वायमिति प्रकृतं तद्यथेत्यादि प्राग्वत् पूर्वविदेहोऽपरविदेहो देवकुरव उ
त्तरकुरवश्च ॥ अथ महाविदेहस्याकारादिविषयं प्रश्नमाह महाविदेहस्स णमित्यादि महाविदेहस्य भदन्त वर्षस्य कीदृश आ
आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम बहुसमेत्यादि प्राग्वत् ॥ अथात्र मनुष्यविषयं प्रश्नमाह महाविदेहेण
मित्यादि प्रश्नः प्राग्वत्।

भगवानाह गौतम तेसि णं मणुआणमित्यादि ति एवं चतुर्थारकमनुजवर्णनाकृतिरवतारणीयं यावदन्तं कुर्वन्ति
॥ अथ नामान्वर्थं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम महाविदेहो वर्षं भरतैरवतादिभ्यः
क्षेत्रेभ्यो वर्षधरपर्वतेभ्यश्च वर्षेभ्यः आयामविष्कम्भसंस्थानपरिणाहेन विस्तीर्णतरक एव विपु
लतरक एव महत्तरक एव सुप्रमाणतरक एव अतिशयप्रमाणतरक एवेत्यर्थः महाविदेहाः महाशरीरा देहा येषां ते महाविदेह

गो० तेसिं मणुआणं छव्विहे संघयणे छव्विहे संठाणे पंच धणुसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्व
कोडी आउअं पालेंति पालेत्ता अप्पेगइआ णिरयगामी जाव अप्पेगइआ सिज्झंति बुज्झंति जाव अंतं करेंति ॥ से के
णट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ महाविदेहे वासे २ गो० महाविदेहे णं वासे भरहेरवयहेमवयहेरण्णवयहरिवास
रम्मगवासाणं आयामविक्खंभसंठाणपरिणाहेणं वित्थिण्णतराए चेव विपुलतराए चेव महंततराए
चेव सुप्पमाणतराए चेव महाविदेहा य इत्थ मणूसा परिवसंति महाविदेहे य इत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलि
ओवमट्ठिईए परिवसइ से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ महाविदेहे वासे २ अदुत्तरं च णं गो० महाविदेहस्स वासस्स सा
सए णामधिज्जे पं० जं ण कयाइ णासी ३ ॥ कहि णं भंते महाविदेहे वासे गंधमायणे णामं वक्खारपव्वए पं० गोयमा णी
लवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं मंद

२ इत्यादि शरीरा मनुष्या अत्र परिवसन्ति महाविदेहोऽत्र महर्द्धिकः पल्योपम
स्थितिको देवः परिवसति से तेणट्ठेणमित्यादि प्राग्वत् ॥ अथात्र वक्षस्कारपर्वतान्वक्तुकामस्तत्र प्रथमं गन्धमाद
नवक्तव्यतामाह कहि णमित्यादि क्व भदन्त महाविदेहे वर्षे गन्धमादनो नाम वक्षस्कारपर्वतः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम
नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन मन्दरस्य पर्वतस्योत्तरपश्चिमेन वायव्यामित्यर्थः॥

२२०

MEMORIAL

जं॰प्रा॰

गंधिलावतीविजयस्य पूर्वेण उत्तरकुरूणां पश्चिमेन अत्रांतरे महाविदेहे वर्षे गंधमादनो नाम वक्षस्कारपर्वतः प्रज्ञप्तः। उत्त-
रदक्षिणायतः प्राचीनप्रतीचीनविस्तीर्णः त्रिंशद्योजनसहस्राणि द्वे च नवोत्तरे योजनशते षट् चैकोनविंशतिभागान् योजनस्यायामेन नीलवंत-
त्ति नीलवद्वर्षधरपर्वतस्यांते समीपे इत्यर्थः चत्वारि योजनशतान्यूर्द्ध्वोच्चत्वेन चत्वारि गव्यूतिशतान्युद्वेधेन पंचयो-

रपव्वयस्स उत्तरे उत्तरपच्चत्थिमेणं गंधिलावइस्स विजयस्स पुरच्छिमेणं उत्तरकुराए पच्चत्थिमेणं एत्थणं महाविदेहेवा-
से गंधमायणे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिण्णे तीसंजोयणसहस्साइं दुन्नि
य णउत्तरे जोयणसए छच्च एगूणवीसतिभा गे जोयणस्स आयामेणं नीलवंतवासहरपव्वयंतेणं चत्ता-
रि जोयणसयाइं उड्ढंउच्चत्तेणं चत्तारि गाउयसयाइं उव्वेहेणं पंच जोयणसयाइं विक्खंभे-
णं तयणंतरं च णं मायाए मायाए उस्सेहोव्वे हपरिवुड्ढीए परिवड्ढमाणे विक्खंभपरिहाणीए परि-
हायमाणे मंदरपव्वयंतेणं पंच जोयण सयाइं उड्ढंउच्चत्तेणं पंच गाउयसयाइं उव्वेहेणं अंगुल-
स्स असंखेज्जतिभागं विक्खंभेणं पण्णत्ते गय- दंतसंठाणसंठिए सव्वरयणामए अच्छे उभओ पासिं दोहिं पउ-
मवरवेइयाहिं दोहिं अ वणसंडेहिं संपरिक्खित्ते गंधमायणस्स णं वक्खारपव्वयस्स उप्पिं बहुसमरमणिज्जे जा-
व आसयंति सयंति ॥

जनशतानि विष्कंभेन तयणंतरं च णमित्यादि तदनंतरं च मात्रया मात्रया देशेतिक्रमात्क्रमसमर्याद-
या उत्सेधोद्वेधयोः परिवृद्ध्या परिवर्द्धमानः २ विष्कंभपरिहान्या परिहीयमानः २ मंदरपर्वतांते मेरुस-
मीपे पंचयोजनशतान्यूर्द्ध्वोच्चत्वेन पंचगव्यूतिशतान्युद्वेधेन अंगुलासंख्येयभागं विष्कंभेन गजदंतसंस्थानसंस्थितः सर्वरत्नम-
यः इत्यादि प्राग्वत् ॥ गंधमायणस्स णमित्यादि सर्वं तान्तिपर्यंतं प्राग्वत् ॥ अथ गंधमादनवक्षस्कारे कूटसंख्यां प्रश्नयति

२७१

गंधमायणेणमित्यादि गंधमादनवक्षस्कारपर्वते कति कूटानि प्रज्ञप्तानि गौतम सप्त कूटानि तद्यथेति प्राग्वत् सिद्धायतनकूटादि-
नीतिव्यक्तं ॥ अथ गंधमादने सिद्धायतनकूटस्थानं पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नसूत्रं गम्यं भगवानाह गौतम मंद-
रस्य मेरोः पर्वतस्योत्तरपश्चिमेन उत्तरपश्चिमयोरंतरालवायव्यामित्यर्थः एवमग्रेपि दिग्द्वयप्रयोगेऽन्तरालरूपदिशो
विदिग्लक्षणोऽवसातव्यः गंधमादनकूटस्य दक्षिणपूर्वेणाग्नेय्यामित्यर्थः अत्रांतरे गंधमादनवक्षस्कारपर्वते-

गंधमायणेणं वक्खारपव्वए कइ कूडा पण्णत्ता गो सत्त कूडा पं सिद्धाययणकूडे गंधमायणकूडे गंधिलाव-
तीकूडे उत्तरकुरुकूडे फलिहकूडे लोहि यक्खकूडे आणंदकूडे कहि णं भंते गंधमायणे वक्खा-
रपव्वए सिद्धाययणकूडे पण्णत्ते गो मंदर स्स पव्वयस्स उत्तरपच्चत्थिमेणं गंधमायणकूडस्स दाहि-
णपुरच्छिमेणं एत्थणं गंधमायणे व क्खारपव्वए सिद्धाययणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते चुल्ल-
हिमवंतसिद्धाययणकूडस्स पमाणेणं णेतव्वा वाओ दिसिविदिसि भाणियव्वं एवं चेव विदिसाहिं तिन्नि कू-
डा णाणियव्वा चउत्थे ततियस्स उत्तरपच्चत्थि मेणं पंचमस्स दाहिणेणं सेसा उ उत्तरदाहिणेणं फलिहलो-
हियक्खेसु

सिद्धायतनकूटं नाम कूटं प्रज्ञप्तं अतिदिशति जंबुद्दीवेत्यादि यत् क्षुल्लहिमवत्संबंधिसिद्धायतनकूटस्य प्रमाणं
तदेव सर्वेषामेतेषां सप्तानामपि कूटानां भणितव्यं एवं चेव त्ति सिद्धायतनकूटवदेवेत्यर्थः विदिसासु त्ति विदिक्षु त्रीणि कूटा-
नि भणितव्यानि चउत्थे त्ति चतुर्थं उत्तरकुरुकूटं तृतीयस्य गंधिलावतीकूटस्योत्तरपश्चिमायां पंचमस्य स्फटिककूटस्य द-
क्षिणेन भणितव्यं शेषाणि त्रीणि कूटानि उत्तरदक्षिणेन दिशि श्रेणिस्थितानीत्यर्थः अयं भावः पंचमं चतुर्थस्योत्तरेण षष्ठस्य
दक्षिणेन षष्ठं पंचमस्योत्तरेण सप्तमस्य दक्षिणेन सप्तमं षष्ठस्योत्तरेणेति ॥ अथ तदपवादमाह फलिहेत्यादि स्फटि-
कलोहिताक्षयोः कूटयोः

जं०स्था०४

द्वितीयस्योः कूटयोः क्रमेण लोगंकरा लोगवती नाम्न्यौ द्वे देव्यौ स्वामिन्यौ शेषं तथैव कूटे भद्रकूटस्य हत्तानामानादेवा अधि
पतयः बहुविशिष्टस्य विप्रासादावतंसकाः अधिशेषः अस्यामध्यविशेषयोनकः यथाज्ञानमपिलाऊयितव्यमिति शेषः अथ
चतुर्थ अमीषां समानमपि शताः संख्यायतने जंबूद्वीपनाम्नि द्वीपे वक्तव्यानि ॥ अथ गंधमादनस्य नामनिमित्तं प्रश्नयन्नाह
से केणट्ठेणं भंते इत्यादि प्रश्ने भगवानाह गौतम गंधमादनस्य पर्वतस्य गंधः स यथानामकः कोष्ठपुटानां वा शङ्खपु
पुटानामेवं तावद् यावत् पिष्यमाणानां याबन्नियमाणानां विकीर्यमाणानां इति वचनात् संबध्यमानानां शिलापट्टके लोष्टकेन

लोगंकरा लोगवती तत्थ दो देवयाओ सेसं तं   चेव जाव विहरंति ॥ से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ गंधमायणे वासहरपव्वए
तं विदिसासु । से केणट्ठेणं भंते ॥   गोयमा गंधमायणस्स णं वक्खारपव्वयस्स गंधे से जहा णामए कोट्ठपुडाण वा
वक्खारपव्वए गंधे से जहा णामए कोट्ठ ।   जाव पीसिज्जमाणाण वा उक्किरिज्जमाणाण वा
विकिरिज्जमाणाण वा परिभुज्जमाणाण   वा उराला मणुण्णा जाव अभिनिस्सवंति भवे एयारूवे
णोति गंधमायणस्स णं इत्तो इट्ठतराए चेव   जाव गंधे पण्णत्ते से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ

निर्भिद्यमानानामिति अर्थः यावत्करणात् गरुडतलेन वा चोज्जमानानां इत्यादि संग्रहः उत्किरिष्यते उत्कीर्यमाणानां तेषां शल
स्कानामिव ऊर्ध्वं अवलिह्यमानानां विकिरिष्यमाणानां वा विकीर्यमाणानां इतस्ततो दिक्षु इतस्ततो विक्षिप्यमाणानां
परिभुज्यमानानां तेषां अभ्यन्तरे गंधः अपि
निःसरन्ति सर्वतोऽभिव्याप्नोति विसर्पति इति वा ते देव इत्यादि गंधमादनस्य गंधः एतेन गंधसमर्द्धः यतो गंधमादन
नस्य इतो इष्टतराः कोऽद्ययादि गंधस्य इष्टतरत्वं यावत्करणात् कान्ततरकः इत्यादि ग्राह्यं से तेणट्ठेणं इत्यादि अथ
तेनार्थेन गौतम एवमुच्यते २१२

गंधमादनो वक्षस्कारपर्वतः अथवा नयादेशात् नामैतत् शाश्वतं सर्वास्तु दिक्षु विदिक्षु भवति उगाधेन स्यात् मायनावया
दिवा महर्द्धिको यावत् पल्योपमस्थितिको देवो गंधमादनः परिवसति
अत्र वचनमित्यादि प्राग्वत् अथोत्तरकुरवः क्व संतीति जिज्ञासया पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि क्व भदन्त महाविदेहवर्षे
उत्तरकुरवो नाम कुरवः प्रज्ञप्ताः गौतम मंदरस्य पर्वतस्य उत्तरेण नीलवतो वर्षधरस्य दक्षिणेन गंधमाद
नस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पूर्वेण माल्यवतः पश्चिमेन अत्रान्तरे उत्तरकुरवो नाम कुरवः प्रज्ञप्ताः पाईणपडीणा

गंधमायणे वक्खारपव्वए गंधमायणे य इत्थ   देवे महिड्ढीए परिवसइ अदुत्तरं च णं सासए णामधेज्जे ॥ कहि
णं भंते महाविदेहे वासे उत्तरकुरा णामं   कुरा पं० गो० मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं नीलवंतस्स वासहर
पव्वयस्स दक्खिणेणं गंधमायणस्स व   क्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ
णं उत्तरकुराणामं कुरा पण्णत्ता पाईणपडी   णायया उदीणदाहिणविच्छिण्णा अद्धचंदसंठाणसंठिया इ
क्कारस जोयणसहस्साइं अट्ठ य बायाले जो   यणसए दोण्णि य एगूणवीसइभाए जोयणस्स विक्खंभेणं
    तीसे जीवा उत्तरेणं

तत् अर्द्धचंद्र अर्द्धचंद्रसंस्थानसंस्थिताः एकादशसहस्राणि एकादशयोजनसहस्राणि अष्टौ च
द्विचत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि द्वौ चैकोनविंशतिभागौ योजनस्य विष्कंभेन उक्तविष्कंभानयनप्रकारस्त्वेवं त्रय
स्त्रिंशद्योजनसहस्राणि चतुरशीत्यधिकानि षट्योजनशतानि चतुरश्चैकोनविंशतिभागा योजनस्यैतत्प्रमाणात्
महाविदेहविष्कंभात् मेरुविष्कंभो दशयोजनसहस्रात्मकः शोध्यते जातानि त्रयोविंशतिसहस्राणि चतुरशीत्यधिकानि
षट्योजनशतानि चतुरश्च भागाः इत्येवं राशावर्द्धिते जातं यथोक्तमानमिति तीसे जीवा इत्यादि तस्या जीवा उत्तरेण

जं०वृ० ॥ सावानपुरतो वीतायता विद्युत्प्रभवक्खारपर्वतो मध्ये तं जहा देवास्तिगमं नवमंति त्रिपंचाशतं योजनसहस्राणि आयामे
न दैर्घ्येण च नामेणेति नामान्तरकुरूणां धनुःपृष्ठं दक्षिणेन सट्ठिंति षष्टिर्योजनसहस्राणि चत्वारि चाष्टादशाधिक
नि योजनशतानि द्वादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण च उत्तराणामेतानीत्यादि देवदत्तत्र
उत्तरकुरूणां कोऽर्थः शब्दा कारकवत्प्रवचनाः स्वच्छपसंस्रवाः प्रज्ञप्तः एवं तत्र एवमत्तनाप्रश्नावगाढ्ढतीनियेव

पाईणपडिणायता उदीणदाहिणविच्छिण्णा दोवक्खारपव्वयंतरा तं जहा उवरिमिल्लाए कोडीए उवरिमिल्लवक्खारपव्वयं पुट्ठा एवं
दोच्चिमिल्लेणं पुट्ठा णवमं जोअणसहस्साइं आयामेणं च णामेणं धणुपट्ठं दाहिणेणं सट्ठिं जोअणा
सहस्साइं चत्तारि य अट्ठारसे जोअणसए दुवालसए एगूणवीसतिभाए जोअणस्स परिक्खेवेणं उ
त्तरकुराए णं भंते कुराए केरिसए आगारभावपडोयारे पं. गो. बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे
पं. एवं पुव्ववण्णिआ जाव सुसमसु समवत्तव्वया णेयव्वा जाव पम्हगंधा मियगंधा
अममा सहा तेतली सणिच्चारी च कहि णं भंते उत्तरकुराए जमगा णामं दुवे पव्वया
पं. गो. णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दक्खिणिल्लाओ चरमंताओ॥ अथवा सेवार्थीदिद्राविज्ञातव्या क्वियद्
रमित्यादि जाव पम्हगंधा इत्यादि याव पम्हगंधा मृगगंधा अममा सहा तेतली सणिच्चारी पर्यायानि शालिनिहत्र प्राणः
नाः मनुष्याणां जातिलदवाचकाः यावत्करणात् सेजदाणमए आलिंगपुष्करे तिलन्यादिसुषमासुषमारकवर्ण
नसूत्रं सर्वं प्रमाणादिवर्णनीयं च अथात्रकुरुस्वरूपिमकपर्वतविषयप्रश्नमाद कहि णं भंते इत्यादि क्वचन उत्तर
कुरुषु यमकौ नाम्ना द्वौ पर्वतौ प्रज्ञप्तौ भगवानाह गौतम नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दाक्षिणात्याच्चरमान्तात्॥

चरमपर्यन्तात् दक्षिणाभिमुखं अष्टौ योजनशतानि चतुस्त्रिंशानि चतुस्त्रिंशदधिकानि चतुरश्च योजनस्य सप्तभागान्
अबाधया कृत्वा अपान्तराले मुक्त्वा सीताया महानद्याः उभयोः कूलयोः एत्थ णंति अत्रान्तरे यमकौ नाम्ना द्वौ पर्वतौ प्रज्ञप्तौ
एकः पूर्वकूले अपरश्च पश्चिमकूले इत्यर्थः अथानयोरुच्चत्वादिप्रमाणमाह जोअणसहस्संति योजनसहस्रमूर्ध्वमुच्चै
स्त्वेन अर्धतृतीयानि योजनशतानि उद्वेधेन अवगाहनया मेरुव्यतिरिक्ताः सर्वेऽपि पर्वताः स्वोच्चत्वचतुर्थां

अट्ठजोअणसए चोत्तीसे चत्तारि य सत्तभागे जोअणस्स अबाधाए सीआए महाणईए उभओ कूले एत्थ णं ज
मगा णाम दुवे पव्वया पं. जोअणसहस्सं उड्ढं उच्चत्तेणं अड्ढाइज्जाइं जोअणसयाइं उव्वेहेणं मूले एगं
जोअणसहस्सं आयामविक्खंभेणं मज्झे अद्धट्ठमाणि जोअणसयाणि आयामविक्खंभेणं उवरिं पंच
जोअणसयाइं आयामविक्खंभेणं मूले तिण्णि जोअणसहस्साइं एगं च बावट्ठं जोअणसयं
किंचिविसेसाहियं परिक्खेवेणं मज्झे दो जोअणसहस्साइं तिण्णि य बावत्तरे जोअणसए किंचिवि
सेसाहिए परिक्खेवेणं उवरिं एगं जोअणसहस्सं पंच य एक्कासीए जोअणसए किंचिविसेसाहिए प
रिक्खेवेणं मूले विच्छिण्णा मज्झे संखित्ता उप्पिं तणुआ जमगा॥ गम्यावगाहत्वात् मूले एगंति मूले योजनसहस्र
मेकमायामविष्कम्भाभ्यां मध्ये अर्धाष्टमानि योजनशतानि उपरितनं पंच योजनशतानि अथ परिक्षेपमानमाह मूलेति
मूले त्रीणि योजनसहस्राणि एकं च द्वाषष्ट्यधिकं योजनशतं किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण मध्ये द्वे योजनसह
स्राणि योजनशतानि त्रीणि द्वासप्तत्यधिकानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण उपरि एकं योजनसहस्रं पंच चैकाशीत्य
धिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण अत एव मूले विस्तीर्णौ मध्ये संक्षिप्तौ उपरि तनुकाविति
यमक

संस्थानसंस्थितौ सर्वात्मना कनकमयौ अच्छौ श्लक्ष्णौ इति प्राग्वत् । च अनयोर्यमकयोः परिक्षेप
प्रतिपत्त्यर्थमाह पत्तेअं २ इति प्रत्येकं २ पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्तौ प्रत्येकं २ वनषंडपरिक्षिप्तौ ताओ णं ति ते
पद्मवरवेदिके अर्द्धयोजनोच्चे पञ्चधनुःशतानि विष्कम्भेन तत्र वेदिकावनषंडयोर्वर्णको वक्तव्यः सर्व
जगतीवर्णनाधिकारवर्णितः । च अनयोर्यमकपर्वतयोरुपरि भूमिभागादि तथैव यमकपर्वतयोः

संठाणसंठिआ सव्वकणगामया अच्छा सण्हा । च पत्तेअं २ पउमवरवेइआपरिक्खित्ता पत्तेअं २ वण-
संडपरिक्खित्ता ताओ णं पउमवरवेइआओ ॥ दो जोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभे-
णं वेइआवणसंडवण्णओ भाणिअव्वो ॥ च तेसि णं जमगपव्वयाणं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भू-
मिभागे पण्णत्ते जाव तेसि बहुसम- मणिफासे बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए पत्तेअं २ पासाय-
वडिंसगा पण्णत्ता ते णं पासायवडिं- सगा बावट्ठिं जोअणाइं अद्धजोअणं च उद्धं उच्चत्तेणं
एक्कतीसं जोअणाइं कोसं च आयामवि- क्खंभेणं पासायवण्णओ भाणिअव्वो ॥

तयोरुपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः जाव ते सिणं ति यावत्तयोर्बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुम-
ध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्र प्रत्येकं २ प्रासादावतंसकौ प्रज्ञप्तौ यावत्करणात् मणिस्पर्शो भूमिभागाद्वर्ण्यः प्रासादावतंसकौ
गतौ उपरितिर्यग्वर्णनादिह ततोऽवतयोः सर्वथा यावत् ते णं पासाय इत्यादि तौ प्रासादावतंसकौ द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं
चोर्ध्वमुच्चत्वेन एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं च आयामविष्कम्भाभ्यां अतिदेशमाह पासायेति प्रासादावतंसकवर्णको
वक्तव्यः प्रासादावतंसकोल्लोचभूमिभागमणिपीठिकाञ्चरादी दिव्यानि सपत्रपरिवारं चेव प्रासादावतंसकवर्ण
र्णनादि भावनीयं

तथा सीहासणाणि इति सिंहासनानि सपरिवाराणि यावद्यमकयोर्देवयोः षोडशानामात्मरक्षकदेवसहस्राणां षोडश
शासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि अथ नामनिमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणं इत्यादि प्रश्नः सुगमः उत्तरसूत्रे गौतम यम-
कपर्वतयोस्तत्र २ देशे तस्मिन् २ प्रदेशे इति गम्यं बह्व्यः क्षुद्राक्षुद्रिकाः वाप्यः यावद्बिलपङ्क्तयः बह्नि उत्पलानि
यावद्यमकवर्णाभानि यमकशब्देनात्र पक्षिविशेषो वाच्यस्तस्य विशेषो वा तद्वर्णसदृशोत्पलयोगात् यमकपर्वतयोः

सीहासणा सपरिवारा जाव एत्थ णं जमगाणं देवाणं सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलस भद्दासण-
साहस्सीओ पण्णत्ताओ ॥ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चति जमगपव्वया जमगपव्वया ? गोअमा ! जमगपव्वएसु णं तत्थ २ दे-
से तहिं २ बहवे खुड्डाखुड्डिआओ वावी- ओ जाव बिलपंतिआओ तासु णं खुड्डाखुड्डिआसु जाव बिलपंतिआसु बहवे उप्पलाइं जाव जमगवण्णा-
भाइं जमगा इत्थ दुवे देवा महिड्ढीआ ॥ ते णं तत्थ चउण्हं सामाणिअसाहस्सीणं जाव भुंजमाणा
विहरंति से तेणट्ठेणं गो० एवं वुच्चति ज- मगपव्वया २ अदुत्तरं च णं गोअमा ! सासए णामधेज्जे जाव जमगपव्व-
या २ कहि णं भंते जमगाणं देवाणं जमिगा रायहाणीओ पण्णत्ताओ ? गोअमा ! जंबुद्दीवे २ मंदरस्स पव्वयस्स
उत्तरेणं असंखिज्जे जंबुद्दीवे २ वीईवइत्ता अण्णंमि जंबुद्दीवे दीवे बारस जोअणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थ णं जमगाणं देवाणं जमिगाओ रायहाणीओ ॥

जिस्सा इति यमकाः यमकाख्यौ देवौ महर्द्धिकौ ते णं ति तौ तत्र प्रत्येकं प्राग्वत् तच्चतुर्णां सामानि-
कसहस्राणां यावद्भुञ्जानौ विहरतः स्म ॥ विहरत इति यावत्करणात् चतसृणामग्रमहिषीणामित्यादि
सूत्रं देवविशेषवर्णकसंग्राहकं तत्तद्गाणं ॥ प्रादिग्रन्थत् अदुत्तरं च णं ति अथ अपरं नित्यत्वादिसाम्यं तत् च
अनयोर्यमकयोराजधान्यौ क्वेति पृच्छति यति कहि णं भंते इत्यादि सुगमं ॥

जं॰द्वा॰२ अष्टयोजनोच्छ्रायायामादि बारसजोअणेत्यादिना द्वादशयोजनप्रमाणायामविष्कंभा मध्ये सप्तत्रिंशतं च योजनसहस्रा
णि नव चाष्टचत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण तत्र अंडगारपि प्रत्येकं ऊर्ध्वमा
ऊर्ध्वमुच्चो प्राकारपरिक्षिप्ता तेणं नित्यं लोकाकारो वप्राकारो सप्तत्रिंशतं योजनानि अर्द्धयोजनं चोच्छ्रायेण मू
ले ऽर्द्धत्रयोदशयोजनानि विष्कंभेन मध्ये अष्ट सक्रोशानि योजनानि विष्कंभेन उपरि चत्वारि योजनानि सार्द्धानि

बारसजोअणसहस्साइं आयामविक्खंभेणं सत्ततीसं जोअणसहस्साइं नवअउआले जोअण

सए किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं प णत्ते अट्ठ पागारपरिक्खित्ता तेणं पागारा सत्ततीसं जोअ
णाइं अद्धजोअणं च उच्चत्तेणं मूले । अद्धतेरसजोअणाइं विक्खंभेणं मज्झे अट्ठसकोसा
साइं जोअणाइं विक्खंभेणं उवरिं तिण्णि सअद्धकोसाइं जोअणाइं विक्खंभेणं मूले
विच्छिन्ना मज्झे संखित्ता उप्पिं तणुआ बा हिं वट्टा अंतो चउरंसा सव्वरयणामया अच्छा तेणं पा
गारा णाणामणिपंचवण्णेहिं कविसी सएहिं उवसोभिता ते किण्हेहिं जाव सुक्किलेहिं
ं ॥

रत्नानि विष्कंभेन अत एवाह मूले विस्तीर्णा इति मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तो उपरि तनुको मध्य
विष्कंभापेक्षयार्द्धप्रमाणत्वात् संस्थानमाह बहिर्वृत्त इति बहिर्भागे वृत्तो अंतर्मध्ये चतुरस्रो सर्वात्मना रत्न
मयो अच्छ इत्यादि प्राग्वत् तेणं पागारे त्ति तो वप्राकारो नानामणिपंचवर्णैः कपिशीर्षकैः प्राकारोपरि
तो वप्राकाराग्रवर्त्तिभिरुपशोभितः आ वर्णपंचवर्णानाह किण्हेहिं इति कृष्णैर्यावत् शुक्लैः यावत्
करणात् नीलेहिं लोहिएहिं इत्यादि शब्दात् विशेषय॥ २३५

प्रमाणमाह तेणं कविसीसगेत्यादि तानि कपिशीर्षकाणि प्रत्येकमर्द्धक्रोशमायामेन देशोनमर्द्धक्रोशमूर्द्धमुच्चत्वेन
पंचधनुःशतानि बाहल्येन सर्वमणिमयानि प्राग्वत् ब जम्बूगाणमित्यादि यस्मिन् योगऽयमुक्तो लोके कस्यांबाहायां पर्यायवाचि
इति पंचविंशत्यविंशत्यधिकं द्वारशतं प्रज्ञप्तं सर्वसंख्यया द्वाराणां पंचशती अथ तेषां द्वाराणामुच्चत्वायामादि तेणं दा
रेत्यादि णमित्यलंकारे तानि द्वाराणि द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं चोर्द्धमुच्चत्वेन एकत्रिंशतं योजनानि
क्रोशं च विष्कंभेन तावदेव प्रवेशेन विष्कंभप्रमाणमेव प्रवेशेन सक्रोशमेकत्रिंशतं योजनानीत्यर्थः सेअ

तेणं कविसीसगा अद्धकोसं आयामेणं देसूणं अद्धकोसं उड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं बाहल्ले
णं सव्वमणिमया अच्छा जंबूगाणं गा पत्ताणं पगामगाणं बाहाए पणुवीसं २ दारसं
यं पण्णत्ते तेणं दारा बावट्ठिं जोअ णाइं अद्धजोअणं च उड्ढं उच्चत्तेणं एकतीसं जो
अणाइं कोसं च विक्खंभेणं तावतिअं चेव पवेसेणं सेआ वरकणगथूभिआगा एवं रा
यप्पसेणइज्जविमाणवत्तव्वया दारवण्ण ओ जाव अट्ठट्ठमंगलया॥

ता इति द्वाराणि सर्वाण्यपि श्वेतानि श्वेतवर्णोपेतानि बाहुल्येनांकरत्नमयत्वात् वरकणगत्ति वरकनकमयी
स्तूपिका शिखरं येषां तानि तथा एवमिति इति एवं रायप्पसेणइज्ज इति एवमनेन प्रकारेण राजप्रश्नीयविमानव
क्तव्यता द्वारवर्णकः सूर्याभविमानवक्तव्यतायां योऽसौ द्वारवर्णकः स एव वाच्य इत्यर्थः कियद्दूरमित्याह जाव अट्ठ
ट्ठमंगलयावदष्टावष्टौ मंगलकानि द्वाराणामुपरीति गम्यं यावत्करणात् किण्हचामरज्झया चत्तारि इत्यादि यावन्ना
णामणिदामालंकिआ अंतो बाहिं च सण्हा तवणिज्जवालुआपत्थडा सुहफासा जाव पडिरूवा

MEMORIAL

ऊंशाद्य।

वत्ति च अथ यमिकयो रूपधात्वोः किं यद्बाधयाकिम क्षान्त्याद कुमिश्राणामित्यादि यमिकयो रूपधात्वोः पंचरयो
कुशलानि अवाद्याप्ति बाधनं बाध्य आक्रमणं न बाध्य अबाध्य अनाक्रमणं तस्या मबाध्ययां अबाधयाक्रया अपांतवाः
लेपुक्रेन्यर्थः वउहिसिंति वनाश्रादिशाः समाहताश्रउहिंयुतस्मित् वउदिशितनम्लउदिश्यित्यर्थः चत्वारिंशिंरवारि
रवाग्रवनबंधाः अक्रमाः आनकजातीयानाउत्रमानां सदा दक्षाणां सम्पूदोवनबंधाः उक्तं च अणोगजाईदिउत्रमे
दिं रुलक्केदिवणासकोत्ति तयथा अप्नोमवणोत्ति आश्वाकप्रध्यानं वनमाशाकवनं एवंसमप्रसवनं वंपकवनं

ऊमिश्राणां त्रयद्राणाणां पंचरजोश्रणो॥ सप अबाद्वाप वउहिसिं वत्रारिंवणसंधा पसत्रा तं अ
शोमवेणोः सत्रिवसवणरवंपमव णेत्र मञ्चवणेध तिणंवणसंधा सातिरेगाइं बारस
जोअणासदस्साइ आयामेणं पंच जोअणसयाइं विक्खलेणं पत्तेअं रणागारपरिक्खे
क्खित्ता क्विणदावणसंदवसत्र त्रमा॥ णासायवमंसया सांणिअघा॥

त्रतवनमप्रिसावनीयं वनषंडानामायामाया॥ दे तिणंवणसंउत्ति तिववनषंधाः सातिरेकाणिसादशायोजनस
दस्राण्यायामेन पंचयोजनशतीनि विष्कंभेन प्रत्येकं प्राकारपरिक्षिप्ताः दिशांक्रमस्तु उवतिमणं अमोगवणेइत्यादि
राजप्रश्नीयादितोऽवसातव्याः किंलक्षणा वनषंधाः कृष्णाइत्यादिरूपाः वणसंदवत्र उत्तिवनषंडवर्णकःसविर्वः
कृष्णोत्तासानालानालोलासाजावत्तुरम्याइत्यादि तथाचमा उत्ति त्रमयोवउसमामानोशाइत्यादिरूपारूणितव्याः पा
सायत्ति प्रासादावतंसकाश्वरणितव्याः यावत् तत्रणं वहवे वाणमंतरादेवा देवीउअ आसयंति सयंति विट्ठंति णिसीअं
ति तुअटंति रसंति ललंति कोडंति मोहंति पोरापोराणाणं उचिस्राणं सुपडिक्कंताणं सुलाणं कडाणंकम्माणं कल्ला १३६
णाणं कल्लाणफलविवाग प

अउल्लवमाणादिहरंताति पर्यंतवक्तव्यं च अथ यमिकयो रूपधात्वोर्मध्ये यदस्ति तदाह कुमिश्राणामित्यादि यमिकये
रराधन्योरंतर्मध्ये शाय्याकंबक्रमसमरमणीयोभूमिभागः प्रज्ञप्तः वम्मउत्ति वर्णकस्त्वात्र सज दाणामएइत्यादि यावत्नाना
मणिपंचवर्णैर्मणिभिस्तृणैश्चोपशोभित इति वाचकश्रविदानीयावद्देवाद्देव्यश्च आसते शेरते इत्यादि शाखत् अत्र तस्माणेव
उसमरमणियस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एकेणां एगेमहं उववारि आलयणेपसत्ते वारसजोअणाइं आ
यामविक्खंभेणमित्यादि सूत्रं श्राजीवाभिगमतोऽध्याहृत्याध्येतव्यं तत्र उपकारिकालयनं उपकारोपष्टंभोऽनाति उपकारि
रिका राजधान्या स्वामिसत्कप्रासादावतंसकादी नां पीठिका उपकारिकालयनमिवोपकारिकालयनं यत् अत्र

ऊमिश्राणां त्रयद्राणाणां श्रांताबउमा सरसमणिद्देभूमिसागेपसत्ते वम्मउत्ति सिजोअणास
दस्साइं सत्रयपंचाणउपजोअणास पपरिक्खेवेणं अवजोअणं बादल्लेणं सहजंनद
यमयाअत्रापत्तेअं रयउमवश्वेवत्र रपरिक्खित्ता पत्तेअं रवणसंउ॥

षोतिसिजोअणासदस्साइमित्यादि परिक्षेपा अतिपादकसूत्रात्तु पपत्रेः विष्कंभायामपदार्थपरिज्ञानाभावेक
स्यपरिक्षेपउपवर्ण्यते यामोनाम्नितः सीमेतिवचनात् अयामाइत्यत्रइत्यास्ति अयंपतउपकारिकालयनेतस्यपरिक्षिमा
ह तिसिजोअणोत्यादि त्रीणियोजनसहस्राणि सप्तचपंचनवत्यधिकानि योजनशतानि परिक्षेपेण अर्धयोजनं वा
हल्येन सबजंबूत्ति सर्वात्मना जाम्बूनदमयं चिबवनेन रयोराजधान्योः प्रत्येकमेकैकसद्भावेनोपकारिकालयन
द्वयसद्भावात् अत्राइत्यादिनागवत् तिच्योपकारिकालयने तस्वमप्रसत्ताकिंत पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्ते इति तदाह प
नेअंरति तिद्योपकारिकालयने प्रत्येकंपद्मवरवेदिकया परिक्षिप्ते परिवेष्टिते प्रत्येकं रवणसंउत्तिवनषंडेनपरिक्षिप्ते

जं०वृ०

वसमत्ति एवमवरवेदिकावनखंडयोर्वर्णकोऽजगत्याइवबोधितव्यः तिसोवाणत्ति त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तो रणानि चउद्दिसिंति सालभंजिकाश्च वक्तव्याः वक्तव्या च आवापकारिकालयनगतप्रासादावतंसकस्वरूप माह तस्सणमित्यादि तस्याप्रकारिकालयनस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः बाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं चोर्द्धमुच्चत्वेन एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं चायामविष्कंभाभ्यां वसमत्ति विजयराजधानीप्रसादावतंसकवर्णकः अत्र यद्वाच्यः सचैवं अब्भुग्गयमूसिअपहसिएइववन्नादिरूपः नत्र उल्लोकः समिला

वसमत्ति नाणिअव्वो तिसोवाणपडिरूवगा तोरणा चउद्दिसिं सालभंजिआ च तस्सणं बहुमज्झ देसभाए एत्थणं पासायवडिंसए पण्णत्ते । बावट्ठिं जोअणाइं अद्धजोअणं च उद्धं उच्चत्तेणं एक्क तीसं जोअणाइं कोसं च आयामविक्खं भेणं वण्णओ उल्लोआ भूमिभागा सीहासणं सपरिवा रं एवं पासायपंतीओ एत्थ पढमा पंती ते णं पासायवडिंसगा एक्कतीसं जोअणाइं कोसं च उद्धं उच्चत्तेणं साइरेगाइं अद्धसोलस जोअणाइं आयामविक्खंभेणं ॥

गाः सिंहासनानि सपरिवाराणि च वक्तव्यानि एवं पासायपंतीओत्ति ए वं प्रासादावतंसकवत् प्रासादपंक्तयोऽपि वक्तव्याः तत्र प्रथमपंक्तिगताश्चत्वारोऽपि प्रासादा मूलप्रासादावतंसकापेक्षयाऽर्द्धोच्चत्वाः प्रज्ञप्ताः यत एवमत आह एक्कतीसंति एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं चोर्द्धमुच्चत्वेन साइरेगाइं ति सातिरेकाणि अर्द्धक्रोशाधिकानि अर्द्धषोडश योजनानि सार्द्धपंचदशयोजनानि आयामविष्कंभाभ्यां तेषामपि वर्णनं मूलप्रासादावतंसकवद्बोध्यं परिवारभूतयोरपि वक्तव्यं यावद्देवादेवाश्च आसतइत्यादिपर्यंतं नवरं मूलप्रासादावतंसके पल्योपमस्थितिकादेवाः परिवसंति अत्र तु पल्योपमार्द्धस्थितिकाः पंक्तिरपि वतन्स्य दिग्वपरिक्षिप्ता चतसृषु दिक्षु चत्वारो ज्ञेयाः तत्र तु : तत्तिणां

तविमानवादकदिग्समस्थापनेति यतो जीवाभिगमे विजयदेवस्य प्रासादावतंसकापेक्षया ते णं पासायवडिंसए अ भिंतउद्धं तदनुबद्धपमाणमित्तेहिं पासायवडिंसएहिं सव्वउसमंता संपरिक्खित्ते इति पठ्यते तदिदानी उद्धंउच्चत्वेन वक्तव्यात् व अथद्वितीयपंक्तिमाह बितीअत्ति द्वितीयाऽनंतरोक्तपंक्त्यपेक्षयाऽपरान्तर्बहिः वक्तव्या इति गम्यं तत्र विशेष : तत्र षोडशप्रासादावतंसकसंख्याकाया द्वितीयपंक्तेः ते णमिति प्राग्वत् प्रासादावतंसकाः अर्द्धषोडशयोजना न्यूर्द्धमुच्चत्वेन सातिरेकाणि क्रोशचतुर्थांशसहितानि अद्धट्ठत्ति अर्द्धाष्टयोजनानि सार्द्धसप्तयोजनानीत्यर्थः आया मविष्कंभाभ्यां अत्रापि वर्णक उल्लोकभूमि भागवर्णनं च वरं पल्य चतुर्थांशस्थितिकादेवाः परिवसं

व बितीयपासायपंती ते णं पासायवडिंसया अद्धसोलसजोअणाइं उच्चत्तेणं साइरेगा इं अद्धट्ठजोअणाइं आयामविक्खंभेणं व ततिअपासायपंती ते णं पासायवडिंसया अद्धट्ठ माइं जोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं साइरेगाइं अद्धुट्ठजोअणाइं आयामविक्खंभेणं वण्णओ सीहासणा

तातिवक्तव्यं व अथतृतीयपंक्तिमाह ता तिअपासायेत्यादि तृतीयप्रासादपंक्तिर्वक्तव्येति गम्यं तत्र त्रिं शोत्तराष्टिरूपचतुःषष्टिप्रासादसंख्याकायां तृतीयपंक्तौ ते णंति ते प्रासादावतंसकाः ते णं प्राग्वत् अद्धट्ठमाइंति अर्द्धाष्टमानि सार्द्धसप्तयोजनानि सातिरेकानीत्यर्थः अपि इत्थं सर्वप्रासादापेक्षयाऽर्द्धोच्चत्वाच्चार्द्धमपेक्ष्यावात् तत्र पादोनानि अष्टयोजनानीत्यर्थः ऊर्द्धमुच्चत्वेन ॥ सातिरेगाइंति सातिरेकाणि सार्द्धत्रियोजनानि सार्द्धसप्तक्रोशा शाक्तानानि चत्वारियोजनानीत्यर्थः आयामवि ॥ ष्कंभाभ्यां वसमत्ति वर्णकः प्राग्वद्भाव्यः सीहासणा त्यादि सिंहासनानि सपरिवाराणि वक्तव्या नि यथैव जीवाभिगमे विजयदेवप्रासादावतंसकानां

२११

जंबू०४

प्रथमतृतीयपंक्त्योर्भद्रासनानि द्वितीयपंक्तौ पद्मासनानि लिखितानि तथापीदं सर्वत्रापि सिंहासनान्येव तृतीयपंक्ते र्दृष्टेः सिंहासनानामेव लिखितत्वात् अत्र च देवानां स्थितिः पल्योपमा स्वमहागृहपार्श्ववासात्म्या च अथ सभां वर्णयति देवराजध्वनात्र सुधर्मा सभासमत्वेन साचाइकस्यादिशात्याह तेसि णमित्यादि तयोः प्रागुक्तस्वरूपयो र्मूलप्रासादावतंसकयोरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशान्यामित्यर्थः एत्थ णंति अत्रान्तरे यमकयोर्देवयोः सुधर्मे सभे प्रज्ञप्ते तत्र सुष्ठु शोभना धर्माः वेदकरूपा यस्यां सा सुधर्मा विशिष्टच्छन्दकोपेतेत्यर्थः यत्र सम्यक्त्वनैर्मल्यकेतुत्वेन प्रधानतया धर्माः कारणोकार्योपचारा त् धर्माद्दत्तवोपमकदेवयोरन्येषां च बहूनां सम्यग्दृष्टीनां देवानां

परिवारो य तेसि णं मूलपासायवडिंसयाणं उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए एत्थ णं जमगाणं देवाणं सभाओ सुहम्माओ पण्णत्ताओ अद्धतेरसजोयणाइं आयामेणं छस्सकोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं णव जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसंनिविट्ठाओ सभावण्णओ

चानां देवीनां चार्हतीयाया वन्दनीया च हमये भूमोलकहत्नेभ समुद्गकेषु जिनदंष्ट्राविद्योतयस्यां सा सुधर्मा अथवा तत्रागतानां सम्यक्त्वदृष्टीनां देवदेवीनां जिनदंष्ट्राद्दर्शनाय विनयः सम्यक्त्व(?)जायते तेन सम्यक्त्वनैर्मल्यं तेन जिनदंष्ट्रार्चनादिलक्षणो धर्मो यस्यां सा सुधर्मा एवं विधे च सभा यमयोरपि राजधान्योर्भवेत्ता तेषां देवकृत्ये च अथ तयोरायामादि अद्धतेरसेत्यादि अर्द्धत्रयोदशयोजनान्यायामेन षट्सक्रोशानि योजनानि विष्कम्भेन नवयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन अथ सभावर्णकमतिदिशति अणेगेत्यादि अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टे इति सभावर्णक इति सभावर्णको वाच्यः सविधो इत्यादिरत्र वाच्यो अचिरे सालि

रिऊष्टा इत्यादिर्यावत् अच्छोयावद्रिविरूवाउत्ति च अथ तयोर्द्वारवक्तव्यतामाह तासि णमित्यादि तयोः सुधर्मयोः सभयो स्त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि एकैकस्या यावत्तानि द्वाराणि द्वे योजने ऊर्ध्वमुच्चत्वेन योजनं विष्कम्भेन तावत्येव प्रवेशेन सेया वरकणगेति श्वेतानि वराणि कनकस्तूपिकानि ग्राणि इत्यादि द्वारवर्णको वाच्यः यावद्वनमाला इति वनमालावर्णने च अथ तेषां द्वाराणां पुरतो यद्गस्ति तदाह तेसि णं दाराणमित्यादि तेषां द्वाराणां पुरतः प्रत्येकं त्रयो मुखमण्डपाः प्रज्ञप्ताः ते णंति ते च मुखमण्डपाः अर्द्धत्रयोदशयोजनान्यायामेन षट्सक्रोशानि योजनानि विष्कम्भेन सातिरेके द्वे योजने उड्ढं उच्चत्तेन जाव दारा इत्यादि यावद्द्वाराणि भूमिभागा च

तासि णं सभाणं सुहम्माणं तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता ते णं दारा दो जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जोयणं विक्खंभेणं तावतियं चेव पवेसेणं सेया वरकणग जाव वणमाला य तेसि णं दाराणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं तओ मुहमंडवा पण्णत्ता ते णं मुहमंडवा अद्धतेरसजोयणाइं आयामेणं छस्सकोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं दो जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जाव दारा भूमिभागा य पेच्छाघरमंडवाणं तं चेव पमाणं भूमिभागो मणिपेढियाओ

वर्णनीयाः यावत्करणात् अणेगखंभसयसंनिविट्ठा इत्यादिः सभावर्णको निरवशेषमिह प्रत्येकं ज्ञातव्यः यावन्मणीनां स्पर्श इत्यादि च अथ मुखमण्डपानां पुरतो यदस्ति तदाह पेच्छाघरेत्यादि प्रेक्षागृहमण्डपानां तदेव प्रमाणं यदेव मुखमण्डपानामित्यर्थः एतावदर्थस्य विनाप्युपदर्शनादेवं तेसि णं मुहमंडवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं पेच्छाघरमंडवा पण्णत्ता ते णं पेच्छाघरमंडवा अद्धतेरसजोयणाइं आयामेणं इत्यादि भूमिभागो मणिपीठिकाश्च वर्णनीयाः यावन्मणीनां स्पर्शः मणिपेढिउत्ति तत्र भूमिभागे मणिपीठिका वर्णनीयाः २७८

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ॐ॥३॥ इत्यमयमूलरेखास्तु पश्चिम विदिशा॥ अथ पवित्रलक्षं दक्षलिङ्गसइलखंश उजाय वरजायहू वपठमपवि साल
माला उजातं मूलइय तुङ्गं वंप्रध्यनेयज्ञातक्त्पंज्ञुवसंत दालक्वाः प्रथमक्वाः मूलग्रताः विशालाः शालाः शाखायषांतेत
घेति णाणामणित्रयणाविविदसाढ्यसादवदलिङ्ग पत्रनवणिग्रपत्रवेटा जंबणयरत्नमत्र अपवालपल्लववरंजरधर
र विद्र मणिरयणात्तुरलिजत्तमयफलसरि अनमिश्रसाला सच्छाया सप्पभासस्सिरीआ सउज्जोआ पासादीयाधइतिप
तेवैवै नइहाः अन्यैर्जुक्तिमिलक्षलवक्षवत्रोपगाशिरीषसमयसदिक्षिपर्सौनुषक्षधव वंदननापक्कटजकदंवपनसता
लतमालप्रियालत्रिदाशु पारापतराजहस्रनंदिह हैः सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्ताः तथा तिलकादयो मूलवंताः

व तिमिणंवेइअसरक्वाणंउवरातात॥ उपणिापदिश्चात्र जोअणंआयामविक्खंदेणं अद्धं
जोअणंबाहल्लेणं व तिमिणंत्रुणिप नैश्वं रमदिदंशयायमत्रा तिणं अद्धमाई जोआ
णाइं उड्डं उच्चतेणं अद्धकोसं उव्वेहेणं हक्कोसंबाहल्लेणं वयरामयवइ वमउ

कंदवंतइत्या दिसउअत्रायोक्तमशोदइव सनमवमानवं तथा तिषांवेयाहलाणां उपरिप्रत्येकं र अष्टाव
ष्टौ मंगलकाणि भजावरजाविवं जावाशिगमतोऽवसातव्यामि व अषोक्तमवरुणाणां वेयाइलाणांउवरता प्रत्येकं हतिः
रुउच्छितु तिस्रोमणिपीविक्वाः प्रज्ञप्ताः तासु मणिपीठिकासुजनप्रायामविष्कंभेन अर्द्धयोजनबाहल्येन सर्वा
तामणिमय्यइत्यादि वर्णनं प्राग्वत् व मामिणा मिणादि तासां मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं हं सादं इध्रुजाः प्र
मा: तणीतिबवमदेंइध्रजाः अर्द्धमाणिस र्मीति समयोजनानि अर्द्धक्कोशेनैव अर्द्धक्रोशमुदेधेन अर्द्ध २८०
क्रोशंबाहल्येन विष्कंभेनविनीतरशानयर्थः व यरामयवइवमत्रेति वज्रमयप्रतोपलक्षितं वर्णकसूत्रं

अथाऽऽयोक्तं वरूणं तत्रैवं वयरामयवइलठसंविअसुसिलिठपरियघमठमपइविअवरूरनमयाः इत्येवं तैलंइमालाक्कं
संठितं संस्थानंयेषांतेवलवसंवितानवातुम्रिपरयमावंति एवंपरिहकाइवघरतत्रयायाघाणाप्रतिमेवतुम्रिष्टपरि
ष्ठाः मृष्ठाःतुष्कमारगानयाधाणाप्रतिमावत् तुपतिशिताः मताः पिवलता संतवात् विमिकाः अगोनवर्णंववसक्त्
मलीसदपरिमदिआविरमाजउलाः मदणेद्रेइपताकासद्धाः वातङ्क अविजयावजयंतीपदागछतातिछतक्वार
लिआ तुंगा गगणतलमहिलंघमाणसिहरा पासादीया जावपदिरुवाइत्यादि अथ मार्देइध्रजानां उवरतायदसिवे
तवर्णनीयं तदाद वेइगावरासंदेत्यादि वो॥ दिकादयोदि नंदाउक्तशिणांपरितोऽनस्व वर्णनं सर्वं कवेदि

वेइगावरासंदतिसोवाणंतोरणाय वावि अत्रा वनामिणंमसाणं उदरमाणं तत्र मणोतुलिअ्
मादम्मा उपणमनात्र उवरिमिणादो मादम्मा उपसमत्रात्र पत्रविमणाक्रुमि दाक्षिणोणं
एगासा दम्मी उत्तरवेणंएगा जावदामा॥ विठतिपवं तोमा णामित्रात् णवरभवयपीत॥

क्वादयोवरुत्रा: तत्रैवं मादेइध्रजानांउवरतमित्रा रुवणिविदिक्षुतित्रोनंदापुष्करिणः तापुमार्द्धमर्द्धयोजनाया
माः सक्रोशपडयोजनविष्कंभाः दशयोजनानि उद्धाः अच्छाः स्फटिकनयकुलाः प्रत्येकं पद्मवरवेदिकावतवष्टाः सा पा
रिक्षिप्ताः तासां वत्रि दिक्षुत्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तवैव वर्णनं प्राग्वत् पर्वं तोरणानामपि वर्णनमवसातव्यं व श्यंत
श्यमयोः समवदोरतरयदक्षिनदाद ना मिपणामिनादि तयोः उपपक्ष्मामिलयोः एतस्मनोलिकासदप्राप्तिप्रदसानि गत्रण
मौतलिक्वाना मपीविक्वाऽवसातव्या अत्रवत्ना माम्रवदिविलागेनविशेषमाद उवरिमणंति सर्वस्यांदिशि देवमौलिका नां
दविदरूतं पश्चिमायां देवक्षवे दक्षिणस्यां मेकमेकं योजन्यामपायि जावति यावदामानि निषिदियावरूरणाद् एतासुफल

ज्ञ॥३। नागदन्तकमालादामवर्णनं प्राग्वद् द्रष्टव्यं च अथ संख्याप्रतिक्रमगोमानसिकाविषये ऽतिदेशमाह एवमिति एवं मनोगु-
लिकावद् गोमानसिका अपि वक्तव्याः तत्र गोमानसिका नाम शय्यारूपाः स्थानविशेषाः ताश्च विषये सूत्राणि नत्वत्रैवं
सत्राण सोदस्मात च गोमाणसीओ सादस्सीओ पन्नत्ताओ तेजन्कावत्रस्थिमणं दोसादस्सीओ इत्यादि अथ विशेषमाह एव-
मिति नवरमत्र प्रत्येकं तासु मनोगुलिकास्तम्भसंतानार्थं तत्रात्रैवं तासु णं गोमाणसीसु बहवे सुवन्नरुप्पमयाफ-
लगा पन्नत्ता जाव तेसु णं वयरामएसु णागदंतएसु बहवे रययामया सिक्कगा पं० तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु ब-
हवे वेरुलियामईओ धूवघडीओ पन्नत्ताओ ताओ णं धूवघडीओ कालागुरुपवर कुंदुरुक्कतुरुक्क जाव घाणमणनिव्वुइकरेणं गंधेणं सव्वओ

एवं गोमाणसिआओ णवरं धूवघडीओ त्ति
मणिपेढिआ दो जोअणाइं आयाम
माणवए चेइयखंभे महिंदज्झयप्पमाणे उवरिं

तासि णं सुहम्माणं सभाणं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे
विक्खंभेणं जोअणं बाहल्लेणं तासि णं जाव उप्पिं
छक्कोसे ओगाहित्ता हेट्ठा छक्कोसे वज्जेत्ता जिणसकहाओ
पन्नत्ताओ॥

सभायां सुधर्मायां उल्लोकवर्णनं चेति च अथापरमपि तत्र यदस्ति तदाह तासि णमित्यादि तयोः
सुधर्मसभयोः प्रत्येकं बहुसमरमणीये भूमिभागे मणिपीठिके दो जोअणाइं ति द्वे योजने आया-
मविष्कम्भेन योजनं बाहल्येन प्रज्ञप्ते इति गम्यं च तासि णं तयोर्मणिपीठिकयोरुपरि माणवकनाम्नि चैत्यस्तम्भे महे-
न्द्रध्वजप्रमाणे सार्द्धसप्तयोजनोच्छ्राये उवरिं ति उपरि षट्क्रोशानवगाह्य उपरितनभाग- २८१
...
जिनसक्थीनि जिनदंष्ट्राः प्रज्ञप्ताः अथ माणवकनाम्नश्चैत्यस्तम्भस्य पूर्वेण ...

गोसुवर्णरूप्यमयानि फलकानि तेषु वज्रमया नागदन्तास्तेषु वज्रमयानि सिक्ककानि तेषु वज्रमयाः गोलवृत्ताः
समुद्गकाः तेषु समुद्गकेषु जिनसक्थीनि ... देवानां ... अर्चनीयानि वन्दनीयानि
सत्कारणीयाः सम्माननीयाः कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यमिति पर्युपासनीयाः जिनदंष्ट्राः ...
...प्रज्ञप्ताः अत्र माणवकचैत्यस्तम्भस्योपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाच्छत्रातिच्छत्राणि प्राग्वद् द्रष्टव्यानि अथ माणव-
कचैत्यस्तम्भस्य पूर्वस्यां दिशि किमस्तीत्याह माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरत्थिमेणं ... सिंहासनानि ...
... सिंहासनं ... वर्णको ...

माणवगस्स पच्चत्थिमेणं सयणिज्जं ...
... खुड्डगमहिंदज्झया॥

परिवारो पच्चत्थिमेणं सयणिज्जं तस्स उ सयणिज्ज
खुड्डगमहिंदज्झयामणि॥

... मणिपीठिका ... मूलपादाः ... विशिष्टो ...
...

MEMORIAL

रुक्षमहेन्द्रध्वजौ प्रतिद्वायतनं प्रत्येकं क्रमसद्भावात् मणिपेढिआ विक्खंभेणं मणिपीठिका विष्कम्भतो महेन्द्रध्वजप्रमाणोऽप्र-
ठाणा४। माणं ति गम्यं च अवचूलकमहेन्द्रध्वजायाः कस्मादिति चेत् सम्मताममितिम् अवारणमित्यादि नयोः पूर्वकमहेन्द्रध्वजयोः
अपरेण पश्चिमतः शाखोपशाखालामालाः प्रहरणकोशाः प्रहरणानां भाण्डागाराः नन्दापुष्करिण्य इत्यादि तत्र चोत्पल-
लिक्षन प्रहरणकोशायोः बहूनि विचित्राणि प्रहरणानि जाव चिट्ठंतीत्यादि तत्र प्रहरणानि प्रहरणसंपादि शिखि-
नीत्यत्र उत्कलानि लिक्षणानि चतुरिन्द्रियावभासाई इत्यादि तत्र उत्कलानि तीक्ष्णानि तेजितानि अतितेजितानि अतएवा-
तीक्ष्णधाराणीति च उक्तमालानीत्यादि तु धर्म   योः सर्वतो समन्तात् अष्टाष्टमंगलकानीत्यादिनात्र कथ्यं या

णंदिआविल्ला महिंदज्झयप्पमाणेत्ते   सिणं अवारणं चोप्पालप्पहरणकोसा नचणं वहदव
फलिहरयणमामाइक्का जावचिट्ठं।   ति च चुक्कमाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलया नासिणं ण
नरदरक्खिसणं सिद्धायणा पासेवजिं   णयरणविणासे णवरिंदमणाणं॥

वसंतपवदसक्काः सर्वरत्नमयाञ्चवाइत्यादि   तासिणंति तयोः पुष्करिण्यः उत्तरपुरच्छिमेणं तिउत्तरपूर्वस्यां म-
नान्या सिद्धायतनप्रवृत्ति प्रतिसमस्तप्रत्येकं सद्भावात् सिद्धानां नाम्ना रूपतो मार्गणानामवादि सिद्धायतनान् एवमेव सिद्धायतवतु
धर्म्मसमासंबंधेव जिनस्तदपरविनमः स्वरूपा तोक्षनवाः सावेवं तासिणं पुरुकमाणं सव्वाणं अत्तरपुरच्छिमे दिसिभा-
गे एवणं उववसिद्धायतणा पासन्ना अवतिरसजोअणाइं आयामेणं बसक्कोसाइं जोअणाइं विक्खंभेणं नवजोअणा-
इं उड्ढं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसन्निविट्ठा अब्भुग्गयसुकयवरवेइआ तोरणवररइअसालिभंजिआ इत्यादिपाठवत्
सावधिवरदहिणवन्नाति तीर्थिताराणि लिपांसनाणां उवरतो पवनं उपात्स्येषाम ठिउरतःपञ्चशतं धनुष्पञ्चः तेषां २८२

उपरता प्रत्यस्तूपाः स्तूपप्रतिमास्तेषां वर्णेत्यस्तूपानां उपरतश्चैत्यवृक्षास्तेषां पुरतो महेन्द्रध्वजाः तेषां च पुरतो नंदापुष्करिण्य
इत्यादि यावद्भोचवर्णनेऽत्र मिलागवर्णनं मणीनां सत्त्वात् प्रविवर्णनं चेत्यादि च अवविशेषमाह एवरिमित्यादिन वर्मिदं वा-
सामाणं नाना चावलदः नदेवाद् पातमिणंति एतयोः सिद्धायतनयोर्बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रतिसिद्धायतनमेकैका
सद्भावान्दे मणिपीठिके प्रज्ञप्ते ते च द्वे योजने आयामविष्कम्भाभ्यां योजनं बाहल्येन नासिउप्पिं ति तयोरुपरि द्वौ द्वाविं
प्रत्येकं देवच्छन्दकौ आयामविष्कम्भाभ्यां सातिरेके द्वे योजने ऊर्ध्वमुच्चत्वेन सर्वरत्नमयौ च अयनत्रयदर्जित देवो
नाह जिणपडिमावण्णओ जिनप्रतिमावर्णके   रक्षा श्रीया जिनप्रतिमाः तत्र रूपवर्णनं चेत्यर्थः वक्ष्यमाण इति

णवरि इमं णाणत्तं जंबुद्दीवसमाण या   ते अंजणपव्वयत्ते दोजोअणाइं आयामविक्खंभेणं उद्ध
णंबाहल्लेणं च नासिं उप्पिं पत्तेअं देव   च्छंदया पण्णत्ता दोजोअणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगा
इं दोजोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं सव्वरय॥   णामया अच्छा च जिणपडिमावण्णओ जावधूवकडुच्छुगा च प
वंचेव अवसेसाण विसणाणं जावउववा।   थमसाण पयणितं अभिसेअसणाए वक्खाणिसेक्केनमंदरउ
      अ अलंकारिए
सोसः किंचिद्धव्वणिज्जा जावधूवकडुच्छुगाणियावरूपकडुच्छकामात्यर्थमित्यर्थः तद्वैवंतत्राणं अत्थ
यं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमेत्ताणं संपलियंकनिसण्णाणं णासिणं जिणपडिमाणं अयमेआरूवे वण्णावासप
ण्णत्ते तेजादत्यादि एतच्चावितात्र सिद्धायतनवर्णयन   रयाउक्कमिति च अवशेषसमाविषयेऽतिदेशमाह एवंचेवेत्यादि
एवमेव उत्तरधर्म्मसभावदेव अवशेषाणामप्युप   पातसभादीनामपि वर्णकं यावदुपपातसभायां शयनीयं अभि
षेकसभायां बहु आभिषेक्यं भाण्डं द्रष्टव्यं   मालंकारिकसभायां बहु आलंकारिकं भाण्डं व्यवसायसभायां॥

अंश।१४।

सुबहुं अनिप्रह्नत्पालंकारिकसभादंतिहृतानिवक्तव्यं तथाववसायसभात्रिव्यवसायसभयोःउत्तरकशत् निजनीतिव्यव
सायउत्तरकंअप्रिकब्यवसायउत्तरकंवेतिउत्तरकरनंदपविवहायेवव्यवसायसभायाअप्योपापिकंदेविधंसेनाथात धिवा
तस्यपूर्वकादांतरणागातरसंनवात् तथातंदाउत्तरस्थितिरणाउत्ति व्यवसायसभयोऽन्तरस्वर्गस्थांप्रतिसलमेकंकसराजेनदेनं
दाउकरिणापोप्रकृतमवलिपीठनि नंदाउकरिणोराज्ञ्यांदेवलिपावप्रकृतातवम्बोमिनारन्नमयेसक्रोशायोजनं
बाहल्यतोपलक्षणात् द्यायाजानआयामविष्कंभाभ्यां च आवेथ्याविभितस्वरूपयमिकाराजधन्योःथामितोयोयमकदेवो
तयोर्यदवक्तव्यं तदाह जावउववाउत्तिगाथाया वदुपपातायमकार्यादेवयोरनंतरेवक्तव्या संकल्पादि संकल्पो

सुबहु अलंकारिअसभाविहृतिववस रयसभाउणाम्पयरयणा नंदाउक्करिणाउबलिपेढाया
ब्वरयणामया सकोसजोयणं वादा॥ भिंणंजाव उववाउसंकप्पो अभिसेउविभूसणायवव
वसाउअत्थणिअसुदम्भगामा जहपय रिवारणाइट्ठी१ च जावइयंमिपमाणंमि

ऽध्यवसायविशेषःसोध्दत्थेनंतरंजायमान। चावक्तव्यः तदनंतरं अभिसेउत्ति अभिषेकोविभूषणवक्तव्याः
जायमानत्वात् तत्र पिवक्तव्य ववसाउत्ति व्यवसायोव्यवसायसभायांनिजनातिधर्मशिनिमतियादकरणुक्तकरनं तदिलो
कनंववक्तव्यं तदनंतरंच अवणिअत्ति अर्चनिकायाबोविषयेतजिनप्रतिमानां सभादीनांवार्ध्नावक्तव्या सुदम्मत्ति सुध
र्मागमःसुधर्मासभागमनेवक्तव्यं तदनंतरंच जहायम्मादि यथाचतिथ्यपासेलवंपरिवारणापरिवारस्सउपलक्षिताऋद्धि
: परिवारणार्द्धिःसापिवक्तव्यायावत्करणात् उपपातस्यप्रयःसंकल्पस्यवविषयइत्यायपिवक्तव्यमितिगाथासंक्षेपार्थः
विस्तरस्तुजीवाभिगमात्कविज्ञेयदेववदनायोरपिवक्तव्यः च अथयमकपर्वतनीलवद्द्र

योःपंथामंवनीलवद्द्रहादीनांद्रहानांपरस्परमध्यंतरपरिज्ञानाय गाथयाविदेशमाह जावइयंमिपमाणंमियावतिप्रमाणेयावन्म
राणेहेतरमंतरंसघानीलवद्वर्षधरात् यमकनामातोपर्वतोऽवतिरिक्तवतःतावतिअंतिरंतरं तावत्प्रमाणंखलुरवजमगरोनावत्प्रमाण
मेवजमगदहाणंतियमकद्रहयोः यमकपर्वतनीलवद्द्रहयोरंतरमानवं चासुनररहेउनंदहाणंति द्रहानां नीलवदादयरु
उत्तरप्रदेशवर्तिनामल्पपथ्यांपंचानामपिपरस्परमंतरमवसानव्यं नसुतरस्सीनाथिकमिति अयंभावः यथानील
वतावर्षधरपर्वतात् अष्टौयोजनानिचतुस्त्रिंशदधिकानिचतुरश्चसप्तभागान्योजनस्याबाधयांतरंतवतियमका
स्य तथायमकपर्वतनीलवद्द्रहयोर्नीलवदादी नां द्रहानांच परस्परमंतरमिति च एवंचानामपिद्रहानां सनका

जायइयंमिपमाणंमिहुंतिजमगाउनं रववंताउ तावतिअंतरंखलु जमगदहाणंदहाणंच १
कदहिणेसेनउत्तरकुरापुरणालवंतस्स दि पभाते गो जमगाणंदक्खिणिल्लाउवरमंताउ अट्ठ
सपवीसासे चनारियसत्तरसागे अबाहा प जोअणसमसाआपमहाणदीए बहुमज्झदेसभागेएत्थ
णंदाहिणउत्तरक्षयाए पाईणपडिणविच्छि से जदेवपउमद्दहे जिनामसया पदमंतावन्नालवद्द्रहःखल्वी

तिप्रमयति कहिणंसंनइत्यादि कलदंतउत्तरकुरस्स नीलवद्द्रहोनामद्रहो प्रज्ञप्तःभगवानाहगोतम यमकपर्वतयोर्दा
क्षिणात्यादरमांताद्दक्षिणस्यामष्टौ चत्वारिंशानि चतुस्त्रिंशदधिकानि योजनानि चतुरश्चसप्तभागान्योजन
स्याऽबाधयाऽपांतरालेकृत्वात्रानायामहानद्य रबहुमध्यदेशभागे ऽत्रान्तरे नीलवद्रहोनामद्रहःप्रज्ञप्त उ
त्तरयादि उत्तरदक्षिणायतः उत्तरदक्षिणा यामःप्रयवामायांदाथी प्राचीनप्रतीचीनायामप्ययवायांविष्कंभ्यमे
विष्कंभतः वर्णकस्तापद्मवदिप्यादयद्य वति यथैवपद्मद्रहे वर्णकस्तथैवास्यापिज्ञातव्यं॥

२८३

॥ अथ विशेषमाह णाणात्ते तिनानात्वं सेद्मावरेवंपउमद्दहोऽस्य परिकरभूतया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनषण्डेन परिक्षिप्तः अयं
तु द्रहः इति वास्यां पद्मवरवेदिकायां वनषण्डं च संपरिक्षिप्तः न तु वेदिकादर्शया कथमिति चेत् उच्यते इदमध्यनागवा
दिव्या शानयानयादिना गीतत्वेन एकस्मिन् पार्श्वे एकोऽपरावापरस्मिन्निति द्वया एवं वनषंडद्वयमपि तथा णागत्तिनाग
कुमारोदेवो नाम्नानीलवान्निव्यवहारसौधर्मकवान् परिवसति पद्मद्रहदेवश्रीदेवीति विशेषः शेषं तं चैव निःशेषमुक्तं विशेष
मिति कं नीलवत्पद्मद्रहोऽप्येवं ज्ञातव्यः अथैतावता पद्मद्रहस्यायामविष्कंभोद्वेधपद्मवरवेदिकावनषंडत्रिसोपानप्रति
रूपकतोरणमूलपद्मतत्परिवार 　　　　 श्रीवासपद्माद्याविज्ञानिता(?) नवविधाः तत्पंक्तिनानिक्रावचनानि ता

पउमद्दहेवमस्स नदेवणीतयोग 　　　　 रणेवोद्दिपउमवरवेइआइं दोद्दिवणसंदेहि
संपरिखित्ते णागकुमारेदेवणसेसं तं 　　　　 चेवणेअव्वं णीलवंतद्दहस्स तुआवरपा
से ददद्दओअणाइं अबाहाए एत्थ 　　　　 णंवीसरकंदवणगपव्वयाप॥

उत्तरे णं जोअणाइं रुक्खं आयामेणं पंचजोअ 　　　　 णसयाइं विक्खंभेणं दसजोअणाइं उव्वेहेणं अच्छे रययामयः
कूले चउक्कोणसमतीरे जावपडिरूवे इत्यादि यावत् सेकेणठेणं तेणएवं वुच्चति नीलवंतद्दहे इत्यादिया तृगो
यमा सासए णामधेज्जेति च अथ नीलवद्रहस्य अभ्यासवर्त्तिनां कांचनगिरीणां वक्तव्यतामाह नीलवद्रहस्य दक्षिणे
नीलवद्रहस्य सर्वोपरपार्श्वयोःस्वबाधया पच्च ये ति अत्रान्तरे एकैकस्मिन्पार्श्वे दश दश भावात् विंशतिः कांचनकपर्वताः
दक्षिणोत्तराश्रेणियोऽपरक्रमाः वा भाववनेवव्वदस्यमाणोऽस्त उत्तरकुरुमहद्रहादिमपि च तिष्ठन्ति दश विंशति सर्वे नातिक्रान्त
पनार्थं उक्तं च एवं जोवा सिंगमे नाल वतम्मणं दक्षिणउत्तरद्विमेणं पवद्विमेणंच॥

संखेज्जोअणाइं अबाधाए एत्थणं दस दस कंचणगपव्वया पण्णत्ताइति च अथैतेषामुच्चत्वाद्याह एगं जोअणसयं ति एकं यो
जनशतमूर्ध्वमुच्चत्वेन पंचविंशतियोजनान्युद्वेधेन द्वात्रिंशदुत्तरप्रतिषेधनताव्यवस्थानक्रम अर्थैतेषां मूलादिषु विष्कं
भपरिक्षानयेगाथामाह मूलंमि त्ति मूले एकं योजनशतं विष्कंभेन मध्ये पंचसप्ततिं उपरितले च पंचाशतं योजनानि
विष्कंभेन कांचनकावर्वतीर अथ मूलादिषु परिरयंगाथया आह मूलंमि तिणिण त्ति मूले त्रीणि शतानि षोडशाधिकानि
षोडशाधिकानि २१६ योजनानि सत्रीसाइं तिसमत्ति शतद्वयिके ह्यो जनशतानि २३७ मज्झमिज्झे सर्वथा अथ वर्णनीनि
अथपंचाशत्तद्वये कं शते १५८ उवरि त्ति उपरि 　　　　 — तिनेपरिरयो नव तिर्यं च इदं मूले शोउ दशयोजनानि किं चि विवि

एगं जोअणसयं उद्धं उच्चत्तेणं मूलंमि जे 　　　　 २ अणसयं पण्णत्तरिं जोअणाइं मज्झंमि उवरितले कंच
णगा पण्णासं जोअणाइं तिर मूल 　　　　 मितिण्णिसोले सत्तत्तीसाइं दोण्णि मज्झमि अट्ठावण्णा
च सयं उवरितलेपरिरओ दोइर पढमि 　　　　 अणीलवंतो१ बितितउत्तरकुरू२ सुओ अट्ठो वेदहदो
अनइअ ३एरावणोध मालवंतो५ अर५ एवं 　　　　 वरत्थ अत्थो पमाणं॥

शेषा षोडशाधिकानि मध्ये सप्तत्रिंशत् उपरि चाष्टपंचाशत् योजनानि किंचिद्विशेषाधिकानि सर्वे ते तस्य गाथा उक्तोऽस्यादत्तुं क्रमतो णो
वालिगमंता इत्यत्र च अथ संख्यातुक्रमेण णमोत्थाना मानयाह पद्म मिस्त्रति प्रथमोऽत्र नृत्रकुरुसत्तुनीलवान्नीलवद्रहः पंचानां
मपि द्रहाणां मध्ये अस्य नीलवदर्षधरप्रत्यासन्नत्वात् ततः क्रमेण द्वितीयो द्वितीय उत्तरकुरुद्रहः एवं तृतीयश्च द्रहः
परावतो मालवांश्चेतिक्रमेणयं पंचमाविति मध्यमस्थत्वे एवं संख्याक्रमेणोक्तनामानां पंचापि द्रहाज्ञातव्याः ते च अवसाम
न्यतोऽतिदेशमाह एवं वरवत्थ त्ति एवं प्रागुक्तप्रकारेण वर्णकः पद्मद्रहस्येवामीषामपि वक्तव्याः अत्रत्ति अर्थः सेकेणठे

जंबूवृ०

णं सेसं तहेव इत्यादि नामनिमित्तं प्राग्वत् पमाणं तिप्पमाणं एगं जोअणसहस्समित्यादि प्राग्वत् पलिओवमट्ठि प ल्योपमस्थितिकाश्च देवाः परिवसन्तीत्यादि सर्वं पद्मद्रहस्येव परं तत्र श्रीदेवी अत्र तु द्रहसमाननामानो देवा इति उत्तरकुरा णां निजराजधान्यः स्वस्वदिशि सामानिकादिवर्णनं विजयादिवत् सर्वमपि विजयदेववद्वक्तव्यं च अथ जम्बूवृक्षवक्तव्यतामाह कहि णं भंते इत्यादि क्व भदन्त उत्तरकुराए कुराए जंबूपीढे नाम पीढे पण्णत्ते गौतम नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन मन्दरस्योत्तरतः माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमेन शीताया महानद्याः पू

पमाणा पलिओवमट्ठिईआ देवा ॥ कहि णं भंते उत्तरकुराए २ जंबूपेढे णामं पेढे पण्णत्ते गोयमा णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दक्खिणेणं मंदरस्स उत्तरेणं मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं सीआए महाणईए पुरत्थिमिल्ले कूले एत्थ णं उत्तरकुराए २ जंबूपेढे णामं पेढे पण्णत्ते पंच जोअणसयाइं आयामविक्खंभेणं पण्णरस एक्कासीआइं जोअणसयाइं किंचिविसेसाहिआइं परिक्खेवेणं बहुमज्झदेसभाए बारस जोअणाइं बाहल्लेणं तयणंतरं च णं मायाए २ पएसपरिहाणीए परिहायमाणे २ सव्वेसु णं चरमपेरंतेसु दो दो गाउआइं बाहल्लेणं सव्वजंबूणयामए अच्छे । से णं एगाए ॥

र्वदिक्संबन्धिनि कूले एत्थ णं ति अत्रान्तरे उत्तरकुरुषु कुरुषु जम्ब्वाः सुदर्शनापरनाम्न्या जम्बूपीठं नाम पीठं प्रज्ञप्तं पंच योजनशतान्यायामविष्कम्भाभ्यां एकाशीत्यधिकानि पञ्चदशयोजनशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि १५८१ परिक्षेपेण ब हुमध्यदेशभागे द्वादशयोजनानि बाहल्येन तदनन्तरं च मात्रया २ प्रदेशपरिहाण्या परिहीयमानं सर्वेषु चरमप २८५
र्यन्तेषु क्रोशद्वयं बाहल्येन सर्वात्मना जाम्बूनदमयं अच्छे इत्यादि प्राग्वत् च से णं एगाए त्ति तत्र जम्बूपीठ

पीठं एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनषण्डेन सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः सामस्त्येन संपरिक्षिप्तमिति गम्यं दोण्हवि वण्ण ओ त्ति द्वयोरपि वेदिकावनषण्डयोर्वर्णकः प्राग्वत् च तस्स णं जंबू इत्यादि तस्य जम्बूपीठस्य चतुर्दिशि एकैकत्रिसोपानप्र तिरूपकसद्भावेन चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रतिविशिष्टरूपाणि प्रज्ञप्तानि वण्णओ त्ति वर्णकः वज्रमया नेमा इत्या दि प्राग्वत् क्रियद्दूरमित्याह जाव तोरणाइं ति यावत्तोरणानि प्राग्वद्व्याख्यातानि च तस्स णमित्यादि तस्य जम्बूपीठस्य बहु मध्यदेशभागे एत्थ णं ति अत्रान्तरे मणिपीठिका प्रज्ञप्ता साऽष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बा

से णं एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते दुण्हंपि वण्णओ तस्स णं जंबूपेढस्स चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता वण्णओ जाव तोरणाइं च तस्स णं जंबूपेढस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं मणिपेढिआ पण्णत्ता अट्ठ जोअणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोअणाइं बाहल्लेणं तीसे णं मणिपेढिआए उप्पिं एत्थ णं जंबू सुदंसणा पण्णत्ता अट्ठ जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अद्धजोअणं उव्वेहेणं तीसे णं खंधे दो जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अद्धजोअणं बाहल्लेणं तीसे णं साला छ जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं बहुमज्झदेसभाए अट्ठ जोअणाइं आयामविक्खंभेणं

बाहल्येन तस्या मणिपीठिकायाः उपरि बहुमध्यदेशभागे इति गम्यं अत्रान्तरे जम्बूः सुदर्शनेत्यपरनाम्नी प्रज्ञप्ता अष्टौ योजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन अर्द्धयोजनमुद्वेधेन तस्याः स्कन्धः द्वे योजने ऊर्ध्वमुच्चत्वेन अर्द्धयोजनं बाहल्येन तस्याः शा शाला इव दिक्प्रसृतत्वात् शाखा मध्यवर्तिनी ऊर्ध्वगता विडिमा पूर्वपर्यायशाखा षड्योजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन बहुमध्यदे शभागेऽष्टौ योजनान्या — — मविष्कम्भाभ्यां शाखेयं जम्ब्वाः स्कन्धगतस्योपरितना

गस्य पूर्वोक्तो क्रोशो तत्पक्षस्याः शाखायाः दीर्घत्वं क्रोशोनानि चत्वारि योजनानि एवं शाखाद्वयस्कंधयोः परिमाणमीलनेन ग
ऽष्टौ योजनानि किंचित् साइरेगाइं ति सातिरेकाणि मूलसंबद्धार्द्धयोजनमिश्रणादर्द्धाष्टयोजनानीत्यर्थः सर्वाग्रेण मीयमा
णमित्यादि तस्याः जंब्वाः अयमेतद्रूपो वर्णकव्यासो वर्णनविवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा तस्याः मूलानि वज्रमयानि रजतमय्यो वि
डिमा सुप्रतिष्ठिता विडिमा शाखा वैडूर्यमयं बंधविटपं दिगगतरूपा उत्तमादि रूपस्य दिगतस्यादशानामपि दिशामूर्द्धदिग
शाखा अतएवमेव तत्र जिनभवनं जाव अट्ठि इत्यादि यावत् अधिकमतिशायनमनमोहर्षणी मान समस्तनिर्द्धर्तिकरी प

जंबूए णं सुदंसणाए चउद्दिसिं चत्तारि साला पण्णत्ता तंजहा पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं तत्थ णं जे से पुरत्थिमिल्ले साले एत्थ णं भवणे पण्णत्ते
कोसं आयामेणं एवमेव णवरमित्थ सयणिज्जं सेसेसु पासायवडेंसया
(Best reading of the two-column passage follows as printed.)

ओष्ठ एणाइं आयामविक्खंभेणं साति रेगा | इं अद्धजोयणाइं सव्वग्गेणं तीसे णं अयमेयारूवे वण्ण
वासे पण्णत्ते वइरामया मूला रययाम | यावासेणं विडिमा सुविडिमेभि जाव अहियमणनिव्वुइकरी पासा
ईआ दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा | ईआ० जंबूए णं सुदंसणाए चउद्दिसिं चत्तारि साला पण्णत्ता तेसि णं सालाणं बहुम
मज्झदेसभाए एत्थ णं सिद्धायतणे पण्णत्ते | ज्झदेसभाए एत्थ णं सिद्धायतणे कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उड्ढं
उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसन्निविट्ठे जाव द | उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं
रपज्जुट्ठिकरी पासाईआ इत्यादि प्राग्वत्

यावत्करणात् विद्यामयविपुलवंदाइत्यादि प्राग्विमुद्रवर्णनाधिकारलेखनं तावद्वाच्यं यावत्साध्यानति व अ
यजंबूः सेव किमुक्तानिदर्शयति जंबूए णमित्यादि जंब्वाः सुदर्शनायाः चतुर्दिशि चतुर्दिशि चत्वारः शाखाः शा
लाः प्रज्ञप्ताः तेसिणंति प्राकृतत्वात्सप्तम्यर्थे षष्ठी तासु शाखासु बहुमध्यदेशभागे एगाविडिमा पण्णत्ता तीसे णं बहुमज्झदेस
भागे उद्धिति शेषं तथैव एकाविडिमा प्राग्वद्रूपा तस्या उपरि बहुमध्यदेशभागे पउणत्ति अत्रांतरे सिद्धायतनं प्रज्ञप्तं
क्रोशमायामेनार्द्धक्रोशं विष्कंभेन देशोनं क्रोशमूर्द्धमुच्चत्वेन अनेकस्तंभशतसन्निविष्टं जावदारतियावत्
द्वारप्रतिपंचधनुःशतान्य

उड्ढं उच्चत्तेणं जाव वणमालाउ मणिपेढिआ | पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं
इं बाहल्लेणं तीसे णं मणिपेढिआए उ | प्पिं देवच्छंदए पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगा
इं पंचधणुसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जिण | पडिमावण्णओ सव्वो णेअव्वो व तत्थ णं जे से उत्तरिल्ले
सिल्ले साले एत्थ णं भवणे पण्णत्ते एवमेव णं | वरि मित्थ सयणिज्जं सेसेसु पासायवडिंसया सीहासणा य
सपरिवारा व जंबूए णं बारसहिं पउमवर | वेइयाहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता वेइयाणं वण्णओ॥

ईषत्प्रेक्षावत्करणात् प्रासादावतंसकवर्णनाधिकारो वर्णकमत्र तु तेषु वर्णकोपि किंचिदुच्यते इत्याह जाव वणमा
लाति यावद्वनमालावर्णकमत्र तावद्वक्तव्यमित्यर्थः व अत्र सिद्धायतने मणिपीठिका वाच्या इत्याह मणिपीठिअ
त्ति सिद्धायतने मणिपीठिका पंचधनुःशतान्यायामविष्कंभेन अर्द्धतृतीयानि धनुःशतानि बाहल्येन तीसे णमित्या
दि तस्या मणिपीठिकाया उपरि देवच्छंदकः प्रज्ञप्तः स च पंचधनुःशतान्यायामविष्कंभेन सातिरेकाणि पंचधनुःश
तानि ऊर्द्ध्वमुच्चत्वेन जिणपडिमावण्णओत्ति देवच्छंदके जिनप्रतिमावर्णकः सर्वो ज्ञातव्यः स च जिनप्रतिमानामष्टोत्त

रशतमित्यादिनोक्तः व तत्थ णंति तत्र णमिति प्राग्वत् यासामसौ दिग्वर्ती शाखा उर्द्ध्वं प्रासादावतंसकः तत्र भवनं प्रज्ञप्तं ना
म प्रासादप्रमाणसमानं विशेषमाह णवरं ति नवरमिदं शयनीयं वाच्यं शेषेषु त्रिषु शाखासु प्रासादावतं
सकाः एकैकस्यां शाखायामेकैकः प्रासादावतंसक इत्यर्थः तेन क्रोशमूर्द्ध्वमुच्चत्वेन अर्द्धक्रोशं विष्कंभेन प्रासादावतं
सकानामपि वर्णनमिति प्राग्वत् सीहासणा य त्ति सिंहासनानि चापरिवाराणि परिवाररहितानि वाच्यानि क्वचित् सपरिवाराइत्य
पि पाठः सिंहासनवर्णनं च प्राग्वत् व जंबूए णमित्यादि जंब्वाः सुदर्शनायाः द्वादशभिः पद्मवरवेदिकाभिः सर्वतः समंतादिति प्राग्वत्

२८६

अथैतद्दर्शितवनखंडजंबूनामष्टशतस्य परिक्षेपा अत्रैतद्दर्शितवनखंडचतुष्टयपलक्षकं तेनैतद्वनखंडावधि दर्शयामास
वनखंडतयो नवैव अष्टशतोत्तरशतंजंबूः प्रत्येकं चत्वारियोजनानि उच्चत्वेनेत्यर्थः क्रोशमेकमुद्वेधेन योजनमेकं स्कं
धः क्रोशं बाहल्येन स्कंधः त्रीणि योजनानि विस्तरतः दिक्षु शाखाः तासां मध्यभागे त्रीणि योजनानि विडिमा चत्वा रि
योजनानि बहुमध्यदेशभागे आयामविष्कंभेन सातिरेकाणि उद्वेधसंबंधि क्रोशमात्रा विष्कंभे चत्वारि योजनानि
सर्वाग्रेण तासामेव समुदिता नामथोत्तरशतसंख्याकानां जंबूनां वर्णकः वज्रमयमूलाइत्यादिप्राग्वत् यावत्प्रासा॥

जंबूणं अस्सेणं अठसएणं जंबूणं तदा॥
णं जंबू तद्दिय उत्तरपुरत्थिमेणं सव्वओ
पुरत्थिमेणं उत्तरपच्चत्थिमेणं एवमणं
णं चत्तारि जंबूसाहस्सीओ पण्णत्ताओ।
दिजंबूओ पण्णत्ताओ च दक्खिणेणं।

दुवत्ताणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता तासिणं वसु णाओ।
परिक्खित्ता च जंबूए णं सुदंसणाए उत्तरेणं उत्तरपुर
णां दिसि अणाढियस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं
तासिणं पुरत्थिमेणं चउण्हं अग्गमहिसीणं चत्तारि
पच्चत्थिमेणं दक्खिणेणं तदव्यवरा।

दीयाः सामानिकास्तासां सर्वाग्रेणापि जंबूः चत्वारिशत्सहस्राणि प्रत्येकं सर्वतः समंतात् तासां संपरिक्षिप्ताः च अथा
नादृतस्य देवस्य परिवारसंबंधि नामपरजंबूवृक्षाणां दिग्विभागेन व्यक्तिमाह जंबू णं मित्यादि जंबूः सुदर्शनायाः
उत्तरेण उत्तरपूर्वस्यां ईशान्यां उत्तरपश्चिमायां
वायव्यां अत्रान्तरे अनादृतस्य देवस्य जंबूद्वीपाधिपतेः चतसॄणां साम
पानिकसहस्राणां योग्यानि चत्वारि जंबूसहस्राणि
दिशि प्रज्ञप्तानि तासां मित्यादितस्या जंबूः सर्वस्याः पूर्वस्यां
विशेषाणां योग्याः प्रज्ञप्ताः च अग्रमहिषीणां
समानाध्यपेपति योऽग्रमहिषीतदर्थसंबंधिजंबूवृक्ष
विज्ञानायमाह॥

ईयमाह दक्खिणेत्यादि दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यां दक्षिणस्यां तदभ्यवरत्नि तथा अपरदक्षिणेन दक्षिणापरस्यां नैरृत्या
मित्यर्थः अत्रान्तरमध्यवासानां पर्षदामिति गम्यं क्रमेण अष्टौ दश द्वादश जंबूसहस्राणि भवंति एवंकारोऽवधारणे
ऽस्य चत्वारि अपि आर्षित्वादीणेति अनाधृतपतीनां समानामिति शेषः योग्याः सप्त जंबूः पश्चिमेणमिति पश्चिमायां
सप्तानां अनीकाधिपतीनां योग्याः सप्त जंबूः पश्चिमेणमिति पश्चिमायां पुरता
मदक्षिणे जंबूनामिति शेषः चतुर्दिशि चतसृषु दिक्षु आत्मरक्षकाणां षोडश सहस्राणामिति गम्यं तच्चतानि क्रियासंबंधादि
संबंधनीयेति गाथार्थः च अथ पूर्वक्तो जंबूवृक्षस्थितिर्वनषण्डैः परिक्षिप्ता इति दर्शयति जंबू णं ति जंबूः सुदर्शना

दक्खिणपच्चत्थिमदक्खिणेणं तदव्यवरदक्खि
वई णं पच्चत्थिमेणं सत्तेव हुंति जंबूओ सो
क्खिं चउसं देदिंस सव्वओ समंता संपरिक्खि
णादेना एवणं तवणे पसत्ते कोसं आय

णेणं च अट्ठ दस बारसेव यद्भवंति जंबू सहस्साइं अणित्र्यद
स सा दस्साउ चउद्दिसिं आयरक्खाणं ऽड जंबू णं तिदिंसर
जंबूए णं उत्तरपच्चत्थिमेणं पसासं जोअणाइं पढमं वणसंड
मेणं सो चेव वण्णउ सयणिज्जं च एवं सेसासु विदिसासु भव

त्ति शतिकैः शतयोजनप्रमाणैः वनषण्डैः परि॥
क्षिप्ताः च अथ जंबूनामन्तरेषु दिक्षु चारि भवनानि विदिक्षु प्रासादा
इत्यादीनि दर्शयति जंबूए णं मित्यादि जंबूः सुदर्शनायाः पूर्वस्यां दिशि प्रथमवनषण्डं पंचाशद्योजनान्यवगाह्य अत्र
अन्तरे एकं भवनं प्रज्ञप्तं तच्च क्रोशमेकमायामतः सो चेव त्ति स एव यः सर्वदिक्शाखाभवनेभवनसंबंधी वर्णकः सयणिज्जं
त्ति शयनीयं चात्र वक्तव्यं एवं सेसासु त्ति एवं शेषासु दक्षिणादिषु तिसृषु दिक्षु दक्षिणादि चतुर्दिक्षु भवनानि सशयनीयानि
वक्तव्यानि तथैव जंबूः दक्षिणस्यां प्रथमवनषण्डं पंचाशद्योजनान्यवगाह्य भवनं प्रज्ञप्तं यावद्शयनीयं एवं पश्चिमोत्तरयो
रपि च अथैशान्यादिषु विदिक्षु प्रत्येकं चतस्रः चतस्रः पुष्करिण्यः संति ता एवं चकार इत्यन्योन्यदर्शयति जंबूए णमित्यादि जंबूः सुदर्श
नायाः उत्तरपूर्वस्यां इत्या॥

जंबू०॥

वनषंडं पंचाशतं योजनान्यवगाह्य अत्रांतरे चतस्रः पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा पद्मा १ पद्मप्रभा २ कुमुदा ३ कुमुदप्रभा ४ एताश्च तत्रस्थिता अपि वनस्य पूर्वादिदिक्क्रमेण वक्तव्याः एवं वक्ष्यमाणा नामतुल्यत्वतुल्याः नाम पि द्रष्टव्यं जावा लिंगमादि ष्टत्वेव व्याख्यातव्या तोत्थ णमित्यादि तासां पुष्करिणीनां क्रोशमायामेनार्द्धक्रोशं विष्कंभेन पंचधनुःशतान्युद्वेधेन वस त्रिवर्णकः प्राग्वत् तावद्वक्तव्यं यावत् तोरणवर्णकः पद्मवरवेदिका वनषंडाः परिक्षिप्ताः तयोरपि वर्णनं प्राग्वत् व इत्यत्र वनषंडे पुष्करिणीनां मध्यभागे एकैकः प्रासादावतंसकः क्रोशप्रमाणोच्चत्वेनेति दर्शयति तासिणं मज्झे इत्यादि तासां पुष्करिणीनां मध्ये

णं जंबूए णं उत्तरपुरच्छिमेणं पढमं वणसंडं पण्णासं जोअणाइं ओगाहित्ता एत्थ णं चत्तारि पुक्खरिणीओ पण्णत्ताओ तंजहा पउमा १ पउमप्पभा २ कुमुदा ३ कुमुदप्पभा ४ ताओ णं कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं पंचधणुसयाइं उव्वेहेणं वण्णओ तासि णं मज्झे पासायवडिंसगा कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उद्धं उच्चत्तेणं वण्णओ सीहासणा सपरिवारा एवं सेसासु विदिसासु गाहा पउमा १ पउमप्पभा २ चेव कुमुदा ३ कुमुदप्पभा ४ उप्पलगुम्मा १ नलिणा २ उप्पला ३ उप्पलुज्जला ४ भिंगा १ भिंगप्पभा २ ॥

प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ता इति गम्यं वक्तव्यं च सर्वासां पुष्करिणीनां प्रासादावतंसका एकरूपा इत्यत्र वनखंडपुष्करिणीनां मध्ये एकैकः प्रासादावतंसकः कथ्यते ते च क्रोशमायामेनार्द्धक्रोशं विष्कंभेन देशोनक्रोशमूर्द्धमुच्चत्वेन वर्णकश्चित्र जंबूप्रासादावतंसकस्येव वक्तव्यः सिंहासनानि सपरिवाराणि वक्तव्यानि ति जावा लिंगमेत्त अपरिवाराणीति पाठं मत्वैव व्याख्यातं एवं सेसासु त्ति एवं शेषास्वपि विदिक्षु वनषंड पुष्करिण्यो वेदितव्याः तासां नामानि च पश्चार्द्धेनाह गाहेत्यादि पद्मा १ पद्मप्रभा २ कुमुदा ३ कुमुदप्रभा ४ ऐशान्यां उत्पलगुल्मा १ नलिना २ उत्पला ३ उत्पलोज्ज्वला ४ आग्नेय्यां भृंगा १ भृंगप्रभा २ ॥ २८८

अंजना ३ कज्जलप्रभा ४ नैर्ऋत्यां श्रीकांता १ श्रीमहिता २ श्रीचंद्रा ३ श्रीनिलया ४ वेति वायव्यां च कावेत्काः इदमत्र बोध्यं वप्र पूर्वास्विव मानव्या इति पद्मवेद्यासः २ ब अथ चतसृणां पुष्करिणीनां चतुर्णां प्रासादावतंसकानामंतराणि अत्र रेषु अष्टौ कूटाः सिद्धायतनाल्लेखताः संति तेषां स्वरूपं वक्तुकाम आह जंबूए णमित्यादि जंबूाः सुदर्शनायाः सर्वदिक् वर्त्तिनो वनस्यांतरतः उत्तरेत्यादि उत्तरस्मात् ऐशानकोणस्थितस्य प्रासादावतंसकस्य दक्षिणेन पंचमाति अत्रांतरे एकः महान् कूटः ऋषभकूटवत्कूटनामा गिरिः प्रज्ञप्तः अष्टौ योजनान्यूर्द्धमुच्चत्वेन द्वे योजने उद्वेधेन मूले

चेव अंजणा ३ कज्जलप्पभा ४ सिरिकंता १ सिरिमहिता २ सिरिचंदा ३ चेव सिरिनिलया ४ जंबूए णं सुदंसणाए उत्तरपुरच्छिमिल्लस्स वणस्स उत्तरेणं उत्तरपुरच्छिमिल्लस्स पासायवडिंसयस्स दाहिणेणं एत्थ णं महं एगे कूडे पण्णत्ते अट्ठ जोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं दो जोअणाइं उव्वेहेणं मूले अट्ठ जोअणाइं आयामविक्खंभेणं बहुमज्झदेसभाए छ जोअणाइं आयामविक्खंभेणं उवरिं चत्तारि जोअणाइं आयामविक्खंभेणं पणवीसं अट्ठारस बारसेव १२ मूले अ मज्झि उवरिं च सविसेसाइं परिरओ कूडस्स इमस्स बोद्धव्वो १ मूले वित्थिण्णे मज्झे संखित्ते उवरिं तणुए सव्वकणगामए अच्छे वेइआ वणसंडवण्णओ

अष्टौ योजनानि विष्कंभेन मध्ये षट् योजनानि उपरि चत्वारि योजनानि आयामविष्कंभेन अथ मूलादौ परिधिपरिमाणाय गाथामाह पणवीसेत्यादि पंचविंशतिरष्टादश द्वादश च एवं कोऽवधारणे गाथाबन्धानुरोधात् विपरिणतोऽपि यथा मूले मध्ये उपरि च सविशेषाणि सातिरेकाणि योजनानीति गम्यं परिरयः परिधिः अस्य कूटस्य बोद्धव्यो ज्ञातव्यः व अत्र पंच मूले इत्यादि मूले विस्तीर्णः मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुकः इति सवित्यादि प्राग्वत् वेइअत्ति वेदिकावनषंडयोर्वर्णको वक्तव्यः अनेन वेदिकाव

जंबूद्वी०

नर्चुणां विदेशाणां करणं वा स्याद् नत्थिक्षमस्यानुपपत्तेः अथ जंबूवृक्षविषयं निर्देशमाह एवं से सा विनिपतं शेषा अपि समावि कृता वक्तव्याः तद्विवं जंबूए णं सुदंसणाए चउद्दिसिं अण्णेण बज्झेण बादिं णणदाहिणं चउद्दिसिं मिणम्स पासायवदिसगस्स उ त्तरेणं एत्थणं एगेमहं कूडे पं० तं चेव पमाणं सिद्धायतणं च इत्यादि च अथ जंबूवृक्षस्य द्वादशनामान्याह जंबूए णमित्यादि जंबू सुदर्शनाया द्वादशनामधेयानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सुदंसणा इत्यादि श्लोकद्वयान्तरालवर्ति ऊर्ध्वं प्रमाणतया यस्याः तय नमन शोभाद्धा दकत्वात् सा सुदर्शना १ अमोघा निष्फला न भवति अमोघा सफला इत्यर्थः यतः स्वस्वामित्वेन प्रतिपन्ना सती जंबूद्वीपस्याधिपत्यं प्रजनयति न चान्यथा कृता। द्विविधस्य स्वामित्वस्य प्रयोजनात् २ सुप्रबुद्धा निरन्तरं अतिशा

उ एवं से सा विकमा व जंबूए णं सुदं | सणाए दुवालसणामधेज्जा पं० तं० सुदंसणा १ अमोहा
२ य सुप्पबुद्धा ३ जसोहरा ४ विदेह | जंबू ५ सोमणसा ६ णियया ७ णिच्चमंडिया ८ १
सुभद्दा य ९ विसाला य १० सुजाया ११ | सुमणा १२

येन प्रबुद्धेव प्रबुद्धा मणादीनां निरंतरं सर्वतश्च रत्नविभ्राजितत्वात् सर्वकालं प्रबुद्धेव लक्ष्यते ३ यशो धरतीति यशोधरा सकलभुवनविख्यातख्यातिकत्वा दित्यर्थः सकललोकख्यातिरेषा तया पालयितुमिष्टास्या यशोवत्त्वात् एतत्स्यात् सद्भावादेव विदेहजंबू इति विदेहे भवा जंबू विदेहजंबूः विदेहान्तर्गतोत्तरकुरुक्षेत्रे निवासत्वात् ५ सौमनस्यहेतुत्वात् सौमनसा मनः प्रसत्तिहेतुत्वात् ६ नियता सर्वकालं शाश्वतत्वात् ७ नित्यमंडिता सदा भूषितत्वात् ८ सुभद्रा सर्वदा भद्रं कल्याणं यस्याः सा सुभद्रा तस्याः स्वामि नो महर्द्धिकत्वात् केनाप्युपद्रोतुमशक्यत्वात् ९ विशाला इति विशाला आयामादिना विस्तीर्णा १० सुजाता सुजातं जन्म यस्याः सा तथा कनकादिद्रव्यनिष्पन्नत्वेन जन्मदोषरहितेत्यर्थः ११ सुमना शोभनं मनो यस्याः सकाशाद् इयं तिष्ठतः सा सुमनाः नमद्दक्षिणाय
र्द्धिकानामपि तत्पर्यन्तामनः शोभनं भवति रमणीयत्वात् १२ | २८५ | गाथा २१२

सुदंसणाए इत्यादि सुदर्शनाया जंबूवाद्द्वादश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि जंबूए णमित्यादि जंबू णमित्यलंकारे अष्टाष्टमंगलकानि यस्यास्तस्याः अष्टमंगलकाः पतत्पलक्षणान्यतानि कानि इत्यादि सुखावबोधा च अथ जंबूनाम्नः प्रवृत्तिनिमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम जंबूः सुदर्शनायां अनाहृतो नाम देवो महर्द्धिको। जंबूद्वीपाधिपतिः परिवसति तत्र अनाहृता आदरविषयीकृता येषां जंबूद्वीपगता देवास्तेन आत्मनोऽत्युत्तममह र्द्धिकत्वमात्मनः सा वर्नाहतः तावार्थ्यं स्यादेवं महर्द्धिकोऽनाहृतनामा देवस्तत्र वसति ततस्तस्य समभावि स्प

किन्न सुदंसणाए जंबूए णं सुदंसणाए अच्चय | जंबूणं अट्ठट्ठ मंगलया व से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ जं
बूसुदंसणा २ गो० जंबूए णं सुदंसणाए अ | णाढिए णामं देवे जंबूदीवाहिवई परिवसति महिड्ढीए
सेणं तत्थ चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं | जाव आयरक्खाणं जंबूदीवस्स णं दीवस्स जंबूए सुदं
सणाए अणाढियाए रायहाणीए अण्णेसिं | च बहूणं देवाणं देवीणय जाव विहरति व कहि णं
भंते अणाढियस्स देवस्स अणाढिया णामं | रायहाणी पण्णत्ता गो० जंबू दीवेस

तिर्हि निवाधिनिरुक्ता सुदर्शना नित्यनिश्चितं व से णं तत्र तिस्रोऽनाहृतो देवस्तत्र जंबू इहे वउत्संसामानिकदेवानां यावद्र कारक्षका यावत् करणात् चतसृणामग्रमहिषीणामित्यादि संग्रहः तथा जंबूद्वीपस्य द्वीपस्य जंबूः सुदर्शनायाः अना हतायाराजधान्याः अन्येषां बहूनां निवासिनां देवानां देवीनां च जावत्तियावद्विहरति यावत्करणात् आधिपत्यं पौरपत्यं स्वामित्वादिग्रहः व अथानाहृतस्य देवस्यानाहृतानामराजधानी कास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि भदंत अनाहृत स्य देवस्यानाहृतानाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता भगवानाह गौतम जंबूद्वीपे

जंबूद्वीपद्वीपे मंदरस्य पर्वतस्योत्तरतः जंबूद्वीपे यावद्देवकुरुवर्षे जंबूद्वीपप्रमाणेति यन्निर्दिष्टा [illegible] प्रमाणं तदे
व प्रमाणं ज्ञातव्यं यावत् पार्श्वतः सिद्धकूटस्य निर्वचनं सर्वं उत्तरकुरुवद्वक्तव्यं [illegible] इत्यादि
[illegible] अथ निर्दिष्टानन्तरमाह अत्र उत्तरकुरुवर्णमित्यादि
[illegible] जंबूद्वीपे [illegible] यावत् [illegible]

मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं जंबूद्दीवे दीवे जंबुद्दीवपमाणे [illegible] जाव [illegible] अभिसेयं [illegible]
[illegible] जाव उत्तरकुरुपुव्वदेसे [illegible] जाव [illegible] अहवा अत्थया [illegible]
[illegible] उत्तरकुराए [illegible] उत्तरकुरा [illegible]
[illegible] ततो [illegible] उत्तर [illegible]
कुराए [illegible] उत्तरकुराए [illegible] मालवंत [illegible] वक्खारपव्वए [illegible]
दरस्स पव्वयस्स उत्तरपुरच्छिमेणं णीलवंतस्स [illegible] दाहिणेणं उत्तरकुराए पुरच्छिमेणं कच्छस्स [illegible]
विजयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं [illegible] मालवंते णामं वक्खारपव्वए [illegible] पाईणपडीणविच्छिन्ने

[illegible] अथोत्तरकुरुषु नाम [illegible] इत्यादि [illegible] माल्यवान् वक्षस्कारपर्व
तः [illegible] प्रज्ञप्त [illegible] इत्यादि प्रश्नः भगवान् गौतम मंदरस्य पर्वतस्योत्तरपूर्वस्यां [illegible] नीलवतो वर्ष
धरस्य दक्षिणेन उत्तरकुरूणां पूर्वस्यां कच्छस्य [illegible] विजयस्य पश्चिमायां अत्रान्तरे [illegible] माल्य
वान्नाम वक्षस्कारपर्वतः [illegible] इत्यादि उत्तरदक्षिणायतः [illegible]

अतिदेशमाह जंबूद्वीपे गंधमादनस्य प्रमाणं [illegible] इत्यादिना [illegible]
[illegible] विष्कंभेणेत्यादिना [illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] इत्यादि यावत् [illegible] इति [illegible]

जंबुद्दीवे गंधमायणस्स पमाणं विक्खंभो [illegible]
[illegible] सिद्धायतणकूडे [illegible] मालवंते [illegible] उत्तरकुरुकूडे
कच्छकूडे [illegible] सीयाए [illegible]
[illegible] मालवंते वक्खारपव्वए सिद्धायतणे [illegible]
[illegible] मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरपुरत्थि
मेणं मालवंतस्स कूडस्स दाहिणपच्चत्थि मेणं एत्थ णं सिद्धायतणे [illegible] सिद्धायतनकूटमेतद्वर्णकेन

[illegible] इत्यादि सिद्धायतनकूटं माल्यवत्कूटमित्यादि [illegible]
[illegible] नाम [illegible]
[illegible] इत्यादि [illegible] सिद्धायतनकूटं [illegible]
यति कति णं भंते इत्यादि प्रश्नः गौतम [illegible] मंदरस्य पर्वतस्य उत्तरपूर्वस्यां [illegible] माल्यवतः कूटस्य
दक्षिणपश्चिमेन [illegible] सिद्धायतनं सिद्धायतनोपलक्षितं कूटमित्यर्थः [illegible]

पंचेत्यादि पंचयोजनशतान्यूर्द्ध्वमुच्चत्वेन अवसिट्ठंति अवशिष्टं यावत्करणात् तं चेव जाव देव गंधमादनसिद्धायतन
कूटो क्षेत्रतो यमिति गम्यं कियद्दूरमित्याह जाव रायहाणीति यावद्राजधानी राजधानीवर्णनं यावत्करणाच्च अथा
ग्नेयीकूटानि दर्शनाह एवमिति एवं सिद्धायतनकूटवत् माल्यवत्कूटस्य उत्तरस्याः कच्छकूटस्य च वक्ष्यमाणस्य
राजधानीपर्यन्तं वर्णनं समानमेव च अथ सागरकूटादीनां कूटानां सप्तानां चतुर्णां समतया वक्तुं
चित्रमाह एए चत्तारीति एतानि अनंतरोक्तानि सिद्धायतनादिकूटानि चत्वारि कूटाः दिसादिसि दिशि दिशि शालालकूटाणि विदिगु
कूटानि प्रमाणेनोच्चत्वादिविषये ज्ञातव्या॥ तुल्यानि इति शेषः अयं भावः मेरोर्नन्दनवनस्य विदिशि उत्तरपु

पंचजोअणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अव। सिट्ठं तं चेव जाव रायहाणी एवं मालवंतस्स उत्त
रच्छिमस्स कच्छस्स एए चत्तारि कूडा दिसाहिं पमाणेहिं णेअव्वा कूडसरिसणामया
देवा य कच्छिमेणं॥

कूटानां सर्वस्यां दिशि कच्छविजयस्य पूर्वस्यां॥ यां दिशि यो माल्यवान् दि
तत्र प्रथमं सिद्धायतनकूटं तच्च मेरोर्नन्दनवनस्य ऐं रमेरोः प्रत्यासन्नं तस्योत्तरस्यां कूटं मेरोर्द्वितीयं तृतीयं चतुर्थं च एतानि
चार्यविदिसावाणि कूटसरिसनामकूटसदृशनामानः कूटाधिष्ठातृसमानाभिधानाः अधिपतयः तत्र तेनाद्यसिद्धायतनकूटे
सिद्धायतनात्प्रथमानि तत्र तत्तद्दिक्पतयो देवाः स्वस्वसिद्धायतनं तेनोक्तं तनोमानदधिपतिस्वराजधानी नि
कथं संगच्छते इति चेत् उच्यते सिद्धायतनकूटस्य अवस्थानादेव सर्वेषां सिद्धायतनकूटेषु सिद्धायतनानि सन्त्यपरमेतत्सूत्रा
वसानेषु सर्वत्रापि सिद्धायतनस्य सिद्धायतनकूटयोः स्थितत्वात् तदधिपतयो देवाः परि वसन्तीत्यत्र न किंचिद्वक्तव्यं
स्मात् तद्गृह्यत्वं केवलिगम्यं च अथ पंचमं सागर

कूटं कथयति प्रश्नयति कच्छिणमित्यादि कच्छिमेन कच्छकूटस्य माल्यवतिपर्वते सागरकूटं नाम कूटं प्रज्ञप्तं भगवानाह
गौतम कच्छकूटस्योत्तरस्यां शीतायाः रजतकूटस्य दक्षिणेन एत्थ णंति अत्रांतरे सागरकूटं नाम कूटं प्रज्ञप्तमिति गम्य
म्यं तच्च पंचयोजनशतान्यूर्द्ध्वोच्चत्वेन अवशिष्टं तथैव विदिशायां कूटं एवमग्रेऽपि समानं वक्तव्यं तायामेव सामान्यं सा
गरकूटस्य च स्वामिनी सुभोगा देवी राजधानी तत्र स्वस्याः असंख्येयतमे जंबूद्वीपनाम्नीति सर्वमार्गादिकं तत्र मपि दृष्ट
व्यं रययति रजतकूटे स्वचकूटापरनाम्नि भोगमालिनी देवी स्वामिनीत्यादि प्राग्वत् राजधानी चास्याः सर्वस्यां दिशि अ
संख्येयतमे द्वीपे प्राग्वत् अथ शीताकूटादि इति अग्रेऽपि उत्तरदिग्व्यवस्थितानि सप्तकूटानि दर्शयति अवसि

सीलवंते सागरकूडस्स णं कूडस्स उत्तरेणं ॥ गोकच्छस्स कूडस्स उत्तरपुरच्छिमेणं रययकूडस्स दक्खि
णेणं एत्थ णं सागरकूडे णामं पंचजोअ णसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं सुभोगा देवी रायहाणी उत्तरपु
रच्छिमेणं रययकूडे भोगमालिनी देवी॥ रायहाणी उत्तरपुरच्छिमेणं अवसिट्ठा कूडा उत्तरदाहिणे
णं णेअव्वा एक्केणं पमाणेणं

ट्ठाइति अवशिष्टाः शीताकूटसर्वसरकूटदशि स्सदकूटाः उत्तरदक्षिणेणंति पर
स्परमुत्तरदक्षिणेन श्रेणितया ज्ञातव्या इति तच्चैवं रजतकूटात् शीताकूटमुत्तरस्यां शीताकूटात् रजतकूटं दक्षिणस्यां तथा शी
ताकूटात् सर्वसरकूटमुत्तरस्यां सर्वसरात् शीताकूटं दक्षिणस्यां सर्वसरात् हरिस्सहकूटमुत्तरस्यां हरिस्सहकूटात् सर्वस
रकूटं दक्षिणस्यामिति तत्र शीताकूटस्य स्वामिनी शीता देवी सर्वसरकूटस्य सर्वसरनामा देवः हरिस्सहकूटस्यापि ह
रिस्सहदेवोऽधिपतिः अथ समानतया प्रमाणमविकृत्यमाह एक्केणंति एकेन प्रमाणेन सर्वाण्यपि कूटान्येकप्र
माणोपेतानि तत्प्रमाणविशेषात् हरिस्सहकूटाद्यतिरिक्तानां षण्णामपि कूटानां शिवसंकूटसमानप्रमाणत्वात्

जं०सू०३।

व अथ हरिस्सहकूटमध्यवर्तिविशेषजिज्ञासया गौतमः पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोत-
तम सर्वतइस्सकूटस्योत्तरस्यां नीलवद्वर्षधरवर्त्तिनो नीलवत्कूटस्य दक्षिणस्यां अत्रान्तरे हरिस्सहकूटं नाम कूटं प्र-
एकं योजनसहस्रं ऊर्ध्वमुच्चत्वेन जमकानियमकपर्वतप्रमाणेनास्य समत्वं समप्रमाणमिति गम्यं वायव्यकोणेति वाच्यः
धनी वा यो नत्वस्यां अत्र खलु इति अत्र खल्वयानुवाद समुद्घातनिक्षमः अन्यस्मिन् जंबूद्वीपे राजधान्यान्तरे योजनस-
हस्राण्यवगाह्य अत्रान्तरे हरिस्सहस्य देवस्य हरिस्सहा नाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता सा च चतुरशीतियोजनसहस्राण्यायाम-

व कहि णं भंते मालवंते हरिस्सहकूडे णामं कूडे पण्णत्ते गोयमा मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं णीलवंतस्स कूडस्स द-
क्खिणेणं एत्थ णं हरिस्सहकूडे णामं कूडे पण्णत्ते एगं जोयणसहस्सं उड्ढं उच्चत्तेणं जमगप्पमाणेणं
णेयव्वं रायहाणी उत्तरेणं असंखेज्जदीवे अण्णम्मि जंबुद्दीवे उत्तरेणं बारस जोयणसहस्साइं
ओगाहित्ता एत्थ णं हरिस्सहस्स देवस्स हरिस्सहा णामं रायहाणी पण्णत्ता चउरासीइं जोयणसहस्साइं
आयामविक्खंभेणं बे जोयणसयसहस्साइं पण्णट्ठिं च सहस्साइं छच्च छत्तीसे जोयणसए
परिक्खेवेणं सेसं जहा चमरचंचाए रायहाणीए तहा पमाणं भाणियव्वं महिड्ढिए महज्जुईए॥

विष्कम्भाभ्यां द्वे योजनलक्षे पञ्चषष्टिर्योजनसहस्राणि षट् च षट्त्रिंशदधिकानि योजनशतानि परिक्षेपेण शेषं देवा-
दिवर्णनं यथा चमरचञ्चाया राजधान्याः प्रमाणं तथैतस्या अपि इति गम्यं तत्र प्रमाणं तद्वक्तव्यमस्या अपि वाच्यं महर्द्धि-
क इत्यादि वर्णितमात्रेणापि हरिस्सहकूटस्य नामनिमित्तविषयकप्रश्ननिर्वचने अपि सूचिते इत्थं तत्रैव संकेतस्थानं चाह
एवंरूपहरिस्सहकूटाद्गता हरिस्सहकूटे बहूनि उत्पलानि पद्मानि हरिस्सहकूटसमवर्णानि हरिस्सहकूटाभानि
णामं देवे २५०२

एवं महिड्ढीए जाव परिवसति से तेणट्ठेणं जाव अदुत्तरं च णं गोयमा जाव सासए णामधेज्जे व अथ माल्यवत्नामनिमि-
त्तं पृच्छति से केणट्ठेणं भंते इत्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतम माल्यवति वक्षस्कारपर्वते तत्र तत्र तत्र देशे तत्र त-
त्र प्रदेशे बहवः सरिकागुल्माः नवमालिकागुल्माः यावत् मगदन्तिकागुल्माः यावत्करणात् कोरण्टगुल्मादानां
संग्रहः ते गुल्माः ईषत्प्रमाणाः दशार्द्धवर्णं पञ्चवर्णं कुसुमं पुष्पन्ति कुसुमं भवन्ति यानाविद्धवनं मृताः कुसुमसम-

व सोहम्मकप्पवासिदेवा तं उव्वहंति मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं ते णं गोयमा
वासंतियाण मालियाण गुम्मा जाव जालिया
महया पुप्फपुंजोवयारकलियं करेंति से एएणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ
मालवंते वक्खारपव्वए मालवंते
वक्खारपव्वए तत्थ णं मालवंते णामं देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ
से तेणट्ठेणं गोयमा अदुत्तरं च णं जाव॥
णिच्चे व कहि णं भंते जंबुद्दीवे दीवे महाविदेहे वासे क-
च्छे णामं विजए पण्णत्ते गोयमा सीयाए महाणईए उत्तरेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं
चित्तकूडस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं
एत्थ णं जंबुद्दीवे दीवे महाविदेहे वासे कच्छे णामं विजए पण्णत्ते इत्यादि

कुसुमसमुदायेन तं माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य बहुसमरमणीयं भूमिभागं वायविधुताग्रशाखा-
भिः अवकिरन्ति नाना पुष्पाणि यत्र तदवमपि उक्तम् अलंकृतं उपचारकलितं कुर्वन्ति इति शेषं प्राग्वत् व अथ विजयस्वरूपजिज्ञासया
माल्यवत्प्रत्यासन्नकच्छविजयं पृच्छति कहि णं इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम सीतायाः महानद्याः उत्तरस्यां
नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणस्यां चित्रकूटस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमायां माल्यवतो वर्षधरपर्वतस्य पूर्वस्यां

जं॰प्रा॰६ अथैतस्य जंबूद्वीपे महाविदेहवर्षे कच्छनाम्ना विजयः क्व? किंविशिष्ट इत्याह उत्तरेत्यादि उत्तरदक्षिणायतः
प्राचीनप्रतीचीनविस्तीर्णः पर्यंकसंस्थानसंस्थितः गंगासिंधुभ्यां वैताढ्येन च षड्भागीकृतः प्रविभक्तः षोडश योज-
नसहस्राणि द्विनवत्यधिकानि पंच योजनशतानि द्वौ चैकोनविंशतिभागौ योजनस्य १६५९२ २/१९ आयामेन द्वौ योजनशते

एवं णं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे कच्छे णामं विजए पन्नत्ते उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने पलियं-
कसंठाणसंठिए गंगासिंधूहिं महाणईहिं वेयड्ढेण य पव्वएणं छब्भागपविभत्ते सोलस जोयणसहस्साइं पंच-
य बाणउए जोअणसए दोन्नि य एगूण॥ वीसतिभागे जोअणस्स आयामेणं दो जोअणसहस्साइं
दोन्नि अ तेरसुत्तरे जोअणसए किं॥ चिविसेसूणे विक्खंभेणं कच्छस्स णं विजयस्स बहु-
मज्झदेसभाए एत्थ णं वेयड्ढे॥ णामं पव्वए पन्नत्ते जेणं कच्छं विजयं दुहा विभयमाणे चि-
ट्ठति तंजहा दाहिणड्ढकच्छं च उत्तर। ड्ढकच्छं च कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वा-
से दाहिणड्ढकच्छे णामं विजए पन्नत्ते गो। वेयड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरे-
णं चित्तकूडस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं

योजनसहस्रद्वये द्वादशोत्तरे योजनशते किंचिद्विशेषोने विष्कंभेन च कच्छस्सणमित्यादि कच्छस्य विजयस्य बहुमध्य-
देशभागे एत्थ णं ति अत्रांतरे वैताढ्यो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः यो वैताढ्यः कच्छं विजयं द्विधा विभजमानो विभजमानस्तिष्ठति त-
द्यथा दक्षिणार्द्धकच्छं चोत्तरार्द्धकच्छं च अथ दक्षिणकच्छं पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नः भगवानाह गौतम वै- २०३
ताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन शीताया महानद्या उत्तरेण चित्रकूटस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमेन माल्यवतो वक्षस्कारपर्व-
तस्य पूर्वेण एत्थ णं ति अत्रांतरे

महाविदेहवर्षे दक्षिणार्द्धकच्छो नाम्ना विजयः प्रज्ञप्तः स च कीदृश इत्याह उत्तरेति उत्तरदक्षिणायतः पूर्वपश्चिमवि-
स्तीर्णः अष्टौ योजनसहस्राणि द्वे च सप्तसप्तत्यधिके योजनशते एकं चैकोनविंशतिभागं योजनस्य ८२७१ १/१९ आयामेन
द्वे योजनसहस्रे द्वे च योजनशते त्रयोदशाधिके किंचिद्विशेषोने विष्कंभेन पर्यंकसंस्थानसंस्थितः अथ दक्षिणार्द्धेति दक्षि-
णार्द्धकच्छस्य णं भंते विजयस्य कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम बहुसमेत्यादि प्राग्वद्वर्णनमत्र

जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे दाहिणड्ढकच्छे णामं विजए पन्नत्ते उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने अट्ठ-
जोअणसहस्साइं दोन्नि अ सत्तत्तरे जोअ णसए एक्कं च एगूणवीसतिभागं जोअणस्स आयामेणं दो जो-
अणसहस्साइं दुन्नि अ तेरसुत्तरे जोअ णसए किंचिविसेसूणे विक्खंभेणं पलियंकसंठाणसंठिए
च दाहिणड्ढकच्छस्स णं भंते विजयस्स केरिसए आगारभावपडोआरे पन्नत्ते गोयमा बहुसमर-
मणिज्जे भूमिभागे पं० जाव कत्तिमेहिं चेव अकत्तिमेहिं चेव च दाहिणड्ढकच्छे णं भंते विजए मणुआणं
केरिसए आगारभावपडोआरे पन्नत्ते गोयमा तेसि णं मणुआणं छव्विहे संघयणे जाव सव्वदुक्खाणं अंतं
करेंति च कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे कच्छविजए वेयड्ढे णामं पव्वए पन्नत्ते गो दाहिणड्ढकच्छवि-
जयस्स उत्तरेणं उत्तरड्ढकच्छस्स

सांप्रतं च तत्रत्यमनुजानां कीदृशं स्वरूपमिति पृच्छति दाहिणड्ढकच्छेणमि-
त्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम तेषां मनुजानां षड्विधं संहननं यावत् सिध्यंतीति प्राग्वत् च अथ कच्छविजयवैताढ्य-
स्थानमिति पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नः उत्तरमाह भगवानाह गौतम दक्षिणार्द्धकच्छविजयस्योत्तरेण उत्तरार्द्धकच्छवि-
जयस्य दक्षिणेन चित्रकूटस्य पश्चिमेन माल्यवतः पूर्वेण अत्रांतरे कच्छविजयस्य वैताढ्यो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः अत्रांतरे कच्छ

AU DAJI
MEMORIAL

ऊंद्वारा विजयवेताढ्यो नाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः पाईणेत्यादि प्राग्वत् उभयतोपि च वक्षस्कारपर्वतौ स्पृष्टः विधस्पर्शनमाह पुरत्थिमिल्ले
त्यादि पौरस्त्यया कोट्या यावत्करणात् पाश्चात्यया कोट्या यावत् स्पृष्टः यावत्करणात् पुरत्थिमिल्लमित्यादि तत्र पौरस्त्यं चित्रकूटनामानं वक्षस्कार
पर्वतं स्पृष्टः पाश्चात्यया कोट्या पाश्चात्यं माल्यवन्तं वक्षस्कारपर्वतं स्पृष्टः अतिदेशमाह भरहेत्यादि भरतवैताढ्यसदृशः वि
शेषमाह णवरमित्यादि नवरमयं विशेषः द्वे बाहे जीवाधनुःपृष्ठं न कर्त्तव्यं विजयविष्कंभसदृशायामेन विष्कंभोत्ति

दाहिणेणं चित्तकूडस्स पच्चत्थिमेणं मालवंतस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं कच्छे विजए वेयड्ढे णामं पव्वए पण्णत्ते पाईणप
डीणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने दुहा व   क्खारपव्वए पुट्ठे पुरत्थिमिल्लाए कोडीए जाव दोहिवि पुट्ठे
भरहवेयड्ढसरिसए णवरं दोबाहाओ   ऊ   जीवाधणुपट्ठं ण कायव्वं विजयविक्खंभसरिसे आयामे
णं विक्खंभो उच्चत्तं उव्वेहो तहेव च   व   वि   ज्जाहरआभिओगसेढीओ तहेव णवरं पणपण्णं विज्जाहरणगरा
वासा पण्णत्ता आभिओगसेढीए उत्तरि॥   न्न   ल्लाओ सेढीओ सीयाए ईसाणस्स सेसाओ सक्कस्स कूडा सि
द्धे कच्छे खंडग माणी वेयड्ढ पुण्ण।   तिमिसगुहा कच्छे वेसमणे वा वेयड्ढे कूडाइं २
ब

विष्कंभोद्वेधोच्चत्वे वेधश्च तथैव यथैव भरतवैताढ्ये विद्याधरश्रेण्यावपि तथैव नवरं तिततोऽयं विशेषः पंचपं
चाशत् विद्याधरनगरावासाः प्रज्ञप्ताः उभयोरपि श्रेण्यो रिति गम्यं भरतवैताढ्ये दक्षिणतः पंचाशत् उत्तरतः षष्टिरिति नयो
र्भेदः प्रत्येकं गताः सर्वेष्वपि वैताढ्येषु विदेहस्थेषु आभिओगेत्यादि आभियोगिकानां देवानां श्रेण्यावपि उत्तराश्रेणीति शीताया
उत्तरदिग्वर्त्तिविजयेषु ईशानस्य द्वितीयकल्पेन्द्रस्य शेषाश्च दक्षिणदिग्वर्त्तिविजयेषु शक्रस्याद्यकल्पेन्द्रस्य तात्पर्यं चोदीच्यश्रेणीषु शक्रेशानेन्द्र २९४
योराभियोग्यदेवाधिष्ठितानगर्यः कूटवक्तव्यं वैताढ्यपर्वतेषु च अथ वैताढ्यकूटानि सिद्धायतनादीनि नामान्याह कूट
इति नवकूटाः संताढ्यद्वाराणि सिद्धेत्यादि

अथात्र प्रस्तुते विजये वैताढ्येन द्विधाकृते दक्षिणोत्तरार्द्धविजयनामनी यथा भरतवैताढ्ये कृते नामकान्येव अ
तो द्वितीयं दक्षिणार्द्धकच्छमिति विज्ञेयं एवमष्टमस्यापि उत्तरार्द्धकच्छमिति च अथोत्तरार्द्धकच्छवि
षयप्रश्नमाह कहिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम वैताढ्यस्योत्तरेण नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षि
णेन माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य पूर्वेण चित्रकूटस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमेन अत्रान्तरे जंबूद्वीपे यावत्सि

कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे उत्तरड्ढकच्छे णामं विजए पं गो वेयड्ढस्स उत्तरेणं णीलवंतस्स
वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं मालवंतस्स   व क्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं चित्तकूडस्स वक्खारपव्वयस्स प
च्चत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे २ जाव सिद्धं   ति तहेव णेयव्वं कहि णं भंते जंबुद्दीवे २ कच्छे विज
ए सिंधुकुंडे णामं कुंडे पं गो माला   वंतस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं उसभकूडस्स पच्च
त्थिमेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स   दाहिणिल्ले णितंबे एत्थ णं जंबुद्दीवे २ उत्तरड्ढकच्छविजए
सिंधुकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सट्ठिं जोयणा   इं आयामविक्खंभेणं जाव भवणं अट्ठो रायहाणी य णे
या भरहसिंधुकुंडसरिसं सव्वं

र्यते इति यावत्करणात् महाविदेहवर्षे उत्तरार्द्धकच्छो नाम्ना विजयः प्रज्ञप्तः उत्तरदक्षिणायत
मित्यादि प्राग्वत् सूत्रं तदेवाह तथैव दक्षिणार्द्धकच्छवदेव सर्वमाकारादिकं ज्ञातव्यं अथ कच्छविजये सिंधुकुंडं स्थानादि
व्याह कहिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य पूर्वेण ऋषभकूटस्य पश्चिमेन नीलवतो
वर्षधरपर्वतस्य दाक्षिणात्ये नितम्बे अत्र जंबूद्वीपे उत्तरार्द्धकच्छविजये सिंधुकुंडं नाम्ना कुंडं प्रज्ञप्तं षष्टियोजनान्याया
मविष्कंभेन यावत्करणात् ऊर्ध्वमुखेन तेणमित्यादि राजधानी च तत्र वाच्या यावत्करणात् सिंधुद्वीपादि यावत् भरतसिंधु
कुंडसदृशम्

र्द्धमपञ्चत्रवक्रूरचं छिदय हूरमित्यादि जावतस्सणमित्यादि यावत्तस्स कूडस्स दाहिणेणं तत्तालवणेन सिंधुमहानदी प्रव
हा सती उत्तरार्द्धकच्छविजये प्रवहमाणेति प्रापयन्ती समन्ततः सलिलासहस्रैरापूर्यमाणा अधस्तमिस्रगुहायाः वैत
ाढ्यनामान पर्वतं भित्वा दक्षिणार्द्धकच्छविजयं प्रापयन्ती चतुर्दशभिः सलिलासहस्रैः समग्रा सहिता दक्षिणेन दक्षि
णदिशा शीतां महानदीं समाप्नोति सिंधुणंति सिंधुमहानदी प्रवहे मूले च सरसिंधुसदृशी प्रमाणेन यावत् शास्वत

बेणं अवं जावतस्सणं सिंधुकुंडस्स दाहिणिल्लेणं तोरणेणं सिंधुमहाणदी पवूढासमाणी उत्तरद्धकच्छविज
यं एज्जेमाणी २ सत्तहिं सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी अहे तिमिसगुहाए वेअड्ढपव्वयं दालइत्ता दा
हिणद्धकच्छविजयं एज्जेमाणी २ चउदसहिं सलिलासहस्सेहिं समग्गा दाहिणेणं सीअं महाणइं स
मप्पेति सिंधुणं महाणदी पवहे मूले॥ अवरद सिंधुसरिसा पमाणेणं जाव दोहिं वणसंडेहिं
संपरिक्खित्ता च कहिणं भंते उत्तरद्धकच्छे विजए उसभकूडे णामं पव्वए पण्णत्ते गोयमा सिंधुकुंडस्स पुरत्
थिमेणं गंगाकुंडस्स पच्चत्थिमेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे एत्थणं उत्तरद्धकच्छे
उसभकूडेणामं कूडपव्वए अट्ठजोअणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं तं चेव पमाणं जाव रायहाणी से णवरं उत्तरेणं भाणि
अव्वा॥
पुरस्त्यां पश्चिमायां च अवतरणे ऋषभकूटविषयं प्रश्नमाह कहिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम सिंधु
कुंडस्य पूर्वेणं गंगाकुंडस्य पश्चिमेन नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दाक्षिणात्ये नितंबे अत्रान्तरे उत्तरार्द्धकच्छे ऋषभकूटः
नाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः अष्टयोजनान्यूर्द्धमुच्चत्वेन तं चेवत्ति तदेव प्रमाणं यत्तत्रैव ऋषभकूटवक्तव्यतायां भणितं य
च्च राजधानी सा णवरंति नवरं सा उत्तरस्यां दिशि वक्तव्या न तु ऋषभकूटस्य दक्षिणस्यामिति विशेषः

च अथोत्तरार्द्धकच्छे गंगाकुंडं संक्षात्साविसप्रश्नयति कहिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम चित्रकूटस्य वक्षस्कार
पर्वतस्य पश्चिमायां ऋषभकूटस्य पर्वतस्य नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दाक्षिणात्ये नितंबे अत्रान्तरे उत्तरार्द्धकच्छविजये
गंगाकुंडं नाम्ना कुंडं प्रज्ञप्तं षष्टिं योजनान्यायामविष्कंभाभ्यां तदेव तन्नाथेवा तत्र वर्णकोऽवगंतव्यः यथा सिंधुकुं
डस्योक्तं जावच्चेति प्राग्वत् च अथ कच्छविजयस्य नाम निमित्तं प्रश्नयति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवान्

च कहिणं भंते उत्तरद्धकच्छे विजए गंगाकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते गोयमा चित्तकूडस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं
उसभकूडस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे एत्थणं उत्तरद्ध
कच्छे गंगाकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सट्ठिं जोअणाइं आयामविक्खंभेणं तहेव जहा सिंधु जाव वणसंडे
णय संपरिक्खित्ता च सेकेणट्ठेणं भंते॥ एवं वुच्चइ कच्छे विजए २ गो कच्छेणं विजए वेअड्ढस्स
पव्वयस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरेणं गंगाए महाणईए पच्चत्थिमेणं सिंधूए महाणईए
पुरत्थिमेणं दाहिणद्धकच्छविजयस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं खेमाणामं रायहाणी पण्णत्ता विणीआ
रायहाणीसरिसा भाणिअव्वा तत्थणं खेमाए रायहाणीए कच्छे णामं राया समुप्पज्जति महाहिमवंत जाव सव्वं

२ह गोतम कच्छनाम्नि विजये वैताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन शीतायामहानद्या उत्तरेण गंगायाः पश्चिमेन सिंध्वाः पूर्वे
ण दक्षिणार्द्धकच्छविजयस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रान्तरे क्षेमानाम्ना राजधानी प्रज्ञप्ता सा च विनीताराजधानीसदृशा भ
णितव्या तत्थणंति तत्र क्षेमायां राजधान्यां कच्छो नाम्ना राजा समुत्पद्यते महाहिमवंतेत्यादि यावच्छब्दात् यावत्करणात् मह
याहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारे अच्चंतविसुद्धदीहरायकुलवंससुप्पसूए णिरंतररायलक्खणविराइअंगमंगे

णं बहुजणबहुमाणपूइए सव्वगुणसमिद्धे खत्तिए मुइए मुद्धाहिसित्ते माउपिउसुजाए दयपत्ते सीमंकरे सीमंधरे खेमंकरे
खेमंधरे मणुस्सिंदे जणवयपिआ जणवयपाले इत्यादि राजवर्णनं सर्वं द्वोपवक्षेति रराजापवर्ण्यं वचकादवगम्यः॥
भरतस्य राज्ञो दिग्विजयमहाराज्याभिषेकादिकं यदुपवर्ण्य राजवर्णनं तस्मात् एतत्समानसामान्याद् राजवर्णनाद् विक
सित्सर्वः तत्र विजयगमनोपायवर्णनाय इमो त्वं अस्य क्षेमकानवासंतरउप्पस इजसंसा उन्नमेइत्यादिना सूत्रे
णाभागिद्धिते तदपि तत्र णीतव्यमिदं विशेषः समानवक्तव्यत्वात् परं कच्छनामेति नवरं सर्वमेव तथा कणिक्कमणं
भरहे चक्कवट्टि व्वं, सो चेव गमो णेयव्वो, सेसं सव्वं भाणियव्वं जाव तुं जए माणुस्सए सुहे य
णामधेये कच्छे इत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्च
इ कच्छे विजए जाव णिच्चे य। कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे चित्तकूडे णा
मं वक्खारपव्वए पण्णत्ते गोयमा सीआए महा णईए उत्तरेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणे
णं कच्छस्स विजयस्स पुरत्थिमेणं सुकच्छवि जयस्स पच्चत्थिमेणं॥ त्ति निष्क्रमणवर्जं शेषं संहरणीतव्यं।
क्रियद्दूरं वक्तव्यमित्याह जाव तं जए त्ति यावत् भुंक्ते मानुष्यकाणि सुखानि यावत्करणात् अद्धि अजाए सत्तवारि अ इत्यादि
संग्रहः अथ नामनिमित्तमाह कच्छे णामधेये त्यादि अत्र देवे इति गम्यं कच्छनामधेयः कच्छोऽत्र देवो महर्द्धिको यावत्
पल्योपमस्थितिकः परिवसति तेन गमनवासस्य भवत् जाव णिच्चे त्ति यावन्नित्यं नाम यावत्करणात् सासए इत्यादि संग्रहः
अथ द्वितीयं विजयवक्तव्यता अथ तत्पश्चिमायां कच्छस्य चित्रकूटो वक्षस्कारपर्वतः कास्तीति पृच्छति कहि णं भि
त्यादि प्रश्नसूत्रं गमः सुगमानाह गोयम शीतायां महानद्या उत्तरेण नीलवतो वर्षधरस्य दक्षिणेन कच्छविजयस्य पूर्वे
णाउकच्छविजयस्य पश्चिमेन

अत्रांतरे जंबूद्वीपे महाविदेहवर्षे चित्रकूटो नाम वक्षस्कारपर्वतः प्रज्ञप्तः स चोत्तरदक्षिणायतः प्राक्पश्चिमविस्तीर्णः
सोलसजोअणसहस्साइमित्यादि सुगमं पंचजोअणसयाइं पंचयोजनशतानि विष्कंभेन नीलवद्वर्षधरपर्वतांते चत्वारि
योजनशतान्यूर्ध्वोच्चत्वेन चत्वारि गव्यूतिशतान्युद्वेधेन तदनंतरं च मात्रया मात्रया क्रमेण उत्सेधोद्वेध
परिवृद्ध्या प्रवर्द्धमानः शीतानद्यंते शीतानदीसमीपे पंचयोजनशतान्यूर्ध्वोच्चत्वेन पंचगव्यूतिशतान्युद्वेधेन अश्वस्क

एत्थ णं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे चित्तकूडे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिण्णे
सोलसजोअणसहस्साइं पंच य बाणउए जोअणसए दुन्नि य एगूणवीसइभागे जोअणस्स १९ भाए २ आयामेणं पंच जोअणसयाइं विक्खंभेणं णी लवंतवासहरपव्वयंतेणं चत्तारि जोअणसयाइं उड्ढं उच्च
त्तेणं चत्तारि गाउअसयाइं उव्वेहेणं तयाणं तरं च णं मायाए २ उस्सेहोव्वेहपरिवुड्ढीए परिवड्ढमाणे
सीआमहाणईअंतेणं पंच जोअणसयाइं उ ड्ढं उच्चत्तेणं पंच गाउअसयाइं उव्वेहेणं आसखंधसंठाणसंठिए
सव्वरयणामए अच्छे सण्हे जाव पडिरूवे उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहि अ वणसंडेहिं संपरिक्खि
त्ते वण्णओ दुण्ह वि अ चित्तकूडस्स णं वक्खारपव्वयस्स उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव आसयंति अ

धति अश्वस्कंधसंस्थानसंस्थितः सर्वात्मना रत्नमयः अच्छे सण्हे इत्यादि जाव पडिरूवेत्ति यावत् उभओ पासिंति उभयोः पार्श्व
योः द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यां वनखंडाभ्यां संपरिक्षिप्तः वण्णओत्ति वर्णको द्वयोरपि जगतीगतपद्मवरवेदिकादिसंब
धी इहवाच्यः अथ चित्रकूटवक्षस्कारस्योपरितनविभागवर्णनमाह चित्तकूडस्स णमित्यादि जाव आसयंतित्ति पर्यंतं प्राग्वत्
यावत्करणात् से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा इत्यादि यावत् बहवे वाणमंतरा देवा य इत्यादि संग्रहः अथ तत

जंवा४॥

त्र कूटसंख्यां प्रश्नयति चित्तकूडे णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम चत्वारि कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धायतनकूटं १ चित्रकूटं २ कच्छकूटं ३ सुकच्छकूटं ४ चेति अमीषां दिग्व्यवस्थामधिकृत्य सामान्यमाह समउत्तरेत्यादि समं समानं कूटचतुष्कमिति शेषः एतत्कूटचतुष्कं उत्तरदक्षिणेन परस्परं समानं अयं भावः सिद्धायतनकूटस्य चित्रकूटमुत्तरेण चित्रकूटस्य सिद्धायतनकूटं दक्षिणेन कच्छकूटं चोत्तरेण कच्छकूटस्य चित्रकूटं दक्षिणेन च सुकच्छकूटं चोत्तरेण सुकच्छकूटस्य कच्छकूटं दक्षिणेन इति ग्राह्यं वाक्यसमाप्तौ च अथ चतुर्णां कूटानां परस्परमुत्तरदक्षिणसंस्थितानामपि प्रथमचरमयोः

चित्तकूडे णं भंते वक्खारपव्वए कइ कूडा॥ पं० गो० चत्तारि कूडा पं० तंजहा सिद्धायणकूडे १ चित्तकूडे २ कच्छकूडे ३ सुकच्छकूडे ४ समउत्तरदाहिणेणं परुप्परंति च पढमं सीआए उत्तरेणं चउत्थए णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं इत्थ णं चित्तकूडे णामं देवे महिड्ढीए जाव रायहाणी से च कहि णं भंते जंबुद्दीवे २ महाविदेहे वासे सुकच्छे णामं विजए पं०

कूटयोर्व्यक्तिं पदत्रयं कूटानां व्यक्तिं कृत्वा कस्य दिशतीति गौतमातिशयं सफलयन्नाह पढमं सीए इति प्रथमं प्रथमकूटं सिद्धायतनसंज्ञं शीताया उत्तरेण चउत्थए इति चतुर्थकं सुकच्छनामकूटं नीलवतो दक्षिणेन एतानि कूटानि उच्चत्वादिप्रमाणेन हिमवत्कूटसदृशानि एवमन्यान्यपि वक्षारपर्वतकूटानि च अथ नामनिमित्तं प्रश्ननिर्वचनादि सर्वं वक्तव्यमाह इहैव जम्बूद्वीपे चित्रकूटनामा देवो महर्द्धिकः परिवसति यावद्राजधानी सेतस्य चित्रकूटदेवस्य अस्तेन लोकपालत्वं धारयतीत्यादि प्रागुक्तप्रकारेण सर्वमपि वाच्यं यावच्चित्रकूटस्य राजधानी वक्तव्येति अथानन्तरं वक्षस्कारपर्वताश्रयं च अथ सुकच्छनामा द्वितीयो विजयः स्याद्भानीति प्रश्नयति कहि णमित्यादि प्रश्नः सुगमः॥

गौतमेत्यादि निर्वचनमपि सुगममेव णवरंति नवरं क्षेमपुरा नाम्नी राजधानी सुकच्छेति सुकच्छनामाऽत्र राजा समुत्पद्यते तदेवति खेवमर्थः यथा कच्छस्य राज्ञः भरतादिवत्तत्पादिना सामान्यात् राजवर्णनमुपवर्णितं तदिह विजयमहाराज्याभिषेकादिकं वक्तव्यमिति आलापकं तथा तु कच्छस्यापि राज्ञ इत्यर्थः तेन सुकच्छो विजयः २ च अथ यथा सुकच्छनामा विजयः पश्चिमायां तस्यां ग्राहावत्यास्तत्रानुयायी निर्गमकुण्डं आहेति प्रश्नयति कहि णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवाना-

णं सीआए महाणईए उत्तरेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं गाहावईए महाणईए पच्चत्थिमेणं चित्तकूडस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे सुकच्छे णामं विजए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए जहेव कच्छे विजए तहेव सुकच्छे विजए णवरं खेमपुरा रायहाणी सुकच्छो राया समुप्पज्जति तहेव सव्वं च कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे गाहावतीकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते गो० सुकच्छविजयस्स पुरत्थिमेणं महाकच्छस्स विजयस्स पच्चत्थिमेणं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे एत्थ णं जंबुद्दीवे २ महाविदेहे वासे गाहावतीकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते जहेव रोहितंसाकुंडे तहेव जाव गाहावतीदीवे भवणे च तस्स णं गाहावतीकुंडस्स दाहिणिल्लेणं तोरणेणं गाहावती णामं महाणई पवूढा।

हे गौतम सुकच्छविजयस्य पूर्वस्यां महाकच्छविजयस्य पश्चिमेन नीलवतो दक्षिणे नितम्बे अत्रान्तरे जम्बूद्वीपे २ महाविदेहे वर्षे ग्राहावतीकुण्डं प्रज्ञप्तं अतिदिशति जहेव त्ति यथैव रोहितांशाकुण्डं रोहितांशाप्रपातकुण्डं तथैवेदमपि यावद्ग्राहावतीद्वीपे भवनं ग्राहावत्या देव्या इति तस्य तस्स णमित्यादि तस्य ग्राहावतीकुण्डस्य दाक्षिणात्येन तोरणेन ग्राहावती नाम्नी महानदी॥

सू. १२१ प्रवहंती सुकच्छमहाकच्छौ विभजमाना २ अष्टाविंशत्या सलिलासहस्रैः समग्रा दक्षिणेन शीतां महानदीं समाप्नोति ग्राहावती महानदी प्रवहे च मुखे च सर्वत्र समा सहस्रप्रमाणा तत्प्रमाणमाह पणवीसेति पंचविंशत्याधिकं योजनशतं विष्कंभेन अर्द्धतृतीयानि योजनानि उद्वेधेन उभयतः पार्श्वयोरिति उभयतः पार्श्वयोर्द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यां च संपरिक्षिप्ता उभयत्र द्वयोर्वेदिकावनखंडयोर्वर्णनं प्राग्वत् ॥ महाकच्छनामानं विजयं प्रश्नयति प्रश्न

दाहसमाणी सुकच्छमहाकच्छे दुहा विभयमाणी २ अट्ठावीसाए सलिलासहस्सेहिं समग्गा दाहिणेणं सीअं महाणइं समप्पेति ॥ गाहावई णं महाणई पवहे अ मुहे अ सव्वत्थ समा पणवीसं जोअणसयं विक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं जोअणाइं उव्वेहेणं उभओपासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं दोहि अ वणसं-
परिक्खित्ता दुहओवि वण्णओ ॥ कहिं णं भंते! महाविदेहे वासे महाकच्छे णामं विजए पण्णत्ते?
गो० णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरेणं पम्हकूडस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं गाहावईए महाणईए पुरत्थिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे महाकच्छे णामं विजए पं० सेसं जहा कच्छविजयस्स जाव महाकच्छे इत्थ देवे महिड्ढीए अट्ठो अ भाणिअव्वो ॥

यत्ति क्व भदन्त! इत्यादि प्रश्नः सुगमः उत्तरवाक्ये गौतम! नीलवतो दक्षिणेन शीताया उत्तरेण पद्मकूटपर्वतस्य पश्चिमेन ग्राहावत्याः पूर्वेण महाविदेहवर्षे महाकच्छो नाम्ना विजयः प्रज्ञप्तः शेषं यथा कच्छविजयस्य तथैव नवरं अपि क्षिप इत्यादि जावत्ति यावन्महाकच्छोऽत्र देवो महर्द्धिकः अत्रापि अर्थो नामनिमित्ते सेकेणट्ठेणमित्यादि सूत्रम् २८८
अत्र निर्वचनसूत्रे सर्वं यावत्करणात् अधिपतियोगात् महाकच्छनामा राजा समुत्पद्यते

तस्य दिग्विजयादि प्राग्वत् ॥ अथ द्वितीयो वक्षस्कारो पद्मकूटनामा वक्षस्कारपर्वतस्तमाह प्रश्नयति कहिणमित्यादि क्व भदन्त महाकच्छ विजयस्य शेषं प्राग्वत् यावत् आसत इति ॥ अथ पद्मकूटो नाम वक्षस्कारपर्वतः कति कूटा पश्चात् इत्यादि प्रश्नसूत्रमाह शीर्षनिर्वचनमाह पद्मकूटे चत्वारि कूटानि चत्वारि कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धायतनकूटं पद्म-
कूटं महाकच्छकूटं कच्छावतीकूटं एवं जाव अट्ठो इति पद्मनामा सत्यार्थः पद्मकूटनामा एवं देवः परिव-

कहिं णं भंते! महाविदेहे वासे पम्हकूडे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते? गो० णीलवंतस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरेणं महाकच्छस्स पुरत्थिमेणं कच्छावईस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे पम्हकूडे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने सेसं जहा चित्तकूडस्स जाव आसयंति ॥ पम्हकूडे चत्तारि कूडा पण्णत्ते, तं० सिद्धाययणकूडे पम्हकूडे महाकच्छकूडे कच्छावतीकूडे एवं जाव अट्ठो पम्हकूडे पलिओवमट्ठिईए देवे परिवसति से तेणट्ठेणं ॥ कहिं णं भंते! महाविदेहे वासे कच्छगावती णामं विजए पण्णत्ते? गो० णीलवंतस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरेणं दहवतीए महाणईए पच्चत्थिमेणं पम्हकूडस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे कच्छगावती णामं विजए पं० उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने सेसं जहा कच्छस्स विजयस्स जाव कच्छगावती इत्थ देवे ॥

सत्यार्थः पद्मकूटनामा एवं कच्छावतीत्यादि प्राग्वत् ॥ अथ तृतीयं कच्छावतीविजयं प्रश्नयति कहिणमित्यादि सर्वं प्राग्वत् यावत् कच्छावतीदेवोऽत्र परिवसति यावत्करणात् अधिपतियोगात् कच्छावतीनाम्ना राजा तस्य दिग्विजयादि वर्णनं प्राग्वत् ॥

अथ द्वितीयाद्याद्द्रहवत्यावर्त्तयोः निर्गमनकुंडं क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रगमे तत्रावर्त्तस्य वर्त्तनाम्नो विजयस्येति च तस्मान्निर्गता तस्य द्रहवतीकुंडस्य दाक्षिणात्येन तोरणेन द्रहवती महानदी प्रवृद्धा सती कच्छकावत्यावर्त्तौ विजयौ द्विधा विभजमाना २ दक्षिणेन शीतां महानदीं समाप्नोति शेषं तथैव यथा ग्राहाव

कहि णं भंते महाविदेहे वासे दहवतीकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते गोयमा आवत्तस्स विजयस्स पच्चत्थिमेणं कच्छगावइस्स विजयस्स पुरच्छिमेणं णीलवंतस्स दाहिणिल्ले णितंबे एत्थ णं महाविदेहे वासे दहवतीकुंडे णामं कुंडे पण्णत्ते सेसं जहा गाहावतीकुंडस्स जाव अट्ठो तस्स णं दहवतीकुंडस्स दाहिणिल्लेणं तोरणेणं दहवती णामं महानदी पवूढा समाणी कच्छगावती आवत्ते विजए दुहा विभयमाणी २ दाहिणेणं सीयं महाणइं समप्पेति सेसं जहा गाहावईए। कहि णं भंते महाविदेहे वासे आवत्ते णामं विजए पं॰ गो॰ णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं सीआए महाणईए उत्तरेणं णलिणकूडस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं दहवतीए महाणईए पुरच्छिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे आवत्ते णामं विजए पं॰ सेसं जहा कच्छविजयस्स। कहि णं भंते महाविदेहे वासे णलिणकूडे णामं वक्खारपव्वए पं॰ गो॰ णीलवंतस्स दाहिणेणं सीआए उत्तरेणं मंगलावत्तस्स विजयस्स पच्चत्थिमेणं आवत्तस्स विजयस्स पुरच्छिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे णलिणकूडे णामं वक्खारपव्वए पं॰ उत्तरदाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने सेसं जहा चित्तकूडस्स जाव आसयंति॥

त्वात्यथाक्रमं यथास्थानमपि च अथ यथाक्रमं आवर्त्तनामा विजयः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रगमे च अथ द्वितीयो नलिनकूटनामा वक्षस्कारः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रगमे च

अथ नलिनकूटवक्षस्कारकूटसंख्यां पृच्छति णलिणकूडे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोयम चत्वारि कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धायतनकूटं नलिनकूटं आवर्त्तकूटं मंगलावर्त्तकूटं चेति एतानि कूटानि पंचशतिकानि पंचयोजनशतप्रमाणानि नलिनकूटसदृशनामा देवो राजधान्यस्योत्तरस्यामिति च अथ चतुर्थो मंगलावर्त्तविजयः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रगमे जहा कच्छविजयस्स यथा

णलिणकूडे णं भंते कति कूडा पं॰ गो॰ चत्तारि कूडा पं॰ तं॰ सिद्धायतणकूडे १ णलिणकूडे २ आवत्तकूडे ३ मंगलावत्तकूडे ४ एए कूडा पंचसइया रायहाणीओ उत्तरेणं। कहि णं भंते महाविदेहे वासे मंगलावत्ते णामं विजए पं॰ गो॰ णीलवंतस्स दाहिणेणं सीआए उत्तरेणं णलिणकूडस्स पुरच्छिमेणं पंकावतीए पच्चत्थिमेणं एत्थ णं मंगलावत्ते णामं विजए पं॰ जहा कच्छविजए तहा एसो भाणियव्वो जाव मंगलावत्ते य इत्थ देवे परिवसति से एएणट्ठेणं। कहि णं भंते महाविदेहे वासे पंकावतीकुंडे णामं कुंडे पं॰ गो॰ मंगलावत्तस्स विजयस्स पुरच्छिमेणं पुक्खलावत्तस्स विजयस्स पच्चत्थिमेणं णीलवंतस्स दाहिणे णितंबे एत्थ णं पंकावती॥

चतुर्थोऽपि मंगलावर्त्तनामापि विजयो वक्तव्यः यावन्मंगलावर्त्तनामा देवोऽत्र परिवसति से एएणट्ठेणंति तदेतेनार्थेन मंगलावर्त्तविजयः यावच्छब्दात् मंजूषा राजधान्या मंगलावर्त्ता राजधानी तस्य कच्छवद्दिग्विजयादिवार्त्ता च ज्ञेया अथ पंकावतीनाम्न्या अन्तर्नद्याः कुंडं निर्गमस्थानं क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नसूत्रं गमः भगवानाह गोयम मंगलावर्त्तस्य विजयस्य पूर्वस्यां पुष्कलावर्त्तस्य विजयस्य पश्चिमेन नीलवतो दाक्षिणात्ये नितंबे अत्रान्तरे पंकावती

MEMORIAL

जंबू०।४।

ऊर्ध्वं यस्मिन् वदति तदेव यद् ग्राहावत्याः कुण्डप्रमाणं यदुक्तं तदस्यापि वक्तव्यमित्यर्थः क्रियद्दूरमित्यादि जाव मंगलाव-
र्त्तस्यादिर्यावन्मंगलावर्त्तपुष्कलावर्त्तौ विजयौ द्विधा विभजमाना २ यावत्करणात् तस्मात् पंकावतीकुण्डाद्दाक्षिणात्ये-
न तोरणेन पंकावती महानदी प्रव्यूढा समाना इति संग्रहः अवशेषमिति अवशेषं यावत् शीतां महानदीं समाप्ता ना-
रेति तं चेव त्ति तदेव यद् ग्राहावत्या वर्णनेन सहितं च अथाष्टमः पुष्कलावर्त्तविजयः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्या

कहि णं पण्णत्ते तं चेव गाहावतीकुंडप्पमाणं जाव मंगलावत्तपुक्खलावत्ते विजए दुहा विभजमाणी २ अ-
वसेसं तं चेव गाहावईए च कहि णं महाविदेहे वासे पुक्खलावत्ते णामं विजए पण्णत्ते गोयमा णीलवं-
तस्स दाहिणेणं सीआए उत्तरेणं पंक- वईए पुरत्थिमेणं एगसेलस्स वक्खारपव्वयस्स
पच्चत्थिमेणं एत्थ णं पुक्खलावत्ते णामं विजए पण्णत्ते जहा कच्छविजए तहा भाणिअव्वं जाव
पुक्खले अ इत्थ देवे परिवसइ सेएणट्ठेणं च कहि णं भंते महाविदेहे वा-
से एगसेले णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते गोयमा पुक्खलावत्तचक्कवट्टिविजयस्स पुरत्थिमेणं पुक्ख-
लावईचक्कवट्टिविजयस्स पच्चत्थिमेणं णीलवंतस्स दक्खिणेणं।

कहि णं इत्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं उत्तरसूत्रे यावत्पुष्कलोऽत्र देवः पल्योपमस्थितिकः परिवसति से-
तेणट्ठेणंति तदेतन्नाम्ना पुष्कलावर्त्तो विजयः। यावच्छब्दात् उत्पद्यते राजधानी पुष्कलो नाम राजा तस्य दिग्वि-
जयादिकं राजवक्तव्यं च अथैकशैलनाम वक्षस्कारः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्व-
त् उत्तरवाक्ये च पुष्कलावर्त्तवक्ष- विजयस्य पूर्वेण पुष्कलावती चक्रवर्त्तिविजयस्य पश्चिमेन
नीलवतो दक्षिणेन

णेन शीताया उत्तरेण अत्रान्तरे एकशैलनामा वक्षस्कारपर्वतः प्रज्ञप्तः चित्रकूटगमेनेति चित्रकूटगमसदृशो वक्तव्यः तत्र
दाक्षिणात्यनपाईणपडीणविच्छिन्ने सोलसजोअणसहस्साइं पंचयबाणउए जोअणसए दोण्णि य एगूणवीसइभाए जो-
अणस्स आयामेणं पंचजोअणसयाइं विक्खंभेणमित्यादि द्रष्टव्यः तत्र ज्ञातव्यः समानवक्तव्यत्वात् क्रियद्दूरमित्या-
दि जाव देवेति यावद्देवा आसते शेरते इत्यादि कूडत्ति कूटानीति पदेन प्रश्नसूत्रं गम्यं यावत् चत्वारि चैव चारिकूटानि।

सीआए उत्तरेणं पुव्वेणं पुक्खलावत्तेणं वक्खारपव्वए पण्णत्ते चित्तकूडगमेणं णेअव्वो जाव देवा आसयं-
ति सयंति कूडा चत्तारि सिद्धायतणकूडे २ एगसेलकूडे पुक्खलावत्तकूडे पुक्खलावईकूडे ४ कू-
डा तं चेव पंचसइआ परिमाणं जाव एग- सेले अ देवे महिड्ढीए च कहि णं भंते महाविदेहे वासे पु-
क्खलावई णामं चक्कवट्टिविजए पण्णत्ते गोयमा णीलवंतस्स दक्खिणेणं सीआए उत्तरेणं उत्तरिल्लस्स सी-
आमुहवणस्स पच्चत्थिमेणं एगसेलस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं महाविदेहे वासे पुक्खलावई णामं
विजए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए एवं जहा कच्छविजयस्स जाव पुक्खलावई अ इत्थ देवे॥

तत्र सिद्धायतनकूटं शीतासन्ने यावद्देवो देवोऽत्र महर्द्धिकः परिवसति तेनैकशैलो नाम पर्वतोऽयमिति याव-
त्करणात् राजधान्यादिसंग्रहः च अथ नवमः पुष्कलावती विजयः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् उत्तरवा-
क्ये गोतम नीलवतो दक्षिणेन शीताया उत्तरेण उत्तरदिग्वर्त्तिनः शीतामुखवनस्य पश्चिमेन एकशैल-
स्य पूर्वेण अत्रान्तरे महाविदेहे वर्षे पुष्कलावती नाम्ना विजयः प्रज्ञप्तः उत्तरदक्षिणायतः एवं यथा कच्छस्य प्रकारेण यथा
कच्छविजयस्य वक्तव्यं तथा ज्ञातव्यमित्यर्थः क्रियद्दूरमित्यादि जाव इति यावत्पुष्कलावती नाम्नाऽत्र देवः॥

प्रविसति सेसं तहेव त्ति प्राग्वत् यावच्चक्ररत्नं उत्तरदिक्षिणां राजधान्यां क्षेमावतीनाम्नीं राजधानीमनुयाति तत
प्रदिग्विजयमहाराज्याभिषेकादिकं तथैव वक्तव्यं ॥ अथ शीतामुखवनं क्वास्तीति निरूपयति कहि णं भंते इत्यादि
प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम नीलवतो दक्षिणेन शीताया उत्तरेण पूर्वलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पुष्क
लावतीचक्रवर्त्तिविजयस्य पूर्वेण अत्रान्तरे शीतामुखवनं नाम वनं प्रज्ञप्तं उत्तरदक्षिणायतं सर्वं प्रा

एवं जह सीताए दाहिणिल्लं तह उत्तरिल्लं महाविदेहे वासे सीआए महाणईए उत्तरिल्ले सीआमुहवण
णे णामं वणे पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए तहेव सव्वं णवरं णीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स अंते सव्वे तं
च णं पडुप्पन्ने पुक्खलावईचक्कवट्टिविजए जाव णं पच्चत्थिमेणं एगं जोयणसयसहस्सं
चत्तारि य सोलस जोयणसहस्साइं पंच य बावीसे जोयणसए दोण्णि य एगूणवीसइभाए जोयणस्स
आयामेणं सेसं तहेव विक्खंभेणं णवरं णीलवंतवासहरपव्वयंतेणं एगं एगूणवीसइभागं जोयणस्स विक्खंभेणं
एगवीसं जोयणसहस्साइं णव य बावीसे जोयणसए दोण्णि य एगूणवीसइभाए जोयणस्स विक्खंभेणं सेसं तं चेव
जाव इत्यादि सेसं तहेव ...
सेसं तहेव जाव देवा आसयंति

श्चप्रविस्तीर्णं षोडशयोजनसहस्राणि पञ्च च द्वाविंशत्यधिकानि योजनशतानि ।
द्वे चैकोनविंशतिभागौ योजनस्य १६५२२ कला २ आयामेन शीतामहानदीपार्श्वे शीतासमीपे द्वे योजनसहस्रे नव चाष्टादश
योजनशतानि त्र्यधिकानि विंशत्यधिकानि २९२२ विष्कम्भेन तदनन्तरं च मात्रया परिहीयमानं नीलवत्पर्वतान्ते ए
कमेकोनविंशतिभागं योजनस्य १ कला १ विष्कम्भेन सेसं तहेव वनखण्डवर्णकादि पद्मवरवेदिका वनखण्ड
क्षेप्तव्यं वर्णक

शीतामुखवनस्य यावद्देवा आसते इत्यादि प्राग्वत् यावच्चक्ररत्नं तस्स णं सीआमुहवणस्स बहुसमरमणिज्जे भूमि
भागे इत्यादि संग्रहः ॥ अथोपसंहारमाह एवं उत्तरिल्लमित्यादि एवमनेनैव प्रकारेण उत्तरदिग्वर्त्ति शीतामुखवन
मपि विजय वक्षस्कारान्तरनदीनां चक्रवर्त्तिविजयानां समस्तं सर्वसंज्ञानिरूपणं ॥ अथ यथोक्तविजयराजधानीनामनि
र्देशं दर्शयति विजया इत्यादि विजयाः अष्टौ तदन्तर्गता राजधान्यस्तु अष्टौ नाम्ना इमाः खेमा खेमपुरा इत्यादि ग
अथा खेमा १ खेमपुरा २ चक्रवर्त्ति कालोदा... अरिष्टा अरिष्टपुरा ... खग्गी इत्यादि
नामानि अथ वक्षस्कारान्तरनदीनां नामान्याह ॥ अथ उत्तरदिग्वर्त्ति नवई आउत्तिनाकाल्लेना...

सीआमुहवणस्स जाव देवा आसयंति ॥ एवं उत्तरिल्लं पासं समत्तं ॥ विजया भणिआ रायहाणीओ
इमाओ खेमा खेमपुरा चेव रिट्ठा रिट्ठपुरा तहा खग्गी मंजूसा इअ ओसही
पुंडरीगिणी ॥ सोलस विज्जाहरसेढीओ तावइआओ आभिओग सेढीओ इमाओ ईसाणस्स सव्वेसु विजएसु
कच्छवत्तवया

...णाः सर्वत्र वैताढ्यवर्त्तिविद्याधरयोः श्रेणयः वैताढ्यवर्त्तिपर्वतोपरि योगविशेषश्रेणयः आभि
योगश्रेणयः सर्वाश्च इमा ईशानस्य ईशानेन्द्रस्य अभियोगसम्बन्धिन्यो वक्तव्याः उत्तरदिग्वर्त्तित्वात् ईशानदेवलोकस्य विदिग्व्यवस्थितमे
रोरुत्तरतः ईशानस्यैवाधिपत्यात् ॥ अथ रक्ताः रक्तवत्यः गंगासिन्धुसमानाभ्यां रक्तारक्तवत्योः समवतारेण ज्ञापनाय
वक्षस्कारविजयान्तरनदीनामवस्थानं सर्वेषु विजयेषु यथाविभागं विजयेषु कच्छवक्त
व्यताकच्छसदृशा सर्वे वेदितव्याः अयं भावः एतेषु यथा संस्थानादिकं तथा सर्वं कच्छवदवसा
वक्तव्या ॥ तव्या ॥

जं०वृ०४।

तहेवं पलिअंकसंठाणसंठिए णं गंगासिंधुमहाणईहिं वेअड्ढेण य पव्वएणं छब्भागपविभत्ते सोलसजोअणसहस्साइं पंचयबाणउए जोअणसए दोण्णि अ एगूणवीसइभाए जोअणस्स आयामेणंति इत्यादि सर्वमपि सूत्रमिदावतारणीयं कियद्दूरमित्याह जाव अट्ठोत्ति यावदर्थः से केणट्ठेणं इत्यादिना नाम्नोऽर्थो वक्तव्यः राया णोत्तिराजानः सा इयं नामका विजयसहस्रनामानः कच्छसुकच्छइत्यादिका पण्णविजयेषु कच्छादिषु वक्तव्याः सोलसे सादि योऽष्टानामपि वक्खारपर्वतानां चित्रकूटवक्तव्यता यावद्वयादि कूटानि इति वक्खारवक्तव्यानि वाच्यानि

जाव अट्ठो रायाणो सरिणामगा विजएसु सोलसवक्खारपव्वयाणं चित्तकूडवत्तव्वया जाव कूडा चत्तारि चउरो सालसहं णं गाहावइ विवत्ता वया जाव उत्तरपासिं दोच्चिपुरत्थिमपच्चत्थिमं सायरणाए ... णं कच्छिणं ताता जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे सीआए महाणईए दाहिणिल्ले सीआमुहवणे णामं वणे पण्णत्ते एवं जह चेव उत्तरिल्लं सीआमुहवणं तहा चेव दाहिणं पि भाणिअव्वं णवरं णिसहवासहरपव्वयस्स उत्तरेणं सीआए महाणईए दाहिणेणं।

एतेन तावद्वक्तव्यता अष्टानां विजयानां अष्टानां दीर्घवैताढ्यानां ... यावद्गङ्गासिन्धुसमानां पार्श्वयोः पार्श्वयोः पद्मवरवेदिकावनखण्डैश्च ... कृष्णवर्णः सर्वोऽपि कनकवर्णो वनखण्डः ... सर्वत्र वक्तव्यः ४ अथ कच्छविजयमादिं कृत्वा प्रदक्षिणेन विजयादि शृङ्खलया प्रवृत्ता यथा सुखबोधो भवेदिति दक्षिणसीतामुखवनं वक्तव्यं प्रश्नमाह कहि णं भंते इत्यादि सूत्रं निर्वचनं च प्राग्वत् विशेषमाह णवरंति नवरं निषधवर्षधरपर्वतस्योत्तरेण सीतायाः महानद्या दक्षिणेन

सर्वमपि वनमुखस्य पश्चिमेन वत्सस्य विजयस्य पूर्वेण अत्रान्तरे सीतायाः महानद्या दक्षिणे सीतामुखवनं नामवनं प्रज्ञप्तं तत्र उत्तरदक्षिणायतं तथैव सर्वमपि वक्तव्यं यथोत्तरदिग्वर्ति सीतामुखवनं नवरं निषधवर्षधरपर्वतान्ते एकादशकोनविंशतिभागयोजनस्य विष्कम्भेन तत्र वक्तव्यमित्याह किण्हे इत्यादि वनखण्डवर्णनं प्राग्वत् ... महानदीं यावत् पर्यन्तभागे ... अष्टकोत्तरयोजनानि गन्धश्च ...

पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं वच्छस्स विजयस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे सीआए महाणईए दाहिणिल्ले सीआ मुहवणे णामं वणे पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए तहेव सव्वं णवरं णिसहवासहरपव्वयंतेणं एगमेगूणवीसइभागं जोअणस्स विक्खंभेणं किण्हे किण्होभासे जाव महया गंधद्धुणिं मुअंते जाव आसयंति उभओपासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं पउमवरवेइआ वणसंड वण्णओ कहि णं भंते जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे वच्छे णामं विजए पण्णत्ते गोअमा णिसहस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरेणं सीआए महाणईए दाहिणेणं दाहिणिल्लस्स सीआमुहवणस्स पच्चत्थिमेणं तिउडस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे वच्छे णामं विजए पण्णत्ते

तं चेव पमाणं सुसीमा रायहाणी तिउडे वक्खारपव्वए पण्णत्ते उभओपासिं दोहिं पउमवरवेइआहिं पउमवरवेइआ वणसंड वण्णओ॥

यः ३ अथयत्रः वत्सनामा विजयः क्वास्ति इत्यादि कहि णमित्यादि प्रश्नः सूत्रं गमः सुगमो नाम ... णीलवंतस्य वासहरपव्वयस्स उत्तरेण सीतायाः महानद्याः दक्षिणेन दाक्षिणात्यस्य सीतामुखवनस्य पश्चिमेन त्रिकूटस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पूर्वेण अत्रान्तरे जम्बूद्वीपे महाविदेहे वर्षे वत्सनामा विजयः प्रज्ञप्तः॥

जं०वृ०

ते चैवं नदीवप्रमाणं यच्च विजयेऽस्मिन् सुसीमा नाम राजधानी १ तत्पश्चात् ... विजयनाम्ना वत्सोद्दश्य
: एवं सर्वत्र अपि विजयेषु विजयसदृशनामानो राजानः ७ अथोक्तविजयेः सामान्यं अत्रोर्वत्सविजया ... विजा
यवक्षस्कारान्तर्नदीनां क्रमः नामानि दक्षिणात्ये तिर्यग्देशस्यादि वत्सविजयानन्तरं त्रिकूटनामा वक्षस्कारपर्वतः त
तो सुवत्सो विजयः तत्र कुण्डला राजधानी १ ततस्तप्तजला नदी ततो महावत्सो विजयस्तत्रापराजिता राजधानी ३ ततो वै
श्रमणकूटो वक्षस्कारपर्वतः ततो वत्सावती विजयस्तत्र प्रभङ्करा राजधानी ४ ततो मत्तजला नदी ततो रम्यो विजयस्तत्र

ते चैवं प्रमाणं सुसीमा नाम राजधानी १ वत्स
कुण्डला नदी महावत्सविजये अपराजि-
ता एवं प्रभङ्करा राजधानी ४ मत्तजला
ततो वक्षस्कारपर्वतः रम्यविजये अङ्कावती
राजधानी ५ ... रम्यके पद्मावती राजधानी ६ उन्मत्तजला नदी ...

अञ्जनवक्षस्कारपर्वतः सुवत्सविजये कुण्डला राजधानी २ तत्र
... राजधानी ३ वैश्रमणकूटवक्षस्कारपर्वतः वत्सावती वि-
जये प्रभङ्करा राजधानी ४ अङ्कावती राजधानी ५ ...
... राजधानी ६ उन्मत्तजला नदी ... रमणीये शुभा राजधानी ७ ...
... मङ्गलावती विजये रत्नसञ्चया राजधानी ८ एवं ...
... प्रमाणं ... अत्र रम्य ...

... विजये अङ्कावती राजधानी अत्र पद्मावती ...
पश्चात् ... विजयस्य ... ततोऽञ्जनो वक्षस्कारपर्वतः ततो रमणीको विजयस्तत्र शुभा राजधानी ... ततो उन्मत्त-
जला नदी ततो मङ्गलावती विजयस्तत्र रत्नसञ्चया राजधानी ततो मातञ्जनो वक्षस्कारपर्वतो मङ्गलावती विजयस्य ... राज-
धानी ८ विजयानां वक्षस्काराणां अन्तर्नदीनां ... अथ ... दक्षिण- ३०३
... पार्श्वे ... पार्श्वे ... एवं ... नामानि दक्षिणपार्श्वे ...

विजयमादिं कृत्वा ... सर्वं ... ते चैवं ... दक्षिणं ... पार्श्वम् ... अ-
न्तरं ... विजय वक्षस्कार ... वक्षस्कार नाम ... दक्षिण ...
दक्षिणे पार्श्वे ... वक्षस्कार ...
... त्रिकूटो वैश्रमणकूटो ...
... विजयाः वत्सः सुवत्सो महावत्सो वत्सावती ... रम्यो रम्यको रमणीयो मङ्गलावती चेति

... दक्षिण ...
... विजया ...
... मङ्गलावती १ ...
अङ्कावती पद्मावती शुभा रत्नसञ्चया
... दक्षिण ... सुवत्सा ...

... सुसीमा कुण्डला ... अपराजिता प्रभङ्करा ...
... रत्नसञ्चया ... दक्षिणे ...
... सुसीमा नाम राजधानी प्रमाणं ते चैव
१ ७ राजधानीत्रिकूट ... दक्षिण ... राजधान्यः ... नाम ...
... ७ ... वत्सविजय ... वक्षस्कार ... विजय ...
... दक्षिणेन ... त्रिकूटः पश्चिमेन सुसीमा रा-
जधान्याः ... सुसीमा ... राजधानी नाम ... तेचैवत्ति नदीवप्र
... नामा राजधानी ... ७ ... अथ वत्स ...

जं.वृ.४।

विकूटानुक्रमसमाह वक्खारांतरमित्यादि वक्षारानंतरं त्रिकूटस्मात् सुवत्सो विजयः एवमनेन क्रमेण तदनंतरं तप्तजलानदी ततो
महावत्सो विजयः ततो वैश्रमणकूटो वक्षस्कारपर्वतः ततो वत्सकावती विजयः तदनंतरं मत्तजलानदी ततो रम्यो
विजयः ततोऽञ्जनको वक्षस्कारपर्वतः प्रकृतमनुसर्व्वत्रापि ततो रम्यको विजयः ततउन्मत्तजलानदी ततो रम
णीयो विजयः ततो मातंजनवक्षस्कारः ततो मंगलावती विजयः ॥ अथ मंगलावतीविजयप्रत्यासन्नं सौमनसवक्षस्का

वक्खारणंतरत्तिउडे तत्तउ वच्छे विजए एवं एएणं कमेणं तत्तजलाणदी महावच्छे विजए वेसमणकूडे वक्खार
पव्वए वच्छावती विजए मत्तजलाणदी रम्मे विजए अंजणे वक्खारपव्वए पम्हत्ते रम्मए विजए उम्म
त्तजलाणदी रमणिज्जे विजए मायंजणे वक्खारपव्वए मंगलावती विजए ॥ कहिणं भंते जं
बुद्दीवे दीवे महाविदेहे वासे सोमणसे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते गोयमा णिसहस्स वासहरप
व्वयस्स उत्तरेणं मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं मंगलावईविजयस्स पच्चत्थिमेणं दे
वकुराए पुरत्थिमेणं एत्थणं जंबुद्दीवे दीवे महाविदेहे वासे सोमणसे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते उत्तरद
ाहिणायए पाईणपडीणविच्छिन्ने जहा मालवंते वक्खारपव्वए तहा णवरिं सव्वरयणामए ...

रपर्वतं प्रश्नयति कहि णमित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं भगवानाह गौतम निषधस्योत्तरेण मंदरस्य दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यामि
त्यर्थः मंगलावतीविजयस्य पश्चिमेन देवकुरूणां पूर्वेण अत्रांतरे जंबूद्वीपे महाविदेहेषु सौमनसो नाम व
क्षस्कारपर्वतः प्रज्ञप्तः स चोत्तरदक्षिणायतः पूर्वपश्चिमविस्तीर्णः यथा माल्यवान् वक्षस्कारपर्वतः उत्तरकुरूणां पूर्वदिशि वर्णित ३०४
स्तथा भणितव्यः तदपि यथा सर्वमपि अथ विशेषमाह णवरिं ति नवरं केवलं सर्वात्मना रत्नमयः माल्यवांस्तु वैडूर्य॥

र्य इति विशेषः शेषं इत्यादि प्राग्वत् णिसहं ति निषधपर्वतांते चत्वारि योजनशतान्युच्चत्वेन चत्वारि गव्यूतिशता
न्युद्वेधेन सेसं तहेव त्ति शेषं विष्कंभमानादि सर्वं तथैव यथा गंधमादनवक्षस्कारस्य तस्येतं तथैव तीसे णं भं
णसदस्सा इत्यादि यावद्देवसंडास्यापरिहितं सद्भवति अत्र नाम निमित्तं विशेषमाह णवरि त्ति नवरं सौमनस्यार्थो ना
मनिमित्तं गोयम सोमणसे णं वक्खारपव्वए बहवो देवा देव्यश्च सौम्याः कायकुचेष्टया शुभमनसः तद्विरहाः प्रशांताः सोमनसो

अहे जाव पमिम्हवे णिसहं वा सदरपव्वयं तेणं चत्तारि जोअणसयाइं उद्धं उच्चत्तेणं चत्तारि गाउअस
याइं उव्वेहेणं सेसं तहेव सव्वं णवरिं अट्ठो से गो सोमणसे णं वक्खारपव्वए बहवे देवा देवीओ अ
सोम्मा सुमणसा सोमणस्सि य सोमणसे एत्थ देवे महिड्ढीए जाव परिवसति से तेणट्ठेणं
गो जाव णिच्चे सोमणसे वक्खारपव्वए २ सोमणसे वक्खारपव्वए कति कूडा पं गो सत्त
कूडा पं तं सिद्धे १ सोमणसे २ तह बोद्धव्वे मंगलावतीकूडे ३ देवकुरु ४ विमल ५ कंचण ६
वसिट्ठकूडे ७ बोद्धव्वे १ एवं सव्वे पंचसइया कूडा एएसिं पुच्छा दिसिविदिसाए भणियव्वा

ता प्रस्तविस्तीर्णाः परिवसंति तत्तार्थेनाथ सौमनसा इति तत्सौमनस्यात् सौमनसनामा अत्र देवो महर्द्धिको यावत्परि
वसति से तेणट्ठेणं ति प्राग्वत् यावन्नित्यं नाम सौमनसः इति ॥ अथ सौमनसकूटसंख्यां पृच्छति सोमणसे
इत्यादि सौमनसे कति कूटानि प्रज्ञप्तानि इति प्रश्नसूत्रं भगवानाह गौतम सप्त कूटानि सप्त कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्य
थेत्यादि सुगमं यथैव सप्तकूटानाम क्रमेण सर्वाण्यपि कूटानि पंचशतिकानि पंचयोजनशतप्रमाणोच्चत्वा
नि एषामिति एतेषां कूटानां पृच्छा एवं निकूटानि मंताभ्यादिरूपा सप्तनिगमने दिशि तदिशि विदिशि च यथासंभवं वक्तव्या

जं०वृ०

रतिकूटानीति शेषः अतिदिशति जहेति यथा गंधमादनस्य सप्त कूटानि पञ्चयमासंमतेनैव गंधमादने सिद्धायतन
कूटं वायव्यामेवं मास्यमत्रं सोमनसेऽपि सिद्धायतनकूटं आग्नेय्यां तद्वितीयं तत्पार्श्वे अपरकूट एवं शेषाण्यपि कू
टानि कूटसप्तकमध्ये मेरुविदिशि स्थितानि गंधमादने तु वायव्यां वस्तुतः सौमनसे तु आग्नेय्यां पंचमस्य तु तत्र
स्यां दिशि एव गंधमादने तु दक्षिणेन शेषाणि तु विमलादीनि त्रीण्यपि कूटानि पञ्चमस्य तु उत्तरदक्षिणेन अथ नाम
वः चतुर्थात्पंचमं दक्षिणेन षष्ठादुत्तरेण पंचमान्षष्ठं दक्षिणेन सप्तमादुत्तरेण षष्ठात्सप्तमं दक्षिणेन गंधमा

जहा गंधमायणस्स विमलकंचणकूडा । एवं दिव्वया उस्सुवन्नो रवन्निनायरव्वसिद्धेसु कूडे
सु सरिसणामयादेवा वायराणीउ इ । क्खिणेणं च कूडिणे नानमदादिदेवा वेदेवकुरा
णामेत्तुच्चा पं णो मंदरस्स पव्वयस्स । दाहिणेणं णोमणस्स उत्तरेणं विज्जुप्पभवक्खार ।
पव्वयस्स उत्तरेणं सोमणस वक्खा । मणुव्वयस्स पच्छिमेणं एत्थणं देवकुरा णामकुरा प । सत्ता

दन्नेउ वेउवरियमसुत्तरणेत्यादि विस्तरावकूस ... पसंमसस्य पिकूडेउ आयानि त्राणि कूटानि विदिगतानि
श्रेण्यानि उदिगतानि वेउवर्तनयस्य नावमापाक्षिदिमिति अथ विशेषमाह विमलकंचणकूडेत्ति विमलकांचनकूटयोर्नवरं
देवीतत्स्वामिन्यो सुवत्सा वत्समित्रा इवेतिनाम्नी अवसिठेसुत्ति अवशिष्टेषु सिद्धायतनसोमनसमंगलावती दवकु
रुवत्सविमलकूटसर्वतिनामकादेवाः स्वामिनः नाउक्तस्यपुनः अथ मपदि दक्षिणेन कुरवः व अथ देवकुरवः क्वसंत
ति गोतमा इत्याहि कूदिणामित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतम मंदरस्य दक्षिणेन निषधस्योत्तरेण विद्युत्प्र
भवक्षस्कारपर्वतस्य पूर्वेण सौमनसस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमेन अत्रांतरे देवकुरवो नाम्ना कुरवः प्रज्ञप्ताः॥

३०५

माणीवेता दिप्राग्वत् यक्षाराभित्यादि एकादशयोजनसहस्राणि अष्टौ च द्विचत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि
द्वौ चैकोनविंशतिभागौ योजनस्य विष्कंभेन उत्तरकुरुवर्णको विशेषः कुरु नामधेयप्रभृत्यातिदेशमाह जंहा उत्तरकुरा
या उत्तरकुरवः वक्तव्यता तथा देवकुरवः नामपि क्रियत्पर्यंतमित्याह जावनियावद्वस्तुसंतः संतानेताउ वर्तनानां
तद्यथा पद्मगंधा १ मृगगंधा २ अममा ३ सहा ४ तेयली ५ सणिचारी ६ एते ६ सः प्र

पाईणपडिणायता उदीणदाहिणविच्छिण्णा एक्कारसजोअणसहस्साइं अट्ठ य बायाले जोअणसए ढ्रि
दस्सि अ एगूणवीसतिभागे जोअणस्स वि क्खंभेणं जहा उत्तरकुराए वत्तव्वया जाव अणुसज्जमाणा
पद्मगंधा १ मियगंधा २ अममा ३ सहा । कहिणं भंते देवकुराए चित्तकूडा
विचित्तकूडा णामं दुवे पव्वया प सत्ता गोयमा णिसहस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरिल्लाओ च
रमंताओ अट्ठ चोत्तीसे जोअणसए चत्ता रि य सत्तभाए जोअणस्स अबाहाए सीओआए महाणईए
पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं उभओ कूले एत्थ णं चित्तविचित्तकूडा णामं दुवे पव्वया पण्णत्ता एवं जच्चे
जमगपव्वयाणं सच्चेव एएसिं रायहाणीउ दक्खिणेणं वा॥ एवं जातिः देवा वक्तव्याः एवं तावत् वा
नस्य विच्छेदः अथ देवकुरुगतचित्रविचित्रनामकपर्वतद्वयवक्तव्यतामाह कहिणं भंते इत्यादि चित्रविचित्रकूटनामा
नौ पर्वतौ कुत्र वर्तते कहिणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतमेत्यादि निर्वचनसूत्रं उत्तरकुरुगतयमकवा
देव जमकवत् एवमनेनाभिलापेन यथैव यमकयोः पर्वतयोः वक्तव्यता तेनैव विच्छेदादि सर्व
मपि यमकयोरिव वाच्यं अथ विशेषमाह रायहाणीउत्ति चानयोः राजधान्यौ मेरोर्दक्षिणेन यमकयोस्तूत्तरा

MEMORIAL

जं०वृ० त्तोकूटद्वयमिति च । अथ चित्रविचित्रपर्वतयोः प्रस्तावप्राप्तत्वात् निषधह्रदस्य स्थित्यादिस्वरूपं पृच्छन्नाह कहि णमित्यादि प्रश्न-
सूत्रं सुगमं उत्तरसूत्रे गौतम तयोश्चित्रविचित्रकूटयोः पर्वतयोः उत्तरस्मात् उत्तरदिक्संबंधिनश्चरमांतात् अष्टत्रि-
शतो चतुस्त्रिंशदधिकानि योजनशतानि चतुरश्च योजनस्य सप्तमभागान् अबाधया कृत्वाऽन्तराले विमुच्य शीतोदाया
महानद्याः बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे निषधह्रदो नाम ह्रदः प्रज्ञप्तः एवं जहेव वत्ति एवं प्राक्तनप्रकारेणैव नी-

कहि णं भंते देवकुराए २ णिसहद्दहे णामं दहे पं० गो० तेसिं चित्तविचित्तकूडाणं पव्वयाणं उत्तरिल्लाउ चरमं-
ताउ अट्ठचोत्तीसे जोअणसए चत्तारि अ सत्तभाए जोअणस्स अबाहाए सीओआए महाणईए बहु-
मज्झदेसभाए एत्थ णं णिसहद्दहे णामं दहे पण्णत्ते एवं जच्चेव णीलवंतउत्तरकुरुचंदेरावय-
मालवंताणं वत्तव्वया सच्चेव णिसहदेवकुरुसूरसुलसविज्जुप्पभाणं णेयव्वाओ
रायहाणीओ दक्खिणेणं ति ॥ कहि णं भंते देवकुराए कूडसामलीए कूडसामलिपेढे णामं पे-
ढे पण्णत्ते गो० मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं णिसहस्स वासहरपव्वयस्स उत्तरेणं विज्जुप्प-
भस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं सोमणसस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं सीओआए महाणईए पच्चत्थिमे-
णं देवकुरुपच्चत्थिमद्धस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं देवकुराए कूडसामलीए कूडसामलीपेढे णामं पेढे प-

लवदुत्तरकुरुचंद्रैरावतमाल्यवतां पंचानामुत्तरकुरुवर्त्तिनां ह्रदानां वक्तव्यता सैव निषधदेवकुरुसूरसुलसवि-
द्युत्प्रभाणां पंच ज्ञातव्याः यावत्प्रवरपद्मवेदिकादिपरिक्षेपादिसर्वमपि समानवक्तव्यत्वात् राजधान्योऽप्यत्र स्वामिदेवानां दा- ३०६
क्षिणेनेति विशेषः । अथ कूटशाल्मलीवृक्षस्वरूपं पिपृच्छिषुः प्रथमं तत्पीठकाख्यानं पृच्छति कहि णमित्यादि कूटशाल्म-
ल्याः कूटस्य कूटशाल्मलीपीठं नाम पीठं

प्रज्ञप्तं शेषं सुगमं च । अत्र विशेषाति यच्च जंबूवृक्षवर्णने प्राक्तनप्रकारेणैव जंबूपीठे निर्दिष्टं सुदर्शनायाः वक्तव्यता सैव
शाल्मल्या अपि निरवशेषा णामविहूणत्ति नामविहीना यावत्प्रमाणादिकं शाल्मल्या अपि ज्ञेयं नामान्तरं तु यथा ...
इति विदिकादिप्रमाणमेव तु सर्वत्र गरुडवेणुदेवः परिवसति राजधानी चास्य दक्षिणेन अवसिट्ठं ति अव-
शिष्टमुक्तातिरिक्तं तदेव यदुत्तरकुरुषु नवरं किं जंबूसुदर्शनायां जाव देवकुरुत्ति यावद्देवकुरुसूत्रं देवकुरुनामपर्यन्तं

एवं जच्चेव जंबूए सुदंसणाए वत्तव्वया सच्चेव सामलीएवि णाणिअव्वा णामविहूणा गरुलवेणुदेवे राय-
हाणी दक्खिणेणं अवसिट्ठं तं चेव जाव देवकुरू इत्थ देवे पलिओवमट्ठिईए परिवसति से तेणट्ठे-
णं गो० एवं वुच्चति देवकुरा २ अदुत्तरं च णं देवकुराए ० कहि णं भंते जंबुद्दीवे २ महाविदे-
हे वासे विज्जुप्पभे णामं वक्खारपव्वए पण्णत्ते गो० णिसहस्स वासहरपव्वयस्स उ-
त्तरेणं मंदरस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं देवकुराए पच्चत्थिमेणं पम्हविजयस्स पुरत्थिमेणं
एत्थ णं जंबुद्दीवे २ महाविदेहे वासे विज्जुप्पभे वक्खारपव्वए पण्णत्ते उत्तरदाहिणायए एवं ज-
हा मालवंते णवरि सव्वतवणिज्जमए अच्छे जाव देवा आसयंति ॥ १२ सूत्र

स्वामिकः परिवसति तदेतदर्थेन देवकुरवः २ इति यावत्करणात् उपवेशनादिसंग्रहः ... नामान्तरमाह
आस्थाननिमित्तमाख्येयं च । अथ यतः सर्वस्यां देवकुरवः स विद्युत्प्रभनामा
वक्षस्कारस्तन्नामाख्यातिप्रश्नयति कहि णमित्यादि तत्र एवं प्राक्तनप्रकारेण यथा माल्यवान् वक्षस्कारपर्वतो वर्णितः तथाऽयमपि
वर्णनीयः विशेषमाह णवरि इति नवरं सर्वात्मना तपनीयमयः अच्छ इत्यादि प्राग्वत् ।

ॐ अथ [illegible] विष्णुपालनमित्यादि [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ३०७

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ततः शंखो विजयस्तत्रापराजिता राजधानी ५ आशीविषो वक्षस्कारपर्वतः ५ ततः कुमुदो विजयस्तत्रारजा राजधानी ६
जं॰बा॰ अंतर्वाहिनी नदी ततो नलिनो विजयस्तत्राशोका राजधानी ७ सुखावहो वक्षस्कारपर्वतः ततः सलिलावती विजयस्तत्र वी-
तशोका राजधानी ८ दाक्षिणात्यः शीतोदायाः पक्ष्या दक्षिणदिग्वर्ती शीतोदामुखवनखंडः एवं दक्षिणे विभागे उ-
त्तरदिग्वर्त्यपि शीतोदामुखवनखंड इति एवमेव [illegible] ज्ञेया अथ शीतोदाया उत्तरदिग्वर्त्ति-

संखे विजए अवराइआ रायहाणी आसीविसे वक्खारपव्वए कुमुदे विजए अरया रायहाणी अंतोवाहि-
णी महाणई णलिणे विजए असोगा रायहाणी सुहावहे वक्खारपव्वए सलिलावई विजए वीयसो-
गा रायहाणी दाहिणिल्ले सीओआमुह वणसंडे उत्तरिल्लेवि एमेव भाणियव्वे जहा सीआए
वप्पे विजए विजया रायहाणी चं दे वक्खारपव्वए सुवप्पे विजए वेजयंती रायहाणी उ-
म्मिमालिणी णई महावप्पे विजए जयं ती रायहाणी सूरे वक्खारपव्वए वप्पावई विजए अव-
राइआ रायहाणी फेणमालिणी णई वग्गू विजए चक्कपुरा रायहाणी णागे वक्खारपव्वए सुव-
ग्गू विजए खग्गपुरा रायहाणी गंभीरमालिणी अंतरणई एवमुक्तं तावत्तात्पर्यं अथ शीतोदाया उ-
त्तरदिग्वर्त्तिविभागं प्रादक्षिण्येन सर्वविजयाद्यनुक्रमेण वक्ति उत्तरदिग्वर्तिनः शीतोदामुखवनात् मध्येन प्रथमो वप्रो वि-
जयस्तत्र विजया राजधानी चंद्रो वक्षस्कारपर्वतः ततः सुवप्रो विजयस्तत्र वैजयंती राजधानी ऊर्मिमालिनी नदी ततो
महावप्रो विजयस्तत्र जयंती राजधानी सूरो वक्षस्कारपर्वतः ततो वप्रावती विजयस्तत्रापराजिता राजधानी फेनमालि- ३०८
नी नदी वल्गुर्विजयस्तत्र चक्रपुरा राजधानी नागो वक्षस्कारपर्वतः ततः सुवल्गुर्विजयस्तत्र खड्गपुरा राजधानी

गंभीरमालिनी अंतरनदी ततो गंधिलो विजयस्तत्रावध्या राजधानी देवो वक्षस्कारपर्वतः ततो गंधिलावती विजय-
स्तत्रायोध्या राजधानी उपसंहारमाह एवमिति एवं पूर्वोक्तक्रमेण [illegible] विजया वक्षस्काराः षट् अंतर्नदी-
निर्मेदरस्य पश्चिमायां पश्चिमदिग्वर्तिपार्श्वे तथैव च अत्र विजयादीनामुद्देशो व्यक्तिमात्र [illegible]
शायाः दाक्षिणात्यकूले इममवतमाणा विजया [illegible] शेषः [illegible]

गंभीरमालिणी अंतरणई गंधिले विजए अवज्झा रायहाणी देवे वक्खारपव्वए गंधिलावई विजए अउज्झा
रायहाणी एवं मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमि ल्लं पासं भाणियव्वं तत्थ णं सीओआमहाणईए दक्खिणि-
ल्ले णं कूले इमे विजया तंजहा पम्हे सुपम्हे महापम्हे चउत्थे पम्हगावई संखे कुमुदे णलि-
णे णवमे णलिणावई इमा उ रायहाणीओ तंजहा आसपुरा सीहपुरा महापुरा
री चेव हवइ विजयपुरा अवराजि आ य अरया असोगा तह वीअसोगा य इमे वक्खा-
रा तंजहा अंके पम्हे आसीविसे सु हावहे एवं इत्थ परिवाडीए दो दो विजया कूडसरिसणा-
मगा णेअव्वा
[illegible] इमा उ राजधान्यः [illegible] राजधान्यः क्रमेण [illegible] तथा [illegible]
इति गाथा व्याख्यानार्थं इमे वक्षस्कारा [illegible] वक्षस्काराः तद्यथा अंक इति अंकावती वक्षस्कारपर्वत इत्यादि
[illegible] एवं विजयानां येषां नामसिद्धिः सा [illegible] एवं [illegible] एवं [illegible] विजययोः
[illegible] अयं भावः सर्वेष्वपि विजयसंबंधिषु वक्षस्कारपर्वतेषु चत्वारि कूटानि संति तेषु च
[illegible] वक्षस्कारनामकं [illegible] कूटं [illegible]

जंबू०४

यो विजयोनन्नाह्वानामकस्मात् ततो विजयावधि कूटद्वयसह्वानामकावत तत्रापि मदक्षिणेन यः प्रथमो वि-
जयस्तस्य द्वितीयकूटसह्वानाम द्वितीयस्य तु वैताढ्यकूटसह्वानमिति तथाहि पद्मनामा विजयस्तदनंतरं तु पद्मना-
मा विजयः तत्र कांतावती वक्षस्कार प्रथमं सिद्धायतनकूटं १ द्वितीयं कांतावतीकूटं २ तृतीयं पद्मकूटं ३ वैताढ्यकू-
पद्मकूटं ४ शेषाणि दिक्कुमारीणां सर्वत्रापि परिवाचनीयं च अथ विजयादीनां क्रमादिति गतिज्ञासायामाह दिष्ट-
रत्ति दिक्षोविदिक्षास्थ यथासंभवमिति गम्यं ततो नद्याः यथा मेरोः पश्चिमेन शीतोदायाः दक्षिणेन निषध

दिक्षाविदिक्षा तस्यां सेक्षाव सोतआएउ
च सोतआएउत्तरिल्लेपासइमविजया
तीथवग्गसुपसुवग्गसुइ गंधिलाग
जयंती२अ जयंती२अपराजिआय वा॥
वक्खारा तं चेदपवणं रक्खरपवणं णागा।

दवणं वणालीस्थ वे सोतआए दक्खिणेवं च उत्तरिल्ले
या तेजदा वप्पे१सुवप्पे२महावप्पे३वप्पगाव-
गंधिलावती८ १ दायदाणोत इमाउ तं विजयाएयवे
कुमराप खगाउरा इदवेतिअवेसाणअउआयच १ इमे
पव्वए३दितयएणंच सोतआए महाणई दाहिणि-
कूले खीरोदा२सीदसोआ२अंतोवाहिणीउ३

सोत्तरणं श्लोकावस्माः सर्वेषां पक्षं विजयइत्यादि सोतआएति
शीतोदायाउत्तवनंतवणतथौ तकूथमित्याह सोतआएति शीतोदायाउत्तरमंदिविथंदाहिणात्यैवोत्तरादंवेति च
सीतआएउत्तरिल्ल इत्यादि सीतोदाया उत्तरदिग्संबंधिनि पार्श्व इमवक्ष्यमाणाविजयाः तद्यथा वप्पे इत्यादि गाथात-
वा वायदाणीउ इमाउत्ति प्राग्वत् तद्यथा विजया इत्यादि गाथा तथाइमव वक्षारा इत्यादि गाथार्थं च अथ शीतोदाया उ-
त्तरकूलवर्तिनांतर्नदीः साह सीतआएत्ति शीतोदाया महानद्याः दाक्षिणात्ये कूले क्षीरोदा२ शीघ्रस्रोताः अंतर्वाहि-
नीवतितिशेषः

दाहिणिल्ले विजयाणंतराउत्तिशेषः ततदाक्षिणात्यविजयानामंतरा मध्ये गतवर्तिन्याः क्रियाः उम्मिमालिणीति ऊर्मि-
मालिनी१ फेनमालिनी२ गंभीरमालिनी३ वेतितिशेषः उत्तरादकूले इति शेषः उत्तरिल्लेत्यादि उत्तरादविजयानामंतरामं-
ध्यगतवर्तिन्योर्नद्याः च इदंति अनंतरेणायोक्तो कूलेवक्षस्कार पर्वतकूले विजयसह्वानामको उपयपाश्वर्वेत्ति-
र्निविजयवद्यसह्वानामकाविनार्थः अथ तयोः कूटयोर्नियतं मानाह इमेदोदो इतिइमो वक्ष्यमाणनामानौ द्वौ-
द्वौ कूटौ कूटेशाः सुतेषु सकलेवू पुणुयाः उपलक्षितः अवस्थितौ नियतनामकौ तद्यथेति प्राग्वत् सिद्धायतनकूटं१

उम्मिमालिणीथफेणमालिणी गंभीरमालि
णी विजयसरिसणामगा सालिणीआवा इम
सिणामकूदेवस्थ च दाहिणंतरंसं
णी उत्तरकुराएदाहिणेणं देवकुराए उ

णीउ इउत्तरिल्लविजयाणंतराउ च इदंपरिवाणदोदोकू-
डोदोकूडा अवदिस्था तंजहा सिद्धायणकूडे१पव्वय-
सहावे२महाविदेदेवासमंदरस्सपव्वयस्सत-
त्तरेणं उत्तरविदेहस्सवासस्स पव्वत्तिमेणं अवरविदेह-
स्सवासस्स उत्तरविभागेणं उजुहीतस्स

पर्वतसह्वनामकूटंच तत्र सर्वेषांविशेषमां
मेरोः प्रत्यासन्नंसि-

द्धायतनं द्वितीयं वक्षस्कारनामकूटं वेति शीतायाउत्तरदिग्वर्तिषु विजयेषु शीतोदायाश्च दक्षिणदिग्वर्तिषु विजयेषु
तववृवर्तिसाध्येगंगासिंधुनाम्नोनद्यो शीतायादक्षिणतः शीतोदायाश्चोत्तरगतविजयेषु रक्तारक्तावतीनाम्नोनद्यावि-
ति पत्तुकं सीतअरसाउआदाहिणेविजएसु गंगासिंधुणई सफकूदनवारन्ना रत्तवईउ अरअरसु१ति पसंगतो बोधं
च इतिमहाविदेहेषु विजयादिव्यवस्था ततो ता च अथ मेरोः क्षाम्नांतिगोनमः स्वत्ति कहिणं भिन्नादि प्रश्नः प्राग्वत्
नगवानाह गोतम उत्तरकुरूणां दक्षिणेन देवकुरूणां उत्तरेण सर्वविदेहस्य पश्चिमेन अपरविदेहस्य पश्चिमविदेह

३०८

जंबू०२।

स्य वर्षस्य सर्वेषां जंबूद्वीपस्य द्वीपस्य बहुमध्यदेशभागे इत्यादि अत्रोत्तरं जंबूद्वीपे मंदरो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः नवण-
उतिं ति नवनवतिं योजनसहस्राणि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन एकं योजनसहस्रमुद्वेधेन मूले दश योजनसहस्राणि
नवतिं च योजनानि दश चैकादशभागान् विष्कंभेन धरणीतले धरणीतले समभूतलप्रदेशे दश यो-
जनसहस्राणि तदनंतरं च मात्रया मात्रया परिहीयमानः २ उपरितले एकं योजनसहस्रं विष्कंभेन मूले एकत्रिंशतं योज-

सव्वदीवसमुद्दाणं मज्झे एत्थ णं जंबुद्दीवे मंदरे णामं पव्वए पण्णत्ते णवणउतिं जोयणसहस्साइं उड्ढं उच्चत्तेणं ए-
गं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं मूले दस जोयणसहस्साइं णवतिं च जोयणाइं दस य एगारसभाए जोयण-
स्स विक्खंभेणं धरणीतले दस जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं तयाणंतरं च णं मायाए मायाए परिहायमाणे २
उवरितले एगं जोयणसहस्सं विक्खंभेणं मूले एक्कतीसं जोयणसहस्साइं णव य दसुत्तरे
जोयणसए तिण्णि य एगारसभाए जोयणस्स परिक्खेवेणं धरणीतले एक्कतीसं जोयणसहस्सा-
इं छच्च तेवीसे जोयणसए परिक्खेवेणं उवरितले तिण्णि जोयणसहस्साइं एगं च बावट्ठं जोयणसयं किं-
चिविसेसाहियं परिक्खेवेणं मूले विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पिं तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वरयणामए अच्छे
सण्हे

नसहस्राणि नव च योजनशतानि दशोत्तराणि दशा त्रींश्चैकादशभागान् योजनस्य परिक्षेपेन धर-
णीतले च एकत्रिंशतं योजनसहस्राणि षट् च योजनशतानि त्रयोविंशत्यधिकानि परिक्षेपेण उपरितले त्रीणि योजनस-
हस्राणि एकं च द्वाषष्ट्यधिकं योजनशतं किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण अत एव मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्त उपरि
तनुकः गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः ऊर्ध्वीकृतगोपुच्छाकारः इत्यर्थः सर्वात्मना रत्नमयः अच्छ इत्यादि प्राग्वत् अत्र मूला।। ३१०

दौ विष्कंभः परिरयकरणविधिः वक्खंभवग्गदहगुणेत्यादिगाथया जंबूद्वीपपरिधिकरणावसरोक्तयाऽवसातव्यः अथ सेणं प-
गाए इत्यादि स च मंदरः एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखंडेन सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तः वर्णकश्चात्र वेदि-
दिवनखंडजगतीवेदिकादेरिवावसातव्यः ॥ अथ मंदरे वनखंडसंख्यां पृच्छति मंदरे णमित्यादि मंदरे भदंत पर्वते कति
वनानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम चत्वारि वनानि प्रज्ञप्तानि तद्यथेति प्राग्वत् भद्रशालवनं १ नंदनवनं २ सौमनसवनं

सेलेण पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते वण्णओ ॥ मंदरे णं भंते पव्व-
ए कइ वणा पण्णत्ता गो० चत्तारि वणा पण्णत्ता तं० भद्दसालवणे १ णंदणवणे २ सोमणसवणे ३ पंडगव-
णे ४ कहि णं भंते मंदरे पव्वए भद्दसालवणे णामं वणे पण्णत्ते गो० धरणीयले एत्थ णं मंदरे
पव्वए भद्दसालवणे णामं वणे पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणवित्थिण्णे सोमण-
सविज्जुप्पहगंधमायणमालवंतेहिं वक्खारपव्वएहिं सीआसीओदाहिं महाणईहिं अट्ठभा-
गपविभत्ते मंदरस्स पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं बावीसं २ जोयणसहस्साइं आयामेणं उत्तरदाहिणेणं

३ पंडकवनं चेति ॥ अथ भद्रशालवनं व्याख्यातुं पृच्छति कहि णमित्यादि क्व भदंत प्राग्वत् भगवानाह गौतम धरणीत-
ले अत्रांतरे मंदरपर्वते भद्रशालवनं नाम वनं प्रज्ञप्तं प्राचीनप्रतीचीनायतं उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णं सौमनसवि-
द्युत्प्रभगंधमादनमाल्यवद्भिर्वक्षस्कारपर्वतैः शीताशीतोदाभ्यां च महानदीभ्यामष्टभागप्रविभक्तं
मष्टधाप्रविभागीकृतमित्यर्थः अथास्यायामादयं इत्यादि मंदरस्येत्यादि मंदरस्य पूर्वपश्चिमाभ्यां प्रत्ये-
कं द्वाविंशतिर्योजनसहस्राण्यायामेन उत्तरेत्यादि उत्तरदक्षिणाभ्यां च

जं०द्वा०४। प्रत्येकं रक्तार्द्धचतुर्थानि सार्द्धिकानि योजनशतानि द्विपंचविष्कंभेनाभणितानि तत्र एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखंडेन सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तं तत्र भद्रशालस्य मध्यप्रविभक्तत्वेन प्रतिविभागं प्रत्येकं वेदिकाद्वयसद्भावात् अष्टौ वेदिकाः अष्टौ वनखंडानि संपद्यंते तत्क्षेत्रमध्यवर्त्तिस्वरूपमितिरिव स्पष्टयति अष्टधा विभक्तस्यापि भद्रशालस्यैकत्वेन विवक्षणात् नायं दिक्कादर्शव्येकत्वेनैव वेदिद्वयविवक्षा इति दो(?)रणं सर्वत्र किण्हे किण्होभासे त्यादिवर्णकवाचना सोपानादिरूपा च अथ भद्रशालवनेऽथ कीर्त्तनं सिद्धायतनस्वरूपमाह मंदरस्से

अड्ढाइज्जोअणसयाइं विक्खंभेणं सेणं॥ एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते दोण्हवि वण्णओ किण्हे किण्होभासे जाव देवा आसयंति॥ मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरत्थिमेणं भद्दसालवणं पण्णासं जोअणाइं ओगाहित्ता एत्थ णं महं एगे सिद्धाययणे पण्णत्ते पण्णासं जोअणाइं आयामेणं पणुवीसं जोअणाइं विक्खंभेणं छत्तीसं जोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसन्निविट्ठे वण्णओ॥ तस्स णं सिद्धाययणस्स तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता ते णं दारा अट्ठजोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं चत्तारि जोअणाइं विक्खंभेणं तावतिअं चेव पवेसेणं

त्यादि मंदरस्य पर्वतस्य पूर्वस्मिन् पंचाशतं योजनान्यवगाह्य एतस्मिन्नंतरे एकं महत् सिद्धायतनं प्रज्ञप्तं पंचाशतं योजनान्यायामेन पंचविंशतिं योजनानि विष्कंभेन षट्त्रिंशतं योजनान्यूर्द्धमुच्चत्वेन अनेकस्तंभशतसन्निविष्टं वर्णको वक्तव्यः सर्वविजयराजधानीप्रकरणवत् तस्स णं सिद्धायतनस्सेत्यादि तस्य सिद्धायतनस्य त्रिदिशि तिसृषु दिक्षु एकैक ३११
सद्भावेन त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तानि द्वाराणि अष्टौ योजनान्यूर्द्धमुच्चत्वेन चत्वारि योजनानि विष्कंभेन ताव
इयं चेव त्ति तावदेव चत्वारि योजनान्येव प्रवेशेन

सेआवरकणगादि द्वारवर्णनं यावद्वनमालावर्णकं तावद्वक्तव्यं भूमिभागस्य उल्लोकस्य मणिपीठिकायाश्च वर्णनं वेत्या दि स्वरूपं प्राग्वत् तस्स णं ति तस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे महती एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता सा चाष्टौ योजनान्यायामविष्कंभेन चत्वारि योजनानि बाहल्येन सर्वमणिमयी रत्नमयी अच्छेत्यादि प्राग्वत् तीसे णं ति तस्या मणिपीठिकाया उपरि देवच्छंदकः सर्वाष्टौ योजनान्यायामविष्कंभेन सातिरे

सेआ वरकणगथूभिआगा जाव वणमालाओ भूमिभागो उल्लोओ अ तस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगा मणिपेढिआ पं० अट्ठजोअणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोअणाइं बाहल्लेणं सव्वरयणामई अच्छा तीसे णं मणिपेढिआए उवरिं देवच्छंदए अट्ठजोअणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगाइं अट्ठजोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं जाव जिणपडिमावण्णओ देवच्छंदगस्स जाव धूवकडुच्छुगाणं॥ मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं भद्दसालवणं पण्णासं एवं चउद्दिसिंपि मंदरस्स भद्दसालवणे चत्तारि सिद्धाययणा भाणिअव्वा॥ मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं भद्दसालवणं पण्णासं जोअणाइं ओगाहित्ता

णं पंचाशद्योजनान्यर्द्धतृतीयेनेत्यादि जाव जिणपडिमावण्णओ त्ति यावज्जिनप्रतिमावर्णको वक्तव्यः तदनंतरं दिव्य रत्नमयादि देवच्छंदगस्स त्ति देवच्छंदकस्य सर्वो यावत् धूपकडुच्छुका नाम सूत्रं तावत् संपूर्णं वक्तव्यमिति अथ मंदरस्सेत्यादि मंदरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन भद्रशालवनं पंचाशतं योजनान्यवगाह्येत्यादि पूर्ववत् वाच्यं च एवं चउद्दिसिंपि एवमुक्त प्रकारेण चतसृष्वपि दिक्षु मंदरस्य भद्रशालवने चत्वारि सिद्धायतनानि भणितव्यानि अथ वनसंबंधि विदिक्षु प्रासादवक्तव्यतां तस्य च स्वरूपं भावानाह मंदरस्सेत्यादि मंदरस्योत्तरपूर्वस्यामैशान्यां दिशि भद्र

शालवने पंचाशतं योजनान्यवगाह्य अत्रान्तरे चत्वारो नंदापुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा पद्मा १ पद्मप्रभा २ चैवकारः समुच्चये कुमुदा ३ कुमुदप्रभा ४ इति नाम्ना पुष्करिण्यः प्रमाणं पञ्चाशद्योजनान्यायामेन पञ्चविंशतिं योजनानि विष्कम्भेण दशयोजनान्युद्वेधेन वस्तुत्वेन वेदिकावनखण्डयोर्वर्णको नेतव्यः चतुर्दिशि तोरणानि वर्णकश्च वाच्यः यावत्तासां पुष्करिणीनां बहुमध्यदेशभागे अत्रान्तरे महानेकः ईशानस्य देवेन्द्रस्य देवराजस्य प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः यावत्करणात् त्रिसोपानतोरणादीनां संग्रहः अथास्योच्चत्वादि पंचयोजनशतान्यूर्ध्व

एवं णं वण्णाइण्णं दा पुक्खरिणीउ पण्णत्ताउ तं जहा पउमा १ पउमप्पभा २ चेव कुमुदा ३ कुमुदप्पभा ४ ता णं पुक्खरिणीउ पण्णासं जोयणाइं आयामेणं पणुवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं दसजोयणाइं उव्वेहेणं वण्णओ वेइयावणसंडाणं भाणियव्वो चउद्दिसिं तोरणा जाव तासि णं पुक्खरिणीणं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे ईसाणस्स देविंदस्स देवरण्णो पासायवडिंसए पण्णत्ते पंचजोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसियं एवं सपरिवारो पासायवडिंसओ भाणियव्वो । मंदरस्स णं एवं दाहिणपुरच्छिमेणं पुक्खरिणीउ मुच्चत्वेन अर्द्धतृतीयानि

योजनशतानि २५० आयामविष्कम्भेण अभ्युद्गतमुच्छ्रितमित्यादि प्रासादवर्णनं प्राग्वत् एवं सपरिवार इति एतदुक्तप्रकारेण सपरिवारः ईशानेन्द्रस्य शयनीयसिंहासनादिपरिवारसहितः प्रासादावतंसको वक्तव्यः अथ प्रागदक्षिणेन क्रमप्राप्तामाग्नेय्यां पुष्करिणीमाह मंदरस्स णमित्यादि मंदरस्यैव प्रागुक्तप्रकारेण सचैवं मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणपु- २१२
रच्छिमेणं सहसालवणे पण्णासं जोयणाइं उग्गाहेत्ता एत्थ णं चत्तारि पुक्खरिणीउ पण्णत्ताउ तं जहा तत्र दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यां मित्यर्थः।

उप्पलगुम्मेति उप्पलगुम्मा १ नलिणा २ उप्पला ३ उप्पलुज्जला ४ तं चेव त्ति तदेव प्रागुक्तमेव प्रमाणं तच्चैवं ताउ णं पुक्खरिणीउ पण्णासं जोयणाइं इत्यादि मध्ये प्रासादावतंसकः शक्रस्य सपरिवारः शेषं प्राग्वत् अथ क्रमप्राप्तां नैर्ऋत्यां पुष्करिणीमाह तेणं चेव त्ति तेनैव प्रमाणेन पंचाशतं योजनानीत्यादिरूपेण दक्षिणपश्चिमेन नैर्ऋत्यां मंदरस्येत्यादि प्राग्वत् पुष्करिण्यो यथा भिंगा १ भिंगनिभा २ अंजना ३ कज्जलप्रभा ४ वेति प्रासादे त्ति प्रासादावतंसकः शक्रस्य सिंहा-

उप्पलगुम्मा १ णलिणा २ उप्पला ३ उप्पलुज्जला ४ । तं चेव पमाणं मज्झे पासायवडिंसओ सक्कस्स सपरिवारो त तेणं चेव पमाणेणं दाहिणपच्चत्थिमेणं पुक्खरिणीउ भिंगा १ भिंगनिभा २ चेव अंजणा ३ कज्जलप्पभा ४ पासायवडिंसओ सक्कस्स सीहासणं सपरिवारं त उत्तरपच्चत्थिमेणं पुक्खरिणीउ सिरिकंता १ सिरिचंदा २ सिरिमहिता ३ चेव सिरिणिलया ४ पासायवडिंसओ ईसाणस्स सीहासणं सपरिवारं त मंदरे णं भंते पव्वए भद्दसालवणे कति दिसाहत्थिकूडा पण्णत्ता गोयमा अट्ठ दिसाहत्थिकूडा पण्णत्ता तं पउमुत्तरे १ नीलवंते २ सुहत्थी ३ अंजणागिरी ४ ॥

सनं सपरिवारं शेषं प्राग्वत् अथ वायव्यां पुष्करिणीमाह उत्तरेत्यादि उत्तरपश्चिमेन वायव्यां पुष्करिण्यो यथा सिरिकंतेति श्रीकान्ता १ श्रीचन्द्रा २ श्रीमहिता ३ श्रीनिलया ४ प्रासादावतंसकश्चात्र ईशानस्य सिंहासनं सपरिवारं त अथ भद्रशालवने दिग्हस्तिकूटसंख्यां पृच्छति मंदरे णमित्यादि व्यक्तं प्राग्वत् नवरं भगवानाह गौतम अष्टौ दिग्हस्तिकूटाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा पद्मोत्तरकूटो १ नीलवत्कूटः २ सुहस्तिकूटो ३ अंजनगिरिकूटः ४ ।

जं०क्षे०।

कुमुदकूटः पपलाशाकारो ह्यवतंसकालंकारो वनागिरिकूटमस्ति ॥ अथास्यैव नामार्थपदिक्त्रिकूटानां दिग्नियमपरि-
ज्ञानाय अथ मंपयोनरराशाकूटंप्रपश्यति कदिणमित्यादि प्रश्नः श्लोकेन गौतमो नाद गौतम मंदरस्य पर्वतस्योत्त-
रपूर्वस्यां दिशि सर्वासिद्धखंगशंस्याः शानायाः नद्याः उत्तरतः अत्रांतरपयोत्तरारानाम्ना दिशादत्रिकूटः प्रज्ञप्तः सव
प्रमाणेन पंचयोजनशतानासूर्ध्वोच्चत्वेन पंचगव्यूतिशतान्युद्वेधेन एवंति एवं प्रागुक्तमिव विष्कंभपरिक्षेपौ
रत्नमयो विष्कंभेनघूर्णः परिक्षेपो विष्कंभपरिक्षेपः समाकारस्तेव प्रासादयात्मैवं सवत्कूटहिमवत्कूटसदृ

धजम्बुद्वीपस्स पलासेहस्स वदिसेगा।
णा पउमुत्तरणामं दिसादत्रिकूदे॥
मिलाएसा आए उत्तरेणं एवलोय
याइ उइंउत्तरेणं पंचगाउअसयाइं

रोश्रणागिरी८ ७ कहिणंभंते मंदरपव्वए नइमालव
पमाते णो मंदरस्सपव्वयस्स उत्तरउत्तरत्तिमेणं उत्त
उपमुत्तरणामं दिसादत्रिकूदे पमत्ते पंचजोअणस
उवेदेणं एवंविक्खंभपरिक्खेवोसाणिअव्वो उत्तरहिमवं
तकूडसरिसो पासायाणय तेवेव॥

शा। साचेवं मूले पंचयोजनशतानि मध्ये
शाणिपंचोत्तराणि।

योजनशतानि उपरितले अर्द्धतृतीयानियोजनशतानि विष्कंभेन तथा मूले योजनसप्तदशाधिकासप्तदशशताधिकानि
पंचयोजनशतानि च किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेणेत्यादि ७ पासायाणयतंचेवत्ति प्रासादानां
च यामानराकूटाधिपतिप्रस्तावोत्तदेवसंबंधिन १ तंचेवत्ति तदेवयत्क्षुल्लहिमवत्कूटवर्त्तिप्रासादस्य विष्कं
लोच्चत्वादिलक्षणं तदेवात्रापिलक्षणीयमिति निलावःतथैवं सार्द्धद्वाषष्टियोजनान्यायाम॥

मविष्कंभोत्स्या एकत्रिंशतं योजनानिकोशं चैकमर्द्धमुच्चत्वेनेत्यादि ७ अथ नामनिमित्तप्रश्नोत्तरसूत्रकवाक्यमाद पउमु-
त्तरोदेवोत्ति पद्मोत्तरोदेवोऽत्रेतिवाकोनसेवेणणिमित्यादि यावत् सेतेणहेण पउमुत्तरेदिसाहत्थिकूडे २ इतिमणि-
तं बोध्यं एवमग्रेपिषड्विपदेवाक्षेनवा अथादिसमयं सूत्रं लघुनायं राजधानीवा स्योत्तरपूर्वस्यामाशायामसंख्येयद्वी-
पसमुद्रानतिक्रम्यापरस्मिन्जंबुद्वीपे बादशयोजनायवगाह्य पद्मोत्तरायराजधानी वेदितव्येतिगम्यामर्वमान्यमिति १
७ अथ द्वितीयं नीलवन्नामानं दिग्हस्तिकूटमतिदिशन्नेव किंचिद्विशेषमाह एवंनीलवंतेत्यादि एवंपयाप्रोक्तरं

एउमुत्तरस्सादेवोरायहाणीउत्तरपुरत्थिमेणं॥
मेणं उत्तरत्थिमिल्लाएसा आए दक्खिणेणं या।
एवंकुमुदहिदिसादत्तिकूडे मंदरस्सदा
णं एअस्सविकुमुदहिदेवोरायहाणीदा

एवंनीलवंतदिसादत्तिकूडे मंदरस्सपव्वयस्स दाहिणपुरत्थि
अस्सविनीलवंतोदेवो रायहाणीदाहिणपुरत्थिमेणं २ ७
हिणपुरत्थिमेणं दक्खिणिल्लाएसीतआए पुरत्थिमे
हिणपुरत्थिमेणं ३ ७ एवंचेवअंजणागिरिदिसादत्ति

दिग्हस्तिकूटस्यानीलवद्दिग्हस्तिकूटेनातिदेशः राजधान्यादिमात्रविलक्षणाः अथतृतीयोपायथा मंदरस्यपर्वतस्य
स्यदक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यामित्यर्थः पौरस्त्यायाः सीतायाः दक्षिणगामिन्याः शीतायाः दक्षिणेन अत्रकूटस्तुमेरोराग्नेय्यां शीता-
तायास्तूत्तरतोनिविशेषः एअस्सवित्ति एतस्यापि कूटस्य नीलवन्नामा देवः स्वामी अत्रपरिवर्तिनेननीलवद्दिग्हस्ति-
कूटस्यादिमाग्नेयराजधानीवास्य मेरोर्दक्षिणपूर्व
कुमुदहिदिग्हस्तिकूटे मेरोर्दक्षिणपूर्वेणां
विकुमुदहिदेवोराजधानी दक्षिणपूर्वेणास्यं

स्यामपरस्मिन्जंबुद्वीपेइ ७ एवंकुमुदहिदिसमत्ति एवमितिप्राग्व-
मेयां दक्षिणदिग्गामितस्यंगाशंस्याः शीतोदायाः पूर्वेण एतस्या
स्त्रोयतसेःपरस्मिन्जंबुद्वीपे३ ७ एतद्वेव्यादिपतदिग्द्वय-
तावक्षणे॥

जं०प्र०॥

अंजनगिरिदिग्दक्षिणतो मंदरस्य दक्षिणपश्चिमतो नैर्ऋत्यां दाक्षिणात्याया दक्षिणदिगभिमुखं गच्छन्त्या इत्यर्थः शीतोदा
याः पश्चिमेन एतस्मिन्नंजनगिरिदेवो राजधानी दक्षिणपश्चिमेनापरस्मिन् कुंजरावर्ते ५ ब एवं कुमुदे दिग्हस्तिनि मंदरस्य
दक्षिणपश्चिमेन पश्चिमदिगभिमुखं गच्छन्त्याः शीतोदायाः दक्षिणेन एतस्मिन्नपि कुमुदो देवो राजधानी च दक्षिणपश्चि
मेन नैर्ऋत्यामित्यर्थः अपरस्मिन् कुंजरावर्ते ५ ब एवं पलाशे दिग्हस्तिनि मंदरस्योत्तरपश्चिमेन पश्चिमाभिमुखं गच्छन्त्याः शीता

दरस्य दाक्षिणात्यपश्चिमेणं दक्षिणिल्लाए सीओआए पच्चत्थिमेणं एत्थ णं अंजणगिरिदेवो रायहाणी दाहिणपच्चत्थि
मेणं ५ ब एवं कुमुदे दिसाहत्थिकूडे मंदा रस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमिल्लाए सीओआए दक्खिणे
णं एत्थ णं कुमुदो देवो रायहाणीउ त्त रपच्चत्थिमेणं ५ ब एवं पलासेवि मंदरस्स उत्तरपच्चत्थिमे
णं पच्चत्थिमिल्लाए सीओआए उत्तरेणं एत्थ णं अ स्स पलासो देवो रायहाणी उत्तरपच्चत्थिमेणं ६ ब एवं व
डिंसे विदिसाहत्थी मंदरस्स उत्तरपच्चत्थिमेणं सी आए महाणईए पच्चत्थिमेणं एत्थ णं वडिंसे देवे राय
हाणी उत्तरपच्चत्थिमेणं ७ ब एवं रोअणागिरी दिसाहत्थिकूडे मंदरस्स उत्तरपुरत्थिमेणं उत्तरिल्लाए सी
आए पुरत्थिमेणं ८ ब कहिणं भंते मंदरपव्वए णंदणवणे णामं वणे पण्णत्ते गो भद्दसालवणस्स बहुसमरम
णिज्जाउ

तोदाया उत्तरेण अस्मिन्नपि पलाशो देवः अस्य राजधानी उत्तरपश्चिमेन ६ ब एवं वतंसे विदिग्हस्तिनि मेरोरुत्तरपश्चिम
न शीताया महानद्याः पश्चिमेन एतस्मिन्नवतंसको देवो राजधानी चास्योत्तरपश्चिमेन ७ ब एवं रोचनागिरिनाम्नि वनगिरि
दिग्हस्तिकूटे मंदरस्योत्तरपूर्वस्यां उत्तरदिगभिमुखं गच्छन्त्याः शीतायाः पूर्वेण एतस्मिन्नपि रोचनागिरिर्देवो राजधानी चास्यो
त्तरपूर्वेण ८ ब अथ द्वितीयं नंदनवनं व्याख्यातुकाम आह कहिणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम भद्रशालवनस्य ३१५
बहुसमरमणीया

याः भूमिभागात् पंचयोजनशतान्यूर्ध्वं उत्पत्य ऊर्ध्वं गत्वेत्यर्थः अत्रांतरे मंदरपर्वते नंदनवनं नाम वनं प्रज्ञ
प्तं पंचयोजनशतानि चक्रवालविष्कंभेन वृत्तं वर्तुलं न तु दिक्षोडशं वलयमिव वलयाकारसंस्थानसंस्थितं वल
यवन्मध्ये शुषिरं न तु दिक्समं इत्यर्थः नाह शंख कूटमात्रपरिक्षेपणाभिप्रायादत आह जेणमित्यादि यन्नंदन
वनं मंदरपर्वतं सर्वतः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च समंतात् सामस्त्येन संपरिक्षिप्य तिष्ठति ब अथ पव्व

भूमिभागाउ पंचजोअणसयाइं उड्ढं उप्पइत्ता एत्थ णं मंदरपव्वए णंदणवणे णामं वणे पण्णत्ते पंचजो
अणसयाइं चक्कवालविक्खंभेणं वट्टे वलयाकारसंठाणसंठिए जे णं मंदरं पव्वयं सव्वओ समंता संप
रिक्खित्ताणं चिट्ठइ णवजोअणसहस्साइं णव य चउप्पण्णे जोअणसए छच्चेगारसभाए जोअणस्स बा
हिं गिरिविक्खंभो एगत्तीसं जोअणसहस्साइं चत्तारि अउणासीए जोअणसए किंचिविसेसाहिए
एणं बाहिं गिरिपरिरएणं अट्ठजोअणसहस्साइं णव य चउप्पण्णे जोअणसए छच्चेगारसभागे
जोअणस्स अंतो गिरिविक्खंभो अट्ठावीसं जोअणसहस्साइं तिण्णि य सोलसुत्तरे जोअणसए॥

वलयप्रदेशे नंदनवनं तत्र वहिरंतश्च मंदरस्य विष्कंभं परिरयप्रमाणमाह नवजोअणेत्यादि नवयोजनसहस्राणि
नव च चतुःपंचाशदधिकानि योजनशतानि षट् चैकादशभागा योजनस्य बहिर्गिरिविष्कंभः एकत्रिंशत्
योजनसहस्राणि चत्वारि चैकोनाशीत्यधिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि बहिर्गिरिपरिरयः॥
गणितपलकारे ब अष्टेत्यादि अंतर्गि रिविष्कंभो बहिर्गिरिविष्कंभायोजनसहस्रोनत्वेन स्तुगमः
अष्टाविंशति अष्टाविंशति योजनसहस्राणि त्रीणि षोडशाधिकानि योजनशतानि॥

जं॰वृ॰

अथो वेधादश्चालागानयोजनस्य अंतर्गिरिपरिरयः च सेणं एगाए तिगउणमित्यलं क्रमेण नंदनवनमेकद
१ पद्मवरवेदिकयेत्यादि प्राग्वत् यावद्वा आसते च अथ नंदनवने सिद्धायतनादि विवक्षितुमाह मंदरस्स णमित्या
दि भगवन् नवरं एत्थणं तिपदेन नंदनवनं पंचावशांतयोजनान्यवगाह्येति सूचितं इत्थं अनाप्रमाणयोरयोगात् सत्वा
त् च अथ विदिक्षु किमस्तीत्याह विदिसासु त्ति विदिक्षु पुष्करिण्यः नवैव नियरूढशालवनवत्कथितं तदेव प्रमाणं॥

अवसेस भद्दसालवणे आयामो अंतो गिरिपरिरएणं सेणं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसं
डेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते वण्णओ जाव देवा आसयंति च मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरच्छिमेणं
णं एत्थ णं महं एगे सिद्धायतणे पं॰ एवं चउद्दिसिं चत्तारि सिद्धायतणा च विदिसासु पुक्ख
रिणीओ तं चेव पमाणं सिद्धायतणाणं पुक्खरिणीणं च पासायवडिंसगा तह चेव सक्की
साणाणं तेणं चेव पमाणेणं च णंदणवणे णं भंते कति कूडा पं॰ गोयमा णव कूडा पं॰ तं
जहा णंदणवणकूडे १ मंदरकूडे २ णिसहकूडे ३ हेमवयकूडे ४ रययकूडे ५ रुयगकूडे ६ सागरचित्तकू
डे ७ वइरकूडे ८ बलकूडे ९ च कहि णं भंते णंदणवणे णंदणवणकूडे णामं कूडे पं॰॥

व सिद्धायतनानां पुष्करिणीनां प्रासादावतंसकानां च पीठिकादिमानं तथैव यथा भद्रशालवनगतानां तथैव प्रासादावतंसकाः श
क्रेशानयोर्ज्ञातव्याः च अथ नंदनवने कूटसंख्यां पृच्छति णंदणवणे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम नव
व कूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा नंदनवनकूटं १ मंदरकूटं २ निषधकूटं ३ हैमवतकूटं ४ रजतकूटं ५ रुचककूटं ६ सागर
चित्रकूटं ७ वज्रकूटं ८ बलकूटं ९ इति अथ नंदनवनकूटं क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नः सुगमः॥ ३१५

भगवानाह गौतम मंदरस्य पर्वतस्य पूर्वदिग्भाविनः सिद्धायतनस्योत्तरेण उत्तरपूर्वस्यां दिशि ईशानकोणवर्ति
नः पूर्वस्मिन् प्रासादावतंसकस्य दक्षिणेन अत्रान्तरे नंदनवने नंदनकूटं नाम कूटं प्रज्ञप्तं अथ सर्वकूटानां वक्ष्यमा
णानां बलकूटवर्जानां प्रमाणमतिदिशन्नाह पंचसइया इत्ति पंचशतिकानि पंचयोजनशतप्रमाणानि सर्वव
र्णितानि तथैव ज्ञातव्यानि हिमवत्कूटसदृशानि अमीषां प्रमाणमित्यर्थः एतत्कूटे च मेघंकरा देवी रायहाणी
ति राजधानी विदिशि ईशान्यां शेषदेवीनां च राजधानीर्दिक्षु वक्ष्यति च अथ मेरोः पूर्वदिग्वर्तिनः सिद्धायत
नस्य ईशानकोणवर्तिनः प्रासादावतंसकस्य चांतरालवर्तित्वात् नंदनकूटं किंदिग्वर्ति स्यादिति उत्तवि

णं मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमिल्ल॰ स्स सिद्धायतणस्स उत्तरेणं उत्तरपुरच्छिमिल्लस्स पासाय
वडिंसगस्स दक्खिणेणं एत्थ णं णंदणवणे णंदणवणकूडे णामं कूडे पं॰ पंचसइया
कूडा पुव्ववण्णिया भाणियव्वा देवी मेहंकरा रायहाणी विदिसाए च एताहिं चेव पुव्वा
भिलावेणं णेयव्वा इमे कूडा इमाहिं दि
दिग्वर्तीति एताश्चोपरागकरणार्थं उलामध्य . . . सायपत बाहल्यादक
वक्ष्यमाणानां नंदनमंदरादिकूटानां दिग्विभागः सामान्यतः स्थितिनियमसाद एताहिं ति एतासि कर्त्रं वक्ष्यमाणनामभि
र्भिः कूटाधिपतिभिर्देवीभिर्दिक्कुमारिकाभिः नातिविवादं वक्ष्यमाणो पूर्वं स्थित्वा पूर्वादिग्वर्तिनः सिद्धा
यतनस्य विदिग्वर्तिनः प्रासादावतंसकस्यांतरालवर्तित्वादिरूपेण वचनपद्धत्या ज्ञातव्यानि स्वानानि इमे कूडा इति इमा
नि प्रत्यक्षाणि कूटानि नंदनादिनामकानि इमाहिं ति आभिर्वक्ष्यमाणाभिः दिसाहिं ति पूर्वादिदिग्भिरुपलक्षितान्या
दिग्विदिशि अयं भावः येषां कूटानां देव्यः स्वामिन्यस्तानि कूटानि दिक्षु वक्तव्यानि बलकूटं तादृशं स्वामिकमि

जं०वृ०

त्येवमयं सूत्रलेशः क्षेत्रसमासानुसारेण व्याख्यातः अत्र चैवं वृत्तिकृन्नगस्येति ॥ अथ वक्ष्यमाणमेवाह पुरत्थिमिल्लस्सेत्यादि पौर
स्त्यदिक्संबन्धिनो भवनस्य सिद्धायतनस्य एवमग्रेऽपि दिग्भवनव्याख्यानं सिद्धायतनसमानत्वात् दक्षिणेन दक्षिणपौरस्त्यस्य आ
ग्नेयकोणसंबन्धिनः प्रासादावतंसकस्योत्तरेण मंदरकूटे मेघवती देवी राजधानी चास्याः पूर्वेण ॥ दक्षिणस्यां तु दा
क्षिणात्यभवनस्य पूर्वेण दक्षिणपूर्वदिक्संबन्धिनः प्रासादावतंसकस्य पश्चिमेन निषधकूटे तत्र सुमेघा देवी सुमेघा

व पुरत्थिमिल्लस्स भवणस्स दक्खिणेणं दाहिणपुरत्थिमिल्लस्स पासायवडिंसगस्स उत्तरेणं मंदरकूडे मेघ
वती देवी रायहाणी उत्तरेणं ॥ दक्खिणिल्लस्स भवणस्स पुरत्थिमेणं दाहिणपुरत्थिमिल्लस्स पासायवडिंस
गस्स पच्चत्थिमेणं णिसहकूडे सुमेहा देवी रायहाणी दक्खिणेणं ॥ दक्खिणिल्लस्स भवणस्स प
च्चत्थिमेणं दाहिणपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडिंसगस्स पुरत्थिमेणं हेमवए कूडे मेहमालिणी दे
वी रायहाणी दक्खिणेणं ॥ पच्चत्थिमिल्लस्स भवणस्स दक्खिणेणं दाहिणपच्चत्थिमिल्लस्स पासाया
वडिंसगस्स उत्तरेणं रययकूडे सुवच्छा देवी रायहाणी पच्चत्थिमेणं ॥ पच्चत्थिमिल्लस्स भवणस्स उत्तरे
णं उत्तरपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडिंसगस्स दक्खिणेणं रुयगकूडे वच्छमित्ता देवी रायहाणी पच्चत्थिमेणं ॥

राजधानी चास्या दक्षिणेन ॥ दक्षिणस्यां तु दाक्षिणात्यभवनस्य पश्चिमेन दक्षिणपश्चात्यस्य नैर्ऋतकोणसंबन्धि
नः प्रासादावतंसकस्य पूर्वेण हैमवतकूटे मेघमालिनी देवी राजधानी चास्या दक्षिणेन ॥ पश्चिमस्यां तु पश्चिमस्य भ
वनस्य दक्षिणेन दक्षिणपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्योत्तरेण रजतकूटे तत्र सुवत्सा देवी राजधानी चास्याः पश्चिमेन ॥ प ३१६
श्चिमस्यां तु पश्चिमभवनस्योत्तरेण उत्तरपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य दक्षिणेन रुचककूटे तत्र वत्समित्रा देवी राज
धानी चास्याः पश्चिमेन ॥

उत्तरस्यां तु उत्तराहस्य भवनस्य पश्चिमेन उत्तरपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य पूर्वेण सागरचित्रकूटे तत्र वज्रसे
ना देवी राजधानी चास्या उत्तरेण ॥ उत्तरस्यां तु उत्तराहस्य भवनस्य पूर्वेण उत्तरपूर्वस्य प्रासादावतंसकस्य पश्चिमे
न वज्रकूटे तत्र बलाहिका देवी राजधानी चास्या उत्तरेण ॥ अथ बलकूटस्यावसरः तथा प्रमाणादिना विशेषा
भावमाह कहि णमित्यादि प्रश्नः सूत्रं भगवानाह गौतम मंदरस्य पर्वतस्योत्तरपूर्वेण ईशान्यामित्यर्थः
पञ्चशतानि अत्रान्तरे नन्दनवने बलकूटं नाम कूटं प्रज्ञप्तमिति अतिदिशति एवं जं चेव त्ति एवं यदेव हरिस्सहकूटस्य प्र

उत्तरिल्लस्स भवणस्स पच्चत्थिमेणं उत्तरपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडिंसगस्स पुरत्थिमेणं सागरचित्ते कू
डे वइरसेणा देवी रायहाणी उत्तरेणं ॥ उत्तरिल्लस्स भवणस्स पुरत्थिमेणं उत्तरपुरत्थिमिल्लस्स पासा
यवडिंसगस्स पच्चत्थिमेणं वइरकूडे बलाहया देवी रायहाणी उत्तरेणं ॥ कहि णं भंते णंदण
वणे बलकूडे णामं कूडे पण्णत्ते गोयमा मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं णंदणवणे बलकू
डे णामं कूडे पण्णत्ते एवं जं चेव हरिस्सहकूडस्स पमाणं रायहाणी अ तं चेव बलकूडस्सवि णवरं
बलो देवो ॥

माणं राजधानी च तदेव बलकूटस्यापि अयं भावः हरिस्सहकूटं माल्यवति प्रथमं वर्णितं तद्वत् नव
मं कूटं नवयोजनशतान्युच्चत्वेन मूले योजनसहस्रमेकमायामविष्कम्भाभ्यां मध्ये सार्द्धसप्तयोजनशतानि उप
रि पञ्चयोजनशतानि आयामविष्कम्भाभ्यां ॥ एवं बलकूटमपि अन्यत एतद्बलकूटं नन्दनवनात् बहिःप्रदेशो यो
जनशतानि मूले गगनावलम्बि नंदनवन॥ स्य पञ्चयोजनशतविष्कम्भमानत्वात् अथ विशेषमाह णवर
बलोत्ति नवरमयं विशेषः हरिस्सहकूटे हरि हरिस्सहो देवो अत्र बलो देव॥

राजधानीवास्तोत्तरस्यामीशानस्यामित्यर्थः ॥ अथ क्रमप्राप्तं तृतीयं सौमनसवनं क्वास्तीति पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम नंदनवनस्य बहुसमरमणीयाद्भूमिभागात् अद्धतेवट्ठिं अर्द्धत्रिषष्टिं सार्द्धद्वाषष्टि मित्यर्थः योजनसहस्राण्यूर्ध्वमुत्पत्य अत्रान्तरे मंदरे पर्वते सौमनसवनं नाम वनं प्रज्ञप्तं पंचयोजनशतानि चक्रवालविष्कंभेन वृत्तं वृत्तमपि न देशे किन्तु वलयाकारसंस्थानसंस्थितं जे णं ति यत् नमं मंदरपर्वतं

रायहाणीउत्तरपुरच्छिमेणं ॥ ७ ॥ कहि णं भंते मंदरपव्वए सोमणसवणे णामं वणे पण्णत्ते गो० णंदणवणस्स बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ अद्धतेवट्ठिं जोअणसहस्साइं उद्धं उप्पइत्ता एत्थ णं मंदरे पव्वए सोमणसवणे णामं वणे पण्णत्ते पंचजोअणसयाइं चक्कवालविक्खंभेणं वट्टे वलयाकारसंठाणसंठिए जे णं मंदरं पव्वयं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ताणं चिट्ठइ चत्तारि जोअणसहस्साइं दुण्णि य बावत्तरे जोअणसए अट्ठ य एक्कारसभाए जोअणस्स बाहिं गिरिविक्खंभेणं तेरस जोअणसहस्साइं पंच य एक्कारसजोअणसए छच्च एक्कारसभाए जोअणस्स बाहिं गिरिपरिरएणं ॥ तिण्णि जोअणसहस्साइं ॥

समंतात्संपरिक्षिप्य तिष्ठति ॥ अथ यत्र सौमनसवनं तत्रामाना बाह्यविष्कंभपरिरयावाह चत्तारीत्यादि चत्वारि योजनसहस्राणि द्वे च द्वासप्तत्यधिके योजनशते अष्टौ च एकादशभागान् योजनस्य ४२७२ ८/११ बाह्यगिरिविष्कंभः तेरसेत्यादि त्रयोदशयोजनसहस्राणि पंच च एकादशाधिकानि योजनशतानि षट् च एकादशभागान् योजनस्य १३५११ ६/११ बाह्यगिरिपरिरयः ॥ अथाभ्यंतरविष्कंभपरिरयावाह तिन्नि जोअणेत्यादि त्रीणि योजनसहस्राणि ३१७

त्रीणि योजनसहस्राणि द्वे च योजनशते द्विसप्तत्यधिके अष्टौ चैकादशभागान् योजनस्य ३२७२ ८/११ अंतर्गिरिविष्कंभः तथा दश योजनसहस्राणि त्रीणि च योजनशतानि एकोनपंचाशदधिकानि त्रीन् एकादशभागान् योजनस्य १०३४९ ३/११ अंतर्गिरिपरिरयः ॥ सेणं एगाए इत्यादि सेनत् णमित्यलंकारे तद्वनं प्राग्वत् ॥ विशेषमस्येतिदेशमाह एवं कूडवज्जा एवं कूटवर्जा सैव नंदनवनवक्तव्यता भणितव्या तेनैव नियमेन वाच्यं यो-

उ सिंघ बावत्तरे जोअणसए अट्ठ य एक्कारसभाए जोअणस्स अंतोगिरिविक्खंभेणं ॥ दस जोअणसहस्साइं तिण्णि अउणापण्णे जोअणसए तिण्णि य एक्कारसभाए जोअणस्स अंतोगिरिपरिरएणं सेणं एगाए पउमवरवेइआए एगेण य वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते वण्णओ किण्हे किण्होभासे जाव आसयंति ॥ एवं कूडवज्जा सच्चेव णंदणवणवत्तव्वया भाणिअव्वा तं चेव ओगाहिऊण जाव पासायवडिंसया सक्कीसाणाणं ॥ कहि णं भंते मंदरपव्वए पंडगवणे णामं वणे पण्णत्ते गो० सोमणसवणस्स बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ छत्तीसं जोअणसहस्साइं उद्धं उप्पइत्ता एत्थ णं मंदरपव्वए सिहरतले पंडगवणे णामं वणे पण्णत्ते ॥

नन्दनवनस्थेत्यादिवत्तिनं नंदनवनवक्तव्यतामेवाधिगम्य यावत्प्रासादावतंसकाः शक्रेशानयोर्वक्तव्याः यावदीशानस्य च-तुर्दिशि सिद्धायतनानि चतुर्विदिक्षु च वनखण्डमध्ये पुष्करिण्यः शक्रेशानयोः प्रासादावतंसकाः इत्यादि सर्वमपि ज्ञेयम्। ॥ अथ क्रमप्राप्तं चतुर्थं पण्डकवनं क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम सौमनसस्य वनस्य बहुसमरमणीयाद्भूमिभागात् षट्त्रिंशतं योजनसहस्राण्यूर्ध्वमुत्पत्य अत्रान्तरे मंदरे पर्वते शिखरतले शिखरोपरि-भागे पांडकवनं नाम वनं प्रज्ञ-

जं॰वृ॰

न्वप्रमाणेनः चत्वारि चतुर्नवत्यधिकानि योजनशतानि विष्कम्भेन चक्रवालतया इत्यादि प्राग्वत् जेणं ति यदनंतरं मंदरस्य चूलिकं
शेषं प्राग्वत् च अथैतदनस्य परिधिमाह तिन्नि त्रीणि योजनसहस्राणि एकं च द्वाषष्ठ्यधिकं योजनशतं किंचिद्विशे
षाधिकं विशेषपदस्य तु अर्थः वेदिकाविनिर्गमभागस्य भेदः नदा पूर्ववाद उद्देश २ अ १ परिक्षेपेण सेसं तं चेव इत्या
दि प्राग्वत् च अथ चूलिकां वर्णयन्नाह पंडगवणस्स मंदरचूलिआ नाम चूलिआ पन्नत्ता त्रिंशिखरांसाकृत मवगाह

चत्तारि चत्ताले जोअणाइं बद्धवालविक्खंभेणं वट्टवलयाकारसंठाणसंठिए जेणं मंदरस्स चूलिअं सव्वओ
समंता संपरिक्खित्ताणं चिट्ठति तिन्नि जोअण सहस्साइं एगं च बावट्ठं जोअणसयं किंचिविसेसाहिए
परिक्खेवेणं सेसं एगाए पउमवरवेइ आए एगेणय वणसंडेणं जाव किंचिदेवा आसयंति च
पंडगवणस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं मंदरचूलिआ णामं चूलिआ पण्णत्ता चत्तालीसं जो
अणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं मूले बारस जोअणाइं विक्खंभेणं मज्झे अट्ठजोअणाइं विक्खंभेणं उप्पिं चत्तारि
जोअणाइं विक्खंभेणं मूले साइरेगाइं सत्ततीसं जोअणाइं परिक्खेवेणं मज्झे साइरेगाइं पणवीसं जोअ
णाइं परिक्खेवेणं उवरिं साइरेगाइं बारसजोअणाइं परिक्खेवेणं मूले विच्छिण्णा मज्झे संखित्ता॥

तथानाह पंडगवणस्स णमित्यादि पंडकवनस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे मंदरचूलिका नाम्ना चूलिका प्रज्ञप्ता च च
त्वारिंशद्योजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन मूले द्वादशयोजनानि विष्कंभेन मध्ये अष्टयो
जनानि उपरि चत्वारि योजनानि विष्कंभेन मूले सातिरेकाणि सप्तत्रिंशद्योजनानि परिक्षेपेण मध्ये सातिरेकाणि पंचविं
शतिर्योजनानि परिक्षेपेण उपरि सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षेपेण अत एव सा चूलिका मूले विस्तीर्णा मध्ये सं
क्षिप्ता॥ ३१८

उप्पिं तणुआ गोपुच्छसंठाणसंठिआ इत्यादि प्राग्वत् च सा णं एगाए इत्यादि एतन्निगदसिद्धं चूलिका एकया पद्मवरवेदिकया या
वत्संपरिक्खित्ता उप्पिं ति उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागो यावत्सिद्धायतनं बहुमध्यदेशभागे यावद्धरणीतलं आलिं
गपुष्करइवेत्यादि प्राग्वत् तत्सिद्धायतनं प्रमाणेनः क्रोशमायाममर्धक्रोशं विष्कंभेन देशोनक्रोशमूर्ध्वमुच्चत्वेन
अणेगखंभ अनेकस्तंभेत्यादि प्राग्वत् यावत् धूपकडुच्छुका यावत् द्वारणां अष्टोत्तरसंख्या जिनप्रतिमासूत्रवर्णि
ता उप्पिं तणुआ गोपुच्छसंठाणसंठिआ सव्ववेरुलिआमई अच्छा च सा णं एगाए पउमवरवेइआए
जाव संपरिक्खित्ता उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे जाव सिद्धायतणं बहुमज्झदेसभागे कोसं आ
यामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसंनिविट्ठे जाव धूयकडुच्छुगा च मंदरचू
लिआए णं पुरच्छिमेणं पंडगवणं प
ण्णासं जोअणाइं ओगाहित्ता एत्थ णं महं एगे भवणे पण्णत्ते
एवं जच्चेव सोमणसे पुव्ववण्णिओ गमो भवणाणं पुक्खरिणीणं पासायवडिंसगाणं
सो चेव णेअव्वो जाव सक्कीसाणवडिंस
गा तेणं चेव परिमाणेणं च

णं च अथ मंदरचूलिकातः कियद्दूरे किमस्तीत्याह मंदरचूलिआए णमित्यादि मंदरचूलिकायाः पूर्वस्यां पंडकवनं पंचाश
तं योजनान्यवगाह्य अत्रांतरे महदेकं भवनं सिद्धायतनं प्रज्ञप्तं एवं जच्चेव पुव्ववण्णिओ गमः सौमनसवने पूर्ववर्णितः
सोमनसवने पूर्ववर्णित इत्यादि भवनानां सिद्धायतनानां पुष्करिणीनां प्रासादावतंसकानां च सो चे
वत्ति स एव गमो ज्ञेयः अत्रापि सिद्धायतनादीनां तथा नामानि यावत् शक्रेशानयोरवतंसकाः मेरोर्दक्षिणतः शक्रस्यो
त्तरतः ईशानस्य चाधिपत्यात् तावत्येव तेन परिमाणेन उच्चत्वं यानि सौमनसवने सिद्धायतनादीनां तानि च स्वयं पउम

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी स्मारक

शिलासंख्याविषयप्रश्नमाह पंडगवणे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् एवं निगमनमपि॥ अथ पंडुशिलाख्यामभिषेकशिलामा
ह पति कहि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम मंदरचूलिकायाः पूर्वेण पंडकवनपौरस्त्यपर्यंत
अत्रांतरे पंडकवने पंडुकशिला प्रज्ञप्ता उत्तरदाहिणायामेत्यादि यावत् वर्णकः ॥ तीसे णं पंडु इत्यादि

पंडगवणे णं भंते वणे कइ अभिसेयसिलाओ पण्णत्ताओ गोयमा चत्तारि अभिसेयसिलाओ पण्णत्ताओ तं० पंडुसिला
१ पंडुकंबलसिला २ रत्तसिला ३ रत्तकंबलसिला ४ ॥ कहि णं भंते पंडगवणे पंडुसिला णामं सिला पं० गो० मंदर
चूलिआए पुरत्थिमेणं पंडगव णे पंडुसिला णामं सिला पण्णत्ता उत्तरदाहिणायया पाईणप
डीणविच्छिन्ना अद्धचंदसंठाणसंठिआ पं चजोअणसयाइं आयामेणं अड्ढाइं जोअणसयाइं वि
क्खंभेणं चत्तारि जोअणसयाइं बाह ल्लेणं सव्वकणगामई अच्छा वेइआवणसंडेणं सव्वओ
समंता संपरिक्खित्ता वण्णओ तीसे णं पंडुसिलाए चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा प
पण्णत्ता जाव तोरणा वण्णओ तीसे णं पंडु सिलाए उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव दे
वा आसयंति सयंति तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं दुवे अभिसे
असीहासणा पण्णत्ता पंचधणुसय

तस्याः पंडुशिलायाः चतुर्दिशि चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपका
णि प्रज्ञप्तानि यावत्तोरणानि वर्णकः प्राग्वदत्राप्यवसातव्यः तीसे णं पंडु इत्यादि तस्याः पंडुशिलाया
उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः तद्वर्णकोपि तावद्वाच्यो यावद्देवा देव्यश्च आसते शेरते इत्यादि तस्स णमि ३१८
त्यादि तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे द्वे अभिषेकसिंहासने

प्रज्ञप्ते कथंभूते उत्तरदक्षिणेन इत्यर्थः तत्र प्रत्येकं पंचधनुःशतान्यायामविष्कंभेन अर्द्धतृतीयानि धनु
ःशतानि बाहल्येन सिंहासनवर्णकोऽत्र भणितव्यः विजयदूष्यवर्जः तत्र यत्तयोर्मध्ये उत्तरदिग्वर्त्ति सिंहासनं
तत्र बहुभिर्भवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकैर्देवैर्देवीभिश्च कच्छाइअत्ति कच्छादिविजयाः तीर्थंकरा इति
या कच्छादिका वा कच्छादिविजयोत्पन्नास्तीर्थंकराः अभिषिच्यंते अभिषेकविषयीक्रियंते अभिषेकविधिरत्र ज्ञेयः

पण्णत्ता पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेणं सीहासणवण्णओ भाणिअव्वो विज
यदूसवज्जो तत्थ णं जे से उत्तरिल्ले सीहास णे तत्थ णं बहूहिं भवणवइवाणमंतरजोइसिअवेमाणिएहिं
देवेहिं देवीहि अ कच्छाइआ तित्थयरा अभि सिंचंति तत्थ णं जे से दाहिणिल्ले सीहासणे तत्थ णं बहूहिं भ
वण जाव वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि अ वच्छाइआ तित्थयरा अभिसिंचंति ॥ कहि णं भंते पंडग
वणे पंडुकंबलासिला णामं सिला प ण्णत्ता गो० मंदरचूलिआए दक्खिणेणं पंडगवणदाहिणपे
रंते एत्थ णं पंडगवणे पंडुकंबलासिला णामं सिला पं० पाईणपडीणायया एवं तं चेव पमाणं वत्तव्वया
भाणिअव्वा

णं एकामेत्यादि अत्रकार एववक्ष्यति तत्र यत्तद्दाक्षिणात्यं सिंहासनं तत्र बहुभिर्भवनपत्यादिवै
मानिकैर्देवैर्देवीभिश्च वत्साद्याः वत्सादिविजयोत्पन्नास्तीर्थकरा अभिषिच्यंते ॥ अथ दक्षिणक्रमेण द्वितीयां पांडुकंब
लाख्यामभिषेकशिलामाह कहि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम मंदरचूलिकाया दक्षिणेन पंडकवनदक्षिणपर्यंते
अत्रांतरे पंडकवने पंडुकंबलाशिलानाम्नी शिला प्रज्ञप्ता प्राचीनप्रतीचीनायता एवं तदेव वक्ति एवमनुना प्रकारेण तदेव
प्रमाणं यत्पांडुशिलाया भणितं वक्तव्यतावार्त्ता प्रमाणादिसंबंधिनी भणितव्या किं पर्यन्तमित्याह

जं०वृ०

जावतस्स णमित्यादि यावत्तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एत्थ णं महदेकं सिंहासनं प्रज्ञ-
प्तं तं चेव त्ति तदेव सिंहासनप्रमाणं यत्पाण्डुशिलासिंहासनवर्णितं ।। तत्थ णमित्यादि तत्र सिंहासने बहुभिर्भवन-
पतियावत् भारतका भरतक्षेत्रोत्पन्नास्तीर्थकरा अभिषिच्यन्ते ।। अथ क्रमप्राप्तां रक्तशिलाख्यां शिलां निरूपयति कहि-
णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम मंदरचूलायाः पश्चिमेन पंडकवनस्य पश्चिमपर्यंते एत्थ णमित्यादि प्राग्वत्

जाव तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे सीहासणे पण्णत्ते तं चेव सीहा-
सणप्पमाणं ।। तत्थ णं बहूहिं भवणवइ जाव भारहगा तित्थगरा अभिसिंचंति ।। कहि णं भंते पंडग-
वणे रत्तसिला णामं सिला पण्णत्ता गोयमा मंदरचूलियाए पच्चत्थिमेणं पंडगवणपच्चत्थिमपेरंते एत्थ णं
पंडगवणे रत्तसिला णामं सिला पण्णत्ता उत्तरदाहिणायया पाईणपडीणविच्छिण्णा जाव तं चे-
व पमाणं सव्वतवणिज्जमई अच्छा ।। तत्थ णं जे से दाहिणिल्ले सीहासणे तत्थ णं बहूहिं भवणवइ पम्हा-
इया तित्थगरा अभिसिंचंति ।। तत्थ णं जे से उत्तरिल्ले सीहासणे तत्थ णं बहूहिं भवणवइ वप्पाइया
तित्थगरा अभिसिंचंति ।। कहि णं भंते पंडगवणे रत्तकंबलसिला णामं सिला पण्णत्ता गोयमा मंदरचूलियाए उत्त-
रेणं पंडगवणउत्तरचरिमंते एत्थ णं पंडगवणे रत्तकंबलसिला णामं सिला ।। तत्थ णं जे से इत्यादि तत्र यद्दा-
क्षिणात्यं सिंहासनं तत्र पक्ष्मादिविजयोत्पन्नास्तीर्थकरा अभिषिच्यन्ते ।। तत्थ णमित्यादि तत्र यदुत्तराहं सि-
सिंहासनं तत्र वप्रादिविजयोत्पन्नास्तीर्थकरा अभिषिच्यन्ते ।। अथ चतुर्थीं रक्तकंबलाशिलाख्यां निरूपयति कहि णमित्यादि
प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम मंदरचूलिकाया उत्तरेण पंडकवनोत्तरचरमांते अत्रान्तरे रक्तकंबलाशिला नाम्नी
शिला ।। ३२०

प्रज्ञप्ता शिलेत्यादि प्राग्वत् यावद्बहुमध्यदेशभागे सिंहासनं ।। तत्थ णमिति प्राग्वत् ऐरावतका ऐरवतक्षेत्रोत्पन्नास्तीर्थ-
करा अभिषिच्यन्ते अभिषेकशिलेति नाम्नो निमित्तं तु अभिषेके णोत्पन्नानंतरमस्मद्विषयकमप्रोत्तरसूत्रानवकाशादिति
।। अथ मंदरपर्वते कांडसंख्यां जिज्ञासुर्गौतमः पृच्छति मंदरस्स णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् नवरं कांडं नाम वि-
शिष्टपरिमाणोपलक्षितो विभागः भगवानाह गौतम त्रीणि कांडानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा अधस्तनकांडं १ मध्यमकांडं २ उ-
परितनकांडं ३ चेति ।। अथाधस्तनकांडमपि पृथ्व्युपलादिना एककद्रूपमुतानेककद्रूपमिति शंकायां गौ-

पण्णत्ता पाईणपडीणायया उदीणदाहिणविच्छिण्णा सव्वतवणिज्जमई अच्छा जाव बहुमज्झदेसभा-
ए सीहासणं ।। तत्थ णं बहूहिं भवणवइ जाव देवेहिं एरावतगा तित्थगरा अभिसिंचंति ।।
मंदरस्स णं भंते पव्वयस्स कइ कंडा पण्णत्ता गोयमा तउ कंडा पण्णत्ता तं हेट्ठिल्ले कंडे मज्झिमिल्ले कं-
डे उवरिल्ले कंडे ।। मंदरस्स णं भंते पव्वयस्स हेट्ठिल्ले कंडे कइविहे पण्णत्ते गोयमा चउव्विहे पण्णत्ते
तं पुढवी उवले वइरे सक्करा ।। मज्झिमिल्ले कंडे कइविहे पण्णत्ते गोयमा चउव्विहे पण्णत्ते तं अंके
फलिहे जायरूवे रयए ।।

तमः पृच्छति मंदरस्स णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम चतुर्विधं
प्रज्ञप्तं तद्यथा पृथिवी उपलो वज्रं शर्करा च अयं भावः अधस्तनकांडं क्वचित् पृथिवीबहुलं क्वचिच्छर्करा-
बहुलं क्वचिदुपलबहुलं क्वचिद्वज्रबहुलं क्वचिच्छर्कराबहुलं पृथिव्यादिव्यपदेशस्तदेकत्वेऽपि बाहुल्या-
मपि साकल्येन परिणत्या सर्वत्र साम्याभावात्काण्डकं ।। मज्झिमिल्ले इति प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम चतुर्वि-
धं प्रज्ञप्तं तद्यथा अंके इत्यादि अंकः स्फटिकोरत्नविशेषो जातरूपरजते स्वर्णविशेषौ प्राग्वत्

जं०सू०टी०

८ उवरिल्लेत्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गोतम एकाकारं एकरूपाकारः स्वरूपं यस्य तदेकाकारं प्रज्ञप्तं तच्च जम्बूनदस्याद
सर्वात्मना जाम्बूनदमयं रक्तसुवर्णमयमित्यर्थः ८ अथ त्रयाणामपि काण्डानां बाहल्यमवगंतुं प्रश्नमंकोडं प्रश्नया
ति मंदरस्सेत्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गोतम एकं योजनसहस्रं बाहल्येन प्रज्ञप्तं एतच्च भूमावगाढं मज्झिल्लेइ
त्यादि प्रश्नसूत्रं गोतम एतच्च समतलभूभागादारभ्यावसानं त्रिषष्टियोजनसहस्राणि बाहल्येन प्रज्ञप्तं उवरिल्ले
इत्यादि प्रश्नसूत्रं गोतम षट्त्रिंशत्योजनसहस्राणि बाहल्येन प्रज्ञप्तं ८ अथ सर्वाग्रेण बाहल्यमाह एवामेवेत्या

उवरिल्लकंडाओ केवइयं विदप्पमत्ते णं एक्क
स्स हेट्ठिल्लकंडाओ केवइअं अबाहाए अबाहासे।
ऊणा णं तेवट्ठिं जोअणसहस्साइं ८
इं बाहल्लेणं पण्णत्ते ८ एवामेव सपुव्वावरे
णं ८ मंदरस्स णं भंते पव्वयस्स कइ णामधे

रूवाए पण्णत्ते सव्वजंबूणयामए मंदरस्स णं भंते पव्वय
ये णं एगं जोअणसहस्सं बाहल्लेणं पण्णत्ते मज्झिल्लकंडाओ
ट्ठकाले णं पण्णत्ते उवरिल्ले उकंडा छत्तीसं जोअणसहस्सा
ऐणं मंदरपव्वए एगं जोअणसयसहस्सं सव्वग्गेणं पण्ण
ज्जा पण्णत्ता गोयमा सोलस णामधेज्जा पण्णत्ता तंजहा मंदर १ मेरु
२ मणोरम ३॥

८ एवमेवेत्यादि एवमुक्तप्रकारेण सपूर्वापरेणेति सर्वपूर्वापरेण सर्वसंख्यया सर्वाग्रेण बाहल्येन वर्त्त
तेयः स सर्वपूर्वापरसर्वसमुदितबाहल्य इत्यर्थः एकमित्येक्काए मंदरः पर्वतः एकं योजनशतसहस्रं योजनानां लक्षमे
कं सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तः ८ अथ मंदरस्य पर्वतस्य कति नामानीति पृच्छति मंदरस्स णमित्यादि प्रश्नसूत्रं भगवानाह गो
तम षोडश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा मंदरनाम्ना देवेन योगात् मंदरो नाम्ना देवोऽस्य स्वामीति मंदर इति नाम १ मेरोरिति मेरुनामक देव ३२१
योगादिना आधिपत्यमित्यर्थः इति मेरुः २ नन्दनवनादीनां देवानां मनांसि रमयतीति मनोरम इति नाम
मः ३

सुदंसणत्ति सुष्ठु शोभनं जाम्बूनदमयतया रत्नबहुलतया च मनोनिर्वृतिकरं दर्शनं यस्यासौ सुदर्शनः ४ सयंपभेत्ति स्वय
मा दिमादित्यादिवत् रक्तानेकरत्नबहुलतया प्रभा प्रकाशो यस्य स स्वयंप्रभ आदित्यादिवत् रत्नप्रकर्षेण नानाविधा स्वयंप्रभः ५ गि
रिरायत्ति गिरीणां हिमवदादीनां सर्वेषामप्युच्चत्वेन तीर्थकरजन्माभिषेकाश्रयतया च राजा गिरिराजः ६ रयणुच्च
यत्ति रत्नानां नानाविधरत्नानामुच्चयो यत्र स रत्नोच्चयः ७ सिलुच्चयत्ति शिलानां पाण्डुकंबलशिलाप्रभृतीनां
मुच्चयः शिरसि उपरि उच्चयः संचयो यत्र स शिलोच्चयः ८ मज्झे लोगस्सत्ति लोकस्योपलक्षणादलोकस्यापि मध्यं मे
रुरेवेति लोकमध्यं येनासौ अत्र लाल रुचकाख्येन लोकमध्येन स्यान्नाभिसंबंधात् लोकस्य तिर्यग्लो

सुदंसणे ४ सयंपभे ५ गिरिराया ६ रयण
११ अच्छे सुरिआवत्ते १२ सूरिआवरणो

णुच्चए ७ सिलुच्चए ८ मज्झे लोगस्स णाभी १० अच्छे १ आव
१३ त्ति अ उत्तमे १४ अ दिसादी १५ अ वडिंसे १६ त्ति अ
१६ लस २

कस्य नाभिरिव स्थानमध्यगतमसुत्तत्वात् इति
लोकनाभिः १० अच्छेत्ति सुनिर्मलत्वात्
तिर्यगुपलक्षणाद्वा इदं यत्र प्रदक्षिणमावर्त्तते यस्य स सूर्याव
त्तः ११ सूरिआवरणेत्ति सूर्येरुपलक्षणाच्चंद्रादिभिः नक्षत्रतारकाभिश्च समंततः परिभ्रमणशीलैः वलयितत्वात् स्थितत्वात्
त्ति सूर्यावरणः १३ उत्तमेत्ति उत्तमः सर्वोत्कृष्टो लोकवर्तिनः पदार्थस्य उच्चत्वेनाभ्येव शाश्वतात् १४ दिसादीत्ति दि
शमादिः प्रभवो दिगादिः यथा दिशश्चक्राद्विशो विदिशा च प्रभवो रुचकप्रदेशात्मकाः मेरुमध्यवर्तिनस्ता
न्नात्मा नरपतिदिग्गादिरित्याख्यातं १५ वडिंसेत्ति अवतंसक इवावतंसकः सर्वगिरीणां मध्ये प्रधानत्वात्
१६ लोगसत्ति इति समयप्रसिद्धानि षे
१७ शाम नामानानि गाथाद्वयार्थः २ ८॥

जं॰वृ॰

अथ मंदरलोकप्रसिद्धस्य मंदरस्य नाम्नो निमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रगाथे ७ अथ यतो मंदा
विदेहाद्दक्षिणस्यां सनालवन्नामा वर्षधरपर्वतः क्वास्तीति पृच्छति कहि णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रं प्राग्वत् अथातिदिशति
णिसहेणामेत्यादि निषधवक्तव्यता नीलवतोऽपि नेतव्या अथ विशेषमाह णवरं ति नवरमयं विशेषः जीवा दाहिणेणं धणु

से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ मंदरपव्वए २ गो० मंदरपव्वए मंदरे णामं देवे परिवसति महिड्ढीए जाव पलि-
ओवमट्ठिईए से तेणट्ठेणं गो० एवं वुच्चति मंदरपव्वए २ अदुत्तरं च णं तं चेव ७ कहि णं भंते जंबुद्दी-
वे दीवे णीलवंते णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते गो० महाविदेहस्स वासस्स उत्तरेणं रम्मगवासस्स दक्खि-
णेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जं-
बुद्दीवे दीवे णीलवंते णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते पाईणपडीणायते उदीणदाहिणवि-
च्छिण्णे णिसहवत्तव्वया णीलवंतस्स भाणियव्वा णवरं जीवा दाहिणेणं धणू उत्तरेणं
एत्थ णं केसरिद्दहो सीता महाणई पवूढा समाणी उत्तरकुरुं एज्जेमाणी २ जमगपव्वए णीलवंत
१ उत्तरकुरु २ चंद ३ एरावण ४ मालवंतद्दहे य दुहा विभयमाणी २ चउरासीए सलिलासह-
स्सेहिं आपूरेमाणी २ भद्दसालवणं एज्जेमाणी २॥ उत्तरेण निषधस्य जीवोत्तरेण धनुर्दक्षिणेन

निषधे तिगिंछिह्रदोऽत्र तु केसरी तस्मात् तिगिंछिह्रदात् शीतोदा प्रवहति देवकुरून्प्रति यान्तीत्यादि केसरिह्रदात्
शीता प्रवहति उत्तरकुरून्प्रति यान्तीति विशेषः यमकपर्वतौ नीलव १ उत्तरकुरु २ चंद्र ३ ऐरावत ४ माल्यवतां प-
ह्रदांश्च द्विधा विभजमाना २ चतुरशीत्या सलिलासहस्रैरापूर्यमाणा २ भद्रशालवनं यान्ती च॥

३२२

मंदरं पर्वतं द्वाभ्यां योजनाभ्यामसंप्राप्ता सती तिर्यग्व्यावर्त्तमाना सती अधोमार्गेण माल्यवंतं वक्षस्कारपर्वतं भित्वा मंदरस्य
पर्वतस्य पूर्वेण पूर्वविदेहं वर्षं द्विधा विभजमाना एगमेगाउ त्ति एकैकस्माच्चक्रवर्त्तिविजयात् अष्टाविंशत्या स-
लिलासहस्रैरापूर्यमाणा २ पंचभिः सलिलाशतसहस्रैर्द्वात्रिंशता सलिलासहस्रैश्चोपेता समग्रा सती अधो वि-
जयस्य द्वारस्य जगतीं विदार्य पूर्वदिशि लवणसमुद्रं समाप्नोति अवसिट्ठं ति अत्र कुंडविशेषातिरिक्तं सर्वं निषधस्थकुंडव-
न्नेयं सा अ णं महाणई पवहे पण्णासं जोअणाइं विक्खंभेणं जोअणं उव्वेहेणं मायाए २ परिवड्ढमाणा मुह-

मंदरं पव्वयं दोहिं जोअणेहिं असंपत्ता पुरत्थाभिमुही आवत्तसमाणी अहे मालवंतवक्खारपव्वयं
दालइत्ता मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पुव्वविदेहवासं दुहा विभयमाणी एगमेगाओ चक्कवट्टि-
विजयाओ अट्ठावीसाए सलिलासहस्सेहिं आपूरेमाणी २ पंचहिं सलिलासयसहस्सेहिं बत्तीसा-
ए य सलिलासहस्सेहिं समग्गा अहे विजयस्स दारस्स जगतिं दालइत्ता पुरत्थिमेणं लवणसमुद्दं
समप्पेति अवसिट्ठं तं चेव एवं णारीकंता वि उत्तराभिमुही णेयव्वा णवरिं इमं णाणत्तं गंधावइवट्टवे-
यड्ढपव्वयं जोअणेणं॥

मूले पंच जोअणसयाइं विक्खंभेणं दस जोअणाइं उव्वेहेणं उभओ पासिं दोहिं पउ-
मवरवेइआहिं इत्यादि अत्र प्रवहे उद्वेधे च यथाक्रमं नावनायकरणं ग्रंथगौरवभयादकृतमपि तद्विज्ञातृभिः स्वय-
मासाद्यावलोकनीयं च अथ नारीकांताविषयमतिदिशन्नाह एवं नारीकंतात्यादि एवं यथा शीतानदी नीलवतो दक्षिणाभि-
मुखं निर्गत्य पूर्वाभिमुखं समुद्रं प्रविशति तथा नीलवत एव नारीकांताप्युत्तराभिमुखी ज्ञातव्या उत्तराभिमुखी निर्गत्य पश्चि-
माभिमुखं लवणसमुद्रं प्रविशतीत्यर्थः अथ विशेषमाह णवरिं त्ति नवरमिदं नानात्वं भेदः गंधापातिवृत्तवैताढ्यपर्वतं योज-
नेन

अस्य मानपश्चिमायिष्ठस्य यावत्संख्यायमनि अयमिन्द्रति अवशिष्टं शेषं तदेव यत् ज्ञातायामत्रीत्यरंदिशादि परादस्याप्रवि
न्यायतायंतत्वेव श्रीनादिके समिद्रदाद्दक्षिणात्मिपुरुषानिगम्य उत्तरकुरुणामंतर्वा योजनद्वयेनासमसंपायां सर्वा
त्मिपुरुषंपरावर्तिनामनी सर्वाभिपुरुषे समुद्रंप्राप्नोतीतिप्राग्लिखितं इयंतु केसरिहदादुत्तराभिमुखा निर्गत्यरम्यकवर्षा
वर्तितं माल्यवंतं हृत्तवैतादयं योजनेनाप्राप्तायमनी पश्चिमाभिमुखं परावृत्ता समुद्रं प्राप्नोतीति विशेषः एवं वमति समेवा
त्वेपुरवेव शीतायाः सामं मानवक्षिप्तमाह एवक्षिप्तमाह एवादइत्यादि अवदेशुस्वेव यथादरिकांता मदा

अमंपत्ता एवञ्चाभिमुद्दा आवत्तासमाणा ॥ अवसिठंतंचेवएवदेसुद्देसु उदादरिकंतासलिला ण
लवंतणेंतेवासहरपव्वए कइस्साणा ॥ पसत्ता णा णवस्साणा पसत्ता तेउद्दा सिद्धायतणकूडे
१ सिद्धऽगणीले २ पुव्वविदेहे ३ सी ॥ आयधक्कित्रिप नारीइस्य अवरविदेहेण रम्मगकूडे
एउवदंसणेएवेव १ सवेणतकू ॥ सा एवंसहआगयदाणोउ उत्तरेण वा ॥

किमवन्निगीतादरिवर्षतर्वादिनीसलिला सावा पंचविंशतियोजनानि प्रवहे अर्धहतायां योजनेशतानि पुरवेविष्कं
तेन नायम पर्यायः व अथनास्लवति कूटसंख्याहति णालवंतेणमित्यादि प्रश्नः भगवन् नगवानाह गोतम नवकूटा
नि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धायतनकूटं अनयावात्यासर्वकूटसंज्ञादिकागाथामाह सिद्ध इत्यादि सिद्धायतनकूटं १ नी
लवत्कूटं २ पूर्वविदेहकूटं ३ शीताकूटं ४ कीर्तिकूटं ५ नारीकांताकूटं ६ अपरविदेहकूटं ७ रम्यककूटं ८ उपदर्शनकूटं ९
वकारो समुच्चयार्थो वोऽवधारणे सर्वेऽपि एते कूटानि पंचशतिकानि पंचयोजनशतप्रमाणानि अनेनहि
मवत्कूटसदृशान्येवेतिसूचितंराजधान्यःमेरोरुत्तरस्मिन्नीलवतश्चनामपिकूटाधिपतीनांउत्तरेणअसंख्येयतमेऽपरस्मिन्जंबूद्वीपे ज्ञातव्यं
व

अथनीलवतोनामनिमित्तं पृच्छति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः भगवन् नगवानाह गोतम नीलोनीलवर्णोपेतः नीलावभा
सः नीलवर्णस्यावभासोयस्य सर्वात्मना वैडूर्यमयः ऽशेषं तुगमं व अथरम्यकवर्षस्थानानिपृच्छति कहिणंजं
नइत्यादि प्रश्नः भगवन् नगवानाह गोतम नीलवतो वर्षधरस्योत्तरेण रुक्मिणो वर्षधरस्य दक्षिणेन उत्तरपश्चिमेन
२ इमा भगवन् अथ प्रमाण यावत् इति दिशमाह एवं जहत्ति एवं यथा हरिवर्षं तथैव रम्यकमपि ज्ञातव्यं विशेष

सेकेणट्ठेणंभंतेएवंवुच्चतिनीलवंतेवासहरपव्वए २ गो णीलेणीलोभासे णीलवंतेइत्थदेवे महिड्ढीए जाव प
लिओवमट्ठितीए परिवसति सव्ववेरुलिआमए णीलवंतेअ ॥ २ ॥ कहिणंभंते जंबुद्दीवे २ रम्मए णामं वासपन्नत्ते
गो णीलवंतस्स उत्तरेणं रुप्पिस्स दक्खि णेणं पुरच्छिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवण
समुद्दस्स पुरत्थिमेणं एवंजहहरिवासं तहेव रम्मयं वासं भाणिअव्वं णवरं दक्खिणेणं जीवा
उत्तरेणंधणुं अवसेसंतंचेव ॥ कहिणंभंते रम्मएवासे गंधावइणामं वट्टवेअड्ढपव्वए पन्नत्ते गो णर
कंताए पच्चत्थिमेणं णारीकंताए पुरत्थिमेणं रम्मगवासस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं गंधावइणामं वट्टवेअ
ड्ढे पन्नत्ते जंचेव विअडावइस्स तंचेव गंधावइस्सवि वत्तव्वं अट्ठो बहवे उप्पलाइं जाव गंधावइवण्णाइं गंधावइ

भादणवरंति नवरंदक्षिणेनजीवा उत्तरेणधनुः अवशेषं तदेवयद्धरिवर्षलक्षणं यावत्सुषमायाः अनुभावः व
व अथगंधापातिनामानंपृच्छति कहिणमित्यादि प्रश्नः भगवन् नगवानाह गोतम नरकांतायाः पश्चिमेन नारीकांता
याः पूर्वेण रम्यकवर्षस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रांतरे गंधापाती वृत्तवैताढ्यपर्वतः प्रज्ञप्तः जंचेवत्ति यदेवविकटापातिन
स्तदेव गंधापातिनोपि वक्तव्यं वक्तव्यमिदं वृत्तवैताढ्यानां विष्कंभोच्चत्वादिनासमानत्वात् अट्ठोत्ति सेकेणट्ठेणमित्यादि प्र

MEMORIAL

ग्वत्पमाऽत्र देवो महर्द्धिकः परिवसति तस्य राजधानी उत्तरेण ॥ अथ रम्यकवर्षस्य नामनिमित्तं पृच्छति सेकेण-
जंबू० ट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम रम्यकवर्षं रम्यं रम्यकं रमणीयं एतेन शब्दपर्यायकार्थिका अपेक्षवंशिका-
स्थितेः धर्मादिविशिष्टत्वात् कर्तृप्रतिपादका अवसातव्याः तथा रम्यकोऽत्र देवो वा यावत्परिवसति यावत्करणात् महर्द्धि-
कः पल्योपमस्थितिक इत्यादि ग्राह्यं शेषं प्राग्वत् ॥ अथ रुक्मी नामा वर्षधरः क्वास्तीति पृच्छति कहिणमित्यादि प्रश्नः

एवमेत्थ देवे महिड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसति रायहाणी उत्तरेणं ॥ से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्च-
ति रम्मए वासे २ गोयमा रम्मगवासे णं रम्मे रम्मए रमणिज्जे रम्मए य इत्थ देवे जाव परिवसति से तेण-
ट्ठेणं ॥ कहिणं भंते जंबुद्दीवे २ रुप्पी णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते गोयमा रम्मगवासस्स उत्तरे-
णं हेरण्णवयवासस्स दक्खिणेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणस-
मुद्दस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे २ रुप्पी णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते पाईणपडीणायए उदी-
णदाहिणविच्छिण्णे एवं जा चेव महाहिमवंतवत्तव्वया सा चेव रुप्पिस्सवि णवरं दाहिणेणं जीवा उ-
त्तरेणं धणुं अवसेसं तं चेव महापुंडरीए दहे णरकंता णदी ॥ निर्वचनं सुगमम् अथ सामान्यतः स्व-
रूपमतिदेशेनाह एवं जा चेवेत्यादि एवं येव महाहिमवतो वक्तव्यता सैव रुक्मिणोऽपि विशेषमाह णवरं ति दक्षि-
णेन जीवा उत्तरेण धनुः महाहिमवतस्तु उत्तरेण जीवा दक्षिणेन धनुरिति विशेषः अवसेसं ति अवशेषं तं चेव ति
शेषं ह्रदाकारत्वादि सर्वं तदेव यन्महाहिमवद्वक्तव्यतायामेवं यथा महाहिमवान् पर्यङ्कसंस्थानसंस्थित इ- ३२५
त्यादि तथा रुक्म्यपि महापुण्डरीकह्रदोऽत्र महापुण्डरीकनामा वक्तव्यः नरकान्ता नदी ॥

दक्षिणेन नेतव्या यथा रोहिता रोहिताद्धिमवान्नदी हिमवान्नवर्षधरात् दक्षिणाभिमुखा निर्गच्छति तथेयमपीति भावः ॥
पूर्वाभिमुखेणं ति सा च सर्वेण गच्छति दक्षिणाभिमुखा निर्गत्य हैरण्यवतार्धप्रमाणसत्रावक्षाह्रय पूर्वदिशि समुद्रं प्रविशति रोहि-
ता पी यामव लालाघनं वा याने जगतारोहितेति अत्रापि संबन्धनीयं अथ ततोऽपरापि नदी रूप्यकूलानाम्नीति निर्गच्छति सा चोत्त-
रेण नेतव्या यथा हरिकान्ता पश्चिमेन निर्गच्छति हैरण्यवताद्यप्रभासत्रावक्षाह्रय पश्चिमसमुद्रं प्रविशति अत्रापि हरि-
कान्ताह्रदस्थानतया प्राग्वदवगन्तव्या तस्याश्चापि प्रभव प्रवाहः अवसेसं ति अवशेषं प्रवाहपरिगमनजिह्विकाप्रवेशाद्यम-

दक्खिणेणं णेतव्वा जहा रोहिआ पुरत्थिमेणं गच्छति रुप्पकूला उत्तरेणं णेयव्वा जहा हरिकंता पच्चत्थिमे-
णं गच्छति अवसेसं तं चेव ॥ रुप्पिम्मि णं भंते वासहरपव्वए कइ कूडा पं० गोयमा अट्ठ कूडा पं० तं० सि-
द्धे १ रुप्पी २ रम्मग ३ णरकंता ४ बुद्धि ५ रुप्पकूला ६ हेरण्णवय ७ मणिकंचणे ८ सव्वेवि एए पंचसइआ रायहाणीओ
उत्तरेणं ॥ से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ रुप्पी वासहरपव्वए रुप्पी २ गोयमा रुप्पी णं वासहरपव्वए रुप्पी-
पण्णे रुप्पोभासे सव्वरुप्पामए ॥ पातने दिक्त्वाचन्द्रादिस-
र्वमपि रोहितादृष्टान्तयोरिव नरकान्तारूप्यकूलयोरपि नार्थः परं वर्षवर्षधरपातकुण्डादीनां नामभिन्नत्वेन वक्तव्याः ॥ अथ रु-
क्मिणः कूटसंख्यां पृच्छति रुप्पिम्मिणमित्यादि प्रश्ननिर्वचने सुगमे यावद्राजधान्य उत्तरेण सर्वेषां कूटस्वामिनामिति गम्यं ॥
अथ रुक्मिणो नामनिमित्तं पृच्छति सेकेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम रुक्मी वर्षधरपर्वतः रुक्मं रूप्यं शाश्वतामा-
नेकार्थत्वात् तदस्यास्तीति रुक्मी रूप्यवान् अत्र नित्ययोगादि इन्प्रत्ययः तेनायं सर्वतः सर्वदा शाश्वतभावेन रूप्यमयत्वात् रुक्मी रूप्य-
पट्टः रूप्यमयपट्टत्वेन रुक्मीः एवं रूप्यावभासः रूप्यस्यावभासः प्रकाशो यस्मात् स तथा सर्वात्मना रूप्यमयः

जं.व्या.

सकम्बाऽत्र देवाः परिवसन्ति शेषं प्राग्वत् ॥ अथ यतो मन्दराद्दक्षिणेन तदैरण्यवतं वर्षं कथं नाम्ना प्रवर्त्तत इत्याह कहि णं भंते इत्यादि प्र
श्नसूत्रं प्राग्वत् निर्वचनसूत्रे एवं जहेत्यादि एवं यथा हैमवतं तथैवैरण्यवतमपि भणितव्यं विशेषमाह णवरं त्ति
नवरं केवलं जीवा दक्षिणेनोत्तरेण धनुः अवसिट्ठं त्ति अवशिष्टं आयामादिकं तदेवेत्यर्थः हैमवतातिदेशा
द्विज्ञेयं ॥ अथात्र हैरण्यवतनामार्थं पृच्छति कहि णं भंते इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम सुवण्ण

सुप्पाइन्नदेवे पलिओवमट्ठिईए परिवसति से तेणट्ठेणं ॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवे दीवे एरण्णवए वासे पण्णत्ते गो
रुप्पिस्स उत्तरेणं सिहरिस्स दक्खिणेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स
पुरत्थिमेणं एत्थ णं जंबुद्दीवे दीवे एरण्णवए वासे पण्णत्ते एवं जह चेव हेमवयं तह चेव एरण्णवयंपि ना
णियव्वं णवरं जीवा दाहिणेणं उत्तरेणं धणू अवसिट्ठं तं चेव ॥ कहि णं भंते एरण्णवए वासे मा
लवंतपरियाए णामं वट्टवेयड्ढपव्वए पण्णत्ते गोयमा सुवण्णकूलाए पच्चत्थिमेणं रुप्पकूलाए पुरत्थि
मेणं एत्थ णं मालवंतपरियाए णामं वट्टवेयड्ढपव्वए पण्णत्ते जह चेव सद्दावई तह चेव मालवंतपरियाए
वि अट्ठो उप्पलाइं पउमाइं मालवंतवण्णाइं मालवंतवण्णाभाइं पभासे इत्थ देवे महिड्ढीए पलिओवमट्ठिईए प
रिवसति से तेणट्ठेणं रायहाणी उत्तरेणं ॥

सुवर्णकूलायाः पश्चिमेन रूप्यकूलायाः पूर्वेण अत्रान्तरे माल्यवत्पर्यायो
नाम्ना वृत्तवैताढ्यः प्रज्ञप्तः अतिदेशमाह जह चेव त्ति यथा शब्दापाती वृत्तवैताढ्यः तथैव माल्यवत्पर्यायोऽपि वक्तव्य
इत्यर्थः नातिव्यतिरेकेणात्र माल्यवत्कल्पत्वात् अट्ठो त्ति से केणट्ठेणमित्यादिना नामनिमित्तं प्रश्नादि प्राग्वत् प्रभासोऽत्र देव
स्तस्य च राजधान्युत्तरेणेति ॥ अथैरण्यवतस्य वर्षस्य नामनिमित्तं जिज्ञासया इहति ॥

३२५

से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम हैरण्यवतं वर्षं रुक्मिशिखरिभ्यां वर्षधरपर्वताभ्यामुभयतः समव
गूढमालिङ्गितं नित्यं हिरण्यं ददातीत्यादि यावत् धातुरूपं हिरण्यं प्रयच्छति ... अवसिट्ठं त्ति अवशिष्टं प्राग्व
त् इह ... उत्तरार्द्धदक्षिणार्द्धमध्यदेशभागे उत्तराङ्गहृदाः सवर्ण
स्य ... तस्मात्सुवर्णकूला महानदी सा च दक्षिणेन दक्षिणाभिमुखी ज्ञातव्या यथा रोहिता उत्तरतोरणेन निर्गत्य

॥ से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ हेरण्णवए वासे २ गो हेरण्णवए णं वासे रुप्पिसिहरीहिं वासहरपव्वएहिं दु
हओ समवगूढे णिच्चं हिरण्णं दलइ णिच्चं हिरण्णं मुंचति णिच्चं हिरण्णं पगासेइ हेरण्णवए इत्थ देवे प
रिवसति से तेणट्ठेणं ॥ कहि णं भंते जंबुद्दीवे सिहरी णामं वासहरपव्वए पण्णत्ते गोयमा हेरण्णवय
स्स उत्तरेणं एरावयस्स दाहिणेणं पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणस
मुद्दस्स पुरत्थिमेणं एवं जह चेव चुल्लहिमवंतो तह चेव सिहरी वि णवरं जीवा दाहिणेणं धणू उत्त
रेणं अवसिट्ठं तं चेव पुंडरीए दहे सुवण्णकूला महाणदी दाहिणेणं णेयव्वा जहा रोहियंसा पुरत्थिमेणं ग
च्छइ एवं जह चेव गंगासिंधूओ तह चेव रत्तारत्तवईओ णेयव्वाओ पुरत्थिमेणं रत्ता पच्चत्थिमेणं रत्तवई ॥

णं गच्छति रोहितापि महाहिमवतो दक्षिणाभिमुखी निर्गता सती पूर्वेण गच्छति पूर्वसमुद्रं प्रविशतीत्यर्थः यत्तु चैतद्दर्शितं जहा रो
हियंसत्ति पाठः स चाशुद्धो लेखकदोषात्संभाव्यते यतो रोहितांशा नदी उत्तरेण निर्गत्य पश्चिमाभिमुखी पश्चिमसमुद्रं प्रविशति
तस्याश्चेह दृष्टान्ततया असंगतिर्न वेत् अथ पुण्डरीकहृदादेवोत्तरतोरणेन रक्तारक्तवत्यौ महानद्यौ निर्गच्छतस्ते यथादिशा आह
एवं जह चेवत्ति एवं यथैव पद्महृदाद्गङ्गासिन्धू तथैव पुण्डरीकहृदाद्रक्तारक्तवत्यावपि ज्ञातव्ये इयानपि विशेषः रक्ता पुरत्थि
रत्थिमेणंति पूर्वेण रक्ता पश्चिमेन

जं०बा०४

रक्तवतीत्यतिदेशः तमेव व्यक्तीकरोति उत्तरद्धिमेणंति मध्येणरक्ता पश्चिमेनरक्तवती प्रवहतः अवशिष्टं पूर्ववत् परिमा-
णनादिकं तद्वा परिवारसंसर्गज्ञानं च पद्मगंगासिंधुवदभ्यं च अथ शिखरिणः कूटसंख्याप्रश्नेति सिद्धशिखरिणि इत्यादि प्र-
श्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम एकादशकूटानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा सिद्धादि सुरादेवीति सुरादेवीकूटं एवं रक्ताकूटं लक्ष्मीकूटं
रक्तावतीकूटं इलादेवीकूटं ऐरवतकूटं तिगिंछकूटं (?) ... स्वामिनामिति निगमयं च अथ शिखरिणो नाम निमि-

अवसिट्ठं तं चेव अपरिसेसं णेतव्वं च सिद्धसिहरिल्लिवासहरपव्वए कइ कूडा पण्णत्ता गो० इक्कारसकूडा पण्णत्ता
तं जहा सिद्धाययणकूडे १ सिहरिकूडे २ हेरण्णवयकूडे ३ सुवण्णकूलाकूडे ४ सुरादेवीकूडे ५ रत्तकूडे ६ लच्छीकूडे ७
रत्तवईकूडे ८ इलादेवीकूडे ९ एरवयकूडे १० ति- गिंछिकूडे ११ एवं सव्वेवि एए कूडा पंचसइया रायहाणी-
उ उत्तरेणं च सिद्धाययणं सिद्धसिहरिवास- हरपव्वए २ गो सिद्धसिहरिवासहरपव्वए कहिणं तेणं
बहवे कूडा एरावयवण्णसंवाससमाणा गो। सिहरिमि उत्तरेणं उत्तरलवणसमुद्दस्स दक्खिणेणं पु-
रच्छिमलवणसमुद्दस्स पच्चच्छिमेणं पच्च- च्छिमलवणसमुद्दस्स पुरच्छिमेणं एत्थणं जंबुद्दीवे २ एरावा-
एणामं वासे पण्णत्ते खाणुबहुले कंटगबहुले एवं जाव वत्तव्वया॥

अथ पृच्छति सिखरिणो णं इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम शिखरिणो वर्षधरपर्वतात् बहवो कूटानि शिखरिसंस्था-
नसंस्थितानि सर्वरत्नमयानि शिखरी चात्र देवो यावत् वसति तदत्र नामधेयमिति निगमनं प्राग्वत् च अथैरवतं क्षेत्रं क्वा-
स्तीति पृच्छति कहिणं भंते इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम शिखरिणउत्तरेणलवणसमुद्रस्य दक्षिणेन पूर्वपश्चिमा-
त्यादिकं खाणुबहुले इत्यादि स्थाणुबहुलं कंटकबहुलं एवं जं चेव वित्ति एवमनेन सूत्रक्रमेणैव भरतस्य वक्तव्यता
सैव सकलतावदवसेयास्तयात्
३२६

सर्वा निरवशेषा वक्तव्यास्ते निगमं नवकेवलं क्षेत्रमात्रमधिकृत्य भरतेरावतयोः साम्ये किंतु नामनिमित्तासंख्येयका-
लं यावन्नप्रथमचक्रवर्त्तिनमधिकृत्यापि साम्यमावेतिदर्शयति सओयवणोत्यादि किं लक्षणो वक्तव्यता सओयवणा ओयवः
वर्णनाम साधनं लक्षणं सदसयवलोन साधनतया साम्लोयवणा दिग्विजयवक्तव्यतासहिता भरतक्षेत्र वक्त-
व्यताऽत्रापि ज्ञेयेत्यर्थः तथा सनिष्क्रमणेति निष्क्रमणं चक्रवर्त्तिप्रव्रज्यातया तद्यतिक्रमणसहिता तथा सपरिनिर्वा-
णा परिनिर्वाणं मोक्षोऽर्थाच्चक्रवर्त्तिनाम्नतमहिता एरावतेपि भरत इव प्रथमचक्रवर्त्तिनिर्वाणोऽत्र नवत्यर्थः
णवरि ति नवरमयं विशेषः एरावतश्चक्रवर्ती भरत क्षेत्रे तु भरत इति देवोऽत्र एरावतोऽधिपतितया परिवस-

सब्बालिरवसेस १ णेअब्बा सउ यवणा सणिक्खा मणा सपरिणिब्बाणा णा
वरि एरावाणा चक्कवट्टी देवो एराव ति सेतेणट्ठेणं एराव
एवासे च ऊया णं पक्कामक्केवा क्कवट्टिविजए सगवंतिच्चगरासउप्पहति॥

ति से तेणट्ठेणंति निगमनं प्राग्वत् च इति श्रीमा तपागणगगनांगणगगनमणिसमान श्रीविजयदानसूरीश्व-
रशिष्यश्रीहीरविजयसूरिविरचितायां जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ जंबूद्वीपवर्त्तिनां वर्षवर्षधरादीनां वक्तव्यतानिबद्धो द्वितायो (?)
ऽधिकारः च अथ जंबूद्वीपे भरतादिक्षेत्रवक्तव्यतायां महाविदेहवर्त्तिनिष्पन्नो यस्मात्तीर्थकृतो जन्मानि प्रोक्तानि द्वितीय: त-
मेव षष्ठिकावलोकनन्यायेन भगवानेव शिष्यबुद्ध्यन्ते वैसविभज्य च जक्काम: प्रथमं षष्ठं वा दाहिकुमारासूत्रं दर्शयति जया
णं एक्कमेक्के इत्यादि एणमित्यलंकारे यदा एकैकस्मिन् चक्रवर्त्तिविजये भगवंतस्तीर्थकराः समुत्पद्यंते जायंते जन्मतायाः
मिति क्षतालवतीत्यर्थ

जं॰प्र॰वृ॰

तेणं कालेणं ति तस्मिन् काले तीर्थकृज्जन्मविशिष्टे तस्मिन् समये अवसरविशेषे अहेलोगत्ति अधोलोकवास्त-
व्या अष्टौ दिक्कुमार्यः अधोलोकवासित्वं चासां गजदन्तगिरीणामधस्ताद्भवनेषु निवासाद्वसातव्यं न तु नः पातालवासित्वे-
न किं तु तावता इत्याह महत्तरिआउत्ति अतिशायिन्यो महत्तमा महत्तरिकाः सएहिं २ कूडेहिं स्वकीयेषु २ कूटेषु स्वकीयेषु २ भ-
वनेषु स्वकीयेषु २ प्रासादावतंसकेषु सर्वत्र प्राकृतत्वात् सप्तम्यर्थे तृतीया पत्तेअं २ इति प्रत्येकं २ अष्टावपि चतुर्भिः
सामानिकसहस्रैश्चतसृभिर्महत्तरिकाभिः सपरिवाराभिः सप्तभिरनीकैः कटकैः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः षो-

तेणं कालेणं २ अहेलोगवत्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमारीउ महत्तरियाउ सएहिं २ कूडेहिं सएहिं २
भवणेहिं सएहिं २ पासायवडिंसएहिं पत्तेअं २ चउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं चउहिं महत्तरिआ-
हिं सपरिवाराहिं सत्तहिं अणिएहिं सत्तहिं अणिआहिवईहिं सोलसहिं आयरक्खदेवसाह-
स्सीहिं अन्नेहि अ बहूहिं वाणमंतरेहिं देवेहिं देवीहि अ सद्धिं संपरिवुडाउ महया हयणट्टगीअ-
वाइअ जाव भोगभोगाइं भुंजमाणीउ विहरंति तंजहा भोगंकरा १ भोगवती २ सुभोगा ३ भोगमालिणी ४ ब-
तोअधरा ५ विचित्ता ६ पुप्फमाला ७ अणिंदिआ ८ ॥ तएणं ताम

डशभिरात्मरक्षकदेवसहस्रैः अन्यैश्च बहुभिर्वान-
मंतरैर्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृताः समन्तात् परिवेष्टिता इति भावः महयाहयेत्यादि महता अहतनृत्यगीतवादिताद्यव-
भोगभोगान् अतिशायिभोगान् भुंजाना विहरंत्यासते यावत्करणात् तंतीतलतालेत्यादि पाठः सर्वं वक्तव्यं अष्टानामपि
नामान्याह तंजहेत्यादि व्यक्तं ८ अथैवं सति यत्तासां तदाह तएणंतासिमित्यादि ततस्तीर्थकृज्जन्मानंतरं तासां भोगंकरा-
दीनां

अधोलोकवास्तव्यानामष्टानां दिक्कुमारीमहत्तरिकाणां प्रत्येकं २ आसनानि चलंति तएणं ताउत्ति ततस्ता अष्टौ दिक्कुमार्यो महत्तरि-
काः प्रत्येकं २ आसनानि चलितानि पश्यंति दृष्ट्वा चावधिं प्रयुंजंति अवधिज्ञानं प्रयुंजते प्रयुज्य च भगवंतं तीर्थकरमवधिना आभोगयंति पश्यंति
जातमिति शेषः अथालोच्य यत्कुर्वंति तदाह अन्नमन्नं शब्दापयंति शब्दापयित्वा चैवमवादिषुः कथमित्याह उप्पन्ने खलु भो-
त्ति उत्पन्नो जातः खलु एवकारार्थः भो इत्यामंत्रणे जंबूद्वीपे द्वीपे भगवान् तीर्थकरः तज्जीतमेतत् जीतं शाश्वतः स्वस्वधर्मानुग-
त नियतसमयवर्त्ति वा कस्मिन् समयवर्त्तिविशेषे प्रयुज्यते नान्यत्र अतएवाधुनातनस्थानपरायणा अपि स्मेतादृशोऽस्माकमेता-

अहेलोगवत्थव्वाणं अट्ठण्हं दिसाकुमारीमहत्तरिआणं पत्तेअं २ आसणाइं चलंति तए णं ताउ अहेलोगवत्थव्व-
याउ अट्ठ दिसाकुमारीउ महत्तरिआउ पत्तेअं २ आसणाइं चलिआइं पासंति २त्ता ओहिं पउंजंति २त्ता भग-
वं तित्थयरं ओहिणा आभोएंति २त्ता अण्णमण्णं सद्दावेंति २त्ता एवं वयासी उप्पन्ने खलु भो जंबुद्दीवे २ भग-
वं तित्थयरे तं जीअमेअं तीअपच्चुप्पन्नमणागयाणं अहेलोगवत्थव्वाणं अट्ठण्हं दिसाकुमारीमहत्तरि-
आणं जम्मणमहिमं करेत्तए त्ति

छेकं कर्म जीतमिति निर्वदंति तत्पुनस्तावारोप्यावां। रतया गांयते तन्त्राजगत्रवदाश
लावात् पातनतीर्थकृज्जन्मोत्सवादिकं देवादीनां जीतं तद्धर्म इति वदंतोऽपि प्रतिदिशं इत्थं तयतो मिथ्यादृशोऽपि जैनजीतविकल्पि-
णोऽस्य तीर्थकृत्प्रागमे उत्पन्नेऽनात् उत्कृष्टसमवायेऽभावे व्यवहारसमये इदं एवास्मत्प्रज्ञापनतव्याः तेषां जैनजीतसिद्धान्तरिक्तेन श्रीमज्ज-
गद्धर्मएव प्रत्ययात्सर्वविधिविराजमानाभिः सन्नायाः उद्धर्मेतिनाम्नो निश्चयितास्मात् तत्रापि जिनदंष्ट्राणां जीतवैनमजनायच्च-
त् एतेन श्रावककुलोत्पन्नानामपि धनकमहात्म्यात् मिथ्यादृशोऽपि तस्मात्कुदृष्टेरनस्तकृतो मिथ्यादृशामपि जातं तद्विधानीति शं।
कापि परास्ता जैनानां स्थानमात्रस्याप्यभावेनाप्यागारमहीकाचार्यैः दृष्टेनास्माकं जीतमिति क्रिया प्रतिक्रमणादि सकलसमाप्ता
तस्मादेतः शाकस्मात्

जं०प्र०३

तज्जातेकेषामित्यादितो अथ एकस्मिन्समये यदि आसनानि चलन्ति अतीतानागतवर्तमानानामधोलोकवास्तव्यानामिष्टानां दिक्कुमारीमहत्तरिकाणां किंकर्तव्यं जीत
तमित्याह जम्मणमिति जन्मनो महिमा जन्ममहिमा तं कर्तुं तेन गच्छामो णमिति नैवमस्माकं आमो णमिति प्राग्वत् वयमपि सर्गेव जन्ममहिमां कर्म
इतिकृत्वा इति हेतोः एवमन्योन्यं वचनयावस्वमाणं वदन्ति धमनेनामनेकार्थत्वात्रिश्चिन्वन्ति एवंनिश्चित्य प्रत्येकं २ आभाव्यपि आभियोगान्दे
वान् शब्दापयन्ति शब्दापयित्वा चैवमवादिषुः क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टानि अनेकस्तंभशतसन्निविष्टा
नि लीलास्थितशालभंजिकानि लीलास्थितशालभंजिकागे इति इहवं लालया स्थिताः लीलास्थिता अनेनना सालभंजिकानां सौभाग्यमावेदि

अट्ठ दिसाकुमारीमहत्तरिआओ जम्मणमहिमं करेत्तए तं गच्छामो णं अम्हेवि भगवओ जम्मणमहिमं करेमोत्तिकट्टु एवं
वंदति २ त्ता पत्तेअं २ आभिओगिए देवे सद्दावेन्ति २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ अणेगखंभसयसन्नि
विट्ठे लीलट्ठिअ एवं विमाणवण्णओ भाणिअव्वो जाव जोअणविच्छिण्णे दिव्वे जाणविमाणे विउव्वित्ता एअमा
णत्तिअं पच्चप्पिणह त्ति तए णं ते आभिओगिआ १ २ वा अणेगखंभसय जाव पच्चप्पिणंति त्ति । तए णं ताओ अहेलोगव
त्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमारीमहत्तरिआओ ८ हट्ठतुट्ठ पत्तेअं २ चउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं च
उहिं महत्तरिआहिं जाव अण्णेहिं बहूहिं देवेहिं देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडाओ ते दिव्वे जाणविमाणे दुरूहंति २ त्ता
सव्विड्ढीए सव्वजुईए घणमुइंगपणवपवाइअरवेणं ॥ तं लीलास्थिताः शालभंजिकाः पुत्रलिकायेषु तानि तथा एवमन्या

यादिशा विमानवर्णको वाच्यः ग्रन्थो वा इत्यादि दृष्टव्यः क्रियद्दूरमित्याह जाव जोअणविच्छिण्णेयावद्योजनविस्तीर्णानि दिव्यानि यानानि
विमानानि वाहनभूतानि विमानानि विकुर्वन्तु वैक्रियाणि कुरुत विकुर्व्य च एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत सफलां कृत्वा निवेदयतेत्यर्थः तते
णं ते तथैव कुर्वन्ति प्रत्यर्पयन्ति इत्यागमे च तते णं ताओ इत्यादि ततस्ता अधोलोकवास्तव्या अष्टौ दिक्कुमारीमहत्तरिकाः हृष्टतुष्टाः
प्रत्येकं चतुर्भिः सामानिकसहस्रैरित्यादि प्राग्वत् ते दिव्ये जाने विमानानि दिव्यानि यानविमानानि आरुह
न्ति आरुह्य च सर्वर्द्धया ३२८

र्विमानादिसंपत्त्या सर्वद्युत्या उचितवस्त्रालंकारादिकया दीप्त्या सर्वद्युतिरित्यादि धनमृदंगपणव
वादितरवेण महता तद्गतिपणवादित्ररवेण ताए उक्किट्ठाए त्ति तया उत्कृष्टया यावत्करणात् त्वरितया चपलयेत्यादि दृष्टं जेणे
व भगवओ तित्थयरस्स जम्मणनगरे जम्मणभवणे तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य भगवतस्तीर्थकरस्य जन्मभव
ने तैर्दिव्यैर्यानविमानैः सह त्रिः कृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणीकुर्वन्तीत्यादि तीर्थकरस्य तथा पूर्वोत्तरस्यां दिशि गत्वा

ताए उक्किट्ठाए जाव देवगईए जेणेव भगवओ तित्थगरस्स जम्मणणयरे जेणेव तित्थगरस्स जम्मणभवणे
तेणेव उवागच्छंति २ त्ता भगवओ तित्थगरस्स जम्मणभवणं तेहिं दिव्वेहिं जाणविमाणेहिं तिक्खुत्तो आ
याहिणपयाहिणं करेंति २ त्ता उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए ईसिं चउरंगुलमसंपत्ते धरणितले ते दिव्वे
जाणविमाणे ठवेंति २ त्ता पत्तेअं २ चउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं जाव सद्धिं संपरिवुडाओ दिव्वे
हिंतो जाणविमाणेहिंतो पच्चोरुहंति २ त्ता सव्विड्ढीए जाव णाइएणं जेणेव भगवं तित्थयरे तित्थयरमाया
य तेणेव उवागच्छंति २ त्ता भगवं तित्थयरं तित्थयरमायरं च तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति २ त्ता पत्ते
अं २ करयलपरिग्गहिअं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥ सा ईसिमिति ईषत् एतदेव प्रकटयति चतु

रङ्गुलैरसंप्राप्तानि असंलग्नानि धरणीतले दिव्यानि विमानानि स्थापयन्ति स्थापयित्वा च प्रत्येकं चतुर्भिः सामानिकसहस्रै
र्यावत्सार्द्धं संपरिवृताः यावत्करणात् चतसृभिर्महत्तरिकाभिरित्यादि प्राग्वत् दिव्येभ्यो यानविमानेभ्यः प्रत्यवत
रन्ति सर्वर्द्धया यावत्करणात् सर्वद्युत्येत्यादि संग्रहः जेणेव तित्थयरे भगवान् तीर्थकरः तीर्थकरमाता च तत्रैवोपा
गच्छन्ति उपागत्य च भगवन्तं तीर्थकरं तीर्थकरमातरं च त्रिःकृत्वः त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणीकुर्वन्ति प्रत्येकं करतलप

ऊंह्रा॥

प्रदाता तीर्थंकरस्तस्मै वन्दे नमस्कुर्वे अंजलिं कृत्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण विभुः ॥ ६ ॥ अथ वक्ष्यमाणमाह णमो थुत इत्यादि देवैरनन्त
ज्ञानादिकैः श्वेतेन गवल्लवेन ज्ञानमौषधं नात्यन्तेनालोकेन ज्ञानदर्शनविशेषाणां सेवमंगलकिमधनकिन्नरस्याः संबोधने देवैः
ज्ञानविशेषेः जगत्प्रदीपदायकः हे जगतां समस्तवस्तुप्रकाशकत्वेन प्रदीप इव प्रदीपस्तं गृह्णाति ददातीति जगत्प्रदी
पदाता सेव जगत्प्रदीपदायकः तस्याः संबोधनं हे जगत्प्रदीपदायक तुभ्यं नवनै नमोस्तु अस्मदीयो नमस्कारोस्तु
विहितं प्रयतनमस्कारोस्तु इति वृद्धत्वेनिकृत्वा तीर्थकृत्संबंधं नतो मोक्षमार्ग सर्वजगतादि यस्मात् त्रैलोक्येन मस्य उत्त
स्य जनता तस्मात् अधम्यासात् नेन संबंधः ॥ कथंभूतस्य उत्तमस्य सर्वजगन्मंगलस्य सर्वस्य जगतो मंगल

णमोत्थु तइयणाइक्खिअविस जगप्प
जगजीववच्छलस्स हि जुकवराय ॥
ईवदाइए सव्वजगमंगलस्स वक्खुणो अ उत्तमस्स सव्व
दमिस्स पागहि विउ पजस्स जिणस्स

उत्पात् मंगलं तस्य तथा वक्खुणोस्स जिणं
विशेषणसमुच्चये तथा उत्तमस्य त्रिभुवनस्य
तं वक्तुविवप्रवर्तिनिरित्यादि देवत्वात् वक्तुमस्य वक्तुः वक्ता
तं ज्ञानादिरत्नावलिनिंधदेवत्वात् तस्य यथा अस्य तस्मात् अर्थं
मेव विशेषणं तेन तेभ्यो नमोस्तु मः सर्वज्ञानापि सदेवश्चानेत्तिगरदितो जगत्कोऽप्रमत्त इत्यर्थः तस्या उत्तमस्य तथा सर्व
गजीवानां वत्सलवत्सलत्वे तस्य तथा हि अहतेत्यादि हितं करोति हितकरः स एव हितकरकः एवं विधमार्गे
रत्नादिलक्षणो मोक्षमार्गस्तस्य देशितं देशनमुपदेश इत्यर्थः तत्र यागहि तत्र वर्तमानेन विशेषाप्यनर्थकवेन तद्विभुः के
वलज्ञानेन व्यापकः समर्थः प्रभुः समर्थः यथा हितकरकमार्गोपदेशितादर्शितायेन सहितकरकदेशिता एवं विधः समन्व
वर्त्तको मोक्षमार्गस्यादिशनात् विभुव्यापकं केवलज्ञानेन तस्य प्रभुः स्वामी नतः कर्मक्षयः अनेन हि तीर्थकृतः समुन्नतं केव
ल ३३५

ज्ञाता एतस्य तेन धर्मोपदेशोऽनयोस्तस्य वशात् बोधयितव्यार्थोपदेशपरं तथापरं तत्र इति भवति जिनस्य रागादिजेतृत्वात्
णो जिनस्य तथा हि ज्ञानत्रयोपेतत्वात् ज्ञानिनः क्षायिकज्ञानवत्त्वात् इति न्यायात् केवलज्ञानिनो वा नायकस्येति नायकस्य
स्वामिनोऽर्थात् जगतः उत्तमस्य विज्ञातत्त्वस्य बोधकस्य परेषां तत्त्वज्ञापकस्य सर्वलोकस्य नाथो योगक्षेमकारित्वात् त
त्र लब्धस्य सम्यग्दर्शनादेर्लब्धत्वात् योगकारित्वेन क्षेमलब्धस्य तत्पुनरुपद्रवाभावजनकत्वेन पालकत्वात् क्षेमकारित्वं
तस्य सर्वलोकनाथस्य सर्वजगन्मंगलस्येति प्राग्वत् तथात्मनः कर्मरोधनाय भुवनं तदनंतरं यत्नतः समायतात्तथा
उत्तमदेशे उत्तमपुरुषस्य यात्रोः सुततरणं तत्त्वेषु तेऽन्ये विभुपरतरोमा तरति निर्मलस्य समस्तकारराहित

जिणस्स णाणिस्स णायगस्स बुद्धस्स बो
पवरउलसमुस्सवस्स जाताए खत्ति ॥
दगस्स सव्वलोगणाहस्स सव्वजगमंगलस्स णिम्मम
अम्ह जे सा लोउत्तमस्स जणणी अथो वि उसासि तं वंद
आमि ॥

स्य सर्वत्र निःस्पृहत्वात् पवरति प्रवरं प्रधानं
या जाता एति जाता माहेपद कष्टपया कृतिय स्त्रे
कुलेवि रूपकृत्पमिदादितत्समुद्रवः समुद्गतस्त्रियस्य स
त्तमस्य एवं विधस्य तीर्थकृतो यस्मात् कारणात् तां ति तं जननीं मा
तानं मिनवमिथनदोमिमासिमं बंधात् तस्मात् वधात् तस्याः सिद्धार्थादिदेव वेन मद्फललोकान्ता सामि उणामि केवलउणं
एकृतिमत्तदायाल्पकत्वेन पवित्रामि तथा कृतार्थामि कृतार्थः तत्र जन्ममात्रेण प्रसाधितोऽर्थः सर्वेषयिष्टं तामाह कुल
स्वाणीयया माकृतार्था तीर्थकृतो हि मातरः स्वकवमिविधिका एकतवांतरमितिका वा स्फटिकपरमं च इज्जत कथ वने
नतार्थकृन्मातां सुता पवनश्यनतस्य उक्तलकृणस्य तीर्थकृतो जनन्यापि तत्स्वधन्यासि उणासि कृतार्थासीति उति ॥
णाववः समुदाचार्यो ॥ ७ ॥ अथोक्तप्रकारेण मातरं स्तुत्वा नत्वा तस्मात् जिनजन्मस्नानस्वकीयस्वरूपमाविष्कुर्वति

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजीइत्यास्यस्मारकम्

जं०वा०४ ॰ग्गदेणमित्यादि व्याख्या तु प्रागिव चतुर्णामपि लंकारे अधोलोकवास्तव्या अष्टौ दिक्कुमार्यो मदनविकारगतत्वात्तीर्थ॰
कृतो जन्मभवनं दिशो कुर्वाणाः तमेव ति तत्र स्वात्मना तीर्थलंकारे उत्तरदिक्षु भाषितैस्तेनाभिनिर्दिष्टा इति तिर्यक् अवरपे
रस्यं दिग्भागमीशानाग्रभूमिमिति अपत्यस्य च वैक्रियसमुद्घातेन वैक्रियकरणाय प्रयत्नविशेषेण समवहन्यन्ते
समवहत्य संवर्त्तकवातान् समवहननार्थमस्मदेशात् दूरगान् विकुर्वन्ति तथा वादसंखिज्जाइ इति संख्येयानि दण्डवदंडः ऊर्ध्व॰
धआयतः शरीरबाहल्यो जीवप्रदेशसमूहः कर्मपुद्गलनिःसरणाय निःसृज्य तथाविधपुद्गलान् आददते एतदे॰

आभिओगदेवा उविंति, अहे लोगवत्थव्वाओ जाव भगवओ तित्थयरस्स जम्मणभवणस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं से जहाणामए कम्मगारदारए सिया जाव तहेव
मणिमं दिसि कुर्वन्ति तमेव सामिति तत्र अत्तणो अवक्कमंति वेउ
व्वियसमुग्घाएणं समोहणंति रत्ता सं॰ खिज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सरंति तं जहा रयणाणं जा
ख वइरवेरुलिय लोहियक्ख मसारगल्ल हंसगब्भ पुलग सोगंधिय जोईरस अंजण अंजणपुलग जायरूव
फलिह रिट्ठाणं अहाबायरे पुग्गले परिसाडेंति परिसाडित्ता अहासुहुमे पुग्गले परियायंति दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति संवट्टगवाए विउव्वंति तेणं सिवेणं मउएणं मारुएणं अणुद्धुएणं भूमितलविमलकरणेणं मणहरेणं सव्वोउयसुरभिकुसुमगंधाणुवासिएणं पिंडिमनीहारिमेणं
णं

एतदर्शयति तं जहेत्यादिरत्नानां यथाबादरान् संवर्त्तकवातान् विकुर्वन्तीति वृद्धवचनं वययोपयोगं संवर्त्तकवातेषु निःक्षेपः
संवृत्तके यावत्करणात् वज्रवैडूर्येत्यादि राजप्रश्नीयोक्तपाठः संवर्त्तगत्यादि संवर्त्तकवातान् विकुर्वन्ति तेणं ति तेन
च तेन संवर्त्तकवातेनेत्यर्थः शिवेन निरुपद्रवेण मृदुकेन कोमलेन मारुतेन वातेन अनुद्धूतेन अनुद्धतापरवकुण्ड॰
परजनकेन भूमितलनिर्मलविमलकारणेनेति भूमितलविमलकरणेन मनोहरेण मनो हरति इति मनोहरः सर्वर्त्तु॰
सर्वर्तवः सर्वर्त्तुकानि यानि सुरभिकुसुमानि तेषां यो गन्धस्तेनानुवासितेन तन्मयतां प्रापितेन पिंडिमनि पिं॰
डितेन सता निर्हारिमेण दूरगामिना ३३०

गन्धोद्धुरेण गन्धेत्कटेन तिर्यक् प्रकर्षेण वातिं ततीर्यक् प्रवाते येन एवंविधमूल्येन संवर्त्तकवातेन भगवत॰ ३३१
स्तीर्थकरस्य जन्मभवनस्य सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः सर्वासु विदिक्षु जोअणं ति योजनपरिमंडलं पार्श्वाडे॰
र्वेन योजनपरिमाणप्रदेशं से जहा नामए इत्यादि दार्ष्टान्तिकयोजनायामेवं वितिव्यसमाणं चात् पश्चात् पश्चात्प्रमाण॰
यथा कर्मकरदारकः क्षित्यादि उत्कर्षतोपायदाने कोऽपि निर्दिष्टमा कर्मकरदारकः स्यात् जावत्करणात् यथा तत्रैव
यावत्करणात् तरुणे बलवं जुगवं जुवाणे अप्पायंके थिरग्गहत्थे पडिपुन्नपाणिपायपिट्ठंतरोरुसंघायप
रिणए घणनिचियवट्टवलियखंधे लंघण पवण जवण वग्गण पमद्दणसमत्थे छेए दक्खे पट्ठे कुसले मेहावी निउणसिप्पोवगए एगं महं दंडसंपुच्छणिं वा सलागाहत्थगं वा वेणुसिलागिगं वा गहाय रायंगणं वा रायंतेउरं वा देउलं वा सभं वा पवं वा आरामं वा उज्जाणं वा अतुरियमचवलमसंभंते निरंतरं सुनिउणं सव्वओ समंता संपमज्जेज्जा

गंधुद्धुराभिरामं तित्थयरस्स जम्मणभवणस्स सव्वओ समंता जोअणपरिमंडलं से जहाणामए कम्म॰ गारदारए सिया जाव तहेव

एत्थ तत्र तरुणः प्रवर्द्धमानवयाः सबलः बलवान् तरुणो अपि कश्चिदुपचयादल्पबलो भवतीति
तरुणः अस्याः सकर्मकरदारकः किलतरुणः तरुणः प्रवर्द्धमानवयाः सबलरहिताऽपि स्यादतआह बलवं ति
बलं पराक्रमोऽस्यास्तीति बलवान् अथ बलवानपि कालोपद्रुतो न स्यात् नानाकारस्य इति कालीनोऽपि युवा स्यादत्र विव॰
क्षितकार्यकरणायोग्यतारहितः अतआह जुगवं ति युगं सुषमदुष्षमादिः कालः स एव स्वेन रूपेण यस्यास्ति
स युगवान् अयं भावः कालोपद्रवोऽपि सामर्थ्यविघ्नहेतुः सतास्य नास्तीति दर्शितं अथैवं विधःकश्चिद्व्या॰

ऊंह्रा०

विद् कुमारावस्थोऽपि स्यादत आह जुवाणो त्ति जुवा यौवनावस्थायो द्विकुमारावस्थापद्यावलातिशायि स्यादतपत्हितो
षलोपादानं परं युवापि तरुणः प्रवर्द्धमानवया इत्यनंतरोक्तत्वेन यौवनस्य वयसः सर्वार्द्धवर्त्तमानोऽवसानत्वाः कौमार्यादि
भुवमेवायौवनं प्रवर्द्धमानवयः स्यात् तत्र वर्त्तमानः उमार् विकार्षितं कार्यं कर्त्तुं न शक्तिमासादयति इत्यमन्दत्वेन
विशिष्टसामर्थ्योपि तथा न तवेवभुतरार्द्धेपि वर्त्तमानः तस्य प्रत्यासन्नमन्दत्वेन तथाविधवीर्योल्लासासंभवात् तदेवं कु
मारावस्था एव युक्तस्तस्य प्रवर्द्धमानवयस्कत्वेपि द्वितरमन्दत्वादिभिवाव्यं तस्य कायमनसोरुपकरणयोरपरिपक्व
तया न तथाविधसामर्थ्याभावात् सहकारादिवत ऐवहष्टत्वात् नद्विप्रवर्द्धमानवया अप्याप्तयौवनः सदका
रः फलोत्सर्जनसामर्थ्यात् केनापिदृष्ट :स्कात्वेत्यलं प्रसंगेन अथैवंविधोपि ज्वरादिरुजाक्रमो

ऽसमर्थः स्यादत आह अप्पायंके त्ति । अल्पशब्दोऽभाववाची अल्पः सर्वथा अविद्यमान आतंको रो
गादिर्यस्य सोऽल्पातंकः अथैवंविधोपि शरीरे ण शरीरावयवेषु परिस्पन्दोस्य शोभामेव विकार्षितकार्य
करणसमर्थः स्यादतो विशेषणसमन्वितत्वादेवाह थिरग्गहत्थे त्ति स्थिरोऽग्रहस्तोऽयस्य सस्थिराग्रहस्तः दढपाणिपाए
इति मर्षाति निजनिजावयवत्वेन स्नातानि कचित् दृढतिपावद्रहटानि अतिनिविडवयापन्नानि पाणिपादपृष्ठांतरोरूणि
परिणतानि यस्य स प्रतिसर्पपाणिपादपृष्ठांतरोरुपरिणतः तथा घणत्ति घनमतिशयेन निचितो निविडतरवयापन्नो हंसौ
वलिताविव वलितौ स्कंधौ यस्य स घननिविडवृत्तवलितस्कंधः तथा चम्मेट्ठत्ति चर्मेष्टकेन चर्मकूपवर्म्मवेष्टितेन दृढया
णेनयानेन मुष्टिकया च समाहतानि निचितानि गात्राण्येषामिव गात्रं यस्य स चर्म्मेष्टकदुघणमुष्टिकसमाहतनिचि ३३१

तगात्रः तथा उरस्सबलि उरसि भवमुरस्यं तद्धि तद्बलं च उरस्यबलं तत्समन्वागतः समनुप्राप्तः उरस्यबलसमन्वागत
आंतरोत्साहवीर्ययुक्त इति भावः तथा तलजमलत्ति तलौ तालवृक्षौ तयोर्यमलं तत्सयमलयुगलं तद्वि लोका
सहशो तहद्दति सरलावित्यर्थः बाहू यस्य स तलयमलयुगलनिभबाहुः तथा लंघणत्ति लंघणोऽतिक्रमा
णं प्लवनमुत्प्लुत्य तरविक्रमवतिगमनं जवनं अतिशयगतौ प्रमर्द्दनं कठिनस्यापि वस्तु तच्चूर्णनकरण
णसमर्थः लंघनप्लवनजवनप्रमर्द्दनसमर्थ ; एवंभूतस्यापि दक्षत्वादिगुणोपेत एव स स्यादत आ
श्यात्स्यादत आह छेय त्ति छेको द्वासप्तति कलापंडितः दक्षः कार्याणामविलंबितकारी प्रष्ठो वा

ग्वाग्जुशलः सम्यक्क्रियापरिज्ञानवान् मेधावी परस्पराव्याहतसूत्रार्थपरावृत्तसंधानदक्षः आयपतनि
पुणशिल्पोपगतः निपुणं यथा स्यात्तथा शिल्पं क्रियासु कौशलं तदुपागतः प्राप्त एवंविधः कर्मकरदारक
: एकं महांतं शालाकादण्डकं परिगृह्य दिशालाकामयां सम्मार्जनीमित्यर्थः वा शब्दाविकल्पार्थाः दंडसंपुंछ
णीति दंडयुक्ता संपुंछनी दंडसंपुंछनी तां वा गृहीत्वा राजांगणं वा राजांतःपुरं वा देवकुलं वा सभां
वा संतालांतस्यापि तिसभा ग्रामप्रधान रानां वा नगरप्रधानानां वा यथा सुखमवस्थानकंडेतमंडपि
कानां प्रपां वा पानीयशालां आरामं वा आगत्य रसोगपुष्पावृत्तनदलानिः मदनयत्रमंते की
मंतिस आरामानगताना इति हरवतो क्रीडायमनपुष्पाणवत्ति ऊईमवलचितारे प

ऊनावाधानानिवृत्त नइयानं नगरान्यत्पाद्गव्वनीयानवादन आउग्गहाया ग्रथप्नवपांडग्गद अच्चरित मवप
लमसंभ्रांतंवाचरायोवापल्लेसंभ्रमेवासम्पक्कववराग्रपनयनासेनवात् निरंतरं नचणांतरालमोचनेनउ
निउणं प्तक्कमाण्याबाहस्यापसारणेन सर्वतःसर्वोउद्दिकुसमंनतासामन्प्येन संप्रमार्ज्यंतेदिति हृष्टांतः आ
प्रव्हाष्टीनिकयोजनामाद नदेवत्नियघोक्कलक्कणःकर्मकिवदारका नत्रैवाप्रूवपिलागंकराग्राअप्रोरिक्कम
र्योऽप्येलोकवास्तव्याः ऊंएवन्नणमित्यादि यदत्रयोजनपरिमउलेदणंवापत्रेवा कोष्टवेतिग्रतोतंकचा
वरंवा कवववासनामस्तक्लहणप्सत्पादिणं। ऊक्कपत्तं पनत्रइणादिकिंलक्कणमित्याद अगुवि अगु

ऊंएवनणंवापत्रंवा कठंवाकयवरं
णोअ २ एगंत एाक्तिएक्तिा ऊ
उवागखंतिएन्ना लगवउतित्रगर

वा अशुइमवोस्कमइअंउसिगंधं तंसवंआऊ
णवलगवंतित्रगार तित्रगरमायाय नणवा
स्ल तित्रगरमायाए अइरसामंत।

सिसम चिंतं अम्रुइपवकुसंबद्धमित्यर्थः अ वोक्कमपवित्रं मथितंक्कथितं अगुचिगंधवासितंवा अत्र।
एवउरलिगंधउर्गंधमित्यर्थः तंसव्वं तित्तनमाविधं हणायंमसर्वनउनःकिंविदित्यर्थः आजणेअत्रि आत्तपर
सवर्त्तकवाहविकुर्वणेन निजरस्यानस्योवियोजयर एकांतयोजनपरिमंडलाह्ददिः एदेशो एडयंतिध
त्नतामानकार्यवादपनयंति एउचिवाव जेणेवत्तियत्रेवलगवात् तीर्थकरस्तीर्थकरमाताच तत्रेवोपाग
वंतिउपागत्यवलगवतस्तीर्थकरस्यतीर्थकरमातुश्च अइरसामंतऽनतिदूरप्रत्यासन्नप्रदेशा।

आगायमाणीउत्ति आमर्यादयानिजरजांनपरिपालनतान्यागायंत्यस्तीर्थकरमातीर्थकरमातृ अउणोकीर्त्तनतिवव
तिगानानिआवर्यंत्यः परिगायमाणीउत्ति परिसामस्त्येन अन्यंतानंदोत्रारकितिनातीमनोवाक्कायानोपरम्पराय्र्य
योगपायेनगायंत्यस्तिष्ठंति ब अथोर्द्धलोकवास्तव्यानांदिक्कुमारीणांसप्रयोजनामागमनादितव्यतामाद
तेणंकालेणमित्यादि तस्मिन्कालेतस्मिन्समयेऊर्द्धलोकवास्तव्याअष्टोदिक्कुमार्यामहत्तरिकाः सएहिंति

आगायमाणीउ परिगायमाणीउचिठंति ।।तेणंकालेणं२ उहलोअवत्थव्वाउ अठदिसाकुमारीउ
महत्तरिआउ सएहिं२क्कूडेहिं सएहिं२ लवणेहिं सएहिं२ पासायवडिंसएहिं पत्तेअं२ चउ
उहिंसामाणिअसाहस्सीहिं एवंतंचेव वउवत्रवमिअं जावविहरंति तेणंकाले तेणंसमएणं मे
यंकरा१ मेघवती२ सुमेघा३ मेघमालिणी४ सुवत्था५ वत्थमित्ता६ वारिसेणा७ बलाहिका८ तएणं
तासिंउड्ढलोगवत्थव्वाणं अठण्हंदिसाकुमारीमहत्तरिआणं पत्तेअं२ आसणाइंचलंति एवंतंचेव
पुव्ववण्णिअं जावअम्हेदेवाणुप्पिए उड्ढलोगवत्थव्वाउ अठदिसाकुमारीमहत्तरिआउ

णक्कतचाप्रमम्यर्थेसूत्रायेतिस्था स्वकीयेउरकूटेउनंदनादिउ एवंलवनाप्रएिवाव्यं एवंतंचेवत्ति एवशुब्दउ
क्कोवेणतदेवमर्वंवर्णितमेवयत्सुर्द्धलोगंकशदोनांवर्णितंतदेवमर्थाःकिंयद्दरमित्याद जावत्तियावंठिदरंतिय
रवंघ्दरणात् वउविंमहत्तरिआविमित्यादि द्रष्टव्यं ब अथनासांनामान्याद तेणंदत्यादि नयघामेघंकरेत्यादिसु
गमं१ अथेवमासांनातांनामांकिंजायतेइत्याद तएणमित्यादितत्रउरत्रिमंदेसा।।

जं०ता०। णं अवद्धमंताति पर्यंते साधत् जाव असवद्दलए विउव्वंति यावत् अभवाईलकानि विकुर्वंति वाः यानीयनस्या
दलानि वाईलानि तान्येव वाईलकानि मेघा इत्यर्थः अणेऊलं विउव्वंति अङ्गाणि मेघाङ्गानि संत्यमिति तिमत्वर्थः
एः अत्यएः अमाकाशमित्यर्थः अभ्रवाईलकान् अभ्रवाईलकानि तानि विकुर्वंति आकाशमयान् विकुर्वंतीत्य
र्थः यावत्करणात् विउव्वित्ता खिप्पामेव पतणतणायंति इत्यादि इत्यत्र जाव णिहयरयंति यावत्रिहतरजः निहा
तेषु यानशब्दविवक्षत्वात् रजो यत्र तत्तथा एवमग्रेपि सूत्रद्वयं दृष्टव्यं सम्पूर्वोऽनिहतं सनेहत्वान्नष्टरेणु यादत्त
दणयरयंति नष्टं एवाती तरजो यत्र तत्तथा। रजः प्रशमंताई शंवर्षंवर्षति यावत् यादृशेन रजांसि इत्यप्रशम

सगयातो तिष्ठगरस्स जम्मणभवण्णं मंदरे पूर्वे सोमणसादिणं लाइअवंति करेत्तउत
स्थितिमदिसालाणं अबद्धमंतिं र तायानवअसवद्दलए विउव्वंति रत्ता जाव णिहय
रयं णट्टरयं भट्टरयं पसंतरयं उ। वसंतरयं करितिरत्ता॥

एनावत्तरंतीत्यर्थः अतएवाह भट्टरयंति। अष्टमिव अस्थाना तदपि वरतरएनापितमिव रजो यत्र
तत्तथा रजः अथाकार्यमेव विशेषणद्वयेन इत्युपति पसंतरयंति प्रशातमिततत्स्थलनष्ठियाभ्रान्यं रजो यत्र त
त्प्रशांतरजः अतएवोपशांतं च इत्यर्थविशेषणादि निरुध्यापारमतरजो यत्र तदुपशांतरजः एवं विधाजनया
रिमंडलं विकुर्वंति यावत्करणात् कर्मकर इत्यतनदाष्टीतिका योजना कर्तव्या तथाहि तेसउपाणं मए एक्कमारदा
रए सिआ तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं दगवारगं वा दगकुंभगंवा दगथालगंवा दगकलसगं

वा गहाय आरामंवाजाव पवं अतुरिअं जाव समंता आवरसेज्जा नदेवति अभ्यार्थ इत्र्ववत् पृथिव्यादादरणे।
पन्ना सेऽत्राप्यथा कार्यः सधावयथा सत्तरुणे वा दिवस्मिन्नो पिता यथा नामकः कर्मकरदारकः एकं महांते दकवारकं महत्ति
कामयनाञ्जनविशेषं दककुंभकंवा उदकघटंवा दकथालकंवा कांसादिमयपुदकहन्नतलाजने दककलशंपुदकहन्नतं
गारगकीया आराममेवत्यादि साधत् आवरसेषसि आवर्षेत् आसमंतासिंचेत् एवं दृष्टांतनदाष्टीतिक योजना चैवं तदा
वेवताउवि अटुदिसाकुमारीमहत्तरिआउ असवद्दलए विउव्वित्ता खिप्पामेव पतणतणायंति रत्ता खिप्पामेव विज्जुआयं
तिरत्ता णच्चोदगणातिमहिअं पविरलकुसिअं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदगवासं वासंति वा सित्ता ति
त्थगरस्स भगवतो जम्मणभवणस्स सव्वउ। समंतातं जोअणपरिमंडलं तिपर्यंतं इत्यत्र अभ्यायोलितत्वा

रत्ता खिप्पामेव पच्चवसमंतिरत्ता एवं उप्फवद्दलगंसि उप्फवासं वासंति जावकालागुरुप
व रजाव।
माणितिष्ठकावसमेसोऽवमातव्या एवं योजन परिमंडलं निदतरजः कृत्वा खिप्पामेवत्ति क्षिप्रमे
व अभ्यपवशा म्यति प्रत्येकं तादिकुमार्याः गंधोदकवर्षणोत्रिवर्तंतिगंधोदकवर्षणे पमंदरंतीत्यर्थः व अथतासां पुष्पश
मयकुर्वंति सन्नासामव तायन्नाति दिशन्नाद एवं उप्पेत्यादि एवमिति पातकगंधोदकइत्यादिकारणे वउप्फवद्दलगंसिन्
निपाहतशाखतायार्थसमभा तनः उप्फवाईलकेन सत्वा उप्फवाईलकं विकुर्वंतीत्यर्थः उप्फवर्षंवर्षंति जावकालागुरु
रितियावत्करणात् खिप्पामेव पच्चवसमित्तायोवंपि विउव्विअसमुग्घाएणं समोहणंतिरत्ता जाव उप्फ
वद्दलए विउव्वंतिरत्ता सेजहाणामए मालागारदारए सिआ तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं उप्फपडलगंवा
उप्फचंगेरिअंवा उप्फवडिअंवा गहाय जाव समंता कयग्गहगहिअ करयलपब्भट्टविप्पमुक्केणं २२२

ऊंम्रा॥

ण इत्यत्र वर्णितं अणुत्वमेव तु कुतः सिद्धं जीवस्य कालिकं कथं यानादेवनात्र विदितांजनाचाउ उपकव इत्यादिविवक्षिना
दित्यादेव परन्तु पूर्णोद्येतिरन्ना आवरणोऽणोपरिमण्डलं जलवलयमणुवायु प्रत्यक्षविरहात् इत्यतः इत्यत्र व्यक्तमणुम
स्य आणुत्वादेः प्रमाणाभावेऽपि उद्दं वायोरितिरन्ना तेजोऽणुपरिमण्डलमित्याद्यं अणुवायोः गन्धोद्भवदर्शनात् हि प्रभेदेव प्रत्य
परमाणु दोषवद्विहितं गन्धोद्भवं हि इन्द्रियग्राह्यविशेषगुणसाधम्यात् तद्वद्भूया उद्भवहि इन्द्रियग्राह्यपरमसाधितो यावत्
स्य दर्शविहितं यमविवादे विवक्षित्यम् अणुयानेन समवदन्यानि समवदन्यवत्या वस्तुक्षवाईलकानि विक्षर्विति उष्णह
हिग्योग्यानि वाईलकानां च उष्णवाईलकानि । उष्णवर्णकारमेयानि च विक्षर्वितानधिः विक्षर्बणवात्र जन
लघुलक्षणतुष्टतानामेव अणुत्वमनाचानाये । रणुपरिमण्डले समाहितसंख्यानसंख्यितिहेतावे वाईल

कायतिमात्र रूपाचनइद्ध्या नवतामणु। मान्यपि स्वरूपतो विक्षर्वितानि तिर्यगणुजलादिवेनागाम
तीनत्वात् यत्कृतं विंदर्माइंसुरदिंजलवलम्॥ यद्विह अणुमनादाति पयविंतिसमतेत्यं दसहवसेडजम
वामंरइति किंवा तिर्यक्कादौगन्धे दर्शनमणुमादाविस्वरूपसंयमवनियामन साकाउपणुज्यमानानि नानि तानिवा
क्रियालेनमवंसमवमतएव प्रमर्णासप्रमाणम्॥ नामिंद्रालिंगस्कालिमित्तमालियोगिकादेवाः मागधादेनीर्ध
नदाहृदादिस्याः उद्दवमत्रिकान्तमणुमक “मायोपध्यादिद्रव्यसमवायमादायमादायस्वस्वामिसमा
पमायानाति प्रवचनप्रतीतं किंव यदि॥ अणुमान्यपि विक्षर्वितात्रेवानविषयत् नर्दिविक्षर्बणा
नवि हत्यमवरवनासंवहनवायंवि अर्वातिनिवत् अत्र अणुतये॥

विउच्चेति इत्येवं रूपेण कर्मनयाविशेष्यपदउपस्थापितेवानविषयत् नथावसंवरिकवानतइदकर्जुस्वनादावश्यमि
येकादौ स्वरूपसंति नियमेन साक्षात्कार्यत्वान् नचैवं तस्मान्न विक्षर्वितानि किंतु स्वरूपसंत्वे च संवरिकवानोदियस्य
रविक्षर्वितस्तस्मान्न अणुमादिकतुपयुज्यते किंतु विशेषणेयपनयनमात्रेणोवनस्यकृतार्थत्वात् एवमग्रिमदृष्टादावपि
परिसावनायं तेषामपि वायादिजनकत्वेनैव कृतप्रयोजनत्वात् न च वाईलकानावेति कृपाणां वाजप्रश्नीयोपांगादौ च्या
स्यातां उलेसादिद्रव्यत्रासत्वानस्तीयोनवक इतिशंकनायं नत्रापि तत्र्याख्याकरणं तथैवाभिप्रायात् अथ यदा दमोनी
त्यादिवचनात् अवकन्यत्रिमात्रेणैव विशेषपतेः तत् । याविधदिवमेइलकानि तर्हि जलादिहिग्योग्यान्येव सन्तः नवना
उष्णाहिग्योग्यान्यपि तत्रातिप्रसंगाभ्याम् । वात् कारणोदृढयत्काऽर्यस्य अन्यथाजगत्यवस्थाऽनवस्थस्य

रत् अन्यत्र दिउष्णहिग्योग्यानि तर्दि अणुम । रलिकानि स्कन्धेतनवाईलकानि तेषां नवास्वसावासावात् अथ
दिव्यात्रतावान्नकिविदउपपन्नमितिचेत्र सेवां॥ वाइलकादिविक्षर्वितानां दनौजलिताग्नेः दिव्यादृशावेनैव इण
काष्ठयपनयनरजः स्नागनअणुमहद्यादि नविष्यति किमन्तर्गतुना विक्षर्बणा प्रयासेनेति यथाएकवेवविक्षर्वणा
या दिव्यात्रमात्रेन समाहितसकलार्थमितेः किमपरापरविक्षर्बणायेति तस्मात् यत्रयद्विशेष्यपदउपस्थापितेन विक्षर्व
णानवेन तत्र तत्स्वरूपविषयं शेषं तत्र उपमाविषयमितितात्पर्यं एवं समवसरणे अवसानवत्तत्वप्रत्याख्यान स
वसावयानां साधूनां साध्वीनां च तथाविधजलस्थलसमुद्भूतानां अणुमानामुपरिगवानीतिश्नात्पविशानोवक्रिमिव संयमबाः
धनस्यादिति चेत् उच्यते तेषां अणुमानां मत्स्यादिस्पर्शनियानकाविरावाधवाविबाधवास्यात् किंतुप्रस्फनताईकृदाति

जं०वृ०४।

त्रायवत्राम्भमवसरणक्षितिकालेनानिष्टप्रेक्षिकाणावावतिष्ठंते एतेन यत्र साधुसाध्वीनांगमनागमनादिसंभवस्तत्र
शुद्धानिनस्तविधेयानीतिपराग्नंकापिपरास्तासार्थनांऽऽकेतुमादिऋंवपाडापरिहारारणोवतान्ययात् यत्तुकश्चित् तीर्थंकरसम
वसरणद्वामोवैक्रियजलमत्वत्रस्थापनार्थं जलयंत्रलयसात्तुरच्यत्रत्रम्यन्निराजपत्रायवत्रनेजलजस्थलजानामि
वसाम्बरमित्कपमयासमासस्तुद्भावयतितदष्यसारं तथासमासकरणेपि वैक्रियापेक्षयाजलजादीनामेवसाम्ब
रत्वंसंपन्नं अन्यथावाप्रयासमासासंभवात् तथाच पातायत्राम्बरं तदेवदेवेशादयःसमवसरणादावुपायाजयंति
अन्यथातार्थंकृतांसकर्तवेवदानिष्प्रसंकः तदि सदपिवाकर्वदनपरित्यजनकृत्यं करीरकाष्टेनकुत्रीणः कै
रपिकेनापिनदृष्टोनिधीयाते नचजलज स्थलजादिस्योसाम्बरमितिपवमानस्तुरूपविधाने वैक्रि

याणामेवनाम्बरतासंपद्यतेइतिवाच्यं दक्ष मस्तकेोहस्तुरणसर्वकाध्ययनाधापनावकरणसमर्थितस्य
रपिसाहात्क्रियाउपयोगिनःकथंविवासस्त्व कुपसापि दर्पणसंक्रांतसाधुकृपस्येवतीर्थंकृज्ज्ञातिरेका
दावुपयोगिनांवैक्रियजलमानामसाम्बरतायाःसार्वजनीनत्वादित्यलंप्रपंचेन अथप्रस्तुतंव्याख्यायतेसेजहेत्या
दि सततरूणाबाहित्तुणोपेतोयथानामकोपाक्षेत्याद्यर्थं यथामालाकारदारकः एकंमहत् पुष्पपटलकं पुष्पा
धारस्थानविशेषं तथा एकांमहतीं पुष्पचंगेरींलोकप्रतीतां पुष्पछाद्यिकांति वयात उपरिस्थगयतइतिवायां वा
योवसायिकापुष्पलेलतावाषिकां पुष्पवाथिकां तामादायावनर्वतःसमंतात्कयग्गहगाहिअग्निकरमेत्तुनसंव
लत्तुवत्तास्सवत्तुवततिमितं केशेषुग्रहणं कचग्रहस्तेनग्रहीतं कचग्रहग्रहीतं तथा करतलाहि॥ ३३५

अत्तु कुसत्यग्रहंकरतलप्रग्रहविप्रमुक्तंपास्वतत्राक्षयत्यपस्तोविशेषणसमासः ततदशार्धवर्णेनपंचवर्णेनकुसु
मेन जान्या एकवचनमतोऽतेकजसमससूचकतेतार्थः मुक्तपुष्पपुंजोपचारकलितं कुर्यात् एवंदृष्टांतंदर्शयित्वा
तिकमाह तदेवति तत्रैव नाअपिमेयंकवायादिकुमार्यः पुष्पबादरूकानिवैकुर्विंवा एतत्रनणोपेतिन्निअवकरशाश
यतेत प्रतनुकतायेतस्तनितंकुर्वंतिकचोदयोजनपरिमंडलंजलजस्थलजेत्यादि जलजंशतपत्रादिस्थलजंवेइकिं
कोतक्यादि तथा च जलजंवस्थलजंवत्रत्वरास्वरवतरत्नत्नतवेतिविशेषणकर्मधारयः अपतावः जलजादिपुष्पजस्तु प्र
यहात्तुरंदातिमतू कृपतामवतास्वस्यानप्रशाह् स्मानिमापनंतदपिप्रज्ञतेतत्वनरल्पंतस्य क्विंतंत्रिहतस्यापितो प्र

भुरवरालिगमणजोग्गं कुणंवरा॥ गर्वतिवगारे तित्रगरमायाय तिलोवत्ववाणहंपितः
तो जावअग्गायमाणोवपरिगाय माणीत विट्ठंति वा॥

घुरवहंतस्य एवंविधस्यदशार्धवर्णस्य पंचव र्णकुसुमसमूहस्यजानत्सेधप्रमाणमात्रं अयंमानंसर्वत्र
समसूत्ताविवर्षति अनियतसुतावनवर्षणेन। अपदेशानातिरात्रमिलवानत अङ्गुदरतासात् कचिदुत्तदिशिकि
पार्वत्रत्रावसिंमर्यादामाश्रित्येतिगम्यं समर्यादमित्यर्थः यत्रप्रदेशोयावतांसुंदरता तत्रप्रदेशेतावतातरवर्द्धतिवर्षति बर्षित्वा
चयोजनपरिमंडलं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कस्य धूपस्य मघमघेय
न्तगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं दिव्वमित्यादौ तत्रगंधवर्तित्वं भोरस्यातित्राया अंधइवत्ततिकाकलं
मित्यर्थः शेषंप्राग्वत् सुरवराभिगमणजोग्गं सुरवराणांशक्रेशानादीनामागमनयोग्यमावस्योपवेशनादियोग्यं एवंविधंकुर्वं
तातिशेषःकचाच जेणेवेत्यादिप्राग्वत् व अथदक्षिणात्यस्त्रयोदशाम्बवापस्यमध्येप्रनोमहत्तरतमानामायर्षतस्तत्रमर्वादिशवा॥

जं०वृ०

रुचकानामष्टानां दिक्कुमारीणामागमनादिप्रयोजनमाह तेणं कालेणमित्यादि तत्र पौरस्त्यो व्याख्याताशिक् सर्व्वदिग्वर्त्तिन
ः सन् पौरस्त्यरुचकः सापौरस्त्यरुचकस्तत्कूटवास्तव्या यद्वा नाम्नां यथापदेशं इति न्यायात् रुचकवक्षस्कारेव सर्व्वदिग्वर्त्तिन्यक्षावधि
रूढानि सर्व्वदिग्रुचकवक्षस्कारपर्व्वतं तत्र वास्तव्या अष्टौ दिक्कुमारीमहत्तरिकाः स्वकैः स्वकैः कूटैरित्यादि प्राग्वत् प
रं नामानि णंदोत्तरेत्यादीनि ग्रन्थान्तरे संगति शेषमासनचलनादिप्रयुञ्जनादि यावदालोकनादि सर्व्वं तथैव ताश्च

तेणं कालेणं २ पुरच्छिमरुयगवत्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमारीमहत्तरिआओ सएहिं २ कूडेहिं तहेव जाव तं
जहा णंदुत्तरा य णंदा आणंदा णंदिवद्धणा विजया य वेजयंती जयंती अपराजिया ॥१॥
सेसं तहेव जाव तुब्भाहिं ण भाइअव्वंतिकट्टु भगवओ तित्थयरस्स तित्थयरमाऊए य पुरच्छिमेणं
आयंसहत्थगयाओ आगायमाणीओ प रिगायमाणीओ चिट्ठंति छ तेणं कालेणं २ दाहिण
रुयगवत्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमारीओ तहेव जाव विहरंति तं समाहारा १ सुप्पइण्णा २ सुप्पबुद्धा ३ ज
सोहरा ४ लच्छिवई ५ सेसवई ६ चित्तगुत्ता ७ वसुंधरा ८ तहेव जाव तुब्भाहिं ण भाइअव्वंतिकट्टु भगवओ तित्थ
यरस्स तित्थयरमाऊए य दाहिणेणं भिंगारहत्थगयाओ आगायमाणीओ परिगायमाणीओ चिट्ठंति छ

तदीयाभिषेकक्रियाहर्षमित्यादि जाव उत्थादिति यावच्छब्दालिलेखितव्यमिति सूच्यं भगवतस्तीर्थकरस्य तीर्थकरमातुश्च
सर्व्वस्यां दिशि आदर्शहस्तगता आदर्शा दर्पणास्ते हस्तगताः स्थिता यासां तास्तथा आगायमाणीओ इत्यादि प्राग्वत् छ
एवं दाक्षिणात्यरुचकवास्तव्यानां दिक्कुमारीणामागमनप्रयोजनमाह तेणं कालेणमित्यादि व्याख्या प्राग्वत् नवरं
नामानि समाहारा सुप्रतिज्ञा इत्यादीनि तीर्थकरापेक्षया दक्षिणस्यां दिशि भृंगारहस्तगता इति छ॥ ३३६

अथ पश्चिमदिग्रुचकवास्तव्यानां प्रयोजनमाह तेणं कालेणमित्यादि प्राग्वत् नवरं नामानि इलादेवी इत्यादीनि भग
वतस्तीर्थकरस्य पश्चिमायां तालवृन्तहस्तगता आगायन्त्यः परिगायन्त्यस्तिष्ठन्ति छ अथोत्तरदिग्रुचकवा
स्तव्यानां प्रयोजनमाह तेणं कालेणमित्यादि प्राग्वत् नवरं तासां नामानि अलंबुसेत्यादि अलंबुसा मिश्रकेशी
इत्यादीनि तीर्थकरापेक्षया उत्तरस्यां चामरहस्तगताः आगायन्त्यः परिगायन्त्यस्तिष्ठन्ति छ अथ रुचकगिरौ

तेणं कालेणं २ पच्चत्थिमरुयगवत्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमारीमहत्तरियाओ सएहिं २ जाव तं जहा इलादेवी सुरादे
वी पुहवी पउमावई एगनासा णवमिया भद्दा सीआ य अट्ठमा ॥१॥ तहेव जाव तुब्भाहिं ण भाइ
अव्वंतिकट्टु जाव भगवओ तित्थयरस्स तित्थ यरमाऊए य पच्चत्थिमेणं तालियंटहत्थगयाओ आगायमा
णीओ परिगायमाणीओ चिट्ठंति छ ते णं कालेणं २ उत्तरिल्लरुयग जाव तं जहा अलंबुसा १
मिस्सकेसा २ पुंडरीआ य वारुणी ॥ हासा सव्वप्पभा चेव सिरि हिरि चेव उत्तरओ ॥१॥ तहे
व जाव वंदित्ता तित्थयरस्स तित्थयरमाऊ ए य उत्तरेणं चामरहत्थगयाओ आगायमाणीओ परिगायमा
णीओ चिट्ठंति छ तेणं कालेणं २ विदिसिरुयगवत्थव्वाओ चत्तारि दिसाकुमारीओ तहेव जाव विहरंति तं ज
हा चित्ता य चित्तकणगा सतेरा य सोदामणी

विदिग्वास्तव्यानां चतसृणां दिक्कुमारीणां प्रयोजनमाह॥
तेणं कालेणमित्यादि अत्र विदिशा व्याख्याता विदिश आग्नेय्यादयो याः तासु रुचकशिखरमध्यवर्त्तिचतुर्दिक्षु चत्वारि विदि
ग्रुचककूटानि यद्वा नाम्नां यथापदेशं इति न्यायात् रुचकगिरौ विदिक्षु वर्त्तीनि यानि चत्वारि कूटानि तान्येव विदिग्रुच
ककूटानि तत्र वास्तव्याः चतस्रो दिक्कुमार्यो यावद्विहरंति तासां नामानि चित्रा १ चित्रकनका २ सतेरा ३ सौदामि

नीधर्वेति वनखण्डविदिक्ष्वाग्नेय्यादिषु तिष्ठन्ति दीपिकाहस्तगताः शेषं प्राग्वत् ॥ एवं रुचकपर्वतोपरिवर्त्तिनां षट्त्रिंशतः कुमारीणां षट्त्रिंशद्दिक्कुमार्यो दर्शिताः अथ रुचकपर्वताद्बहिः रुचकद्वीपान्तर्मध्यदिक्षुवास्तव्यानां चतसृणां दिक्कुमारीणामागमनावसर इति तेणं कालेणमित्यादि प्राग्वत् नवरं मज्झिमरुयगवत्थव्वाउत्ति मध्यमो रुचकपर्वतादर्वाचीनो यो रुचकाख्यो रुचकनामा द्वीपस्तत्र वास्तव्या रुचकद्वीपमध्यादिदिक्षु यानि चत्वारि कूटानि तस्योपरि इत्यर्थः तासां नाम

थ तहेव जाव ण भाइअव्वंतिकट्टु तित्थगरस्स तित्थगरमाऊए य चउसु विदिसासु दीविआहत्थगयाओ आगायमाणीओ परिगायमाणीओ चिट्ठंति ॥ तेणं कालेणं २ मज्झिमरुयगवत्थव्वाओ चत्तारि दिसाकुमारीमहत्तरिआओ सएहिं २ कूडेहिं तहेव जाव विहरंति, तंजहा — रूआ रूआंसा सुरूआ रूअगावती ॥ थ तहेव जाव तुब्भेहिं ण भाइअव्वंतिकट्टु भगवओ तित्थयरस्स चउरंगुलवज्जं णाभिणालं कप्पंति कप्पेत्ता वियरगं खणंति खणित्ता वियरगे णाभिं णिहणंति णिहणित्ता रयणाण य वइराण य पूरेंति पूरित्ता हरिआलिआए पेढं बंधंति बंधित्ता तिदिसिं तओ कयलीहरगे विउव्वंति, तए णं तेसिं कयलीहरगाणं बहुमज्झदेसभाए

रूआदयश्चतस्रो नामतः रूपा रूपांशा सुरूपा रूपकावतीति भगवतस्तीर्थंकरस्य च चतुरङ्गुलवर्जं नालं नालिकां कल्पयन्ति छिन्दन्ति छित्त्वा च विवरकं गर्त्तं खनन्ति खनित्वा च विवरके नालं निदधति निधाय च रत्नैर्वज्रैश्चापूरयन्ति आपूर्य च ततः पश्चात् रत्नैर्वज्रैश्च सर्वतस्तद्विवरकमिति गम्यं सर्वथा पूरयित्वा हरिआलिआएत्ति हरितालिकया दूर्वया पीठं बध्नन्ति विवरस्योपरीति ज्ञेयं बद्ध्वा च त्रिदिशि पश्चिमवर्जं दिक्त्रये त्रीणि कदलीगृहाणि विकुर्वन्ति तए णं तेसिमित्यादि ततस्तदनन्तरं तेषां कदलीगृहाणां बहुमध्यदेशभागे ॥

त्रीणि चतुःशालकानि चतस्रः शालाः समाहृता येषु तानि चतुःशालकानि भवनविशेषाः तानि विकुर्वन्ति विकुर्व्य च तन्मध्ये षां चतुःशालकानां बहुमध्यदेशभागे त्रीणि सिंहासनानि विकुर्वन्ति तेसिमित्यादि तेषां सिंहासनानामयमेतद्रूपो वर्णकव्यासः प्रज्ञप्तः सर्वो वर्णकः सिंहासनसम्बन्धी प्राग्वत् कथनीयः ॥ तए णमित्यादि ततः सिंहासनत्रयविकुर्वणानन्तरं ताश्चतस्रो रुचकमध्यवास्तव्या दिक्कुमार्यो यत्रैव जन्मभवने भगवांस्तीर्थकरस्तीर्थकरमाता च तत्रैवोपागच्छन्ति

तओ चाउस्सालए विउव्वंति तए णं तेसिं चाउस्सालगाणं बहुमज्झदेसभाए तओ सीहासणे विउव्वंति तेसिं णं सीहासणाणं अयमेआरूवे वण्णावासे सव्वो वण्णगो भाणिअव्वो ॥ तए णं ताओ रुअगमज्झवत्थव्वाओ चत्तारि दिसाकुमारीमहत्तरिआओ जेणेव भगवं तित्थयरे तित्थयरमाया य तेणेव उवागच्छंति २ त्ता भगवं तित्थयरं करयलसंपुडेणं गिण्हंति तित्थयरमायरं च बाहाहिं गिण्हंति २ त्ता जेणेव दाहिणिल्ले कयलीहरए जेणेव चाउस्सालए जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छंति २ त्ता भगवं तित्थयरं तित्थयरमायरं च सीहासणे णिसीआवेंति २ त्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिंगेंति २ त्ता सुरभिणा गंधवट्टएणं उव्वट्टेंति २ त्ता भगवं तित्थयरं करयलपुडेणं तित्थयरमायरं च बाहासु ॥

उपागत्य भगवन्तं तीर्थकरं तीर्थकरमातरं च बाहाभिर्भुजाभिः गृह्णन्ति गृहीत्वा च यत्रैव दाक्षिणात्यं कदलीगृहं यत्रैव तन्मध्ये चतुःशालकं भवनं यत्रैव सिंहासनं ॥ तत्रोपागत्य तीर्थकरं तन्मातरं च सिंहासने निषादयन्ति उपवेशयन्ति उपवेश्य शतपाकेत्यादि प्राग्वत् व्याख्येयं ॥ गन्धेन गन्धद्रव्यवर्त्तकेनोद्वर्त्तयन्ति तथाविधगन्धद्रव्योद्वर्त्तनं जोऽपि दिक्कुमारीणां तैलम्रक्षणमपनयन्ति उद्वर्त्य च भगवन्तं तीर्थंकरं करतलपुटाभ्यां भगवन्मातरं च बाहौ ॥

ऊ॥४॥ [illegible]

[illegible]

[illegible] ३३८

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ऊंनाइ कर्ण्णमूले ग्रीवासमीपे चिट्ठिस्सामि त्ति अत्र कारणं शास्त्रोऽयं तत्कालोपमामस्थालमजमेतट्ठिकाशक्षेनवादर्यति अ
यापि बालस्कानां च रक्षान् द्वयकम्मिवत्तगोलकद्वयमामस्थालयं तस्काउपितावोहशोते नत्रउसगवान्पर्बताउक्क
इत्याशार्वाद्वदति च तानणमित्यादि नार्थकरमानरंशायताप्येति सायताथंकरंमातुःपार्श्वादपयंतिशायैश्रावत् च स
त्येवं चत्वारिंशाइवकदीपवासिन्यः षोडशा वोर्द्धलोकवासिन्याश्चेतिषट्पंचाशद्दिक्कुमार्योपयारतिजयैरज्ञानं
पराययणात्संतिनवादशिंते च अथयथा शक्रमानादयोदेवेंद्राविदधतितथा कममेणोद्द तेणं कालेणमित्यादि तस्मि

कम्पमूले चिट्ठिस्सामि त्ति सवत्तसयवं
मारीमद्दत्तरिस्सामि त्ति लगवंति गारं क
वलगवाताति चमगरस्स जम्मणंसि॥
चिस्सामि त्ति रत्ना लगवंतिचगरंमा॥
ठंति च तेणंकालेणं२सक्केदेविंदेदेव

पज्जयाउए च तेणंतावसदत्रगमसवचबाउ वत्तारिदिसाउ
वयलउपदेदिं तिचगरमायं च वा दाहिणमद्दति रत्ना जेणे
वणेतेणेवउवागंच्छंति रत्ना तिचगरमायंसयणिसंपि
उए पासवंति रत्ना आगायमाणी उपरिगायमाणी उचि
राया वज्जपाणी उरंदरे सतक्कतसहस्सक्खेमघवं पागसासणे
दाहिणवलोगाहिवई॥

तत्काले तस्मिन्समये शक्रस्यासनविशेषस्य विष्टाना शक्रः देवानामध्येइंद्रनाम्परमै
श्वर्ययुक्तत्वादिंद्रः देवेषु कांत्यादिभिरधिकंराजमानत्वात् देवराजः वज्रपाणावस्यासौ वज्रपाणिः असुरादिपुर
णां दारणात् पुरंदरः शतं क्रतूनां कार्तिकश्रेष्ठित्वापेक्षया श्रमणोपासकविशेषाणां यंचमप्रतिमारूपाणां वायस्यसशत
क्रतुः सहस्राक्षः पंचमंत्रिशतानाम सहस्राक्षिहकार्यव्यापृतत्वात् मघा देवावशेऽस्येति मघवा पाकावलवंतोऽरय्योदानव
विशेषा वा तान् शास्ति पाकशासनः दाहिणद्दलिभरतोद्दक्षिणतः सर्वस्यापि तदायत्तत्वात् दक्षिणार्द्धलोकाधिपतिः

बत्तीसविमानावाससयसहस्साहिवई एरा
उअ उणवाहणे मुरिंदे अरयंबरवत्थधरे आलइअमालम
उडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगंडे महिड्ढी
ए महज्जुईए महब्बले महायसे मह
स्थिणामे महासोक्खे सोहम्मकप्पे सोहम्मवडिंसए
विमाणे सभाए सोहम्माए सक्कंसि सी
हासणंसि सेणंतत्थबत्तीसाए विमाणावाससयसाहस्सी
णं चउरासीए सामाणिअसाहस्सीणं ता
यत्तीसाए तायत्तीसगाणं तार्ड अथोक्तस्वरूपः शक्रः सपरिवा

द्वात्रिंशल्लक्षविमानानामधिपतिः ऐरावणोगजवाहनं यस्यासौ तथा सुराणामिंद्रः आह्लाददायकः अ
रजांसि स्वच्छानि च वासांसि वस्त्राणि धरतीति तथा आलइअत्ति आलगितौ यथास्थानेर्निवेशितौ मा
लाश्च मुकुटौ यस्य स तथा नवे हेम्नि स्वर्णमये चारुणी चित्रे चंचले कुंडले ताभ्यां विलिख्यमानौ गंडौ यस्य स तथा महर्द्धिकः
मित्यादि इत्यल्लौसंदोस्मादि आधिसतीषुदेवेषु मध्ये महर्द्धिकः इत्यलंकारः
कर्णाभ्यां विलिख्यमानौ गंडौ कपोलौ यस्य स तथा महर्द्धिकः
बपीवादारस्य पादांत्तयावच्छविनी वनमाला पंचवर्णपुष्पमाला स्वपुण्णविशेषो वा यस्य स तथा महेशाख्य इत्यादि यावत्

मानुत्पायतौपनिशातितस्थानकमादसौदम्भेत्यादि सौधर्मकल्पे सौधर्मावतंसके विमाने तत्रैवसपरिवारस्य निवासात् स
भायां सुधर्म्मायां तत्रापि शक्रे शक्रनाम्नि सिंहासने सेणंतत्थेत्यादि स शक्रोणमित्यलंकारे तत्र शक्रनाम्नि सिंहासने उपवि
ष्टस्तिष्ठन् बत्तीसाए त्ति द्वात्रिंशतो विमानशतसहस्राणां चतुरशीतेः सामानिकसहस्राणां तत्र समानया इद्रृत्या शक्रा
तुल्यकायाः स्थावरंतीति सामानिकाः यत्समानकांतिविभवादौ तथा सामानिकाः ते च मात्रपितृगुरुपाध्यायमहत्तरवत्
शक्रस्यसहजतायामेषां सहस्राणि तेषां सर्वस्कारस्य पद्यर्थचं सीयंत प्रत्ततत्वात् त्रयस्त्रिंशतस्त्रायस्त्रिंशानां सज्यशालीया
मंत्रिकल्पानां वा

२३८

ठाणांग

चउसु लोकपालानां सोमयमवरुणवैश्रमणानां अष्टानामग्रमहिषीणां शिवा १ शची २ रंभेत्यादिकानां सपरिवाराणां
निजक परिवारसहितानां तिसृणां पर्षदामभ्यन्तरमध्यमबाह्यसंज्ञानां प्रातुरूपाणां सप्तानामनीकानां सप्तानामनीका-
धिप दम्याश्वरथवरपदातिवृषभनर्त्तक गायनरूपाणि तेषां मध्ये आद्यानि पंचानीकानि संग्रामा-
य गंधर्वनाट्यानीके उपभोगाय अनीकान्यपि स्वस्वाधिपतिरहितानि समग्रप्रयोजनोपयोगानि तत्र चतु-
:समानां सामानिकाधिपतीनां चतुर्णां सहस्राणां चतुर्गुणानां चतुरशीतिसंख्यानां आत्मरक्षकदेवसह-
स्राणां षोडशानां सहस्राणां अभियोगिकानां देवानां अत्रापि रक्षित्वाः तत्राश्रयस्थानैकदेवत्वात्मरक्षकाः अटाना बहु-

चउण्हं लोगपालाणं अट्ठण्हं अग्गमहि- | सीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अणि-
याणं सत्तण्हं अणियाहिवईणं चउण्हं | चउरासीए आयरक्खदेवसाहस्सीणं अण्णेसिं च
बहूणं सोहम्मकप्पवासीणं देवाणं | देवीणय अण्णेसिं च बहूणं देवाण य देवीणय

ईशानादिषु देवलोकेषु समानीकाधिपतीनामर्थेन | सामानिकाः शक्रस्य प्राणास्स्यकाः पारिषदा
रिवारस्ते देवा देवीस्वनियतसंख्याश्च रक्षकाः दर्शिताः अथ सर्वेऽपि सौधर्मकल्पे ये जनजानपा-
दस्वामिनो यान् त्रिविधां गणनां समकल्पान् अभिवास समुदायता नाम्नेत्यर्थः अण्णेसिं च बहूणं
देवाणं देवीणय एतेऽपि बहवः ऋद्धिमन्तः सर्वेऽपि च | यास्त्रयस्त्रिंशत्पराः बहूनां सौधर्मकल्पवासिनां देवानां देवी-
नां च येषां परिवारमात्रपदेनामिहितास्ते | षां मतमाह अण्णेसिं चेति अन्ये आचार्याः प्रवेति इह सूत्रपाठ
मवेयं तदन्यत्रेदं इत्याह अण्णेसिं चेति | त्यादि अन्येषां च बहूनां देवानां देवीनां च किलहाणं

आहिवच्चंति आधिपत्यं गोप पत्रकानां आधिपत्यमधिपतयोऽन्ये तानां पत्रकस्य पुरोवर्तिस्थानायानां सेवकत्वं अग्रवर्तित्वमित्यर्थः
इतरेषां आदेशदायकत्वमित्यादि अधिपतिः कर्म आधिपत्यं स्वामित्वमित्यर्थः एतच्च सामान्येन आरक्षकमात्रेणापि क्रियत इत्याह
भट्टित्तं भर्तृत्वं पोषकत्वं भर्तात्मा भर्तृतः तस्य कर्म पोषणं स्वामित्वं एतच्च स्वामित्वमन्तरेणापि नायक-
कानि युक्तमिति चेत्तन्न एवं स्यादित्याह सामित्तंति स्वामित्वं नायकत्वं तच्च पोषकत्वं विनापि भवति स्वामित्वेनैव वेदन्त आह
दसहित्तंति तद्भर्तृत्वं पोषकत्वं भर्तृत्वं किं विराधिकोऽपि स्यादत आह महत्तरगत्तंति अविशेषेण महान् महत्तरः सर्वेषां महत्तरो
महत्तरकत्वं एतदाज्ञाविकलस्यापि | स्यादासदासीवर्गे प्रतिवणिजकवत् स्यादत आह आणाईसरसेणा-

आहिवच्चं पोरेवच्चं भट्टित्तं | सामित्तं महत्तरगत्तं॥ आणाईसर-
सेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे॥

वच्चंति आज्ञायाईश्वर आज्ञेश्वरः सेनायाः प | तिः सेनापतिस्तस्य कर्म आज्ञेश्वरसेनापत्यं स्वसैन्यं प्रत्यद्भुतानाज्ञाप्र-
धानत्वमित्यर्थः अनेन तदिषयाज्ञायाः प्रा | धान्यं कारयन्निति कारयन् नियुक्तैरितिगम्यं आत्मनः पि-
तिरक्षापकत्वादात्मविषयान्देवान् देवीश्च तदुक्तं स्थित्यादिना प्रभुत्वमित्यर्थः तथा पालेमाणेत्ति पालयन् स्वयमेव
स्वस्याधिपत्यादिसंबन्धकानां सिंहासनादीनामुपभोगं कुर्वन्नित्यर्थः तेषु महत्साधनामिवदेवानां पराधीनानां विधाय अ-
पालनाद्यनेकधा तदुक्तमितिवेदितव्यं यतो यथोचितेन स्थानासनप्रदादिना तेषामपि पोषकत्वं शतानामेव अ-
तएव जिनतुल्यत्वात्सर्वादो विकुर्वितपिपालकनाम्नि विमाने यथोचितेन तडासनाय तज्जानसामानिकस्यापि संगमका-
मरस्यानिजविमानानि ककरणेवेति तत्र इंद्रसमानर्द्धिकानां सामानिकानां विमानानि च वगेवलवंति यदुक्तं च॥

३४०

जं॰प्र॰ गवतीहतीयशतकप्रथमोद्देशकेतिष्यकस्यानगारस्य संबंधे सोहम्मेकप्पे सयंसि विमाणंसि तितः कथमुक्तं
संगमकाभरस्य विमानाद्बहिः कवणाभिति तन्नेवं यतस्तत्र सयंसि विमाणंसि त्ति सूत्रेणैकस्मिन्नेव निजस्वा
मिनो विमाने यस्य देवादेर्या वा तत्प्रदेशा विमानैकदेशास्तेन स्थानेषु तेषु स्वस्वप्रत्युत्पादितयतः तस्य तावत्सा
प्रदेशो निजस्व विमानतया तथा तस्य अत एव कालादेवायुष्मवं वा राज धन्यापैकदेशोपि निजस्व वनतया स
ति तः एवं चेदुत्पत्तिर्यत्सादि देवीनामपि चेंद्रादि विमानैकदेशोपि निजनामैकदेशापलक्षिता विमाना
नयास लीनः तत्र अग्रमहिषीणां देवीप्रव [illegible] नचास्यस्वकल्पे वनविमानास्फगस्य किंबाधकमिति व
तत्त्वात असंभव एव बाधकः यतः प्र वचने अपरिग्रहीतदेवीनामेव स्वकल्पे विमानानि स
लीनानि यदुक्तं अपरिगृहीतदेवीणं विम [illegible] णं लक्खा छ च्चेव सोहम्मेइत्यादि तथा ईसाणे चत्तारि लक्खा
इत्यादि नचैवं स्वापि परिगृहीतदेवीनामो नावंति विमानानि स्वर्गान्तिर लीनं तेनाग्रमहिषीणामिव
सामानिकादिदेवानामपि निजस्वस्वामिविमानएवोपपातस्थितिरित्यवसेयं तत्र नत्वन्यत्र एवं सामानिकादि
देवानामपि ये परिवारस्तेनादेवा देव्यश्च तेषामप्युपपातस्थित्यादि निज २ स्वामिनो विमाने च नासि मा विमा
नैकदेश एवावसातव्यं अन्यथा परिवारस्य स्वावस्थानेन परिवारस्य स्वावस्थानेन परिवारापरिवारयो
रविशेषापत्तेः किंच सामानिकानां महर्द्धि कत्वात्स्वकल्पे विमानाधिपतित्वकल्पनमपि न संगच्छते उपरितना
देवलोकेषु सहस्रारादिषु सामानिकाद वाप्रेक्षया विमानानामल्पसंख्याकत्वात् यतः सहस्रारे षट्स
हस्राणि

विमानानि सामानिकास्तु त्रिंसहस्राः आनतप्राणतयोः संघ दि तयोश्चत्वारि शतानि विमानानि सामानिकास्तु विंशति
सहस्राः आरणाच्युतयोः संघ दि तयोस्त्रीणि शतानि विमानानि सामानिकास्तु दश सहस्रास्तानि च सहस्रास्सदा
साहस्राद्धि नात्रत्रिणां त्रिचतुर्णां त अत एव शक्रपरिच्छद भूताः सामानिकादयो निजस्वपरिकरसमविताश्रिपि
त्रिणजल्पोसवादौ शक्राज्ञाप्रेरितनिमित्तनिर्मापितपालकविमानमारुह्यापविडसमायांति शक्रेण सहैकविमा
नवासित्वात् तत्र तदितरविमानवासितत्त्वं स्वस्वकृत्यानवादेनायाहूताः तन्नैकस्मिन्नेव विमाने सामानिकादय
एते महर्द्धिका देवाः कयास्थित्या तिष्ठंतीति चे [illegible] तत्त्वात देशकल्पेदेवलोके ग्रामनगरादिकल्पेषु विम
रतेषु महर्द्धिकानां देवानां निवाससद्ममाय [illegible] रस्थिपाटककल्पास्तवसातव्याः तत्रापि विमानाधिपतेर्नृप

तिरिव प्रासादावतंसकमध्यभागे निवाससद्ममि [illegible] : तत्परिकरस्य तु तस्य गोसा [illegible] साम [illegible] दिवदस्माप
रलिकं विमानस्थितयस्तु सारणा निवाससद्मसमये २ पि संकाशाश्चतुर्षो गणाश्च यासं लवं निवाससद्मसमयोः वसातव्याः
किंच हस्थिकल्पे देवलोके देशकल्पेषु विमानेषु ग्रामनगरादिकल्पा महर्द्धिकानां निवाससद्मसमयेरत्नसा
पोपि चक्रिवत्कवचेनैकतरनिर्मायापि कल्पकानम्यः पातनयोतिक्व विमानानाव देवलोकविमानान्यपि स्वस्व
रक्षितानि सौधतलानि लविष्यंतीति शंकापि वहा॥ दत्ता तथा चैव सोहम्मस्स कप्पस्स मज्झंमज्झेणं दाहिणे देवहि
जावउड्ढंसे माणे र जेणेव सोहम्मे कप्पे प्रमत्तचरिस्थित्विणीषाणमग्गे तेणेव उवागच्छति इत्यादिवा
क्यमाणं प्रत्ययात्तदुपपत्तिः स्यात् तदिग्मांतरा [illegible] विमानेषु देवलोकमध्यगमनं अन्यथा॥

ऊंन्नाथ। ऽकणस्यार्थिणां वेतनेन णोत्पन्नं भवति सर्वसत्त्वार्थस्य विधानञ्चाभिलक्षितं तेन च । अथैवंकारयन् पालयंश्च
कृत्स्नमाल्ये इत्यादि सहयादयेत्यादि मदनाख्येणेतिसंबंधः अदनेच्छालन्त्यादि आवत् यावद्धि व्याप्तालोकालोका
त् धृतआत्मा विहरतीति च नातणेमित्यादि ततः षड्यंतान् हि स्तुभार्याकर्त्तव्यद्वारेण तेन स्त्रीजनस्य द्वादश
स्यादवराजस्यासनं भवति ततः स राज्ञो यावदासनेन लिखितं पठ्यते इत्यादि बोधिसत्त्वे भगवन्तं तानार्थ
करमवक्षिता आलोकयति परिभावयति पश्यतीत्यर्थः जातमितिशेषः आलोक्य दृष्ट्वा इत्यादि दृष्ट्वा मन्त्रा

मस्यादयो गाः सवाइत्थं तीनलता॥ भूमिस्थयणे भूइंगपदुमवाइ सरवेणं दिव्याइलागमले
गाइ भुजमाणो विहरति च नातणा स्त्रीसकस्य देविंदस्स देवरण्णो आसणं चलति
तए णं से सक्के ओहिं पउंजति पासइ रत्ना भद्दिं पउत्तिरन्ना भगवंतिं च गरंत्तदि
णा आलोयति रत्ना दट्ठु हट्ठतुट्ठचित्ते आ णंदिए णंदिए पीतिमणे परमसोमणसिए॥ इसिस
वसविसप्पमाणहियए धाराहयणीवा सुरहिकुसुम॥
इ यदा इ इ विस्मयमापन्ने या
थाः क्षोभगवात् जात इति भूइंलाषवत् यथा स्वामन्त्रयन्मया भगवान्नालोकित इति एवं विधं चित्तं यस्य स तथा
र आनंदितः हर्षमागतः नंदितः समृद्धिमुपागतः प्रीतिर्मनसि यस्य स प्रीतिमनाः भगवति बहुमानपरायणो मा
नाइतिभावः ततः क्रमेण बहुमानोत्कर्षवशात् परमसौमनस्यं प्राप्त इति शेषः तन्मनसा यस्य सुमनाः तस्य भावः सौ
मनस्यं परमं च तत्सौमनस्यं च परमसौमनस्यं तत् संजातमस्येति परमसौमनस्यितः अत एवाह हर्षवशविसर्पद्धृदयः हर्षवशेन
विसर्पद्धिकारयायिहृदयं यस्य स हर्षवशविसर्पद्धृदयः धाराहतनीपस्य कदंबकुसुमनीपस्य सुरभिकु
सुमं तदिव ३४२

कंदुमालइ अति ऊलकितः एतदेवकमविश्रुति उच्छितरोमकूपविश्रमिश्रुति विकसितानि प्रफुल्लानि वरणोरुन्नतमानो
दाङ्कुर्यानि वरकमलवदानने नयने वदनं यस्य स तथा पचलिअत्ति प्रचलितानि भगवद्दर्शनोत्सित्ति हर्षातिरेकसंभ्रमा
त्तिरंकात् कंपितानि वराणि प्रधानानि कटकानि हस्ताभरणानि तुटिताश्च बाहुरक्षकाः केयूराणि चांगदानि बाहुमूलभूषा
णानि मुकुटं च मौलिश्च पत्रं कुंडले च कर्णाभरणे यस्य स तथा हारेण विराजमानेन रचितं शोभितं वक्षो यस्य स तथा त
तः कर्मधारयः पालंबमि पालंबो झुंबनकं मुक्तामयं प्रलंबमानं यो लंबमानयो लंबदोलायमानं यत् भूषणमाभरणं तद्धारयतीति यः सं
भ्रमस संभ्रमं हर्षवशादेव विवर्द्धितक्रियाया बहुमानसर्षिकाषदृष्टिः भंसं भ्रमेन सहयथा स्यात्तथा विधिक्रियावि
वंडुमालइ अतएवितरोमकूवे विअसिअ वरकमलवयणनयणे पयलिअवरकडगडुडिअकेउ
रमउडकुंडलहारविरायंतरइअवच्छे पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरिअं
चवलं सुरिंदे सीहासणाउ अब्भुट्ठेति पायपीढाओ पच्चोरुहति पच्चोरुहिता वेरुलिअवरिट्ठरिट्ठअंजणनिउणोवियमिसिमि
सिंतमणिरयणमंडिआउ पाउआउ ओमुयइ ओमुइत्ता एगसाडिअं उत्तरासंगं करेइ करित्ता॥
सोषणं परितं चा चंचपलंसमं भ्रमवशादेव व्याकमन्त्र यथा स्यात् तुरंकमिंबासनादभ्युत्तिष्ठति अभ्युत्थाय च वैडूर्यअत्ति वि
दुर्येण मध्यवर्तिना वरिष्ठप्रधाने रिष्टांजनैरत्नविशेषोपयोगमेनत्वनिपुणेन कुशलेन शिल्पिना उपचिअत्ति परिकर्मित अत
एव मिसिमिसिंतत्ति विकचविकायमानेमणिरिश्वुंरक्तानादिभिः रत्नैश्चकर्केतनादिभिः मंडिते ये तेन तथा ततः पदव्यंत्येत्यस्य क
र्मधारयः एवंविधेपादुके मुंचतिमुक्त्वा च एगसाडिअंति एकशाटिकमस्यूतैकशाटकमयमुत्तरासंगंकरोति।
तस्य च अंजलितः अंजलिकरणतो मुकुलितो मुकुला हस्तास्तयो कृतो येन स तथा तीर्थकरस्याभिमुखः सप्तपदान्यनुगच्छति

कं० १२।

अवगमय्य वामं जाणुं अंचेइ त्ति आकुंचयति उत्पाटयति दाहिणं जाणुं धरणीतले निहट्टु त्ति निवेश्येत्यर्थः त्रिः कृत्वस्त्रीन् वारान् मूर्द्धानम्
मस्तकं धरणीतले निपातयति लगयतीत्यर्थः निपात्य ईषत् प्रत्युन्नमयति उन्नतं करोति प्रत्युन्नमय्य कटकत्रुटिता
स्तंभितौ तु भुजौ संहरति संकोचयति संहृत्य करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तके अंजलिं कृत्वा एवमवादीत् नमोत्थु णं ति
दि नमो त्ति निसर्वत्र संबध्यते सर्वत्र णंकारो वाक्यालंकारे चतुर्थ्यर्थे च षष्ठी प्राकृतत्वात् नमोऽर्हद्भ्यः आदिहेतां सज्ञामि
त्यर्हंतस्तेभ्यो नम इति बहुवचनमद्वैतोच्छेदेन बहुत्वख्यापनार्थं तथा कर्मारिहननात् अरिहंताणं रुहजन्मनीति धातोः कर्म
बीजाभावेन पुनरनुत्पादात् अरुहंताणमिति पाठः। पूजामर्हंतीत्यर्हंतः तेषां नामाद्यनेकनमस्कार्यविशेषे

वामं जाणुं अंचेइ दाहिणं जाणुं धरणि। तलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ
२त्ता ईसिं पच्चुन्नमइ २त्ता कडगतुडि॥ अथंभियाओ भुयाओ साहरइ २त्ता करयलपरिग्गहि
अं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं व॥ यासी नमोत्थु णं अरहंताणं भगवंताणं आदिगराणं॥

रताः वाऽर्हंतः एवं नमस्कृत्य भगवंताणमिति भगोऽर्क१ ज्ञान२ माहात्म्य३ यशो४ वैराग्य५ मुक्ति६ रूप७ वी
र्य८ प्रयत्ने९ च्छा१० श्री११ धर्मै१२ श्वर्य१३ योनिषु१४ इत्यर्कयोनिवर्जद्वादशार्थभगवंतस्तेभ्यः तत्र यशस्वी शाश्वतवैरिणा
महिमसुरादीनां वेलापराभवनात् १ वैराग्यवान् यदा मसत्वं राज्ययानाद्योपवृज्य यत्र तत्र रतिर्नाम विरक्तचित्तत्व
ऽपि ते इत्युक्तेः वीर्यवान् अपरिमितबलत्वात् प्रयत्नस्तपः कर्मोद्यमात् इच्छावान् तत्रतारिहित धार्मिक आश्रव
स्त्रितादतिशयरूपाद् ऐश्वर्यमनक्षेन्द्रादिदेवकोटिसेव्यत्वेन ज्ञानवमाहात्म्ये चुक्ति१ रूप११ धर्म१२ श्च्यवच्चेयता॥
नामेव आदिगराणमित्यादि आदिकरेभ्यः श्रुतधर्मस्यार्थापेक्षया नित्यत्वेऽपि शब्दापेक्षया स्वस्वतीर्थादिकरणात् २४२

तीर्थकरस्यार्थं संघस्य आद्यगणधरो वा तत्करणात् स्वयंसंबुद्धेभ्यः स्वयमेव परोपदेशं विनैव सम्यक्तत्त्वावबोधात् अना
तथैवं यतः पुरुषोत्तमेभ्यः भगवंतः संसारेऽपि वसंतः संतः सदा परार्थकृतो गौणीकृतस्वार्था उचितक्रियायाः नाश्रदैन्याः कृतज्ञ
ादवत्कमलामाहिनो गंभीराशया इत्यादि गुणगणान्वितत्वात् उत्तमत्वपेवापमात्रपेणाः पुरुषसिंहेभ्यः पुरुषाः सत्त्वाः सिं
हा इव कर्मारि प्रति शूरत्वात् परीषहेभ्यो व्यावृतत्वात् उपसर्गेभ्यो निर्भयत्वात् पुरुषसिंहास्तेभ्यः पुरुषवरपुंडरीकेभ्यः पुं
डरीकाणि च धवलकमलानि वराणि च तानि पुंडरीकाणि च वरपुंडरीकाणि पुरुषा वरपुंडरीकाणीव पुरुषवरपुंडरीका
णि ते भ्यो धवलकमलसदृशा भगवंतः कर्म पंकसंभूता अपि दिव्यभोगजलेन वर्द्धिता अपि तदुभयत्यागान्नसाधिव
रसामिर्य एव नरामरसेव्याः पुंडरीकवद् पि निधवलतावामापांसदाऽत्युत्तमलरहिततया दिनि एवं पुरुषवरगंध

तित्थयराणं सयंसंबुद्धाणं पुरिसुत्त माणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरीआणं पुरिसवरगंधह
त्थीणं लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोग हिआणं लोगपई दलिसईतिमारिउर्तिद एवं वकादिदूरगजा

त्तिस्तगवहिकारपवतंगात नवामाउदषाणामे वोत्तमाः किंउसकलजीवलोकस्यापानमाह लोकोत्तमेभ्यो लोकस्य
तथ्यसंयानस्योत्तमाश्रुत्सिंबादतिशायोपेतत्वात् लोकोत्तमत्वमेवाद लोकनाथेभ्यः लोकस्य भव्यलोकस्य नाथा योगक्षेमकारि
णः तत्र सम्यग्दर्शनादेर्लंबकत्वादयोगकारित्वं तस्यैव च पालनरूपत्वाद उपद्रवानावापादनेन पालकत्वात् क्षेमकारित्वमिः
तितेभ्यः नाथिकं वनावबं कथमित्याह लोकहितेभ्यो लोकस्य कैन्द्रियादिप्राणिगणस्य पंचास्तिकायात्मकस्य वात्रक्षणप्रकर्षोप
देशेन सम्यक्प्ररूपणातश्च हिताश्च तत्कृत्त्वस्तयेभ्यः नायवं व वशानांत्रप्रापशिनवेतप्रदापनेनस्यादित्याह लोकप्रदीपे
भ्यः लोकस्य देशनायोग्यस्य विशिष्टतिर्यग्नरामररूपस्योपदेशांशुभिर्मिथ्यात्वध्वांतविध्वंसनेन पदार्थसार्थप्रकटप्रकाशक
त्वात्प्रदीपा इव प्रदीपास्तेभ्यः

३०म्हा२

लोकप्रद्योतकः प्रद्योतकारित्वाल्लोकस्यालोकालोकरूपस्य समस्तवस्तुस्तोमस्य केवलालोकपूर्वकप्रवचनप्रदीपेन उत्प
वर्त्तनेन प्रद्योतप्रकाशकर्तृभ्यस्तेभ्यः यद्वा लोकस्योत्कृष्टमतेर्गणधरादिभव्यसत्त्वस्य प्रद्योतं विशिष्टज्ञानशक्तिं तत्करणाद्
द्वादशाङ्गीविरचनाक्षमेयाऽऽऽर्वतातिलोकप्रद्योतकरास्तेभ्यः अनयोश्च सर्वोत्कृष्टयोर्द्वयोर्विशेषणयोरिह इष्टः लोकस्ततो लेदह
ति अभयदयेभ्यः भयवर्जनाद्दयन्ते इत्यभयदाः सप्तभयस्थानानि चेमानि इहलोकपरलोकादानाकस्मादाजी
विकमरणश्लोकभेदेन लोकाः अभयदाः जिनेन्द्राः दिशिदिशं तत्र तत्र अवस्थानात्ते कोपसर्गकारिष्वपि अभयं ददति तेऽ
तः अभयाः सर्वप्राणिनां सर्वप्राणभयन्ति दयालुत्वात् । तीर्थकरास्तेभ्यः अथवा यथाऽनर्थस्यागमकारिणोऽमात्यस्याऽप्यभयदाः अ
पीत्यादि चक्षुर्दयेभ्यः चक्षुरिव चक्षुः श्रुतं । श्रुतार्थविज्ञानोपदर्शकत्वात् श्रुतज्ञानं यदाह अथवा स्वस्यावश्यचावबो

वाणं लोगपज्जोअगराणं अभयदयाणं चक्खुदयाणं मग्गदयाणं सरणदयाणं।

धर्मिवध्वं विशिष्टश्रात्मधर्मः श्रुताविधानस्य रचकुभतं त्रयतं तत्त्वदर्शनायोग्याचक्षुर्दयेते इति चक्षुर्दयास्तेभ्यः य
थाहि किल लोके कान्तारगतानां चोरैर्चक्षुर्बद्ध्वा॥ विलुप्तधनानां जनानां कश्चित् चक्षुर्ददाति चेष्टितमार्गप्रदर्शनेनोपकारोऽस्य
स्त्वेवमेतेऽपि भगवन्तः संसारकान्तारान्तर्गतानां भवाजनानां चक्षुर्बाधकरागादिभिश्चोरैर्विलुप्तधर्मधनानां श्रुतचक्षुर्द
यान्निर्वाणमार्गं प्रापयन्तेत्युपकारिणोत एवमेते इति दर्शयन्नाह मार्गदयेभ्यो मार्गः सम्यग्दर्शनादिकमुक्तिपथं दयन्ते इति मार्ग
दयास्तेभ्यः जीवा हि भगवत्प्रसादेनैव मार्गोऽविशिष्टगुणस्थानावाप्तिरूपः स्वरसवाहीक्षयोपशमविशेषः स दयन्त इति अथ यथा चक्षु
रुद्घाट्य दर्शयित्वा च मार्गं तान्निरुपद्रवान्स्यात्प्राप्य तत्परमोपकारी स्यादेवमेते तथेत्याह शरणदायेभ्यः शरणं त्राणं ना
नाविधोपद्रवोपद्रुतानां रक्षास्थानं निर्वाणरूपं ददते इति शरणदयास्तेभ्यः यथाहि लोके चक्षुरादिदाता इ॥

२५४

स्थानं जीवितं ददत्यभिधीयात्तनक्षेत्रे पीत्यादि जीवदयेभ्यो जीवनं जीवो भावप्राणधारणममरणं ददते इति यद्वा जीवेषु
दया येषामिति जीवदयास्तेभ्यः बोधिदयेभ्यो बोधिः जिनप्रणीतधर्मप्राप्तिः तां ददते इति बोधिदयास्तेभ्यः अनेन चामु
विशेषणकदम्बकेन भगवतां धर्मप्रधानतया संपन्नमिति तदेवाह धर्मदयेभ्यः धर्मं देशसर्वचारित्ररूपं ददते इति धर्मदया
स्तेभ्यः यथा च धर्मदयत्वं तथाह धर्मदेशकेभ्यः धर्मं यथोक्तप्रकारं यथा भव्यसत्त्वापेक्षया देशनानां देशयन्तीति धर्मदेशकास्तेभ्यः
धर्मदेशकत्वं चैतेषां धर्मस्वामित्वे सति न तु नरेश्वर इति दर्शयन्नाह धर्मनायकेभ्यः धर्मस्य क्षायिकज्ञानादेर्दर्शकाः नाय
कत्वं च फलप्रकर्षपरिभोगाच्च नायकास्तेभ्यः धर्मसार
थिभ्यो धर्मरथस्य सारथय इव यथा च किल सारथी रथं रथिकं च स्थापयत्स
म्यक्प्रवर्त्तयति रक्षति च एवं भगवन्तोऽपि संयमा
त्मप्रवचनस्याङ्गानां चारित्रधर्माङ्गानां रक्षोपदेशदानादिना धर्मसंर

जीवदयाणं बोहिदयाणं धम्मदयाणं ध
म्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउ
रंतचक्कवट्टी

क्षयस्फुरितिधर्मवरचातुरंतचक्रवर्त्तिभ्यः त्रयः
समुद्राश्चतुर्थो हिमवानिति चत्वारः क्षितेरन्तास्तेषु स्व
त्वया स्वाधिनितवातुरन्तास्तेषु भवाचक्रवर्त्तिनस्ते चातुरं
तचक्रवर्त्तिनः धर्मेषु वराः श्रेष्ठास्तेषु चातुरन्तचक्रवर्त्तिन इव धर्मवरचा
तुरन्तचक्रवर्त्तिनः यथाहि पृथिव्यां शेषराजातिशायिनश्चातुरन्तचक्रवर्त्तिनस्तथैवं भगवन्तोऽपि धर्मवरेषु शेषप्रणेतृष्वति
शयाः श्रेष्ठा इति तेभ्यः यद्वा स एव त्रिधा धर्मश्चतुरनारकादिगतिनिकरणाच्चातुरन्तं तेन मिथ्यावादिविभेदकत्वाच्च
क्रेण वरचक्रं च त्रिलोकस्यान्तेन यातेभ्यः दीपोत्राणमित्यादि अत्र च समुद्रमध्ये सुवचनं च दीपश्च योगो नहि दीपाः समस्तार्थप्रकाशकत्वा द
पदवत् भवसंसारसागरान्तर्वर्तिप्राणिगणस्याश्वासहेतुत्वाद्दीप इव दीपस्तथा अनर्थप्रतिहनहेतुत्वात्त्राणमर्थसम्पादनहेतुत्वाच्च
शरणं गम्यन्ते सुखिताः सुखिता आश्रयन्त इति गतिः प्रतिष्ठन्त्यस्मिन्निति प्रतिष्ठा संसारगर्ते पततां प्राणिगणस्याधार इति तेभ्यो दीपो
स्य इत्यादि

ॐ॥१॥ अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरेभ्यः। अप्रतिहते केवलत्वात् अविसंवादके क्षायिके ज्ञानदर्शने विशेषसामान्यावबोधरूपे धरन्तीति तेभ्यः
ईदृशज्ञानदर्शनधारित्वेऽपि छद्मावरणभावात् संभवत्यत आह वियट्टछउमाणं व्यावृत्तं छद्म घातिकर्माणि संसारो वा येभ्य इति तेभ्यः
नष्टत्वं च रागादिजयादित्याह जिणेभ्यो रागादिजेतृभ्यो रागादिजयश्च तज्ज्ञायोपायज्ञानपूर्वकमित्यत आह जाणयाणं ज्ञायकेभ्यो
ज्ञानेनेति ज्ञायकास्तेभ्यः स्वयं परानपि च रागादीन् सदुपदेशदानादिना जापयन्तीति जापकास्तेभ्यः अन्नवतीर्णे
भवार्णवं ज्ञानादिपोतेन तीर्णा इति तीर्णास्तेभ्यः अन्यानपि तारयन्तीति तारकास्तेभ्यः अज्ञाननिद्राप्रसुप्ते जगति स्वसंविदितज्ञानेन जीवादितत्त्वं बुद्धवन्त
इति बुद्धास्तेभ्यः अन्यानपि बोधयन्तीति बोधकास्तेभ्यः बाह्याभ्यन्तरपरिग्रहबन्धनात् कर्मबन्धनाद्वा मुक्ता इति तेभ्यः आ

अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं वियट्टछउमाणं जिणाणं जावयाणं तिन्नाणं तारयाणं बुद्धाणं
बोहयाणं मुत्ताणं मोअगाणं सव्वन्नूणं सव्वदरिसीणं सिवमयलमरुअमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरावित्तिसिद्धिगइ नामधेयं

त्मानमपि तद्वदेव मोचयन्तीति मोचकास्तेभ्यः एवमनिविशेषणानि सर्वावस्थामाश्रित्योक्तानि अथ मुक्ता-
वस्थामाश्रित्योच्यन्ते सर्वज्ञेभ्यो जीवस्वभावात्सर्वं वस्तुजातं प्रधानविशेषं गौणसामान्यं च केवलज्ञानेन जानन्तीति
सर्वज्ञास्तेभ्यः सामान्यप्रधानं गौणविशेषं च सर्वं केवलदर्शनेन पश्यन्तीति सर्वदर्शिनस्तेभ्यः अथ मंसर्वज्ञस्य इति विशेषणं
च केवलिनामाद्यसमये ज्ञानं द्वितीयसमये च दर्शनमिति भिन्नकालत्वं च उपयोगस्यापि वस्तुविषयी कर्तव्यस्तुनिरपेक्षमेव केवलिनां
उपयोगानां उपलंभसापेक्षं निरपेक्षं वा क्रमोऽपि च ममं दर्शनं पश्चाद् ज्ञानमिति प्रसंगात् बोध्यमिति शिवमयलेत्यादि शिवं निरुपद्र-
वं अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनाभावात् अरुजं व्याधिवेदनाभावात् अनंतं अनंतार्थविषयज्ञानमयत्वात् अक्षयं अनाशं ३४५
साद्यनंतत्वात् अक्षतं वा परिपूर्णत्वात् अव्याबाधं परेषां पीडाकारित्वाभावात् अपुनरावृत्ति पुनर्भवेऽवतरणाभावात् सिद्धिर्लोकान्तक्षे-
त्ररूपा या गतिः सैव नामधेयम

ईदृशस्थानं व्यवहारनयात् सिद्धिक्षेत्रं निश्चयात्तु यथावस्थितसामान्यस्वरूपं सम्यग् अशेषकर्मविच्युतेः प्राप्ताः संप्राप्तास्तेभ्यः जीवस्वरूप-
विशेषणपरीमाणेन उपचारात् लोकाग्रक्षेत्रं ग्राह्यं न तु ... मध्यव्यापित्वात् तेन मोऽजिनेभ्य इत्युक्तं एवं सर्वान् समाप्तौ ला-
वार्द्रताप्रत्यासत्त्या नमोत्थु णं भगवतो ... जिनस्तुतिसमापने नमोत्थु णं भगवतो तित्थगरस्स आदिगरस्स जाव संपाविउकामस्स ति यावा-
त्करणात् इत्यादि सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणमित्यतः ... यद्यपि भगवतः सर्वत्र निःस्पृहत्वात् सिद्धिगतौ कामना-
भिलाषोऽपि न स्तु रूपवेशमात्रं प्राप्तुकाम इव तस्या ग्रामस्यैत्यर्थः अथ भगवतः स्वस्य चातिशयज्ञानवत्त्वं सविनयं वात्मनो

वीरं संपत्ताणं नमो जिणाणं जियभयाणं नमोत्थु णं समण-
स्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स चरमतित्थगरस्स पुव्वतित्थगरनिद्दिट्ठस्स जाव संपाविउकामस्स वंदामि णं भ-
गवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं तिकट्टु वंदति नमंसति २ सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे
सन्निसन्ने तते णं तस्स देविंदस्स देवरन्नो अयमेयारूवे जाव संकप्पे समुप्पज्जित्था नो खलु एयं भू-
यं भव्वं भविस्सं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा दरिद्दकुलेसु वा किवणकुलेसु
गराणं उस्सप्पिणीमहिमं करेंति ... णं भगवंते ... ओसप्पिणीमहिमं करेंति ...

वंदनं दर्शयति वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए ... धर्मदेवलोके गतोऽहं ... तथाप्येतत् ... दिशि
स्थितं पश्यति ... इहगतं ... तत्र गतं ... मामिति ... नमस्यति कायेन मनसा वचसा च नमस्यति
सिंहासने वरे ... पूर्वाभिमुखः संनिषण्णः ततः तस्य देवेन्द्रस्य देवराजस्यायमेतद्रूपो ... स्वरू-
पो यावत्संकल्पः समुदपद्यत यावत्करणात् आध्यात्मिकश्चिन्तितः प्रार्थितो मनोगतः संकल्पः ... उत्पन्न ...
जातः ... ... अथवा ...
नानाविधानां ... मित्यादि ...

... MORIAL ...

संप्रेष्यासमवायादि हरिणेगमेसिं इत्यादि ततः शक्रः समादेशमिच्छतीति हरिणैगमेषी देवं हरिणैगमेषिनामानं दे
वं पदात्यनीकाधिपतिं शब्दयति आकारयति शब्दयित्वा च एवं वक्ष्यमाणमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय क्षिप्रमे
वेत्यादि क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय सुधर्मायां सभायां मेघौघरसितगम्भीरमधुरतरशब्दां मेघौघरसितं गर्जितं तद्वद् गम्भीरशब्दा
गम्भीरो मधुरतरश्चातिमधुरः शब्दो यस्याः सा तथा तां योजनपरिमण्डलां योजनप्रमाणपरिमण्डलां सुघोषां सुघोषाना
म्नीं सुस्वरां शोभनस्वरां घण्टां त्रीन् वारान् उल्लालयन् ताडयन् महता महता शब्देनोद्घोषयन् एवं मा वादीरिति आर्षत्वादयनस्य

हरिणेगमेसिं पायत्ताणीयाहिवइं देवं सद्द २ावेइ २त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया सभाए सुहम्माए
सभाए मेघोघरसियगंभीरमहुरयरसद्द २ यरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुघोसं सूसरं घंटं तिक्खुत्तो उल्लाले
माणे २ महया महया सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयासी आणवेइ णं भो सक्के देविंदे देवराया गच्छइ णं भो स
क्के देविंदे देवराया जंबुद्दीवे २ भगवओ तित्थयरस्स जम्मणमहिमं करित्तए तं तुब्भेवि णं देवाणुप्पिया सव्विड्ढी
ए सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वायरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वउप्पीलिं

पंचपर्यवसानात्तेनैवं तद् यथा सर्वेषां सुराणामुद्देशादेवं कथयत कथमित्याह आज्ञापयति शक्रो देवेन्द्रो देवराजः या
याति शक्रो देवेन्द्रो देवराजो जम्बूद्वीपे २ भगवतस्तीर्थकरस्य जन्ममहिमानं कर्तुं तत्तस्मात् यूयमपि देवानुप्रिया
सितप्राग्भवदेवानुप्रियाः सर्वपरिवारादिकया सर्वर्द्ध्या यथाशक्तिविस्फारितेन समस्तेन तेजसा सर्वबलेन समस्तहस्त्या
दिसैन्येन सर्वसमुदयेन स्वस्वनियोगादिसमस्तपरिवारेण सर्वादरेण समस्तया यथाशक्तिबलेनेन सर्वविभूत्या समस्त
संपत्त्यैव क्रियमाणादिवासरनादिसंपदा सर्वविभूषया यथाशक्तिस्फारोदारशृङ्गारकरणेन सर्वसंभ्रमेण सर्वोत्कृष्टसं
भ्रमोनामे दस्तनायकविषयबहुमानस्ता

पंचपरा स्वनायकोपदिष्टकार्यसंपादनाय यावच्छक्तिचरितचरितप्रहृष्टाः सव्वनाडएहिं इत्यादि प्राग्वत् यावत् रवेणा
र्णियावन्नवरणात् सर्वदर्पाद्धुईएहं नादिहरवं निजगनिजनिजकक्षालीयाः परिवारास्तत्संपरिवृताः सस्वस्वपरिवारपरिवृ
ता परिवृताः स्वानि २ यानादि स्वकानि यानवाहनविमानानि प्रत्यारूढाः सन्तः अकालपरिहीनमेव अकालस्य परिहानं विलं
बो यत्र प्रादुर्भवने तदकालपरिहीनं क्रियाविशेषणमेतत् शक्रस्य यावदंतिके समीपं प्रादुर्भवत समागच्छत यावत्करणा

सव्वणाडएहिं सव्वावरोहेहिं सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वदिव्वतुडियसद्दसन्निणाएणं महया
इड्ढीए जाव रवेणं णियगपरिआलसंपरिवुडा सयाइं २ जाणविमाणवाहणाइं दुरूढा समाणा
अकालपरिहीणं चेव सक्कस्स जाव अंतियं पाउब्भवह तए णं से हरिणेगमेसी देवे पाय
त्ताणियाहिवई सक्केणं देविंदेणं देवरन्ना एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ जाव एवं देवोत्ति आ
णाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ २त्ता सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २
त्ता जेणेव सभाए सुहम्माए मेघोघरसियगंभीरमहुरयरसद्दा जोयणपरिमंडला सुघोसा घंटा तेणे
व उवागच्छइ २ त्ता तं मेघोघरसियगंभीरमहुरयरसद्दं जाव तिक्खुत्तो उल्लालेइ ब ततणं तीर्थ॥

तदिति रवेणेत्यादि इदं च ततः णमित्यादि ततः शक्राज्ञानन्तरं स हरिणैगमेषी देवः पदात्यनीकाधिपतिः शक्रेण देवेन्द्रे
ण देवराजेनैवमुक्तः सन् हृष्टतुष्ट यावद्देवेऽ देवस्याज्ञया आदेशस्य विनयेन वचनं प्रतिशृणोति यावत्करणात् कर
तलपरिगृहीतमित्यादि द्रष्टव्यं प्रतिशृणुत्य शक्रस्यान्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति निष्क्रम्य यत्रैव सुधर्मायां सभायां मेघौघर
सितगंभीरमधुरशब्दा योजनपरिमण्डला सुघोषा घंटा तत्रैवोपागच्छति उपागम्य तां मेघौघरसितां घंटां त्रीन् वारान् उल्लालय
त्ताडयति च

[illegible]

तए णमित्यादि ततस्तदनंतरं तस्यां नादितायां सत्यां सौधर्मकल्पे अन्येष्वेकोनेषु समस्पर्द्धैर्हेतीया तेनान्येषु एकोनद्वात्रिंश-
ल्लक्षविमानेषु अन्यान्येकोनानि द्वात्रिंशद्घंटालक्षाणि यमकसमकं समकाले कणकणारवमिति अनुकरणवचनः
मिदं तेन कणकणारावरूपं शब्दं कर्तुं प्रवृत्तान्यभवन् । तए णमित्यादि ततः सौधर्मः कल्पः प्रासादविमाननिष्कुट-
प्रदेशेषु आपतिताः शब्दाः शब्दवर्गणापुद्गलास्तेभ्यः समुच्छलिता नित्यानि घंटाप्रतिश्रुतानां घंटाप्रतिध्वनीनां शतसह-

मेघोघरसिअ तए णं तीए मेघोघरसिअगंभीरमहुरसद्दाए जोअणपरिमंडलाए सुघोसाए घंटाए तिक्खु-
त्तो उल्लालिआए समाणीए सोहम्मे कप्पे अण्णेहिं एगूणेहिं बत्तीसाए विमाणावाससयसहस्से-
हिं अण्णाइं एगूणाइं बत्तीसं घंटासयसहस्साइं जमगसमगं कणकणारवं काउं पयत्ताइं
पि होत्था । तए णं सोहम्मे कप्पे पासायविमाणणिक्खुडावडिअसद्दघंटापडिंसुआ-
सयसहस्ससंकुले जाए आवि होत्था । तए णं तेसिं सोहम्मकप्पवासीणं बहूणं
वेमाणिआणं देवाण य देवीण य ॥

स्राणि तैः संकुलितापि व्याप्तोऽपि जातोऽभूत् अयं भा-
वः घंटायां महता प्रयत्नेन हरिनैगमेषिणा ताडितायां ये विनिर्गताः शब्दपुद्गलास्तत्प्रतिघातवशात् सर्वासु दिक्षु
विदिक्षु च दिव्यानुभावतः समुच्छलितैः प्रतिशब्दैः सकलोऽपि सौधर्मः कल्पोऽसंख्येययोजनकोटाकोटीप्रमाणो-
ऽपि बधिरितवत् जायत इति एतेन यादृशास्यां योजनस्यांशमात्रतः शब्दः प्रेरणादौ न प्रवर्त्तते ततः कथं सर्वत्र घंटा-
शब्दस्य स्फूर्तिरित्याशंकापि परास्ता सर्वत्र दिव्यानुभावतः प्रतिशब्दोच्छलनाद्यथोक्तदोषासंभवात् । तए ण-
मित्यादि ततस्तेषामिति प्राग्वत् तेषां सौधर्मकल्पवासिनां बहूनां वैमानिकानां देवानां देवीनां च [illegible]नामित्यादि ३४७

एगंतेत्ति एकांतेन सर्वात्मना रतौ रमणे प्रसक्ता एकांतरतिप्रसक्ताः यद्वा एकांते कामकेलियोग्ये रहआदौ रतौ प्रसक्ताः
रणे वा प्रसक्ताः अत एव नित्यप्रमत्ताः सदा विषयसुखेषु मूर्च्छिता अध्युपपन्नाः ततो विशेषणकर्मधारयः तेषामेकांतर-
तिप्रसक्तनित्यप्रमत्तविषयसुखमूर्च्छितानां सुस्वरघंटारसितस्य यः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च प्रतिशब्दोच्छलनेन विपुल-
ः सकलदेवलोकव्यापित्वाद्विस्तारी बोलः कोलाहलः तेन त्वरितं शीघ्रं चपलमाकुलं यथा स्यात्तथा प्रतिबोधने
कृते सति घोसणत्ति कौतूहलाद् घोषणायां विधास्यमानायां घोषणकुतूहलेन दत्तौ कर्णौ येषां ते घोषणकुतूहलदत्तकर्णाः तथा
एकाग्रं घोषणश्रवणैकविषयं चित्तं येषां ते एका-ग्रचित्ताः अत एवोपयुक्तमानसाः ततः कर्मधारयः तेषां घोष-

एगंतरतिपसत्तणिच्चपमत्तविसयसुहमुच्छि-आणं सूसरघंटारसिअविउलबोलतुरिअचवलपडिबोह-
णे कए समाणे घोसणकोउहलदिण्णक-ण्ण-एगग्गचित्तउवउत्तमाणसाणं से पायत्ताणीआहिवई दे-
वे तंसि घंटारवंसि णिसंतपडिसंतंसि समा-णं-सि तत्थ २ तहिं २ देसे महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं व-
यासी हंदि सुणंतु भवंतो बहवे सोहम्मकप्पवा-सी देवा देवीओ अ सोहम्मकप्पवइणो इणमो वयणं हिअसु-

णाकुतूहलदत्तकर्णैकाग्रचित्तोपयुक्तमानसानां सपदात्यनीकाधिपतिर्देवः तस्मिन् घंटारवे निशांतप्रतिशांते सति तत्रा
निशांतोऽत्यंतं मंदीभूतः प्रतिशांतः सर्वात्मना शांतः तत्थ २ त्ति तत्र २ विमानेषु तहिं २ ति तत्र २ देशे यत्र क्रीडापरायणा दे-
वादयः सन्ति इति महता शब्देनोद्घोषयन् २ एवमवादीत् कथमित्याह हंदेत्यादि हंदेति हर्षे उक्तं च हंदे हर्षेऽनुकंपायां
दर्थे स्वस्वामिनो दिदृक्षात्तीर्थकरजन्ममहिमाकरणार्थप्रस्थानसमारंभाय शृण्वंतु भवंतो बहवः सौधर्मकल्पवासिनो देवा दे-
व्यश्च सौधर्मकल्पपतेः इणमोत्ति इदं उक्तं इति वाक्यालंकारे चार्थस्यैवं वचनं किंभूतं हितसुखार्थं हितार्थं सुखार्थं च

ऊद्धारा

र्थी तत्र द्विके जन्मान्तरेपि कल्याणावहं तथाविधं कुशलं सुखं च तस्मिन्नेव सावनिरूपद्रवता किं तद्वचनमित्याह आगमि
ष्यामायति लोकद्वये प्रियाः शक्र इति तद्वचनामृतमेव किमुक्तमित्याह श्रुतिश्रेयात्तत्र वदन्निपर्यन्तं च तातगामित्यादि
ततोऽसौ सौधर्मकल्पवासिनो देवादेवस्य एतमर्थं दशितेनागामि छिणानंतरोक्तं श्रुत्वा निशम्य दत्तवृत्तेत्यादि भगवन् अप्ये
गम श्रुतिश्रुतिः संभावने एककाः केवलवेदनमतिवादनं प्रशस्तकायवाङ्मनःप्रवृत्तिरूपं तत्प्रत्ययं तदस्मात् लिंगवा
नः कर्तव्यमित्येवंनिमित्तं एवमित्यनेनैवप्रकारेण अप्येककाः सज्जनप्रत्ययं सज्जनं गन्धमाल्यादिना समभ्यर्चनं सत्कारं

कृत्वा श्रावणं वरणं लोमश्कै तं देवश्रुतिश्रेयात्तु। श्रवद च तातगान्तदेवायदेवात्तत्र एष मत्सराश्चाहतदृष्ठ
आवदिश्रयात्रमेगतश्चावंदनेनविद्धो॥ प वंसश्रुणावविश्वं सत्कारसम्मानं समानोद्धृत्य अप्ये
सद्धर्मवचनमत्रवत्नमानो अप्येश्रु स म त्तुवन्नमानाश्रप्येकाश्चमेश्चं एवमादिविदर्क्षुभावयो।
तत्र संवृति च तातगानसंकोदविदिदव रा या तेवद्वे वेमानि देवदेवातत्रश्रकालपरिद्धांगां वेवश्रु
तिश्रेयात्तत्रवमानोपासतिरत्ना॥

तादि अप्येककाः सत्कारप्रत्ययं सत्कारं स्तुत्वादि निर्गुणोत्तरतिकरः
अप्येककाः सम्मानप्रत्ययं सम्मानो मानसः प्रीतिविशेषः अप्येककाः दर्शनप्रत्ययं भगवद्दर्शनकरणार्थं अप्येककाः
उत्तरदलनिमित्तं काइशो भगवानयं शक्रोपि सजयतीति कौतुकनिमित्तमित्यर्थः अप्येककाः शक्रस्य वचनमाज्ञामनुव
र्तमानाः अप्येककाश्चन्योऽन्यमनुवर्त्तमानाः अप्ये ककाजीतामतत्कल्पएककएवमादि इत्यादिनिमित्तमितिकर्त्त
व्यतामनुवर्त्तेति यावत्करणात्समविश्य इत्यत्र दिसंग्रहः च तातगामित्यादि ततः स शक्रो बहुतदेवान्वि
वीक्ष्य सकालपरिज्ञानादेवकालविलंबीत रवेति वश्रुतिकं प्रादुर्भवितः पश्यति स्म इत्यादि।

इत्यादि भगवन् पालकनाम्ना आदियोगिकं देवं शब्दयति शब्दयित्वा चैवमवादीत् किमित्याह क्षिप्रमेव त्वमादि कि
शमेव नानादेवात्तप्रिया दिव्यं यानविमानं विकुर्व्व त्वेति संबंधः किं लक्षणं यानविमानमित्याह अनेकगतिं अनेकभक्ति
शतसन्निविष्टं लीलया स्थिताः सालभंजिकायत्रेति ईहामृगेत्यादि भगवन् स्वंत्तुगायति स्मेतो दतयार्ना लोपविवर्जि
तावद्रुरत्नमय्या वेदिकया परिगतेसयदतिराम विद्याधरमिथुनयोर्यमलतुगलं समायेणाकंदंदं तथैव
वचसंवरिश्चुतदषप्रतिमाद्यरूपं तितत्तुकं तदिव अधिति अर्धिचो किरणाना सहस्रैमालिनायं परिवारणाय

दथ पालयंगाम अतितुरिश्चं देवं सहा वेतिरत्ना एवं वयासा विद्यामवनोदवातुपिश्चा अणोगरं
समयमनिविठं लालठि अमालनंजिश्चा कलिश्चं ईहामिश्चुतमनतुरगणोरमगरविहगवालगश्चि
नसहसरवनमरंजं जश्वणलयपउ। मलयमत्रिविति स्वंतुगायवइरवेइआतिरामं विधाहरा
जमलजुअलजंतत्रेपिव अञ्चीसह स्समालिणीयं रूअगसहस्सकलिश्चं लिसमाणंलिसिसा
मानो चक्कुलोअणलेसंतुहफासं सस्सिरीअरूवं घंटावलिवलिअमहुरमणहरसरं सुहकंतदरि
सणिश्चं निउणोविश्चा॥

तथाभूतरूपकसदृशदलितं विसमाणं निरवमानं लिभिसमाणेति श्रुतिशाख्येतदाश्च
मानं चकुर्विचक्षुःकर्षे लोकतेदर्शनायशातिशयात्पिप्पलीवपत्रतनशा तुहनिसुवाः कोमलाःस्पर्शायिस्पतनशासश्च
का लिस्तपालियत्रततशा घंटावल्याः घंटा श्रेणो धीतवज्ञानवलितायाः कंपितायाःमधुराः श्रोत्रमानानिहिति स्वराःम
नोहराः स्वरोयत्रतत्तशा प्रासनवादिरोषणा स्पपरतियातः शुहकंतनिपुणं यथोदितवस्तुलक्षणोपतवा
त् कांतंकमनीयमतएवदर्शनीयं निउ णोविश्चत्ति निपुणाश्रियं तत्रविश्रन्तिस्वविताति॥

जं॰प्र॰॥२॥ मिसिमिसिंतमिव दीप्यमानानि मणिरत्नानि येषु तथा घंटिकाजालं तत्र परितः उयं घंटिकासमूहेन परिक्षिप्तमस्येति संख्यानं यो
जनसहस्रविस्तीर्णं योजनलक्षविस्तारं पंचयोजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन शीघ्रं त्वरितं जवनं वेगवत् निर्व्याघातं दिव्यं
दिव्यकं तत्ताद्दक्षं ध्वजयानविमानं यानविमानं वा यानरूपविमानं विकुर्वस्व विकुर्व्य च मम एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पय
सफलीकृत्य निवेदयेत्यर्थः ॥ तए णं से इत्यादि ततः स पालको देवः शक्रेण देवेन्द्रेण देवराजेनोक्तः सन् हृष्टतुष्टो या
वद्वैक्रियसमुद्घातेन समवहत्य तथैव करोति सर्वोक्तविशेषणविशिष्टं विमानं विकुर्व्य आज्ञां प्रत्यर्पयतीत्यर्थः ॥

मिसिमिसिंतमणिरयणघंटिआजालप रिक्खित्तं जोअणसयसहस्सविच्छिण्णं पंचजोअणसयमुव्
विद्धं सिग्घतुरिअजइणणिव्वाहिं दि व्वं जाणविमाणं विउव्वाहि २त्ता एअमाणत्तिअं पच्चप्पि
णाहि ॥ तए णं से पालयदेवे स क्केणं देविंदेणं देवरण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ
जाव वेउव्विअसमुग्घाएणं समोह णित्ता तहेव करेइ ॥ तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स
तिदिसिं तओ तिसोवाणपडिरूवगा वण्णओ ॥ तेसिं पडिरूवगाणं पुरतो पत्तेअं तोरणा वण्णओ जाव पडि
रूवे ॥ तस्स णं जाणविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे से ॥ अथ विमानवर्णनमाह तस्स णं

मित्यादि तस्य णमिति सर्वत्र दिव्यस्य यानविमानस्य तिदिसिंति त्रिदिशं सर्वे दक्षिणोत्तरपूर्वदिशः समाहृताः त्रिदिशं
तस्मिन् त्रिदिशि त्रीणि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तेषां वर्णको प्राग्वद्वक्तव्यः तेसिंति तेषां प्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं
तोरणं तस्य वर्णको वक्तव्यः स चैवं से णं तोरणे णाणामणिमए खंभे उवणिविट्ठे इत्यादि यावत् पडिरूवे तस्स णमित्यादि तस्य
यानविमानस्य अंतर्मध्ये बहुसमः सर्वसमतलो रमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः कथंभूत इत्याह सेजहेत्यादि सकललोकप्रसि
द्धं

प्रथितिहरणं नो पन्यासेनामेतिशेष्यामंत्रणे एइति वाक्यालंकारे आलिंगत्ति आलिंगो मुरजवाद्यविशेषस्तस्य पुष्करं चर्म
पुटं तद्धि अत्यंतसममिति तेनोपमा क्रियाइति शेषः एवमुपमानान्तरवस्तुपरिसमाप्तिघोतकः वा शब्दः सर्वत्र यावत्
त्रियावद्दीपिकचर्मेति वा द्वीपिकचर्मेति च इत्यादि यावत् तेषु इंगवस्य चैवं इत्यादि संग्रहः तत्रोरभ्रादिचर्मकीर्त्तनं उपमा
पद इत्यादि अणेगत्ति अनेकैः शंकुकीलकसहस्रैर्विततानां चर्मणां संततप्रमाणोः कीलकसहस्रैर्विततं विततीकृत
त्वादिदं नालोसं तेषाममुत्वाह समत्वमिति भावः सचभूमिभागः कीदृश इत्याह आवडेत्यादि आवर्त्तादीनि मणीनां लक्षणा
नि तत्र आवर्त्तः प्रतीतः एकस्यावर्त्तस्य प्रत्यासन्नस्तस्य आवर्त्तः प्रत्यावर्त्तः श्रेणिस्तथाविधबिंदुजातादेः पंक्तिः तस्या अपि श्रेणि

ऊहाणामए आलिंगपुक्खरेति वा जाव दी विअचम्मेति वा अणेगसंकुकीलगसहस्सविततं आव
डपच्चावडसेढिपसेढिसोत्थिअसोवत्थि अपूसमाणगवद्धमाणगमच्छंडगमकरंडगजारमार
फुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवासंत लतापउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं समरीएहिं
सउज्जोएहिं णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए ॥ प्रत्यनीकाः निर्गताः श्रेणिः प्रश्रेणिः स्वस्तिकः प्र
तीतः सौवस्तिकपुष्यमाणको लक्षणविशेषौ लोकात्प्रत्येतव्यौ वर्धमानकं शरावसंपुटं मत्स्यकांडकमकरकांडके प्रतीते
जारमारलक्षणविशेषौ सम्यक् मणिलक्षणवेदिनो लोकादवसेयौ पुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरंगवासंतीलतापद्म
लताः प्रतीताः तासां भक्त्या विच्छित्त्या चित्रमालेख्यं येषु तैः सछायैः सछाया येषां ते तथा तैः सप्रभैः प्रभा निर्मलत्वरूपा येषां ते
तथा तैः सश्रीकाः येषां ते तथा तैः समरीचिकैर्बहिर्विनिर्गतकिरणजालसहितैः सोद्योतैर्बहिर्व्यवस्थितवस्तुस्तोम
प्रकाशकारकोद्योतसहितैः एवंभूतैर्नानाजातीयैः पंचवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः ॥ तेसिं मणीणमित्यादि तेषां मणीनां

जं॰वृ॰॥

वर्णः कृष्णादिकः गंधः कर्पूरकस्तूरिकागंधवद्दयमानीव घ्राणमनःप्रसत्तिकरः स्पर्शस्तु देसगसीर्कतूलनवनीतशिरीषकुसुम
संचयादयमानीव कुंकुमसारनतोरुणितव्यः यथा राजप्रश्नीयेनोक्तमिति गम्यं ॥ अथ तन्मध्यभागे किमस्तीत्याह तस्स णं मणि
त्यादि तस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे प्रेक्षाप्रेक्षणकं तदर्थं मंडपकः प्रेक्षागृहमंडपः अणेगखंभसंनिविट्ठ
त्यादि नेकस्तंभशतसंनिविष्ट इत्यादि वर्णको वक्तव्यः यावत्पडिरूवे तस्य गृहमंडपस्योल्लोक उपरितनो भागः पद्मलताभक्ति
चित्रः यावत्सर्वात्मना तपनीयमयः यावत्प्रतिरूपः एकत्र यावच्छब्दात् अच्छो कलतादिलक्षणवित्रइत्यादि अपरत्र अच्छेत्यादि

तेसिं मणीणं वन्नेगंधेफासे भाणियव्वे ज — दा रायप्पसेणइज्जे ॥ तस्स णं भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभा
ए पेच्छाघरमंडवे अणेगखंभसयसंनि — विट्ठे वण्णओ जाव पडिरूवे ॥ तस्स उल्लोए पउमलया
भत्तिचित्ते जाव सव्वतवणिज्जमए जाव — पडिरूवे ॥ तस्स णं मंडवस्स बहुसमरमणिज्ज
स्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए मह — देगा मणिपेढिया अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं
चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई — ॥ वण्णओ तीए उवरिं महेगे सीहासणे वण्णओ ॥ तस्सुवरिं
महेगे विजयदूसे सव्वरयणामए ॥ तस्स मज्झदेसभाए — रूपं ॥ तस्स णं मणिपेढियादि तस्य प्रेक्षागृहमंडपस्य बहुसम

रमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे महत्येका मणिपीठिका सा चाष्टौ योजनान्यायामविष्कंभाभ्यां चत्वारि योजनानि
बाहल्येनाबेल्लेन सा च सर्वात्मना मणिमयी वर्णको वक्तव्यः तीए उवरिंति तस्या उपरि महदेकं सिंहासनं तस्यापि वर्णकः
तस्स णं सीहासणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तं जहा तवणिज्जमया चक्कला रययामया सीहा सोवण्णिया पाया इ 350
त्यादि राजप्रश्नीयोक्तो वक्तव्यः ॥ तस्सुवरिंति तस्य सिंहासनस्योपरि अत्रांतरे महदेकं विजयदूष्यं वस्त्रविशेषः सर्व
रत्नमयं उज्ज्वलत्वात् तस्य मध्यदेशभागे

एकोवज्रमयोंकुशोंकुशाकारो मुक्तादामावलंबनाश्रयस्तस्मिन् इत्थ णंति अत्र कुंभाग्रं महदेकं कुंभाग्रं मगधदेशप्र
सिद्धकुंभपरिमाणं मुक्तादाम णमित्यलंकारे अन्नेहिंति अन्यैस्तदर्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैश्चतुर्भिः अद्धकुंभिक्केहिंति
कुंभार्धप्रमाणैर्मुक्तादामभिः सर्वतः सामस्त्येन संपरिक्खित्तं व्याप्तं ॥ ते णं दामा इति तानि च दामानि
तपनीयमयाः लंबूसकाः आभरणविशेषरूपा अग्रभागे येषां तानि तथा पार्श्वतः सामस्त्येन सुवर्णप्रतर
केण सुवर्णपत्रकेण परिमंडितानि णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभियसमुदाया ईसिं अन्नमन्नमसंपत्ताणि

एत्थ णं वइरामए अंकुसे एत्थ णं महेगे कुं — भिक्के मुत्तादामे से णं अन्नेहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणमित्तेहिं चउ
हिं अद्धकुंभिक्केहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ — समंता संपरिक्खित्ते ॥ ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा
सुवण्णपयरगमंडिया णाणामणि — रयणविविहहारद्धहारउवसोभियसमुदाया ई
सिं अन्नमन्नमसंपत्ता पुव्वाइएहिं वाएहिं — मंदं मंदं एइज्जमाणा जाव निव्वुइकरेणं सद्देणं ते पए
से आपूरेमाणा जाव अईव उवसोभेमाणा — चिट्ठंति ॥ तस्स णं सीहासणस्स अवरुत्तरेणं उत्त
रेणं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं

सर्वदिक्कैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैर्वातैः मंदं मंदं शनैः २ एज्यमानानि
जीवंति यावन्निर्वृतिकरेण शब्देन तान् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् आपूरयंति यावच्छब्दात् कंपमाणाइं इत्यादि ग्राह्यं
रूपं यावत् जीवंति यावदतीवोपशोभमाना — स्तिष्ठंति यावच्छब्दात् सिरीए ३ इत्यर्थः तस्स णमि
त्यादि तस्य सिंहासनस्य अपरोत्तरेण वायव्य — कोणे दिशि उत्तरेणोत्तरस्यां दिशि उत्तरपूर्वस्यामीशान्यां
एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं सामा — चतुरशीतिः सामानिक॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी स्मारक

जं॰प्र॰।

सहस्रीणां योग्यानि चत्तारि भद्रासनसहस्राणि उत्तरपुरस्थिमेणंति मध्यस्यां दिशि अष्टानामग्रमहिषीणामष्टौ भद्रा-
सनानि एवमित्यमुना प्रकारेण दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेय्यामभ्यंतरपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां योग्यानि द्वादश भद्रास-
नसहस्राणि दक्षिणस्यां मध्यमायाः पर्षदश्चतुर्दशानां देवसहस्राणां चतुर्दश भद्रासनसहस्राणि दक्षिणपश्चिमेन बा-
ह्यपर्षदः षोडशानां देवसहस्राणां षोडश भद्रासनसहस्राणि पश्चिमायां सप्तानामनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि वि-
ऊर्ध्वेति तिर्यग्भागः सर्वत्रापि द्रष्टव्यः ब नातणमित्यादि ततः सिंहासनस्य चतसृषु दिक्षु सामानिकादिदेवभद्रासनानां प्रष्ठ

सद्धम्म चउरासीए सामाणिअसाहस्सी णं चउरासीइं भद्दासणसाहस्सीओ उत्तरपुरत्थिमेणं अवरवदे
अग्गमहिसीणं एवं दाहिणपुरत्थिमेणं । अभिंतरपरिसाए दुवालसण्हं देवसाहस्सीणं दाहिणे
णं मज्झिमाए चउदसण्हं देवसाहस्सी णं दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरपरिसाए सोलसण्हं देव
साहस्सीणं पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं अणिअ २ दिवईणं ब नातणं तस्स सीहासणस्स चउद्दिसिं चउ-
ण्हं चउरासीणं आयरक्खदेवसाहस्सीणं एवमादि विभासिअव्वं सूरिआभगमेणं जाव पच्चप्पिणंति
ब नतेणं से सक्के जाव दसदिसिअपदिव्वं जिणिंदाभिगमणजोग्गं तइत्यर्थः वतमग्णं चउरशीतीनां आत्मर-
क्षकदेवसहस्राणां षट्त्रिंशत्सहस्राधिकानां लक्षत्रयाणामित्यर्थः तावंति भद्रासनानि एवमादीत्यादि एवमनुना-
प्रकारेणेत्यादि यदत्रविशेषितव्यं प्रतिपादनायं तदखिलं सूरिआभगमेणेति राजप्रश्नीयोपांगसूर्याभदेवगमेन वा
क्यतप्रकारेण ज्ञातव्यमिति शेषः किंयद्दूरमित्याह जाव पच्चप्पिणंति यावत् यथादिष्टं दत्तं रूपाज्ञां प्रत्यर्पयंती
ति ब नतेणमित्यादि ततः स शक्रो यावत् हृष्टहृदयो दिव्यं यानं जिनेंद्राभिगमनयोग्यम्

सर्वालंकारविभूषितं उत्तरवैक्रियं रूपं विकुर्वतीति विकुर्वित्वा अष्टाभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः नाट्यानीकेन गंधर्वा-
नीकेन च सार्द्धं तद्विमानमनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पूर्वदिग्संबंधिना त्रिसोपानकेनारोहतीति आरुह्य च यावत् सिंहासने पूर्वा-
भिमुखो निषण्णः उपविष्ट इत्यर्थः यावत्करणात् यत्र सामानिकावित्यादि दृष्टव्यं ब नातणमित्यादि तदनंतरं एवं
चेवत्ति एवमेव शक्रवत् जिनेंद्राभिगमनयोग्यानि सर्वालंकारविभूषितानि उत्तरवैक्रियरूपाणि विकुर्वित्वा तद्विम
ानमनुप्रदक्षिणीकुर्वंतः सामानिका अपि सामानिका अपि उत्तरदिक्संबंधिना त्रिसोपानेनारुह्य प्रत्येकं २ पूर्वन्यस्त

सव्वालंकारविभूसिअं उत्तरवेउव्विअरूवं विउव्वति २त्ता अट्ठहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं णट्टाणीए
णं गंधव्वाणीएण य सद्धिं तं विमाणं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे पुव्विल्लेणं तिसोवाणेणं दुरुहइ २त्ता
जाव सीहासणंसि पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे ब नतेणं एवं चेव सामाणिआवि उत्तरेणं तिसोवा
णेणं दुरूहित्ता पत्तेअं २ पुव्वण्णत्थेसु भद्दासणेसु णिसीअंति अवसेसा य देवा य देवीओ अ दाहिणि
ल्लेणं दुरूहित्ता तहेव जाव णिसीअंति ब नातेणं सक्कस्स तंसि दुरूढस्स इमे अट्ठ मंगलगा पुरओ अहा

भद्रासनेषु निषीदंति अवशेषाश्चांतरपार्षदादयो देवा देव्यश्च दाहिणिल्लेणंति दक्षिणदिक्संबंधिना त्रिसोपानप्रतिरू-
पकेण आरुह्य तदेवेति तथैव प्राग्वत् सामानिकदेववत् स्वस्वभद्रासनेषु निषीदंति ब नातणमित्यादि तत
ः शक्रस्य तस्मिन् विमाने आरूढस्य इमानि सकलजनप्रतीतानि अष्टौ अष्टमंगलकानि अष्टमंगलमित्यखंडमेव मंगलानि
श्रयकं बोध्यं पुरतोऽग्रतः संप्रस्थितानि इत्यग्रेवक्ष्यमाणं क्रियापदे संबंधनीयं परं बहुवचनपरतया व्याख्येयं ततः संप्रस्
थितानि अहाणुपुव्वित्ति यथाक्रमं स्वस्तिकश्रीवत्सेत्यादिक्रमेणेत्यर्थः॥

जं०प्र०॥४॥

तदनंतरं सछत्रभृंगारं दिव्यातपत्रपताकाः सचामराः कथंभूता इत्याह दंसणरइअत्ति दर्शने अवलोकने रतिर्यस्मात्ता दर्शन-
रतिकाः इह दर्शनरतिकमपि किंचित् आलोकदर्शनीयं न भवति अमंगलत्वात् यथा गर्भवती वत्सा अत आह आ-
लोकत्ति आलोके बहिःप्रस्थानसमये लोकैर्दर्शनीया द्रष्टुं योग्या मंगलत्वाच्चात् अन्ये त्वाहुः आलोकदर्शनीया
नयनरम्यत्वेन ततः कर्मधारयः वाउद्धुअत्ति वातोद्धूता विजयसूचिका वैजयन्ती विजयवैजयन्ती ऊसियत्ति उत्सृताः
समुच्छ्रिता ऊर्ध्वीकृता गगनतलमंबरतलमनुलिखंती अभिलंघयंती पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः तदनंतरं छत्रभृंगारं

एतयणंतरं च णं सछत्तभिंगारदिव्वायवत्त पडागा सचामरा दंसणरइअ आलोअदरिसणिज्जा वाउ-
द्धुअविजयवेजयंति ऊसिआ गगण-तलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ। तयणंतरं च णं वइरामयवट्टलट्ठ-
संठिअसुसिलिट्ठपरिघट्ठमट्ठसुपइट्ठिए विसिट्ठे अ-
णेगवरपंचवण्णकुडभीसहस्सपरि- मंडिआभिरामे वाउद्धुअविजयवेजयंती।

छत्रभृंगारं छत्रं च भृंगारश्च छत्रभृंगारं विशिष्टाः वर्णकविशेषयुक्तः तदनंतरं महेन्द्रध्वजः संप्रस्थितः स यथा इत्या-
ह इति दर्शयति वज्रमयः निवृत्तरत्नमयी वृत्ता लष्टाकारा संस्थिता सुसंस्थानवती सुश्लिष्टा यथा विनावयवसंपन्ना प-
रिघृष्टेव परिघृष्टा खरशाणया पाषाणप्रतिमावत् मृष्टेव मृष्टा सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेव एवंविधयाल ष्टि
र्यस्मिन्स सुप्रतिष्ठितः मातृवद्वानिपतनात् परतिपातः विशिष्टः शेषध्वजेभ्योऽतिशायी अनेकानि अनेक-
शतानि अनेकसंख्याकानि वराणि प्रधानानि पंचवर्णानि कुडभीसहस्राणि लघुपताकासहस्राणि तैः परिमंडि-
तः परिमंडितः सुखादिदर्शनात् तथा तत्रवि- जयवेजयंती॥

छत्रातिछत्रकलितः तुंगोऽत्युच्चो योजनसहस्रप्रमाणोच्छ्रयः गगनत्ति गगनतलमनिलंघ्य दिवसंदीवमनिलषदि-
वशिखरमस्याग्रभागमस्य सः योजनसहस्रोच्छ्रितः अत एव महामहालएत्ति अतिशयेन महान् महेन्द्रध्वजः पुरतो य-
थानुपूर्व्या संप्रस्थितः तयणंतरंति तदनंतरं सुरूपा नेपथ्यं कृतं वेषस्तत्र परिकच्छितं परिगृहीतं येषां ते तथा सुष्ठु
अतिशयेन सज्जाः परिणर्पिसामग्रीसमायुक्ततया प्रगुणीकृताः सर्वालंकारविभूषिताः पंचानीकानि पंचानीकाधिपत-

ताए छत्ताइच्छत्तकलिए तुंगे गगणतलमणुलिहंतसिहरे जोअणसहस्समूसिए महइमहालए महिंदज्झए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिए तयणंतरं च णं सुरूवणेवत्थपरिकच्छिआ सुसज्जा सव्व-
लंकारविभूसिआ पंच अणीआ पंच अणीआहिवइणो पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ तयणंतरं च णं बहवे आभिओगिआ देवा य दे-
वीओ य सएहिं सएहिं रूवेहिं जाव णिओगेहिं सक्कं देविंदं देवरायं पुरओ अ मग्गओ अ पासओ अ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिआ तयणंतरं च बहवे सोहम्मकप्पवासी देवा
य देवीओ अ सव्विड्ढीए जाव दुरूढा समाणा मग्गओ अ जाव
पुरओ संपट्ठिआ य तए णं से सक्के तेणं पंचाणीअपरिक्खित्तेणं जाव महिंदज्झएणं पुरओ॥

एतदनंतरं बहव आभियोगिका देवा देव्यश्च स्वकैः स्वकैः रूपैः यावत्स्वकैः स्वकैर्नियोगैः यावत्करणा-
त् स्वकैः स्वकैः विभवैः स्वकैः स्वकैर्नेपथ्यैरित्यादि संग्रहः शक्रं देवेन्द्रं पुरतः मार्गतः पृष्ठतः पार्श्वतश्चोभयोः पार्श्वयो-
श्चेत्यर्थः यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः तयणंतरंति तदनंतरं च बहवः सौधर्मकल्पवासिनो देवा देव्यश्च सर्वर्द्ध्या यावदारूढ-
ाः संतः मार्गतो यावत्संप्रस्थिताः यावत्करणात् पुरतः पार्श्वत इत्यादि च ततो णमित्यादि ततः स शक्रः तेन प्रागुक्तरूपे-
ण पंचानीकपरिक्षिप्तेन यावन्महेन्द्रध्वजेन यावत्करणात् वज्रमयत्यादिवर्णनविशिष्टेनेत्यर्थः पुरतः॥

प्रकृष्यमाणेन २ चतुरशीतिसामानिकसहस्रैर्यावत्परिवृतः यावत्करणात् अष्टाभिरग्रमहिषीभिरित्यादि यावत् चतसृभिश्च
तुरशीतिभिरात्मरक्षदेवसहस्रैरित्यादिग्रहः सर्वर्द्ध्या यावद्रवेण यावत्करणात् सर्वद्युत्या इत्यादिरूपं ग्राह्य
मिति सौधर्मकल्पस्य मध्यंमध्येन तां दिव्यां देवर्द्धिं यावदुपदर्शयन् २ यावत्करणात् दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावमिति
त्यादिपरिग्रहः जेणेव त्ति यत्रैव देशविभागेन सौधर्मकल्पस्य उत्तराहो निर्याणमार्गो निर्गमनमार्गः तेणेव त्ति ते
नैवोपागच्छति उपागत्य योजनशतसाहस्रिकैः योजनलक्षप्रमाणैर्विग्रहैः क्रमैरवपतन् २ अधस्तादवत

पगड्ढिज्जमाणेणं २ चउरासीइसामाणिअ परिवुडे सव्विड्ढीए जाव रवेणं सोहम्मस्स कप्पस्स म
ज्झंमज्झेणं तं दिव्वं देविड्ढिं जाव उवदंसेमाणे २ जेणेव सोहम्मस्स कप्पस्स उत्तरिल्ले णिज्जाणम
ग्गे तेणेव उवागच्छति त्ता जोअणस यसाहस्सीएहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे २ वीतीवय
माणे २ ताए उक्किट्ठाए जाव देवगईए वी ईवयमाणे तिरिअमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं
मज्झेणं जेणेव णंदीसरवरे दीवे जेणेव दा हिणपुरच्छिमिल्ले रतिकरपव्वए तेणेव उवागच्छति एवं
जा चेव सूरिआभस्स वत्तव्वया णवरं सक्काहिगारो वत्तव्वो जाव तं दिव्वं

रन् २ व्यतिव्रजन् स्वगत्या ताए उक्किट्ठाए इ
त्यादि नयोक्तरूपया यावद्देवगत्या व्यतिव्रजन् तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यंमध्येन जेणेव त्ति यस्मिन्नेव प्रदेशे न
न्दीश्वरो द्वीपः यस्मिन्नेव प्रदेशे दक्षिणपौरस्त्यः आग्नेयकोणवर्ती रतिकरनामा पर्वतस्तस्मिन्नुपागच्छति एवं जा चेव त्ति
एवं यैव वक्तव्यता सूर्याभस्य राजप्रश्नीये श्रीमहावीरवंदनार्थं समागच्छतो वक्तव्यतोक्ता साऽत्रापि वक्तव्या नवरं अयं विशेषः॥
शक्राधिकारो वक्तव्यः सूर्याभस्थाने शक्रो वक्तव्य इत्यर्थः किंपर्यन्तमित्याह जाव तं दिव्वमित्यादि यावत्तां दिव्यां॥ ३५३

देवर्द्धिं यानविमानं च प्रतिसंहरमाणः प्रतिसंहरन् २ यावद्यत्रैव भगवतस्तीर्थकरस्य जन्मनगरं तत्रैव यत्रैव
भगवतस्तीर्थकरस्य जन्मभवनं तत्रैवोपागच्छति यावत्करणात् जेणेव जंबुद्दीवे २ जेणेव भारहे वासे इत्यादिसं
ग्रहः उपागत्य यावत्तेन दिव्येन यानविमानेन सह त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणीकरोति कृत्वा च तीर्थकरजन्मभव

देविड्ढिं जाव दिव्वं जाणविमाणं पडिसाहरमाणे २ जाव जेणेव भगवओ तित्थगरस्स जम्मणणगरे जेणेव भ
गवओ तित्थगरस्स जम्मणभवणे तेणेव उवागच्छति त्ता भगवओ तित्थगरस्स जम्मणभवणं तेणं दिव्वेणं जा
णविमाणेणं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ त्ता भगवओ तित्थगरस्स जम्मणभवणस्स उत्तर
पुरच्छिमे दिसिभाए चउरंगुलमसंपत्तं धरणितले तं दिव्वं जाणविमाणं ठवेति त्ता अट्ठहिं अग्ग
महिसीहिं दोहिं अणीएहिं गंधव्वाणी एण य णट्टाणीएण य सद्धिं ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ
पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति व तए णं सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो
चउरासीइसामाणिअसाहस्सीओ ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं
पच्चोरुहंति अवसेसा देवा य देवीओ य ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवए
णं पच्चोरुहंति तए णं से सक्के देविंदे देवराया चउरासीए सामाणिअसाहस्सीहिं जाव सद्धिं संपरिवुडे॥

वनस्य उत्तरपूर्वे दिग्विभागे ईशानकोणे चतुरंगुलमसंप्राप्तं धरणीतले तद्दिव्यं यानविमानं स्थापयति स्थापयि
त्वा च अष्टाभिरग्रमहिषीभिर्द्वाभ्यामनीकाभ्यां गन्धर्वानीकेन नाट्यानीकेन च सार्द्धं तस्माद्दिव्यात् यानविमा
नात् पूर्वदिग्वर्तिना त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवतरति ब तए णं सक्कस्सेत्यादि ततः शक्रस्येत्यादि॥

जं०ग्रं०

एवं वयासी ति पर्यंतं सूत्रं व्याख्यातमर्थेन किमवादीदित्याह णमोत्थु ते इत्यादि नमोस्तु ते रत्नकुक्षिधारिके एवमस्तुना
प्रकारेण यथा सर्वं दिक्कुमार्य उक्तवत्यः कियद्दूरमित्याह जाव धन्नासि त्ति यावत् धन्यासि पुण्यासि त्वं तस्मात् यस्मात्
तीर्थकरजननी असीति इत्याह ताहं अहं णमिति वाक्यालंकारे देवानुप्रिये शक्रो नाम देवेन्द्रो देवराजो भगवतस्तीर्थकरस्य ज
न्ममहिमां करिष्यामि तेन तुम्हाभिर्न भेतव्यमिति कृत्वा अवस्वापिनीं निद्रां ददाति दत्वा तीर्थकरप्रतिरूपकं तीर्थकरस

ह सण्णिहिए जाव तुंडे दिसिणिग्घोसमाणे अहवेणं जेणेव भगवं तित्थयरे तित्थयरमाया य तेणेव उवागच्छ
इ त्ता आलोए चेव पणामं करेति त्ता॥ भगवं तित्थयरं तित्थयरमातरं च तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहि
णं करेति त्ता करयल जाव एवं वयासी ण णमोत्थु ते रयणकुच्छिधारिए एवं जहा दिसाकुम
रीओ जाव धन्नासि पुन्नासि तं कयत्थे अहन्नं देवाणुप्पिए सक्के णामं देविंदे देवराया
भगवओ तित्थयरस्स जम्मणमहिमं क रिस्सामि तेणं तुब्भाहिं ण भाइयव्वं ति कट्टु ओसोवणिं द
लाइ त्ता तित्थयरपडिरूवगं विउव्वति त्ता॥ त्ता तित्थयरमाउए पासे ठवेति त्ता पंच सक्के विउव्व
ति त्ता एगे सक्के भगवं तित्थयरं करतलपुडेणं गिण्हति एगे सक्के पिट्ठओ आयवत्तं धरेइ दुवे सक्का उभ
ओ पासिं चामरुक्खेवं करेंति एगे सक्के वज्जपाणी पुरतो पगड्ढति॥ तित्थयरपडिरूवगं विउव्वति विकुर्व्य तीर्थकरमातुः
पार्श्वे स्थापयति स्थापयित्वा पंच शक्रान् विकुर्वति पंच शक्ररूपाणि करोति विकुर्वित्वा च एकः शक्रो भगवंतं तीर्थकरं करत
लपुटेन गृह्णाति करतलयोः पुटमिव पुटं करतलसंपुटं तेन एकः शक्रः पृष्ठतो भगवतः आतपत्रं व
त्रं धरति द्वौ शक्रौ भगवतः उभयोः पार्श्वयोः चामरोत्क्षेपं कुरुतः चामरवीजनं कुरुत इत्यर्थः एकः शक्रः पुरतो वज्रपाणिः प्रव
र्तते ३५४

कुडो पदं च निवारणार्थं वज्रमुल्लालयन् पुरतो गच्छतीत्यर्थः ॥ तए णमित्यादि ततः स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः अन्यैर्बहुभि
र्भवनपतिवानमंतरज्योतिष्कवैमानिकैर्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः सर्वर्द्ध्या यावन्नादितेन तया उत्कृष्टया यावत्करणा
द्यथैव मंदरः पर्वतः यावत्करणात् देवगतिः इत्यादि अपरं द्रष्टव्यं देवगईए इत्यादि ग्राह्यं यत्रैव पंडकव
नं तत्रापि यत्रैव अतिपांडुकशिला तत्रापि यत्रैवाभिषेकसिंहासनं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य सिंहासनवरगतः पूर्वा

तए णं से सक्के देविंदे देवराया अणेगेहिं भवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिएहिं देवेहिं
देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं ताए उक्किट्ठाए जाव वीतीवयमाणे जेणेव मंद
रपव्वए जेणेव पंडगवणे जेणेव अभि सेयसिला जेणेव अभिसेयसीहासणे तेणेव उव
गच्छति त्ता सीहासणवरगए पुरत्था भिमुहे सण्णिसण्णे॥ ते णं काले णं ते णं समए णं ईसाणे दे
विंदे देवराया सूलपाणी वसभवाहणे सुरिंदे उत्तरड्ढलोगाहिवई अट्ठावीसविमाणवास
सयसहस्साहिवई अरयंबरवत्थधरे एवं जहा सक्के इमं णाणत्तं महाघोसा घंटा लहुपरक्कमो पाय
त्ताणियाहिवई पुप्फओ विमाणकारी दक्खिणे णिज्जाणमग्गे॥ भिमुखः सन्निषण्णः उपविष्टः॥ अथ ईशानेन्द्रागम
नमाह ते णं काले णमित्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये ईशानकल्पाधिपतित्वात् ईशान इति नाम्ना देवेन्द्रो देवराजः शू
लपाणिः शूलं पाणौ यस्येति स तथा वृषभवाहनः वृषभो वाहनं यस्य स तथा सुरेन्द्रः उत्तरार्द्धलोकाधिपतिः मेरोरु
त्तरतः सर्वस्याधिपत्यधारणात् अष्टाविंशतिविमानशतसहस्राधिपतिः अरजोम्बरवस्त्रधरः एवं यथा शक्रः तथा अयम
पि वक्तव्यः अयं तु विशेषः महाघोषा घंटा लघुपराक्रमो नाम पदात्यनीकाधिपतिः पुष्पको नाम यानविमा
नकारी दक्षिणो निर्याणमार्गः

दक्षिणदिशि निर्यानभूमिः उत्तरपूर्व्वे ईशानकोणवर्त्ती रतिकरपर्वतस्तत्र विमानं संक्षिपति मंदरसमवसरतः समागतः
न्यावत्सर्व्वपालकनाम्ना अनुभवते दाश्वरात्सर्व्वतत्वत्तत्तीर्थकरस्य जन्मभवनसमागतस्यादि देवोऽवसानस्यः यावच्चरणान्ते
णोवतगर्वति तेन गर्व तिण्णिवउवाग तित्ता तगवंतिष्ठगरं आयाहिणपयाहिणं करेइ इत्यादि द्रष्टव्यं च अथ शेषानि
न्द्रानधिकृत्यातिदेशमाह एवं अवसिट्ठावीत्यादि एवमीशानेन्द्रवत् अवशिष्टा अपीन्द्रा भणितव्याः क्रियद्दूरमित्याह या
वदच्युतेन्द्र इति अच्युतेन्द्रः सोऽयं दशदेवलोकाधिपतिः अथ विशेषमाह इमं णाणत्तमित्यादि इदं वक्ष्यमाणं नानात्वं भे

दक्खिणिल्ले णिज्जाणमग्गे उत्तरपुरच्छिमिल्ले रइकरपव्वए मंदरे समोसरिउ जाव पज्जुवासइ एवं अवसि
ट्ठा वि इंदा भाणियव्वा जाव अच्चुओ त्ति इमं णाणत्तं चउरासीइ असीइ बावत्तरि सत्तरीअस
ट्ठीअ पण्णा चत्तालीसा तीसा वीसा दससहस्सा १ एते सामाणिआणं बत्तीसट्ठावीसा बारसट्ठ
चउरो सयसहस्सा पण्णा चत्तालीसा छच्च सहस्सा सहस्सारे १ आणयपाणयकप्पे चत्तारि सया

दोऽवसातव्यः तत्र तावत् दशानामपि वैमानिकेन्द्राणां सामानिकसुरसंख्याख्यापनाय गाथामाह चउरा
सीइत्ति चतुरशीतिः सहस्राणि सामानिकाः शक्रस्य ईशानस्याशीतिः सनत्कुमारस्य द्वासप्ततिः माहेन्द्रस्य सप्ततिः ब्रह्मेन्द्रस्य ष
ष्टिः लान्तकेन्द्रस्य पञ्चाशत् महाशुक्रेन्द्रस्य चत्वारिंशत् सहस्रारेन्द्रस्य त्रिंशत् प्राणतेन्द्रस्य विंशतिः अच्युतेन्द्रस्य दश सह
स्राणि सामानिका इति गाथार्थः १ एवमेतत्सामानिकानामित्यलंकारं च अथ शक्रादीनां विमानसंख्यायाः सेदमाह ब
त्तीसट्ठत्ति सौधर्मे द्वात्रिंशल्लक्षाणि विमानानि ईशानेऽष्टाविंशतिः सनत्कुमारे द्वादश माहेन्द्रेऽष्टौ ब्रह्मलोके चत्वारि ल
क्षाणि लान्तके पंचाशत्सहस्राणि शुक्रे चत्वारिंशत्सहस्राणि सहस्रारे षट्सहस्राणि आनतप्राणतयोः समुदितयो
श्चत्वारि शतानि ३५५

आरणाच्युतयोः समुदितयोः त्रीणि शतानीति सार्द्धगाथार्थः एतत्रिपतिविमानानि णामिति प्राग्वत् उक्तं शक्रवदिति
ति अथ यानविमानकारिणां देवानां नामनिर्देशमाह इमे जाणत्ति इमे वक्ष्यमाणा यानविमानकारिणो देवाः तद्यथा पाल
लयेत्यादि पालकः १ पुष्पकः २ सौमनसः ३ श्रीवत्सः ४ नंदावर्त्तः ५ कामगमः ६ प्रीतिगमः ७ मनोरमः ८ विमलः ९ सर्व्व
तोभद्रः १० इति गाथार्थः १ अथ घंटाया भेदमाह सुहम्मगाणमित्यादि सौधर्मकाणां सुधर्मदेवलोकवासिनां एवं
सनत्कुमारकाणां ब्रह्मलोककानां महाशुक्रकाणां प्राणतकानां देवानां सुघोषा घंटाः तद्वचनं च अनीत

रणक्खपत्ति णिपत्तिविमाणाणं इमे जाणविमाणकारी देवा ते पालय १ पुप्फे २ सोमाणसे ३ सिरिवच्छे ४
णंदियावत्ते ५ कामगमे ६ पीतिगमे ७ मणोरमे ८ विमल ९ सव्वओभद्दे १० सोहम्मगाणं सणंकुमा
रगाणं बंभलोअगाणं महासुक्कगाणं पाणयगाणं इंदाणं सुघोसा घंटा हरिणेगमेसी पायत्ताणी
आहिवई उत्तरिल्ले णिज्जाणमग्गे दाहिणपुरत्थिमिल्ले रइकरपव्वए ईसाणगाणं माहिंदलंतगसहस्सा
रअच्चुआणं इंदाणं महाघोसा घंटा लहुपरक्कमे पायत्ताणीआहिवई दक्खिणिल्ले णिज्जाणमग्गे उत्तरपु
रत्थिमिल्ले रइकरपव्वए परिसा णं ते

तादिकानामपेक्षया वाऽवसातव्यं एवं हरिनैगमेषी पदात्यनीकाधि
पतिः उत्तरदिग्वर्त्ती निर्याणमार्गो निर्गमनमार्गभूमिः दक्षिणपौरस्त्य आग्नेयकोणवर्त्ती रतिकरपर्वतः ईसाण
गाणमित्यादि ईशानकानां माहेन्द्रलान्तकसहस्रारच्युतकानां इंद्राणां महाघोषा नाम्ना घंटा लघुपराक्रमो
नाम पदात्यनीकाधिपतिः दक्षिणात्यो निर्याणमार्गः उत्तरपौरस्त्य ईशानकोणवर्त्ती रतिकरपर्वतः परिसा
णं ति पर्षदोऽप्यत्र मध्यमबाह्यरूपाः यस्य यावद्देवदेवीप्रमाणा भवंति तस्यैतावत्प्रमाणा॥

MEMORIAL

उ०॥३॥ यथा जीवाभिगमे प्रोक्ताः तथाऽत्रापि वक्तव्याः तथाहि शक्रस्याभ्यन्तरिकायां पर्षदि देवा द्वादश सहस्राणि देवीनां सप्त शता-
नि मध्यमायां देवाश्चतुर्दश सहस्राणि देवीनां षट् शतानि बाह्यायां देवाः षोडश सहस्राणि देवीनां पञ्च शतानि ईशाने-
न्द्रस्याभ्यन्तरिकायां देवा दश सहस्राणि देवीनां नव शतानि मध्यमायां देवा द्वादश सहस्राणि देवीनां अष्टौ शतानि बाह्या-
यां देवाश्चतुर्दश सहस्राणि देवीनां सप्त शतानि सनत्कुमारेन्द्रस्य पार्षद्या देव्यो देवलोकद्वयादूर्ध्वं न सन्तीति तथा-
ऽभ्यन्तरिकायां पर्षदि देवा अष्टौ सहस्राणि मध्यमायां दश बाह्यायां द्वादश देवसहस्राणि माहेन्द्रस्य तु क्रमेण ष-
ड् अष्टौ दश च ब्रह्मेन्द्रस्य क्रमेण चत्वारि ष- ट् अष्टौ च लान्तकेन्द्रस्य तु क्रमेण देवानां द्वे चत्वारि षट् च शुक्रेन्द्रस्य क्र-
मेण एकं द्वे चत्वारि च देवसहस्राणि सह- स्रारेन्द्रस्य क्रमेण पञ्च शतानि एकं द्वे च सहस्रे इति आनत-

जहा जीवाभिगमे ४ आयरक्खा सा- माणिअचउग्गुणा सव्वेसिं जाणविमाणा जोअणस- यसहस्सविच्छिन्ना ॥४

तेन्द्रस्याभ्यन्तरिकायामर्द्धतृतीयानि शतानि । मध्यमायां पञ्च शतानि बाह्यायां
तदेकं सहस्रं देवानामिति अच्युतेन्द्रस्यापि च त्रिंशतानि अर्द्धतृतीयानि पञ्च शतानि देवाः क्रमेणेति । ४
अथाऽऽत्मरक्षकदेवान् विवक्षुरिदमाह आयरक्खत्ति आत्मरक्षकाः शक्रस्य सामानिकचतुर्गुणाः यस्येन्द्र-
स्य यावन्तः सामानिकास्तेभ्यश्चतुर्गुणा आत्मरक्षका देवा इत्यर्थः यथा शक्रस्य चतुरशीतिः सहस्राणि सामानिकास्ततश्च-
तुर्गुणितास्त्रीणि लक्षाणि षट्त्रिंशत्सहस्राधिका- नि आत्मरक्षकाः देवानां एवमपरेषामपि परिभावनीयाः ॥
४ अथ यानविमानान्यधिकृत्याह । साह सव्वेसिंति सर्वेषामिन्द्राणां यानविमानानि योजनशत- २५६
सहस्रविस्तीर्णानि आयामविष्कम्भाभ्यां ऊनलक्षप्रमाणानीत्यर्थः ॥

उच्चत्तेणं सविमाणप्पमाणा महिंदज्झया सव्वेसिं जोअणसाहस्सिआ सक्कवज्जा मंदरे समोसरंति जाव पज्जुवा-
संति ॥ ५ तेणं कालेणं तेणं समएणं चमरे असुरिंदे असुरराया चमरचंचाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए
चमरंसि सीहासणंसि चउसट्ठीए सामा- णिअसाहस्सीहिं तायत्तीसाए तायत्तीसेहिं चउहिं लो-
गपालेहिं पंचहिं अग्गमहिसीहिं स- परिवाराहिं तिहिं परिसाहिं सत्तहिं अणिएहिं सत्तहिं
अणिआहिवईहिं चउहिं चउसट्ठीहिं आ- यरक्खसाहस्सीहिं अन्नेहि अ जहा सक्के णवरं इमं णाणं-
त्तं दुमो पायत्ताणिआहिवई उघस्सरा घंटा वि- माणं पण्णासं जोअणसहस्साइं ... यावत्पर्युपासते भगवन्तमि-

ति शेषः ५ अथ चमरवक्तव्यतामाह तेणं कालेणमित्यादि तस्मिन्काले तस्मिन्समये चमरोऽसुरेन्द्रोऽसुरराज-
श्चमरचञ्चायां राजधान्यां सुधर्मायां सभायां चमरनाम्नि सिंहासने चतुःषष्ट्या सामानिकसहस्रैः त्रयस्त्रिंशता त्रायस्त्रिंशैः
चतुर्भिर्लोकपालैः पञ्चभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः तिसृभिः पर्षद्भिः सप्तभिरनीकैः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः चत-
सृभिश्चतुःषष्टिभिरात्मरक्षकदेवसहस्रैः अन्नेहि अ इति अन्यैरपि चेत्यादि यथा शक्रस्तथा चमरेन्द्रोऽपि अयं विशेषमाह णवरि इति
नवरमिदं नानात्वं भेदः चमरेन्द्रस्य द्रुमो नाम पदात्यनीकाधिपतिः उघस्वरा नाम घण्टा विमानं पञ्चाशद्योजनसहस्राणि
विस्तीर्णं

ऊं॥२॥ मदंरस्य उः पंचयोजनशतान्याबाधयाकृत्वेतिगम्यं विमानकारी वाभियोगिको देवो न तु नैर्यिकनाम्नानवधि कारादेवा विशेषः अवसिठंतेवेवति अवशिष्टं उद्योषणादिकं शक्रवदस्यापि यावन्मंदरस्य प्रदक्षिणी कृत्य यावत्पूर्वपाले न गवंतमिति व अथवलीशानमाह तेणंकालेणमित्यादि तस्मिन्काले बलिनामा असुरेंद्रः एवामवलिवमरो इवदेवनवरं षष्टिः सामानिकसहस्राणि चउगुणा आत्मरक्षकादेवाः महाद्रुमःपदात्यनीकाधिपतिः महौघस्वरा नाम्नाघंटा शेषंतदेव उद्घोषणादिशकवदेव पर्षदस्तु जीवाभिगमोक्ताअवसातव्याः व एवमसुरेंद्रद्वयवक्तव्यतामः

महिंदस्सउ पंचजोअणसयाइं विमाणका। री आभिउगिउदेवो अवसिठंतेवेव जावमंदरसमोस
रइ पक्कवासइ व तेणंकालेणं रव ली असुरिंदे एवमेवणवरं सठिसामाणिअसाहस्सी
उ चउगुणा आयरक्खा महाउमोणा यत्ताणि आहिवई महाउघस्सरा घंटा सेसं तंचेव
परिसाउ जहाजीवाभिगमे व तेणं। कालेणं२ धरणेतहेव णाणत्तं छसामाणिअसाह
स्सीउ व अग्गमहिसीउ चउगुणा आय रक्खाउ मेघस्सराघंटा भद्दसेणो पायत्ताणिआहिवई
विमाणं पणवीसं जोअणसहस्साइं महिंदस्सउ अद्धाइअसयाइं व एवं असुरवज्जिआणं।

मणिमय नागेंद्रद्वयवक्तव्यतामाह तेणंकालेणमित्यादि धरणेधरणोनागराजस्तथैव शक्रवदेव नानात्वंतत्र ष सामानिकाः षट्सहस्राणि षड्वाग्रमहिष्यः चउगुणा आत्मरक्षकाश्चतुर्विंशतिसहस्राणीत्यर्थः मेघस्वराघंटा भद्र सेनोनाम्ना पदात्यनीकाधिपतिः विमानं पंचविंशतियोजनसहस्राणि विमानस्य महेंद्रध्वजोऽर्द्धतृतीयानियोजनशतानि व अथवाशेषेंद्रविषयातिदेशमाह एवं असुरेत्यादि एवमिति धरणेंद्रवत् असुरेंद्रवर्जितानां भवनवासीन्द्राणां ज्ञेयमिति शेषः भ
तो।

सुवर्णेन्द्रस्य वेणुदेवस्य वेणुदालाइन्द्रस्य हरिकांतस्य हरिसहस्य अग्निशिखस्य अग्निमाणवस्य पूर्णस्य विशिष्टस्य जलकांता स्य जलप्रभस्य अमितगतेः अमितवाहनस्य वेलंबस्य प्रभंजनस्य घोषस्य महाघोषस्य नाम्नां समस्तानां नवनवासीन्द्रा णां भणितव्यं अथ विशेषमाह णवरमिति नवरं असुराणां ओघस्वराघंटा नागानां मेघस्वराः सुपर्णानां हंसस्वरा विद्युत्कुमाराणां क्रौंचस्वरा अग्निकुमाराणां मंजुस्वरा दिक्कुमाराणां मंजुघोषा उदधिकुमाराणां सुस्वरा द्वीपकुमाराणां मधुरस्वरा वायुकुमाराणां नंदिस्वरा स्तनितकुमाराणां नंदिघोषा घंटा वेदितव्या चात्रैषां विशेषाभिधायि गाथाद्व

ठवसग्गाहि इंदाणं णवरं असुराणं उघस्सरा घंटा णागाणं मेघस्सरा सुवस्नाणं हंसस्सरा विज्जूणं कोंच
वस्सरा अग्गीणं मंजुस्सरा दिसाणं मंजु। घोसा उदहीणं सुस्सरा दीवाणं महुरस्सरा वाऊणं णंदि
स्सरा थणिआणं णंदिघोसा चउसट्ठी॥ सट्ठीखलु छच्च सहस्साउ असुरवज्जाणं सामाणिआउ
पाय चउगुणा आयरक्खाउ दाहिणिल्लाणं पायत्ताणिआहिवई भद्दसेणो उत्तरिल्लाणं दक्ख
वाणमंतरजोइसिआणेअया

अपायत्ताणिआहिवई विरिआदवसातव्वो॥ ब अथ चमरादीनां सामानिक संख्यामाह चउसट्ठीत्यादि गाथा चतुःषष्टिःसहस्राणि चमरेंद्रस्य षष्टिःसहस्राणि बलीन्द्रस्य षट् च सह स्राणि असुरवर्जानां धरणादीनामष्टादशानामपि प्रत्येकं सामानिकादेवा ज्ञातव्याः एतेऽनंतरोक्ताश्चतुर्गुणिता आ त्मरक्षका इति गाथार्थः व दाहिणिल्लाणमित्यादि दाक्षिणात्यानां भवनानामपि धरणेन्द्रादीनां पदात्यनीकाधिपतिर्भद्रसेन ः उत्तरेषां भूतानंदादीनां नवानां दक्षोनाम्ना पदात्यनीकाधिपतिः व अथ व्यंतरज्योतिष्केंद्रविषयेऽतिदेशमाह वाणमं तरेत्यादि वानमंतरज्योतिष्काः एवमेव भवनपतयइव ज्ञातव्याः नवरमयं भेदोद्वात्रिंशत् तेषामिंद्राव संज्ञा॥

यक्षराक्षसयोः किंनरकिंपुरुषयोः महोरगगंधर्वयोः अणपन्निकपणपन्निक १० ऋषिवादित ११ भूतवादित १२ कंदित १३ महाकंदित १४ कूष्मांड १५ पतग १६ नामसु षोडशनिकायेषु प्रत्येकं द्वौ द्वाविंद्रौ तद्यथा काल १ महाकाल २ सुरूप ३ प्रतिरूप ४ पूर्णभद्र ५ माणिभद्र ६ भीम ७ महाभीम ८ किंनर ९ किंपुरुष १० सत्पुरुष ११ महापुरुष १२ अतिकाय १३ महाकाय १४ गीतरति १५ गीतयशाः १६ सन्निहित १७ सामानिक १८ धातृ १९ विधातृ २० ऋषि २१ ऋषिपाल २२ ईश्वर २३ महेश्वर २४ सुवत्स २५ विशाल २६ हास २७ हासरति २८ श्वेत २९ महाश्वेत ३० पतग ३१ पतगपति ३२ नामानो द्वात्रिंशद्व्यंतरेंद्राः ज्योतिष्केंद्राणां च चंद्रसूर्याणाम् असंख्यातत्वेऽपि जात्यपेक्षया द्वावेवेत्यत्रातिदेशो विशेषमाह णवरं ति नवरं चत्ता-

एवमेव णवरं चत्तारि सामाणिअसाहस्सीओ चत्तारि अग्गमहिसीओ सोलसआयरक्खसहस्सा विमाणा सहस्सं महिंदज्झया पणवीसं जोअणसयं घंटा दाहिणाणं मंजुस्सरा उत्तराणं मंजुघोसा पायत्ताणीआहिवई विमाणकारी अ आभिओगिआ देवा जोइसिआणं सुस्सरा सुस्सरणिग्घोसा घंटा मंदरे समोसरणं जाव पज्जुवासंति॥

वाणव्यंतरेंद्राणां चंद्रसूर्ययोः प्रत्येकं चत्वारि सामानिकसहस्राणि चतस्रोऽग्रमहिष्यः षोडश आत्मरक्षकदेवसहस्राणि विमानानि योजनसहस्रमेकं महेंद्रध्वजाश्च पंचविंशत्यधिकं योजनशतं घंटा दाक्षिणात्यानां व्यंतरेंद्राणां मंजुस्वराः उत्तराणां मंजुघोषाः पदात्यनीकाधिपतयो विमानकारिणश्च अभियोगिका देवाः जोइसिआणं ति ज्योतिष्केंद्रयोः सुस्वरा सुस्वरनिर्घोषे घंटे मंदरे समवसरणं यावत्पर्युपासत इत्यस्य व्याख्या पूर्ववत् अथ अच्युतेंद्राणां कृत्यमाह

ततेणं से इत्यादि ततः सोऽच्युतो देवेंद्रो देवराजो महान् देवाधिपः सर्वेषां मध्ये उपरमोत्कृष्टत्वात् आभियोगिकान् देवान् शब्दयति शब्दयित्वा च एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः महार्थमिति महान् अर्थो मणिकनकरत्नादिकः उपयुज्यमानो यस्मिन् स महार्थः तं महार्घमिति महान् अर्घः पूजा यत्र स महार्घः तं महार्हमिति महतां योग्यः तं विपुलं विस्तीर्णं तीर्थकराभिषेकं तीर्थकृज्जन्माभिषेकसामग्रीरूपम् उपस्थापयत ततस्ते आभियोगिका देवा हृष्टतुष्टा यावत्पदात् करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तके अंजलिं कृत्वा एवं दे-

ततेणं से अच्चुए देविंदे देवराया महं देवाहिवे आभिओगिए देवे सद्दावेइ सद्दावेत्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ महत्थं महग्घं महरिहं विउलं तित्थयराभिसेअं उवट्ठवेह तते णं ते आभिओगा देवा हट्ठतुट्ठ जाव पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति अवक्कमित्ता वेउव्विअसमुग्घाएणं जाव समोहणित्ता अट्ठसहस्सं सोवण्णिअकलसाणं एवं रुप्पमयाणं मणिमयाणं सुवण्णरुप्पमयाणं सुवण्णमणिमयाणं रुप्पमणिमयाणं सुवण्णरुप्पमणिमयाणं भोमेज्जाणं अट्ठसहस्सं चंदणकलसाणं एवं भिंगाराणं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं चित्ताणं रयणकरंडगाणं पुप्फचंगेरीणं॥

घेत्यादि संग्रहः उत्तरेत्यादि उत्तरपूर्वं दिग्विभागम् ईशानकोणम् अपक्रामंति वैक्रियसमुद्घातेन यावत्समवहत्य अष्टसहस्रमष्टाधिकं सहस्रं सौवर्णिककलशानां एवं रूप्यमयानां मणिमयानां सुवर्णरूप्यमयानां सुवर्णमणिमयानां रूप्यमणिमयानां सुवर्णरूप्यमणिमयानां भौमेयानां च प्रत्येकम् अष्टसहस्रम् अष्टसहस्रं चंदनकलशानां एवं भृंगाराणां आदर्शानां स्थालानां पात्रीणां सुप्रतिष्ठानां पात्रविशेषाणां चित्राणां रत्नकरंडकानां पुष्पचंगेरीणां॥

जं० व०५। एवं जहा सूरिआभस्सेत्यादि एवं यथा सूर्याभस्य देवस्य वक्तव्यतायां सर्वं तोरणमाल्यं तोरणीभूतं सर्वं तोरणीप्रस्तुतयः तथा सर्वपटलकानि पुष्पपटलकमाल्यपटलकप्रस्तुतयः विसेसिअत्ति विशेषिततराणि अतिविशिष्टतराणि तन्तव्यानि तथाहि सिंहासनछत्रचामरतैलसमुद्गकयावत्सर्षपसमुद्गकाः तालवृन्तानि यावद्धूपकडुच्छुकाः धूपकडुच्छुकानां स्वाभाविका वैक्रिया सातावित्तिया नाविकान् विकुर्वितान् वन्दनकलशान् यावद्धूपकडुच्छुकान् गृहीत्वा यत्रैव क्षीरोदसमुद्रस्तत्रै

एवं जहा सूरिआभस्स सव्वं तोरणाओ सव्वपमाणाइं विसेसिअतराइं ताणि अणुगमाइं सीहासणछत्तचामरते-
ल्लसमुग्गा जाव सरिसवसमुग्गा तालिअंटा। जाव धूवकडुच्छुआ विउव्विंति साभाविए अ वेउ-
व्विअ कलसे अ जाव कडुच्छुए गेण्हित्ता। जेणेव खीरोदसमुद्दे तेणेव आगम्म खीरोदगं गेण्हं-
ति २त्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं पउमाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हंति एवं पुक्खरोदाओ जाव
भरहेरवयाणं मागहाईणं तित्थाणं उदगं मट्टिअं च गेण्हंति एवं गंगाईणं महाणईणं जाव चुल्ल-
हिमवंताओ सव्वतुअरे सव्वपुप्फे सव्वगंधे सव्वमल्ले जाव सव्वोसहीओ सिद्धत्थए अ गेण्हंति २त्ता प-
उमद्दहाओ दहोदगं उप्पलादीणि अ।

यावत्क्षीरोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा च यानि तत्रोत्पलानि पद्मानि यावत्सहस्रपत्राणि तानि गृह्णन्तीति यावत्करणात् कुमुदनलिनादीनां संग्रहः एवमग्रेऽपि परिभावनीयं एवं पुष्करोदात्समुद्रादुदकादि गृह्- णन्ति जावत्ति यावत्करणात् भरतैरावतानां भरतैरावतसम्बन्धिनां मागधादीनां तीर्थानां उदकं मृत्तिकां च गृह्णन्ति एवं गंगादीनां गं- गासिन्धुरक्तारक्तवतीप्रभृतीनां महानदीनां जलमुभयतटमृत्तिकां च गृह्णन्ति यावत्क्षुल्लहिमवतो हिमवच्छिखरात् सर्वा- न् तुवरान् सर्वकषायान् यावत् सर्वसिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति गृहीत्वा च पद्मद्रहात् द्रहोदकमुत्पलादीनि च गृह्णन्ति ३५८

एवं सर्वेषु कुलपर्वतेषु महाहिमवदादिषु वृत्तवैताढ्येषु गन्धापात्यादिषु सर्वमहाद्रहेषु तिगिंछिकेसर्यादिषु सर्वव- र्षेषु हैमवतादिषु सर्वचक्रवर्तिविजयेषु कच्छादिषु वक्षस्कारपर्वतेषु अन्तरनदीषु विभाषेत सार्थवर्णितेषु यथासंभ- वं जलमृत्तिकादि गृह्णन्तो वक्तव्या इति शेषः जावत्ति यावत्करणात् उत्तरकुरुषु यावत्करणात् देवकुर्वादिसंग्रहः यावत्सुदर्शनभद्रशाल- वनात् तत्र सुदर्शनात् मेरुसत्कात् भद्रशालवनात् यावत्सिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति यावत्करणात् पुष्पादीनां संग्रहः एवं नन्दनवनात् सर्वतु- वरान् यावत् सिद्धार्थकांश्च सरसं गोशीर्षचन्दनं दिव्यं सुमनोदाम गृह्णन्ति एवं सोमनसपण्डकवनयोरपि वाच्यं तत्र

एवं सव्वकुलपव्वएसु वट्टवेअड्डेसु सव्व- महद्दहेसु सव्ववासेसु सव्वचक्कवट्टिविजएसु वक्खारपव्व-
एसु अंतरणईसु विभासिज्जा जाव उत्तर- कुरुसु अ जाव सुदंसणभद्दसालवणे सव्वतुअरे जाव
सिद्धत्थए अ गेण्हंति एवं णंदणवणाओ सव्वतुअरे जाव सिद्धत्थए अ सरसं गोसीसचंदणं दिव्वं
च सुमणदामं गेण्हंति एवं सोमणसपंडग- वणाओ अ सव्वतुअरे जाव सुमणदामं ददरमलयसुगं-
धिए गंधे गेण्हंति २त्ता एगओ मिलायंति २त्ता जेणेव सामी तेणेव उवागच्छंति २त्ता महत्थं जाव तित्थय-
राभिसेअं उवट्ठवेंति ॥ तए णं से अच्चुए देविंदे दससहस्सेहिं सामाणिअसाहस्सीहिं

ददरत्ति ददरः स्थालविशेषः कुण्डिकादिभाजनस्य यत्र गालितं तत्र पक्वं वा यत् मलयोद्भवतया प्रसिद्धाः मलयं श्रीखं- डं तेषु जातान् सुगन्धिकान् परमगन्धोपेतान् गन्धान् गृह्णन्ति गृहीत्वा च एकत्र मिलन्ति मिलित्वा च यत्रैव स्वामी तत्रा- गच्छन्ति आगत्य च तं महार्थं यावत् तीर्थकराभिषेकं उपस्थापयन्ति उप- नयन्ति ॥ तए णमित्यादि ततः सोऽच्यु- तेन्द्रो दशभिः सामानिकसहस्रै-

जं०वृ०२

सिंधादियावत्सार्वसंपरिवृताः यावत्तेः स्वाभाविकैर्विकुर्वितैश्च वरकमलप्रतिष्ठानैः सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णैः चंदनकृता
वर्चीकैः आविद्धकंठेगुणैः कृतानुपद्मोत्पलपिधानैः करतलसुकुमालपरिगृहीतैः अ
ष्टसहस्रसंख्याकैः कलशैरिति गम्यं तानेव कलशानाह सौवर्णिकादि यावद्भौमेयकैरिति पर्यंतसूत्रगमं या

तायत्तीसाए तायत्तीसएहिं चउहिं लोगपालेहिं तिहिं परिसाहिं सत्तहिं अणिएहिं सत्तहिं अणिआहिवईहिं चउ
रासीसाए आयरक्खदेवसाहस्सीहिं सद्धिं संपरिवुडे जाव तेहिं साभाविएहिं वेउव्विएहिं अ वरकमलपइ
ट्ठाणेहिं सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहिं चंदण कयचच्चाएहिं आविद्धकंठेगुणेहिं पउमुप्पलपिहाणेहिं
करयलसुकुमालपरिग्गहिएहिं अट्ठस हस्सेणं सोवण्णिआणं कलसाणं जाव अट्ठसहस्सेणं भो
मिज्जाणं जाव सव्वोदएहिं सव्वमट्टिआ हिं सव्वतुवरेहिं जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहिं सव्विड्ढी
ए जाव रवेणं महया २ तित्थयराभिसे एणं अभिसिंचंति । तएणं सामिस्स महया २ अभिसेअं
सि वट्टमाणंसि इंदाईआ देवा छत्तचा मरकलसधूवकडुच्छुअपुप्फगंधजावहत्थगया हट्ठतुट्ठजा
व वज्जसूलपाणी पुरओ चिट्ठंति पंजलिउडा एवं विजयाणुसारेण ॥ वज्रकुट्टपरिगृहीतानामर्थो वक्तव्यः

प्राकृतानुसारेण स्नानपत्र कलशा महया रवेति महता रवेण अर्थः क्रमात् तीर्थकराभिषेकेणाभिषिंचंति तत्र तस्य स्वामिनो महत्यादितः
स्वामिनस्तीर्थकरस्य महत्यामहति अतिशये नमहत्याभिषेके वर्तमाने इंद्रादिकादेवाः छत्रचामरकलशा
एककडुच्छुकपुष्पगंधयावद्धस्तगता अत्र य रवकरणात् छत्रपत्रादिसंग्रहः हृष्टतुष्टयावत् वज्रशूलपाणय
ः पुरतो ऽवतिष्ठंतिः प्रांजलिपुटाः संतः यावत्करणात् वितमाणंदि आइत्यादि एवं विजयेत्यादि एवं विजया
नुसारेण

जीवाभिगमोक्तविजयदेववक्तव्यतानुसारेणोन्नेयो कियद्दूरमित्याह जाव अप्पेगइआ नि यावदप्येककादेवाः आ
सिक्तसमार्जितोपलिप्तसिक्तशुचिसंमृष्टरथ्यांतरापणवीथिकं कुर्वंति यावद्गंधवर्तिभूतं कुर्वंतीति अत्रापि संबंधनाय यावत्करणात् अप्येक
कादेवाः पंडकवनं मंचातिमंचकलितं कुर्वंतीत्यादि अप्येककादेवा हिरण्यवर्षं वर्षंति एवं सुवर्णरत्नवज्राभरणपत्र
पुष्पफलबीजमाल्यगंधवर्णयावच्चूर्णवर्षं वर्षंति अप्येककादेवा हिरण्यविधिं मंगलप्रकारं भाजयंति
अन्येभ्यो देवेभ्यो वितरंति ददतीत्यर्थः एवं यावच्चूर्णविधिं यावत्करणात् सुवर्णरत्नवज्राभरणपुष्पमाल्यगंधवस्त्र

जाव अप्पेगइआ देवा आसिअसंमज्जिअ वलित्तं करेंति जाव गंधवट्टिभूअं अप्पेगइआ हिरण्णवासं वासंति
एवं सुवण्णरयणवइरआभरणपत्त पुप्फफलबीअमल्लगंधवण्णजाव चुण्णवासं वासंति अ
प्पेगइआ हिरण्णविहिं भाएंति एवं जाव चु ण्णविहिं भाएंति अप्पेगइआ चउव्विहं वज्जं वाएंति तं जहा ततं
विततं घणं झुसिरं अप्पेगइआ चउव्विहं गेअं गायंति तं जहा उक्खित्तं पायत्तं मंदं रोइआवसाणं अप्पेगइआ चउव्वि
हं णट्टं णच्चंति तं अंचिअं दुअं आरभडं भसोलं अप्पे

सिद्धादिपुष्पविधिं यावद्बलादि अप्येककादेवाविधि
भाजनमपि प्रायः अप्येककाश्चतुर्विधं वाद्यं वादयंति तद्यथा ततं मृदंगपटहादि विततं वीणादिकं घनं कंसिकादि शुषिरं का
हलादि अप्येककाश्चतुर्विधं गेयं गायंति तद्यथा उत्क्षिप्तं प्रथमतः समारभ्यमाणं प्रवृत्तं उत्क्षेपावस्थातोऽतिक्रांतं मंदाध्या
न्तर्गतप्रवर्तमानं मंदं मध्यभागे मूर्छनादिगुणोपेततया मंदं मंदं घोलनात्मकं रोचितावसानं रोचितं यथो
चितलक्षणोपेततया भावितं एवंविधमवसानं यस्य तद्रोचितावसानं क्वचिद्रोचितावसानमितिपाठः तत्र रो
चितं स्थिरमिति भावः अप्येककादेवाश्चतुर्विधं नृत्यं नृत्यंति तद्यथा अंचितं द्रुतं आरभटं भसोलं च इति नामकं

रंनाम

कक्कादेवा चउविधमभिनयमभिनयंति तद्यथा दार्ष्टांतिकं प्रातिश्रुतिकं सामान्यतोविनिपातिकं लोकमध्यावसानि
कं अथ पातनाय ले दा अभिनयले दा अतेत्थिविसेसोऽवसातव्याः अप्पेगइया देवा द्वात्रिंशद्विधं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्
शयंति तिवस्वस्तिकश्रीवत्सादि यष्टमंगलाकाराभिनयात्मकं प्रथमनाट्यविधिमादायो द्वात्रिंशं नाट्यविधियावत् चरमचरमणयना
मार्यासदेवनसगवतः श्रीमहावीरस्य चरमाविहितात्मयाऽत्रापि देवाः जर्बंतानिलाः अप्पेगइया देवा उत्पातमाख्यो
नियतः अपि वन्दनीयमिति अत्र उत्पाततिपातप्रवृत्तं संजवितप्रसारितं यावत् संभ्रांतं नामनाट्यविधिमाप्ताः नामर्तन विधिरि

अप्पेगइया चउविहमभिणयमभिणेन्ति ते दिटं
अप्पे वत्तीसतिविहं दिव्वं णट्टविहिं उ।
उप्पयनिवयं तं नाम नट्टविहिं उवदंसेंति अ
ति वग्गति सीहनायं णादेति अप्पेसा।
रद्दयणाइ ते अप्पे तिसिवि अप्पेउव।

तिअं १ णोउच्चंतिकं समापंतोकतिअरलोगमज्झावसाणिअं
वदंसंति अप्पेउप्पयणिवायपवत्तं संकुचिअपसारिअं
णिपाणोणंति एवं बुक्कारेंति तंउ रवेंति लासेंति अप्फो
डेंति वग्गंति अप्पे हयहेसिअं एवं हत्थिगुलगुलाइअं
लेंति॥

रादिभ्य श्चार्यमुपदर्शयंति यावच्च
रणादि आदि अभिनयादि इत्यत्र तत्रादि आदि अति गमनागमनमिति अप्पेगइया देवा पीनयंति पीनमात्मानं कुर्वं
ति बलात्मवंतात्यर्थः एवं बुक्कारेंति बुक्कारं कुर्वंति अप्पेगइया तांडवयंति तांडवनृत्यं कुर्वंति अप्पेगइया देवाः
लासयंति लास्यरूपं नृत्यं कुर्वंति अप्पेगइया आस्फोटयंति भूम्यादिकमिति गम्यते अप्पेगइया देवा वल्गंति अप्पेगइया सिं
हनादं नदंति अप्पेगइया सर्वाणि पीनत्वादीनि सर्वाण्यपि कुर्वंति अप्पेगइया देवा हयहेषितं कुर्वंति एवमप्पेगइया देवा
हस्तिगुलगुलायितं कुर्वंति केचिद्रथघनघनायितं कुर्वंति केचित्त्रीण्यपि हयहेषितादीनि कुर्वंति केचिदुच्छलंति

केचित्प्रोच्छलंति केचित्त्रिपदीं छिंदंति केचित्पाददर्दरकं कुर्वंति केचिद्भूमिचपेटां ददति केचिन्महता शब्देन रवंति शब्दं
कुर्वंति एवं संयोगा अपि द्रष्टव्याः संयोगाश्च रचितव्याः केचिद्धक्कारेंति हक्कारं कुर्वंति एवमपि केचित्थक्कारं कुर्वंति के
चित्पुक्कारंति पुक्कं इत्येवं महता शब्देन शब्दं कुर्वंति केचिदवपतंति केचिदुत्पतंति केचित्परिपतंति तिर्यक्निपतंति केचित्
ज्वलंति ज्वालमालाकुला भवंति केचित्तपंति केचित्प्रतपंति केचिद्गर्जंति केचिद्विद्युतं कुर्वंति केचिद्वर्षं वर्षंति केचिद्देवोत्कलिकां दे

अप्पे पउच्छलेंति अप्पे तिवइं छिंदंति प
गावेंति एवं संजोगा विभासिअव्वा अप्पे
तिउत्पलेंति तवेंति पतवेंति विज्जुआयंते
तिअप्पेदुद्दरउदद्धक्कारेंति अप्पेवि।
लासेयाऊदाविज्जुयायजावसव्वउसमे।

यदद्दरंकरिंति भूमिचवेडं दलेंति अप्पे महयासद्देणं
हक्कारेंति एवं पुक्कारेंति थक्कारेंति उवयंति परिवयं
वासंति देवुक्कलिअं करेंति एवं देवकहकहगं क
किअप्पुत्तणादिवाइं सिउविसरपणं चेति एवमादि वि
णा आदाव तिपदावेंति वा॥

वानं वातस्येवोत्कलिकां कुर्वंति केचिद्देवा देवकहकहगंति प्रभूतानां देवानां प्रमोदभरवशात्स्वेच्छावचनैर्बोलकोलाह
लो देवकहकहकस्तं कुर्वंति केचिद्दुहदुहकं नामानुकरणशब्दं कुर्वंति केचित् विकृतानि वैक्रियरूपाणि भूता
दिरूपाणि विकुर्विता प्रनृत्यंति एवमादिविलासपुरःसरं यथाविजयदेवस्येन्द्राभिषेकाधिकारे गर्ज
तं कियत्पर्यन्तमित्याह यावत्सर्वतः समंतादाधावंति प्रधावंति यावत्करणात् अप्पेगइया चेलोत्क्षेपं कुर्वंति केचिद्वंदनकलश
हस्तगता इत्यादि यावत्तं उक्तवान दर्शयितुं विमर्शमिदं याउनमालाकमिति कृत्वा ३ भवंतानि इत्यपि ॥ णाणोसेइ

तएणं से इत्यादि ततः सो अच्युतेन्द्रः सपरिवारः सामानिकादिपरिवारसहितः स्वामिनं तीर्थकरं तेन महता २ यावत् अ-
भिषेकेण अभिषेकसामग्र्या अभिषिंचति अभिषिच्य करतलपरिगृहीतं यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धापयति
यावत्करणात् इष्टतरकमित्यादि वर्धापयित्वा च ताहिं इत्यादि ताभिः शास्त्रोक्ताभिः इष्टाभिर्यावत् जयजयशब्दं प्रयुंक्ते यावत्करणात् कं-
तादिमित्यादि जाव पम्हलत्ति यावत्पक्ष्मलसुकुमारया सुरभ्या गंधकाषायिक्या लघुशाटिकयेति गात्राणि रूक्षयति
यावत्करणात् जयशब्देन जयशब्दं लहइत्ति अजिअं जिणाहि जिअं च पालेहि जिअमज्झे वसाहि इंदोविव देवाणमित्या-
दिस्तुतिसंबद्धजयशब्दप्रयुंजनाग्रा(?) कृ कृयित्वा एवं कप्परुक्खगं पिव त्ति एवं प्रागुक्तस्तुत्यादिस्कारणात्

तएणं से अच्चुए इंदे सपरिवारे सामिं ४ तेणं महया जाव अभिसेएणं अभिसिंचति २त्ता करय-
लपरिग्गहिअं जाव मत्थए अंजलिं कट्टु ३ ऊ एणं विजएणं वद्धावेति २त्ता ताहिं इट्ठाहिं जाव जयजयस-
द्दं पउंजति २त्ता जाव पम्हलसुमालसुरभीए ० गंधकासाइए गायाइं लूहेइ एवं जाव कप्परुक्खगंपिव अ-
लंकिअविभू-

सर्वं कृमित्यर्थः यावत्करणात् ... कृतवि- भूषितं करोति यावत्करणात् सरससुरभिगोशीर्षचंद-
नेन गात्राण्यनुलिंपति अनुलिप्य च नासिकानिःश्वासवातवाह्यं चक्षुर्हरं वर्णस्पर्शयुक्तं हयलालापेलवातिरेकं धवलं कनकखचितां-
तकर्म आकाशस्फटिकवन्निर्मलं दिव्यं देवदूष्ययुगलं परिधापयति परिधाप्य च कल्पवृक्षमिव अलंकरोति अलंकारिकं
उपानीय तीर्थकरस्य परिधापयति हारार्धहारैकावलीमुक्तावलीरत्नावलीबाहुरक्षककटकांगदकेयूरकटिसूत्रमुद्रिकादिभिः
शाखांकंडलमुकुटादिभिः तथा सकलपार्थिवरत्नसारेण देवेंद्रमुकुटेन दिव्यं कुसुमदामं सुसेवितालंकारेणैव निःशेषादिः॥

षट्पदावलिना भवनलक्षणेन पालेन सुतामादिना च सुरिमसंघातिमपद्मोत्पलेन वेतिसंग्रहः ३ जावनट्टविहिं यावन्नाट्यवि-
धिमुपदर्शयति यावत्करणात् मातुःसमस्तामपि नाट्यविधिं चोत्थाय नाट्यविधिमुपदर्श्य च अच्छैः स्वच्छैः श्लक्ष्णैः
मसृणैः रजतमयैः अच्छरसैः अत्यासन्नवस्तुप्रतिबिंबाधारत्वेन निर्मलैस्तंदुलैर्दिव्यतंदुलैरित्यर्थः भगवतः स्वा-
मिनः पुरस्तात् अष्टष्टौ अष्टावष्टमंगलकानि आलिखति तद्यथेत्यादि यावत् अष्टावष्टौ मंगलकानि दर्शयित्वा च करोति

जाव णट्टविहिं उवदंसेति २त्ता अच्छेहिं सण्हेहिं रययामएहिं अच्छरसातंडुलेहिं भगवओ सामिस्स पुर-
ओ अट्ठट्ठमंगलए आलिहति तं दप्पण भद्दासण वद्धमाण वरकलस मच्छ सिरिवच्छ
सोत्थिअ णंदावत्त लिहिआ अट्ठ- ट्ठमंगलगा लिहिऊण करेइ उवयारं किं ते पाडलम-
ल्लिअ चंपग असोग पुन्नाग चूअमं- जरि णवमालिअ बउल तिलग कणवीर कुंद कोज्ज-
कोरंट पत्त दमणग वरसुरभि सुगंध- गंधिअस्स कयग्गहगहिअकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्क-
स्स दसद्धवण्णस्स कुसुमणिगरस्स तत्थ चित्तं जाणुस्सेहप्पमाणमित्तं ओहिणिकरं करेति २त्ता॥

ष्टपदावलिना भगवतः स्नपनीलक्ष्मणं अथो अच्युतेन्द्रो यत्करोति तदाह किं ते इत्यादि किं तदुपचारोपदर्शनार्थे पाडलत्ति
पाटल मल्लिका चंपका शोक पुन्नाग चूत मंजरी नवमालिका बकुल तिलक कणवीर कुंद कुब्जक कोरंटक पत्र दमनक
वर्ती पवरा ये गंधरूपत्रुमाणां ये वराः प्रधानाः सुरभयः सौरभ्यवंतः सुगंधाः शोभनगन्धाः तेषां गंधो यस्मिन् स तथा
तस्य कचग्रहवद्गृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्ता स्य दशार्द्धवर्णस्य कुसुमनिकरस्य तत्र जिनरत्र भगवतः परितः प्र-
देशे चित्रं विचित्रं ... जानुसेधप्रमाणमात्रं ओहिनिकरं अवधिना मर्यादया निकरं विस्तारं करोति ... यावत्

अं.ह्रा॥

वंदणदत्ति वंदनप्रत्यादिरत्नमयविमलदंडं णाणामणीत्यादि प्रावद्भप्रवकदंडकं शब्दप्रयतः सत्कृतं तिप्राव्रत् जिनवरेंद्राः यत्प्रपंदत्वा सम्यक्प्रदक्षिणीकृत्य वमणादशांगुलिकमंजलिमुकुलितं प्रयतः सन् अष्टशतमित्यादि विशुद्धो निर्मलो लक्षणादोषरहितो ग्रंथो ग्रंथसंदर्भो येषां तानि विशुद्धग्रंथयुक्तानि तानि अष्टशतसंख्यानि विशुद्धग्रंथयुक्तानि वृत्तैर्महाछंदैः महावृत्तैः अपुनरुक्तैः पुनरुक्तिदोषरहितैः अर्थयुक्तैः पुनरुक्तिदोषपरिहारेण अतिशयेनार्थवत्त्वात् शब्दार्थ वचनाति विरुद्धलेशवत्त्वं प्रत्ययात्पदादपवादः अथवा पापवालोऽपुनरुक्तिः अवसानकृत्वा अर्थयुक्तैः संस्तुत्य

वंदणदरयणवइरविमलिअविमलदंडं वणामणिरयणसिविभं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्क
धूवगंधुत्तमाणुविद्धं च धूमवट्टिं विणिम्मुयंतं वेरुलिअमयं कडुच्छुयं पग्गहिउं पयत्तेणं धूवं दाऊण
जिणवराणं अट्ठसयविसुद्धगंथजुत्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महावित्तेहिं संथुणइ संथुणित्ता सत्तट्ठ पयाइं
पच्चोसक्कइ पच्चोसक्कित्ता वामं जाणुं अंचेइ अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं
धरणितलंसि निवाडेइ निवाडित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ पच्चुन्नमित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी णमोऽत्थु णं अरिहंताणं भगवंताणं सिद्धिगइनामधेज्जं ठाणं संपत्ताणं

वंदित्ति

लोति संस्तुत्य च वामं जानु अंचेत्युत्क्षेपयति अंचित्वा च यावत्करतलपरिगृहीतं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत् यावत्करणात् दक्षिणं जानु धरणीतले निपातयति निपात्य त्रिः कृत्वा मूर्धानं धरणीतले नमयति नमयित्वा च प्रत्युन्नमयति प्रत्युन्नम्य कटकत्रुटितस्तंभिती भुजौ संहरति संहृत्य करतलपरिगृहीतं यावदेवमवादीत् नमोऽस्तु अर्हद्भ्य इत्यादि नमोऽस्तु तेभ्यः कौशिकपरिगृहीतार्थ एवं भूतादीन्यपि पदानि सिद्धानां भगवतां यानि तत्र लोकशिखरे परिज्ञानसकलव्यवहारक्षेत्रादिनीरजःप्रयमानकर्मरजोरहितं देवसमणा तपस्विन् देवसमाधितनानादिस माधियुक्त

देवमानसमं प्रसमीक्ष्य तत्सर्वथा प्रदेवसमयोगिन् समाधअनालाभदायकायोगामनोवाक्कायलक्षणाय प्रतःसंबोधनं दे शल्यकर्तन शल्यानि मायादीनि कृंतति शल्यकर्तनः दे निर्भय इहलोकादिसप्तभयरहित देनीरागद्वेष निर्गता रागमायालोभलक्षणो द्वेषः क्रोधमानलक्षणश्च यस्मात् स तथा निर्मम ममत्वरहित दे निःसंग त्यक्तकलत्रादिप्रतिबंधरहितः दे निःशल्य विशेषतापेदिकाभोगिकाशंसारहितः दे मानमूरण सर्वगर्वदलन केतुगोचरजालसागर देश नेनञ्जननरजनात्मकज्ञान देश प्रमेय वप्रस्तु ज्ञानानां वरत्वात् मुक्तावलालक्षणिको देवलवान्तरं च बहुवर्त्ति रूनामे

अममनमअजोगिसल्लगत्तण णिन्भय णीरागदोस णिम्मम णिस्संग णीसल्ल माणमूरण गुण
रयणसीलसागरमणंतमप्पमेय त विश्वधम्मवरचाउरंतचक्कवट्टी णमोऽत्थु ते अरहंतोत्ति
कट्टु वंदति णमंसति ण्च्चासण्णे णा रतिदूरे सुस्सूसमाणे जाव पज्जुवासति एवं जहा
अच्चणिया तहा जाव ईसाणस्स विमाणे सेसं तहेव जाव रायहाणी अरिसिद्धायतणस्स
णा सएणं परिवारेणं पज्जुवासति अलि॥ सिवेति ब णवणं॥

रखावितुमं भगवत्पाद अरहंताति यतस्तु मर्दन् त्रिभुवनमज्योति नमः शक्रस्य पुनरुक्तं चतुर्थमिदं तदोषः इति कृत्वा इति कृत्वा वंदते नमस्यति वंदित्वा नमस्थित्वा नात्यासन्नो नातिदूरस्थ शुश्रूषन् यावत्पर्युपास्ते अथ शेष

विषये तिदेशमाह एवं जहेत्यादि एवं यथोक्ता प्रकारेण यथाक्रमं सर्वगवदलि विशेषकरणं तथा यावदीशा
नस्यापि लोतव्यं यावत्करणात् यावत्प्रदर्शिता॥ णात्रदामापिलोतव्यं नवणवई इत्यादि सर्वपर्यवसाना॥
: स्वः पंचा शदपीशा एवमेवमचाथनरा परिवारेण शल्यकर्तनमिति पिवंति अथैवं त्रिषष्ट्यां पादे रं

ऊं ३।४। तिथिकेन्द्रात् इन्द्राधिपतिर्वेनाङ्कस्य नक्षत्रकरणं विधिमतिथिपादयिताः प्रथममासान्तमानस्य इत्यादि ततः स्कन्धदेवं तरमीशानो देवेन्द्रो देवराजः पूर्वेशानात् विकुर्वति विकुर्विता एकादशानन्तार्थकेन्द्रे करतलतलेन गल्लो ति इन्द्राग्निदासनवरगता मर्यादिलक्ष्यः सविद्युत् एकाः इन्द्राभावपत्र धरति धावा शानात् वलयोः पार्श्वयोः सा मनो न्देपं कृतः एकाः ऊस्मात् स्थलपाणिनिष्ठति व ननाणं मेइत्यादि ततः सशाङ्कश्चात्रियोगिकात् देवात् ऊर्ध्वयथिवापवादिश

मेईसाणो देविदिद देवराया पंचईसाणो वित्तविति इत्ता एगे ईसाणो नगवंतिवगर करयलभाणा गोदति इत्ता साहासणवरगए उवसामिहुदसमित्त मे एगे ईसाणोवि पिठउज्झायवनधरेइ उवेईसाणोउता उपासि वामदक्खे वकवेति एगे ईसाणो उवरतास्सलपाणीविठति व ननाणमेमान्ध देविदादा वराया आतिउगे देवेमहावेईइत्ता। एसो वितदाववत्तलिसे आणादिइ नवितदाव वउा वणंति व नाणं सक्को देविंदे देवराया लनवाला निवगरसम वउहिमिवन्नारिधवलवसदेविः उवतिसेए सरवतलविमलनिम्मलदधिय णागखीरफेणरययनिकरयगासे पासाई दरिसणि ये अभिरूवे पडिरूवे व ननाणं तसिं वउदं धवलवसभाणं अट्ठ ऊपिनवेव अभिसेकाऊरिं आनि

मेक्कसामग्रीसकलं दर्भमात्रं ददाति यथा यथा ददातीत्यादि तिविनदतिं नयालियोगादेवाऽपि नवैवाक्रान्ताभियोगिका इवोपनयेति अभिषेकसामग्रीमुपस्थापयेति व नाणं मेइत्यादि ततः सशाङ्कस्थानस्य विकुर्व धवलवृषभारूपमजातीयवृषभ रूपं विकुर्वति किं लक्षणान् इत्याह श्वेतान्मिवोपमयाप्रदर्शयति संखतलेत्यादि शंखतलं शंखस्यो परितनोभागः सोऽपि सोऽपि यावत्प्रतिरूपान् व ननाणं तसिं मित्यादि ततस्तेषां वउर्मा धवलवृषभाणां अट्ठ भुदि माझ्रतात् समसामयं अर्थं तेनाहरा ३६४

ऊर्ध्वमाः एकेन्द्रदमान् खण्डो नाभिकेन्दमाभयशयानिर्गमान् अष्टौतोयधाराविनिर्गच्छति तयणं ताउ ते ततस्ता अष्टौतोयधारा ऊर्ध्व विहायसा शब्दायमानाः ऊर्ध्वगच्छन्तीत्यर्थः ऊर्ध्व उत्पत्य केन्द्रमिलंति मिलितास्य भगवतस्तीर्थकरस्य मूर्ध्नि निपतन्ति व ननाणं मेइत्यादि एतस्मिन् एतस्यापि शक्रस्यापि तथैवात्यर्थं दानवतिन्द्रो च्युतो नेप्यर्थः किंयत्तरमि सिंगादित्तो अट्ठतोअक्खराउ णिगच्छंति तासिणं ताउ अट्ठतोअक्खराउ उट्ठं वेहायसं उप्पयंति इत्ता एगाओ मेलायो ति इत्ता भगवओ तित्थगरस्स मुद्धाणंसि निवयंति व ननाणंसे सक्के देविंदे देवराया वउरासीइए सामाणिय साहस्सीएहिं एअस्सवि तहचेव अभिसेअत्ता भाणियव्वा जाव नमोत्थुते अरहओत्ति कट्टु पंचसक्के विउवत्ता निइत्ता एगे सक्के भगवं तित्थयरं करयल उवउपविवइकरेति एगे सक्के पिठउ आयवत्तं धरेइ दुवे सक्के उभओ पासिं चामरुक्खेवं करेति एगे सक्के वज्जपाणी पुरओ पगच्छति व ननाणं से सक्के वउरासीइ सामाणिय साहस्सीएहिं जाव अन्नेहि य भवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइतरवेणं ताए उक्किट्ठाए जेणेव भगवओ तित्थयरस्स जम्मणणगरे जेणेव जम्मणभवणे जेणेव तित्थयरमाया तेणेव उवागच्छइ त्ति इत्ता भगवं तित्थयरं माऊए पासे ठवेति तित्थयरपडिरूवगं पडिसाहरति इत्ता ओसोवणिं पडिसाहरति इत्ता एगं महं।।

मोदआवननोत्तेइत्यादि पंचसक्केति ततः स्तन्यधारार्थं ततो नियिकानेतरं शक्रः पंचरूपान् विकुर्वति प्रयोजन यायमेहेद व ननाणं मेइत्यादि ततः सशक्रस्य इ ताश्च सामानिकसहस्रैरित्यादि यावत् नाथं दर्पणप्रतिरूपकं प्रति संहरति निद्रा यं तेउगमं संहृत्य बस्यापि मो निद्रा प्रतिसंहरति प्रतिसंहृत्य एकं महत्।।

जं०वृ०५ सोमउगलं देवज्जएउगलं कुंडलजुगलं च भगवतस्तीर्थंकरस्योच्छीर्षकमूले स्थापयति स्थापयित्वा च एकं महान्तं सिरि-
दामगंडं ति श्रीदामगंडं शोभनवर्णमालानां दामसमूहः श्रीदामकाण्डं अथवा गंडोपदंडकः तत्प्रधानं दंडप्रतीकत्वात् श्री-
दामगंडः श्रीदामगंडकं चाहनः तवणिजलंबूसगं ति तपनीयं रक्तसुवर्णं तन्मयोऽलंबूसको दामाग्रेऽवस्थितं मंडनविशेषो
यस्य स तथा तं सुवर्णप्रतरकमंडितं तत्थोः पार्श्वयोः सुवर्णपत्रकेण मंडितमग्रं णाणामणि नानारूपाणां मणीनां रत्नानां
च ये विविधा अनेकप्रकारा हारा अष्टादशसरिका अर्धहारा नवसरिकास्तैरुपशोभितः सम-

खोमजुगलं कुंडलजुगलं च भगवओ ति- त्थगरस्स उस्सासमूले ठवेइ ठवित्ता एगं महं सिरिदामगंडं त-
वणिज्जलंबूसगं सुवण्णपयरगमंडियं णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोहियसमुदा-
यं भगवओ तित्थगरस्स उल्लोयंसि णिक्खिवइ तण्णं भगवं तित्थगरे अणिमिसाए दिट्ठीए दे-
हमाणे २ सुहंसुहेणं अभिरममाणे चिट्ठति तए णं से सक्के देविंदे देवराया वेसमणं दे-
वं सद्दावेति सद्दावित्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया बत्तीसं हिरण्णकोडीओ बत्तीसं सुवण्णको-
डीओ बत्तीसं रयणकोडीओ

समुदायो यस्य तत् भगवतस्तीर्थंकरस्योपरि उल्लोके निक्षिपति दृष्टिपातनिमित्तमिति गम्यम्
अतएव तण्णमित्यादि तदा भगवांस्तीर्थंकरोऽनिमेषया दृष्ट्या प्रेक्षमाणः २ सुखंसुखेनाभिरमयन्
रमनाभिरममाणः क्रीडन्निति अथ शक्रो यत्करोति तदाह तए णं इत्यादि ततः स शक्रो वैश्रमणं देवं उत्तरदिश-
लोकपालं शब्दयति शब्दयित्वा चैवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय द्वात्रिंशतं हिरण्यकोटीः द्वात्रिंशतं कोटीः सौव-
र्णिकरूपाणामघटितसुवर्णानां द्वात्रिंशतं सुवर्णकोटीः द्वात्रिंशतं रत्नकोटीः द्वात्रिंशतं नंदानि नंदाः समवृत्तिः प्रमो-
दाव ३६५

द्वात्रिंशतं भद्राणि भद्राः समवृत्तिः प्रमोदावाप्तौ कारणानि तत्रोपविशतां नराणां तथा विधवस्तुस्वभावात् अतर्कि-
तासमृद्धिः प्रमोदावाप्तौ कारणत्वात् आसनविशेषा अपि भद्राणि तेषां समानजातीयत्वात् एवं नन्दादीन्यपि इत्यादि
भद्राणि कारणान्यासनविशेषा अपि भद्राणि तथा सुभगानि इत्यादि सुभगानि सौभाग्यवन्ति तत्र सौभाग्यं
सर्वजनेष्टता रूपमाकृत्यादिलक्षणं यौवनमवस्थाविशेषो लावण्यमधिकं स्नेहानां कालेऽपि उत्पन्ना उत्कर्ष-
लेवनं नेत्यादिलक्षणं सुखदं तद्वा लावण्यं वलवलिमा इष्टतया च सर्वप्राणिकैः कांत्यादिरूपता तानीदं च

बत्तीसं णंदाइं बत्तीसं भद्दाइं सुभगे सुभगरूवजोव्वणलावण्णे य भगवओ तित्थगरस्स
जम्मणभवणंसि साहराहि साहरित्ता एय- माणत्तियं पच्चप्पिणाहि त्ति तए णं से वेसमणे दे-
वे सक्केणं जाव विणएणं वयणं पडि- सुणेइ २ त्ता जंभए देवे सद्दावेइ २ त्ता एवं व-
यासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया बत्तीसं हिरण्णकोडीओ जाव भगवओ तित्थगरस्स
जम्मणभवणंसि साहरह २ त्ता एय- माणत्तियं पच्चप्पिणह ॥

सुभगे सुभगानि सौभाग्यवन्ति वस्त्राणि भगवतो भवनं संहर उत्क्षिप्य जन्मभवने प्रवेशय तथा कर्तव्यमिति भावः अ-
पलक्षणं तत्र निवासिनोऽर्थरूपनादेशपि सौभाग्यादिरूपता विधेया तत्र यौवनं च इत्येपि तुवानखवावली सात तथा
विधशक्रादेशविधेयमिति भावः संहृत्य चैनामाज्ञप्तिं प्रत्यर्पय च तत्पणमित्यादि ततः स वैश्रमणो देवः शक्रादेशं
विनयेन वचनं प्रतिशृणोति प्रतिश्रुत्य च जृंभकान् तिर्यग्जृंभकाभिधानान् देवान् शब्दयति शब्दयित्वा चैवम-
वादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया द्वात्रिंशतं हिरण्यकोटीः यावद्भगवतस्तीर्थंकरस्य जन्मभवने संहरतेत्यादि प्राग्वत्

जंबूद्वी॰ तएणं ते जंभगा इत्यादि सुगमं ७ तएणं से सक्के इत्यादि मणुआरहा इंतो ओषयंतः २ एवं वद्धमाणं वद्धत सेषं सुगमं ७ इं
दत्यादि इतः तित्थयर्षस्य वत्तव्वं तवोवदाणवनपति वान्मंतर ज्योतिष्कवैमानिका देवा देव्यश्च तत्सति णमित्यलंकारे
यः कथितत्तीर्थकरस्यतीर्थकरमातुर्वा अशुभं मनः प्रधारयति मनस्यशुभं चिंतयति तस्य णमिति प्राग्वत् अर्यकमिव अज्जक

तएणं ते जंभगा देवा वेसमणवयणेणं देवाणं एवं वुत्तासमाणा हट्ठतुट्ठ जाव खिप्पामेव बत्तीसं हिरण्णकोडीओ जाव सुलग
सोहग्गरूवजोव्वण गुणलावण्णं च भगवओ तित्थगरस्स जम्मणभवणंसि साहरंतित्ता जेणेव वेसमणेणं देवे तेणे
व जाव पच्चप्पिणंति ७ तएणं से वेसमणे देवे जेणेव सक्के देविंदे देवराया जाव पच्चप्पिणइ तएणं से सक्के देविंदे देवराया अभियो
गे देवे सद्दावेइ २त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया भगवओ तित्थगरस्स जम्मणणगरंसि सिंघाडग
जाव महापहपहेसु महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा २ एवं वदह हंदि सुणंतु भवंतो बहवे भवणवइवाणमंतर जोइसवेमाणिया देवा य
देवीओ य जेणं देवाणुप्पिया तित्थगरस्स तित्थगरमाऊए वा असुभं मणं पधारेइ तस्स णं अज्जगमंजरिआ इव
सयहा मुद्धाणं फुट्टउत्तिकट्टु घोसणं घोसेह २त्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ७ तएणं ते आभि
ओगिआ देवा जाव एवं देवोत्ति आणाए पडिसुणंति सक्कस्स देविंदस्स अंतियाओ पडिणिक्खमंति २त्ता खिप्पा
मेव भगवओ तित्थगरस्स जम्मणणगरंसि सिंघाडग जाव एवं वयासी हंदि सुणंतु भवंतो बहवे भवणवइ जाव
जेणं देवाणुप्पिया तित्थगरस्स जाव फुट्टउत्तिकट्टु घोसणं घोसंति २त्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ७ त
मंजरीवत् सप्तधा सप्तप्रकारेण मूर्धानं फुटतु इति कृत्वा घोषणां घोषयत घोषयित्वा एतामाज्ञ तएणं से
सिकां प्रत्यर्पयत ७ तएणं ते इत्यादि प्रत्यर्पणसूत्रं सुगमं ७ अथ सुमेरुगतो जन्माभिषेकानंतरं देवा यत्कुर्वंति त
दाह तएणं ते इत्यादि तएणं से ३६६

तएणं बहवे भवणवइ वाणमंतर जोइस वेमाणिया देवा तीर्थकर जन्माभिषेक महिमां कृत्वा दर्शितहर्षा इत्यर्थः तीर्थकरस्य जन्मदिनं महा
स्व विशेषं उद्भावितवंतः व्रजितुं नंदीश्वरवरद्वीपः ततो यत्र गच्छंति तत्रागत्य अष्टाह्निका महिमाः कृत्वेति पदं यो
ज्यं ततो नंदीश्वर द्वीप यात्राकरणं अष्टाह्निका महिमां कृत्वा ततो विमानेषु गता इति शेषः इत्युक्त्वा देवा आगमनेन
लोकोऽवसानत्वं आष्टाह्निका महिमा कृत्वा जाव यामेव दिशं प्रादुर्भूतास्तामेव दिशं प्रतिगताः ७ इति श्री जंबूद्वीप प्रज्ञप्ति
... समाप्ताः

तएणं बहवे भवणवइ वाणमंतर जोइसवेमाणिया देवा भगवओ तित्थगरस्स जम्मणमहिमं करेंति
२त्ता जेणेव णंदीसरदीवे तेणेव उवा गच्छंति २त्ता अट्ठाहियाओ महामहिमाओ करेंति २त्ता जा
मेव दिसिं पाउब्भूआ तामेव दिसिं पडि गया ७ १८० जंबुद्दीवपण्णत्ती संतिवंस
पडमा लवणसमुद्दं सया दंताउ सा तत्तो जंबुद्दीवे लवणसमुद्दस्स

यावि जगतीसंबद्धा वरवेदिका जंबूद्वीपस्य सिद्धमिति अभिषेक प्रकरणं प्रतिपादितं पूर्वोक्तं जंबुद्दीवपमाणस्स सिरिजंबूतीर्थकर जन्माभिषेकोपाख्या
नं ७ १८० अथ प्रस्तुतं पद्मवरवेदिका लवणसमुद्रेण परिवेष्टितो जंबूद्वीपः किंप्रमाणतोऽभ्यवसानेनेति कृत्वा
गौतमः पृच्छति जंबुद्दीवस्स णं भंते इत्यादि जंबूद्वीपस्य भदंत द्वीपस्य प्रदेशाः स्वसीमांत रूपाः लवणसमुद्रं स्पृष्टा
: कर्तरि क्तप्रत्ययेन स्पृष्टवंतः का कायथापनिकः इति भगवानाह हंता गोयमा इत्यादि कुट्टिता ते इत्याहरणात् स्पृष्टा अंतर्दिने
तिसंवादः भगवानाह हंतेत्यादि हंतेति प्रत्यवधारणे स्पृष्टाः पक्षे प्रश्नकोः प्रश्नः इति ते णं भंते किमित्यपि प्राग्वत् ते स्वसीमाग
त्वरूपाः प्रदेशाः भदंत किं जंबूद्वीपो द्वीपः किं वा लवणसमुद्रः प्रश्नेन संस्पृष्टे तत्र किं विवक्षया प्रदेशाः समुद्रवान

जं॰वृ॰

त्तुपलक्षं यथा तुल्याहेत्वः संज्ञाता मगधदेशं मागधइति किंचित्र यत्प्रदेशानलवणतएवं यथा नञ्ज्या स्पृष्टा जंबूद्वीपं लवणं
ष्टेव इहापि जंबूद्वीपसीमावर्त्तित्वात् चरमप्रदेशा लवणसमुद्रस्य स्पृष्टवंतस्ततो व्यपदेशाविशेषात् संज्ञायइति प्रश्ने भग
वानाह गोतम जंबूद्वीपएवद्वीपाणामिति निपातस्मात् स्वरूपार्थत्वात् जंबूद्वीपएव णो खलु ते लवणप्रदेशाः जंबूद्वी
पंस्पृष्टास्तत्वात्ः लवणसमुद्रस्य सर्वांतरप्रदेशा जंबूद्वीपंस्पृष्टाः सन्तोपि लवणसमुद्रएव नतु जंबूद्वीपइति स
त्रः अथ जंबूद्वीपवर्त्तिनोजीवा नष्टिकृत्यप्रश्नमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपसंदर्भेद्वीपे येजीवाःस्तेउद्दाइ
त्ताः उद्ध्रवद्यायदा कृत्स्निता नाविति वचनात्   मृत्वा लवणसमुद्रेप्रत्यायंति आगच्छंति भगवानाह गोतम

गोजंबुद्दीवेणं भंते णो खलु ते लवणस
मुद्दे एवं लवणसमुद्दस्सवि पएसा जंबुद्दीवं पुट्ठा
जीवा णं जंबुद्दीवेणं भंते दीवे जीवा॥
उद्दाइत्ता लवणसमुद्दे पच्चायंति गो॰ अत्थेगइया पच्चायंति
अत्थेगइया णो पच्चायंति एवं लवण
स्सवि जंबुद्दीवे णेयव्वं खंडाजोयणवासा पव्वा
यकूडातित्थसेढीओ विजयद्दह ४
अत्थि त्ति निपातोऽत्रबहुवचनार्थः संत्येकका जीवा ये अवद्याय लवणस
मुद्रे प्रत्यायांति संत्येककाः ये न प्रत्यायांति जीवानां स्वस्वकर्मपरिणतिवशेन गतेर्वैचित्र्यात् एवं लवणस्सवि एवं लव
णसमुद्रस्यापि जंबूद्वीपसूत्रवत् लवणसमुद्रेये जीवास्तेषमृत्वा जंबूद्वीपे प्रत्यायांतीत्यादि अथ प्रश्नोत्तरविषयी कृत
वान् वस्यमाणोनर्थानधिकृत्य संग्रहणीगाथामाह खंडाः जोअणेत्यादि जंबूद्वीपे भरतप्रमाणमात्राणिकति खंडा
नि गणितपदेन किंयंति योजनानि रुक्षिप्तानि वर्षाणि भरतादीनि कति एतेनाः वर्षधरवैताढ्यादयः कूटानि किमव
धि वर्षधरवत्तीनि प वतिचती र्थानि मागधादीनि च कूववत्तीनि सगुद्रोवनमाणाः नादिरूकति श्रेणयो विद्याधरादीनां
च कति विजयाः कति च

हृदाः सलिलानद्यः १०ति पिंडएति पिंडकेन समुदायेन भवति संग्रहणी गाथा यतिगमापिति संग्रहणी गाथायाः समास
र्थः अथ विभक्तेवनिर्मापार्थयोरहेशानिर्देशं इति न्यायात् प्रथमं खंड संख्याप्रश्नतिज्जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भग
वानाह गोतम नवत्यधिकं खंडशतं खंडगणितेन प्रज्ञप्तं भरतप्रमाणं खंडं पदिशत्यधिकानि पंचयोजनशतानि षट्चै
कोनविंशतिभागायोजनस्य ५२६ ६ १९ तदवनवत्यधिकशतेन गुणितं योजनानां लक्षं मिलत्यस्मात् अयंभावः भरतादीनि
क्षेत्राणि हिमवदादयश्च वर्षधरपर्वता निषधवर्षधरंयावत् द्विगुणविष्कंभानि एवमैरवतादीनि शिखरिवर्षधरपर्यंतानि
तानि नीलवर्षधरंयावद्विज्ञेयानि अंतरा महा॥   विदेहोपि निषधाद्द्विगुणः तथा च एकोना गणनते

द्दहसलिलाओ १० पिंडएहोइसंगहणी॥
१ जंबुद्दीवेणं भंते दीवे केवइयं खंडगणिएणं पण्णत्ते
वइअं खंडगणिएणं पण्णत्ते गो॰ णउ॥
अं खंडसयं खंडगणिएणं पण्णत्ते २ जंबुद्दीवेणं भंते
दीवे केवइअं जोअणगणिएणं पं॰
पण्णत्ते गो॰ सत्तेवय कोडिसया णउआ छप्पन्नसयसहस्सा
इं चउणउइं च सहस्सा
क्षेत्रं १ द्वौ शलाकौ हिमवान् २ चत्वारः शलाका हैमवत॥   क्षेत्रं ४ अष्टौ शलाका महाहिमवान् ८ षो
डश शलाका हरिवर्षक्षेत्रं १६ द्वात्रिंशच्छलाका निषधः ३२ चतुः षष्टिशलाका महाविदेहः ६४ द्वात्रिंशच्छलाका नीलः ३२ षोडशशलाका र
म्यक्क्षेत्रं १६ अष्टौ शलाका रूप्यी ८ चत्वारः शलाका हैरण्यवतक्षेत्रं ४ द्वौ शलाकौ शिखरी २ एक शलाका ऐरवतक्षेत्रं १६ इति स
र्वसंकलने नवत्यधिकं शतमेकशलाकानां तेन भरतप्रमाणानां शलाकानां भरतक्षेत्रं नावंति नवत्यधिकं शतानि जंबूद्वीप इति अ
थ योजनगणितं कियंति योजनानि जंबूद्वीप इति प्रश्नति जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः स्पष्टः भगवानाह गोतम सप्तैव
नियमात् सप्तैव कोटिशतानि नवतिकोट्यधिकानि षट्पंचाशच्च शतसहस्राणि लक्षाणामर्थः चतुर्नवतिसहस्राणि

३६३

शानंच यूर्ईमार्ईशानमिग्यषी योजनानांगणितपदं जंबूद्वीपे योजनप्रमाणानि एतावंति वत्तंते गणितपदं इति
जंबू॥१॥ कारवर्षसत्तुचयेदगयत्तगमनादिमवक्षमनगसनमेकं षड्विंसं पंचदशशतानि पंचदशाधिकानि षष्टिवांतल
रनानिजंबूद्वीपस्य गणितपदपरिमाणमित्यरूरार्थः लावार्थे चविष्कंभपरिक्षेपपरिरतस्मगणितपरिधिविवर्ग
मूजंबूद्वीपस्य विष्कंभो योजनलक्षमेकंतस्यपादस्य वर्गोशाः पंचविंशतिसहस्राणिनतुलितापरिरयविहिविश्वि

सर्वदिवृत्तंगणित्रपयं जंबूद्वीपेणंभंतेदीवे कइवासाप्पणत्ता गोयमा सत्तवासापण्णत्ता तंजहा भरहेएरवा
वएहेमवएहेरण्णवएहरिवासेरम्मगवासेहमहाविदेहे जंबूद्वीपेणंभंतेदीवे केव
इयाबासहरा पण्णत्ताकेवइयामंदरा केवइयाचित्तकूडा केवइयाविचित्तकूडा केवइया
जमगपव्वया केवइयाकंचणगपव्वया केवइयावक्खारा केवइयादीहवेयड्ढा केवइ
इयावट्टवेयड्ढा पण्णत्ता गोयमा जंबूद्वीवे छ वासहरपव्वया एगोमंदरपव्वए एगो चित्तकूडे
एगोविचित्तकूडे दोजमगपव्वया दो सकंचणगपव्वया वीसं वक्खारपव्वया चोत्तीसं दीहवे
यड्ढा चत्तारिवट्टवेयड्ढा॥
षोडशासहस्राधिकयोजनलक्षयलक्षणोमसत्कोटिशतानिनवतिकोटयः
इत्याद्यक्षरलक्षणं गणितपदंभवति तत्र जंबूद्वीप परिरयकरणंतुमागुक्ताविनमिति त अथ जंबूद्वीपवर्षवर्ष
णीतिरहमतिजंबूद्वीपेणमित्यादि अथाभासुरगवामनादगोतमसप्तवर्षाणितत्रपूर्वेयाहिणगमने त अथ जंबूद्वीपेप
र्वतसंख्याप्ररूपयति जंबूद्वीपेणमित्यादि प्रश्नसिद्धेवनेपुगमेनतत्रषड्विंशत्दीर्घवैताढ्याश्चत्रिंशत् सहाविदेहविज ३६८
येषु दीर्घवैताढ्यत्तयोः वचाचाद्भरतैरावतयोः द्वौ भवतः हरिवर्षरम्यकशतपरिमाणवनधोधनमध्यभागवर्त्तिनोः
वृत्तवैताढ्याश्चत्वारः

छीप्रसंख्यामाह एवामेवसति एवमेवसर्वेषामपरं तस्वांपरं सर्वापरवतानंत्यर्थानामासांसदयतम्पसर्वापरं तेनसमर्वापरे
णसहापरिणामपूर्वः जंबूद्वीपद्वीपे दोसिन्नेदे दक्खोनसयमषविक्षेपद्वीतशत् दक्खोनसमयविक्षशतद्वयंरहदये पर्वत
शानितर्थः तवतःस्यानामित्याख्यातेत्रयत्तेश्वतार्थिकशिरिनि त अथकूटसंख्यारहति जंबूद्वीपेणमित्यादि जंबूद्वी
पेणंभंतेदीवे केवइया वासहरकूडा केवइया वक्खारकूडा केवइया वेयड्ढकूडा केवइया मंदरकूडा पण्णत्ता
गोयमा जंबूद्वीवे छप्पन्ना वासहरकूडा छन्नउइवक्खारकूडा तिण्णि छलुत्तरा वेयड्ढकूडसया नवमंदरकूडा प
पत्ता एवामेव सपुव्वावरेणं जंबूद्वीवे दोलिन्निसत्तसट्ठासया सव्वंतीमक्खायं त जंबूद्वीपेणंभंते
केवइया वासहरकूडा केवइयावक्खारकूडा केवइयावेयड्ढकूडा केवइयामंदरकूडा पण्णत्ता गो
यमा छप्पन्नं वासहरकूडा त सत्तरवक्खा रकूडा तिन्निछलुत्तरा वेयड्ढकूडा सयया णवमंदरकूडा
पण्णत्ता एवामेवसपुव्वावरेणं जंबूद्वीवे दोरयणासमसत्तकूडसया सव्वंतीमक्खायं त
अष्टोतरकिमिति एकादशशिखरिणिविवति स द्वीसंख्या षट्पंचाशत् षण्णवतिर्वक्षस्कारकूटानि तानिवेव
रवताक्षविजयवक्षस्कारेषु प्रत्येकंचतुर्भ्यः कूटानां सदाभावात् चतुःषष्टिः षट् मात्यवत्सोमनसग विद्युत्प्रभगं
धमादनेषुसप्तकेषु चतुर्भिरकूटेषु कूटपोतनवतस्सप्तनवस्पर्धसंख्याख्यानि कूटानि चतुस्त्रिंशत् दीर्घसंख्याप
रपर्वतेषु नवकूटानानि त्रिमिताणुत्तराणि शतानि चेताढ्यकूटाः शतानि शतद्वय चतुस्त्रिंशत्पदिवैताढ्ये
प्रत्येकंनवनकूटसद्भावेनादक्षसंख्याख्यानि नवमंदरकूटानीति अथवसर्वसंख्यामाह एवामेवति एवमेवसपूर्वा
परेणसर्वाग्रेण जंबूद्वीपे चत्वारिसमयपशानि समसप्ताधिकानि कूटशतानिभवंतीत्याख्यातेसमयेति त अथतीर्थसंख्या २३ति

जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे भदन्त द्वीपे कति तीर्थानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम त्रीणि तीर्थानि प्रज्ञप्तानि त
यथा मागधं वरदामः प्रभासश्चेति ॥ जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं ॥ जंबुद्दीवेणमित्यादि महाविदेहे
वर्षे एकैकस्मिन् चक्रवर्त्तिविजये कति तीर्थानीति शेषं प्राग्वत् ॥ अथ सर्वसंख्यामाह एवामेवत्ति एवमेव सपूर्वापरेण

जंबुद्दीवे णं दीवे चउत्तीसं तित्थसया पण्णत्ता तं जहा मागहे वरदामे पभासे ॥ जंबुद्दीवेणं २ एवं
एवामेव कतितिच्छा पं गो नउतित्था पं तं मागहे वरदामे पभासे ॥ जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे एगमेगे
चक्कवट्टिविजए कतितित्था पं गो तउतित्था पं तं मागहे वरदामे पभासे ॥ एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दी
वे २ चउत्तरं तित्थसयं भवतीति मक्खायं ॥ जंबुद्दीवे २ केवइआ विज्जाहरसेढीओ केवइआ आभि
ओगसेढीओ पण्णत्ताओ गो अट्ठसट्ठिं विज्जाहरसेढीओ अट्ठसट्ठिं आभिओगसेढीओ पं एवामेव
सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे २ छत्तीसे सेढिसए भवतीति मक्खायं ॥ जंबुद्दीवे २ केवइआ चक्कवट्टिविजया
केवइआओ रायहाणीओ केवइआओ तिमिसगुहाओ केवइआओ खंडप्पवायगुहाओ केवइआ कयमाल
देवा केवइआ णट्टमालया देवा केवइआ उसभकूडा पं गो जंबुद्दीवे चोत्तीसं चक्कवट्टिविजया चोत्तीसं रायहा
णीओ चोत्तीसं तिमिसगुहाओ चोत्तीसं खंडप्पवायगुहाओ चोत्तीसं कयमालगा सरातेरावतमहाविदेहविजयलक्षणेषु

चतुस्त्रिंशतावक्रवर्त्तिविजयेषु प्रत्येकं तीर्थत्रिकसद्भावेन चतुस्त्रिंशतं १० उत्तरं तीर्थानां शतमवगन्तव्यमिति ॥ अथ श्रेणीसंख्या ऽऽह जं
बुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं उत्तरसूत्रे अष्टषष्टिर्विद्याधरश्रेणयः अष्टषष्टिराभियोग्यश्रेणयः तथा चक्रवर्त्ति
विजयादीनां संख्याऽऽह ॥ जंबुद्दीवे इत्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम जंबूद्वीपे चतुस्त्रिंशच्चक्रवर्त्तिविजया
इत्यादि सुगमं

तत्र द्वात्रिंशद्विजया महाविदेहे ऽपरं भरतैरावतौ इति चतुस्त्रिंशत् एवं राजधान्यादिष्वपि चतुस्त्रिंशत्संख्या अवसातव्या ॥ अथ
जंबूद्वीपे कियन्तो महाहृदा इति ॥ जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम षोडश महाहृदाः प्रज्ञप्ताः तत्र षड् हि
मवदादिवर्षधरशिखरवर्त्तिनः पद्मह्रदादयः दश च देवकुरूत्तरकुरुमध्यवर्त्तिनो नीलवदादयः प्रतीताः ॥ अथ महानदी
संख्याविषयं प्रश्नमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम चतुर्दश महानद्यो वर्षधरप्रवहाः प्रज्ञप्ताः त
त्र हिमवच्छिखरवर्त्तिनः षड् महाहिमवन्निषधनीलवद्रुक्मिभ्योऽष्टाविति चतुर्दश आवश्यकत्वेति पद्मसमितिर्महानद्यः जंबुद्दी

चोत्तीसं णट्टमालगा देवा चोत्तीसं उसभकूडा पव्वया पण्णत्ता ॥ जंबुद्दीवेणं केवइआ महद्दहा पण्ण
त्ता गो सोलस महद्दहा पण्णत्ता ॥ जं
बुद्दीवेणं केवइआओ महाणईओ वासहरपवहाओ केव
इआओ महाणईओ कुंडप्पवहाओ पण्ण
त्ताओ गो जंबुद्दीवे २ चउद्दस महाणईओ वासहर पवह
त्ति छावत्तरिं महाणईओ कुंडप्पवहाओ एवामेव
सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे २ णवति महाणईओ भवंतीति मक्खायं

वहाः तत्र शीताशीतोदे नीलवन्निषधयोः शीताशीतोदाभिन्नाः अवालवर्त्तिषु षोडशविजयेषु प्रत्येकमेकैकसद्भावेन षोडश गंगाः
षोडश सिन्धवश्च नद्यो भवंति एवं शीतानिषधयोः शीतोदानीलवतोः मध्यालवर्त्तिषु षोडशविजयेषु षोडश रक्ता
षोडश रक्तावत्यश्च नद्यः ऽन्तर्नद्यः द्वादश चक्रवर्त्तिविजयमर्यादाविधायिन्योऽन्तर्नद्यः एवामेवसपुव्वावरेणं जंबु
द्वीपे नवतिर्महानद्यो भवंतीत्याख्यातं तत्र गंगासिन्धवो वर्षधरप्रवहा नवतिर्महानद्यो द्वीपे षट्कुंडप्रभवा
स्तासामेव भरतैरावतयोर्गताविदार्य सप्तदशप्रवेशान् शेषास्तु महाविदेहान्तर्वर्त्तिन्यस्तत्र विजयगंगादयो रक्तादयो वा
न्यः शीतां शीतोदां वा इत्यादिशिप्रेषु रहितानां चक्रवर्त्तिविजयानां महानदीसंख्यां ज्ञापयति ॥

त्वं भरतादिवर्षगंगानामिव सपरिक्षेपत्वात् विजयानां चक्रवर्त्तिविभागकरणान्महत्त्वादिनां समानर्द्धिकत्वात् ।
जं०प्रा०३। महाविदेहेऽपि गंगादीनामन्तर्नदीनां वक्षस्काराणामिव विजयमर्यादाविधायित्वात् परिमाणेन महत्त्वात् सं
मुद्रगन्तृत्वाच्च महानदीत्वव्यपदेशो न तु कुण्डस्यादिनेति विस्तरेणेति च अथ भरतैरावतयोर्महानदी
विषयं प्रश्नमाह जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम चतस्रो महानद्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा गंगा
सिंधु रक्ता रक्तवती चेति तत्रैकैका महानदी चतुर्दशभिः सलिलासहस्रैः समग्राः सहिताः सर्वेण।

तए णं जंबुद्दीवे णं भरहेरवएसु वासेसु क इ महाणईओ पण्णत्ताओ गोयमा चत्तारि महाणईओ पण्णत्ताओ तं
गंगा सिंधू रत्ता रत्तावई य तत्थ णं एगमेगा महाणई चउद्दसहिं सलिलासहस्सेहिं सम
ग्गा पुरत्थिमेणं पच्चत्थिमेणं लवण॥ समप्पेति एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे भरहेरवए
रवएसु वासेसु छप्पन्नसलिलासहस्सा भवंतीति मक्खाया च जंबुद्दीवे णं हेमवएरन्नव
एसु वासेसु कइ महाणईओ पन्नत्ता? चत्तारि म हाणईओ पं तं रोहिता रोहितंसा सुवण्णकूला रुप्प
कूला य तत्थ णं एगमेगा महाणई अट्ठावीसाए सलिलासहस्सेहिं॥

पूर्वदिशा पश्चिमेन पश्चिमदिशा लवणसमुद्रं समाप्नोति नत्वन्यत्र काचिन्नदीति भावः तत्र गंगारक्ते पूर्वेण सिंधु
रक्तवत्यौ च पश्चिमेन लवणसमुद्रं प्रविशत इत्यर्थः सर्वसंख्यया चतुर्दश चतुर्गुणिताः षट्पञ्चाशत्सलिलासहस्रा
णि भवंतीत्याख्यातं च अथ हैमवतैरण्यवतयोर्विषययोर्नदीसंख्यां पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम ३१०
चतस्रो महानद्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा रोहिता रोहितांशा सुवर्णकूला रूप्यकूला च तत्रैकैका महानदी अष्टाविंशत्या स
लिलासहस्रैः॥

सहिता लवणसमुद्रं प्रविशति तत्र रोहितासुवर्णकूले पूर्वेण रोहितांशारूप्यकूले पश्चिमेन सर्वाग्रेण द्वादशस
हस्राधिकं लक्षमेकं नदीनामिति च जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नादि प्राग्वत् सर्वाग्रसंख्या चतुर्विंशतिसहस्राधिके द्वे
लक्षे च अथ महाविदेहे महानदीसंख्यां पृच्छति जंबुद्दीवे इत्यादि प्रश्नसूत्रं प्राग्वत् एवामेवेत्यादि एवं
मेव सपूर्वापरेण जंबूद्वीपे महाविदेहवर्षे दश सलिलाशतसहस्राणि चतुःषष्टिः सलिलासहस्राणि भवंती

समग्गा पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं लवणसमुद्दं समप्पेति एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे हेमवतहेरन्नवतेसु
वासेसु बारसुत्तरे सलिलासयसहस्से भ वंतीति मक्खाय च जंबुद्दीवे णं हरिवासरम्मगवासेसु कति म
हाणईओ पं गो चत्तारि महाणईओ पं तं हरी हरिकंता णरकंता णारीकंता य तत्थ णं एगमेगा म
हाणई छप्पन्नाए सलिलासहस्सेहिं समग्गा पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं लवणसमुद्दं समप्पेति ए
वामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे हरिव रिसरम्मगवासेसु दो चउवीसा सलिलासयसहस्सा भ
वंतीति मक्खाया च जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे कति महाणईओ पण्णत्ताओ गो दो महाणईओ पं तं सीया सी
ओदा य तत्थ णं एगमेगा महाणई पंचहिं सलिलासयसहस्सेहिं बत्तीसाए सलिलासहस्सेहिं समग्गा पुर
च्छिमपच्चत्थिमेणं लवणसमुद्दं समप्पेति एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे महाविदेहे वासे दस सलिलासयसह
स्सा चउसट्ठिं च सलिलासहस्सा भवंतीति म
त्याख्यातं तत्र त्रिस्त्वेवं गतिविरूपं गंगासिंध्वोः रक्तारक्तवत्योश्चतुर्णां कुरु
द्वत्तानयोऽष्टाविंशतिसहस्राणि द्वात्रिंशता विजयेषु गुणितानि अष्टौ लक्षाणि षण्णवतिश्च सहस्राणि तानि तिग्मतिजदेवकुरू
शीतिनदीसहस्रमङ्गावन्देवकुरूत्तरकुरुसम्बन्धिनाः ८४ पश्चात् केवलकेन सहितास्फुरसंख्याकाः भवंतीत्याख्याते च

जंप्र०७॥ अथ प्रमाणद्वारेण कियन्त्यो नद्यः समुद्रं प्रविशन्तीति पृच्छति जंबुद्दीवे इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम प
ंच सप्ततिः सहस्राधिकानि सलिलाशतसहस्राणि प्राग्वत् ॥ अथ प्रकारान्तरेणः कियन्त्यः सलिलाः सर्वपश्चिम
रलिप्ता लवणसमुद्रं प्रविशन्तीति पृच्छति जंबुद्दीवे इत्यादि प्रश्नोत्तरसूत्रं ॥ अथ जंबूद्वीपे कियन्ति सलि
लासहस्राणि सर्वाग्रेण लवणसमुद्रं प्रविशन्तीति पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोत

माः ॥ जंबुद्दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं केवइआ सलिलासयसहस्सा पुरत्थिमपच्चत्थिमाभि
मुहा लवणसमुद्दं समप्पेंति गो० एगे छण्णउए सलिलासयसहस्से पुरत्थिमपच्चत्थिमाभिमुहे लवणसमु
द्दं समप्पेति ॥ जंबुद्दीवे मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं केवइआ सलिलासयसहस्सा पुरत्थिम
पच्चत्थिमाभिमुहा लवणसमुद्दं समप्पेंति गो० एगे छण्णउए सलिलासयसहस्से पुरत्थिमप
च्चत्थिमाभिमुहे जाव समप्पेति ॥ जंबु० दीवे णं केवइआ सलिलासयसहस्सा पुरत्थाभिमुहा ल
वणसमुद्दं समप्पेंति गो० सत्तसलिलासयसहस्सा अट्ठावीसं च सहस्सा पुरत्थाभिमुहा लवणसम
प्पेंति ॥ जंबुद्दीवे णं केवइआ सलिलासयसहस्सा पच्चत्थिमाभिमुहा लवणं गो० सत्तसलिलासय
सहस्सा अट्ठावीसं च सहस्सा जाव समप्पेंति एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे ॥

म सप्त सलिलाशतसहस्राणि अष्टाविंशति सहस्राणि यावत्प्रविशन्ति ॥ अथैवं पश्चिमाभिमुख
प्रवेशप्रश्नसूत्रमाह जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्ननिर्वचनं प्राग्वत् ॥ अथ जंबूद्वीपे सर्वनः
दीसंख्यामाह एवामेव एवमेव सर्वाग्रेण सर्वसमुदायेन जंबूद्वीपे

चतुर्दश सलिलाशतसहस्राणि षट्पञ्चाशच्च सहस्राणि भवन्तीत्याख्यातं परेण चेदार्द्रः सोऽपि सर्वाग्रेणाभिधेयम् द्वारैः
गाथाख्यातं ॥ अथ जंबूद्वीपे ज्योतिःचक्रप्रतिपादनाय प्रथमं चंद्रादिसंख्यां पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबू
द्वीपे भदंत कति चन्द्राः प्रभासितवन्तः प्रकाशनीयं वस्तु प्रकाशितवन्तः प्रभासयन्ति प्रकाशयन्ति प्रभा
सयिष्यन्ति प्रकाशयिष्यन्ति इति कालत्रयभाविनी प्रश्नः एवमग्रेऽपि सूर्याः तपन्ति तापितवंतः आतपनीय
क्षेत्रं स्यात् परपदार्थविषयं तापं जनितवंतः तापयन्ति तापयिष्यन्ति नक्षत्राणि योगं प्रयोगं चतुर्विधं ज्ञात
सूर्यविमानानि तावत्सूर्यं मंडलचारेण या युक्तानि तानि योगं नक्षत्राणि योजनप्रत्यय

बीसं च सहस्सा जाव समप्पेंति एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे चउद्दस सलिलासयसहस्सा
छप्पन्नं च सहस्सा भवंतीति मक्खाया ॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे कइ चंदा पभासिंसु पभासंति पभा
सिस्संति कइ सूरिआ तवइंसु तवेंति तविस्संति केवइआ णक्खत्ता जोगं जोइंसु

प्रयोगमेतावता तिथिदिनसमयगर्भोऽत्र पदार्थाः ॥ चंद्र सूर्ययोरिव इतिवत् सामायोगमेतदपि एतस्मिन्नेव
सूत्रे क्रियाप्रयोगः अत्र नामकर्मतापक एव ज्योतिषां मध्ये चंद्रसूर्ययोरेव समुद्रग्रहणाद् सर्वजनप्रसिद्धाविति चात
स्त्रैव सातम्यादास्ते तस्मिन् तथा स्वस्थानमर्थादिशीयद्वाराणां सामान्ये जंबूद्वीपप्रवेशानि गमनानि तेन च दक्षिणोत्तराभिमुखा
नियतानि च मंडलचारित्वं चंद्रसूर्ययोरेव लोमानानां तु वक्राणि चारादिगतिनियमिनि च नियतानि च मंडलचारित्वमि
ति विशेषः तथा केवइ अति कियन्ति नक्षत्राणि योगं स्वयंनियतं च मंडलचारित्वम् नियतानि च मंडलघारिति
जहेश्यानुगतानि ? प्रोक्तः सचमंडवशयोगात् तन्निमित्तस्य च कालाद् इति युक्ति ॥

जंबू॰ ७

चरंति योतिसंतिविति तथाहि येषां नक्षत्रतारादीनां चारं चारंते चरितं तच्चरं चरितिष्यंति चरंति तेषामपि एवं सूर्यस्ये
श्चैव चारक्षेत्रस्य संचारात् तथा द्वियं नक्षत्रगणकोटाकोटयः शोभितवंतः शोभितवंतः शोभंते शोभिष्यंते ताराणां च सह
त्वपरिवर्त्तकालेनियतकमंडलचारित्वेन दृश्यत्वकाशणानावेन च शोभामात्रमेवायणा तत्र भगवानाह गोतम जंबूद्वीपे द्वी
चंद्रौ प्रभासितवंतौ प्रभासेते प्रभासिष्यते च उद्योतितवंतयमतनसर्वकालमेवेविधया एव जगत्स्थितिःसद्भाव
त् तथा द्वौ सूर्यौ तापितवंतौ तापयतः तापयिष्यतः षट्पंचाशन्नक्षत्राणि योगं युक्तवंति युंजंति योक्ष्यंति च

जोयंति जोइस्संति केवइआ महग्गहा चारं चरि सु चरंति चरिस्संति केवइआओ तारागणकोडाकोडीओ सोभिंसु सो
भंति सोभिस्संति गोयमा जंबुद्दीवे दीवे दो चंदा पभासिंसु ३ दो सूरिआ तविंसु ३ छप्पन्नं नक्खत्ता जोगं जोइंसु
३ बावत्तरं महग्गहसयं चारं चरिंसु ३ एगं च सयसहस्सं तेत्तीसं खलु भवे सहस्साइं नव य स
या पन्नासा तारागणकोडाकोडीणं १ ॥ क इ णं भंते सूरमंडला पण्णत्ता गो एगे चउरासीए मंडलसए पण्ण
त्ते ॥

तिचंद्रमसा विंशतिनक्षत्राणां संच्चात् तथा प्रति॥ चंद्रमष्टाशीतिर्ग्रहाणां सद्भावात् षट्सप्तत्यधिकं शतमेकं
शतमेकं महाग्रहाणां चारं चरितवंतश्चरंतिचरिष्यंतिवि तथा एगं च सयसहस्सेत्यादि गाथा प्रति चंद्रं ताराणां षट्षष्टिः कोटाकोटि सह
स्राणि नव शतानि पंचसप्तत्यधिकानि तानि द्वितीयचंद्रेनाति जाते एकं शतसहस्रं त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि पंचाशदधिकानि
शोभितवंति शोभंते शोभिष्यंते इति क्रियापदयोगः अथ उक्तार्थतीतिगाथार्थः ॥ अथ जंबूद्वीपवर्त्तिनोः सूर्ययोः कति मं
डलानीति प्रश्नयति कति णं भंते इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम एकं चतुरशीतं चतुरशीत्यधिकं मंड
लशतं प्रज्ञप्तं तच्चं भावनीयत्वात् अथ सर्वाण्यपि मंडलानि जंबूद्वीपेऽवगाह्यानि प्रज्ञप्तानि ॥ २७२

गोतम कियंतं जंबूद्वीपे कियंतं च लवणसमुद्रे इति निर्वचनसिद्धः जंबूद्वीपे कियंतं योजनान्यवगाह्य कियंति सूर्य
मंडलानीति जिज्ञासुः पृच्छति जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे कियत् कियत्प्रमाणं क्षेत्रमवगाह्य अत्रावगाह्य कि
ति सूर्यमंडलानीति प्रज्ञप्तानि भगवानाह गोतम जंबूद्वीपे अशीतं अशीत्यधिकं योजनशतमवगाह्य एतस्मिन्नंत
रे पंचषष्टिः सूर्यमंडलानि प्रज्ञप्तानि ॥ अथ प्राग्वल्लवणसमुद्रवर्त्तिमंडलविषयं प्रश्नमाह लवणेणमित्यादि प्र
श्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिंशानि त्रिंशदधिकानि योजनशतान्यवगाह्य अत्रांतरे एकोन

अ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे केवइअं ओगाहे त्ता केवइआ सूरमंडला पण्णत्ता गो जंबुद्दीवे णं दीवे असीयं
जोअणसयं ओगाहित्ता एत्थ णं पण्णट्ठी सू रमंडला पण्णत्ता अ लवणे णं भंते समुद्दे केवइअं ओगाहित्ता
केवइआ सूरमंडला पण्णत्ता गो ल वणे णं समुद्दे तिण्णि तीसे जोअणसए ओगाहित्ता एत्थ णं
एगूणवीसे सूरमंडलसए पण्णत्ते एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे लवणसमुद्दे एगे चु
लसीए सूरमंडलसए भवंतीतिमक्खायं ॥

णवीसति एकोनविंशानि एकोनविंशत्यधिकं सूर्यमंड
लशतं प्रकृतं उपसंहरन्नाह एवामेवेत्यादि एवमेव सपूर्वापरेण समुदायेन जंबूद्वीपे लवणसमुद्रे च एकं चतु
रशीत्यधिकं सूर्यमंडलशतं भवतीत्याख्यातं तत्र मंडलानामियंतराणामपि विविच्य संख्याः चत्वारिंशदवधानेन काष्ठा कृतेति
न उच्यते अवगाहयोजनसंख्यानेनात्र क्रियतेऽपि कृपया स्वयं परिभावनीया तथाहि सर्वाण्यप्यंतराणि त्र्यशीत्यधिकं शतमेकं
तेषां मध्ये चतुःषष्टिरंतराणि जंबूद्वीपे संभवंति अष्टादशाधिकं च शतमेकं लवणे एकं चांतरं द्वयोरपि संबंधि
पंचाशदधिकषष्टिताग जंबूद्वीपे योजनमेकं नवावेकषष्टिभागा लवणसमुद्रे इति अथ जंबूद्वीपलवणयोरवगाहनाः

जं०प्र०३ तेन सिद्धमर्वाग्विविवक्षितं स्तुवदमिति न्यायात् सर्वाभ्यंतरमंडलात् सर्वबाह्यमंडलं कियदाबाधये तिपृच्छति गौतमः सर्वाभ्यंतर।
कृता गोतिः सर्वाभ्यंतरादनंतरमंडलात् कियदबाधया कियदंतरालक्षेत्रं विमुच्येत्यर्थः सर्वबाह्यमंडलं प्रज्ञप्तं भगवानाह
गोतम पंचदशोत्तराणि योजनशतानि ५१० अबाधयासर्वबाह्यमंडलं प्रज्ञप्तं एतच्च सर्वाभ्यंतरमंडलाद्बहिर्निष्क्राम
तः सर्वबाह्यमंडलादंतः प्रविशतो वा सूर्यस्य परिभ्रमणगत्या शतानि ५ दशोत्तराणि निर्गमनं प्रवेशश्च चाष्टचत्वारिंशदेकषष्टिभागाधि
कयोजनद्वयलक्षणं प्रतिदिवसं चारक्षेत्रं अवगाह्यमानं यदाद्यमंडलं तस्मिन्मध्ये मंडलानां मंडलांतराणां च
समाभ्यधिकेन शतेन यावत्क्षेत्रं व्याप्तं ता। तदेवोक्तं उक्तं च अयं भावः चंद्रयोः सूर्ययोः सूर्ययोश्च क्षेत्रं द्विवि

सवसंतराउमंडलात उ प्रथममंडलाउ के चाउश्चबाहाए सबबाहिरए सूरमंडले पण्णत्ते गो
पंचदसुत्तरे जोयणसए अबाहाए ।सबबाहिरए सूरमंडले पण्णत्ते॥

धं क्षितिक्षेत्रं चारक्षेत्रं च तत्र यदा क्षितिक्षे त्रे तिर्यग्लोक तदाजंबूद्वीपवर्तिनावशीतियोजनशतोत्तरायणे दक्षिणायने
वा ऊर्ध्वीकृत्यन्तावदशीति मंडलानामायामं। डलेन क्षितिक्षेत्रं तत्र क्षितिस्पर्शो न रायणादेः संभवात् तत्र मंडला
नामतिक्रम्य विंबप्रमाणं चक्रवालविष्कंभक्षेत्रं एवं सूर्ययोरपि चतुरशीत्यधिकमंडलशतमध्ये यदाद्यं तत्क्षितिक्षेत्रं ता
तः शेषं चारक्षेत्रं उभयोमीलने क्षेत्र विष्कंभमानं दशाधिकानि पंचयोजनशतानि अष्टचत्वारिंशदेकषष्टिभागाश्च तत्र
ध्याद्विसूर्यमंडलानामंतराणि व्यशीत्यधिकेशतेन ८३ एषां विष्कंभमानं द्वियोजनेनभ्यस्ते त्र्यशीत्यधिकेन शतेन गुणि
तेजातानि पंचषष्ट्यधिकानि त्रीणि शतानि ३६६ एवं च ये सूर्यमंडलसंबंधिनोऽष्टचत्वारिंशदेकषष्टिभागास्तेऽपि तथाचतु 323
र्गुणिता जाता अष्टाशीतिशतानि चतुस्त्रिंशदधिकानि तेषां च योजनानयनार्थमेकषष्ट्या भागे हृते लब्धयोजनानां चतुश्चत्वारि

शत्शतं ४४ लब्धा भागाश्चाष्टचत्वारिंशदिति एतच्च सर्वाग्रशो मंडलव्याप्तक्षेत्रं यत्र योजनशतेन ५१० पूर्व दशक्षेत्रमानं प्रज्ञप्तं पूर्व चारक्षेत्रं
मध्ये भिन्नात्मीयोक्तं तदशोत्तराणि पंचशतानि भवंति तत्र उत्तरायणे ऊर्ध्व सूत्र ६१ र्यः सर्वबाह्यमंडलात् सर्वाभ्यंतर।
मंडलं यावत् चारक्षेत्रं चरति दक्षिणायने ऊर्ध्वं सर्वाभ्यंतरमंडलात्सर्वबाह्यमंडलं यावच्चारक्षेत्रं चरति तथाचेद्य पि मंडले
सूर्यस्य चारक्षेत्रमवसंपन्नमितिचेन्नैवं अतिप्रायापरिज्ञानात् यतः सर्वाभ्यंतरं सर्वबाह्यं वा मंडलं सूर्यः सकृदेव चरतिवि
तायादि मंडलानि द्विशः यदुक्तं चासीतं मंडलसयं दुःख्तो चरति तं जिस्समसमागोलवचपविसमागोचवा उवेत्रय
त्तु मंडलाइं सइं चरति तं जहा सबसंतरचेव। मंडलं सबबाहिरं चेव मंडलंति सूर्यप्रज्ञप्तसमवायनेतदप्यथम
प्रान्ततमान्तताद्व एवं च सति यदा सूर्यः सर्वा॥ संतरं मंडलात् बहिर्निष्क्रामन् सर्वबाह्यमंडलं यावद्दक्षिणाय

नं सर्वबाह्यमंडलादंतः प्रविशन् सर्वाभ्यंतरमंडलं यावदुत्तरायणं च करोति तदा सर्वाभ्यंतरमंडले सर्वबा
ह्यमंडले च चरममंडलतया चारक्षेत्रे गणित नचैतः प्रथममंडलतयापि द्वितीयादीनां मंडलानामिव द्विशश्चार।
क्षेत्रचाराभावात् गमनान्यतरक्षेत्रस्य चारतयाप्यभावात् तस्मात्द्वयोरप्ययनयोः प्रथममंडलं परित्यज्य द्वितीयमंडलमे
वमूलमवसातव्यं यदागमः जयाणं सूरिए सवसंतराउमंडलाउ सबबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ताचारं चरति तयाणं स
बसंतरं मंडलं पणिहाय पणिधाय मर्यादीकृत्य तत्रानंतरो द्वितीयमंडलादारभ्येत्यर्थः एगेणं तेसीतेणं राइंदियसएणं एके
न त्र्यशीतेनत्र्यशीत्यधिकेन रात्रिंदिवशतेनेत्यर्थः पंचदसुत्तरे जोयणसए विकंपइत्ता विकंप्य विमुच्येत्यर्थः चारं चारक्षेत्रे
चरति तयाणं उत्तमकट्ठपत्ताउक्कोसिया अट्ठारसमुहुत्ताराईभवति सूर्यप्र० अथानंतरोदितायायोजनसंख्यायाः परिक्षा

जंप्रा॰टी॰

नं अंतरालक्षेत्रस्य मंडलस्य च योजनादिसंख्यापरिज्ञानसाध्यमस्य स्यादतस्तदर्थं प्रसंगतस्तत्परिधादिपरिज्ञानार्थी
च गोयमाः इच्छति सूरमंडलेणमित्यादि सूर्यमंडलेन सह तदनंतरसूर्यमंडलस्य च एसणंतिएतत् प्रश्नाभिप्रायविषयाः
सूत्रं वक्ष्यमाणं णमितिप्राग्वत् केवइअंति कियत् अबाधया अंतरं प्रज्ञप्तं सर्वत्रापि पृच्छासूत्रत्वात् भगवानाह
गोयम द्वे योजने अबाधया अंतरं प्रज्ञप्तं अथ सूरमंडलेणमित्यादि सूर्यमंडलं भदंत कियदायामविष्कंभेन कियत्प
रिक्षेपेण कियद्बाहल्येन चकारः समुच्चये गम्यः प्रज्ञप्तं भगवानाह गोयम अष्टचत्वारिंशतमेकषष्टिभागान् योज

अ सूरमंडलेणं भंते सूरमंडलस्स य ए सणं केवइअं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते गो दो दो जोअणा
इं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते अ सूरमंडले णं भंते केवइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवे
णं केवइअं बाहल्लेणं पण्णत्ते गो॥ अडयालीसं एगसट्ठिभागे जोअणस्स आयामविक्खंभे
णं तं तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं चउ वीसं एगसट्ठिभागे जोअणस्स बाहल्लेणं अ जंबुद्दीवे
मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए स व्वब्भंतरे सूरमंडले पण्णत्ते गो चोआलीसं जोअणसहस्सा॥
इ अट्ठयवीसे जोअणसए॥

नस्यायामविष्कंभेन तं तिगुणंति तदनंतरोक्तमायामविष्कंभमानमेव त्रिगुणं सविशेषं
किंचिदधिकं साधिकषड्भागाधिकमित्यर्थः परिक्षेपेण परिधिना चउवीसंति चतुर्विंशतिमेकषष्टिभागान् योजनस्य
बाहल्येन प्रज्ञप्तं आयामाद्यर्धप्रमाणोच्चत्वात् यदुक्तं जोइसविमाणा यामविक्खंभ अद्धुच्चत्तेति एवमंतरमंडलप
रिज्ञाने इत्याधिकपंचयोजनरात्मपरिज्ञानमुत्करामवमाप्रलावितं च अथ मंडलानां मंदरस्य च परस्परं कियदंतरमिति
जंबुद्दीवे इत्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं भगवानाह गोतम चतुश्चत्वारिंशद्योजनसहस्राणि अष्टौ च विंशत्यधिकानि योजन
शतानि ३७४

अबाधया सर्वाभ्यंतरं सूर्यमंडलं प्रज्ञप्तं तथाहि मंदरार्द्धं सार्धपंचसहस्रमानं प्रक्षेपे जाताः पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि ततोऽस
शीत्यधिकयोजनशतानि जंबूद्वीपान्तःक्षेत्रपरिमाणेनाशोध्यंते भवति यथोक्तपरिमाणमंतरमिति अथ द्वितीय
मंडलमधिकृत्याह जंबुद्दीवे इत्यादि सर्वाभ्यंतरमंडलानंतरं द्वितीयमंडलमित्यर्थः शेषं सुगमं अथ तृ
तीयमंडलमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि सर्वाभ्यंतरमंडलानंतरं तच्चेति तृतीयं शेषं प्राग्वत् अथ गोतम प्रश्नेन

अबाहाए सव्वब्भंतरे सूरमंडले पण्णत्ते अ जंबुद्दीवे णं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए सव्वब्भंत
राणंतरे सूरमंडले पण्णत्ते गो चोआलीसं जो अणसहस्साइं अट्ठय बावीसे जोअणसए अडयालीसं च
एगसट्ठिभागे जोअणस्स अबाहाए सव्व ब्भंतराणंतरे सूरमंडले पण्णत्ते अ जंबुद्दीवे णं मंद
रस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए अब्भंतराणंत रं तच्चे सूरमंडले पण्णत्ते गो चोआलीसं जोअणसहस्सा
इं अट्ठय पणवीसे जोअणसए पण तीसं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स अबाहाए अब्भंतरत
च्चे सूरमंडले पण्णत्ते अ एवं खलु एतेणं उवाएणं णिक्खममाणे सूरिए तयाणंतराओ तयाणंतरं मं

पेवोपसंक्रामन् णातिदिशन्नेव भगवान् सर्वत्र सूर्यचारमवतारयति एवं खल्वित्यादि एवमुक्तरीत्या अनंतरानंतरादितो यो
जनसंख्याकथनरूपया अनयापरंपरया खल्वेवं प्रकारेण एएणंति एतेनानंतरोदितेन दोदो जोअणाइमित्यादिना द्वेद्वे
मानेन च अष्टचत्वारिंशदेकषष्टिभागाधिकयोजनद्वयवृद्धिरूपेण उपायेन निष्क्रमणकारणप्रवृत्तेन क्षेत्रेणा
क्रामन् मंडलपरिभ्रमणगत्या शनैः शनैः दक्षिणाभिमुखं मंडलानि गच्छन् तयाणंतराओत्ति तस्माद्विवक्षितादारितनात्
द्वितीयादेः तयाणंतरंति तद्विवक्षितमनंतरं मंडलं अनेनातिगम्यमानं उत्तरदिक्कं तदनंतरादनंतरमित्यत्र तच्छ

जं०वृ०४

सव्वबाह्यात् नालिगम्यमानं चतुर्थीदिकं तदनंतरान् तदनंतरमित्यत्र तच्छब्दद्वयोर्वीप्सापरयोः क्रमेण विशेष्य
द मंडलात् मंडलं निर्मंडलात् मंडलं तदनंतरात् मंडलात् तदनंतरं मंडलं तृतीयान्मंडलाच्चतुर्थं मंडलं चतुर्थात् पंचमं पंचमा
त् षष्ठं षष्ठात्सप्तममित्यादि क्रमेणेत्यर्थः संक्रममाणेति संक्रामन् २ संक्रमं कुर्वन्नेकैकस्मिन्मंडले द्वे योजने अष्टचत्वारिंशतमे
कषष्टिभागांश्च योजनस्य एकैकस्मिन् मंडले अबाधावृद्धिमभिवर्द्धयन् २ सर्वबाह्यं मंडलं यावदुपसंक्रम्य चारं चरति
इयमत्र भावना सर्वाभ्यंतरमंडले प्रविष्टः सन् प्रथमप्रदेशाद्वेद्यानेः रक्षदनंतरं द्वितीयमंडलाभिमुखं तयाव्द

उलाउ मंडलं संकममाणे २ दुवे दो दो। जोअणाइं अडयालीसं च एगसठिभागे जोअणस्स एगमेगे
मंडले अबाहावुड्ढिं अभिवुड्ढेमाणे २॥ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७ जंबुद्दीव
णं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाह १० सव्वबाहिरए सूरमंडले पण्णत्ते गो० पणयालीसं जो
अणसहस्साइं तिण्णि तीसे जोअणसए अ बाहाए सव्वबाहिरए सूरमंडले पण्णत्ते ८

मेवं न मंडलगत्या परिभ्रमति यावत्सप्रथमं मंडल स्यापर्यंतं सर्वाभ्यंतरमंडलगतान् अष्टचत्वारिंशतमेकषष्टिभागा
न् योजनस्य परतः पदयोर्जनं अतिक्रान्तो भवति क्वालतो एके नाहोरात्रेण तत्र्यैकार्थं एवं च तयाणं दो जोअणाइं अडयाली
सं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स एगमेगे राइंदिएणं विकंपइत्ता सूरिए चारं चरतीति ८ अथातिदेशतोऽस्य सर्वबाह्यमंड
लस्यान्तरं वक्ष्यमाणं प्रश्नसूत्रेणाह जंबुद्दीवेणमित्यादि यदा येन क्रमेण सर्वाभ्यंतरमंडलात्सर्वबाह्यमंडलं यावत्सूर्यो निष्क्रान्तस्तदा ने
न क्रमेण सर्वबाह्यमंडलात् सर्वाभ्यंतरमंडलं यावदंतःप्रविशति तदास्य भावे तिरोहिता या प्रथमं सर्वबाह्यस्य मंडलस्य मेरो
श्चान्योन्यमबाधांतरालं प्रश्नयति जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतम पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि त्रीणि
चत्रिंशदधिकानि योजनशतानि शेषं स्पष्टं

अथ सर्वबाह्यान्मंडलाद् द्वितीयं मंडलं तत्रैव प्रश्नमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम पंचच
त्वारिंशत् योजनसहस्राणि त्रीणि सप्तविंशत्यधिकानि योजनशतानि त्रयोदश चैकषष्टिभागान् योजनस्य ४५३
२७ १३ ६१ अबाधया बाह्यानंतरं सर्वबाह्यमंडलात् अनंतरं जंबूद्वीपप्रवेशाभिमुखस्य पाश्चात्यादित्वेन द्विती
यं मंडलं प्रज्ञप्तं ९ अथ तृतीयमंडले पृच्छति जंबुद्दीवणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम

जंबुद्दीवेणं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए बाहिराणंतरे सूरमंडले पण्णत्ते गो० पणयालीसं जो
अणसहस्साइं तिण्णि अ सत्तावीसे जोअणे सए तेरस य एगसट्ठिभागा जोअणस्स अबाहाए बाहिरा
णंतरे सूरमंडले पण्णत्ते ९ जंबुद्दी वेणं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए बाहिरतच्चे सू
रमंडले पण्णत्ते गो० पणयालीसं जोअणसहस्साइं तिण्णि अ चउवीसे जोअणसए छव्वी
स च एगसट्ठिभागे जोअणस्स अबाहाए बाहिरए तच्चे सूरमंडले पण्णत्ते १० एवं खलु एएणं
उवाएणं पविसमाणे सूरिए तयाणंतराउ तयणंतरं मंडलाउ मंडलं संकममाणे दो दो जोअणा
इं अडयालीसं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स एगमेगे मंडले अबाहावुड्ढिं णिव्वुड्ढेमाणे सव्वब्भंतरं मंडलं

पंचचत्वारिंशत् योजनसहस्राणि त्रीणि च चतुर्विंशत्यधिकानि योजनशतानि। उवसंकमित्ता चारं चरति ११
षड्विंशतिं चैकषष्टिभागान् योजनस्य ४५३२४ २६ ६१ अबाधया बाह्यतृतीयं मंडलं प्रज्ञप्तं १० अथोक्तमर्थं
निगमयन्नाह एवं खल्वित्यादि व्याख्या च प्राग्वत् नवरं प्रविशन् उत्तरोत्तराणि मंडलानि चरन् अबाधावृद्धिं
निर्वेष्टयन् हापयन्नित्यर्थः ११ अथोक्तानामेव मंडलानामायामादि निरूपणाय सूत्रं जंबुद्दीवेण

ऊं॰श्रा॰२।

त्यादि जंबूद्वीपे सर्वाभ्यंतरं तदेतत्सूर्यमंडलं केवइयं ति कियत्प्रमाणमायामविष्कंभाभ्यां कियत्परिक्षेपेण प्रज्ञप्तं भ
गवानाह गौतम नवनवतिर्योजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि ९९६४० आयामविष्कंभाभ्यां तथाहि
सर्वाभ्यंतरमंडलं तावदेकतोऽशीत्यधिकयोजनशतमवगाह्य स्थितं अपरतोऽप्येवमेवेत्युभयमीलने च जातानि षट्
ष्ट्यधिकानि त्रीणि शतानि ३६० तानि च जंबूद्वीपविष्कंभादपसार्यंते जातं यथोक्तं ९९६४० प्रमाणमिति अथ परिधिर्मं
द तिन्नि अ त्ति त्रीणि च योजनशतसहस्राणि चत्वारिंशन्नवमयोजनः तेनानंतरमायामापेक्षयोच्यते च परिरय इति
पंचदशसहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९ किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपतः तथैवं सर्वाभ्यंतरमं

जंबुद्दीवे सव्वब्भंतरए णं भंते सूर॥ मंडले केवइयं आयामविक्खंभेणं केवइयं परिक्खेवेणं
पन्नत्ते गो णवणउतिं जोअणसह स्साइं छच्च चत्ताले जोअणसए आयामविक्खंभेणं
तिण्णि अ जोअणसयसहस्साइं पन्न॥ रस य जोअणसहस्साइं एगूणणउइं च जोअणाइं किंचि
विसेसाहिए परिक्खेवेणं ॥

डलस्य विष्कंभस्य वर्गो विधीयते जातं नव दशपंक्तिको
ऽष्टकपंक्तिको राशिः ९९२८१२९६०० तत्र दशगुणिते जातमेकादशांकं ९९२८१२९६०००
अस्य वर्गमूले लब्धा योजनानि ३१५०८९ शेषं पंचदशकं योजनचतुर्थभागो
दिशंकसहस्राणि चेदं च योजनानि शेषांकाः परिक्षेपः ३१५०८९ तथोक्तं परिरयपरिमाणं शेषं तिष्ठति किंचिद्
कोऽयं च क्षेत्रविभागोऽनवद्यः २१८९५ एतस्य चतुर्भागेन योजनानि चतुरंशसहितादिकं लभ्यते
तेन किंचिद्विशेषाधिकं ज्ञातव्यं एतच्च करणविभावना जंबूद्वीपपरिरयकरणावसरे भाविता॥

अथैवं द्वितीयमंडलमधिकृत्य पृच्छति अब्भंतराणंतरेणमित्यादि अभ्यंतरानंतरं सर्वाभ्यंतरात्पश्चानुपूर्व्या द्वितीयमित्य
र्थः शेषं सुगमं नवरं परिक्षेपसमोत्तरं योजनशतं किंचिद्विशेषोनं वक्तव्यं यदागमः एगं च सत्तुत्तरं जोअणसयं किंचिविसे
साहियं परिक्खेवेणं पन्नत्ते त्ति सूर्यप्रज्ञप्तौ यच्चात्र सूत्रे च वचनं तत्सर्वमवलोक्य किंचिन्न्यूनत्वाद्विवक्षणीयम त्रापि किं
चिन्न्यूनाधिकविषये यत्र विशेषानाख्यातं तत्र दृष्टव्याख्यानमनिधानव्यं सूर्यप्रज्ञप्तिवृत्तौ तथैव समर्थनात् यथा

अब्भंतराणंतरे णं भंते सूरमंडले केवइयं आयामविक्खंभेणं केवइयं परिक्खेवेणं पन्नत्ते गो णवणउ
इं जोअणसहस्साइं छच्च पणयाले जोअ णसए पणतीसं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स आयामविक्खं
भेणं तिण्णि अ जोअणसयसहस्साइं पन्न रस य सहस्साइं एगं च सत्तुत्तरं जोअणसयं परिक्खेवेणं पन्न
त्ते ॥ अब्भंतरतच्चे णं भंते सूरमंड ले केवइयं आयामविक्खंभेणं केवइयं परिक्खेवेणं
पन्नत्ते गो णवणउतिं जोअणसहस्सा इं छच्च एक्कावन्ने जोअणसए णव य एगसट्ठिभागे जो
अणस्स आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअ णसयसहस्साइं पन्नरस य जोअणसहस्साइं एगं च पणवी
सं जोअणसयं परिक्खेवेणं ॥ एव॰

चत्वारिंशदेकषष्टिभागाधिकपंचयोजनवृद्धिः स्यात्सर्वमंडलयार्थेऽन्वा।
द्वितीयमंडलांतरमंडलयोः क्षेत्रप्रमाणस्य प्रक्षेपाद्वक्ष्यमाणप्रमाणं परिभावनीयं च अथ तृतीयमंडलस्यायामादि
पृच्छति अब्भंतरतच्चे णमित्यादि प्रश्नः सागवत् भगवानाह गौतम नवनवतिर्योजनसहस्राणि एकपंचाशदधिकानि
षड्योजनशतानि नव चैकषष्टिभागा योजनस्य ९९६५१ ९/६१ आयामविष्कंभेन त्रीणि त्रिशतानि योजनशत
सहस्राणि पंचदश च योजनसहस्राणि एकं पंचविंशत्यधिकं योजनशतं परिक्षेपेणेति च अथ गौतम एष नवाति
देशमतगवानाह

३०८

जंबू०वृ०

एवं खल्वित्यादि एवमुक्तप्रकारेण खलु निश्चये एतेनोपायेन प्रत्यहोरात्रमेकैकमंडलमोचनरूपेण निष्क्राम-
न् सूर्यः तदनंतरान्मंडलात् तदनंतरं मंडलं संक्रामन् २ एकैकस्मिन् मंडले पंच २ योजनानि पंचत्रिंशच्चैकषष्टि-
भागान् योजनस्यैकैकस्मिन् मंडले विष्कंभवृद्धिमभिवर्द्धयन् २ अष्टादश २ योजनानि परिरयवृद्धिमभि-
वर्द्धयन् २ निष्क्रामन् प्रथमानंतरमंडलात् दशयोजनानि अष्टात्रिंशतं चैकषष्टिभागान् योजनस्येति द्वयं वृद्धिं करोति सर्वबाह्यमंडलं चतुःपरिरयवृद्धिं तत्र अष्टादश-

खलु एतेणं उवाएणं णिक्खममाणे सूरिए तयाणंतराओ तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं संकममाणे २ पंच
२ जोअणाइं पणतीसं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स एगमेगे मंडले विक्खंभवुड्ढिं अभिवुड्ढेमा-
णे २ अट्ठारस २ जोअणाइं परिरय वुड्ढिं अभिवुड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमि-
त्ता चारं चरति । ता जया णं सूरिए सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरइ तया णं सव्वबाहिरमंडले केवइयं आयामविक्खंभेणं केवइयं परि-
क्खेवेणं पं० गो० एगं जोअणसयसहस्सं छच्च सट्ठे जोअणसए आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअण-
सयसहस्साइं अट्ठारस सहस्साइं तिण्णि अ पण्णरसुत्तरे जोअणसए परिक्खेवेणं ॥ सर्वबाह्ये मंडले

र्वबाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति । अथ सर्वबाह्यमंडलस्यातिदेशेन मितमप्यायामादिपरिमाणं व्यक्तं पृच्छति
सव्वबाहिरएणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम एकं योजनशतसहस्रं षट् च षष्ट्यधि-
कानि योजनशतानि २३६० आयामविष्कंभेन त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादशसहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशो-
त्तराणि ३१८३१५ परिक्षेपेण तत्र पंचदशोत्तरशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि इत्याह । अथ सर्वबाह्यमंडलाद् द्वितीय- (३७७)
मंडलमायामादिना पृच्छति

बाहिराणंतरेणमित्यादि सर्वबाह्यानंतरं सर्वबाह्यं नंतरं द्वितीयमित्यर्थः तदंतत्वादि प्रश्नः भगवानाह गौतम एकं योजनशत-
सहस्रं षट् च योजनशतानि चतुःपंचाशदधिकानि षड्विंशतिं चैकषष्टिभागान् योजनस्य १००६५४ २६/६१ आयामवि-
ष्कंभेन तिस्रो त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादशशतसहस्राणि द्वे च योजनशते सप्तनवत्यधिके ३१८२९७ परिक्षे-
पतः । अथ तृतीयमंडलस्यायामादिपृच्छति बाहिरतच्चेणमित्यादि बाह्यतृतीयं सर्वबाह्यमंडलमपेक्ष्य तृतीयमित्यर्थः

बाहिराणंतरेणं भंते सूरमंडले केवइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं पण्णत्ते गो० एगं जोअणसयस-
हस्सं छच्च चउपण्णे जोअणसए छव्वीसं च एग- सट्ठिभाए जोअणस्स आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअणसयसह-
स्साइं अट्ठारस सहस्साइं दोण्णि अ सत्ता- णउए जोअणसए परिक्खेवेणं । बाहिरतच्चेणं भंते सूर-
मंडले केवतिअं आयामविक्खंभेणं के- वइअं परिक्खेवेणं पण्णत्ते गो० एगं जोअणसयसहस्सं छ
च्च अडयाले जोअणसए बावण्णं च एगस- ट्ठिभाए जोअणस्स आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअ-
णसयसहस्साइं अट्ठारस सहस्साइं दो- ण्णि अ अउणासीए जोअणसए किंचिविसेसाहिए परिक्खेवे-
णं । एवं खलु एतेणं उवाएणं पविसमाणे सूरिए तयाणंतराओ तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं संकममाणे २ पंच
२ जोअणाइं पणतीसं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगमेगे मंडले विक्खंभवुड्ढिं णिवुड्ढेमाणे २ अट्ठारस २

भगवानाह गौतम एकं योजनशतसहस्रं षट् च योजनशतानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि द्विपंचाशच्चैकषष्टिभागा-
न् योजनस्य १००६४८ ५२/६१ आयाम- विष्कंभेन त्रीणि शतसहस्राणि योजनशतानि सहस्राणि द्वे
शते एकोनाशीत्यधिके ३१८२७९ किंचिद्विशे- षाधिके परिक्षेपतः । अथ गौतम पृच्छति॥

मुपसंहारेण भगवानाह एवं खल्वित्यादि एतत्सूत्रं प्राग्वद्व्याख्यानात् सारेण स्वयमेव परिभावनीयं नवरं गोयमा इमाए इति निर्देशस्य रत्नप्रभायाः पृथिव्याः यद्यपि अत्र सूत्रे प्रायः अबाधा इति इत्यादि तथाप्येवं विधस्य वा क्यस्य क्वचिद्व्याख्यानात् उपलभ्यमानत्वात् सूर्यप्रज्ञप्तिसूत्रे वाऽस्य व्याख्यानस्योपलभ्यमानत्वात् विवक्षितं च अथ सर्वाभ्यन्तरमंडलवर्ती सूर्य एकैकेन मुहूर्त्तेन यावत् क्षेत्रं याति तावत् क्षेत्रं प्रश्नयति जया णमित्यादि यदा भदंत सूर्यः सर्वाभ्यन्तरमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तया णमिति तदा णमिति प्राग्वत् एकैकेन मुहूर्त्तेन कियत् क्षेत्रं गच्छति सूर्य इति गम्यं भगवानाह गौतम पंच पंच योजन

सजोअणाइं एगूणवीसं च हिं णि दुहे माणरसा। ब्भंतरमंडले उवसंकमित्ता चारं चरति, अ जया णं
सेतिसूरिए सव्वब्भंतरमंडलं उवसंकमइ। मित्ता चारं चरंति तया णं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केव
वइयं खेत्तं गच्छति गो पंच पंच ज रअणाइं दोण्णि अ एगावण्णे जोअणसए
ए एगूणतीसं च सट्ठिभागे जोअण॥ स्स एगमेगेणं मुहुत्तेणं गच्छति॥

शत एकपंचाशदधिके एकोनत्रिंशतं च षष्टिः । भागा योजनस्य ५२५१ ²⁹⁄₆₀ एकैकेन मुहूर्त्तेन गच्छति
तत्कथमवसीयत इति चेत् उच्यते यद्यपि अस्य सूर्यस्य मेरुं अहोरात्रेण परिसर्पमंडलं भवति तथापि सूर्यस्य गतिचार
विचारणायामेकेन सूर्येणायं परिसर्पमंडलं भवति तदेवेदानीं कृतमवसातव्यं तत्र द्वाभ्यामहोरात्राभ्यां परिभ्रमणात्
समाप्यते तयोश्चाहोरात्रयोः षष्टिर्मुहूर्त्ताः षष्टिर्भवंति ततो मंडलपरिरयस्य षष्ट्या भागे हारेण यल्लब्धं तन्मुहूर्त्तगतिप्र
माणं तत्र सर्वाभ्यन्तरमंडलपरिरयपरिमाणं त्रीणि लक्षाणि पंचदश सहस्राणि नवाशीत्यधिकानि ३१५०८९ अस्य च
षष्ट्या भागे हृते लब्धं यथोक्तं मुहूर्त्तगतिपरिमाणं च अथास्मिन् सर्वाभ्यन्तरमंडले क्रियति क्षेत्रे वर्त्तमानः

इहगतानां मनुष्याणां चक्षुर्गोचरमायातीति प्रश्नावकाशमाशंक्य निर्वचनमाह तया णमित्यादि तदा सर्वाभ्यन्तरे चारं चरति
सांध्यकाले उदयमानः सूर्यः इहगतस्य मनुष्यस्य ज्ञातावेक्षवत्वं तत्रेहस्थगतानां मनुष्याणां सप्तचत्वारिंशता योजन
सहस्रैः द्वाभ्यां त्रिषष्ट्याधिकाभ्यां योजनशताभ्यां एकविंशत्या च षष्टिभागैर्योजनस्य ४७२६३ २१/६० चक्षु
स्पर्शं द्रष्टुं शीघ्रमागच्छति कोऽर्थः एतावति क्षेत्रे उद्यन् दृश्यते दिवसस्यार्द्धेन यावत् क्षेत्रं व्याप्यते तावति स्थितोऽदयमा
नः सूर्यश्चक्षुर्विषयो भवति सर्वाभ्यन्तरे च मंडले दिवसोऽष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणः तस्य चार्द्धेन नवमुहूर्त्ता भवंति एकैक
स्मिंश्च मुहूर्त्ते सर्वाभ्यन्तरमंडलचारी सूर्यः पंच योजनसहस्राणि द्वे शते एकपंचाशदधिके एकोनत्रिंशतं

तया णं इहगयस्स मणुस्स सीआलीसाए जोअणसहस्सेहिं दोहिं अ तेवट्ठेहिं जोअणसएहिं
एगवीसाए जोअणस्स सट्ठिभागेहिं सूरिए चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति से णिक्खममाणे सूरिए
णं संवच्छरं अयमाणे पढमंसि अहोर पढमंसि अब्भंतराणंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति अ
जया णं सेतिसूरिए अब्भंतराणंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केव

षष्टिभागान् योजनस्य ५२५१ २९/६० गच्छति ततो नवानां मुहूर्त्तानां गतिपरिमाणं नवभिर्गुणितैर्निष्पद्यते जातं यथो
क्तं इति पूर्वमानताविषयपरिमाणमिति च अथ सर्वाभ्यन्तरमंडलमुपसंपद्य द्वितीयसमये कदाहोरात्रात् चरतीत्याह से णि
क्खममाणेत्ति ततः स सूर्योऽभिक्रामन् सर्वाभ्यन्तरमंडलमुपसंपद्य द्वितीयसमयएव तस्मात् उक्तप्रकारेणोर्ध्वादक्षिणसमर्थ
दार्यदक्षिणाभिमुखं मंडलानि संचरन् सूर्यो नवं संवत्सरमाददानो नवस्य संवत्सरस्य प्रथमे अहोरात्रे अभ्यन्तरानंतरं सर्वा
भ्यन्तराद्द्वितीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति च अथ द्वितीयमंडले चारक्षेत्रविषयं प्रश्नमाह जया णमित्यादि प्रश्नः॥

:स्तु गमः भगवानाह गौतम पंचयोजनसहस्राणि द्वे च एकपंचाशदधिके योजनशते एकोनत्रिंशतं च षष्टिभागान् यो-
जनस्य ५२५१ २९/६० एकैकेन मुहूर्त्तेन गच्छति अयं भावः सर्वमंडलपरिरयपरिमाणादस्य मंडलस्य — रिमाणे
व्यवहारतः परिरयोऽष्टादशयोजनानि निश्चयतः किंचिद्विशेषोनानि वर्द्धते तेषां च योजनानां षष्ट्या भागे हृते लब्धा अ-
ष्टादश षष्टिभागा योजनस्य ते च पूर्वमंडलगतमुहूर्त्तगतिपरिमाणे प्रक्षिप्यन्ते ततो जातं यथोक्तं मुहूर्त्तमंडल-
मुहूर्त्तगतिपरिमाणमिति एवमग्रेऽपि प्रतिमंडलं परिधिवृद्धिरिति भावनीयमिति च अत्रापि दृष्टिपथप्राप्तताविषयं प-

दं अब्भिंतरं गच्छति तया णं पंचजोअणसह-
स्साइं दोण्णि अ एगावण्णे जोअणसए सीआलीसं च सट्ठिभा-
गे जोअणस्स एगमेगेणं मुहुत्तेणं
गच्छति च तया णं इहगयस्स मणुअस्स सीआलीसाए
जोअणसहस्सेहिं एगूणासीते जो-
अणसए सत्तावण्णे य सट्ठिभाए जोअणस्स सट्ठिभागं
च एगसट्ठिहा छेत्ता एगूणवीसाए चुण्णि-
आभाए सूरिए चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति च से णिक्खममाणे सूरिए

माणमाह तया णमित्यादि तदा द्वितीयमंडलच-
रणकाले इहगतस्य मनुष्यस्य सप्तचत्वारिंशता योजनसहस्रैरेके-
नाशीत्यधिकेन योजनशतेन सप्तपंचाशता षष्टिभागैर्योजनस्य एकं च षष्टिभागमेकषष्टिधा छित्त्वा तद्गतैरेकोन-
विंशत्या चूर्णिकाभागैः भागभागा चूर्णिकाभागा उच्यंते सूर्यश्चक्षुःस्पर्शमागच्छति अत्राप्यानयनविधिः प्राग्वत् नव-
रं दिवसोऽष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणो द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकषष्टिभागाभ्यामूनस्तस्यार्द्धेन च मुहूर्त्तेनैकषष्टिभागेन हीन-
नवमासत्याः तथा च मुहूर्त्तैकगतिपरिमाणमुक्तलक्षणेन दिवसार्द्धपरिमाणेन गुणितेन विवक्षितपरिमाणं भवतीत्य- ३१७
र्थः च अथ द्वितीयमंडलान्निष्क्रामन् सूर्यः कथं चरतीत्याह से णिक्खममाणे इत्यादि ततोऽपि मंडलात् सूर्यः प्रागुक्तप्रक-
रेण निष्क्रामन्

नवसंवत्सरस्य संबंधिनि द्वितीयेऽहोरात्रे अभ्यंतरानंतरात् मंडलात्तृतीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति च अ-
थात्राप्येकमुहूर्त्तगतिक्षेत्रपरिमाणं पृच्छति जया णमित्यादि अत्रापि प्राग्वत् भगवानाह गौतम पंचयोजनसहस्रा-
णि द्वे योजनशते द्विपंचाशदधिके पंच च षष्टिभागान् योजनस्य ५२५२ ५/६० एकैकेन मुहूर्त्तेन गच्छति
अत्रापि सर्वमंडलमुहूर्त्तगतिपरिमाणमष्टादशभिरेकषष्टिभागैरधिकं यथोक्तपरिमाणं भवतीति ज्ञेयं च अथा-
त्रापि दृष्टिपथप्राप्ततामधिकृत्य परिमाणमाह जया णमित्यादि तदा तृतीयमंडलचारकाले इहगतस्य मनुजस्य सप्त-

दोच्चंसि अहोरत्तंसि अब्भंतरं तच्चं मंडलं उ-
वसंकमित्ता चारं चरति च जया णं भंते सूरिए अब्भंतरं तच्चं मं-
डलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं ए-
गमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं खेत्तं गच्छति गो० पंचजोअण-
सहस्साइं दोण्णि अ बावण्णे जोअणसए
पंच य सट्ठिभाए जोअणस्स एगमेगेणं मुहुत्तेणं गच्छ-
ति तया णं इहगयस्स मणुअस्स सीआ-
लीसाए जोअणसहस्सेहिं छण्णउइए जोअणेहिं तेत्तीसा-
ए य सट्ठिभागेहिं जोअणस्स सट्ठिभागं च
एगसट्ठिहा छेत्ता दोहिं चुण्णिआभागेहिं सूरिए चक्खुप्फासं ह-
व्वमागच्छति च एवं खलु एएणं

चत्वारिंशता योजनसहस्रैः षण्णवत्या च योजनैः त्रयस्त्रिंशता च षष्टिभागैर्योजनस्य
षष्टिभागं चैकमेकषष्टिधा छित्त्वा तत्संबंधिभ्यां द्वाभ्यां चूर्णिकाभागाभ्यां ४७०९६ ३३/६० २/६१ सूर्यश्चक्षुः-
स्पर्शमागच्छति तथाहि अस्मिन् मंडले दिवसोऽष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणश्चतुर्भिर्मुहूर्त्तैकषष्टिभागैरूनस्तस्यार्द्धेन च मुहूर्त्तैर्द्वाभ्यां
मुहूर्त्तैकषष्टिभागाभ्यां हीनाः एतच्च मुहूर्त्तैकगतिपरिमाणेनानेन राशिना गुणितं यथोक्तं परिमाणं स्यादिति च अथ शेषेषु
… भगवानेवोपसंहारेणाह एवं खल्वित्यादि एवमेव एतेनोपक्रमप्रकारेण उपायेन शनैः२

सू॥३॥

सर्वबाह्यं मण्डलाभिमुखमागच्छन् निष्क्रामन् सूर्यस्तदनन्तरान्मण्डलात्तदनन्तरं मण्डलं संक्रामन् अष्टाचत्वारिंशतमेकषष्टिभागान् योजनस्यार्वाक् दत्ततः परिमण्डलत्वेनायतः किंचिद्विहीनान् एकैकस्मिन् मण्डले मुहूर्तेन गतौ द्वितीयादिमण्डलप्रवेशनक्रमात् अभिवर्द्धयमानः सर्वबाह्यं मण्डलमुपसंक्रम्य बाह्यबाह्यमण्डलस्य परिरयपरिमाणस्याष्टादशशतिरष्टादशशतिस्थयोजनैरभिवृद्धत्वात् तुल्यकालमिति वक्तव्य इत्यत्र प्रश्नोत्तरलक्षणोऽध्याहार्यः तत्र चतुर्दशानि द्वयोर्योजनानि पश्चिमार्धं तिथ्यस्य प्रथमायां पततीति भवति स्पष्टश्च पश्चिमायां सर्वदा वृत्तावात् उदयमतः सूर्यस्योदयमानस्य दृष्टिपथप्राप्ततावसातव्या अत्रापि द्वितीयादिसमस्तप्रवेशक्रमात् तेन तस्या पश्चिमायाम् योजनसहस्राणि त्रिनिर्वर्तयन्नुदयन्नुदयः। यन्निष्पन्नः अयं भावः एकैकस्मिन् मण्डले गतौ ऊर्ध्वाकृताष्टादशे

उदयाचलोऽभिक्रममाणो मुहिये तयणं। तथा तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं संकममाणे २ अट्ठारस
सट्ठिभागे जोयणस्स एगमेगे। मंडले मुहुत्तगइं अभिवड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं जोयणाइं
इं उदयास्ताय भिवड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता वा रूपष्टिभागान् योजनस्याभिवर्द्धयमानः २

दृष्टिपथप्राप्ततायां च ऊर्ध्वाकृतया चतुर्दशानि योजनानि निवर्तयन् सर्वबाह्यं मंडलं दृष्टिपथप्राप्ततायां वृत्त्या तोत्तरोत्तरमंडलदृष्टिपथप्राप्ततायां चतुर्दशानि योजनानि निवर्तयन् यावत् सर्वबाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरतीति संबंधः पश्चात् ऊर्ध्वाकृतमभिहितं तत्सकलतयावगंतव्यं सुपर्यालोचनया उपपत्त्याभावनीयमपि तेन पश्चिमायां दृष्टिपथप्राप्तता द्वितीयादिषु केषुचित् मंडलेषु चतुर्दशानि योजनानि किंचिदूनानि उपचितानि मंडलेषु वाच्य इत्यधिकतरा अतिरिक्तानि अत एव सर्वबाह्यान्मंडलादर्वाचीनेषु मंडलेषु साइरेगाइं पं चासीइं जोयणाइं उदिसह्मोयं ति सूत्रकार एवं वक्ष्यति एतदानयनप्रकारश्चित्तदृष्टिपथप्राप्ततायोगरूपप्रकाशोऽपि सर्वप्रकाशोऽद्वितीयप्राभृतसंबंधिना॥

दृष्टिपथप्राप्ततायोगरूपप्रकाशोऽपि सर्वप्रकाशोऽद्वितीयप्राभृतसंबंधितृतीयप्राभृतप्राभृतस्य टीकातोऽवसातव्यः च अथानंतरोक्तमेव मर्थं सर्वबाह्यं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति जयाणं सूरिए इत्यादिना यदा सूर्यः सर्वबाह्यं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा एकैकेन मुहूर्तेन कियन्मात्रं क्षेत्रं गच्छतीति प्रश्नः भगवानाह गोयम पंचपंच योजनसहस्राणि त्रीणि च शतानि पंचोत्तराणि पंचदश च षष्टिभागान् योजनस्य ५३०५ १५/६० एकैकेन मुहूर्तेन गच्छति तथाहि अस्मिन् मंडले परिरयपरिमाणं तिस्रो लक्षाः अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशोत्तराणि ३१८३१५ एतस्य परिमाणस्य षष्ट्या भागो ह्रियते लब्धं यथोक्तमिदमुक्तं

जयाणं सूरिए सव्वबाहिरं मंडलं उवा संकमित्ता चारं चरति तयाणं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइयं
खेत्तं गच्छति गो पंच २ जोयणा। सहस्साइं तिन्नि य पंच। उत्तरे जोयणसए पन्नरस
य सट्ठिभागे जो यणस्स ए गमेगेणं मुहुत्तेणं गच्छति च तयाणं
इहगयस्स मणु स्सस्स एक्का तीसाए जोयणसह स्सेहिं अट्ठहि य एक्कतीसेहिं
जोयणसएहिं तीसाए य सट्ठिभागेहिं जो यणस्स सूरिए चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति च ९॥

ति गतिपरिमाणमिति च अथात्रैव दृष्टिपथप्राप्तता परिमाणमाह तयाणं इहेत्यादि तदा सर्वबाह्यमंडलचारकाले इहगतस्य मनुष्यस्य एकत्रिंशता योजनसहस्रैः अष्टभिश्चैकत्रिंशदधिकैर्योजनशतैः त्रिंशता च षष्टिभागैर्योजनस्य ३१८३१ ३०/६० ६० सूर्यः शीघ्रं चक्षुःस्पर्शमागच्छति तथाहि अस्मिन् मंडले चारं चरति सूर्ये दिवसोऽष्टादश मुहूर्तप्रमाणो भवति दिवसस्य चार्द्धेन यावन्मात्रं क्षेत्रं व्याप्यते तावति क्षेत्रे व्यवस्थितउदयमानः सूर्य उपलभ्यते द्वादशानां च मुहूर्तानामर्द्धं षट् मुहूर्ताः ततो यदत्र मंडले मुहूर्तगतिपरिमाणमनंतरोक्तं तत्षड्भिर्गुण्यते जातं यथोक्तं दृष्टिपथप्राप्ततापरिमाणमिति च

३८०

[library stamp] MEMORIAL

जंप्रा०४॥

अथ समुदायेन कालमधिकृत्य निगमनवाक्यमाह एएणं ति एवं अणंतरोक्तनयाः ध्रुवमिदं सर्वाभ्यंतरमंडलादारभ्य सर्वबाह्यमंडलं यावत् सूर्यचारेणोपलक्षितसमुदायात्मकः कालविशेषः प्रथमषण्मासः षण्णां मासानां समाहारः षण्मासी प्राकृतत्वात् स्त्रीत्वं अथ सर्वबाह्यमंडले यदुक्तं तदेव किंचित् प्रपंचयितुमाह एएणं ति एतच्च सर्वबाह्यमंडलं सर्वबाह्यमंडलं सूर्यचारनिमित्तकस्याहोरात्रस्य प्रथमायाः षण्मास्याः पर्यवसानमंतो भवतीति च अथ द्वितीयायां षण्मास्यां सूर्यः कथं चरतीत्याह से पविसमाणे इत्यादि स सूर्यः द्वितीयषण्मास्यां अयमानः सर्वबाह्यमंडलादुक्तक्रमेणाभ्यंतरं प्रवि-

एएणं पढमे छम्मासे एएणं पढमस्स छ॥
पढमंसि अहोरत्तंसि बाहिराणंतरं मंड
लं उवसंकमित्ता चारं चर।
ता पंच जोअणसहस्साइं तिण्णि अ च॥

म्मासस्स पज्जवसाणे से पविसमाणे सूरिए दोच्चे छम्मासे अयमाणे
ले उवसंकमित्ता चारं चरति से णं भंते सूरिए बाहि
ति तया णं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं खेत्तं गच्छति
उक्कंतेजो अणसए सत्तावण्णं च सट्ठिभाए जोअणस्स
एगमेगेणं मुहुत्तेणं गच्छति त

ज्ञात् द्वितीयां षण्मासीमाददानः प्रवर्त्तयन्नित्यर्थः॥ प्रथमे अहोरात्रेऽर्वाक् द्वितीयायाः षण्मास्याः इति इदं बाहिराणंतरं ति सर्वबाह्यान्मंडलात् अनंतरमर्वाचीनं द्वितीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति च अथ बाह्यानंतरमंडले चारं चरन् सूर्यः एकेन मुहूर्तेन कियत्प्रमाणं क्षेत्रं गच्छतीति प्रश्नयति जया णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम पंच योजनसहस्राणि त्रीणि च उत्तराणि योजनशतानि सप्तपंचाशतं च षष्टिभागान् योजनस्य ५३०४ ५७/६० १९/६१ एकैकेन मुहूर्तेन गच्छतीत्यादि अत्रान्तमंडले परिरयपरिमाणं त्रिलक्षाः अष्टादश सहस्राणि द्विशतं सप्तनवत्यधिकं ३१८२९७ योजनानां ततः षष्ट्यासंगुणने लब्धं यथोक्तमिदं मंडले मुहूर्तगतिपरिमाणं च **३८१**

अत्रापि इह प्रथमषण्मासवद् विषये परिमाणमाह तया णं इच्चाइ इह गंतानां मुहूर्तानां एकत्रिंशता योजनसहस्रैर्न-
वभिः षोडशोत्तरैर्योजनशतैः एकोनचत्वारिंशता च षष्टिभागैर्योजनस्य षष्टिभागं च एकषष्टिधा छित्त्वा तस्य सत्कैः षष्ट्या चूर्णिकाभागैः सूर्यश्चक्षुःस्पर्शमागच्छति तथाहि अत्र मंडले चारिणि सूर्ये दिवसो द्वादशमुहूर्तेभ्यः कोऽपि द्वाभ्यां मुहूर्तैकषष्टिभागाभ्यामधिकस्तस्यार्द्धं षट्मुहूर्त्ताः एकषष्टिभागमात्रं एतच्च सर्वं मध्येकृत्य षष्टिभागाः स-
मषष्ट्यधिकानि त्रीणि शतानि ३६७ पतिस्य वृत्त मंडलपरिरयपरिमाणे ३१८२९७ गुणितं जातं एकादश कोटयः

तया णं इह गयस्स मणुस्सस्स एक्कतीसा
एत्थ णं तालीसाए सट्ठिभाएहिं जोअणस्स
एवं चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति से पविसे
उवसंकमित्ता चारं चरति से जया णं से
या णं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं॥

एजो अणसहस्सेहिं नव हि अ सोलसुत्तरेहिं जोअणसएहिं
स्स सट्ठिभागं च एगसट्ठिधा छेत्ता सट्ठीए चुण्णिआभाएहिं सूरि-
समाणे सूरिए दोच्चंसि अहोरत्तंसि बाहिरतच्चं मंडलं
ते सूरिए बाहिरतच्चं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति त
खेत्तं गच्छति गो पंचसहस्साइं जोअणसहस्साइं॥

षष्टिलक्षाः अष्टाविंशतिः सहस्राणि नव शतानि नवनवत्यधिकानि ११६८२४९९९ एतस्यैकषष्ट्या गुणने तथा षष्ट्या षष्ट्यधिकषट्शतैः छेदे लब्धमाना ३१९१६ साधिका लब्धं यथोक्तं ३१९१६ भागाः ३९ षष्टिभागा ६१ मानमिति च अथ तृतीयमंडले चारमाह से पविसमाणे इत्यादि स प्रविशन् सूर्यः द्वितीयस्य षण्मासस्य द्वितीये अहोरात्रे बाहिरतच्चं इति सर्वबाह्यान्मंडलादर्वाचीनं तृतीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति च अथ तृतीयमंडलचारी सूर्यः एकेन मुहूर्तेन कियत्प्रमाणं क्षेत्रं गच्छतीति प्रश्नयति जया णं से इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम तदा पंच योजनसहस्राणि॥

लि शानि चतुःसप्ततिशतयोजनशतानि एकोनचत्वारिंशतं च षष्टिभागान् योजनस्य ५३०४८५७३८ इ० एकैकेन मुहूर्तेन ग-
च्छति तस्मिन् मण्डले परिरयपरिमाणं निश्चीलनाः अष्टात्रिंशदशानि छेदेनैकोनाशीत्यधिकेन २१८२७९ अस्याः
षष्ट्या भागे हृते प्रस्तुतमण्डले यथोक्तमुहूर्तगतिपरिमाणं भवेत् । च इहापि दृष्टिपथप्राप्ततावेषयपरिमाणमाह तदा
यातो निन्यादि इहगतानां मनुष्याणां एकाधिकैर्द्वात्रिंशता सहस्रैरेकोनपञ्चाशता षष्टिभागैः त्रयोविंशत्या च चूर्णिका-
भागैः ३२००१६५४९७ इ०३२०२३ इ१ चक्षुःस्पर्शमागच्छति तथा हि प्रस्तुतमण्डलचारिणि सूर्ये दिवसोऽष्टादशमुहूर्त-

निक्खमतस्स तदनंतरे जोअणस्स पडुगा। तालीसं च सट्ठिभागे जोअणस्स एगमेगमुहुत्तेणं
च्छति च तयाणं इहगयस्स मणुस्स स्स एगाहिए दि बत्तीसाए जोअणसहस्सेहि एगूण
पण्णाए य सट्ठिभागेहिं जोअणस्स सट्ठिभागं च एगसट्ठिहा छेत्ता तेवीसाए चुण्णिआभागे
हिं सूरिए चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति च एवं खलु एएणं उवाएणं पविसमाणे सूरिए तयाणंतरा
ओ तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं संकममाणे २॥

कस्य च निर्मुहूर्तैकषष्टिभागैरधिकस्यार्धं च सप्त-
दशः षोडश चैकषष्टिभागा एतच्च सर्वमप्येकषष्टिभागाः त्रिंशता गुणयित्वा षष्ट्याधिकानि च द्वाषष्टिः प्रस्तुतमण्डलपरिरय-
परिमाणेन ३१८२७९ च गुणितं जातमेकादशकोटयः एकसप्ततिर्लक्षाः षट्त्रिंशतिः सहस्राणि षट्शतानि विंशत्यधि-
कानि ११ ७१३६६२० एतस्यैकषष्ट्या गुणितया षष्ट्याशदशेकलाशस्य भागो ह्रियते लब्धं यथोक्तं ३२००१६५४९७ इ० ३२०२३
इ० परिमाणं च अयस्य सर्वबाह्यान्मण्डलादर्वाचीनेषु चतुरादिषु मण्डलेषु अतिदेशमाह एवं खल्विति एवमेव एतेन प्रागुक्ते-
नोपायेन शनैः शनैस्तदनन्तरमण्डलानिष्क्रमणरूपेण तदनन्तरं प्रविशन् सूर्यस्तदनन्तरान्मण्डलात्तदनन्तरं म-
ण्डलं संक्रामन् २

अष्टादश च षष्टिभागान् योजनस्य बहुधारतः परिवर्धयन्नः किंचित् न्यूनान् एकैकस्मिन् मण्डले मुहूर्तगतौ हीनाया
सन्ध्यापेक्षया निर्दिश्यरक्ताभावात् सर्वसर्वमण्डलात्परस्य अनन्तरानन्तरमण्डलपरिरयपरिमाणस्याष्टादशानि
र्योजनैर्दानस्थानात् साड्गाइति सातिरेकाणि पञ्चाशतिं योजनानि उरिसद्धायंति निवृत्तमयौकर्म्यकारोऽध्याहार्यः
अत्रापि द्वितीयासमयर्ष तेनउनवज्ञापायोकदृष्टिपथप्राप्तताः रूपायां अभिवर्धयन् २२ इत्यपि सर्वबाह्यान्मण्डलादर्वाचीने
स्वकृतिपर्येषु मण्डलेष्ववर्तितेन स्थूलनउकृत्वा पश्चार्धं तत्तु येनैव क्रमेणासर्वाभ्यन्तरमण्डलात् परतोदृष्टिपथप्राप्ततास्या
पचयः वृद्धिर्गतः तेनैव क्रमेणा सर्वबाह्यान्म- ण्डलादर्वाचीनेषु मण्डलेषु दृष्टिपथप्राप्ततामभिवर्धयन्
ब्रवीम्यष्टादशसट्ठिभागे जोअणस्स एगमेगे मंडले मुहुत्तगई अभिवुड्ढेमाणे २ साइरेगाइं पंचासीतिं जोअ
णाइं पुरिसच्छायं अभिवुड्ढेमाणे २ ॥ सव्वंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति च एसणं दोच्चे छम्मा

शतितमस्य सर्वबाह्यमण्डलादर्वाचीनद्वितीयमं- डलगता दृष्टिपथप्राप्तता परिमाणात् सर्वबाह्ये मण्डले पंचाशी-
तिं योजनानि नव षष्टिभागान् योजनस्य एकं च षष्टिभागमेकषष्टिधा छित्वा तस्य सक्तान् षष्टिभागान् हापयति
एवं सर्वबाह्यमण्डलादर्वाचीने द्वितीये मण्डले प्रविशन्नावत् तत्रापि दृष्टिपथप्राप्ततापरिमाणेऽभिवर्धयति एतद्विपर्य
ये विकरणविधिस्तु सूर्यप्रज्ञप्तिटीकातोऽवसातव्यः एवमभिवर्धयन् तावदवसेयो यावत् सर्वाभ्यन्तरं सर्वाभ्यन्तरमण्ड
लमुपसंक्रम्य चारं चरति च अथ सम्प्रदायकालमध्ये कृत्य निगमनवाक्यमाह एसणं दोच्चे छम्मासे अन्तरेकाः स-
र्वबाह्यमण्डलादारभ्य सर्वाभ्यन्तरमण्डलं यावत्सूर्यचारोपलक्षितः कालविशेषः द्वितीयाः षण्मासाः ग्रहसम्प्राप्तनयाः
षण्मासात्मकः कालविशेषो भवतीत्यर्थः अथ सर्वाभ्यन्तरमण्डले किं संपन्नमित्याह एयणं ति एष सर्वाभ्यन्तरमण्डल

ऊंशा२। र्धचारमिति कृत्वा त्र्यशीत्यधिकशततमोऽहोरात्रः द्वितीयायाः षण्मास्याः पर्यवसानं भवति च अथोभयोरपि षण्मास्योर्निग
मनवाक्यमाह ता एस णं ति एष सर्वाभ्यंतरमंडलाद्यावत्सर्वबाह्यमंडलं सर्वबाह्यमंडलाच्च यावत्सर्वाभ्यंतरमंडलं सूर्यचारे
णोपलक्षितः त्र्यशीत्यधिकत्रिशतरात्रिंदिवप्रमाणो द्वादशमासात्मकः कालः आदित्यसंवत्सरो भवति च अथ सर्वाभ्यं
तरमंडले किंसंपत्तिमित्याह ता एस णं ति एष त्र्यशीत्यधिकत्रिशततमोऽहोरात्रः आदित्यसंवत्सरस्य पर्यवसाने भवति च
अथ सर्वाभ्यंतरमंडलचारिणि सूर्ये किंप्रमाणो दिवसः किंप्रमाणा च रात्रिरिति जिज्ञासुर्गौतमः पृच्छति जया णं भंते इत्या
दि यदा भदंत णमित्यलंकारे सूर्यः सर्वाभ्यंतरं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा णमिति प्राग्वत् केमहालए ति

दोच्चस्स छम्मासस्स पज्जवसाणे एस णं आइच्चसंवच्छरे एस णं आइच्चस्स संवच्छरस्स पज्ज
वसाणे पण्णत्ते च जया णं भंते सूरिए सव्वब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया
णं केमहालए दिवसे केमहालिया रा ई भवति गो. तया णं उत्तमकट्ठपत्ते उक्कोसए अट्ठा
रसमुहुत्ते दिवसे भवति जहन्निया दुवालसमुहुत्ता राई भवति॥

महान् आलय आश्रयो व्याप्यतया कालरूपो व्याप्यः क्षेत्ररूपो वा यस्य स किंमितिकिंप्रमाणं यस्येति किंप्रमाणः स चासौ महालयश्च किंप्रमाणमहालयो दि
वसः प्रमाणप्रश्नश्चायं सूत्रे ओलोप्याप्पाइश्च्य एवं केमहालिया ति किंप्रमाणा महती रात्रिर्भवतीति प्रश्ने भगवाना
ह गोतम तयाणमिति तदाणमिति प्राग्वत् उत्तम काष्ठाप्राप्तः काष्ठा प्रकर्षपर्यवसानं तत्र परमप्रकर्षप्राप्त
इत्यतोऽनापराऽधिको भवति इत्यर्थः उक्को इत्यत उत्कर्षतीति उत्कर्षः स एवोत्कर्षक उत्कृष्ट इत्यर्थः अष्टाद
शमुहूर्त्तो दिवसो भवति तस्मिन्नेव सर्वा भ्यंतरमंडले चारं चरति सूर्ये जघन्या सर्वलघ्वी द्वादशमुहू
र्त्ता रात्रिः

च अथ सर्वाभ्यंतरमंडले सूर्यस्य संक्रमादेव चारात् तदुत्कर्षवर्तित्वादाह से णिक्खममाणे इत्यादि ततः स सूर्यो निष्क्रामन् स
र्वाभ्यंतरमंडलाद्बहिः संचरन् नवे संवत्सरे प्रथमे आदित्यसंवत्सरे अयमाणे त्रिंशदहानः प्रवर्त्तयमानः प्रथमे अहोरात्रे सर्वाभ्यंतरा
न्मंडलादनंतरं द्वितीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति च जया णमित्यादि सुगमं तया णमिति तदा णमिति प्राग्वत् किंमहालयः किंप्र
माणो दिवसो भवति किंप्रमाणा च रात्रिरिति भगवानाह गोतम तदा णमिति प्राग्वत् अष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणो दिवसो द्वाभ्यां मुहूर्त्तैक
षष्टिभागाभ्यामूनो भवति रात्रिश्च द्वादशमुहूर्त्तप्रमाणा ताभ्यामधिका कथमेतदवसीयत इति चेत् उच्यते इहैकं मंडलमा

च से णिक्खममाणे सूरिए णवं संवच्छरं अ यमाणे पढमंसि अहोरत्तंसि अब्भिंतराणंतरं मंडलं उवसंकमि
त्ता चारं चरति च जया णं भंते सूरिए अब्भिंत राणंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं केमहाल
ए दिवसे भवति केमहालया राई भव ति गो. तया णं अट्ठारसमुहुत्ते दिवसे भवति दोहिं एगट्ठि
भागमुहुत्तेहिं ऊणे दुवालसमुहुत्ता राई भवति दोहिं एगट्ठिभागमुहुत्तेहिं अहिया॥

केनाहोरात्रेण द्वाभ्यां सूर्याभ्यां परिसमाप्यते एकैकस्य सूर्यस्य एकाहोरात्रे मंडलस्य त्रिंशदधिकाष्टादशशतसं
ख्याकान् भागान् परिकल्प्य एकैकं भागं दिवसदेशस्य रात्रिदेशस्य वा यथायोगं हापयिता वर्द्धयिता वा भवति स चैको मंड
लगतस्त्रिंशदधिकाष्टादशशततमो भागो द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकषष्टिभागाभ्यां गम्यते तथाहि नामिमंडलगतानि त्रिंशदधिकान्यष्टा
दशशतानि भागानां द्वाभ्यां सूर्याभ्यामेकेनाहोरात्रेण गम्यंते अहोरात्रश्च त्रिंशन्मुहूर्त्तप्रमाणः ततः सूर्यद्वयापेक्षया षष्टिर्मु
हूर्त्ता लभ्यंते ततस्त्रैराशिककर्मावकाशः यदि षष्ट्या मुहूर्त्तैरष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि मंडलस्य भागानां गम्यंते ततएके
न मुहूर्त्तेन किं गम्यते राशित्रयस्थापना ६० १८३० १ अत्रांत्येन राशिना एककलक्षणेन मध्यस्य राशेर्गुणनं जातं एकेन गुणितं

उपा०३

देवसवत्सानि जानाति अष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि तेषामाद्येन राशिना षष्टिलक्षणेन भागो ह्रियते लब्धाः सार्द्धत्रिंशद्भागाः एतावन्मुहूर्त्तेन गच्छति मुहूर्त्तस्य एकषष्टिभागाः क्रियन्ते ततः आगतमेको भागो द्वासप्तं मुहूर्त्तैकषष्टिभागानां स्यात् यद्वा अशीत्यधिकेनाहोरात्रशतेन षड्मुहूर्त्ता हानौ वृद्धौ वा प्राप्यन्ते ततः एकेनाहोरात्रेण किं प्राप्यते राशित्रयस्थापना १८३ ६ १ अत्रान्त्येन राशिना एककलक्षणेन मध्यराशिर्गुण्यते जाताः षट् तेषामशीत्यधिकेन शतेन भागहरणं तत्रोपरितनराशेः स्तोकत्वात् भागो न लभ्यते ततः छेद्यछेदकराश्योस्त्रिकेनापवर्त्तना कर्त्तव्या जात उपरितनो राशिर्द्विकरूपः अधस्तन एकषष्टिरूपः आगतं द्वावेकषष्टिभागौ मुहूर्त्तस्य ५॥ कस्मिन्नहोरात्रे हानौ वृद्धौ वा प्राप्यत इति ब अवस्थितेऽहोरात्रे सू-

से णिक्खममाणे सूरिए दोच्चंसि अहोरत्तंसि जाव चरति तया णं केमहालए दिवसे केमहालया राई भवति ता तया णं अट्ठारसमुहुत्ते दिवसे भवति दोहिं एगसट्ठिभागमुहुत्तेहिं ऊणे दुवालसमुहुत्ता राई भवति ब दोहिं एगसट्ठिभागमुहुत्तेहिं अहिया ब एवं खलु एतेणं उवाएणं॥

र्यः क्रमं चरतीत्यादि सेणिक्खममाणे इत्यादि स निष्क्रामन् सूर्यो द्वितीयेऽहोरात्रे यावच्चरतीति यावत्करणात् अभ्यन्तरानन्तरं मंडलं उपसंक्रम्य चारं चरति द्वितीयं च तत्राभ्यन्तरात् तृतीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरतीत्यर्थः यदेत्यध्याहार्यं तदा णं ति तदानीं किंप्रमाणो दिवसः किंप्रमाणा वा रात्रिर्भवति भगवानाह गौतम यदा सूर्यः सर्वाभ्यन्तरमंडलमपेक्ष्य तृतीयं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा चतुर्भिर्मुहूर्त्तैकषष्टिभागैर्हीनोऽष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणो दिवसो भवति पाश्चात्यवाचनया सविभागमुहुत्तेहिं ऊणेत्ति द्वादशमुहूर्त्ता रात्रिश्चतुर्भिर्मुहूर्त्तस्यैकषष्टिभागैरधिका भवति ब अयं च सर्वत्राप्यावृत्तिदर्शनाभावान्निर्वक्ति एवं खल्वित्यादि एतदुक्तरीत्या खल्वनेनानन्तरोदितेनोपायेन प्रतिमंडलं रात्रिंदि- ३८४

वसविषयमुहूर्त्तैकषष्टिभागद्वयहानिवृद्धिरूपेण निष्क्रामन् मंडलपरिभ्रमणगत्या शनैः शनैर्दक्षिणाभिमुखं गच्छन् सूर्यः त-याणंतरान्निष्क्रामन् द्वितीयादनन्तरान्मंडलात् तदनन्तरं मंडलं संक्रामन् एकैकस्मिन् मंडले मुहूर्त्तस्य द्वौ द्वावेकषष्टिभागौ दिवसक्षेत्रस्य निर्वेष्टयन् २ रात्रिक्षेत्रस्य प्रतिमंडलं द्वौ द्वावेकषष्टिभागौ मुहूर्त्तस्याभिवर्द्धयन् २ अशीत्यधिकशततमेऽहोरात्रे प्रथमषण्मासपर्यवसाने सर्वबाह्यं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति ब अथ सर्वबाह्यमंडलं सूर्यस्य संक्रमदेव चारात् तदनन्तरं यथा चरति तथा भगवानाह जया णं सूरिए इत्यादि यदायस्मिन् काले

णिक्खममाणे सूरिए तयाणंतराउ तयाणंतरं मंडलाउ मंडलं संकममाणे दो दो एगसट्ठिभागमुहुत्ते एगमेगमंडले दिवसखेत्तस्स णिव्वुड्ढेमाणे २ रयणिखेत्तस्स अभिवुड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ब जया णं सूरिए सव्वब्भंतराउ मंडलाउ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं सव्वब्भंतरं मंडलं प॥ णिहाय एगेणं तेसीतेणं राइंदियसएणं तिण्णि छावट्ठे एगसट्ठिभागमुहुत्तसए दिवसखेत्तस्स निव्वुड्ढेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिवड्ढेत्ता चारं चरति ब जया णं से तं सूरिए सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं केमहालए दिवसे भवति केमहालया राई भव

त्यहोरात्ररूप सूर्यः सर्वाभ्यन्तरान्मंडलात् मंडलपरिभ्रमणगत्या शनैः२ निष्क्रम्य सर्वबाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा णं ति तदा सर्वाभ्यन्तरं मंडलं पणिधाय मर्यादीकृत्य द्वितीयान्मंडलादारभ्येत्यर्थः एकेनाशीत्यधिकेन रात्रिंदिवशतेन त्रीणि शतानि षट्षष्ट्यधिकानि मुहूर्त्तैकषष्टिभागान् दिवसक्षेत्रस्य निर्वेष्ट्य हापयित्वा रजनीक्षेत्रस्य तावत एव भागान् अभिवर्ध्य चारं चरति ब अथ सर्वबाह्ये मंडले चरति सूर्ये रात्रिंदिवसयोर्यत्प्रमाणं भवति जया णं इत्यादि सुगमः साम्प्रत

ऊंस्नाह।

भगवानाह गोतम तदा उत्तमकाष्ठाप्राप्ता सर्वोत्कृष्टा अष्टादशमुहूर्त्ता रात्रिर्भवति जघन्यश्च सर्वजघन्यः द्वादशमुहूर्त्त-
प्रमाणो दिवसो भवति ७ अथ विवक्षितसंवत्सरकालमधिकृत्य निर्गमनमाह एस णं इत्यादि तत्र प्रथमषण्मासी तु सर्वा-
भ्यन्तरात् अथ सर्वबाह्यमण्डलपर्यन्तं तदाह एस णमित्यादि एष त्र्यशीत्यधिकशततमोऽहोरात्रः प्रथमषण्मास्याः
पर्यवसानं भवति ७ अथ सर्वबाह्यमण्डलचारानन्तरं यथा सूर्यः संचरति तथा भगवानाह से पविसमाणे इत्यादि सः

गो उत्तमकट्ठपत्ता उक्कोसिया अट्ठारसमुहुत्ता राई भवति जहन्निए दुवालसमुहुत्ते दिवसे भवति ७
एस णं पढमे छम्मासे एस णं पढमस्स छम्मासस्स पज्जवसाणे ७ से पविसमाणे सूरिए दोच्चं छ-
म्मासं अयमाणे पढमंसि अहोरत्तंसि बाहिराणंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७ जया
णं भंते सूरिए बाहिराणंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं केमहालए दिवसे भव-
ति केमहालया राई भवति गो अट्ठारसमुहुत्ता राई भवति दोहिं एगट्ठिभागमुहुत्तेहिं ऊणा
दुवालसमुहुत्ते दिवसे भवति दोहिं एगट्ठिभागमुहुत्तेहिं अहिए ७ से पविसमाणे सूरि-
ए दोच्चंसि अहोरत्तंसि बाहिरं तच्चं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७॥

सूर्यः सर्वबाह्यान्मण्डलादभ्यन्तरं प्रविशन् तत्र गतिमुखं संचरन् द्वितीयां षण्मासीमाददानः प्रथमेऽहोरात्रे सर्वबा-
ह्यमण्डलादनन्तरमर्वाचीने द्वितीये मण्डले उपसंक्रम्य चारं चरति ७ अथ द्वितीयमण्डले चरति सूर्ये रात्रिदिवसयोः प्र-
माणं पृच्छति जया णं भंते इत्यादि सुगमं भगवानाह गोतम अष्टादशमुहूर्त्ता रात्रिर्भवति द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकषष्टिभागा-
भ्यामूना द्वादशमुहूर्त्तो दिवसस्ताभ्यामेव भागाभ्यामधिकः ७ से पविसमाणे त्ति स सूर्यः प्रविशन् द्वितीयेऽहोरात्रे बाहि- २८५

रं तच्चं ति सर्वबाह्यान्मण्डलादर्वाचीनं तृतीयं मण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरति ७ अथ तृतीयमण्डले चरति सूर्ये रात्रिदिवसयोः
परिमाणं पृच्छति जया णं भंते इत्यादि प्रश्ननिर्वचनसूत्रं सुगमं ७ अथ चतुरादिषु मण्डलेषु त्र्यशीत्यधिकशततमपर्यन्तेषु रो-
तमप्रश्नसम्बन्धस्यातिदेशेन भगवान्निर्वचनमाह एवं खल्वित्यादि एवमुक्तरीत्या खल्वेतेनानन्तरोदितेनोपायेन प्रतिमं-
डलं रात्रिदिवसविषयमुहूर्त्तैकषष्टिभागद्वयहानिवृद्धिरूपेण प्रविशन् मण्डलपरिभ्रमणगत्या शनैः शनैस्तदनन्तरानि-

जया णं भंते सूरिए बाहिरं तच्चं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं केमहालए दिवसे भवति केमहाल-
या राई भवति गो तया णं अट्ठारसमुहुत्ता राई भवति चउहिं एगट्ठिभागमुहुत्तेहिं ऊणा दुवालसमुहु-
त्ते दिवसे भवति चउहिं एगट्ठिभागमुहुत्तेहिं अहिए ७ एवं खलु एएणं उवाएणं पविसमाणे सू-
रिए तयाणंतराओ तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७ दो दो एगट्ठिभाग-
मुहुत्ते एगमेगे मंडले रयणिखेत्तस्स णिवुड्ढेमाणे २ दिवसखेत्तस्स अभिवुड्ढेमाणे २ सव्वब्भंत-
रं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७ जया णं भंते सूरिए सव्वबाहिराओ मंडलाओ सव्वब्भंतरं मंडलं उव-
संकमित्ता चारं चरति तया णं सव्वबाहिरं मंडलं पणिहाय एगेणं तेसीएणं राइंदियसएणं तिन्नि छावट्ठे एगस-
ट्ठिभागमुहुत्तसए रयणिखेत्तस्स णिवुड्ढेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिवड्ढेत्ता चारं चरति ७ एस णं दोच्चे छ॥

संगच्छन् तयाणंतराओ त्ति विवक्षितमण्डलाद्विवक्षितं मण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरतीति ७ आलापकमेवार्थतोऽन्ये दो दो
एगट्ठिभाग इत्यादि यावत् अभिवड्ढेत्ता चारं चरति इति पर्यन्तं सुगमं व्याख्यातं च ७ अथ निर्गमनवाक्यं तदेवाह एस
णं दोच्चे छ इति द्वितीया षण्मासी एस णं ति एष षट्षष्ट्यधिकत्रिशततमोऽहोरात्रो द्वितीयषण्मास्याः पर्य॰

MEMORIAL

जं०प्र०

वसानं १ एसणं ति एवं प्रमाणः कालविशेषः आदित्यसंवत्सरः २ एसणं ति एषण इत्थं विकल्पितेषु शानतमोऽद्धोबात्र
रादित्यस्य आदित्यसंबंधिनः संवत्सरस्य पर्यवसानमिति गिरमन्तवाक्यवत्त्वपर्यंध व अथ तापक्षेत्रसंस्थितिविषय
ये प्रश्नमाह जयाणं भंते इत्यादि यदा भदंत सूर्यः सर्वाभ्यन्तरमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा किंसंस्थि
ता किंसंस्थानवती कस्येव वा संस्थिता तापक्षेत्रसंस्थितिः प्रज्ञप्ता भगवानाह गोतम उद्धीमुहकलंबुअ
पुप्फसंठिआ उर्द्धमुखस्य कलंबुकापुष्पस्येव नालिकापुष्पस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा सा चक्रवाल

म्मासे १ एसणं दोच्चस्स छम्मासस्स पज्जव साणे २ एसणं आइच्चसंवच्छरे २ एसणं आइच्चसंवच्छरस्स
पज्जवसाणे एसणं ३ जयाणं भंते सूरिए सव्वब्भंतरमंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तयाणं किंसं
ठिआ तावक्खेत्तसंठिती पण्णत्ता गोयमा उद्धीमुहकलंबुआपुप्फसंठिआ तावक्खेत्तसंठिती प
ण्णत्ता अंतो संकुआ बाहिं वित्थडा अंतो वट्टा बाहिं पिहुला अंतो अंकमुहसंठिआ बाहिं सगड
द्धीमुहसंठिआ॥

तत्थाह अंतो संकुआ इति अन्तर्मेरुदिशि संकुचा संकुचिता बाहिं ति बहिर्लवणदि
शि विस्तृता तथा अन्तो वृत्ता इति अन्तर्मेरुदिशि वृत्ता अर्द्धवलयाकारा सर्वतो हि मेरुगतान् त्रीन् दश भागान्
अभिव्याप्य तस्या व्यवस्थितत्वात् बहिर्लवणदिशि पृथुला विस्तीर्णा अत्र विस्तारमुपगता एतदेव संस्थानकथनेन
स्पष्टयति अंतो अंकमुहसंठिआ इति अन्तर्मेरुदिशि अंकः पद्मासनोपविष्टस्योत्संगरूप आसनबंधः तस्य मुखमग्रभागोऽर्द्धवल
याकारस्तस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा बाहिं सगडुद्धिमुहसंठिआ इति बहिः शकटोद्धिमुखसंस्थिता शकटोद्धिः सर्वतो मुख
संविभ्रतिपादकस्तत्र स्थितिकाप्रतीतस्तस्य मुखमग्रभागस्तस्येवातिविस्तीर्णं तया संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा अयं च भावः

र्थः कमित्थं संवाही व्याख्यायते देवेन वसेयं उभओ पासेणं ति उभयपार्श्वेन मेरुपर्वतस्योभयोः पार्श्वयोर्मन्द
रादेः संस्थिताः सूर्यस्य दक्षिणोत्तरावस्थितायाः तापक्षेत्रस्य दक्षिणायतेन बाहाद्वयेन जंबूद्वीपगतमायामः
माश्रित्यावस्थिता अवस्थितत्वात् आयामतः किं प्रमाणत्वाह पण्णयालीसंति पंचचत्वारिंशत्
चत्वारिंशद्योजनसहस्राणि ४५००० आयामेन आयामपरिच्छेदेनाह उभओ ति तस्यास्तापक्षेत्र
संस्थितेर्बाहे अनवस्थिते अनियतस्वरूपे भवतः तथाहि सर्वाभ्यन्तरे सर्वबाह्ये च बाहा वे अवधारणे तत्रयामे

उभओ पासेणं तीसे दो बाहाओ अवठ्ठिआओ उदवेति पणयालीसं २ जोअणसहस्साइं आयामेणं उवे
अणं तीसे बाहाओ अणवठ्ठिआओ हवंतीति मंदरसंतेणं बाहा अ व तीसेणं
सव्वब्भंतरिआ बाहा मंदरपव्वयंतेणं नवजोअणसहस्साइं चत्तारि अ छलसीते जोअणसए
प णव दस भागे जोअणस्स परिक्खेवेणं तीसेणं परिक्खेवविसेसे कउ आहितेति वएज्जा गोय

मंदरस्स माणे विक्खंभम्मविक्खंभ बाहा सा सव्वब्भंतरे ? याउ लवणदिशि जंबुद्दीवपर्यन्तविष्कंभपरिक्खेवबाहा
सा सर्वबाह्या आयामपदं दक्षिणोत्तरायततया प्रतिपन्नो विष्कंभः सर्वाभ्यन्तरे परिये तत्र मंडले तापक्षे
त्रसंस्थितेरभ्यन्तरपरिरयमाह तीसेणमित्यादि तस्यास्तापक्षेत्रसंस्थितेः सर्वाभ्यन्तरबाहा मेरुपर्वतान्ते मेरुसमीपे सा
च परिक्षेपेण मेरुपरिक्षेपगततया नवयोजनसहस्राणि चत्वारि शतानि योजनानां षडशीत्यधिकानि नव च दश भागा
योजनस्य ९४८६ ९/१० एतावता परिक्षेपेण परिरयेण एतच्च कथं भगवान् गोतमः प्रश्नयति एसणमित्यादि एषताप
क्षेत्रसंस्थितेः परिरयविशेषो मेंदरपरिरयपरिक्षेपेण विशेषः कुतः कस्मात् कारणादेवं प्रमाण आख्यात इति नाथ वदे

३८६

जं०वा०४

ति वदेत् भगवानाह गौतम ऊणं तिण्णि मिति श्रावत्यो मंदरस्य पर्वतस्य परिक्षेपः परिरयगणितः प्रसिद्धः तं परिक्षेपं तिद्धि ति त्रिभिर्गुणयित्वा तदनंतरं च दशभिः छित्वा दशभिर्विभज्य अथ कस्मादेवं क्रियते इति चेदुच्यते इह सर्वाभ्यंतरे मंडले वर्त्तमानः सूर्यो जंबूद्वीपगतस्य चक्रवालस्य यत्र तत्र प्रदेशे तत्र चक्रवालक्षेत्रप्रमाणानुसारेण त्रीन् दशभागान् प्रकाशयति एतच्च प्रागेवोक्तं संप्रति च मंदरसमीपे तापक्षेत्रचिंतायां मंदरपरिरयः सुखाव बोधार्थं प्रथमं त्रिभिर्गुणितेन गुणयित्वा च दशभिर्विभज्यते ततो मंदरसमीपे यथोक्तं तापक्षेत्रपरिमाणमागच्छति तथाहि मंदरपर्वतस्य विष्कंभो दशसहस्राणि १०००० तेषां वर्गो दश कोट्यः १०००००००० ता मा दशभिर्गुणिते जातं कोटिशतं अस्य वर्गमूलानयने लब्धानि एकत्रिंशत्सहस्राणि षट्शतानि किंचिद्विशेषोनत्र यो विंशत्यधिकानि परं व्यवहारतः परिपूर्णानि विवक्षितानि ३१

ऊणं मंदरस्स पव्वयस्स परिक्खेवे तं प रिक्खेवं तिद्धिं गुणेत्ता दसहिं छेत्ता दसहिं भागे हीरमा णे एस णं परिक्खेवविसेसो आहिते तिवा। देसा च तासे णं सव्वबाहिरिआ बाहा लवणसमुद्दंतेणं चउणवइं जोअणसहस्साइं

६२३ एष राशिस्त्रिभिर्गुणितस्ततो जातानि चतुर्नवतिः सहस्राणि अष्टौ शतानि एकोनसप्तत्यधिकानि ९४८६९ एषां दशभिर्भागे हृते लब्धानि नव योजनसहस्राणि चत्वारि शतानि षडशीत्यधिकानि नव च दश भागा योजनस्य एतच्च एतावान् मंदरादिप्रमाणः परिक्षेपविशेषस्तापक्षेत्रसंस्थितेराख्यात इति वदेत् स्वशिष्येभ्यः अत्रार्थे संग्रहगाथा मंदरपरिरयरासी तिउणो दसभाइओ सिने(?) लद्धं तं होइ तावखेत्तं अब्भंतरमंडले रविणो १ इति च अथ लवणसमुद्रदिशि जंबूद्वीपपर्यन्ते या सर्वबाह्या बाहा तस्या विष्कंभपरिमाणमाह तासे णमित्यादि तस्यास्ता पक्षेत्रसंस्थितेः लवणसमुद्रान्ते लवणसमुद्रसमीपे सर्वबाह्या बाहा परिक्षेपेण चतुर्नवतिर्योजनसहस्राणि ३८७

अष्टौ चाष्टषष्ट्यधिकानि योजनशतानि चत्वारश्च दशभागा योजनस्य ९४८६८ ४/१० परिक्षेपेण च अयमेव पृष्टेन भगवान् गौतमः इह ति सेणं तांत इत्यादि सप्तताव (?) परिक्षेपविशेषस्तापक्षेत्रसंस्थितेः कुत आख्यातो नोनोतीतः(?) इति वदेत् भगवानाह गौतम जेणं जंबूद्वीपस्य परिक्षेपस्त्रिभिर्गुणितो तदनंतरं च दशभिश्छित्वा दशभिर्विभज्य अत्रार्थं च रणं प्रागुक्तमनुसरणीयं दशभिश्च भागे ह्रियमाणे यथोक्तं जंबूद्वीपपर्यन्ते तापक्षेत्रपरिमाणमागच्छति तथाहि जंबूद्वीपस्य परिक्षेपस्त्रीणि लक्षाणि षोडश सहस्राणि द्वे शते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ योजनानां त्रीणि गव्यूतानि ३ अष्टाविंशत्यधिकं धनुःशतं १२८ त्रयोदशांगुलानि १३ ॥ किंचिद्विशेषाधिकानि अर्द्धांगुलं एतावता च योजनमेकं किंचिद्विशेषमिति व्यवहारात्

अट्ठ य अट्ठट्ठे जोअणसए चत्तारि अ दसभा गे जोअणस्स परिक्खेवेणं ब सेणं तावपरिक्खेवविसेसे कओ आहिएति वएज्जा गो जेणं जंबुद्दीवस्स परिक्खेवं तं परिक्खेवं तिहिं गुणेत्ता दसहिं छेत्ता दसहिं भागे हीरमाणे एस णं परिक्खेवविसेसे आहितेति वएज्जा ब तयाणं तेने तावखेत्ते केवइयं ॥

परिपूर्णं विवक्ष्यते ततो दशलक्षाणि अष्टाविंशत्यधिको विवक्षितो ३१६२२८ एवं विधपरिरये त्रिभिर्गुणिते जातानि नव लक्षाणि अष्टचत्वारिंशत्सहस्राणि षट्शतानि चतुरशीत्यधिकानि ९४८६८४ एतेषां दशभिर्भागे हृते लब्धं यथोक्तं जंबूद्वीपपर्यन्ते सर्वबाह्याया बाहायाः विष्कंभपरिमाणं एषणं (?) एतावानंतरोक्तप्रमाणः परिक्षेपविशेषो जंबूद्वीपस्य तापक्षेत्रसंस्थितेराख्यात इति वदेत् उक्तं चैतदन्यत्रापि जंबुद्दीवपरिरओ तिउणो दसभाइअम्मि जं लद्धं तं होइ तावखित्तं अब्भंतरमंडले रविणो १ इति तदेवं जंबूद्वीपे तापक्षेत्रसंस्थितेः सर्वाभ्यंतरायाः सर्वबाह्यायाश्च बाहायाः विष्कंभपरिमाणमुक्तं अथ सामस्त्येनायामतस्तापक्षेत्रपरिमाणं जिज्ञासुः पृच्छति तयाणंति तदा णमिति वाक्यालंकारे तदनं तापक्षेत्रं कियत् किंप्रमाणं

मायामतः सामस्त्येन दक्षिणोत्तरायततया प्रज्ञप्तं भगवानाह गोतम अट्ठहत्तरिमित्यादि अष्टसप्ततिं योजनसहस्राणि त्रीणि योजनशतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि योजनत्रिभागं चायामेन दक्षिणोत्तरायततया प्रज्ञप्तं । अथैवं प्रमाणं तावत्क्षेत्रमिति विवक्षुर्गाथामाह मेरुस्सेत्यादि मेरोर्मन्दरस्य मध्यभागात् मध्यभागान्मेरुसमीपादित्यर्थः पंचम्यर्थे सप्तमी प्राकृतत्वात् यावल्लवणस्य लवणसमुद्रस्य विष्कम्भस्य षड्भागः षष्ठो भागस्तावदायामतस्तापक्षेत्रस्य दैर्घ्यं र्ध्यतः शकटोद्धिसंस्थिता अन्तःसंकुचिता अन्तःसंकोच्यो बहिर्विस्तृत इत्यर्थः अयंभावः सर्वाभ्यन्तरमण्डले वर्तमानस्य सूर्यस्य तापक्षेत्रं दक्षिणोत्तरायततया मेरोरारभ्य ।तावद्वर्धते यावल्लवणसमुद्रस्य षष्ठो भागः तत्र मेरोरारभ्य जंबूद्वी-

आयामेणं पण्णत्तो अट्ठहत्तरिं जोअ- णसहस्साइं तिन्नि अ तेत्तीसे जोअणसए जोअणस्स ति-
भागं च आयामेणं पण्णत्ते मेरुस्स मज्झ- यारे जाव य लवणस्स रुंदछब्भागो तावायामो एसो
सगडुद्धीसंठिओ नियमा॥१॥

पपर्यन्तं यावत् पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि लवणस्य च विष्कम्भाद्योजनलक्षद्व-योः षष्ठो भागस्त्रयस्त्रिंशद्योजनसहस्राणि त्रीणि योजनशतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि योजनस्य च त्रिभागः तत उभयमीलने यावानायामपरिमाणं तवेति एवं सूत्रे व्यवस्थितमपि सूर्यप्रज्ञप्तिवृत्तौ तु एतत्तारणापि यथान्यथा समर्थितं तत्ता-वाप्रदर्श्यते इह हि सर्वाभ्यन्तरे मंडले वर्तमानस्य सूर्यस्य लेश्या अभ्यन्तरं प्रविशन्ती मेरुणा प्रस्खल्यते यदि पुनर्न प्रस्ख-लेत् तदा मेरुमध्यभागगतं प्रदेशमपि प्रकाशयेत् ततोऽर्द्धं जंबूद्वीपस्य पंचाशतं योजनसहस्राणि प्रकाशयेत् अत एव जंबूद्वीपस्य पंचाशतं योजनसहस्राणि प्रकाश्यानि सर्वाभ्यन्तरमण्डले वर्तमाने सूर्ये तापक्षेत्रस्यायामप्रमाणं ज्योतिष्करंडकमूलटीकायां श्रीपादलिप्तसूरिभिस्त्र्यशीतियोजनसहस्राणि त्रीणि शतानि त्रयस्त्रिंशदधि॥

कानि योजनस्य च त्रिभाग इत्युक्तं उक्तं चैतत् संभावनया तापक्षेत्रायामपरिमाणं अन्यथा जंबूद्वीपमध्ये तापक्षेत्रस्य पंचचत्वारिंशत्सहस्रमात्रपरिमाणस्य प्रागेव यथा यथा सूर्यो बहिर्निष्क्रामति तथा तथा तीव्रतापक्षेत्रमपि तनायते यदा सूर्यः सर्वबाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति तदा सर्वथा मंदरसमीपे प्रकाशो न प्राप्नोति तस्मात्पादलिप्तसूरिव्याख्याने मध्यस्थपागतेव्यामिति सूर्यप्रज्ञप्तिवृत्तौ चतुर्थप्राभृतके च तदेवं सर्वाभ्यन्तरमंडलमधिकृत्य तापक्षेत्रसंस्थितिरुक्ता च अथ सर्वाभ्यन्तरमंडलमधिकृत्यान्धकारसंस्थितिं पृच्छति तयाणं भंते इत्यादि तदा सर्वाभ्यन्तरमंडलचारकाले किंसंठिअत्ति किंसंस्थानं यस्य यदि वान्धस्यैवं संस्थितं संस्थानं यस्याः सा ता- शा अन्धकारसंस्थितिः प्रज्ञप्ता भगवानाह गोतम उर्द्धमुखीकृतकलं-

तयाणं भंते किंसंठिआ अंधकारसंठि- ई पण्णत्ता गोअमा उद्धीमुहकलंबुआपुप्फसंठिआ अंधकार-
संठिती पण्णत्ता अंतो संकुआ बाहिं वित्थडा तं चेव जाव तीसे णं सव्वब्भंतरिआ बाहा मंदर-
पव्वयंतेणं छज्जोअणसहस्साइं तिन्नि अ चउवीसे जोअणसए छच्च दसभाए जोअणस्स परि-
क्खेवेणं च सेणं भंते परिक्खेवविसेसे कओ आहितेति वदेज्जा॥

लंबुकापुष्पसंस्थिता अंधकारसंस्थितिः प्रज्ञप्ता सा चान्तर्मेरुदिशि विष्कंभमधिकृत्य संकुचा संकुचिता बहिर्लवणदिशि विस्तृता तथैवेति तदेव यथा प्रागुक्तं तापक्षेत्रसंस्थितेर्वर्णनं तदेवान्धकारवर्णनमपीत्यर्थः कियद्दूरमित्याह जाव तीसे णमित्यादि यावत्तस्याः सर्वाभ्यन्तरा बाहा यावत्करणात् अंतोवट्टेत्यादि ग्राह्यं तत्र सर्वाभ्यन्तरा बाहा मंदरपर्वतान्ते मेरुपर्वतसमीपे षड्योजनसहस्राणि त्रीणि शतानि चतुर्विंशत्यधिकानि ६३२४ षट् च दशभागा योजनस्य ६/१० परिक्षेपेण परिरयेण च अथ तु [illegible]र्यस्य अवबोधनार्थं पृच्छति सेणं भंते इत्यादि स परिक्षेपविशेषः उक्तप्रमाणलक्षणपरिक्षेपरूपः कुतः कस्मात्कारणात् आख्यातम।

ऊंमा।३।

योऽसौ स्वतीर्थकरैर्नीतो नाधिको वेति भगवान् वदेत् एवं प्रश्ने कृते भगवानाह गौतम योजनमित्यलंकारे मंदरस्य पर्वतस्य परिरय
परिक्षेपः प्राप्तव्य इति गम्यं तं परिक्षेपं द्वाभ्यां गुणयित्वा अवबद्धाभ्यां गुणनं कथमिति चेत् उच्यते इह किल सर्वाभ्यन्तरे मंडले वर्त्तमा
नोः सूर्ययोरेकस्यापि सूर्यस्य चक्रवालस्य यत्र यत्र प्रदेशे यत्र चक्रवाले क्षेत्रे तापक्षेत्रं दशभागास्त्रयः प्रकाशमानं वर्त्तते अपरस्या
पि सूर्यस्य दशभागास्त्रयः प्रकाशाः उभयमीलने षट् दशभागा भवन्ति तेषां च त्रयाणां द्वे दशभागानामपान्तराले द्वौ दशभागौ
रजनीतनो द्वाभ्यां गुणनमिति नोक्तौ दशभागाविति दशभिश्छित्वा दशभिर्भागैर्ह्रियमाणे एवमांति एष परिक्षेपविशेषः॥

ता जया णं मंदरस्स पव्वयस्स परिक्खेव तं परिक्खेवं दोहिं गुणेत्ता दसहिं छेत्ता दसहिं भागे हीर
माणे एस णं परिक्खेवविसेसे कत्थ आहितेति वदेज्जा ता जया णं सव्वबाहिरिया बाहा लव
णसमुद्दं तेण तेवठ्ठिं जोयणसहस्सा इं दोण्णि य पणयाले जोयणसए छच्च दसभागे जो
यणस्स परिक्खेवेणं तं परिक्खेवविसेसे॥

व्याख्यातमिति वदेत् एवं यथोक्तमंधकारसंस्थितेर्मंदरपरि
रयपरिक्षेपप्रमाणमागच्छतीत्यर्थः ता ते ष्वेवं मेरुपर्वतपरिरयपरिमाणमेकत्रिंशद्योजनसहस्राणि षट्
शतानि त्रयोविंशत्यधिकानि ३१६२३ एतद् द्वाभ्यां गुणनात जातानि त्रिषष्टिसहस्राणि द्वे शते षट्चत्वारिंशदधिके ६३२४६ ए
तेषां दशभिर्भागे हृते लब्धानि षट् योजनसहस्राणि त्रीणि शतानि चतुर्विंशत्यधिकानि षट् च दशभागा योजनस्य ६३२४
६/१० एतावत्प्रमाणोऽन्धकारसंस्थितेः परिक्षेपविशेषोऽवसातव्यः ता जया णं सव्वबाहिरिया बाहा वि
ष्कंभपरिमाणमाह ता जया णमित्यादि तस्याश्चांधकारसंस्थितेः सर्वबाह्या बाहा लवणसमुद्दमाये जंबूद्वीपपर्यन्त इत्यर्थः ते
वट्ठिं ति प्राग्वत् तद्गतं च अथोक्तप्रवक्ष्यामि सेसं तहेव इत्यादि समानाबाह्यपरिक्षेपविशेषो जंबूद्वीपपरिक्षेपविशेषः॥ ३८७

ऊंत आख्यातो नोनो नाधिको वेति वदेत् भगवानाह गौतम जेणमित्यादि योजनमिति प्राग्वत् जंबूद्वीपस्य परिक्षेपः प्राप्त
व्यपरिमाणः तं परिक्षेपं द्वाभ्यां गुणयित्वा जाव तं त्रिव त्रि यावत्तदेव प्राग्वदेव वक्तव्यं तथैवं दसहिं छेत्ता दसहिं भागे हीरमा
णे एस णमित्यादि तदेवमुक्तं सर्वबाह्याया बाहाया विष्कंभपरिमाणं ता अथ सामस्त्येनांधकारसंस्थितेरायामपरिमाणं पृच्छति
तया णं से ते इत्यादि इह यथा तापक्षेत्रसंस्थितेरायामपरिमाणं तत्परिभावनीयं तन्नोक्तम् ता तदेवं सर्वाभ्यंतरे मंडले तापा
क्षेत्रसंस्थितिमंधकारक्षेत्रसंस्थितिं चाभिधाय संप्रति सर्वबाह्यमंडले तामेव प्रश्नयति जया णं से ते इत्यादि व्याख्यानं च स

कत्तं आहितेति वदेज्जा जे णं जंबुद्दीवस्स परि क्खेवे तं परिक्खेवं दोहिं गुणेत्ता जाव तम्मेव च तया णं से ते अंध
कारे केवइए आयामेणं पण्णत्ते ता अट्ठत्त ए जोयणसहस्साइं तिन्नि य तेत्तीसे जोयणसते जोयणतिभाग
च आयामेणं पण्णत्ते ता जया णं ताते सूरिए प म सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं किं संठिया
रतावक्खेत्तसंठिती पं० ता उद्धीमुहकलंबुआ ख पुप्फसंठिया पं० ते तं चेव सव्वं णेयव्वं णवरि णाणत्तं जं अंध
कारसंठितीए पुव्ववण्णियं पमाणं तं तावक्खे त्तसंठितीए णेयव्वं जं तावक्खेत्तसंठितीए पुव्ववण्णियं पमाणं तं अं
धकारस्स णेयव्वं

र्वाभ्यंतरमंडलस्य त्ववस्थातव्यं अथ विशेषमाह णवरिमित्यादि नवरं केवलमिदं नानात्वं भेदः
जं अंधकारत्ति यदभ्यंतरमंडलगतसूर्येऽन्धकारसंस्थितेः सर्ववर्णितप्रमाणं तत्सर्वबाह्यमंडलगते सूर्ये तापक्षेत्रसंस्थितेः प्र
माणं ज्ञेयं यच्च सर्वाभ्यंतरमंडलगते सूर्ये तापक्षेत्रसंस्थितेः सर्ववर्णितप्रमाणं तत्सर्वबाह्यमंडलवर्त्तिनि सूर्येऽधकारसं
स्थितेर्ज्ञातव्यं विशेषापेक्षया सूत्रपाठ एवं विस्तरः सूर्यप्रज्ञप्तिसूत्रानुसारेण वक्तव्यः ता अथोक्तप्रकारेण तापांधकारयोः
क्षेत्रसंस्थितिपरिमाणमवगम्य सिद्धावलोकनन्यायेन किंचित्प्रमाणविषयपरिमाणे प्रतीतिर्विपरीतोऽनेवतिसिद्धः

जं०सू०५१

पुरस्कारेण काङ्क्षायोगेन प्रश्नयति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपसत्कद्वीपसूर्यौ उद्गमनमुहूर्त्ते उदयकाले दूरे च द्रष्टृस्थानापेक्षया व्यवहितदेशे मूले य त्ति मूले चासन्ने द्रष्टृप्रतीत्यपेक्षया प्रत्यासन्ने देशे दृश्येते अयमर्थः उदयमानौ पि साधिकसप्तचत्वारिंशद्योजनसहस्रैर्व्यवहिते सर्वाभ्यन्तरमण्डलवर्त्तिनि सूर्ये उदयसमये नरस्य दूरवर्त्तिनोऽपि उज्ज्वा-लत्वाद्द्रष्टृवर्त्तिनमपि प्रत्यासन्नतया मन्यन्ते एवमस्तमनसमयेऽपि वस्तुमात्रमवसातव्यं मध्याह्ने तु अष्टयोजनशता-निकटवर्त्तिनमपि प्रत्यासन्नमपि दूरतया मन्यन्ते इति मध्याह्नापेक्षया वैपरीत्यमाह मज्झंतियमुहुत्तंसि त्ति मध्यो मध्यमोऽन्तो विभा-गो गगनस्य दिवसस्य वा मध्यान्तः स एव मुहूर्त्तो मध्यान्तिको मध्यान्तिकः स चासौ मुहूर्त्तश्च मध्यान्तिकमुहूर्त्तः तत्र

जंबुद्दीवे णं भंते दीवे सूरिया उग्गमण ण मुहुत्तंसि दूरे य मूले य दीसंति मज्झंतियमुहुत्तंसि मूले य दूरे य दीसंति अत्थमणमुहुत्तंसि दू रे य मूले य दीसंति? हंता गोयमा! तं चेव जाव दीसंति। जंबुद्दीवे णं भंते दीवे सूरिया उग्गमणमुहुत्तंसि अ १ मज्झंतियमुहुत्तंसि य अत्थमणमुहुत्तंसि य मूले य सव्वत्थ समा उच्चत्तेणं? हंता गोयमा! सव्वत्थ समा उच्चत्तेणं हंता॥

मूले चासन्ने देशे द्रष्टृस्थानापेक्षया योजनशतैर्व्यव-हितत्वात् दूरे च व्यवहिते देशे द्रष्टृप्रतीत्यपेक्षया दृश्येते अयमर्थः मध्याह्ने उदयदर्शनापेक्षया प्रत्यासन्ने सूर्ये द्रष्टृजनो रविमण्डलं तेजःप्रतापितत्वात् दूरतरं मन्यते तथा सव्वत्थ समा उच्चत्तेणं ति समभूतलापेक्षया सर्वत्राष्टौ योजनशतान्युच्चत्वमित्यर्थः एवं काङ्क्षाप्रश्निते भगवानाह हंतेत्यादि हंतेत्यभ्युपगमे तेनैवमेवतद्देवानां ते चेव चिंतदेव यथा यथा दृश्यन्ते तथैव न भवन्ति यावद्वाच्यं नेच्छन्ति वैपरीत्ये स्वरूपं न चैवं मन्तव्यमिति तत्र प्रश्नयन्नाह जइ णमित्यादि जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपस्य दक्षिणद्वीपसूर्यौ उद्गमनमुहूर्त्ते वा मध्यान्तिकमुहूर्त्ते वा अस्तमनमुहूर्त्ते वा सर्वत्र समौ उच्चत्वेनेति काङ्क्षाप्रश्ने भगवानाह हंतेत्यादि सा च समभूतलापेक्षयाऽष्टौ योजनशतानि तेनोच्चत्वेन सर्वत्रापीति स्व-वाऽन्यथा प्रश्नयन्नाह जइ णमित्यादि॥ १०८०

अथ काङ्क्षाप्रश्नितमपि भगवतान्यथा तं निरस्योत्तरदानाय भगवदुक्तमन्यथैव गोतमो विपरीतं भगवतोऽङ्गीकृतमि-ष्वन्ति जइ णं भंते इत्यादि यदि सर्वत्र सूर्यौ उद्गमनादिमुहूर्त्तेषु समावुच्चत्वेन तर्हि कस्माद् केणं ति कस्मादेतोः दक्षिणसूर्यौ उद्गमनमुहूर्त्तेऽन्यथा दूरे च मूले च त्ति प्राग्वद् दृश्येते इति काङ्क्षाप्रश्ने भगवानाह गोतम लेसापडिघाएणं ति लेश्याप्रतिघा-तेन भगवता उल्लेस्सापडिघाएणं ति पाठमन्तरे लेश्याप्रतिघातेन लेश्यायाः तेजसः प्रतिघातः प्रतिघातो वा दूरतरवर्त्तित्वेन या मंदमंदतरत्वेन एतच्चाप्रदीपादावपि प्रतीतमेवातः लेश्याप्रतिघातेनादेशान्तरेण अयं भावः सुखदर्शनं दूरस्थोऽपि

जइ णं भंते जंबुद्दीवे २ सूरिया उग्गमण॥ मुहुत्तंसि य मज्झ अत्थ सव्वत्थ समा उच्चत्तेणं केणं भंते जं-बुद्दीवे २ सूरिया उग्गमणमुहुत्तंसि दू रे य मूले य दीसंति जाव अत्थमणमुहुत्तंसि दूरे य मूले य दीसंति? गो० लेसापडिघाएणं उग्गम ण मु हुत्तंसि दूरे य मूले य दीसंति लेसाभितावेणं मज्झंति-यमुहुत्तंसि मूले य दूरे य दीसंति लेसा प डिघाएणं अत्थमणमुहुत्तंसि दूरे य मूले य दीसंति एवं खलु गोयमा तं चेव जाव दीसंति॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे सूरिया किं तीतं खेत्तं गच्छंति पडुप्पन्नं खेत्तं गच्छंति अणागयं खे-त्तं गच्छंति

यमिदृश्यते इत्यर्थः सुखदृश्यत्वेन च दूरस्थमपि आसन्नप्रतीतिं जनयति अतस्तौ दूरे च मूले च दृश्येते इति लेसाभितावे-णं ति लेश्याया अभितापः सर्वतः प्रतपनं तेन मध्यान्तिकमुहूर्त्ते मूले च प्रत्यासन्नदेशेऽपि दूरे दूरप्रतीतिं जनय-तीत्यर्थः तस्मात् तथा दृश्येते सूर्यौ अयं भावः मध्याह्ने हि सूर्यः सर्वतः प्रस्फुटतेजाः प्रतापोद्दुर्दर्शत्वेन प्रत्यासन्नोऽप्यसौ दूरप्रतीतिं जनयतीति च एवं खल्विति निगमनवाक्यं उगमेति च अथ देशान्तरमाश्रित्य सूर्ययोश्चारविषयं प्रश्नमाह जंबुद्दीवे णमित्यादि जं-बूद्वीपस्य द्वीपसूर्यौ किमतीतं क्षेत्रं गच्छतः अतिक्रान्तं वर्त्तमानकाले गम्यमानमित्यर्थः गच्छतः अनागतं गमिष्यमाणं गच्छतः

MEMORIAL

उं०श०१। भगवानाह गोयमा नो अतीतं देशं गच्छति अतीतदेशस्यातिक्रांतत्वात् प्रत्युत्पन्नं गमनक्रियागोचरीभूतदेशं गच्छति नो अना-
गतं तस्यागमिष्यत्कालगमनयोग्यत्वात् इह च यदाकाशखंडमादित्यः स्वतेजसा व्याप्नोति तद्देशं उद्योतयति च अप्रत्युत्पन्नं देशं
गच्छतीत्युच्यते किंस्पृष्टमस्पृष्टं वा देशं गच्छत इति प्रश्नोत्तरसूत्रमाह तं भंते इत्यादि तत् देशं भंते किं स्पृष्टं गच्छतः याव करण-
त् अपुट्ठं गच्छति गो० पुट्ठं गच्छति णो अपुट्ठं गच्छति तं भंते किं ओगाढं गच्छति अणोगाढं गच्छति गोअमा ओगाढं गच्छति णो अणो-
गाढं तं भंते किं अणंतरं गच्छति परंपरं गच्छति गो० अणंतरं णो परंपरं तं भंते किं अणुं गच्छति बायरं गच्छति गो० अणुंपि गच्छति बा-
यरंपि गच्छति तं भंते किं उड्ढं गच्छति अहे गच्छति तिरिअं गच्छति गो० उड्ढं तिरिअं गच्छति णो अहे गच्छति तं भंते किं
गो० णो तीतं खेत्तं गच्छति पडुप्पन्नं गच्छति॥ ति णो अणागयं खेत्तं गच्छति ब तं भंते किं उड्ढं गच्छति उ-
रं वा णो अमावहिसिं ब एवं उत्तरासेति तं सं तं किं उट्ठं उसासेति एवं आदारपयाइं णो अन्नाइं ब
आइं गच्छति मज्झे गच्छति पज्जवसाणे गच्छति गो २ णो आइं गच्छति मज्झे गच्छति णो पज्जवसाणे गच्छति तं भंते किं स-
विसयं गच्छति अविसयं गच्छति गो० सविसयं ग च्छति णो अविसयं गच्छति तं भंते किं आणुपुव्विं गच्छति अणाणुपुव्विं ग-
च्छति गो० आणुपुव्विं गच्छति णो अणाणुपुव्विं गच्छति तं भंते किं एगदिसिं गच्छति जाव छद्दिसिं गच्छति गो० एगदिसिं गच्छति णो छ-
द्दिसिं जाव छद्दिसिं नियमा इति संग्रहः एतत्सूत्रवचनायामस्त्येवं उग्गाढ अणंतर अणुमायर उड्ढमादि विसयाणुपुव्वी य नियमा संग्रहसूत्रवाक्यमेवावसा-
तव्यं एवमनुनाऽन्यत्र पद्धेतस्य अवभासयतः स्पर्शितदपि वक्तव्यं तथाहि जावइयं णं भंते इत्यादि तदिदं किं स्पृष्टं देशमव- ३८८१
भासयति इति पुनर्योजयत एवमतिदेशः आदारपदानि प्रज्ञापनायामाहारपदाने स्पृष्टादीनि आदारमधिकृत्योक्तानि तथा आपि
ज्ञातव्यानि परं उद्भोगादेति संग्रहस्तावत्सावरणो वशमनिर्वचनात्मकसूत्रवचना न्वेवं सूत्रवचनायां एवं आदारपयाइं णेअ-
व्वाइमित्यर्थः

दिशा वा कस्य देयमिति पद्योजितं वक्तव्यं अवभासादिविषयके उद्योतितसूत्रमा विधिनिषेधनियममधिकृत्य आदारपदात्
तेरिवाव स्पृष्टानुद्देयमिति तात् ब अथवा अनंतरावगाढमात्रार्थसंग्रहकवाक्यमाह उद्योगादस्यादिस्पृष्टं अवगाढे अ-
नंतरे च अणुत्वे अधः उपरि आदिः इति विषयाः आत्मनो विशेषयाव नियमात् षड्दिशः यावत्करणात् उक्तार्थानां यथासंभवं विप-
र्ययसूत्राणि द्रष्टव्यानि तत्रैवं स्पृष्टस्याविपर्ययमस्पृष्टं अवगाढस्याविपर्ययमनवगाढं एवमणोर्बादरं अधो विपर्ययमूर्ध्वं तिर्यग् च
आदेर्मध्यादि विषयस्याविषयः आनुपूर्व्या अनानुपूर्वीः षडुत्थे दिशः सर्वा य परूपयाप एवमादयः इति संग्रहवाक्य-
स्य समासार्थः विस्तरस्तु सूत्रकृतस्त्रवचनात् सारेणावमानव्यः यदा च गाथा मर्यादित वापि तथानुचितरच गण-
पुढो गाहा वमणांतरउमणुथमणुथमह थ आदिह विसयानुपुव्वी अ जावणीय मावहिसिं ब एवं-
ध्यानेति तवेतिपत्तासेति ब जं बुहावा णं तं तेदाते मरिआणं किंनाति खेत्ते किरिआ कज्जति पडु अणा-
गो० णोतीति खेत्ते किरिआ कज्जति पडुप्प णो खेत्ते किरिआ कज्जति णो अणागए ब सा भंते किं उट्ठा कज्जति
नाथं ब अथावनामावसाव णोयदन्नवक्कवंतर २दं एवं उद्योतेति नि एवंयथा। अणु कज्जति गो० उट्ठाणो अणु-
वभासउक्कम्मयाइदं स पित्रोत्योतयतोऽन्यर्थे योतयतः तापयतः उभयरश्मिवाहनयोः तासं तिनि तापयतः उद्योतयत इ-
त्यर्थः ब अथो कम्मवार्थं शिष्यकृता यथकारांतरणोद्द जं बुहावणमित्यादि क्रियाचावभासनादिरूपा सा सूर्ययोः किं मता
तदैवे क्रियत इति तवताऽर्थः एवं प्रत्युत्पन्नेऽनागते वेति प्रश्ने भगवानाह गोतम नोऽनीते अतिक्रांते देशे लवति तस्य उत्क्र-
त्वात् प्रत्युत्पन्ने वर्त्मक्रिया विषयीभूते क्रियते अवभासादिक्रियालवति नो अनागते तिजप्रकाशागोचरत्वात् ब सा भंते इ-
त्यादिसाऽवभासादिरूपा क्रिया किं तदंत उदनिस्पृष्टात् तेजसा स्पर्शनं यासा स्पृष्टेत्युच्यते भगवानाह गोतम स्पृष्टा लवति

नाम्स्पृष्टयावन्नियमात्षड्दिशि यावत्करणात् अवगाढानंतरावगाढानां संग्रहः अथोर्ध्वमधःसर्वेषामुपरिवर्त्तिमानवस्तार्यो यावत्
क्षेत्रं यत्तस्मात्क्षिप्रगार्थं सत्रमाह जंबुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे दंतद्वीपे कियत्प्रमाणे क्षेत्रे सूर्यावूर्ध्वमधश्च तापयतः प्रका
शयतः कियत्क्षेत्रे तिर्यक् सर्वेषामुपरि लागावित्यर्थः भगवानाह गौतम एकं योजनशतमूर्ध्वं तापयतः प्रकाशयतः स्वविमा
नस्योपरि योजनशतप्रमाणस्यैव तापक्षेत्रस्य भावात् अष्टादश सति अष्टादश योजनशतानि अधस्तापयतः प्रत्ता
धोलौकिकग्रामाणमपेक्षया इदमुक्तं तथाहि अधोलौकिकग्रामाः समभूतलभूभागमवधिं कृत्वा अधोयोजनसहस्रेणाव्यवस्थि
ताः तत्रापि सूर्यप्रकाशाः प्रसरति ततः समभू   तलभागस्याधो योजनसहस्रं तदूर्ध्वं चाष्टौ योजनशतानीत्ययं
णं तेनं तदा वे मूरि आ केवइअं खेत्तं उड्ढं तवयंति अहे तेर
शाकुयतिजायनियमात्षड्दिसि व जंबुद्दी   वे
वेव णं एगं जोअणसयं उड्ढं तवयंति   अ
दस्साइं उसिआतवखजोअणसयए   ग
साइं सजोअणसयाइं अहेतवेति सीआलीसंजोअणस
वासेव एगमट्ठिजाणजोअणस्स तिरिअंतावेति व अंते
२ रंतेमाणुसोत्तरपव्वयस्स
सीआलीसंतिसहस्राणि योजनशतानि सीआलीसंति   समवचारिशायोजनसहस्राणि
द्वेयोजनशते त्रिषष्ट्यधिके एकविंशतिं च षष्टिभागान् योजनस्यैतावद् इत्यनेन १ इए तिर्यक् स्वविमानात्सर्वेषामुपरि
लागाच्च प्रत्येकं तापयतः अथ मनुष्यलोकांतर्वर्तिनो ज्योतिष्कादेवाः कीदृशाः कल्पाद्युत्पन्नाः कथं वास्थिताः
तिजिज्ञासुः पृच्छति अंतोसेतोरित्यादि अंतर्मध्ये दंतमानुषोत्तरपर्वतस्य मानुषस्य मनुष्यक्षेत्रस्य सीमाकारितया उत्तरः प्रत्य
मानुषोत्तरः पर्यायं मनुष्यलोकं जगतीव जंबूद्वीपं समंततः परिविष्टितः न पापि जगतीजंबूद्वीपदेशांतर्वर्तिना अपि व २८२
नामकं तत्रैव मनुष्यलोकाद्बहिर्वर्ती ज्ञातव्यः अत एव यदेव मनुष्यलोकपरिरयपरिमाणं तदेवास्याभ्यंतरपरिरयपरि

णं पउत्तं एगा जोअणकोडी लक्खा बायालीसं च सयसहस्सा दोअसय अउणपण्णा अभ्यंतरपरिरउतस्सर्जि बाह्यपरिर
यपरिमाणं चैका योजनकोटी द्विचत्वारिंशच्छता षट्त्रिंशत्सहस्राणि सप्तशतानि त्रयोदशाधिकानि यतो मूलेद्वाविंशत्यधि
कानि दशायोजनशतानि विस्तारः एवमपरतोपीत्युक्त्वायमीलनचत्वारिंशत्षडधिकान्योजनसहस्रं षट्शताधिकं त्रिगुणं तस्या
भ्यंतरपरिरये प्रक्षिप्ते जायते च यथोक्तं परिरयपरिमाणं तथा एकविंशत्यधिकानि सप्तदशयोजनशतानि समुच्छ्रितः १७२१
त्रिंशदधिकानि चत्वारियोजनशतानि क्रोशमेकं च भूमावगाढः ४३० क्रो० १ मध्यभागे त्रयोविंशत्यधिकानि सप्तयोजनशा
तानि ७२३ उपरि च चतुर्विंशत्यधिकानि चत्वारि   योजनशतानि ४२४ विस्तार्यं इति प्रसंगतो वसातव्यं जेणं दिमेत्यादि

जेणं दिमसूरिआ गहगणणक्खत्ततारारूव   णं भंतेदेवा किं उड्ढोववण्णगा कप्पोववण्णगा विमाणोव
वण्णगा चारोववण्णगा चारट्ठिईआ गति   रतिआ गतिसमावण्णगा गो अंतो माणुसोत्तरस्स पव्वय
स्स जेणं दिमसूरिआ जाव ताराकृवा तेणं   देवा णो उड्ढोववण्णगा णो कप्पोववण्णगा विमाणोववं

ये चंद्रसूर्यग्रहनक्षत्रताराकृपाश्चकारोऽध्याहार्यः   ते णं भंते देवाः किमूर्ध्वोपपन्नकाः द्वादशभ्यः कल्पेभ्य ऊर्ध्वं ग्रैवेयकाः
कल्पोपपन्नकाः सौधर्मादिद्वादशदेवलोकोत्पन्नाः विमानेषु सामान्यत उत्पन्नका विमानोपपन्नकाः चारं मंडलगत्या परि
भ्रमणं तत्र प्रपन्नाः आश्रितास्ते चारोपपन्नाः चाराय योकरूपं क्षेत्रं तन्मध्ये स्थितिरेतावेषां ते चारस्थितिकाः अपगतचारा इत्यर्थः गतौ
रतिरासक्तिः प्रतिर्येषां ते गतिरतिकाः एतेन गतौ रतिमात्रमुक्तं संप्रतिगतिमुक्तं वा एवं प्रश्नयति गतिसमापन्नकाः गतियुक्ताः
इत्यर्थः एवं प्रश्ने भगवानाह गौतम अंतर्मानुषोत्तरपर्वतस्य ये चंद्रसूर्यग्रहनक्षत्रताराकृपादेवाः ते णं देवा णो
ऊर्ध्वोपपन्नकाः नो कल्पोपपन्नकाः किंतु विमानोपपन्नकाः चारोपपन्नकाः चारसहिताः नो चारस्थितिकाः स्वक

जं॰ह्रा॰ पातो गतिरतिकाः गतिसमापन्नकाः अस्यास्तरित्युक्तमस्यर्थः उड्ढामुहेत्यादि ऊर्ध्वमुखकदम्बपुष्पसंस्थानसंस्थितैर्योजनसा-
हस्रिकैरनेकयोजनसहस्रप्रमाणैस्तापक्षेत्रैः साहस्रिकाभिरनेकसहस्रसंख्याकाभिः वैक्रियिकाभिर्वैक्रियिकरूपधारिणीभिः
बाह्याभिः पर्षद्भिः अन्तर्वर्तिभ्यः पर्षद्भ्यः महयाहयेत्यादि महता अहतनाट्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालत्रुटित-
घनमृदंगपटुप्रवादितरवेण दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानाः महता उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण तत्र उत्कृष्टः
सिंहनादः बोलो वर्णव्यक्तिवर्जितो ध्वनिः कलकलो व्याकुलशब्दसमूहस्तेन स्वच्छं पर्वतराजं मेरुं अनुपरियट्टन्ति ॥

उड्ढोववण्णगा णो कप्पोववण्णगा णो विमाणोववण्णगा चारोववण्णगा चारट्ठिइया गइरइया गइसमावण्णगा उड्ढमुहकलंबुयापुप्फसंठाणसंठिएहिं
जोयणसाहस्सिएहिं तावखेत्तेहिं साहस्सियाहिं वेउव्वियाहिं बाहिराहिं परिसाहिं महयाहयनट्ट-
गीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा
महया उक्किट्ठसीहणायबोलकलकलरवेणं अच्छं पव्वयरायं पयाहिणावत्तमंडलयारं मेरुं अणु-
परियट्टंति । तेसि णं भंते देवाणं जाहे इंदे चुए भवति से कहमियाणिं पकरेंति गोयमा ताहे चत्तारि पंच वा
सामाणिया देवा तं ठाणं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति ॥

तेषां भदन्त ज्योतिष्कदेवानामित्यादि प्रश्नस्त्रावितः प्रदक्षिणावर्तमण्डलचारं मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वन्ति न्तुर्वेदैः क्रियमाणेन अच्छं पर्वतराजं पर्वतेन्द्रं प्रदक्षिणावर्तमण्डलचारं यथा
भवति तथा मेरुमण्डलस्यानुपर्यटन्ति । अथ ज्योतिष्केन्द्रविरहे प्रकारान्तरमाह तेसि णं भंते इत्यादि ते-
षां भदन्त ज्योतिष्कदेवानां यदा इन्द्रश्च्युतो भवति तदा तदेवा इन्द्रविरहितकाले कथं प्रकुर्वन्ति भगवानाह गौ-
तम यावच्चत्वारः पञ्च वा सामानिका देवाः सम्भूय तत्स्थानमिन्द्रस्थानमुपसंपद्य विहरन्ति ॥

ता देव इन्द्रो न उपपन्नो भवति तावत्कालं नियमात् जाव तत्थ इति यावत्तत्रान्य इन्द्र उपपन्नो न भवति यावदन्य अपर इन्द्र उत्पन्नो न-
स्याद्वेदितव्यः अथेन्द्रस्थानं विरहकालेनाह इन्द्रट्ठाणे णं भंते इत्यादि इन्द्रस्थानं भदन्त कियन्तं कालमुपपातेन विरहितं प्रज्ञप्तमि-
ति गम्यं भगवानाह गौतम जघन्यतः एकं समयं यावदुत्कर्षतः षण्मासान् अथो मनुष्यक्षेत्राद् बहिर्वर्ति-
ज्योतिष्कविषयं प्रश्नमाह बहिया णं भंते इत्यादि अत्र प्रश्नसूत्रे तदेव तत्प्रायं समवसातव्यं अथ विशेषमाह णो उ-
ड्ढोववण्णगा नो कल्पोपपन्नकाः विमानोपपन्नकाः नो चारोपपन्नकाः चारस्थितिकाः नो गतिरतिकाः गमनेऽतिरतिर्न भवति

जाव तत्थ अण्णे इंदे उववण्णे भवति । इंदट्ठाणे णं भंते केवतियं कालं विरहिए उववाएणं गोयमा जहण्णेणं
एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासे विरहिए । बहिया णं भंते माणुसुत्तरस्स पव्वयस्स जे
चंदिमसूरिया जाव तारारूवा तं चेव णेयव्वं णाणत्तं विमाणोववण्णगा णो चारोववण्णगा चा-
रट्ठितीया णो गतिरतिया णो गतिसमावण्णगा पक्किट्ठगसंठाणसंठिएहिं जोयणसयसाहस्सिएहिं

तेषां अतएव न गतिसमापन्नकाः अथ पक्किट्ठेत्यादि पक्वेष्टकासंस्थानसंस्थितैः पक्वेष्टका च लोके इष्टकेति
प्रसिद्धा सा पक्वा पक्वेष्टका इत्यादि पक्वा विषमा या दीर्घकालोच्छ्रयात् तत्संस्थानेन संस्थितानि अयमर्थः इष्टकादैर्घ्येण प्रवि-
ष्टकायमतायां दैर्घ्येण प्रायः पार्श्वतस्तु सा भवति सा च संस्थानतः समवस्थाना प्रकारान्तरेण वलयाकारेण संस्थिता संस्थिता
तत्र तापक्षेत्रं अयामेन विस्तरेण अतो वक्तीति विशेषणं चन्द्रसूर्याणां तत्संकीर्णं बहिर्वर्तिनां तेषां संस्थानमतोऽवसेयं तथा-
नेकयोजनप्रमाणं विस्तारेण लक्षयोजनप्रमाणं संख्यातीत विष्कम्भ इति पाठः श्रीमलयगिरिणा तत्र व्याख्यातं तत्र पक्वेष्टकासंस्थानसंस्थि-
तैः अयमर्थः योजनलक्षमानेन आयामतस्तु अनेकयोजनशतसहस्रप्रमाणैरिति

जं२।२।

द्वसातवीसयसहस्साहिंति शतसहस्रिकाभिः शतकशतसहस्रसंख्याकाभिः सूर्यप्रभासोऽत्रसाहस्सिआदिति भावः बाह्या-
भिः पर्षद्भिः महयेत्यादि प्राग्वत् सुहलेसत्ति शुभलेश्याः शुभलेश्यात्वं चैतद्विशेषणं चंद्रमसः प्रतिद्रष्टव्यं तेनात चंद्रा नातिशीत-
तेजसः किंतु सुखोत्पादहेतुपरमलेश्याका इत्यर्थः पुनः कथंभूता मंदलेश्याः एतच्च विशेषणं सूर्याणामेव तथा मंदातपलेश्या
इति मंदातपलेश्यास्तावत् आतपरूपा लेश्या रश्मिसंघातो येषां ते तथा पुनः कथंभूताः सूर्या इत्याह चित्तंतरत्ति चित्रमंतरं
लेश्या च येषां ते तथा तत्रांतरं चंद्राणां सूर्यान्तरितत्वात् सूर्याणां च चंद्रान्तरितत्वात् लेश्या च चंद्राणां शीता सूर्याणां चोष्णतासं
च परस्परेण सम्मिश्रा चित्रता अण्णोण्णस मोगाढाहिंति परस्परमवगाढाभिर्लेश्याभिः तथाहि चंद्रमसः

सयसाहस्साहिं विउव्वाहिं परिसाहिं च रहियाहिं महयाहयणट्टगीयवाइअ जाव भुंजमाणा
सुहलेसा मंदलेसा मंदायवलेसा चि त्तंतरलेसा अण्णोण्णसमोगाढाहिं लेसाहिं कूडाइव ठा
णठिआ सव्वओ समंता ते पएसे ओभासें ति उज्जोवेंति पभासेंति त्ति तेसि णं भंते देवाणं जाहे इंदे
चुए से कहमियाणिं पकरेंति जाव जह ण्णेणं एक्कं समयं उक्को

चंद्रसूर्याणां चाप्रत्येकं लेश्या योजनशतसह-
स्रप्रमाणविस्ताराः चंद्रसूर्याणां च सूचीपंक्त्या व्यवस्थितानां परस्परमंतरं पंचाशद्योजनसहस्राणि ततश्चंद्रप्रभासंमिश्रि-
ताः सूर्यप्रभाः सूर्यप्रभासंमिश्रिताश्च चंद्रप्रभाः इत्थं परस्परमवगाढलेश्याभिरिति कूडाइवेति कूटानीव पर्वतोपरिव्यव-
स्थितशिखराणीव स्थानस्थिताः सदैवैकत्र स्थाने स्थिताः सर्वतः समंतात् ते पएसेत्ति तान् प्रदेशान् स्वस्वप्रत्यासन्नान् अवभास-
यंति उद्योतयंति प्रभासयंति च अथ तत्रेन्द्रविरहे प्रकारांतरेण प्रश्नमाह तेसिणमित्यादि प्राग्वत् यावत्करणात् चत्तारि पंच वा ३८४
सामाणिआ देवा इत्यादि ग्राह्यं च नक्षत्रसूर्यचक्रवर्तनाः च अथ चंद्रचक्रवर्तना जिज्ञासया प्रथमं चंद्रमंडलसंख्यां पृच्छति

कइ णं भंते इत्यादि कति भदंत चंद्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि गोतम पंचदश मंडलानि प्रज्ञप्तानि च अथ पंचदशानामपि मंड-
लानां मध्ये जंबूद्वीपे कतीति पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे केवइअंति कियत्प्रमाणं क्षेत्रमवगाह्य
कियंति चंद्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गोतम जंबूद्वीपे द्वीपे अशीत्यधिकं योजनशतमवगाह्य पंच चंद्रमंडलानि प्रज्ञ-
प्तानि च अथ लवणे मंडलसंख्यां पृच्छति लवणे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिं-

सेणं छम्मासे च कइ णं भंते चंदमंडला पं० गो० पण्णरस चंदमंडला पण्णत्ता च जंबुद्दीवे णं भंते दीवे केवइअं ओगा
हित्ता केवइआ चंदमंडला पण्णत्ता गो० जंबुद्दी वे दीवे असीअं जोअणसयं ओगाहित्ता पंच चंदमंडला पण्णत्ता च लव
णे णं भंते पुच्छा लवणे णं समुद्दे तिण्णि ती से जोअणसए ओगाहित्ता एत्थ णं दस चंदमंडला पण्णत्ता एवा
मेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे लवणे य समुद्दे पण्णरस चंदमंडला भवंतीतिमक्खायं च सव्व
ब्भंतराओ णं भंते चंदमंडलाओ केवइआए अबाहाए सव्वबाहिरए चंदमंडले पण्णत्ते गो० पंचदसुत्तरे
जोअणसए अबाहाए सव्वबाहिरए चंदमं डले पण्णत्ते च चंदमंडलस्स णं भंते चंदमंडलस्स केवइआए॥

शदधिकानि त्रीणि योजनशतान्यवगाह्य एत्थ णं अत्रांतरे दश चंद्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि एवामेवत्ति एवमेव सपुव्वावरेणंति
पूर्वापरसमुदायेन जंबूद्वीपलवणयोः पंचदश मंडलानि संतीत्याख्यातानि च अथ सर्वाभ्यंतरान्मंडलात्सर्वबाह्यमंड-
लं कियदबाधया भवतीति पृच्छति सव्वब्भंतराओ णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतम पंचदशोत्तराणि योजनशतानि
अबाधया कृत्वा सर्वाभ्यंतरान्मंडलात्सर्वबाह्यमंडलं प्रज्ञप्तं एतच्च चंद्रस्य चारक्षेत्रमप्यशीत्यधिकपंचशतीयोजनान्येव मात्रमत्र
त्रैवाल्पत्वाद्विवक्षितमिति च अथ चंद्रमंडलानां परस्परमंतरविषयं प्रश्नमाह चंदमंडलस्स णमित्यादि चंद्रमंडलस्य चंद्रस्य

मंडलस्य च एतस्य च तिर्यगंतरं विंशत्यष्टार्षसंकेतवशात् अन्योन्याबाधयेति धयासंसाध्यात ततः परस्य कियदबाधयांतरं प्र
ज्ञप्तं भगवानाह गौतम पंचत्रिंशद्योजनानि त्रिंशदेकषष्टिभागा योजनस्य एकस्यैकषष्टिभागस्य सप्तधा छि
न्नस्य चतुरश्चूर्णिकाभागान् ३५ शाः ३० ६१ ४ तच्चैवं द्वितीयमंडलगतपंचयोजनशतानां एकषष्टिभागोनानि पं
च अं०५१२ ६१ चंद्रस्य चारक्षेत्रं तत्रादिमंडलक्षेत्रं षट्पंचाशदेकषष्टिभागा योजनस्य प्रक्षिप्यंते जातं ५१० अं०४८ ६१ तत्र पं
चदशमंडलानि षष्ट्यंशानां जातं ८४० एकषष्ट्या भागे हृते जातानि योजनानि त्रयोदश १३ सप्तचत्वारिंशच्चैक

पंचसएणं केवइअं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते? पणतीसं जोअणाइं तीसं च एगसट्ठिभागे जोअणस्स एगसट्ठिभागं च स
त्तहा छेत्ता चत्तारि चुण्णिआभाए चंदमंडलस्स २ अबाहाए अंतरे पण्णत्ते। चंदमंडलस्स णं भंते केवइ
अं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं केवइअं बाहल्लेणं पं० गो० छप्पण्णं एगसट्ठिभाए जोअ
णस्स आयामविक्खंभेणं तं तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं अट्ठावीसं एगसट्ठिभाए जोअणस्स बाहल्लेणं
जंबुद्दीवे णं २ मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबाहाए

षष्टिभागा योजनस्य एतद्वक्ष्यमाणचतुर्दशांतरं वधितं
त्रयोदश अं०१ ६१ एतत्त्रिंशतं भवति लब्धं योजनानि पंचत्रिंशत् त्रिंशच्चैकषष्टिभागाश्चतुरश्चूर्णिकाः सप्तधा छि
न्नस्यैकषष्टिभागस्येति च अथ चंद्रमंडलस्यायामादिविषयं प्रश्नमाह चंद्रमंडलस्य णमित्यादि चंद्रमंडलं भदंत कियदायाम
विष्कंभेन कियत्परिक्षेपेण कियद्बाहल्येन च प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम षट्पंचाशदेकषष्टिभागा योजनस्यायाम
विष्कंभाभ्यां तद्वत्त्रिगुणं सविशेषं किंचिदधिकं परिक्षेपेण अष्टाविंशतिमेकषष्टिभागान् योजनस्य बाहल्येन च अथ सर्वा ३०५५
भ्यंतरमंडलस्य मंदरस्य च परस्परं कियदंतरमिति पृच्छति जंबूद्वीपे इत्यादि जंबूद्वीपे द्वीपे मंदरस्य पर्वतस्य किय
दबाधया॥

सव्वब्भंतरए णं चंदमंडले पण्णत्ते? गो० चोआलीसं जोअणसहस्साइं अट्ठ य वीसे जोअणसए अबाहाए सव्वब्भंतरे चंदमं
डले पण्णत्ते। जंबुद्दीवे २ मंदरस्स केवइअं अबाहाए अब्भंतराणंतरे चंदमंडले पण्णत्ते? गो० चोआलीसं
जोअणसहस्साइं अट्ठ य छप्पण्णे जोअणसए पणवीसं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छे
त्ता चत्तारि चुण्णिआभाए अबाहाए अब्भंतराणंतरे चंदमंडले पण्णत्ते। जंबुद्दीवे णं २ मंदरस्स पव्वय
स्स केवइअं अबाहाए अब्भंतरतच्चे मंडले पण्णत्ते? गो० चोआलीसं जोअणसहस्साइं अट्ठ य बाणउए जो
अणसए एगावण्णं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता एगं चुण्णिआभागं अब्भंतरतच्चे मंडले
पण्णत्ते। एवं खलु एएणं उवाएणं णिक्खममाणे चंदे तयाणंतराओ तयाणंतरं मंडलाओ मंडलं॥

सर्वाभ्यन्तरे चंद्रमंडले प्रज्ञप्ते? भगवानाह गौतम चतुश्चत्वारिंशद्योजनसहस्राणि अष्टौ शतानि विंशत्यधिकानि अबाधया स
र्वाभ्यंतरं चंद्रमंडलं प्रज्ञप्तं अथ सर्वाभ्यंतरद्वितीयमंडलस्य मेरोः कियदबाधयांतरमिति पृच्छति जंबूद्वीपे इत्यादि जंबूद्वीपे
२ मंदरस्य पर्वतस्य कियदबाधया सर्वाभ्यंतरानंतरं द्वितीयमित्यर्थः चंद्रमंडलं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम चतुश्चत्वारिंशद्योज
नसहस्राणि अष्टौ शतानि षट्पंचाशदधिकानि पंचविंशतिश्चैकषष्टिभागा योजनस्य एकषष्टिभागं च सप्तधा छित्त्वा चतुर
श्चूर्णिकाभागान् अबाधया अभ्यंतरानंतरं द्वितीयं मंडलं प्रज्ञप्तं अथ तृतीयमंडलस्याबाधां पृच्छति जंबूद्वीपे णमित्यादि मंदरस्य
पर्वतस्य कियदबाधया अभ्यंतरतृतीयं सर्वाभ्यंतरमंडलात् तृतीयं चंद्रमंडलं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम चतुश्चत्वारिंशद्योज
नसहस्राणि अष्टौ शतानि द्विनवत्यधिकानि एकपंचाशतमेकषष्टिभागान् योजनस्य एकं च चूर्णिकाभागमबाधयांतरं प्रज्ञ
प्तं अथ चतुर्थादीनि चंद्रमंडलान्यतिदिशति एवं खल्वित्यादि एवमनेन प्रकारेण खलु रवधारणे एतेनोपायेन निष्क्रामन् चंद्रस्त
दनंतरान्मंडलात् तदनंतरं मं

जं०वृ०

उलं तृतीयाच्चतुर्थं चतुर्थात्पंचममित्याद्युपसंक्रामन् चतुर्थादिमंडलं संक्रामन् षट्त्रिंशतं योजनानि पंचविंशतिं चैकषष्टिभागान् यो-
जनस्य एकं च षष्टिभागं सप्तधा छित्वा चतुरश्चूर्णिकाभागान् एकैकस्मिन् मंडले अबाधयाऽभिवर्धयन् सर्व-
बाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति चंद्र इति गम्यं च अथ सर्वबाह्यचंद्रमंडलस्य मंदरस्य चाबाधयाऽन्तरं प्रश्नयति जंबुद्वीपे णमि-
त्यादि मंदरस्य पर्वतस्य कियदबाधया सर्वबाह्यं चंद्रमंडलं प्रज्ञप्तं भगवानाह गोतम पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि त्री-

संकममाणे छत्तीसं जोअणाइं पणतीसं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता चत्तारि चुण्णि-
आभाए एगमेगे मंडले अबाहावुड्ढिं अ॥ भिवड्ढेमाणे सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ७
जंबुद्दीवे णं दीवे मंदरस्स पव्वयस्स के व इअं अबाहाए सव्वबाहिरए चंदमंडले पण्णत्ते गो० पणया-
लीसं जोअणसहस्साइं तिण्णि तीसे जो २ अ णसए अबाहाए सव्वबाहिरए चंदमंडले पण्णत्ते ७ जं-
बुद्दीवे णं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अ ब हाए बाहिराणंतरे चंदमंडले पण्णत्ते गो० पणयालीसं
जोअणसहस्साइं दोण्णि अ तेणउए जोअणसए पणतीसं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं सत्तहा छेत्ता ति-
ण्णि अ चुण्णिआभाए अबाहाए बाहिराणंतरे चंदमंडले पण्णत्ते ७ जंबुद्दीवे णं मंदरस्स पव्वयस्स केवइअं अबा-
हाए बाह-

णि त्रिंशदधिकानि योजनशतानि ४५३३० अबाधया सर्वबाह्यं मंडलं प्रज्ञप्तं च अथ सर्वबाह्याद्द्वितीयं मंडलं
पृच्छति जंबुद्वीपे णमित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं भगवा- नाह गोतम पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि द्वे त्रिनवत्यधिके यो-
जनशते पंचत्रिंशतं चैकषष्टिभागान् योजन- स्य त्रींश्चूर्णिकाभागान् अबाधया बाह्यानंतरं द्वितीयमित्यर्थश्चं- ३५६
द्रमंडलं प्रज्ञप्तं च अथ तृतीयं प्रश्नयति जंबुद्वीपे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत्।

भगवानाह गोतम पंचचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि द्वे सप्तपंचाशदधिके योजनशते नव चैकषष्टिभागान् योजनस्य ए-
कं च चूर्णिकाभागान् ४५२५७ अं० ९ ६१ ३ ७ च अथ चतुर्थादीनि सर्वबाह्यमंडलान्यतिदिशति एवं खल्वित्यादि एवं खल्वे-
तेनानायेन प्रविशन् चंद्रः तदनंतराच्चंद्रमंडलादनंतरं चंद्रमंडलं तृतीयाच्चतुर्थं चतुर्थात्पंचममित्यादि क्रमेण संक्रामन् सं-
च षट्त्रिंशतं योजनानि पंचविंशतिं चैकषष्टिभागान् योजनस्य चतुरश्चूर्णिकाभागान् एकैकस्मिन् मंडलेऽबाधयावृ-

हिरतच्चे चंदमंडले पण्णत्ते गो० पणयालीसं जोअणसहस्साइं दोण्णि अ सत्तावण्णे जोअणसए णव य एगसट्ठिभा-
गे जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता चा उण्णिआभागे अबाहाए बाहिरतच्चे चंदमंडले पण्णत्ते ७ एवं
खलु एतेणं उवाएणं पविसमाणे चंदे त यणंतराउ तयणंतरं चंदमंडलाउ चंदमंडलं संकममाणे २ छ-
त्तीसं जोअणाइं पणवीसं च एगसट्ठि भागे जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता चत्तारि अ चु-
ण्णिआभागे एगमेगे मंडले अबाहाए वुड्ढिं णिवुड्ढेमाणे २ सव्वब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चा-
रं चरति ७ सव्वब्भंतरे णं भंते चंदमंडले के- वइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं पण्णत्ते गो-
णवणउइं जोअणसहस्साइं छच्च चत्ताले जोअणसए आयामविक्खंभेणं॥

द्धिं निर्वेष्टयन् २ सर्वाभ्यंतरमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति ७ सर्वाभ्यंतरमंडलस्यायामादि प्रश्नयति सव्वब्भंतरे णमित्या-
दि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गोतम नवनवतिं योजनसहस्राणि षट्शतानि चत्वारिंशदधिकानि ९९६४० तच्चैवं सर्वाभ्यं-
तरमंडलमेकतोऽशीत्यधिकयोजनशतं जंबूद्वीपमवगाह्य स्थितं एवमपरतोऽपि ततः उभयमीलने त्रीणि षष्ट्यधिकानि शत-
रूपाणि ३६० एतज्जंबूद्वीपविष्कंभात् शोध्यते शोधिते च यथोक्तमायामविष्कंभपरिमाणं स्यात्

तिन्नि त्रीणि योजनशतसहस्राणि पंचदश योजनसहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९ विशेषाधिकानि परिक्षे-
जंवृ।वृ। पेण एतच्च विष्कंभवर्गेत्यादिकरणगणितानुसारेण स्वयं परिभावनीयं । अथ द्वितीयमंडलस्यायामादि पृच्छति
अभ्यंतरानंतरं णं भंते इत्यादि प्रश्नसूत्रं गौतम नवनवतिं योजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशोत्तराणि योजनशतानि एकपंच-
त्रिंशतं चैकषष्टिभागान् योजनस्य एकं च चूर्णिकाभागं आयामविष्कंभाभ्यां त्रीणि च योजनशतसहस्राणि पंचदशस-
हस्राणि त्रीणि शतान्येकोनत्रिंशदधिकानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण । अथ तृतीये पृच्छति अब्भंतरतच्चेणं

तिन्नि अ जोअणसयसहस्साइं पन्नरस । जोअणसहस्साइं अउणाणउइं च जोअणाइं किंचिविसेसा-
हिए परिक्खेवेणं । अब्भंतरतच्चेणं जाव पन्नत्ते गो० णवणउइं जोअणसहस्साइं सत्त य पंचासीए जो-
अणसए एगतालीसं एगट्ठिभागे जो- अणस्स एगट्ठिभागं च सत्तहाछेत्ता दोन्नि य चुन्निआभागे
आयामविक्खंभेणं तिन्नि अ जोअणसय- सहस्साइं पन्नरस य जोअणसहस्साइं पंच य एगुणपन्ने
जोअणसए किंचिविसेसाहिए परिक्खेवे- णं च । एवं खलु एएणं उवाएणं णिक्खममाणे सूरिए जाव संक-
माणे २ बावत्तरिं च जोअणाइं

त्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम नवनवतिं योजनसहस्राणि षट्शतानि पंचा-
शीत्यधिकानि एकचत्वारिंशतमेकषष्टिभागान् योजनस्य द्वौ च चूर्णिकाभागौ आयामविष्कंभाभ्यां त्रीणि त्रीणि योज-
नशतसहस्राणि पंचदशसहस्राणि पंचशतानि एकोनपंचाशदधिकानि किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण । अ-
थ चतुर्थादिषु मंडलेषु गमनमतिदेशेनाह एवं खल्वित्यादि एवं खलूक्तेनोपायेन प्रागुक्तप्रकारेण निष्क्रामन् ३५८
सूर्यो यावत् संक्रामन् तस्मात् मंडलात् तदनंतरं मंडलं तदनंतरमित्यादिक्रमेण बावत्तरिंति द्विसप्ततिं योजनानि

एकपंचाशतं चैकषष्टिभागान् योजनस्य एकं च चूर्णिकाभागं एकैकस्मिन् मंडले विष्कंभवृद्ध्याभिवर्द्धयन् द्वे योजनशते
त्रिंशदधिके परिरयवृद्धिमभिवर्द्धयन् सर्वबाह्यमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति । अथ सर्वबाह्यमंडलस्यायामादि पृच्छति सव्वबाहि-
रएणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम एकं योजनशतसहस्रं षट्शतानि षष्ट्यधिकानि १००६६० आयामविष्कंभाभ्यां त्री-
णि त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादशसहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशोत्तराणि ३१८३१५ परिक्षेपेण । सूत्रे ऽनुमपि

एगावन्नं च एगट्ठिभागे जोअणस्स एगट्ठिभागं च सत्तहाछेत्ता एगं च चुन्निआभागं एगमेगे मंडले विक्खंभवुड्ढिं अ-
भिवुड्ढेमाणे २ दो दो तीसाइं जोअणसयाइं परिरयवुड्ढिं अभिवुड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता
चारं चरति । सव्वबाहिरएणं भंते मं- डले केवइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं पन्नत्ते
गो० एगं जोअणसयसहस्सं छच्च सट्ठे जो- अणसए आयामविक्खंभेणं तिन्नि जोअणसयसहस्साइं अ-
ट्ठारस सहस्साइं तिन्नि अ पन्नरसुत्तरे जो- अणसए परिक्खेवेणं । बाहिराणंतरेणं पुच्छा गो० एगं जोअणस-
यसहस्सं पंच य सत्तासीए जोअणसए नव य एगट्ठिभागे जोअणस्स एगट्ठिभागं च सत्तहाछेत्ता छच्चुन्निआभागे
आयामविक्खंभेणं तिन्नि अ जोअणसयसहस्साइं अट्ठारससहस्साइं पंचासीइं च जोअणाइं परिक्खेवेणं । बाहिर-
तच्चेणं भंते
किंचिद्विशेषाधिकं द्रष्टव्यं । अथ सर्वबाह्यात् द्वितीयमंडलस्यायामादि पृच्छति बाहिराणंतरेणमित्यादि प्रश्नः भगवाना-
ह गौतम एकं योजनशतसहस्रं पंचशतानि सप्ताशीत्यधिकानि नव चैकषष्टिभागान् योजनस्य षट् च चूर्णिकाभागान् १
००५८७ ९ ६१ ६ ७ आयामविष्कंभाभ्यां त्रीणि त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादशसहस्राणि पंचाशीतिं च
योजनानि ३१८०८५ परिक्षेपेण । अथ तृतीयमंडलस्यायामादि पृच्छति बाहिरतच्चे इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत्॥

जंबू० ७

समवायाद्गोतम एकं योजनशतसहस्रं पंच च चतुर्दशोत्तराणि योजनशतानि एकोनविंशतिं चैकषष्टिभागान् योजनस्य पंचचत्वारिंशिकाभागान् १०५१४ अथ १०१९ ६१ ३२१ ७ आयामविष्कम्भेन त्रीणि त्रीणि योजनशतसहस्राणि सप्तदश सहस्राणि अष्टशतानि पंचपंचाशदधिकानि ३१८८५५ परिक्षेपेण च अथ चतुर्थादिषु शेषमण्डलेषु नवनवतिदिशानि एवं ख-

लु एएणं जोअणस्स य सहस्सं पंच य पंचोत्तर जोअणसए अट्ठावीसं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता पंच चुण्णिआभागे आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअणसयसहस्साइं सत्तरस सहस्साइं अट्ठ य पण्णपण्णे जोअणसए परिक्खेवेणं च एवं खलु एएणं उवाएणं पविसमाणे चंदे जाव संकममाणे बावत्तरिं जोअणाइं एगावण्णं च एगसट्ठिभाए जोअणस्स एगसट्ठिभागं च सत्तहा छेत्ता एगं चुण्णिआभागं एगमेगे मंडले विक्खंभवुड्ढिं णिवुड्ढेमाणे २ दो दो तीसाइं जोअणसयाइं परिरयवुड्ढिं णिवुड्ढेमाणे २ सव्वब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति, च जया णं भंते! चंदे सव्वब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तया णं चंदे एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं खेत्तं गच्छति, गो! पंच जोअणसहस्साइं तेवत्तरिं च जोअणाइं सत्तत्तरिं च चोआले भागसए

ल्वित्यादि एवं खल्वेतेनोपायेन प्रविशन् चन्द्रो द्वासप्ततिं योजनानि एकपंचाशतमेकषष्टिभागान् योजनस्य एकं च सप्तकभागं ७२ ५१ ६१ १ ७ एकैकस्मिन् मण्डले विष्कम्भवृद्धिं निर्वेष्टयन् २ द्वाभ्यां २ हानौ त्रिंशदधिके योजनशते परिरयवृद्धिं निर्वेष्टयन् २ सर्वाभ्यन्तरं मण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरति, च अथ चन्द्रः प्रतिमुहूर्तं कियत्क्षेत्रं गच्छतीति पृच्छति जया णं इत्यादि प्रश्नः सुगमः। भगवानाह गोतम पंच योजनसहस्राणि त्रिसप्ततिं योजनानि सप्तसप्ततिं चतुश्चत्वारिंशदधिकानि भागशतानि ५०७३ [७७४४ / १३७२५] ३५८

गच्छति च अथोक्तं प्रमाणं कथमिति शिष्याकूते चेतस्याधाय निर्धारयति मंडलमित्यादि मंडलं तावदिदानीं सर्वाभ्यन्तरं ग्राह्यं तत्परिमाणं त्रीणि लक्षाणि पंचदश सहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९ त्रयोदशसहस्रैः सप्तशतैः पंचविंशत्यधिकैः १३७२५ छित्वा विवक्षितपरिमाणं लब्धमिति शेषः तच्चैव चन्द्रमण्डलस्य परिसमाप्तिकालो द्वाषष्टिर्मुहूर्ताः एकस्य च मुहूर्तस्य एकविंशत्यधिकशतद्वयच्छेदकृतास्त्रयोविंशतिरंशाः ६२ [२३ / २२१]। एतदुक्तं वावट्ठिं उण्हवा नवा से असगाय वोहव्वा दोचेव पक्खवासा छेव उणतीसिं बोहव्वा १ इति अस्या अर्थः द्वाषष्टिः भागा द्वयाधिकद्विशतस्यास्या मुहूर्ताङ्गस्यार्थः एकस्य च मुहूर्तस्य त्रयोविंशतिरंशाः बोद्धव्याः चन्द्रमण्डलसमाप्तिकाल परिमाणेन शतद्वयाद्यत्र्यधिकं किंरूपछेदकृताः उनस्त्रयोविंशतिरंशाश्चात्र अर्द्धछेदाः तत्क्षेषां मण्डलानां बोध्या॥ योदेशात एकविंशैकविंशत्यधिके एतावता कालेन चंद्रम-

गच्छति मंडलं तेरससाहस्सहस्साहिं स त्तसि अपणुवीसे सएहिं छेओ॥

मण्डलपरिधिमध्ये न सरयतीति गाथार्थः। नानः सवर्णितार्थं द्वाषष्टिर्मुहूर्ताः अपि द्वाभ्यामेवविंशत्यधिकाभ्यां शताभ्यां गुण्यन्ते तथा जाता एते उपरितनास्त्रयोविंशतिरंशाः प्रक्षिप्यन्ते जातानि त्रयोदशसहस्राणि सप्तशतानि पंचविंशत्यधिकानि १३७२५ तथा सर्वाभ्यन्तरमण्डले परिरयपरिमाणं त्रीणि योजनलक्षाणि पंचदशसहस्राणि नवाशीत्यधिकानि ३१५०८९ एवं वयं च्छेदराशिर्मुहूर्तगतराशिरूपो विहितस्ततः परिरयपरिमाणमपि एकविंशत्यधिकशतद्वयेन गुण्यते जातः षट्कोनवकः षट्क त्रिक सप्त चतुष्कः षट्कोनवकः ६९६३७४६९ एतेषां त्रयोदशभिः सहस्रैः सप्तभिः शतैः पंचविंशत्यधिकैर्भागो ह्रियते हृते च लब्धानि पंच योजनसहस्राणि त्रिसप्तत्यधिकानि ५०७३ शेषाश्च सप्तसप्ततिः शतानि चतुश्चत्वारिंशदधिकानि ५०७३ [७७४४ / १३७२५] एतावता सर्वाभ्यन्तरमण्डले चन्द्रस्य प्रतिमुहूर्तं गतिरिति तात्पर्यं च अथैतदानीं चन्द्रः कियद्दूरं चक्षु-

षष्टिभागे इत्यादि तयाणं इत्यादि यदा सर्वाभ्यंतरमंडले चंद्रश्चारं चरति तदा इहगतस्य मनुष्यस्य सप्तचत्वारिंश- ऊंहाहा
ता योजनसहस्रैर्द्वाभ्यां त्रिषष्ट्यधिकाभ्यां योजनशताभ्यामेकविंशत्या षष्टिभागैर्योजनस्य चंद्रश्चक्षुःस्पर्शमागच्छति।
अथ द्वितीयमंडले चंद्रगतिं पृच्छति जयाणं भंते इत्यादि अभ्यंतरानंतरं द्वितीयमित्यर्थः भगवानाह गौतम पंचयोजनस-
हस्राणि सप्तसप्ततिं च योजनानि षट्त्रिंशतं च चतुःसप्तत्यधिकानि भागशतानि ५०७७ ३६७४/१३७२५ गच्छति अथ तत्प्रका-
रमाह मंडलमित्यादि मंडले द्वितीयमंडलपरिरयपरिमाणं त्रीणि लक्षाणि पंचदशसहस्राणि त्रीणि शतानि वि-

तयाणं इहगयस्स मणूसस्स सीआलीसाए जोअणसहस्सेहिं दोहि य तेवट्ठेहिं जोअणसएहिं एगवीस
२१ सट्ठिभागेहिं जोअणस्स चंदे चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति। ता जयाणं भंते चंदे अभिंतराणंत-
रं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति जाव केवइअं खेत्तं गच्छति? ता पंच जोअणसहस्साइं स-
त्तत्तरिं च जोअणाइं छत्तीसं च चोवत्तरे भागसए गच्छति ता मंडलं तेरसहिं सहस्सेहिं जाव छेत्ता
२। ता जयाणं भंते चंदे अभिंतरतच्चं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तयाणं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केव-
इअं खेत्तं गच्छति? ता पंच जोअणसहस्साइं असीतिं जोअणाइं तेरस भागसहस्साइं तिन्नि य।

एकोनविंशत्यधि-
कानि ३१५३१९ एतस्मादेकविंशत्यधिकाभ्यां शताभ्यां गुण्यते जातं षट्को नवकः षट्कोऽष्टकः पंचकश्चतुष्को नवको नवकस्ते
६९६८५४९९ एतेषां त्रयोदशभिः सहस्रैः सप्तभिश्च शतैः पंचविंशत्यधिकैर्भागो ह्रियते लब्धं यथोक्तं मानं ५०७७ ३६७४/१३७२५
एतावता द्वितीयमंडले चंद्रमसः प्रतिमुहूर्तं गतिरिति भावः। अथ तृतीयमंडले चंद्रगतिं पृच्छति जयाणं भंते चंदे इत्यादि ३५८८
प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम पंचयोजनसहस्राणि अशीतिं योजनानि त्रयोदश भागसहस्राणि त्रीणि चैकोनत्रिं-

शदधिकानि भागशतानि ५०८० १३३२९/१३७२५ गच्छति अथ तत्प्रकारमाह मंडलमित्यादि मंडले तृतीयमंडलपरिमाणं त्रीणि ल-
क्षाणि पंचदश सहस्राणि पंच शतानि एकोनपंचाशदधिकानि ३१५५४९ जाव त्ति यावच्छित्ता यावच्छेदनात् एतद्
एकविंशत्यधिकेन शतद्वयेन गुण्यते जातं षट्को नवकः सप्तकस्त्रिकः षट्कस्त्रिको द्विको नवकस्ते ६९७३६३२९ तेषां त्र-
योदशसहस्रैः पंचविंशत्यधिकैः सप्तभिश्च शतैर्भागो ह्रियते लब्धं यथोक्तं मानं ५०८० १३३२९/१३७२५ एतावती तृतीयमंडले चंद्र-
मसः प्रतिमुहूर्तं गतिरिति भावः। अथ चतुर्थादिषु मंडलेष्वतिदेशमाह एवं खल्वित्यादि एवं खलु एतेनोपा-

अउणतीसे भागसए गच्छति ता मंडलं तेरसहिं जाव छेत्ता ता एवं खलु एएणं उवाएणं णिक्खममाणे चं-
दे तयाणंतराओ जाव संकममाणे २ तिन्नि तिन्नि जोअणाइं छण्णउतिं च पंचावण्णे भागसए एगमेगे मंड-
ले मुहुत्तगइं अभिवड्ढेमाणे २ सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति ता जयाणं भंते चंदे
सव्वबाहिरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति तयाणं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं खेत्तं गच्छति? ता
पंच जोअणसहस्साइं एगं पणवीसं जोअणसयं अउणत्तरिं च णउए भागसए गच्छति ता मंडल।

यनेन निष्क्रामन् चंद्रस्तदनंतरान्मंडलात्तदनंतरमंडले तृतीयाच्चतुर्थे चतुर्थात्पंचममित्यादिक्रमेण यावत्संक्रामन् त्रीणि त्रीणि यो-
जनानि षण्णवतिं च भागशतानि पंचपंचाशदधिकानि ३ ९६५५/१३७२५ एकैकस्मिन् मंडले मुहूर्तगतिमभिवर्द्धयन् सर्व-
बाह्यं मंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति। अथ सर्वबाह्यमंडले गतिविषयं प्रश्नमाह जयाणमित्यादि प्रश्नः प्रा-
ग्वत् भगवानाह गौतम पंचयोजनसहस्राणि एकं च पंचविंशत्यधिकं योजनशतं एकोनसप्ततिं च नवत्यधिकानि भागशता-
नि ५१२५ ६९९०/१३७२५ गच्छति अथ तत्प्रकारमाह मंडलमित्यादि मंडले सर्वबाह्यमंडलपरिरयपरिमाणं त्रिलक्षाः॥

जं०प्र०

ऽष्टादशसहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशोत्तराणि ३१८३१५ एतावत् षष्टिशतात्मकमेकविंशत्यधिकाम्यां गुण्यंते जातं समक-
ःशून्यं त्रिकस्त्र्यंकः समकः षड् एकः पंचकः ३०३४७ ६२१५ एतस्मात् राशेस्त्रयोदशभिः सहस्रैः सप्तभिः शतैः पंचविंशत्यधि-
कैर्भागे हृते लब्धं यथोक्तं मानं ५१२५ $\frac{६९९०}{१३७२५}$ एतावती सर्वबाह्यमंडले चंद्रमसः प्रतिमुहूर्तं गतिः ब अथ सर्वबाह्ये मंडले व-
र्तमानश्चंद्रः कियद्दूरस्थैर्दृश्यते इ $\frac{}{१३७२५}$ ति दर्शयति तयाणमित्यादि यदा सर्वबाह्यमंडलचारी चंद्रस्तदा इह गतस्य
मनुष्यस्य एकत्रिंशता योजनसहस्रैरष्टभिश्चैकत्रिंशदधिकैर्योजनशतैः ३१८३१ चक्षुःस्पर्शं दृश्यमागच्छति

तेरसएहिं सागसहस्सेहिं सत्तहि अ जाव। छेत्ता ब तया णं इहगयस्स मणुस्सस्स एक्कतीसाए जोअणसह-
स्सेहिं अट्ठहि अ एगतीसेहिं जोअणसए ए हिं चक्खुप्फासं हव्वमागच्छति ब जया णं भंते बाहिराणंत-
रं उच्चा णं पंचजोअणसहस्साइं एगं वी सु तरं जोअणसयं एक्कारसयसट्ठे भागसहस्से गच्छति ब
मंडलं जाव तेरसहिं छेत्ता ब जया णं भंते। बा हिरतच्चं णं पंचजोअणसहस्साइं एगं च अट्ठारसुत्त-
रं जोअणसयं चउद्दसय पंचुत्तरे भाग। सए गच्छति ब मंडलं तेरससहिं सहस्सेहिं सत्तहि अ पणवी॥

ब अथ सर्वबाह्यमंडलाद्द्वितीयमंडलचारगतिं पृच्छति जयाणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम पंचयोजनसह-
स्राणि एकविंशत्यधिकं योजनशतं एकादश च सहस्राणि षष्ट्यधिकानि भागसहस्राणि षष्ट्याधिकान्येकादशसहस्राणि भागा-
नमशी ५१२१ $\frac{११०६०}{१३७२५}$ एतदेव मित्याह मंडलमित्यादि मंडले सर्वबाह्यमंडलाद्द्वितीयमंडपरिरयपरिमाणं त्रीणि योजन-
शतसहस्राणि $\frac{}{१३७२५}$ णि अष्टादशसहस्राणि पंचाशीतिं योजनानि ३१८०८५ एतत् द्वासप्तशतानामेकविंशत्यधिकानां
गुण्यते जातं समकः शून्यं षट्कः नवकः पंचकः ७०२७०६७८५ इति एतेषां १३७२५ भागे हृते लब्धं यथोक्तमं०

छेदराशिनाभागे हृते लब्धं यथोक्तं मानं ५१२१ $\frac{११०६०}{१३७२५}$ एतावती द्वितीयमंडले चंद्रमसः प्रतिमुहूर्तं गतिः ब अथबा-
ह्यतृतीयमंडलविषयं प्रश्नमाह जयाणमित्य $\frac{}{१३७२५}$ादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम पंचयोजनसहस्राणि एकं च
अष्टादशोत्तरं योजनशतं पंचोत्तराणि चतुर्दश भागशतानि ५११८ $\frac{१४००५}{}$ गच्छति तदेवमित्याह मंडलमित्यादि मंडले सर्व-
बाह्यतृतीयमंडलपरिमाणं विभज्यते सप्तदशसहस्राणि अष्टौ $\frac{}{१३७२५}$ चपंचपंचाशदधिकानि शतानि ३१८०५५ एत-
स्मिन्शतात्मनेकविंशत्यधिकाभ्यां गुण्यते जातं समकः शून्यं त्रिकः पंचकः नवकः पंचकः पंचकः ७०३७०४७८५ इ

सेदिंसएहिं छेत्ता ब जयाणं भंते बाहिरा तच्चउत्थं णं पंचजोअणसहस्साइं एक्कं च अट्ठारसुत्तरं जो-
णसयं चउद्दसय पंचुत्तरे भागसए गच्छ- ति ब मंडलं तेरससहिं सहस्सेहिं सत्तहि अ पणुवीसेहिं स-
हिं छेत्ता ब एवं खलु एएणं उवाएणं जाव संकममाणे २ तिण्णि तिण्णि जोअणाइं छण्णउइं च पं-
चावण्णे भागसए एगमेगे मंडले मुहु- त्तगइं णिवुड्ढेमाणे २ सव्वब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता
चारं चरति ब कइ णं भंते णक्खत्तमंड- लाए पण्णत्ता। तेषां १३७२५ लक्षणेन छेदराशिना भागे हृते लब्धं यथो-
क्तं मानं ५११८ $\frac{१४००५}{१३७२५}$ एतावता तृतीयमंडले चंद्रमसः प्रतिमुहूर्तं गतिरिति ब अथबाह्यचतुर्थादिषु मंडलेषु सर्वाभ्यंतरमंड-
लपर्यवसानेषु अतिदेशमाह एवं खल्वित्यादि एवं खलु एतेनोपायेन यावत्संक्रामन् २ तृतीयाज्जलाच्चतुर्थं चतुर्थ्या-
त्पंचममित्यादिक्रमेण तिस्रस्तिस्त्राणि योजनानि षण्णवतिं च पंचाशत्षड्विकानि पंचभागशतानि एकैकस्मिन्मंडले मुहूर्त-
गतिं निवर्धयन् २ इति निर्देशपर्यन्तं यावत्सर्वाभ्यंतरमंडलमुपसंक्रम्य चारं चरति ब इत्येवं चंद्रमंडलचारादिविकल्पतो व्या-
ब अथ चंद्रमंडलप्रकरणमिति वाच्यः प्रथमं नक्षत्रमंडलसंख्या प्रश्नाति कति णं भंते इत्यादि कति भदंत नक्षत्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि

... MEMORIAL

जं॰ वृ॰ ७। भगवानाह गौतम अष्टौ नक्षत्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि तत्र प्रथमे नक्षत्रमंडले अभिजित् १ श्रवण २ धनिष्ठा ३ शतभिषक् ४ पू-
र्वभद्रपदा ५ उत्तरभद्रपदा ६ रेवती ७ अश्विनी ८ भरणी ९ पूर्वफाल्गुनी १० उत्तरफाल्गुनी ११ स्वाति १२ संज्ञकानि द्वादश नक्षत्राणि चरं-
ति १ द्वितीये पुनर्वसुः १ मघा २ तृतीये कृत्तिका ३ चतुर्थे रोहिणी चित्रा ४ पंचमे विशाखा ५ षष्ठे अनुराधा ६ सप्त-
मे ज्येष्ठा ७ अष्टमे नक्षत्रमंडले मृगशीर्ष १ आर्द्रा २ पुष्य ३ अश्लेषा ४ मूल ५ पूर्वाषाढा ६ उत्तराषाढा ७ इति
नक्षत्राणि चरंति ८ अथ जंबूद्वीपादिषु नक्षत्रमंडलानि जिज्ञासुः पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौत०

णं अट्ठ णक्खत्तमंडला पण्णत्ता ॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे केवइयं ओगाहेत्ता केवइया णक्खत्तमंडला पण्णत्ता गो० जं-
बुद्दीवे असीतं जोअणसयं ओगाहेत्ता। एत्थ णं दो णक्खत्तमंडला पण्णत्ता ॥ लवणे णं भंते समुद्दे केव-
इयं ओगाहेत्ता केवइया णक्खत्तमंडला। पण्णत्ता गो० लवणे णं समुद्दे तिण्णि तीसे जोअणसए
ओगाहेत्ता एत्थ णं छ णक्खत्तमंडला पण्णत्ता। एवामेव सपुव्वावरेणं जंबुद्दीवे लवणसमुद्दे अट्ठ णक्ख-
त्तमंडला भवंतीतिमक्खायं ॥ सव्वब्भंतराओ णं भंते णक्खत्तमंडलाओ केवइयं अबाहाए सव्वबाहिरए ण-
क्खत्तमंडले पण्णत्ते॥

अत्र जंबूद्वीपे अशीत्यधिकं योजनशतमवगाह्य एतस्मिन्नंतरे द्वे नक्षत्रमंडले प्रज्ञप्ते॥
अथ लवणसमुद्रे पृच्छन्नाह लवणे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम लवणसमुद्रे त्रीणि शतानि त्रिंशदधिकानि योजनाना-
मवगाह्य अत्रांतरे षट् नक्षत्रमंडलानि प्रज्ञप्तानि एवामेव एवमेव सपूर्वापरेण पूर्वापरसमुदायमीलनेन जंबूद्वीपे
लवणसमुद्रे चाष्टौ नक्षत्रमंडलानि भवंतीत्याख्यातानि ॥ अथ सर्वाभ्यंतरसर्वबाह्यमंडलयोरंतरं जिज्ञासुः पृच्छति सव्वब्भं- ४०१
तराओ णमित्यादि सर्वाभ्यंतरान्नक्षत्रमंडलात् कियदबाधया सर्वबाह्यं नक्षत्रमंडलं प्रज्ञप्तं भगवानाह

गौतम पंचदशोत्तराणि योजनशतानि अबाधया सर्वबाह्यं नक्षत्रमंडलं सर्वाभ्यंतरान्मंडलात् प्रज्ञप्तं ॥ अथ मंडल-
स्यान्योन्यमंतरविषयं प्रश्नमाह णक्खत्तमंडलस्स णमित्यादि नक्षत्रमंडलस्य नक्षत्रमंडलस्य च एतस्मिन्निति परस्परं
कियदबाधयांतरं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम द्वियोजने नक्षत्रस्य च नक्षत्रस्य चाबाधयांतरं प्रज्ञप्तं ॥ अथ नक्षत्रमंडलस्या-
यामादि पृच्छति णक्खत्तमंडले णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम गव्यूतमेकमायामविष्कंभाभ्यां तत्त्रिगुणं

णं पंचदसुत्तरे जोअणसए अबाहाए णक्खत्तमंडले पण्णत्ते ॥ णक्खत्तमंडलस्स णं भंते णक्खत्तमंडलस्स य
एस णं केवइयं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते गो० दो जोअणाइं णक्खत्तमंडलस्स य णक्खत्तमंडलस्स य अबाहाए अंत-
रे पण्णत्ते ॥ णक्खत्तमंडले णं भंते केवइयं आयामविक्खंभेणं केवइयं परिक्खेवेणं केवइयं बाहल्ले-
णं पं० गो० गाउयं आयामविक्खंभेणं तं ति-गुणं सविसेसं परिक्खेवेणं अद्धगाउयं बाहल्लेणं पण्ण-
त्ते ॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे मंदरस्स पव्वयस्स केवइयं अबाहाए सव्वब्भंतरे णक्खत्तमंडले पण्णत्ते
गो० चोआलीसं जोअणसहस्साइं अट्ठ य वीसे जोअणसए अबाहाए सव्वब्भंतरे णक्खत्तमंडले पण्णत्ते ॥
जंबुद्दीवे णं भंते दीवे मंदरस्स पव्वयस्स केवइयं अबाहाए सव्वबाहिरए णक्खत्तमंडले पण्णत्ते

सविशेषं परिक्षेपेण अर्द्धगव्यूतं बाहल्येन एतच्च विमानावगाहक्षेत्रापेक्षयावगंतव्यं ॥ अथ सर्वाभ्यंतरनक्षत्रमंडलस्य मं-
दरस्य चान्योन्यं कियदबाधया अंतरमिति जिज्ञासुः पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम चतुश्चत्वा-
रिंशतं योजनसहस्राणि अष्टौ विंशत्यधिकानि योजनशतानि अबाधया सर्वाभ्यंतरं नक्षत्रमंडलं प्रज्ञप्तं ॥ अथ सर्वबाह्य-
स्य नक्षत्रमंडलस्य मंदरस्य चांतरं पृच्छति जंबुद्दीवे णमि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह ॥

जं०प्र०

गोतम पंचचत्वारिंशतं योजनसहस्राणि त्रिंशदधिकानि त्रीणि योजनशतानि च अबाधया सर्वबाह्यं नक्षत्रमंडलं प्र-
ज्ञप्तं च अथ सर्वाभ्यंतरमंडलस्यायामादि प्रश्नयन्निदमाह सव्वब्भंतरए णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम नवनवतिं यो-
जनसहस्राणि चत्वारिंशदधिकानि षट्शतानि आयामविष्कम्भाभ्यां त्रीणि त्रीणि योजनशतसहस्राणि पंचदशसहस्राणि
एकोननवतिं च योजनानि ३१५०८९ किंचिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तानि च अथ सर्वबाह्यमंडलस्यायामादि प्र-

गो पणयालीसं जोअणसहस्साइं तिण्णि अ तीसे जोअणसए अबाहाए सव्वबाहिरए णक्खत्तमंडले पण्णत्ते
॥ सव्वब्भंतरए णं भंते णक्खत्तमंडले के- वइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं पण्णत्ते गो-
यमा णवणउइं जोअणसहस्साइं छच्च चत्ता- लेजोअणसए आयामविक्खंभेणं तिण्णि अ जोअणसयस-
हस्साइं पण्णरस य सहस्साइं अउणा- णउइं च जोअणाइं किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं प-
ण्णत्ते॥ सव्वबाहिरए णं भंते णक्खत्तमं- डले केवइअं आयामविक्खंभेणं केवइअं परिक्खेवेणं
पण्णत्ते गो एगं जोअणसयसहस्सं छच्च स- ट्ठे जोअणसए आयामविक्खंभेणं तिण्णि जोअणसयसह-
स्साइं अट्ठारस य सहस्साइं तिण्णि अ पण्णरसुत्तरे जोअणसए परिक्खेवेणं॥ जया णं भंते णक्खत्ता सव्व-
ब्भंतरं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरंति तया णं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइअं खेत्तं गच्छंति॥

अथ सर्वबाहिरए-
णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम एकं योजनशतसहस्रं षट्षष्ट्यधिकानि षड्योजनशतानि आयामविष्कम्भाभ्यां
तिस्र इति त्रीणि योजनशतसहस्राणि अष्टादशसहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशोत्तराणि योजनानि परिक्षेपेण च अ- ४०२
थ सर्वाभ्यंतरमंडलवर्तिनां नक्षत्राणां एकेन मुहूर्तेन कियत्क्षेत्रं गच्छंतीति प्रश्नयति जया णं भंते इत्यादि प्रश्नः सुगमः॥

भगवानाह गोतम पंचयोजनसहस्राणि द्वे च पंचषष्ट्यधिके योजनशते अष्टादश च भागसहस्राणि द्वे च त्रिषष्ट्यधिके भाग-
शते गच्छति च अथैवं कथमिति शिष्याकूतमस्फुरणमनिर्णीय मंडलमित्यादि मंडलं तावदिह सर्वाभ्यंतरनक्षत्रमंडलपरिमा-
णं त्रीणि योजनलक्षाणि पंचदशसहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९ एकविंशत्या भागसहस्रैर्नवभिः षष्ट्यधिकैः
शतैश्छित्वा यथोक्तं परिमाणं भवतीति शेषः तथैवं नक्षत्रमंडलस्य परिसमाप्तिकालः एकोनषष्टिर्मुहूर्ताः एकस्य च मुहूर्तस्य
सप्तषष्ट्यधिकत्रिशतच्छेदकृतानि त्रीणि शतानि सप्तोत्तराणि भागानां ५९ [३०७/३६७] यदुक्तं एगूणसट्ठि हुत्ता सत्तहिं अहिआ उ ति-
न्नि अंससया ३०७ तिन्नेव य सत्तट्ठा छेअछेआ- मिचोवहो [३६७] २ इति अस्यार्थः एकोनषष्टिर्मुहूर्ताः एकोन-

गो पंच जोअणसहस्साइं दोण्णि अ पण्णट्ठे जोअणसए अट्ठारस य भागसहस्से दोण्णि अ तेवट्ठे भाग-
सए गच्छति छ मंडलं परिक्खेवं जाव भागा सहस्सेहिं नवहिं अ सएहिं सट्ठेहिं छेत्ता॥

षष्टिसंख्याका मुहूर्ताः सप्ताधिकानि त्रीणि च शतानि किंरूपच्छेदकृतानां शताधिकानां छेदः तत्र सप्ताधिकानि यानि
शतानि चैव च त्रीणि शतानि सप्तषष्ट्यधिकानि एता- वता कालेन नक्षत्रं स्वं स्वं मंडलं परिभ्रमणेन परिसमापयतीति गाथा-
र्थः च ततः सवर्णनार्थं एकोनषष्टिर्मुहूर्ताः त्रिभिः शतैः सप्तषष्ट्यधिकैर्गुण्यंते जातानि त्रिंशद्भावोपरितनास्त्रयः सप्तोत्तरत्रिं-
शतसंख्याकाः प्रक्षिप्यंते जातानि एकविंशतिसहस्राणि नवशतानि षष्ट्यधिकानि २१९६० सर्वाभ्यंतरे च मंडले परिरयपरि-
माणं उक्तः त्रिलक्षाः पंचदशसहस्राणि नवाशीत्यधिकानि एतद्भवेदराशिर्मुहूर्तगतरूपमानाः परिरयपरिमाणमपि त्रिभि-
ः शतैः सप्तषष्ट्यधिकैर्गुण्यते जातानि एकादशकोट्यः पंचषष्टिलक्षाः सप्तसहस्राः षट्चत्वारिंशदधिकशतद्वयमिति एतस्यैकविंशतिसहस्रैर्न-
वभिः शतैः षष्ट्यधिकैस्तन्नाम्नोपदिश्यते लब्धं यथोक्तं मानं ५२६५ [१८२६३/२१९६०] एतावता सर्वाभ्यंतरे मंडले वर्तमानानामभिजि-

ऊ॥४॥

सहशीताढ्द्वाविंशानामधिकसहस्राणां प्रतिमुहूर्त्तगतिः ॥ अथ सर्वबाह्यमंडले नक्षत्रवारमाश्रित्य पृच्छति जयाणं भंते इत्यादि
प्रश्नसूत्रं सुगमं भगवानाह गोतम पंचयोजनसहस्राणि त्रीणि च शतानि पंचदशोत्तराणि पंचाशदधिकानि षोडश भागसहस्राणि त्रीणि च
शतानि पंचषष्ट्यधिकानि पंचदश १६३६५ एतच्च कथमवसीयत इति शिष्याकूतमस्य गमयाह मंडलमित्यादि मंडलं सर्वबाह्य
मंडलपरिरयपरिमाणं त्रिलक्षादि २१८६० ॥ अष्टादशसहस्राणि त्रीणि शतानि पंचदशाधिकानि २१८३१५ एतच्च त्रि
राशेः समषष्ट्यधिकेन गुणितात् जातमेकं कोटिद्वयं षड्लक्षाः [illegible] २१८२१६० एतस्य

जयाणं भंते णक्खत्ते सव्वबाहिरं मंडलं उव संकमित्ता चारं चरति तयाणं एगमेगेणं मुहुत्तेणं केवइ
अं खेत्तं गच्छति गोयमा पंच जोयणसहस्साइं तिण्णि अ पण्णरसुत्तरे जोयणसए सोलस य भागसहस्सेहिं तिण्णि अ
पण्णट्ठे भागसए गच्छति मंडलं एक्क वीसाए भागसहस्सेहिं नवहि अ सट्ठेहिं सएहिं छित्ता
एस णं भंते केवइआ णक्खत्तमंडला पण्णत्ता गोयमा अट्ठ णक्खत्तमंडला पण्णत्ता इत्यादि सूत्रस्य व्याख्या [illegible] ॥

तस्य एकविंशत्या मंडलसहस्रैर्नवभिः शतैः ष
ष्ट्यधिकैर्भागो ह्रियते लब्धं यथोक्तं मानं १६३६५ एतावती सर्वबाह्ये मंडले वर्तमानानां मृगशीर्षप्रभृतीनां नक्ष
त्राणां प्रतिमुहूर्त्तगतिरवसातव्या एवं शेषेषु २१८६० णि नक्षत्रमंडलेषु नक्षत्राणां चंद्रमंडलसमवताराश्च
रता परिरयपरिमाणं पठितव्यः प्रतिमुहूर्त्तगति परिमाणं वक्तव्यं च अथाष्टावपि नक्षत्रमंडलानि केषु चंद्रमंडले
षु समवतरंतीति प्रश्नयति एतेणमित्यादि एता
नि भदंत अष्टौ नक्षत्रमंडलानि कतिषु चंद्रमंडलेषु समवतरंतीति ? भगवानाह
सर्वैरपि भवात् समवतरंतीति प्रश्ने भगवाना
ह गोतम अष्टासु अष्टसु चंद्रमंडलेषु समवतरंति तद्यथा

५०३

पढमेत्ति प्रथमे चंद्रमंडले प्रथमं नक्षत्रमंडलं समवतरति तृतीये चंद्रमंडले द्वितीयं नक्षत्रमंडलं षष्ठे चंद्रमंडले तृतीयं
नक्षत्रमंडलं यतः षष्ठे चंद्रमंडले लवणसमुद्रे एव तृतीयं नक्षत्रमंडलमपि लवणसमुद्रे इति जंबूद्वीपद्वये नक्ष
त्रमंडलयोः प्रागुक्तत्वात् सप्तमे चंद्रमंडले चतुर्थं नक्षत्रमंडलं एवमष्टमे पंचमं दशमे षष्ठं एकादशे सप्तमं पंचदशे
ष्टमं नक्षत्रमंडलं समवतरतीति च अथ चंद्रादयोमिदं मंडलेष्वाह इत्यादि तलानेकेन मुहूर्त्तेन गच्छतीति जिज्ञासया प्र
थमं चंद्रविषयं प्रश्नमाह एगमेगेणमित्यादि एकैकेन भदंत मुहूर्त्तेन चंद्रः कियंति भागशतानि निजमंडलस्येति गम्यं गच्छ
ति भगवानाह गोतम यद्यन्मंडलमुपसंक्रम्य

चारं चरति चंद्र इति गम्यं तस्य तस्य मंडलस्य संबंधिनः परिक्षेपस्य

पढमे चंदमंडले तइए चंदमंडले छट्ठे स
त्तमे अट्ठमे दसमे एक्कारसमे पण्णरसमे चंदमंडले ॥ एगमेगेणं भंते मुहुत्तेणं केवइआइं भागसयाइं गच्छति गोयमा जं जं मंडलं उवसं
कमित्ता चारं चरति तस्स तस्स मंडलस्स परिक्खेवस्स सत्तरस अट्ठसट्ठे भागसए गच्छति मंडलं सयसहस्सेणं अट्ठाणउतीए अ सएहिं छेत्ता ॥

सप्तदश अष्टषष्टानि अष्टषष्ट्यधिकानि भागशतानि
गच्छति च अथैतेषां
गाः कुतः आयात इत्याह मंडलमित्यादि मंडलं विवक्षितमंडलपरिरयपरिमाणं सयसहस्सेणं तिशतसहस्रेण त्रैराशिककलनया च
शतैः अष्टानवत्या शतैरधिकेन छेदेन लक्षेण नवतिः १०९८०० छित्वा छित्वा अयमत्र भावना इह यमतस्तद्वारा मंडलकाल
लोतिह्यण्णोयः तदनंतरं तदनुसारेण मुहूर्त्तगतिपरिमाणं परिभावनीयं तत्र मंडलकालनिरूपणार्थमिदं त्रैराशिकं यदि
सप्तदशभिः शतैरष्टषष्ट्यधिकैः सकलयुगवर्तिभिरर्द्धचंद्रमंडलैः अष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानि रात्रिंदिवानां लभ्यंते त
तो द्वाभ्यामर्द्धमंडलाभ्यामेकेन मंडलेनेति कियंतः कति रात्रिंदिवा लभ्यंते राशित्रयस्थापना १७६८ १८३० २ अत्रांत्येन राशिना

छिन्नस्य रूपेण मध्यमस्य राशेर्गुणने जातं षट्त्रिंशत्सहस्राणि षट्षष्ट्यधिकानि ३६०६६ ति तेषामाद्येन राशिना भागहरणे लब्धं
द्वौ रात्रिंदिवौ शेषं तिष्ठति चतुर्विंशत्यधिकं शतं ततोऽस्मिन् रात्रिंदिवे त्रिंशन्मुहूर्त्ता इति तस्य त्रिंशता गुणने जातं सप्तत्रिं-
शच्छतानि विंशत्यधिकानि ३७२० तेषां सप्तदशभिः शतैरष्टषष्ट्यधिकैर्भागो हृतो लब्धं द्वौ मुहूर्त्तौ ततः शेषोऽवतिष्ठते छेदकराश्यो-
रष्टकेनापवर्तना ततो जातस्त्र्युपरितनो राशिस्त्रयोविंशतिः छेदकराशिर्द्वे शते एकविंशत्यधिके आगतं मुहूर्त्तस्यैकविंशत्यधि-
कशततमभागास्त्रयोविंशतिः । २ । २३ / २२१ । एतावता कालेन अर्द्धमण्डलं परिभ्रम्य चरति किमुक्तं भवति एतावता कालेन परिपूर्णमेकमं-
डलं चन्द्रश्चरति तदेवं मण्डलकालपरिमाणं स्ते च साम्प्रतमनन्तरोक्तं मुहूर्त्तगतिपरिमाणं चिन्त्यते तत्र यथोक्त-
रात्रिंदिवे त्रिंशन्मुहूर्त्तैः करणीयं त्रिंशता गुणने जाताः षष्टिर्मुहूर्त्ताः ६० एतत्तदुपरितनो मुहूर्त्तस्य द्विषष्टिर्जाता

तेऽद्वाषष्टिः ६२ एषा सवर्णनार्थं द्वाभ्यां शताभ्याम् एकविंशत्यधिकाभ्यां गुण्यते गुणयित्वा चोपरितनास्त्रयोविंशतिः प्र-
क्षिप्यन्ते जातं त्रयोदशसहस्राणि सप्त शतानि पञ्चविंशति १३७२५ इति एतदेकमण्डलकालगतमुहूर्त्तस्यैकविंश-
त्यधिकशततमभागानां परिमाणं ततस्त्रैराशिककर्मावतारः यदि १३७२५ उक्तलक्षणानां भागानां मण्डलभागा एकं ल-
क्षमष्टानवतिशतानि १०९८०० लभ्यन्ते ततः एकेन मुहूर्त्तेन किं लभ्यते राशित्रयस्थापना १३७२५ । १०९८०० । १ । इहाद्य-
राशिर्मुहूर्त्तगतैकविंशत्यधिकशततमभागरूपः ततः सवर्णनार्थमन्त्यो राशिरेकलक्षणो द्वाभ्यां शताभ्यामेकविंशत्यधिकाभ्यां
गुण्यते जाते द्वे शते एकविंशत्यधिके २२१ ताभ्यां मध्यो राशिर्गुण्यते जातं द्विकश्चतुष्को द्विकः षट्कः पञ्चकोऽष्टकः शून्यद्वयं २ ४०५
४२६५८०० भवति तेषां त्रयोदशभिः सहस्रैः सप्तभिः शतैः पञ्चविंशत्यधिकैर्भागो ह्रियते लब्धं सप्तदश शतानि अष्ट-
षष्ट्यधि-

कानि १७६८ एतावतो भागान् एकैकस्मिन् मण्डले चन्द्रो मुहूर्त्तेन गच्छति च अथ सूर्य एकैकेन मुहूर्त्तेन निजमण्डलस्य कीदृशान्
कति भागान् गच्छतीति प्रश्नयति एगमेगेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम यद्यन्मण्डलमुपसंक्रम्य सूर्यश्चारं चरति
तस्य मण्डलस्य सम्बन्धिनः परिक्षेपस्याष्टादशभागशतानि त्रिंशदधिकानि गच्छति च अत्रैव भागाः कीदृशा इत्याह मण्डलमि-
त्यादि मण्डलं शतसहस्रेणाष्टानवत्या च शतैश्छित्वा कथमेतदवसीयते इति चेदुच्यते त्रैराशिकबलात् तथाहि यदि षष्ट्या मुहूर्त्त-
र्द्विकेन शतसहस्रमष्टानवतिः शतानि मण्डलभागानां लभ्यन्ते ततः एकेन मुहूर्त्तेन कति भागान् लभामहे राशित्रयस्थापना

च एगमेगेणं भंते मुहुत्तेणं सूरिए केवइयाइं भागसयाइं गच्छति गोयमा जं जं मंडलं उवसंकमित्ता चारं चरति
तस्स २ मंडलपरिक्खेवस्स अट्ठारसतीसे भागसए गच्छति मंडलं सयसहस्सेणं अट्ठाणउतीए य स-
एहिं छेत्ता च एगमेगेणं भंते मुहुत्तेणं णक्खत्ते केवइयाइं भागसयाइं गच्छति गोयमा जं जं मंडलं उवसं-
कमित्ता चारं चरति तस्स २ मंडलपरिक्खेवस्स अट्ठारसपणतीसे भागसए गच्छति मंडलं सयसहस्सेणं
अट्ठाणउइए य सएहिं छेत्ता॥

६० । १०९८०० । १ अत्रान्त्येन राशिना एककलक्षणेन मध्यमराशेर्गुणने जाता
तावन्त एव एकेन गुणितं तदेव भवतीति वचनात् ततः आद्येन राशिना षष्टिलक्षणेन भागो ह्रियते लब्धमष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि
१८३० एतावतो भागान् मण्डलस्य सूर्य एकैकेन मुहूर्त्तेन गच्छति च अथ नक्षत्रमेकैकेन मुहूर्त्तेन निजमण्डलस्य कीदृशान् क-
ति भागान् गच्छतीति प्रश्नयति एगमेगेणमित्यादि एकैकेन भदन्त मुहूर्त्तेन कियतो भागान् मण्डलस्य नक्षत्रं गच्छति भगवानाह
गौतम यद्यन्मण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरति तस्य तस्य मण्डलस्य सम्बन्धिनः परिक्षेपस्य परिधेरष्टाद-
शभागशतानि पञ्चत्रिंशदधिकानि गच्छति च एते च भागाः कीदृशा इत्याह मण्डलमिति मण्डलं शतसहस्रेण लक्षेणेत्यर्थः अष्टानवत्या।

चक्रांशाः १८५४८०० स्थिताः इह प्रथमतो मंडलकालो निरूपणीयः तत्सद्भावेन मुहूर्त्तगतिपरिमाणं तावता तत्र मंडलका
लप्रमाणं चिंत्यते यदिदं त्रैराशिकं यथा अष्टादशभिः शतैः पंचत्रिंशदधिकैः सकलयुगवर्त्तिनिर्द्धमंडलैरष्टादशशतानि त्रिंशद
धिकानि रात्रिंदिवानां लभ्यंते ततो द्वाभ्यां मंडलाभ्यामेकेन परिपूर्णेन मंडलेन कति रात्रिंदिवाः किं लभामहे राशित्रयस्थापना
१८३५ । १८३० । २ अत्रांत्येन राशिना मध्यमराशेर्गुणने जातं षट्त्रिंशच्छतानि षष्ट्यधिकानि ३६६० तेषामाद्येन राशिना १८३५
भागहरणे लब्धमेकं रात्रिंदिवं शेषाणि तिष्ठंति अष्टादशशतानि पंचविंशत्यधिकानि १८२५ ततो मुहूर्त्तानयनार्थमेतत्त्रिं
शता गुण्यते जातं चतुःपंचाशत्सहस्राणि सप्तशतानि पंचाशदधिकानि ५४७५० एतस्याष्टादशभिः शतैः पंचत्रिंशद
धिकैर्भागे हृते लब्धमेकोनत्रिंशन्मुहूर्त्ताः ततो शेषं छेद्यच्छेदकराश्योः पंचकेनापवर्त्तना जाता उपरितनो राशिः त्रीणि

णि शतानि सप्तोत्तराणि ३०७ छेदकराशिस्त्रीणि शतानि सप्तषष्ट्यधिकानि ३६७ तत आगतमेकं रात्रिंदिवं एकस्य
च रात्रिंदिवस्य एकोनत्रिंशन्मुहूर्त्ताः एकस्य च मुहूर्त्तस्य सप्तषष्ट्यधिकत्रिशतभागानां त्रीणि शतानि सप्तोत्तराणि १
२९ । ३०७ । इदानीमेतद्सद्भावेन मुहूर्त्तगतिपरिमाणं चिंत्यते तत्र रात्रिंदिवे त्रिंशन्मुहूर्त्ताः ततश्च उपरितना एकोनत्रिंश
न्मु [३६७] हूर्त्ताः प्रक्षिप्यंते जाता एकोनषष्टिर्मुहूर्त्ताः ततः सवर्णनार्थं त्रिभिः शतैः सप्तषष्ट्यधिकैर्गुण्यंते गुणयित्वा चो
परितनानि त्रीणि शतानि सप्तोत्तराणि क्षिप्यंते जाता एकविंशतिसहस्राणि नवशतानि षष्ट्यधिकानि २१९६० ततस्त्रैरा
शिकं यदि मुहूर्त्तगतसप्तषष्ट्यधिकत्रिशतभागानामेकविंशत्या सहस्रैर्नवभिः शतैः षष्ट्यधिकैरेकं शतसहस्रमष्टानवतिश्च शता ४०५
नि मंडलभागानां लभ्यंते तत एकेन मुहूर्त्तेन किं लभामहे राशित्रयस्थापना २१९६० । १०९८०० । १ अत्राद्यो राशिर्मुहूर्त्तग

तसप्तषष्ट्यधिकत्रिशतभागरूपः ततोऽन्योऽपि राशिस्त्रिभिः शतैः सप्तषष्ट्यधिकैर्गुण्यते जातं त्रीण्येव शतानि सप्तषष्ट्यधिका
नि ३६७ तैर्मध्यो राशिर्गुण्यते जातं चतुष्कः शून्यं द्विको नवकः षट्कद्वयं शून्यद्वयं ४०२९६६०० इति एतस्याद्येन राशिना एक
विंशतिः सहस्राणि नवशतानि षष्ट्यधिकानि इत्येवंरूपेण भागो ह्रियते लब्धमष्टादशशतानि पंचत्रिंशदधिकानि १८३५
एतावतो भागान् नक्षत्रं प्रतिमुहूर्त्तं गच्छति तदेवं यत्र कुत्रापि यत्र तत्र वा मंडले एकैकेन मुहूर्त्तेन मंडलपरिक्षेपस्य सप्त
दशशतानि अष्टषष्ट्यधिकानि १७६८ भागानां गच्छति सूर्योऽष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि १८३० नक्षत्रमष्टादशशतानि पं
चत्रिंशदधिकानि १८३५ ततश्चंद्रेभ्यः सूर्याः शीघ्रगतयः सूर्येभ्यश्च नक्षत्राणि शीघ्रगतीनि ग्रहास्तु अंगारकादयो व

जंबुद्दीवे णं भंते दीवे सूरिया उदीणपाईणमुग्गच्छ पाईणदाहिणमागच्छंति पाईणदाहिणमु
ग्गच्छ दाहिणपडीणमागच्छंति दाहिणपडीणमुग्गच्छ पडीणउदीणमागच्छंति २॥

क्रचारमंदगतिभावतो नियतगतिप्रमाणाभावात् तेषां मुहूर्त्तप्रमाणगतिप्रमाणप्ररूपणा कृता उक्तं च चंदेहिं सि
ग्घयरा सूरा सूरेहिं होंति णक्खत्ता अणिययगइपत्थाणा हवंति सेसा गहा सव्वे ॥१॥ इति ॥ इत्येवं चंद्रसूर्यनक्षत्राणामेकैकेन मु
हूर्त्तेन गतिं प्रति मंडलपरिरयविभागचारः प्रदर्शितः ॥ अथ संप्रति गोलकावयवादिमतनिराकरणार्थं दिशोऽधिकृत्य जंबूद्वीपवर्त्तिनो
र्द्वयोः सूर्ययोरुदयादिस्वरूपं पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे सूर्यौ यथायोगं मंडलपरिभ्रमणेन भ्रमंतौ मेरो
रुदक्प्राच्यां उत्तरपूर्वस्यां दिशि पूर्वविदेहापेक्षया उद्गत्य प्राग्दक्षिणस्यामागच्छतः क्रमेण संचरत इत्यर्थः तथा भरतादि
क्षेत्रापेक्षया प्राग्दक्षिणस्यामुद्गत्य दक्षिणापरस्यामागच्छतः तत्रापि च दक्षिणापरस्यामपरविदेहापेक्षयोद्गत्य अपाग्द

MEMORIAL

जं॰प्र॰। दीच्यामागच्छतः तत्रापि चापरो नैर्ऋत्यामैरावतादिक्षेत्रापेक्षयोद्गत्य तत्र सर्वस्यामागच्छतः ईशान्यांऽशिपथमागत्याग्नेय्यामुद्
गच्छतः आग्नेय्यांऽशिपथमागत्य नैर्ऋत्यामुद्गच्छतः इत्यादि प्रश्नार्थः अयं भावः इह यौ द्वावनन्तरमनन्तरं भरतजनापेक्षयैव
तेन येषामदृश्यौ संतौ दृश्यौ स्यातां ते तयोरुद्गमनं व्यवहरंति येषां तु दृश्यौ संतावदृश्यौ स्यातां ते तयोरस्तमयं व्यवहरंतीत्यपि।
यतो उदयास्तमययोरित्येवं सामान्यतः सूर्ययोरुदयविधिः विशेषतस्त्वेवं यदैकः सूर्यः प्राग्दक्षिणस्यामुद्गच्छति तदाऽप
रोऽपरोत्तरस्यां दिशि समुद्गच्छति दक्षिणपूर्वे उद्गतश्च सूर्यो भरतादीनि क्षेत्राणि मेरोर्दक्षिणदिग्भावीनि मंडलं
परिभ्रम्या परिभ्रमन् प्रकाशयति अपरोऽ। परोत्तरस्यामुद्गतः सन् ततऊर्ध्वं मंडलपरिभ्रम्या परिभ्रमन् ए

पईणउदीणमुग्गच्छ उदीणपा ईणमागच्छंति हंता गोयमा॥

रावतादीनि क्षेत्राणि मेरोरुत्तरदिग्भावीनि। प्रकाशयति तावच्च सूर्यो दक्षिणापरस्यामागतः सन्नपरम
हाविदेहक्षेत्रापेक्षयोदयमासादयति एवं च। तः सूर्यस्तु तदनंतरमुत्तरपूर्वस्यामागतः पूर्वविदेहापेक्षया समुद्गच्छति
ततो दक्षिणापरस्यामुद्गतः सन् ततऊर्ध्वं मंडलपरिभ्रम्या परिभ्रमन् अपरविदेहान् प्रकाशयति उत्तरपूर्वस्यामुद्गतस्तु
ततऊर्ध्वं मंडलगत्या भ्रमन् पूर्वविदेहान् प्रकाशयति ततएष पूर्वविदेहप्रकाशकः सूर्यो दक्षिणापरस्यां भरतादिक्षेत्रापेक्ष
योदयमासादयति अपरविदेहप्रकाशकस्तु। अपरोत्तरस्यामैरवतादिक्षेत्रापेक्षयोदयमासादयतीति जंबूद्वीपप्र
ज्ञप्तीयोदयविधिविषये काश्चित्पृष्टे भगवा नाह गौतम हंतेति शब्दोऽव्ययः शिष्यवचनाभ्युपगमार्थकः तदभ्यु
पगमार्थ इह हंत। तेन हे गौतम इत्येवमेव य थैवं प्रश्नयसि तथैवेत्यर्थः एतेन सूर्यः पश्चिमसमुद्रे प्रविश्य पं ४०६

लं गत्वा ततः पूर्वसमुद्र उदेतीति परवादिमतं निषिद्धमिति च अथ क्षेत्रद्वयं गोचरतया शैलप्रश्नस्योत्तरवादं उपसंहरन्नाह
द जंबूद्वीपे मंदरस्स इत्यादि यथा पंचमशतके भगवत्या इति गमः अवमोहः क्रियद्दूरमित्यादि जावत्मादि वर्णकाः पंचम
शतके प्रथमोद्देशके यावन्नैवास्ति अवसर्पिणी पूर्वपश्चिमविदेहयोः यत्र सदा अवस्थितः कालः प्रज्ञप्तः प्रकृ
मो यद्यपि तत्रेऽतिदिष्टमिदं व्याख्यानं मासादपूर्वार्धं तथापि ग्रंथगौरवभयात् प्रायः प्रतीतत्वात् भगवत्यंगतस्तद्वृत्ते
सव्याख्यानमिदमध्येतव्यं च अथोपसंहारेण निगमनमाह इच्चेसत्ति एषा सूर्यवक्तव्यताप्रतिबद्धा एकदेशरूप
जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिः सूर्यप्रज्ञप्तिवस्तुसमासेन सा। यी विचारप्रतिबद्धप्ररूपणालक्षणवस्तुसंक्षेपेण प्रज्ञप्ता आख्या

जहा पंचमसए पढमे उद्देसए जाव णेवा त्थि उस्सप्पिणी अवट्ठिए णं तत्थ काले पण्णत्ते समणाउसो च इ
च्चेसा जंबुद्दीवपण्णत्ती सूरपण्णत्ती वत्थु समासेणं पण्णत्ता भवति च जंबुद्दीवे णं भंते दीवे चंदिमा
उदीणपाईणमुग्गच्छ पाईणदाहिणमाग च्छंति जहा सूरवत्तव्वया जहा पंचमसयस्स दसमे उद्देसए
जाव अवट्ठिए णं तत्थ काले पण्णत्ते समणाउसो २ इच्चेसा जंबुद्दीवपण्णत्ती चंदपण्णत्ती वत्थुसमासेणं समत्ता भव

ति समासकथनेन विस्तरजिज्ञासुना तु भगवत्यंगं सूर्यप्रज्ञप्तिश्चावलोकनीयेति भावः च अथ सूर्यवच्चंद्रविषयं प्रश्न
माह जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपे द्वीपे चंद्रौ उदीचीप्राच्यामुद्गम्य प्राचीदक्षिणामागच्छत इत्यादि यथा स
र्यवक्तव्यता तथा चंद्रस्यापि अतिदेशमाह जहा पंचमस्स यथा पंचमशतस्य भगवत्यंगस्य दशमोद्देशके
क्रियद्दूरमित्यादि जावेत्यादि प्राग्वत् च उपसंहारमाह इच्चेसत्ति इत्येषानंतरोक्तचंद्रवक्तव्यताप्रतिबद्धा जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिरेकदेश
रूपा चंद्रप्रज्ञप्तिवस्तुसमासेन चंद्रविचारप्रतिबद्धप्ररूपणालक्षणवस्तुसंक्षेपेण समाप्ता भवतीत्यत्रापि विस्तरार्थिना॰

ऊँ॥१॥

उपासकदशांगस्योपांगं चंद्रप्रज्ञप्तिरेवावलोकनीयेति भावः ८ अथ चंद्रादिवारादेकाः संवत्सरविशेषाः सवंतीति चंद्रादिवारनिष्पन्नानंतरं संवत्सरभेदान् प्रश्नयति कइ णं भंते इत्यादि कति भदंत संवत्सराः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम पंच संवत्सराः प्रज्ञप्ताः तद्यथा नक्षत्रसंवत्सरः १ युगसंवत्सरः २ प्रमाणसंवत्सरः ३ लक्षणसंवत्सरः ४ शनैश्चरसंवत्सरः ५ इति ९ अथ नक्षत्रसंवत्सरमाह णक्खत्तसंवच्छरेणमित्यादि नक्षत्रसंवत्सरो भदंत कतिविधः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम द्वादशविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा श्रावणो भाद्रपद आश्विनो यावदाषाढः यावच्छब्दात् कार्तिकादीनां संग्रहः अयं भावः यावता कालेनाष्टाविंशत्या न

कइ णं भंते संवच्छरा पण्णत्ता गो पंच संवच्छरा पण्णत्ता तं णक्खत्तसंवच्छरे१ जुगसंवच्छरे२ पमाणसंवच्छरे३ लक्खणसंवच्छरे४ सणिच्छरसंवच्छरे५ ५ णक्खत्तसंवच्छरे णं भंते कइविहे पण्णत्ते गो दुवालसविहे पण्णत्ते तं सावणे भद्दवए अ २ सो ए जाव आसाढे जं वा विहप्फती महग्गहे दुवालसेहिं संवच्छरेहिं सव्वणक्खत्तमंडलं समाणेति से तं णक्खत्तसंवच्छरे॥

क्षत्रैः सहक्रमेण चंद्रस्य योगपरिसमाप्तिर्भावात् कालविशेषो द्वादशभिर्गुणितो नक्षत्रसंवत्सरः उक्तं च नक्खत्तचंदजोगो बारसगुणिओ अ णक्खत्तो त्ति अत्र पुनरेकोनितनक्षत्रपर्याययोगः एको नक्षत्रमासः सप्तविंशतिरहोरात्राः एकविंशतिश्च सप्तषष्टिभागा अहोरात्रस्य एष राशिर्यद् द्वादशभिर्गुण्यते तदा त्रीण्यहोरात्रशतानि सप्तविंशत्यधिकानि एकपंचाशच्च सप्तषष्टिभागा अहोरात्रस्य ३२७ [५१/६७] एतावत्प्रमाणो नक्षत्रसंवत्सरः स च द्वादशविधो द्वादशमासात्मकत्वात् यत्तु श्रावणादिमासेष्वपि संवत्सरव्यपदेशः स चावयवेषु समुदायोपचाराद्वेति अथ प्रकारांतरेणापि नक्षत्रसंवत्सरमाह जं वा विहप्फती इत्यादि यद्वा बृहस्पतिः अथवा वाशब्दः प्रकारांतरद्योतको यत्तु बृहस्पतिर्महाग्रहो योगमधिकृत्य द्वादशभिः संवत्सरैः सर्वनक्षत्रमंडलं समानयति परिसमापयति एष नक्षत्रसंवत्सर ४०७

क्षिप्तं भवति यावता कालेन बृहस्पतिर्नाम महाग्रहो योगमधिकृत्याऽभिजिदादीन्यष्टाविंशतिमपि नक्षत्राणि परिसमापयति भुंक्ते इति स तावत्प्रमाणात्तावान् कालविशेषो द्वादशवर्षप्रमाणो नक्षत्रसंवत्सरः १० अथ क्रमप्राप्तं युगसंवत्सरं प्रश्नयति जुगसंवच्छरेणमिति युगसंवत्सरो भदंत कतिविधः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम पंचविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा चंद्रश्चंद्रोऽभिवर्द्धितश्चन्द्रोऽभिवर्द्धितश्चेति यदुक्तं चंदो चंदो अभिवड्ढिओ अ चंदो अभिवड्ढिओ चेव पंचसहियं जुगमिणं दिट्ठं तेलुक्कदंसीहिं इति पंचानामपि युगसंवत्सरावयवत्वात् एकदेशोऽवयवावयवसमुदायोपचारादेव स्थानांगादौ तथैव व्याख्यानत्वात् तत्र द्वादशपूर्णमासीपरावर्त्ता यावता कालेन समाप्तिमुपयांति तावान् कालविशेषश्चांद्रः संवत्सरः उक्तं च पुण्णिमपरिअट्टा उण बारस संवच्छरा हवइ चंदो त्ति एकश्च पूर्णमासीपरावर्त्त एकश्चांद्रमासः तस्मिंश्च चंद्रमासे रात्रिंदिवपरिमाणचिंतायां एकोनत्रिंशदहोरात्राः द्वा

जुगसंवच्छरे णं भंते कइविहे पण्णत्ते गो पंचविहे पण्णत्ते तं चंदे१ चंदे२ अभिवड्ढिए३ चंदे४ अभिवड्ढिए चेव ५

त्रिंशच्च द्वाषष्टिभागा रात्रिंदिवस्य एतद् द्वादशभिर्गुण्यते जातानि त्रीणि शतानि चतुःपंचाशदधिकानि रात्रिंदिवानां द्वादश च द्वाषष्टिभागा रात्रिंदिवस्य एवं परिमाणश्चांद्रः संवत्सरः तथा यस्मिन् संवत्सरे अधिकमाससंभवेन त्रयोदश चंद्रमासा भवंति सोऽभिवर्द्धितः संवत्सरः उक्तं च तेरस य चंदमासा एसो अभिवड्ढिओ अ णायव्वो त्ति एकस्मिंश्च चंद्रमासे अहोरात्रा एकोनत्रिंशद् भवंति द्वात्रिंशच्च द्वाषष्टिभागाः २९ [३२/६२] अहोरात्रस्य एतत्त्रयोदशभिर्गुण्यते ततो जातानि त्रीण्यहोरात्रशतानि अशीत्यधिकानि चतुश्चत्वारिंशच्च द्वाषष्टिभागाः ३८३ [४४/६२] एतावदहोरात्रप्रमाणोऽभिवर्द्धितः संवत्सर उपजायते ननु कथमधिकमाससंभवो येनाभिवर्द्धितसंवत्सर उपजायते [६२] कियता वा कालेन संभवतीति उच्यते इह युगं चंद्रादिपंचसंवत्सरात्मकं सूर्यसंवत्सरापेक्षया परिभाव्यमानमन्यूनातिरिक्तानि पंचवर्षाणि भवंति सूर्यमासश्च सार्द्धत्रिं

शद्दोरात्रप्रमाणः चंद्रमासस्तु एकोनत्रिंशद्दिनानि द्वात्रिंशच्च द्वाषष्टिभागा दिनस्य तावद्गणितसंख्यावत्तया सूर्यसंवत्सरस्य।
त्रिंशन्मासातिक्रमे एकश्चंद्रमासोऽधिकः स्यात् सत्ययथाप्राप्यात् तथा सर्वाचार्यप्रदर्शितं करणगाथा चंदस्स जो विसे
सो आइच्चस्स य हविज्ज मासस्स तीसइगुणिओ संतो हवइ हु अहिमासगो इक्को १ अस्या अक्षरगमनिका आदित्यसंवत्सर
संबंधिनो मासस्य मध्यात् चंद्रस्य चंद्रमासस्य यो भवति विश्लेषः इह विश्लेषे कृते सति यदवशिष्यते तदप्युपचारात् विश्लेषः
स त्रिंशता गुणितः सन् भवत्येकोऽधिकमासः तथाहि सूर्यमासपरिमाणात् सार्द्धत्रिंशदहोरात्ररूपाच्चंद्रमासपरिमाणं ए
कोनत्रिंशद्दिनानि द्वात्रिंशच्च द्वाषष्टिभागा दिन॥ स्यात्येवं रूपं शोध्यते ततः स्थितं पश्चात् दिनमेकं च द्वाषष्टिभागा न्यू
नं तच्च दिनं त्रिंशता गुण्यते जातानि त्रिंशत्॥ दिनानि एकस्य च द्वाषष्टिभागास्त्रिंशता गुण्यन्ते जातास्त्रिंशद्द्वाषष्टि

भागाः तत्त्रिंशद्दिनेभ्यः शोध्यंते ततः स्थितानि शेषाणि एकोनत्रिंशद्दिनानि द्वात्रिंशच्च द्वाषष्टिभागा दिनस्य एताव
त्परिमाणश्चंद्रमासः इति भवति त्रयः संवत्सराः॥ सार्द्धत्रिंशन्मासातिक्रमे एकोऽधिको मासो युगे च सूर्यमासाः षष्टिः ता
तोऽन्यापि सूर्यसंवत्सरस्य त्रिंशन्मासातिक्रमे द्वितीयोऽधिको मासो भवति उक्तं च सट्ठीए अईआए हवइ हु अहिमासगो
जुगद्धंमि बावीसे पव्वसए हवइ हु बीओ जुगंतंमि २ अस्या अक्षरगमनिका एतस्मिन् युगेऽनंतरोदितस्वरूपे पर्वणां पक्षा
णां षष्टौ अतीतायां षष्टिसंख्येषु पक्षेषु अतिक्रांतेष्वित्यर्थः एतस्मिन्नवसरे युगार्द्धे युगार्द्धप्रमाणे एकोऽधिको मासो भवति द्वि
तीयस्त्वधिको मासो द्वाविंशे द्वाविंशत्यधिके पर्वशतेऽतिक्रांते युगस्यांते युगस्य पर्यवसाने भवति तेन युगमध्ये तृतीये संवत्सरे
ऽधिकमासः पंचमे भवति तेऽभिवर्द्धितसंवत्सराविति च अथ युगपर्वसंख्या जिज्ञासुः प्रतिवर्षं पर्वसंख्यामाह॥

ति पढमस्स णमित्यादिसूत्रगमं च अथ द्वितीयस्य चंद्रसंवत्सरस्य पर्वाणि २४ इति बितीयस्स णमित्यादि सूत्रगमं च अथ तृतीयेऽ
भिवर्द्धितसंवत्सरे पर्वाणि २६ इति एवं उच्चत्यादि एवं पूर्वोक्तप्रकारेण २६ भगवानाह गोतम अभिवर्द्धितस्य त्रयोदशमास
त्मकत्वात् षड्विंशतिः पर्वाणि प्रज्ञप्तानि च अथ चतुर्थस्य चंद्रसंवत्सरस्य पर्वाणि निर्दिशन्नाह चउत्थस्सेत्यादि चतुर्विंशतिः च
पंचमस्स णमित्यादि आयत्त षड्विंशतिः पर्वाणि च अथ सर्वसंख्यामाह एवामेवेति सपूर्वापरेण सर्वापरगणितमीलनेन पंचसं
वत्सरात्मके युगे चतुर्विंशत्यधिकं पर्वशतं प्रज्ञप्तं च अथैतत्कस्मिन्नयने कस्मिन्वा मंडले किं पर्व समाप्तिमुपयातीति करणं विं

पढमस्स णं भंते चंदसंवच्छरस्स कइ पव्वाए पण्णत्ता गो० चउवीसं पव्वा पण्णत्ता च बितीअस्स णं भंते चंदसंवच्छ
रस्स कइ पव्वा पण्णत्ता गो० चउवीसं पव व्वा पण्णत्ता च एवं पुच्छा तइअस्स गो० छव्वीसं पव्वा पण्णत्ता च
चउत्थस्स चंदसंवच्छरस्स चउवीसं पव्वा च पंचमस्स णं अभिवड्ढिअस्स च छव्वीसं पव्वा पण्णत्ता
च एवामेव सपुव्वावरेणं पंचसंवच्छरिए णं एगे चउवीसे पव्वसए पण्णत्ते च सेत्तं जुगसंवच्छरे च प
माणसंवच्छरेणं कइविहे पण्णत्ते गो० पंचवि हे पण्णत्ते तं जहा णक्खत्ते १ चंदे २ तायां यथा किं पर्व कस्मिन्नक्ष

त्रे चंद्रयोगे परिसमाप्तिमुपयाति कस्मिन्वा सूर्यमंडले किं पर्व समाप्तिमुपयातीति करणं विना यां वक्तुं ज्ञातुं न शक्यते ज्योतिष्करंड
कसूत्रे एकोनविंशतितमे प्राभृतके द्रष्टव्यं च तेणमित्यादि करणगाथानां अतिरवलोकनीया च अथ निगमनमाह सेत्तं इति
सेत्तं युगसंवत्सरा च अथ प्रमाणसंवत्सरविषयं प्रश्नमाह पमाणसंवच्छरेणमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गोतम पंचवि
धः प्रज्ञप्तस्तद्यथा नक्षत्रेति नक्षत्रसंवत्सरः एवं चंद्रादयोऽपि वाच्याः तत्र नक्षत्रचंद्राभिवर्द्धितसंवत्सराणां स्वरूपं प्रागभिहितं
न वरं प्रागुक्तनक्षत्रमंडलस्य चंद्रेणोपभोगमात्रं विवक्षितमिह तु दिनदिनदिनभागादिप्रमाणमिति एवं चंद्राभिवर्द्धितयो

रविप्रणुयुगावयवमात्रमिदं प्रमाणमिति विशेषः ऋतुसंवत्सरस्त्वेवं ऋतवो लोकप्रसिद्धा वसंतादयः तन्निष्पन्नः सं-
वत्सरः ऋतुसंवत्सरः स च षष्ट्यधिके पञ्चाशद्दर्शे त्रिंशत्तु हर्तेऽहोरात्राः पंचदशाधिकाहोरात्राः एतः योपदो मासोऽधद्वा
मासाः संवत्सरो यस्मिन् स संवत्सरोऽहोरात्राणां परिमाणं त्रीणि शतानि षष्ट्यधिकानि भवंति एष ऋतुसंवत्सरः अस्यापर मपि नाम
द्वयं कर्मसंवत्सरः सवनसंवत्सरश्चेति ज्ञेयं तत्र कर्म लौकिको व्यवहारः यतो लौकिकाः त्रिंशदहोरात्रान्मासं परिगणयंति
द्वादशभिर्मासैः सौम्यात्मकं तत्संवत्सरं तथाप्रतानां च सर्वत्र वसंतादीनां तत्पदाय संवत्सरं यानि च लोकः कर्माणि प्रवर्त्तयति
तानि सर्वाण्यपि संवत्सरमधिकृत्य व्यवहारकर्मसं- वत्सरः तथा सवनं कर्मसु प्रेरणं प्रवर्त्तनमिति वचनात् तत्प्रधा-
नः संवत्सरः सवनसंवत्सरः तथा चोक्तं वेनालि आषाढं तो सवि उणमालि आदिच्चो रत्तो एस संवत्सरो

उडुउउ आइच्चेअभिवड्डिए य पमाणं पंचमा॥ णसंवच्छरे ब लक्खणसंवच्छरेणं भंते कइविहे पं० गो० पं-
चविहे पण्णत्ते तं० समगं

पक्खो तासं दिणमासो१ संवच्छरा उ बारसमा। सा पक्खा याम च उद्दासं तिमि वसया
सत्त द वे तिराइंदियाणं उरइगुणसकामासणि। उणिअमासंवच्छरस्स कम्मस्स कम्मो तिसावणो तिअ उउइति अ।
तस्स नामाणि इइति आदित्यसंवत्सरः त्रयविंतालेन षट्पदाः प्रादाय कृतवः परिसमाप्यन्ते तावान्कालविशे-
षः आदित्यसंवत्सरः उक्तं च छप्पि उऊपरिअट्टा एसो संवच्छरो उ आइच्चो त्ति निगमनमाह सेत्ते तिस एष प्रमाणसंवत्सरः ब अथल-
क्षणसंवत्सरं दर्शयति लक्खणेत्यादि लक्षणसंवत्सराः तदतः कतिविधः प्रश्नः स गवानाह गोतम पंचविधः प्रश्नः तद्य-
था समगं नक्खत्तेत्यादि नक्षत्रसंवत्सरादयो नतनाम्ना एव गाथा पंचकेन वक्ष्यमाणलक्षणैर्लक्षितालक्षणसंवत्सरास्तत्र प्रथमां ति-
था प्रथमं नक्षत्रसंवत्सरस्य लक्षणं यथा समगं ति यस्मिन्संवत्सरे समकं एककालं श्यादादीन्समकमेव एककालमेव ऋतवः स-
क्षतिगमा

नक्षत्राणि उत्तराषाढादीनि योगं जुंजंति चंद्रेण सह योगं जुंजंति संति तां तां पूर्णमासी समापयंति तथा समगं उऊत्ति समकमे-
कमेव एककालमेव तया तया परिसमाप्यमानया पौर्णमास्या सह ऋतवो निदाघायाः परिणमंति परिसमाप्तिमुपयांति इयम-
त्र भावना यस्मिन्संवत्सरे नक्षत्रैर्मासैः सह ऋतानामैकमत्यस्य कृतोः पर्यंतवर्ती मासः समाप्यते तेषु वर्तमानेषु तां तां पूर्णमासी प-
रिसमापयत्सु तया पौर्णमास्या सह ऋतवो निदाघादिकाः परिसमाप्तिमुपयांति यथा उत्तराषाढनक्षत्रे आषाढीं पौर्णमासीं सं-
कलयत्परिसमापयंति तथा आषाढपौर्णमास्या सह निदाघोऽपि ऋतुः परिसमाप्तिमुपैति सनक्षत्रसंवत्सरः नक्षत्राणुलक्षेन ता-
ल्लक्षस्य न घायविणप्रमानत्वात् एतनलक्षणं द्वयं प्रतिदिनं दुष्टं प्रशासमकं समकं समतयानक्षत्राणि कृतिकादीनि
योगं कार्त्तिकापौर्णमास्यादितिथ्या सह संबंधयं रुज्जयंति कुर्वंति इदमुक्तं भवति यानि नक्षत्राणि यासु तिथिषु

णक्खत्ता जोगं जोयंति समगं उऊ परिणा। मंति णच्चुण्हं णाइसीउ बहूउदओ होइ णक्खत्तो १

नार्यंतो भवंति यथा कार्त्तिक्यां कृत्तिका तानि तानि। तासु च यत्र भवंति यथोक्तं जेट्ठो वच्चइ मूले सावण्णो धणिट्ठादि अ-
द्दाउ अ मग्गसिरो सेसा नक्खत्तनामिआ मासत्ति यद १ यत्र समतयैव ऋतवः परिणमंति न विषमतया कार्त्तिक्या अनंतरदे-
मंतर्तुः पौष्या अनंतरं शिशिरर्त्तुरित्येवमवतरंति तिस्रावः तथा णच्चुण्हत्ति न विद्यतेऽतिशयेनोष्णं घर्मलक्षणपरितापो यस्मिन्स-
नात्युष्णः तथा न विद्यते अतिशायेन शीतं यत्र स नातिशीतः बहूदकं यत्र स बहूदकः एवं रूपः पंचभिः समस्तैर्लक्षणोपेत्यो
तोल भवति नक्षत्रसंवत्सरः पतिः पंचभिर्लक्षणैः पंचविधेभ्यय मेवोच्यते यदाहमो नामणक्खत्तसंवच्छरे पंचविहे पण्णत्ते समगं-
णक्खत्तेत्यादि सूर्यप्रज्ञप्तौ इदं गाथाया मनुष्योऽनाकः पंचकलोगाथा वदेसावउलक्षात् ज्ञानांगनाकायां उपचेमाधुस्मा बंबोध-
वक्षत्रा वितीयं वियिचेतितं दो विङ्गित्मपदिशातनक्षं त्रं यस्य यत्तासिख्वि गाथा याप्पं चमोऽनाकः पंचकलकोनइष्यतिनतिइयं ब

ऊंनाह।

अथ चान्द्रसंवत्सरलक्षणमाह सम्मिश्रमासेत्यादि यस्मिन् संवत्सरे नक्षत्राणि विषमचाराणि मासविसदृशनामानि त्वर्थाः शशि
नासमकेयोगमुपगतानि तानि तिथीनां योग्यमासौ उक्तिपरिमाणं ति यत्र कटुकाः शीतातपरोगादिदोषबहुलतया परिणामदा
रुणा बहूदकश्च तमाहुर्मनीषिणः संवत्सरं चान्द्रं चन्द्रसंबन्धिनं चन्द्रात्पाद्धतस्त्वत्र मासानां परिसमाप्तिर्भावात् तमासदृशनाना
मकनक्षत्रयोगः शशिनामतत्समिश्रमलत्वमासिनिति पाव सदृशित्वे समितिविलक्षिणोपात् शशिना वेदेण सकलयोग्य
मासौ समकालाकाय संवत्सरदृशिमयति योजयति अथवायत्र शशी सकलायोग्यमासौ योजयति आत्मना संबध्यति तथा
विषमचाराणि यथाभवति किञ्च अवन्तीनिनक्षत्रा। शिथत्रसविषमवारिनक्षत्रः तथा कटुकाति शीतात्मसद्भावात् समे

सम्मिश्रमगतस्वमासि ज्योतिविसमवा। शिशुकत्रौ कटुपवहूदकाणवा तमाहुः संवत्सरं चान्द्रं विस
मंपवालिणां परिणामं ति अणाभुदिति।उष्णफलेदासंतमसावासति तमाहुः संवत्सरं कर्मं उप
उदविदगाणांउरस उष्णफलाणां वदेति॥ आरुषौ आप्यणोविवासेणां सम्मेनिष्यन्दसमस्य ॥

वेविधमाहुर्लक्षणेनो बुधानतदिदः संवत्सरं चान्द्रं। चन्द्रवारलक्षणलक्षितत्वात् च अथकर्मसंवत्सरलक्षणमाह विमल
मपवालिणाद्यादि यस्मिन् संवत्सरेवनस्पतयो विषमं विषमकालेषु वालिनः परिणामं ति प्रवालाः पल्लवांकुरा इति तत्र क्रतया
परिणामं ति अंकुराद्दायवशीयाति तथा अस्तत्र अस्तकालं ददति प्रयच्छन्ति पुष्पफले यथा वेत्रादिषु कृष्णमादिदायिनो पि
स्वकाले पुष्पमासादिषु उष्णादिश्रवंति तथा वर्षत्वहिदकं वानसमक्ष्यस्मिन् संवत्सरे मेघो वर्षति तमाहुर्मनीषिणः संव
त्सरं कार्मणं तस्य वकृतसंवत्सरः सावनसंवत्सरस्तथेति वोपर्यायो च अथ सूर्यसंवत्सरस्य लक्षणमाह उदविदगणांत्वि त्याद ४१०
दि इति क्वाउदकस्य उष्णानी फलानां वा ...समादित्यसंवत्सरो ददाति तथाऽन्यापि लोकेनापि वर्षेण इष्या सस्यंनिष्प॰

यति अतन्त्रितगण्यसंज्ञान् सस्यानिष्पादयति किञ्च नलवति यस्मिन् संवत्सरे पृथिवी तथा विष्यन्दसे यक्षोदतीव संस्मा लवति
ब्दद्भमपि परिणामं तुदरसो यते परिणामात उष्णानां वमध्वदक्वादिसंबन्धिनां फलानां च नतफलादानां रसः प्रशुणासु
स्यमेलवति सो देनापि वार्षिण सस्यं शाल्यादिधान्यं सर्वत्र समगतिमतं निष्पद्यते तमादित्य संवत्सरं संवत्सरं लक्षणतज्ञ
दिशंति च अथाभिवर्द्धितसंवत्सरस्य लक्षणमाह आदत्रेत्यादि आदित्यतेजसा तमः इति व्यादिता पद्धवाराद् सप्तलवेलाति
तन्त्रक्षणो प्रभूतैलवणचोनपवाराउपासप्रमाणः दिवसोऽहोरात्रः नतइतरेतरदंदाः कृतवो मासस्तथप्रमाणाः पोलपरिणा
त्यातिक्रामति वत्ते निगमयात यस्य सर्वाण्यपि तिन स्थाना निम्नानि च जलेन सरयंति तं संवत्सरमभिवर्द्धितमाहुः

आदत्रातअनविश्या रवणलवदिवसांउ। जपरिणमंति सरतिणिमूलत इतमाहुः अभिवर्धितं जाण
पएसर्त्रं लक्षणं संवत्सर च सणिच्छरसे वह्नेणं तात कन्यविदेपसन्ने गाा सयावासतिविदेपस्स त
तेजदाअतिईसतणांथणिठा सयतिस याहोज्ञङ्गतिसतवया देवइ अस्मिणिलवणा कति अतद्दिरा
दिणोद्देवरजाव उन्नराउआस्यदाउ च

यध्रतिजानादि ५ च अथ निगमनमाह सेतमिः। विसयपलक्षण
संवत्सरमति च अथ शनैश्चरसंवत्सरं तेदकाः प्रभयति सणिच्छरसंवच्छरणामिसादिप्रथः प्रानत् सगनानाद लोनम शनैश्च
रसंवत्सराः प्राविंशतिविधः अष्टमा तयथा अभिइतिगाथा जावउत्तरासाढ्निया कउत्तरपादाः यावच्छरणान् भगविर्भूदं
उत्तर्वमुप्पा सेषामयासर्वकाल्युलाउत्तरफाल्गुनीहस्तचित्रास्वातिविशाखाउराधाज्येष्ठामूलमर्वाषाढानामसंग्रहः तेष्वेव
गमे नवरमतितरहनेस्यलक्षणन्नातिविलक्षः शनैश्चरसंवत्सरः अयंलावः यस्मिन् संवत्सरे अभिजिन्नक्षत्रेण सह शनैश्चरो
योगमुपादत्ते सोऽभिजिन्नैश्चरसंवत्सरः एवं श्रवणादिषु सर्वाणि पर्यायेण परिभावनीयं च अथ प्रकारांतरमाह

MEMORIAL

जंवाइत्यादि यद्वाशब्दः प्रकारान्तरद्योतकः यत्र सर्वमपि नक्षत्रमंडलं शनैश्चरो महाग्रहस्त्रिंशता संवत्सरैः समानयति
यावान् कालविशेषः त्रिंशद्वर्षप्रमाणः शनैश्चरसंवत्सरः ८ निगमनमाह सेत्तमित्यादि ८ अथानंतरप्रतिपादितानां सं
वत्सराणां मध्ये कस्मिन् संवत्सरे कतिमासा भवंतीति पृच्छति एगमेगस्सणमित्यादि प्रश्नःसुगमः भगवानाह गौतम द्वाद
श मासाः प्रज्ञप्ताः अथ च ते मासाः किं नामान इति शिष्यकाङ्क्षायां भगवानेवाह तेसिणमित्यादि तेषां च द्वादशानामपि मासानां नाम
धेयानि द्विविधानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा लौकिकानि लोकोत्तरिकाणि तत्र लोके जैनजनातिरिक्तोपि जनसमूहे न केवलं
जैनप्रवचनएव किं तु तदितरत्रापीत्यर्थः अपि द्धानि लौकिकानि तत्र जैनप्रसिद्धानां नाम्नां तत्त्वेन वक्ष्यमाणत्वात् लौ

जं वा सणिच्छरसंवच्छरे महग्गहे तीसा॥ ए संवच्छरेहिं सव्वं णक्खत्तमंडलं समाणेति ८ से त्तं सणिच्छ
रसंवच्छरे ८ एगमेगस्स णं भंते संवच्छ रस्स कइ मासा पं० गो० दुवालस मासा पण्णत्ता तेसि णं दु
विहा णामधेज्जा पण्णत्ता तं० लोइआ लोउ त्तरिआय तत्थ लोइआ णामे तं० सावणे भद्दवए जाव आसा
ढे लोउत्तरिआ णामे तं० अभिणंदिए

किकनामानि जैनानामप्रसिद्धानीति शंकनीयं ले रुकप्रसिद्धानां नाम्नां स
र्वैरूपलक्षितजैनप्रवचने अप्रसिद्धप्रसिद्धमिति वक्तुमशक्यत्वात् जैनानामपि लोकोत्तरमार्गस्थत्वेपि लोकांतःपातित्वात् ले
रुत्तरिआणि लोकोत्तरे जैनप्रवचनएव प्रसिद्धानि लोकोत्तराणि जैनव्यतिरिक्तानामप्रसिद्धानीत्यर्थः अन्यथा द्वैविध्या
नुपपत्तेस्तयोरपि साम्यापत्तेः यत्तु जैनप्रवचनबाह्येषु जैनाभासेषु बोटिकादिषु प्रसिद्धानि तत्तो निर्गतत्वेन स्वकल्पिता
न्यपि जैनव्यपदेशवत् तदाभासत्वेन तद्व्यवहारमात्ररूपाणीति न किंचिद्वर्ण्यते तस्माल्लोकोत्तराणि नामानि न लोकप्रसिद्ध
त्वानीति तात्पर्यं तत्र लोकप्रसिद्धनामान्याह तद्यथेत्यादि व्यक्तं लोउत्तरिआणामंति लोकोत्तराणि नामानि तद्यथा अभिनंदितः॥ ४११

वेइसक्सायोव अभिणंदिए पि पाठतत्त्वाभिनंदित इति प्रथमं नाम श्रावणमासस्य भाद्रपदस्य तु प्रतिष्ठित इति नाम २ एवमग्रे
ऽपि भावना कार्या तृतीयो मासो विजयः ३ चतुर्थो प्रीतिवर्द्धनः ४ पंचमः श्रेयान् ५ षष्ठः शिवः ६ सप्तमः शिशिरः ७ ऽष्टमो हि
मवान् ८ नवमो वसंतमासः ९ दशमः कुसुमसंभवः १० एकादशो निदाघः ११ द्वादशो वनविरोधः १२ व्यतिक्रमणाच्चि
न्तादिनामनियोजनायं ८ अथ प्रतिमासं कति पक्षा भवंतीति पृच्छति एगमेगस्सणमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह
गौतम द्वौ पक्षौ प्रज्ञप्तौ तयोश्च नामधेये तु पृष्टे इमे तद्यथा बहुलपक्षः शुक्लपक्षश्च तत्र सूर्यागमनानंतरं यो

१ पइट्ठिए अ विजए पीइवद्धणे सेज्जंसे पसिवे सिसिरे अ मद्देमवंए ९ णवमे वसंतमासे
१० दसमे कुसुमसंभवे ११ इक्कारसे णिदाहे वणविरोही अ बारसे १२ २ ८ एगमेगस्स णं भंते
मासस्स कइ पक्खा पण्णत्ता गो० दो पक्खा पण्णत्ता बहुलपक्खे अ १ सुक्कपक्खे अ २ ८ एगमेगस्स
णं भंते पक्खस्स कइ दिवसा पण्णत्ता गो० पण्ण रस दिवसा पण्णत्ता तं० पडिवादिवसे बिइआदिवसे जाव पण्ण
रसादिवसे ८ एतेसि णं भंते पण्णरसण्हं दिव साणं कति णामधेज्जा पण्णत्ता गो० पण्णरस नामधेज्जा पण्णत्ता तं०
पुव्वंगे १ सिद्धमणोरमे अ २ तत्तो अ मणोहरे चेव ३ जसभद्दे अ ४ जसधरे ५ छट्ठे सव्वकामसमिद्धे इअ ६॥

अंधकारबहुलः पक्षः स बहुलपक्षः यस्तु ज्योत्स्नाधवलितत्वाच्छुक्लः पक्षः स शुक्लपक्षः ८ अथ प्रतिपक्षं दिवससंख्यां
पृच्छति एगमेगस्सणमित्यादि सुगमं ८ अथ पंचदशानामपि दिवसानां नामानि पृच्छति एतेसिणमित्यादि प्र
श्नादि सुगमं तद्यथा पूर्वांगनामा प्रथमः प्रतिपद्दि वसो दिवसः सिद्धमनोरमाख्यो द्वितीयः सिद्धमनोरमः २ मनोहरस्तृतीयः
मनोहरः ३ चतुर्थो यशोभद्रः ४ यशोधरः ५ ६ षष्ठः सर्वकामसमृद्धः॥

जं०प्र०

६ इंद्रमूर्द्धाभिषिक्तः ७ सौमनसः ८ धनंजयः ९ अर्थसिद्धः १० अभिजातः ११ अत्यशनः १२ शतंजयः १३ अग्निवेश्मः १४ उपशमः १५ इति नामधेयानि भवंतीति ॥ अथ पंचदशानामपि दिवसानां कति तिथयो भवंतीति पृच्छति एएसि णमित्यादि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम पंचदश तिथयः प्रज्ञप्ताः एतच्च तिथिविषये निदानं चैवं इह द्विविधास्तिथयो दिवसतिथयो रात्रितिथयश्च तत्र यस्तिथेः पूर्वार्द्धभागः स दिवसतिथिरित्युच्यते यस्तु तिथेः पश्चिमार्द्धभागः स रात्रितिथिः तथा च सति पंचदशदिनानां मध्ये कति दिवसरूपास्तिथयो भवंतीति गौतमस्य प्रश्नावकाशः अथ तासां नामान्याह तद्यथा नंदे इति नंदानाम्नी प्रथमा दिव-

इंदमुद्धाभिसित्ते अ सोमणस धणंजए य   बोद्धव्वे अत्थसिद्धे १० अभिजाए ११ अच्चसणे १२ सयंजए १३
चेव अग्गिवेसे १४ उवसमे १५ दिवा   साणं होंति णामधेज्जाइं ॥ एएसि णं भंते पन्नरसण्हं दिवस-
राणं कति तिही पण्णत्ता गो० पण्णरस तिही   पण्णत्ता तंजहा णंदे १ भद्दे २ जए ३ तुच्छे ४ पुण्णे ५ प-
क्खस्स पंचमी पुणरवि णंदे ६ भद्दे ७ जए ८   तुच्छे ९ पुण्णे १० पक्खस्स दसमी पुणरवि णंदे ११ भद्दे १२ जए १३
तुच्छे १४ पुण्णे १५ पक्खस्स पन्नरसी एवं ते ॥   तिगुणा तिहीओ सव्वेसिं दिवसाणं

सतिथिः द्वितीया भद्रा तृतीया जया चतुर्थी तुच्छा पूर्णा पक्षस्य पंचमी ततः पुनरपि षष्ठी तिथिर्नंदा सप्तमी भद्रा अष्टमी जया नवमी तुच्छा पूर्णा पक्षस्य दशमी ततः पुनरपि एकादशी तिथिर्नंदा द्वादशी भद्रा त्रयोदशी जया चतुर्दशी तुच्छा पूर्णा पक्षस्य पंचदशीति एवं एए इत्यादि एवमुक्तप्रकारेण एताः अनंतरोदितास्तिथयो नंदाद्याः सर्वत्र स्त्रीत्वेऽपि पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् तिगुणात्ति त्रिगुणिताः नंदादयः दि-रूपेण त्रिगुणितनामान इत्यर्थः केषां सर्वेषां दिवसानां सर्वपक्षसंबंधिनां दिवसानामनुक्रमप्रकारेण तिथिनामानि वक्तव्यानीत्यर्थः ॥ अथ यथा पक्षस्य पक्षस्य दिवसा दिवसनामानि सर्वार्द्धलक्षणास्तिथयश्च प्रविषयीकृताः तथा रात्रीः रात्रिनामा- ४१२

नि पश्चार्द्धभागलक्षणास्तिथीश्च क्रमेण प्रविषयीकरोति एगमेगस्स णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम पंचदश रात्रयः प्रज्ञप्ताः तद्यथा प्रतिपत्प्रथमा रात्रिः यावत्पंचदशी रात्रिः यावत्करणात् द्वितीया रात्रिरित्यादि ग्राह्यं ॥ एतासि णमित्यादि एतासां भदंत पंचदशानां रात्रीणां कति नामधेयानि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम पंचदश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा प्रतिपदा उत्तमा प्रथमा रात्रिः द्वितीया सुनक्षत्रा २ एवं क्रमेण एलापत्या ३ यशोधरा ४ सौमनसा ५ श्रीसंभूता ६ विजया ७ वैजयंती ८ जयंती ९ अपराजिता १० इच्छा ११ समाहारा १२ तेजा १३ अतितेजा १४ देवानंदा १५ निरतीति पर्वदर्शनवद्विती-

॥ एगमेगस्स णं भंते पक्खस्स कइ राईओ   पं० गो० पण्णरस राईओ पण्णत्ताओ तंजहा पडिवाराई जाव पण्णरसराई
एतासि णं भंते पण्णरसण्हं राईणं कइ णा॥   मधेज्जा पं० गो० पण्णरस णामधेज्जा पं० तं० उत्तमा य १ सुणक्खत्ता २ ए-
लावच्चा ३ जसोधरा ४ सोमणसा ५ चेव तहा   सिरिसंभूया य बोद्धव्वा ६ विजया य ७ वेजयंती ८ जयंती
९ अपराजिआ १० य इच्छा य ११ समाहारा १-   २ चेव तहा तेआ १३ तहा य अतितेआ १४ देवाणंदा १५ निरती १५
रयणीण णामधेज्जाइं ॥ एआसि णं भंते पण्ण-   रसण्हं राईणं कति तिही पण्णत्ता गो० पण्णरस पण्णत्ता तं० उग्गवती १ भो-
भोगवती २ जसवती ३ सव्वसिद्धा ४ सुहणामा ५ पुणरवि उग्गवती १ भोगवती २ जसवती ३ सव्वसिद्धा ४ सुहणामा ॥
५ पुणरवि उग्गवती १ भोगवती २ जसव

एतानि निरवनाम्नां नामधेयानीति सार्द्धश्लोकद्वयार्थः ॥ अथैतासां तिथीः प्रश्नयति ए-आसि णमित्यादि एतासां भदंत पंचदशानां रात्रीणां कति तिथयः पश्चार्द्धभागरूपा रात्रितिथयः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम पंचदश प्रज्ञप्ताः तद्यथा प्रथमा तिथिरुग्रवती १ द्वितीया २ एवं क्रमेण यशोमती ३ सर्वसिद्धा ४ शुभनामा ५ पुनरपि उग्रवती ६ भोगवती ७ यशोमती ८ सर्वसिद्धा ९ शुभनामा १० पुनरपि उग्रवती ११ भोगवती १२ यशोमती १३ सर्वसिद्धा १४ शुभनामा १५ इति

एवं त्रिगुणत्वे एवमुक्तप्रकारेण त्रिगुणा स्त्रियो गीता तत्र नन्दादिक्रमेण त्रिगुणितता मानङ्गल्याघि एताश्च नन्तरोक्ता नामानि [illegible]

[illegible]

[illegible] ५२३

[illegible]

ऊं ह्रा२। यावच्छुक्लपक्षस्य प्रतिपदि दिवा किंस्तुघ्नं करणं भवतीति यावदिदमेव नवरं कृष्णचतुर्दश्यां रात्रौ शकुनिः अमावास्यायां दिवा
चतुष्पदं रात्रौ नागं शुक्लपक्षस्य प्रतिपदि दिवा किंस्तुघ्नं इति चत्वारि करणानि स्थिराणि एवं नातिदेश्यं च अथ संवत्सरादीनां न
क्षत्रपर्यन्तानां नवानामप्यादिं प्रश्नयति किमादिका णं भंते इत्यादि किमादिकाः किमादिनामाऽर्थाः संवत्सरस्यादयो येषां ते किमादि

लवं बितिआए दिवा थीविलोअणं राओ गराइं ततिआए दिवा वणिजं राओ विट्ठी चउत्थीए दिवा बवं राओ बालवं पंचमीए दि
वा कोलवं राओ थीविलोअणं छट्ठीए दिवा गराइं राओ वणिजं सत्तमीए दिवा विट्ठी राओ बवं अट्ठमीए दिवा बालवं राओ
कोलवं णवमीए दिवा थीविलोअणं राओ गर इ दसमीए दिवा वणिजं राओ विट्ठी एक्कारसीए दिवा बवं राओ
बालवं बारसीए दिवा कोलवं राओ थीलो। अणं तेरसीए दिवा गराइं राओ वणिजं चउद्दसीए दिवा विट्ठी।
राओ सउणि अमावसाए दिवा चउप्पयं। राओ णागं सुक्कपक्खस्स पडिवाए दिवा किंत्थुग्घं करणं भ
वति ३ किमाइआ णं भंते संवच्छरा किमाइ आ अयणा किमाइआ उऊ किमाइआ मासा किमाइआ
पक्खा किमाइआ अहोरत्ता किमाइआ मु हुत्ता किमाइआ करणा किमाइआ णक्खत्ता पण्णत्ता गो० चंदाइ
आ संवच्छरा दक्खिणाइआ अयणा पाउसाइआ उऊ सावणाइआ मासा बहुलाइआ पक्खा दिवसाइआ अहो
रत्ता

काः संवत्सराः किं किं नाम अयनमादौ येषां ते किमादिकेऽयनाः एवं किमादिका ऋतवः किमादिकाः मासाः किमा
साः किमादिकौ पक्षौ किमादिका अहोरात्राः प्रथमं दिवा रजनी वेत्यर्थः किमादिका मुहूर्ताः किमादिकानि करणानि कि
मादिकानि नक्षत्राणि प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम चन्द्रादिकाः संवत्सराः दक्षिणादिकान्ययनानि प्रावृडादिका ऋतवः श्राव ४१४
णादयो मासाः बहुलादयः पक्षाः कृष्णपक्षाद्याः पक्षा इत्यर्थः दिवसादिका अहोरात्राः॥

रौद्रादिका मुहूर्ताः बवादिकानि करणानि अभिजिदादिकानि नक्षत्राणि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण हे आयुष्मन् इति श्रोतृसंबोधनं अथ युगेति
ष्यमाणं स्यमत्रभावना यः संवत्सरादिकमुत्सर्पिण्यवसर्पिणीरूपो कालः समस्तयुगपक्षमुद्देशितदेवन्नाम्नायानामादिकेन विवक्षितेऽ
न्यथा श्रावणबहुलप्रतिपदि बालवकरणेऽभिजिन्नक्षत्रे सर्वप्रथमसमये युगस्यादित्वमानयादिति अन्यथा चन्द्रादिसंवत्स
राणामादित्यामसमुदायेऽपि किं कस्यादिरस्त्विति तथा चोत्सर्पिण्या अवयवभूताः सुषमसुषमादयः कालविशेषाः अवसर्पिण्याश्च दु
ष्षमदुष्षमादयोऽवयवभूताः कालविशेषाः प्रवर्तन्ते प्रवर्तमानाः तेषां चादिर्युगं युगस्यादिसमयेन सह प्रवर्तन्ते अतः समयेन सह ते
तेऽस्य एवं श्रावणमासस्य कृष्णपक्षप्रतिपत्तिथिबालव करणाभिजिन्नक्षत्राणामपि प्रवृत्तिर्निर्दिष्टा युगस्यादिसमये
नसद्भावसमानवो युक्तं सूर्यप्रज्ञप्तिवृत्तौ इद सर्वेषामपि सुषमसुषमादिरूपाणां कालविशेषाणामादिर्युगं एव

त्ता रुद्दाइआ मुहुत्ता बवाइआ करणा णा अभिजिआइआ णक्खत्ता पण्णत्ता समणाउसो

उस्सप्पसुसमादेः अवाविसेसा जुगादिणा रसहृएवहंति जुगंतेण समं समप्पंति पादलिप्तसूरिवचनप्रामा
ण्यात् युगस्यादिः प्रवर्तते श्रावणमासि बहुल पक्षे प्रतिपदि तिथौ बालवकरणे अभिजिन्नक्षत्रे चंद्रेण सह योगमुपागते
ति तथा चोक्तं ज्योतिष्करण्डके सावणबहुलपडिवए बालवकरणे अभिइणक्खत्ते सव्वत्थ पढमसमए जुगस्स आई वियाणाहि त्ति
इदमत्र तत्त्वं सर्वेष्वपि भरतैरावतमहाविदेहेषु श्रावणमासे बहुलपक्षे कृष्णपक्षे इत्यर्थः प्रतिपदि तिथौ बालवकरणे अभिजिन्नक्ष
त्रे प्रथमसमये युगस्यादिं विजानीहि किमुक्तं भवति एतावद्युगस्यादौ सर्वमपि एतेषु अव्यभिचारि यतो यद्यपि सुषमसुषम
ादिकालविशेषाः महाविदेहेषु न सन्ति उत्सर्पिण्याद्यभावात् तथापि युगस्य चंद्रचंद्राभिवर्धितचंद्राभिवर्धितसंवत्सरात्म
कस्य सद्भावात् तस्मात् सर्वेषामपि कालविशेषाणामादौ चंद्रसंवत्सरादीनामभिजिन्नक्षत्रपर्यन्तानामादित्वं इत्याः युगस्यादौ

प्यादिस्तस्य संवत्सरस्यैव सद्भावात् एवं संवत्सरस्याप्यादिर्मासो मासस्याप्यादिः पक्षः पक्षस्याप्यादिर्दिवसः स च तत्रैव तयोरेवम्
दावि दक्षिणउत्तरात्रिनवादिस्ततोऽवसातव्या उक्तं च ज्योतिष्करंडके आदी जुगस्स संवच्छरो उ मासस्स अद्धमासो उ दिवसो भरहे
वए राई अविदेहवासेसु रत्ति एतदुक्तं भवति युगस्य चंद्रचंद्राभिवर्द्धितचंद्राभिवर्द्धितरूपसंवत्सरपंचकात्मकस्यादिः संवत्सरः स
च चांद्रमासास्यैव युगस्य प्रवृत्तत्वात् तस्य च चांद्रस्य संवत्सरस्यादिर्मासः स च श्रावणो यत आषाढपौर्णमासी चरमसमये प
ह्यात्ययुगस्य पर्यवसाने ततोऽनंतरयुगस्यादिर्मासः प्रवर्त्तमानः श्रावण एव भवति तस्यापि च मासस्यादिर्बहुलः पक्षः पक्षद्
यमीलनमासस्य भावात् सोऽपि च पक्षो बहुलो वेदि तथा पौर्णमास्यनंतरं बहुलपक्षस्यैव भावात् तस्यापि च बहुलस्यादि
मासस्यादिरहोरात्रयोर्दिवसो भरतादि देषु च रात्रिः तथाहि आषाढपौर्णमास्यनंतरमस्मिन्नवरतदेवे उ

गस्यादिः प्रवर्त्तेत ततो दिवस एव पक्षादिरप्य प्रथम एव भरतैरवतेषु दिवसस्तदैवैरवतेऽपि दिवसः तथा च सर्वविदेहे
ष्वपरविदेहेषु च रात्रिरिति तदवरमिदमाह इत्याता :सर्वार्द्धतृतीये युगस्य प्रथमसमयो विहितः उक्तं च ज्योतिष्करंडके
हतो इह सूर्यद्वितीयायां मासा आषाढादयो द्रष्टव्याः आषाढमासादारभ्य ऋतूनां प्रथमतः प्रवर्त्तनात् न त्वेवं यत्संवत्सरादिकाः
मुत्सर्पिण्यवसर्पिण्यायुगोः सहयुगपत्समुदेति तदेवं ज्ञातापेक्ष आदित्वेन विवक्षितमिति यदुक्तं नयेति वरितमिति शब्द
यं विशेषविज्ञाया तदतिरिक्तबल एव पर्यवसानात् पवासामान्यतउक्तम् तत एव किंचिदुपपत्तेष्वाह इत्यतोः सर्वार्द्धति
क्रांतेऽपि तेन सह प्रवर्त्तमानत्वा विरोधात् कृत्तनामध्येयाहत्या कृत्तनासदेव प्रवर्त्तनाच न तु किमादिकाउत्सर्पिण्यः किम
वसानिका अवसर्पिण्यः किमादिकानि युगानीति कथं न प्रश्नविषयाः सन्तानीति चेत् उच्यते उत्सर्पिण्यादीनामेकरूपिकत्वेन के
कस्यादिरिति वक्तुमशक्यत्वात् न हि स्वस्कंधमारुह्य स्थितुं जनोऽतिस्वायात् प्रश्नोत्थानस्याप्यनवकाशात् तदेवं तदिदमहोरात्रस्य

पौर्णमासीकैकत्वेन किमादिकाश्चाहोरात्रादयोऽपि प्रश्नाउपपत्तिः प्रसज्यते तेन चेत् पैवं अहोरात्रस्य प्रत्येकमाधिकत्वेऽपि दिवसरात्रि स्यामन्यो
न्यमिलनत्वात्स्यां विभागहृद्यवित्तिंस्युः समादिकालविशेषस्य युगस्य च प्रथमसमये दिवसो वा रात्रिर्वा संभवतीति प्रश्नावकाशस्य
कृरत्वात् च अथैकैकस्मिन् संवत्सरे कत्ययनानीति प्रश्नमानाति प्रश्नयति पंचसंवत्सरिण्यमित्यादि पंचसंवत्सरिके लदंतयुगे
कियन्ति अयनानि कियंत ऋतवः एवं मासाः पक्षाः अहोरात्रा कियंतो मुहूर्ताः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम पंचसांवत्सरिके युगे द
शायनानि प्रतिवर्षं दक्षिणोत्तरयोः प्रायः २००० सद्भावात् त्रिंशदृतवः प्रतिवर्षमत्रा ऋतूनां सद्भावात् षष्टिर्मासाः प्रतिवर्षं द्वाद
शानां मासानां सद्भावात् एकविंशन्नरेव पक्षाणां प्रतिवर्षं चतुर्विंशतिः पक्षाणां सद्भावात् ननु युगे पक्षाणां चतुर्विंशत्यधिकं शतं
णानामिति पक्षाश्चिद्वविंशत्यधिकं शतमिति पक्षपक्ष योः कथं प्रतिविशेष इति चेत् उच्यते पक्षाणामवमरात्रिमाऽमावास्याति छिन्नहृणा
निकालपर्वाणि यताश्चक्षुरूपक्षनामाना ऽर्द्धमासात्मका इति महान्विशेषः संख्याविषमं तु अभिवर्द्धितेऽपि वर्षमा

पंचसंवच्छरिएणं भंते जुगे केवइआ अय णा केवइआ उऊ एवं मासा पक्खा अहोरत्ता केवइआ मुहु
त्ता पण्णत्ता गो पंचसंवच्छरिए णं जुगे दस अयणा तीसं उऊ सट्ठी मासा एगे वीसुत्तरे पक्खसए अट्ठार

सासाढे मासउपयाइत्यादौ सूर्यचारस्यतदवस्थाना न्मासप्रतिबद्धनियतकृत्येषुलौकिकादिषु तत्तेषु चाउपयोगित्वात् प्रायशः
दानां मासना मांशादशानामेव सद्भावाच्च संतावपि मासो मासगणनायां न विवक्षितौ न तद्गुणेन पक्षाश्च पातियत्तु प्रवचने पर्व पर्यायो सिद्धे
हरतिनमदेकदेशसमुदायोपचारादेवन च मासपक्षादानां संख्यानियमः कथा सवत्सरापेक्षया न विघ्नानि शब्दनायं तेनाऽपि कर्मांश
नांपक्षाणां पक्षसमानसंख्याकत्वादिति सगरसेत्यादि अष्टादशत्रिंशदधिकानि शतानि १८३० अहोरात्राः तथाहि युगेत्रयश्चांद्रसंवत्स
राः द्वौ चाभिवर्द्धितसंवत्सरौ तत्र चांद्रसंवत्सरे चैकस्मिन्नहोरात्राणां शतानि त्रीणि चतुःपंचाशदधिकानि द्वादशाद्वाषष्टिभागा अहोरा
त्रस्य ३५४ $\frac{१२}{६२}$ ततत्रिभिर्गुणने जातान्यहोरात्राणां दशशतानि त्रिषष्टयधिकानि षट्त्रिंशच्च द्वाषष्टिभागा अहोरात्रस्य १०६३ $\frac{३६}{}$

MEMORIAL

जंबू०

तिवर्द्धितसंवत्सरस्य एकैकस्मिन् अहोरात्राणां त्रीणि शतानि त्र्यशीत्यधिकानि चतुश्चत्वारिंशच्च द्वाषष्टिभागा ३८३ ४४/६२ अहोरात्रस्य ३८३ ४४/६२ एतदहोरात्रपरिमाणं नामानि सप्त शतानि षडुत्तराधिकानि अष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानि द्वाषष्टिभागाः अहोरात्रस्य ६२ ८८ प्राक्तनाभ्यधिक ६२ त्रिंशद्भागषष्टिभागा अष्टादश अहोरात्रा ते च युगमध्ये सर्वसंकलनया जातं युगे अहोरात्राणां १८३० एतावन्तो युगे अहोरात्राः तथा चतुर्णामपि चतुर्णां मासानां सद्भावे नवशतानि पञ्चशतोत्तराणि एकैकस्मिन्नहोरात्रे त्रिंशन्मुहूर्तानां सद्भावात् च अथ चन्द्रसूर्यावलिकादिकालक्रमेण नियतचारित्वेन दोषाभावो मासद्वयोः तिथ्यादि निर्देशतः इति ॥ तथा चिन्त्यं नक्षत्रैः सह संबन्धेन अवमरात्रादिफलं देवोत्पत्तिफलं देवः ॥

सतीसा अहोरत्तसया चउप्पन्नं च मुहुत्तस्स । दसमा नवसयाए सत्ता य जोगा २ दव ए रत्ताइ गइ गोत्त धम्मे ।
बारस एवं वरिसे जोगो इ कालगमि । मावमं साए एम्मि ए अणोणा १८३० ॥

बोलवंति ततः सविस्तरं नक्षत्रमहद् एंति शासनं । एषु विषयादवस्थमानानामर्थानां समाहोगाद्यादा जोगा २ दव ए साहि योगात्युपमा युगमादि कालविशेषाणां मासमा । ये किं नक्षत्रं चन्द्रयोगेष्यादि निर्व नक्षत्राणां संबंधस्तथा कानि नक्षत्राणि चन्द्रस्य दिक्षणो ३ र प्रमर्दयोगानामादि विचार इति वक्तं प्रथमं द्वारं तथाः प्राविंशतेर्नक्षत्राणां मध्ये कस्य नक्षत्रस्य को देवता इति द्वितीयं २ किं नक्षत्रं कति तारात्मकमिति तृतीयं ३ कस्य नक्षत्रस्य किं गोत्रमिति चतुर्थं ४ नक्षत्राणां संस्थानानि कीदृशानीति पञ्चमं ५ चन्द्रेण सूर्येण वा किं नक्षत्रं कति मुहूर्तान् योगाभिव इ६ किं पतिं नक्षत्राणि कुलानि उपकुलानि कुलोपकुलानि वेति सप्तमं ७ कति पौर्णमास्य अमावास्या वा इत्यष्टमं ८ सन्निपात इति नवमं ९ चन्द्रयोगमधिकृत्य पौर्णमास्यमावास्यानां संबंधः सच श्रावणादिमासषट्कस्य पौर्णमासीनां माघादिमासषट्कस्य चामावास्यानां तथा माघादिमासषट्कस्य पौर्णमासीनां श्रावणादिमासषट्कस्य चामावास्यानां च परस्परं नक्षत्रयोः संबंधः इति नवमं नक्षत्राणि स्वयमस्तगमनेन अहोरात्रपरिसमाप्त्या कं मासं नयन्तीति नेतृणीति द्वारं १० चकारः समुच्चये

अथ तावन्मासप्रथमं ॥ एवं चावादिनिष्ठा इति द्वारगाथासमासार्थः पञ्च संग्रहिणीगाथायां वाचावान् स्वाभाविनदृशगन्ति ॥ ३ वसान्तरा तस्याः एवं कृतार्थस्य तावन्मासाणां संपाद तथा भेदसंग्रहिणीगाथायां तावन्मासाणा वानय द्वारगाथा ऽ भिधास्यते इति शंकनीयं बहूवक्तव्यत्वेन शिष्याणां सुबोधाय यदर्थमादौ द्वारगाथायामुक्तानि च अथ यथोद्देशं निर्देश इति न्यायात् प्रथमं योगजिज्ञासन् योगसंनिनक्षत्रसंख्या इति करणमिति प्रथमविवानुगामि अत्र योगसंनाहेव अभिजिद् आदिनक्षत्रक्रमेण युगमादिशब्दादिमयोजितनक्षत्राणामवं चन्द्रस्य संबंधः प्रविनाःश्रवण नक्षत्रमालायामुक्तं लग्नादिप्रधानत्वेऽपि नक्षत्रमर्द्धमादि ॥ इतमिति विभक्तमस्य ग्रन्थानिति अत्रोत्पत्तिः यथायनतार्थका युगमा

च कइणं तत्तणक्खत्ता पंगे अहावीसा ॥ णक्खत्ता पण्णत्ता तं अभिई १ सवणो २ धणिट्ठा ३ सयभिसया ४
पुव्वभद्दवया ५ उत्तरभद्दवया ६ रेवई ७ अस्सिणी ८ भरणी ९ कत्तिया १० रोहिणी ११ मिगसिर
१२ अद्दा १३ पुणव्वसू १४ पुस्सो १५ अस्सेसा १६ महा १७ पुव्वफग्गुणी १८ उत्तरफग्गुणी १९ हत्थो २० चित्ता
२१ साती २२ विसाहा २३ अणुराहा २४ जेट्ठा २५ मूले २६ पुव्वासाढा २७ उत्तरासाढा २८ च

युगमादिकालविशेषाणां मासादिपरिज्ञानप्रसंगात् तथा पिताप्रयुगस्य कालविशेषस्यादिकरणः चन्द्रनक्षत्रयोर्योगमधिकृत्य एव विप्रतिपत्तयः सन्ति तथाहि केचिदन्यतीर्थिकाः कृत्तिकादीनि भरणीपर्यवसानानि नक्षत्राणि कथयन्ति तत्र तेषामयमाशयः कालविशेषस्य युगस्य प्रथमसमये कृत्तिकानक्षत्रमुदेति समासिद्ध युगस्य तदारम्भनक्षत्रस्यांत्यसमयेन एवमपरे केचिन्मघादीन्यश्लेषापर्यवसानानि केचिद्धनिष्ठादीनि श्रवणपर्यवसानानि केचिदश्विन्यादीनि रेवतीपर्यवसानानि केचिद्भरण्यादीनि अश्विनीपर्यवसानानीति वदन्तीत्यर्थः तेषां च प्रावादुकानां मतनिराकरणाय गौतमेन पृष्टे सति भगवान् अभिजिदादीनि नक्षत्राणि

४१६

ऊंत्राधा

निरुक्तानीति सार्थः ॥ अथ नक्षत्राणां दिक्स्थितानि गणनया रम्यते क्रमः चंद्रेणासह योगं मासाद्वयपश्यति पातसितामितादि यातपालदंत
अष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां मध्ये कतराणि कियंति किंनामानि च नक्षत्राणि यानि गणितानि लेखास्सदा चंद्रस्य दक्षिणेन दक्षिणस्यां दि
शि व्यवस्थितानि योगं भुंजंति ऊर्ध्वंति दक्षिणदिग्व्यवस्थितान्यक्षराद्युत्तिनैव चंद्रेणासह योगमेतल्लवंतीत्यर्थः १ तथा कतराणि नक्ष
त्राणि यानि सदा चंद्रस्योत्तरेणोत्तरस्यां दिशि व्यवस्थितानि योगं भुंजंति २ तथा कतराणि नक्षत्राणि यानि सदा दक्षिणस्यामपि दि
शि स्थितानि उत्तरस्यामपि दिशि स्थितानि प्रमर्दमपि प्रमर्दरूपमपि च योगं भुंजंति ३ तथा कतराणि नक्षत्राणि यानि नक्षत्राणि

पात मिणंतात अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं कय रे णक्खत्ता जेणं सदा चंदस्स दाहिणेणं जोयं जोएंति कयरे ण
क्खत्ता जेणं सदा चंदस्स उत्तरेणं जोगं जो एंति कयरे णक्खत्ता जेणं णक्खत्ता चंदस्स दाहिणेण वि उ
त्तरेण वि पमद्दं पि जोगं जोएंति कयरे णक्खत्ता जेणं णक्खत्ता चंदस्स दाहिणेण वि पम
द्दं पि जोगं जोएंति कयरे णक्खत्ते जे णं णक्खत्ते सदा चंदस्स पमद्दं जोगं जोएति ता एएसि णं
अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं तत्थ णं जे ते णक्ख त्ता सदा चंदस्स दाहिणेणं जोगं जोएंति ते णं छ तं संठाणा
अद्द पुस्सो असिलेस हत्थो मूलो य बाहिरओ बाहिरमंडलस्स ॥ दक्षिणस्यामपि दिशि व्यवस्थिता

नि प्रमर्दमपि च योगं युंजंति ४ तथा कतरन्नक्षत्रं यन्नक्षत्रं सदा चंद्रस्य प्रमर्दरूपमेव कालांतरेऽध्याहार्यमिदं प्रमर्दरूपमेव
योगं युनक्तीति प्रमर्दयोगस्वरूपं च वृत्तौ यथा अतिदिष्टं व्याख्यास्यमानं इति योगविषये पृष्टे भगवानाह ॥ ता एए
सि णं गौतम एतेषामष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां तत्र यानि नक्षत्राणि सदा चंद्रस्य दक्षिणस्यां दिशि व्यवस्थितानि योगं यु ४१३
ंजंति तानि नित्यमेव चारं चरंति षट् तद्यथा संठाणेत्यादिगाथायामसौ संस्थानं मृगशिरः उत्तरार्धेन देवमाद बाहि
रेत्यादि

षडभ्यंतराणि नक्षत्राणि बाह्यमंडलस्य पंचदशस्य चंद्रमंडलस्य बहिर्व्यवस्थितानि चारं चरंति तथा चोक्तं करणविभावनायां
पंचदशस्य चंद्रमंडलस्य बाहिरओ मिगसिर अद्दा पुस्सो असिलेस हत्थो मूलो इति ततः सदैव दक्षिणदिग्व्यवस्थितान्येवैतानि
चारेणसह योगं युंजंति उपपद्यते नान्यथेति तत्र यत्प्रथमं निर्दिष्टं तत्र ब तत्थ णं जे ते इत्यादि तत्रैतेषामष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये
यानि तानि नक्षत्राणि सदा चंद्रस्योत्तरेणोत्तरस्यां दिशि व्यवस्थितानि योगं युंजंति तानि द्वादश तद्यथा अभिई
सवणो इत्यादि नामानि प्रतीतानि एतानि द्वादश नक्षत्राणि सर्वाभ्यंतरे चंद्रमंडले चारं चरंति तथा चोक्तं करणविभाव
नायां सेपढमसब्भंतरचंदमंडले णक्खत्ताइं मिनं अभिई सवणो इत्यादि यदा चातः सदा चंद्रस्य योगमुदा

बंधे तेणक्खत्ता तत्थ णं जे ते णक्खत्ता सदा चं दस्स उत्तरेणं जोगं जोएंति ते णं बारस तं अभिई सवणो धणिट्ठा
सयभिसया पुव्वभद्दवया उत्तरभद्दवया रेवती अस्सिणी भरणी पुव्वफग्गुणी १० उत्तर
फग्गुणी ११ साई १२ ॥

दा खलु तावच्चंद्रः शेषेषु सर्वेष्वपि मंडलेषु वर्तते ततः सदैवैतानि उत्तरदिग्व्यवस्थिता
न्येव चंद्रमसा सह योगमुपयांतीति तत्र सर्वास्व तरमंडलादारभ्य शेषेषु मंडलेषु वर्तमानेन चंद्रमसा सह सर्वा
भ्यंतरमंडलवर्तीन्येव नक्षत्राणि योगमुपयांति तत्र योगः किंस्वरूपम् इति चेत् उच्यते नक्षत्रसीमाविष्कंभेण बाह्यमंडलनक्ष
त्राणां संबंधो योगः तत्र नक्षत्रसीमा नाम यावत्यामविष्कंभ्यमानायां विचार्यमाणा आयामतः सर्वेषामपि नक्षत्राणां दक्षिणोत्तरतो
दशानराणि पंचयोजनशतानि प्रमाणेन समानैव वर्तिका चंद्रस्तु नक्षत्रसीमांतर्वर्ती चारं चरन्नकालं कियत्कालनेकप्रकारा तथा हि अ
ष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये षट् नक्षत्राणि पंचदशभागोपकल्पितानि त्रिंशन्मुहूर्तानि षट् नक्षत्राणि पंचदशभागोपकल्पितानि त्रिंश
त्सु ... नवविंशतिरोहिणी च उत्तरफाल्गुनी ... पादोपेतत्रयस्त्रिंशन्मुहूर्तानि षट् नक्षत्राणि पंचचत्वारिंशन्मुहूर्तिका ॥

ति अश्विनी १ रेवती २ कृत्तिका ३ मृगशिरः ४ रोहिणी ५ मघा ६ पूर्वफाल्गुनी ७ हस्त ८ विशाखा ९ ज्येष्ठा १० मूल ११ पूर्वाषाढ १२ श्रवण १३ धनि-
ष्ठा १४ पूर्वभाद्रपद १५ एतानि पञ्चदश नक्षत्राणि त्रिंशल्लोमहूर्त्तिकानि एकं वाभिजिन्नक्षत्रसातिरिक्तनवमोक्तः
त्रिकं एवं लागन्तव्याणि निदानेत्वेवं यन्नक्षत्रसमाश्रितश्चन्द्रः पञ्चदशानां मुहूर्त्तगन्तव्यं हेतानि समाश्रयनक्षत्रसामान्यमा-
श्रयति तन्नक्षत्रं चन्द्रयोगिसत् पञ्चदशमोहूर्त्तिकं लक्षणात नवता: पंचदशमुहूर्त्ते मंडलपरिभ्रमणा निजमंडलक्षेत्रस-
मापयति एवंयन्नक्षत्रसामान्तर्वर्त्ती चन्द्रस्त्रिंशन्मुहूर्त्तगन्तव्यक्षेत्रमतिक्रम्यापरनक्षत्रसामान्यमाश्रयति तन्नक्षत्रं त्रिंशन्मोहू-
र्त्तिकं एवंपञ्चत्रिंशन्मोहूर्त्तिकमपि परिभावनीयं | यन्नक्षत्रसातिरिक्तनवमोहूर्त्तिकमभिजिन्नक्षत्र तत्रताव-
क्षेत्रमतिक्रम्यचन्द्रोऽपरनक्षत्रसामान्यमाश्र॥ | यति तेनाभिजिन्नक्षत्रस्य सामाविष्कंभ: सर्वलघुः तस्य चन्द्रयो-

तत्र यत्ताराणां चन्द्रयोगः सदा | चन्द्रमा दक्षिणेनापि उत्तरेणापि॥

गयोग्यमर्द्धपरसीमापरिछिन्नं क्षेत्रपरिमाणं | अष्टानवतिशताधिकैकलक्ष १०९८०० भागानां षट्शतानि त्रिं-
शदधिकानि कथमेतद्वसीयात इतिचेदुच्य- | ते इहाभिजित: सप्तषष्टिखंभागीकृतस्याहोरात्रगम्यस्य क्षेत्रस्य स-
प्तैकविंशतिभागाश्चन्द्रयोगयोग्या: एवंविधेनैकेनभागेन चन्द्रो निजमंडलपरिधेस्त्रिंशतोऽष्टानवतिशताधिकैक-
लक्षतमान् भागान् अतिक्रामति अतएकैकस्मिन् भागे त्रिंशद्भागपरिकल्पनादेकविंशतिस्त्रिंशता गुण्यन्ते जातानि षट्शता-
नि त्रिंशदधिकानि एषच्चाभिजिन्नक्षत्रस्य सामाविष्कंभः शेषनक्षत्रसामाप्येवमवगन्तव्याः एवंशेषनक्षत्राणामपि सामाविष्कं-
भोऽवसातव्यः विस्तरार्थिनाज्योतिष्करंडकमूलटीका: विलोकनीयेति द्वितीयप्रश्ननिर्वचने च तत्राणां जेते इत्यादि तत्रतेषाम-
ष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये यानि तानि नक्षत्राणि यानि चन्द्रस्य दक्षिणस्यामपि दिशि स्थितानि योगं युंजति उत्तरस्यामपि दिशि

व्यवस्थितानि योगं युंजंति प्रमर्दमपि योगं युंजंति तत्र प्रमर्दयोगस्तावदेवं यन्नक्षत्रं चन्द्रस्य न दक्षिणतो नाप्युत्तरतः किंतु का-
दाचित्कं मध्यभागेनापि मंडलमेवचारिणः स्थानेन चन्द्रेण सह योगिस्यात्तस्य नक्षत्रस्य चन्द्रयोगः स प्रमर्दलमाये
गादसलक्षणः तमपि युंजंति तानि समनन्तरया कृत्तिका इत्यादिवाक्य एतेषां संबंधिस्थ्वं एतानि नक्षत्राणि चन्द्रस्य मध्यमंडलवर्त्ती-
नि तानि तस्यो नक्षत्रस्योपदा चन्द्रो दक्षिणमंडलचारी तदा चन्द्रेण सहोत्तरयोगानि यदा तस्योत्तरमंडलचारी तदा दक्षिणयो-
गानि यदाक्वापि नक्षत्रमंडलमध्यचारी तदातान्यपि ... प्रमर्दयोगयोगानि केचित्तु नक्षत्र-
मपि दक्षिणोत्तरप्रमर्दयोगिमन्यते तथाचा- | ख्लोकद्वयं तत्रोक्तं दक्षिणविनामदजिवा...

प्रमर्दमपि जोगं जोएंति ताणं सत्त तं कत्तिआ | ररोहिणी पुणव्वसु मघा चित्ता विसाहा अणुराहा
ए व वि तत्थ णं जे ते णक्खत्ता जे णं णक्ख- | त्ता दाहिणओ वि पमद्दंपि जोगं जोएंति ताओ णं दुवे
| आसाढाओ॥

सदा चंदस्स उत्तरयोगाति एतदीकायां एतानि | नक्षत्राणि उभययोगानि चंद्रस्यो-
त्तरेण दक्षिणेन तद्युंजंति कदाचित्सेदुपयाः॥ | तानि तत्रबहुसामान्ये षष्ठानक्षत्रनक्षत्रेणसह विरोधानि प्रमाणानि
निर्द्दिष्टानीति निर्वचनं च तत्राणां जेते इत्यादि तत्र तेषामष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये येतनक्षत्रे येणंशाय्वत् चंद्रस्य दक्षिणेना-
पि दक्षिणस्यामपि दिशि व्यवस्थितेयोगं युंक्त: प्रमर्दं च प्रमर्दरूपं च योगं युंक्त: ते णं शाश्वदुवेतिते आषाढपूर्वाषाढोत्तराषा-
ढरूपे तद्धि चतुःस्तारं पूर्वाषाढनक्षत्रं चतुःस्तारमित्युत्तरस्यते तत्र द्वेतारे सर्व्वाभ्यन्तरस्य पंचदशस्य मंडलस्यान्तराले
द्वेबहिः तथा चोक्तं करणविभावनायां पुब्बुत्तराणं आसाढाणं दोदो अभिंतरओ दोदो बाहिरओ सब्बबाहिरस्स ति तत्रापि तत-
श्च अभ्यन्तरतः मध्ये ... ... प्रमर्दयोगं युंक्तइत्युच्यते ... ... चंद्रस्यप्रवदा॥

ज्यं.वृ.

ज्जोऽपि मंडले चारं चरतः सदा दक्षिणव्यवस्थिते ततश्चन्द्रापेक्षया दक्षिणेन योगं युंजते इत्यर्थः संप्रत्येतयोरेव प्रमर्दयोगसंभवना र्थं सूत्रकार एव किंचिदाह सव्वबाहिरए इत्यादि सर्वाषाढोत्तराषाढे सर्वबाह्ये मंडले व्यवस्थिते एव चंद्रेण सह योगं सत्ताभ्यां युञ्जतोऽयोस्तावत्तत्र यदा सर्वाषाढोत्तराषाढास्यां सह चंद्रो योगमुपैति तदा नियमतोऽसंतरतारकाणां मध्येन ग च्छतीति तदपेक्षया प्रमर्दयोगं युंजते इत्यर्थः इति वृत्तिशब्दार्थः प्रश्नसूत्रं निर्वचनं च तत्थ णमित्यादि तत्र सर्वनक्षत्राणां मध्ये यन्नक्षत्रं यन्नक्षत्रं सदा चंद्रस्य प्रमर्दयोगयुक् सा णं सा एका ज्येष्ठा नक्षत्राणां चंद्रमंडलैः सह योगमायाति मंडलगत्या

सव्वबाहिरमंडले जोगं जोइंसु वा ४ तत्थ णं जे ते णक्खत्ते जे णं णक्खत्ते सया चंदस्स पमद्दं जोगं जोएंति
सा णं एगा जेट्ठा ॥ ५ ॥ एतेसि णं भंते अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं अभिईणक्खत्ते किंदेवयाए पण्णत्ते
गोयमा बम्हदेवयाए पण्णत्ते सवणे णक्खत्ते विण्हुदेवयाए पण्णत्ते धणिट्ठा वसुदेवयाए पण्ण
त्ते एतेणं कमेणं णेअव्वा अणुपरिवाडी २५ इमाउ देवयाउ बम्हा१ विण्हु२ वसू३ वरुण४ ।

परिपूर्णमण्डलपाठश्च मार्यविलोक्यताः तत्रऽपगत योगइति प्रथमं द्वारं व्याख्यातं ॥ अथ किंदेवतं किंदेवताकमिति द्वितीयद्वारविषयं प्रश्नमाह एतेसि णमित्यादि एतेषामष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां मध्ये अभिजिन्नक्षत्रं किंदेवताकं किंना मा देवता यस्य तत्तथा प्रज्ञप्तं एवं प्रश्ने कृते भगवानाह गौतम ब्रह्मदेवताकं ब्रह्मा देवता स्वामी यस्य तत्तथा एवं शेषन क्षत्रदेवताः भगवानेव निर्दिशति सवणे इत्यादि श्रवणनक्षत्रं विष्णुदेवताकं प्रज्ञप्तं धनिष्ठानक्षत्रं वसुदेवताकं प्रज्ञप्तं अ तिदेशमाह एतेणं कमेणमित्यादि एतेनोक्तेन नक्षत्रक्रमेण ज्ञातव्या अनुपरिपाट्या अभिजिदादीनामिति इमाउ ति इमा वक्ष्यमाणा देवताः तथाहि ब्रह्मा१ विष्णु२ इत्यादि अभिजितो ब्रह्मा१ श्रवणस्य विष्णुः२ धनिष्ठाया वसुः३ शतभिषजो वरु णः४ दा१८

पूर्वभद्रपदस्याऽजः५ उत्तरभद्रपदस्याहिर्बुध्नः६ ज्योतिःशास्त्रे तु अस्याहिर्बुध्ननामेति रेवत्याः पूषा७ अश्विन्या अश्वः८ अस्य गं धर्वनामेति ज्योतिष्करंडे भरण्या यमः९ कृत्तिकाया अग्निः१० रोहिण्याः प्रजापतिः११ मृगशिरसः सोमः१२ आर्द्राया रुद्रः१३ पु नर्वस्वोरदितिः१४ पुष्यस्य बृहस्पतिः१५ अश्लेषायाः सर्पः१६ मघायाः पितरः१७ पूर्वफाल्गुन्या भगः१८ उत्तरफाल्गुन्याः अर्यमा१९ हस्तस्य सविता२० चित्रायास्त्वष्टा२१ स्वातेर्वायुः२२ विशाखाया इन्द्राग्नी२३ अनुराधाया मित्रः२४ ज्येष्ठाया इंद्रः॥

अय पअभिवुड्ढी पूसा आस जम अग्गी १० पयावई ११ सोमे १२ रुद्दे १३ अदिती १४ बहस्सई १५ सप्प १६ प
पिउ १७ भग १८ अज्जम १९ सविता २० तट्ठा २१ वाऊ २२ इंदग्गी २३ मित्ते २४ इंदे २५ निरती २६ आउ २७ वी
सा २८ य एवं णक्खत्ताणं एता परिवाडी॥ णेअव्वा जाव उत्तरासाढा किंदेवयाए पण्णत्ते गोयमा विस्सदे
वयाए पण्णत्ते ॥ एतेसि णं भंते अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं अभिईणक्खत्ते कइतारे पण्णत्ते गोयमा तिता
रे पण्णत्ते एवं णेअव्वा जस्स जइआउ ताराउ इमं च तं तारग्गं तिगतिगपंचगसयदुगदुग बत्तीस
गं तिगं तह तिगं च छ पंचग तिग एक्कग पंचग तिग छक्कग चेव १ सत्तग दुग दुग पंचग एक्केक्कग पंच चउ॥

२५ मूलस्य निर्ऋतिः २६ पूर्वाषाढायाः आपः२७ उत्तराषाढायाः विश्वे२८ एवं णक्खत्ताणं ति एवमुक्तप्रकारेण नक्षत्राणामभि जिदादीनां एता यथा परिपाट्या ब्रह्मा१ विष्णु२ रित्यादिरूपा परिपाटी ज्ञातव्याः देवता इति गम्यं किंयत्तरमित्याह जाव त्ति यावदुत्तरा षाढानक्षत्रं किंदेवताकं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम विश्वदेवताकं प्रज्ञप्तं ॥ अथ प्रतिनक्षत्रं तारासंख्यां पृच्छति एतेसि णमित्या दि प्रश्नः प्राग्वत् भगवानाह गौतम अभिजिन्नक्षत्रं त्रितारं प्रज्ञप्तं एवमिति अनेन प्रकारेण ज्ञातव्यं यस्य नक्षत्रस्य यावत्यस्तारा ः इमं च त्ति इदं वक्ष्यमाणं तत्तारायं तारापरिमाणं चेदिदं अथ वक्ष्यमाणं गाथाद्वयेनाह तिगतिगत्ति सत्तगत्ति गाथाद्वयं तु

ऊंशाया।

गमं योजनावैवं अभिजित्त्रितारं श्रवणनक्षत्रं त्रितारं धनिष्ठा त्रितारमित्यादि यावदुत्तराषाढानक्षत्रं चतुस्तारमिति २७ इतितारात्र
मितिद्वितीयं वारं ७ अथ नक्षत्रस्य किंगोत्रमिति वक्तुं वारं २ अश्विनि एतेषि गोमित्यादि एतेषामष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये अभि
जिन्नक्षत्रं किंगोत्रं प्रश्नः भगवानाह गोतम मोग्गलायणसगोत्रं ५ श्रवण पयणसगोत्रं इति गाथाचतुष्टयं तत्र अभि
जितो मोग्गलायनगोत्रं १ श्रवणस्य सांख्यायनं २ धनिष्ठाया अग्रतापनं ३ शतभिषजः कण्णिलायणगोत्रं ४ प्रोष्ठपदाः ५ पूर्वं रउ
पदस्य जातुकर्ण्यं ५ उत्तरस्य उपदस्य धनंजयं ६ रेवत्याः पुष्यायनं ७ अश्विन्या आ

उतिगोवेवइक्का रस्म गच्चंक्के वच्छगोवेवतार गोर ७ एतेसिणं भंते अभीयीमाइणं नक्खत्ताणं अभिईणक्खत्ते
किंगोत्ते पन्नत्ते गोमोग्गलायणसगोत्ते। गाहा मोग्गलायण १ संखायण २ अग्गभाव ३ क
ण्णिल्ले ४ तत्तो अ जाउकण्णे ५ धणंजए ६ चेव बोधव्वे ७ पुस्सायण ८ अस्सायण ९ भग्ग
वेसे अ १० अग्गिवेसे अ ११ गोअम १२ भारद्दा १३ लोहिच्चे १४ वासिट्ठे १५ उमसायण १६ मंड
व्वायण १७ पिंगायण १८ गोवल्ले १९ क्क १ सव २ कोसिअ २० दब्भायण २१ चामच्छायण २२ सुंगायण २३
३ गोल्लव्वायण २४ तिगिच्छायण २५ कच्चायण २६ हवइ मूलेत्त्तो अ वग्घावच्च २७ वग्घावच्चे अ॥

भायनं ८ भरण्या भार्गववेश्यं ९ कृत्तिकाया अग्निवेश्यं १० रोहिण्या गोतमं ११ मृगशिरसो भारद्वाजं १२ आर्द्रायाः लौहित्यायनं १
३ पुनर्वसोर्वासिष्ठं १४ पुष्यस्यावमज्जायनं १५ अश्लेषाया मांडव्यायनं १६ मघायाः पिंगायनं १७ पूर्वफाल्गुन्याः गोवल्ल्यं १८ उत्तरफ
ल्गुन्याः काश्यपं १९ हस्तस्य कौशिकं २० चित्राया दर्भ २१ स्वातेश्चामरच्छायं २२ विशाखायाः शुंगं २३ अनुराधायाः गोलव्यायनं २४। ४२०
ज्येष्ठायाश्चिकित्सायनं २५ कात्यायनं भवति मूलनक्षत्रे २६ पूर्वाषाढायाः वाभ्रव्यायनं २७ उत्तराषाढाया व्याघ्रापत्यं

२८ गोत्राइति मातृकानामनि गोत्राणि गाथाचतुष्टयार्थः यद्यपि लोके प्रकाशकायण उक्तानि धनक्षत्रपतयो तानीगोत्रं यथा
गार्ग्यस्यापत्यं संतानो गार्गि इत्यतो गोत्रं नक्षत्राणां न संभवति तथाप्योपचारिकत्वात् ततइदं गोत्र संभवो द्रष्टव्यः यस्मिन्
काले चन्द्रः शुक्ल कृष्णे वा आदेयस्य गोत्रस्य संबंधिनां सार्धं पापमपि अनुष्ठानाना शुभं वा अशुभं वा क्रमेण समानमेव फलं भवति त
द्गोत्रं तस्य नक्षत्रस्यापि व्यवहर्त्तव्यमिति नक्षत्राणां गोत्रमिति वक्तुर्थं वारं ७ अथ नक्षत्राणां किं संस्थानमिति पृच्छा भंगवारं चि
ग्नयति एतेसिणमित्यादि एतेषामष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये अभिजिन्नक्षत्रं किंसंस्थितं प्रज्ञप्तं संस्थितेसंस्थानं यस्य त
त्संस्थितं प्रश्नः भगवानाह गोतम गोसीसावलि गोः शीर्षं तस्यावलिः पुद्गलानां दीर्घरूपा श्रेणिस्तत्संस्थितं सं

२८ उत्तराइंध एएसिणं भंते अभीयीमाइणं णक्खत्ताणं अभिईणक्खत्ते किंसंठिए पण्णत्ते गोयमा गोसीसावलि
संठिए पन्नत्ते गाहा गोसीसावलि १ काहार २ सउणि ३ पुप्फोवयार ४ वावी अ ५ इनावा ७ आस
क्खंध ८ भग ९ छुरघर १० अ सगडुद्धि ११ मिगसीसावलि १२ रुहिरबिंदु १३ तुल १४ वद्ध मा
णग १५ पडागा १६ पागारे १७
नयमत्र चा एवं सर्वनक्षत्राणां संस्थानं संख्यादिक गाथा व्याख्या गोसीसावली
त्यादि गाथात्रयं तत्र अभिजितो गोशीर्षावलि संस्थानं १ श्रवणं कासार संस्थानं २ धनिष्ठाया शकुनि पंजर संस्थानं ३ शत
भिषजः पुष्पोपचार संस्थितं ४ वापी द्विविधा पूर्वा उत्तरा च ... वापी संस्थाने उभयोरप्यर्धवापी संस्थानात् द्वयोर्मिलने वापी संस्थानमिति ५ ६
रेवती नौ संस्थानं ७ अश्विनी अश्वस्कंध संस्थानं ८ भरणी भग संस्थानं ९ कृत्तिका क्षुरधार संस्थानं १० रोहिणी शकटोद्धि संस्था
नं ११ मृगशिरो मृगशीर्षावलि संस्थानं १२ आर्द्रा रुधिरबिंदु संस्थानं १३ पुनर्वसु तुला संस्थानं १४ पुष्यः सुप्रतिष्ठित वर्धमानका
संस्थानं १५ अश्लेषा पताका संस्थानं १६ मघा प्राकार संस्थानं १७ फाल्गुन्यौ द्वयं पल्यंक संस्थाने प्रत्येकमर्धपल्यंकाकारा।

डाक्टर भाऊदाजी स्मारकम्
MEMORIAL

जं०प्र०

वत् १८ १९ हस्तो हस्तसंस्थाने २० चित्रा मुखमंडनपुष्पसंस्थाने २१ स्वातिः कीलकसंस्थाने २२ विशाखा दामनीसंस्थाने २३ दा-
मनी नाम पशुबंधनं २३ अनुराधा एकावलिसंस्थाने २४ ज्येष्ठा गजदंतसंस्थाने २५ मूलं वृश्चिकलांगूलसंस्थाने २६ पूर्वाषाढा ग-
जविक्रमसंस्थाने २७ उत्तराषाढा सिंहनिषादनस्त्रं सिंहनिषादनसंस्थाने २८ इति पंचमं संस्थानद्वारं ५ ॥ अथ किंनक्षत्रं
चंद्रेण सार्द्धं कति मुहूर्त्तान्योगं युनक्तीति षष्ठं द्वारं विवक्षुरिदमाह एएसि णमित्यादि एतेषां भदंत अष्टाविंशतिनक्षत्रा-
णां मध्येऽभिजिन्नक्षत्रं कति मुहूर्त्तान् चंद्रेण सह योगं युनक्ति भगवानाह गौतम णवेत्यादि नव मुहूर्त्तान् एकस्य च मु-

पलंके १८ १९ हत्थे २० मुहफुल्लए २१ ॥ खीलग २२ दामणि २३ एगावली २४ य गयदंत २५ विच्छुयलं-
गूलया २६ गयविक्कमे २७ तत्तो सीहणि- साई २८ अ संठाणा ॥ ५ ॥ एएसि णं भंते अट्ठावीसाए ण-
क्खत्ताणं अभिईणक्खत्ते कइ मुहुत्ते चं- देण सद्धिं जोगं जोएति गो० णव मुहुत्ते सत्तावीसं च स-
त्तट्ठिभाए मुहुत्तस्स चंदेण सद्धिं जोएइ ॥ एवं इमाहिं गाहाहिं अणुगंतव्वं अभिइस्स चंदजोगो सत्त-
ट्ठिखंडिओ अहोरत्तो ते हुंति नव मुहुत्ता ॥

हूर्त्तस्य सप्तविंशतिं सप्तषष्टिभागान् यावच्चंद्रेण सार्द्धं
योगं युनक्ति ॥ अथ सर्वनक्षत्राणां चंद्रयोगमुहूर्त्तसंग्रहप्रतिपादनार्थमाह एवमिति एवमुक्तप्रकारेण इमाभिर्वक्ष्यमाणाभि-
र्गाथाभिरनुगंतव्यं ज्ञातव्यं सर्वनक्षत्राणां मुहूर्त्तप्रमाणमिति गम्यं तत्र गाथात्रयमाह अभिइस्सेति गाथा अभिजिन्नक्षत्रस्य चंद्रेण स-
ह योगः सप्तषष्टिभागीकृतस्याहोरात्रस्य सत्का ये एकविंशतिभागास्तावंतं कालं भवति ते चैकविंशतिः सप्तषष्टिभागाः प-
रिभाव्यमाना नव मुहूर्त्ताः सप्तविंशतिः सप्तषष्टिभागाश्च भवंति तथाहि सप्तषष्टिखंडीकृतस्याहोरात्रस्य सत्का ये एकविंशति-
र्भागास्ते मुहूर्त्तगतभागकरणार्थं त्रिंशता गुण्यंते जातानि षट्शतानि त्रिंशदधिकानि तेषां सप्तषष्ट्या भागहारे लब्धा नव मुहू- ४२१

एकस्य च मुहूर्त्तस्य सप्तविंशतिः सप्तषष्टिभागाः ९ २७ इति गाथार्थः ॥ अथ पंचदशमुहूर्त्तयोगीनि नक्षत्राण्याह सयभिसया-
इगाथा शतभिषक् १ भरणी २ आर्द्रा ३ अश्लेषा ४ स्वाति ६७ ५ ज्येष्ठा ६ इति एतानि षट् नक्षत्राणि प्रत्येकं चंद्रेण सह पंचदशमुहूर्त्तसं-
योगीनि एतेषां नक्षत्राणां पंचदशमुहूर्त्तान्यावच्चंद्रेण सह योग इत्यर्थः तथाहि एतेषां प्रत्येकं सप्तषष्टिखंडीकृतस्याहोरा-
त्रस्य सत्कान् त्रयस्त्रिंशद्भागान् एकस्य सप्तषष्टिभागस्यार्द्धं च यावच्चंद्रेण सह योगः ततो मुहूर्त्तगतभागकरणार्थं त्रयस्त्रिंशत्त्रिं-
शता गुण्यंते जातानि नवशतानि नवत्यधिकानि ९९० यदपि चार्द्धं तदपि त्रिंशता गुणयित्वा द्विकेन भक्ते लब्धाः पंचदश भागाः
१५ सर्वसंकलनया जातं भागानां पंचोत्तरं सहस्रं १००५ एतस्य सप्तषष्ट्या भागे हृते लब्धाः पंचदश मुहूर्त्ता इति ॥ अथ पंच-

सत्तावीसं कलाओ अ १ सयभिसया भर- णीउ २ अद्दा ३ अस्सेस ४ साइ ५ जिट्ठा य ६ एए छण्णक्खत्ता पन्नर-
समुहुत्तसंजोगा २ तिन्नेव उत्तराइं पु- णव्वसू रोहिणी विसाहा य एए छण्णक्खत्ता पणयालमु-
हुत्तसंजोगा ३

चत्वारिंशन्मुहूर्त्तचंद्रसंयोगीनि नक्षत्राण्या- ह तिन्नेवत्ति गाथा तिस्रः उत्तरा उत्तरफाल्गुन्यादि १ उ-
त्तराषाढा २ उत्तरभद्रपदा ३ इति तथा पुनर्वसु ४ रोहिणी ५ विशाखा ६ एतानि षट् नक्षत्राणि चंद्रेण सह पंचचत्वारिं-
शन्मुहूर्त्तान् प्रत्येकं सप्तषष्टिखंडीकृतस्याहोरात्रस्य सत्कानां भागानां शतमेकस्य च भागस्यार्द्धं यावच्चंद्रेण सह योगः तत्रैषां
भागानां मुहूर्त्तगतभागकरणार्थं ४५ मुहूर्त्तसंयोगीनि भवंति यस्मादेतेषां नक्षत्राणां प्रत्येकं चंद्रेण सह योगः पंचचत्वारिंशन्मु-
हूर्त्तान् यावद्भवतीत्यर्थः तथाहि एते मुहूर्त्तगतभागकरणार्थं शतं प्रथमतस्त्रिंशता गुण्यते जातानि त्रीणि सहस्राणि ३००० यच्चैक-
स्यार्द्धं तदपि त्रिंशता गुणयित्वा द्विकेन भक्ते लब्धाः पंचदश भागाः १५ ते च सर्वराशौ प्रक्षिप्यंते जातः सर्वराशिस्त्रीणि सहस्राणि
पंचदशोत्तराणि ३०१५ एतेषां सप्तषष्ट्या भागहारे लब्धाः पंचचत्वारिंशन्मुहूर्त्ता इति ॥ अथ त्रिंशन्मुहूर्त्तचंद्रयोगीनि नक्षत्राणि २

ऊंह्राह्र। अवसेसत्ति अवशेषाण्युक्तव्यतिरिक्तानि श्रवण १ धनिष्ठा २ पूर्वभद्रपदा ३ रेवत्य ४ श्विनी ५ कृत्तिका ६ मृगशिरः ७ पुष्य ८ मघा ९ पूर्वफाल्गुनी १० हस्त ११ चित्रा १२ मूल १३ अषाढा १४ पूर्वाषाढा १५ नामानि पंचदश नक्षत्राणि चंद्रेण सह योगमधिकृत्य त्रिंशन्मुहूर्तानीति वेदितव्यानि तथाहि एतेषां कालमधिकृत्य प्रत्येकं सामान्यतो मुहूर्तगतसप्तषष्टिभागानां दशोत्तरे द्वे सहस्रे २०१० ततस्तयोः सप्तषष्ट्या भागे हृते लब्धास्त्रिंशन्मुहूर्ता इति एवमेव चंद्रेण सह विषये योगो नक्षत्राणां ज्ञातव्य इत्युक्तो नक्षत्राणां चंद्रेण सह योगः । अथ सूर्येण सहाभिधित्सुराह एएसिणमित्यादि एतेषामष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां मध्ये अभिजिन्नक्षत्रं कत्यहोरात्रान् सूर्येण सार्द्धं योगं युनक्ति गौ तानाह गौतम अभिजिन्नक्षत्रं चतुरो अहोरात्रान् षट् मुहूर्तान् याव

अवसेसा णक्खत्ता पन्नरस वि हुंति तीस इमुहुत्ता चंदंमि एस जोगो णक्खत्ताणं मुणेअव्वो ४ ॥ एतेसिणं भंते अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं अभिई णक्खत्ते कइ अहोरत्ते सूरेण सद्धिं जोगं जोएति गो० चत्तारि अहोरत्ते छच्च मुहुत्ते सूरेण सद्धिं जोगं जोएति एवं इमाहिं गाहाहिं णेअव्वं अभिई छच्च मुहुत्ते चत्तारि य केवले अहोरत्ते सूरेण समं गच्छति ।

सूर्येण सार्द्धं योगं युनक्ति अथ सर्वनक्षत्राणां सूर्ययोगकालसंग्रहार्थमाह एवमित्यादि एवमित्थंरूपेण प्रकारेण इमाभिर्वक्ष्यमाणाभिर्गाथाभिः सर्वनक्षत्राणां सूर्ययोगः कथ्यमानो ज्ञातव्यः तत्राभिजिन्नक्षत्रस्य सूर्ययोगप्रमाणं विज्ञापनोऽभिधित्सुर्गाथामाह अभिइत्ति गाथा अभिजिन्नक्षत्रं चतुरः केवलान् परिपूर्णान् अहोरात्रान् अहोरात्रान् षट् च मुहूर्तान् यावत् सूर्येण समं गच्छति कथमेतदवसीयते इति चेत् उच्यते इह सर्वोऽपि प्रदर्शितमेतद्विषयमिदं करणं जं रिक्खं जावइए वच्चइ चंदेण भागसत्तट्ठी तं पणभागे राइदिए सूरेण तावइए चेव । अस्या व्याख्या यन्नक्षत्रं यावतः सप्तषष्टिभागान् चंद्रेण समं व्रजति तन्नक्षत्रं तावतो रात्रिंदिवस्य पंचभागान् पंच- ४२२

भागान् सूर्येण समं व्रजतीति कारणं सर्वत्रापि परिभावनीयं तत्राभिजिदेकविंशतिं सप्तषष्टिभागान् चंद्रेण सह वर्त्तते ततस्तावतः पंचभागान् अहोरात्रस्य सूर्येण समं वर्त्तमानमवसेयं एकविंशतेश्च पंचभिर्भागे हृते लब्धाश्चत्वारोऽहोरात्राः षट् मुहूर्ता इति एत्तो सेसाण तु वोच्छामि अत ऊर्ध्वं शेषाणां नक्षत्राणां सूर्येण समं योगात् कालपरिमाणमधिकृत्य वक्ष्यामीति प्रतिज्ञानमेव निर्वाहयति सयभिसय त्ति गाथा शतभिषक् भरणी आर्द्रा अश्लेषा स्वाति ज्येष्ठा चेति षट् नक्षत्राणि षडेकं षण्मेवाहोरात्रान् एकविंशतिं च मुहूर्तान् सूर्येण समं व्रजंति तथाह्येतानि नक्षत्राणि प्रत्येकं चंद्रेण समं सार्द्धान् त्रयस्त्रिंशत्संख्याकान् सप्तषष्टिभागान् अहोरात्रस्य व्रजंति अपार्द्धक्षेत्रत्वादेतेषां ततस्तावतः पंचभागान् अहोरात्रस्य

एत्तो सेसाण तु वोच्छामि १ सयभिसया भरणीउ अद्दा अस्सेस साइ जेट्ठाय वच्चंति मुहुत्ते एक्कवीसइं छच्चेव अहोरत्ते २ तिन्नेव उत्तराइं पुणव्वसु रोहिणी विसाहाय वच्चंति मुहुत्ते तिन्नि चेव वीसं अहोरत्ते ३ अवसेसा णक्खत्ता पन्नरस वि सूरसहगया जंति

सूर्येण समं व्रजंतीति त्रयस्त्रिंशतश्च पंचभिर्भागे हृते लब्धाः षडहोरात्राः पश्चादवतिष्ठते त्रयः स्थितेऽमार्द्धास्त्रयः पंचभागास्ते सवर्णनाय जाताः सप्त ते त्रिंशता गुण्यंते जाते द्वे शते दशोत्तरे २१० एते च मुहूर्तार्द्धगता इति ततः परिपूर्णमुहूर्तानयनाय दशभिर्भागो ह्रियते लब्धा एकविंशतिर्मुहूर्ता इति । तिन्नेव त्ति गाथा एतानि षट् नक्षत्राणि विंशतिमहोरात्रान् त्रीन् मुहूर्तांश्च सूर्येण समं व्रजंति एतानि हि प्रत्येकं नक्षत्राणि चंद्रेण समं सप्तषष्टिभागानां शतमेकं सार्द्धं प्रत्येकं व्रजंति ततस्तावतः पंचभागान् अहोरात्रस्य सूर्येण समं व्रजनमवगंतव्यं शतस्य च पंचभिर्भागे हृते लब्धा विंशतिरहोरात्राः यदपि चैकस्य पंचभागस्यार्द्धमुद्धरति तदपि त्रिंशता ताड्यते जातास्त्रिंशत् तस्य दशभिर्भागे हृते लब्धास्त्रयो मुहूर्ता इति । अवसेस त्ति गाथा अवशेषाणि श्रवणधनि-

ऊंह्राः।

श्रावणादीनि पंचदशाधिमासाश्रयाणि नक्षत्राणि सावनमसदृशगतानि त्रयोदशासमास् परिसमाप्तौ अहोरात्रात् सादशाष्टकत्रीरू याव
त्यांति तथाहि अमूनि परिसमाप्तिर्समयष्टिशागात् वेदेणसमंत्रकं ति तताः सूर्येणसदेनानि पंचलागानथ होरात्रस्य समष्टि
संख्याकात् गच्छति समयष्टिष्व पंचलिलीगेहनलश्चास्त्र्योदशाहोरात्राः शेषोह्रोत्रागोनिष्टतः गोवत्रिं शतायुणेन जाय
ताः षष्टिसंख्याः पंचलिलीगेहात लक्षास्त्र्योदशाष्टकन्नीइन्धे वश्वस्रो नक्षत्राणां सूर्येणसह योगाः तस्मिनपादेनेनवव्देरवि
रगइतिषष्टंहारं ब अधकतिनक्षत्राणि कुलानात्यादिष्टाति कथ्यंते तद्यादिग्रह्याद्युगमः भगवानाह गौतम सादशक

बारसवेनमकुन्ने तिरसपसामिअहोरत्तेधक्क इणंतेकुलाकति उवकुला कतिकुलोवकुला पं गो बार
रसकुला बारसउवकुला चत्तारिकुलोवा॥ कुलापणत्ता बारसकुलातं धणिष्ठाकुलं१उत्तरभद्दवयाकु
लं२अश्विणीकुलं३कत्तिआकुलं४मिग सिरकुलं५पुस्सकुलं६महाकुलं७उत्तरफग्गुणीकुल
लं८चित्ताकुलं९विसाहाकुलं१०मूलोकु लं११उत्तरासाढाकुलं१२चेति ब मासाणंपरिणामा
कुलंतिकुलाउवकुलाउदि॥
कुलानिद्वादशोपकुलानि चत्वारिकुलोपकु॥ लानि प्रकृमानि तत्रद्वादशकु
लानिकानीत्याह बारसेत्यादिद्वादशकुलानि तद्यथा धणिठ्ठत्ति धनिष्ठाकुलमित्यादिनामानि प्रसिद्धानि ब अथोकु नामकु
लनक्षत्राणां वक्ष्माणाना मंवोपकुलानांकुलोपकुलानांच लक्षणमिदिवं णित्र गाथामाह मासाणमित्यादि मासानांश्रा
वणादीनां परिणामानि परिसमापकानिपानिनक्षत्राणि अयंभावः ये नक्षत्रैर्मासानां परिसमाप्तयोजायंते तानि नक्षत्राणि
कुलानिभवंति उक्तं निर्देशः प्राकृतत्वात् अत्रप्रायइत्यध्याहार्यं तेनकदाचिदन्यथापीति तथंजकानिशायोमासमदृशा
नामान्येव लोकप्रसिद्धान्यवसानथानि मायोग्रहणात् श्रावणज्येष्टयोर्मासयोर्न श्रवणज्येष्टे परिसमापके किं तु तत्र

वर्त्तिना धनिष्ठामूलेमति यद्यपिसूर्यप्रकृप्तिरत्नौ धनिष्ठापरपर्यायया श्रविष्ठयापरिसमाप्तेः श्रावणमासस्याभिधानं श्रावि
ष्ठोमासइतिभणितं तथापि ज्येष्ठमासस्य परिसमाप्तिर्मूलेनेति शायोऽध्याहारःसार्थक एव तथाच मासपरिणामकान्येवं श्रा
वणोमासोधनिष्ठयापरिसमाप्तिमुपैति१ भाद्रपदउत्तरभद्रपदया२ अश्वयुगश्विन्या३ कार्त्तिकःकृत्तिकयाध मार्गशीर्षोमृगशी
र्षया५ पौषःपुष्येण६ माघोमघाभिः७ फाल्गुनउत्तरफाल्गुन्या८ चैत्रश्चित्रया९ वैशाखोविशाखया१० ज्येष्ठोमासोमूलेन
११ आषाढउत्तराषाढया१२ चेति एवंकुलनक्षत्राणांलक्षणं मासपरिसमापित्वमवसातव्यं उपकुलानांलक्षणं यथा उपकुला
उपरिमगत्ति उपकुलानिकुलसमीपवर्त्तीन्यपि ।देविमगत्ति अधस्तनानि यानि श्रावणादीनि तान्युपकुलानिभवंन

ति समाउंमि उ णकुलावकुला अभिईसा पउहइ अणुराहाय १ बारसउवकुला तं सवणोउवा
कुलं स्सइवयाउवकुलंरवतीउवक णीय अरोहिणीअपउणाबूहइअअस्सेसाउ बापफ
तिकुलाधस्तनवर्त्तिवामवोपकुलानांलक्षणो मितार्थः अवकुलोपकु ग्गुणीअइ हत्थोपेअ साती१० अजे
लानांलक्षणंयथा उणोकुलोवकुलाइति देहिमग १कुतिनि पदस्यलाक्षणंटाव्याख्यानदापिसंबंधात् उपकुलानामपि
नक्षत्राण्यानिनक्षत्राणि अधस्तनानितानिकुलोपकुलानिनामत आह अभिई इत्यादि अभिजित्१ शतभिषक्२ आर्द्रा३ अ
नुराधा४ चेति चत्वारिनक्षत्राणि एतेषांलक्षणमुपकुलाधस्तनवर्त्तित्वमेवइष्टव्यं नवकुलोपकुलनामामप्रवृत्तिमाणवात्वे
२नक्षत्रमासांकतायं कुलादिनक्षत्रापेक्षयाऽन्यसंख्यानक्षत्रापेक्षयार्थवर्णस्तर्वितानपानणाने वा कायाप्रतवक्काशात्
नवेतावतेवालंकिमग्रिमग्रंथेनेतिवाच्यं यतः परिपाद्याकालप्रामत्रंउवस्मापणत्रत्स्येवतिगाथार्थः ब अथोपकुलान्य
२ह बारसत्ति सादशोपकुलानितायतिश्रवणउपकुलं१ पूर्वप्रौष्ठपदा उपकुलं२ इत्यादिवाक्यं ब

४२३

अंकाः।

अथ कुलोपकुलान्याह ता कहं ते इत्यादि कुलेति समस्तं सूत्रं च अथ कति पौर्णमास्यः अमावास्याः प्रज्ञप्ता इति प्रश्नयति कइ णं
पुण्णिमाओ इत्यादि कति कियंत्यो णमिति वाक्यालंकारे संवत्सरमध्ये पौर्णमास्यः कति वामावास्याः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गोतम जावदर्शितमिस्येव
भवाद्वादश पौर्णमास्यः द्वादशावामावास्याः प्रज्ञप्ताः तं जहा साविट्ठीत्यादि श्रविष्ठा धनिष्ठा नक्षत्रं तत्र भवा श्राविष्ठी श्रावणमाससत्का इत्यर्थः
प्रोष्ठपदा उत्तरभद्रपदा तत्र भवा प्रोष्ठपदी भाद्रपदमाससत्का इत्यर्थः एवमश्वयुजी आश्विनमाससत्का इत्यर्थः एवं कार्त्तिक्यादयो
वक्तव्याः तत्र द्वादशानां पौर्णमा

सीनां द्वादशानाममावास्यानां च कुलादि योजना

ता साविट्ठिं पुण्णिमासिं किं कुलं जोएइ उवकुलं जोएइ कुलोवकुलं जोएइ ता कुलं वा जोएइ उवकुलं वा जोएइ कुलोवकुलं वा जोएइ कुलं जोएमाणे धणिट्ठा णक्खत्ते जोएइ उवकुलं जोएमाणे सवणे णक्खत्ते जोएइ कुलोवकुलं जोएमाणे अभिई णक्खत्ते जोएइ साविट्ठिं णं पुण्णिमं कुलं वा जोएइ उवकुलं वा जोएइ कुलोवकुलं वा जोएइ कुलेण वा जुत्ता उवकुलेण वा जुत्ता कुलोवकुलेण वा जुत्ता साविट्ठी पुण्णिमा जुत्ताति वत्तव्वं सिया

मासानां नामान्यूह्यानि च अथ यैर्नक्षत्रैः पौर्णमासी परिसमाप्यते तानि नक्षत्राणि प्रश्नयन्नाह साविट्ठिं णं पुण्णिमासिं कइ णक्खत्ता जोएंति भगवानाह गोतम
श्राविष्ठीं पौर्णमासीं कति कियन्ति नक्षत्राणि योजयन्ति भगवानाह तिण्णि णक्खत्ता जोएंति तं जहा अभिई सवणो धणिट्ठा इदमुक्तं भवति श्राविष्ठीं पौ
र्णमासीं परिसमापयतः तथापि अभिजिन्नक्षत्रं श्रवणेन सह संबद्धमिति तदपि परिसमापयतीति विवक्षितं यत एकैकस्याः पौर्णमास्या एकैकं नक्षत्रं सामान्यतः श्रावणमासस्य श्राविष्ठ्याः पौर्णमास्याः नक्षत्राणि परि

समापकानि आश्विनमासस्याश्वयुज्याः पौर्णमास्याः परिसमापकेष्वपि त्रिष्वपि मध्ये एकैकेन नक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी भवति इत्यादि अन्यथा नक्षत्राणि परिसमापकानि भवन्ति एवमन्यत्रापि भावनीयम्
विज्ञेयं तत एवमुक्तं संवत्सरे पौर्णमासीप्रकरणे सामान्येन पौर्णमासी परिसमापकनक्षत्राणि उक्तानि
नाम्न्याः श्राविष्ठ्यां नक्षत्रयोगे धनिष्ठानक्षत्रस्य मुहूर्त्ताः एकस्य च मुहूर्त्तस्य द्वाषष्टिभागाः
द्वाषष्टिभागस्य च सप्तषष्टिभागाः तयोः समयो: ४२ । २ श्रावणमास्याः श्राविष्ठ्याः पौर्णमास्याः परिसमापिकायाः
धनिष्ठानक्षत्रस्य एकस्य मुहूर्त्तस्य चा द्वात्रिंशत् षष्टि ६२ । ६७ भागाः एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य

सप्तषष्टिभागाः द्वितीया श्राविष्ठी पौर्णमासी समाप्तिमेति तथा श्रवणनक्षत्रस्य त्रिंशन्मुहूर्त्ताः एकस्य
च मुहूर्त्तस्य द्वाषष्टिभागाः एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिभागाः ५५ । २८ तृतीया
श्राविष्ठी पौर्णमासी समाप्तिमेति तथा धनिष्ठानक्षत्रस्य त्रयोदश मुहूर्त्ताः ६२ । ६७ मुहूर्त्तस्य एकस्य मुहूर्त्तस्य द्वाषष्टिभागाः एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिभागाः ३ । २८ । ४२ ।
च एकस्य मुहूर्त्तस्य एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य ६२ । ६७ भागाः पञ्चमी श्राविष्ठी पौर्णमासी श्रवणनक्षत्रस्य समयद्वात्रिंशन्मुहूर्त्ताः एकस्य च मुहूर्त्तस्य एकस्मिन् द्वाषष्टिभागे एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिभागाः १ । ५५ । भागाः परिसमाप्तिमभिगच्छति एवं नक्षत्रयोगानि
नक्षत्राणि श्राविष्ठीं पौर्णमासीं परिसमापयन्ति तान्युक्तानि सं० ६२ । ६७ त्रियामिति प्रोष्ठपदीं परिसमापयन्ति तान्याह॥

जं॰वृ॰

पोट्ठवइण्णमित्यादि प्रौष्ठपदीं भाद्रपदीं णमिति वाक्यालंकारे णं तं पौर्णमासीं कति नक्षत्राणि युञ्जन्ति कति नक्षत्राणि यथायोगं चन्द्रेण
सह योगं परिसमापयन्तीत्यर्थः एवं सर्वत्रापि युञ्जन्तीत्यस्य पदस्य भावना कार्या भगवानाह गोयम तिन्नि नक्षत्राणि युञ्जन्ति त
द्यथा शतभिषक् पूर्वभद्रपदा उत्तरभद्रपदा च तत्र प्रथमां प्रौष्ठपदीं अमावास्यां उत्तरभद्रपदानक्षत्रं सप्तदशसु मुहूर्ते
षु एकस्य च मुहूर्तस्य सप्तचत्वारिंशति द्वाषष्टिभागेषु एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिभागेषु १७ ४७ ३ गतेषु
समापयति १ एवं द्वितीयामुत्तरभद्रपदा एकविंशतौ विंशतौ षोडशसु चतुर्भागेषु मुहूर्तानां द्विषष्टिभागेषु २१ २७ १६ गतेषु २ त
तृतीयां शतभिषक् नवसु पञ्चपञ्चाशति एके पञ्चत्रिंशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ९ ५५ ३५ गतेषु ३ तथा चतुर्थीमुत्त
रभद्रपदा चतुर्थ्यां त्रयस्त्रिंशति त्रिचत्वारिंशता तिथौ च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ४ ३३ ४३ गतेषु ४ तथा पञ्चमीं प्रौष्ठपदीं सा

पोट्ठवइण्णं तेण कइ णक्खत्ता जोगं जोएंति गोतिन्निणक्खत्ता जोएंति तं सयभिसया पुव्वभद्द
वया उत्तरभद्दवया अस्सोइण्णं भंते कइ णक्खत्ता जोगं जोएंति गो दो रेवती य
अस्सिणी य॥

पूर्वभद्रपदा अष्टसु षट्सु षट्पञ्चाशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ८ ६ ५६ गतेषु परिसमापयति ५॥
अस्सोइण्णमित्यादि आश्वयुजीं पौर्णमासीं कति नक्षत्राणि युञ्जन्ति उत्तरभद्रपदा काचिदाश्वयुजीं परिसमापयति तथा
पि प्रौष्ठपदीमपि परिसमापयति तत्रैव लोके तस्य प्राधान्यं तत्रान्यस्याः पौर्णमास्याः अविधानात् अतस्तदिह न विवक्षितमि
ति भावः तत्र प्रथमामाश्वयुजीं पौर्णमासीमश्विनी अष्टसु द्विपञ्चाशति चतुर्थे च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ८ ५२ ४ गतेषु १ तथा द्वि
तीयां रेवती षोडशसु पञ्चविंशतौ सप्तदशसु च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु १६ २५ १७ गतेषु २ तथा तृतीयामुत्तरभद्रपदा त्रिंशति षष्टौ त्रिं
शति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ३० ६० ३० गतेषु तथा चतुर्थीं रेवती पञ्चविंशतौ अष्टत्रिंशति चतुश्चत्वारिंशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु २५ ३८
४४ गतेषु ४ ४२५

पञ्चमीमाश्वयुजीमुत्तरभद्रपदा चतुश्चत्वारिंशति एकादशसु सप्तपञ्चाशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ४४ ११ ५७ गतेषु परिस
मापयति ५ अथ कार्तिकीं पौर्णमासीं पृच्छति निर्वचनमाह कत्तिइण्णं इत्यादि सुगमं नवरमिदं कार्तिकीमपि कांचित्पूर्वाषाढापि परिस
मापयति एवं मार्गशीर्षीमपि परिसमापयति एतस्या अपि मार्गशीर्ष्या अधस्तात्तिथिः प्रविष्टा तत्र प्रथमां कार्तिकीं पौर्णमासीं कृत्तिका एकोनत्रिंशति सप्तपञ्चा
शति पञ्चसु च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु २९ ५७ ५ गतेषु १ द्वितीयां कृत्तिका त्रिषु त्रिंशति अष्टादशसु च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ३ ३० १८ गतेषु २
तृतीयामश्विनी चतुर्विंशतौ त्रिषु एकत्रिंशति च २२ ३ ३१ मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु गतेषु ३ चतुर्थीं कार्तिकीं कृत्तिका षोडशसु त्रिचत्वा
रिंशति पञ्चचत्वारिंशति १६ ४३ ४४ मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु गतेषु ४ पञ्चमीं कार्तिकीं भरणी पञ्चसु षोडशसु अष्टा
पञ्चाशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ५ १६ ५८ गतेषु परिसमापयति ५ अथ मार्गशीर्षीमित्यादि मार्गशीर्षी मार्गशीर्षीं

कत्तिइण्णं दो भरणी य कत्तिया य २ मग्गसिरिण्णं दो रोहिणी य मग्गसिरं च २ पोसिं णं तिन्नि अद्दा
पुणव्वसू पुस्सो य

चन्द्रं तत्र प्रथमां मृगशिरा नक्षत्रमेकविंशतौ दशसु षट्सु च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु २१ १० ६ गते
षु १ द्वितीयां रोहिणी एकोनचत्वारिंशति पञ्चत्रिंश ति एकोनविंशतौ च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ३९ ३५ १९ गतेषु २ तृतीयां रो
हिणी त्रयोदशसु अष्टसु द्वात्रिंशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु १३ ८ ३२ गतेषु ३ चतुर्थीं मृगशिरा सप्तसु अष्टचत्वारिंशति षट्चत्
वारिंशति च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ७ ४८ ४६ गतेषु ४ पञ्चमीं मार्गशीर्षीं मार्गशीर्षं षड्विंशतौ एकविंशतौ एकोनषष्टौ च मुहूर्तद्वि
षष्टिभागेषु २६ २१ ५९ गतेषु परिसमापयति ५ अथ पोसिण्णमित्यादि पौषीं पौर्णमासीं त्रीणि युञ्जन्ति तत्र प्रथमां पौषीं पौर्णमासीं पु
नर्वसुनक्षत्रं द्विचत्वारिंशति पञ्चसु सप्तदशसु च क्रमेण मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु ४२ ५ १२ गतेषु परिसमापयति १ एवं द्वितीयां पौषीमार्द्रा
षट्पञ्चदशसु चतुर्विंशति विंशतौ च मुहूर्तद्विषष्टिभागेषु १५ ४० २० गतेषु २ तृतीयां पौषीमधिकमासभाविनीं मार्गशीर्षं नक्षत्रं चतुर्थ

MEMORIAL

योदशसु त्रयस्त्रिंशति चतुर्दशी दिवसे ४ १३ ३३ गतेषु अधिकमासस्याविनो तस्मादेव तृतीयां श्रवणनक्षत्रे दशसु अष्टादशसु चतुस्त्रिंशति चतुर्दशी दिवसे २० १८ ३४ गतेषु ३ चतुर्थी तत्र चतुः अष्टाविंशतौ त्रिपंचाशति सप्तचत्वारिंशति २८ ५३ ४७ गतेषु ४ पंचम्यां पौर्णमास्यां द्वयोः षड्विंशतौ सप्तषष्टौ २ २६ ६७ चतुर्दशी दिवसे गतेषु परिसमापयति च माघिकमित्यादि माघीं पौर्णमासीं पौषकृष्ण चतुर्दश्यां कृत्तिकायां मघा फाल्गुनीनक्षत्रं कृत्तिकास्वनक्षत्रं च तत्र प्रथमां माघीं मघानक्षत्रे अष्टादशसु दशसु अष्टसु चतुर्दशी दिवसे १८ १० ८ गतेषु १ द्वितीयामश्लेषा एकविंशतौ पंचचत्वारिंशति एकविंशतौ चतुर्दशी दिवसे २१ ४५ २१ गतेषु २ तृतीयां पूर्वफाल्गुनी एकस्मिन् त्रयोविंशतौ पंचविंशतौ चतुर्दशी दिवसे १ २३ २५ गतेषु ३ चतुर्थीं माघीं मघानक्षत्रे चतुर्षु अष्टाविंशतौ अष्टचत्वारिंशति चतुर्दशी दिवसे ४ २८ ४८ गतेषु ४ पंचमीं माघीं उत्त

उक्ताश्च च माघिसंदो अस्सेसा १ मघा॥ ५२ च फग्गुणिसंदो पुव्वाफग्गुणी १ उत्तराफग्गुणी य अवि त्तिसंदो ३ चो

नक्षत्रं त्रयोविंशतौ एकत्रिंशति एकषष्टौ च भागेषु चतुर्दशी दिवसे २३ ३१ ६१ गतेषु परिसमापयति ५ च फग्गुणिसमित्यादि फाल्गुनीं पौर्णमासीं [illegible] तत्र प्रथमां फाल्गुनीं पौर्णमासीं उत्तरफाल्गुनीनक्षत्रे चतुर्विंशतौ पंचदशसु नवसु च भागेषु चतुर्दशी दिवसे २४ १५ ९ गतेषु परिसमापयति १ द्वितीयां पूर्वफाल्गुनी सप्तविंशतौ पंचाशति द्वाविंशतौ चतुर्दशी दिवसे २७ ५० २२ गतेषु २ तृतीयां फाल्गुनीं उत्तरफाल्गुनी सप्तत्रिंशति अष्टाविंशतौ षट्त्रिंशति चतुर्दशी दिवसे ३७ २८ ३६ गतेषु ३ चतुर्थीं उत्तरफाल्गुनीनक्षत्रे एकादशसु एकस्मिन् एकोनपंचाशति चतुर्दशी दिवसे ११ १ ४९ गतेषु ४ पंचमीं फाल्गुनीं पौर्णमासीं उत्तरफाल्गुनीनक्षत्रे चतुर्दशसु षट्त्रिंशति षड्विंशति च भागेषु चतुर्दशी दिवसे १४ ३६ ४२६
२६ गतेषु परिसमापयति ५ च चित्तिसमित्यादि चैत्रीं पौर्णमासीं द्वे नक्षत्रे हस्तादिकं च तत्र प्रथमां चैत्रीं पौर्णमासीं

चित्रानक्षत्रे पंचदशसु विंशतौ दशसु च भागेषु चतुर्दशी दिवसे १५ २० १० गतेषु १ द्वितीयां चैत्रीं हस्तनक्षत्रे अष्टादशसु पंचपंचाशति त्रयोविंशतौ चतुर्दशी दिवसे १८ ५५ २३ गतेषु २ तृतीयां चैत्रीं चित्रानक्षत्रे अष्टाविंशतौ त्रयस्त्रिंशति सप्तत्रिंशति चतुर्दशी दिवसे २८ ३३ ३७ गतेषु ३ चतुर्थीं चैत्रीं चित्रानक्षत्रे द्वयोः षट्सु पंचाशति चतुर्दशी दिवसे २ ६ ५० गतेषु ४ पंचमीं चैत्रीं चित्रानक्षत्रे पंचसु एकचत्वारिंशति त्रिषष्टौ चतुर्दशी दिवसे ५ ४१ ६३ गतेषु परिसमापयति ५ च विसाहिसमित्यादि वैशाखीं पौर्णमासीं द्वे नक्षत्रे योगं: स्वातिर्विशाखा चेति चशब्दादनुराधा च इदं अनुराधानक्षत्रं विशाखातः परं वैशाखीयस्यां पौर्णमास्यां प्रथमायां ततः परस्यामवां पौर्णमास्यां तस्मादुक्तं य २ त्रं नेदेति तत्र प्रथमां वैशाखीं पौर्णमासीं विशाखानक्षत्रे षट्त्रिंशति पंचविंशतौ एकादशसु चतुर्दशी दिवसे ३६॥ २५ ११ गतेषु १ द्वितीयां वैशाखीं विशाखानक्षत्रे नवसु षष्टौ च

चित्ताय च विसाहिसंदो साती १ विसाह २ २ य च जेट्ठामूली णं तिसि अणुराहा १ जेट्ठा २ मूलो य ३

विंशतौ चतुर्दशी दिवसे ९ ६० २४ गतेषु २ तृतीयामनुराधानक्षत्रे चतुर्षु अष्टात्रिंशति अष्टात्रिंशति चतुर्दशी दिवसे ४ ३८ ३८ गतेषु ३ चतुर्थीं विशाखानक्षत्रे त्रयोविंशतौ एकादशसु एकपंचाशति चतुर्दशी दिवसे … गतेषु ४ पंचमीं वैशाखीं स्वातिनक्षत्रे एकादशसु षट्चत्वारिंशति चतुःषष्टौ चतुर्दशी दिवसे ११ ४६ ६४ गतेषु परिसमापयति ५ च जेट्ठामूलाणमित्यादि ज्येष्ठामूलीं पौर्णमासीं त्रीणि नक्षत्राणि युंजंति अनुराधा १ ज्येष्ठा २ मूलं ३ चेति तत्र प्रथमां ज्येष्ठामूलीं पौर्णमासीं मूलनक्षत्रे द्वादशसु त्रिंशति द्वादशसु चतुर्दशी दिवसे १२ ३० १२ गतेषु १ द्वितीयां ज्येष्ठानक्षत्रे एकस्मिन् त्रिषु पंचविंशतौ चतुर्दशी दिवसे १ ३ २५ गतेषु २ तृतीयां मूलनक्षत्रे पंचविंशतौ त्रिचत्वारिंशतौ त्रिचत्वारिंशति एकोनचत्वारिंशति चतुर्दशी दिवसे २५ ४३ ३९ गतेषु ३ चतुर्थीं ज्येष्ठामूलीं ज्येष्ठानक्षत्रे चतुर्दशसु षोडशसु द्विपंचाशति चतुर्दशी दिवसे १४ १६ ५२ गतेषु ४ पंचमीं ज्ये॥

जं०वा२।

ह्मूलाभ उत्तराषाढानक्षत्रं समवतिष्ठते एकपंचाशतं पंचषष्टिभागान् मुहूर्त्तादिषु १७ ५१ इयता तु परिसमापयतीति ७
आषाढिस्मन्नित्यादि आषाढीपौर्णमासीं किं नक्षत्राणि युंजन्तीत्यादि प्रश्नः तत्र प्रथमामाषाढीपौर्णमासीमुत्तराषाढानक्षत्रमष्टादश मु-
हूर्त्तान् पंचत्रिंशतं त्रयोदशांश्च मुहूर्त्तादिषु १८ ३५ १३ इयता तु द्वितीयां पौर्णमासीं पूर्वाषाढानक्षत्रं द्वाविंशतौ द्वाषष्टि-
भागान् षड्विंशतिं च मुहूर्त्तादिषु २२ ८ २६ इयता तु तृतीयामाषाढीमुत्तराषाढानक्षत्रमेकत्रिंशतं अष्टचत्वारिंशतं चत्वारिं-
शतं च मुहूर्त्तादिषु २१ ४८ ४० इयता तु चतुर्थीमाषाढीमुत्तराषाढानक्षत्रं पंच मुहूर्त्तान् एकविंशतिं त्रिपंचाशतं च मु-
हूर्त्तादिषु ५ २१ ५३ इयता तु ४ पंचमामाषाढीं ... मधिकमासादर्वाचीनां पूर्वाषाढानक्षत्रमष्टाविंशतिं

७ आसाढीणं दोण्णासाढा१ उत्तरासाढा य पुव्वासाढा ठिणं भंते पुण्णिमं किं कुलं
जोएति उवकुलं जोएति कुलोवकुलं जोए २एति गो कुलं वा जोए
ति उवकुलं वा जो २एति कुलोव कुलं वा जोएति कुलं जोएमाणे पुव्वासाढाणक्ख
त्तं जोएति॥

शतिं च षट्चत्वारिंशतं मुहूर्त्तादिषु २८ ५६ ६६ इयता तु परिसमापयतीति अधिकमासे वर्द्धितेऽपि॥
नन्वादौ पंचमामाषाढीपौर्णमासीमुत्तराषाढानक्षत्रं स्वयमेव परिसमाप्नुवत् परिसमापयति किमुक्तं भवति एक-
त्रिंशत्पंचमामाषाढीपौर्णमासीं परिसमापयतीति अन्यत्रयोगमधिकृत्योत्तराषाढानक्षत्रमितीति ७ तदेवं यानि नक्षत्राणि या-
पौर्णमासीं युंजन्ति तान्युक्तानि अथ यानि नक्षत्राणि यां पौर्णमासीं युंजन्ति तान्युक्तानि॥ ति अन्यत्रयोगमधिकृत्योत्तराषाढानक्षत्रमितीति ७ तदेवं यानि
नक्षत्राणि यां पौर्णमासीं युंजन्ति तान्युक्तानि॥ ति अथ यानि नक्षत्राणि यां पौर्णमासीं कुलोपकुलादियो-
जनया युंजन्ति सा विधिः पृच्छते इत्यादि श्राविष्ठीं पौर्णमासीं किं कुलं युनक्तीत्यादि प्रश्नः निर्वचनसूत्रमपि
नक्षत्रं कुलोपकुलनिष्ठानक्षत्रे न

४२७

स्यैव कुलप्रसिद्धस्य सतः श्राविष्ठीपौर्णमास्यां नावत्उपकुलं युनक्ति श्रवणनक्षत्रमपि कुलोपकुलं युनक्ति अभिजिन्नक्षत्रं नक्षि-
त्वं द्वितीयायां श्राविष्ठीपौर्णमास्यां द्वादशमुहूर्त्तेषु किंचित्समधिकेषु शेषेषु वर्त्तमानेषु योगमुपैति ततः स्वयमस्तमयसमये वर्त्तमा-
न्त्वमुपैति स्माः पौर्णमास्याः पर्यन्तवर्त्तमानत्वात्तदपि तां परिसमापयतीति विवक्षितत्वान्नोक्तमिति ७ अथ वक्ष्यमाणार्थस-
ङ्ग्रहाय संहारमाह साविठिस्सिमित्यादि यत एवमिति एतत्त्रिभिः कुलादिभिः श्राविष्ठीपौर्णमास्यां युज्यन्त इति तत एव श्राविष्ठीपौर्णमासी कु-
उपकुलं जोएमाणे सवणो णक्खत्ते जोएति कुलोवकुलं जोएमाणे अभिई णक्खत्ते जोएइ ७ साविट्ठिं णं पुण्णिमासिणं कु-
लं वा जोएति उवकुलं वा कुलोवकुलं वा जोएति कु लेण वा जुत्ता उवकुलेण वा कुलोवकुलेण वा जुत्ता साविट्ठी पुण्णिमा जुत्तत्ति वत्त-
व्वं सिया ७ पोट्ठवइण्णं भंते किं कुलं जोएइ ति २ गो कुलं वा उवकुलं वा कुलोवकुलं वा जोएति कुलं जोएमाणे
उत्तरपोट्ठवया णक्खत्ते जोएति उवकुलं ३ २ पुव्वापोट्ठवया णक्खत्ते जोएति ७ पोट्ठवइं णं पुण्णि-
मं कुलं वा जोएति उवकुलं वा कुलोवकुलं जोए ति कुलेण वा जुत्ता उवकुलेण वा जुत्ता पोट्ठवया पुण्णमासि-
णी जुत्तत्ति वत्तव्वं सिया ७ आसोइण्णं भंते ७ गो कुलं वा जोएति उवकुलं वा जोएति णो लब्भति कुलोवकुलं
जोएमाणे अस्सिणी णक्खत्ते जोएति उवकुलं जोएमाणे रेवती णक्खत्ते जोएति अस्सोइण्णं पुण्णिमं कुलं वा जोएइ उ-
वकुलं वा जोएइ कुलेण वा जुत्ता उवकुलेण वा जुत्ता अस्सोई पुण्णिमा जुत्तत्ति वत्तव्वं सिया ७॥ लं वा युनक्ति यावत्कु-
लोपकुलं वा युनक्तीति वक्तव्यं स्यादिति स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादनं कुर्यात् यदि वा कुलेन वा युक्ता सती श्राविष्ठी उपकुलेन वा युक्ता कु-
लोपकुलेन वा युक्तेति वक्तव्यं स्यात् ७ पोट्ठवइण्णमित्यादि तत्सूत्रं सिद्धमपि पर्यन्ते श्राविष्ठीवद्वक्तव्यं ७ आसोइण्णमित्यादि
अपि यावत्सामग्र्येन नवरं णो लब्भति त्ति कुलोपकुलं न लभते न युनक्तीत्यर्थः ७॥

ऊं ३५।

कृत्तिकादित्यादि मघादिशिरसि इत्यादिश्च तद्धर्मार्थं च अथ स्पर्शमासविषयेऽपि वक्ष्यामः एवं मासेऽप्युक्ते एवं शाण
अपि स्पर्शमासवृत्त्याऽपि यावद्दाषाढ्यां पौर्णमासी यावत्कृत्तिकान्ता पौषी १ माघी २ फाल्गुनी ३ चैत्री ४ वैशाखी ५ ज्येष्ठामू
ला इत्येवं ति संग्रहः तत्र पौषी ज्येष्ठामूलावसर्शिमास्तु कुलमपि उपकुलमपि कुलोपकुलमपि चतुर्णां विशेषः शेषास्तु
पौर्णमासीतु कुलोपकुलेन स्यादिति भावः च इत्येवं पौर्णमासीवक्तव्यता निदिष्टा च अथ अमावास्यायां वक्तव्यतामाह सा
विशिष्यते इत्यादि श्राविष्ठी मासपरिसमापकेन श्रविष्ठानक्षत्रेणोपलक्षिता यः श्रावणमासः सोऽप्युपचारात् श्रविष्ठेत

कृत्तिकासंस्थिते उभिमं कुलं च उपाकुलं॥ वा जोएति उवकुलं वा जोएति णो कुलोवकुलं जोएति कुलं जोएम
णे कत्तियाणक्खत्ते जोएति उवकुलेणं॥ क तिइंजाववत्तव्वं सिया च मघासिरसि संठिते उभिमं किं कुलं ते
चेव दो जोएति णो लभति कुलोवकुलं कु लं जोएमाणे मघासिर णक्खत्ते जोएति उवकुलादि णो मगसिरे
संठिते उभिमं जाववत्तव्वं सिया च एवं सेसि अ स्त्रवि जाव आसाढी पोसी जेट्ठामूली कुलं वा उवकुलं वा कु
लोवकुलं वा च साविठिसंठिते अमाव १ संकुइ णक्खत्ता जोएति णो दो णक्खत्ता जोएति॥

तत्र सर्वा श्राविष्ठी किं तत्र कुलं भवति श्रविष्ठानक्षत्रपरिसमाप्यमान श्रावणमाससत्कानां अमावास्यां एवं मघेऽप्यनिष्पन्नार्थः परिभाव
नीयः तदेवं कतिनक्षत्राणि जोएंति यथायोगं चन्द्रेण सह संयुञ्जति श्राविष्ठीममावास्यां परिसमापयंति इति प्रश्नार्थः भगवानाह गो
तम द्वे नक्षत्रे युङ्क्तः तद्यथा अश्लेषाश्च मघाश्च एवमिति इह व्यवहारनयमते यस्मिन्नक्षत्रे पौर्णमासी भवति तत आरभ्यार्वाक्तने पंचद
शे नक्षत्रेऽमावास्या भवति यस्मिंश्च नक्षत्रेऽमावास्या तत आरभ्य परतः पंचदशे नक्षत्रे पौर्णमासी तत्र श्राविष्ठी पौर्णमासी किल श्र
वणे धनिष्ठायां चोक्ता ततः श्राविष्ठ्यममावास्याया अप्यश्लेषा मघा चोक्ताः लोके च तिथिगणनानुसारतो गतायामप्यमावास्यायां
यावत्त्रमानायामपि च प्रतिपदि यस्मिन्नक्षत्रे ४२८

अथ पततोऽमावास्याऽनन्तरं स चन्द्रेणोपयोगतोऽमावास्येति व्यवहियते मघानक्षत्रमप्येवं व्यवहारतोऽमावास्यायां प्राप्यतेऽति
न कश्चिद्विरोधः परमार्थतः पुनरिमां श्राविष्ठीममावास्यामिमानि त्रीणि नक्षत्राणि परिसमापयंति तद्यथा पुनर्वसुः पुष्योऽश्ले
षा चेति अत्रापि चंद्रयोगपरिज्ञानार्थं करणं ज्योतिष्करंडकटीकोक्तं विंशतितमप्राभृते सूर्यप्रज्ञप्तिटीकायां वा द्रष्टव्यं तत्रायं
तु प्रथमामावास्यां चरमामाश्रित्य एवं प्रथमा श्राविष्ठीममावास्यामश्लेषानक्षत्रे त्रयोदशसु मुहूर्तेषु एकस्य च मुहूर्तस्य एकवि
शतौ द्वाषष्टिभागेषु एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिधा छिन्नस्य सप्तषष्टिभागेषु १३ २१ १ गतेषु समाप्तिमुपनयति १ एवं मुहूर्ते २ स
२ गत २ भागभागा २ न तु चन्द्रमेण द्वितीयां श्राविष्ठीम मावास्यां पुष्यनक्षत्रे षोडशसु मुहूर्तेषु पंचाशति च द्वाषष्टिभागेषु १६ ५६
१४ गतेषु परिसमापयति २ तृतीयां पुनर्वसु पंचत्रिंशति एकोनत्रिंशति सप्तविंशतौ च मुहूर्तादिषु ३५ २७

च पोट्ठवइ एवं अमावासं कइ णो॥ णक्खत्ता जोएंति णो दो उत्तराफग्गुणी उत्तराफग्गुणी अ च

२ गतेषु २ चतुर्थीमाश्लेषास्थिते समस्ता॥ एकचत्वारिंशति च मुहूर्तादिषु ४१ गतेषु ४
पंचमीं श्राविष्ठीममावास्यां पुष्यः त्रिषु द्विचत्वा रिंशति च पंचाशति च मुहूर्तादिषु ३ ४२ ५४ गतेषु परिसमापय
तीति च पोट्ठवतिसंमित्यादिसूत्रं इदमपि व्यवहारतः परमार्थतः पुनस्त्रीणि नक्षत्राणि मघादीनि तत्र प्रथमां प्रौष्ठपदीममा
वास्यां पूर्वफाल्गुनी चतुर्थषष्टिशतौ द्वयोर्मुहूर्तादिषु ४ २६ २ गतेषु १ द्वितीयां च सर्वफाल्गुनी नक्षत्रे सप्तसु एकषष्टौ पं
चदशसु च मुहूर्तादिषु ७ ६१ १५ गतेषु २ तृतीयां पुनर्मघा नक्षत्रे एकादशसु चतुर्विंशति अष्टाविंशतौ च मुहूर्तादिषु ११
२४ २८ गतेषु ३ चतुर्थीं सर्वफाल्गुनी एकविंशतौ षोडशसु द्विचत्वारिंशति च मुहूर्तादिषु २१ १६ ४२ गतेषु ४ पंचमीं प्रौष्ठप
दीममावास्यां मघानक्षत्रे चतुर्विंशतौ सप्तचत्वारिंशति पंचपंचाशति च मुहूर्तादिषु २४ ४७ ५५ गतेषु परिसमापयतीति च

ऊन्नाहा

आसोऽस्मिंस्तन इत्यादि कस्मिंश्चिदाश्विने नक्षत्रे व्यवहारतो निश्चयतः उत्तराश्वयुजी उत्तरफाल्गुनी कस्वाश्वति वेश्रवसानव्ये
तद्यथा प्रथमाश्वयुजीममावास्यां कृत्तिः पञ्चविंशतौ एकत्रिंशति त्रिषु च मुहूर्त्तादिषु २५ ३१ २गतेषु १ द्वितीया आश्वयुजी
उत्तरफाल्गुनी चतुश्चत्वारिंशति चतुर्थे षोडशसु च मुहूर्त्तादिषु ४४ ४ १६गतेषु तृतीया आश्वयुजी उत्तरफाल्गुनी स
सदशसु एकोनचत्वारिंशति एकोनत्रिंशति च मुहूर्त्तादिषु १७ ३९ ३९गतेषु ३ चतुर्थी आश्वयुजी कलोदशसु सप्त
दशसु त्रिचत्वारिंशति च मुहूर्त्तादिषु १२ १७ ४२गतेषु ४ पंचमी आश्वयुजीममावास्या उत्तरफाल्गुनी नक्षत्रं त्रिंशति द्विपं
चाशति षट्पंचाशति च मुहूर्त्तादिषु ३० ५२ ५६गा। नेषु परिसमापयन्ति ५ व कत्ति इत्यादि कार्त्तिकीममावा
स्यां गमिति प्राग्वत् स्वातिर्विशाखा वा तिथिः रुक्षेषु कृत्ति व्यवहारतो निश्चयतः तत्स्वातिः विशाखानित स

आसोऽस्मि दोहं तो विनाय ब कत्तिया। संदोसाती विसाहाय ब मगसिरिस्सं तिसि अणुराहा जेट्टामूलोऽय

ज्ञाति परिसमापयंति तद्यथा प्रथमां कार्त्तिकीं ममावास्यां विशाखानक्षत्रं षोडशसु षट्त्रिं
ति चतुर्थेषु मुहूर्त्तादिषु १६ २६ ४गतेषु १ द्वि तीया कार्त्तिकी स्वातिः पंचसु नवसु सप्तदशसु च मुहूर्त्तादिषु ५ ९
१७गतेषु २ तृतीयां कार्त्तिकीं विशाखानक्षत्रं सप्तसु चतुश्चत्वारिंशति त्रिंशति च मुहूर्त्तादिषु ८ ४४ ३० गतेषु ३ चतुर्थी विशा
खा त्रयोदशसु चत्वारिंशतो चतुश्चत्वारिंशति च मुहूर्त्तादिषु १३ २२ ४४गतेषु ४ पंचमी कार्त्तिकीममावास्या विशाखानक्षत्रं एकवि
शतौ सप्तपंचाशति सप्तपंचाशति च मुहूर्त्तादिषु २१ ५७ ५७गतेषु परिसमापयति ५ व मगसिरिस्समित्यादि मार्गशीर्षीममा
वास्यां अनुराधा ज्येष्ठा मूल नामानि त्रीणि नक्षत्राणि व्यवहारतो निश्चयतः तत्र विशाखा च त्रीणि नक्षत्राणि परिसमापयं ४२९
ति तद्यथा प्रथमां मार्गशीर्षीममावास्यां ज्येष्ठानक्षत्रं सप्तसु एकचत्वारिंशति पंचसु मुहूर्त्तादिषु ७ ४१ ५गतेषु १ द्वितीया

पंचराश्रनक्षत्रं एकादशसु चतुर्दशसु अष्टादशसु च मुहूर्त्तादिषु ११ १४ १८गतेषु २ तृतीयां मार्गशीर्षीं विशाखा एकोनविं
शतौ एकोनपंचाशति एकविंशतौ च मुहूर्त्तादिषु १९ ४९ २१गतेषु ३ चतुर्थी मत्तराश्र चतुर्विंशतौ सप्तविंशतौ पंचचत्वा
रिंशति च मुहूर्त्तादिषु २४ ४७ ४५गतेषु ४ पंचमी मार्गशीर्षीममावास्यां विशाखा त्रिचत्वारिंशति षट्पंचाशति च मुहूर्त्ता
दिषु ४२ ० ५८गतेषु परिसमापयति ५ व पोसिस्समित्यादि सर्वोत्तराषाढेऽहनक्षत्रेषु इति व्यवहारतो निश्चयतः तत्र मूलादीनि
त्रीणि नक्षत्राणि परिसमापयंति तद्यथा प्रथमां पौषीममावास्यां सर्वाषाढानक्षत्रं अष्टाविंशतौ षट्चत्वारिंशति षट्सु च मुहू
र्त्तादिषु २८ ४६ ६गतेषु १ द्वितीयां सर्वाषाढा योर्मुहूर्त्तयोरेकोनविंशतौ एकोनविंशतौ च मुहूर्त्तादिषु २ १९ १९
गतेषु २ तृतीया उत्तराषाढा एकादशसु पं कोनषष्टौ त्रयस्त्रिंशति च मुहूर्त्तादिषु ११ ५९ ३३गतेषु ३ चतु

ब पोसिसं दोउ बासाढा उत्तरासाढा य ब माहिमिस्सं नेति तिन्नि अभिई सवणो धणिट्ठा ब

र्थी सर्वाषाढा पंचदशसु षट्पंचाशति षट्सु च विंशति च मुहूर्त्तादिषु १५ ५६ ४६गतेषु ४ पंचमी पौषीममावास्यां
२ मूलनक्षत्रमेकोनविंशतौ पंचाशति एकोनष ष्टौ च मुहूर्त्तादिषु १९ ५० ५९गतेषु परिसमापयति ५ ब माहि
स्समित्यादि व्यक्तं नवरमभिजिच्छ्रवणो धनिष्ठा वेति व्यवहारतो निश्चयतः तत्र उत्तराषाढा अभिजित् श्रवणश्चेति त्रीणि नक्षत्राणि
तद्यथा प्रथमां माघीममावास्यां श्रवणः दशसु षट्त्रिंशतौ अष्टसु च मुहूर्त्तादिषु १० ३६ ८गतेषु १ द्वितीया माघी अभिजि
त् त्रिषु षट्त्रिंशतौ विंशतौ च मुहूर्त्तादिषु ३ २६ २०गतेषु २ तृतीयां श्रवणः त्रयोविंशतौ एकोनचत्वारिंशति पंचत्रिंशति
च मुहूर्त्तादिषु २३ ३९ ३५गतेषु ३ चतुर्थी माघी मभिजित् षट्सु सप्तत्रिंशति सप्तचत्वारिंशति च मुहूर्त्तादिषु ६ ३७ ४७गते
षु ४ पंचमी माघीममावास्या उत्तराषाढा पंचविंशतौ दशसु षष्टौ च मुहूर्त्तादिषु २५ १० ६०गतेषु परिसमापयति ५ ब

ॐ ह्रां ह्रा।

फाल्गुनीपूर्णिमेत्यादि वाक्यं तदर्थं ज्ञातविषयादीनि व्यवहारकालनिश्चयतः तदर्थं तिथ्यादीनि त्रीणि नक्षत्राणि तथाहि प्रथमां फा-
ल्गुनीममावास्यां सर्वकरणदा षट्सु पञ्चत्रिंशति नवसु च भुक्त्वादिवृ ६ ३१ १९ गतेऽ१ द्वितीयां धनिष्ठाविंशतौ चतुर्थ-
दशविंशतौ च भुक्त्वादिवृ २० ४ २२ गतेऽ२ तृतीयां पूर्वाषाढा चतुर्दशसु चतुः सप्ताविंशतिषट्त्रिंशतिच १४ ४४ ३६ भु-
क्त्वादिवृ गतेऽ३ चतुर्थीं ज्ञातविषकृत्तिकासप्तदशसु एकोनपञ्चाशति च भुक्त्वादिवृ १७ ४९ गतेऽ४ पञ्चमीं वा
फाल्गुनीममावास्यां धनिष्ठानक्षत्रे षट्सु द्विपञ्चाशति चाष्टौ च भुक्त्वादिवृ ६ ५२ ६ २ गतेऽ परिसमापयति ५ च
चित्रेत्यमित्यादि चैत्राममावास्यां रेवती अश्वि नीचित्यन्तरे पञ्चपरिसमापयति तदपि व्यवहारकालनिश्चयतः
नः सर्वकरणदा तत्र करणदा रेवती वा तिथ्यादीनि नक्षत्राणि तत्त्वं तथाहि प्रथमां चैत्रामावास्यां

फल्गुनीस्थे तिथि सचमित्रया ऽथवा न हवया उत्तरानहवया च चित्रास्थे रेवती
अश्विन्योश्च च वैशाखादिसंदो भरणी कृत्तिकायां च॥

नवकरणदानक्षत्रे सप्तत्रिंशति
षट्त्रिंशति दशसु च भुक्त्वादिवृ २७ ३६ १९ गतेऽ१ द्वितीयां तत्र करणदा एकादशसु नवसु त्रयोविंशतौ
च भुक्त्वादिवृ ११ ९ २३ गतेऽ२ तृतीयां रेवती पञ्चसु एकोनपञ्चाशति सप्तत्रिंशति च भुक्त्वादिवृ ५ ४९ ३७ गतेऽ३
चतुर्थी चतुर्विंशतौ त्रिंशतौ पञ्चाशति च भुक्त्वादिवृ २४ २२ ५५ गतेऽ४ पञ्चमी चैत्रामावास्या सर्वकरणदा सप्तविं-
शतौ सप्तपञ्चाशति त्रिषष्टौ च भुक्त्वादिवृ २७ ६३ गतेऽ परिसमापयति चैत्रप्रकृत्यादौ वैशाखस्य तिथि उत्तरानहवया
रेवई अश्विनी अश्विन्या ... च वैशाखादिस्थमित्यादि भरणी कृत्तिका व्यवहारतो निश्चयतः तदर्थं तिथ्यादि-
त्रीणि नक्षत्राणि वैशाखामावास्यां परिसमापयति तथाहि प्रथमां वैशाखामश्विनी अष्टाविंशतौ एकचत्वारिंशति ४३५

ति एकादशसु च भुक्त्वादिवृ २८ ४१ ११ गतेऽ१ द्वितीयां वाश्विनी तयोरेकोनचत्वारिंशति त्रयोविंशतौ च २ १९ ३ भुक्त्वादि-
वृ गतेऽ२ तृतीयां भरणी एकादशसु चतुःपञ्चाशति अष्टात्रिंशति च भुक्त्वादिवृ ११ ५४ ३८ गतेऽ३ चतुर्थी अश्विनी पञ्च-
दशसु सप्तविंशतौ एकपञ्चाशति च भुक्त्वादिवृ १५ २७ ५१ गतेऽ४ पञ्चमी रेवती एकोनविंशतौ अन्ये चतुःषष्टौ च भुक्त्वादि-
वृ १९ ६४ गतेऽ परिसमापयति ५ च ज्येष्ठामूलमित्यादि रोहिणी मृगशिरस्थे इति व्यवहारतो निश्चयतः तनः कृत्तिकारोहिणी-
चेति तत्र तथाहि प्रथमां ज्येष्ठामूलामावास्यां रोहिणी एकोनविंशतौ षट्चत्वारिंशति द्वादशसु च १९ ४६ १२ भुक्त्वादिवृ
गतेऽ१ द्वितीयां कृत्तिका त्रयोविंशतौ एकोनविं शतौ पञ्चविंशतौ च भुक्त्वादिवृ २३ १९ २५ गतेऽ२ तृतीयां रोहि-
णीनक्षत्रं चत्वारिंशति एकोनषष्टौ एकोनचत्वा रिंशति च भुक्त्वादिवृ ३२ ५९ ३९ गतेऽ३ चतुर्थी रोहिणी षट्सु

ज्येष्ठामूलिस्थे रोहिणीमृगशिरे च च आषाढस्थे तिथि आर्द्रापुनर्वसुपुष्ये च

चत्रिंशति द्विपञ्चाशति च भुक्त्वादिवृ ६ ३२ ५ ९ गतेऽ४ पञ्चमीं ज्येष्ठामूलामावास्यां कृत्तिका दशसु पञ्चपञ्चा-
शतौ च भुक्त्वादिवृ १० ५ ६५ गतेऽ परिसमापयति ५ च आषाढस्थमित्यादि आर्द्रा पुनर्वसु पुष्ये इति व्यवहा-
रतो निश्चयतः तत्र मृगशिरार्द्रादीनि त्रीणि नक्षत्राणि परिसमापयन्ति तथाहि प्रथमामाषाढामावास्यामार्द्रानक्षत्रे दशसु पञ्च-
पञ्चाशति त्रयोदशसु च भुक्त्वादिवृ १० ५१ १३ गतेऽ१ द्वितीयां मृगशिरः चतुर्दशसु चतुर्विंशतौ षष्टिंशतौ च भुक्त्वादि-
वृ १४ २४ ६६ गतेऽ२ तृतीयां पुनर्वसु नवसु चतुश्चत्वारिंशति च भुक्त्वादिवृ ९ ४४ गतेऽ३ चतुर्थीं मृगशिरा सप्तविंशतौ
सप्तत्रिंशति त्रिपञ्चाशति च भुक्त्वादिवृ २७ ३७ ५३ गतेऽ४ पञ्चमी आषाढामावास्यां पुनर्वसु अष्टाविंशतौ षोडशसु अन्ये च भु-
क्त्वादिवृ २२ १६ ९ गतेऽ परिसमापयति ५ च तदेवं द्वादशानाममावास्यानां चन्द्रयोगोपयन्न नक्षत्रविधिरुक्तः च

MEMORIAL

ऊं३।३।

अथ तासामेव कुलादियोजनं प्रपञ्चयन्नाह साविट्ठिण्णमित्यादि व्यक्तं नवरं कुलोपकुलेन लब्भति नत्र नक्षत्रात्यर्थः अथोपसंहा
रमाह साविट्ठिण्णमित्यादि यत एतेन प्रकारेण साम्नां कुलोपकुलोपकुलानां श्राविष्ठ्याममावास्यायां चंद्रयोगः सम्भवति तत्र कुले
न उपकुलेन ततः श्राविष्ठ्यमावास्यां कुलमपि वा शाष्ठ्योऽपि वा श्राद्धं युक्तानीति वक्तव्यं स्यात् यदि वा कु
लेन वा युक्ता उपकुलेन वा युक्ता सती श्राविष्ठ्यमावास्या युक्तेति वक्तव्यं स्यात् ॥ पोट्ठवतिण्णमित्यादि कुलोपकुलेन लब्भति ॥ शेषं

साविट्ठिण्णं भंते अमावासं कुलं जोएति उवकुलं जोएति कुलोवकुलं जोएति गो० कुलं वा जोएति उवकुलं वा जोएति णो
लब्भति कुलोवकुलं कुलं जोएमाणे मघा जोएति ॥ उवकुलं जोएमाणे असिलेसा जोएति व
साविट्ठिण्णं अमावासं कुलं वा जोएति उवकुलं वा जोएति कुलेण वा जुत्ता उवकुलेण वा जुत्ता साविट्ठी अ
मावासा जुत्तत्ति वत्तव्वं सिया व पोट्ठवद अमावासं तं चेव दो जोएति णो लब्भति कुलोवकु
लं कुलं जोएमाणे उत्तराफग्गुणी जोएति उवकुलं जोएमाणे पुव्वाफग्गुणी व पोट्ठवइण्णं अमावासं जाव
वत्तव्वं सिया व मग्गसिरिण्णं तं चेव कुलं मूलं जोएति उवकुलं जोएमाणे जेट्ठा कुलोवकुलं अणुराहा जाव जुत्तत्ति वत्तव्वं सि
या व एवं माहीए फग्गुणीए आसाढीए कुलं वा उवकुलं वा कुलोवकुलं वा अवसेसियाए कुलं वा उवकुलं वा जोएति

सुगमं व मग्गसिरिण्णमित्यादि नवरं मिहकुलोपकुलमत्र नाधश्रुतमस्ति शेषं प्राग्वत् व अथातिदेशमाह एवं माहीएत्यादि एवं मार्ग
क्रमप्रकारेण माघ्यादयो द्वितीयार्थे षष्ठी तिस्रश्चामावास्याः फाल्गुनीमाषाढीं च कुलमपि युनक्ति उपकुलमपि युनक्ति कुलोपकु
लमपि युनक्तीति अवसेसियाणं ति अवशेषा अक्रशेषाः श्रावणजाश्विनिकार्तिकापौषावैशाखाज्येष्ठमूलीवेति कुलं वा
उपकुलं वा युनक्ति एता अमावास्याः कुलोपकुलं न युञ्जतीत्यर्थः अत्रापि षष्ठी द्वितीयार्थे एवमपि व्यवहारतो निश्चयतस्तु कुल
दिया ४३१

ऊनां प्राकृतं चंद्रयोगमधिकृत्य स्वयं परिभावनीयेति व इत्येवं कतिपौर्णमास्योऽमावास्यो वेत्य प्रतिपाद्य व अथ चंद्र
योगमधिकृत्य पौर्णमास्यमावास्यानां सन्निपातलक्षणं तत्र प्रतिपादयति जया णं भंते इत्यादि यदा णमिति प्राग्वत् भदंत
श्राविष्ठी श्रविष्ठया धनिष्ठानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी भवति तदा णमिति प्राग्वत् मघादिं मघानक्षत्रयुक्ता ततोऽर्वा
क्तनी अमावास्या भवति यदा च माघी पौर्णमासी भवति तदा पश्चात्याऽमावास्या श्राविष्ठी धनिष्ठायुक्ता भवतीति किं मन्ये भगवाना
ह हंतेत्यादि हंतेति कोमलामंत्रणे शिष्यः कारणमिताह गोतम यदा श्राविष्ठ्यादि शिष्यो क्रमेव निर्वचनतयाऽवगंत
व्यं अयमत्र भावार्थः इहव्यवहारनयमतेन या श्विन्ये नक्षत्रे पौर्णमासी भवति तत आरभ्य अर्वाक्तन पंचदशाह उद्दे

व जया णं भंते साविट्ठी पुण्णिमा भवति तया णं मघादिं अवामंसा भवति जया णं मघादिं पुण्णि
मा भवति तया णं साविट्ठी अवामंसा भवति हंता गो जया णं साविट्ठी तं चेव वत्तव्वं व जया णं भं
ते पोट्ठवई पुण्णिमा भवति तया णं फ ग्गुणी अमावासा भवति जया णं फग्गुणी पुण्णिमा भवति तयं

शेषा नक्षत्रे नियमतोऽमावास्या स्यात् ततो यदा श्रविष्ठानक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी तदा तस्या अर्वाक्तनी अमावास्या
मघानक्षत्रयुक्ता स्यात् मघाया श्रारभ्य श्रविष्ठायाः पंचदशत्वात् एतच्च श्रावणमासमधिकृत्य भावनीयं यदा तु मघायुक्ता पौ
र्णमासी तदा पाश्चात्या अमावास्या श्रविष्ठायुक्ता तत्र तस्याः पंचदशत्वात् एतच्च माघमासमधिकृत्य वेदितव्यमिति व जया णं
भंते इत्यादि यदा भदंत प्रोष्ठपदी उत्तरभद्रपदयुक्ता पौर्णमासी भवति तदा पाश्चात्याऽमावास्या फाल्गुनी उत्तरफल्गुनीनक्ष
त्रयुक्ता स्यात् तत्र तस्याः पंचदशत्वात् यच्चापांतरालेऽभिजिन्नक्षत्रं तन्नोक्तं कालयाप्यायोनव्यवहारपथमवतरति तथा व
समवायांगसूत्रमपि जंबूद्वीपे अभिजिवर्जैः सप्तविंशत्या नक्षत्रैर्व्यवहारो वर्तते ततः सदपि तन्नोक्तं तथा यदा उत्तरफल्गु

ता ऽमासमधिकृत्य व्याख्यायमाना तथा यदा णमिति माघवत् फाल्गुनी उत्तरफाल्गुनीनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी तदा पाश्चात्याऽमावास्या
मो ऽष्टपदा उत्तरभद्रपदायोगेन भवति ततस्तस्याः शुद्धेर्वाचात् अयं च फाल्गुनमासमाश्रित्य सूत्रे भगवानाह कहं ते गोतम ते
चेव त्रितदेवमशुद्धमावलित्रिंशत्ततयापरिलाव नीयं च अश्वादिदिशाति एवं पातणमित्यादि एवमेतन्नानेसरादितना तिलं
पेनपावरवनाञ्जमेण इमाउत्ति इमाः वक्ष्यमाणाः सर्विमाः इमास्वामावास्याः ज्ञातव्याः तापवाद अस्मिणीत्यादि आश्वयुजा
कामर्विमा चित्राअमावस्यो अनयोः पश्चार्धं सन्निपातो वक्ष्यमाणः तथाहि यदा आश्वयुजी अश्वयुग्नक्षत्रोपेता सर्विमा तदा
दाऽनंतरा पाश्चात्याऽमावास्या चित्रा चित्रानक्षत्रोपे तास्मात् ततस्तस्याः पंचदशाचात् एतच्चवच दारतोनिश्चयतरवे कृ

त्तिकापाद यदा अमावास्या भवति दंता गो तं वेव च एवं पातणा अस्मिनविणा इमाउत्तविमा
उइमाउअमावासाउ णोश्वाउ अ स्मिणा उत्तिमा चित्रा अमावासा कत्तिगाउत्तिमा वे
साही अमावासा मगासिरिउत्तिमा जे ठामूला अमावासा॥

स्मामप्याश्वयुग्मामसावास्यायां चित्रासंलवात् प नक्षत्रमाणेवं कार्तिके यदा वैशाखी विशाखानक्षत्रोपेता तदा पाश्चात्याऽमावास्या
आश्वयुजा एतदपिव्यवहारतो निश्चयतस्तु स्या महि वैशाखमासावास्या यान्तस्थितान्नक्षत्रासंलवात् एतच्च सूत्रे सन्त्युत्र वैत्रमास
रवधिकृत्य वेदितव्यं कत्तिगाति कार्त्तिकी पौर्णमासी वैशाखीअमावास्या अनयोरपि सन्निपातो यदा कार्त्तिकी कृत्तिकोपेता त
दा वैशाखी विशाखानक्षत्रोपेता अमावास्या भवति कृत्तिकातो विशाखाया याः पंचदशाचात् यदा वैशाखी विशाखानक्षत्रोपेता
सर्विमा तदा ततोऽनंतरा पाश्चात्याऽमावास्या कार्त्तिकी कृत्तिकानक्षत्रोपेता स्यात् ततस्तस्याः श्वउदशाचात् एतच्च सूत्रे कार्त्ति
कवैशाखमासावधिकृत्य उक्तं मगसिरिति मार्गशीर्षी पौर्णमासी ज्येष्ठामूली अमावास्या अत्रापि सन्निपातरवेवं यदा मार्ग
शीर्ष

मृगशीर्षोपेता सर्विमा भवति तदा ततः पाश्चात्याऽमावास्या ज्येष्ठामूली मूलनक्षत्रोपेता स्यात् ततस्तस्याः श्वउदशाचात् य
दा च ज्येष्ठामूली सर्विमा मूलनक्षत्रोपेता तदा ततः पाश्चात्याऽमावास्या मृगशीर्षोपेता स्यात् मार्गशीर्षस्यात् ततस्तस्याः पं
चदशाचात् एतच्च सूत्रे मार्गशीर्षज्येष्ठमासावधिकृत्य विज्ञेयं पोसित्ति पोषी सर्विमा आषाढी अमावास्या अत्रापि सन्नि
पातो यदा पौषी पुष्यनक्षत्रोपेता तदा ततः पाश्चात्याऽमावास्या आषाढी उत्तराषाढोपेता स्यात् ततस्तस्याः पंचदशाचात्
यदा आषाढी सर्विमा उत्तराषाढोपेता तदा ततः पाश्चात्याऽमावास्या पौषी पुष्योपेता स्यात् ततस्तस्याः श्वउदशाचात् एत
च्च सूत्रे पौषाषाढमासावधिकृत्योक्तं इह॥ सं च इत्येवं सन्निपातलक्षणं वक्तव्यं च अयमर्थं यमत्रगमा

पोसीउस्मिमा अ रसाढी अमावा सा च वासाणं पढमंस रसं कइणक्खत्ताणेति गो चत्तारि
णक्खत्ताणेति। तं उत्तरासा ढाअभिई सवणो रधणिठा उत्तरासाढा चउद्दस
त अहोरत्ते णेति सवणो अट्ठ अहोरत्ते णेति धणिट्ठाए गं अट्ठहोरत्ते णेति च तंसिंच
णं मासंसि चउरंगुलाए सिसाए

कागमागताहोराज्ञपरिसमापकतान्नक्षत्र पोडिनेतेतिदशमंसारं स
अयति वासाणमित्यादि वर्षाणां वर्षाकालस्य चतुर्मासप्रमाणस्य प्रथमं मासं श्रावणं कति नक्षत्राणि स्वयमस्तंगमनेनाहो
रात्रपरिसमापकतया क्रमेण नयंति गमयंति भगवानाह गोतम चत्वारि नक्षत्राणि नयंति तद्यथा उत्तराषाढा प्रथमान् चतु
र्दशाहोरात्रान् स्वयमस्तंगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतयानयति तदनंतरमभिजिन्नक्षत्रं सप्ताहोरात्रान्नयति ततः श्रवणोऽष्ट
ऽहोरात्रानयति ततः परं धनिष्ठानक्षत्रमेकमहोरात्रं स्वयमस्तंगमनेन परिसमापकतयानयति एवं चतुर्षु संकलनया त्रिंशतो
ऽहोरात्रान् चत्वारि नक्षत्राणि परिसमापयंति श्रावणमासं नयंतीति च तंसिंच णमित्यादि तस्मिंश्च श्रावणे मासे चतुरंगुलपौरु
ष्या चतुरंगुलाधिकया पौरुष्या

उं॥२॥ चायमाणे सूर्योऽप्रतिदिवसं परावर्त्तते किंतु कथं भवति श्रावणमासस्य प्रथमादहोरात्रादारभ्य प्रतिदिवसं मंडलसंक्रान्त्या तथ
रूपं चक्रवालपि सूर्यः परावर्त्तते यथा तस्य श्रावणमासस्य पर्यंते चतुरंगुलाधिकाद्विपदा पौरुषी भवति एतदेवाह तस्स
णंति तस्य श्रावणस्य चरमे दिवसे द्विपदे चत्वारि चांगुलानि पौरुषी भवति वासाणमित्यादि वर्षाणां संबंधिनं दोच्चंति
द्वितीयं भाद्रपदं मासं कति नक्षत्राणि नयंति भगवानाह गौतम चत्वारि नक्षत्राणि नयंति तद्यथा धनिष्ठाणमितिप्राग्वत् चउई णाना
दोरात्राणि नयति शतभिषक् सप्त रात्रिः सप्त सप्तदश पदार्ध पूर्वभाद्रपदा चैकमहोरात्रं नयति इत्येवं भाद्रपदं मासं च त्वा

बायाए सूरिए अणुपरियट्टइति तस्स णं मा सस्स चरिमे दिवसे दोपदा चत्वारि अंगुलाइं पोरिसी भवति च
वासाणं तत दोच्चं मासं कति णक्खत्ता णेति गो चत्तारि धणिट्ठा सयभिसया पुव्वभद्दवया उत्तरभ
द्दवया ध च धणिट्ठा चोद्दस अहोरात्र णेति सयभिसया सत्त पुव्वभद्दवया अट्ठ उत्तरभद्दवया
एगं च तंसि चणं मासंसि अट्ठंगुलपोरि सीए छायाए सूरिए अणुपरियट्टइति तस्स मासस्स चरिमे दि
वसे दो पाया अट्ठय अंगुला पोरिसी भवति च वासाणं तते तत्तियं मासं कति णक्खत्ता णेंति गोतिण्णि णक्ख
त्ता णेंति उत्तरभद्दवया रेवई अस्सिणी उत्तरभद्दवया चोद्दस राइंदियाइं णेति रेवई पण्णरस अस्सिणी एगं च

त्रिनक्षत्राणि नयंति तंसि चणमित्यादि तस्मिंश्च भाद्रपदमासेऽष्टांगुलपौरुष्या अष्टांगुलाधिकपौरुष्याश्छायया सूर्योऽनुप्र
तिदिवसं परावर्त्तते अयमर्थः भाद्रपदे मासे प्रथमादहोरात्रादारभ्य प्रतिदिवसमन्यान्यमंडलसंक्रान्त्या तथा कथमपि प
रावर्त्तते यथा तस्य भाद्रपदस्य मासस्यांते अष्टांगुलिका अष्टांगुलाधिकेति यावत् द्विपदिका पौरुषी भवति एतदेवा ४३३
ह तस्स णं तस्य भाद्रपदमासस्य चरमे दिवसे द्वे पादे अष्ट चांगुलानि पौरुषी भवति च वासाणमित्यादि द्वितीयं मासमाश्रि
त्य तामक्त शेषयोजना प्राग्वत्

तंसि चणमित्यादि तस्मिन्नाश्विनमासे शेषं गतार्थं च तस्स णमित्यादि तस्याश्विनमासस्य चरमे दिवसे लेहट्ठाइं ति
रेखा स्थानि त्रीणि पदानि पौरुषी भवति तत्र रेखा पादपर्यंतवर्त्तिनी सीमा तत्र तिष्ठंतीति रेखास्थानि परिपूर्णानीत्यर्थ
ः च वासाणं ततेत्यादि चतुर्थं मासं कार्त्तिकसंज्ञं शेषयोजना प्राग्वत् च तस्स णमित्यादि तस्य कार्त्तिक
तंसि चणं मासंसि दुवालसंगुलपोरिसीए छायाए सूरिए अणुपरियट्टइति च तस्स णं मासस्स चरिमे दि
वसे लेहट्ठाइं तिण्णिपयाइं पोरिसी भवति च वासाणं तत चउत्थं मासं कति णक्खत्ता णेंति गो तिण्णि अस्सिणी
भरणी तहा कत्तिया अस्सिणी चोद्दस भरणी पण्णरस कत्तिया एगं च तंसि चणं मासंसि सोलसंगुलपोरि
सीए छायाए सूरिए अणुपरियट्टइति च तस्स णं मासस्स चरिमे दिवसे तिण्णिपयाइं चत्तारि अ अंगु
लाइं पोरिसी भवति च हेमंताणं पढ मं मासं कइ णक्खत्ता णेंति गो तिण्णि कत्तिया रोहिणी मि
गसिरं च कत्तिया चोद्दस रोहिणी पण्णरस मगसिरं एगं अहोरत्तं णेति च तंसि चणं मासंसि वीसं
गुलपोरिसीए छायाए सूरिए अणुपरियट्ट ति च तस्स णं मासस्स जे से चरिमे दिवसे तंसि चणं दिवसंसि
तिण्णिपयाइं अट्ठय अंगुलाइं पोरिसी भवति च हेमंताणं तते दोच्चं मासं कइ णक्खत्ता णेंति गो चत्तारि णक्खत्ता णें
तं मगसिर अद्दा पुणव्वसु पुस्सो मिगसिरं चउद्दस राइंदियाइं णेति अद्दा अट्ठ णेति पुणव्वसू सत्त राइंदियाइं पुस्सो एगं राइंदियं णेति
मासस्य चरिमदिवसे त्रीणि पदानि चत्वारि चांगुलानि पौरुषी भवति च हेमंताणमित्यादि हे
मंतानां चतुर्मासप्रमाणस्य हेमंतकालस्य चतुर्णां मासानां मध्ये प्रथमं मासं मार्गशीर्षसंज्ञं शेषं प्राग्वत् च तंसि चणमि
त्यादि तस्मिन् मार्गशीर्षमासे शेषं सुगमं च हेमंताणं तत दोच्चमित्यादि द्वितीयं पौषनामानं मासं शेषं सुगमं च

ऊंस्राह।

तयाणमित्यादि तदाणाषमासेलदवाइंतिरेखास्थानिपरिसमाप्तिगोषंगतप्रायं ब हेमंताणंतच्चमित्यादि हतीयंमाघंमासं
शेषंगतप्रायं ब हेमंताणंचउत्थमित्यादि हेमंतस्य चउत्थं फाल्गुनाभिधानंमासंशेषंगतप्रायं ब गिम्हाणंसंत ग्रीष्माणां चउ

तयाणंसोलसंगुलपोरिसीए छायाए सूरिए अणुपरिअट्टइति तस्समासस्स जेसेचरिमेदिवसे तंसिचणंदिवसंसि
तिसिपयाइं चत्तारिअ अंगुलाइं पोरिसीभवति ब गिम्हाणंसंत पढमंमासं कतिणक्खत्ताणेति गोतिस्सिणक्खत्ता
णेति तं उत्तराफग्गुणी हत्थो चित्ताय उत्तराफग्गुणी चोद्दसराइंदिआइंणेति हत्थोपन्नरसराइंदिआइंणेति चित्ता
एगंराइंदिअंणेति तयाणंदुवालसंगुलपोरिसीए छायाए सूरिए सूरिए अणुपरिअट्टइति ब तस्समासस्स
जेसेचरिमेदिवसे तंसिचणंदिवसंसि लेहट्ठाइंतिसिपयाइंपोरिसीभवति ब गिम्हाणंसंत दोच्चं
मासं कइणक्खत्ताणेति णो तिन्नि णक्खत्ताणेति चित्तासाइविसाहा चित्ता चोद्दसराइंदिआइं
णेति साती पन्नरसराइंदिआइंणेति विसाहा एगराइंदिअंणेति तयाणंअट्ठंगुलपोरिसीए छायाए
सूरिए अणुपरिअट्टइति ब तस्सणंमासस्स जेसेचरिमेदिवसे तंसिचणंदिवसंसि दोपयाइं अट्ठअंगुल
इं पोरिसीभवति ब गिम्हाणंसंत तच्चंमासंकतिणक्खत्ताणेति णो चत्तारिणक्खत्ताणेति तं विसाहा अणुराहाजेट्ठा
मूलो विसाहाचउद्दसराइंदिआइंणेति अणुराहा अट्ठराइंदिआइंणेति जेट्ठासत्तराइंदिआइं मूलेएक्कराइंदिअं तया
णंचउरंगुलपोरिसीए छायाए सूरिए अणु
मसिरमाणस्य ग्रीष्मकालस्य संबंधिप्रथमंमासंवैशाखाभिधं शेषंप्रापयत् ब तच्चेत्या
दितस्याचैत्रमासस्य लेहट्ठाइंतिरेखास्थानिपरिसमाप्तिगोषंगतार्धं ब गिम्हाणंसंतदोच्चमित्यादि देतीयंमासं वैशाखसंज्ञं शे
षंगतप्रायं ब तस्सणमित्यादि तस्यवैशाखमासस्यान्तेषंप्रापयत् ब गिम्हाणंसंततच्चमित्यादि हतीयंमासं ज्येष्ठसंज्ञं शेषंप्रा ५२५

तस्सणमित्यादि तस्यमासस्यज्येष्ठमासस्यशेषंप्रापयत् ब गिम्हाणंसंत चउत्थमित्यादि चउत्थंमासमाषाढसंज्ञं शेषंप्रापि
त ब तयाणंवट्टाएइत्यादि तदा आषाढमासे प्रकाश्यस्यवस्तुनोवृत्तस्यवृत्तया समचउरंससंस्थानसंस्थितस्य समचउर
श्रिरवत् ब्यंसंस्थानसंस्थितया न्यग्रोधपरिमंडलसंस्थानस्य न्यग्रोधपरिमंडलया उपलक्षणमेतत् शेषसंस्थानसंस्थित
स्य प्रकाश्यस्यवस्तुनोदिवसस्यचउर्थेभागेऽतिक्रान्ते शेषेवा स्वप्रमाणोच्छाया भवति निश्चयतः। उत्तराषाढमासस्य चरमेदि
वसे तत्रापिसर्वाभ्यंतरमंडले वर्त्तमानसूर्ये नान्यत्रकाश्यंवस्तु यत्संस्थानं भवति तस्यच्छायापितथासंस्थानाप्रजायत इत

परिअट्टइब तस्सणंमासस्स जेसेचरिमे दिवसे तंसिचणंदिवसंसि दोपयाइं चत्तारिअ अंगुलाइंपो
रिसीभवति ब हेमंताणंसंत पढमंमासंकइणक्खत्ता णेति गोतिन्नि णक्खत्ताणेति तं मूलो पुव्वासाढा
उत्तरासाढा मूलोचउद्दसराइंदिआइं णेति पुव्वासाढापन्नरसराइंदिआइंणेति उत्तरासाढा एगं
राइंदिअं णेति ब तयाणं वट्टाए समचउ रंससंठाणसंठिआए णग्गोहपरिमंडलाए सकायमणुर
गिआए छायाए सूरिए अणुपरिअट्टेति ब तस्सणंमासस्स जेसेचरिमेदिवसे तंसिचणंदिवसंसि लेहट्ठा
इं दोपयाइं पोरिसी

उक्तंहेमंतस्य तयाइत्यादि एतद्वाद सकायेत्यादि स्वस्य स्वकायस्यच्छायानिबंधनस्य वस्तुनः कायं
शरीरं स्वकायंसमनुरंजति अनुकारं विदधती एवंशीला उत्तरागिणी तया स्वकायमनुरंगिण्याच्छायया सूर्योऽनुपतिदिवसंपरा
वर्त्तत एतदुक्तंभवति आषाढस्यप्रथमादहोरात्रादारभ्यप्रतिदिवसमन्यान्यमंडलसंक्रान्त्या तथाकथंचनापि सूर्यः परावर्त्ता
तेयथासर्वस्यापि प्रकाश्यस्यवस्तुनो दिवसस्य चउर्थेभागेऽतिक्रान्ते शेषेवास्वानुकारा स्वप्रमाणाच छाया भवतीति एतद
वाद तस्सणमित्यादि तस्यमासस्यषः सचरमो दिवस्तस्मिंश्च दिवसे रेखास्थपरिसमाप्ते द्विपदापोरुषी भवति॥

इदं च योऽसषीपरिमाणं व्यवहारतउक्तं निश्चयतःउतःसार्द्धत्रिशोना सहस्रोनात्रिंशत्रतरंतुलाबाधिर्वेदिर्द्विशिवति तथा च निश्च
यतः योऽसषीपरिमाणंजिज्ञासुःसर्वथाचार्यप्रदर्शितःकरणगाथा ज्योतिष्करंडकेर्दिविज्ञानितमसालत्ता दवसातव्याः इतिबो
ताइतिदशमंद्वारं च अथोपसंहारमाह तेसिणंमित्यादि तेषांयोगादीनां प्राग्व्याख्यातपदानामियंसंग्रहणीति
संग्रहिकागाथाविज्ञेया तथाचत्यादिना नामेवाहजोगोश्देवयश्इत्यादि व्याख्यानेव परंचायत्रिनिश्चारांतर्गतावाया
वःसप्तत्रययै च अथज्योतिष्काधिकारचरमांज्योतिष्कविषयाणां वक्ष्यमाणप्रश्नानां द्वारगाथाद्वयमाह केवतिससिप

रिसा भवंति य तेसिणं चेव अग्गमहिसीओ। पयाणं इमा संगहणी तं जोगो १ देवय २ ताररग्ग ३ णो
नंधसंठाणपवंदरविजोगोदत्तलग। उसिणसमसंठाणं णेतारायाश्पयाबाहवी १
च केवति १ ससिपरिवारो २ मंद रवाहा ३ लोगंते धरणितलाउ अबाहा ५ अं
तोबाहिं च उद्धमुहे १ संठाणं च प माणं ८ वहंति ९ सीग्घगइ १० इड्डिमंताया॥

संठाणं च प इतिद्वितीयेत्रमध्येकृत्वा चंद्रा ससिपद्म २२ धन्नाउपलक्षणा समाश्रएवपर्यायेष्वरणं तत्रक्षितानां ताराक्ष
याणांमहिमधिकृत्याउचंसमवं वेन्याहि अश्रविषये प्रथमंद्वारं १ शशिनःपरिवारःकियानितिद्वितीयं २ एवं मेरोः॥
कियद्वाधयाज्योतिश्चक्रमितितृतीयं ३ लोकांतात्कियद्वाधयाज्योतिश्चक्रमितितुर्यं ४ धरणीतलात् समभूतल
कियद्दूरेज्योतिश्चक्रमितिपंचमं ५ नक्षत्राणां मंर्त बहिश्च उर्द्धं च कश्चारइतिषष्ठं ज्योतिष्कानां विमानानि किंसं
स्थानानीतिसप्तमं ७ तेषां च विमानानां किंप्रमा णमित्यष्टमं ८ चंद्रादिविमानानांमध्ये किं विमानं कति देवाः परि
वहंतीतिनवमं ९ एतेषांचंद्रादीनां मध्ये कः शीघ्रगतिरितिदशमं १० कस्तेषामृद्धिमानित्येकादशं

११ ताराणांपरस्परं कियदंतरमितिद्वादशं १२ कस्यकतिसंख्याकाअग्रमहिष्य इतित्रयोदशं १३ त्रुटितमिति चंद्रादयःस्थर्म
सभायांत्रुटिकेनतःसार्द्धंभोगान् भोक्तुंप्रभवो न वेतिचतुर्दशं १४ तेषांचकीदृशी स्थितिरितिपंचदशं १५ एतेषामल्प
बहुत्वं चेतिषोडशं १६ द्वारमितिद्वारगाथासमासार्थः २ अथप्रथमंद्वारं पृच्छति अस्थिणंभंतेइत्यादि अस्ति भदंत चंद्रसूर्य
णांमानानांवक्ष्याकुवचन देवानां केचित्तिरेयापन्नयाः धर्माक्षपिताराभूपास्तारारूपविमानाधिष्ठातारो दे
वाः ते विवक्षलेश्यादिकमपेक्ष्य केचिदणवोपि लघवोपि भवंति केचित्तुल्या अपि भवंति तथाप्या

११ तारंतर १२ गामहिसी १३ तुडि अपा हु १४ ठिई १५ अप्पबहु १६ २ अत्थि णं भंते चंदिमसू
रिआणं हिट्ठिंपि तारारूवा अणुंपि तु ल्लावि समंपि तारारूवा अणुंपि तुल्लावि उप्पिंपि तारा
रूवा अणुंपि तुल्लावि हंता गोयमा तं चेव उच्चारेअव्वं से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चति
अत्थि णं जहा जहा णं तेसिं देवाणं तवनियमबंभ॥

विमानेसमअपि चंद्रविमानैःसूर्यविमानैश्च क्षेत्र १ पहत्या समश्रेण्यापि व्यवस्थितास्ताराक्षपाःस्तार्षा चंद्रसूर्याणां
देवानांद्युतिविभवादिकमपेक्ष्य केचिदणवोपि केचित्तुल्या अपि तथा उप्पिंपिति चंद्रविमानानां सूर्यविमानानां चोपरि
पिव्यवस्थितास्ताराक्षपादेवास्तेपि चंद्रसूर्याणां देवानां द्युतिविभवादिकमपेक्ष्य केचिदणवोपि केचित्तुल्या अपि भव
तीतिक्षायपृष्ठेकृते भगवानाह गोयम हंते ति हंत गौतम यद्भवताप्रृष्टं तत्सर्वं तथैवास्तीत्यर्थः तं चेवत्ति
तदेवपूर्वसूत्रमेवनिर्विचनसूत्रतयाचारा यितव्यमित्यर्थः मिलोवं सगवता कृते प्रश्नयति से केणट्ठेणं
मित्यादि अथकेनार्थेनत्वदंतएवमुच्य ते अस्थिणमित्यादि पान्तरुक्तनिर्वचनसूत्रवाचादवक्तव्यःस

MEMORIAL

जी०प्र०३

गवानाह गोतम जहा जहा णमित्यादि यथा यथा णमिति यस्मात् तेषां ताराकृपविमानाधिष्ठायकानां देवानां प्राग्भवे तपो-
नियमब्रह्मचर्याण्युच्छ्रितानि उत्कटानि भवंति तत्र तपोनमस्कारसहितादि नियमश्चित्तसमाधि ब्रह्मचर्यं ब्रह्मनिरोधादि
उच्छ्रितानां स्वफलदानं प्रति यथा यथोच्छ्रितानां प्रकर्षः अन्यथाऽणुत्वायोगात् तथा तथा देवानां ताराकृपविमानाधि-
ष्ठातृत्वे एवं प्रज्ञायते तद्यथाऽणुत्वं वा तुल्यत्वं वेति किमुक्तं भवति येषां प्राग्भवे तपोनियमब्रह्मचर्याणि मंदानि मं-
दानि भवंति ते ताराकृपविमानाधिष्ठातृदेवभवमवाप्ताः शशिसूर्यापेक्षया द्युतिविभवादिना हीना भवंति येषां प्राग्भवे त-
पोनियमब्रह्मचर्याण्युत्कटान्यासेवितानि ते ता- राविमानदेवा द्युतिविभवादिभिश्चंद्रसूर्यैर्देवैः सदृशसमाना भवं-

वेताइं जसिज्जाइं भवंति तदा तदा णोत्त- सिंदेवाणं एवं पन्नायति अणुत्ते वा तुल्लत्ते वा च जहा
जहा णं तेसिं णं देवाणं तवनियम॥ वंभचेराइं णो उस्सिआइं भवंति तहा तहा णं तेसिं देवा-
णं णो एवं पन्नायते तं अणुत्ते तुल्लत्ते वा च

ति नात्र तद्वत्पत्तेर्व्यापिरिक्तमत्युत्कटवि। कर्मोत्तरोपपत्ति
तथा विष्कृतपूर्वप्रागुरूपा ताराविमानमानसुपि च स्वस्वस्थानभेदतुल्यविभवा इति च अयोक्तस्य कार्यकारणभावस्या-
तिचारशंकापराकरणार्थं तपःसंयमायत्ता देववैभवभावासंभवतो वा इत्येवं रूपेण व्यतिरेकेण नियममाह जहा जहेत्यादि
यथा यथा तेषां ताराकृपविमानाधिष्ठायकानां देवानां तपोनियमब्रह्मचर्याण्युच्छ्रितानि स्वफलदानं प्रत्युच्छ्रितानि च न भवंति
सर्वथा तदभाव एतस्यापि स्वर्थः तथा तथा तेषां देवानां नो एवं प्रज्ञायते तद्यथाऽणुत्वं वा तुल्यत्वं वा द्युतिविभवादिकम
पेक्ष्य चंद्रसूर्यैः सहेति एतच्च युक्तिपथे किमुक्तं यत्प्रतिज्ञावाचि स्वामी सूर्यप्रज्ञप्तिसूत्रव्याख्यानेऽपि प्रसंगतः सूत्रस्य च च।
उक्षा दर्शितस्त्रप्राप्तत्वात् ततस्तत्त्वतोऽवसेयमिति प्रथमद्वारं च॥ ४३६

अथ शशिपरिवार इति द्वितीयं द्वारं प्रश्नयति एगमेगस्स णमित्यादि एकैकस्य भदंत चंद्रस्य कियंतो महाग्रहाः परि-
वारः कियंति नक्षत्राणि कियंत्यस्तारागणकोटीकोट्यः परिवारतया प्रज्ञप्ता इति प्रश्ने भगवानाह गोतम अ-
ष्टाशीतिर्महाग्रहाः अंगारकादयः परिवारः अष्टाविंशतिर्नक्षत्राण्यभिजिदादीनि परिवारः षट्षष्टिः सह-
स्राणि नवशतानि पंचसप्ततानि पंचसप्तत्यधिकानीत्यर्थः तारागणकोटीकोटीनां कोटीकोटीति कोटिरेव ना-
मांतरं तारागणकोटीनामित्यर्थः प्रज्ञप्ताः परिवारतयेति शेषः एवमेकस्य शशिनः परिवारः उक्तो लिंगमेव यथा-

एगमेगस्स णं भंते चंदस्स केवइया मह- ग्गहा परिवारो केवइया णक्खत्ता परिवारो केवइआ तारा-
गणकोडाकोडीओ पन्नत्ताओ गोयमा अठ्ठा॥ सीति महग्गहा परिवारो अठ्ठावीसं णक्खत्ता परिवारो पन्नत्ता
छावठ्ठिसहस्साइं णवसया पन्नत्तराइं तारागणकोडिकोडीणं पन्नत्ता च मंदरस्स णं भंते पव्वयस्स
केवइआ अबाहाए जोतिसं चारं चरति गोयमा एक्कारसेहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं अबाहाए जोइ-
सं चारं चरति

तु परिवारः शशिनस्तूक्तत्वाभावेन वेदितव्य- ।सूर्यस्याप्यक्त इति द्वितीयं द्वारं च अथ मेरोः कियदबा-
धया ज्योतिश्चक्रमिति तृतीयं द्वारं प्रश्नयति मंदरस्स णमित्यादि मंदरस्य सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्तिनो भदं-
त पर्वतस्य कियत्क्षेत्रमबाधया सर्वतः कृत्वा ज्योतिषं ज्योतिश्चक्रं चारं चरति मंडलगत्या परिभ्रमतीति प्रश्ने कृते
भगवानाह गोतम एक्कारसेत्यादि अत्र च- तीयाद्वितीयार्थे प्राकृतत्वात् ततएकादशयोजनशतानि एकवि-
शत्यधिकविंशत्यधिकानि अबाधया ज्योति- षं चारं चरति किमुक्तं भवति मेरोः सर्वत एकादशयोजन-
शतानि एकविंशत्यधिकानि मुक्त्वांतरं बर्हिरबाधया ज्योतिश्चक्रं चारं चरतीति तृतीयं द्वारं च

अथ लोकान्तमिति चतुर्थद्वारं व्याख्याति लोगंताओ णमित्यादि लोकान्तादर्वाक् भदन्त कियत्या अबाधया अपान्तरालं कृ-
त्वा ज्योतिषं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम एकादशयोजनशतान्येकादशोत्तराणि अबाधया कृत्वा ज्योतिषं प्रज्ञप्तमिति चतु-
र्थद्वारं ब अथ धरणितलादूर्ध्वं ज्योतिश्चक्रमिति पंचमद्वारस्य प्रश्नसूत्रमवतारयन्नेवाह धरणितलाओ णमित्यादि धरणितला-
त् समभूतलभागात् सप्तयोजनशतानि नवत्यधिकानि अबाधया ज्योतिषमर्थात् ज्योतिश्चक्रस्याधस्तनं तारारूपं चरति एवमिति समभूतलादेव सूर्यविमानमष्टौ योजनशतान्यबाधया॥

लोगंताओ णं भंते केवइयं अबाहाए जोइसे पण्णत्ते गो० एक्कारसहिं एक्कारेहिं जोअणसएहिं अबाहाए जोइसे
इसे पण्णत्ते ब धरणितलाओ णं भंते सत्तहिं णउएहिं जोअणसएहिं जोइसे चारं चरति एवं सूर-
विमाणे अट्ठहिं सएहिं चंदविमाणे अ- ट्ठहिं असीएहिं उवरिल्ले तारारूवे नवहिं जोअणसएहिं
चारं चरति ब जोइसस्स णं भंते हेट्ठि- ल्लाओ तलाओ केवइयं अबाहाए सूरविमाणे चारं चरति
गो० दसहिं जोअणेहिं अबाहाए चारं चरति ब एवं चंदविमाणे णउतीए जोअणेहिं चारं चरति उवरिल्ले
तारारूवे दसुत्तरे जोअणसए चारं चरति ब सूरविमाणाओ चंदविमाणे असीति

कृत्वा चंद्रविमानं अष्टौ शतानि अशीत्यधिकानि योजनानि अबाधया कृत्वा उपरितनं तारारूपं ज्योतिषं नवयोजनशतानि परिपूर्णान्यबाधया कृत्वा चारं चरति ब जोइसस्स णमित्यादि ज्योतिषस्य भदंत अधस्तनात्तलात् कियदबाधया सूर्यविमानं चरति भगवानाह गौतम दशयोजनान्यबाधया सूर्यविमानं चारं चरति ब एवमिति अधस्तनतलादेव चंद्रविमानं नवतियोजनानि उपरितनं तारारूपं ज्योतिषं दशोत्तरं योजनशतमबाधया कृत्वा चारं चरति ब सूरविमाणाओत्ति सूर्यविमानात् चंद्रविमानमशीति ४३७

योजनान्यबाधया कृत्वा चारं चरति सूर्यविमानात् योजनशतमबाधया कृत्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति चंद्रविमानाद्विंशतियोजनानि अबाधया कृत्वा उपरितनं तारारूपं चारं चरतीति षष्ठं द्वारं ब अथ नक्षत्राणामंतर्बहिरधऊर्ध्वचक्रसंचार इति सप्तमद्वारं व्याख्याति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे अष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां मध्ये कतरन्नक्षत्रं सर्वाभ्यंतरं सर्वेषामन्येषां नक्षत्राणामभ्यंतरं चारं चरति कतरन्नक्षत्रं सर्वबाह्यं सर्वेषां नक्षत्राणां बहिर्वर्त्ति चारं चरति कतरत्सर्वाधस्तनं चारं चरति कतरत्सर्वोपरितनं सर्वेषां नक्षत्राणामुपरितनं चारं चरति भगवानाह गौतम अभि-

जोअणेहिं चारं चरति ब जंबुद्दीवे णं भंते दीवे अट्ठावीसाए णक्खत्ताणं कयरे णक्खत्ते सव्वब्भंतरिल्लं चारं च-
रति कयरे णक्खत्ते सव्वबाहिरं चारं चरति कयरे सव्वहेट्ठिल्लं चारं चरति कयरे सव्वउवरिल्लं चारं च-
रति गो० अभिई णक्खत्ते सव्वब्भंतरं चारं च- रति मूलो सव्वबाहिरं चारं चरति भरणी सव्वहेट्ठिल्लगं साती सव्वु-
वरिल्लं चारं चरति ब चंदविमाणे णं भंते किंसंठिए पण्णत्ते गो० अद्धकविट्ठसंठाणसंठिए सव्वफालि-
यामए अब्भुग्गयमूसिअपहसिए

जिन्नक्षत्रं सर्वाभ्यंतरं चारं चरति मूलं नक्षत्रं सर्वबाह्यं चारं चरति भरणी नक्षत्रं सर्वाधस्तनं चारं चरति स्वातिनक्षत्रं सर्वोपरितनं चारं चरतीति सप्तमं द्वारं ब अथ ज्योतिष्काणां विमानानि किंसंस्थानानीति अष्टमं द्वारं व्याख्याति चंदविमाणे णमित्यादि चंद्रविमानं भदंत किंसंस्थितं किमिव संस्थितं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम अर्द्धकपित्थसंस्थितं यदुत्तानीकृतमर्द्धकपित्थं तस्येव यत्संस्थानं तेन संस्थितं अर्द्धकपित्थसंस्थानसंस्थितमित्यर्थः सर्वात्मना स्फटिकविशेषमणिमयं अनयोर्दीर्घत्वं चमत्कारात् अब्भुग्गयेत्यादि अभ्युद्गता आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उत्सृता प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रभा तया सितं शुक्लं अतएव हसितमिव उपलक्षणात् विविधमणिरत्नभक्तिचित्रमित्यादि विशेषणं ग्राह्यं

जं.म्रा.३। एवं सव्वाइं ति एवं चंद्रविमानमिव सर्वाण्यपि सूर्यग्रहनक्षत्रताराविमानानि ज्ञातव्यानि ननु यदि सर्वाण्यपि ज्योतिष्कविमा-
नानि अर्द्धकपित्थाकाराणि तर्हि शिरस उपरि वर्त्तमानानां परस्ताद् दर्शनाद् वर्तुलाकारतया प्रतिभासो युक्तः परं तिर्यक्क्षेत्रा-
स्थितानां चंद्रसूर्यविमानानामतिस्खलनयोदयास्तमनकाले यो ऽर्द्धमास्यां कथं न तथोपलंभ इति चेत् उच्यते इहार्द्धकपित्था-
काराणि न सामस्त्येन विमानानि प्रतिपत्तव्यानि किंतु विमानानां पीठानि तेषां चोपरि चंद्रादीनां प्रासादाश्च तथा कथंचि-
दपि व्यवस्थिताः यथा पीठैः सह भूयान् वर्तुलाकारो भवति स च दूरत्वाद् एकान्ततः समवृत्ततया जनानां प्रतिभातीति न कश्चिद्दो-
षः यदुक्तं विशेषणवत्यां अद्धकविट्ठागारा उदय- यत्थमणंमि कह न दीसंति ससिसूराण विमाणा तिरियक्खेत्तट्ठियाणं च

एवं सव्वाइं गोयमा चंदविमाणेणं — किंवइयं आयामविक्खंभेणं छप्पन्नं खलु भाए विच्छि-
न्नं चंदमंडलं होइ अट्ठावीसं भाए च — हल्लं तस्स बोद्धव्वं १ अडयालीसं भाए विच्छिन्नं सूरमं-
डलं होइ चउवीसं खलु भाए बाहल्लं — तस्स बोद्धव्वं २॥

चं२ तन्नाणकविठागारं पादनउवरिपासं उवट्ठालेखेणत्त समवट्टं ... इति सम- मंदारं च अथ चंद्रादिविमानानां किंप्रमाणमित्यप्रमेयाः पृच्छति चंद-
विमाणे णमित्यादि चंद्रविमानं किंप्रमाणमायामविष्कम्भेनेति गौतमेन पृष्टे चंद्रे शेषपलक्षितानामशेषज्योतिष्काणा-
मायाममादिग्भावत्वेन भगवानाह छप्पन्नं अडयालीसं दो कोसे य व्याख्या षट्पंचाशतं भागान् विस्तीर्णं खलु शब्दान्
दीर्घं च चंद्रमंडलं भवति किमुक्तं भवति इह प्रमाणांगुलेन योजनमेकमेकषष्ट्या भागैर्विभज्यते ततः समसंख्याकान् चंद्रवि-
मानमायामविष्कम्भाभ्यां योजनस्य षट्पंचाशद्भागा भवंति अष्टाविंशति भागान् तस्य बाहल्यमुच्चत्वं बोद्धव्यं
१ अडयालीसं ति अष्टचत्वारिंशतं भागान् विस्तीर्णमुपलक्षणाद्दीर्घं च सूर्यमंडलं भवति तस्य बाहल्यं चतुर्विंशतिभागान्
बोद्धव्यान्

दो कोस त्ति ग्रहाणां विमानमायामविष्कम्भाभ्यां तस्यार्द्धं क्रोशमेकमायामविष्कम्भाभ्यां नक्षत्राणां तस्यार्द्धमर्द्धक्रोशमायाम-
विष्कम्भाभ्यां ताराणां तस्सद्धं ति तस्य स्वस्वविमानविष्कम्भायामप्रमाणस्यार्द्धमर्द्धप्रमाणं सर्वेषां बाहल्यं ज्ञातव्यमिति इय-
चेदं क्रोशार्द्धमायामविष्कम्भाभ्यां क्रोशचतुर्भाग उच्चत्वेन ताराविमानानां सर्वोत्कृष्टस्थितिकस्य तारादेवस्य संबंधि जघ-
न्यस्थितिकस्य तु पंचधनुःशतान्यायामविष्कम्भाभ्यां अर्द्धतृतीयानि धनुःशतानि बाहल्येनेति न चार्द्धं ताराविमानस्य मंद-
रं च अथ चंद्रादिविमानानां मध्ये किं विमानं कति देवा वहंतीति तन्मंदारं पृच्छति चंदविमाणे णमित्यादि चंद्रविमानं णं भं-
ते कति देवसाहस्स्यः प्राकृतत्वात् णमित्यलंकारे — कति देवसहस्राणि परिवहंति भगवानाह गौतम षोडशदे-

दो कोसे अ गहाणं णक्खत्ताणं तु हवइ तस्सद्धं॥ — तस्सद्धं तस्सद्धं ताराणं तस्सद्धं चेव बाहल्लं ३ चंदविमाणं भंते क-
ति देवसाहस्सीओ परिवहंति गोयमा सोलस — देवसाहस्सीओ परिवहंति चंदविमाणस्स णं पुरत्थि-

वसहस्राणि परिवहंति साम्प्रतं यथा ते देवाः — देवाः स्वरूपस्थाः स्वरूपान्तरधारिणो वेति शंकापनोदार्थं कथ-
शः के विमानविभागमवलम्ब्य कति संख्याकाः किं — रूपधारिणो वहंतीति दर्शयति चंदविमाणस्स पुरत्थिमेणं चंद्रविमानस्य
णमिति प्राग्वत् पुरत्थिमेणं ति सर्वतः सर्वदिशि वक्ष्यमाणवर्णकविशिष्टानां सिंहरूपधारिणां देवानां चत्वारि सहस्राणि पू-
रस्त्यां बाहां परिवहंतीति संबंधः अत्र बाहा नाम चतुर्दिविवक्षस्य विमानाधस्तनभागस्य सर्वासु दिक्षु अवयवविशेषो
ज्ञातव्यः ननु गर्त्तपादिरिव स्कन्धधारणात् प्यार्द्दोरवनाविशेषात्मकोऽवयवविशेषः प्रयोजनाभावात् यतः चंद्रादिविमानानि
तथाजगत्स्वाभाव्यात् निरालम्बनान्येव सततं वहनशीलानि तत्रापि केवलमाभियोगिकाये देवास्ते तथाविधनामकर्मोदयवशा-
त् समानजातीयानां हीनजातीयानां वा निजः स्फातिविशेषप्रदर्शनार्थं आत्मानं बहु मन्यमानाः प्रमोदभरतः सततवहनशीलाः॥ ४३८

जं०वा०टी०

अपि विमानेषु अधःस्थिता केचित्सिंहरूपधारिणः केचिद्गजरूपधारिणः केचिद्वृषभरूपधारिणः केचिदश्वरूप-
धारिणो विमानानि वहन्ति न चैतदनुपपन्नं यतस्तादृशि केचित्तथाविधाभियोग्यनामकर्मोपशोभिनः अन्येषां सम-
नजातीयानां हीनजातीयानां वा सर्वपरिचितानामेव समृद्धिसत्त्वसामर्थ्यकमस्य वयं समस्तानामतिशायिन इति विशेषप्रदर्शना-
र्थं सर्वमपि स्वोचितं कर्म नायकसमर्पणं प्रमुदिताः कुर्वन्ति तथा आभियोगा देवास्तथाविधाभियोग्यनामकर्मोपभोगत-
त्समानजातीयानां हीनजातीयानां वा देवानामन्येषामेवं वयं समृद्धाः यत्सकललोकप्रसिद्धानां चंद्रादीनां विमानानि वा-
हामहत्याः विमानमात्रेण आत्मानं बहु मन्यमानाः केचित्तु नवरं तेषां सोदर्यनेन अथ सिंहरूपधारिणां देवानां स्वरू-
पप्रतिपादनाय विशेषणान्याह सेआणं ति॥ किल कृतानां सिंहरूपधारिणां देवानां स्थितानां स्थितवर्णोपे-

सेणं सेआणं सुभगाणं सुप्पभाणं सं॥ खतलविमलनिम्मलदधियणगोखीरफेणरययनि-
णिगरप्पगासाणं थिरलट्ठपउट्ठवट्टपी वरसुसिलिट्ठ विसिट्ठतिक्खदाढाविडंबिअमुहाणं

तानां स्थितानामपि कान्तिकृशत्वे नर्द्धिशालितोपचार स्यात् अत आह शुभगानां सुभगत्वानां मंगलत्वानामित्यर्थः एवं-
विधा अपि कुतः इति विशेषणद्वारेणाह सुप्पभाणं ति प्रभा येषां समन्तात् शोभनकान्तानां कान्तिरानोद्योतिस्फटिकप्रति-
मा इव स्वच्छतलावाप्तः स्पष्टः अथ कोऽसावित्याह तदुपमयाह संखतलेत्यादि शंखतलं प्रतीतं विमलं स्वभावतो निर्मलं घनतर-
गत इव कर्दमादिमलरहितं यद्दधि तस्य घनः पिंडः गोक्षीरफेनं रजतनिकरश्चेति प्रतीतो तानीव द्युतिः तत्प्रकाशो येषां तेत-
था तेषां तथा स्थिरलष्टेत्यादि स्थिरौ दृढौ लष्टौ प्रकोष्ठकौ कलाविके येषां ते तथा वृत्ताः पीवराः सुश्लिष्टाः अन्यो-
न्यसंबद्धाविशिष्टाः प्रधानाः तीक्ष्णा या दाढा तामिर्विडंबितं विवृतं मुखं येषां ते तथा तेषां विडंबितं विवृतमिति केचित्

रत्तुप्पलेत्यादि रक्तोत्पलपत्रवत् मृदुसुकुमाले अतिमृदुनी तालुजिह्वे येषां ते तथा तेषां महुगुलिअत्ति मधुगुलिका आपीत-
मधुकरविशेषः सेनाव्याप्ता यद्वा मधुगुलिका मधुसंबंधिनी गुटिका तद्वत्पिंगले अक्षिणी येषां ते तथा तेषां तथा पीवरे प्रधानवरे
उपचित्ते प्रधाने उरू येषां ते तथा तेषां तथा प्रतिपूर्णोऽन्यूनो विपुलो विस्तीर्णः स्कंधो येषां ते तथा ततः कर्मधारयस्तेषां तथा मि-
उविसदेति मृदूनि सुकुमालानि विशदानि धवलानि सूक्ष्माणि तनूनि लक्षणोपेतानि प्रशस्तानि वरवर्णानि प्रशस्तवर्णोपेतानि
केसराणि स्कंधरोमाणि तथा माटोपं उद्धतानि तंतिशोभिता येषां ते तथा तेषां तथा ऊसिअत्ति उच्छ्रितसुरचितं सुनिर्मितं कु-

रत्तुप्पलपत्तमउअसूमालतालुजीहाणं म हुगुलिअपिंगलक्खाणं पीवरवरोरुपडिपुण्णविउलखंधाणं मि-
उविसदसुहुमलक्खणपसत्थवरवण्णके सरासडोवसोहिआणं ऊसिअसुनिमिअसुजायअप्फोडिअ-
लंगूलाणं वयरामयणक्खाणं वयरामय दाढाणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जजोत्तगसुजोतिआणं
कामगमाणं तवणिज्जतालुआणं पीइंगम णं मणोगमाणं मणोरमाणं अमिअगईणं अ-

लांगूलं पुच्छं जातं शोभनं यथा भवति तथा आस्फो- टितं लांगूलं पुच्छं येषां ते तथा तेषां वज्रमयाः नखाः येषां वज्र-
मया दाढा येषां तपनीयमया जिह्वा येषां ते तथा तेषां तवणिज्जत्ति तपनीयमयं योक्त्रं योजिताः इव अतिवेगवल्लगति-
तया मा इतस्ततो विचलिष्यतीति मा भूत् लोकोद्भावनाय समर्पितो परस्परं संकलिता इव येन ते तथा तेषां कामगमाः इच्छा तेन-
गमो गमनं येषां ते तथा तेषां तपनीयमयं तालु येषां प्रीतं गच्छंतीति प्रीतंगमाः स्वशक्त्युपेताः मनस इव गमो येषां मनोवद्गमनशी-
घ्रगंत इत्यर्थः मनसि गमो येषां मनोभिरमंते येषु इष्टत्वात् अमितामानरहिता गतिर्येषां ते सततगमनशीला इत्यर्थः अमितबलो-
येषां ते तथा तेषां तथा अमितं बलं शारीरं प्राणवंवार्यमानसप्राणं पुरुषकारः क्रिया दोषप्रवृत्तिः पराक्रमः फलवच्चिधप्रवृत्तिश्च ये- ४३८

जं०द्वा०

ततथा तेषां मिति एवंविधानां देवानां चत्वारि सहस्राणि किंभूतानीत्याह पोरस्यांबाहांवदंतीत्याह सदतेत्यादि सदतामदाप्रमा
णवता इत्यदेशावर्त्तिनामपि श्रवणपथातिथित्वेनत्यर्थः या कृणायते मिंढनादरूपणेयोबोलोऽव्यक्तध्वनिस्तद्रूपणयः कलकलश
वः दर्शोद्रेकात् समुदायसमुत्थशब्दस्तेन किंलक्षणेन मधुरेण श्रुधत्रेस्य मधुरेणकल्पेन तेपुनःकस्त्केन मनोहरेण
चित्ताह्लादकारेण श्रंबरमाकाशंदिशश्चसर्वदिर्देशापि सरयंतस्निमरयंतनिमरयंतिशशापेनतोजर्वाणानि शोलयंति शाभा
दिता यासासाजोविदधतानि अर्थात् श्रंबरंदिशश्चेतिपोरस्यांसर्वदिकसंबंधिनीबाहापरिवदंति नत्र चंद्रादिविमानानां
पश्चिमालिंदुखयाविचात् श्रायतनविलागत्या बाहापश्चिमदिक्संबंधिन्येवस्यात् नपुनःसर्वदिगसंबंधिनीतिचे

न्मिश्रकलाणं श्रमिश्चवलवातिश्रुवरिमा। काररयकमाणं सहया सौहणायबोलकलकलरवेणं
मकुरेणं मणाहरेणं महेता श्रंबरंदि सा उश्र सोभयंता चत्तारिदेवसाहस्सीउ सीहरूवधारी
णंदेवाणं पुरछिमिल्लं बाहंपरिवहंति॥ बवंदविमाणस्स दाहिणेणं सेश्राणं सुहाणं सुप्पलाणं सं
खतलविमलनिम्मलदहियणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासाणं

इत्तत्पयष्येवं तथा पिहदया उरलिंदुखा
दिगसर्वदेवेन विवक्षिता तदयेत्सया अपराअपि दक्षिणायादिशोवसातव्याः अतएव प्रत्ययकस्यालिंदुखादिशःसाक्षीतिरूपेत
न दयेत्सयावापराअपिदिशोलाणोताः एतामाथः पक्षवत्उत्पादालिंदुकोसावबासेसिश्रायपयादिणउत्तस्मेवउतंतश्चात्ररगे
श्राइदिसानियमाश्रति नकिंचिदनुपपत्सं विवक्षायाश्चप्पागमेसामाणयात् ब श्रथदक्षिणस्यांदिशि कियंतोदेवाःकिंरूपा
धारिणःकाइशाश्चवंद्रविमानं परिवदंतीतिदर्शयति चंदविमाणस्सेत्यादि चंद्रविमानस्यदक्षिणतोवरूमाणावर्णकोणतानां ४४०
दक्षिरूपधारिणां देवानांचत्वारिसहस्राणिदाक्षिणात्यांबाहांपरिवदंतीतिसंबंधःतस्वरूपंचेवं किंलक्षणानांतेषांसत्राणं
तिश्चेतानामित्यादिविशेषणानत्पर्थमाव्

वयरामयत्ति वज्रमयंकुंभयुगलंयेषांसुस्थिता अतिविशिष्टस्थापरिणामनश्चिरस्थलावा पीवराःउपचिताः वरा श्रेष्ठा वज्रमय
यासोउवहित्रश्रत्तिश्राश्लेषवादिशाषणाव्यत्ययेनवर्त्तिता वृत्ताकुंभस्थाशिरप्रस्येव प्रशालोयेषांतेनषातेषां श्रस्कस्या
यत्ति अतिशुभत्तत्तः पृष्ठतःपायीतावाऽवलोकनेनवास्त्रउत्तरं ईषदुदुंसुस्वंयेषांतेतथातेषां तवणिश्रत्ति तपनी
यो विशालो चंचलो श्रतएवचलतो इतस्ततोदोलायमानो विमलोमलरहितो उज्ज्वलो श्वेतसको कस्मीयेषांतेत
षां आश्रतवाक्कसीविशेषस्यपाठनिपातः मधुवरमेत्यादि मधुवरमेलिसंतत्ति दाक्षमानप्रिये सत्रेदेपत्रलेस्य छेनिर्म्मले

वयरामयकुंभजुश्रलेसुहिश्रपीवरवर रसोउवहिश्रसुरत्तपउमप्पगासाणं श्रब्भुण्णयमुहाणं
तवणिज्जविसालकन्नचंचलचलंतवि मलुज्जलाणं मधुवसभिसंतणिहणनलनिम्मल निद्ध
रूवमणिरयण लोयणाणं श्रब्भु गयमउलमल्लिश्राधवलसरिससंठिश्रनिव्वण
दढकसिणफालिश्रामयसुजायदं तमुसलोवसोभिश्राणं कंचणकोसीपविट्ठदंतग्गवि
मलमणिरयणरुइलपेरंतचित्तरूवा गविराइश्राणं तवणिज्जविसालतिलग

लरहिते निवत्स्मिन्निविवर्णमधुवर्णश्चाइकपातास्यतवसेत्रयोयात मणिरत्नमये लोचने येषांतेतथातेषां श्रभ्युद्गायेत्या
दि श्रतिसामस्येनोद्गते उदितविकसितरूपर्षः मकुलमल्लिके स्वरूपजातिविशेषो तद्वद्धवलौसदृशसंस्थितौ अन्योन्यसमान
संस्थानो निर्वणोक्षतादिरहितौदृढौकविनो दृढौ संसर्गौस्फटिकमयौ सुजातौजन्मदोषरहितौ दंतमुशलौदंतौमुशला
विवमुशलौ तात्पर्यतोदंतविषर्षः ताम्यांशोभितायेतेतथा तेषां तथा कंचनकोशाद्याविका चनकोश्यौः कांचनमयत्वाद्धारयोःप्र
विष्टेयेदंतयोरग्रेतसंबंधिनौ मणिरत्नमयोस्वविशेषयोपर्यंतौ अंतप्रदेशोतत्रदीप्तानिकांतिमंतियानिरूपकाणिविन्यस्तानि

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी स्मारक

जं०३।३।

रञ्जिता ये ते तेषां तथा तथा तथ्योर्धपत्रित पत्रायमयानि विशालानि शारीरप्रमोणाविनानि स्वल्पतोऽतिबहु स्वल्पानि कविद्धि लासन्निपा वृक्षत्रविलासानि दाम्रिमति तिलकप्रमुखाणि तिलकप्रमुखाभरणानि तैः परिसामस्त्येन मंडिता ये ते तथा तेषां तथा नाणानि नानामणिरत्नमयानि सुत्राणि निर्मलानि ग्रैवेयकानि ग्रीवाविराजि स्वर्णशृंखलादानि बद्धानि गलेव रक्षणानि येषां ते तथा तेषां कविन्दजानि पावाः सन्नाहुबाः संलग्नानि अग्रेगलपाशस्थक्षणात् ग्रीवासंबंधानि बिविताने ना नानाति तथा वेरुलिअ ग्नि वैडूर्यमयो विविधविचित्रो दण्डो ययोस्ते विविधे निर्मलो वज्रमयस्त्रामोलकः अवधनोऽङ्कवांकर

णुद्दपरिमंदिआणं नाणामणिरयणरुइर णविविहबद्धगलयवरभूसणाणं वेरुलिअविविहदंडनिम्म
लवयरामयतिक्खलट्ठ अंकुसकुंभजुअ लंतरोदिआणं तवणिज्जसुबद्धकच्छदप्पिअबलुद्धुराणं वि
मलघणमंडलवइरामयलालललिअ तालेणं णाणामणिरयणघंटपासगरययामयबद्धलज्झ
लंबिअघंटाजुअलमहुरसरमणहराणं । अल्लीणपमाणजुत्तवट्टिअ सुगलात ऊंसलूगससमाण

यीञ्जर्म्मन्नलेबोदितेऽवलंबितौ लुलितौ वा येषां ते तथा तेषां तवणिज्जंति तपनीयमयाः सुबद्धाः कक्षाः पादाः तबालो दवाह्निभ् रज्जुरचनाविशेषा येषां ते तथा तपनीयसुबद्धकक्षाः एवंविधाः सन्तो दर्पितबलेन संजातदर्पबलेनोद्धुरा उद्धता ये ते तथा तेषां तथा वि मलघनानि विमलाः घनानि निबिडानि मण्डलानि मण्डलाकाराणि वज्रमयी या लाला सा संललिता श्रोत्रं श्रोत्रमनसो रक्तमलता दन्ता नेयमाः उन्मादतः तेन केलिपातेन । णाणामणीति नानामणिरत्नमयाः घंटाः अत्र पार्श्वगाः पार्श्वगात्रवलया यस्मि न्नायस्मेवं विधरजतमयी बद्धाया रज्जुस्तया निबद्धा या च लंबिता घंटायुगलं मधुरप्रमाणं घंटाद्वयं तस्य यो मधुर स्वरकेन मनोहराणां तथा अल्लीणाति आलीनानि ईषल्लीनानि स्वल्पवं संयमनात् प्रमाणयुक्ता अवस्थिताः सुरवालावान्

सुजातैर्लक्षणैः प्रशस्ता अतएव रमणीया बालाः केशा यस्मिन्नेवंविधं गात्रस्य शरीरस्य परिसामस्त्येन उंचनं निःप्रमार्जनो पकरणमिव उंचनं सर्वांगपुच्छं येषां ते तथा तेषां यद्वा बालाः समस्त विध्नकल्पाः केशविशेषाः स्वशरीरविशेषगात्रस्य शरीरस्य परिउंचनं स मार्जनायोपकरणविशेषोऽङ्गशाव न् शोभनमिति पश्चाच्छिन्नदेशेऽवलंबितं येषां ते तथा तेषां मालानप्रमाण उक्ताव स्थिता सुजातलक्षणप्रशस्तरमणीयगात्रपरिउंचनानां तथा उपचिता इति उपचिता उन्नतत्वाः कचिन् उपचिता मांसलाः निम्नसी घमाणलक्षणोन्नता ऊर्म्मिवलना उन्नतपादाग्रेर्लघुविक्रमाः शीघ्रगमनं येषां ते तथा तेषां अंकामयत्ति अंकरत्नम

सुजातलक्खणपसत्थरमणिज्जवालगत्तपुं रिउंछणाणं उपचितपडिपुण्णकुम्मचलणलहुविक्कमाणं
अंकामयणक्खाणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जतालुआणं तवणिज्जजोत्तगसुजोजिआणं कामगमाणं
पीइगमाणं मणोगमाणं मणोरमाणं मणोहराणं अमिअगईणं अमिअबलवीरिअपुरिसक्कारपरक्कमाणं
महयागम्भीरगुलुगुलाइअरवेणं महुरेणं मणहरेणं पूरेंता अंबरं दिसाओ असोभयंता चत्तारि देवसाहस्सीओ गयरूवधारीणं देवाणं दक्खि
णिल्लं बाहं परिवहंति त्ति चंदविमाणस्स णं पच्चत्थिमेणं सेआणं सुभगाणं सुप्पभाणं चलचवलककुहसा
लीणं

यान स्याद्येषां ते अंकमयनखास्तेषां स्यात् तपनीयमयताल्वाणामित्यादि परिवहंतीति पर्यन्तं प्राग्वत् नवरं गुलगुलायितरवेण दक्षिणां दर्शयितुकामो सूत्रस्य विशेषास्त्र गजरूपधारिणां दक्षिणोल्लंति दाक्षिणात्यां बाहामिति च अथ वृषभरूपधारिण णोऽपि चंद्रविमानं वहंतीति दर्शयति चंदविमाणस्स णमित्यादि चंद्रविमानस्य पश्चिमेन पश्चिमदिशि वृषभरूपधारिणां देवानां चत्वारि सहस्राणि पाश्चात्यां पश्चिमदिक्संबंधिनीं बाहां परिवहंतीति संबंधः श्वेतरूपाणां देवानां सुभगा नां सुप्रभाणां चलचपलकुन्ति चलचपलमतिशायेन चपलं ककुदं तेन शालिनां तेषां॥

४४१

ऊं॥२॥

यथा निचितत्वे घनो निचितो निचितः उद्गलोपचितः अत एव सुबद्धः शोभनबन्धः उक्तः लक्षणेः शास्त्रोक्तैः सन्नतत्वे तीति शास्त्रः
ख्यातिमानित्यर्थः ईषदानताः किं विनिम्नाः इषन्नोन्नाः इषाल इषत्सलक्षणोन्नतपार्श्वावनिम्नातिति इषत्सोन्नोर्वीत् सारोद्वहनस्य
मर्थः स्कंधः तस्मादिषत्सत्यवसंनतत्वात् सर्वेषामप्रतियननिचितसुबद्धलक्षणोन्नतेषदानतइषन्नोन्नास्तेषां वंक्रमितन्ति वंक्र
मिता पादानामितस्य तोगमनन्त्वात्यस्य ह्यविकालललिता तथा दिविक्रह दिताउलिता उलणाज्ञज्ञ्ये इतिवचनात् उदीरि
ताश्चक्राद्यावलाद्विनानार्थः वलवयला ऽतिवपलागर्वितागतिममिरूपगर्हस्त्रविक्षागति येषां तेनथातेषां नशासन्नयति
अव्यक्षपार्श्वीयोरवनतत्वान् सन्नतपार्श्वानां ए वंसंगतपार्श्वानां देहप्रमाणोचितपार्श्वानां सुजातपार्श्वानां सुनिष

यथा निचितसुबद्धलस्कणुन्नतई सिंशान तवसलोशाणं वंक्रमितल्ललितउलितवलवपलगविर
अगईणं सन्नतपासाणं संगतपासाणं सुजातपासाणं पीवरवहि असुसंमविशुकमाणं उले
वपलंवलस्कणपमाणेज्ञ्नरमणिहवा। लंगेमाणं समखुरवालवाणंसमलिदिद्धं सिंगतिरक्षग

न्नपार्श्वानां पीवरत्ति पीवराउष्टा वर्धितावर्तुला। उसंस्थिता उसंस्थानवताकटिर्येषां तेतथातेषां अवलंबिअन्ति।
अवलंवान् श्रृंगादिषु अवलंवनमवियरूत्य अलंवाः प्रमाणायेषांतेऽवलंवलंबाः अवलंबनस्थानेसंयमनासावात् अव
लंवकेशाद्यर्थः लक्षणेः प्रमाणेनचयुक्ता अत एव रमणीयावालगंडयस्या मुखाणि येषां तेतथातेषां तथासमखुरत्तिम
माः परस्परमविषमाः खुरावालधिश्व उक्तयेषां तेषां कचित्समखुरवालिदाणेतिपाठस्तत्र समाश्चखुराश्चताश्चवालाग्रिवक
सलिरणमिवरधनानिसमखुरावालीश्चयस्मेषां अनेन सर्वेषामपि इषस्तानां समशरीरत्वंसमकगमनेवदर्शितं तथास
मं लिदिश्यन्तिसमान्यविषमानिलिखितानावपरिकर्मणादिना मद्याविनवनारूपाणि शृंगाणिमाहृतवाहितेषणास्यपरत्वेप
त

: तिः संगताः परस्परमन्नपलस्थमानविशेषायेन तथातेषां नगुन्नितन्ननि इत्यानि कस्याणिहृशानि उजानानि उनिघना
निम्निग्धानि स्नेहवंति यानिलोमानि तथाववधिरतितेतथातेषां तथा उवचिअन्ति उपचिताः संजातउद्गलोपचयोऽतएव मां
सलः उपोवियालोविस्तार्णः प्रतिसर्णः शास्त्रोक्तमभावयालोयतोयः स्कंधप्रदेशोमेनसुंदराणां पानाद्भानां तथावेरुलि
अन्नि वेरुर्यमयानिसंनन्ति दीप्यमानाः कदावाद्धः प्रदेशावेषां तेवेरुर्यनिसफलाः उनिरीक्षणाः शोभनावलोकना
ः तेतावियोषणसमासस्तेषां कचित्वेरुलिअलिसंतकब्रकउरक्षसुतिरक्षनिरिक्षणाणंतिपाठस्तत्र वेरुर्यरन्ननालिमो

संगयाणं तणुसुद्धमसुजातणिहविधर रणं उवचितमंसलविसालपडिउसरवंधप्पएसदेसाणं वे
सलिअलिसंतक्षरक्षसुतिरक्षनिरिक्षा णाणं उजपमाणपदाणलरक्षणपसत्थरमणिहलंवलंर
गंधपउगलगसोलिआणं घरया रमसुमहवदकसमंमिआणं णाणमणिकणगर
यणयंटिआवेनक्षगसुकयमालिआ॥ णवरयंत एतानिनिसांसंतिदीप्यमानानि कस्कउतिक्र्षशाति

तांशणि वकक्रलावलाकवेपिअमगजेतिया॥ शक्कदांशान्दश्राणिहरूपवस्तुश्यादिशादतितेऽरुद्धानि यायदाणिले
रवना भिताःउन्नांक्षमेकाथनामापदं निरीक्षणमवलोकनं येषांतेतथातेषां तथा उन्नतिउक्तप्रमाणे शरीरोचितमानेतेन
प्रधानोविशिष्टोलक्षणेः प्रशस्तोरमणीयोलंवादीर्घः संगतंधाउपोरत्नमयश्चामरणविशेषः संसारनेसवियालयत्रैवं वि
धेगलकोगलमेनशोभितानां तथायरूपरनियरयरकडत्पउकरणलक्षणः उशादःशोभनशर्दयस्मा वन्नवानिधःकमेलिर
णविशेषाः संवद्धोययोते वंविधमयोकर्णौस्यां मंडितानां नानामणीति नानामणिकनकमय्योयाघंटिकाः कुडुयंतास्तामोवेकस
कउनसेयकं तेतउस्तंपशास्था तथामालितानां मंडितानां यदायंटिकातिःउक्तंउनियादितपदैकस्कं प्राहृतत्वाहिशेषण
व्यत्ययाः तथा

४४२

सू० १३४।

वृषघंटत्ति वरघंटानाग्रदाम घंटानां मालया उज्ज्वलाभिः लीलाभिः श्रीभिः श्रीलक्ष्मीं धरंति ये ते तथा तेषां तथा, एवमन्ति पद्मो-
त्पलानां सुरभिमाला मालाभिः उज्ज्वलमानया गले विभूषिता वज्रखुराः त्रिरूपस्थिताः खुरा येषां ते तथा तेषां एवं वज्रमय दंता
नामित्यादि प्राग्वत् व अश्वोत्तरस्याम दिवक्रूपधारिणो देवा चंद्रविमानं परिवहंति इति दर्शयति चंद्रविमानस्य णमित्यादि
चंद्रविमानस्योत्तरस्यां दिशि वृषभरूपधारिणो देवानां चत्वारि सहस्राणि चंद्रविमानस्योत्तरां बाहां परिवहंतीति संबंधः किंल
क्षणानां श्वेतानां शुभ्राणां वरमल्लीतिवर माहिते मल्लात धवरयतानाम् शालीवरमल्लिवेविधेदायनः संवत्सराये येषां ते तथा तेषां ते

गलयमालुज्जलसिरिधराणं पउमुप्पलसग॥ लसुरभिमालाविभूसिआणं वइरखुराणं फालिआमयदंता-
णं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जतालुआणं त- वणिज्जजोत्तगसुजोइआणं महया गंभीरगज्जिअरवेणं म-
हुरेणं मणहरेणं पूरेंता अंबरं दिसाओ अ सोभयंता चत्तारि देवसाहस्सीओ वसहरूवधारीणं देवा-
णं पच्चत्थिमिल्लं बाहं परिवहंति ब चंदविमा- णस्स णं उत्तरेणं सेआणं जच्चाणं तरमल्लिहाय-
णाणं हरिमेलामउलमल्लिअच्छाणं चंचुच्चि- अललिअपुलिअचलचवलचंचलगईणं लंघणवग्गणधावणधोरणतिवलिअऊ-
इण

मल्लिहायनानां षष्ठसमयो वनानामित्यर्थः तथा हरिमेलकं हरिमेलावनस्पतिविशेषस्तस्य मुकुलं अथ मल्लिका विचित्रि
ते अक्षिणी येषां ते तथा तेषां तथा चंचुच्चिअत्ति चंचा स्फटिका यत्र तद्वलयेन विताडितः शुकचंचुविलिताः चंचुवलितं शुकवाग्योः
उन्नमनं दक्षिणपक्षं तस्मात् ललितं विलासदंतमपद्यमानादयस्तो निक्षिप्तः तेषामिव ललिताः ललिता च सा विलासलिता आकाशा
वलेषिता चलचपलाः अतिचपला गतिर्येषां ते तथा तेषां यथा चंचुराः शुकचंचुवक्रौ स्थितौ वक्रतयोः हीसुतौ अर्थात् अग्रपादौ
ताभ्यां ललितं प्राग्वत् तथा लंघणत्ति लंघनं गर्तादिरूपलंघनं वल्गनं उद्गतिरूपमुल्ललनं धावनं विविधं तदिगलितिः स्वशाय
गमन

तासां द्वात्रिंदितुरहास्निविन्यासस्तु खलनं त्वग्रो जवनावेगवती शिक्षितवादिवं शिक्षिता अस्मागतिर्येषां ते तथा तेषां तथा ल
लेत्यादि ललंति इतो लोचयमानानि लासकानि लसदीप्तानि विविधवनात् दामिमंति ललामवरभूषणानि तिलकप्रधानाभरणानि
येषां ते तथा तेषां सन्नयप्रमाणमित्यादि विशेषणषट्कं प्राग्वत् तथा मिउविसदत्ति मृदूनि सुकुमालानि विशदानि धव
लानि सूक्ष्माणि तनूनि लक्षणोः प्रशस्तानि विस्तीर्णानि वालश्रेयोणाणा इतस्ततः सापणेन कर्णदेशः प्रमातिक्रमरणो

तिवलिअजइणसिक्खिअगईणं ललंतलासगललामवरभूसणाणं सण्णयपासाणं संगयपासाणं सुजायपासा-
णं पीवरवट्टिअसुसंठिअकडीणं ओलंबपलंब- लक्खणपमाणजुत्तरमणिज्जवालपुच्छाणं तणुसुहुमसुजाय-
णिद्धलोमच्छविधराणं मिउविसयसुहुमल- क्खणपसत्थविच्छिन्नकेसरवालिधराणं ललंतथासगललाड-
वरभूसणाणं मुहमंडगओचूलगचामर- थासगपरिमंडिअकडीणं तवणिज्जखुराणं तवणिज्जजी-
हाणं तवणिज्जजोत्तगसुजोइआणं काम- गमाणं जाव मणोरमाणं अमिअगईणं अमिअबलवीरि-
अपुरिसक्कारपरक्कमाणं महयाहयहेसि- अकिलकिलाइतरवेणं महुरेणं मणहरेणं पूरेंता अंबरं
दिसाओ अ सोभयंता चत्तारि देवसाहस्सीओ हयरूववधारीणं देवाणं उत्तरिल्लं बाहं परिवहंति ब गाहा॥

तानिव वालानिव कूमार्याः कर्णाभरणानिव धरंति ये ते तथा तेषां ललंतत्ति ललत् दोलायमानं लासकं रम्य न्यादिरचितं ललाम
कालिधनं ललाटे वरभूषणं येषां ते तथा तेषां तथा मुखमंडगत्ति मुखमंडनं अवचूलं अश्यानां कणाभरणविशेषो संस्थात
चामराणि प्रतीतानि स्थासका आदर्शकाकाराः अलंकाराः परिमंडिताः कटिर्येषां ते तथा तेषां शेषं प्राग्वत् सुगमं चेति ब एवं सूर्यविवि
मानविषयाण्यपि सूत्राणि परिभावनीयानि एतद्विषयसंग्राहिका मात्र गाथा गाथोक्तमेवार्थम्।

सोलसदेवसाणि षोडशदेवसहस्राणि चंदविमानं वहंति एवं सूरविमानमपि अष्टौ च एकैकस्मिन् ग्रहविमाने मंगलादि ग्रहाणां विमानानि अष्टौ देवसहस्राणि परिवहंति एकैकस्यां दिशि द्विदेवसहस्रे सिंहादिरूपधारिणः तेन रूपरूपाः देवाः परिवहंति चत्वारि देवसहस्राणि एकैकस्मिन् नक्षत्रविमाने एकैकस्यां दिशि एकैकं सहस्रमित्यर्थः परिवहंति दो देवसहस्से ताराविमाणे एकैकस्मिन् विमाने पंच शतानि एकैकस्यां दिशि परिवहंतीति नवरं चंद्रादिविमानानि वहंतो नाभिमतां मत्वका मिनाववि शिष्टलक्षणा इति न वा तेषां काचिता अपि किंतु तथाविध नियोगिककर्मोदयात्परम्

सोलसदेवसहस्सा वहंति चंदेसु चेव सूरेसु। अट्ठेव सहस्साइं इक्किक्कम्मि गहविमाणे॥ चत्तारि सहस्स
इं णक्खत्तंमि य वहंति एक्केक्के दो चेव सह स्साइं ताराविमाणेक्कमेक्कंमि॥ एवं सूरविमाणाणं जाव
ताराविमाणाणं णवरिं एए देवसंघा॥ एव पतिसिंहाणं वेदिस सुरिसु गहणक्खत्तताराऊवा
णं कप्परसम्बसादराई कपरसम्बसिग्घ गतीत वावव गो वंदे दिंताम्बरा सवसिग्घगता॥

उच्छिरवेतिभावः एवं सूरविमाणाणं ति एवं सा॥ उक्तं चंदविमानवर्णनानुसारेणैव वर्णनं संग्रहिणीगाथानुसारेण वसंख्यातास्पष्टं एतं सूर्यविमानेनामित्यलंकारे चंद्रवत्सूत्रत्वात् यावत् ताराऊपविमानानि णं माख्यत्यावकरणात् ग्रह रदानां संग्रहः नवरंति नवरं केवलं संग्रहिणीगाथयोः एते त्रिपंचानि संख्यावाचकपदानि प्रयुक्तानि तानि देवसंख्यातात्वे वसम्प्राप्ता वक्तव्याः अयं भावः अष्टौ सहस्राणि अष्टसहस्रसंख्याका देवसमूह इत्यादि योजना परिमिति नवमं द्वारं च सूर्यचंद्रादीनां मध्ये कः शीघ्रगतिरिति दशमं द्वारं प्रश्नयति एतेसिणमित्यादि एतेषां चंद्रसूर्यादीनां मध्ये कतरे कतरेभ्यः शीघ्रगतयः कतरे च शीघ्रगतितराः स्वविवक्षया भगवानाह गौतम चंद्रेभ्यः सूर्याः सर्वशीघ्रगतयः

शीघ्रगतयः सूर्येभ्यो ग्रहाः शीघ्रगतयः ग्रहेभ्यो नक्षत्राणि शीघ्रगतानि नक्षत्रेभ्यस्ताराऊपाः शीघ्रगतयः चंद्रेण दोरात्रेण क्रमणीयस्य क्षेत्रस्य सूर्यादिभिर्हीनहीनतरेणाहोरात्रेणाक्रम्यमाणत्वात् एतच्च एतामेतणं तोलतचंद्रेण चंदेकेवञ्चाइं ला गम्याइं गच्छतीत्यादि सूत्रव्याख्यावसरे सविस्तरं माग्रुपरिभावितमिति अयत्तात्पर्यमाद सव्वप्पेत्यादि सर्वेभ्यः सूर्यादिभ्योऽल्पगतयश्चंद्राः सर्वशीघ्रगतयः सर्वेभ्यश्चंद्रादिभ्यः शीघ्रगतयस्ताराऊपा इति दशमं द्वारं च अथैतेषां चंद्रादीनां मध्ये को महर्द्धिकः को अल्पर्द्धिक इत्येकादशं द्वारं प्रश्नयति एतेसिणमित्यादि एतेषां चंद्रसूर्यादीनां मध्ये कतरे सर्वमहर्द्धिकाः कतरे वाल्पर्द्धिका

स्ताराहिंतो गहा सिग्घगई गहेहिंतो नक्खत्ता नक्खत्तेहिंतो ताराऊवा सिग्घगती च सव्वप्पगई चंदा सव्वसि
ग्घगई ताराऊवा च एतेसिणं भंते चंदि मसूरियगहणक्खत्तताराऊवाणं कयरे सव्वमहिड्डिया कय
रे सव्वप्पिड्डिया गो ताराऊवेहिंतो ण क्खत्ता महिड्डिया णक्खत्तेहिंतो गहा महिड्डिया गहेहिंतो
सूरिया महिड्डिया सूरेहिंतो चंदा महि ड्डिया सव्वप्पिड्डिया ताराऊवा सव्वमहिड्डिया चंदा च जंबुद्दी
वेणं ताराए य ताराए य केवइए अबाहाए अंतरे पण्णत्ते गो दुविहे अंतरे पं वाघाइए य निव्वाघाइए य जह
सिय

भगवानाह गौतम ताराऊपेभ्यो नक्षत्राणि महर्द्धिकानि इदक्षिणिकत्वात् एवं नक्षत्रेभ्यो ग्रहा महर्द्धिकाः ग्रहेभ्यः सूर्या महर्द्धिकाः सूर्येभ्यश्चंद्रा इत्येकादशं द्वारं च अथ जंबूद्वीपे ताराणां परस्परं कियदंतरमिति द्वादशं द्वारं प्रश्नयति जं बुद्दीवेणमित्यादि जंबूद्वीपे ताराया स्ताराया श्च मध्ये कियदबाधयांऽतरं प्रज्ञप्तं भगवानाह गौतम द्विविधमंतरं प्रज्ञप्तं तद्यथा व्याघातिमं निर्व्याघातिमं च व्याहननं व्याघातः पर्वतादिना स्खलनं तेन निर्वृत्तं व्याघातिमं ताभ्यादिमः श तीमप्रत्ययः निर्व्याघातिमं व्याघातिमान्निर्गतं स्वाभाविकमिति भावः तत्र यन्निर्व्याघातिमं तज्जघन्येन॥

जं॰द्वी॰ पंचधनुःशतानि उच्चैस्त्वेन तस्मात् यच्च व्याघातिमंतरं जघन्यतो योजनशते षट्षष्ट्यधिके एतच्च निषधकूटादिकमपेक्ष्य वेदितव्यं तथाहि निषधपर्वतः स्वभावादप्युच्चैश्चत्वारि योजनशतानि तस्योपरि पंच योजनशतानि उच्चानि कूटानि तानि च मूले पंच योजनशतान्यायामविष्कंभाभ्यां मध्ये त्रीणि योजनशतानि पंचसप्तत्यधिकानि उपरि अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि तेषां चोपरितनभागसमश्रेणिप्रदेशेन बाहुल्यं तथाजगत्स्वाभाव्यात् अष्टौ योजनान्यबाधया कृत्वा तारविमानानि परिभ्रमंति ततो भवति जघन्यतो व्याघातिममंतरं द्वे योजनशते षट्षष्ट्यधिके उत्कर्षतो द्वादश योजनसहस्राणि द्वे योजनशते ४४५

ण्णेणं पंच धणुसयाइं उक्कोसेणं दो गाउआइं वाघाइए जहण्णेणं दोण्णि बायाले जोअणसए उक्कोसेणं बारस जोअणसहस्साइं दोण्णि य बायाले जोअणसए अहियाइं अ० चंदस्स णं भंते जोइसिंदस्स जोइसरण्णो कइ अग्गमहिसीओ पण्णत्ताओ गो० चत्तारि अग्गमहिसीओ पं० तं० चंदप्पभा दोसिणाभा अच्चिमाली पभंकरा तत्थ णं एगमेगाए देवीए चत्तारि देवीसहस्साइं परिवारो पण्णत्तो॥

द्विचत्वारिंशदधिके एतच्च मेरुमपेक्ष्य द्रष्टव्यं तथाहि मेरुविष्कंभो दशयोजनसहस्राणि मेरोश्चोभयतोऽबाधया एकादश योजनशतानि एकविंशत्यधिकानि ततः सर्वसंख्यया द्वादश योजनसहस्राणि द्वे योजनशते द्विचत्वारिंशदधिके इत्येतावद्दशांतरं अथ चंद्रस्य कति संख्याका अग्रमहिष्य इति त्रयोदशं सूत्रं प्रश्नयति चंदस्स णं भंते इत्यादि चंद्रस्य भदंत ज्योतिषेंद्रस्य ज्योतिषराजस्य कति कियत्संख्याका अग्रमहिष्यः प्रज्ञप्ताः भगवानाह गौतम चतस्रोऽग्रमहिष्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा चंद्रप्रभा दोसिणाभा ज्योत्स्नाभा अर्चिर्माली प्रभंकरा चेति तत्र णमिति तासु चतसृष्वग्रमहिषीषु मध्ये एकैकस्या देव्याश्चत्वारि देवीसहस्राणि परिवारः प्रज्ञप्तः किमुक्तं भवति॥

एकैकाग्रमहिषी चतुर्णां देवीसहस्राणां पट्टराज्ञी एकैकाप्यग्रमहिषी परिभोगावसरे तथाविधं ज्योतिषराजः चंद्रदेवेच्छामुपलभ्य प्रत्येकमात्मसमानरूपाणि देवीसहस्राणि विकुर्वितुं शक्ता इत्यमेव प्रत्येकं प्रभुश्चत्वारि देवीसहस्राणि विकुर्वितुं क्षमेति एवामेवत्ति एवमेव सपूर्वापरेण सर्वापरमीलनेन षोडश देवीसहस्राणि स्वाभाविकानि अथ च वैक्रियिकाणि चंद्रदेवस्य भवंति सेत्तं तुडिए त्ति तदेतत् त्रुटिकमंतःपुरं आह च मूलटीकाकृत् त्रुटिकमंतःपुरमुच्यते इति पभू णं भंते इत्यादि प्रभुर्भदंत चंद्रो ज्योतिषेंद्रो ज्योतिषराजः चंद्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चंद्रे सिंहासने

पभू णं ताओ एगमेगा देवी अण्णं देवीसहस्सं परियारं विउव्वित्तए एवामेव सपुव्वावरेणं सोलस देवीसहस्सा सेत्तं तुडिए अ पभू णं भंते चंदे जोइसिंदे जोइसराया चंदवडिंसए विमाणे चंदाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए तुडिएणं सद्धिं महयाऽऽहयणट्ट जाव दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए णो तिणट्ठे समट्ठे से केणट्ठेणं जाव विहरित्तए गो० चंदस्स णं जोइसिंदस्स चंदवडिंसए विमाणे चंदाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए माणवए चेइयखंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहवे जिणसकहाओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति ताओ णं चंदस्स अण्णेसिं च बहूणं देवाण य देवीण य॥

त्रुटिकेनांतःपुरेण सार्द्धं दिव्यान् भोगभोगान् भुंजमानो विहर्तुमिति भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः अत्रैव कारणं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि तत् केनार्थेन भदंत यावत् न विहर्तुमिति भगवानाह गौतम चंद्रस्य ज्योतिषेंद्रस्य चंद्रावतंसके विमाने चंद्राभिधानायां राजधान्यां सभायां सुधर्मायां माणवके चैत्यस्तंभे वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्गकेषु बहूनि जिनसक्थीनि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठंति ताओ णं ति तानि चंद्रस्य ज्योतिषराजस्य अन्येषां च बहूनां देवानां देवीनां च॥

MEMORIAL

जंद्वा॰

अर्चनीयानि उच्चादिभिः यावत्पर्युपासनीयानि यावत्करणात् वंदणिज्जाउ इत्यादिसंग्रहः सो तणठेणं तिन तदेतदर्थे
हे गौतम नो प्रभुः समर्थो यावत्तत्र विहर्तुमिति च अथ यच्चार्थे समर्थस्तदेवाह पभूणमित्यादि प्रभुर्गौतम चंद्रः सभा-
यां सुधर्म्मायां चतसृभिः सामानिकसहस्रैः एवं यावद्दिव्यान् भोगभोगान् भुंजानो विहर्तुमिति शेषः यावत्करणात् चतसृभि-
रग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः तिसृभिः पर्षद्भिः इत्यादिसंग्रहः अथानंतरोक्तयोरन्वयव्यतिरेकयोस्तात्पर्यमाह केवल-
मिति केवलं परिवारर्द्ध्या परिवारणसमृद्ध्या एतत्सर्वमपि सपरिवारका अदंतेषां नो मात्यत्वं निजस्फातिविशेषप्रद-

अट्ठणीयाउ जाव पढमासणीयाउ से तणठेणं णो णो पभू च पडणं दो सलाए उदम्माए
च उद्दिसा णाणि अग्गादक्खादिं एवं जाव दिव्वाइं भोगभोगाइं केवलं परिआरिद्धीए णोवि
वणं मिक्खणपत्तिं विजया १ वेजयंत १ जयंती ३ अपराजिता ४ सव्वेसिं गहाईणं एआओ अ
गामहिसाउ वट्टवाउ इमादिं णामादिं॥ चारू १ विगह २ अवसम ३ नरूणं ४ अपएसिह

र्चनीयानि पर्युपासनीयानि वंदनीयानि नवैव नवत मैथुनप्रत्ययं मैथुननिमित्तं स्पर्शादिभोगं भुंजानो विहर्तुं प्रभुरिति
तात्पर्यं च अथ सामान्यतो ग्रहादीनां देवानामाग्र विजयेत्यादि विजया १ वैजयंती २ जयंती ३ अपराजिता ४ इति साथ
मिति सर्वेषां ग्रहादीनां ग्रहनक्षत्रताराणां एताश्चतस्रो नामतोऽग्रमहिष्यः वक्ष्यमाणेन व्याः इमाश्चेति इमानि गाथायाम्
इदानीं वक्ष्यमाणसंग्रहणीगाथाभिः क्रमशोऽग्रहादीनामिति गम्यं यद्यप्यत्र च अष्टाशीतिरपि ग्रहा उपलभ्यन्ते परं तथा-
पि व्याख्यानपाठमेवोपादाय वचनव्यं जातमादर्शेषु न चैव दृश्यते वालिका न संगतत्वात् गाथाञ्चाह च तेषु विग्रह
तत्र नक्षत्रदेवता अभिजिन्नक्षत्रस्य ब्रह्मा विष्णुः श्रवणस्य वसवो धनिष्ठायाः वरुणः शतभिषजः अजः पूर्वभद्रपदायाः अभिवृद्धिरुत्तरभद्रपदायाः पूषा रेव- ४४६

तिः शास्त्रे त्वऽभिजिद्ब्रह्म इति मेषाढवती ७ अश्वोश्विन्या ८ यमो भरण्या ९ अग्निः कृत्तिका १० प्रजापती रोहिण्या ११ सोमो मृगशिरः १२ रु-
द्र आर्द्रा १३ अदितिः पुनर्वसोः १४ बृहस्पतिः पुष्यः १५ सर्पो आश्लेषा १६ पितरो मघा १७ भगः पूर्वफाल्गुनी १८ अर्यमा उत्तरफाल्गुनी १९
सविता हस्तः २० त्वष्टा चित्रा २१ वायुः स्वातिः २२ इन्द्राग्नी विशाखा २३ मित्रोऽनुराधा २४ इन्द्रो ज्येष्ठा २५ निर्ऋतिर्मूलः २६ आपः पू-
र्वाषाढा २७ विश्वे उत्तराषाढा २८ एतैर्देवताभिः नक्षत्राणि तन्नामानि भवंति यद्यप्येते नक्षत्राणामधिष्ठाय-
कास्तन्नामानः अनागतिकाः तथापि स्वस्वामिनामवसंबंधस्वरूपतया एतन्नामानि नक्षत्राणि उच्यंते यद्वा एतदुपलक्षिता

पूस ७ अस्से ८ जम ९ अग्गि १० पयावइ ११ सोमे १२ रुद्दे १३ अदिति १४ बहस्सई १५ सप्पे १६ पिउ १७ भ-
ग १८ अज्जम १९ सविता २० तट्ठा २१ वाऊ २२ इंदग्गी २३ मित्ते २४ इंदे २५ निरई २६ आऊ २७ वि-
स्सा २८ य बोद्धव्वा २ इंगालए १ वियालए २ लोहियक्खे ३ सणिच्छरे ४ आहुणिए ५ पाहुणिए
६ कणगसनामा य पंचेव ११ सोमे १२ सहिए १३ अस्सासणे १४ कज्जोवए १५॥

नामकानि नक्षत्राणि भवंतीति स्वयं परिभावनीयानि तथाहि ब्रह्मा देवतास्येति ब्राह्मं ब्रह्मदेवतं ब्रह्मदेवतं नक्षत्रं वे-
तिनाम अभिजिन्नक्षत्रं एवं यावत् वैश्वं देवं विश्वदेवं विश्वदेवनक्षत्रमित्यादिना उत्तराषाढनक्षत्रमुच्यते ग्रहाणां अष्टाशीतिग्रहादीनां
नामानि नक्षत्राणां नामसंग्रहणीगाथाद्वयं प्रथमतस्त्वोपदर्शितं तदल्पसंख्यावाच्यनामत्वं च व्याख्यावसानत्वं च अथ ग्रहाणां नाम-
संग्रहणीगाथाद्वयमाह इंगालए इत्यादि अंगारकः १ विकालो २ लोहिताक्षः ३ शनैश्चरः ४ आधुनिकः ५ प्राधुनिकः ६ क-
णग इति कणकेन समादिकः शब्देन समानं नाम येषां ते कनकसमनामानः ते च पंचैव कनकमनामानः इत्यादयः तथाहि कणः ७ कणक-
:८ कणकणकः ९ कणकवितानकः १० कणकसंतानकः ११ सोमः १२ सहितः १३ आश्वासनः १४ कार्योपगः १५॥

उं.स्था.४।

कर्बुरः१६ अजकरकः१७ दुंदुभकः१८ संखसनामाविति प्राकृतत्वात् शंखसमाननामानस्त्रयस्तद्यथा शंखः१९ शंखना
भः२० शंखवर्णाभः२१ २ एवं कंसेऽपि भवति एवं प्राकृतप्रकारेण लिखितं यावद्भावकेतोः समाप्तिः सामान्येन ज्ञातिनमस्योर्द्धे
१२ग्रहदिष्ट्या प्राकृतत्वात् समादारादायकरप्रयोगः यावद्भावकेतोः शेषग्रहाणां संग्रहार्थं गाथाः संग्रहणीगाथा यथा ति
त्रे वकंसनामा २२ २३ २४ नील २५ २६ रुप्पि २७ २८ दवंसितवन्नासिलासर२९ ३० तिल३१ तिलपुप्फवन्ने३२ दग ३३ दगवन्ने
३४ काय३५ वंधे३६ इंदग्गी३७ धूमकेऊ३८ हरि३९ पिंगल४० बुहे४१ सुक्के४२ वहस्सइ ४३ राहु४४
अगत्थी४५ माणवगो४६ कामफासे४७ धुरए४८ पमुहे४९ वियडे५० विसंधिकप्पे५१ तहा पयल्ले५२ जडियालए५३ अरुणे५४ अग्गि५५ काले५६ महाकाले५७ सोत्थिए५८ सोवत्थिए५९ वद्धमाणग६०

कंसवण्णाभइत्थ ...

कबुरए१६ अयकरए१७ दुंदुभए१८ संखसनामाविति णेव २१ २ एवं कंसेऽपि भवति जाव भावकेऊ अग्गमहिसीओ॥

पलंबे६१ निच्चालोए६२ निच्चुज्जोए६३ सयंपभे६४ ओभासे६५ सेयंकरे६६ खेमंकरे६७ आभंकरे६८ पभंकरे६९ अरए७० विरए७१ अस
रा असोगे७२ तह वीयसोगे य७३ विमले७४ वितत७५ विवत्थे७६ विसाल७७ साल७८ सुव्वए७९ चेव अणियट्टी८०
एगजडी८१ दोजडी८२ करकरिए८३ रायग्गल८४ बोधव्वे पुप्फकेऊ८५ भावकेऊ८६ अ
समाइ गाहा व्युत्पादनार्थाः प्राकृतशैली अपभ्रंशैः संसाधनाभ्यां तिलवेत्यादि अयं कंसनामानः तद्यथा कंसः२२ कंसनाभः२३
कंसवर्णाभः२४ नीलादयोऽपि द्विवितिवन्नादि निनीलादयो वाः एवं विधयत्तत्तेद्विविनामसंख्यानात् सर्वसंख्या यावदभावः तद्य
था नीलः२५ नीलावभासः२६ रूप्यी२७ रूप्यावभासः२८ भास्मेतिनामद्वयोपलक्षणं तद्यथा भस्म २९ भस्मराशिः ३०

तिलः३१ तिलपुष्पवर्णः३२ दकः३३ दकवर्णः३४ कायः३५ वंध्यः३६ इंद्राग्निः३७ धूमकेतुः३८ हरिः३९ पिंगलः४० बुधः४
१ शुक्रः४२ बृहस्पतिः४३ राहुः४४ अगस्तिः४५ माणवकः४६ कामस्पर्शः४७ धुरः४८ प्रमुखः४९ विकटः५० विसंधि
कल्पः५१ प्रकल्पः५२ जटालः५३ अरुणः५४ अग्निः५५ कालः५६ महाकालः५७ स्वस्तिकः५८ सौवस्तिकः५९ वर्धमा
नकः६० प्रलंबः६१ नित्यालोकः६२ नित्योद्योतः६३ स्वयंप्रभः६४ अवभासः६५ श्रेयस्करः६६ क्षेमंकरः६७ आभंकरः६
८ प्रभंकरः६९ अरजाः७० विरजाः७१ अशोकः७२ वीतशोकः७३ विततः७४ विवस्त्रः७५ विशालः७६ शालः७७ सुव्रतः
७८ अनिवृत्तिः७९ एकजटी८० द्विजटी८१ करः८२ करिकः८३ राजा८४ अर्गलः८५ पुष्पः८६ भावः८७

चंदविमाणेणं भंते देवाणं केवइयं कालं ठिई पं गोयमा जहन्नेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं
पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं॥ ८ चंदविमाणेणं देवीणं जहन्नेणं चउब्भ
ागपलिओवमं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासाए वाससहस्सेहिं अब्भहियं ॥

क्रूरउदग्रस्थेनग्रहाणामित्येवं प्राकृतत्वात्॥ ति पुनरेवं विंशतितमा नवं नियंत्रणम् सनत्सभिकं च अयं
उंटीतिकानामान्येव स्थितिविषयं सूत्रं चंदविमानेत्यादि चंद्रविमानेत्यादि चंद्रविमाने चंद्रदेवानां कियंतं कालं स्थितिः
प्रज्ञप्ता गौतम जघन्येन चतुर्भागपल्योपमं पल्योपमस्य चतुर्भागं इत्यर्थः उत्कर्षतः पल्योपमं वर्षशतसहस्रा
भ्यधिकं चंद्रविमानेति चंद्रदेवत्वेन ये उत्पन्नास्ते सामानिकात्मरक्षकादयस्तेषां चंद्रसमानानां सामानिकानां तु चंद्रग्रह
णा वाक्यरक्षकादीनामिति च चंदविमाणेणमित्यादि चंद्रविमाने चंद्रदेवीनां कियंतं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता भगवान्
गौतम जघन्येन चतुर्भागपल्योपमं उत्कर्षतः पल्योपमार्धं पंचाशता वर्षसहस्रैरभ्यधिकं च॥ ४४७

सूरविमाणे णमित्यादि चंद्रविमानदेवानामिव सूर्यविमानविषयाण्यपि स्थितिसूत्राणि वाच्यानि नवरमुत्कर्षतः पल्योप-
मं वर्षसहस्राभ्यधिकं अर्द्धपल्योपमं च पंचभिर्वर्षशतैरभ्यधिकमिति । गहविमाणे णमित्यादि ग्रहविमाने देवानां ज-
घन्यतश्चतुर्भागपल्योपमं उत्कर्षतः परिपूर्णं पल्योपमं ग्रहविमाने देवीनां जघन्येन चतुर्भागपल्योपमं उत्कर्षतोऽर्द्धपल्योपमं
। नक्खत्तविमाणे णमित्यादि नक्षत्रविमाने देवानां जघन्येन चतुर्भागपल्योपमं उत्कर्षतोऽर्द्धपल्योपमं नक्षत्रविमाने

सूरविमाणे णं भंते देवाणं केवइअं चउभागपलिउवमं जहन्नेणं उक्कोसेणं पलिउवमं वाससहस्समब्भहिअं
। सूरविमाणे देवाणं जहन्नेणं चउभागपलि- उवमं उक्कोसेणं अद्धपलिउवमं पंचहिं वाससएहिं अब्भहिअं
। गहविमाणे पलिउवमं उक्कोसेणं अद्धा- पलिउवमं । णक्खत्तविमाणे जहन्नेणं चउभागपलिउव-
णं जहन्नेणं चउभागपलिउवमं उक्कोसेणं पलिउवमं । गहविमाणे देवीणं जहन्नेणं चउभाग-
मं उक्कोसेणं अद्धपलिउवमं णक्खत्तदेवीणं जहन्नेणं अट्ठभागपलिउवमं उक्कोसेणं चउभागपलिउव-
मं । ताराविमाणे णं जहन्नेणं अट्ठभागपलि- उवमं उक्कोसेणं चउभागपलिउवमं तारादेवीणं जहन्नेणं
अट्ठभागपलिउवमं उक्कोसेणं साइरेगं अट्ठभागपलिउवमं । एतेसि णं भंते चंदिमसूरिअगहणक्खत्ततारारूवा-
णं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुआ वा तुल्ला

देवानां जघन्येनाष्टभागपल्योपमं उत्कर्षतश्चतुर्भागपल्योपमं । ताराविमाणे
णमित्यादि ताराविमाने देवानां जघन्येनाष्टभागपल्योपमं उत्कर्षेण चतुर्भागपल्योपमं देवीनां जघन्यतोऽष्टभागपल्योप-
मुत्कर्षतः सातिरेकमष्टभागपल्योपममिति । अथ ज्योतिष्काणामल्पबहुत्वमभिधित्सुराह एएसि णमि-
त्यादि एतेषां भदन्त चंद्रसूर्यग्रहनक्षत्रतारारूपाणां कतरे कतरेभ्योऽल्पाः कतरे कतरेभ्यो बहुकाः कतरे कतरैस्तुल्या
१अत्रएवमाह तोयार्थव्याख्येया

कतरे कतरेभ्यो विशेषाधिका वा भगवानाह गौतम चंद्रसूर्या एते द्वयेऽपि परस्परं तुल्याः प्रतिद्वीपं प्रतिसमुद्रं च चंद्रसूर्याणां
समसंख्याकत्वात् शेषेभ्यो ग्रहादिभ्यः सर्वस्तोकाः तेभ्योऽपि नक्षत्राणि संख्येयगुणानि अष्टाविंशतिगुणत्वात् तेभ्यो ग्रह-
राः संख्येयगुणाः सातिरेकत्रिगुणत्वात् तेभ्योऽपि ताराः संख्येयगुणाः षट्षष्टिकोटीकोटीगुणत्वादिति च इति संग्रहणिगाथा-
र्थः एतानि षोडशद्वाराणि व्याख्यातानि च अथ जंबूद्वीपे जघन्योत्कृष्टपदाभ्यां तीर्थकरादीन् २ आह जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वी-
पे भदंत द्वीपे जघन्यपदे सर्वस्तोकपदे उत्कर्षपदे सर्वबहुत्वपदे कति तीर्थकराः सर्वाग्रेण समस्ताः भगवानाह गौतम

वा विसेसाहिआ वा । गोयमा चंदिमसूरिआ दु- वे तुल्ला सव्वथोवा णक्खत्ता संखेज्जगुणा गहा संखेज्जगुणा त-
ारूवा संखेज्जगुणा ॥ जंबुद्दीवे णं भंते दीवे जहन्नपए वा उक्कोसपए वा केवइआ तित्थगरा
सव्वग्गेणं पं० गो० जहन्नपए चत्तारि उ- क्कोसपए चोत्तीसं तित्थगरा सव्वग्गेणं पण्णत्ता । जंबु-
द्दीवे णं भंते दीवे केवइआ जहन्नपए उक्कोसपए वा चक्कवट्टी सव्वग्गेणं पण्णत्ता गो० जहन्नपए च-
त्तारि उक्कोसपए तीसं चक्कवट्टी सव्वग्गेणं पण्णत्ता । बलदेवावि

जघन्यपदे चत्वारः उत्कर्षपदे
चतुस्त्रिंशत्परिमितास्तीर्थकराः सर्वाग्रेण समस्ताः तत्र जघन्यपदे चत्वारस्तीर्थकराः महाविदेहेषु द्वात्रिंशतो विजयाना-
मन्यतरेषु चतुर्षु विजयेषु भवंति उत्कृष्टपदे तु चतुस्त्रिंशत्तीर्थकरा भरतैरवतयोर्द्वात्रिंशति विजयेषु च अनेकमहा-
कसभावेनावमान्तव्याः । जंबुद्दीवे णमित्यादि जघन्यपदे चत्वार उत्कृष्टपदे त्रिंशत् चक्रवर्तिनो भवंति यथा अष्टावि-
शतिर्महाविदेहेषु एकैकस्मिन् भरतैरवते च शेषेषु चतुर्षु विजयेषु चत्वारो वासुदेवा जघन्यपदवर्तिनो भवंति एवं
वासुदेवसूत्रेऽपि वक्तव्यं यतो यदा उत्कृष्टपदवर्तिनो वासुदेवा तदा जघन्यपदवर्तिनश्चक्रवर्तिनः स्फुरंति शेषं तु गमं च बलदे-
वा इति बलदेवा अपि

जं॰प्र॰॥४॥

तावंत एव यावंतश्चक्रवर्त्तिनः जघन्यपदे चत्वार उत्कृष्टपदे त्रिंशदित्यर्थः वासुदेवास्तु वासुदेवा अपि तावंत एव चक्रवर्त्ति-
तुल्या एव जघन्यतश्चत्वार उत्कृष्टतस्तु त्रिंशदिति । अथ जंबूद्वीपे निधिरत्नसंख्यां पृच्छति जंबुद्दीवेइत्यादि जंबूद्वीपे द्वीपे
कियंति निधिरत्नानि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तानि भगवानाह गौतम त्रीणि षडुत्तराणि निधिरत्नशतानि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तानि नव
निधिरत्नानि चतुस्त्रिंशद्गुणितानि उक्तसंख्याकानि भवंति । अथ विवक्षितकाले भोग्यतामधिकृत्य पृच्छति जंबुद्दीवेइ-
त्यादि जंबूद्वीपे द्वीपे कियंति निधिरत्नानि परिभोग्यतया द्रुतं शीघ्रमागच्छंति विवक्षितकाले परिभोग्यानि भवंतीत्यर्थः भग-

तत्तिआ चेव जत्तिआ चक्कवट्टी वासुदेवा वि। तत्तिआ चेव । जंबुद्दीवे णं भंते केवइआ णिहिरयणा सव्वग्गेणं
पं. गो तिण्णि छलुत्तरा णिहिरयणसया॥ सव्वग्गेणं पण्णत्ता । जंबुद्दीवे णं भंते केवइआ णिहिरयणसया परि-
भोगत्ताए हव्वमागच्छंति गो जहण्णपए छत्तीसं उक्कोसपए दोण्णि सत्तरा णिहिरयणसया परिभो-
गत्ताए हव्वमागच्छंति । जंबुद्दीवे णं भंते केव- इआ पंचिंदिअरयणसया सव्वग्गेणं पं गो दो दसुत्तरा पंचिं-
दिअरयणसया सव्वग्गेणं पण्णत्ता । जं॥ बुद्दीवे णं जहण्णपए वा उक्कोसपए वा केवइआ पंचिंदिअर-
यणसया परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति गो

वानाह गौतम जघन्यपदे षट्त्रिंशत् जघन्यतश्चतुर्णामेव चक्रवर्त्ति-
नां सद्भावात् उत्कृष्टपदे द्वे शते सप्तत्यधिके निधिरत्नानां परिभोग्यतया शीघ्रमागच्छंति उत्कृष्टपदे त्रिंश-
च्चक्रवर्त्तिनां सद्भावात् नवनिधिरत्नानि त्रिंशद्गुणितानि उक्तसंख्याकानि भवंतीत्यर्थः । जंबुद्दीवेइ-
त्यादि प्रश्नः प्रायस्तु भगवानाह गौतम द्वे दशोत्तरे पंचेंद्रियरत्नशते सर्वाग्रेण प्रज्ञप्ते । अथ विव- ४४८
क्षितकाले पंचेंद्रियरत्नानां भोग्यतां पृच्छति जंबुद्दीवइत्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम॥

जघन्यपदे अष्टाविंशतिः उत्कृष्टपदे द्वे दशोत्तरे पंचेंद्रियरत्नशते परिभोग्यतया शीघ्रमागच्छंति जघन्यतश्चतुर्णामुत्कर्षत-
स्त्रिंशतश्च चक्रवर्त्तिनां सद्भावात् चक्रवर्त्तिसंख्या सप्तगुणिता यथोक्तसंख्या भवतीत्यर्थः । अथैकेंद्रियरत्नसंख्यां पृच्छति जं-
बुद्दीवे णमित्यादि एतच्च पंचेंद्रियरत्नसूत्रवद्व्याख्येयं । अथ जंबूद्वीपस्योद्वेधादि जिज्ञासया सिंहावलोकनन्यायेन ना-
यामादि पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि प्रश्नः सुगमः भगवानाह गौतम जंबूद्वीपो द्वीपः एकं योजनशतसहस्रमायामतः

जहण्णपए अट्ठावीसं उक्कोसपए दोण्णि दसुत्तरा पंचिंदिअरयणसया परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति । जंबुद्दी-
वे णं भंते दीवे केवइआ एगिंदिअरयणा । सव्वग्गेणं पं गो दो दसुत्तरा एगिंदियरयणसया सव्वग्गेणं प-
ण्णत्ता । जंबुद्दीवे णं भंते दीवे केवइआ ए- गिंदिअरयणसया परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति गो जहण्णए
पए अट्ठावीसं उक्कोसेणं दोण्णि दसुत्तरा ए- गिंदिअरयणसया परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति । जंबुद्दी-
वे णं भंते दीवे केवइअं आयामविक्खंभेणं। केवइअं परिक्खेवेणं केवइअं उव्वेहेणं केवइअं उद्धं उच्चत्ते-
णं केवइअं सव्वग्गेणं पं गो जंबुद्दीवे एगं जोअणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं तिण्णि जोअणसयसह-
स्साइं सोलसयसहस्साइं सोलसयसहस्साइं दोण्णि अ सत्तावीसे जोअणसए तिण्णि अ कोसे अट्ठावीसं च धणुसयं
तेरस य अंगुलाइं अद्धंगुलं च किंचिविसेसाहिअं परिक्खेवेणं एगं जोअणसहस्सं उव्वेहेणं णवणउतिं जोअणस-
हस्साइं उद्धं उच्चत्तेणं

विष्कंभस्य त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे शते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ त्रयः क्रो॥
शाः ३ एकं च अष्टाविंशत्यधिकं धनुःशतं १२८ त्रयोदशांगुलानि १३ अर्द्धांगुलं च किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण परिरयेण ए-
कं योजनसहस्रमुद्वेधेन नवनवतिर्योजनसहस्राणि सातिरेकाणि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन सातिरेकं॥

जंबू० १

योजनशतसहस्रं सर्वाग्रेण अयंभावः जंबूद्वीपवर्त्तिनोहितार्थहि ना जंबूद्वीपवर्त्तिन्येव भूदेशावलिशिखांतमवगमेरुः सा
महीतलात् योजनसहस्रमेकं भूमाववगाढः नवनवतियोजनसहस्राण्यूर्ध्वं तदुपरि चत्वारिंशद्योजनानि भूमेरूर्ध्वं चूल
लिका जंबूद्वीपस्योद्वेधोच्छ्रायादिनिरूपणानिदानं भूमेरूर्ध्वमिति च अथ जंबूद्वीपः किं शाश्वतोऽशाश्वत इत्यादिसूत्रं प्रश्न
इति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपो भदंत द्वीपः किं शाश्वतोऽशाश्वतः भगवानाह गौतम स्यात् शाश्वतः स्यादशाश्वतः
कथंचिन्नित्यः कथंचिदनित्य इत्यर्थः अथोक्तस्वरूपे निमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि प्रश्नसूत्रे उत्तरमाह भगवानाह गौतम
द्रव्यार्थतया द्रव्यार्थिकनयमतेन शाश्वतः द्रव्यास्तिकनयो हि द्रव्यमेव तात्त्विकमभिमन्यते न पर्यायान् द्रव्यं च

सासिए णं जंबुद्दीवे णं भंते दीवे किं सासए असासए गोयमा सिय
असासए सिय असासए से केणट्ठे णं भंते एवं वुच्चइ सिय सासए सिय असासए गोयमा
दव्वट्ठयाए सासए वण्णपज्जवेहिं गंध-
पज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं असासए से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चति सिय

चयि परिणामित्वात् अन्यथाऽद्रव्यायोगात् तथा च अविनाशि सकलकालभावीति द्रव्यार्थिकतया शाश्वतः वर्णपर्यवे
र्दिति वर्णपर्यायैस्तदन्यस्तु तायमानैश्वेतपीतादिवर्णविशेषरूपैः एवं गंधपर्यायैः सुरभिदुरभिगंधविशेषरूपैः रसप-
र्यायैस्तिक्तकटुकादिरसविशेषरूपैः स्पर्शपर्यायैः शीतोष्णादिस्पर्शविशेषरूपैः उपलक्षणमेतत् तदन्यपुद्गलविघटनो
च्चटनैश्चाशाश्वतः किमुक्तं भवति पर्यायास्तिकनयमतेन पर्यायप्राधान्यविवक्षयाऽशाश्वतः पर्यायाणां प्रतिक्षणं भाविनय-
रक्षिप्रकालभावितया वाऽवश्यं विनाशित्वात् से तेणट्ठेणमित्यपसंहारवाक्यं सुगमं इह द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठा- ४५७
पनार्थमेवमाह नात्यंतासत उत्पादो नापि सतो विघातविनाशौ वा नाशोऽतो विघातभावो नाभावो विघातसतः ॥१॥

३।४

इतिवचनात् योऽतो हरूपेण प्रतिवस्तुत्वाद्विनाशो नदाविर्भावतिरोभावमात्रं यथा सर्पस्योत्फणत्वविफणत्वे तस्मात्सर्ववस्तु
नित्यमिति एवं च तन्मतचिंतायां संशयस्तावत् द्रव्यार्थतया शाश्वतोऽपि यदा दिवत् उतसकलकालमेवं रूप एवेति ततस्तथा
विधसंशयापनोदार्थं भगवंतं प्रष्टुः पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपो भदंत द्वीपः कालतः कियच्चिरं कियंतं कालं यावद्
वति एवं रूपः कियंतं कालमवतिष्ठत इति भावः भगवानाह गौतम न कदाचिन्नासीत् सर्वदैवासीदिति भावोऽनादित्वा-
त् न कदाचिन्न भवति वर्त्तमानकालचिंतायां सर्वदैव भवतीत्यर्थः सदैव भावात् न कदाचिन्न भविष्यति किंतु भविष्यति च
सर्वदैव भविष्यमाणत्वात् अपर्यवसितत्वात् तदेवं कालत्रयचिंतायां नास्तित्वप्रतिषेधं विधाय संप्रत्यस्तित्वं प्रतिपा

सासए सिय असासए। जंबुद्दीवे णं भंते दीवे कालतो केवच्चिरं होति गोयमा ण कयाइ णासि
ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्स ति भुविं च भवति य भविस्सति य धुवे णितिए सासए अ
क्खए अव्वए अवट्ठिए णिच्चे जंबुद्दीवे २ पण्णत्ते जंबुद्दीवे णं भंते दीवे ॥

दयति भुविं चेत्यादि अभूद्भवति भविष्यति चेति त्रिकालावस्थायित्वात् अतो मेर्वादिवत् ध्रुवत्वादेव सदैव स्वस्वरूपेऽति
यतया वेव शाश्वतः शश्वद्भवनस्वभावः शाश्वतत्वादेव सततं गंगासिंधुप्रवाहप्रवृत्तावपि पद्मह्रदवानेकपुद्गलविघटनेऽपि
तावन्मात्रान्यपुद्गलोच्चटनसंभवात् अक्षयः न विद्यते क्षयो यथोक्तस्वरूपाकारपरिभ्रंशो यस्यासोऽक्षयः अक्षयत्वादेवाव्य-
योऽव्ययत्वादेवावः मनागपि स्वरूपचलनस्य जातु विद्यसंभवात् अव्ययत्वादेव अवस्थितः स्वप्रमाणे स्थिरस्वभावः मानु-
षोत्तरपर्वतादिवत् एवं स्वप्रमाणे सदावस्थानेन चिंत्यमानो नित्यो धर्मास्तिकायादिवत् जंबूद्वीपो द्वीपः प्रज्ञप्तः
यथोक्तस्वरूपः अथ जंबूद्वीपस्य कालतो नित्यत्वेऽपि परिणतिं पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपो भदंत द्वीपः

MEMORIAL

जं०वृ० किं पृथिवीपरिणामः अप्परिणामः पुद्गलपरिणामो वेति प्रश्ने भगवानाह गोतम पृथिवीपरिणामोऽपि अप्परिणा-
मोऽपि जीवपरिणामोऽपि पुद्गलपरिणामोऽपि सर्वेषामपि द्वीपसमुद्राणां पृथिव्यब्जीवपुद्गलपरिणामात्मकत्वात् । अ-
थैवंविधे जंबूद्वीपे सर्वेऽपि प्राणादय उत्पन्नपूर्वा न वेति पृच्छति जंबुद्दीवे णमित्यादि जंबूद्वीपे भदंत द्वीपे सर्वे प्राणा-
द्वीन्द्रियादयः सर्वे भूतास्तरवः सर्वे जीवाः पंचेन्द्रियाः सर्वे सत्त्वाः पृथिव्यादयः पृथिवीकायिकत्वेन अप्कायिकत्वेन ते-
जस्कायिकत्वेन वायुकायिकत्वेन वनस्पतिकायिकत्वेन च उत्पन्नपूर्वाः भगवानाह गोतम असकृदुत्पन्नपूर्वाः अ-

किं पुढविपरिणामे आउपरिणामे जीवपरिणामे पोग्गलपरिणामे ? गो० पुढविपरिणामेवि आउअपरिणामेवि जीवपरिणामेवि पोग्गलापरिणामेवि । जंबुद्दीवे णं भंते दीवे सव्वपाणा सव्वभूता सव्वजीवा सव्वसत्ता पुढविकाइअत्ताए आउतेउवाउवणस्सइकाइअत्ताए उववण्णपुव्वा ? हंता गो० असइं अदुवा अणंतखुत्तो । से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ जंबुद्दीवे २ ? गो० जंबुद्दीवे णं दीवे तत्थ २ देसे तहिं २ बहवे जंबूरुक्खा जंबूवणा जंबूवणसंडा णिच्चं कुसुमिआ जाव पडिमंजरि॥

थवा अनंतकृत्वः सर्वेषामपि सांव्यवहारिकराश्यंतर्गतानां जीवानां सर्वेष्वपि स्थानेषु प्रायोऽनंतश उत्पादात् । अथ जंबू-
द्वीपस्य नाम्नः सान्वर्थतया नामनिमित्तं पृच्छति से केणट्ठेणमित्यादि अथ केनार्थेन केन निमित्तेन भदंत एवमुच्यते जंबूद्वी-
पो जंबूद्वीपः भगवानाह गोतम जंबूद्वीपे द्वीपे तत्र तत्र देशे तस्य देशस्य तत्र तत्र प्रदेशे बहवो जंबूवृक्षाः जंबूवनानि जं-
बूवनषंडाः इह एकजातीयवृक्षसमुदायो वनं अनेकजातीयवृक्षसमुदायः षंडः केवलं प्राधान्येन व्यपदेश इति जंबूवनं जं-
बूषंड इति ते द्योतनायान्ते निर्वृति नित्यं सर्वकालं षट्स्वपि ऋतुषु कुसुमिताः कुसुमानि जातान्येषां ते तथा याव-
पडिमंजरीत्या- ४५१

डियावत्प्रति विशिष्टो मंजरीरूपो योऽवतंसकस्तद्धरा यावत्करणात् नित्यं पल्लविताः नित्यं स्तबकिताः नित्यं गुल्मिताः नित्यं
गुच्छिताः नित्यं यमलिताः नित्यं विनताः नित्यं प्रणताः फलभारेणेत्यादिग्रहः सिरीए त्ति श्रिया अतीवातीव उपशोभमानास्ति-
ष्ठंति च जंबूए इत्यादि सुदर्शनापरपर्याया जंबूः अनादृतः अनादृता आदरक्रियाविषयीकृता शेषा जंबूद्वीपगता देवा येनासौ
आत्मनोऽद्भुतमहर्द्धिकत्वमात्मनोऽनादृतः नाम्ना अनादृत इत्यर्थः अनादृतो देवो देवो महर्द्धिको यावत् पल्योपमस्थितिकः परि-
वसति तदेतेनार्थेन गोतम एवमुच्यते जंबूद्वीपो जंबूद्वीपः । अथ सुधर्मस्वाम्येव जंबूनामानं स्वशिष्यमुद्दिश्य यदु-

वडिंसगधरा सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति । जंबूए सुदंसणाए अणाढिए णामं देवे महिड्ढिए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसति से तेणट्ठेणं एवं वुच्चति जंबुद्दीवे जंबुद्दीवे । तए णं समणे भगवं महावीरे मिहिलाए णयरीए माणिभद्दे चेइए बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावयाणं बहूणं साविआणं बहूणं देवाणं बहूणं देवीणं मज्झगए एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पण्णवेति एवं परूवेति ॥

क्तवांस्तदाह तए णमित्यादि सति धर्मिणि धर्माश्चिंत्यंत इति वच-
नात् यस्मात्कारणादनंतरोक्तस्वरूपो जंबूद्वीपः शाश्वतत्वेन कालत्रयेऽपि नामार्थो न अपैति तस्मात्कारणात् ण-
मित्यलंकारे अथ इति वक्ष्यमाणोपसंहारवाक्यगतमित्यादिसंबंधनीयं तेन हे आर्य शीलनानुष्ठायिन् इति शिष्यामंत्रणं श्र-
मणो भगवान् महावीरो मिथिलायां नगर्यां माणिभद्रे चैत्ये बहूनां श्रमणानामित्यादि यावत् बहूनां देवानां देवीनां च मध्यगतः
एतत्समुदायपर्षन्मध्यवर्त्ती न तु नाटकांतरचारी अन्यविदेहनरादेः उपरक्तादिवत् एवमाख्याति सामान्यविशेषरूपेण यथा-
र्थं कथयति एवं भाषते वाग्योगेन एवं प्रज्ञापयति तत्फलं ज्ञापयति एवं प्ररूपयति दर्पणतलवत् प्रतिरूपमिव इमां द-

येसं कामयति यदाख्याति सामान्यतः स्वभावविशेषतः प्रज्ञापयति व्यक्तपर्यायवचनतः प्ररूपयति उपपत्तितः व आयोरूप
दार्शवावकवाक्संदर्भस्याभिधानेन प्रापयति वोक्तापवार्थमुपसंहरति जंबुद्दीवेत्यादि इत्यार्यजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिनाम्नि वि
रङ्किलोपः प्राकृतत्वात् अध्ययने अर्थं प्रयोजनमुपदिशति भगवानिति गम्यं तत्र प्रयोजनं सर्वेषां मोक्षलक्षणं जंबूद्वी
पवर्त्तिनां हेयोपादेयरूपस्य भावपदार्थानामनेकविधवस्तूनां सम्यक्परिज्ञानादेवंप्रकारः संभवति अथोरूपस्य रूपज्ञा
नं हेतुनिर्णायकनिगमनवाक्ये नैवेत्यत आह हेउंति हेतुं भगवानुपदिशति तत्र हेतुर्नाम निमित्तं तच्च निमित्तिकवदना
दि सिद्धं निमित्तिकासद्भावे निवास्यात् तथाहि सेता णादेणं जंबुद्दीवे २ इत्यादिनिगमनवाक्ये तत्र जंबूद्वीपस्य नाम्नो
निमित्तं जंबूवृक्षः स च जंबूद्वीपवदनादिसिद्धः कविद्धनिगमनवाक्यमन्तरेणाप्याधेयाभावाविकृतस्य नाम्नः

जंबुद्दीवपन्नत्ताणामज्झयो अट्ठा यणे अट्ठं च हेउं च पसिणं च॥

प्रवृत्तिनिमित्तं सद्वक्तं यथा वृक्षेष्वपवृद्वइक मापन्नाणं तवकुमारेणं सिद्धायणकूडे इत्यादि यावत् वा
संमता कूटेति अत्र यदादिसंकूटं सिद्धायतनेन कूटसंज्ञितस्य नाम्नः प्रवृत्तिनिमित्तं यदाधेयं सिद्धायतनमर्हद्भवनं ता
देव एवं दक्षिणार्द्धभरतकूटादयोऽपि परिभावनीयानि अथवितायं निमित्तं यथा भरहे नामं राया चाउरंतचक्कवट्टी समुप्पज्जि
त्था इत्यादि यावत् से तेणट्ठेणं एवं वुच्चति भरहे वासे २ अत्रासंख्येयकालवर्षान्तरेण भरतनामा चक्रवर्ती समुत्पन्नः समु
त्पत्स्यते वेत्यतो भरत इति अत्र शब्दः पतद्वैतानामनिमित्तकादाचित्कम् कालविशेषापेक्षयानैमित्तिकासद्भावेतमपि व्या
रवत्तकमसमुपलक्षणमिति वचनात् उपलक्षणत्वेनमवसातव्यं अथ निमित्तस्यापि सम्यक्परिज्ञानं प्रश्नेसति भवता ४५२
मत आह पसिणं चत्ति प्रश्नं भगवानुपदिशति से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चति भरहे वासे इत्यादिरूपं यथावसरं

ववनेशिष्यस्येव भवति तदुत्तरभगवद्वचनस्यानिर्वचनवत्त्वात् तथापि वेयाड्ढमुच्चितादिको मलामंत्रणादिना शिष्यं प्रति
प्रश्नकरणा शिष्यवाक्करणचार्यमभगवानावाय दिशतीति नदोषः तथा अत्रस्यापि संशयादिकारणमर्हं ह्यावमित्यत आह क
रणं चत्ति कारणं हि कार्यसाधनं तच्च द्विविधं अर्ग्गिकमापवादिकं च तत्राद्यं तद्यथा बहवो वाणमंतरा देवा देवीओ य आसयंति
सयंतीत्यादि तत्र जगतीगतवनखंडवर्त्तिषु मालतामण्डपेषु ये शिलापट्टकास्तेषु वानमंतरादयो देवा देव्यश्च मा
दिनिमित्तमायांति तत्रागमनकारणमौत्सर्गिकं शिलापट्टकादिस्थानानामतिरमणीयत्वेन आपवादिकं यथा जयाणं एगा
मेगे चक्कवट्टिविजए भगवंतो तित्थगरा समुप्पज्जंति तेणं कालेणं तेणं समएणं अहेलोगवत्थव्वाओ अट्ठ दिसाकुमा
रीउ महत्तरियाओ इत्यादि यावत् जामवदिसि पाउब्भूआ नामवर्द्धेसिवदिगयाइति अत्रष इदं वाशानोदिक्कुमा

कारणं च वा गरणं च॥

रीणां चउप्पइटिस्थंडिलासपरिकरणामिदम उप्पलोकेऽवश्यमागमनं तत्रतीर्थकृतां जन्मैव कारणं तच्च वत्र
रिपंचजोअणसयाइं गंधोदयं समउस्सोगस्स उद्दं वज्जइ जेणं तइउदेवाणणं आविंतिति अस्सर्गिकवचनस्यापवाद
रूपमेव वस्तुपर्वतसंजिणकप्पाणं व्यवहरिसातवाउलावाउ जम्मंतरणोवणय आगच्छंति उवीसदयंतिस्सपवा
रधानानि प्रवचनेप्रतीतानि इदवमतप्पलोकोमतप्पसमुदायाकामौतिगराहिलहरणो इष्टयोनतनः प्रवचनप्रसिद्धोमउ
प्पर्यैतद्दृपः अन्यथाद्यपं धहेडकोहगव्यग्राणं देवादीनां जगत्यादो कातानिमित्तमागमनानावप्रसंगो प्रवचनबाह
प्रपसंगाहुर्निवार्यः किंचमतउप्पर्यैत्तांतर्गतनिवासत्रमानामानक्करदेवदेवीकोटीनामद्भुतउणप्रसक्तपालागवियोग
पवसंपाद्यन्दरतिंगंश्लिषिंगमत्येनचउःपंचायोजनशतपरित्यागार्द्धमउष्परतेत्रैजनिवासत्रमानां सद्भावात्

तस्मात्सर्वथासत्कार्यकारणवादे नगरादिष्वादेवानामागमनेकिंविदापवादिकं प्रयोजनं वक्तव्यं तच्च जिनजन्मोत्सवादि
कं प्राक्तन्ममेवसातव्यं ॥ ननु कारणमपवादमिति वचनात् उत्सर्गोऽन्यत्कं कारणं वक्तव्यं तत्सर्वमिति चातोऽस्य चावि
वस्तानवस्थानात् नियतो कारणोत्सर्गाविति कथमो उत्सर्गिकं कारणमिति चेन्नसत्यं नत्ययवादाविनाभूतत्वसर्गः कारणं वि
नेदाधिकृतः किंबहुना तीर्थकृत्वेन कार्यमात्रजनकं कारणमोत्सर्गिकं कारणमित्यस्यापगम्य कारणोद्विधा प्रतिपादनं
न दोषावहमिति अथवोक्तस्वरूपयोः कारणयोः सम्यक्तु निर्णयो व्याकरणोनैवस्यान्त्र्यादि वागरणं वत्ति व्याकरणंदिष्ट
दार्थकथनं तत्र कदाचित्संतत्याहावेरस्तुत्वादि । मवंतेवास दरवदावपंणो किमतं न स्स वा स स्स दादिणोणं सरद्
स्स वा सस्स उत्तरणमित्यादिदृष्टार्थस्य कथनं । तथा तस्माणं बहूसमर मणि ज्जस्स भूमि भाग स्स बहुमज्झदेसभागे

वागरणं वत्तुव्वोरत्र वदंसेतित्तिबेमि ॥

ण एवंणोएहमदंपत्रमहावेणामदंदेपसात्र पाईणपदिणायात्रउदीणदाहिणविच्छिन्नेइत्यादि प्रसंगागतः दृष्टा
र्थस्यापिकथनं एतद्वयसंगतावपि विनयप्रतिपत्त्या दिकारणोत्सर्गलितोत्तरः श्रोतृविशेषमासाद्य स्वयमेव कथयत
उक्तार्थः सर्वत्रस्तु भवतु इष्टव्यमिति अथैवमर्थादिव्याकरणपर्यंतं भगवान्कथमुपदिशतीत्याह उत्वोरत्ति भूयोभूयोव
दर्शयत्युपदिशति सदृक्षवानदिशोता विस्मरणशीलाऽलसा वास्मात् वारंवारंचकथयन् कथं भगवान्वारंवारमुपदिशति
निर्विनापरायणोऽलसोऽपिश्रवणोत्सुकस्यादिति सप्रयोजनंवारमुपदेशनमिति श्रीवर्द्धमानस्वामिपंचमगणधरः श्रीजं
बूस्वामिने स्वशिष्यं प्रतिब्रवीतीति ब्रवीति ७ इति श्रीमत्तपागणगगनांगणनभोमणिसमानश्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्य
श्रीहीरविजयसूरिविरचितायां श्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ ज्योतिष्कवक्तव्यताविधिकारप्रतिबद्धसप्तमोऽधिकारः॥

व्याख्यातः तद्व्याख्यानेव व्याख्याने जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिनामकं ज्ञाताधर्मकथांगस्योपांगमिति ७ इति श्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिसू
त्रं समाप्तं ७ ग्रन्थाग्रस्याक्षरगणना ४०३२ द्विपंचाशद्वर्णाक्षरमसक्त्विकविनिश्चितं ग्रंथाग्रं १४२५२ ७ पं० ७ उं
नमः श्रीमहावीरवर्धमानो जिनोत्तमस्वामिसुरनरप्रतानस्वाधितपादपंकजयुगः सिद्धार्थराजांगजातेजोसिः शुभ
गंधहस्तिगणधरः श्रीमान्सुधर्मस्वामिनामा सहे वरमेतस्यहितिस्वतः श्रीगौतमस्वामिन् १ विश्वातापपयोराशिं चेदति
स्तं इहत्रयः तत्परंपरयाप्तवत् श्रीजगच्चंद्रसूरयः प्रवर्षविशिखवह्नि कौमुदीकांतसंमिते १२८५ ना
पोति ईक्षापर्लिते तपेति बिरुदं वरयौ २ श्री देवेन्द्रविमलाभासः सूरयः सिद्धसूरयः तेषां क्रमप्रलवज्ञाः।

७ इति श्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रं समाप्तं ७ ग्रंथाग्रं ४१४६ सूत्रं ७ ॥

कुलदंसोद्दवोत्तेजम् ४ प्रणिसिद्धौ ॥ श्रीनन्दप्रमितपरिवत्सरे १५८२ विदधुर्वैः क्रियोद्धारः।
सच्चात्रप्रदकारिणः ५ येवैराग्यवतां भजे भूपरमाः सूर्या इवार्धिष्मतां येपुष्याः सुधियांवये भमस्ता ह
स्ताः हवेबीरुदाम् येसौत्साग्यस्तान्तरे भूस्तनगाः सिंदाइवोज्झितं येवार्यतिलोगणे भसहिनामा शोइवं सोलना
महदितउदितनिदानः साधुनामाद्दानः भुविदितदानः स्येपरेमोग्रदानः श्रीआनंदविमलदानः श्रीविजयदानाः रिशाइशंददानाः
तेमनसिजदानस्तत्वादेश्यानिदानः ७ प्रकटप्रभावनं तुवनाख्यः श्रीविजयसूरीशः तत्पट्टे विजयं तेविजयश्रीदे
र्लीनाललिताः ८ मेवानमालनमदम्बलाम् अत्रपाट गौडादिदेशपतिमादिशकसूरेण श्रीकाशितिः सबजमा
नमतिं यविशेये यैर्मध्यमंडलमलंक्रियतस्सभूनैः एयहाकृपहृष्टहृदयो च निजानितस्थाः श्रीमानकब्बरनृपः

जं॰प्र॰

ऋपयापरीतः वध्यनदेहिनइदेविवदद्वचासिदन्नेमतावरसरः वामिर्त्रिंशु वाणाम् १० यदृशीनात्यात्मयुरप्राप
२दः साद्धिः सववादशावासवाणि श्रावार्षिक्यर्द्ध णिसर्वदेशेवाश्चदमारःपदंदपविषम् ११ सिद्धांततर्ककाव्या
दिकशाङ्गम यजलधिकनकशेलानाम् परवादिगर्बपर्बतपर्बतविदविलालानाम् १२कल्पद्रिरणावलीसुरव
वजशास्त्रग्रवनलक्षसिंहानाम् श्रीधर्मसागरगणिधवावकवाक्केकवृक्षन्तनाम् १३एवंगुणानसुविद्धित सदासद
नसदनवन्नसहशानाम् मद्धिमगणिमंडितानां वानरऋषिपंडितानांच १४मादाप्या सज्जितो सादे विंशोपकतिर्कं
हितैः श्राजावालिगमजोतिःदरंडायजसारि   लैः १५वर्षे श्राविक्रमार्काद्ययदददनरससम्बन्तरञ्जिप्रमाणे २
दशए स्यातोदापोसवाये दनिनिखिलकला   कौमुदीकौमुदीशेः तेरेषाशास्त्ररेखासहृदयहृदयानंद

कंदांनुजंदर्व पग्रहमिहत्रिविंविधरसम   यातिर्भाकेनिर्माणेशेः १६जलकम् तत्पहमर्पपर्वतपाया
जिनाप्राणवम्रसप्रतिमेः वरधर्मकर्मनिर्मि   ति कलाकलाफ्तुशितिकेवेः१७ सोसागणतागपरतिशेलमुते
कपादेःश्रीकल्पयपदलपेशलपाणिपादेःउर्वीदिरहंदवदनांबुजशानपादेःसुरीश्वरेर्विजयसेनगुनांडपादेः॥
१ए वाचकहर्देवनंसेःसकलकलाकमलिनाकमलिनाशेःकल्याणविजयवाचकमुख्यैःसंप्राप्तसौख्येश्च १एक
ल्याणकेलिनिलयेःश्रीमत्कल्याणजशलजशलेश्च शालषिसागराभिधविबुधेस्पलविजुधेश्च २० संत्रयत्नय
सांतर्कैः विवुधिर्गवइगिरि पत्रनेशोधयांचक्रे वक्तेनरत्णेरियम् २१तत्वरणानलिननिलयः प्रशान्तिमेतांज
ज्ञितिप्रतिमाम् देमविजयकविरकरोत्सुरपोत्तमपालनप्रवितान् २२ यावत्शानमरावेमंडलमिदंख्या
तंगणंगादात यावत्कक्तिनाणनिर्वितत्रतेतासांनरेक्षातपम् रम्यालंकृतिशालिनावरपदन्यासालसवर्मः
लाकृतावहतिरियंतत्रोवक्कसत्ताकामोत्सवानंगिनाम् २३ इतिश्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिप्रशस्तिः॥ ४ ॥४

४॥४

ऊंब्राह्मा
४५५

४५५